ΕΦΗΜΕΡΙΣ
ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΗ

ΕΚΔΙΔΟΜΕΝΗ

ΥΠΟ

ΤΗΣ ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΗΣ ΕΤΑΙΡΕΙΑΣ

ΠΕΡΙΟΔΟΣ ΤΡΙΤΗ

1904

ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ
ΕΚ ΤΟΥ ΤΥΠΟΓΡΑΦΕΙΟΥ Π. Δ. ΣΑΚΕΛΛΑΡΙΟΥ
1905

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

ΑΠΕΙΚΟΝΙΣΜΑΤΑ

ΕΚ ΚΡΗΤΗΣ

(Πίν. 1-3)

Α

Ὁ τάφος Ἀρτσᾶ καὶ αἱ πήλιναι λάρνακες.

Μεταξὺ τῶν δύο χωρίων Ἐληᾶς καὶ Κάτω Βάθειας τῆς ἐπαρχίας Πεδιάδος εἰς δίωρον περίπου ἀπόστασιν ἀπὸ τῆς πόλεως Ἡρακλείου ἐν ᾧ κατὰ τὸν Ἰανουάριον τοῦ 1903 ὁ ἐκ Κάτω Βάθειας χωρικὸς Μιχαὴλ Λαγουδάκης ἠροτρία τὸν ἀγρόν του εἰς θέσιν καλουμένην τ' *Ἀρτσᾶ*, κατεβυθίσθη ὁ ἕτερος τῶν ἀροτήρων βοῶν καὶ οὕτως ἀπεκαλύφθη μικρὸς τάφος λαξευτὸς ἐν τῷ μαλακῷ βράχῳ, Ὁ χωρικὸς ἀνεκοίνωσε τὸ πρᾶγμα εἰς τὸν φιλάρχαιον ἔμπορον κ. Χριστοφ. Ἀνερράψην, ὅστις καὶ εἰδοποίησεν ἀμέσως τὴν ἀρχαιολογικὴν ὑπηρεσίαν. Μετά τινας ἡμέρας συνοδευόμενος καὶ ὑπὸ τοῦ κ. Ἀνερράψη μεταβὰς ἐξετέλεσα τὸν καθαρισμὸν τοῦ τάφου καὶ μετεκόμισα τὰ εὑρήματα εἰς το Μουσεῖον Ἡρακλείου.

Ὁ τάφος εἶναι τῶν συνήθων θολωτῶν λαξευτῶν ἐν τῷ μαλακῷ ὑποκιτρίνῳ βράχῳ (ἄσπρουγας) τετραγώνου μὲν σχήματος κάτω, θολούμενος δὲ πρὸς τὰ ἄνω. Εἶχε διεύθυνσιν ἀπὸ Β. πρὸς Ν. καὶ δρόμον πρὸς Β. εἰς τὸ ἐλαφρῶς κατηφορικὸν ἔδαφος. Τοιοῦτοι τάφοι μυκηναϊκοὶ μετὰ δρόμου ἔχουσιν εὑρεθῇ ἕως τώρα καὶ εἰς ἄλλα μέρη τῆς Κρήτης ὡς λ. χ. εἰς τὰ Βασιλικὰ Ἀνώγεια καὶ Μίλατον[1] εἰς Λιγόρτυνον Μονοφατσίου, εἰς Φαιστὸν ἐν θέσει Λιλιανὰ[2] καὶ ἀλλαχοῦ.

Τὸ μῆκος τοῦ δρόμου εἶναι ἄγνωστον, διότι εὑρισκόμενος οὗτος κατὰ τὸ πλεῖστον εἰς μικρὸν ἀπο τῆς ἐπιφανείας βάθος ἀνεμοχλεύθη καὶ κατεστράφη διὰ τῆς ἐπανειλημμένης καλλιεργείας. Καὶ τοῦ θαλάμου αἱ ἀρχικαὶ διαστάσεις δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ δοθῶσι σήμερον ἀκριβῶς, διότι πλὴν τοῦ κατὰ τὴν ἀνακάλυψιν γενομένου ῥήγματος τῆς κορυφῆς εἶχον ἀποσπασθῇ κατὰ καιροὺς καὶ τεμάχια ἐκ τοῦ μαλακοῦ βράχου τῶν τοιχωμάτων, καὶ οὕτως ὁ θάλαμος ἐγένετο ἀκανόνιστος ὁμοιάζων πρὸς μικρὸν φυσικὸν σπήλαιον, τοῦ ὁποίου αἱ διαστάσεις μετὰ τὸν καθαρισμὸν εἶναι αὗται· πλάτος ἀπὸ τοῦ στομίου μέχρι τοῦ ἀντικρὺ τοιχώματος 1,75, μῆκος τοῦ θαλάμου ἀπὸ βορρᾶ πρὸς νότον 2,15, σωζόμενον ὕψος 1,10, πλάτος τοῦ στομίου 0,96.

Ἐντὸς τοῦ τάφου ὑπῆρχον δύο τετράγωνοι πήλιναι λάρνακες ἔχουσαι διεύθυνσιν ἀπὸ Β. πρὸς Ν. Ἐν ἑκάστῃ ἦτο τεθαμμένος νεκρὸς ὡρίμου ἡλικίας· οἱ σκελετοὶ καὶ τῶν δύο καὶ μάλιστα τοῦ ἐν τῇ πρὸς ἀνατολὰς λάρνακι (Α) διετηροῦντο εἰς ἀρκετὰ καλὴν κατάστασιν. Εἰς τὴν εὐτυχῆ δὲ ταύτην σύμπτωσιν ἔγκειται, ὡς θὰ ἴδωμεν ἀμέσως, καὶ ἡ μεγαλυτέρα σημασία τοῦ τάφου τούτου, διότι λύει κατὰ τρόπον ὁριστικὸν τὸ πολὺ ἀμφισβητηθὲν ἕως σήμερον ζήτημα τοῦ τρόπου τῆς ταφῆς ἐντὸς τῶν πηλίνων λαρνάκων.

Πλὴν τῶν ἐν ταῖς λάρναξι σκελετῶν εἶχον ταφῆ, ὡς φαίνεται, καὶ δύο ἀκόμη νεκροὶ χαμαὶ εἰς τὸ μεταξὺ τῶν δύο λαρνάκων κενὸν διάστημα· τούτων ὅμως οἱ σκελετοὶ εἶχον καλυφθῇ ὑπὸ τῶν καταπεσόντων χωμάτων καὶ ἦσαν κατὰ τὸ πλεῖστον τὰ ὀστᾶ σεσηπότα ἐκ τῆς ὑγρασίας. Ἔχομεν ἄρα πρὸ ἡμῶν τάφον οἰκογενειακόν, ὅστις ἀνοιγόμενος κατὰ καιροὺς περιέλαβε τέσσαρα μέλη τῆς

[1] Orsi, Urne funebri Cretesi ἐν Monumenti antichi dell' Academia dei Lincei 1890 σ. 201 ἑξ. Perrot et Chipiez VI. σ. 453 455.

[2] G. Gerola Lavori eseguiti nella necropolis di Phaestos ἐν Rendiconti dell'Academia dei Lincei τόμ. XI. fasc. 5.

οἰκογενείας, δύο μὲν ἐν ταῖς λάρναξι, ἄλλα δὲ δύο χαμαί.

Ὅτε μετέβην ἐπὶ τόπου πρὸς καθαρισμὸν τοῦ τάφου εὗρον τὰς λάρνακας καὶ τὰ ἄλλα ἀντικείμενα κατὰ χώραν ἀμετακίνητα· ὁ χωρικὸς μόνον ἕνα κύαθον μόνωτον τοποθετημένον ἐπὶ τοῦ ἐπιπέδου καλύμματος τῆς Α λάρνακος εἶχε παραλάβῃ ὡς πειστήριον τῆς εὑρέσεως τοῦ τάφου, χωρὶς νὰ θίξῃ τὰ λοιπὰ μηδὲ νὰ ἀνοίξῃ τὰς λάρνακας ἢ ἀνασκαλεύσῃ τοὺς σκελετούς. Εἰς τοῦτο ἄλλως ἐπείσθην καὶ ἐκ τοῦ περιστατικοῦ, ὅτι, ὅτε ἀνέῳξα τὴν λάρνακα Β ἀφαιρέσας τὸ σκέπασμα, παρετήρησα ὅτι τὸ ἐσωτερικὸν τῆς λάρνακος διεσταυροῦτο ἀπὸ λεπτὰς ῥίζας φυτῶν, αἵτινες εἶχον εἰσδύσῃ εἰς τὴν λάρνακα ἀπὸ τῶν ἐν τῷ πυθμένι ὀπῶν καὶ εἶχον ἀποτελέσῃ εἶδος δικτύου ὑπεράνω τοῦ σκελετοῦ, ὅστις ἔμενεν ἄθικτος καὶ ἐν τῇ ἀρχικῇ του θέσει.

Τῶν δύο λαρνάκων ἡ μὲν Α εὑρίσκετο κατὰ μῆκος τῆς ἀνατολικῆς τοῦ τάφου πλευρᾶς, ἡ δὲ Β κατὰ τὴν δυτικήν, κενὸς δὲ χῶρος ἀρκετὸς εὑρίσκετο κατὰ τὸ μεταξὺ τῶν δύο λαρνάκων διάστημα, ἐν ᾧ εἶχον ἀποτεθῇ οἱ δύο ἄλλοι νεκροί. Ὁ τάφος, ὡς εἶπον, ἀπεκαλύφθη ἄνωθεν διαρραγέντος τοῦ θόλου ἐκ τοῦ βάρους τῶν ἀροτήρων βοῶν, τὸν καθαρισμὸν ὅμως ἐξετέλεσα ἐγὼ διὰ τοῦ δρόμου καὶ τοῦ στομίου, τὸ ὁποῖον εὗρον πεφραγμένον διὰ ξηροτοίχου ἐκ λίθων λογάδων μετρίου μ·γέθους.

Οἱ ἐν ταῖς λάρναξι σκελετοὶ εἶχον ἀμφότεροι τὴν κεφαλὴν πρὸς βορρᾶν, ἤτοι κατὰ τὴν εἴσοδον τοῦ τάφου, περὶ τῶν ἐν τῷ ἐδάφει ὅμως νεκρῶν δὲν δύναμαι νὰ βεβαιώσω τι ὡρισμένον, διότι καὶ καταφανεῖς δὲν ἦσαν οἱ σκελετοὶ καὶ ἀποσυντεθειμένοι σχεδὸν καθ' ὁλοκληρίαν.

Ἀμφότεραι αἱ λάρνακες εἶναι τοῦ συνήθους τετραγώνου σχήματος καὶ ἐστεροῦντο ἀπ' ἀρχῆς ποδῶν. Ἡ λάρναξ Α εἶναι ἁπλουστάτη καὶ στερεῖται πάσης διακοσμήσεως γραπτῆς ἢ ἄλλου εἴδους· ἄνω μόνον φέρει στενὸν ἐξέχον περιχείλωμα ἐπίπεδον. Αἱ ἐσωτερικαὶ αὐτῆς διαστάσεις (τοῦ κουφώματος) εἶναι μῆκος 1,10, πλάτος κατὰ τὸ ἓν ἄκρον 0,38 κατὰ τὸ ἄλλο 0,405, βάθος 0,.25 Τοῦ τοιχώματος δὲ τὸ πάχος κατὰ τὸ στόμιον εἶναι 3-4 ἑκατοστά. Ἡ λάρναξ αὕτη ἦτο κεκαλυμμένη διὰ σκεπάσματος ἐπιπέδου πηλίνου ὀλίγον μεγαλυτέρου καὶ κατὰ μῆκος καὶ κατὰ πλάτος τῆς λάρνακος, χάριν δέ, ὡς φαίνεται, εὐχερεστέρας μετακινήσεως εἶχε κοπῇ πλαγίως τὸ σκέπασμα αὐτὸ εἰς δύο τεμάχια κατὰ πλάτος, ὅτε ἀκόμη ὁ πηλὸς ἦτο μαλακός, τὰ ὁποῖα προσαρμοζόμενα ἀποτελοῦσι τὴν πλάκα. Ἡ πλὰξ αὕτη φέρει ὀκτὼ τρήματα ἤτοι ἓν μὲν εἰς ἑκάστην τῶν τεσσάρων γωνιῶν, τέσσαρα δὲ ἄλλα κατὰ τὸ μέσον ἐκεῖ ὅπου συναρμόζονται τὰ δύο ἡμίση τεμάχια. Αἱ ὀπαὶ αὗται δὲν ἀντιστοιχοῦσι πρὸς ἄλλας τῆς λάρνακος ὀπὰς οὐδὲ πρὸς τὰς τοξοειδεῖς λαβάς, διὰ τὸν λόγον δὲ τοῦτον καὶ διότι τὸ σκέπασμα εἶναι κατά τι μεγαλύτερον καὶ κατὰ μῆκος καὶ κατὰ πλάτος ἀπὸ τὴν λάρνακα, ὑποθέτω ὅτι δὲν ἀνῆκεν ἀπ' ἀρχῆς εἰς ταύτην, ἀλλ' ὅτι τὸ ἐχρησιμοποίησαν παραλαβόντες αὐτὸ ἄλλοθεν. Ἡ λάρναξ φέρει εἰς τὸ μέσον μὲν ἑκάστης μακρᾶς πλευρᾶς ζεῦγος τοξοειδῶν λαβῶν εἰς γραμμήν, εἰς τὸ μέσον δὲ ἑκάστης στενῆς μίαν ὁμοίαν τοξοειδῆ λαβήν. Ὁ πυθμὴν στερεῖται ὀπῶν, πρᾶγμα τὸ ὁποῖον πρώτην φορὰν παρατηρεῖται εἰς τετράγωνον πηλίνην λάρνακα.

Ἡ λάρναξ Β (πίναξ 2) εἶναι ἐπίσης τετράγωνος, ἀλλ' αἱ τέσσαρες πλευραὶ δὲν εἶναι ἐντελῶς ἐπίπεδοι ἀλλὰ πλαισιοῦνται πανταχόθεν ὑπὸ προέχοντος ἐπιπέδου περιθωρίου. Κατὰ τοῦτο δὲ ἡ λάρναξ αὕτη ὁμοιάζει πρὸς τὰς τοῦ Παλαικάστρου τὰς δημοσιευθείσας ὑπὸ τοῦ κ. Bosanquet[1], ὅστις καὶ παρατηρεῖ ὅτι διὰ τούτου ὁ κεραμεὺς ἀπεμιμήθη ξυλίνην λάρνακα· ἡ πλαισίωσις δὲ διὰ τῶν περιθωρίων μιμεῖται τὰς ξυλίνας δοκοὺς τὰς ὁποίας ἔπρεπε χάριν στερεότητος καὶ ἀντοχῆς νὰ ἔχῃ κατὰ τὰ ἄκρα τὸ ξύλινον κιβώτιον.

Αἱ ἐσωτερικαὶ διαστάσεις τῆς λάρνακος Β εἶναι μῆκος 1,20, πλάτος κατὰ τὸ ἓν ἄκρον 0,32 καὶ κατὰ τὸ ἄλλο 0,37, βάθος 0,58. Τὸ πάχος τῶν τοιχωμάτων κατὰ τὰ χείλη εἶναι 4-4 ½ ἑκατοστά.

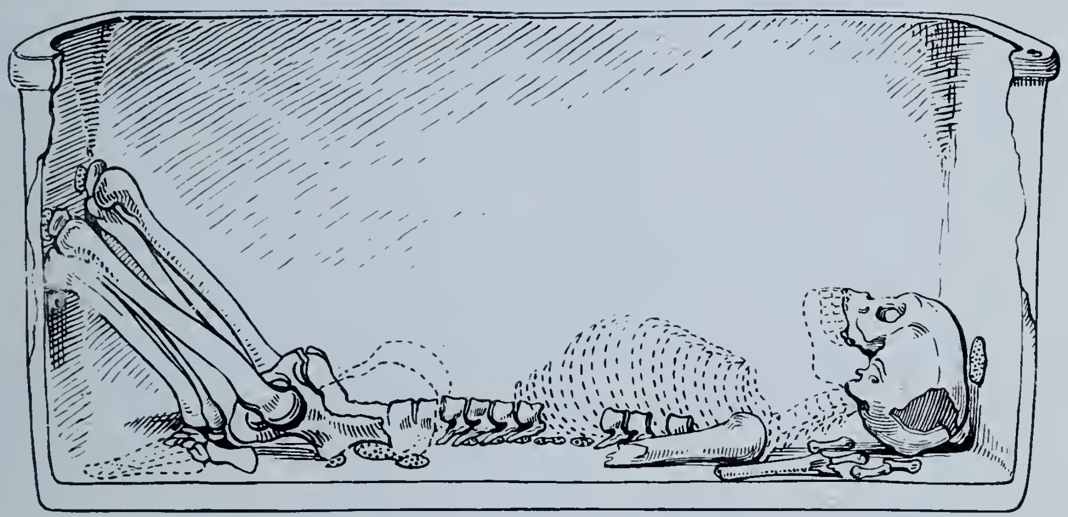
Ὁλόκληρος ἡ ἐπιφάνεια τῆς λάρνακος ἐκαλύπτετο ἔξωθεν ὑπὸ ἀλοιφῆς τινος ἐρυθρωπῆς, ἧς ἐσώθησαν ἀρκετὰ ἴχνη ποῦ μὲν ἐρυθρὰ ποῦ δὲ καστανόχροα· πρὸς τούτοις φέρει εἰς ἑκάστην τῶν 4

[1] Annual of the Brit. School at Athens VIII 1901-1902 σ. 297 πίν. XVIII-XIX.

γωνιῶν ἐπὶ τοῦ περιθωρίου σειρὰν κάθετον ἐντύπων κοσμημάτων, τὰ ὁποῖα ἀποτελοῦνται ἐκ κύκλου κεντρικοῦ ἀφ᾽ οὗ ἐκφύονται πέριξ ἀκτῖνες καμπτόμεναι κατὰ τὴν αὐτὴν διεύθυνσιν καὶ περιβαλλόμεναι ὑπὸ ἄλλου μεγάλου κύκλου, οὕτω δὲ ἀποτελεῖται κόσμημα ὁμοιάζον πρὸς πυροστρόβιλον· ὁ ἀριθμὸς τῶν πυροστροβίλων ἑκάστης σειρᾶς εἶναι ποῦ ἓξ καὶ ποῦ ἑπτά· ὅμοιος πυροστρόβιλος εἶναι τετυπωμένος καὶ εἰς τὰς ἄνω γωνίας τοῦ πλαισίου. Τὸ κόσμημα αὐτὸ εὕρηται ἐγγεγλυμμένον καὶ εἰς πρισματικὴν τρίπλευρον σφραγῖδα δημοσιευομένην παρακάτω, ἀλλ᾽ ἔχει τέσσαρας μόνον ἀκτῖνας, ἀπαντᾷ δὲ καὶ εἰς ἄλλας σφραγῖδας ἐκ Κρήτης δημοσιευομένας ὑπὸ τοῦ κ. A. Evans, ὅστις θεωρεῖ αὐτὸ ὡς τὸ ἰδεογραφικὸν σημεῖον τὸ συμβολίζον τὸ ἄστρον τῆς ἡμέρας ἢ τὸν ἥλιον[1].

Ἡ λάρναξ στερεῖται λαβῶν, ἀντ᾽ αὐτῶν δὲ φέρει ζεῦγος τρημάτων κατὰ τὸ μέσον ἑκάστης τῶν τεσσάρων πλευρῶν, τὰ ὁποῖα ἀντιστοιχοῦσι πρὸς ἄλλα τόσα τρήματα τοῦ καλύμματος. Εἰς τὸν πυθμένα φέρει δύο σειρὰς ἐκ τριῶν ὀπῶν ἑκάστην, ἐξαιρετικῶς δὲ ἡ λάρναξ αὕτη φέρει καὶ εἰς τὰ τοιχώματα ἑκατοστά τινα ἀνωτέρω τοῦ πυθμένος καὶ ἄλλα τρήματα, ἄγνωστον ἀκριβῶς πρὸς τίνα σκοπόν.

Τὸ σκέπασμα τῆς λάρνακος εἶναι ἀετοειδὲς μὲ ἀποκλίσεις καὶ κατὰ τὰς τέσσαρας πλευράς, ἔφερε δὲ τὸ αὐτὸ χρῖσμα μόνον κατὰ τὸ ἐξέχον περιχείλωμα καὶ τὰς πλαγίας στενὰς πλευρὰς τῆς κορυφαίας δοκοῦ. Τὸ ὕψος τοῦ πώματος μετρούμενον ἔξωθεν εἶναι 0,30.

Εἰκὼν 1. Ὁ σκελετὸς ἐν τῇ Λάρνακι Α.

Κατὰ τὰς παρατηρήσεις τοῦ συναδέλφου μου καὶ ἰατροῦ Ἰωσὴφ Χατζιδάκι οἱ νεκροὶ οἱ τεθαμμένοι καὶ εἰς τὰς δύο λάρνακας ἦσαν προβεβηκότες τὴν ἡλικίαν· καὶ ὁ μὲν ἐν τῇ Α λάρνακι τεθαμμένος ἦτο ἀνήρ, ὁ δὲ ἐν τῇ Β γυνή. Πιθανῶς ἄρα ἔχομεν τὸν ἀρχηγὸν τῆς οἰκογενείας ἐν τῇ πρώτῃ καὶ τὴν σύνευνον αὐτοῦ ἐν τῇ δευτέρᾳ· οἱ τεθαμμένοι ἐν τῷ ἐδάφει τότε θὰ ἦσαν ἄλλα μέλη τῆς οἰκογενείας.

Ἡ θέσις ἣν κατεῖχεν ὁ σκελετὸς ἐν τῇ λάρνακι Α καταφαίνεται ἐκ τῆς παρατιθεμένης εἰκόνος (εἰκὼν 1)· ὁ νεκρὸς ἀπετέθη ἐντὸς τῆς λάρνακος ὕπτιος ἀλλὰ μὲ ἠνωρθωμένου: τοὺς μηροὺς καὶ τὰς κνήμας κεκαμμένας. Ὅτι δὲ τοιαύτη ἦτο ἡ θέσις τοῦ νεκροῦ δείκνυται ἀναμφισβητήτως ἐκ τῆς θέσεως, ἐν ᾗ εὑρέθη ὁ σκελετὸς ἐν τῇ λάρνακι, καὶ ἣν διατηρεῖ περίπου καὶ σήμερον ἐν τῷ Μουσείῳ· τὸ μὲν κρανίον καὶ ἡ κάτω σιαγὼν ἔκειντο κατὰ τὸ ἓν ἄκρον τοῦ πυθμένος οὐχὶ ἀκριβῶς ἐν τῷ μέσῳ, ἡ σπονδυλικὴ στήλη κατέχει τὴν μεσαίαν γραμμὴν τοῦ πυθμένος, ἑκατέρωθεν δὲ αὐτῆς τὰ ὀστᾶ τῶν χειρῶν καὶ αἱ πλευραί, τὰ ὀστᾶ τῆς λεκάνης καὶ τὸ ἱερὸν εὑρίσκοντο εἰς ἀπόστασίν τινα ἀπὸ τοῦ ἄλλου ἄκρου τοῦ πυθμένος, τέλος τὰ μηρικὰ

[1] A. Evans Cretan Pictographs εἰκ. 33c σ. 312.

καὶ κνημικὰ ὀστᾶ σχεδὸν τελείως διατηρούμενα εὑρίσκοντο ὄρθια στηριζόμενα εἰς τὸ κάτω στενὸν τοίχωμα τῆς λάρνακος. Ἡ τοιαύτη θέσις τοῦ σκελετοῦ ἐπὶ αἰῶνας πιστοῦται, διὰ νὰ μὴ μείνῃ μηδὲ ἡ ἐλαχίστη ἀμφιβολία, καὶ ἐκ τῶν λευκῶν κηλίδων τὰς ὁποίας ἀφῆκεν εἰς τὸν πυθμένα καὶ τὸ κάτω στενὸν τοίχωμα τῆς λάρνακος, ἡ φωσφορικὴ τίτανος τοῦ κρανίου καὶ τῶν ὀστῶν τῶν κάτω ἄκρων καὶ τῆς σπονδυλικῆς στήλης, ὥστε καὶ μόνον ἐκ τῶν κηλίδων αὐτῶν, καὶ ἂν δὲν ἐσώζετο ὁ σκελετός, ἠδυνάμεθα νὰ ἐξακριβώσωμεν τὴν θέσιν ταύτην.

Μετὰ τὴν ἐξακρίβωσιν τῆς θέσεως ταύτης τοῦ νεκροῦ ἐξετέλεσα πείραμα ἐν τῷ Μουσείῳ ἐπὶ ἀνθρώπου ἔχοντος ἀνάστημα 1,70. Παρετήρησα δὲ ὅτι λαμβάνων τὴν στάσιν ταύτην κατέλαβε μῆκος 1,18· ἂν δὲ ἡ κεφαλὴ αὐτοῦ τεθῇ ἐπὶ ὑψηλοῦ προσκεφαλαίου δύναται τὸ καταλαμβανόμενον μῆκος νὰ περιορισθῇ μέχρι ἑνὸς μέτρου. Εὐκόλως ἄρα ἠδύνατο νὰ ταφῇ ὁ νεκρὸς ἐντὸς τῶν πηλίνων λαρνάκων, αἵτινες ἔχουσι μῆκος ἄνω τοῦ ἑνὸς μέτρου, πλὴν δύο εὑρισκομένων ἐν τῷ Μουσείῳ Ἡρακλείου μιᾶς τετραγώνου μικρᾶς ἐκ Βασιλικῶν Ἀνωγείων[1] καὶ μιᾶς μικρᾶς λουτηρομόρφου ἀγνώστου προελεύσεως· εἰς τὰς δύο ταύτας ἐκ τῶν πολλῶν δυνάμεθα κάλλιστα νὰ ὑποθέσωμεν ὅτι εἶχον ταφῇ παῖδες.

Ὁμοίαν θέσιν κατεῖχεν ὁ νεκρὸς καὶ ἐν τῇ λάρνακι Β μὲ μόνην τὴν διαφοράν, ὅτι εἰς τὴν λάρνακα ταύτην κατέρρεεν ἐκ τοῦ θόλου ὕδωρ κατὰ τὸ κάτω μέρος καὶ διὰ τοῦτο, ἐν ᾧ ὁ ἄλλος σκελετὸς διετηρεῖτο κάλλιστα, τὰ ὀστᾶ τῶν κάτω ἄκρων ἦσαν κατὰ τὸ πλεῖστον σεσηπότα καὶ ἡ ἀρχικὴ αὐτῶν θέσις οὐχὶ τόσον καταφανὴς ὡς ἐν τῇ λάρνακι Α. Τὸ σωζόμενον μέρος τοῦ σκελετοῦ ἦτο κατὰ τὸν αὐτὸν τρόπον ἐξηπλωμένον, ὅπως καὶ ἐν τῇ πρώτῃ λάρνακι, δὲν ἦτο δὲ δυνατὸν τὰ ὀστᾶ τῶν κάτω ἄκρων νὰ ἔχωσιν θέσιν ἀλλοίαν τῆς ἐν τῇ πρώτῃ.

Καὶ ἐν τῇ Β λάρνακι τὰ ὀστᾶ ἀφῆκαν ἐπὶ τῶν τοιχωμάτων τῆς λάρνακος λευκὰς κηλῖδας ἀλλ' οὐχὶ κατὰ τὸ μέρος τῆς κεφαλῆς καὶ τῶν κάτω ἄκρων ἀλλὰ κατὰ τὴν θέσιν τῶν βραχιόνων. Τὸ πρᾶγμα ἐξηγεῖται κάλλιστα ἐκ τῶν διαστάσεων τῆς λάρνακος ταύτης, ἥτις εἶναι μὲν μακροτέρα τῆς πρώτης, καὶ διὰ τοῦτο δὲν ἔγινε ἀνάγκη νὰ πιεσθῇ ἡ κεφαλὴ καὶ τὰ κάτω ἄκρα κατὰ τὰ τοιχώματα καὶ νὰ ἀφήσωσι κηλῖδας, ἀλλ' εἶναι στενωτέρα, ἐπιέσθησαν δὲ πρὸς τὰς μακρὰς πλευρὰς οἱ βραχίονες καὶ οὕτως ἐσχημάτισαν τὰ ἴχνη ταῦτα.

Ἐκ τῶν ἀνωτέρω παρατηρήσεων διδαχθεὶς ἐξήτασα καὶ τὰς ἄλλας λάρνακας τὰς εὑρισκομένας ἐν τῷ Μουσείῳ Ἡρακλείου, εὗρον δὲ τὰς λευκὰς ταύτας κηλῖδας τῶν ὀστῶν καὶ εἰς τὴν μικρὰν τετράγωνον τῶν Ἀνωγείων, περὶ ἧς ὡμίλησα καὶ προηγουμένως, κατὰ τὴν θέσιν τῆς κεφαλῆς καὶ τῶν γονάτων· καὶ ἐν ταύτῃ ἄρα ὁ ἐν αὐτῇ ταφεὶς παῖς κατεῖχε τοιαύτην θέσιν.

Παρομοίαν θέσιν κατεῖχεν ὁ νεκρὸς ἐντὸς λάρνακος λουτηροειδοῦς ἀνευρεθείσης ἐντὸς μυκηναϊκοῦ τάφου ἀνασκαφέντος ὑπ' ἐμοῦ πρὸ μηνῶν εἰς Μουλιανὰ Σητείας. Τὰ ὀστᾶ τῶν κάτω ἄκρων ἐν ταύτῃ δὲν ἵσταντο ὄρθια ἐπὶ τοῦ τοιχώματος, ἀλλ' εἶχον καταπέσῃ σταυροειδῶς ἐν τῷ πυθμένι, πρᾶγμα ἄλλως τόσον φυσικὸν νὰ συμβῇ, ὅταν δὲν ἔχωσιν ἐξ ἀρχῆς κλίσιν τινα πρὸς τὰ ἐμπρός, ὥστε νὰ στηρίζωνται ἐπὶ τοῦ τοιχώματος τῆς λάρνακος.

Αἱ ἀνωτέρω παρατηρήσεις ἐπὶ σκελετῶν εὑρεθέντων ἀθίκτων καὶ εἰς καλὴν κατάστασιν διατηρουμένων καὶ ἐν γνώσει τῶν μέχρι τοῦδε ἀμφισβητήσεων τῶν ἀρχαιολόγων περὶ τοῦ προορισμοῦ καὶ τοῦ τρόπου τῆς ταφῆς τῶν πηλίνων λαρνάκων νομίζω ὅτι λύουσιν ὁριστικῶς τὸ ζήτημα τοῦτο.

Δὲν ἦσαν δηλ. αἱ λάρνακες αὗται ὀστεοθῆκαι ἁπλαῖ, ὡς ὑπέθεσεν ὁ πρῶτος δημοσιεύσας αὐτὰς Orsi καὶ πολλοὶ ἄλλοι μετ' αὐτόν, ἐν αἷς οἱ ἀρχαῖοι Κρῆτες ἐξ ὑπερβολικῆς εὐλαβείας πρὸς τοὺς νεκροὺς ἐφύλασσον τὰ ὀστᾶ αὐτῶν (per un più pietoso culto dei morti), ἀλλ' ἦσαν λάρνακες σαρκοφάγοι, ἐν αἷς ἐθάπτοντο ὁλόκληρα σώματα ἄκαυστα[1]. Δὲν ἦσαν οὐδὲ τάφοι μικρῶν παίδων, ἀφ' οὗ οἱ εὑρισκόμενοι ἐν αὐταῖς σκελετοὶ ἀνήκουσιν εἰς ἀνθρώπους ὡρίμου ἡλικίας. Διὰ τοῦτο ὀρθῶς εἶχεν

[1] Orsi, Urne funebri Cretesi, Monum. antichi dei Lincei. Perrot et Chipiez τόμ. VI. σ. 452 ἑξ.

[1] Οἱ κ. κ. Bosanquet καὶ Tod (Archeology in Greece ἐν Jour. of H. St. XXII. 1902 σ. 386) καὶ τελευταῖον θεωροῦσιν αὐτὰς ὀστεοθήκας, ἀναφέροντες πρὸς τοῖς ἄλλοις, ὅτι καὶ σήμερον ἐπικρατεῖ ἐν τῇ νήσῳ τοιαύτη συνήθεια. Ἀλλ' οὔτε αἱ λάρνακες εἶναι ὀστεοθῆκαι, οὔτε τοιαύτην συνήθειαν ἐγὼ γνωρίζω ἐπικρατοῦσαν ἐν Κρήτῃ σήμερον.

ἤδη παρατηρηθῇ, ὅτι ἂν ἦσαν μόνον ὀστεοθῆκαι ἢ σαρκοφάγοι μικρῶν παιδίων, δὲν ἦτο ἀνάγκη νὰ εἶναι τόσον μεγάλαι καὶ κατ' ἀκολουθίαν βαρεῖαι καὶ δυσμετακόμιστοι, δὲν θὰ εἶχον δὲ εἰς τὸν πυθμένα, ἂν ἦσαν ὀστεοθῆκαι, καὶ τὰς ὀπάς, αἵτινες πάντως ἐχρησίμευον, ἵνα δι' αὐτῶν ἐκρέωσι τὰ ὑγρὰ τὰ παραγόμενα κατὰ τὴν ἀποσύνθεσιν τῶν σαρκῶν. Διὰ ταῦτα εἶχεν ἤδη εἰκάσῃ ὁ κ. Mariani[1], ὅτι αἱ λάρνακες ἦσαν σαρκοφάγοι καὶ ὅτι ἐν αὐταῖς ὁ νεκρὸς ἀπετίθετο συμπιεζόμενος εἰς θέσιν, ἣν καλεῖ sepoltura accovachiata.

Ἡ θέσις τοῦ νεκροῦ, ὡς παρετηρήθη εἰς τὰς νεωστὶ ἀνακαλυφθείσας λάρνακας, δὲν θὰ διέφερε πολὺ ἀπὸ τὴν θέσιν τῶν σκελετῶν, ἣν περιέγραψεν ὁ κ. Τσούντας διὰ τοὺς τάφους τῆς ἀκροπολεως τῶν Μυκηνῶν καὶ τῆς κάτω πόλεως[2], ἂν μάλιστα, ὡς εἶναι πιθανόν, ὑποθέσωμεν ὅτι ἡ κεφαλὴ τοῦ νεκροῦ ἐστηρίζετο ἐπὶ ὑψηλοῦ προσκεφαλαίου, ἵνα οὕτως οἰκονομῆται καὶ χῶρος κατὰ μῆκος.

Εἰς ἐμὲ ὅθεν οὐδεμία πλέον ἀμφιβολία μένει ὅτι σώματα νεκρῶν ἄκαυστα ἐθάπτοντο ἐντὸς τῶν πηλίνων λαρνάκων τῆς Κρήτης. Ἀλλὰ τότε πῶς συμβαίνει, ἀφ' οὗ δὲν ἦσαν ὀστεοθῆκαι, νὰ εὑρίσκωνται ἐνίοτε καὶ δύο καὶ τρεῖς καὶ πλείονες σκελετοὶ ἐντὸς μιᾶς λάρνακος, ὅπως π. χ. λέγουσι περὶ τῶν λαρνάκων τῶν εὑρεθεισῶν πρό τινων ἐτῶν εἰς Λιγόρτυνον, καὶ ὅπως παρετηρήθη εἰς τὰς περυσινὰς ἀνασκαφὰς τῆς Ἰταλικῆς Ἀποστολῆς εἰς Λιλιανὰ παρὰ τὴν Φαιστόν[3]; Το πρᾶγμα ἐξηγεῖται οὕτως· ὁ πρῶτος νεκρὸς ἐθάπτετο ἐντὸς λάρνακος καὶ ὁ δεύτερος ἐν ἄλλῃ καὶ ὁ τρίτος ἐπίσης ἐφ' ὅσον ἐχώρει τοιαύτας ὁ νεκρικὸς θάλαμος[4], ὅτε δὲ πλέον δὲν ἐπήρκει ὁ τάφος δι' ἄλλας, ἐλάμβανον τὰ ὀστᾶ ἐκ τῆς μιᾶς λάρνακος καὶ τὰ ἔθετον εἰς ἄλλην καὶ ἔθαπτον τὸν νέον νεκρὸν εἰς τὴν κενωθεῖσαν λάρνακα, τοῦτο δὲ ἠδύνατο νὰ ἐπαναληφθῇ καὶ κατοπιν καὶ οὕτως ἐντὸς δύο ἢ τριῶν λαρνάκων ἠδύναντο νὰ θάψωσι πλείονας νεκρούς. Ἂν δὲ ἡ κατάστασις τῶν σκελετῶν δὲν ἐπέτρεπε τοιαύτην μετακίνησιν, ἢ δι' ἄλλον λόγον δὲν ἤθελον νὰ ταράξωσι τὰ ὀστᾶ τῶν ἐν ταῖς λάρναξι τεθαμμένων, τότε ἔθαπτον καὶ χαμαί, ὅπως παρετηρήθη καὶ ἐν τῷ τάφῳ Ἀρτσᾶ καὶ ἐν τῷ ἀνωτέρω μνημονευθέντι τάφῳ τῶν Μουλιανῶν[1], ἐν ᾧ εἷς μὲν νεκρὸς ἦτο τεθαμμένος ἐντὸς λουτηροειδοῦς λάρνακος, εἷς δὲ ἄλλος (φέρων μάλιστα καὶ χρυσῆν προσωπίδα) εἰς τὸ ἔδαφος ἐπὶ στρώματος χονδρῆς ἄμμου καὶ καχλήκων.

Αἱ λάρνακες Ἀρτσᾶ ἔχουσιν, ὡς εἴπομεν, τετράγωνον σχῆμα· τοῦτο εἶναι τὸ συνηθέστερον σχῆμα τῶν κρητικῶν πηλίνων λαρνάκων· ὀλιγώτερον συχνὰ ἀπαντᾷ τὸ ἄλλο σχῆμα τὸ ἐν μορφῇ λουτῆρος σημερινοῦ· τὸ σχῆμα τοῦτο ἔχουσιν αἱ δύο ἐκ Μιλάτου[2], μία ἄλλη μικρὰ ἐν τῷ Μουσείῳ Ἡρακλείου, ἡ ἐφέτος ἀνακαλυφθεῖσα ὑπ' ἐμοῦ ἐν τῷ δευτέρῳ τάφῳ τῶν Μουλιανῶν τῆς Σητείας καὶ τεμάχια ἄλλης προερχομένης ἐκ τοῦ Λιμένος Σητείας.

Ἀμφότερα ταῦτα τὰ σχήματα τῶν λαρνάκων εὑρίσκονται, διότι αὐτὰ ἦσαν τὰ σχήματα δύο σκευῶν ἢ ἐπίπλων τῆς μυκηναϊκῆς ἐποχῆς συνηθεστάτων καὶ ἐν Κρήτῃ καὶ ἐν Ἑλλάδι.

Τὸ τετράγωνον σχῆμα εἶναι τὸ σύνηθες τετράγωνον κιβώτιον τῶν μυκηναϊκῶν καὶ Ὁμηρικῶν χρόνων, το ὁποῖον ἐχρησίμευε πρὸς φύλαξιν διαφόρων πραγμάτων ἀξίας καὶ μάλιστα φορεμάτων καὶ στρωμάτων. Ὁ Ὅμηρος καλεῖ τὰ κιβώτια ταῦτα ἀλλαχοῦ μὲν *φωριαμοὺς* ἀλλαχοῦ *χηλοὺς* καὶ ἐνίοτε *λάρνακας*· οἱ τότε ἄνθρωποι τὰ μετεχειρίζοντο πρὸς φύλαξιν πέπλων, Ὀδ. χ. 104

> Ἑλένη δὲ παρίστατο φωριαμοῖσιν
> ἔνθ' ἔσαν οἱ πέπλοι παμποίκιλοι, οὓς κάμεν αὐτή.

καὶ ἐσθῆτος, χλαινῶν, ταπήτων, φαρέων καὶ χιτώνων, Ἰλιάδος Ω. 228

> Ἦ καὶ φωριαμῶν ἐπιθήματα κάλ' ἀνέωγεν
> ἔνθεν δώδεκα μὲν περικαλλέας ἔξελε πέπλους,
> δώδεκα δ' ἁπλοΐδας χλαίνας, τόσσους δὲ τάπητας,
> τόσσα δὲ φάρεα καλά, τόσσους δ' ἐπὶ τοῖσι χιτῶνας,

καὶ εὑρίσκοντο τὰ κιβώτια ταῦτα ἐν τῷ θαλάμῳ Ὀδ. β. 337.

[1] Antichità Cretesi ἐν Monum. antichi dei Lincei τόμ. VI. σ. 197.

[2] Ἐφημ. ἀρχαιολ. 1888 σελ 132. Tsountas - Manatt σ. 139. Παρομοίως ἦσαν τεθαμμένοι οἱ νεκροὶ καὶ εἰς τοὺς τάφους τῆς Εργάνου (Americ. Jour. of Archeol· τόμ. V (1901) 271)

[3] G. Gerola Lavori eseguiti nella necropoli di Phaestos, Rendiconti dell' Academ. dei Lincei τόμ. XI. σ. 15.

[4] Εἰς ἕνα τάφον τῶν Λιλιανῶν (ἴδε ἀνωτέρω) εὑρέθησαν πέντε λάρνακες.

[1] Δημοσιεύεται κατωτέρω.

[2] Ἴδε Orsi καὶ Perrot ἔνθα ἀνωτέρω.

Ὁ δ' ὑψόροφον θάλαμον κατεβήσετο πατρὸς
εὐρύν, ὅθι νητὸς χρυσὸς καὶ χαλκὸς ἔκειτο
ἐσθής τ' ἐν χηλοῖσιν ἅλις τ' εὐῶδες ἔλαιον.

Κατεσκευάζετο ἐκ διαφόρων ὑλῶν καὶ μάλιστα ἐκ ξύλου, ὅθεν καλεῖται *εὐξέστη*, δι' ὃ ἠδύνατο καὶ μία γυνὴ νὰ σηκώσῃ καὶ μεταφέρῃ τοιοῦτον ξύλινον κιβώτιον Ὀδ. θ. 424.

Δεῦρο, γύναι, φέρε χηλὸν ἀριπρεπέα ἥτις ἀρίστη
ἐν δ' αὐτῇ θὲς φάρος ἐΰπλυνὲς ἠδὲ χιτῶνα

Ὀδ. ν. 10

εἵματα μὲν δὴ ξείνῳ ἐϋξέστῃ ἐνὶ χηλῷ
κεῖται καὶ χρυσὸς πολυδαίδαλος, ἄλλα τε πάντα
δῶρα, ὅσα Φαιήκων βουληφόροι ἐνθάδ' ἔνεικαν

Ὀδ. ν. 66

Ἀρήτη δ' ἄρα οἱ δμωὰς ἅμ' ἔπεμπε γυναῖκας
τὴν μὲν φάρος ἔχουσαν ἐΰπλυνὲς ἠδὲ χιτῶνα,
τὴν δ' ἑτέρην χηλὸν πυκινὴν ἅμ' ὄπασσε κομίζειν.

Ἦσαν δὲ τοποθετημέναι πρὸς ἀποφυγὴν τῆς ὑγρασίας ἐπὶ ὑψηλῆς σανίδος Ὀδ. φ. 51.

Ἡ δ' ἄρ' ἐφ' ὑψηλῆς σανίδος βῆ· ἔνθα δὲ χηλοὶ
ἕστασαν, ἐν δ' ἄρα τῇσι θυώδεα εἵματ' ἔκειτο

Ἡ Ὁμηρικὴ χηλὸς ἔφερε σκέπασμα ὅπως καὶ ἡ Κρητικὴ λάρναξ, τὸ ὁποῖον ὁ ποιητὴς καλεῖ *ἐπίθημα* καὶ *πῶμα*, καὶ τὸ ὁποῖον ἐστερεοῦτο καὶ ἠσφαλίζετο μετὰ τῆς χηλοῦ διὰ δεσμοῦ ποικίλου Ὀδ. θ. 443

«Αὐτὸς νῦν ἴδε πῶμα, θοῶς δ' ἐπὶ δεσμὸν ἴηλον,
μή τίς τοι καθ' ὁδὸν δηλήσεται, ὁππότ' ἂν αὖτε
εὕδῃσθα γλυκὺν ὕπνον ἰὼν ἐν νηῒ μελαίνῃ».
Αὐτὰρ ἐπεὶ τόγ' ἄκουσε πολύτλας δῖος Ὀδυσσεὺς
αὐτίκ' ἐπήρτυε πῶμα, θοῶς δ' ἐπὶ δεσμὸν ἴηλεν
ποικίλον, ὅν ποτέ μιν δέδαε φρεσὶ πότνια Κίρκη.

ἢ ἐσφραγίζετο διὰ τῆς ἰδιαιτέρας σφραγῖδος τοῦ κατόχου ἐπὶ πηλοῦ ἐξηρτυμένου ἀπὸ νημάτων, ὡς παρετηρήθη ὑπὸ τοῦ κ. Evans κατὰ τὰς ἀνασκαφὰς τῆς Κνωσοῦ [1], ἐπιμαρτυροῦσι δὲ τὸν τρόπον τοῦτον τῆς ἀσφαλείας καὶ τὰ πολυάριθμα ἐκ πηλοῦ ἀποτυπώματα σφραγίδων τὰ εὑρεθέντα εἰς

[1] A. Evans the Palace of Cnossos ἐν An. of the Brit. Sch. VI. 1899-1900. σ. 18.

τὰς ἐν Κρήτῃ ἀνασκαφὰς ἤτοι τῆς Ζάκρου [1], Ἁγ. Τριάδος [2], Γουρνιῶν [3]. Τὴν διὰ δεσμοῦ καὶ σφραγίσεως ἀσφάλειαν τοῦ σκεπάσματος μετὰ τῆς λάρνακος προϋποθέτουσι καὶ αἱ ἀντίστοιχοι λαβαὶ καὶ μάλιστα αἱ ὀπαὶ αἱ εὑρισκόμεναι καὶ εἰς τὰς κρητικὰς πηλίνας λάρνακας.

Τὸ τετράγωνον αὐτὸ κιβώτιον ὡς σκεῦος οἰκιακὸν ὀνομάζει ἀκόμη ὁ Ὅμηρος καὶ λάρνακα· οὕτω π. χ. καλεῖ τὸ ἀργυροῦν κιβώτιον ἐν ᾧ ὁ Ἥφαιστος ἐτοποθέτει τὰ διάφορα τῆς τέχνης του ἐργαλεῖα Ἰλ. Σ. 412.

Φύσας μέν ῥ' ἀπάνευθε τίθει πυρός, ὅπλα τε πάντα
λάρνακ' ἐς ἀργυρέην συλλέξατο, τοῖς ἐπονεῖτο.

Λάρνακα δὲ καλεῖ ὅμοιον κιβώτιον ὁ Ὅμηρος χρησιμοποιηθὲν πρὸς ἐναπόθεσιν τῶν ὀστῶν τοῦ Πατρόκλου Ἰλ. Ω. 795.

καὶ τάγε (ὀστέα) χρυσείην ἐς λάρνακα θῆκαν ἑλόντες
πορφυρέοις πέπλοισι καλύψαντες μαλακοῖσιν.

Ἐκ τοῦ τελευταίου τούτου χωρίου καταφαίνεται, ὅτι τὸ αὐτὸ πρᾶγμα ἡ λάρναξ ἦτο σκεῦος οἰκιακὸν καὶ ὀστεοδόχος θήκη, ἀφ' οὗ ἐπὶ Ὁμήρου οἱ νεκροὶ ἐκαίοντο.

Περὶ τοῦ δευτέρου σχήματος τῶν πηλίνων κρητικῶν λαρνάκων τοῦ λουτηροειδοῦς τὸ πρᾶγμα εἶναι ἀκόμη καταφανέστερον καὶ αἱ τέσσαρες τὰς ὁποίας κατέχει τὸ Μουσεῖον Ἡρακλείου εἶναι αὐτὸ τοῦτο λουτῆρες φέροντες πάντες καὶ τὴν ὀπὴν εἰς τὸ ἐν ἄκρον τοῦ πυθμένος πρὸς ἐκροὴν τοῦ ὕδατος μετὰ τὸ λουτρόν. Ὁ Ὅμηρος καλεῖ αὐτὰς *ἀσαμίνθους*. Ὅτι τὸ σχῆμα τῶν λουτρικῶν μυκηναϊκῶν ἀσαμίνθων ἦτο αὐτὸ τὸ ἴδιον μὲ τὰς κρητικὰς αὐτὰς λάρνακας πειθόμεθα ἀδιστάκτως ἐκ τῶν ἐν ταῖς ἀνασκαφαῖς ἐντὸς λουτρῶν μυκηναϊκῶν ἀνακτόρων ἀνακαλυφθεισῶν. Τμῆμα τοιούτου σχήματος λουτῆρος εὑρέθη ἐντὸς τοῦ λουτροῦ ἐν τῷ ἀνακτόρῳ τῆς Τίρυνθος ὑπὸ τοῦ Schliemann [4], καὶ ἐν τῷ λουτρῷ τῆς γυναικωνίτιδος τοῦ ἀνακτόρου Κνωσοῦ ὑπὸ τοῦ κ. A. Evans [5].

[1] D. Hogarth the Zacro sealings ἐν J. H. St. τόμ. XXII. 1902 σ. 76 ἑξ.
[2] Monumenti antichi dei Lincei τόμ. XIII. 1903 σ. 30.
[3] Ἀδημοσίευτα εἰσέτι.
[4] H. Schliemann Tirynthe σ. 217 πίν. XXIV.
[5] The Palace of Cnossos in An. of Brit. Sch. VIII 1902 σ. 54.

Καὶ αἱ ἀσάμινθοι κατεσκευάζοντο ἐκ διαφόρου ὕλης. Ὁ Ὅμηρος ἀναφέρει *δύ' ἀργυρέας ἀσαμίνθους* δωρηθείσας ὑπὸ τοῦ Πολύβου εἰς τὸν Μενέλαον[1], φέρουσι δὲ εἰς πολλὰ Ὁμηρικὰ χωρία[2] τὸ ἐπίθετον *ἐΰξέστη*. Ὁ Helbig φρονεῖ ὅτι τὸ ἐπίθετον αὐτὸ δὲν προϋποθέτει πάντως ξυλίνας ἀσαμίνθους, διότι τοῦτο θὰ ἦτο δύσκολον, ὡς ἐκ τοῦ προορισμοῦ τὸν ὁποῖον ἔχουσιν οἱ λουτῆρες, ἀλλὰ πηλίνας λείας καὶ γραπτάς[3], ὡς εἶναι δηλ. ἡ τῆς Τίρυνθος, τῆς Κνωσοῦ καὶ αἱ περὶ ὧν ὁ λόγος νεκρικαί.

Ἀμφότερα ἄρα τὰ σχήματα τῶν πηλίνων κρητικῶν λαρνάκων καὶ τὸ τετράγωνον καὶ τὸ λουτηροειδὲς εἶναι ἁπλούστατα σκεύη συνηθέστατα καὶ ἀπαραίτητα τῆς οἰκίας κατὰ τοὺς μυκηναϊκοὺς καὶ Ὁμηρικοὺς χρόνους, τὰ ὁποῖα ὡς ἐκ τῆς χωρητικότητος καὶ τῆς μορφῆς των ἐκρίθησαν κατάλληλα νὰ χρησιμεύσωσι καὶ ὡς νεκρικαὶ θῆκαι. Τὸ πρᾶγμα δὲν εἶναι παράδοξον οὐδὲ πρωτοφανές· καὶ ἄλλα σκεύη οἰκιακὰ ἐχρησιμοποιήθησαν κατὰ τὴν ἀρχαιότητα εἰς νεκρικοὺς σκοποὺς ἢ πρὸς ταφὴν νεκρῶν ἢ πρὸς φύλαξιν τῆς τέφρας κεκαυμένων νεκρῶν· ἀναφέρω τοὺς πίθους, τὰς ὑδρίας, τοὺς ἀμφορεῖς καὶ τὰς κάλπας, τοὺς κρατῆρας, σκεύη συνηθέστατα πρὸς τοιοῦτον σκοπὸν χρησιμοποιηθέντα.

Τὸ τετράγωνον κιβώτιον κατεσκευάζετο μὲν ὡς εἴπομεν ἐκ διαφόρου ὕλης λ. χ. μεταλλικὸν (π. χ. ἀργυρᾶ ἡ λάρναξ τοῦ Ἡφαίστου), λίθινον, ὅπως ἡ νεωστὶ ἀνακαλυφθεῖσα περίφημος γραπτὴ λιθίνη λάρναξ τῆς Ἁγ. Τριάδος[4]· συνηθέστερον ὅμως φαίνεται ὅτι κατεσκευάζετο ἐκ ξύλου, δι' ὃ συχνὰ καλεῖται καὶ ἐΰξεστη παρ' Ὁμήρῳ. Ἡ ἐκ ξύλου λάρναξ συνεδύαζε δύο προτερήματα τὸ ἐλαφρὸν καὶ τὸ εὔωνον, διὰ τοῦτο ὁ πολὺς κόσμος, ὅστις δὲν ἠδύνατο νὰ ἔχῃ τὰ κιβώτια αὐτὰ ἐξ ἄλλης ὕλης, ἔκαμνεν αὐτὰ ξύλινα. Ἐννοεῖται ὅτι καὶ ἐκ ξύλου ἠδύνατο νὰ κατασκευασθῇ πολυτελεστέρα χρησιμοποιουμένου ξύλου πολυτιμοτέρου καὶ νὰ διακοσμηθῇ διὰ τῆς τορευτικῆς καὶ ἐμπαιστικῆς τέχνης, ὡς π. χ. ἡ λάρναξ τοῦ Κυψέλου. Ἐν Κρήτῃ, ἔνθα ἡ κεραμευτικὴ ἀπὸ χρόνων ἀρχαιοτάτων ἤκμασε, ἐπεκράτησε σὺν τῷ χρόνῳ, ὡς φαίνεται, καὶ ἡ κατασκευὴ πηλίνων κιβωτίων, κατ' ἀπομίμησιν τῶν ξυλίνων. Οὗτος δὲ εἶναι ὁ λόγος δι' ὃν αἱ πήλιναι λάρνακες ἔχουσι μορφὴν καὶ διάταξιν μὴ δυναμένην ἄλλως νὰ ἐξηγηθῇ εἰ μὴ ἐκ τῆς ἐπὶ τοῦ πηλοῦ ἀντιγραφῆς τῶν ξυλίνων λαρνάκων, ἤτοι ἡ κατὰ τὰς γωνίας καὶ τὰ χείλη ἐξέχουσα πλαισίωσις καὶ αἱ τῆς ῥάχεως τοῦ σκεπάσματος προεξοχαί, τὰ ὁποῖα ἀπομιμοῦνται τὰς δοκοὺς ἢ τὰς παχυτέρας σανίδας, αἱ ὁποῖαι ἐχρησιμοποιοῦντο εἰς τὰς ξυλίνας λάρνακας.

Οὐδαμῶς ἄρα ἐγὼ παραδέχομαι ὅτι αἱ τετράγωνοι νεκρικαὶ πήλιναι τῆς Κρήτης λάρνακες ἀπομιμοῦνται πρωτογενεῖς οἰκίας ἢ καλύβας[1]. Ὅτε αἱ λάρνακες αὗται κατεσκευάζοντο, δηλ. κατὰ τὴν τελευταίαν περίοδον τῆς μυκηναϊκῆς ἐποχῆς, αἰῶνες πολλοὶ πολιτισμοῦ καὶ τέχνης εἶχον παρέλθῃ, ὁ δὲ τεχνίτης εἶχε πρὸ ὀφθαλμῶν μέγαρα πολυτελῆ καὶ οἰκοδομήματα πολύπλοκα καὶ μεγαλοπρεπῆ, δὲν εἶναι δὲ πιθανὸν ὅτι ἐνεπνέετο ἀπὸ τὰς πενιχρὰς καλύβας τοῦ ἀγροτικοῦ πληθυσμοῦ. Οὐδεμίαν ἄλλως ἀνάγκην μιμήσεως εἶχεν ὁ τεχνίτης ἐκείνης τῆς ἐποχῆς διὰ νὰ κατασκευάσῃ ἓν τετράγωνον ξύλινον κιβώτιον ἁπλούστατον. Τὸ ὅτι πολλαὶ τῶν λαρνάκων αὐτῶν φέρουσι σκεπάσματα ἀετοειδῆ μὲ δύο ἢ τέσσαρας ἀποκλίσεις δὲν ἐνισχύει κατὰ τὴν γνώμην μου τὴν θεωρίαν τῆς μιμήσεως τῆς οἰκίας. Τὴν κατασκευὴν τῶν τοιούτων κοίλων σκεπασμάτων ὑπηγόρευσε λόγος πρακτικῆς οἰκονομίας· ἀφ' οὗ δηλ., ὡς εἴδομεν, τὰ κιβώτια ταῦτα ἐχρησιμοποιοῦντο πρὸ πάντων πρὸς φύλαξιν πέπλων, χλαινῶν, ἐσθῆτος καὶ τῶν ὁμοίων θὰ ἦτο περισσοτέρα οἰκονομία χώρου, ἂν ἀντὶ ἐπιπέδων καλυμμάτων ἔκαμνον αὐτὰ κοῖλα, ὥστε καὶ ἂν ἀκόμη ὑπερεῖχον τῆς λάρνακος τὰ φορέματα νὰ καλύπτωνται ὑπὸ τοῦ κοίλου σκεπάσματος, ἀπαράλλακτα δηλ. ὅπως σήμερον οἱ κιβωτοποιοὶ κατασκευάζουσι τὰ σκεπάσματα τῶν κιβωτίων συνήθως οὐχὶ ἐπίπεδα ἀλλὰ θολωτά· ἂν δὲ ὁ τότε ξυλουργὸς τὰ ἔκαμνεν ἀετοειδῆ μὲ ἀποκλίσεις κατὰ τὰς πλευρὰς καὶ οὐχὶ θολωτά, τούτου αἰτία

[1] Ὀδ. δ. 128.
[2] Ἰλ. Κ. 576. Ὀδ. δ. 48.
[3] W. Helbig Das Homer. Epos σ. 123.
[4] R. Paribeni, Lavori eseguiti nella necropoli di Aghia Triada ἐν Rendiconti dell'Acad. dei Lincei τόμ. XII. fasc. 7. σ. 29 ἑξ.

[1] Ὡς διϊσχυρίζεται ὁ Orsi ὁ Perrot καὶ οἱ πλεῖστοι ἄλλοι ὅσοι ἔγραψαν περὶ αὐτῶν.

εἶναι ἡ μεγαλυτέρα εὐκολία εἰς τὴν κατασκευήν[1]· ἡ ἐν τῇ ῥάχει τοῦ σκεπάσματος ἐξέχουσα ἑκατέρωθεν δοκὸς ἐχρησίμευε πρὸς εὐκολωτέραν αὐτοῦ μετακίνησιν, καὶ δὲν ἔχομεν ἀνάγκην νὰ ὑποθέσωμεν ὅτι ἀπεμιμεῖτο τὴν μεσόδμην τῆς οἰκίας.

Ἕνα λόγον ἔχω ἀκόμη νὰ προσθέσω πρὸς ἐπίρρωσιν τῆς ἰδέας ὅτι καὶ τὰ δύο εἴδη τῶν πηλίνων λαρνάκων ἦσαν ἔπιπλα οἰκιακὰ πρὸς καθημερινὴν χρῆσιν. Ὡς ἐκ τοῦ προορισμοῦ των τὰ μὲν κιβώτια χρησιμεύοντα πρὸς φύλαξιν φορεμάτων καὶ ἄλλων πολυτίμων πραγμάτων ἔπρεπε κατ' ἀνάγκην νὰ ἔχωσι σκέπασμα καὶ λαβὰς ἢ ὀπὰς καὶ εἰς τὸ κιβώτιον καὶ εἰς τὸ σκέπασμα διὰ νὰ δένωνται καὶ νὰ σφραγίζωνται, ἐν ᾧ οἱ λουτῆρες ὡς ἐκ τῆς χρήσεώς των δὲν εἶχον ἀνάγκην καλύμματος οὐδὲ σφραγίσματος. Ἀκριβῶς λοιπὸν καὶ αἱ πήλιναι λάρνακες αἱ εὑρισκόμεναι εἰς τοὺς ἐν Κρήτῃ μυκηναϊκοὺς τάφους, αἱ μὲν τετράγωνοι φέρουσι καλύμματα, αἱ δὲ λουτηροειδεῖς στεροῦνται τοιούτων[2]·

Πρὸς τούτοις ἂν αἱ τετράγωνοι πήλιναι λάρνακες δὲν ἦσαν κατ' ἀρχὰς οἰκιακὰ σκεύη, ἀλλ' ἐφευρέθησαν καὶ κατεσκευάσθησαν ἀπ' ἀρχῆς πρὸς νεκρικοὺς σκοπούς, ἴσως μὲν δὲν θὰ ἔφερον καὶ τὰ καλύμματα, ἐξ ἅπαντος δὲ δὲν θὰ ἦτο ἀνάγκη νὰ φέρωσι τὰς ὀπὰς τὰς ἀναγκαίας πρὸς δέσιν καὶ σφράγισιν, διότι τοιαύτη ἀσφάλεια διὰ νεκρικὴν λάρνακα ἦτο περιττή.

Ἐκ τῆς οἰκιακῆς λοιπὸν χρήσεως παραλαβόντες μετεχειρίσθησαν τοὺς πηλίνους λουτῆρας καὶ τὰ πήλινα τετράγωνα κιβώτια πρὸς ταφὴν τῶν νεκρῶν. Ἀφ' οὗ ἡ συνήθεια αὕτη ἐπεκράτησεν ἐν Κρήτῃ, ἤρχισαν οἱ κεραμεῖς νὰ κατασκευάζωσι τὰς τετραγώνους λάρνακας κατ' εὐθεῖαν πρὸς αὐτὸν τὸν σκοπόν, *ad hoc*, πρὸς ταφὴν δηλ. νεκρῶν. Τότε ἐσκέφθη ὁ τεχνίτης καὶ κατεσκεύασε καὶ τὰ ἐν τῷ πυθμένι τρήματα διὰ νὰ ἐκρέωσιν ἐκεῖθεν τὰ ὑγρὰ τὰ παραγόμενα ἐκ τῆς σήψεως τῶν σωμάτων. Διὰ τοῦτο αἱ τετράγωνοι λάρνακες φέρουσι τὰς ὀπὰς αὐτὰς γενομένας, ὅτε ὁ πηλὸς ἦτο ἀκόμη μαλακός· μόνον εἰς τὴν Α λάρνακα Ἀρτσᾶ δὲν εὑρίσκονται αἱ ὀπαὶ αὗται, καὶ διὰ τοῦτο πιστεύω, ὅτι ἴσως αὕτη δὲν εἶχε κατασκευασθῇ ἐξ ἀρχῆς πρὸς νεκρικὴν χρῆσιν, ἀλλ' ὡς κιβώτιον οἰκιακῆς χρήσεως, τὴν μετεχειρίσθησαν δὲ κατόπιν πρὸς ταφὴν ἐν ἐλλείψει ἄλλης. Μόνον λοιπὸν ἡ διάκρισις αὕτη εἶναι δυνατὸν νὰ γίνῃ, ὅτι ὅσαι μὲν δὲν φέρουσι τρήματα εἰς τὸν πυθμένα κατεσκευάζοντο πρὸς οἰκιακὴν χρῆσιν τῶν ζώντων, ὅσαι δὲ φέρουσι τοιαῦτα πρὸς ταφὴν τῶν νεκρῶν· ἀλλ αἱ τελευταῖαι κατ' οὐδὲν ἄλλο διέφερον τῶν πρώτων, κατ' ἀπομίμησιν τῶν ὁποίων κατεσκευάζοντο καὶ διεκοσμοῦντο.

Διὰ τὰς λουτηροειδεῖς λάρνακας δὲν παρίστατο τοιαύτη ἀνάγκη, διότι ὡς ἐκ τοῦ ἀρχικοῦ προορισμοῦ των ἔφερον πάντοτε εἰς τὸν πυθμένα ὀπὴν ἀρκούντως μεγάλην πρὸς ἐκροὴν τοῦ ὕδατος, αὕτη δὲ ἐθεωρήθη ἐπαρκὴς καὶ διὰ τὴν νεκρικὴν χρῆσιν, καὶ διὰ τοῦτο οὐδεμία διαφορὰ παρατηρεῖται μεταξὺ λουτήρων καὶ λουτηρομόρφων λαρνάκων; ὁ δὲ τεχνίτης κατεσκεύαζεν αὐτὰς ἐπιτηδείας καὶ διὰ τὰς δύο χρήσεις.

Διὰ τὰς πηλίνας λάρνακας τῆς Κρήτης ἀμφοτέρων τῶν σχημάτων παρατηρῶ, ὅτι εὑρίσκονται εἰς τάφους μικροὺς πενιχροὺς καὶ δὴ τῆς τελευταίας μυκηναϊκῆς περιόδου· διὰ τοῦτο σπανίως συνοδεύονται ὑπὸ κτερισμάτων ἄλλων ἢ ἀγγείων τινῶν. Πρόχειρον παράδειγμα ἀναφέρω τὰ παρὰ τὴν Φαιστὸν ἀνασκαφέντα νεκροταφεῖα. Τὸ μὲν ὑπ' ἐμοῦ ἀνακαλυφθὲν καὶ ἀνασκαφὲν[1] εἰς τὴν θέσιν τοῦ *Φυγιώτη τ' ἁλῶνι* ἔχον ὑπὲρ τοὺς δέκα λαξευτοὺς θαλαμοειδεῖς τάφους ἀρκετὰ μεγάλους ἀνήκοντας εἰς τοὺς καλλίστους χρόνους τῆς μυκηναϊκῆς περιόδου οὐδεμίαν περιεῖχον λάρνακα, ἐν ᾧ ἐχορήγησαν καὶ πολλὰ καὶ πλούσια ἄλλα κτερίσματα, τὸ ἄλλο τοὐναντίον τὸ εἰς θέσιν *Λιλιανὰ* ἀνασκαφὲν μετὰ ταῦτα ὑπὸ τῶν Ἰταλῶν

[1] Παρὰ τὸν λιμένα Σητείας εὑρέθη λάρναξ τετράγωνος φέρουσα πῶμα μᾶλλον θολωτὸν εὑρισκομένη νῦν ἐν τῷ Μουσείῳ Ἡρακλείου.

[2] Αἱ δύο τῆς Μιλάτου λουτηροειδεῖς ἦσαν σκεπασμέναι διὰ λιθίνων πλακῶν ὡς μὲ πληροφορεῖ ὁ κ. Χατζιδάκις.

[1] Κατὰ τὸν Ὀκτώβριον τοῦ 1901. Ἡ τοποθεσία κεῖται δύο περίπου μίλια μακρὰν τῆς Φαιστοῦ κάτω τοῦ χωρίου Καλύβια. Ἡ Ἰταλικὴ ἀποστολὴ ἔχουσα ἄδειαν ἀνασκαφῆς ἐν Φαιστῷ διεξεδίκησεν ἀμέσως καὶ τὸ μέρος τοῦτο καὶ ἔλαβε παρὰ τῆς Κρητ. Κυβερνήσεως τὸ δικαίωμα τῆς δημοσιεύσεως τῶν ὑπ' ἐμοῦ εὑρεθέντων ἀρχαίων. Ἐν ᾧ ὅμως ἀπήτησε τὸ πρᾶγμα *tanta ira et studio*, δὲν προέβη ἀκόμη εἰς τὴν δημοσίευσιν τῶν ἀρχαίων. Μόνον εἰδήσεις τινὲς ἐδημοσιεύθησαν ὑπὸ τοῦ κ. Gerola εἰς τὸ Rendiconti dell'Academ. dei Lincei τόμ. XI. fasc. 5 ληφθεῖσαι ἐξ ἰδικῶν μου ἐκθέσεων καὶ πληροφοριῶν εἰς τὰς ἐγχωρίους καθημ. ἐφημερίδας. Χάριν τῆς ἀληθείας παρατηρῶ ἐπὶ τέλους ὅτι ἡ ἀνασκαφὴ ἐγένετο μὲ πᾶσαν ἀκρίβειαν, ὑπομονὴν καὶ ὑπὸ τὴν προσωπικήν μου ἐπίβλεψιν καὶ ὅτι ὁ χαρακτηρισμὸς *aliquanto tumuturiamente* δὲν εἶναι ἀκριβής.

λάρνακας μὲν πηλίνας παρέσχε πολλάς, κτερίσματα δὲ ἄλλα μηδαμινά.

Τὸ ἐσωτερικὸν πλάτος τῶν δύο λαρνάκων δὲν εἶναι τὸ αὐτὸ καθ' ὅλον τὸ μῆκος, ἀλλ' ὑπάρχει διαφορὰ μεταξὺ τοῦ ἑνὸς ἄκρου καὶ τοῦ ἄλλου εἰς μὲν τὴν λάρνακα Α 2 $1/_2$ ἑκατοστῶν, εἰς δὲ τὴν λάρνακα Β πέντε ἑκατοστῶν (Α 38-40 $1/_2$, Β 32-37)· ὁ λόγος εἶναι εὐνόητος· αἱ λάρνακες κατεσκευάζοντο πρὸς ταφὴν σώματος τὸ ὁποῖον κατὰ τοὺς ὤμους πλατύτερον εἶναι κάτω δὲ στενώτερον· καὶ εἰς μὲν τὴν λάρνακα Α ἡ διαφορὰ δὲν εἶναι τόσον μεγάλη καὶ ἴσως εἶναι καὶ τυχαία (εἰς τὴν λάρνακα τοῦ Παλαικάστρου ἡ διαφορὰ εἶναι ἀκόμη μικροτέρα, μόλις ἓν ἑκατοστὸν) εἰς τὴν Β ὅμως εἶναι καταφανὴς ἐκ πρώτης ὄψεως. Ἀφ' οὗ παρετήρησα τὴν διαφορὰν αὐτὴν εἰς τὰς δύο λάρνακας Ἀρτσᾶ, κατεμέτρησα τὸ πλάτος καὶ τῶν ἄλλων λαρνάκων τοῦ Μουσείου καὶ παρετήρησα, ὅτι πράγματι εἰς πάσας ὑπῆρχεν ἡ διαφορὰ αὕτη κατὰ τὸ μᾶλλον καὶ ἧττον ποικίλλουσα ἀπὸ 3-5 ἑκατοστῶν. Ὁμοία διαφορὰ πλάτους εἶναι καταφανεστάτη καὶ εἰς τὴν λιθίνην λάρνακα τῆς Ἁγίας Τριάδος. Ὥστε τὸ πρᾶγμα εἶναι σκόπιμον καὶ δεικνύει τὸν ἀρχικὸν προορισμὸν πασῶν ὡς λαρνάκων σαρκοφάγων.

Εἰκὼν 2. Τα πήλινα ἀγγεῖα τοῦ τάφου Ἀρτσᾶ.

Τοῦτο παρετηρήθη καὶ εἰς τὴν λουτηροειδῆ ἐκ Μιλάτου, ἀλλ' ἐκεῖ τὸ πρᾶγμα ἐξηγεῖται καὶ ἐκ τῆς ἄλλης χρήσεως ὡς λουτῆρος.

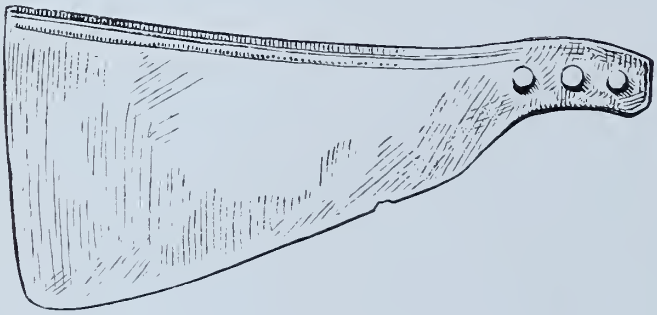
Αἱ λάρνακες τοῦ τάφου Ἀρτσᾶ οὐδὲν ἄλλο ἀντικείμενον περιεῖχον. Ἐκτὸς ὅμως τῶν λαρνάκων καὶ χαμαὶ εὑρέθησαν τὰ ἑξῆς (εἰκὼν 2).

Οἰνοχόη ἐκ καθαροῦ λευκοῦ πηλοῦ τῆς ὁποίας ἡ κοιλία στενουμένη πρὸς τὰ κάτω καταλήγει εἰς βάσιν στενήν· ὁ λαιμὸς μετρίου ὕψους· τὸ στόμιον ἐκτεινόμενον πρὸς τὰ ἄνω καὶ αὐλακούμενον ἀποτελεῖ ῥαμφοειδῆ προχοὴν (Schnabelkanne). Ἡ ἐξωτερικὴ ἐπιφάνεια κοσμεῖται ὑπὸ μεταλλικῆς στιλπνῆς διακοσμήσεως μελαίνης ἥτις συνίσταται κατὰ μὲν τοὺς ὤμους ἐκ ζώνης στενῶν φύλλων καμπτομένων σπειροειδῶς κατὰ δὲ τὴν κοιλίαν ἐκ πλατείας ζώνης φερούσης σκυταλοειδεῖς ῥάβδους καθέτους πολυλόβους. Τὸ ὕψος τῆς οἰνοχόης εἶναι 0,29, ἡ δὲ μεγίστη διάμετρος κατὰ τὴν κοιλίαν 0,18.

Στεγανόστομος ἀμφορεὺς (Bügelkanne) ἐξ ἐρυθρωποῦ καθαροῦ πηλοῦ λαγαρὸς πρὸς τὰ κάτω (εἰκ. 2). Διακόσμησις ἐρυθρὰ ἐκ ζωνῶν καὶ ταινιῶν περὶ τὴν γάστραν καὶ κυματοειδῶν γραμμῶν κατὰ τοὺς ὤμους ὑψ. 0,20.

Ἀρυτὴρ ἐκ χονδροῦ ἐρυθροῦ πηλοῦ ἄνευ οὐδεμιᾶς διακοσμήσεως (εἰκ. 2)· ἔχει σχῆμα ὀστρέου καὶ φέρει κατὰ τὸ πεπιεσμένον μέρος ὡς λαβὴν παχεῖαν ῥάβδον. Τοιαῦτα χονδροειδῆ σκεύη εὑρίσκονται ἐν Κρήτῃ πολυάριθμα εἰς τὰς ἀνασκαφὰς μυκηναϊκῶν συνοικισμῶν καὶ προφανῶς ἦσαν σκεύη οἰκιακὰ τῆς καθημερινῆς χρήσεως. Ἴσως ἦσαν ἀρυτῆρες φαγητοῦ, πιθανώτερον δὲ ἀκόμη ἀνθρακοδόχαι, δι' ὧν μετέφερον ἀνημμένους ἄνθρακας διὰ προσάναμμα. Διάμετρος 0,17 ὕψ. 0,06.

Κύαθος ἐκ κιτρίνου καθαροῦ πηλοῦ μόνωτος (εἰκ. 2)· ἦτο τοποθετημένος ἐπὶ τοῦ ἐπιπέδου καλύμματος τῆς ἐπιπέδου λάρνακος ἀνεστραμμένος· διακόσμησις ἀραιὰ μέλαινα ἐκ ζωνῶν καὶ τεθλασμένων γραμμῶν· τὸ στόμιον αὐλακοῦται εἰς ἓν σημεῖον ἐλαφρῶς καὶ ἀποτελεῖ μόλις ὑποδηλουμένην προχοὴν ὕψ. 0,06 διαμ. 0,115.

Εἰκὼν 3. Ξυρὸν ἐκ τοῦ τάφου Ἀρτσᾶ.

Μυροδόχον μικρὸν στενόλαιμον μόνωτον ἀγγεῖον ἐλλιπές· πηλὸς καθαρὸς κίτρινος, διακόσμησις μέλαινα.

Μεταξὺ τῶν χωμάτων εὑρέθη χαλκοῦν ξυρὸν ἀκέραιον καὶ εἰς ἀρίστην κατάστασιν διατηρούμενον (εἰκὼν 3)· τὸ σχῆμα αὐτοῦ εἶναι σχεδὸν τριγωνικόν, διότι, ἐν ᾧ εἶναι ἄνω πλατύ, στενοῦται ἐφ' ὅσον κατέρχεται πρὸς τὸν καυλόν, ἐν τῷ ὁποίῳ σώζονται οἱ τρεῖς χαλκοῖ ἧλοι, δι' ὧν ἦτο προσηλωμένη ἡ ξυλίνη ἢ ὀστείνη λαβή. Ἡ μόνη διακόσμησις τοῦ ξυροῦ συνίσταται ἐκ δύο γραμμῶν ἐγχαράκτων παρὰ τὴν ῥάχιν. Τὸ μῆκος τοῦ ξυροῦ μετὰ τοῦ καυλοῦ εἶναι 0,165, τὸ δὲ πλάτος ἄνω 0,08.

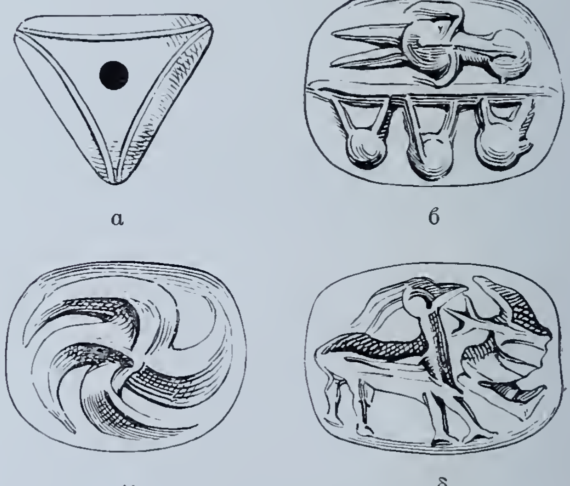
Ξυρὰ μυκηναϊκῆς ἐποχῆς ἔχουσιν εὑρεθῆ εἰς τοὺς τάφους καὶ ἄλλα [1]. Τὸ Μουσεῖον Ἡρακλείου κατέχει περὶ τὰ δέκα. Τὰ χαρακτηριστικώτερα εἶναι δύο εὑρεθέντα ὑπ' ἐμοῦ πρὸ δύο ἐτῶν εἰς θαλαμοειδῆ τάφον τῶν Καλυβίων [1] σχήματος, οἷον περίπου ἔχουσι τὰ σημερινά, ἀλλὰ καμπυλούμενα πρὸς τὴν αἰχμὴν καὶ διπλασίου περίπου μεγέθους ἀπὸ τὰ σημερινά. Εὑρίσκοντο ἐντὸς χαλκῆς λεκάνης μετὰ κατόπτρου χαλκοῦ, χαλκῆς πρόχου καὶ μικροῦ τηγανοειδοῦς ἀγγείου.

[1] Ἴδε Tsountas-Manatt 146. 166. 187 εἰκ. 60. 61.

Ξυρὰ ὅμοια κατὰ τὸ σχῆμα πρὸς τὸ τοῦ Ἀρτσᾶ εὑρέθησαν ἐφέτος εἰς Ἁγίαν Τριάδα ὑπὸ τῆς Ἰταλικῆς Σχολῆς· τὸ ἐν τούτων σώζει μέρος τῆς ἐλεφαντίνης λαβῆς. Ὅμοιον ἐκ τάφου Μυκηνῶν ἰδ' Ἀρχαιολ. Ἐφημ. 1888 πιν. 9. 1.

Εἰς τὸν αὐτὸν ἀγρὸν μετὰ μῆνας εὑρέθη ὑπὸ τοῦ ἰδιοκτήτου τρίπλευρος πρισματικὴ ἐξ ἀνοικτοῦ ἐλαιόχρου στεατίτου σφραγὶς διάτρητος. Φέρει βαθέως ἐγγεγλυμμένας παραστάσεις καὶ εἰς τὰς τρεῖς ἐπιφανείας (εἰκὼν 4 α β γ δ). Εἰς τὴν πρώτην φέρει ἄνθρωπον κρατοῦντα ἀπὸ ῥάβδου ὀρθίας κρεμάμενα ὁριζοντίως τρία ἀγγεῖα, παράστασιν δηλ. συχνὰ εὑρισκομένην εἰς κρητικοὺς σφραγιδολίθους [2], εἰς τὴν δευτέραν πλευρὰν εἶδος τετρακνήμου πυροστροβίλου [3], εἰς τὴν τρίτην φέρει αἴγαγρον καὶ πτηνόν(;)

Εἰκὼν 4.

α β γ δ

Σφραγὶς Ἀρτσᾶ.

[1] Εἰς θέσιν τοῦ Φυγιώτη τ' ἀλῶνι παρὰ τὴν Φαιστόν· ἰδ' ἀνωτέρω.

[2] A. Evans, Cretan Pictographs σ. 332, εἰκ. 52, σ. 338 εἰκ. 56. 57. 59. 60.

[3] Εὑρίσκεται ὁ πυροστρόβιλος ἀλλὰ μὲ πλείονας ἀκτῖνας καὶ εἰς ἄλλους σφραγιδολίθους A. Evans Pictogr. σ. 295. εἰκ. 33c σ. 312. Ὁ κ. Evans θεωρεῖ τοῦτον ὡς συμβολίζοντα τὸν ἥλιον.

Οἱ τοιούτου σχήματος τρίπλευροι καὶ τετράπλευροι λίθοι ἐκ στεατίτου, ὧν τοσούτους ἀπεκόμισεν ἐκ Κρήτης ὁ κ. Evans, κατέχει δὲ καὶ τὸ Μουσεῖον Ἡρακλείου ἱκανούς, ἀνήκουσι μὲν εἰς ἐποχὴν προγενεστέραν τῆς κυρίως καλουμένης μυκηναϊκῆς, ἀλλ' ἡ χρῆσις αὐτῶν ἐξηκολούθει, φαίνεται, καὶ κατὰ τὴν μυκηναϊκὴν περίοδον, διότι μεταξὺ τῶν ἀνακαλυφθέντων πηλίνων ἀποτυπωμάτων σφραγιδολίθων εὑρέθησαν καί τινα προφανῶς ἐκ τοιούτων σφραγίδων μετ' ἰδεογραφικῶν σημείων προερχόμενα [1].

Ὁ τάφος Ἀρτσᾶ φαίνεται μεμονωμένος ἐν τῇ θέσει ταύτῃ, ὡς παρετηρήθη ἤδη καὶ διὰ τοὺς τάφους Βασιλικῶν Ἀνωγείων, Μιλάτου καὶ ἄλλους, διότι μικρὰ τάφρος δοκιμαστικὴ γενομένη πλησίον οὐδὲν ἔφερεν ἀποτέλεσμα. Το πρᾶγμα ὅμως δὲν εἶναι καὶ βέβαιον, ἴσως δὲ συστηματικωτέρα δοκιμὴ θὰ φέρῃ εἰς φῶς καὶ ἄλλον τάφον, ἂν ὄχι παραπλεύρως, περαιτέρω.

Ὁ οἰκογενειακὸς αὐτὸς τάφος ἀνήκει πιθανώτατα εἰς μικρὸν μυκηναϊκὸν συνοικισμὸν δυτικώτερον κείμενον εἰς ἀπόστασιν ἑκατοντάδος βημάτων ἀπὸ τοῦ τάφου, καὶ τοῦ ὁποίου τὰ ἴχνη φαίνονται ἐπὶ τῆς ἐπιφανείας, λίθοι δηλ. τεμάχια πίθων καὶ ἄλλων ἀγγείων μυκηναϊκῆς ἐποχῆς.

Β

Οἱ τάφοι τῶν Μουλιανῶν.

Κατὰ τὸν Φεβρουάριον τοῦ 1903 ἀνηγγέλθη εἰς τὴν ἐν Ἡρακλείῳ ἀρχαιολογικὴν ὑπηρεσίαν, ὅτι χωρικὸς καλλιεργῶν τὴν ἄμπελον αὐτοῦ εἰς θέσιν «*Σελλάδες*» τοῦ χωρίου *Μέσα Μουλιανὰ* Σητείας ἀνεκάλυψε τάφον θολωτόν, τὰ δὲ εὑρεθέντα ἐν αὐτῷ ἀντικείμενα κατετέθησαν εἰς τὸν ἐν Τουρλωτῇ σταθμὸν τῆς χωροφυλακῆς. Κατὰ τὸν Ἀπρίλιον τοῦ αὐτοῦ ἔτους διήλθομεν διὰ τοῦ μέρους τούτου μετὰ τοῦ κ. Τσούντα περιοδεύοντος τότε ἐν Σητείᾳ, καὶ εἴδομεν τὸν τάφον καὶ τὰ εὑρήματα. Ὁ κ. Τσούντας μὲ προέτρεψε νὰ προβῶ εἰς τὸν καθαρισμὸν τοῦ τάφου καὶ νὰ δοκιμάσω μήπως εὕρω καὶ ἄλλον τάφον πλησίον. Μετὰ ἕνα μῆνα, ἀφ' οὗ διεκόπησαν δηλαδὴ αἱ ὑπὸ τῆς Ἀγγλικῆς Σχολῆς ἐνεργούμεναι ἐν Παλαικάστρῳ ἀνασκαφαί, ὧν ἐφόρευον, μεταβὰς ἐξετέλεσα τὴν ἐργασίαν ταύτην δαπάναις τῆς Κρητ. Κυβερνήσεως.

Το ἀποτέλεσμα τῆς μικρᾶς σκαφῆς ὑπῆρξεν ἀρκετὰ εὐχάριστον. Διότι ἐκαθαρίσθη μὲν ὁ τάφος καὶ εὑρέθησαν μεταξὺ τῶν χωμάτων ἀντικείμενά τινα καὶ τεμάχια τοῦ μεγάλου γεωμετρικοῦ ἀγγείου, τὸ ὁποῖον θὰ περιγράψωμεν κατωτέρω, τὸ δὲ σπουδαιότερον, εὑρέθη πλησίον ἄλλος ὅμοιος τάφος ἐντελῶς ἄθικτος καὶ ἀκέραιος. Πρὸς τούτοις ἐλήφθησαν αἱ δέουσαι σημειώσεις καὶ πληροφορίαι παρὰ τοῦ εὑρέτου χωρικοῦ διαφωτίζουσαι ἀρκετὰ σημεῖα, τὰ ὁποῖα ἄλλως θὰ ἔμενον σκοτεινά.

Ἡ ἀνακάλυψις τοῦ πρώτου τάφου (Α) ἐγένετο ἄνωθεν ἀφαιρεθείσης μιᾶς μεγάλης πλακὸς ἐκ τῆς κορυφῆς τοῦ θόλου. Ὁ χωρικὸς κατελθὼν εἰς τὸν τάφον ἀνεσκάλευσε μετὰ σπουδῆς τὰ πράγματα ζητῶν θησαυρόν, τὸ ἴδιον δὲ ἔκαμον καὶ ἄλλοι χωρικοί. Τοῦτο δὲ διότι πρὸ εἰκοσαετίας εὑρέθη εἰς τὸν αὐτὸν λόφον χιλιὰς χρυσῶν Βυζαντινῶν νομισμάτων, καὶ οἱ περίοικοι ἀπὸ τότε προσέχουσι καὶ σπουδάζουσι νὰ εὕρωσι καὶ ἄλλο *λογάρι*. Μόνον δέ, ἀφ' οὗ δὲν εὑρίσκετο ὁ θησαυρός, περισυλλέξας ὁ χωρικὸς τὰ ἐν τῷ τάφῳ πράγματα τὰ παρέδωκεν εἰς τὰς ἀρχάς.

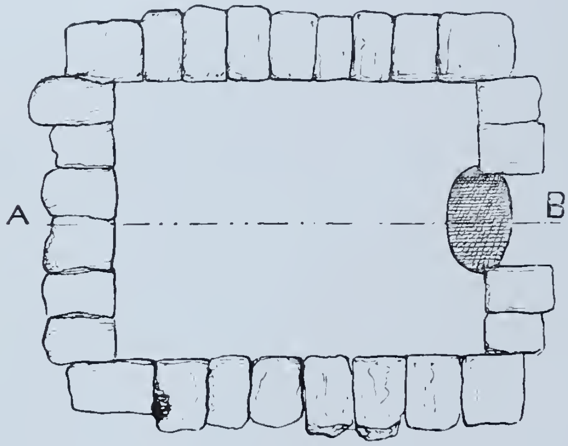
Ὁ χῶρος, ἐν ᾧ ἀνευρέθησαν οἱ τάφοι εἶναι κατωφερὴς πρὸς δυσμὰς καὶ κεῖται εἰς τὸ διάσελον δύο λοφοσειρῶν, ἐξ οὗ ἔχει καὶ τὴν ἐπωνυμίαν Σελλάδες. Τὸ ἔδαφος εἶναι λευκὸν ἀργιλλῶδες (ἄσπρουγας) πεφυτευμένον δι' ἀμπέλων, ἐξ ὧν παράγεται ὁ πεφημισμένος καθ' ὅλην τὴν Ἀνατολικὴν Κρήτην Μουλιανίτικος οἶνος. Αἱ ἀμπελοφυτεῖαι αὗται ἠμπόδισαν καὶ τὰς περαιτέρω δοκιμάς, ἐν ᾧ ἴσως εἶναι πιθανόν, ὅτι καὶ ἄλλοι τάφοι θὰ εὑρίσκωνται πλὴν τῶν εὑρεθέντων δύο.

Τάφος Α

Ὁ ὑπὸ τοῦ χωρικοῦ εὑρεθεὶς τάφος Α εἶναι κτιστὸς θολωτός. Πρὸς κατασκευὴν αὐτοῦ ἔσκαψαν τὸν βράχον καὶ ἡτοίμασαν χῶρον τετράγωνον, ὕστερον δὲ ἔκτισαν αὐτὸν ἔσωθεν διὰ λογάδων πλακῶν ἀκανονίστου σχήματος ἐκ σκληροῦ τιτανολίθου καὶ μικροτέρων ἐκ σχιστολίθου, δι' ὧν ἐπλήρουν

[1] D. Hogarth, The Zacro sealings ἐν J. H. St. τόμ. XXII. Ν. 88. 137.

τὰ μεταξὺ τῶν μεγαλυτέρων πλακῶν χάσματα (εἰκὼν 5 α, β). Ἡ κάτοψις αὐτοῦ καὶ οἱ κατώτεροι δόμοι, ὡς βλέπει τις εἰς τὰς παρατιθεμένας εἰκόνας, εἶναι τετράγωνοι, ἀλλ' ἐφ' ὅσον προχωροῦμεν πρὸς τὰ ἄνω αἱ μὲν γωνίαι ἀποστρογγυλοῦνται, οἱ δὲ ἀεὶ ὑπερκείμενοι δόμοι προέχοντες στενοῦσι πρὸς τὰ ἄνω τὸ κτίριον καὶ ἀποτελοῦσι θόλον κατὰ τὸ σύστημα τὸ λεγόμενον en encorbeillement, οὗ ἡ κορυφὴ καλύπτεται ὑπὸ μιᾶς μεγάλης πλακὸς (εἰκὼν 5 β).

Εἰκὼν 5 α. Τάφος Α Μουλιανῶν.

Τὸ στόμιον τοῦ τάφου κεῖται πρὸς Δ εἰς τὸ κατηφορικὸν ἔδαφος, ὥστε ἡ διεύθυνσις τοῦ τάφου εἶναι ἀπὸ Δ πρὸς Α. Τὸ μῆκος αὐτοῦ ἀπὸ τοῦ στομίου μέχρι τοῦ ἀντικρὺ τοίχου εἶναι 2,42 - 2,48, τὸ δὲ πλάτος 1,82. Τὸ ὕψος τοῦ θόλου κατὰ τὸ μέσον θὰ ἦτο περίπου 1,60.

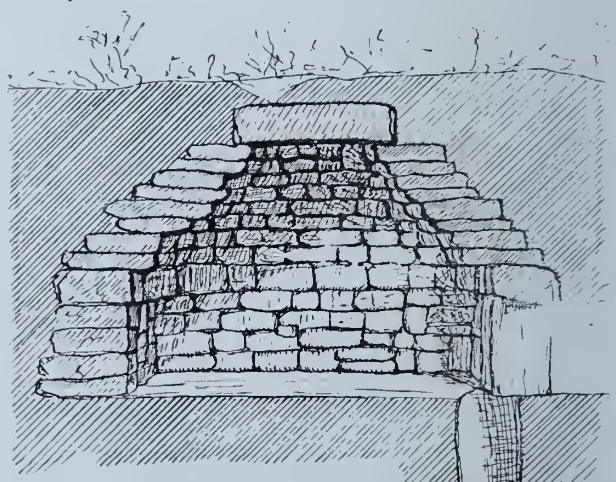
Δρόμου ὁ τάφος ἐστερεῖτο, μόνον δὲ μικρὸν μέρος τοῦ βράχου εἶναι ἐσκαμμένον πρὸ τοῦ στομίου. Τὸ στόμιον εἶναι θύρα κτισθεῖσα διὰ μεγάλων πλακῶν ὡς παραστάδων καὶ μιᾶς ἄλλης ὡς ὑπερθύρου. Τῆς θύρας ταύτης τὸ πλάτος εἶναι κάτω μὲν 0,73 καὶ ἄνω 0,65, τὸ δὲ ὕψος ἔσωθεν μὲν 0,70, ἔξω δὲ μόνον 0,45. Ὥστε ἐὰν θέλῃ τις νὰ εἰσέλθῃ εἰς τὸν τάφον διὰ τοῦ στομίου πρέπει νὰ συρθῇ μὲ τὴν κοιλίαν καὶ πάλιν θὰ δυσκολευθῇ.

Ἡ ἔλλειψις τοῦ δρόμου καὶ ἡ στενότης τοῦ στομίου εἰς μυκηναϊκὸν τάφον εἶναι μὲν ἀξιοσημείωτος, ἀλλ' οὐχὶ καὶ πρωτοφανὴς ἐν Κρήτῃ. Ὁ τρόπος τῆς οἰκοδομίας τῶν μικρῶν κτιστῶν θολωτῶν τάφων καὶ ἡ εὐκολία τῆς ἄνωθεν καταβάσεως διὰ τῆς ἀφαιρέσεως μιᾶς ἢ δύο πλακῶν ἐκ τῆς κορυφῆς κατέστησαν σὺν τῷ χρόνῳ περιττὸν τόν τε δρόμον καὶ τὸ στόμιον, οὕτω δὲ τὰ μέρη ταῦτα τοῦ μυκηναϊκοῦ τάφου, τὰ ὁποῖα ἄλλοτε ἐθεωροῦντο τόσον οὐσιώδη, περιπεσόντα εἰς ἀχρηστίαν κατὰ τὴν τελευταίαν περίοδον εἰς τοὺς μικροὺς κτιστοὺς θολωτοὺς τάφους κατήντησαν ἀτροφικά, ὑπομιμνήσκοντα ἁπλῶς διὰ τῆς παρουσίας τῶν τὴν ἀρχαιοτέραν τοῦ θολωτοῦ μυκηναϊκοῦ τάφου διάταξιν.

Κατὰ τὴν ἔλλειψιν τοῦ δρόμου, τὴν στενότητα τοῦ στομίου, τὸ σχῆμα καὶ τὸν τρόπον τῆς κατασκευῆς ὁ τάφος τῶν Μουλιανῶν εἶναι ὅμοιος πρὸς τοὺς τῆς Παναγιᾶς, οὓς ἀνέσκαψεν ὁ κ. Habbherr [1]. Καὶ ἀπὸ τοὺς τάφους τῶν Κουρτῶν λείπει ὁ δρόμος [2], κατὰ τὰς ἐπὶ τόπου παρατηρήσεις τοῦ κ. Taramelli.

Καὶ εἰς τοὺς τάφους τῆς Σύρου τῆς Κυκλαδικῆς λεγομένης ἐποχῆς, τοὺς ὁποίους ἀνέσκαψεν ὁ κ. Τσούντας, τὸ στόμιον τοῦ τάφου εἶναι τόσον στενόν, ὥστε δυσκολώτατον θεωρεῖ οὗτος, ὅτι οἱ νεκροὶ εἰσήγοντο διὰ τοῦ στομίου, ἐν ᾧ ἦτο εὔκολον νὰ κατατίθενται ἄνωθεν ἀφαιρουμένων τῶν πλακῶν[3].

Τὸ στόμιον ἦτο πεφραγμένον διὰ ξηροτοίχου λογάδων λίθων ὁ ὁποῖος εἶχεν ἀφαιρεθῇ, ὅτε ἐγὼ εἶδον τὸν τάφον.

Εἰκὼν 5 β. Τάφος Α Μουλιανῶν.

Ἀκριβῶς ὑπὸ τὴν φλιὰν τῆς εἰσόδου καὶ εἰς τὸ παρακείμενον μέρος τοῦ τάφου εἶναι ἐσκαμμένος

[1] Amer. Journ of Archeol. Sec. Ser. V. 1901 σ. 284-285.
[2] Αὐτ. σ. 296-297.
[3] Ἀρχαιολ. Ἐφ μ. 1899 σελ. 83.

λάκκος ἐν τῷ βράχῳ· τοῦτον εἶχε κενώσῃ ὁ χωρικὸς χωρὶς νὰ εὕρῃ ἐν αὐτῷ ἄλλο τι εἰμὴ χώματα μαῦρα, ὡς μοὶ ἔλεγεν. Τὸ σχῆμα τοῦ λάκκου εἶναι ἄνω ἐλλειψοειδὲς (ἴδε εἰκόνα 5 α, β) καὶ κατελάμβανεν ὅλον τὸ πλάτος τοῦ στομίου, ἀλλὰ πρὸς τὰ κάτω στενοῦται καὶ γίνεται ἀκανόνιστος, φθάνει δὲ εἰς βάθος 0,90.

Καὶ ἡ ὕπαρξις τοῦ βόθρου τούτου εἶναι παράδοξος. Πιστεύω ὅτι ἐχρησιμοποιεῖτο διὰ τοὺς ἐναγισμοὺς καὶ τὰς χοὰς τὰς γινομένας εἰς τοὺς νεκρούς. Εἰς μυκηναϊκοὺς τάφους ἅπαξ μόνον μέχρι τοῦδε εὑρέθη τοιοῦτος βόθρος ὁ ὑπὸ τοῦ κ. Τσούντα σημειωθεὶς εἰς τὸν τάφον τοῦ Βαφειοῦ [1]. Εἰς τοὺς τῆς γεωμετρικῆς ἐποχῆς ὅμως φαίνεται ὅτι ἦτο συνηθέστερος, ὅπως ἀπεδείχθη ἐκ τῶν εὑρεθέντων ἐν τῷ ἀρχαϊκῷ νεκροταφείῳ Θήρας τῷ ἀνασκαφέντι ὑπὸ τοῦ κ. Pfuhl [2]. Τοιούτους βόθρους πρὸς ἐναγισμοὺς (Opfergruben) ἐσημείωσεν ὁ κ. Pfuhl 44 τὸν ἀριθμὸν κτιστούς· καὶ ἄλλοι μὲν τούτων εὑρίσκοντο εἰς τὰ μεταξὺ τῶν τάφων κενὰ διαστήματα, ὥστε νὰ μὴ εἶναι δυνατὸν νὰ ὁρισθῇ εἰς ποῖον ἀκριβῶς τάφον ἀνῆκεν ἕκαστος, ἄλλοι ὅμως εὑρίσκονται παρ' αὐτὸ τὸ στόμιον, ἢ καὶ φθάνουσιν εἰς τὸ ἐσωτερικὸν τοῦ τάφου. Τινὲς ἐξ αὐτῶν εἶναι ᾠοειδοῦς σχήματος ὅπως καὶ ὁ ἡμέτερος.

Ἀμφίβολον μένει ἐὰν ὁ βόθρος αὐτὸς κατεσκευάσθη ἀπ' ἀρχῆς κατὰ τὴν μυκηναϊκὴν δηλ. περίοδον, ὅτε ἐκτίσθη καὶ ὁ τάφος, ἢ ἐγένετο κατόπιν κατὰ τὰς μεταγενεστέρας ταφὰς τὰς τῆς γεωμετρικῆς ἐποχῆς.

Εἰς τὸ μέρος εἰς τὸ ὁποῖον ἔκειτο ὁ βόθρος, ὑπὸ τὴν θύραν δηλ. τοῦ τάφου καὶ εἰς τὸ ἐσωτερικὸν ἔπρεπε, ἐὰν ἤθελον νὰ τὸν μεταχειρισθῶσι, νὰ ἀφαιρεσωσι λίθους τινὰς ἐκ τοῦ ξηροτοίχου καὶ οὕτως νὰ εἰσχωρήσωσιν αἱ χεῖρες τοῦ ἐναγίζοντος καὶ ἐκτελέσωσι τὰς νομιζομένας χοάς.

Ἡ μεγαλυτέρα σημασία τοῦ τάφου τούτου ἔγκειται εἰς τοῦτο, ὅτι παρετηρήθησαν ἐν αὐτῷ καὶ τὰ δύο συστήματα τῆς ταφῆς δηλ. καὶ ἡ καῦσις καὶ ὁ ἐνταφιασμός. Καὶ τὰ κτερίσματα δὲ τὰ εὑρεθέντα ἐν τῷ τάφῳ ἀνήκουσιν εἰς δύο πλησιαζούσας μὲν χρονολογικῶς καὶ διασταυρουμένας ἐν μέρει ἀλλὰ διακεκριμένας ἐποχάς, ἤτοι τὴν τελευταίαν μυκηναϊκὴν καὶ τὴν γεωμετρικήν. Δυστυχῶς ἡ εὕρεσις τοῦ τάφου τούτου ὑπὸ χωρικοῦ, ἡ μετατόπισις τῶν πραγμάτων καὶ ἡ ἐκ τῆς ζητήσεως τοῦ θησαυροῦ σύγχυσις ἐστέρησαν ἡμᾶς πολλῶν παρατηρήσεων, ἐξ ὧν θὰ ἠδυνάμεθα ἴσως νὰ διδαχθῶμεν νέα πράγματα περὶ τῆς σχέσεως καὶ τῆς ἀκολουθίας τῶν δύο τούτων ἐποχῶν ἐν Κρήτῃ.

Ὅ,τι ἐβεβαιώθην ἐξ ἰδίας ἀντιλήψεως εἶναι, ὅτι πολλοὶ νεκροὶ εἶχον ἐνταφιασθῇ ἄκαυτοι ἐν τῷ ἐδάφει τοῦ θαλάμου, ἀφ' οὗ εὗρον μεταξὺ τῶν ἀνεσκαλευμένων χωμάτων ἀφθονίαν ἀνθρωπίνων ὀστῶν σεσηπότων μὲν κατὰ τὸ πλεῖστον ἀλλ' οὐδὲν ἴχνος καύσεως φερόντων. Πρὸς τούτοις εἶναι βέβαιον, ὅτι εἰς τὸ μεγαλύτερον τῶν δύο γεωμετρικῶν ἀγγείων τῶν εὑρεθέντων ἐν τῷ τάφῳ, τὸ κρατηροειδές, ἐνυπῆρχον ὀστᾶ κεκαυμένα, ἐκ τῶν ὁποίων τινὰ εἶχε φυλάξῃ ὁ εὑρέτης χωρικὸς καὶ μοὶ τὰ παρέδωκεν, ὅτε μετέβην ἐκεῖ, περιγράψας μοι ἀκριβῶς καὶ τὸ ἀγγεῖον ἐντὸς τοῦ ὁποίου εὑρίσκοντο. Πιθανώτατον δὲ εἶναι ὅτι ὀστᾶ κεκαυμένα περιεῖχε καὶ τὸ ἄλλο μέγα γεωμετρικὸν ἀγγεῖον τὸ κυλινδρικόν, ἀλλὰ δὲν παρετηρήθησαν ὑπὸ τοῦ χωρικοῦ, διότι τοῦτο ἐξήχθη τεθραυσμένον, ἐλλείποντος τοῦ πυθμένος καὶ τοῦ κάτω μέρους τῆς κοιλίας, εἰς ἃ θὰ ἦσαν προσπεφυκότα τὰ ὀστᾶ.

Ὥστε ἀσφαλῶς ἐν τῷ τάφῳ Α ἔχομεν καὶ τὰ δύο συστήματα τῆς ταφῆς. Ἐπειδὴ δὲ καὶ τὰ κτερίσματα τοῦ τάφου ἀνήκουσι καὶ εἰς τὰς δύο ἐποχάς, ἕπεται βέβαιον συμπέρασμα, ὅτι ἐκτίσθη μὲν ὁ τάφος κατὰ τὴν τελευταίαν μυκηναϊκὴν περίοδον καὶ πολλοὶ ἐτάφησαν ἐν αὐτῷ νεκροὶ ἄκαυτοι, ἀλλὰ τὸν τάφον μετεχειρίσθησαν καὶ κατὰ τὴν ἐπακολουθήσασαν γεωμετρικὴν ἐποχήν, ὅτε ἀπετέθησαν ἐν τῷ τάφῳ αἱ δύο γεωμετρικοῦ ῥυθμοῦ ὀστεοδόχοι κάλπαι. Ἴσως δὲ τότε ἐσκάφη καὶ ὁ ἐν τῷ στομίῳ βόθρος πρὸς ἐναγισμούς.

Τὰ ἀντικείμενα τοῦ τάφου δὲν ἔκειντο ἀναμὶξ καὶ τῶν δύο ἐποχῶν, ἀλλὰ φαίνεται ὅτι τὸ ἓν τμῆμα τοῦ τάφου εἶχε καθαρισθῇ ἐκ τῶν ὀστῶν καὶ τῶν κτερισμάτων τῆς μυκηναϊκῆς ἐποχῆς καὶ ἐχρησιμοποιήθη διὰ τὰς γεωμετρικὰς ταφάς. Οὕτω τουλάχιστον μοὶ περιέγραψε τὴν θέσιν τῶν ἀντικειμένων ὁ χωρικός, ὅτι δηλ. κατὰ μὲν τὸν δεξιὸν τῷ εἰσερχομένῳ διὰ τοῦ στομίου τοῖχον ἔκειντο αἱ δύο γεωμετρικαὶ ὀστεοδόχοι κάλπαι καὶ τὸ μέγα

[1] Ἀρχαιολ. Ἐφημ. 1889 σελ. 140-141.
[2] Athen. Mitt. 1903 σ. 249.

φλασκίον ἐπίσης γεωμετρικόν, κατὰ δὲ τὸν ἀριστερὸν εὑρίσκοντο τὰ χαλκᾶ ἀγγεῖα, ἡ χαλκῆ πόρπη τὰ δύο ξίφη καὶ οἱ μυκηναϊκοὶ στεγανόστομοι ἀμφορεῖς (Bügelkannen), ὥστε τὸ μὲν ἀριστερὸν ἥμισυ τοῦ θαλάμου κατείχετο ὑπὸ τῶν μυκηναϊκῶν, τὸ δὲ δεξιὸν ὑπὸ τῶν γεωμετρικῶν κτερισμάτων. Αἱ παρατηρήσεις αὗται στηρίζονται μὲν ἐπὶ τῶν πληροφοριῶν τοῦ χωρικοῦ, ἀλλὰ πιστεύω ὅτι εἶναι ἀκριβεῖς, διότι παρετήρησα, ὅτι ἄνευ δισταγμοῦ τινος μοὶ περιέγραψεν ἐπὶ τόπου καὶ τὴν θέσιν, ἐν ᾗ ἕκαστον ἀντικείμενον εὑρίσκετο, καὶ τὸ σχῆμα ἑκάστου ἀντικειμένου.

Μετὰ τὰς ἀνωτέρω παρατηρήσεις μεταβαίνω εἰς τὴν περιγραφὴν τῶν εὑρημάτων τοῦ τάφου ἀρχόμενος ἀπὸ τῶν μυκηναϊκῶν.

Τρεῖς μικροὶ ψευδόστομοι ἀμφορεῖς (Bügelkannen) (εἰκὼν 6). Ὁ πηλὸς καθαρὸς ἐρυθρωπὸς ἡ δὲ διακόσμησις τῶν δύο ἄφθονος εἰς τὸ ἄνω ἥμισυ τῆς σφαιρικῆς κοιλίας (εἰκονίζονται εἰς τὸ μέσον τῆς εἰκόνος 6), συνισταμένη ἐκ πολυπλόκων γραμμικῶν κοσμημάτων. Τοῦ ἑνὸς εἶναι ἀποκεκρουσμένος ὁ λαιμὸς καὶ τὰ ὦτα. Τοῦ τρίτου ἡ διακόσμησις εἶναι ἐξίτηλος. Τὸ ὕψος τοῦ μεγαλυτέρου εἶναι 0,19, τῶν ἄλλων δύο 0,13 καὶ 0,11. Τὸ χρῶμα τῆς διακοσμήσεως ποῦ μελάντερον καὶ ποῦ ἐρυθρόν.

Εἰκὼν 6. Πήλινα ἀγγεῖα τοῦ τάφου Α Μουλιανῶν.

Ξίφος χαλκοῦν ἀμφίστομον ἀκέραιον (εἰκὼν 7, ἔνθα καὶ τὰ λοιπὰ χαλκᾶ κτερίσματα τοῦ τάφου Α). Ἡ λεπὶς αὐτοῦ πλατεῖα μάλιστα κατὰ τὸ κάτω ἥμισυ, ὥστε ἦτο κατάλληλον μᾶλλον πρὸς τὸ πλήττειν ἢ τὸ νύττειν. Ὁ καυλὸς διατηρεῖται ἀκεραιος ἐκ τοῦ αὐτοῦ μετάλλου ἀπολήγων ἄνω ἀντὶ κόμβου εἰς τοξοειδῆ ἀπόφυσιν. Καὶ ὁ καυλὸς και ἡ ἀπόφυσις ἔφερον μεταξὺ τῶν προεχόντων χειλέων πληρώματα ἐξ ὀστοῦ, οὗ ἐσώθη τεμάχιον ἐν τῇ μιᾷ ὄψει τῆς τοξοειδοῦς ἀποφύσεως. Συνεκρατοῦντο δὲ ταῦτα μετὰ τοῦ καυλοῦ διὰ τριῶν μακρῶν κυλινδρικῶν χαλκῶν ἥλων, ὧν αἱ κεφαλαὶ ἑκατέρωθεν εἶναι ἐπίχρυσοι. Ταύτας εἶχεν ἀφαιρέση ὁ χωρικὸς ἀλλ' ἀπέδωκε κατόπιν τέσσαρας ἐκ τῶν

ἕξ, ἃς εἶχε τὸ ξίφος ἀρχαιόθεν. Τὸ σχῆμα τοῦ ξίφους μαρτυρεῖ τοὺς τελευταίους χρόνους τῆς μυκηναϊκῆς ἐποχῆς[1]. Ῥάχιν ὀξεῖαν ἡ λεπὶς δὲν σχηματίζει, ἀλλ᾽ ὀγκοῦται καὶ παχύνεται, ἐφ᾽ ὅσον προχωροῦμεν ἀπὸ τῶν αἰχμῶν εἰς τὸ μέσον. Τὸ μῆκος τοῦ ξίφους μετὰ τοῦ καυλοῦ εἶναι 0,58. Τὸ πλάτος εἰς τὴν πτέρναν 0,06, τῆς δὲ λεπίδος τὸ μεγαλύτερον 0,04.

Εἰκὼν 7· Χαλκᾶ κτερίσματα ἐκ τοῦ τάφου Α Μουλιανῶν.

Ξίφος ὅμοιον καθ᾽ ὅλα τῷ προηγουμένῳ ἀλλὰ μικρότερον καὶ ἐλλιπὲς τὸ ἄνω ἥμισυ τοῦ καυλοῦ· λείπουσι καὶ οἱ ἧλοι. Σωζόμενον ὁλικὸν μῆκος 0,44, πλάτος τὸ αὐτὸ τῷ προηγουμένῳ.

Τρίτου ξίφους χαλκοῦ ἀμφιστόμου εὑρέθη τὸ πλεῖστον μέρος εἰς τεμάχια κακαμμένα. Τὸ σχῆμα

[1] Τσούντα Μῆτραι καὶ ξίφη ἐκ Μυκηνῶν ἐν Ἀρχαιολ. Ἐφημ. 1897 σελ. 110 πίναξ 8, 3. 4.

τοῦ καυλοῦ καὶ τῆς λεπίδος εἶναι ἐντελῶς ὅμοιον πρὸς τὸ τῶν ξιφῶν τοῦ τάφου Β, τὰ ὁποῖα θὰ περιγράψωμεν κατωτέρω.

Μεγάλη χαλκῆ πόρπη. Σύγκειται ἐκ χονδροῦ σύρματος τὸ ὁποῖον ἀφ' οὗ σχηματίσῃ τὸ ἀρκετὰ καμπτόμενον τόξον περιελίσσεται εἰς δακτύλιον καὶ καταλήγει εἰς τὴν βελόνην, ἧς λείπει ἀποκρουσθὲν τὸ ἔμπροσθεν ἥμισυ. Τὸ τόξον παχύνεται συμμετρικῶς πρὸς τὸ μέσον καὶ οὕτως ἀποτελεῖται σχῆμα ὁμοιάζον πρὸς τὴν λεγομένην πόρπην a navicella. Ἑκατέρωθεν τοῦ παχυνομένου τόξου εὕρηται δακτυλιοειδὲς ἐξόγκωμα. Μῆκος πόρπης 0,13, ὕψ. 0,10.

Ἄλλης ὁμοίας πόρπης εὑρέθη τὸ τόξον ὑπ' ἐμοῦ μεταξὺ τῶν χωμάτων. Καὶ ταύτης τὸ τόξον ἐπαχύνετο ὁμοίως καὶ ἔφερε καὶ τοὺς δακτυλίους. Σωζόμενον μῆκος τῆς χορδῆς τοῦ τόξου 0,10

Ἐπὶ πολὺ ἐδίστασα ἂν ἔπρεπε νὰ ἀποδώσω τὰς πόρπας ταύτας εἰς τὴν μυκηναϊκὴν ἢ τὴν γεωμετρικὴν ταφήν· διότι τὸ σχῆμα ἀκριβῶς κεῖται μεταξὺ τοῦ ἁπλουστέρου μυκηναϊκοῦ καὶ τοῦ γεωμετρικοῦ σχήματος τῆς πόρπης a navicella· ἡ θέσις ὅμως, ἐν ᾗ εὑρέθη ἡ ἀκεραία πόρπη καὶ ἡ εὕρεσις τοῦ τόξου ὁμοίας πόρπης εἰς τὸν μυκηναϊκὸν συνοικισμὸν Γουρνιὰ ὑπὸ τῆς Miss Boyd [1] μὲ ἔπεισαν, ὅτι αἱ δύο πόρπαι ἀνήκουσιν εἰς τὴν μυκηναϊκὴν περίοδον καὶ ὅτι ἀκριβῶς εἶναι ὁ διάμεσος βαθμὸς τῶν δύο χαρακτηριστικῶν τύπων τῆς μυκηναϊκῆς καὶ γεωμετρικῆς πόρπης.

Καρφὶς χαλκῆ· ἄνω ἔχει κόμβον καὶ ὑπὲρ αὐτὸν προέκτασιν μὲ ἐγχαράκτους ζώνας· μῆκος 0,10.

Αἰχμαὶ δοράτων δύο εὑρέθησαν ἐν τῷ τάφῳ Α, ἔχουσιν ἀμφότεραι αὐλόν· ἡ μία πολὺ μεγάλη εἶναι ἐλλιπὴς κατὰ τὸ ἄκρον.

Τέσσαρα τετράγωνα πλακίδια χαλκᾶ καὶ τεμάχιά τινα ἄλλων ἔχουσι τὴν μίαν τῶν μακρῶν πλευρῶν ὀδοντωτὴν καὶ ὁμοιάζουσιν οὕτως πρὸς μικρὰ πριόνια. Φρονῶ ὅτι εἶναι μᾶλλον στλεγγίδιά τινα χρήσιμα διὰ τὴν ἀπόψησιν τοῦ δέρματος κατὰ τὸ λουτρόν. Τὸ μεγαλύτερον ἔχει διαστάσεις 0,06×0,043. Ἀνάλογα ἀντικείμενα πέντε τὸν ἀριθμὸν εὑρέθησαν ὑπὸ τοῦ κ. Hogarth ἐν τῇ ἀνασκαφῇ Κάτω Ζάκρου Σητείας [2] καὶ ἀπεικονίσθησαν ὑπ' αὐτοῦ χωρὶς ὅμως νὰ ἀναφέρῃ τι περὶ τῆς χρήσεώς των. Ταῦτα εἶναι ὀδοντωτὰ κατὰ τὰς δύο στενωτέρας πλευράς.

[1] Ἀριθ. εὑρετ. χαλκ. 616.

[2] Annual of the But. Sch. N.VII.1900-1901 σ. 134 εἰκ. 46.

Χαλκᾶ ἀγγεῖα ὑπῆρχον ἐν τῷ τάφῳ 5-6, ἀλλ' εὑρέθησαν κατὰ τὸ πλεῖστον εἰς τεμάχια καὶ ἐφθαρμένα. Ἐκ τούτων σώζεται τὸ ἄνω ἥμισυ πρόχου ἐχούσης κοιλίαν σφαιρικὴν λαιμὸν μακρὸν κυλινδρικὸν ἀνοιγόμενον κατὰ τὸ στόμιον καὶ λαβὴν χυτὴν προσηλωμένην εἰς τὴν κοιλίαν καὶ τὸν λαιμόν. Τὸ ὁλικὸν ὕψος τῆς πρόχου εἶναι μετὰ τὴν συμπλήρωσιν 0,32. Σώζονται κατὰ τὸ πλεῖστον καὶ τὰ στόμια δύο ἡμισφαιρικῶν φιαλῶν καὶ τεμάχια ἐκ τοῦ χείλους ἄλλης.

Εἰς τὰ μικρότερα ταῦτα ἀλλ' ἐφθαρμένα χαλκᾶ σκεύη ἀνήκουσι δύο ζεύγη χυτῶν λαβῶν. Τὸ ἓν ζεῦγος εἶναι ἁπλαῖ τοξοειδεῖς, αἱ ἄλλαι δύο ἀπολήγουσι κατὰ τὸ μέσον εἰς κεφαλὰς ταύρων.

Τὰ ἀντικείμενα τὰ προερχόμενα ἐκ τῆς γεωμετρικῆς ταφῆς τοῦ θαλάμου εἶναι τὰ ἀκόλουθα ἐκ πηλοῦ.

1) Κρατὴρ μέγας (πίν. 3) κωδωνόσχημος δίωτος· κάτω ἀπολήγει εἰς στενὴν δισκοειδῆ βάσιν. Πηλὸς ἐρυθρός, καθαρός, καλῶς ὠπτημένος· διάμ. στομίου 0,45, ὕψος 0,44.

Τὸ κωδωνοειδὲς σχῆμα τοῦ κρατῆρος εἶναι γνωστὸν ἀπὸ τῆς Μυκηναϊκῆς ἐποχῆς [1]. Ἐν τῷ ἀνακτόρῳ τῆς Φαιστοῦ εὑρέθη ὁμοιόσχημος κρατὴρ μυκηναϊκός [2]. Ἀλλὰ πρὸ πάντων τὸ σχῆμα τοῦτο ἀπαντᾷ εἰς τὴν γεωμετρικὴν ἐποχήν. Δύο παρόμοιοι τεφροδόχοι κρατῆρες προέρχονται ἐκ τοῦ γεωμετρικοῦ τάφου τοῦ εὑρεθέντος παρὰ τὸ Καβοῦσι Ἱεραπέτρου εἰς τὴν θέσιν «τὸ Πλάϊ τοῦ Κάστρου», εὑρισκόμενοι νῦν ἐν τῷ Μουσείῳ Ἡρακλείου [3]. Ἄλλος ὅμοιος μικρότερος εὑρέθη ὑπὸ τοῦ κ. D. Hogarth ἐν τῷ γεωμετρικῷ νεκροταφείῳ Κνωσοῦ [4]. Καὶ ἐν τῷ ἐθνικῷ Μουσείῳ Ἀθηνῶν εὕρηνται ὅμοιοι γεωμετρικοὶ κρατῆρες [5].

Ὁ κρατὴρ ἔσωθεν οὐδεμίαν φέρει ἀλοιφήν, διακρίνονται δὲ σαφῶς αἱ αὔλακες αἱ σχηματισθεῖσαι

[1] Furtwängler u. Loeschke Myken. Vasen, Vasenformen ἀρ. 75.

[2] Monumenti antichi dell'Academ. dei Lincei τόμ. XII 1902 σ. 117 πίν. VIII. 4.

[1] Εὑρετηρ. πηλ. 693. 694.

[2] Ann. of Br. Sch. VI. 1899-1900 σ. 84.

[3] Sam Wide Jahrb. d. Inst. 1899 καὶ 1900.

ἐκ τῆς ἐπὶ τοῦ τροχοῦ περιστροφῆς τοῦ ἀγγείου. Εὑρέθη ὑπὸ τοῦ χωρικοῦ συντετριμμένος ἐκ τῶν καταπεσόντων ἄνωθεν λίθων, συνεκολλήθη δὲ κατόπιν ἐν τῷ Μουσείῳ πλὴν μικρῶν τεμαχίων ἀπολεσθέντων, ἀφ' οὗ συνελέχθησαν ἐπιμελῶς κατὰ τὸν καθαρισμὸν τοῦ τάφου τὰ τεμάχια.

Φέρει δύο ὦτα ὁριζόντια μὲν ἀλλ' ἀποκλίνοντα πρὸς τὰ ἄνω, ὥστε νὰ κατέχωσι θέσιν μεταξὺ ὁριζοντίας καὶ καθέτου. Ἑκατέρωθεν ἑκάστου ὠτὸς κατὰ τὴν ῥίζαν εἶναι πλαστικῶς δεδηλωμένη μαστοειδὴς ἀπόφυσις εἰς μέγεθος μεγάλου Ποντικοῦ καρύου.

Ἡ ἐξωτερικὴ ἐπιφάνεια τοῦ ἀγγείου ὁλόκληρος ἐκαλύφθη δι' ἀλοιφῆς κιτρινωπῆς, ἐπὶ ταύτης δὲ ἐγράφη ἡ διακόσμησις διὰ χρώματος, τὸ ὁποῖον σήμερον εἶναι ἐρυθρὸν πλὴν μικροῦ μέρους κατὰ τὸ χεῖλος, ὅπου ἔμεινε καστανόχρουν.

Κατὰ τὸν ῥυθμὸν καὶ τὴν διακόσμησιν ὁμοιάζει ὁ κρατὴρ πρὸς τὰ μετὰ παραστάσεων γεωμετρικὰ ἀγγεῖα τοῦ Διπύλου, εἶναι δὲ τὸ δεύτερον γεωμετρικὸν ἀγγεῖον ἐκ Κρήτης τὸ φέρον παραστάσεις ἀνθρώπων[1]. Τὸ κάτω μέρος τῆς γάστρας φέρει μόνον ἐρυθρὰς ταινίας περιφερικάς. Τὴν κυρίαν διακόσμησιν φέρει τὸ ἄνω μέρος τοῦ ἀγγείου, τὸ ὁποῖον διὰ τῶν ὤτων διαιρεῖται εἰς δύο πεδία, ὧν ἕκαστον φέρει ἰδίαν εἰκόνα. Αἱ παραστάσεις καὶ τῶν δύο ὄψεων εὑρίσκονται ἑκατέρα μεταξὺ δύο καθέτων κοσμημάτων, πρωτοφανοῦς εἰς ἐμὲ σχήματος, τὸ ὁποῖον καὶ διὰ τὴν μαλακότητα καὶ τὸ καμπύλον τοῦ σχήματος δύναται νὰ θεωρηθῇ μᾶλλον μυκηναϊκὸν ἢ γεωμετρικόν. Τοιοῦτον κόσμημα περίπου εὕρηται ἐν ἑνὶ τῶν ψευδοστόμων ἀμφορέων τοῦ Β τάφου[2]. Ἐν τῇ πρώτῃ εἰκόνι παρίσταται ἀνὴρ ἀκοντίζων δόρυ καὶ θηρεύων δύο αἰγάγρους, ὧν ἑκάτερος φεύγει κατ' ἀντίθετον φοράν. Ἐν τῇ ἀντιθέτῳ πλευρᾷ εἰκονίζεται ἀνὴρ φέρων δόρυ καὶ ἀσπίδα ἐπιβαίνων ἵππου, οὗ κρατεῖ τοὺς χαλινούς.

Ἀμφότεραι αἱ παραστάσεις δεικνύουσι τὴν τεχνικὴν ἀπειρίαν τὴν παρατηρουμένην εἰς τὰς ἀπεικονίσεις τοῦ ῥυθμοῦ τούτου. Τὰ σώματα τῶν ζῴων καὶ μάλιστα τῶν ἀνθρώπων εἶναι αὐτὸ τοῦτο τερατῶδη. Τῶν ἀνθρώπων λείπει σχεδὸν ἐντελῶς τὸ κάτω μέρος τοῦ σώματος, ἡ κεφαλὴ καὶ τὸ πρόσωπον εἶναι ἐντελῶς παρὰ φύσιν, ὁ λαιμὸς δυσαναλόγως μακρός, ὁ δὲ κορμὸς σχεδὸν τετράγωνος· καὶ ἡ παράστασις δὲ τοῦ ἵππου μάλιστα τῶν ποδῶν εἶναι ὅλως ἄτεχνος καὶ φανταστική. Ἐκ τῶν δύο πάλιν παραστάσεων μεγαλυτέραν μὲν ἐλευθερίαν δεικνύει ἡ παράστασις τῆς θήρας, περισσοτέραν δὲ σκληρότητα καὶ ἀγροικίαν ἡ τοῦ ἐφίππου.

Ἐκτὸς τοῦ ἐρυθροῦ χρώματος, δι' οὗ ἐζωγραφήθησαν αἱ παραστάσεις, εὕρηται ἐπίχρισμα λευκοῦ χρώματος ἐπὶ τοῦ ἐρυθροῦ. Τοῦτο κεῖται εἰς τὸ στόμιον τοῦ ἀγγείου, ὅπου ἐπὶ τοῦ καστανερύθρου χρώματος εἶναι γεγραμμένη λευκὴ ὀφιοειδὴς ταινία διήκουσα καθ' ὅλην τὴν περιφέρειαν. Κάτωθι τῆς ταινίας ταύτης κεῖται ζώνη περιφερικὴ ἐκ λευκῶν κηλίδων. Καὶ τὸ περίγραμμα τῶν δύο αἰγάγρων φέρει τοιαύτας λευκὰς κηλῖδας. Ἐπίσης τὸ περίγραμμα τοῦ κορμοῦ τοῦ ἱππ ως καὶ τὸ τοῦ ἵππου. Καὶ αἱ μαστοειδεῖς ἀποφύσεις παρὰ τὰ ὦτα εἶναι πεποικιλμέναι διὰ τοιούτων λευκῶν κηλίδων ἐπὶ τοῦ ἐρυθροῦ χρώματος.

Τὴν χρῆσιν τοῦ λευκοῦ ἐπιχρίσματος ἐπὶ τοῦ μέλανος ἢ ἐρυθροῦ χρώματος θεωρῶ ὡς λείψανον τοῦ Καμαραϊκοῦ λεγομένου ῥυθμοῦ, οὐχὶ δὲ τοὐναντίον, ὡς ἔνδειξιν ἐπιδράσεως νεωτέρων ῥυθμῶν, ὡς ἐξηγεῖ τὸ πρᾶγμα ὁ κ. Pottier[1]. Ὁ Καμαραϊκὸς ῥυθμὸς ἐν Κρήτῃ μάλιστα ἀναπτυχθεὶς ἔσχεν ἰσχυρὰν τὴν ἐπίδρασιν ἐπὶ τοῦ Μυκηναϊκοῦ, καὶ πολὺν χρόνον, ὡς φαίνεται, συνυπῆρξε καὶ συνανεμίγη μετ' αὐτοῦ· διὰ τοῦτο κατὰ τὰς ἀνασκαφὰς τῶν τελευταίων ἐτῶν ἐν Κρήτῃ εὑρέθησαν πάμπολλα τὰ ἀγγεῖα, ἐν οἷς παρατηροῦνται κεκραμένοι ἀμφότεροι οἱ ῥυθμοὶ εἰς τοιοῦτον τρόπον, ὥστε νὰ εὑρίσκηταί τις ἐν ἀμφιβολίᾳ ἐνίοτε εἰς ὁπότερον τῶν ῥυθμῶν νὰ τὰ κατατάξῃ, εὑρίσκονται δὲ παραδείγματα, εἰς ἃ ἓν μέρος τοῦ ἀγγείου ἢ μία ὄψις ἢ μία ζώνη εἶναι διακεκοσμημένη κατὰ τὸν ἕνα ῥυθμὸν καὶ ἄλλη κατὰ τὸν ἄλλον. Ἡ ἰσχυρὰ αὕτη ἐπίδρασις τῆς Καμαρ. τεχνοτροπίας ἐξακολουθήσασα καθ' ὅλην τὴν μυκηναϊκὴν περίοδον μετεβιβάσθη κατόπιν ἀμυδροτέρα πλέον καὶ ἀσθενεστέρα καὶ εἰς τὸν γεωμετρικὸν ῥυθμόν, ὅστις ἀρ-

[1] Τὸ πρῶτον εὑρέθη εἰς τὸ Καβοῦσι ὑπὸ τῆς Miss Boyd, ἐδημοσιεύθη δὲ εἰς τὸ Americ. Jour. Sec. Series τόμ. V. 1901 σ. 145.

[2] Ἴδε κατωτέρω εἰκόνα 10 ἀριθ. 1.

[1] Catalogue des vases antiques du Musée de Louvre I. σ. 216.

κετόν, ὡς φαίνεται, χρόνον συνυπῆρξεν ἐν Κρήτῃ τοὐλάχιστον καὶ διεσταυρώθη μετὰ τοῦ μυκηναϊκοῦ. Οὕτως ἐγὼ ἐξηγῶ τὴν ὕπαρξιν τοῦ λευκοῦ ἐπιχρίσματος καὶ εἰς τὰ γεωμετρικὰ ἀγγεῖα τῆς Κρήτης. Τοιαῦτα ἀγγεῖα γεωμετρικὰ μετ' ἐπιχρίσματος λευκοῦ ἐπὶ σκοτεινοῦ ἐδάφους ἀνεῦρεν ὁ κ. Hogarth εἰς τὸ γεωμετρικὸν νεκροταφεῖον Κνωσοῦ [1]. Πρὸ ἑνὸς δὲ ἔτους ἀνευρέθησαν ἄλλα εἰς τάφους γεωμετρικοὺς εἰς Ἁδρομύλους Σητείας εὑρισκόμενα νῦν ἐν τῷ Μουσείῳ Ἡρακλείου. Λευκὸν ἐπίχρισμα φέρει καὶ ὁ πολύπους τῆς μιᾶς τῶν στενῶν πλευρῶν τῆς πηλίνης λάρνακος ἐκ Λιμένος Σητείας, ἣν δημοσιεύομεν εἰς τὸ τέλος τοῦ ἄρθρου τούτου.

2) Ἀγγεῖον μέγα κυλινδρικὸν (πίν. 3) ἀνοιγόμενον μικρὸν πρὸς τὰ ἄνω καὶ εἶτα στενούμενον πρὸς ὑποδοχὴν καλύμματος. Πηλὸς χονδρὸς ἐρυθρωπός, ἐν ᾧ φαίνονται ἀναμεμιγμένα ἄμμος χονδρὴ καὶ λιθάρια· ὕψ. 0,33, πλάτος στομίου 0,21 - 0,23. Λείπει ὁ πυθμὴν καὶ τὸ κάτω μέρος τῆς γάστρας, τὰ ὁποῖα, ὡς φαίνεται, παραμεληθέντα ἐπὶ τόπου ὑπὸ τοῦ χωρικοῦ ἠφανίσθησαν μὴ εὑρεθέντα κατόπιν. Ἔχει δύο μακρὰ ὦτα κάθετα τὰ ὁποῖα εἶναι κεκολλημένα ἐπὶ τῆς κοιλίας καὶ καταλαμβάνουσι τὰ ἄνω $^2/_3$ τοῦ ὕψους ὑπερέχοντα κατὰ τοὺς ὤμους.

Τὸ σχῆμα τοῦ ἀγγείου ἀπαντᾷ ἤδη εἰς τὴν μυκηναϊκὴν ἐποχήν [2]. Ὁμοιότατον εὑρέθη ἐντὸς τοῦ ἀνακτόρου Φαιστοῦ [3].

Τὸ ἀγγεῖον φέρει εἰς τὴν ἐξωτερικὴν ἐπιφάνειαν γραπτὴν διακόσμησιν καστανόχρουν ἀμυδρὰν νῦν μάλιστα κατὰ τὴν μίαν ὄψιν. Διὰ τῶν ὤτων ἡ ἐξωτερικὴ ἐπιφάνεια διαιρεῖται εἰς δύο πεδία, ἕκαστον τῶν ὁποίων ἔφερε ἰδίαν παράστασιν. Ἐν τῇ μιᾷ ὄψει εὕρηται γεγραμμένος ὡσεὶ μέγας διπλοῦς πέλεκυς ἐσχηματοποιημένος, ἀπὸ τοῦ μέσου τοῦ ὁποίου ἐκφύεται πρὸς τὰ ἄνω ὡσεὶ ἄνθος μετὰ φύλλων. Ἡ παράστασις τοῦ διπλοῦ πελέκεως μετὰ φυτικῶν προσαρτημάτων παρετηρήθη ἤδη εἰς ἀγγεῖον ἐκ Ζάκρου [4], καὶ εἰς πίθον μικρὸν ἐκ Κνωσοῦ ἀδημοσίευτον εἰσέτι, ἔνθα οἱ δύο πελέκεις

[1] Annual of the Brit. Sch. VI. 1899-1900 σ. 82 ἑξ.
[2] Furtwäng. u. Löschke Myk. Vasen, Vasenformen 108.
[3] Monumenti antichi dei Lincei τόμ. XII. 1902 σ. 117.
[4] J. H. St. XXII 1903 σ. 255-256 εἰκ. 23.

διατεμνόμενοι κατὰ τὸ μέσον ἀποτελοῦσι σταυρὸν ποικιλλόμενον διὰ φυτικῶν παραρτημάτων [1]. Ἐν τῷ ἡμετέρῳ ἀγγείῳ ὁ διπλοῦς πέλεκυς εὕρηται μεταξὺ δύο μεγάλων κοσμημάτων ὁμοιαζόντων πρὸς τὰ κάθετα κοσμήματα, δι' ὧν περιβάλλονται αἱ παραστάσεις εἰς τὸ προηγούμενον κρατηροειδὲς ἀγγεῖον. Τῆς ἄλλης ὄψεως ἡ παράστασις εἶναι κατὰ τὸ πλεῖστον ἐξίτηλος καὶ δυσδιάκριτος, περιεβάλλετο δὲ καὶ αὕτη ὑπὸ τῶν αὐτῶν τῇ πρώτῃ ὄψει κοσμημάτων. Καὶ τοῦ ἀγγείου τούτου ὁ ῥυθμὸς εἶναι μὲν γεωμετρικός, ἀλλ' ἡ μυκηναϊκὴ ἐπίδρασις, ὥς μοι φαίνεται, εἶναι καὶ ἐνταῦθα καταφανής.

3) Ἐκ τοῦ αὐτοῦ χονδροῦ πηλοῦ εὑρέθη ἐν τῷ τάφῳ μεγάλη λοπὰς ἄωτος ἔχουσα ὕψ. 0,105 καὶ διαμ. 0,265 χρησιμεύσασα κατὰ πᾶσαν πιθανότητα ὡς σκέπασμα τοῦ ἀνωτέρω ἀγγείου. Φέρει εἰς τὴν ἐξωτερικὴν ἐπιφάνειαν ζώνας περιφερικὰς καστανόχρους (εἰκὼν 6).

4) Μέγα φλασκίον ἐξ ἐρυθροῦ πηλοῦ μόνωτον ὕψ. 0,43. Ἡ κοιλία αὐτοῦ δὲν εἶναι πεπιεσμένη φακοειδής, ὡς συνήθως εἶναι εἰς τὰ ἀγγεῖα ταῦτα τὰ ὁποῖα ἀπομιμοῦνται τὰ φυσικὰ φλασκία (courges) τὰ παραγόμενα ἐκ τῆς κολοκύντης τῆς λαγυνοφόρου, ἀλλ' εἶναι σφαιρικὴ σχεδόν, ἀποτελεῖται δηλ. ἐκ δύο ἡμισφαιρίων συνδεδεμένων δι' ἀναγλύφου πλαστικῆς ταινίας. Ἡ ἐξωτερικὴ διακόσμησις συνίσταται ἀπὸ συγκεντρικοὺς κύκλους γραπτοὺς εἰς ἕκαστον ἡμισφαίριον· ὁ μικρότερος κύκλος περιβάλλεται ὑπὸ πλαστικοῦ κύκλου καὶ φέρει ἐντὸς γραπτὸν σταυροειδὲς κόσμημα ἢ ἄνθος τετραπέταλον. Εἰς τὸν ὦμον ἀντικρὺ τοῦ ὠτὸς εὕρηνται δύο μαστοειδεῖς ἀποφύσεις.

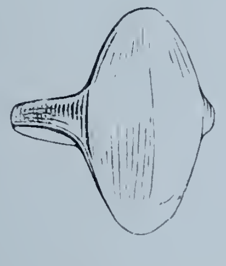
Τὸ φακοειδὲς δοχεῖον ἢ φλασκίον ἀπαντᾷ ἤδη εἰς τὴν Καμαραϊκὴν ἐποχήν, ἀφ' οὗ ἓν τοιοῦτον εὑρέθη ὑπὸ τοῦ κ. Hogarth ἐν τῷ λάκκῳ τῆς Κάτω Ζάκρου [2], ἦτο δὲ συνηθέστατον καὶ ἐν τῇ μυκηναϊκῇ ἐποχῇ [3] καὶ ἐν τῇ γεωμετρικῇ [4], καὶ κατόπιν καὶ μέχρι σήμερον ἀφ' οὗ ὡς εἴπομεν ἀπομιμεῖται τὸ φυτικὸν φλασκίον χρησιμεῦον ὡς δο-

[1] Ἀριθ. εὑρετ. πηλίνων τοῦ Μουσείου Ἡρακλείου 2763.
[2] Ἀριθ. εὑρετ. πηλίνων Μουσείου Ἡρακλείου 2092.
[3] Furtw. Löschke ἔ. ἀ., Vasenformen 72. 74. Tsountas-Manatt. εἰκ. 119. 127.
[4] Φλασκία γεωμετρικὰ ἔχει τὸ Μουσεῖον Ἡρακλείου ἀπὸ τοὺς γεωμετρικοὺς τάφους τῶν Κουρτῶν καὶ Ἁδρομύλων.

χεῖον ὕδατος ἢ οἴνου εἰς τοὺς ἀγρότας, τοὺς στρατιώτας καὶ τοὺς ὁδοιποροῦντας. Τὸ μέγεθος ὅμως τοῦ ἡμετέρου φλασκίου εἶναι πρωτοφανὲς καὶ διὰ τοῦτο εἶναι ἄδηλον εἰς ποίαν ἀκριβῶς χρῆσιν τὸ μετεχειρίσθησαν ἐν τῇ οἰκιακῇ χρήσει, ὁπόθεν παραλαβόντες αὐτὸ τὸ ἔθηκαν ὡς κτέρισμα εἰς τὸν τάφον· ὅτι εἶχε συμβῇ οὕτως ἀποδεικνύεται ἐκ τῆς ῥωγμῆς, ἣν ἀρχαιόθεν ἔφερεν ἐκτὸς τοῦ πλαστικοῦ κύκλου τῆς μιᾶς πλευρᾶς· ἐπειδὴ δὲ ἕνεκα τούτου ἐκινδύνευε νὰ ἀποσπασθῇ ἓν μέρος κατεσκεύασαν ἑκατέρωθεν τῆς ῥωγμῆς κατὰ ἀποστάσεις ἀνὰ τέσσαρας ἀντιστοίχους ὀπάς, ἐν αἷς ἐφήρμοσαν ἀγκύλας ἐξ ὕλης σκληρᾶς, ἧς σώζονται ἴχνη ἀκόμη εἴς τινας τῶν ὀπῶν.

Ἄλλα ἀντικείμενα μικρὰ εὑρέθησαν ὑπ᾽ ἐμοῦ κατὰ τὸν καθαρισμὸν τῶν χωμάτων τοῦ τάφου τὰ ἑξῆς.

Χρυσοῦς δακτύλιος (ἁπλοῦς κρίκος ἄνευ σφεν-

Εἰκὼν 8. Χρυσοῦς δακτύλιος τάφου Α Μουλιανῶν.

δόνης) ἔχων διάμετρον 0,015 ὥστε μόλις εἰς τὸ ἄκρον τοῦ μικροῦ δακτυλίου ἀνθρώπου ὡρίμου δύναται νὰ χωρήσῃ.

Ἄλλος μικρὸς χρυσοῦς δακτύλιος φέρων καὶ σφενδόνην ἐκ τοῦ αὐτοῦ μετάλλου ἐλλειψοειδῆ μὲ ῥάχιν κατὰ μῆκος τῆς μεγάλης διαμέτρου, ὅμοιος δὲ πρὸς τὸν εὑρεθέντα ἐν τάφῳ τῆς Πραισοῦ ὑπὸ τοῦ κ. Bosanquet[1] (ἴδε εἰκόνα 8).

Δίσκος λεπτὸς ἐξ ὀστοῦ κυρτεπίπεδος· φέρει τρῆμα στρογγύλον ἐν τῷ κέντρῳ· οὐδεμίαν φέρει διακόσμησιν. Τὸ ὀστοῦν ἔχει πρασινίσει ἐκ τῆς μετὰ τῶν χαλκῶν ἀντικειμένων παραμονῆς του· εἶναι διαμέτρου 0,044. Ἴσως ἦτο δίσκος κοσμηματικὸς ἀντικειμένου τινὸς π. χ. κεφαλὴ καρφίδος.

Ψῆφος διάτρητος ἐκ μάζης ὑπολεύκου ἔχουσα σχῆμα καὶ αὔλακας πυρῆνος πασχαλιᾶς.

[1] An. of the Brit. Sch. VIII 1901-1902 σ. 248 εἰκ. 16.

Ἐκ τοῦ τάφου Α προέρχονται καὶ τεμάχιά τινα σιδηρᾶ λίαν ὠξειδωμένα· ἀνῆκον εἰς ξίφος καὶ μαχαιρίδιον σιδηρᾶ τῆς γεωμετρικῆς ταφῆς.

Τάφος Β

Πέντε περίπου μέτρα νοτιώτερον ἀνεῦρον ἄλλον ὅμοιον κτιστὸν θολωτὸν τάφον. Οὗτος εἶναι σχεδὸν τετράγωνος τὴν κάτοψιν καὶ εἶναι ἐκτισμένος ὅπως καὶ ὁ πρῶτος διὰ μεγάλων λογάδων λίθων καὶ πλακῶν ἐκ τιτανολίθου καὶ σχιστολίθου. Διὰ τῆς βαθμιαίας προεξοχῆς τῶν λίθων κατὰ τὸ γνωστὸν μυκηναϊκὸν σύστημα στενοῦται καὶ οὗτος ἄνω καὶ γίνεται θολωτός. Ἡ διεύθυνσις τοῦ τάφου τούτου εἶναι ἡ αὐτὴ τῷ προηγουμένῳ ἤτοι ΑΔ, τὸ δὲ στόμιον πρὸς Δ ἀποτελεῖται ἐκ θύρας τετραγώνου ἐκτισμένης διὰ μεγάλων πλακῶν ὡς παραστάδων καὶ ἄλλων ὡς ὑπερθύρου. Τὸ στόμιον ἦτο πεφραγμένον διὰ ξηροτοίχου, ὃν ἐθεώρησα περιττὸν νὰ ἀφαιρέσω ἀφ᾽ οὗ ὁ καθαρισμὸς τοῦ τάφου ἐγένετο ἄνωθεν ἀφαιρεθείσης μιᾶς μεγάλης πλακὸς ἐκ σχιστολίθου καὶ δύο ἄλλων μικροτέρων. Ἡ κορυφὴ τοῦ θόλου εὑρίσκετο ὅπως καὶ τοῦ πρώτου τάφου μόλις 0,80 τοῦ μέτρου ὑπὸ τὴν σημερινὴν τοῦ ἐδάφους ἐπιφάνειαν. Αἱ διαστάσεις τοῦ τάφου εἶναι αἱ ἑξῆς· ἀπὸ τοῦ στομίου μέχρι τοῦ βάθους δύο περίπου μέτρα (ἀκριβῶς εἰπεῖν τοῦ μὲν πρὸς δεξιὰ τοίχου 1,90 τοῦ δὲ πρὸς ἀριστερὰ 2,12) τὸ δὲ πλάτος 1,97. Ἡ θύρα τοῦ στομίου ἔχει ἔσωθεν ὕψος μὲν 0,70, πλάτος δὲ ἄνω 0,70 καὶ κάτω 0,90. Αἱ διαστάσεις αὗται ἔξωθεν ὑποθέτω ὅτι θὰ εἶναι μικρότεραι ὅπως καὶ εἰς τὸν πρῶτον τάφον μὴ χρησιμοποιουμένου τοῦ στομίου.

Ὁ τάφος Β εἶναι μὲν ἐν γένει μικρότερος ἀλλὰ πρὸ πάντων χαμηλότερος (τὸ ὕψος αὐτοῦ ἐν τῷ κέντρῳ τοῦ θαλάμου μόλις εἶναι 0,87), τοῦτο δὲ διότι ἡ βαθμιαία προεξοχὴ τῶν λίθων πρὸς ἀποτέλεσιν τοῦ θόλου γίνεται μᾶλλον ἀποτόμως. Ἐν γένει ὁ τάφος Β εἶναι πολλῷ πλέον ἀκανόνιστος καὶ μὲ ὀλιγωτέραν ἐπιμέλειαν ἐκτισμένος ἀπὸ τὸν Α.

Ὁ τάφος εὑρέθη ἐντελῶς ἄθικτος· μόνον χώματα καὶ λίθοι τινὲς εἶχον καταπέσει, καὶ δὴ ἐντὸς τῆς πηλίνης λάρνακος, καὶ εἶχον καλύψει ἐν μέρει τοὺς σκελετοὺς καὶ τὰ κτερίσματα.

Ἐν τῷ τάφῳ εἶχον ταφῇ δύο νεκροί· εἷς μὲν

ἀριστερὰ τῷ εἰσιόντι ἀπὸ τοῦ στομίου ἐντὸς πηλίνης λάρνακος λουτηροειδοῦς, ἄλλος δὲ δεξιὰ ἐπὶ τοῦ ἐδάφους ἐπὶ παχέος στρώματος φορητῆς χονδρῆς ἄμμου καὶ χαλίκων, δι' ὧν ἦτο ἐπεστρωμένον τὸ ἥμισυ τοὐλάχιστον τοῦ νεκρικοῦ θαλάμου. Οἱ σκελετοὶ διετηροῦντο τῆς μὲν λάρνακος ἀρκετὰ καλὰ ὁ χαμαὶ δὲ μετρίως, ὥστε ἡ θέσις τῶν νεκρῶν ἦτο σαφής. Ὁ τῆς λάρνακος εἶχε ταφῇ καθ' ὃν τρόπον εἴδομεν ἤδη εἰς τὸν τάφον Ἀρτσᾶ, ἤτοι ὕπτιος μὲ κεκαμμένα τὰ σκέλη πρὸς τὰ ἄνω, ἐπειδὴ δὲ ὁ πυθμὴν τῆς λάρνακος ἦτο βραχὺς (μικρότερος τοῦ μέτρου), ἐγένετο ἀνάγκη νὰ καμφθῶσι τὰ σκέλη μέχρι ὀρθῆς γωνίας ἢ ὀξείας, οὕτω δὲ τὰ μηρικὰ καὶ κνημικὰ ὀστᾶ δὲν ἔπεσαν μετὰ τὴν ἀποσύνθεσιν τῶν σαρκῶν πρὸς τὸ κάτω τοίχωμα, ἀλλ' ἐμπρός, αἱ δὲ κεφαλαὶ τῶν μηρικῶν ὀστῶν εὑρίσκοντο εἰς τὸ κάτω ἄκρον μετὰ τῶν ὀστῶν τῆς λεκάνης.

Εἰς ὁμοίαν θέσιν εἶχε ταφῇ καὶ ὁ δεύτερος νεκρὸς ἐπὶ τοῦ ἐδάφους μὲ κεκαμμενα δηλαδὴ τὰ κάτω ἄκρα· τοῦτο δὲ ἐν ᾧ ὑπῆρχε χῶρος ἀρκετὸς (1,90) διὰ νὰ ταφῇ ἐκτάδην. Τοῦτο μαρτυρεῖ τὴν ἀπαράβατον συνήθειαν νὰ θάπτωσι κατὰ τὴν μυκηναϊκὴν ἐποχὴν τοὺς νεκροὺς μὲ συνεσταλμένα τὰ κάτω ἄκρα, καὶ ὅταν ἀκόμη ὑπῆρχε χῶρος ἐπαρκὴς διὰ τὴν ἐκτάδην ταφήν.

Εἰκὼν 9. Λάρναξ τάφου Β Μουλιανῶν.

Ἀμφότεροι οἱ νεκροὶ εἶχον τὴν αὐτὴν διεύθυνσιν ἤτοι τὴν κεφαλὴν πρὸς τὸ μέρος τῆς εἰσόδου. Τοῦτ' αὐτὸ παρετηρήθη ἤδη καὶ διὰ τοὺς νεκροὺς τοῦ τάφου Ἀρτσᾶ, τοὺς τεθαμμένους ἐντὸς τῶν λαρνάκων.

Πάντα τὰ εὑρήματα τοῦ τάφου τούτου τὰ ὁποῖα περιγράφομεν κατωτέρω ἀνήκουσιν εἰς μίαν μόνον ἐποχὴν τὴν μυκηναικήν, ὥστε ὁ τάφος οὗτος δὲν ἐχρησιμοποιήθη, ὅπως ὁ Α, εἰς μεταγενεστέραν ταφήν.

Ἡ πηλίνη λάρναξ τοῦ τάφου Β ἔχει σχῆμα λουτῆρος (εἰκ. 9). Ἔχει πηλὸν χονδροειδῆ κιτρινωπόν, ἐν ᾧ φαίνονται ἀναμεμιγμένα ἄμμος καὶ συντρίμματα ἐρυθροῦ σχιστολίθου. Αἱ ἐσωτερικαὶ διαστάσεις αὐτῆς εἶναι· μῆκος ἄνω κατὰ τὸ χεῖλος 1,04, κάτω δὲ εἰς τὸν πυθμένα 0,95. Τὸ πλάτος ἄνω 0,58 καὶ τὸ ὕψος 0,45. Τὸ πάχος τῶν τοιχωμάτων κατὰ τὸ στόμιον εἶναι 5-7 ἑκατοστῶν. Ἔφερε τεσσαρας τοξοειδεῖς λαβὰς μίαν εἰς τὸ μέσον ἑκάστης τῶν πλευρῶν, ἀλλὰ πᾶσαι εὑρέθησαν ἀποκεκρουσμέναι ἀρχαιόθεν. Ἐκ τούτου καὶ τῆς ἄλλης ἀποτριβῆς τῆς διακοσμήσεως μάλιστα κατὰ

τὸ ἐσωτερικὸν εἰκάζω ὅτι ἡ λάρναξ πρὶν χρησιμεύσῃ ὡς σαρκοφάγος εἶχε χρησιμοποιηθῇ ἐπὶ πολλὰ ἔτη ὡς λουτρικὴ ἀσάμινθος ἐν τῇ οἰκίᾳ. Ὀπὴν φέρει κατὰ τὸ σύνηθες μίαν εἰς τὸ ἓν ἄκρον τοῦ πυθμένος, ἵνα ἐκρέωσι τὰ ὕδατα μετὰ τὸ λουτρόν. Τὸ σχῆμα τῆς λάρνακος εἶναι βαρὺ καὶ στερεῖται τῆς περὶ τὸ μέσον τῶν μακρῶν πλευρῶν καμπυλότητος, ἣν βλέπομεν εἰς τὴν λουτηροειδῆ λάρνακα τῆς Μιλάτου[1], καὶ ἥτις προσδίδει εἰς αὐτὴν κομψὸν περίγραμμα.

Περὶ τὸ στόμιον ἡ λάρναξ φέρει ἐξέχον χεῖλος μετ᾽ αὔλακος, διακόσμησιν δὲ ἐντὸς καὶ ἐκτὸς χρώματος καστανόχρου, τὸ ὁποῖον πολλαχοῦ μάλιστα κατὰ τὴν μίαν τῶν μακρῶν πλευρῶν ἐγένετο ἐκ τῆς ὑπερβολικῆς ὀπτήσεως ἐρυθρόν. Πᾶσα ἡ ἐξωτερικὴ ἐπιφάνεια κάτω τοῦ χείλους πλὴν δύο ὀρθογωνίων διαμερισμάτων κάτωθι τῆς λαβῆς ἑκάστης τῶν δύο μακρῶν πλευρῶν καταλαμβάνεται ὑπὸ ὀφιοειδοῦς διπλῆς καμαρωτῆς σπείρας καθέτου. Τὰ ὀρθογώνια διαμερίσματα περιβάλλονται ἑκατέρωθεν ὑπὸ δύο καθέτων ταινιῶν συνδεομένων διὰ γραμμῶν ἐν σχήματι κλίμακος, διαιροῦνται δὲ εἰς τετράγωνα μικρὰ ἐναλλὰξ λευκὰ καὶ μέλανα, ὥστε ἀποτελεῖται τὸ κόσμημα τὸ ὁμοιάζον πρὸς ἄβακα ζατρικίου (Schachbrett). Τὸ κόσμημα αὐτὸ εἶναι Μυκηναϊκὸν καὶ εὕρηται ἐν μυκηναϊκῷ ἀγγείῳ ἐκ τοῦ Δικταίου ἄντρου ἀνακαλυφθέντι ὑπὸ τοῦ κ. Hogarth[2], συχνότερον δὲ ἀπαντᾷ εἰς τὴν γεωμετρικὴν ἐποχήν, ἥτις θὰ τὸ ἐκληρονόμησεν ἐκ τῆς μυκηναϊκῆς. Ἡ ἀρχὴ τοῦ κοσμήματος πιστεύω ὅτι ἐξηγεῖται ἐκ τῶν ἐν Κρήτῃ εὑρεθέντων μυκηναϊκῶν μνημείων. Φρονῶ δηλ. ὅτι πλὴν τοῦ ὀνόματος οὐδὲν ἔχει κοινὸν πρὸς ἄβακα πεσσῶν ἢ ἄλλης ἀναλόγου παιδιᾶς, ἀλλ᾽ ὅτι εἶναι ἀπομίμησις ἰσοδομικοῦ μυκηναϊκοῦ τοίχου ἐκτισμένου ἐκ τετραγώνων λίθων πελεκητῶν, καὶ ὅτι σὺν τῷ χρόνῳ ἀπολέσαν τὴν ἀρχικὴν αὐτοῦ σημασίαν ἐσχηματοποιήθη εἰς κόσμημα. Ὅτι οἱ πολυτελέστεροι καὶ ἐπιμελέστερον κατεσκευασμένοι μυκηναικοὶ τοῖχοι ἐκτίζοντο κατὰ τοιοῦτον ἰσοδομικὸν ῥυθμὸν κατεδείχθη ἐκ τῶν ἀνασκαφῶν τῶν ἀνακτόρων τῆς Κνωσοῦ καὶ τῆς Φαιστοῦ, ὅτι δὲ καὶ ἐν τοῖς μνημείοις τῆς τέχνης εἰκονίζοντο τοιοῦτοι φαίνεται ἐκ τεμαχίου λιθίνου ἀγγείου μετ᾽ ἀναγλύφων παραστάσεων ἐκ Κνωσοῦ[1], καὶ εἰς τὰ ἐκ πορσελάνης σχέδια οἰκιῶν ἐκ Κνωσοῦ[2]. Ὁμοίως εἶναι εἰκονισμένος ὁ βωμὸς τῆς μιᾶς τῶν μακρῶν πλευρῶν τῆς λιθίνης λάρνακος τῆς Ἁγίας Τριάδος, μάλιστα δὲ ἡ βάσις τοῦ ἱεροῦ στύλου ἐν τῇ αὐτῇ λάρνακι, ἥτις διαιρεῖται εἰς τετράγωνα ἐναλλὰξ ἐρυθρὰ καὶ κίτρινα[3].

Ἐσωτερικῶς ἡ λάρναξ ἔφερεν εἰς τὸ μέσον ἑκάστης πλευρᾶς τρεῖς ὀφιοειδεῖς καθέτους ταινίας γραπτὰς κατὰ συστήματα, εἰς τὰ μεταξὺ δὲ τῶν συστημάτων τούτων κενὰ διαστήματα εἶχον γραφῇ ἰχθῦς· σήμερον διακρίνονται ἀμυδρῶς τρεῖς τοιοῦτοι, ἤτοι εἷς εἰς τὴν μίαν τῶν στενῶν πλευρῶν καὶ δύο εἰς τὴν μίαν τῶν μακρῶν· ἡ ἐσωτερικὴ διακόσμησις ἔπαθε μεγαλυτέραν βλάβην ἐκ τῆς πολυετοῦς οἰκιακῆς χρήσεως τῆς λάρνακος ὡς λουτῆρος, ἴσως δὲ καὶ ἐκ τῶν ὀμβρίων ὑδάτων τὰ ὁποῖα εἰσέδυον εἰς τὸν ἐπιπολῆς κείμενον τάφον.

Ἀγγεῖα πήλινα ἐν τῷ τάφῳ Β εὑρέθησαν μόνον τέσσαρες μετρίου μεγέθους στεγανόστομοι ἀμφορεῖς (Bügelkannen), ἤτοι δύο μὲν παρὰ τὴν κεφαλὴν τοῦ χαμαὶ κειμένου νεκροῦ, εἷς μεταξὺ τοῦ νεκροῦ τούτου καὶ τῆς λάρνακος καὶ ὁ τέταρτος εἰς τὸ κάτω ἄκρον τῆς λάρνακος παρὰ τὸν τοῖχον (εἰκὼν 10).

1) Στεγανόστομος ἀμφορεὺς ἐκ πηλοῦ ἐρυθροῦ καθαροῦ· ἔχει τὴν κοιλίαν σφαιρικὴν καὶ εἶναι διερρωγὼς πολλαχοῦ ἀλλ᾽ ἀκέραιος· ὑψ. 0,23 διάμετρος τῆς κοιλίας 0,22. Ἡ διακόσμησις ἐρυθρὰ καὶ καστανόχρους· εἰς τὸ κάτω ἥμισυ τῆς κοιλίας εἶναι ἁπλαῖ ζῶναι περιφερικαί. Τὸ ἄνω ἥμισυ καταλαμβάνεται ὁλόκληρον ὑπὸ πολύποδος ἐσχηματοποιημένου, τοῦ ὁποίου τὸ μὲν σῶμα εἶναι μικρὸν τριγωνικόν, ἡ κεφαλὴ δὲ καὶ οἱ ὀφθαλμοὶ μεγάλοι δηλούμενοι διὰ πολλῶν ὁμοκέντρων κύκλων, καὶ τέσσαρες μὲν μικροὶ πλόκαμοι πληροῦσι τὴν κυρίαν ὄψιν, δύο δὲ ἄλλοι ἐκτεινόμενοι καὶ συστρεφόμενοι καταλαμβάνουσι τὴν ἀντίθετον

[1] Monumenti antichi dell'Acad. dei Lincei τόμ. I. 1890 σ. 201. Perrot et Chipiez VI σ. 456 εἰκ. 171.

[2] The Dictean Cave in Ann. of Brit. Sch. N. VI σ. 103 εἰκ. 31. 32.

[1] Ἀδημοσίευτον εἰσέτι.

[2] A. Evans, The Palace of Cnossos ἐν An. of Br. Sch. VIII σ. 14 εἰκ. 8.

[3] Ἀδημοσίευτος εἰσέτι.

ὄψιν, τὴν ὁποίαν διακοσμοῦσι μετ᾿ ἄλλων προσθέτων παραπληρωματικῶν κοσμημάτων ἐκ γραμμῶν καὶ συγκεντρικῶν τόξων διατεταγμένων κατὰ τριγωνικὰ συστήματα.

2) Ὅμοιος τῷ προηγουμένῳ στεγανόστομος ἀμφορεὺς καὶ ἐκ τοῦ αὐτοῦ πηλοῦ ὕψ. 0,205 διαμ. 0,20. Καὶ ἐν τούτῳ βάσις τῆς διακοσμήσεως ἦτο ὁ πολύπους, ἀλλὰ τόσον ἐλλιπὴς καὶ ἐσχηματοποιημένος, ὥστε τὸ ζῶον δὲν φαίνεται πλέον, ἔμειναν δὲ μόνον οἱ πλόκαμοι, ὧν δύο ἐκφυόμενοι ἐν ἑκατέρᾳ ὄψει ἀπὸ κοινῆς ῥίζης περιελίσσονται καὶ ἀποτελοῦσιν ἕλικας μὲ πολλὰς ἀναπληρωματικὰς γραμμὰς καὶ τοξοειδῆ κοσμήματα.

3) Στεγανόστομος ἀμφορεὺς ἐκ χονδροῦ πηλοῦ ὕψ. 0,21 διαμ. 0,18. Ἡ διακόσμησις καστανέρυθρος. Οἱ ὦμοι κοσμοῦνται ὑπὸ γραμμῶν καὶ τόξων· ἡ κοιλία καταλαμβάνεται καθ᾿ ὅλην τὴν περιφέρειαν ὑπὸ σπείρας ὀφιοειδοῦς, ἥτις οὐδὲν ἄλλο εἶναι ἢ ἡ ἁπλουστέρα ἐξέλιξις τῶν πλοκάμων τοῦ ὀκτάποδος.

4) Στεγανόστομος ἀμφορεὺς μεγαλύτερος ἐκ χονδροῦ καὶ οὐχὶ καθαροῦ πηλοῦ ὕψ. 0,28 διαμ. 0,24. Εἰς τοὺς ὤμους φέρει καὶ κατὰ τὰς δύο ὄψεις ὄρθιον κόσμημα ἰχθυακονθοειδές, ἑκατέρωθεν τοῦ ὁποίου εὕρηται κάθετον κόσμημα ὅμοιον πρὸς τὸ τῶν γεωμετρικῶν ἀγγείων τοῦ Α. τάφου. Ἡ κοιλία καὶ τούτου καταλαμβάνεται ὑπὸ ἁπλῶν πλοκάμων πολύποδος.

Εἰς τοὺς δύο τελευταίους στεγανοστόμους ἀμφορεῖς τὸ διάφραγμα τοῦ στομίου φέρει τρῆμα.

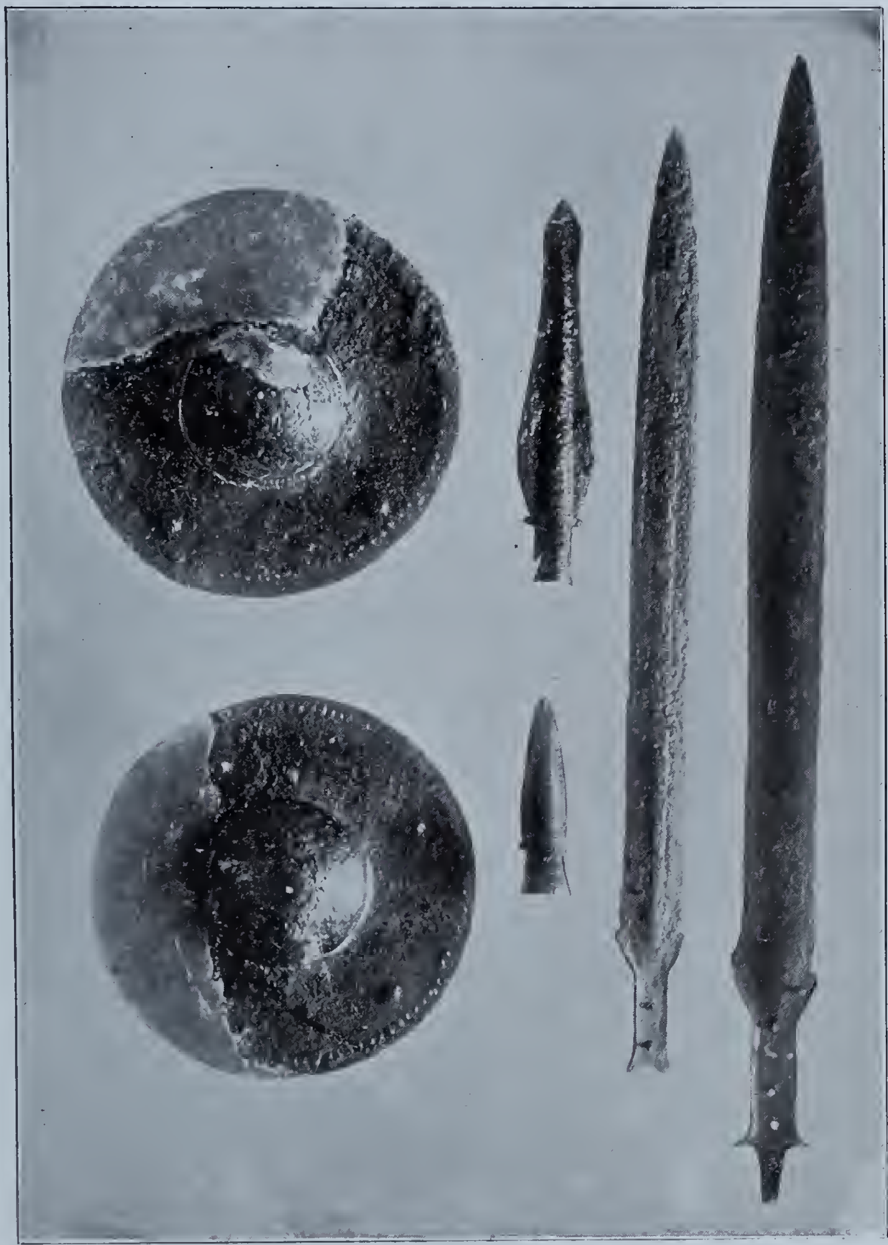
Εἰκὼν 10. Πήλινα ἀγγεῖα τάφου Β Μουλιανῶν.

προφανῶς ἐγένετο τοῦτο πρὸς εὐκολωτέραν πρακτικὴν χρῆσιν, ἵνα χρησιμεύσῃ δηλ. ἡ ὀπὴ αὐτὴ ὡς *ἀνεμολόγος* ὡς λέγεται σήμερον ἐν Κρήτῃ. Ὁ ἀνεμολόγος αὐτὸς δεικνύει χρόνους μεταγενεστέρους, εὕρηται δὲ εἰς τοιούτους ἀμφορεῖς ἀπὸ Κοῦρτες, οὐχὶ ὅμως εἰς τὸ διάφραγμα τοῦ στομίου ἀλλ᾿ εἰς τὸν λαιμόν.

Ἡ διακόσμησις τῶν στεγανοστόμων αὐτῶν ἀμφορέων καὶ μάλιστα τῶν δύο πρώτων καὶ ἡ τῆς λάρνακος Λιμένος Σητείας, ἣν δημοσιεύομεν εἰς τὸ τέλος, παρέχουσιν εἰς ἡμᾶς, ὡς φρονῶ, τὴν κλεῖδα πρὸς ἑρμηνείαν τῶν δύο συνηθεστάτων κοσμημάτων τῆς μυκηναϊκῆς τέχνης τοῦ σπειροειδοῦς καὶ τοῦ ἑλικοειδοῦς, ἴσως δὲ καὶ τῶν συγκεντρικῶν κύκλων. Εἶναι γνωστοτατη ἡ ἰδιάζουσα κλίσις τῶν μυκηναίων τεχνιτῶν νὰ ἀπεικονίζωσιν εἰς τὰ μνημεῖα τῆς τέχνης μάλιστα τῆς κεραμευτικῆς θαλάσσια ζῶα καὶ ἰδίᾳ ἐκ τῆς τάξεως τῶν κεφαλοπόδων, τὰ ὁποῖα, ὡς φαίνεται εὑρίσκοντο ἀφθονώτατα κατ᾿ ἐκείνην τὴν ἐποχὴν καὶ θὰ ἀπετέλουν κοινοτάτην τροφὴν τῶν παραλίων κατοίκων τῆς Ἑλλάδος καὶ τῶν νήσων. Ὁ πολύπους ἰδίᾳ εἶναι τὸ μάλιστα πάντων εἰκονιζόμενον, ἀναρίθμητα δὲ εἶναι τὰ μνημεῖα ἐν οἷς εὕρηται. Κατ᾿ ἀρχάς, ἐφ᾿ ὅσον ἐννοεῖται ἐπέτρεπεν ἡ δεξιότης τοῦ τεχνίτου, οὗτος εἰκονίζετο κατὰ πιστὴν ἐκ τῆς φύσεως ἀντιγραφήν. Σὺν τῷ χρόνῳ ὅμως τὸ ζῶον ἤρχισε νὰ σχηματοποιῆται, οἱ πλόκαμοι αὐτοῦ εἴτε πάντες, εἴτε τινὲς μόνον ἐπεκτείνονται ὑπερμέτρως, ἵνα καταλάβωσι καὶ διακοσμήσωσι περισσότερον χῶρον, οἱ ὀφθαλμοὶ γίνονται μεγάλοι καὶ πολύγραμμοι· ἐπὶ τέλους οἱ πλόκαμοι ἀποβάλλουσι τὰς κο-

τυληδόνας καὶ καταντῶσι σπεῖραι ἢ ὀφιοειδεῖς ταινίαι, οἱ δὲ ὀφθαλμοὶ γίνονται κοσμήματα ἑλικοειδῆ ἢ πολλοὶ ὁμόκεντροι κύκλοι. Ὁ πολύπους ἀποβάλλει τὴν ζωτικότητά του καὶ ἀποχωρίζονται καὶ τὰ μέρη του, καὶ τὸ μὲν σῶμα ἐκλείπει ἐντελῶς μένουσι δὲ μόνον οἱ πλόκαμοι καὶ οἱ ὀφθαλμοὶ ἐσχηματοποιημένοι εἰς κοσμήματα.

Πρὸς εὐκολωτέραν κατανόησιν τοῦ πράγματος παραθέτομεν τὴν ἐξέλιξιν τῆς διακοσμήσεως εἰς τοὺς δύο πρώτους ἀμφορεῖς (Πίν. 1). Ἐν τῇ πρώτῃ

Εἰκὼν 11. Χαλκᾶ κτερίσματα τοῦ τάφου Β Μουλιανῶν.

διακρίνεται ἀκόμη τὸ ἐσχηματοποιημένον ζῶον σαφῶς, ἀλλὰ δύο τῶν πλοκάμων αὐτοῦ ἐπεκτεινόμενοι καταλαμβάνουσι καὶ τὴν ἀντίθετον ὄψιν, ἣν διακοσμοῦσιν. Εἰς τὴν δευτέραν ἔχει ἤδη συντελεσθῇ ἡ ἐξέλιξις· τὸ ζῶον δὲν ἀναγνωρίζεται πλέον, ἀλλ᾽ εὕρηνται μόνον οἱ πλόκαμοι ἀποτελοῦντες σπείρας καὶ ἕλικας. Εἰς τὸν τρίτον καὶ τέταρτον ἀμφορέα εὕρηνται μόνον οἱ πλόκαμοι ὑπὸ τὴν ἁπλουστάτην αὐτῶν μορφὴν ὡς ὀφιοειδεῖς ταινίαι. Εἰς τὴν κατωτέρω δημοσιευομένην λάρνακα Λιμέ-

νος Σητείας εὕρηται εἰκονισμένος πολύπους εἰς ἑκάστην τῶν τεσσάρων πλευρῶν, οὗ οἱ πλόκαμοι καταλαμβάνουσιν ὁλοκληρον τὴν πλευρὰν ὡς ὀφιοειδεῖς ταινίαι εἰς τρεῖς ἢ τέσσαρας ἐπαλλήλους σειράς.

Χαλκᾶ ἀντικείμενα εὑρέθησαν ἐν τῷ τάφῳ τὰ ἑξῆς.

Ἐντὸς τῆς λάρνακος καὶ κατὰ τὴν θέσιν τοῦ στήθους εὑρέθησαν τρεῖς χαλκοῖ δίσκοι ἡμιεφθαρμένοι ἐκ τῆς ὀξειδώσεως, ὧν ἡ διάμετρος εἶναι περίπου 0,19 (εἰκ. 11). Ἡ κεντρικὴ χώρα ἑκάστου σφαιρουμένη σχηματίζει ὀμφαλὸν κυρτόκοιλον, οὗ τὸ μὲν ὕψος ἀπὸ τοῦ ἐπιπέδου εἶναι 0,025, ἡ δὲ διάμετρος 0,08. Ὁ ὀμφαλὸς εἰς τοὺς δύο δίσκους ἐν οἷς σώζεται ὁλόκληρος φέρει τρῆμα ἐν τῷ μέσῳ. Πιθανώτατα ὑπῆρχε καὶ τέταρτος δίσκος ἐν τῇ λάρνακι, διότι τὰ εὑρεθέντα σεσηπότα τεμάχια εἶναι περισσότερα. Ἔκ τε τοῦ σχηματισμοῦ, τοῦ μεγέθους καὶ τῆς ἐν τῷ κέντρῳ τοῦ ὀμφαλοῦ ὀπῆς εἰκάζω ὅτι οἱ δίσκοι αὐτοὶ ἦσαν κύμβαλα καὶ ὅτι κατ' ἀκολουθίαν ὁ τεθαμμένος ἐν τῇ λάρνακι νεκρὸς ἦτο κυμβαλιστὴς ἢ ἱερεὺς ὀργιαστικῆς τινος θεότητος.

Περὶ τῶν κυμβάλων πιστεύουσιν, ὅτι εἰσήχθησαν εἰς Ἑλλάδα ἐκ τῆς Ἀνατολῆς μετὰ τῆς λατρείας θεοτήτων ὀργιαστικῶν π. χ. τῆς Κυβέλης ἢ τοῦ Βάκχου[1], ἀλλ' ὅσα μέχρι τοῦδε ἦσαν γνωστὰ προέρχονται ἐκ χρόνων ἑλληνικῶν. Τοιαῦτα εἶναι τὰ ἐν τῷ Μουσείῳ τῶν Ἀθηνῶν καὶ τοῦ Βερολίνου εὑρισκόμενα φέροντα καὶ ἀρχαϊκὰς ἀναθηματικὰς ἐπιγραφὰς[2] εἰς Κόρην καὶ Ἄρτεμιν Λιμνᾶτιν. Ἄλλο εὑρέθη ὑπὸ τοῦ κ. Καραπάνου ἐν Δωδώνῃ[3]. Μυκηναϊκῆς ὅμως ἐποχῆς κύμβαλα δὲν ἦσαν γνωστὰ μέχρι τοῦδε, ἐφ' ὅσον ἐγὼ γνωρίζω, οὐδὲ παραστάσεις αὐτῶν. Ὥστε τὰ κύμβαλα ταῦτα δύνανται νὰ θεωρηθῶσιν ὡς τὰ πρῶτα ἐρχόμενα εἰς φῶς ἐκ τῆς ἐποχῆς ταύτης. Τὸ ἐκ τῆς εὑρέσεως αὐτῶν ἐξαγόμενον συμπέρασμα εἶναι ὅτι τοὐλάχιστον κατὰ τὴν τελευταίαν ταύτην περίοδον τοῦ μυκηναικοῦ πολιτισμοῦ εἶχεν ἤδη εἰσαχθῇ ἡ λατρεία Ἀσιατικῶν θεῶν μετ' ὀργίων, ὧν αἱ τελεταὶ συνωδεύοντο ἐν τυμπάνοις καὶ κυμβάλοις.

Διακόσμησιν ἔφερον τὰ κύμβαλα ζώνην περιφερικὴν κατὰ τὸ χεῖλος ἐκ σταγόνων ἐκκρούστων· τέσσαρας δὲ ἄλλας ἐκκρούστους μεγάλας σταγόνας ἔφερεν ἕκαστον κύμβαλον εἰς κανονικὰ διαστήματα μεταξὺ τοῦ ὀμφαλοῦ καὶ τῆς περιφερείας. Ἡ ἐν τῷ κέντρῳ τοῦ ὀμφαλοῦ ὀπὴ ἐχρησίμευεν, ἵνα διέρχηται ἱμάς, δι' οὗ διεπέρα τοὺς δακτύλους ὁ κυμβαλίζων.

Ξίφος δίστομον (εἰκ. 11) χαλκοῦν ἀκέραιον εὑρεθὲν ἐντὸς τῆς λάρνακος κατὰ τὴν ἀριστερὰν τοῦ νεκροῦ πλευράν. Ἡ λεπὶς αὐτοῦ εἶναι ἐντελῶς ὁμοία ταῖς τοῦ τάφου Α, ἀλλ' ὁ καυλὸς διαφέρει κατὰ τοῦτο ὅτι δὲν σχηματίζει ὀρθὰς γωνίας πρὸς τὴν λεπίδα, ἀλλὰ δι' ἀμβλειῶν γωνιῶν μεταβαίνει ἠρέμα πρὸς τὴν λεπίδα· ὁ καυλὸς δὲν ἀπολήγει εἰς κόμβον οὐδὲ τοξοειδῆ ἀπόφυσιν ἀλλ' εἰς οὐρὰν ἑκατέρωθεν τῆς ὁποίας ὁ καυλὸς σχηματίζει δύο ἐξοχὰς ὡσεὶ ὄγκους βέλους ἢ προφυλακτῆρας. Τὰ πληρώματα τοῦ καυλοῦ ἠφανίσθησαν· συνηλοῦντο δὲ διὰ τεσσάρων μικρῶν ἥλων κατὰ τὴν πτέρναν καὶ τριῶν κατὰ μῆκος τοῦ καυλοῦ. Κατὰ τὸ σχῆμα φαίνεται τὸ ξίφος τοῦτο καὶ τὸ κατωτέρω κατά τι ἀρχαιότερον τῶν ἐν τῷ τάφῳ Α. Μῆκος τῆς λεπίδος 0,46, τοῦ καυλοῦ μετὰ τῆς οὐρᾶς 0,09. Τὸ μεγαλύτερον πλάτος τῆς λεπίδος 0,04.

Ὅμοιον τῷ προηγουμένῳ κατὰ τὸ σχῆμα ἀλλὰ μικρότερον (εἰκ. 12) εὑρέθη παρὰ τὴν ἀριστερὰν πλευρὰν τοῦ χαμαὶ τεθαμμένου νεκροῦ. Εἶναι ἀποκεκρουμένον τὸ ἄκρον τοῦ καυλοῦ μετὰ τῆς οὐρᾶς. Ὁλικὸν μῆκος 0,45.

Πάντα τὰ ξίφη καὶ τῶν δύο τάφων τῶν Μουλιανῶν φέρουσι διπλῆν ἐγχάρακτον διακοσμητικὴν γραμμὴν κατὰ μῆκος τῶν αἰχμῶν.

Αἰχμαὶ δοράτων εὑρέθησαν δύο ἐν τῷ τάφῳ ἀπεικονιζόμεναι ἐν τῷ μέσῳ τῆς εἰκόνος 11. Τὸ σχῆμα τῆς πρώτης τῆς μεγαλυτέρας εἶναι κομψότερον· εἰς τὸ μέρος εἰς ὃ ὁ αὐλὸς μεταβαίνει εἰς τὴν λεπίδα σώζεται προέχων ἑκατέρωθεν ὁ χαλκοῦς ἧλος, δι' οὗ ἐστερεοῦτο τὸ ξύλον ἐντὸς τοῦ αὐλοῦ. Τὸ ὁλικὸν μῆκος τῆς αἰχμῆς εἶναι 0,185. Ἡ ἄλλη αἰχμὴ εἶναι μικροτέρα καὶ ἁπλουστέρα καὶ πιθανῶς ἀνῆκεν εἰς μικρὸν κυνηγετικὸν ἀκόντιον· σώζει καὶ αὕτη τὸν ἧλον. Μῆκος ὁλικὸν 0,095.

[1] Ἴδε ἄρθρον E. Pottier εἰς τὸ Λεξικὸν Daremberg et Saglio ἐν τῇ λέξει Cymbala.

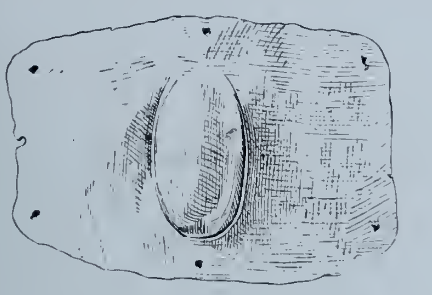
[2] Ἴδε αὐτὰ μετὰ τῶν ἐπιγραφῶν εἰς Roehl Imagines inscrip. antiquiss. σ. 24 N. 1 σ. 26 N 8.

[3] Carapanos Dodone πίν. LIV. 4.

Χρυσᾶ ἀντικείμενα εὑρέθησαν ἐν τῷ Β τάφῳ τὰ ἑξῆς δύο.

Μικρὸς χρυσοῦς δακτύλιος ἁπλοῦς ἔχων διαμ. 0,018. Εὑρέθη ἐντὸς τῆς λάρνακος κατὰ τὴν θέσιν τῆς δεξιᾶς χειρός.

Προσωπὶς χρυσῆ (εἰκ. 12) εὑρισκομένη ὅτε ἀνεῴχθη ὁ τάφος ἀκόμη εἰς τὴν θέσιν τοῦ προσώπου τοῦ χαμαὶ τεθαμμένου νεκροῦ ἤτοι μεταξὺ τῆς κάτω σιαγόνος ἥτις ἐσώζετο ἀκεραία καὶ τεμαχίου τοῦ κρανίου. Εἶναι ἔλασμα χρυσοῦν, ἐν ᾧ ὑπάρχει ἀρκετὴ ποσότης ἀργύρου, ὀρθογωνίου σχήματος μὲ τὰς γωνίας ἀποστρογγυλουμένας καὶ τὰς πλευρὰς κυρτουμένας πρὸς τὰ ἔξω· εἰς τὸ μέσον φέρει κοιλότητα ἀμυγδαλωτὴν πρὸς ὑποδοχὴν πάντως τῆς ῥινὸς ἔκκρουστον ἔσωθεν. Τὸ μὲν μῆκος αὐτῆς εἶναι 0,15, τὸ δὲ ὕψος 0,108. Ἡ προσωπὶς κατὰ τὴν περιφέρειαν ἔφερεν ἑπτὰ τρήματα, ἤτοι ἓν εἰς ἑκάστην τῶν τεσσάρων γωνιῶν καὶ ἀνὰ ἓν εἰς τὸ μέσον ἑκάστης πλευρᾶς πλὴν μιᾶς τῶν στενωτέρων, τὰ ὁποῖα ἐχρησίμευον ἵνα διὰ νημάτων προσδένηται εἰς τὸ πρόσωπον, ἢ μᾶλλον ἵνα προσράπτηται εἰς ὕφασμα, τὸ ὁποῖον θὰ ἐκάλυπτε τὸ πρόσωπον τοῦ νεκροῦ, ὅσον δὲν ἐσκέπαζεν ἡ προσωπίς.

Εἰκὼν 12. Χρυσῆ προσωπὶς τάφου Β Μουλιανῶν.

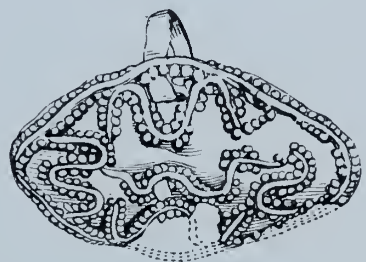
Ἡ εὕρεσις χρυσῆς προσωπίδος εἰς τάφον τῆς τελευταίας μυκηναϊκῆς περιόδου εἶναι ἀρκετὰ παράδοξος, ἀφ᾽ οὗ μόνον εἰς τοὺς τάφους τῆς Ἀκροπόλεως τῶν Μυκηνῶν αἰῶνας ὅλους ἀπέχοντας τῆς ἐποχῆς τῶν τάφων τῶν Μουλιανῶν εὑρέθησαν τοιαῦτα, μᾶς δίδει δὲ τὸ δικαίωμα νὰ πιστεύσωμεν ὅτι ἡ συνήθεια αὕτη δὲν εἶχεν ἐκλείψει καὶ ὅτι ἐπεκράτει ἐν Κρήτῃ καὶ κατὰ τοὺς τελευταίους χρόνους τῆς περιόδου ταύτης.

Καὶ ἐν τῷ τάφῳ Β εὑρέθη μικρὸν τεμάχιον σιδηροῦν λίαν βεβλαμμένον ἀγνώστου ἀντικειμένου.

Μεταξὺ τῶν χωμάτων τοῦ Β τάφου εὑρέθησαν δύο ἐπιμήκη πλακίδια ἐξ ἐλέφαντος πρασινισμένα ἐκ τῆς ὀξειδώσεως τῶν χαλκῶν ἀντικειμένων πλησίον τῶν ὁποίων θὰ ἦσαν ἐπὶ πολὺν χρόνον. Ἴσως ἦσαν πληρώματα ξίφους ἢ ἄλλου χαλκοῦ ἀντικειμένου. Καὶ τὰ δύο φέρουσι τὴν μίαν ἐπιφάνειαν ἁπλῆν ἐπίπεδον, τὴν δὲ ἄλλην διακεκοσμημένην δι᾽ ἐγχαράκτων κοσμημάτων. Τὸ μεγαλύτερον τεμάχιον (μῆκος 0,095, πλατ. μεγαλ. 0,045) φέρει σειρὰν ἐκ δύο ὁμοκέντρων κύκλων μὲ στιγμὴν ὡς κέντρον καὶ κάτωθι σειρὰν ἀναγλύφων σταγόνων. Τὸ ἄλλο ἔχει εἰς τὸ μέσον σειρὰν ὁμοκέντρων κύκλων συνδεομένων ἀλλήλοις δι᾽ ἐφαπτομένων καὶ οὕτως ἀποτελεῖται ἡ λεγομένη ψευδοσπεῖρα. Ἑκατέρωθεν ἄνω καὶ κάτω ὑπάρχει σειρὰ διαμπερῶν ὀπῶν.

Μυκην. τάφοι εἰς θέσιν Βουρλιά.

Ὀλίγα λεπτὰ τῆς ὥρας ἀπὸ τῶν Σελλάδων ΒΑ εἰς θέσιν Βουρλιὰ εἶχον εὑρεθῆ ὑπὸ χωρικοῦ πρὸ 15 ἐτῶν ἄλλοι τάφοι κτιστοὶ θολωτοί. Τούτους ἀνέσκαψε καὶ κατέστρεψεν ὁ ἰδιοκτήτης τοῦ ἀγροῦ, ὥστε μικρὰ δοκιμὴ γενομένη ὑπ᾽ ἐμοῦ ἐν τῷ ἀγρῷ δὲν ἔφερεν ἄλλο ἀποτέλεσμα ἢ τὴν κάθαρσιν ἑνὸς τοιούτου τάφου σωθέντος κατὰ τὸ ἥμισυ περίπου. Τό τε σχῆμα καὶ ἡ οἰκοδομία αὐτοῦ εἶναι ἐντελῶς τὰ αὐτὰ τοῖς προηγουμένοις, αἱ διαστάσεις του δὲ εἶναι 1,65 πρὸς 1,55. Ἐκ τῶν καταστραφέντων τούτων τάφων οὐδὲν ἄλλο περιέσωσεν ὁ χωρικὸς ἢ τὸν χρυσοῦν δακτύλιον, ὃν περιγράφω ἀμέσως ἀγοράσας αὐτὸν διὰ τὸ Μουσεῖον Ἡρακλείου. Προέρχεται ἐξ αὐτοῦ τούτου τοῦ τάφου τοῦ σωζομένου κατὰ τὸ ἥμισυ.

Εἰκὼν 13. Χρυσοῦς δακτύλιος Βουρλιᾶς Μουλιανῶν.

Χρυσοῦς δακτύλιος (εἰκ. 13) συνιστάμενος ἐκ λεπτοῦ κρίκου ἔχοντος διάμετρον 0,018 καὶ μεγάλης

ἐλλειψοειδοῦς σφενδόνης χρυσῆς προσηλωμένης εἰς τὸν δακτύλιον διὰ δύο ἥλων χρυσῶν, ὧν αἱ κεφαλαὶ φαίνονται καὶ ἔσωθεν καὶ ἐπὶ τῆς σφενδόνης. Αὕτη ἔχει ὑποστῆ φθοράν τινα εἰς τὸ μέσον τῆς μιᾶς τῶν μακρῶν πλευρῶν, τὸ μεγαλύτερον δὲ αὐτῆς μῆκος εἶναι 0,032. Ἡ ἐξωτερικὴ ἐπιφάνεια τῆς σφενδόνης ἔχει διακόσμησιν συνισταμένην ἐκ συρμάτων χρυσῶν περιβαλλομένων ὑπὸ κοκκιδώσεως, ἤτοι σύρμα λεπτὸν περιβαλλόμενον καθ' ὅλην του τὴν ἔκτασιν ὑπὸ κοκκίδων περιθέει ὁλόκληρον τὴν περιφέρειαν τῆς σφενδόνης, παρόμοιον δὲ σύρμα μετὰ κοκκίδων σχηματίζει σπείρας ἢ ὀφιοειδεῖς γραμμὰς ἐπὶ τῆς ἐπιφανείας.

Γενικαὶ παρατηρήσεις.

Οἱ τάφοι τῶν Σελλάδων καὶ τῆς Βουρλιᾶς ἀνήκουσιν εἰς ἕνα ἢ πλείονας γειτονικοὺς μυκηναϊκοὺς συνοικισμούς, ὧν ἴχνη τινὰ διεσώθησαν πλησίον καὶ μέχρι σήμερον. Ἀμέσως ἄνω τῶν τάφων τῶν Σελλάδων πρὸς Ν. εἰς τὴν κορυφὴν τοῦ ὑπερκειμένου γηλόφου παρὰ τὸ μετόχιον τοῦ εὑρέτου χωρικοῦ σώζεται τοῖχος μυκηναϊκὸς ἐκτισμένος ἐξ ἀκατεργάστων καὶ ἀκανονίστων μεγάλων λίθων, οὗ εἰκόνα παραθέτομεν (εἰκ. 14). Ὁ χωρικὸς ἀνασκάπτων τὸν παρ' αὐτὸν χῶρον εὗρε πλῆθος ἀγγείων

Εἰκὼν 14. Μυκηναϊκὸς τοῖχος Σελλάδων.

Εἰκὼν 15. Πύργος ἢ Ἑλληνικό.

τεθραυσμένων καὶ ἐρείπια ἄλλων μικροτέρων θεμελίων. Ὀλίγα λεπτὰ πρὸς Δ. ὑπῆρχεν εἰς θέσιν ὑψηλὴν ὡσεὶ φρούριον ἢ ἀκρόπολις μυκηναϊκή, ἥτις καλεῖται καὶ σήμερον «*Ἑλληνικὸ*» ἢ «Πύργος», ἥτις ἔσωζε πρὸ ὀλίγων ἐτῶν ἀκόμη καὶ τὴν πρὸς Δ. πύλην. Ὁ χῶρος αὐτὸς ἀνεμοχλεύθη πρὸς καλλιέργειαν καὶ ἐφυτεύθη ἄμπελος, οἱ δὲ ἀνασκαφέντες λίθοι ἐτέθησαν ἐπὶ τοῦ μυκηναϊκοῦ τείχους καὶ ἀπετέλεσαν ὑψηλὸν φράκτην (εἰκ. 15).

Εἰς ἄλλην θέσιν καλουμένην «Γοῦβες» κειμένην μεταξὺ τῶν δύο συστάδων τῶν τάφων ἤτοι τῶν Σελλάδων καὶ τῆς Βουρλιᾶς ἀνεῦρον διὰ μικρᾶς δοκιμῆς τοίχους οἰκημάτων τῆς αὐτῆς ἐποχῆς.

Πρὸ ἓξ ἐτῶν εἰς τὸν αὐτὸν βουνὸν εὑρέθησαν ὑπὸ χωρικοῦ ἀπὸ τὰ Μετόχια Τουρλωτῆς ἀρκετὰ ἐργαλεῖα χαλκᾶ τῆς αὐτῆς ἐποχῆς, ἤτοι διπλοῖ πελέκεις πέντε, μία σφύρα, δύο σμίλαι, μαχαίριον τοξοειδές, αἰχμὴ δόρατος ἄνευ αὐλοῦ ἀλλὰ μὲ δύο τρήματα ἐπιμήκη πρὸς σύνδεσιν, τρία δίστομα ἐγχειρίδια, τὰ ὁποῖα εὕρηνται νῦν ἐν τῷ Μουσείῳ Ἡρακλείου [1].

Ἐξ ὅλων τούτων ἀποδεικνύεται ὅτι τὸ μέρος ἦτο κατῳκημένον διὰ συνοικισμῶν πλειόνων κατὰ τὴν μυκηναϊκὴν περίοδον καὶ ὅτι εἰς αὐτοὺς ἀνήκουσι καὶ οἱ εὑρεθέντες τάφοι.

Λάρναξ ἐκ Λιμένος Σητείας.

Εἰς θέσιν «Παποῦρες» παρὰ τὸν λιμένα Σητείας εὑρέθησαν ὑπὸ χωρικοῦ τὰ τεμάχια τῆς λάρνακος, ἣν περιγράφομεν ἐνταῦθα. Προέρχεται ἐκ

[1] Ἀριθ. εὑρετηρ. χαλκ. 534-545.

τάφου μυκηναϊκοῦ, ὅστις εὑρέθη κατὰ τὸ παρελθὸν θέρος ἐντελῶς κατεστραμμένος ἀπὸ παλαιοτέρας ἐποχῆς, ἡ δὲ λάρναξ ἦτο συντετριμμένη εἰς πολλὰ τεμάχια τὰ ὁποῖα παρέλαβεν ὁ δήμαρχος Λιμένος, καὶ τὰ ὁποῖα μετακομισθέντα εἰς τὸ Μουσεῖον Ἡρακλείου συνεκολλήθησαν καὶ ἀπετέλεσαν τὴν λάρνακα· ἔμεινεν ὅμως ἐλλιπὴς πολλαχοῦ μάλιστα τὸ σκέπασμα (εἰκὼν 16).

Ἡ λάρναξ εἶναι τοῦ συνήθους τετραγώνου σχήματος καὶ ἔχει ἐσωτερικὰς διαστάσεις τὰς ἑξῆς· μῆκος 1,05, πλάτος 0,435-0,455, βάθος 0,53 καὶ πάχος κατὰ τὰ χείλη 0,03. Ὁ πυθμὴν λείπει ἐντελῶς.

Τὸ σκέπασμα ἔχει σχῆμα πρωτοφανὲς κείμενον μεταξὺ θολωτοῦ καὶ ἀετοειδοῦς μὲ τέσσαρας ἀποκλίσεις καὶ ἀπομιμεῖται ἢ τοὐλάχιστον ὁμοιάζει πρὸς τὴν ῥάχιν βοὸς ἢ ἵππου, φέρει δὲ κατὰ τὸ ἓν ἄκρον καὶ τεμάχιον ταινίας πλαστικῆς ὡσεὶ οὐρὰν ζώου.

Ἡ λάρναξ καὶ τὸ πῶμα ἔφερον εἰς ἑκάστην τῶν

Εἰκὼν 16.

μακρῶν πλευρῶν ζεῦγος τοξοειδῶν λαβῶν, εἰς ἑκάστην δὲ τῶν στενῶν ἀνὰ μίαν.

Ὁ πηλὸς εἶναι χονδρὸς ἐρυθρωπὸς καλυφθεὶς ἐντὸς καὶ ἐκτὸς δι' ἀλοιφῆς κιτρινωπῆς, ἐφ' ἧς ἐγράφη ἡ διακόσμησις τῆς λάρνακος διὰ χρώματος ἐρυθροῦ σήμερον ἢ καστανόχρου.

Περιθώρια ἐξέχοντα κατὰ τὰς γωνίας δὲν φέρει ἡ λάρναξ, ἀλλὰ μόνον περιχείλωμα κατὰ τὸ στόμιον μετ' αὔλακος, ὅμοιον ἄνευ αὔλακος φέρει καὶ κατὰ τὴν βάσιν καὶ τὸ πῶμα. Στερεῖται καὶ ποδῶν.

Ἡ ἐρυθρὰ διακόσμησις καταλαμβάνει ὅλην τὴν ἐξωτερικὴν ἐπιφάνειαν καὶ τῆς λάρνακος καὶ τοῦ πώματος. Εἰς ἑκάστην πλευρὰν τῆς λάρνακος εἶναι γεγραμμένος μέγας πολύπους ἐσχηματοποιημένος, οὗ οἱ πλόκαμοι ἐπεκτεινόμενοι καταλαμβάνουσιν ὁλόκληρον τὴν πλευρὰν πλὴν τῶν γωνιῶν, αἵτινες εἶναι ἰδιαιτέρως κεκοσμημέναι διὰ καθέτων σπειρῶν καὶ τεθλασμένων γραμμῶν. Οἱ

πλόκαμοι ἑκάστης πλευρᾶς εἶναι διατεταγμένοι εἰς τρεῖς ἢ τέσσαρας ἐπαλλήλους γραμμάς. Ἡ κεφαλὴ καὶ οἱ ὀφθαλμοὶ τοῦ πολύποδος τῆς μιᾶς τῶν στενῶν πλευρῶν διακοσμοῦνται ὑπὸ λευκοῦ ἐπιχρίσματος εἰς κηλίδας μικρὰς δισκοειδεῖς ἐπιτεθέντος ἐπὶ τοῦ ἐρυθροῦ χρώματος.

Εἰς τὸν αὐτὸν τάφον ὑπῆρχον δύο τοὐλάχιστον ἀκόμη πήλιναι λάρνακες μία τετράγωνος, ἧς ἐσώθησαν μόνον ὀλίγα τεμάχια, καὶ μία ἄλλη λουτηροειδής, ἥτις ἔφερε καὶ πλουσίαν διακόσμησιν γραπτήν. Τρία τεμάχια τῆς τελευταίας φέρουσιν εἰς τὴν ἐσωτερικὴν ἐπιφάνειαν γεγραμμένους ναυτίλους.

Ὁ τάφος, ὡς φαίνεται, εἶχε καταστραφῆ εἰς ἐποχὴν προγενεστέραν καὶ τότε ἠφανίσθησαν καὶ τὰ πλεῖστα τῶν τεμαχίων τῶν δύο τελευταίων λαρνάκων, ἔμενε δὲ μόνον ἡ πρώτη καὶ αὕτη συντετριμμένη. Ἡ ὕπαρξις τοῦ τάφου εἰς τὸ μέρος τοῦτο μαρτυρεῖ καὶ τὴν ὕπαρξιν παραλίου συνοικισμοῦ ἐνταῦθα, ὅστις ἄγνωστον ἂν ὑπῆρχεν εἰς ἣν θέσιν ἔκειτο ἡ ἑλληνικὴ πόλις Ἤτεια ἢ ἀλλαχοῦ.

Ἐν Ἡρακλείῳ Κρήτης μηνὶ Δεκεμβρίῳ 1903.

ΣΤΕΦΑΝΟΣ Α. ΞΑΝΘΟΥΔΙΔΗΣ.

ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ

ΕΠΙ ΤΙΝΩΝ ΕΠΙΓΡΑΦΩΝ ΕΚ ΤΟΥ ΙΕΡΟΥ ΤΟΥ ΥΠΕΡΤΕΛΕΑΤΟΥ ΑΠΟΛΛΩΝΟΣ

Ἐν τῇ Ἀρχαιολογικῇ Ἐφημερίδι τοῦ ἔτους 1884 σελ. 197-214 ἐδημοσιεύθη ὑπὸ τοῦ κ. Κ. Καραπάνου σειρὰ ἐπιγραφῶν προερχομένων ἐκ τῆς θέσεως τοῦ ἀρχαίου ἱεροῦ τοῦ Ὑπερτελεάτου Ἀπόλλωνος κειμένου πλησίον τοῦ νῦν χωρίου Φοινικίου, δυτικῶς τῆς πάλαι Ἐπιδαύρου Λιμηρᾶς. Αἱ ἐπιγραφαὶ αὗται, 51 τὸν ἀριθμόν, εἰσὶν ἐγκεχαραγμέναι, ἢ μᾶλλον κατὰ τὸ πλεῖστον ἐσχηματισμέναι διὰ στιγμῶν ἐκτύπων, ἐπὶ χειλέων χαλκῶν ἀγγείων (ἀριθ. 2, 3, 4) ἢ ἐπὶ ταινιῶν χαλκῶν ἐπιμήκων φερουσῶν κατὰ τὰ ἄκρα δύο μικρὰς ὀπάς. Ἀνήκουσι, κατὰ τὸν ἐκδότην, «αἱ μὲν ὑπ' ἀριθ. 1-3 εἰς τοὺς πρὸ Εὐκλείδου χρόνους, αἱ δὲ ὑπ' ἀριθ. 4-7 εἰς τοὺς μετ' Εὐκλείδην Ἑλληνικοὺς χρόνους, αἱ δὲ λοιπαὶ 44, αἱ ὑπ' ἀριθ. 8-51, εἰς τοὺς Ῥωμαϊκοὺς χρόνους». Αἱ περίεργοι αὗται ταινίαι ἀποτελοῦσι μέρος τῆς πλουσίας συλλογῆς ἀρχαιοτήτων δι' ἧς ὁ κ. Καραπάνος ἐπλούτισε πρὸ δύο ἐτῶν τὸ ἐν Ἀθήναις Ἐθνικὸν Ἀρχαιολογικὸν Μουσεῖον, ἔνθα πρό τινος χρόνου τῇ φιλόφρονι ἀδείᾳ τοῦ κ. Β. Στάη ἐμελέτησα αὐτάς. Καὶ τὰ μὲν ἄλλα πάνυ ὀρθῶς καὶ ἀκριβῶς ἐξεδόθησαν· ὀλίγα δέ τινα νομίζω ὅτι δύνανται νὰ συμπληρωθῶσιν ἢ νὰ διορθωθῶσιν.

Καὶ τὴν μὲν ὑπ' ἀριθ. 5 ἐπιγραφὴν (ἰδὲ σελ. 204) συμπληροῖ ὁ ἐκδότης οὕτως:

[Ἀπόλλωνι Ὑπερτελεάτᾳ ἀνέθηκε Στέφα](;)νος Ἀγελαίου τοῦ Ἀριστοκράτους Ἐπιδαύριος τόθι (;)

Ἡ λέξις *τόθι* ὅμως εἶναι σπανία καὶ ἀπαντᾷ μόνον ἐν τῇ ἐπικῇ καὶ λυρικῇ ποιήσει, πρὸς δὲ τούτοις δὲν ἔχει ἐνταῦθα κατ' ἐμὴν γνώμην οὐδεμίαν ἁρμόττουσαν σημασίαν. Τὸ πανομοιότυπον (ἰδὲ Ἀρχαιολογ. Ἐφημερίδος ἔνθ' ἀνωτ. πίνακα παρένθετον Γ') δεικνύει τὰ γράμματα ΤΟΒ̅, τουτέστι τὸ *β'*. Πρβλ. C. I. G. 1347 στ. 13 ἐπὶ Γ. Ἰο[υλ]ίου Λάκωνος τὸ β', LeBas-Foucart ὑπ' ἀριθ. 173a στ. 12 Ἀριστοκλῆς [Καλ]λικράτους τὸ β', στ. 15, 17, 18, ἀριθ. 173b κ. ἄ. πλλχ. Οὕτω δηλοῦται ὅτι τὸ περὶ οὗ ὁ λόγος πρόσωπον κατέχει τὸ δεύτερον τὴν αὐτὴν ἀρχὴν ἢ θέσιν (πρβλ. τὸ Λατινικὸν consul tertium, quartum, κτλ.) ἢ ὑπονοουμένην ἢ κατὰ πᾶσαν πιθανότητα ἀναγραφομένην ἐν τῷ κατὰ τὴν ἀρχὴν ἐλλείποντι

μέρει τῆς ταινίας. Ἡ λέξις *ἀνέθηκε*, ἣν συμπληροῖ ὁ ἐκδότης, δέν μοι φαίνεται πιθανή, ἐπειδὴ ἀπαντᾷ ἅπαξ μόνον ἐν ταύταις ταῖς ἐπιγραφαῖς, καὶ δὴ ἐν ἐπιγραφῇ (ὑπ' ἀριθ. 3) πολλῷ ἀρχαιοτέρᾳ ταύτης. Ἴσως συμπληρωτέον ὡς ἑξῆς:

[Πυροφόρος (ἢ ἱερεύς;) Ἀπόλλωνος Ὑπερτελεάτου Στέφα](;)νος Ἀγελαίου τοῦ Ἀριστοκράτους Ἐπιδαύριος τὸ β'.

Δύναταί τις νὰ ἀντιτάξῃ κατὰ τῆς ἡμετέρας συμπληρώσεως: 1) τὴν ἀσυνήθη διάταξιν τῶν λέξεων, καθ' ἣν προηγεῖται ὁ τίτλος τοῦ κυρίου ὀνόματος, καὶ 2) τὸ μέγα μεταξὺ τῆς λέξεως *πυροφόρος* καὶ τῆς φράσεως *τὸ β'* διάστημα. Ἡμεῖς δὲ ἀποκρινόμεθα ὅτι 1) ἡ τάξις δικαιολογεῖται τῇ ὑπ' ἀριθ. 19 ἐπιγραφῇ, ἥτις ἀναμφιβόλως ἄρχεται διὰ τῆς λέξεως *πυροφόρος*, 2) θεωροῦμεν ὅτι ἡ φράσις *τὸ β'* ἀνήκει μᾶλλον εἰς τὸ κύριον ὄνομα ἢ εἰς τὸν τίτλον (πρβλ. τὰ ἄνω ἀναφερόμενα χωρία), 3) οὕτω κτώμεθα τὸ ὁμοειδὲς τῆς ἐπιγραφῆς ταύτης καὶ τῶν ἄλλων μελῶν τῆς σειρᾶς.

Τὸ ἐθνικὸν *Ἐπιδαύριος* ἀναφέρεται οὐχὶ εἰς τὴν περιώνυμον Ἐπίδαυρον τῆς Ἀργολίδος, ἀλλ' εἰς τὴν Ἐπίδαυρον Λιμηρὰν τὴν πλησίον τοῦ ἱεροῦ τοῦ Ὑπερτελεάτου Ἀπόλλωνος. Ἕτερος πυροφόρος Ἐπιδαύριος εἶναι ὁ ἐν τῇ Ἀρχαιολογικῇ Ἐφημερίδι (1884) σελ. 81 ἀναφερόμενος Σωσάρων Νικέρωτος. Ἀριστοκράτης τις ἱερεὺς ἀπαντᾷ αὐτόθι ἐν τῇ ὑπ' ἀριθ. 9 ἐπιγραφῇ.

Ἡ ὑπ' ἀριθ. 22 ἐπιγραφὴ συμπληροῦται ὑπὸ τοῦ ἐκδότου *[Μέ]ανδρος κτλ.*, ὁ ὄνομα ἄγνωστον κατὰ Bechtel-Fick, Griechische Personennamen Ἀλλὰ ὑπάρχουσιν ἄλλα ὀνόματα τελευτῶντα εἰς *-εανδρος*, δηλαδὴ Ἐτέανδρος, Θέανδρος, Κλέανδρος, Λέανδρος, Νέανδρος, ὧν τὸ κοινότατον εἶναι Κλέανδρος. Κλέανδρός τις Ἀλκαμένεος μνημονεύεται ὡς μέλος γερουσίας τῆς Σπάρτης (C. I. G. 1862) καὶ ἐν καταλόγῳ Ταιναρίων (Collitz-Bechtel, Sammlung ὑπ' ἀριθ. 4446 στ. 17).

Ἐν τῇ ὑπ' ἀριθ. 26 ἐπιγραφῇ ἀπαντᾷ τὸ ὄνομα Σωηίνικο[ς]· καὶ τὰ μὲν γράμματα ὀρθῶς ἀνεγνώρισεν ὁ ἐκδότης, ὅσον δ' ἀφορᾷ τὸ ὄνομα, νομίζω ὅτι εἶναι μᾶλλον Σωΐνικος, δηλ. ὅτι τὸ Η κατ' ἀρχαϊσμόν τινα σημαίνει ἐνταῦθα τὸ δασὺ πνεῦμα. Ἐν τῇ Ἀρχαιολ. Ἐφημερίδι τοῦ ἔτους 1892 σελ. 4 ἐδημοσιεύθησαν ὑπὸ τοῦ κ. Χρ. Τσούντα δύο θραύματα ἀγγείων πηλίνων ἐκ τοῦ Ἀμυκλαίου φέροντα τὰς ἐπιγραφὰς *Νεικαίππ-* καὶ *Πει[ξ]ένα* (;) ἀντὶ *Νεικασιππ-* καὶ *Πεισι[ξ]ένα*. Πρβλ. Πειίπ(π)ίς (=Πεισιππίς, Collitz-Bechtel ὑπ' ἀριθ. 4559, ἐξ Ἀσωποῦ), Ηαιρήίππος (=Αἱρήσιππος, Collitz-Bechtel 4421, ἐκ Σπάρτης), Αἰνηΐας (=Αἰνησίας, Collitz-Bechtel 4422, ἐκ Σπάρτης), Λυίππος (=Λύσιππος, Collitz-Bechtel 4591, ἐκ Ταινάρου), Ηαγηΐστρατος (=Ἁγησίστρατος, Collitz-Bechtel 4592, ἐκ Ταινάρου), νικάάς, ἐνίκαέ κτλ. (=νικάσας, ἐνίκασε κτλ. Collitz-Bechtel 4416). Τὸ ὄνομα *Σωσίνεικος* ἀπαντᾷ Collitz-Bechtel 4498, *Σωΐνικος* δὲ Collitz-Bechtel 4445, 4446.

Τὸ κενὸν ...*πιτας* νομίζω συμπληρωτέον [*Ἀσω*]*πίτας*. Ἱερεύς τις --*ας* *Ὀνησίμου* *Ἀσω*[*πίτης*] ἀπαντᾷ ἐν τῇ ὑπ' ἀριθ. 23 ἐπιγραφῇ καὶ ἕτερος Ἀσωπίτης ἀγνώστου ὀνόματος μνημονεύεται ἐν τῇ ὑπ' ἀριθ. 43. Ἀσωπός, ὡς κύριον ὄνομα, ἀπαντᾷ τρὶς ἐν τῇ σειρᾷ ταύτῃ (δηλ. ἐν ταῖς ὑπ' ἀριθ. 25 καὶ 35 ἐπιγραφαῖς καὶ ἐν Ἀρχ. Ἐφημ. 1884 σελ. 81 ἀριθ. 3), ἐπειδὴ ὡς εἰκὸς ἐν τῇ γῇ τῆς πόλεως Ἀσωποῦ ἔκειτο τὸ περὶ οὗ ὁ λόγος ἱερόν. Ἐπειδὴ δὲ ἡ παροῦσα ἐπιγραφὴ γέγραπται Δωριστί, δυνάμεθα ἐν τέλει τοῦ στίχου νὰ συμπληρώσωμεν *Ὑπερτελεάτα* μᾶλλον ἢ *Ὑπερτελεάτου*.

Ἐν ἀρχῇ τῆς ὑπ' ἀριθ. 28 ἐπιγραφῆς ὁ ἐκδότης ἀναγινώσκει τὸ ὄνομα Σωΐνεισος, παρατηρῶν ὅτι «ἡ ταινία εἶναι ἀκριβῶς τεθραυσμένη ἐπὶ τοῦ 1ου γράμματος τοῦ ὀνόματος τούτου. Ἐκ τοῦ σωζομένου ὅμως μέρους αὐτοῦ πιθανολογεῖται ἡ ἀνάγνωσίς του ὡς C ἀλλ' ἐνδέχεται νὰ ᾖ καὶ Κ». Μετ' ἐπιμελεστάτην ἐξέτασιν τῆς ταινίας ταύτης νομίζω ὅτι τὸ ἐν λόγῳ στοιχεῖον εἶναι τῷ ὄντι Κ. Καὶ τὸ μὲν ὄνομα Σωΐνεισος εἶναι ἄγνωστον μέχρι τοῦδε, Σωΐνικος δὲ μνημονεύεται, π. χ. ἐν Collitz-Bechtel 4445, 4446, Σώνικος δὲ ἐν ἐπιγραφῇ ἐκ Θεσπιῶν (I. G. Sept. I 1750 στ. 16). Ὡς δὲ ἀπαντῶσι τὰ τρία ὀνόματα Σωσίνικος, Σωΐνικος, Σώνικος παραλλήλως, οὕτως εὑρίσκομεν Σωσιγένης, Σωιγένης, Σωγένης (Head, Historia Numorum, 54), ἔτι δὲ Σωσίτιμος (Imhoof-Blumer,

Monnaies Grecques σελ. 212 ἀριθ. 5), Σωίτιμος (I G. Sept. I 485), Σώτιμος (Collitz-Bechtel 1247).

Τὴν ὑπ' ἀριθ. 32 ἐπιγραφὴν ὁ ἐκδότης συμπληροῖ ὡς ἑξῆς:

['Α]πόλλωνος Ὑπερτελεάτου Ἐρωσάτ[ης Ἀμ]μόνιος....

Μοναδικὸν δὲ εἶναι ἐν τῇ παρούσῃ ταινίᾳ οὐ μόνον ἡ θέσις τῶν ὀπῶν (ἰδὲ τὸ πανομοιότυπον Ἀρχ. Ἐφημ. ἔ.ἀ.), ἀλλὰ καὶ ὁ τύπος τῆς ἐπιγραφῆς· ἐπειδὴ ἐν οὐδεμιᾷ ἄλλῃ εὑρίσκομεν κύριον ὄνομα ἀκολουθοῦν ἀμέσως μετὰ τὰς λέξεις *Ἀπόλλωνος Ὑπερτελεάτου*· ἀλλὰ δὲν δύναμαι νὰ ἀποδεχθῶ οὐδὲ τὸ ὄνομα *Ἐρωσάτης Ἀμμόνιος*. Τὸ μὲν *Ἐρωσάτης* εἶναι ἄγνωστον μέχρι τοῦδε, τὸ δὲ *Ἀμμόνιος* ὁ ἐκδότης ὑποθέτει ὅτι γράφεται ἐσφαλμένως ἀντὶ *Ἀμμώνιος*. Ἀλλὰ καὶ τὸ ἐθνικὸν Ἀμμώνιος ἀπίθανον εἶναι νὰ ἐγχωρῇ ἐνταῦθα, ἐπειδὴ τὰ ἄλλα ἐθνικὰ τῆς σειρᾶς εἶναι τὰ ἑξῆς:

Ἐπιδαύριος ἐν τῇ ὑπ' ἀριθ. 5 καὶ ἐν Ἐφημ. Ἀρχαιολ. 1884 σελ. 81 ἀριθ. 1.

Ἀσωπίτης ἐν ταῖς ὑπ' ἀριθ. 23, 26 ,(;) 43.

--ήχιος (;) ἐν τῇ ὑπ' ἀριθ. 51.

Ἐν ἄλλαις λέξεσιν, ἀναφέρονται εἰς πόλεις πλησίον τοῦ ἱεροῦ κειμένας. Ἔτι δὲ ἐν τῷ πανομοιοτύπῳ βλέπομεν ὅτι θραῦμα ἀγνώστου μήκους ἐλλείπει πρὸ τῶν γραμμάτων -*μονιος*, ὥστε ἄνευ δισταγμοῦ δυνάμεθα νὰ συμπληρώσωμεν ἄλλως τε καὶ ἐν ἐπιγραφῇ Λακωνικῆς προελεύσεως [*Λακεδαι*]*μόνιος*. Τὰ γράμματα *Ἐρωσατ-* κατὰ τὴν ἐμὴν γνώμην σχηματίζουσι τὸ ὄνομα *Ἔρως* (πρβλ. Pape-Benseler, Griech. Eigennamen) καὶ τὴν ἀρχὴν πατρωνυμικοῦ τινος, π. χ. Ἀτ[τάλου], Ἀτ[τικοῦ]. Κατὰ πᾶσαν πιθανότητα ἡ λέξις *πυροφόρος* (ἢ *ἱερεὺς*) προηγεῖτο τοῦ ἐν ἀρχῇ τοῦ στίχου ['*Α*]*πόλλωνος*. Περὶ τοῦ Α ὅπερ διακρίνεται σαφῶς ἐν τῷ πανομοιοτύπῳ μετὰ τὸ [*Λακεδαι*]*μόνιος* διστάζω τίνα γνώμην νὰ ἐκφράσω. Ἐνδέχεται νὰ ἦ τὸ πρῶτον γράμμα τῆς λέξεως *ἀ*[*νέθηκε*], εἰ καὶ τότε ὤφειλε νὰ ἦτο *Ἀπόλλωνι Ὑπερτελεάτῃ* (πρβλ Ἐφημ. Ἀρχαιολ. 1890 σελ. 65 ἀριθ. 1).

Ἐν τῇ ὑπ' ἀριθ. 36 ἐπιγραφῇ ὁ ἐκδότης ἀναγινώσκει *Κύνσηος*, ὄνομα ἄγνωστον μέχρι τοῦδε, εἰκάζων ὅτι εἶναι «διάφορος γραφὴ τοῦ Ῥωμαϊκοῦ ὀνόματος Κοίντιος (Quintius)». Ἐν τῷ πανομοιοτύπῳ, ὅπερ παρίστησιν ἀκριβέστατα τὸ ἀρχέτυπον, βλέπομεν ὅτι τὸ μετὰ τὸ ΚΥΝC ἑπόμενον στοιχεῖον δύναται μᾶλλον ὡς Κ νὰ ἀναγνωσθῇ, τὸ δὲ τρίτον δύναται νὰ ᾖ Ν ἢ καὶ ΛΙ. Ἐπειδὴ δὲ τὸ ὄνομα Κυλίσκος δὲν ἀπαντᾷ ἀλλαχοῦ, προτιμῶ τὴν ἀνάγνωσιν *Κυν*(*ί*)*σκος*, ἀποδίδων τὴν ἔλλειψιν τοῦ Ι εἰς σφάλμα τοῦ χαράκτου. Παρατηρητέον ὅτι ἐν Σπάρτῃ ἀπαντῶσι τὰ ὀνόματα Κυνίσκος (Ἡρόδοτ. VI. 71, Ξενοφ. Ἀναβ. VII. 1. 13) καὶ Κυνίσκα (Ξενοφ. Ἀγησ. 9 § 6 κτλ.).

Ἐν Ἀθήναις, τῇ 6ῃ Μαρτίου 1904.

MARCUS NIEBUHR TOD.

ΑΝΑΣΚΑΦΑΙ ΤΑΦΩΝ ΠΑΡΑ ΤΗΝ ΙΕΡΑΝ ΟΔΟΝ

(Πίν. 4-6)

Κατὰ Ὀκτώβριον τοῦ προπαρελθόντος ἔτους[1] οἱ κάτοικοι Ἀθηνῶν Κωνσταντῖνος Μωραΐτης καὶ Ἀναστάσιος Οἰκονόμου, ἔχοντες οἰκόπεδον κατὰ τὴν *Ἱερὰν ὁδὸν* ἐν ἀριστερᾷ τῷ πορευομένῳ ἐπὶ Ἐλευσῖνα καὶ παρ' αὐτὴν τὴν διασταύρωσιν τῆς ἐκεῖ διερχομένης σιδηρᾶς ὁδοῦ Πειραιῶς-Πελοποννήσου[2], ἤρξαντο ἀνοίγοντες θεμέλια ὅπως οἰκοδομήσωσιν. Εἰς βάθος ὅμως προχωρήσαντες δύο περίπου Γαλ. μέτρων ἀνεῦρον τάφους ἀρχαίους καὶ τὸ πρᾶγμα περιῆλθεν εἰς γνῶσιν τοῦ ὑπουργείου τῶν Ἐκκλησιαστικῶν καὶ τῆς Δημοσίας ἐκπαιδεύσεως.

Ὁ ἀποσταλεὶς εἰς ἐξέτασιν τῶν τόπων ἐμὸς συνάδελφος κ. Σκιᾶς ἐπρότεινεν εἰς τὸ ὑπουργεῖον νἀναλάβῃ αὐτὸ τὴν περαιτέρω ἔρευναν τῶν ἐκεῖ τόπων διὰ κανονικῆς σκαφῆς, τὸ δὲ ὑπουργεῖον ἀποδεχθὲν τὴν γνώμην τοῦ ἐμοῦ συναδέλφου ἀνέθηκεν εἰς ἐμὲ τὸ ἔργον, διότι ὁ Σκιᾶς ἀνάγκη ἦτο νἀπέλθῃ εἰς Κόρινθον χάριν ἄλλης τινὸς ἐκεῖ ἀρχαιολογικῆς ἐργασίας. Πλὴν ἀλλ' ὅμως καὶ αὐτὸς οὗτος ὁ Σκιᾶς ἐπανελθὼν ἐκ Κορίνθου μὲ ἀνεπλήρωσεν εἰς τὸ ἔργον ἐπὶ δύο ἡμέρας κακοδιαθετήσαντα, βραδύτερον δὲ ἀσθενήσαντα μὲ ἀνεπλήρωσεν ἐπὶ ὁλόκληρον ἑβδομάδα ἕτερος συνάδελφος, ὁ κ. Κουρουνιώτης.

Ὡς βλέπει ὁ ἀναγνώστης ἐπὶ τοῦ παρατεθειμένου διαγράμματος (πίν. 4), οἱ ἀνακαλυφθέντες ἐκεῖ τάφοι ὑπερβαίνουσι τὰς δύο δωδεκάδας. Σημειωτέον δὲ ὅτι ἐν τῷ διαγράμματι οὐδὲ καὶ ἐδηλώθησαν πάντες, διότι τὸ διάγραμμα δὲν ἐγένετο καθ' ὃν καὶ ἡ ἀνασκαφὴ χρόνον, ἀλλὰ μετὰ τὸ πέρας αὐτῆς, ὥστε οἱ ὑπερκείμενοι τῶν ἐν αὐτῷ σημειωθέντων τάφοι δὲν ἐσημειώθησαν, διότι ἡ ἀκριβὴς αὐτῶν τοποθεσία δὲν ἦτο δυνατὸν πλέον νὰ γνωσθῇ ἐκ τῆς ὑπ' ἐμοῦ προχείρου καὶ ἄνευ ἀκριβοῦς τῶν τόπων καταμετρήσεως ἐν τῷ σημειωματαρίῳ μου δηλώσεως αὐτῶν· ἔκειντο δὲ οἱ ἐν τῷ διαγράμματι σημειούμενοι τάφοι *σχεδὸν* πάντες εἰς τὸ αὐτὸ περίπου ἐπίπεδον καὶ εἰς βάθος ὑπὸ τὴν ἐπιφάνειαν τοῦ σημερινοῦ ἐδάφους 2,00-2,50 Γ. Μ., τούτων δὲ πάλιν ὀλίγων ὁ πυθμὴν ἔψαυεν αὐτοῦ τοῦ φυσικοῦ ἐδάφους. Μεσημβρινοανατολικῶς τὸ ἔδαφος ὑψοῦται ἠρέμα καὶ ἐκεῖ κατ' ἀκολουθίαν εἰς ὀλιγώτερον βάθος εὕρηται τὸ *στέριφον*, ἤτοι ἡ νῦν κοινῶς *κιμωλιὰ* παρ' ἡμῖν καλουμένη, ἐνῷ βορειοανατολικῶς τοὐναντίον τὸ ἔδαφος ταπεινοῦται καὶ ἐκεῖ ἡ ἐκ φορητῶν ξένων χωμάτων ἐπίχωσις εἶναι μεγαλειτέρα καὶ τὸ *στέριφον* κατ' ἀκολουθίαν εἰς μεγαλείτερον ἀνευρίσκεται βάθος.

Ταῦτα γενικῶς προτάξας ἔρχομαι νῦν εἰς τὴν περιγραφὴν αὐτῶν τῶν τάφων καὶ τῶν ἐν αὐτοῖς κτερισμάτων κατὰ τὰ στοιχεῖα τοῦ ἀλφαβήτου, ὑφ' ἃ φέρονται σημειωμένοι.

Α) Πώρινος ὅλος μετὰ καλύμματος πωρίνου. Μῆκος ἐσωτερικὸν 1,85 περίπου, ἐξωτερικὸν 2,05. Πλ. 0,60, Β. 0,50 Κτερίσματα δὲν εἶχε· τὰ ὀστᾶ σχεδὸν ὅλα. Κατεύθυνσις ἀπὸ Β. πρὸς Ν. Κρανίον εἰς τὸ βόρειον ἄκρον βλέπον πρὸς μεσημβρίαν.

Β) Λάρναξ μαρμαρίνη μετὰ καλύμματος ὡσαύτως μαρμαρίνου (*σαγματοειδοῦς*) Μ. 1,85-2,05 περίπου. Πλάτος 0,60, Βάθος 0,50. Ὁ σκελετὸς σχεδὸν ὁλόκληρος καὶ τὸ κρανίον σῶον, πλὴν τῆς ἀποκεκολλημένης καὶ μακρὰν τῆς ἀρχικῆς της θέσεως εὑρεθείσης κάτω σιαγόνος. Ἴσως εἶχε παρασύρει αὐτὴν μὲ τὰ χώματα πρὸς τὰ κάτω ὁ σκαφεύς, χωρὶς τὸ πρᾶγμα νὰ ἐννοηθῇ καὶ παρ' ἐμοῦ αὐτοῦ, καίπερ ἐπὶ τόπου ὄντος. Λέγω

[1] Ἕνεκα διαφόρων αἰτίων ἀνεβλήθη μέχρι τῆς σήμερον ἡ δημοσίευσις τῆς παρούσης ἐκθέσεως.

[2] Ἡ ἀπόστασις ἀπὸ τῆς ἀρχῆς τῆς νεωτέρας ἁμαξιτοῦ, ἤτοι ἀπὸ τῆς Ἁγίας Τριάδος, εἶναι 400 περίπου Γαλ. μέτρα.

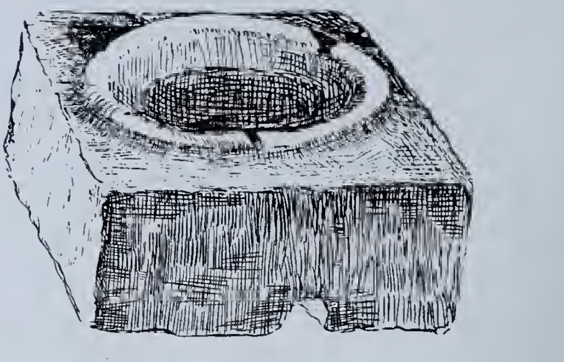
δὲ τοῦτο, διότι τὰ ὀστᾶ μοὶ ἐφάνησαν εἰς ἕνα καὶ τὸν αὐτὸν νεκρὸν ἀνήκοντα. Ὁ νεκρὸς ἀπὸ Β. πρὸς Ν. ἐκτάδην κείμενος. Κτέρισμα ὁπωσοῦν λόγου ἄξιον εἶχε δακτύλιον χρυσοῦν φέροντα λίθον *σάρδιον* μὲ ἀνάγλυπτον λέαιναν (;)· τὰ λοιπὰ ἀνάξια λόγου, ὑάλινα δηλ. ἀγγεῖα τῶν συνηθεστάτων καὶ ἧλοι σιδηροῖ λείψανα τῆς ξυλίνης ποτὲ *σαρκοφάγου*. Ὅτι δὲ ἐντὸς ξυλίνης λάρνακος ὁ νεκρὸς κατετέθη ἐν τῇ λιθίνῃ σαρκοφάγῳ ἐμαρτύρει καὶ πλατεῖα ταινία ὑπομέλαινα περιθέουσα ἔσωθεν καὶ τὰς τέσσαρας πλευρὰς τῆς μαρμαρίνης σαρκοφάγου. Ἐχωρίζετο ὁ τάφος οὗτος ἀπὸ τοῦ Α καὶ τοῦ Γ διὰ τοιχαρίων ἐξ ὀπτῶν πλίνθων πλ. 0,20 περίπου.

Γ) Αἱ πλευραί του ἐκ τοίχων πηλοκτίστων· κάλυμμα κεραμίδες κυρταί· πυθμὴν μίγμα σκληρὸν (béton). Ὁ τάφος εἶχεν ἀνοιχθῇ πρότερον ὑπὸ τῶν σκαφέων τῶν τὰ θεμέλια τῆς οἰκοδομῆς ἀνοιξάντων. Εἰς τὰ χώματα οὐδέν τι ἄλλο εὑρέθη ἢ βελόνη ὀστεΐνη τεθραυσμένη· Μῆκος ἄδηλον πλ. 0,40 περίπου, βάθος 0,85 - 090.

Δ) Ὅμοιος τὴν κατασκευὴν τῶν τοίχων πρὸς τὸν προηγούμενον μὲ μόνην τὴν διαφορὰν ὅτι ἔσωθεν οἱ τοῖχοι ἦσαν ἐπικεχρισμένοι διὰ χονδροειδοῦς χρίσματος. Κάλυμμα κεραμίδες. Εἶχε καὶ οὗτος ἀνοιχθῇ πρότερον, ἀλλά, ὡς εἰκάζω, δὲν εἶχεν ἐρευνηθῇ. Τοὐλάχιστον ὀστᾶ εὑρέθησαν ἐν αὐτῷ πάμπολλα. Πυθμὴν μίγμα σκληρόν. Μ ἄδηλον, πλ. 0,50 καὶ βάθος 0,90 περίπου Τὸ ἐκ κεραμίδων κάλυμμα ἦτο βυθισμένον· διεκρίνοντο δὲ διὰ τῶν ῥωγμῶν τὰ ὀστᾶ τοῦ νεκροῦ τοῦ ὑπερκειμένου τάφου (ἴδε κατωτέρω).

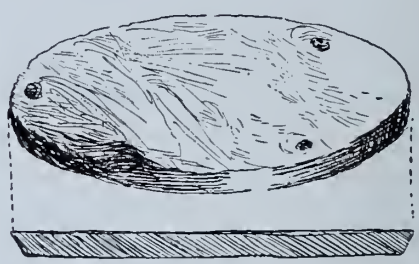
Ε) Οἱ τοῖχοί του ἐξ ὀπτῶν πλίνθων (τὸ σχῆμα καὶ τὸ μέγεθος ὄχι διαφόρων τῶν σήμερον ἐν χρήσει παρ' ἡμῖν) ἀσβέστῳ καὶ ἄμμῳ ἐκτισμένος· πυθμὴν μίγμα σκληρόν· κάλυμμα πλὰξ μαρμαρίνη. Μῆκος 2,00 περίπου, πλ. 0,60, βάθος 0,90. Καὶ οὗτος εἶχεν ἀνοιχθῇ πρότερον ὑπὸ τῶν ἀνορυσσόντων τὰ θεμέλια τῆς οἰκοδομῆς σκαφέων.

Ζ) Ὁ περιεργότατος πάντων τὸν τρόπον τῆς κατασκευῆς καὶ ἐπισημότατος διὰ τὰ ἐν αὐτῷ κτερίσματα. Τὸν πυθμένα αὐτοῦ ἀπετέλει πώρινος λίθος, οὗ παρέχομεν ὧδε ἐκ τῶν κάτω, δηλ. ἐκ τοῦ μέρους, ὅπερ ἦν πρὸς τὴν γῆν ἐστραμμένον, τὴν εἰκόνα (ἀριθ. 1) πρὸς πλήρη κατανόησιν τῶν ῥηθησομένων (παράβ. πίν. 5)[1]. Κάτωθεν ὁ λί-

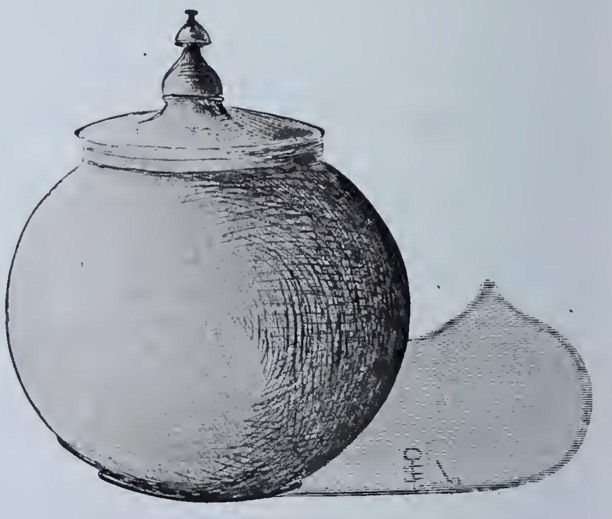
Εἰκὼν 1.

θος ἀπεφράσσετο διὰ στρογγύλης πλακὸς (εἰκ. ἀριθ. 2) συγκρατουμένης διὰ τριῶν σιδηρῶν γόμφων

Εἰκὼν 2.

μολύβδῳ περιενδεδυμένων. Ἐντὸς δὲ τοῦ ἐν τῷ μέσῳ αὐτοῦ σχῆμα κολούρου κώνου ἔχοντος τρή-

Εἰκὼν 3.

ματος ὑπάρχει μαρμάρινον δοχεῖον, οὗ τὸν πυθμένα

[1] Ἡ ἄνω αὐτοῦ ἐπιφάνεια εἶναι ὁμαλὴ καὶ ἐν τῷ μέσῳ φέρει τὸ τρῆμα, ἐν ᾧ τὸ μαρμάρινον δοχεῖον, οὗ τὸ χεῖλος ἄνω διακρίνεται καὶ ἐν τῇ εἰκόνι (πίν. 5).

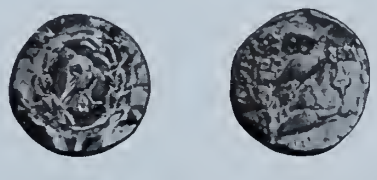
ἀπετέλει ἡ ἄνω μνημονευθεῖσα στρογγύλη πλάξ, καὶ ἐντὸς αὐτοῦ ἦτο ἐναποτεθειμένη ἡ ἀργυρᾶ ὀστεοδόχος κάλπις μετὰ καὶ τοῦ ἐπίσης ἀργυροῦ καλύμματός της (εἰκ. ἀρ. 3), ἣν ἐσκέπαζεν ἕτερον μαρμάρινον κάλυμμα (εἰκ. ἀρ. 4). Ἐπὶ τοῦ κρασπέδου τῶν τεσσάρων πλευρῶν τοῦ πωρί-

Εἰκὼν 4.

νου λίθου τοῦ χρησιμεύοντος ὡς βάσις τοῦ τάφου καὶ ἐγκλείοντος, ὡς ἤδη ἐρρήθη, τὴν ἀργυρᾶν ὀστεοδόχον κάλπιν ὑψοῦντο καθέτως (ὕψ. 0,80 περίπου) τέσσαρες πώριναι πλίνθοι καὶ ἀπετέλουν φρεατοειδῆ τετράγωνον θαλαμίσκον (πλ. 0,50 περίπου, παράβ. πίν. 5), ὅντινα ἐλάχιστον ἐνέχοντα χῶμα ἐκάλυπτον ἄνωθεν δύο ὅμοιαι πώριναι πλίνθοι (ἴδε καὶ πίν. 6). Ἔσωθεν ἦτο ἐπικεχρισμένος ὁ θαλαμίσκος καὶ ἐπὶ τοῦ χρίσματος ἐσῴζοντο ἴχνη ἐρυθροῦ χρώματος (λείψανα τοιχογραφιῶν;) Ἡ πρὸς μεσημβρίαν κάθετος πωρίνη πλίνθος τοῦ τάφου ἐστηρίζετο ὄπισθεν δι' ἄλλης τινος ἐγκαρσίου πωρίνης πλίνθου (πίν. 6), οἱονεὶ δι' ἐγκαρσίου δοκοῦ, ὥς τι *μόλωμα*, ὅπερ δυστυχῶς εἶχον καταστρέψει ἐν μέρει οἱ τὰ θεμέλια τῆς οἰκοδομῆς ἀνοίξαντες σκαφεῖς. Ὄπισθεν δ' ἔτι περαιτέρω ὑπῆρχον ἐπὶ ὁμοίου μολώματος ἑδραζόμεναι καὶ εἰς τὸ ἐπίπεδον τοῦ καλύμματος τοῦ τάφου, τρεῖς ἔτι πώριναι πλίνθοι (ἴδ. διάγραμμα καὶ πίν. 6) οἱονεὶ δάπεδον ἀποτελοῦσαι. Ὡς δὲ οἱ πρότερον ἐκεῖ σκάψαντες μοὶ εἶπον, ἑτέρα τις ὁμοία πλίνθος εἶχεν ἀφαιρεθῇ ἐκ τοῦ χώρου τοῦ μεταξὺ τούτου τοῦ τάφου (Ζ) καὶ τοῦ παρακειμένου Ι εἰς τὸ αὐτὸ ἐπίπεδον κειμένη καὶ πρὸς τὰς ἄλλας ἐκεῖ συνεχομένη, ὡς τῆς αὐτῆς *στρώσεως* μέρος οὖσα.

Ὁ τάφος ἠνοίχθη ἀφαιρεθείσης πρῶτον τῆς ἑτέρας τῶν πωρίνων πλίνθων τῶν ἀποτελουσῶν τὸ κάλυμμα αὐτοῦ καὶ ἔπειτα τῆς πρὸς βορρᾶν ὀρθίας. Ὁ φρεατοειδὴς θαλαμίσκος ἦν κενός, ἐλάχιστα ὡς ἐρρήθη ἐνέχων χώματα, τούτων δ' ἀφαιρεθέντων, ἀνεφάνη τὸ πρῶτον τὸ ἡμισφαιρικὸν μαρμάρινον κάλυμμα (εἰκ. ἀριθ. 4), περὶ οὗ ἀνωτέρω ὁ λόγος, ἀφαιρεθέντος δὲ καὶ τούτου ἀνεφάνη ἡ ἀργυρᾶ ὀστεοδόχος κάλπις κεκαλυμμένη διὰ τοῦ ἐπίσης ἀργυροῦ καλύμματός της[1]. Ἡ κάλπις ἦτο πλήρης κεκαυμένων ὀστῶν, ἐμπεριεῖχε δὲ καὶ πάμπολλα (ὑπὲρ τὰ τριάκοντα) χρυσᾶ φύλλα δρυός, πέντε χρυσᾶς ταινίας (μήκ. 0,39 περίπου), εἰς τὸ μέσον τῆς μιᾶς τῶν ὁποίων ὑπάρχει καὶ *κομβίον* ἐξ ὑαλώδους μάζης, καὶ δύο λεπτὰς χρυσᾶς δανάκας, ὧν ἡ ἑτέρα πολλοῦ λόγου ἀξία καθ' ἑαυτήν τε καὶ διότι μᾶς παρέχει σημεῖον ἀφετηρίας εἰς χρονολογίαν τοῦ τάφου (εἰκ. ἀριθ. 5). Ἡ δανάκη εἶναι τὸ ἔκτυπον ἐπὶ λεπτοῦ χρυσοῦ πετάλου τῆς ὀπισθίας ὄψεως *ἀργυρᾶς δραχμῆς* ἀνηκούσης εἰς τὴν τάξιν τῆς νέας τεχνοτροπίας τῆς ἀττικῆς νομισματικῆς, ἤτοι τῆς λεγομένης κοινῶς τῶν ἀρχόντων, καὶ εἰς τὴν τετάρτην αὐτῆς περίοδον ἤτοι τὴν ἀρχομένην ἀπὸ τοῦ ἔτους 146ου καὶ λήγουσαν εἰς τὸ ἔτος 87ον π. Χ. Παρουσιάζει δὲ ἄγνωστον μέχρι τοῦδε εἰς τοὺς νο-

Εἰκὼν 5.

μισματολόγους καὶ μὴ ἐξετασθεῖσαν σειράν, ὡς ἐκ τῶν ἀναγεγραμμένων ὀνομάτων[1].

[1] Περίεργον ὅτι μέρος μιᾶς τῶν ἐντὸς αὐτῆς χρυσῶν ταινιῶν περὶ ὧν κατωτέρω ὁ λόγος, ἦτο ἔξω τοῦ ἀργυροῦ καλύμματος τῆς κάλπιδος.

[1] Ἴδε τὴν περὶ ταύτης σημείωσιν τοῦ κ. Σβορώνου εἰς τὸ πρῶτον τεῦχος τῆς *Διεθνοῦς ἐφημερίδος τῆς Νομισματικῆς ἀρχαιολογίας* τοῦ παρόντος ἔτους (1904). Τῆς σημειώσεως ταύτης ἔλαβον κἀγὼ γνῶσιν ἐν *τυπογραφικοῖς δοκιμίοις*. Ἀφοῦ δ' εἶχεν ἤδη αὕτη τυπωθῇ πρὶν ἢ τὸ παρόν μου ἄρθρον δοθῇ εἰς τὸ τυπογραφεῖον, ἐκρίθη ὅλως περιττὸν παρ' ἐμοῦ νὰ ἐπαναληφθῇ καὶ αὖθις ἐνταῦθα *ὁλόκληρος*, ἂν καὶ εἶχεν ὄντως πρὸς τοῦτο γραφῆ κατὰ παράκλησίν μου.

Δυστυχῶς ἡ κάλπις δὲν κατωρθώθη νὰ ἐξαχθῇ σῶα· τὰ τοιχώματα αὐτῆς λεπτότατα καὶ κατιωμένα εἶχον ἀποβῆ λίαν εὔθραυστα. Ὅμως συνεκολλήθη καὶ εὕρηται νῦν ἐν τῷ ἐν Ἀθήναις Ἐθνικῷ Ἀρχαιολογικῷ Μουσείῳ. Εἶναι δὲ ἡ δευτέρα ἀργυρᾶ κάλπις, ἣν τοῦτο κέκτηται.

Η) Τὸν τάφον εὑρεθέντα εὐθὺς ἐν ἀρχῇ ὑπὸ τῶν τὰ θεμέλια ἀνοιγόντων σκαφέων εἶχεν ἐξετάσει ὁ Σκιᾶς. Κτερίσματα δὲν εἶχεν. Οἱ τοῖχοί του ἦσαν ἐκτισμένοι ἐξ ὀπτῶν πλίνθων. Εἰς τὰ πέριξ χώματα εὑρέθη κολοβὸν ἀνάγλυφον ἀνάξιον μακροτέρου λόγου. Περίεργον ὅμως ὅτι εἰς τοὺς τοίχους του (τὸ πρᾶγμα ἐγνώσθη ὅταν ὁ τάφος κατεστράφη χάριν τῆν περαιτέρω σκαφῆς[1]) ἦσαν ἐνῳκοδομημένοι δύο κοινότατοι τεθραυσμένοι ἐνεπίγραφοι κιονίσκοι (ἴδε κατωτέρω) καὶ τὸ κάτω μέρος κορμοῦ γυναικείου ἀγάλματος κακοτεχνοτάτου. Ταῦτα γράφω κατὰ τὰς πληροφορίας τοῦ ἐπιστάτου τῶν ἀνασκαφῶν, διότι ὅταν ὁ τάφος κατεστράφη δὲν ἤμην παρών. Ὁ τάφος ἔκειτο ὑψηλότερον τοῦ πυθμένος τοῦ τάφου Ζ.

Θ) Πώρινος ἄνευ καλύμματος· μ. 1,80 - 2,40 πλ. 0,80 - 95, βάθος 0,55. Κατὰ τὸ μεσημβρινόν του ἄκρον κιονίσκος κατὰ μῆκος τῆς μεσημβρινῆς πλευρᾶς του κατακείμενος (ἴδε κατωτέρω) ἐνεπίγραφος. Ὀστᾶ δὲν εὑρέθησαν οὔτε κτερίσματα, πλὴν σιδηροῦ τινος ἀσήμου πράγματος, ἴσως ὄχι ἀρχαίου. Εὑρέθησαν ὅμως δύο τρεῖς ἄνθρακες μαλακοῦ ξύλου.

Θ΄) Ὑπὸ τὴν ἀνατολικὴν πλευρὰν τοῦ προηγουμένου τάφου, καθ' ἣν περίπου θέσιν ἐν τῷ διαγράμματι σημειοῦται, λίθος πώρινος σχήματος στομίου φρέατος κάτωθεν πεφραγμένος διὰ παχέος ἀσβεστώδους σκληροῦ μίγματος. Ἐν τῇ οὕτω πεφραγμένῃ κοιλότητι ὀστᾶ *κεκαυμένα* καὶ κτερίσματα τέσσαρα πήλινα σωληνοειδῆ ἀγγεῖα τῶν συνηθεστάτων καὶ εὐτελεστάτων καὶ κτενὸς δύο τεμάχια. Εἶχον λάβει, ὡς φαίνεται, πράγματι φρέατος στόμιον (πώρινον) καὶ φράξαντες αὐτὸ κάτωθεν τὸ μετεποίησαν οὕτως εἰς ὀστεοδόχον κάλπιν, ἐν ᾗ καὶ ἐναπέθηκαν τὰ κεκαυμένα ὀστᾶ τοῦ νεκροῦ μετὰ καὶ τῶν πενιχρῶν κτερισμάτων. Τὸ κάλυμμα, δι' οὗ εἶχον σκεπάσει αὐτήν, τὸ εἶχον ἀφαιρέσει, ὡς φαίνεται, οἱ τὸν τάφον Θ κατόπιν κτίσαντες, ἴσως διότι τοὺς ἐμπόδιζε, ἀφέντες τὸν ἄλλον λίθον ἄθικτον.

[1] Ὅταν τὸ διάγραμμα τῶν ἐκεῖ τόπων ἐγένετο, ὁ τάφος δὲν ὑπῆρχεν· ἐτέθη δ' ἐν αὐτῷ κατὰ τὰς σημειώσεις τοῦ Ἡμερολογίου μου καὶ τούτου ἕνεκα ἐσημειώθη διὰ *στιγμῶν*.

Ι, Κ) Οἱ τάφοι οὗτοι ὡς καὶ δύο ἄλλοι (Ι΄ καὶ Κ΄) ὑπεράνω αὐτῶν κείμενοι, ἠνοίχθησαν καὶ ἐξητάσθησαν ὑπὸ τοῦ Σκιᾶ, οὗ καὶ παραθέτω ὧδε τὴν ἐπιδοθεῖσάν μοι περὶ αὐτῶν σημείωσιν.

«Ἀνεσκάφησαν τέσσαρες τάφοι κείμενοι παραπλεύρως (πρὸς δυσμὰς) τοῦ τάφου [1], ἐν ᾧ εὑρέθη ἡ ἀργυρᾶ κάλπις, μεταξὺ αὐτοῦ καὶ τῆς μαρμαρίνης σαρκοφάγου [2], ἐν ᾗ εὑρέθη ὁ χρυσοῦς δακτύλιος. Ἐκ τῶν τεσσάρων τάφων οἱ δύο [3] ἦσαν κτιστοὶ διὰ μεγάλων ἀκατεργάστων μαρμαρίνων πλακῶν καὶ ἔκειντο εἰς τὸ αὐτὸ ἐπίπεδον, εἰς ὃ καὶ ὁ τάφος, ἐν ᾧ εὑρέθη ἡ ἀργυρᾶ κάλπις. Οἱ ἕτεροι δύο, οἱ καὶ πρότερον ἀνασκαφέντες [4], ἔκειντο ὑπεράνω αὐτῶν, ἤτοι σχεδὸν ἓν μέτρον ὑψηλότερον τῆς ἀργυρᾶς κάλπιδος ὁ εἷς, ὁ δ' ἕτερος ὑψηλότερον καὶ τούτου. Οἱ τέσσαρες τάφοι δηλ. ἦσαν τεθειμένοι εἰς τρία στρώματα.

Ὁ ἀνώτατος ἦτο θήκη νεκρικὴ κατεσκευασμένη αὐτοσχεδίως ἐξ ὀστράκων εὐτελῶν ἀγγείων, ἐν ᾗ εὑρέθη ὁ σκελετὸς παιδίου ἄνευ κτερίσματος.

Ὁ βαθύτερον κείμενος τάφος ἦτο κατεσκευασμένος διὰ μεγάλων κεραμίνων πλακῶν, ὧν μία ἐκ τῶν πλευρῶν καταμετρηθεῖσα εἶχε μῆκος 1 μέτρου καὶ πλάτος 0,64, ἑτέρα δὲ ἐκ τῶν ἐπικαλυπτουσῶν αὐτὸν εἶχε μῆκος καὶ πλάτος 0,64. Ὁ τάφος ἦτο σεσυλημένος (πιθανῶς ἐν νεωτέροις χρόνοις), διὸ καὶ ἔλειπόν τινες τῶν ἐπικαλυπτουσῶν αὐτὸν κεραμίδων. Τὰ ὀστᾶ εὑρέθησαν σεσωρευμένα εἰς ἓν τῶν ἄκρων καὶ παρ' αὐτὰ τεμάχια ὑαλίνου ἀγγείου σωληνοειδοῦς.

Ὑποκάτω αὐτοῦ καὶ παραπλεύρως τοῦ τῆς ἀργυρᾶς κάλπιδος ἔκειτο ὁ εἷς τῶν ἑτέρων δύο τάφων (Ι). Εὑρέθησαν ὀστᾶ τριῶν νεκρῶν ἐφθαρμένα. Ὡς ἐφαίνετο, τοῦ ἑνὸς τὰ ὀστᾶ ἦσαν σεσωρευμένα εἰς τὸ ἓν τῶν ἄκρων, εἰς δὲ τὸ ἕτερον τὰ τοῦ ἄλλου, ὁ δὲ τρίτος ἔκειτο ὕπτιος. Ἀλλὰ ταῦτα δὲν ἐφαίνοντο σαφῶς ἕνεκα τῆς φθορᾶς τῶν ὀστῶν καὶ τῶν

[1] Τοῦ τάφου Ζ δηλ.

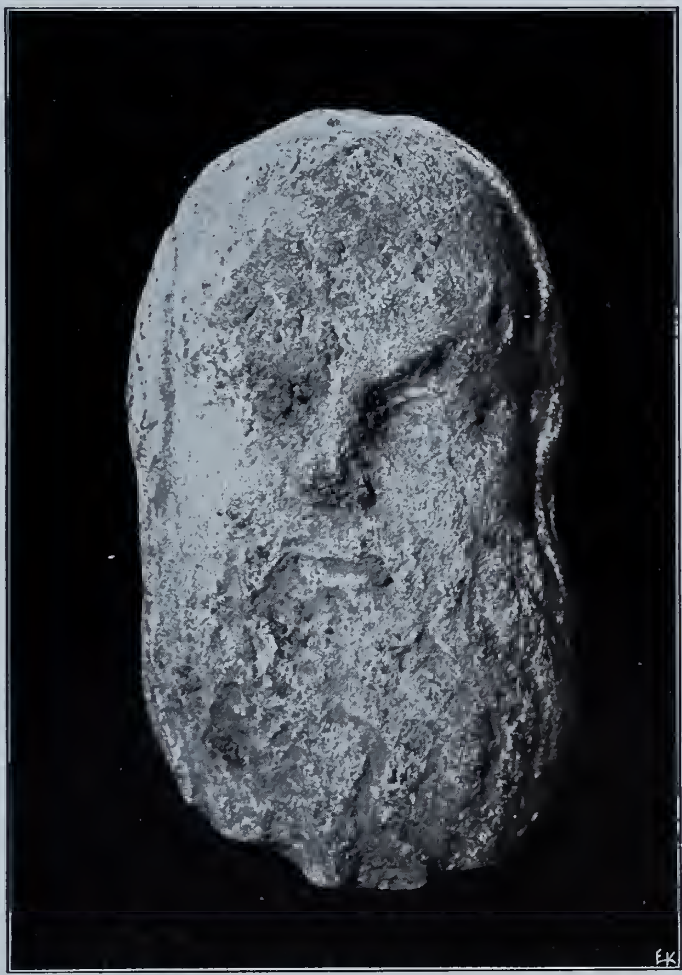
[2] Τοῦ τάφου Β. δηλ.

[3] Δηλ. οἱ Ι καὶ Κ.

[4] Δηλ. οἱ Ι΄ καὶ Κ΄ οἱ καὶ μὴ σημειωθέντες ἐν τῷ διαγράμματι.

ὑπαρχόντων χωμάτων. Συνελέχθησαν πολλὰ τεμάχια λεπτοτάτων φύλλων χρυσοῦ καθ' ἅπαν τὸ ἐσωτερικὸν τοῦ τάφου, εὑρέθη δὲ καὶ ἓν μικρὸν σιδηροῦν καρφίον (0,04) ὅπερ ἴσως ἦτο λείψανον ξυλίνου τινὸς σκεύους ἢ καὶ παρεισέδυσε κατὰ τύχην ἐκ τῶν πέριξ χωμάτων, προσέτι δὲ καὶ δύο ὑάλινα ἀγγεῖα τῶν συνήθων μετὰ κοιλίας πλατείας καὶ λαιμοῦ λίαν ὑψηλοῦ.

Ὁ δεύτερος τάφος (Κ) περιεῖχε τὰ ὀστᾶ ἑνὸς νεκροῦ λίαν ἐφθαρμένα. Ἡ κεφαλὴ ἔκειτο πρὸς νότον, τὸ δὲ σῳζόμενον μέρος τοῦ κρανίου ἔφερεν ὀπὴν ὡσεὶ ἐκ πληγῆς βέλους προερχομένην. Παρὰ τὸ κρανίον εὑρέθη ταινία χρυσῆ καὶ μικρὰ λιθίνη προτομὴ ἀνδρὸς βαθυπώγωνος (εἰκὼν ἀριθ. 6) ἀναφαλαντίου ἔχουσα ὕψος 0,108. Ἐν τῷ μέσῳ τοῦ τάφου εὑρέθη δακτύλιος χρυσοῦς μετὰ στε-

Εἰκὼν 6.

φάνης ἐξ ὑαλώδους μάζης ἐφθαρμένης, ἐφ' ἧς διακρίνονται ἴχνη ἐκτύπου τεθρίππου, καὶ σωρὸς διαφόρων σιδηρῶν καὶ χαλκῶν ἐργαλείων, μετ' αὐτῶν δὲ τέσσαρα ἐξ ὑαλώδους μάζης ἡμιφακοειδῆ σωμάτια (διάμ. 0,015 - 0,018) καὶ προσέτι πήλινον ἀγγεῖον σωληνοειδές. Τὰ πλεῖστα τῶν ἐργαλείων ἔχουσι σχῆμα περόνης ἢ μήλης (εἰκ. 7, κάτω), τρία ὅμως ἔχουσι σχῆμα κοπέως (εἰκ. 7, ἄνω), ὧν τὸ μέγιστον ἔχει μῆκος 0,17 καὶ μέγιστον πλάτος 0,05. Εἴς τι τῶν ἐργαλείων ἀνήκει καὶ κρίκος τις, οὗ σῴζεται τεμάχιον. Τὰ ἡμιφακοειδῆ σωμάτια τὰ μετ' αὐτῶν εὑρεθέντα ἴσως ἦσαν κοσμήματά τινος ἐξ αὐτῶν ἢ τῆς περιεχούσης αὐτὰ θήκης. Ὁμοῦ μετὰ τῶν ἐργαλείων εὑρέθη προσέτι καὶ μικρὸν κύπελλον διαμ. 0,044 χειροποίητον ἐκ μέλανος πηλοῦ, ὡσαύτως δὲ καὶ μεγάλη ψῆφος ἐξ

ἠλέκτρου διάτρητος (διάμ. 0,032 καὶ πάχ. 0,16) καὶ ὀλίγον ἀπωτέρω μικρὰ μήτρα μετὰ τύπου μορφῆς Πανίσκου (εἰκ. ἀριθ. 8)».

Ταῦτα περὶ τῶν τάφων τούτων ὁ συνάδελφος Σκιᾶς.

Λ) Κεραμιδοσκεπὴς καὶ κεραμιδόκτιστος κατὰ τὸ πλεῖστον· διότι πρὸς βορρᾶν ἀπετέλουν τὰς πλευρὰς αὐτοῦ αἱ δύο ἐκ τῶν τριῶν μεγάλων πωρίνων πλίνθων τῶν ὄπισθεν τοῦ τάφου Ζ (παράβ.

Εἰκὼν 7.

διάγρ. πίν. 4 καὶ ἀνωτ. σελ. 65). Πρὸς τὸ δυτικὸν ἄκρον εἶχε τοῖχον ἐκ *ξηρολιθιᾶς* ἢ πηλόκτιστον, διότι τὸ πρᾶγμα σαφῶς δὲν διεκρίνετο. Ἔκειτο μικρόν τι ὑψηλότερον τῶν ἄλλων (1,90 ὑπὸ τὸ σημερινὸν ἔδαφος). Οὗτος δὲ καὶ ὁ ὑπὸ τὸ στοιχεῖον Χ σημειωθεὶς (ἴδε διάγραμμα) ἦσαν οἱ μόνοι τάφοι οἱ ἀπ᾽ ἀνατολῶν πρὸς δυσμὰς φερόμενοι, ἐνῷ οἱ λοιποὶ πάντες ἔχουσι φορὰν ἐκ βορρᾶ πρὸς νότον. Μ. 2,15-2,05 πλ. 055, βάθος 0,50 περίπου· πυθμὴν μίγμα σκληρόν.

Ἐν αὐτῷ εὑρέθησαν πλειόνων νεκρῶν ὀστᾶ· διότι πλὴν τοῦ σῴου κρανίου τοῦ κατὰ τὴν ἀνατολικὴν πλευρὰν κειμένου καὶ πρὸς δυσμὰς βλέποντος (ἡ κάτω σιαγὼν εἶχε καὶ τοὺς 16 ὀδόντας σώους) εὑρέθη καὶ ἑτέρου κρανίου τμῆμα. Κτερίσματα· φύλλων χρυσῶν (δρυὸς) τεμάχια χύδην ἐρριμμένα, τεμάχιον σιδήρου ἀγνώστου μοι πράγματος, ἀγγεῖα ὑάλινα τῶν συνηθεστάτων, μολυβδίνης ταινίας ἀρκετὰ παχείας τεμάχιον (γράμματα δὲν εἶχε) καί τινα ἄλλα οὐδενὸς λόγου ἄξια.

Μ) Παρακείμενος τοῦ Λ, ἄνευ καλύμματος, ἐκ μεγάλων πλακῶν ἀσβεστολίθου (ὅμοιος δηλ. τοῖς Ι, Κ) μ. 2,25-2,00 πλ. 0,90-0,55, βάθος

Εἰκὼν 8.

0,50 περίπου· οὔτε κτερίσματα, οὔτε ὀστᾶ εὑρέθησαν ἐν αὐτῷ, πλὴν ἑνός, ὅπερ μοὶ ἐφάνη ὂν ζῴου ὀστοῦν καὶ ὄχι ἀνθρώπου. Ὁ τάφος ἴσως νὰ εἶχεν ἀνοιχθῇ εἰς ἀρχαίους χρόνους, ὅπως καὶ ὁ Θ.

Πλὴν τούτων ὑπῆρχε καὶ ἄλλος τάφος, ἴσως μάλιστα ὄχι εἷς ἀλλὰ δύο μεταξὺ τοῦ Η καὶ Θ ($Η^1$ καὶ $Η^2$) κεραμιδοσκεπεῖς, ἀλλ᾽ οὗτοι εὑρεθέντες πρότερον ὑπὸ τῶν σκαφέων τῶν τὰ θεμέλια ἀνοιξάντων εἶχον ἐπὶ τοσοῦτον διαταραχθῆ, ὥστε ἀδύνατον μοὶ ἦτο νὰ λάβω αὐτῶν σαφῆ ἔννοιαν. Εἰς τὰ χώματα αὐτῶν δὲν εὗρον ἢ ὀστᾶ μόνον, ἐνῷ εἰς τὰ πέριξ χώματα εὑρέθησαν ἐδῶ καὶ ἐκεῖ καὶ θραύσματα ἀγγείων (πόδες, λαβαὶ καὶ τὰ παρόμοια μὲ μέλαν γάνωμα) οὐδεμίαν ἔχοντα, ὡς εἴκασα, μὲ τοὺς τάφους σχέσιν.

Ν) Ὄπισθεν τοῦ Δ, τὴν κατασκευὴν ὅμοιος τοῖς Ι, Κ καὶ Μ, δηλ. πλευραὶ μεγάλαι πλάκες ἀσβεστολίθου, κάλυμμα ὡσαύτως. Μ. 2,10 (ἐξωτερικὸν) πλ. 0,95 (ἐσωτερικὸν 0,55) βάθος 0,95. Ἐν αὐτῷ εὑρέθησαν πάντα σχεδὸν τὰ ὀστᾶ ἀνθρώπου ἠλικιωμένου. Τὸ κρανίον σῶον· ὁ σκελετὸς ὕπτιος ἀπὸ βορρᾶ πρὸς νότον. Κτερίσματα ἀνάξια λόγου, ἤτοι τεσσάρων ἥλων σιδηρῶν αἱ κεφαλαὶ

Εἰκὼν 9.

(τῆς ξυλίνης σαρκοφάγου πιθανῶς λείψανα), ἐξ ὑαλώδους μάζης οἱονεὶ *κομβίον* ἡμισφαιροειδὲς καὶ μικρὰ ψῆφος διάτρητος ἐξ ὑαλώδους μάζης.

Ξ) Παραπλεύρως τοῦ προηγουμένου, κοινὴν ἔχων μάλιστα τὴν ἑτέραν τῶν μακρῶν πλευρῶν πρὸς τοῦτον. Μ. 2,15, πλ. 0,62-0,70, βάθος 0,90· πυθμὴν ὡς καὶ ὁ τοῦ προηγουμένου, ἤτοι μίγμα σκληρόν. Κατασκευὴ ὁμοία πρὸς τὴν τοῦ

προηγουμένου. Ὀστᾶ ὀλίγα. Περίεργον ὅτι οὔτε ἴχνος κρανίου εὑρέθη. Κατὰ τὸ πρὸς βορρᾶν ἄκρον, ἐπὶ λίθου ὕψος περίπου 0,60 ἔχοντος καὶ τὴν βορείαν πλευρὰν αὐτοῦ τρόπον τινὰ ἀποτελοῦντος, ἵστατο ἀνάγλυφον ὕψ. 0,82 βλέπον πρὸς μεσημβρίαν. Τὸ κατώτερον μέρος αὐτοῦ (ὕψ. 0,38 περίπου) ἀπετέλει μετὰ τοῦ λίθου, ἐφ᾽ οὗ ἵστατο, τὴν στενὴν βορείαν πλευρὰν τοῦ τάφου.

Τὸ ἀνάγλυφον ἀπολήγει ἄνω εἰς ἀετωμάτιον, εἰκονίζει δὲ γυναῖκα ἱσταμένην *ἀντωπὸν* ἐν τῇ συνήθει ἀναβολῇ καὶ στάσει, καὶ παρὰ τὸν δεξιὸν αὐτῆς πόδα παιδίσκην ἱσταμένην *κατὰ γραφὴν* καὶ κρατοῦσαν ταῖς χερσὶ κιβωτίδιον. Τὸ ἀνάγλυφον φέρει καὶ τήνδε τὴν ἐπιγραφήν:

ΑΦΡΟΔѠΔΙΟΝΥΣΟΔΩΡΟΥ
ΜΙΛΗΣΙΑ

ἧς τὸ ω, ὡς βλέπει ὁ ἀναγνώστης, διπλοῦν ἔχει τὸ σχῆμα, Ѡ καὶ Ω ἐγκεχαραγμένον ὄν. Ὕψ 0,82 πλ. 0,33, πάχ. 0,08.

Περίεργον δὲ ὅτι καὶ τὴν ἑτέραν στενὴν τοῦ τάφου πλευρὰν ἀπετέλει ὡσαύτως ἀνάγλυφον (μετὰ παραστάδων) ἀποκεκρουμένον τὰ κάτω καὶ *ἀνάστροφα* (μὲ τὴν κεφαλὴν πρὸς τὰ κάτω) τεθειμένον (εἰκ. 9). Καὶ τοῦτο εἰκονίζει γυναῖκα ἱσταμένην *κατὰ γραφὴν* πρὸς τ᾽ ἀριστερὰ τοῦ θεατοῦ βλέπουσαν (ἔκφρασις περίλυπος) καὶ τῇ δεξιᾷ ψαύουσαν τοῦ ἄκρου *πωγωνίου* τῆς ἀντιμετώπου ἱσταμένης παιδίσκης καὶ κρατούσης κιβωτίδιον. Τὸ θέμα εἶναι ἀρχαῖον καὶ τῶν καλῶν τῆς ἑλληνικῆς τέχνης χρόνων ἐπινόημα, ἀλλ᾽ ὁ ἡμέτερος λίθος δὲν εἶναι βεβαίως καὶ προϊὸν τῶν χρόνων ἐκείνων. Ὁ ποιήσας τὸ ἔργον γενναίαν εἶχε τὴν πρόθεσιν, ἀλλ᾽ ὄχι καὶ τὴν δύναμιν νὰ παραγάγῃ τι ἀντάξιον τῶν παραδειγμάτων, ὑφ᾽ ὧν ἐνεπνέετο. Ὕψ. σῳζόμενον 0,94, πλ. 0,54, πάχος 0,08. Κτερίσματα δὲν εὑρέθησαν εἰμὴ συντρίμματα ὑαλίνου χαλκίνου τινὸς σκεύους καὶ θραύσματα ἀγγείου τῶν συνήθων.

Ἔξω δὲ τῶν δύο τούτων τάφων εὑρέθησαν πρὸς δυσμὰς μὲν κιονίσκος ἐνεπίγραφος (ἴδε κατωτέρω), πρὸς μεσημβρίαν δὲ προσωπὶς ἀνδρικὴ ὑπερφυσικοῦ μεγέθους, λίθου πεντελησίου, ἣν καὶ ἀπεικονίζομεν ὧδε διὰ τὸ περίεργον αὐτῆς (εἰκ. ἀριθ. 10).

Κατὰ δὲ τὴν θέσιν, ἣν διὰ τοῦ γράμματος Ο ἐσημείωσα, εἰς ἐπίπεδον πολὺ τοῦ πυθμένος τῶν δύο τούτων τάφων (0,50 περίπου) ὑψηλότερον εὑρέθησαν καὶ ὀστᾶ πολλά, ὡσεὶ δύο νεκρῶν, ἐν οἷς καὶ κρανίον ἀκέραιον καὶ ἑτέρου κρανίου θραύσματα. Τὸ ἀκέραιον μάλιστα κρανίον προσηρείδετο εἰς τὸ ἀνάγλυφον τῆς μεσημβρινῆς πλευρᾶς τοῦ τάφου Ξ βλέπον πρὸς μεσημβρίαν. Ἴσως ὑπῆρχε καὶ ἐδῶ ἕτερος τάφος *κεραμιδοσκεπής*, ἔκπαλαι καταστραφείς, ἢ καὶ *ἁπλοῦς βόθρος*. Εἰς δὲ τὰ ἐκεῖ χώματα εὑρέθησαν καί τινα καθ᾽ ἑαυτὰ ἀνάξια λόγου πράγματα, τρία κωνοειδῆ πήλινα (δύο διάτρητα) τῶν πάνυ συνήθων βαρίδια, ἀγγείου πηλίνου σωληνοειδοῦς τμῆμα, φακοειδὲς διάτρητον πήλινον σῶμα, λύχνος κολοβὸς καὶ ἑτέρου τμῆμα καὶ ἀγγείων κοινῶν θραύσματα, ὧν ὅμως δύο ἔφερον ἔκτυπα ἐρυθρὰ ἐπὶ μέλανος ἐδάφους κοσμήματα, τὸ ἕτερον *βούκρανον* (;) μεταξὺ δύο ροδάκων ἐκ στιγμῶν ἀποτελουμένων καὶ μετὰ στιγμῆς ὡς κέντρου, νόμισμα χαλκοῦν κατεστραμμένον καὶ κεφαλὴ (;) χαλκοῦ ἥλου (;) καὶ ὑάλινον ἀγγεῖον τῶν συνήθων. Εἰς τὰ ἀνώτατα δὲ στρώματα καὶ νόμισμα χαλκοῦν τοῦ Θεοδοσίου τοῦ Α΄.

Ο΄) *Κεραμιδοσκεπὴς σαγματοειδής*. Μῆκ. 2,00 περίπου, πλάτ. 0,40, βάθος ἐπίσης 0,40, κατεύθυνσις ΒΔ-ΜΑ, πυθμὴν *μίγμα σκληρόν*, ἂν καὶ σαφῶς δὲν διέκρινα τὸ πρᾶγμα· ἐλάχιστα ἐν αὐτῷ χώματα καὶ ὀστᾶ ὀλίγα νεαροῦ προσώπου. Ἔκειτο δὲ οὗτος εἰς ἐπίπεδον ὑψηλότερον καὶ αὐτοῦ τοῦ ὑποτεθέντος ὡς τάφου βόθρου Ο. Κτερίσματα ἢ δὲν ὑπῆρχον ἢ θὰ ἦσαν παντελῶς ἀνάξια λόγου· διότι ἐν τῷ ἡμερολογίῳ μου οὐδὲν περὶ τούτων σημειῶ.

Π) Τοῖχοι ἐξ ὀπτῶν πλίνθων· κάλυμμα δύο πλάκες ἀσβεστολίθου ἀκατέργαστοι· ἔσωθεν ἐπικεχρισμένος, εἰς βαθύτερον καὶ αὐτοῦ τοῦ Ξ ἔτι ἐπίπεδον· 2,60 ὑπὸ τὸ σημερινὸν ἔδαφος τὸ κάλυμμα αὐτοῦ. Μῆκ. 2,40, πλ. 0,50-0,90, βάθος, 0,83. Χώματα ἐν αὐτῷ ὀλίγα· ἐπ᾽ αὐτῶν δὲ τῶν χωμάτων κατὰ τὴν βορείαν στενὴν πλευρὰν ὀστᾶ εἰς σωρὸν ὄχι πλήρους, ἀλλ᾽ ὁπωσδήποτε σκελετοῦ ἀνθρώπου (ἀφοῦ καὶ κρανίου καὶ λεκάνης ὑπῆρχον λείψανα), ὑπὸ δὲ τὰ ὀλίγα χώματα, τὰ διὰ τῶν ῥωγμῶν διεισδύσαντα, ἄλλα ὀστᾶ, οἱ μηροὶ πρὸ πάντων τεθειμένοι οὕτω, ὡσεὶ ὁ νεκρὸς

ἔβλεπε πρὸς βορρᾶν. Βεβαίως ὁ τάφος εἶχεν ἀνασκαλευθῆ εἰς παλαιοὺς χρόνους. Πυθμὴν μίγμα σκληρόν. Κτερίσματα *πινακὶς χαλκῆ τετράγωνος* (0,15×0,15 περίπου, πάχ. 0,002-0,003) ἄνευ τρημάτων καὶ ἄνευ οὐδενὸς κοσμήματος. Πλὴν δὲ ταύτης καὶ χαλκοῦς κρίκος εἰς σιδηροῦν προσκεκολλημένος καὶ ἀμφότεροι εἰς κεφαλὴν ἥλου σιδηροῦ προσηλωμένοι (λείψανα ξυλίνης σαρκοφά-

Εἰκὼν 10.

γου;) καὶ τμῆμα δακτυλιδίου (;) Ἆρά γε εἰς τοῦτον τὸν τάφον νὰνῆκεν καὶ ὁ κατωτέρω ὑπ' ἀριθ. 1 ἀναγραφόμενος ἐνεπίγραφος κιονίσκος ἐκεῖ πλησίον εὑρεθείς; Σημειωτέον δ' ὅτι ἐν μέρει τὴν ἀνατολικὴν μακρὰν αὐτοῦ πλευρὰν ἀπετέλει λίθος ἀρουραῖος ἱκανῶς μέγας.

Ρ) Ἐκτισμένος τὰ κάτω ἐκ μικρῶν λίθων, τὰ ἄνω ἐξ ὀπτῶν πλίνθων· ἐπικεχρισμένος. Πρὸς νότον

ἐπερατοῦτο διὰ κυρτῆς κεραμίδος· μ. 1,85, πλ. 0,45, βάθ. 0,40. Κάλυμμα κεραμίδες. Ἡ κεφαλὴ κατὰ τὸ βόρειον ἄκρον. Ὑπὲρ τοῦτον ἔκειτο ἄλλος τάφος Ρ[1] καθ' ὁλοκληρίαν σχεδὸν μὲ τὸν ὑπ' αὐτὸν συμπίπτων (μ. 1,70, πλ. 0,40, βάθ. 0,45) ἐκ καμπύλων ἀποτελούμενος κεραμίδων. Ἑκατέρωθεν τῆς δευτέρας καμπύλης κεραμίδος ὑπῆρχον λίθοι οἱονεὶ πρὸς στερέωσίν της. Κατὰ τὴν κεφαλήν, ἥτις ἔκειτο πρὸς νότον, κάλυμμα δὲν ὑπῆρχεν. Εὑρέθη δὲ παρ' αὐτὴν (τὴν κεφαλὴν) δεξιὰ χαλκοῦν ὅλως ἐφθαρμένον νόμισμα καὶ ἕτερον προσκεκολλημένον εἰς τὴν κάτω (πρὸς τὰ δεξιὰ) σιαγόνα, ἐφ' ἧς ὡς καὶ ἐπὶ τῶν ὀδόντων ὁ χαλκὸς κατέλιπεν ἴχνη. Ἡ κεφαλὴ τοῦ νεκροῦ εἶχε θέσιν ὀρθίαν.

Σ) Ἐκ λίθων πηλῷ συνδεδεμένων ἐκτισμένος καὶ ἔσωθεν ἐπικεχρισμένος μὲ τὸ σύνηθες χρίσμα (τὸ ἐξ ἀσβέστου καὶ ἄμμου), φέρον ἐγχαράκτους ἀλλεπαλλήλους τρεῖς τεθλασμένας γραμμάς, καὶ κεκαλυμμένος δι' ὀπτῶν πλίνθων· μ. 1,90-2,00, πλ. 0,50 καὶ βάθος 0,75. Ὀστᾶ εἶχεν, ἀλλ' ὄχι καὶ πολλά· τοῦ κρανίου λείψανα ἀσφαλέστατα.

Τ') Μεταξὺ τοῦ Ρ καὶ Σ εἰς τὸ ἐπίπεδον τοῦ Ρ, κεραμιδόκτιστος· κάλυμμα δὲν εἶχεν· ὀστᾶ εἶχε δύο εἰμὴ καὶ πλειόνων νεκρῶν· πυθμὴν ἀσβεστόστρωτος. Μ. 1,70, πλ. 0,50, βάθος 0,55 περίπου.

Τ) Κεραμιδόκτιστος καὶ κεραμιδοσκεπής· κεραμίδες καμαρωταί. Πρὸς βορρᾶν ἐσῴζοντο αἱ καλύπτουσαι αὐτὸν κεραμίδες, και ὅμως ὑπὸ ταύτας ὀστᾶ δὲν ὑπῆρχον, ἐνῷ κατὰ τὸ μέσον τοῦ τάφου εὑρέθησαν ὀστᾶ εἰς σωρόν.

Υ) Ἐκτισμένος καὶ κεκαλυμμένος μὲ ὡραίας ὀπτὰς πλίνθους· μετρηθεῖσα μία τούτων εὑρέθη ἔχουσα μ. 0,63, πλ. 0,63 καὶ πάχος 0,065. Κατὰ τοὺς ἁρμοὺς των συνεδέοντο πρὸς ἀλλήλας διὰ μίγματος ἐξ ἀσβέστου καὶ ἄμμου. Μῆκος τοῦ τάφου 2,05, πλ. 0,50, βάθος 0,55. Ὁ τάφος ἔκειτο εἰς ἐπίπεδον ταπεινότερον τοῦ τῶν ἄλλων πάντων· ὑπὸ τὰ ὀστᾶ *ἀμμουδιὰ* καὶ ὑπὸ ταύτην εἰς βάθος 0,20-0,30 τὸ στέριφον. Τὰ ὀστᾶ πιθανῶς νὰ ἀνῆκον εἰς δύο νεκρούς, διότι κρανίου τεμάχια εὑρέθησαν καὶ κατὰ τὴν ΒΔ^ην^ καὶ τὴν ΜΑ^ην^ γωνίαν. Καὶ ὀλίγα *κεκαυμένα ὀστᾶ* κατὰ τὴν ΜΑ^ην^ γωνίαν, ζῴου πιθανώτατα (τοιαῦτα τοὐλάχιστον μοὶ ἐφάνησαν). Κυρίως τὰ ὀστᾶ τῶν σκελῶν (ἑνὸς καὶ μόνου σκελετοῦ) ἐσῴζοντο καὶ ἦσαν καταφανῆ. Κτερίσματα δὲν ὑπῆρχον, εἰμὴ μόνον ὑάλινον ἀγγεῖον τῶν συνήθων.

Φ) Κεραμιδοσκεπὴς βόθρος μὲ κεράμους *καμαρωτούς*. Κατὰ τὰ ἄκρα δὲν ἐφράσσετο, τοὐλάχιστον δὲν ἐσῴζοντο φραγμοί· τούτου ἕνεκα καὶ ἐξέλαβον αὐτὸν κατ' ἀρχὰς ὡς λείψανον *ὀχετοῦ*· ἀκριβεστέρα ἔρευνα ἀπέδειξεν ὅτι τάφος ἦτο καὶ οὗτος, πιθανώτατα νεαροῦ προσώπου, διότι ἐμπεριεῖχεν, εἰ καὶ ὄχι πολλά, ὀστᾶ.

Χ) Ὅμοιος τοῦ Φ, ἀλλ' αἱ κεραμίδες ἐκ πηλοῦ ὠχροῦ πεποιημέναι· μ. 1,90 περίπου, πλ. 0,50, βάθος 0,45-0,50. Ὀστᾶ ὑπῆρχον, ἀλλὰ ποῦ ἔκειτο ἡ κεφαλὴ ἄδηλον, διότι κρανίου λείψανα δὲν εὑρέθησαν· ὑπὸ δὲ τοῦτον

Ψ) Ταφίδιον, ὅπερ ἀπετέλουν δύο σκαφοειδεῖς λάρνακες μὲ περιχείλωμα, ὑπερκειμένης τῆς ἑτέρας ἐπὶ τῆς ἑτέρας. Τὴν ἄνω λάρνακα εἶχον θραύσει κατὰ τὴν τοποθέτησιν τοῦ ὑπερκειμένου νεκροῦ ἢ μᾶλλον ὑπὸ τὸ βάρος τοῦ ὑπερκειμένου χώματος ἐθραύσθησαν οἱ κέραμοι τοῦ ὑπερκειμένου τάφου (Χ) καὶ ἔθραυσαν καὶ τὴν ἄνω λάρνακα τοῦ ταφιδίου καὶ εἰσῆλθον καὶ ἐντὸς αὐτοῦ κατὰ τὴν ἀνατολικὴν γωνίαν[1]. Διότι καὶ τοῦ τάφου (Χ) καὶ τοῦ ταφιδίου (Ψ) ὡς βλέπει ὁ ἀναγνώστης ἡ κατεύθυνσις ἦτο ἀπ' ἀνατολῶν πρὸς δυσμάς. Τὸ ταφίδιον ἐμπεριεῖχεν ὀστᾶ σφόδρα κεκαυμένα καὶ κτερίσματα, πυξίδα ἄνευ πώματος ἁπλῆν μελανοβαφῆ τῶν συνήθων καὶ ἀρύβαλον ἐπίσης μελανοβαφῆ μὲ ῥαβδώσεις. Κατὰ δὲ τὴν ἀνατολικὴν γωνίαν τοῦ τάφου ἔξω εἰς τὰ χώματα ἄνθρακες ἀρκετοί. Ἀλλὰ καὶ κατὰ τὴν θέσιν, ἣν διὰ τοῦ γράμματος Ω ἐσημείωσα, εὑρέθη κάλπις πηλίνη (εἰς τὸ αὐτὸ περίπου ἐπίπεδον), ἁπλῆ, συντετριμμένη, μὲ ὀστᾶ κεκαυμένα, καὶ ἄλλα τινὰ ἀγγεῖα, ἐν οἷς καὶ ληκύθου λευκῆς τεμάχια.

Σημειωτέον πρὸς τούτοις ὅτι μεταξὺ τοῦ Β καὶ Γ τάφου, ἀλλ' εἰς τὸ ἐπίπεδον τῶν καλυμμάτων των, ἔκειτο ἕτερος νεκρὸς τεθαμμένος εἰς ἁπλοῦν βόθρον, οὗ εὑρέθησαν τὰ ὀστᾶ χωρὶς οὐδὲ τὸ ἐλάχιστον νὰ εὑρεθῇ λείψανον τεχνητοῦ τάφου· ἐσημείωσα τὴν θέσιν αὐτοῦ ἐν τῷ διαγράμματι διὰ τοῦ

[1] Ἐξηγῶ οὕτω τὸ πρᾶγμα, διότι ἡ ὑπόθεσις ὅτι ἴσως καὶ σύλησις νὰ ἐγένετο ἐν παλαιοῖς χρόνοις, δὲν μοὶ φαίνεται πιθανή· τοῦτον δὲ τὸν τάφον δὲν εἶχον ἀνεύρει οἱ σκαφεῖς τῶν θεμελίων.

γράμματος Β΄ εἰς δὲ τὴν θέσιν, ἣν ἐσημείωσα ἐν τῷ διαγράμματι διὰ τοῦ γράμματος Δ΄, καὶ εἰς τὸ ἐπίπεδον τοῦ τάφου Ρ¹ ὑπῆρχον ἐπίσης ὀστᾶ καὶ κεραμίδες καὶ συντρίμματα πίθου, ἀλλ᾽ οὕτω φύρδην μίγδην κείμενα, ὥστε σαφῆ τῶν ἐκεῖ πραγμάτων ἔννοιαν δὲν ἠδυνήθην νὰ συλλάβω. Τοῦτο προῆλθεν ἐν μέρει διότι εἶχον σκάψει πρότερον ἐκεῖ οἱ τὰ θεμέλια ἀνοίξαντες, ἐν μέρει ὅμως, ἢ τοὐλάχιστον ἐγὼ πιστεύω, διότι τάφοι τινὲς ἐκεῖ ὑπάρχοντες εἶχον καταδυθισθῆ. Ὀστᾶ δὲ ὑπὲρ τὸ κάλυμμα τοῦ τε τάφου Γ καὶ τοῦ Δ ἐμαρτύρουν ὅτι καὶ ἐκεῖ εἶχόν ποτε ἀνοιχθῆ ἁπλοῖ βόθροι καὶ ἐνταφιασθῆ ἐν αὐτοῖς νεκροί.

Πλὴν δὲ τῶν τάφων εὑρέθη εἰς βάθος ὑπὸ τὸ

Εἰκὼν 11.

σημερινὸν ἔδαφος 1,60 - 1,70 *ὀχετὸς* ὑπὸ καμαρωτῶν κεραμίδων ὕψους 0,60 περίπου κεκαλυμμένος καὶ ἐν αὐτῷ τῷ στερίφῳ (ἐν τῇ κιμωλίᾳ) κεκομμένος καὶ πλήρης ἰλύος τεφρόχρου. Ἐν τῷ διαγράμματι ἐσημειώθη ὁ ὀχετὸς διὰ γραμμῆς συνεχοῦς, ὅπου ἐσῴζετο, διὰ στιγμῶν δὲ ἡ προέκτασις αὐτοῦ. Κατὰ τὴν θέσιν τὴν σημειωθεῖσαν διὰ τοῦ γράμματος α ὑπῆρχε *φρεατὶς* κεκαλυμμένη ὑπὸ τεσσάρων *ἐνεπιγράφων λίθων*, περὶ ὧν κατωτέρω ὁ λόγος. Κατὰ δὲ τὴν θέσιν τὴν σημειωθεῖσαν διὰ τοῦ γράμματος β παρὰ τὸ *φρέαρ*, ὅπερ εἶχεν ἤδη ἀνοίξει ὁ ἰδιοκτήτης πρὶν ἢ ἀρχίσῃ νὰ ἀνοίγῃ τὰ θεμέλια τῆς οἰκοδομῆς, εὑρέθησαν ἐν σωρῷ θραύσματα ἀγγείων διαφόρων χρόνων, ὡσεὶ ἐξεπίτηδες ἐκεῖ ποτε ῥιφθέντα, ἐν οἷς περὶ τὰ πεντήκοντα τεμάχια σκύφων τῶν λεγομένων *ἑλληνιστικῶν* χρόνων καὶ ὦτα ἀμφορέων ἐνεπίγραφα τῶν συνήθων εἰς ἱκανὸν ἀριθμόν. Μνημονευτέα δὲ πρὸς τούτοις εἰς τὰ χώματα τῆς ἀνασκαφῆς εὑρεθέντα καὶ κεφαλὴ πηλίνη ἀνδρὸς πωγωνοφόρου *στροφιοφόρου* καὶ πηλίνη μήτρα φέρουσα τύπον ἀνδρὸς κρατοῦντος ἐν χερσὶ παῖδα *ὕπτιον* (εἰκ. 11) καὶ εἰδώλιον πήλινον κυνὸς καθημένου μετὰ τῆς συμφυοῦς βάσεως ὄχι ἐντελῶς πλῆρες.

Ὑπὲρ δὲ τὸν ὀχετὸν εἰς ὕψος 0,30 - 0,40 περίπου ἐφαίνετο εἰς διάφορα μέρη ὑπάρχον οἱονεὶ στρῶμα γῆς σκιρωτόν. Ἑτέρου δὲ ὀχετοῦ βαθύτερον τοῦ πρώτου κειμένου ἐφάνησαν ἴχνη κατὰ τὴν θεσιν τὴν σημειωθεῖσαν διὰ τοῦ γράμματος δ γνωσθέντα κυρίως ἐκ τῆς *ἰλύος*, ἥτις ἐκάλυπτε τὸν ἐκεῖ τόπον. Ἐκεῖ δὲ εἰς τὰ περὶ τὸ φρέαρ χώματα ἐντεῦθεν καὶ πρὸς βορρᾶν τῆς γραμμῆς τοῦ ὑψηλοτέρου ὀχετοῦ εὑρέθη καὶ γυναικεία ἀρχαϊκὴ κεφαλὴ (λ. μαρμάρου) δυστυχῶς κάκιστα διατηρουμένη καὶ τούτου ἕνεκα μὴ κριθεῖσα ἀξία ἀπεικονίσεως.

Πλὴν δὲ τῶν ἄνω μνημονευθέντων εὑρέθησαν ἐν τῇ ἀνασκαφῇ καὶ οἱ ἑξῆς ἔτι ἐνεπίγραφοι λίθοι.

1) Κιονίσκος ἁπλοῦς λίθου γλαυκοῦ σχεδὸν σῶος· ὕψ. 0,90 διάμετρος ἄνω 0,25· ἐπιγραφή·

ΦΙΛΙΣΤΑ
ΦΙΛΛΙΔΟΣ
ΑΡΓΕΙΑ
ΑΝΔΡΟΚΛΕΟΥΣ
ΠΤΕΛΕΑΣΙΟΥ
ΓΥΝΗ

Παράβ. ἀνωτέρω σελ. 67 (τάφος Π).

2) Κιονίσκος λίθου γλαυκοῦ, τὰ κάτω ἀποκεκρουμένος· ὕψ. σῳζόμενον 1,60 διαμ. 0,50, ἐπιγραφὴ γράμμασι λίαν ἀκρεμονωτοῖς.

ΑΥΛΟΣΒΑΛΓΙΟΣ
ΒΑΣΣΟΣ
ΠΑΛΗΝΕΥΣ

3) Κιονίσκος λ. λευκοῦ σχεδὸν σῶος. Ὕψ. 0,75 διαμ. 0,19· ἐπιγραφή·

ΝΙΚΑΡΕΤΗ
ΑΘΗΝΙΩΝΟΣ
ΙΦΙΣΤΙΑΔΟΥ
ΘΥΓΑΤΗΡ

4) Κιονίσκος λίθου λευκοῦ ἀποκεκρουμένου τὰ κάτω· ὕψ. 0,65, διάμετρος 0,24.

ΑΡΙΓΝΩΤΟΣ
ΝΙΚΟΜΑΧΟΥ
ΦΥΛΑΣΙΟΣ

5) Ἀνθεμωτὸς ἀκροκέραμος στήλης λ. λευκοῦ ὕψ. σῳζόμενον 0,30, πλ. 0,33, ἐπιγραφὴ κολοβή·

....ΦΡΟ......

6) Κιονίσκου λίθου γλαυκοῦ τεμάχιον· ὕψους 0,40· ἐπιγραφή.

ΕΥΦΡΟΣΥΝΗ
ΜΙΛΗΣΙΑ

7) Κιονίσκου λ. γλαυκοῦ τεμάχιον· ὕψ. 0,22 διάμ. 0,15· ἐπιγραφή.

ΧΡΥΣΙΣ
ΕΥΤΥΧΟΥ

Παράβ. ἀνωτέρω σελ. 67 (τάφος Η).

8) Κιονίσκου λ. γλαυκοῦ τεμάχιον· ὕψ. 0.21 διάμ. 0,17· ἐπιγραφή·

Ι Ω Ν
ΔΗΜΗΤΡΙΟΥ
ΑΝΤΙΟΧΕΥΣ

Παράβ. ἀνωτέρω σελ. 67 (τάφος Η).

9) Ἁπλῆ στήλη πώρου σκληροῦ ὕψ. 0,40, πλ. 0,30, πάχ. 0,04· ἐπιγραφὴ γράμμασι τῆς προευκλειδείου γραφῆς·

ΤΙΜΟLLΟ

10) Στήλη ἁπλῆ ἀσβεστολίθου ὑπογλαυκίζοντος, τὰ κάτω καὶ τὰ δεξιὰ ἀποκεκρουμένη· ὕψ. σῳζόμενον μέγιστον 0,50, πλάτ. μέγιστον 0,30, πάχ. 0,05· ἐπιγραφή.

ΟΡΟΣΜΝΗ
ΜΑΤΟΣ

11) Λίθου πεντελικοῦ στήλη τὰ κάτω καὶ τὰ ἄνω (ὅπου ὑπῆρχεν ἀετωμάτιον) ἀποκεκρουμένη· ὕψ. σωζόμενον 0,46, πλ. 0,16-0,18 (ἡ στήλη ἦτο πρὸς τὰ κάτω πλατυτέρα, ὡς συνήθως) πάχ. 0,06· ἐπιγραφὴ γράμμασι τῶν ἀρχῶν τοῦ 4ου π. Χ. αἰῶνος.

Λ Υ Σ Ι Λ Λ Α
ΜΥΡΡΙΝ ΟΝΤΟΘ
Ε Ν

δηλ. *Λύσιλλα Μυρρινο(υ)ντόθεν*. Ἡ μὴ συνεχὴς γραφὴ τοῦ ἐπιρρήματος *Μυρρινουντόθεν* διήγειρε καὶ ἐμοὶ καὶ τῷ συναδέλφῳ Λεονάρδῳ τὴν ὑπόνοιαν ὅτι ἡ στήλη ἔφερέ ποτε *γραφήν*, τὴν εἰκόνα αὐτῆς ταύτης τῆς Λυσίλλας πιθανώτατα, ἧς ἡ κεφαλὴ ἔφθανε μέχρι τῆς κενῆς γραμμάτων θέσεως. Κρῖμα ὅτι τῆς γραφῆς οὐδὲ τὸ ἐλάχιστον σῴζεται ἴχνος. Τοὐλάχιστον δὲν κατώρθωσα νὰ διακρίνω τοιαῦτα· ὁ δὲ λίθος ἀφέθη ἐπίτηδες ἄπλυτος καὶ ὡς ἐκ τῆς γῆς ἐξήχθη.

12) Στήλη λ. πεντελικοῦ μετ᾽ ἀετώματος, οὗ ἀποκεκρουμένη ἡ πρὸς τὰ δεξιὰ τοῦ θεατοῦ γωνία· ὕψ. 1,08, πλ. 0,46, πάχ. 0,08· ἐπιγραφή·

ΝΑΣΤΑΣ ΔΑΜΑΣΙΑΣ

Οἱ τέσσαρες τελευταῖοι λίθοι (9, 10, 11, 12) εὑρέθησαν σκεπάζοντες τὴν *φρεατίδα* τοῦ ὀχετοῦ. Πάντες δὲ (1-12) φέρονται καταγεγραμμένοι ἐν τῷ προχείρῳ καταλόγῳ τοῦ ἐπιγραφικοῦ Μουσείου ὑπὸ τοὺς ἀριθ. 226-237.

Χρονολογία. Ὅτι τῶν ἐκεῖ ἀποκαλυφθέντων τάφων ὁ τάφος Ζ εἶναι ὁ ἀρχαιότατος ἐννοεῖ ὁ ἀναγνώστης ἐκ τῶν προειρημένων· οὗτος δὲ κατὰ τὰ περὶ τῆς ἐν αὐτῷ χρυσῆς δανάκης εἰρημένα δὲν δύναται νὰ εἶναι ἀρχαιότερος τοῦ ἔτους 146ου π. Χ. Ἀλλὰ καὶ πόσον νεώτερος εἶναι δύσκολον νὰ ῥηθῇ. Διότι καὶ ἂν ἀπεδεικνύετο ὅτι ἡ ἀργυρᾶ δραχμή, ἐξ ἧς ἡ χρυσῆ δανάκη ἐπήγασε, ἔχει κοπῆ κατὰ τὸ τελευταῖον ὅριον τῆς περιόδου, εἰς ἣν ἀνήκει, δηλ. κατὰ τὸ ἔτος 87ον π. Χ. πάλιν δὲν θὰ ἠκολούθει ἐκ τούτου ὅτι κατ᾽ ἐκεῖνο τὸ ἔτος καὶ ὁ τάφος ἐκτίσθη. Διότι νομίζω ὅτι ἠδύνατο καὶ ἐξ ἀρχαιοτέρου νομίσματος ἐν κυκλοφορίᾳ οὕτως καλῶς διατηρουμένου νὰ ἐκτυπωθῇ ἡ δανάκη. Γενικῶς λοιπὸν δύναται νὰ ῥηθῇ ὅτι ὁ τάφος εἶναι κατασκεύασμα τῶν ἀρχῶν τοῦ πρώ-

του π. Χ. αἰῶνος. Οἱ λοιποὶ ἦσαν ἀναντιρρήτως νεώτεροι καί τινες τούτων εἰς τὸν 1ον μ. Χ. αἰῶνα ἀνήκοντες.

Τρόπος ταφῆς. Ἡ κατεύθυνσις τῶν τάφων ἀπὸ βορρᾶ πρὸς νότον ὡρίζετο ἐξ αὐτῆς τῆς Ἱερᾶς ὁδοῦ, ἑκατέρωθεν τῆς ὁποίας καὶ ἔκειντο οἱ τάφοι· ἐξαίρεσιν δ' ὡς εἴδομεν ἀπετέλουν οἱ τάφοι Λ. καὶ Χ. Ταφὴ δὲ ἦτο τὸ κρατοῦν ἔθιμον, διότι μόνον τρεῖς τούτων οἱ Ζ, Θ' καὶ Ψ. ἐνέκλειον τὰ κεκαυμένα ὀστᾶ τῶν νεκρῶν. Περὶ τούτου δ' ὄντος τοῦ λόγου ὄχι ἄσκοπον κρίνω νὰ σημειώσω ὅτι δὲν μοὶ φαίνεται ὀρθὴ ἡ γνώμη τῶν εἰπόντων[1] ὅτι εἰς ἐπικράτησιν τοῦ ἐθίμου τῆς ἁπλῆς ταφῆς εἶχε συντελέσει καὶ ὁ Χριστιανισμός. Ὅταν ὁ Χριστιανισμὸς ἐξενίκησε καὶ κατέλυσε τὴν *ἐθνικὴν* θρησκείαν, τότε συγκατέλυσεν ἀναμφιβόλως καὶ τὸ ἔθιμον τῆς καύσεως τῶν νεκρῶν, ὡς εἰς τὰ δόγματα αὐτοῦ ἐναντιούμενον. Ἀλλ' ὅσον ἔμοιγε γνωστὸν ἡ *ἁπλῆ ταφή*, αὐτὴ καὶ μόνη ἐν χρήσει οὖσα, ἐν τῇ κυρίως Ἑλλάδι τοὐλάχιστον, κατὰ τοὺς προϊστορικοὺς χρόνους[2], οὐδὲ κατὰ τὸν 10ον καὶ 9ον π. Χ. αἰῶνα, ὁπότε καὶ ἤρξατο εἰσαγόμενον, ὡς φαίνεται, τὸ ἔθιμον τῆς καύσεως τῶν νεκρῶν, τέλεον ἐξέλιπε, ἐν δὲ τοῖς ἔπειτα χρόνοις ἀπέβη καὶ πάλιν τὸ ἐπικρατέστερον ἔθιμον. Ἂν εἰς τοῦτο συνετέλεσαν νέαι μεταβολαὶ εἰς τὰς περὶ μελλούσης ζωῆς δοξασίας τῶν Ἑλλήνων εἶναι ζήτημα, περὶ οὗ οὔτε δύναμαι οὔτε θέλω νὰ κάμω λόγον ἐνταῦθα. Γνωστὸν δὲ ὅτι ἡ ταφὴ πολὺ τῆς καύσεως οἰκονομικωτέρα εἶναι.

Περίεργα φαινόμενα. Ἐσημείωσα καὶ ἀνωτέρω ὅτι ὁ τάφος Ζ εἶναί τι, ὅσον οἶδα, πρωτοφανὲς ὡς πρὸς τὸν τρόπον τῆς οἰκοδομίας· τίνα δ' εἶχον ἄρά γε σκοπὸν αἱ πέριξ πώριναι πλίνθοι, αἱ οἱονεὶ δάπεδον ἀποτελοῦσαι; Ἆρά γε ὅπως ἐπ' αὐτοῦ ᾖ ἱδρυμένον καταφανές τι καὶ ὁρατὸν σῆμα, ἄγαλμα ἢ στήλη ἤ τι τοιοῦτον; Καὶ τούτου τεθέντος τίς ἦν ὁ νεκρός, οὗ ὁ τάφος ἔκρυπτεν ἐν κάλπιδι τὰ κεκαυμένα ὀστᾶ; Βεβαίως τὸ μνημεῖον δὲν ἦτο ἐξ ἐκείνων τὰ ὁποῖα ὁ Παυσανίας εἶδε καὶ περιγράφει (1, 36, 3 καὶ ἑξῆς) κατὰ τοῦτο τὸ τμῆμα τῆς Ἱερᾶς ὁδοῦ.

Περίεργος δ' εἶναι καὶ ἡ εὕρεσις ἐν τῷ τάφῳ Κ τῆς μικρᾶς μαρμαρίνης κεφαλῆς (ἴδε ἀνωτέρω σελ. 69) τῆς πρὸς τὴν παραδεδομένην κεφαλὴν τοῦ Ἱπποκράτους ὁμοιαζούσης. Ἆρά γε ὁ ἐν τῷ τάφῳ τεθαμμένος ἦν ἰατρὸς καὶ ἐντεῦθεν καὶ τὰ ἰατρικά (;) ἐκεῖνα ἐργαλεῖα τὰ συντεθαμμένα; Πολλάκις βεβαίως ἐκ τῶν συντεθαμμένων κτερισμάτων εἰκάζεται καὶ τίς ἦτο ὁ ἐν τῷ τάφῳ κατατεθειμένος νεκρός. Ἀλλὰ καὶ δὲν γινώσκω παράδειγμα ἄλλο, καθ' ὃ νεκρὸς ἐδήλου τὸ ἐπάγγελμα αὐτοῦ καὶ διὰ τῆς ἐν τῷ τάφῳ καταθέσεως τῆς εἰκόνος γνωστοῦ καὶ οἱονεὶ ἀρχηγοῦ τοῦ ἐπαγγέλματος προσώπου. Ἂν δὲ ἡ παρατήρησις τοῦ Σκιᾶ εἶναι ὀρθὴ ὅτι ἡ ἐν τῷ κρανίῳ ὀπὴ προέρχεται ἐκ πληγῆς βέλους[1], τότε πρέπει νὰ ὑποθέσωμεν ὅτι ὁ περὶ οὗ ὁ λόγος νεκρὸς ἐν πολέμῳ ἴσως πληγωθεὶς ἀπέθανε. Περὶ δὲ τῆς τραγικῆς προσωπίδος (ἴδε σελ. 77) εὐλόγως θὰ ἠδυνάμεθα νὰ ὑποθέσωμεν ὅτι ἐκόσμει ποτὲ τὸν τάφον ὑποκριτοῦ τινος, ἴσως ὄχι ἀσήμου, τῶν χρόνων ἐκείνων, ὄχι ὅμως βεβαίως καὶ τοῦ Θεοδώρου, οὗ μνημονεύει ὁ Παυσανίας (1, 37, 3).

Ἀλλὰ τί νὰ ὑποθέσωμεν περὶ τῶν δύο ἀναγλύφων τοῦ τάφου Ξ; Βεβαίως τὸ ἕτερον τούτων τὸ κολοβὸν καὶ ἀνεστραμμένως τεθειμένον (ἴδε σελ. 75), ἀποτελοῦν δὲ τὴν μεσημβρινήν, ὡς ἐρρήθη, πλευρὰν αὐτοῦ, εἶχε ληφθῇ ἐξ ἄλλου πρότερον καταστραφέντος μνημείου καὶ ἐτέθη ἐν τῷ τάφῳ Ξ ὡς κοινὸς λίθος. Ἀλλὰ τὸ ἕτερον τὸ καὶ σῶον καὶ ὑπερέχον τοῦ καλύμματος τοῦ τάφου περὶ τὰ 0,30 (παράβ. ἀνωτ. σελ. 75); Ὅτι ὁ ἐν τῷ τάφῳ Ξ τεθαμμένος νεκρὸς ἠδύνατο νὰ ἦναι γυνή, εἶναι πιθανώτατον, ἀλλ' ὅτι ἦτο ὁ τάφος τῆς *Ἀφροδοῦς*, δὲν τὸ πιστεύω καὶ νομίζω ὅτι καὶ τοῦτο τὸ ἀνάγλυφον ἐλήφθη, ὡς καὶ τὸ ἕτερον, ἐξ ἄλλου πρότερον καταστραφέντος μνημείου καὶ

[1] Παράβ. Χέρτσβεργ, Ἱστορία τῆς Ἑλλάδος ἐπὶ τῆς Ῥωμαϊκῆς κυριαρχίας, τόμ. Β, σελ. 631 (τῆς ὑπὸ Καρολίδου εἰς τὴν Ἑλληνικὴν μεταφράσεως ἐν τῇ Βιβλιοθήκῃ Μαρασλῆ).

[2] Τὴν ἐν τῇ Ἀρχ. Ἐφημ. 1898, σελ. 75, γνώμην τοῦ συναδέλφου Σκιᾶ δὲν ἀποδέχομαι.

[1]) Τὸ τεμάχιον τοῦ κρανίου εὕρηται ἐν τῷ Ἀνθρωπολογικῷ Μουσείῳ τῷ ἐν τῇ Σιναίᾳ Ἀκαδημίᾳ. Ἐν τῷ αὐτῷ μουσείῳ ὑπάρχε ὡσαύτως καὶ ἕτερον κρανίον φέρον ὁμοίαν ὀπήν, ὅπερ εὑρέθη κατὰι Δεκέμβριον 1899 ἔν τινι τάφῳ ἀνακαλυφθέντι κατὰ τὴν θεμελίωσιν τῆς παρὰ τὴν ὁδὸν Λενορμὰν μικρᾶς γεφύρας τοῦ σιδηροδρόμου Π. Α. Π., εἶδε δ' αὐτὸ ὁ Σκιᾶς. Ὁ τάφος ἐμπεριεῖχε δύο κοινὰς ληκύθους καὶ ἕτερα δύο ἀγγεῖα τοῦ Δ' ἢ τοῦ Γ' π. Χ. αἰῶνος καὶ χαλκῆν στλεγγίδα.

ἐπίσης ὡς ἁπλοῦς λίθος ἐτέθη ἐν τῷ τάφῳ Ξ. Διότι κατὰ τὴν γνώμην μου πάντες οἱ ἐκεῖ ἀποκαλυφθέντες τάφοι ἦσαν ἀφανεῖς καὶ ἀόρατοι κεκαλυμμένοι ὑπὸ στρώματος γῆς πάχους 0,50-0,80 περίπου. Ἂν δὲ ταῦτα δὲν ἀστοχοῦσι τοῦ ὀρθοῦ, οἱ δύο τάφοι Ν καὶ Ξ ἀνάγκη νὰ ὑποτεθῶσι νεώτεροι τῶν χρόνων τοῦ ἀναγλύφου τῆς *Ἀφροδοῦς* τοῦτο δέ, ὡς τὸ σχῆμα τῶν γραμμάτων καὶ μάλιστα τοῦ ω μαρτυρεῖ, δὲν δύναται νὰ ἦναι ἀρχαιότεροι τῶν χρόνων τοῦ Καίσαρος. Ἐσημείωσα δὲ ἀνωτέρω ὅτι ὑπὸ τὸν πυθμένα τινῶν τάφων (Ν, Ξ, Υ) ὑπῆρχεν ἀμμουδιὰ μαρτυροῦσα ὅτι ἐντεῦθεν διήρχετό ποτε ἢ διῆλθεν ἰσχυρὸν ῥεῦμα ὥστε καὶ ὀγκώδεις νὰ κυλίσῃ λίθους.

Ἴσως νὰ διήρχετό ποτε ἐντεῦθεν ὁ *Κυκλόβορος*[1], καθ' οὓς δὲ χρόνους οἱ περὶ ὧν ὁ λόγος τάφοι ἐκεῖ ἐκτίσθησαν, εἰς τὸ ῥεῦμα εἶχε δοθῆ ἄλλη διεύθυνσις. Ἴσως δὲ καὶ πολλὰ τῶν μνημείων παρ' αὐτὸ τὸ ῥεῦμά ποτε κείμενα ὑπ' αὐτοῦ τούτου καὶ κατεστράφησαν.

Ἱερὰ ὁδός. Καὶ ταῦτα μὲν τὰ κατὰ τοὺς τάφους. Ἀλλὰ τὸ σπουδαιότατον τῆς ἐκεῖ ἀνασκαφῆς πόρισμα εἶναι βεβαίως ἡ περὶ τῆς *Ἱερᾶς ὁδοῦ* κατὰ τοῦτ' αὐτῆς τὸ τμῆμα ἐκπηγάσασα γνῶσις. Ὅτι ἡ *Ἱερὰ ὁδὸς* ἀφετηρίαν ἔχουσα τὴν *Ἱερὰν πύλην*[2] καὶ παρὰ τὴν νῦν ἐκεῖ ἐν ἐρειπίοις σῳζομένην *δεξαμενὴν*[3] διερχομένη τὴν αὐτὴν εἶχε περίπου, ἐφ' ἱκανὸν διάστημα, φοράν, ἣν καὶ ἡ νεωτέρα ἁμαξιτός, εἶναι σχεδὸν βέβαιον. Ἀλλ' ὅτι καὶ κάπου ἔκαμπτε καὶ ἐλάμβανε διεύθυνσιν νοτιώτερα τῆς σημερινῆς ἁμαξιτοῦ ἦτο ἐπίσης βέβαιον, ἀφοῦ βέβαιον ἦτο[4] ὅτι διήρχετο διὰ τοῦ νῦν βοτανικοῦ κήπου, εἴκοσι περίπου Γ. μέτρα νοτιώτερον τῆς νῦν ἁμαξιτοῦ. Ποῦ καὶ πῶς αὕτη ἔκαμπτε μᾶς ἔδειξαν αἱ ἀνασκαφαί. Διότι, νομίζω ὅτι ὄχι μόνον ἡ τοποθέτησις τῶν τάφων, ἀλλὰ καὶ τοῦ ἐκεῖ ἀποκαλυφθέντος ὀχετοῦ ἡ ὕπαρξις καὶ τὰ ὀλίγα ἐκεῖνα λείψανα τῆς σκιροστρωσίας τοῦ ἐδάφους (ἴδε ἀν. σελ. 81, 82) μαρτυροῦσι σαφῶς ὁποίαν εἶχε κατὰ τοῦτο τὸ μέρος ἡ ὁδὸς διεύθυνσιν. Τὰ δύο ἄκρα τῆς ἐνταῦθα καμπῆς αὐτῆς δὲν ἐγένοντο βεβαίως γνωστὰ καὶ τὸ ἕτερον τούτων, τὸ βορειοανατολικόν, οὐδ' ὑπάρχει ἐλπὶς νὰ γνωσθῇ, καταληφθέντων ἤδη τῶν ἐκεῖ τόπων ὑπὸ οἰκοδομῶν, ἀλλὰ καὶ δὲν εἶναι δύσκολον, νομίζω, ν' ἀναπαραστήσωμεν γραφικῶς νῦν ἀκριβέστερον τὴν φορὰν τῆς πάλαι *Ἱερᾶς ὁδοῦ* ἀπὸ τῆς *Ἱερᾶς πύλης* μέχρι τοῦ Κηφισοῦ, γινώσκοντες ἤδη τὰ κυριώτατα αὐτῆς σημεῖα. Τοῦτο δὲ εἶναι, νομίζω, κέρδος ὄχι μικρὸν διὰ τὴν ἐν γένει τοπογραφίαν τῆς Ἀττικῆς. Περὶ δὲ τῆς *Ἱερᾶς ὁδοῦ* ὄντος τοῦ λόγου[1] δὲν κρίνω περιττὸν νὰ σημειώσω ἐνταῦθα, ἀφοῦ, ὡς φαίνεται[2], ἀλλαχοῦ που δὲν ἔχω σημειώσει τὸ πρᾶγμα, ὅτι λείψανα τῆς *Ἱερᾶς ὁδοῦ* καὶ πέραν τῶν Ῥειτῶν πρὸς τὴν Ἐλευσῖνα σῴζονται ἱκανὰ καὶ οὕτω σαφῆ, ὥστε ἡ γραφικὴ αὐτῆς ἀναπαράστασις, κατὰ τοῦτό της τὸ τμῆμα καὶ εὔκολος καὶ βεβαία νὰ εἶναι[3].

Ἐν Ἀθήναις Μαΐου μηνὸς μεσοῦντος 1904.

Δ. ΦΙΛΙΟΣ

[1] Παράβ. Curtius und Kaupert, Carten von Attika, Heft II, (Text) σελ. 15, καὶ Curtius Stadtgeschichte von Athen, ἐν ταῖς πηγαῖς τὴν λέξιν *Κυκλόβορος*. Ὁ Milchhöfer (ἔ. ἀ.) φρονεῖ ὅτι εἰς νεωτέρους χρόνους ἐδόθη ἄλλη διεύθυνσις εἰς τοῦτο τὸ ῥεῦμα.

[2] Παράβ. Athen. Mittheil 1878, σελ. 33 καὶ ἑξῆς.

[3] Παράβ. Milchhöfer παρὰ Curtius καὶ Kaupert ἔ. ἀ. (Texteft II, σελ. 15).

[4] Οἱ ἐκεῖ (ἐν τῷ Βοτανικῷ κήπῳ) εὑρεθέντες καὶ κατὰ χώραν ἔτι μένοντες τάφοι τοῦτο τοὐλάχιστον φαίνονται μαρτυροῦντες, ὡς καὶ τὰ μέχρις ἐσχάτων σῳζόμενα ἴχνη γεφύρας ἐν τῷ Κηφισῷ. Ὁ συνάδελφος Σκιᾶς μοὶ ἀνεκοίνωσεν ὅτι ἔκ τινων τάφων ἀνακαλυφθέντων πρό τινων ἐτῶν παρὰ τοὺς πρόποδας τοῦ ὄρους κατὰ τὸ νοτιοδυτικὸν ἄκρον τοῦ περιβόλου τοῦ Δρομοκαϊτείου Φρενοκομείου, οὗ, εἶδε προσκληθεὶς ὑπὸ τοῦ διευθυντοῦ τοῦ καταστήματος, προσέτι δὲ καὶ ἐξ ἄλλων τινῶν εἰδήσεων, ἃς τότε ἔμαθεν, εἰκάζει ὅτι αὐτόθι ἡ *Ἱερὰ ὁδὸς* καμπτομένη παρὰ τὸ Πυριτιδοποιεῖον πρὸς ἀριστερὰν τῆς σημερινῆς ἁμαξιτοῦ διήρχετο ἐντὸς τοῦ περιβόλου τοῦ φρενοκομείου καταλείπουσα πρὸς δεξιὰν τὰ πλεῖστα τῶν οἰκημάτων αὐτοῦ, ἔπειτα δὲ στρεφομένη πρὸς δεξιὰν παρ' αὐτὸ τὸ ὄρος ἡνοῦτο πάλιν μετὰ τῆς σημερινῆς ἁμαξιτοῦ παρὰ τὸν λόφον τοῦ Ἁγίου Ἠλία. Οὕτως ἡ ἀρχαία ὁδὸς ἦτο ἐκεῖ πολὺ ὀλιγώτερον ἀνωφερὴς τῆς σημερινῆς.

[1]) Παράβ. καὶ Foucart. Les Grands Mystères d'Éleusis σελ. 123 καὶ ἑξῆς· (Extrait des Mémoires del'Académie des Inscriptions et Belles-Lettres, tome XXXVII) 1900.

[2] Δὲν ἐνθυμοῦμαι οὐδ' ἐγὼ αὐτὸς ἂν ἔχω που δημοσιεύσει τι περὶ τοῦ πράγματος ἢ ὄχι καὶ τούτου ἕνεκα ἐκφράζομαι οὕτω.

[3]) Παράβ. καὶ Foucart ἔ. ἀ. σελ. 127.

ΕΥΒΟΪΚΑ

I.

Περὶ τοῦ περὶ Ἀρτεμιρίων Ἐρετρικοῦ ψηφίσματος.

Εἰς τὸ κείμενον τῆς ὑπὸ τοῦ κ. Γ. Α. Παπαβασιλείου ἐν τῇ Ἐφημερίδι ταύτῃ 1902 σ. 97 ἐκδεδομένης Ἐρετρικῆς ἐπιγραφῆς μελετήσας τὰ ὑπ' ἐμοῦ ἐσχάτως ἐν τῷ Μουσείῳ τῆς Χαλκίδος ληφθέντα ἔκτυπα παρατηρῶ τὰ ἑξῆς.

Τὴν εἰσαγωγὴν τοῦ ψηφίσματος ὁ ἐκδότης ἀναγιγνώσκει οὕτως·

ὅπωρ ἂν τὰ Ἀρτεμίρια ὡς κάλλιστα ἄγωμεν καὶ **θυω[ροὶ ὦμεν] ἄριστοι**

αὐτὸς ὁμολογῶν ὅτι *τὰ περιγεγραμμένα μετὰ μεγάλης δυσκολίας συνεπλήρωσε μᾶλλον ἐκ τῶν συμφραζομένων εἰκάσας ἢ ἐκ τῶν μόλις διακρινομένων ἰχνῶν τῶν γραμμάτων, ἐπειδὴ ὁ λίθος ἐνταῦθα εἶνε λίαν ἐφθαρμένος.* Κατὰ περίεργον σύμπτωσιν τὰ ὑπὸ τοῦ κ. Παπαβασιλείου μετὰ μεγάλης δυσκολίας συμπληρωθέντα γράμματα ΟΥΩΡ . ΙΩΜΕΝ ἀναγράφονται ἐν τῷ ὑπὸ τοῦ κ. Ι. Δ. Φωκίτου ἐν Ἀθηνᾷ 1902 σ. 360 δημοσιευθέντι ἀντιγράφῳ τοῦ ψηφίσματος ὡς ὑπάρχοντα ἐπὶ τοῦ λίθου. Σφάλλονται ὅμως καὶ οἱ δύο· διότι παρὰ πᾶσαν τὴν λεγομένην φθορὰν τοῦ λίθου διακρίνω ἀρκετὰ σαφῶς ἐν μὲν τέλει τοῦ δευτέρου στίχου ΘΥΩΡΙΝΩΣΠ, ἐν δὲ τῇ ἀρχῇ τοῦ τρίτου ΛΕΙΣΤΟΙ καὶ οὐχὶ ΑΡΙΣΤΟΙ. Ἡ ἀνάγνωσις λοιπὸν εἶνε βεβαία· **καὶ θύωριν ὡς πλεῖστοι.** Ὁ δῆμος ὁ Ἐρετριέων ἱδρύει διὰ τοῦ ψηφίσματος τούτου ἀγῶνα μουσικῆς, ὅπως ἄγωνται τὰ Ἀρτεμίσια ὡς κάλλιστα καὶ αὐξάνηται τὸ πλῆθος τῶν πανηγυριζόντων καὶ θυόντων. Ὅπως δὲ *θυωροί*, δηλαδὴ *θύται ὦσιν ὡς ἄριστοι*, κατὰ τὸν κ. Παπαβασιλείου, οἱ Ἐρετριεῖς, δὲν εἶχον βεβαίως ἀνάγκην ἀγῶνος μουσικῆς.

Ἐν ἀρχῇ τοῦ στ. 4 πρὸ τοῦ τιθεῖν ἐξηλείφθησαν δύο γράμματα. Ἐν τέλει τοῦ αὐτοῦ στίχου καὶ ἐν τῇ ἀρχῇ τοῦ ἑπομένου σῴζονται ἐπὶ τοῦ λίθου ὁλόκληροι αἱ λέξεις ΧΙΛΙΩΝ καὶ ΔΡΑΧΜΩΝ, ἐν δὲ τῷ τέλει τοῦ στ. 5 ὅπου ὁ ἐκδότης ἀνεγίνωσκε *παρέχει[ν*, μετὰ τὸ Ρ ἐλάχιστα μόνον ἴχνη γραμμάτων διακρίνω. Πρὸς στ. 4 πρβ. τὸ ἐν IG. XII 5, 617 (Dittenberger, Sylloge 522) ψήφισμα Κορησίων στ. 20: *τιθέναι δὲ καὶ ἀγῶνα τῆι ἑορτῆι τοὺς προβούλους ἀπὸ δραχμῶν* ꟼΔΓ.

Ἐν στ. 6 ὁ λίθος ὡς φαίνεται ἔχει ΠΕΝΤΕ ΗΜΕΡΑΣ καὶ οὐχὶ ΗΜΕΡΑΙΣ. Ἐν στ. 12 πρὸ τῆς λέξεως *ἀγωνίζεσθαι* χῶρος διὰ Σ δὲν ὑπάρχει· τὸ *πάντα*[ς] λοιπὸν ἦτο ὁλόκληρον γεγραμμένον ἐν τῷ προηγουμένῳ στίχῳ. Ἐν τέλει τοῦ στ. 13 διακρίνω τὰ ἑξῆς ἴχνη ΕΧΟΥΡ, ὥστε: *ἔχοντας τὴν σκευὴν ἥμπερ καὶ ἐν τῶι ἀγῶνι ἔχουρ[ι]*. Τῆς λέξεως *δευτέροι*, ἥτις τρὶς ἐπαναλαμβάνεται ἐν στ. 15. 16. 17, καὶ τῶν λέξεων *διηκόσιαι δευτέροι ἑκατὸν* ἐν στ. 18 ἕνεκα ῥωγμῆς τοῦ λίθου γράμματά τινα ἢ ἐν μέρει μόνον ὑπάρχουσιν ἢ καὶ ὅλως ἐλλείπουσιν. Ἐν τέλει τοῦ στ. 30 μετὰ τὸ *παρέχει* διακρίνεται Τ, ἐν δὲ τῇ ἀρχῇ τοῦ ἑπομένου στίχου μόνον ΩΓ ὑπάρχει· ὥστε ἀναγνωστέον: *τ[ῶγ χώρων*. Οἱ δὲ *χῶροι* οὗτοι, ὧν καὶ ἐν στ. 25 ἐπ. μνεία γίνεται, κατ' ἐμὲ οὐδὲν ἄλλο εἰσὶν ἢ οἱ ἐν Ἀττικῇ *δῆμοι* λεγόμενοι συνοικισμοὶ τῆς Ἐρετρικῆς πολιτείας. Ἡ ὀνομασία αὕτη ἀπαντᾷ καὶ ἐν τῇ Μ. Ἀσίᾳ· οὕτως αἱ παρὰ LeBas - Waddington ὑπ' ἀριθ. 1745 ἐπιγραφαὶ στεφάνων ἀναφέρουσι τὰ ὀνόματα ἑπτὰ χώρων· *ὁ χῶρος ὁ Μοττιανῶν, ὁ χῶρος ὁ Βαιστεανῶν κτλ.* ἐν ἐπιτυμβίᾳ δὲ ἐπιγραφῇ νῦν ἐν Βερολίνῳ ἀποκειμένῃ (Beschreibung der antiken Sculpturen

σ. 322 ἀρ. 835) μνημονεύονται *οἱ χωρῖτε οἱ Ζελειτῶν* ὡς ἐν Archaeol. epigr. Mitt XX σ. 73 ἀπέδειξα.

Ἐν στ. 31 ὁ κ. Παπαβασιλείου ἀναγιγνώσκει· *πωλεῖν* [*δὲ ἐν τῶ*]*ι ἱερῶι τὸμ βολόμενον ὅτι ἂμ βόληται ἀτελέα, μὴ τιθέντα*(*ς*) *τέλος μηδὲν μηδὲ πράττεσθαι τοὺς ἱεροποιοὺς μηδὲν τοὺς πωλέοντας*. Ἐν τῇ ἀρχῇ σαφέστατα ὁρῶνται ἐπὶ τοῦ λίθου τὰ ὑπὸ τοῦ ἐκδότου συμπληρωθέντα, δηλαδὴ ΔLFNTOI, ἐν δὲ στ. 33 ἐλλείπει τὸ Α τοῦ *πρ*[*ά*]*ττεσθαι*. Ἰσχυρίζεται δὲ ὁ κ. Παπαβασιλείου ἂν καὶ τὸ ἀντίγραφον αὐτοῦ ἔχει μόνον ΤΙΘΕΝΤΑ ΤΕΛΟΣ ὅτι *τὸ ἀναγκαῖον τοῦ* Σ *ἐν τῇ λέξει τιθέντας δεικνύει ἡ σύνταξις καὶ ὅτι ὁ χαράξας τὴν ἐπιγραφὴν λησμονήσας νὰ χαράξῃ τὸ τελικὸν* Σ *προσέθηκε κάτωθεν τῆς καθέτου γραμμῆς τοῦ* Τ *τῆς ἑπομένης λέξεως κεραίαν τινὰ πρὸς δεξιῶν σχηματίζουσαν ὀξεῖαν γωνίαν, ὅπως ἀναπληρώσῃ τὸ λησμονηθὲν γράμμα*. Τῷ ὄντι τὸ κάτω μέρος τοῦ Ταῦ τούτου παρέχει τήνδε τὴν ὄψιν L· ἀλλὰ τίνα σχέσιν τοιαύτη γραμμή, ἀναμφιβόλως εἰς λάθος τοῦ χαράκτου ὀφειλομένη, ἔχει πρὸς τὸ ὑποτιθέμενον ὑπὸ τοῦ κ. Παπαβασιλείου Σ, δὲν ἠδυνήθην νὰ ἐννοήσω. Ἐπίσης μοὶ εἶνε ἄδηλον πῶς ἡ σύνταξις ἀπαιτεῖ *τιθέντας*, ἀφ' οὗ τὸ *μὴ τιθέντα τέλος μηδὲν* συνδέεται μετὰ τῶν προηγουμένων: *πωλεῖν* κτλ. *τὸμ βολόμενον*. Προκύπτει δὲ ἐκ τῆς ἐν Ἀρχ. Ἐφημ. 1902 σ. 143 σημειώσεως ὅτι καὶ αὐτῷ τῷ κ. Παπαβασιλείου ἐγεννήθησαν ὕστερον ἀμφιβολίαι περὶ τοῦ ὀρθοῦ τῆς ἀναγνώσεως *τιθέντας*. Τέλος παραβάλλω τὸ εἰς τιμὴν Φιλίσκου τοῦ Κυρηναίου ψήφισμα Κυμαίων Bull. de corr. hell XII 360. Michel, Recueil 511 κατὰ τὴν ἐμὴν ἀνάγνωσιν Goettingische gelehrte Anzeigen 1900 σ. 92: *ὄττι κέ τις πρίαται παρὰ Φιλίσκω τῶ Φιληράτω ἢ τῶν ἐκγόνων τῶμ Φιλίσκω ἢ ἀποπεράσσει πρὸς τούτων τινά, ἀτελ*[*έα*] *ἔμμεναι τῶ περὶ τούτων τέλεος*. Ἡ δὲ κατὰ πανηγύρεις ἀτέλεια εἶνε γνωστὴ καὶ ἐξ ἄλλων ἐπιγραφῶν· ψήφισμα Κυζικηνῶν εἰς τιμὴν Ἀντωνίας Τρυφαίνης ἐκδεδομένον ὑπὸ J Millingen Ἑλλ. φιλολ. Συλλ. VII (1872|3) καὶ E. Curtius, Monatsberichte der Berliner Akademie 1874 σ. 16. Ath. Mitt. VI 55. Bull. de corr. hell. VI 613 (Ἐφημ. ἀρχ. 1890 σ. 157) λέγει ἐν στ. 6 *ἐν τῇ πέρυσιν ἀγομένῃ ἀτελείᾳ τῶν Παναθηναίων*· καὶ ἐν στ. 13 *οἱ ἀφειγμένοι εἰς τὴν πανήγυριν καὶ ἀτέλειαν τὴν ἀγομένην ἐν Κυζίκῳ*· ὅτι δὲ καὶ ἐν τῇ ἐκ Σκαπτοπάρων (οὕτω κατὰ P. Wolters. Mélanges Perrot σ. 334) ἐπιγραφῇ (Dittenberger. Sylloge 418 καὶ CIL III Suppl. 12336) ἀναγνωστέον ἐν στ. 127: *πλησίον δὲ καὶ πανήγυρις* (περὶ τῆς σημασίας τῆς λέξεως πρβ. A. Rutgers van der Loeff, De ludis Eleusiniis σ. 87) *πολλάκις μὲν ἐν τῷ ἔτει συναγομένη, περὶ δὲ καλ*|*άνδας*) Ὀ*κτωμβρίας καὶ εἰς πεντεκαίδεκα ἡμερῶν ἀτ*[*έλειαν*] (οὐχὶ ὅμως *ἀγοράν*), ὑπέδειξα ἐν Goettingische gelehrte Anzeigen 1903 σελ. 798: ὡσαύτως καὶ ἡ *περὶ πανηγύρεως τοῦ ζιζύφου* ἐπιγραφὴ ἐξ Ἀτταλείας Bull. de corr. hellénique VII 260, περὶ ἧς θὰ γράψω προσεχῶς ἀλλαχοῦ, μνημονεύει *ἀ*[*τ*]*έλι*[*α*]*ν τῶν ι' ἡμερῶν* διότι οὕτως ἑρμηνευτέον τὸ ἐν στ. 7 κατὰ W. M. Ramsay ΑΓΕΛΙΟΝ. ἀπέ[δ]ιον? κατὰ τὸν ἐκδότην ὅστις ἄλλως καὶ τὸ ὄνομα καὶ τὴν σημασίαν τῆς πανηγύρεως οὐδόλως κατενόησεν.

Ἐν στ. 34 ἐπ. οὕτω χωριστέον· ΕΝΤ|ΕΙΑΓΟΡΕΙ καὶ οὐχὶ *ἐν τεῖ* | *ἀγορεῖ*. Ἐν στ. 39 σαφέστατον εἶνε ΓΙΝΗΤΑΙ καὶ οὐχὶ ΓΕΝΗΤΑΙ· τοῦτο δὲ ἀπαιτεῖ καὶ ἡ σύνταξις καὶ ἡ ἔννοια, ἐπειδὴ δὲν πρόκειται περὶ θυσίας καὶ πομπῆς ἅπαξ μόνον νῦν ἤδη, ἀλλὰ διὰ παντὸς ἐν τῷ μέλλοντι τελεσθησομένης. Ἐν στ. 41 ἐσφαλμένως ἀναγινώσκει ὁ ἐκδότης *ὅπως ἂν κατὰ τοῦτ' ἀγινῆται ἡ θυσίη καὶ ἡ πομπὴ τεῖ Ἀρτέμιδι*, ἐξηγούμενος τὸ *ἀγινῆται*· *ἄγηται*. Ἀναμφιβόλως ἀναγνωστέον· *ὅπως ἂν κατὰ τοῦτα γίνηται*. Τὸ δὲ *τοῦτα* ἀντὶ *ταῦτα* οὐδὲν ἔχει τὸ παράδοξον, ἐπειδὴ καὶ ἐπιγραφὴ ἐκ Κύμης τῆς ἐν Ἰταλίᾳ ἔχει IG XIV 871: *hυπὺ τε͂ι κλίνει τούτει*. Τὴν δὲ διόρθωσιν ταύτην, ἣν ἐγὼ τοῖς φίλοις μου πρὸ καιροῦ ἀνεκοίνωσα, ἐπίσης ηὗρε, καθ' ἃ μοι γράφει, ὁ κ. F. Bechtel. Ἐν στ. 42 ἐν τέλει ἦσαν γεγραμμένα τὰ δύο γράμματα ΧΡ, διότι ἐν τῷ ἑπομένῳ στίχῳ πρὸ τοῦ ΝΟΝ μόνον διὰ Ο ὑπάρχει χῶρος. Τοῦ δὲ ἐν τῷ *πρηττό*[*ν*]*των* ἐν τέλει τοῦ στ. 43 Νῦ οὐδὲν ἐπὶ τοῦ λίθου νῦν τοὐλάχιστον ἴχνος σῴζεται.

Περὶ τῆς χρονολογίας τοῦ ψηφίσματος λαμβάνων ὑπ' ὄψιν μόνον τὴν γραφὴν ὁ κ. Παπαβασιλείου λέγει ὅτι τοῦτο *ἐγένετο οὐχὶ πολλὰς δεκα-*

στηρίδας ὕστερον τοῦ 401ου ἔτους (;) καθ' ὃν χρόνον δηλονότι ὁ Ἰωνικὸς ἀλφάβητος δὲν εἶχεν ἀκόμη παντελῶς ἐπικρατήση τοῦ Ἀττικοῦ. Θεωρεῖ δηλαδὴ τὴν γραφὴν τῶν διφθόγγων *ηι* καὶ *ωι* διὰ τοῦ *ει* καὶ *οι* καὶ τὴν γραφὴν τῆς λέξεως *ἱερεῖα* δὶς μὲν διὰ τοῦ ε, ἅπαξ δέ, *ὅπερ* κατ' αὐτὸν *καὶ τὸ σπουδαιότερον,* διὰ τοῦ ει ὡς ὀφειλομένην εἰς τὴν κατὰ τοὺς χρόνους τοῦ ψηφίσματος μὴ παντελῆ ἐπικράτησιν τοῦ Ἰωνικοῦ ἀλφαβήτου καὶ ὡς παραληφθεῖσαν ἐκ τοῦ πρότερον ἐν χρήσει ἐπιχωρίου. Ἀγνοεῖ λοιπον ὅπερ γνωστότατον ὅτι ἴδιον τῆς Ἐρετρικῆς διαλέκτου, ἐκτὸς τοῦ ρωτακισμοῦ, εἶνε ἡ ἐν τέλει τῶν λέξεων βράχυνσις τῶν μακρῶν διφθόγγων (F. Bechtel, Inschriften des ionischen Dialekts σελ. 12, A. Wilhelm Ἐφημ. ἀρχ. 1900 σ. 202)· διὰ τοῦτο δὲ καὶ ἐν τῇ μεταγραφῇ ἐσφαλμένως γράφει *ει* καὶ *οι* ἀντὶ *εῖ* καὶ *οῖ*. Ὡς πρὸς το *ἱερέα* καὶ *ἱερεῖα*, εἶνε μὲν δυνατὸν ὅτι Ε ἐγράφη ἀντὶ ΕΙ ὅπως *ἀφικν*Ε*μένων* κατὰ Dittenberger ἐν τῇ ἐξ Ὠρωποῦ ἐπιγραφῇ IG VII 235 στ. 8 καὶ *ὀφ*Ε*λόντων* ἐν τῇ ἐκ Ταμυνῶν ἐπιγραφῇ Rangabé, Antiquités Helléniques 957, πιθανώτερον δὲ εἶνε τῷ παραβάλλοντι τὸ *Ἡράοις* ἀντὶ *Ἡραίοις* ἐν στ. 27 τοῦ περὶ Ἀρτεμιρίων ψηφίσματος, *ἱεροποοὶ* ἐν τῇ ἐκ Ταμυνῶν ἐπιγραφῇ, *Ἀθηνάων* ἀντὶ *Ἀθηναίων* ἐν τῇ ὑπ' ἐμοῦ ἐν τῇ Ἀρχ. Ἐφημ. 1900 σ. 195 ἐκδεδομένῃ ἐπιγραφῇ (Sylloge 47) ἀφ' ἑνός, ἀφ' ἑτέρου δὲ *δειόμενον* IG VII 235 στίχ. 36, *Φανοκλείου, βασιλεῖα, Ἐρετριείων* Sylloge 185, ὅτι διὰ τὸ ἀσταθὲς τῆς ὀρθογραφίας παρελείφθη τὸ ἰῶτα.

Ἀλλ' ἅλις περὶ τῆς ὀρθογραφίας, διότι θεωρῶ ἀναξίαν τοῦ κόπου καὶ μὴ πρέπουσαν εἰς τὸ περιοδικὸν τοῦτο τὴν διὰ μακρῶν ἀναίρεσιν τοιούτων σφαλμάτων.

Διέλαθεν ὅμως τὸν κ. Παπαβασιλείου ὅτι ἐκτὸς τῆς γραφῆς καὶ τῆς διαλέκτου τὸ ψήφισμα παρέχει ἡμῖν καὶ ἄλλο σπουδαιότατον πρὸς ὁρισμὸν τῆς χρονολογίας τεκμήριον διὰ τῶν ἐν τῷ τέλει μετὰ προφανοῦς ἐμφάσεως λεγομένων· *ὅπως ἂν κατὰ τοῦτα γίνηται ἡ θυσίη καὶ ἡ μουσικὴ τεῖ Ἀρτέμιδι εἰς τὸν ἀεὶ χρόνον* **ἐλευθέρων ὄντων Ἐρετριέων καὶ εὖ πρηττόντων καὶ αὐτοκρατόρων.** Ταῦτα κατὰ τὴν γνώμην μου ἀποδεικνύουσιν ὅτι ὀλίγῳ πρὸ τοῦ ψηφίσματος οἱ Ἐρετριεῖς δουλωθέντες μέχρι τοῦδε καὶ κακῶς πράττοντες καὶ μὴ ὄντες κύριοι ἑαυτῶν ἀπέκτησαν διὰ μεταβολῆς τοῦ καθεστῶτος τὴν ἐλευθερίαν καὶ εὐπραγίαν καὶ αὐτονομίαν· ἀναμφιβόλως δὲ τὸ γεγονὸς τοῦτο εἶνε καὶ ὁ λόγος καὶ ἡ ἀφορμὴ τῆς ἐν τῷ μέλλοντι μεγαλοπρεπεστέρας συντελέσεως τῶν Ἀρτεμισίων, ἥτις εἶνε ὁ σκοπὸς τοῦ ψηφίσματος. Παρομοία εἶνε ἡ ἀφορμὴ ἄλλου ψηφίσματος τῶν Ἐρετριέων CIG 2014· Dittenberger. Sylloge 277· *ἐπειδὴ τῆι πομπῆι τῆι Διονύσου ἥ τε φρουρὰ ἀπῆλθεν ὅ τε δῆμος ἠλευθερώθη καὶ τοὺς πατρίους νόμους καὶ τὴν δημοκρατίαν ἐκομίσατο· ὅπως ὑπόμνημα τῆς ἡμέρας ταύτης ἦι, ἔδοξεν τῆι βουλῆι καὶ τῶι δήμωι στεφανηφορεῖν Ἐρετριεῖς πάντας καὶ τοὺς ἐνοικοῦντας κιττοῦ στέφανον τῆι πομπῆι τοῦ Διονύσου* κτλ.

Ὅτι ἡ μεταβολὴ αὕτη ἐγένετο οὐχὶ πρὸ τοῦ μέσου τοῦ τετάρτου πρὸ Χρ. αἰῶνος συμπεραίνω ἐκ τῆς γραφῆς τοῦ ψηφίσματος παραβάλλων αὐτὴν πρὸς τὴν γραφὴν ἄλλων ἐπιγραφῶν ἐξ Ἐρετρίας καὶ δὴ ἐπιγραφῶν ἐξηκριβωμένης κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἧττον χρονολογίας. Εἰσὶ δὲ αἱ ἐπιγραφαὶ αὗται·

1. τὸ τῶν Ἐρετριέων περὶ Ἡγελόχου τοῦ Ταραντίνου ψήφισμα ἐκδεδομένον ὑπ' ἐμοῦ ἐν Ἐφημ. Ἀρχ. 1900 σελ. 195 (Dittenberger, Sylloge 47) τοῦ ἔτους 411 πρὸ Χρ., καὶ ἡ λίαν ὁμοιάζουσα κατὰ τὴν γραφὴν συνθήκη Ἐρετριέων καὶ Ἱστιαιέων F. Bechtel, Inschriften des ionischen Dialekts σ. 8 ἀρ. 15, νῦν ἐν τῷ ἐν Ἀθήναις Ἐθνικῷ Μουσείῳ ἀποκειμένη.

2. τὸ τῶν Ἐρετριέων περὶ Φανοκλέους υἱοῦ τοῦ Φανιάδου Πτελεασίου ψήφισμα ἐκδεδομένον ὑπ' ἐμοῦ ἐν Ἐφημ. ἀρχ. 1892 σ. 126, ἀνῆκον εἰς τὸ δεύτερον ἥμισυ τοῦ τετάρτου αἰῶνος, διότι ὁ Φανοκλῆς οὗτος ἀναφέρεται ἐν Ἀττικῇ ἐπιγραφῇ ὡς τριήραρχος τὸ 323 πρὸ Χρ. (J. Kirchner, Prosopographia Attica 14058).

3. τὸ εἰς τιμὴν τοῦ Γλαυκίππου καὶ τῶν ἀδελφῶν αὐτοῦ ψήφισμα, ἐκδεδομένον ὑπ' ἐμοῦ ἐν Ἐφημ. ἀρχ. 1892 σ. 119 (Dittenberger, Sylloge 185) ἀναφέρον τὸν βασιλέα Δημήτριον καὶ ἀνῆκον εἰς τὸ τέλος τοῦ τετάρτου π. Χ. αἰῶνος.

Κατὰ πρώτην ὄψιν γίνεται φανερὸν ὅτι τὸ περὶ τῶν Ἀρτεμισίων ψήφισμα εἶνε πολὺ νεώτερον τοῦ ὑπὲρ Ἡγελόχου ψηφίσματος καὶ τῆς συνθήκης

τῆς μεταξὺ Ἐρετριέων καὶ Ἱστιαιέων, ἀρχαιότερον δέ, οὐχὶ ὅμως καὶ τόσον πολύ, τοῦ ὑπὲρ Γλαυκίππου ψηφίσματος· ἀρκετὰ δὲ ὁμοιάζει πρὸς τὸ περὶ Ἀρτεμισίων ψήφισμα ἡ γραφὴ τοῦ εἰς τιμὴν τοῦ Φανοκλέους ψηφίσματος, ὅπερ ὅμως ὀλίγῳ νεώτερον φαίνεται διὰ τὴν ἔκτακτον κομψότητα τῶν μεγάλων καὶ δι' ἀκρεμόνων κεκοσμημένων γραμμάτων αὐτοῦ. Ὅτι δὲ τὸ περὶ Ἀρτεμιρίων ψήφισμα εἶνε ἀρχαιότερον τοῦ ὑπὲρ τοῦ Φανοκλέους ψηφίσματος ἀποδεικνύει καὶ τοῦτο, ὅτι ἐν ἐκείνῳ μὲν ἀδιαφόρως χωρίζονται αἱ λέξεις ἐν τέλει τῶν στίχων, ἐν τούτῳ δὲ τὰ τέλη τῶν στίχων συμπίπτουσι πρὸς τὰ τέλη τῶν συλλαβῶν ὅπως καὶ ἐν τῷ συγ-χρόνῳ ψηφίσματι εἰς τιμὴν Φιλοξένου τοῦ Μακεδόνος Ἐφημ. Ἀρχ. 1899 σ. 142.

Ἡ γραφὴ λοιπὸν ἀνάγει τὸ ψήφισμα εἰς τὸ δεύτερον ἥμισυ ἢ ἀκριβέστερον εἰπεῖν εἰς τοὺς μετὰ τὸ μέσον τοῦ τετάρτου αἰῶνος χρόνους. Πρὸς τοὺς χρόνους δὲ τούτους ἁρμόζει καὶ ἡ γλῶσσα τοῦ ψηφίσματος, καθ' ὅσον συγκρίνων τὰ ἄλλα μνημεῖα τοῦ Ἐρετρικοῦ ἰδιώματος τεκμαίρομαι. Ἐκτενέστερον ὅμως λόγον περὶ τούτου δὲν θέλω νὰ ποιήσω ἐνταῦθα ἐπειδὴ ἀνὴρ ἐν ὀλίγοις εἰδήμων, ὁ κ. F. Bechtel, παρασκευάζει ἤδη νέαν ἔκδοσιν τῶν Ἰωνικῶν ἐπιγραφῶν καὶ μελέτην τῆς Ἰωνικῆς διαλέκτου. Ὥστε τοῦτο μόνον παρατηρῶ ὅτι τὰ περὶ Φανοκλέους καὶ Γλαυκίππου ψηφίσματα εἰσὶ γεγραμμένα ἐν τῇ κοινῇ λεγομένῃ διαλέκτῳ, ὡσαύτως δὲ καὶ τὸ ψήφισμα CIG 2014, γνωστὸν ἐξ ἀντιγράφου ληφθέντος ὑπὸ Κυριακοῦ τοῦ ἐξ Ἀγκῶνος καὶ ἀνῆκον οὐχὶ ὡς ἐνόμισεν ὁ Boeckh, κατὰ λάθος δὲ καὶ ὁ Dittenberger, Sylloge 277 (II σ. 815), εἰς τὴν ἀρχὴν τοῦ δευτέρου αἰῶνος, ἀλλ' ὡς ἀπέδειξεν ὁ M. Holleaux, Revue des études grecques 1897 σ. 164, εἰς τὸ ἔτος 309/8 πρὸ Χρ. Τοὐναντίον δὲ ἡ γνωστὴ συνθήκη τῶν Ἐρετριέων καὶ τοῦ Χαιρεφάνους, Ἐφημ. Ἀρχ. 1869 σ. 317, Inscriptions juridiques I 143 (πρβ. καὶ Th. Wiegand. Ath. Mitt. XXIV σ. 467), κατὰ Δ. Σταυρόπουλλον Ἐφημ. Ἀρχ. 1895 σ. 147, 151 καὶ Holleaux, Revue des études grecques 1897 σ. 164. 168. 189 μεταξὺ 322 καὶ 309/8 πρὸ Χρ. συνομολογηθεῖσα ἐλάχιστα ἴχνη διατηρεῖ τοῦ Ἐρετρικοῦ ἰδιώματος (F. Bechtel, Ionische Inschriften S. 9).

Διὰ τῆς συγκρίσεως ταύτης τῆς ἐπιγραφῆς καὶ τῆς γλώσσης ἄλλων Ἐρετρικῶν ἐπιγραφῶν ἐπιβεβαιοῦται, ὃ ἐξ ἀρχῆς πιθανόν, ὅτι δηλαδὴ τὸ περὶ Ἀρτεμιρίων ψήφισμα διὰ μὲν τὴν γραφὴν δὲν ἀνήκει, ὅπως νομίζει ὁ κ. Παπαβασιλείου, εἰς τὸ πρῶτον ἥμισυ τοῦ τετάρτου π. Χ. αἰῶνος, διὰ δὲ τὴν διάλεκτον ἀνήκει εἰς τοὺς πρὸ τῶν λεγομένων Μακεδονικῶν χρόνους. Οὕτως ὑπολείπεται πολὺ μικρὸν χρονικὸν διάστημα, εἰς ὃ ἀνήκει τὸ γεγονὸς ὅπερ ἔδωκεν ἀφορμὴν εἰς μεγαλοπρεπεστέραν συντέλεσιν τῆς ἑορτῆς, ἐὰν ἀληθεύῃ ἡ ἐμὴ ἑρμηνεία τῶν ἐν τέλει τοῦ ψηφίσματος λεγομένων. Εἶνε δὲ τῷ ὄντι γνωστὸν ἐν τῇ ἱστορίᾳ τῆς Ἐρετρίας γεγονός, ὃ ἐν τοῖς μετὰ τὸ μέσον τοῦ τετάρτου αἰῶνος χρόνοις ἀποκατέστησε τοὺς Ἐρετριεῖς ἐκ δουλείας καὶ δυστυχίας εἰς ἐλευθερίαν καὶ εὐπραγίαν. Πολὺν χρόνον ἤδη ὁ *Μακεδὼν* εἶχε ζητήσει ὅπως κυριεύσῃ τῆς Εὐβοίας καὶ δὴ καὶ τῆς πόλεως τῶν Ἐρετριέων· κατὰ δὲ τὸ 343 πρὸ Χρ. ὡς δηλοῖ ὁ Δημοσθένης ἐν τῷ τρίτῳ τῶν Φιλιππικῶν 57 *πέμψας Ἱππόνικον ὁ σύμμαχος αὐτοῖς Φίλιππος καὶ ξένους χιλίους τὰ τείχη περιεῖλε τοῦ πορθμοῦ καὶ τρεῖς κατέστησε τυράννους Ἵππαρχον, Αὐτομέδοντα, Κλείταρχον.* Κατόπιν τοιαύτης μεταβολῆς οἱ φιλελεύθεροι τῶν πολιτῶν καὶ οἱ πρὸς τοὺς Μακεδόνας ἐχθρικῶς διακείμενοι φαίνεται ὅτι ὑπέστησαν τὰ πάνδεινα, διότι ὁ Δημοσθένης ἐν τῷ αὐτῷ λόγῳ καλεῖ τοὺς Ἐρετριεῖς *ταλαιπώρους καὶ δυστυχεῖς*. Ὀλίγα ὅμως ἔτη διήρκεσεν ἡ τυραννὶς αὕτη· τῷ 341/0, ὡς λέγει τὸ σχόλιον εἰς τὸν Αἰσχίνου κατὰ Κτησιφῶντος λόγον 103, *ἐπὶ ἄρχοντος Νικομάχου Φιλίππου βασιλεύοντος ἔτος κʹ Ἀθηναῖοι στρατεύσαντες εἰς Εὔβοιαν Φωκίωνος στρατηγοῦντος τόν τε τύραννον τῶν Ἐρετριέων ἀπέκτειναν καὶ τὴν πόλιν τοῖς Ἐρετριεῦσι παρέδωκαν καὶ δημοκρατίαν κατέστησαν·* αὐτοὺς δὲ τοὺς τοῦ Φιλοχόρου περὶ τούτων λόγους διέσωσε πάπυρος νῦν ἐν Βερολίνῳ ἀποκείμενος (H. Diels und W. Schubart. Didymos Kommentar zu Demosthenes. Berlin 1904 σ. 5): *ἐπὶ τούτου* (δηλαδὴ ἐπὶ ἄρχοντος Νικομάχου) *οἱ Ἀθηναῖοι διέβησαν εἰς Ἐρέτριαν Φωκίωνος στρατηγοῦντος καὶ κατάξοντες τὸν δῆμον ἐπολιόρκουν Κλείταρχον ὃς πρότερον μὲν ἀντιστασιώτης ἦν Πλουτάρχου καὶ διεπολιτεύετο πρὸς αὐτόν· ἐκεί-*

νου δ᾽ ἐκπεσόντος ἐτυράννησε· τότε δὲ ἐκπολιορκήσαντες αὐτὸν Ἀθηναῖοι τὴν πόλιν ἀπέδωκαν (πρβ. A. Schaefer. Demosthenes und seine Zeit II 495). Εἰς τοὺς μετὰ τὴν ἀπελευθέρωσιν ταύτην χρόνους ἀνήκει τὸ περὶ Ἀρτεμιρίων τῶν Ἐρετριέων ψήφισμα· ἴσως δὲ εἰς τοὺς αὐτοὺς χρόνους, ὡς θὰ ἀποδείξω προσεχῶς ἐν Jahreshefte, ἀνήκει καὶ τὸ τῶν Ἐρετριέων περὶ ἀμοιβῆς τῶν ἐν τῷ μέλλοντι τυραννοκτόνων ψήφισμα γνωστὸν μόνον ἐξ ἐλλιποῦς ἀντιγράφου ληφθέντος ὑπὸ τοῦ A. Baumeister (Jahrbücher für classische Philologie LXXV 1857 σ. 352).

II.

Περί τινων ἐκ Χαλκίδος ψηφισμάτων.

1. Τὸ ψήφισμα ὅπερ ἐσχάτως ἐν τῇ Ἀρχαιολ. Ἐφημ. 1903 σ. 117 ἐδημοσίευσεν ὁ κ. Γ. Α. Παπαβασιλείου ἐπιτρέπει ἀκριβέστατον ὁρισμὸν τῆς χρονολογίας. Πρῶτον μὲν εἶνε οὐχὶ ἁπλῶς πιθανὸν ἀλλὰ βέβαιον, ὅτι ὁ ἐν τῷ ψηφίσματι ἀναφερόμενος *βασιλεὺς* τῆς Αἰγύπτου *Πτολεμαῖος ὁ πρεσβύτερος* εἶνε ὁ ἕκτος ὁ ἐπικαλούμενος Φιλομήτωρ. Πόθεν ὁ κ. Παπαβασιλείου ἔμαθεν ὅτι καὶ ὁ τρίτος κατὰ διαδοχὴν ὁ καὶ Εὐεργέτης ἐπονομαζόμενος εἶχε τὴν προσωνυμίαν ταύτην πρὸς ἀντίθεσιν πρὸς τὸν υἱὸν αὐτοῦ Πτολεμαῖον τὸν Φιλοπάτορα ἀγνοῶ (πρβλ. M. L. Strack, Die Dynastie der Ptolemäer 110). Ὁ Πλούταρχος ἐν τῷ χωρίῳ εἰς ὃ παραπέμπει ὁ κ. Παπαβασιλείου (Βίος Κλεομένους 33) λέγει μὲν περὶ τοῦ *πρεσβυτέρου Πτολεμαίου* καὶ τῆς τελευτῆς αὐτοῦ, λέγων δὲ περὶ τοῦ *πρεσβυτέρου Πτολεμαίου* τούτου δὲν προστίθησι τὸ τοῦ *βασιλέως* ὄνομα· διὰ τὸν ἁπλούστατον λόγον ὅτι δὲν πρόκειται περὶ δύο Πτολεμαίων συγχρόνως βασιλευόντων καὶ διὰ τοῦτο φερόντων τὰς προσωνυμίας τοῦ πρεσβυτέρου καὶ τοῦ νεωτέρου. Περὶ τοῦ πρώτου δὲ Πτολεμαίου δὲν δύναται νὰ γίνῃ λόγος καὶ διὰ τὸ σχῆμα τῶν γραμμάτων, ὅπερ εἶνε τὸ σύνηθες ἐν ἐπιγραφαῖς τοῦ πρώτου ἡμίσεος τοῦ δευτέρου π. Χ. αἰῶνος. Ἡ δὲ προσωνυμία *βασιλεὺς Πτολεμαῖος ὁ πρεσβύτερος* ἁρμόζει μόνον εἰς τὰ ἔτη 170/69 ἕως 164/3 π.Χ. ὡς παρετήρησεν ὁ U. Köhler εἰς τὴν ἐν IG II 968 ἐπιγραφήν, ὅπου ἐν στ. 44 ἀναφέρεται νικήσας *κέλητι πωλικῶι βασιλεὺς Πτολεμαῖος βασιλέως Πτολεμαίου πρεσβύτερος*, πρβ. καὶ Strack σ. 34. 183. 197. Διότι ἀπὸ τοῦ 170/69 συνεβασίλευον ὁ πρεσβύτερος Πτολεμαῖος ὁ Φιλομήτωρ ἐπικαλούμενος καὶ ὁ νεώτερος ὁ Εὐεργέτης ἐπικαλούμενος *ἀμφότεροι ἔχοντες* (κατὰ Πολύβιον XXIX 23, 4) *τό τε διάδημα καὶ τὴν ἐξουσίαν*· τῷ δὲ 164/3 ἐξέπεσεν ἐκ τῆς ἀρχῆς ὁ πρεσβύτερος ὑπὸ τοῦ νεωτέρου. Ἀλλ᾽ ἔτι ἀκριβέστερον ὁρίζεται ὁ χρόνος τῆς ἐκ Χαλκίδος ἐπιγραφῆς ἐκ τῆς μνείας σιτικῆς δωρεᾶς ἀποσταλείσης τοῖς Ῥωμαίοις ἐξ Αἰγύπτου. Τὸ ψήφισμα λέγει· *ἐπειδὴ Ἀρίστων Ἡρακλείδου Σολεὺς εὔνους ὑπάρχων διατελεῖ τῶι δήμωι τῶι Χαλκιδέων καὶ πολλοῖς τῶν πολιτῶν χρήσιμος εἰς ἃ ἄν τις αὐτὸν παρακαλῇ, ἐκπεμφθεὶς δὲ καὶ ὑπὸ τοῦ βασιλέως Πτολεμαίου τοῦ πρεσβυτέρου ἐπὶ τῆς σιτικῆς δωρεᾶς τῆς ἀποσταλείσης Ῥωμαίοις καὶ παραγενόμενος εἰς τὴν ἡμετέραν πόλιν τήν τε ἀναστροφὴν ἐποιήσατο ἐν τῆι ἐπιδημίαι ἀξίως τοῦ τε πέμψαντος βασιλέως καὶ τῆς ἡμετέρας πόλεως*. Ἡ σιτικὴ δωρεὰ αὕτη ἀπεστάλη οὐχὶ εἰς τὴν Ῥώμην ἕνεκα σιτοδείας ἐκεῖ ὑπαρχούσης, ὡς φαίνεται ὅτι νομίζει ὁ κ. Παπαβασιλείου ἀναφέρων ἄλλο παράδειγμα τὸ ὑπὸ Πολυβίου IX 44 μνημονευόμενον· ἀλλ᾽ ἀριδήλως ἐστάλη εἰς τὴν Χαλκίδα διὰ τὸν στρατὸν τῶν Ῥωμαίων τὸν τότε ἐν Χαλκίδι καὶ τοῖς πέριξ συγκεκεντρωμένον. Εἶνε δὲ γνωστὸν ὅτι διαρκοῦντος τοῦ πολέμου τοῦ πρὸς Περσέα τὸν τελευταῖον βασιλέα τῆς Μακεδονίας ἀπὸ τοῦ 171 πρὸ Χρ. ἡ Χαλκὶς ἦτο τὸ ὁρμητήριον τῶν ἐν Ἑλλάδι Ῥωμαϊκῶν δυνάμεων (πρβ. B. Niese, Geschichte der griechischen und makedonischen Staaten III 126, 182, 145) ἰδιαιτέρως δὲ τοῦ στόλου. Οὕτω δὲ φανερὸς γίνεται καὶ ὁ λόγος δι᾽ ὃν ὁ Ἀρίστων *ὁ ἐκπεμφθεὶς ἐπὶ τῆς σιτικῆς δωρεᾶς* ταύτης εἰς τὴν Χαλκίδα παρεγένετο. Ἄλλως θὰ ἔμενε καὶ ἄδηλος ἡ σχέσις τῆς δωρεᾶς ταύτης πρὸς τοὺς Χαλκιδεῖς.

Ἀκριβῶς δὲ κατ᾽ ἐκείνους τοὺς χρόνους οἱ δύο βασιλεῖς καὶ ἀδελφοὶ ὁ πρεσβύτερος καὶ ὁ νεώτερος Πτολεμαῖοι συμφιλιωθέντες ἐπεκαλέσαντο ἕνεκα τοῦ πρὸς τὸν βασιλέα τῆς Συρίας Ἀντίοχον πολέμου τὴν βοήθειαν τοῦ κοινοῦ τῶν Ἀχαιῶν (Πολυβ. XXIX 23) καὶ τὴν προστασίαν καὶ ἐπέμ-

βασιν τῶν Ῥωμαίων (κατὰ τον χειμῶνα τοῦ 169/8 κατὰ Niese III 174). Ἴσως λοιπὸν τότε, εἰ μὴ πρότερον, ἀπέστειλεν ὁ πρεσβύτερος Πτολεμαῖος ἐξ Αἰγύπτου σῖτον εἰς Χαλκίδα διὰ τὸν τῶν Ῥωμαίων στρατόν, ὅπως κατόπιν τοιαύτης δωρεᾶς αἱ παρακλήσεις αὐτοῦ τύχωσιν εὐμενεστέρας ἀκοῆς παρὰ τῇ συγκλήτῳ ἐν Ῥώμῃ καὶ μεσολαβοῦντος τοῦ τῶν Ῥωμαίων στρατηγοῦ καὶ παρὰ τοῖς Ἀχαιοῖς. Εἰς ἄλλο συμπέρασμα ἔφθασεν ὁ κ. Παπαβασιλείου λέγων ὅτι ἡ δωρεὰ τοῦ σίτου *πιθανῶς ἐγένετο μετὰ τὴν ἀπομάκρυνσιν ἀπὸ τῆς Αἰγύπτου Ἀντιόχου τοῦ Ἐπιφανοῦς ἕνεκα τῆς ἀπειλητικῆς στάσεως τοῦ πρέσβεως τῶν Ῥωμαίων Ποπιλλίου εὐγνωμοσύνης ἕνεκα* (δηλαδὴ μετὰ τὴν ἐν Πύδνῃ μάχην). *Ὡς γνωστὸν καὶ πρεσβεία ἐπέμφθη εὐχαριστήσουσα τοῖς Ῥωμαίοις διὰ τὴν εὐεργεσίαν ταύτην.* Ἀλλ' ἡ πρεσβεία αὕτη εἰς Ῥώμην ἐστάλη καὶ δὲν ἔχει οὐδεμίαν σχέσιν μετὰ τῆς εἰς Χαλκίδα ἀποστολῆς τοῦ σίτου. Μετὰ δὲ τὴν ἐν Πύδνῃ τῆς Μακεδονίας κατὰ τὸ θέρος τοῦ 168 πρὸ Χρ. νίκην οἱ Ῥωμαῖοι βεβαίως δὲν εἶχον εἰμὴ ὀλίγην ἢ οὐδεμίαν ἀνάγκην σιτοπομπίας ἐξ Αἰγύπτου εἰς Χαλκίδα· διὰ τοῦτό μοι φαίνεται πιθανὸν ὅτι ἡ ἐν λόγῳ ἀποστολὴ ἐγένετο πρὸ τῆς νίκης ταύτης, δηλαδὴ μεταξὺ τοῦ 170/69 καὶ τοῦ θέρους τοῦ 168.

Σημειωτέον πρὸς τούτοις ὅτι *Μικυθίων Χαριδάμου* ὁ προτείνας τὸ ψήφισμα ἴσως εἶνε συγγενὴς τοῦ ἐνδόξου ἡγέτου τῆς ῥωμαϊζούσης φατρίας ἐν Χαλκίδι Μικυθίωνος υἱοῦ τοῦ Μικυλίωνος, ἴσως δὲ καὶ συγγενὴς τοῦ Χαριδάμου υἱοῦ τοῦ Δημητρίου ὅστις γυμνασιαρχήσας ἐτιμήθη ὑπὸ τῶν Χαλκιδέων διὰ τοῦ ὑπ' ἐμοῦ ἐν Ἐφημ. Ἀρχ. 1892 σ. 169 ἐκδοθέντος ψηφίσματος κατὰ πρότασιν αὐτοῦ τοῦ Μικυθίωνος υἱοῦ τοῦ Μικυλίωνος. Ὅσα περὶ τοῦ βίου καὶ τῆς δράσεως τοῦ Μικυθίωνος τούτου γνωρίζομεν ἀνέφερα ἤδη ἐν ἐκείνῳ τῷ ἄρθρῳ σ. 171.

2. Τρία ψηφίσματα Χαλκιδέων δημοσιευθέντα ἐσχάτως ἐν Ἐφημ. Ἀρχ. 1903 σ. 117. 119. 123 τελειώνουν κατὰ τὸν ἐκδότην διὰ τῶν ἑξῆς· *εἶναι αὐτοῖς γῆς καὶ οἰκίας ἔγκτησιν καὶ ἀσφάλειαν καὶ ἀσυλίαν καὶ πολέμου ὄντος καὶ εἰρήνης καὶ τἆλλα ὑπάρχειν αὐτοῖς πάντα ὅσαπερ καὶ τοῖς ἄλλοις προξένοις καὶ εὐεργέταις τοῦ δήμου τοῦ Χαλκιδέων* (ἢ ὁμοίως). *Γέγραπται.* Εἰς τὸν παράξενον χωρισμὸν τῆς λέξεως *γέγραπται* ὁ κ. Παπαβασιλείου προέβη, ὡς φαίνεται, διότι τὰ ἀντίγραφά του ἐν τοῖς τρισὶ ψηφίσμασι τούτοις πρὸ τοῦ *γέγραπται* δεικνύουν χῶρον κενόν. Τοιοῦτος χῶρος κενὸς ὅμως πρὸ τοῦ *γέγραπται* ἐπ' οὐδενὸς τῶν λίθων ὑπάρχει· εἶνε δὲ φανερὸν ὅτι τὸ *γέγραπται* εἶνε συνδεδεμένον μετὰ τῶν προηγουμένων καὶ ἰσοδυναμεῖ ταῖς λέξεσιν *ὑπάρχει* ἢ *δέδοται*, αἵτινες τόσον συχνὰ ἀπαντῶσιν ἐν τῇ φράσει ταύτῃ ἐν τοῖς περὶ προξενίας καὶ ἄλλων τιμῶν ψηφίσμασιν, ὥστε κρίνω περιττὸν ὅπως ἀναφέρω παραδείγματα. Τοῦτο μόνον σημειώνω ὅτι τὸ *γέγραπται* εὑρίσκεται ἐν πλείστοις ἄλλοις ψηφίσμασιν ἐν τῇ φράσει ταύτῃ καὶ ὅτι ἀπαντᾷ ἐν ψηφίσματι Ὀρχομενίων IG VII 21, Michel, Recueil 239 στ. 22· *εἶμεν αὐτοῖς ἰσοτέλειαν καὶ τἆλλα πάντα καθάπερ καὶ τοῖς ἄλλοις προξένοις καὶ εὐεργέταις τᾶς πόλιος Ὀρχομενίων γέγραπται· καλέσαι δὲ αὐτοὺς καὶ ἐπὶ ξένια* κτλ. ἐν μέσῳ τῷ ψηφίσματι, καὶ ἐν δόγματι Ὠρωπίων IG VII 378, ὡς φίλος μου ἐπιγραφικὸς παρετήρησεν, οὐχὶ ἐν τέλει τῆς φράσεως ἀλλ' ἐν μέσῳ τῷ λόγῳ: *ὅσα περ καὶ τοῖς ἄλλοις προξένοις καὶ εὐεργέταις γέγραπται τῆς πόλεως Ὠρωπίων.* Τίς ἡ ἔννοια τοῦ *γέγραπται* κατὰ τὸν κ. Παπαβασιλείου, ἐμοὶ τοὐλάχιστον ἔμεινεν ἄδηλον. Ἐν τέλει παρατηρῶ ὅτι οἱ λίθοι σ. 117 ἀρ. 1 καὶ 123 ἀρ. 3 ἐν στ. 7 καὶ 6 ἔχουσι πρὸ τῶν λέξεων *δεδόχθαι* κενόν, ὃ δὲν δεικνύουσι τὰ ἐν τῇ Ἀρχ. Ἐφημ. δημοσιευθέντα ἀντίγραφα.

3. Τὴν ἀρχὴν τοῦ δευτέρου ψηφίσματος σ. 119 ἀναγιγνώσκει ὁ κ. Παπαβασιλείου ὡς ἑξῆς:

Ἐπειδὴ χρείαν ἐχούσης τῆς πόλεως δι' ἀφορ[ίαν γ]ε κατ' ἀγορασμὸν σίτου Κλέων Εὐνοστίδα Λακεδαιμόνιος ὑπάρχων τῆς πόλεως πρόξενος παρακληθεὶς δανεῖσαι ὅσον ἂν αὐτῷ εὔκαιρον ἦι ἐπέδωκεν αὐτὸν ἀπροφασίστως δοὺς ἀτόκου(ς) δραχμὰς μυρίας τρισχιλίας πεντακοσίας. Τὸ **δι' ἀφορ[ίαν γ]ε κατ' ἀγορασμὸν** δὲν δύναται νὰ ἔχῃ ὀρθῶς. Ἡ χρῆσις τοῦ γε εἶνε ἀνήκουστος ἐν ψηφίσματι καὶ ἡ ἔννοια τῶν λέξεων *δι' ἀφορ[ίαν] κατ' ἀγορασμὸν* δυσκατάληπτος, καίτοι ὁ ἐκδότης ἑρμηνεύει τὸ **κατ'** *ἀγορασμόν*· **πρὸς** *ἀγορασμόν*, ἰσχυριζόμενος ὅτι ἡ πρόθεσις κατὰ δύναται

νὰ δηλώσῃ καὶ σκοπόν. Μόλις ἰδὼν τὸ ἄρθρον τοῦ κ. Παπαβασιλείου ἀνεκοίνωσα τοῖς φίλοις μου τὴν ἑξῆς διόρθωσιν· *ἐπειδὴ χρείαν ἐχούσης τῆς πόλεως* **διαφ[όρου πρὸς]** *καταγορασμὸν σίτου*. Ἡ δὲ διόρθωσις αὕτη ἐπιβεβαιοῦται διὰ τῆς μαρτυρίας τοῦ λίθου, διότι τὸ πρὸ τῶν στοιχείων ΚΑΤ γράμμα δὲν εἶνε Ε ὅπως νομίζει ὁ κ. Παπαβασιλείου, ἀλλὰ Σ. Ὅτι *διάφορον* σημαίνει *χρήματα* εἶνε γνωστότατον· ἡ δὲ φράσις: *χρείαν ἐχούσης τῆς πόλεως διαφόρου* εὑρίσκεται καὶ ἐν ἄλλοις ψηφίσμασιν. Οὕτω τὸ ψήφισμα τῶν Γυθεατῶν Dittenberger, Sylloge 330 λέγει ἐν στ. 32: *ἔν τε τῶι ἐπὶ Τιμοκράτεος ἐνιαυτῶι ὅτε Ἀντώνιος* (πρβ. Ath. Mitt. XXVI 419) *παρεγένετο, χρείαν ἐχούσας τᾶς πόλεως διαφόρων καὶ μηδενὸς ἄλλου θέλοντος συναλλάξαι, ἐδάνεισεν ἁμῖν δραχμὰς τετρακισχιλίας διακοσίας*· ἄλλο ψήφισμα τῆς ἐν Ἀμοργῷ πόλεως Αἰγιάλης Bull de corr. hell. XXIII 390 ἐν στ. 6 *χρείας τε γενομένης ἀναγκαίας τῶι δήμωι διαφόρου διὰ τοὺς περιστάντας καιροὺς οὐκ ἀντεῖπεν, ἀλλ' ἐδάνεισεν προθύμως ἐπὶ τῶι συμφέροντι τῶι δήμωι*· ψήφισμα Σαραπιαστῶν ἐκ Κέῳ IG XII 5, 606 ἐν στ. 5· *χρείας τε γενομένης ἀργυρίου εἰς ξυλωνίαν τῶι θιάσωι προεισήνεγκεν τὸ ἀργύριον ἄτοκον*· ψήφισμα Παγαίων εἰς τιμὴν Σωτέλους υἱοῦ τοῦ Καλλινίκου συναρμοσθὲν ὑπ' ἐμοῦ (πρβ. Ἐφημ. Ἀρχ. 1902 σ. 142) ἐκ τῶν ἐν Ἐφημ. Ἀρχ. 1883 σ. 101 καὶ IG VII 190 (GDI 3106) τεμαχίων. ἐν στ. 12: *χρή[ας τε γενομένας] διαφόρου*· τέλος δὲ ἡ φράσις ἀπαντᾷ καὶ ἐν τῷ ὑπὸ τοῦ κ. Κ. Κουρουνιώτου ἐν Ἐφημ. Ἀρχ. 1900 σ. 155 ἐκδεδομένῳ ψηφίσματι τῶν Κοτυρτατῶν Τοῦ ψηφίσματος τούτου, ὅπερ νῦν ἐν τῇ Συλλογῇ Κ. Καραπάνου ἐν τῷ Ἐθνικῷ Μουσείῳ ἀπόκειται, ἀναγιγνώσκω καὶ συμπληρῶ τὴν ἀρχὴν ὡς ἑξῆς:

> Ἐπειδὴ Πειίτας Κρατηνίκ[ου
> Ἀσωπίτας εὔνους ὢν ὑπ[άρχει
> τᾶι πόλει τῶν Κοτυρτατ[ᾶν δι-
> ὰ προγόνων νῦν τε τᾶς π[όλιος
> χρείαν ἐχούσας διαφόρ[ου κτλ.

Σημειωτέον ὅτι τὸ *Πειίτας* ἀντὶ *Πεισίτας* καλῶς ἔχει (πρβ. *Πεισιτέλης* καὶ *Πραξίτας* IG II 2834, *Πραξίτης* Bull. de corr. hell. XXV 369, *Πραξιτέλης*). Ἀντὶ τοῦ *Κρατηνίκου* ἐν στ. 15 ὁ λίθος ἔχει τὸ κοινὸν *Κρατησινίκου*.

Ἡ δὲ λέξις *καταγορασμός*, ἣν ὁ κ. Παπαβασιλείου παρεγνώρισεν, εὑρίσκεται παρὰ Διοδώρῳ XVI 13 ἐν φράσει ἀναφερομένῃ εἰς ὁμοίαν ὑπόθεσιν· *ἐξαπέστειλε ναῦς φορτίδας καὶ χρήματα πρὸς τὸν τοῦ σίτου καταγορασμόν*.

4. Τὸ περὶ Κλέωνος ψήφισμα διὰ τῆς ἐν στ. 6 φράσεως *δεδόχθαι τοῖς συνέδροις* χαρακτηρίζεται ὡς ψήφισμα τῶν συνέδρων· ὁ δὲ *γραμματεὺς τοῦ συνεδρίου* ὅστις διατάττεται ἐν στ. 9 ὅπως προνοηθῇ μετὰ τῶν στρατηγῶν, τῶν πρώτων ἀρχόντων τῆς πόλεως (πρβ. Sylloge 260, 607), τῆς ἀναγραφῆς τῆς προξενίας τῆς δεδομένης τῷ Κλέωνι καὶ τοῦ παρόντος δόγματος, εἶνε ὁ γραμματεὺς τῶν συνέδρων· οἱ δὲ σύνεδροι ἔχουσι τὰ καθήκοντα τῆς βουλῆς (G Busolt. Staatsaltertümer² 347, M. Holleaux, Bull de corr. hell. XIV 11, 17, H. Swoboda, Griechische Volksbeschlüsse 149). Ἀπορῶ δὲ πῶς ὁ κ. Παπαβασιλείου λέγει· *συνέδριον ὠνομάζετο ἡ βουλὴ καὶ ὁ δῆμος ὁμοῦ συνερχόμενοι* καὶ πῶς εἰς μαρτυρίαν ἐπικαλεῖται τὸ οὐδόλως σχετικὸν χωρίον τοῦ Ἀριστοτέλους Περὶ κόσμου 400 β 16: *ἐξίασιν ἄρχοντες μὲν εἰς τὰ ἀρχεῖα, θεσμοθέται δὲ εἰς τὰ οἰκεῖα δικαστήρια, βουλευταὶ δὲ καὶ ἐκκλησιασταὶ εἰς συνέδρια τὰ καθήκοντα* (δηλ. το βουλεῖον καὶ τὸ ἐκκλησιαστήριον).

Ἐν τῷ τέλει τοῦ ψηφίσματος ὁ ἐκδότης ἀναγιγνώσκει· *τὴν δὲ ἀπόδοσιν ποιήσασθαι τῶν προει[ρημένων δραχμῶν ἀ]τ[όκων το]ὺς σιτώνας καθὼς ἐν τῶι περ[ὶ τούτων νόμωι εἴρηται*. Ἀλλὰ τὸ κενὸν τὸ ἐν ἀρχῇ τοῦ τελευταίου στίχου πρὸ τοῦ Τ ὅπερ μόνον ἀντέγραψεν ὁ κ. Παπαβασιλείου, δὲν ἐπιτρέπει τὴν συμπλήρωσιν τοσούτων γραμμάτων· πρὸ τοῦ Ταῦ τούτου ἐλλείπουσιν οὐχὶ πλείονα τῶν 9 ἢ 10 γραμμάτων, φαίνονται δὲ καὶ τὰ ἑξῆς ἄνω μέρη ἄλλων στοιχείων:

. . . . . . ΗΜΑΤΟ . . . ΥΣΣΙΤ . . . Σ .

Ὥστε ἀναγνωστέον: *τῶν προει[ρημένων χρ]ημάτ[ων τ]οὺς σιτ[ώνα]ς*. Ὅτι δὲ νόμος ἐγένετο περὶ τῆς ἀποδόσεως τῶν δανεισθέντων ὑπὸ τοῦ Κλέωνος χρημάτων, δέν μοι φαίνεται οὐδόλως πιθανόν. Διὰ τοῦτο ἴσως συμπληρωτέον· *καθὼς ἐν τῶι περὶ τούτων [δόγματι γέγραπται ἢ εἴρηται]*.

5. Ὁ ἐν τῇ χρονολογίᾳ τοῦ τρίτου ψηφίσματος σ. 123 ἀναφερόμενος *ἡγεμὼν Δεξιτέλης*, ἀνὴρ ἐκ τῶν τοτε τὰ πρῶτα φερόντων, ἀναμφιβόλως εἶνε πατὴρ τοῦ *Χαριξένου υἱοῦ τοῦ Δεξιτέλους*, ὃν ὁ δῆμος ὁ Χαλκιδέων ἐτίμησε δι' ἀναστάσεως ἀνδριάντος, ὡς μανθάνομεν ἐκ τῆς ἐπιγραφῆς τῆς ὑπ' ἐμοῦ ἀνακαλυφθείσης βάσεως Bull. de corr. hell. 1892 σελ. 95.

6. Ἐν τῷ τετάρτῳ ψηφίσματι Ἐφ. Ἀρχ. 1903 σ. 123 τὸ ὄνομα τοῦ μηνὸς ἐν στ. 1 κατὰ τὸν ἐκδότην ὡς λέγει δὲν εἶνε Ἀ*Ὀλυ[μπιῶν]* ἀλλὰ *Ὀλυ[νθιῶν]*, ἐπειδὴ δὲν εἶνε οὐδαμόθεν ἄλλοθεν γνωστὸν ὅτι ἐτελοῦντο Ὀλύμπια ἐν Χαλκίδι, γνωστὴ δὲ εἶνε ἡ ἐν τῇ Χαλκιδικῇ λεγομένη πόλις *Ὄλυνθος* καὶ τὸ νῦν ἐν Πάρῳ διὰ τὸν Ἰούνιον ἐν χρήσει ὄνομα *ῥινιαστής*. Εἶνε ὅμως γνωστὸν ὅτι ἐν Χαλκίδι ἐλατρεύετο ὁ Ζεὺς ὁ Ὀλύμπιος καὶ φαίνεται μάλιστα ὅτι εἶνε ὁ κυριώτατος τῶν θεῶν τῶν ταύτην τὴν πόλιν κατεχόντων· διότι τὸ περὶ Χαλκιδέων ψήφισμα Ἀθηναίων IG I Suppl. p. 10, 27a (Dittenberger, Sylloge 17) ὅπερ ὁ κ. Παπαβασιλείου ἄλλως ἀναφέρει ἐν Ἐφημ. Ἀρχ. 1903 σ. 129 λέγει ἐν στ. 59 ἑξ. *τὸ δὲ φσέφισμα τόδε καὶ τὸν hόρκον ἀναγράφσαι Ἀθένεσι μὲν τὸν γραμματέα τε̃ς βολε̃ς ἐστέλει λιθίνει καὶ καταθε̃ναι ἐς πόλιν τέλεσι τοῖς Χαλκιδέον, ἐν δὲ Χαλκίδι ἐν τε̃ι hιερε̃ι τõ Διὸς τõ Ὀλυμπίο hε βολὲ Χαλκιδέον ἀναγράφσασα καταθέτο*. Ἡ δὲ παρὰ τοῖς Χαλκιδεῦσι λατρεία τοῦ Διὸς τοῦ Ὀλυμπίου ἀρκούντως δικαιολογεῖ τὴν ὕπαρξιν μηνὸς Ὀλυμπιῶνος.

Ἐν στ. 5 ὁ κ. Παπαβασιλείου συνεπλήρωσεν· *καὶ πολλοῖς τῶν πολιτῶν χρήσιμος γίνεται ὅ[σοις ἄ]ν τις χρείαν ἔχων αὐτοῦ τυγχάνῃ*, ἀντὶ ὁ[πότα]ν.

III.

Ἔλεγχος τῆς γνώμης τοῦ κ. Γ. Α. Παπαβασιλείου περὶ τοῦ ἐκ Χαλκίδος ἱεροῦ νόμου.

Ἐν τῇ Ἀρχ. Ἐφημ. 1902 σ. 135 ἐπεχείρησα νὰ ἀποδείξω ὅτι ὁ ἐν Χαλκίδι εὑρεθεὶς καὶ ἐν προηγουμένῳ τεύχει τῆς Ἐφημερίδος ταύτης 1902 σ. 29 δημοσιευθεὶς ἱερὸς νόμος προέρχεται ἐξ Ἀττικῆς. Δὲν ἔτυχεν ὅμως νὰ πείσω τὸν ἐκδόντα τὴν ἐπιγραφὴν ταύτην κ. Γ. Α. Παπαβασιλείου, ὅστις ἐλέγχων τὴν γνώμην μου ἐν τῷ τελευταίῳ τεύχει τοῦ περιοδικοῦ τούτου (1903) σ. 127 ἐπιμένει εἰς τὸ γνήσιον τῆς προελεύσεως τοῦ λίθου. Εὐτυχῶς τὸν Ἀττικὸν χαρακτῆρα τῆς ἐπιγραφῆς καὶ ὁ ἐπικριτής μου προθύμως παραδέχεται· ὥστε οὐδεμία περὶ τούτου ἀμφισβήτησις. Διαφέρουσι δὲ αἱ γνῶμαι ἡμῶν περὶ τοῦ περιεχομένου καθόσον τοῦτο κατ' ἐμὲ ἐπίσης ἀποδεικνύει τὴν ἐξ Ἀττικῆς προέλευσιν τοῦ λίθου, κατὰ δὲ τὸν κ. Παπαβασιλείου τὴν ἐκ Χαλκίδος. Ἀπόδειξις δὲ κατ' αὐτὸν ὅτι ἡ λατρεία τοῦ Γλαύκου, ὃς μνημονεύεται ἐν τῷ καταλόγῳ τῶν θυσιῶν Α στ. 12. *εὐαρμοστεῖ μᾶλλον τῇ Χαλκίδι τῇ πρωτευούσῃ τῆς ὁμωνύμου τῇ μητρὶ αὐτοῦ νήσου Εὐβοίας ἢ τῇ Ἀττικῇ*. Καὶ ἐγὼ δὲν ἠγνόουν ὅτι ὁ Γλαῦκος ὁ ἐξ Ἀνθηδόνος ἐνομίζετο υἱὸς τῆς Εὐβοίας καὶ τοῦ Πολύβου (οὐχὶ τοῦ Ποσειδῶνος ὡς ἰσχυρίζεται ὁ κ. Παπαβασιλείου) ἢ τοῦ Ποσειδῶνος καὶ Ναΐδος Νύμφης, κατ' ἄλλους δὲ καὶ ἄλλων (πρβ. Ἀθήναιον VII 296 bc) Ἀλλ' ἡ καταγωγὴ αὕτη δὲν ἐκώλυσε τὸν Γλαῦκον νὰ εἶνε γνωστὸς καὶ νὰ λατρευθῇ πολλαχοῦ τῆς Ἑλλάδος ὡς δύναται νὰ μάθῃ τις ἐκ τῶν ἐν Roscher, Lexikon der Mythologie ἀναφερομένων. Ῥητὴ μαρτυρία περὶ τῆς λατρείας τοῦ Γλαύκου ἐν Ἀττικῇ δὲν σῴζεται, ἀλλ' ἡ ἔλλειψις αὕτη δὲν εἶνε ἀπόδειξις ὅτι δὲν ὑπῆρχεν. Οὔτε ἡ λατρεία τοῦ Διὸς τοῦ Κηναίου ἐν Ἀττικῇ ἦτο γνωστὴ ἡμῖν ἐξ ἀρχαίων μαρτυριῶν πρὸ τῆς ἀνακαλύψεως τοῦ τεμαχίου τῆς λογοδοσίας τῶν ταμιῶν τῶν ἄλλων θεῶν IG I 208, οὔτε ἡ τοῦ *Δατύλλου* ἣν ἔφερα εἰς φῶς προσαρμόσας πρὸς τὰ τεμάχια IG I 197. 203 ἄλλο τεμάχιον ἀνέκδοτον (Festschrift für Th. Gomperz σ. 417). Ἡ δὲ πιθανότης ὅτι ὁ Γλαῦκος ἐλατρεύετο ἐν τῇ Χαλκίδι, μόνον διότι αὕτη γείτων εἶνε τῆς Ἀνθηδόνος, δὲν εἶνε διόλου ἀποχρῶν λόγος ὅπως ἀποδεχθῶμεν ὅτι ἐπιγραφὴ Ἀττικὴ εὑρεθεῖσα ἐν Χαλκίδι καὶ μνημονεύουσα τὸν Γλαῦκον, ἀληθῶς προέρχεται ἐκ τῆς πόλεως ταύτης.

Εἶνε δὲ ὄντως παράδοξον ὅτι ὁ κ. Παπαβασιλείου ὁ ἀποδίδων τόσην σημασίαν εἰς τὴν πιθανότητα τῆς ἐν Χαλκίδι λατρείας τοῦ Γλαύκου οὐδὲ λέξιν δὲν λέγει περὶ τῆς μεμαρτυρημένης ἐν Ἀττικῇ λατρείας ἄλλης θεότητος ἀναφερομένης ἐν τῷ αὐτῷ καταλόγῳ θυσιῶν ἐν στ. 5. Ἐνταῦθα ὁ

κ. Παπαβασιλείου ὀρθῶς συνεπλήρωσεν *Ηιππ]ολύτοι*, λατρείας δὲ τοῦ Ἱππολύτου παρὰ τοῖς Χαλκιδεῦσιν οὐδὲν ἴχνος ὑπάρχει. Διὰ τοῦτο ἀνέφερον τὴν μνείαν αὐτοῦ ἐν τῇ Ἀττικῶς γεγραμμένῃ ἐκ Χαλκίδος ἐπιγραφῇ εἰς τὸ γνωστὸν ὑπὸ τῇ Ἀκροπόλει *μνῆμα τοῦ Ἱππολύτου* καὶ τὴν παρ' Ἀθηναίοις λατρείαν τῆς *Ἀφροδίτης τῆς ἐφ' Ἱππολύτῳ*. Ἐκ τῆς σιγῆς, ἣν περὶ τοῦ Ἱππολύτου τηρεῖ ὁ κ. Παπαβασιλείου, τεκμαίρομαι ὅτι ἐξακολουθεῖ θεωρῶν τοῦτον ὡς Χαλκιδικὸν ἥρωα.

Ἐν στ. 10 τοῦ καταλόγου τῶν θυσιῶν ὁ ἐκδότης συνεπλήρωσεν *Ἀφροδίτ]ει ἐν τõι ἐλαιεῖ*, ἐγὼ δὲ *Ηερακλ]εῖ ἐν τõι ἐλαιεῖ* ἐνθυμηθεὶς ὅτι Ἡρακλῆς οὕτως ἐπονομαζόμενος ἀναφέρεται ἐν ταῖς Ἀττικαῖς ἐπιγραφαῖς IG I 164. 170. 173. Ὁ λίθος, ὃν πρὸ ὀλίγου ἐξήτασα ἐν τῷ Μουσείῳ Χαλκίδος, πληρέστατα ἐπιβεβαιοῖ τὴν συμπλήρωσιν ταύτην. Τὸ πρὸ τοῦ ΕΙ γράμμα δὲν δύναται νὰ εἶνε Τ, διότι ἐὰν ἦτο Τ, βεβαίως θὰ ἐφαίνετο μέρος τι τῆς ὁριζοντίου γραμμῆς. Σῴζεται ὅμως πρὸ τοῦ ΕΙ ἄλλο ἴχνος, μέρος δηλαδὴ λοξῆς γραμμῆς, ὅπερ δὲν ἔλαβεν ὑπ' ὄψιν ὁ κ. Παπαβασιλείου, ἂν καὶ εἶνε τόσον φανερὸν ὥστε νῦν ἀναγνωρίζεται ὑπ' ἐμοῦ καὶ ἐπὶ τῆς δημοσιευθείσης φωτογραφικῆς εἰκόνος· ἡ δὲ λοξὴ αὕτη γραμμὴ ἀναμφιβόλως ἀνήκει εἰς L. Τῷ ὄντι λοιπὸν γίνεται μνεία τοῦ Ἡρακλέους τοῦ ἐν τῶι Ἐλαιεῖ ἐν τῇ ἐκ Χαλκίδος ἐπιγραφῇ. Ἐπειδὴ δὲ ἡ ἐπιγραφὴ αὕτη κατὰ τὴν ἐξωτερικὴν ὄψιν εἶνε Ἀττική, ὥσπερ παρετήρησε καὶ ὁ κ. Παπαβασιλείου, ἢ Ἀττικωτάτη ὅπως εἶπον ἐγώ, δικαίως ἐταύτισα καὶ ταυτίζω τοῦτον τὸν Ἡρακλέα πρὸς τὸν Ἡρακλέα τὸν ὑπὸ τὴν αὐτὴν ἐπωνυμίαν ἀναφερόμενον ἐν Ἀττικαῖς ἐπιγραφαῖς τῶν αὐτῶν χρόνων, δηλαδὴ τοῦ δευτέρου ἡμίσεος τοῦ πέμπτου πρὸ Χρ. αἰῶνος. Ὁ κ. Παπαβασιλείου ὅμως ἀποδεχόμενος τὴν ἀνάγνωσίν μου προτιμᾷ νὰ νομίζῃ τὸν Ἡρακλέα τοῦτον καὶ τὸν ἐλαιῶνα Χαλκιδικὸν καί με διδάσκει ὅτι καὶ ἐν Χαλκίδι ἐλαία φύεται καὶ δύναται τόπος νὰ εἶνε κατάφυτος ἐξ ἐλαιῶν καὶ ἱερὸν νὰ κεῖται ἐν ἐλαιῶνι. Οὔτε τοῦτο βεβαίως οὔτε τὴν ἐν Χαλκίδι λατρείαν τοῦ Ἡρακλέους ἠγνόουν, ἐπειδὴ μάλιστα διώρθωσα τὴν ἀνάγνωσιν τῆς ὑπὸ τοῦ κ. Παπαβασιλείου ἐν Ἀθηνᾷ IX 449 ἐκδεδομένης ἀγωνιστικῆς ἐκ Χαλκίδος ἐπιγραφῆς (Jahreshefte I Beiblatt 48, πρβ. Ἐφημ. ἀρχ. 1898 σ. 136). Ἀλλ' ἐὰν ἐτελεῖτο ὡς μανθάνομεν ἐκ τῆς ἐπιγραφῆς ταύτης (Ἐφημ. Ἀρχ. 1897 σ. 196) ἐν Χαλκίδι *ἀγὼν Ἡρακλείων*, ἀνέκειτο δὲ γυμνάσιον ἐν Χαλκίδι, κατὰ Πλούταρχον Τίτ. 16, Τίτῳ καὶ Ἡρακλεῖ, ταῦτα ἀποδεικνύουσι μὲν ὅτι ἐλατρεύετο ὁ Ἡρακλῆς καὶ ἐν Χαλκίδι, οὐδεμίαν δὲ παρέχουσι πιθανότητα, ὅτι ἐλατρεύετο καὶ ἐν Χαλκίδι ὅπως ἐν τῇ Ἀττικῇ *Ἡρακλῆς ἐν τῶι ἐλαιεῖ*.

Περὶ δὲ τῆς ἐν στ. 9 ἐμῆς συμπληρώσεως· *Διὶ Τροπαίοι ἐν Κυνοσούραι* (τῆς Σαλαμῖνος δηλαδὴ) παρατηρεῖ ὁ κ. Παπαβασιλείου τὰ ἑξῆς· *πόθεν ὁ κ. Wilhelm γινώσκει ὅτι ὑπῆρχεν ἐπὶ τῇ Κυνοσούρᾳ ἱερὸν τοῦ Τροπαίου Διὸς ἡμεῖς τοὐλάχιστον ἀγνοοῦμεν*. Δὲν ἀγνοεῖ μὲν ὁ ἐπικριτής μου τὰ περὶ ἐφήβων ψηφίσματα τῶν Ἀθηναίων ἐν οἷς ἐπανειλημμένως τοῦ Τροπαίου Διὸς μνεία γίνεται, διότι ὁ ἴδιος ἀναφέρει ταῦτα διαλαμβάνων περὶ τοῦ Τροπαίου Διὸς ἐν τῷ πρώτῳ ἄρθρῳ αὐτοῦ ἐν Ἐφημ. ἀρχ. 1902 σ. 35, ἀγνοεῖ δὲ ὡς φαίνεται ὅτι ὁ Ζεὺς οὗτος ὁ Τροπαῖος ἐλατρεύετο ἐν Σαλαμῖνι. Τοῦτο διδάσκει ἡμᾶς (πρβ. J Toepffer, Quaestiones Pisistrateae σ. 21, A. Milchhöfer, Text zu den Karten von Attika σ. 28 VII. VIII, A Bauer, Jahreshefte II 97) τὸ ὑπ' ἀρ. 467 ἐν IG II ψήφισμα λέγον ἐν στ. 24 τάδε· *ἔπλευσαν δὲ καὶ εἰς Σαλαμῖνα τοῖς Αἰαντείοις καὶ ἔθυσαν τῶι Αἴαντι καὶ τἆλλα καθήκοντα ποιήσαντες ἀνεστράφησαν εὐτάκτως ἐφ' οἷς καὶ ἐτιμήθησαν ὑπὸ τοῦ δήμου τοῦ Σαλαμινίων· προαναπλεύσαντες δὲ καὶ ἐπὶ τρόπαιον δυσὶ πλοίοις ἔθυσαν τῶι Διὶ τῶι Τροπαίωι· τοῖς τε προηρεσίοις ἤραντο τοὺς βοῦς ἐν Ἐλευσῖνι κτλ.*, πρβ. 469 στ. 17, 471 στ. 28 καὶ 71. Ὁ δὲ τόπος τῆς θυσίας ταύτης ἀναμφιβόλως ἦτο τὸ τρόπαιον ὅπερ μετὰ τὴν ἐν Σαλαμῖνι νίκην ἵδρυσεν ὁ Θεμιστοκλῆς· τοῦτο δὲ ἀναφέρεται ἐν τῇ ὑπὸ τοῦ κ. Τσούντα ἐκδεδομένῃ ἐπιγραφῇ Ἐφημ. ἀρχ. 1884 σ. 165 στ. 33 *ἀκρωτήριο]ν ἐφ' οὗ κεῖται τὸ Θεμιστοκλέους τρόπαιον κατὰ Περσῶν καὶ πολυάνδρειον τῶν [ἐν τῆι μάχηι τελευτησάντων* (ἢ ὁμοίως πως). Ὅτι δὲ ὁ μόνος κατάλληλος τόπος διὰ τοιοῦτο τρόπαιον εἶνε ἡ Κυνόσουρα καλουμένη ἄκρα, ἀρίδηλον εἶνε τῷ καὶ ἅπαξ μόνον ἰδόντι τὴν Σαλαμῖνα ἢ μελετήσαντι τὰ τῆς ἐνδόξου ναυμαχίας. Τέλος δὲ λέγει καὶ τὸ σχό-

λιον εἰς Αἰσχύλου Περσῶν στ. 301: *Σιληνίαι αἰγιαλὸς Σαλαμῖνος* (ὁ Blomfield προσέθηκε *πλησίον*) *τῆς λεγομένης Τροπαίου ἄκρας ὥς Τιμόξενος ἐν τῷ Ϛ΄ περὶ λιμένων*· τὸ δὲ ὄνομα τοῦτο διατηρεῖ εἰσέτι ὁ νοτόθεν τῆς Κυνοσούρας αἰγιαλὸς κατὰ A. Milchhöfer, Text zu den Karten von Attika VII.VIII 27 νῦν *Σελήνια* καλούμενος. Ὅτι ἐν τῷ τοῦ Θουκυδίδου χωρίῳ II 92 *τρόπαιον ἔστησαν ὅθεν ἀναγαγόμενοι ἐκράτησαν*, δὲν γίνεται λόγος περὶ τοῦ τροπαίου ὅπερ ἱδρύθη μετὰ τὴν μάχην τῆς Σαλαμῖνος, ἀλλὰ περὶ τροπαίου ὅπερ μετὰ τὴν περὶ Ῥίον τὸ Μολύκριον πρὸς τοὺς Πελοποννησίους μάχην ἔστησαν οἱ Ἀθηναῖοι, ὀρθότατα παρατηρεῖ ὁ κ. Παπαβασιλείου, δὲν ἠγνόουν δὲ οὐδ' ἐγὼ τοῦτο. Τοῦ χωρίου τούτου ἐποιησάμην χρῆσιν μόνον ὅπως ἐκφράσω τὴν περὶ τοῦ τόπου τοῦ ἐν Σαλαμῖνι τροπαίου ἰδέαν μου διὰ τῶν λέξεων ἀρχαίου τινὸς συγγραφέως· ἡ δὲ ἰδέα μου ἦτο ὅτι ὅπως μετὰ τὴν περὶ τὸ Ῥίον μάχην, οὕτω καὶ μετὰ τὴν ἐν Σαλαμῖνι ναυμαχίαν ἵδρυσαν οἱ Ἀθηναῖοι τὸ τρόπαιον ἐν ἐκείνῳ περίπου τῷ τόπῳ *ὅθεν ἀναγαγόμενοι ἐκράτησαν*, ἐπειδὴ τρόπαια ναυμαχιῶν δὲν δύνανται νὰ ἱδρύωνται ἐν θαλάσσῃ. Δὲν ἤθελον δὲ ποτὲ νὰ ἀποδώσω εἰς τὸ χωρίον τοῦτο τοῦ Θουκυδίδου τὴν σημασίαν ῥητῆς περὶ τοῦ ἐν Σαλαμῖνι τροπαίου μαρτυρίας καὶ ἂν προέβλεπον ὅτι ἔμελλε νὰ τυπωθῇ κυρτοῖς γράμμασι καὶ νὰ λάβῃ οὕτω μαρτυρίας ψευδῆ ὄψιν, θὰ ἐξέφραζον βεβαίως σαφέστερον τὴν γνώμην μου πρὸς ἀποφυγὴν πάσης παρεξηγήσεως.

Τούτων οὕτως ἐχόντων ἀφήνω εἰς τὴν κρίσιν τῶν ἐπαϊόντων ἂν εἶνε πιθανωτέρα ἡ ἐμὴ συμπλήρωσις *Διὶ*] *Τροπαίοι ἐν Κυνο*[*σούραι* (τῆς Σαλαμῖνος δηλαδὴ) ἢ ἡ τοῦ κ. Παπαβασιλείου: *Διὶ*] *Τροπαίοι ἐν Κυνὸ*[*ς κεφαλῆι* (τῆς Χαλκίδος), ἣν ἄλλως τε ὁ ἴδιος, ὅπως λέγει, *μετὰ πολλοῦ δισταγμοῦ* προτείνει, *ἅτε μόνον ἐκ τῆς ὁμοιότητος τῆς ἄκρας πρὸς κυνὸς κεφαλὴν καὶ ἐκ τῆς νῦν προσωνυμίας αὐτῆς εἰκάσας*. Ὁμολογῶ ὅτι ἡ εἰκασία αὕτη μοι φαίνεται πολὺ τολμηρά, ἵνα μή τι ἄλλο εἴπω, ἀφ' οὗ περὶ τροπαίου καὶ λατρείας τοῦ Διὸς τοῦ Τροπαίου ἐν τῇ νῦν *κακοκεφαλὴ* λεγομένῃ θέσει καὶ περὶ τοῦ ἀρχαίου ὀνόματος αὐτῆς ἀπολύτως οὐδὲν γνωρίζομεν.

Ἐκτὸς τούτων καὶ ἄλλαι ἀναφέρονται θεότητες, ὧν τὰ ὀνόματα δὲν ἀνεγνώρισεν ὁ κ. Παπαβασιλείου, καὶ ὧν ἡ λατρεία ἀπαντᾷ ἐπίσης ἐν Ἀττικῇ. Ἐν τῷ τελευταίῳ στίχῳ τῆς Α πλευρᾶς τοῦ λίθου ὁ κ. Παπαβασιλείου εἶδε μόνον τὰ ἑξῆς· [. . . . .]Ι⁝Σ⁝[.]ΑΙ. Ἐγὼ ἐν τῷ στίχῳ τούτῳ διακρίνω τὰ ἑπόμενα ἴχνη.

. . ''ΦΛΙΣΚ ΛΙ . . ‾

Ἡ μόνη δυνατὴ συμπλήρωσις εἶνε:

[Νύν]φ[α]ις κ[α]ὶ [Ἀχ]ε[λόοι].

Κοινοτάτη βεβαίως εἶνε ἀνὰ πᾶσαν τὴν Ἑλλάδα ἡ τῶν Νυμφῶν λατρεία· ἡνωμένη δὲ ἡ λατρεία τῶν Νυμφῶν μετὰ τῆς τοῦ Ἀχελῴου πάλιν ἐξ Ἀθηνῶν εἶνε γνωστή. Τὸ παρὰ τὸν Ἰλισσὸν ἱερὸν τῶν Νυμφῶν καὶ τοῦ Ἀχελῴου μνημονεύει ὁ Πλάτων ἐπανειλημμένως ἐν τῷ Φαίδρῳ 230 b, 279 b καὶ ἑπ., μνημονεύει δ' αὐτὸ καὶ ἐπιγραφὴ τοῦ πέμπτου αἰῶνος IG I Suppl. p. 120, 503 α, παριστάνεται δὲ ὁ Ἀχελῷος καὶ ἐν τῷ ὑπὸ τοῦ κ. Ἀ. Σκιᾶ ἐν ταῖς παρὰ τὸν Ἰλισσὸν ἀνασκαφαῖς αὐτοῦ ἀνευρεθέντι ἀναγλύφῳ Ἐφημ. Ἀρχ. 1893 σ. 138· περὶ δὲ τῆς θέσεως τοῦ ἱεροῦ διαλαμβάνει ὁ ἴδιος ἐν τῇ διατριβῇ *Συμβολαὶ εἰς τὴν Ἀθηναϊκὴν τοπογραφίαν* σ. 15.

Λαμβάνων ὑπ' ὄψιν πρῶτον μὲν τὸ ἐν γένει Ἀττικὸν τῆς ἐπιγραφῆς καὶ τὴν ἐν Ἀττικῇ ὕπαρξιν ἀναλόγων ἐπιγραφῶν, ἃς καὶ ἐν τῇ διατριβῇ μου ἀνέφερον, δεύτερον δὲ τὴν μνείαν τοῦ Ἱππολύτου, τοῦ ἐν Κυνοσούραι Διὸς τοῦ Τροπαίου, τοῦ Ἡρακλέους τοῦ ἐν τῷ Ἐλαιεῖ, τοῦ Ἀπόλλωνος τοῦ Πυθίου, τῶν Νυμφῶν καὶ τοῦ Ἀχελῴου, ὧν ἡ λατρεία εἶνε γνωστὴ ἐν Ἀττικῇ, δὲν ἀμφιβάλλω ὅτι ὀρθῶς ἀπέδωκα τὸν ἐκ Χαλκίδος ἱερὸν νόμον εἰς τὴν Ἀττικήν. Ὅτι ἡ λατρεία τοῦ Ξούθου καὶ τοῦ Γλαύκου καὶ τοῦ Ποσειδῶνος τοῦ Πτορθίου οὐδαμόθεν ἄλλοθεν εἶνε γνωστὴ ἡμῖν ὡς πρὸς τὴν Ἀττικήν, δὲν ἀρκεῖ ὅπως ἀμφισβητήσωμεν τὸ κῦρος τῶν ἄνω λόγων οὔτε ὅπως ἀποδώσωμεν τὴν Ἀττικῶς γεγραμμένην ἐπιγραφὴν ταύτην εἰς τὴν Χαλκίδα διὰ μόνον τὸν λόγον ὅτι ἐκεῖ εὑρέθη ἐντετοιχισμένη εἰς τοῖχόν τινα, παρ' οὐδὲν μὲν λογιζόμενοι ὅτι περὶ τῆς ἐν Χαλκίδι λατρείας τῶν εἰρημένων θεῶν καὶ ἡρώων οὐδεμία ῥητὴ μαρτυρία ὑπάρχει, κάλλιστα δὲ γνωρίζοντες πόσον εὐκόλως οἱ ἐνεπίγρα-

φοι λίθοι ἀπὸ τόπου εἰς τόπον μετακομίζονται. Ὁ δὲ κ. Παπαβασιλείου ἐπιμένων εἰς τὴν ἐκ Χαλκίδος προέλευσιν τῆς ἐπιγραφῆς, ὅπως δικαιολογήσῃ τὸ Ἀττικὸν αὐτῆς, ἀναφέρει τὴν ἐπὶ τῆς Εὐβοίας ἐπικράτησιν τῶν Ἀθηναίων ἥν περ ἐγὼ βεβαίως δὲν ἀγνοῶ, τοσοῦτον δὲ ἐξαίρει τὴν ἐπιρροὴν αὐτῆς, ὥστε ἰσχυρίζεται *ὅτι ἀφ' ὅτου οἱ Ἀθηναῖοι κατέλαβον τὴν Εὔβοιαν, κληροῦχοι δὲ ἐξ αὐτῶν ἐγένοντο κύριοι τοῦ εὐφορωτάτου Ληλάντου πεδίου, οὐ μόνον ἡ Χαλκίς, ἀλλὰ καὶ* **πᾶσα ἡ νῆσος τήν τε γλῶσσαν** *καὶ τὰ Ἀττικὰ ἤθη παρέλαβεν,* ὅλως λησμονήσας τὰς ἐξ Ἐρετρίας ἐν τῇ ἐπιχωρίῳ διαλέκτῳ γεγραμμένας ἐπιγραφὰς τοῦ πέμπτου καὶ τετάρτου αἰῶνος πρὸ Χρ.

Μὴ εὐκαιρῶν ὅπως πραγματευθῶ τὰ τῆς ἑρμηνείας καὶ συμπληρώσεως τῶν ἐπὶ τῶν δύο πλευρῶν τοῦ λίθου ἐπιγραφῶν σημειώνω περὶ τῶν κατὰ μέρος μόνον τὰ ἑξῆς.

Α στ. 2. Ἡ ἀνάγνωσις τοῦ ἐκδότου: *Ἀρτέμ]ιδι βοῦ[ν* εἶνε ἀδύνατος. Ἐγὼ διακρίνω ΤΕΙΒ.

Ὑπὸ τὸ Σ τοῦ στ. 15 εὑρίσκεται ὁριζόντιος γραμμή. Τίς ἡ σημασία αὐτῆς, ὁ κ. Παπαβασιλείου δηλοῖ ὅτι ἀγνοεῖ. Ἑτέρα δὲ γραμμὴ τοιαύτη ὑπῆρχε καὶ ὑπὸ τὸ Γάμμα τοῦ ὀνόματος *Γ]λαύκοι* ἐν στ. 12. Εἶνε ἡ *παράγραφος* λεγομένη γραμμὴ ἥτις ἐν ταῖς ἐπιγραφαῖς καὶ ἐν τοῖς παπύροις (πρβ. F. Blass, Griechische Palaeographie[2] S. 311) οὐχὶ σπανίως ἀπαντᾷ, χρησιμεύει δὲ εἰς ἔνδειξιν ἀρχῆς νέου λόγου. Ἄξιον σημειώσεως εἶνε ὅτι γραμμαὶ τοιαῦται εὑρίσκονται καὶ ἐν ταῖς ὁμοίαις τῷ ἐκ Χαλκίδος ἱερῷ νόμῳ Ἀττικαῖς ἐπιγραφαῖς IG II 844 καὶ Ath. Mitt. 1898 σ. 24.

Ἐν στ. 8 γράφεται *Ποσιδέοις*· ἐν στ. 16 *Ποσειδῶνι* συμφώνως πρὸς τὴν ἐν ταῖς Ἀττικαῖς ἐπιγραφαῖς ὀρθογραφίαν· πρβ. Meisterhans-Schwyzer, Grammatik[3] σ. 54.

Β στ. 1. Ἐσφαλμένως ἀναγιγνώσκει ὁ κ. Παπαβασιλείου: *θύον]ται οἶὸν δαρ[τὸν*. Ἐγὼ βλέπω τὰ ἑξῆς: ΟΑΓΟΤΟΝΔΑΡ, δηλαδὴ *λαμβανέτ]ω ἀπὸ τὸν δαρ[τὸν.*

στ. 2. Ἡ ἀνάγνωσις *πέντε μο[ίρας* εἶνε ἀδύνατος. Τὸ μετὰ τὸ ΠΕΝΤΕ γράμμα εἶνε Η.

στ. 8. Τὸ μικρὸν Ο ὅπερ κατὰ τὸν κ. Παπαβασιλείου ὁ χαράκτης ἐχάραξε μεταξὺ τῶν δύο κεραιῶν τοῦ Ρ καὶ Τ, ἐγὼ τοὐλάχιστον δὲν δύναμαι νὰ διακρίνω.

στ. 13. Ἐσφαλμένως ἀναγιγνώσκει ὁ ἐκδότης *παρ]έχεν δὲ τει hιερεία[ι* ἀντί: *παρ]έχεν δὲ τὲν hιέρεια[ν*, ὅπερ καὶ μόνον ἁρμόζει πρὸς τὴν ἔννοιαν, πρβ. Dittenberger, Sylloge 617 στ. 4 καὶ ἑπ., 618 στ. 1: *ταῦτα παρέχοντι τοὶ ἱαρεῖς καὶ θύοντι*. Ταῦτα μὲν περὶ τοῦ κειμένου τῆς ἐπιγραφῆς· τῶν δὲ συμπληρώσεων ἃς ὁ κ. Παπαβασιλείου προτείνει ἐν τῷ ἱερῷ νόμῳ τούτῳ, αἱ πολλαὶ εἰσιν ἀμφίβολοι ἢ καὶ ὅλως ἀδύνατοι.

Ἐν Ἀθήναις τῇ 24 Ἰουνίου 1904.

ADOLF WILHELM

Ἐξεδόθη τῇ 10 Σεπτεμβρίου 1904.

ΕΠΙΓΡΑΦΑΙ ΑΠΕΛΕΥΘΕΡΩΤΙΚΑΙ ΕΞ ΑΜΦΙΣΣΗΣ

Α

Ἐν τῷ *Δελτίῳ τῆς Ἑλληνικῆς ἀλληλογραφίας* (=BCH) τοῦ ἔτους 1895 σελ. 390 δημοσιεύων ὁ κ. P. Perdrizet ἐπιγραφάς τινας ἐξ Ἀμφίσσης μνημονεύει καὶ λίθου τινὸς περιέχοντος ἀπελευθερωτικὴν ἐπιγραφὴν[1], ἣν δὲν ἀνέγνωσεν. Ὁ λίθος οὗτος — τιτανόλιθος — εἶνε ἐντετειχισμένος κατὰ τὴν θέσιν *Πηγάδια* εἰς τὸν τοῖχον τῆς οἰκίας τοῦ Ἰ. Μάρκου περὶ τὸ $^1/_2$ μέτρον ὑπὲρ τὴν ἐπιφάνειαν τοῦ κατωφεροῦς ἐδάφους καὶ δὴ ἀνάστροφος, ὥστε τὰ γράμματα βλέπουσι πρὸς τὰ ἄνω. Ἡ ἐντὸς τοῦ τοίχου κρυπτομένη δεξιὰ πλευρὰ τοῦ λίθου φέρει ἐπίσης ἐπιγραφὴν καλῶς διατηρουμένην, ὡς διέκρινα ἐκ μικροῦ ὁρατοῦ μέρους κατὰ τὴν ἀκμὴν τοῦ λίθου. Ἡ ἔξω πλευρὰ τοῦ λίθου, ἡ φέρουσα καταφανῆ τὴν ἑπομένην ἐπιγραφήν, ἔχει μῆκος 0,67 μ. καὶ πλάτος 0,40 μ. Περὶ τῆς ἐπιγραφῆς ταύτης λέγει ὁ Perdrizet (ἔ. ἀ.). « les lettres sont si effacéss, que l'estampage n'a rien donné ». Πράγματι ὅμως ἡ κατάστασις τοῦ λίθου εἶνε πολλῷ χείρων ἢ ὅσον φαντάζεταί τις ἐκ τῶν λόγων τούτων. Ἡ ἐπιφάνεια αὐτοῦ δὲν εἶχεν ὁμαλισθῆ καλῶς, ὅτε ἐδέχθη τὴν ἐπιγραφήν, ὁ δὲ χαράκτης ὑπερεπήδησε τὰς μεγάλας ἐγκοίλους ἀνωμαλίας, εἰς ἃς προσέκοψεν ἑνιαχοῦ (στ. 1, 5, 13). Τὰ γράμματα εἶνε λίαν ἐπιπόλαια, ἐχαράχθησαν δὲ δι' ἀμελοῦς καὶ ἀσταθοῦς χειρὸς πιθανῶς κατὰ τὸν 1ον αἰῶνα π. Χ. Μετ' ἐπίμονον καὶ δυσχερῆ ἐργασίαν κατώρθωσα νἀναγνώσω τὰ ἑξῆς, ἅτινα ὅμως δευτέρα ἐπίσκεψις τοῦ λίθου ἐλάχιστα μόνον εἶνε ἐνδεχόμενον νὰ μεταβάλῃ.

Υ Ν//ΙΚΑΣΙΠΟΛΙ
ΡΕΟΥΣΑΝΚΑΙΚΕΛΟΜΕΝΑΝΧΕΙΡΟΓΡΑΦΟΝΝΥΜΦΗΔΩΡΟΥΝΙΚΑΣΙΠΟΛΙΣΚΑΙΕ
ΟΣΤΩΙΑΣΚΛΑΠΙΩΙΤΩΙΕΝΑΜΦΙΣΣΑΚΑΘΩΣΕΠΙΣΤΕΥΣΕΝΤΩΘΕΩΤΑΝΩΝ
ΣΩΜΑΓΥΝΑΙΚΕΙΟΝΑΟΝΟΜΑΣΩΤΗΡΙΣΓΕΝΟΣΒΟΙΩΤΙΟΝΜΝΑΣΑΡΓΥΡΙΟΥ
ΙΟ ΑΠΕΔΟΤΟΣ..Δ
ΤΑΝΤΙΜΑΝΕΧΟΜΕΝΠΑΣΑΝ ΚΑΘΕΣΤΑΚΕΔΕΒΕΒΑΙΩΤΑΝ
...Λ..ΟΥΝΙΚΙΠΠΟΝΧΙΩΝΙΔΑΤΑΝΩΝΑΝΦΥΛΑΣΣΟΝΤΙΑΥΤΟΣΤΕΟΘΕΟ
ΚΑΙΟΙΙΕΡΕΙΣΔΗΜΟΣΘΕΝΗΣΚΑΙΠΟΛΥΞΕΝΙΔΑΣΕΠΙΤΟΙΣΔΕΥΩΣΤΕΠΑΡΑ

[1] Αἱ ἀπελευθερωτικαὶ ἐπιγραφαὶ εἶνε *ἰδιωτικὰ* συμβόλαια, οἷα ἐλάχιστα ἐχαράσσοντο ἐπὶ λίθων (ὅρα Kirchhoff ἐν Hermes II, σελ. 170 ἑξ.), καὶ τοῦτο οὐχὶ ἐν πάσῃ Ἑλληνικῇ χώρᾳ. Ἐν Δελφοῖς δὲ καὶ ταῖς περὶ τοὺς Δελφοὺς πόλεσιν, ἐν αἷς καὶ ἡ Ἄμφισσα, εὑρέθησαν αἱ πλεῖσται καὶ αἱ ἐκτενέσταται τῶν τοιούτων ἐπιγραφῶν, ἐξ ὧν μανθάνομεν, ὅτι αἱ ἀπελευθερώσεις τῶν δούλων ἐγίνοντο ἐνταῦθα ὑπὸ τύπον εἰκονικῆς πωλήσεως αὐτῶν θεῷ τινι, π. χ. τῷ Ἀπόλλωνι ἐν Δελφοῖς, τῷ Ἀσκληπιῷ ἐν Ἀμφίσσῃ. Ὁ δοῦλος δηλ., ἀφ' οὗ διὰ τῶν οἰκονομιῶν αὐτοῦ συνέλεγε τὸ ἀπαιτούμενον πρὸς ἐξαγορὰν τῆς ἐλευθερίας αὐτοῦ ἀπὸ τοῦ κυρίου χρηματικὸν ποσόν, ἐπειδὴ αὐτὸς δὲν εἶχε τὴν λεγομένην κυριότητα, ἤτοι δὲν εἶχε τὰ ἀπαιτούμενα πολιτικὰ προσόντα, ὅπως συνάψῃ συμβόλαιόν τι καὶ κατ' ἀκολουθίαν καὶ τὸ τῆς ἀπελευθερώσεως αὐτοῦ συμβόλαιον, κατέθετε τὰ χρήματα ταῦτα παρά τινι ἱερεῖ. Ὁ ἱερεὺς δὲ οὗτος ὡς ἀντιπρόσωπος τοῦ Θεοῦ καὶ τῇ ἐντολῇ τοῦ δούλου προέβαινεν ἐνώπιον ἐγγυητῶν (βεβαιωτήρων) καὶ μαρτύρων εἰς τὴν σύναψιν τοῦ προσήκοντος συμβολαίου ὠνῆς (καὶ τὸ συμβόλαιον αὐτὸ ἐλέγετο ἐπίσης *ὠνή*), δι' οὗ ἠγόραζεν αὐτὸν τῷ θεῷ ἀντὶ τῶν κατατεθέντων χρημάτων, οὐχὶ ὅμως ἵνα καταστήσῃ πράγματι τὸν δοῦλον ἀπὸ δούλου τοῦ κυρίου δοῦλον τοῦ θεοῦ, ἀλλ' «ἐπ' ἐλευθερίᾳ», ἤτοι ἵνα ἀφήσῃ αὐτὸν ἐλεύθερον, ὑφ' ὃν ὅρον ἐνεπίστευεν οὗτος τῷ θεῷ τὴν ἐξαγορὰν αὐτοῦ (« καθὼς ἐπίστευσε τῷ θεῷ τὰν ὠνάν »). Ἄλλαις λέξεσιν ὁ δοῦλος ἐπωλεῖτο τῷ θεῷ λόγῳ, ἔργῳ δὲ ἐγίνετο ἐλεύθερος. Πολλάκις τὸ συμβόλαιον περιεῖχε πλείονας ὅρους, ἐφ' οἷς ἐγίνετο ἡ ἀπελευθέρωσις. Ὁ συνηθέστατος δὲ τῶν ὅρων ἦτο νὰ « παραμένῃ » ὁ δοῦλος καὶ μετὰ τὴν σύναψιν τοῦ συμβολαίου παρὰ τοῖς κυρίοις αὐτοῦ ὁτὲ μὲν ἐπί τινα ὡρισμένον χρόνον, ἄλλοτε δὲ μέχρι τοῦ θανάτου αὐτῶν, ὑποχρεούμενος κατὰ τὸν χρόνον τοῦτον νὰ ὑπακούῃ « ἀνεγκλήτως » εἴτε « ἀνεπικωλύτως » τοῖς κυρίοις ἐπὶ ποινῇ ἐπιτιμήσεως ἢ πληγῶν. Τελείως δὲ ἐλεύθερος ἐγίνετο μετὰ τὸν θάνατον αὐτῶν, ὅτε οὐδεὶς τῶν κληρονόμων, οἵτινες συνήθως ἔδιδον κατὰ τὴν σύναψιν τοῦ ἀπελευθερωτικοῦ συμβολαίου τὴν συγκατάθεσιν αὐτῶν, ἐδικαιοῦτο νὰ θέσῃ χεῖρα ἐπ' αὐτοὺς « ἐπὶ καταδουλισμῷ ». Ἂν δὲ τοῦτο ἐποίει, οἱ ἐγγυηταὶ τῆς ἀπελευθερώσεως προσήρχοντο προστάται τῆς κτηθείσης ἐλευθερίας τοῦ δούλου· ἀμελοῦντες δ' ἐτιμωροῦντο κατὰ τοὺς νόμους. Καὶ πᾶς δὲ πολίτης ἠδύνατο νὰ προστατεύσῃ τὴν ἐλευθερίαν ταύτην. Μετὰ τὴν κατὰ τἀνωτέρω σύναψιν τοῦ συμβολαίου ἐχαράσσετο τοῦτο ἐπὶ λίθου ἐν τῷ τεμένει τοῦ θεοῦ· ἐντεῦθεν δὲ ἔχομεν νῦν τὰς λεγομένας ἀπελευθερωτικὰς ἐπιγραφάς.

ΝΗΣΩΤΗΡΙΣΝΙΚΑΣΙΠΟΛΕΙΚΑΙΕΡΜΑΙΩΠΟΙΟΥΣΑΠΑΝΤΟΕΠΙΤΑΣΣΟΜΕ
ΕΙΔΕΜΗΠΟΙΕΟΙΕΞΟΥΣΙΑΝΕΧΕΤΩΣΑΝΕΠΙΤΙΜΕΟΝΤΕΣΤΡΟΠΩΩΚΑΘΕ
ΤΙΠΟΤΙΔΕΤΟΥΣΛΟΙΠΟΥΣΠΑΝΤΑΣΕΣΤΩΣΩΤΗΡΙΣΕΛΕΥΘΕΡΑΚΑΙΑΝΕΠΑΦΟ
ΜΗΕΧΟΝΤΟΣΑΥΤΑΝΕΞΟΥΣΙΑΝΜΗΔΕΝΟΣΑΓΕΙΝΚΑΤΑΜΗΔΕΝΑΤΡΟΠΟΝΜΗΤΕ
ΤΩΝΝΙΚΑΣΙΠΟΛΙΟΣΚΑΙΕΡΜΑΙΟΥΜΗΤΕ////ΑΠΟΘΑ//ΝΟΝΤΩΝΜΑΡΤΥΡΕΣΑΓΙ
ΣΩΤΕΛΗΣΜΝΑΣΙΛΑΟΣΑΝΔΡΟΝΙΚΟΣΕΥΔΙΚΟΣ

Ἄρχοντος ἐν Ἀμφίσσᾳ τοῦ δεῖνος, θεοκολέοντος δὲ τῷ Ἀσκλαπιῷ τῷ ἐν Ἀμ-
φίσσᾳ τοῦ δεῖνος, μηνὸς δεῖνος τῇ δεῖνι ἡμέρᾳ]· ὑ[πὲρ] Νικασίπολι[ν
πα]ρ[ε]οῦσαν καὶ [κελομέναν χειρόγραφον Νυμφοδώρου· Νικασίπολις καὶ Ἑ[ρμαῖ-
ος τῷ Ἀσκλαπιῷ τῷ ἐν Ἀμφίσσᾳ, καθὼς ἐπίστευσε τῷ θεῷ τὰν ὠν[ὰν
σῶμα γυναικεῖον, ᾧ ὄνομα Σωτηρίς, γένος Βοιώτιον, μνᾶς ἀργυρίου [καὶ
Ἑρμα]ῖο[ς] ἀπέδοτο σ[ῶμ]α
τὰν τιμὰν ἔχομεν πᾶσαν καθέστακε δὲ βεβαιωτὰν [κατὰ
τὸν νόμ]ο[ν] Νίκιππον Χιωνίδα. Τὰν ὠνὰν φυλάσσοντι αὐτός τε ὁ θεο[κόλος
καὶ οἱ ἱερεῖς Δημοσθένης καὶ Πολυξενίδας. Ἐπὶ τοῖσδε, ὥστε παρα[μέ-
νῃ Σωτηρὶς Νικασιπόλει καὶ Ἑρμαίῳ ποιοῦσα πᾶν τὸ ἐπιτασσόμε[νον·
εἰ δὲ μὴ ποιέοι, ἐξουσίαν ἐχέτωσαν ἐπιτιμέοντες τρόπῳ, ᾧ κα θέ[λον-
τι· ποτὶ δὲ τοὺς λοιποὺς πάντας ἔστω Σωτηρὶς ἐλευθέρα καὶ ἀνέπαφο[ς,
μὴ ἔχοντος αὐτὰν ἐξουσίαν μηδενὸς ἄγειν κατα μηδένα τρόπον, μήτε [ζών-
των Νικασιπόλιος καὶ Ἑρμαίου μήτε ἀποθανόντων. Μάρτυρες· Ἄγι[ς
Σωτέλης. Μνασίλαος, Ἀνδρόνικος, Εὔδικος.

Ἐπὶ μέρους ἄξια παρατηρήσεως εἶνε τάδε·

Στ. 1. Ἡ σύνταξις *ὑπὲρ Νικασίπολιν* εἶνε λίαν συχνὴ μάλιστα ἐν Δελφοῖς[1], ἀλλὰ καὶ ἐν Ἀμφίσσῃ[2]. Ἀξιοσημείωτον εἶνε, ὅτι ἐκ τῶν τεσσάρων γυναικῶν, ἃς γινώσκομεν ὡς ἀπελευθερωτρίας ἐν ἀμφισσαϊκαῖς ἐπιγραφαῖς, τρεῖς φέρονται ῥητῶς ὡς ἀναλφάβητοι, ἐν ᾧ περὶ τῆς τετάρτης (ὅρα τὴν ἑπομένην ἐπιγραφήν) ἀγνοοῦμεν ὡρισμένον τι, τῆς ἐπιγραφῆς οὔσης κολοβῆς. Ἐκ τῶν ἐν Δελφοῖς ἀπελευθερωτικῶν ἐπιγραφῶν, ἐν αἷς οἱ ἀπελευθερωταὶ ἦσαν Ἀμφισσεῖς, οὐδὲν ὡρισμένον πορίζόμεθα περὶ τῶν Ἀμφισσίδων γυναικῶν (ἀναφέρονται δὲ 11 μόνον ἐν ταῖς τοῦ Baunack *Delphisch. Inschriften*), ἂν ἦσαν ἐγγράμματοι ἢ ἀγράμματοι, διότι αὗται αἱ δελφικαὶ ἐπιγραφαὶ εἶνε λίαν συντόμως διατετυπωμέναι μὴ περιέχουσαι τοιαύτας λεπτομερείας.

Στ. 2. *Χειρόγραφον* σημαίνει ἐνταῦθα καὶ ἐν ταῖς ὁμοίαις ἐπιγραφαῖς οὐχὶ βεβαίως Schuldschein, Handschein, καθάπερ τὰ ῥωμαϊκὰ chirographa[1], ἀλλ' ἁπλῶς τὴν διὰ ταύτης ἢ ἐκείνης τῆς χειρὸς γραφήν[2]. Κατὰ παρόραμα δὲν ἐχάραξεν ὁ λιθοξόος τὴν λέξιν *ἀπέδοτο* εἴτε *ἀπέδοντο* πρὸ τῶν ὀνομάτων *Νικασίπολις καὶ Ἑρμαῖος*, ἀλλὰ προσέθηκεν ἔπειτα τὸ *ἀπέδοτο* παραδόξως μεταξὺ τοῦ στίχου 4 καὶ 5[3], ἴσως διότι ἐνταῦθα ὑπῆρχεν ὁμαλὸν ἔδαφος, ἐν ᾧ ὑπὲρ τὸ ὄνομα *Νικασίπολις* (στ. 1) ἐξετείνετο ἡ κοίλη ἀνωμαλία, ἥτις ἐγένετο ἐκεῖ αἰτία καὶ τῆς ἀπομακρύνσεως τοῦ πρώτου γράμματος τοῦ ὀνόματος *Νικασίπολις* ἀπὸ τῶν ἑπομένων. Ἐσχημάτισε δὲ πλήρη πρότασιν *Ἑρμα]ῖο[ς] ἀπέδοτο σ[ῶμ]α*, ἵνα δώσῃ ἡμῖν τὸν μίτον τῆς σκέψεως καὶ τῆς συνδέσεως τῶν προηγουμένων μετὰ τῶν ἀμέσως ὑποκάτω ἑπομένων (στ. 4) *καθέστακε δὲ* κλ. Τοιαῦται κακοσυνταξίαι εἶνε ἁμαρτήματα, ἅπερ δὲν πρέπει νὰ ἀποδίδωνται εἰς τὰ πρωτότυπα ἀπελευθερωτικὰ χειρόγραφα συμβόλαια, ἀλλ' εἰς τὸν χαράξαντα τὴν ἐπιγραφὴν λιθοξόον, δεικνύουσι δὲ μεθ' ὁπό-

[1] Dittenberger, Sylloge², 466 σημ. 5.
[2] Dittenberger, *Inscr. Graeciae septentrionalis* [=IGS] III, 318, 5· 1066, 5.

[1] Gneist, *Die formellen Verträge* σελ. 415, 437 ἑξ.
[2] Gradenwitz, *Einführung in die Papyruskunde* σ. 38.
[3] Ἐπὶ τοῦ λίθου τὸ διάστιχον τῶν στίχων τούτων εἶνε ἴσον πρὸς τὰ διάστιχα τῶν λοιπῶν στίχων καὶ οὐχὶ μεῖζον, ὡς ἐν τῷ δημοσιευομένῳ κειμένῳ.

σης ἐλευθερίας ἦτο δυνατὸν νὰ μεταβληθῇ ἐπὶ τοῦ λίθου ἡ μορφὴ τῶν πρωτογράφων [1].

Στ. 4. Τὸ ὄνομα *Σωτηρὶς* εἶνε σύνηθες ὄνομα δούλων γυναικῶν ἐν ταῖς ἀπελευθερωτικαῖς ἐπιγραφαῖς· γινώσκομεν δὲ δύο ἑτέρας τοιαύτας γυναῖκας ἐπίσης ἐκ Βοιωτίας καταγομένας ὡς καὶ ἡ τῆσδε τῆς ἐπιγραφῆς [2].

Στ. 5. Τί ἔκειτο μεταξὺ *πᾶσαν — καθέστακε*, δὲν δύναμαι νὰ μαντεύσω. Ἐκ τῆς ὅλης διαθέσεως τοῦ συμβολαίου οὐδὲν ἄξιον λόγου αἰσθάνομαι ἐλλεῖπον καὶ δυνάμενον νὰ τεθῇ ἐνταῦθα. Θὰ ἐδεχόμην δέ, ὅτι ὁ λιθοξόος ἠθέλησε νὰ ἀποφύγῃ τὰς ἀνωμαλίας τοῦ λίθου ἐν τῷ μέρει τούτῳ ὑπερπηδῶν αὐτάς, ἂν μὴ διέκρινον ἐν τῷ χάσματι ἴχνη γραμμάτων δυσξυμβλήτων. Ἴσως ὅμως εἶχεν ἀρχίσει νὰ χαράσσῃ τὴν πρότασιν «*καθὼς ἐπίστευσε τῷ θεῷ τὰν ὠνὰν Σωτηρίς*», ἥτις πρότασις κατὰ τὴν συνήθειαν ἔπρεπε νὰ τεθῇ μετὰ τὴν δήλωσιν περὶ τῆς λήψεως τῆς τιμῆς («*καὶ τὰν τιμὰν ἔχομεν πᾶσαν*»), ὅτε δὲ παρετηρήθη, ὅτι ἡ φράσις ἐκείνη ἦτο ἤδη κεχαραγμένη ἐν στ. 3, ἐγκατελείφθη ἡ ἐπανάληψις αὐτῆς ἐν στ. 5 καὶ ἀπεξέσθησαν ἀτελῶς τὰ χαραχθέντα γράμματα [3].

Στ. 4. Ἡ λέξις *βεβαιωτὴς* ἐν τῇ ἐννοίᾳ τοῦ ἐγγυητοῦ εἶνε σπανία ἐν ταῖς παλαιοτέραις μάλιστα ἀπελευθερωτικαῖς ἐπιγραφαῖς. Εὕρηται δ' ὅμως ἐν ταῖς νεωτέραις [4], ἐπὶ αἰγυπτιακῶν παπυρίνων ἐγγράφων [5], ἐν ἐπιγραφῇ ἐξ Ἀμφιπόλεως [6] καὶ παρὰ τῷ Πλουτάρχῳ [7]. Τὸ σύνηθες ὄνομα τῶν ἐγγυητῶν ἐν ταῖς ἀπελευθερωτικαῖς ἐπιγραφαῖς εἶνε *βεβαιωτήρ* [8].

Στ. 5-6 *κατὰ*] | *τὸν νόμ*]ο[*ν*. Ἡ ἀνάγνωσις

[1] Παρόμοια παραδείγματα ἐν BCH 1898 σελ. 103, ἀρ. 95, στ. 6-7· σελ. 129, ἀρ. 112, στ. 15· πρβλ. Baunack ἔ. ἀ. 2148. — Πλείονα περὶ τούτου κατωτέρω.

[2] BCH, 1898 σελ. 30. Baunack ἔ. ἀ. 2151, ἔνθα καὶ περὶ τῆς κλίσεως καὶ τοῦ τονισμοῦ τοῦ ὀνόματος (Σώτηρις ἢ Σωτηρίς;).

[3] Τοιαῦται διορθώσεις ἐγίνοντο ἕνεκα ἁμαρτημάτων τῶν λιθοξόων καὶ ἐν λίαν σπουδαιοτέροις καὶ δὴ δημοσίοις γράμμασι. Πρβλ. CIA, II 809.

[4] BCH, 1898, σελ. 137, ἀρ. 118 (τοῦ 30 μ. Χ.)

[5] Mitteis, *Reichsrecht und Volksrecht* σελ. 503 ἑξ. Wilcken, *Griechische Ostraka* I, σελ. 553 ἑξ.

[6] Dittenberger, *Sylloge*² 832 («μακεδονικῶν χρόνων»).

[7] *De vitando aere al.* I. *Quo modo adulator ab am. intern.* 1.

[8] Ἄλλα ὀνόματα τῶν ἐγγυητῶν ὅρα ἐν *Ancient greek inscriptions in the British Museum* II, σελ. 147 ἑξ. καὶ παρὰ Mitteis ἔ. ἀ. σελ. 504.

τοῦ λίθου ἐν τῷ μέρει τούτῳ καὶ δὴ ἐν τῇ ἀρχῇ τοῦ στ. 5 ἀντίκειται πρὸς τοιαύτην συμπλήρωσιν, ὡς δεικνύει τὸ ἀνωτέρω ἐν κεφαλαίοις γράμμασιν ἀντίγραφον τῆς ἐπιγραφῆς. Συμφώνως πρὸς τὰ ἐν αὐτῷ κείμενα γράμματα συνεπλήρωσα κατ' ἀρχὰς *βεβαιωτὰν τοῦ συμβο*]*λ*[*αί*]*ου*. Ἀλλ' ἡ φράσις αὕτη δὲν μοὶ ἐφάνη ἀποδεκτή, πρῶτον μὲν διότι στηρίζεται ἐπὶ ἀβεβαίων λειψάνων, δεύτερον δὲ διότι ἡ λέξις *συμβόλαιον* οὐδέποτε εὕρηται ἐν ταῖς ἀπελευθερωτικαῖς ἐπιγραφαῖς τῶν Δελφῶν καὶ τῆς περὶ τοὺς Δελφοὺς χώρας ἐν τῇ σημασίᾳ τῆς ὠνῆς. Εἶτα ἐσκέφθην νὰ συμπληρώσω τὰς λέξεις *τοῦ ὁμο*]*λ*[*όγ*]*ου* [1], ἀλλὰ δὲν ἠδυνάμην νὰ πεισθῶ, ὅτι, ὑπῆρχέ ποτε ἐνταῦθα τοιοῦτον κείμενον, ἐν ᾧ δύο λέξεων παρεμπεσουσῶν μετὰ τὸ *ὁμο*]*λ*[*όγ*]*ου* ἐπαναλαμάνεται ἡ αὐτὴ ἔννοια διὰ τῆς λέξεως *ὠνὴ* («*τὰν ὠνὰν* φυλάσσοντι» κλ.). Διὰ ταῦτα προέκρινα νὰ δεχθῶ, ὅτι κατὰ τὴν δυσχερῆ ἀνάγνωσιν τοῦ ἀποτετριμμένου λίθου ἀπέτυχον τοῦ ὀρθοῦ ἐν τούτῳ τῷ μέρει καὶ οὕτω κατ' ἄλλα συχνὰ παραδείγματα ἐν ταῖς ἀπελευθερωτικαῖς ἐπιγραφαῖς συνεπλήρωσα τὴν φράσιν «καθέστακε δὲ βεβαιωτὰν *κατὰ τὸν νόμον* Νίκιππον Χιωνίδα» [2].

Στ. 6. Ὁ *θεοκόλος* τοῦ Ἀσκληπιοῦ ἐν Ἀμφίσσῃ δὲν ἦτο μακροχρόνιος ἄρχων· διότι τότε δὲν θὰ ἐχρονολογοῦντο ἐξ αὐτοῦ αἱ ἀπελευθερωτικαὶ πράξεις, ὡς καταφαίνεται ἐκ τῶν καλῶς διατηρηθεισῶν ἐπιγραφῶν. Τὸ praescriptum τῶν τοιούτων πράξεων τῆς Ἀμφίσσης ἔχει περίπου ὧδε· «Ἄρχοντος ἐν Ἀμφίσσᾳ τοῦ δεῖνος, *Θεοκολέοντος* δὲ τῷ *Ἀσκλαπιῷ* τῷ ἐν Ἀμφίσσᾳ τοῦ δεῖνος, μηνὸς δεῖνος τῇ δεῖνι ἡμέρᾳ» [3].

Θὰ ἦσαν δὲ βεβαίως οἱ θεοκόλοι ἐκ τῶν ἐπιφανῶν γενῶν τῆς πόλεως· διότι οἱ ἱερεῖς εἶχον βεβαίως θρησκευτικὰ καὶ λατρευτικὰ καθήκοντα, ἡ δὲ διαχείρισις τῶν ὑπαρχόντων τοῦ θεοῦ τοῦ τοσαῦτα πάντως ἀντὶ τῆς ἰαματικῆς αὐτοῦ δυνάμεως καὶ ἐνεργείας ἀπολαμβάνοντος δῶρα καὶ ἀναθήματα ἔπρεπε νὰ ἀπόκειται εἰς ἄνδρας ὑπερέχοντας γένει καὶ πλούτῳ.

Ἡ διάρκεια τοῦ ἀξιώματος τῶν ἱερέων εἴτε

[1] Πρβλ. Baunack, *Delph. Inschr.* 1749, 1832.

[2] Πρβλ. τὴν κατωτέρω ἐπιγραφὴν (= IGS, III, 1069). Ὁμοίως δὲ πρέπει νὰ συμπληρωθῇ καὶ ἡ ἐπιγραφὴ IGS, III, 1066 στ. 16 ἔνθα σῴζεται ἡ πρώτη συλλαβὴ τῆς φράσεως κα[τὰ τὸν νόμον].

[3] Πρβλ. IGS, III, 318, 1066.

τῆς ἱερατείας ἦτο πιθανῶς διάφορος τῆς τῶν θεοκόλων καὶ ἴσως διατελής, ἤτοι ἰσόβιος, ὡς λέγεται νῦν· ἐλαμβάνετο δὲ τὸ ἀξίωμα κατ' ἄγνωστον τρόπον. Διατελεῖς δὲ ἦσαν οἱ ἱερεῖς καὶ ἐν Δελφοῖς πιθανώτατα μὲν καὶ κατ'ἄλλους χρόνους, βεβαίως δὲ κατὰ τὸν δεύτερον αἰῶνα π. Χ. καὶ ἑξῆς [1].

Ἡ δὲ φύλαξις τῆς ἀπελευθερωτικῆς ὠνῆς ἀνετίθετο αὐτοῖς ὡς διηνεκῶς διαχειρίζουσιν ἣν εἶχον ἀρχὴν καὶ ἴσως ἴδιον ἀρχεῖον κεκτημένοις. Ὁμοίως δὲ φύλαξις τῆς ὠνῆς ἀνετίθετο καὶ τῷ θεοκόλῳ· τούτῳ ὅμως οὐχὶ διὰ τὴν διάρκειαν τῆς ἀρχῆς, ἀλλὰ διὰ τὴν ἐπιφάνειαν τοῦ γένους. Ἐπιφανεῖς δὲ ἄνδρες γένει ἢ πλούτῳ ἐκρίνοντο ἀξιόπιστοι πρὸς φύλαξιν συγγραφῶν ἀλλαχοῦ τε τῆς Ἑλλάδος καὶ ἐν Δελφοῖς· ἐν τῇ ἑπομένῃ ἐπιγραφῇ τὸ πρωτόγραφον τῆς ὠνῆς ἀνατίθεται εἰς τὴν φύλαξιν τοῦ θεοκόλου Ἀνδρονίκου, τὸ δὲ ἀντίγραφον αὐτῆς εἰς τὴν φύλαξιν τοῦ βουλάρχου Δημητρίου, ὅστις βεβαίως δὲν ἦτο διηνεκὴς ἄρχων.

Στ. 7. Πρὸ τοῦ ὥστε καὶ ὑψηλότερόν πως τῶν λοιπῶν γραμμάτων κεῖται εὐκρινὲς Υ. Εἶνε ἆρά γε τυχαῖον τοῦ λίθου ξεσμα ἢ μήπως εἶνε σημεῖον στίξεως ἢ παραγράφου τεθὲν ἐν τῇ ἀρχῇ τῶν ὅρων, ἐφ' οἷς ἐγένετο ἡ πώλησις τῆς Σωτηρίδος; [2]. — Ὁ χρόνος τῆς «παραμονῆς» τῆς Σωτηρίδος μένει ἀόριστος, λογιζόμενος ἴσως μέχρι τοῦ θανάτου τῶν κυρίων.

Στ. 11. Το ῥῆμα *ἄγειν*, ἐν ᾗ σημασίᾳ εὕρηται ἐνταῦθα, εἶνε κυρίως εὔχρηστον παρὰ τοῖς Ἀττικοῖς [3]. Ἀντὶ τούτου αἱ δελφικαὶ ἐπιγραφαὶ ἔχουσι συνήθως τὰ ῥήματα *ἅπτεσθαι*, *ἐνάπτεσθαι*, *ἐφάπτεσθαι*, *ἀνθάπτεσθαι*, *ἐπιλαμβάνεσθαι*, *καταδουλίζεσθαι* [4].

Στ. 13. Το ὄνομα Μνασίλαος εἶνε σύνηθες ἐν Ἀμφίσσῃ, ὡς ἔχει παρατηρηθῇ ἤδη [5].

[1] Pauly-Wissowa, *Real-Encycl.* ἀρθρ. *Delphoi* σελ. 2533 (Hiller von Gaertringen). Ὅρα καὶ τοὺς τῷ αὐτῷ ἄρθρῳ προσηρτημένους χρονολογικοὺς πίνακας τοῦ Pontow.

[2] Ὅρα (ἐν Ivan Müller's Handbücher) F. Blass, *Griech. Paläographie* 1892 σελ. 310 ἑξ. καὶ Larfeld, *Gr. Epigraphik* 1892 σελ. 549 ἑξ. Πρβλ. Blass, *Hyperides orat.* ed III, 1894 σελ. XVIII καὶ Kern. *Inschr. von Magnesia* 1900, σ. XXXI.

[3] E. Kurtius, *Gesammelte Abhandl.* II, σελ. 397. Baunack ἔ.ἀ. 1831. Ἀλλὰ καὶ ἐν Γόρτυνι τῆς Κρήτης· πρβλ. F. Bücheler καὶ E. Zitelmann. *Das Recht von Gortyn* (Suppl. zum Rhein. Museum XL, 1885) σελ. 18, I, 1-13 καὶ 51, σελ. 80 ἑξ., 97 ἑξ.

[4] Foucart, *Memoire sur l'affranchissement* σελ. 11.

[5] Dittenberger, IGS, III, 322.

B

Ἡ ἑτέρα ἐπιγραφή, ἣν δημοσιεύομεν ἐν τοῖς ἑπομένοις, εἶνε ἤδη γνωστὴ ἐκ δύο προγενεστέρων δημοσιεύσεων. Καὶ πρῶτον μὲν ἐδημοσίευσεν αὐτὴν ὁ P. Perdrizet ἐν BCH, 1895 σελ. 388 ἑξ., δεύτερον δὲ ὁ Dittenberger ἐν IGS, 1167-1169, παραλαβὼν αὐτὴν παρὰ τοῦ Perdrizet

Καὶ ὁ μὲ Perdrizet φρονεῖ, ὅτι ἡ ἐπιγραφὴ εἶνε λείψανον δύο ἀπελευθερωτικῶν ἐπιγραφῶν, ὧν λείπει ἡ ἀρχή· τὰ δύο δηλ. μικρὰ τμήματα ἀποδίδει οὗτος τῇ μιᾷ ἐπιγραφῇ (πρβλ. τὸ ὄνομα ΕΥΒΟΥΛΙΔΑΣ ἐν τοῖς δύο τούτοις τμήμασι), τῇ δ' ἑτέρᾳ ἀποδίδει τὸ τρίτον τὸ καὶ μεῖζον, φρονεῖ δέ, ὅτι μεταξὺ τῶν τμημάτων ὑπῆρχον γράμματα.

Ὁ δὲ Dittenberger, μὴ δυνάμενος νὰ ἐπιτύχῃ μηδεμίαν λογικὴν συμπλήρωσιν μεταξὺ τῶν τμημάτων, νομίζει, ὅτι ἔχομεν ἐνταῦθα τὰ λείψανα τριῶν ἀπελευθερωτικῶν ἐπιγραφῶν κολοβῶν, ὧν αἱ δύο πρῶται σχετίζονται πρὸς τὸν Εὐβουλίδαν.

Οὐδέτερος ὅμως τῶν ἐκδοτῶν τούτων ἠδυνήθη νὰ ἀνασυστήσῃ τὰ δύο πρῶτα τμήματα. Ἡ αἰτία δὲ τούτου κεῖται ἐν τῇ ἐσφαλμένῃ ἀναγνώσει τοῦ πρώτου ἐκδότου, ὅστις γράμματα μέν τινα ἀνέγνωσε πεπλανημενως, πολλὰ οὐδαμῶς ἀνέγνωσε καὶ τελευταῖον εἰσηγήσατο, ὅτι μεταξὺ τῶν τμημάτων τῆς ἐπιγραφῆς ὑπῆρχον γράμματα ἀποτριβέντα. Ἀλλ' ἐπὶ τοιαύτης ὑποθέσεως οὐδεμία συμπλήρωσις καὶ ἀνασύστασις τοῦ κειμένου τῆς ἐπιγραφῆς εἶνε δυνατή.

Πρέπει νὰ μνημονευθῇ ὅμως, ὅτι ὁ Dittenberger, καίπερ μὴ ἰδὼν τὸν λίθον, ἐξέφρασεν ἀμφιβολίας περὶ τῆς ὀρθότητος τῆς ὑπὸ Perdrizet ἀποδοθείσης σχέσεως τῶν τμημάτων τῆς ἐπιγραφῆς πρὸς ἄλληλα, ἀλλὰ δὲν ἐνέμεινεν εἰς τὰς ἀμφιβολίας ταύτας, δεσμευθεὶς ὑπὸ τοῦ κύρους τοῦ Perdrizet.

Τὸ ἐμὸν ἀντίγραφον, τὸ παρατιθέμενον ἐνταῦθα, διαφέρον τοῦ ἤδη δεδημοσιευμένου κειμένου, ἄγει εἰς πόρισμα ὅλως διάφορον τῶν ἤδη ἐκτεθέντων.

Τὰ τρία δηλονότι τμήματα εἶνε μέρη μιᾶς καὶ τῆς αὐτῆς ἀπελευθερωτικῆς πράξεως, ἀποτελοῦντα τρεῖς στήλας αὐτῆς. Καὶ λείπει μὲν ἡ ἀρχὴ τῆς ὅλης πράξεως, κειμένη ποτὲ ἐπὶ ἑτέρου λίθου ἀπο-

λομένου, καθὼς καί τινα γράμματα κατὰ τὰ ἄκρα ἑκάστου μέρους εὐκόλως συμπληρούμενα, ἀλλὰ μεταξὺ τῶν τμημάτων τῆς ἐπιγραφῆς δὲν λείπουσι γράμματα, ἅτινα νὰ συνέδεον δῆθεν τὰς ἀντιστοίχους γραμμὰς αὐτῆς. Ἑκάστη στήλη πρέπει νὰ ἀναγνωσθῇ, ἀφ' οὗ πρῶτον ἀναγνωσθῇ ὁλόκληρος ἡ προηγουμένη.

Ἡ διάταξις αὕτη τῆς ἐπιγραφῆς ἐγένετο ἕνεκα τῆς φύσεως τοῦ λίθου, ἐφ' οὗ εἶνε αὕτη κεχαραγμένη. Ὁ λίθος δηλ. εἶνε ὁ λεγόμενος ὑπὸ τῶν ἀρχαίων *ἀρουραῖος*, ὑπὸ δὲ τῶν νεωτέρων κροκαλοπαγὴς ἢ τροχμαλοπαγής, σχηματιζόμενος ἀνὰ τὰς κοιλάδας διὰ συγκολλήσεως ἄμμου καὶ μικρῶν ἢ μεγάλων λίθων, οὓς καταφέρουσιν οἱ χείμαρροι ἢ οἱ ποταμοί. Τοιούτων δὲ λιθωμάτων στρώματα εὕρηνται καὶ νῦν ἐν τῷ ἐλαιῶνι τῆς Ἀμφίσσης κατὰ τὰς κοίτας τῶν χειμάρρων.

Τὰ μεταξὺ λοιπὸν τῶν τριῶν στηλῶν τῆς ἐπιγραφῆς ἀνεπίγραφα μέρη τοῦ λίθου ἀποτελοῦνται ἐξ ἄμμου, ἐφ' ἧς ὁ λιθοξόος ἀπέφυγε νὰ χαράξῃ γράμματα. Ἡ ἄμμος αὕτη ἀπέπεσεν ἐξ ἐπιπολῆς ἀποτριβεῖσα οὕτως, ὥστε νὰ εἶνε δυνατὸν νὰ ἀπατηθῇ τις, ὑπολαμβάνων, ὅτι τὸ σχηματιζόμενον ταπεινότερον ἔδαφος μεταξὺ τῶν στηλῶν τῆς ἐπιγραφῆς ἐκαλύπτετό ποτε ὑπὸ γραμμάτων. Πράγματι ὅμως ὁ χαράκτης ἔγραψε μόνον ἐπὶ τῆς ἀσφαλοῦς ἐπιφανείας τριῶν μειζόνων ποταμίων λίθων, οἵτινες μετὰ τῆς ἄμμου εἰς ἓν ὅλον συγκεκολλημένοι ὄντες ἐλειάνθησαν, τοῦτο μὲν ἐξεπίτηδες (στήλη γ) ἵνα δεχθῶσι τὴν ἐπιγραφήν, τοῦτο δὲ ἵνα ἀποτελέσωσι τὸ ἐκβεβαθυσμένον δίκην περιθωρίου πλαίσιον κατὰ τὰς τέσσαρας ἀκμὰς τῆς ἐπιγεγραμμένης πλευρᾶς τοῦ λίθου, ὄντος ποτὲ ἐντετειχισμένου ἔν τινι τοίχῳ ναοῦ ἢ τεμένους θεοῦ τινος καὶ δὴ τοῦ Ἀσκληπιοῦ.

Ἡ διασκευὴ δὲ τῆς ἐπιγεγραμμένης ταύτης πλευρᾶς τοῦ λίθου, οὖσα οἵα εἶνε, μαρτυρεῖ, ὅτι τὸ κτίριον, εἰς ὃ ἀνῆκεν οὗτος, δὲν εἶνε δυνατὸν νὰ ἦτο παλαιότερον τοῦ τετάρτου αἰῶνος, καθ' ὃν ἤρξατο ἐμφανιζόμενος ὁ τοιοῦτος τρόπος τῆς ἐξεργασίας τῶν ἐξωτερικῶν πλευρῶν τῶν λίθων τοῦ τοίχου, οἵτινες δὲν σχηματίζουσι πλέον ἓν ὅλον μετ' ἀδιασπάστου κατὰ τὸ δυνατὸν ἐξωτερικῆς ἐπιφανείας, ὡς πρότερον, ἀλλὰ διακρίνονται ἀλλήλων ἕκαστος ἢ δι' ἀποτμήσεως τῆς κατὰ τὰς ἐξωτερικὰς συναρμογὰς ἀκμῆς, ἢ διὰ διακριτῆς σκοπίμου καμπυλότητος τῆς ἐξωτερικῆς πλευρᾶς ἢ διὰ τεχνητῆς ἀνωμαλίας αὐτῆς (rustica) ἤ, ὡς ἐνταῦθα συμβαίνει, διὰ λαξεύσεως πλαισίου περιθέοντος τὴν ὁρατὴν πλευρὰν κατὰ τὰς τέσσαρας ἀκμάς. —

Τοῦ λόγου δ' ἐνταῦθα γενομένου ἐπιτραπήτω μοι νὰ εἴπω παρεμπιπτόντως τὴν εἰκασίαν, ὅτι τὰ βαθέα ταῦτα περιθώρια τῆς ἐξωτερικῆς ἐπιφανείας τῶν τετραγώνων λίθων τῶν τοίχων ἴσως εἶνε ἐσχηματοποιημένη μίμησις εἴτε ἀνάμνησις τῆς ξυλοδεσίας τῶν ἐξ ὠμῶν πλίνθων τοίχων· διότι οἱ τοῖχοι οὗτοι ἐστερεοῦντο ἐνίοτε διὰ καθέτων (ἐνδέσμων καὶ ὁριζοντίων δοκῶν (θράνων) ἐντετειχισμένων καὶ τεμνουσῶν ἀλλήλας, ὥστε ν' ἀποτελῶσι δίκτυον συγκρατοῦν τὰς πλίνθους[1]. Τὸ δίκτυον τοῦτο ἐν τοῖς τείχεσι τῶν πόλεων ἐκρύπτετο ἴσως ἐντὸς τοῦ πάχους τῶν τοίχων, ἵνα μὴ ὁρατὸν ὂν βλάπτηται ὑπὸ τοῦ ἐχθροῦ, ὅστις ἠδύνατο, καταλύων που τὴν συνέχειαν αὐτοῦ, νὰ ἐξασθενώσῃ ἔκτασίν τινα τοῦ τείχους καθισταμένην οὕτω ἑτοιμόρροπον πρὸς τὰ πλήγματα τῶν πολιορκητικῶν μηχανῶν. Ἀλλ' ἐν τῇ ἰδιωτικῇ ἀρχιτεκτονικῇ δὲν ὑπῆρχεν ὁ λόγος οὗτος τῆς ἀποκρύψεως τοῦ δικτύου τῆς ξυλοδεσίας ἐντὸς τοῦ πάχους τῶν πλινθοκτίστων τοίχων. Οὕτω δὲ συμβαίνει καὶ σήμερον ἐνιαχοῦ τῶν ἑλληνικῶν χωρῶν ἐν τῇ ἀγροτικῇ πλινθοκτίστῳ οἰκοδομικῇ· ὅταν τὸ ἐπίχρισμα τῆς ἀσβέστου δὲν ἐπέλθῃ νὰ καλύψῃ τὰ πάντα ὑπὸ ὁμοιόμορφον λευκὴν ἐπιφάνειαν, δύναταί τις νὰ διακρίνῃ τὸ *ἀκανόνιστον* δίκτυον (μέχρι τοῦδε δὲν ἔτυχε νὰ ἴδω ἐγὼ τοὐλάχιστον *κανονικὸν ἄνευ διαγωνίων δοκῶν*, οἷον τὸ παρὰ Perrot-Chipiez, Histoire de l'art 1895, σελ. 730) καὶ τὰς σειρὰς τῶν πλινθίνων δόμων. Ἐκ τῆς ἰδιωτικῆς λοιπὸν τῶν ἀρχαίων πλινθοδομίας, ἔνθα τὸ δίκτυον τῶν δοκῶν ἦτο ὁρατόν, ἐλήφθη ἴσως ἡ ἐξωτερικὴ τῶν τοίχων ὄψις ὡς καθ' ἕξιν χαρακτηριστικὴ αὐτῶν μορφὴ μετενεχθεῖσα καὶ εἰς τὴν λιθοδομίαν, καθὼς καὶ πλεῖστα ἄλλα στοιχεῖα τῆς ξυλοδομίας. Τὸ πρᾶγμα μάλιστα εἶνε ἴσως καταφανέστερον ἐν τῇ βυζαντιακῇ οἰκοδομικῇ, ἐν ᾗ αἱ ὀπταὶ πλίνθοι ἀπο-

[1] Πρβλ. A. Choisy, *Études epigraphiques sur l'architecture grecque 1884 2e étude. Les murs d'Athénes* σελ. 68. W. Dörpfeld, *Troja und Ilion*, 1902, σελ. 40..

χωρίζονται ἀλλήλων διὰ παρεμβολῆς πωρίνων πλακῶν ἢ ἀντιθέτως. Ὁ οἰκοδομικὸς δ' οὗτος τρόπος βεβαίως δὲν εἶνε ἐντελῶς πρωτότυπος ἐφεύρεσις τῶν Βυζαντίνων, ἀλλ'εἶνε μηχάνημα πρὸς διάσωσιν τῆς παραδεδομένης μορφῆς τῆς ἐξωτερικῆς ἐπιφανείας τῶν κοινῶν πλινθοκτίστων τοίχων.—

Ἂν ἤδη οὕτως ὑπολάβωμεν τὴν σύστασιν τῆς ἐπιγραφῆς, ὡς αὕτη ἐξετέθη ἀνωτέρω (εἶνε δὲ τοιαύτη κατ' ἐμὴν ἀντίληψιν), ἀπομακρύνωμεν δὲ καὶ τὰς ἐσφαλμένας ἢ ἐλλιπεῖς ἀναγνώσεις τῆς πρώτης ἐκδόσεως, ἔχομεν πλήρη σχεδὸν τὴν συνέχειαν τῆς ἐπιγραφῆς πλὴν τῆς ἀρχῆς.

α

ꞶCL
CCY.ΕΥΑ
..CΤΗCΕΠΟΙΟΥ
ΠΑΝΤΟΕΠΙΤΑCCΟ
ΕΝΟΝΑΝΕΠΙΚꞶΛΥ
ꞶCΜΕΧΡΙΟΥΕΥΒΟΥΛΙ
ΑCΖΗ.ΞΟΥCΙΑΝΔΕΕ
ΤꞶ. ΒΟΥΛΙΔΑCΕΠΙΤ

β

ΑΝΒΟΥΛΗ..ΚΑΙΑΛΛΟC
ΟΝΑΝΕΥΒΟΥΛΙΔΑCΚ
ΛΕΥΗΕΙΔΕΤΙΠΑΘ
ΒΟΥΛΙΔΑCΙ..ΝΙΚΑ
CꞶΕΛΕΥΘΕ.Α

γ

.........ΙꞶCΚΑΙΑΝΕ....Ο.
....ΝΙΠΟΘΗΚΟΥCΑΚΑΤΑΜΗΔΕ
..ΤΡΟΠΟΝΚΑΘꞶCΕΠΙCΤΕΥCΕΤ
..ΕꞶΤΑΝꞶΝΑΝΕΠΙΚΤΗCΙCΚΑΘΕ
CΤΑΚΑΔΕΚΑΙΒΕΒΑΙꞶΤΗΡΑΚΑΤΑΤΟ
ΝΝΟΜΟΝΞΕΝΟΧΑΡΗΝΕΥΑΙΝΕΤΟΥ
Τ....ΑΝΦΥΛΑCCΙΟΘΕΟΚΟΛΟC..
Δ.ΟΝΙΚΟCΤΟΔΕΑΝΤΙΓΡΑΦΟΝ...
ΑCΟΒΟΥΛΑΡΧΟCΔΗΜΗΤΡΙΟCΜꞶ..
ΜΟΥΜΑΡΤΥΡΕCΟΙΥΠΟΓΡ.
ΨΑΝΤΕC
ΔΙΟΔꞶΡC.
ΤΟΥΘΕΟΞΕ.
ΟΥΔΕΛΦΟΥ
ΓΕΓΟΝΑΜ
ΑΡΤΥCΧΡΟ
ΜΙΟΥΤΟΥΑ
ΠΟΛΛꞶΝ.
ΟΥΓΕΓΟΝΑ
ΜΑΡΤΥC
ΜΝΑ..
ΛΑΟΥ
ΤΟΥΚΛΕ
ΟΔΑ...
ΜΑ..
ΥC

...... παραμενάτω δὲ Ἐπίκτησις], ὡς Ε[ὐ|βουλίδα]ς συ[ν]ευα|[ρέ]στησε, ποιοῦ[σ|α] πᾶν τὸ ἐπιτασσό|[μ]ενον ἀνεπικωλύ|[τ]ως, μέχρι οὗ Εὐβουλί|[δ]ας ζῇ· [ἐ]ξουσίαν δὲ ἐ|[χέ]τω [Εὐ]βουλίδας ἐπιτ|[ιμέων] | — [τρόπῳ, ᾧ] | ἂν βουλη[θῇ], καὶ ἄλλος, | ὃν ἂν Εὐβουλίδας κ[ε]|λεύῃ. Εἰ δέ τι πάθ[οι Εὐ]|βουλίδας [ἢ] Νικα|σώ, ἐλευθέ[ρ]α | — [ἔστω τελε]ίως καὶ ἀνέ[φαπτ]ο[ς, | μηδε]νὶ ποθήκουσα κατὰ μηδέ|[να] τρόπον, καθὼς ἐπίστευσε τ|[ῷ θ]εῷ τὰν ὠνὰν Ἐπίκτησις. Καθέ|στακα δὲ καὶ βεβαιωτῆρα κατὰ τὸ|ν νόμον Ξενοχάρην Εὐαινέτου. | τ[ὰν ὠν]ὰν φυλάσσι (sic) ὁ θεοκόλος Ἀν|δ[ρ]όνικος, τὸ δὲ ἀντίγραφον [αὐτ]|ᾶς ὁ βούλαρχος Δημήτριος Μω[νύ]|μου. Μάρτυρες οἱ ὑπογρ[ά]|ψαντες. | Διοδώρο[υ] | τοῦ Θεοξέ[ν|ου Δελφοῦ | γέγονα μ|άρτυς· Χρο|μίου τοῦ Ἀ|πολλων[ί]|ου γέγονα | μάρτυς· | Μνα[σι]|λάου | τοῦ Κλε|οδά[μου] | μά[ρτ]|υς.

Χαρακτηριστικὰ γράμματα, ἁπανταχοῦ τῆς ἐπιγραφῆς τὰ αὐτὰ ὄντα, ἔστωσαν τάδε WECΘA[1].

Ἐπὶ μέρους παρατηρητέον τάδε.

Στ. α1. Τὸ τελευταῖον γράμμα δύναται νὰ εἶνε ἢ E ἢ W, ὥστε μεταξὺ τῶν δυνατῶν συμπληρώσεων νὰ συγκαταλέγωνται καὶ ἡ *Ἐ[πίκτησι]ς* καὶ ἡ *Ε[ὐβουλίδα]ς*. Προὐτίμησα τὴν δευτέραν, διότι οὐδαμοῦ ἐν ταῖς ἀπελευθερωτικαῖς ἐπιγραφαῖς ἀπαιτεῖται διαρρήδην ἡ συγκατάθεσις τοῦ ἀπελευθερουμένου πρὸς «παραμονὴν» καὶ διότι τὰ ῥήματα *συνευαρεστεῖν*, *συνευδοκεῖν*, *συνεπευδοκεῖν*, *συνεπαινεῖν*, ὧν γίνεται χρῆσις πρὸς δήλωσιν τῆς συγκαταθέσεως ἐκείνης, προϋποθέτουσιν ἐλευθέραν νομικῶς θέλησιν, ἥτις ὅμως ἐλλείπει ἀπὸ τοῦ δούλου. Διὰ τοῦτο τὰ ῥήματα ταῦτα λέγονται ἐν ταῖς ἀπελευθερωτικαῖς ἐπιγραφαῖς τῶν Δελφῶν πάντοτε ἐπὶ ἐλευθέρων, οὐδέποτε δ' ἐπὶ δούλων. Ἐπειδὴ δὲ οἱ ἐλεύθεροι οὗτοι οἱ διδόντες τὴν συγκατάθεσιν αὐτῶν πρὸς τὴν ἀπελευθέρωσιν εἶνε συνήθως οὐχὶ οἱ ἄμεσοι κύριοι τοῦ δούλου, ἀλλ' οἱ στενότατοι συγγενεῖς καὶ μέλλοντες κληρονόμοι τοῦ κυρίου, διὰ τοῦτο ἡ πρόθεσις *συν-* ὡς πρῶτον συνθετικὸν μέρος τῶν ῥημάτων ἐκείνων προϋποθέτει καὶ τὴν συγκατάθεσιν τοῦ ἀμέσου κυρίου. Ἂν δ' ἡ συμπλήρωσις Ε[ὐβουλίδα]ς ἔχῃ ὀρθῶς, ἄμεσος κύριος ἐνταῦθα πρέπει νὰ εἶνε ἡ Νικασώ, ἥτις εἶνε βεβαίως σύζυγος τοῦ Εὐβουλίδα. Φαίνεται ὅμως, ὅτι αἱ γυναῖκες ἐν Ἀμφίσσῃ ὡς καὶ ἀλλαχοῦ ἠλαττοῦντο τῶν ἀνδρῶν ἐν τοῖς πολιτικοῖς δικαιώμασι καὶ διὰ τοῦτο ἐνταῦθα ὁ Εὐβουλίδας, ἁπλοῦς συνευαρεστέων ὤν, σφετερίζεται οὕτως εἰπεῖν τὰ δικαιώματα ἀμέσου κυρίου (πρβλ. στ. α6-α8, 62-64, γ4-γ5 *καθέστακα*) ἐμφανιζόμενος αὐτὸς ὡς δικαιούμενος νὰ διατάσσῃ, καὶ νὰ ἐπιτιμᾷ τῇ Ἐπικτήσει. Τὰ δικαιώματα τῆς Νικασοῦς, ἅτινα καθωρίζοντο ἴσως ἀκριβέστερον ἐν τῇ ἀπολομένῃ ἀρχῇ τῆς ἐπιγραφῆς, ἀναφαίνονταί πως ἐν στ. 65, ἔνθα κανονίζεται ἡ θέσις τῆς δούλης μετὰ τὸν θάνατον τοῦ ἑτέρου τῶν κυρίων. Ἡ διατύπωσις ὅμως τῆς περιπτώσεως ταύτης δὲν συμφωνεῖ ἐντελῶς πρὸς τὰ ἐν στ. α6 ὁριζόμενα. Διότι, ἂν ἡ Ἐπίκτησις καθίσταται τελείως ἐλευθέρα καὶ ἀνέφαπτος μετὰ τὸν θάνατον τῆς Νικασοῦς (64-66, γ1), πῶς θὰ δύναται ὁ ἐπιζῶν Εὐβουλίδας νὰ ἐπιτάσσῃ καὶ ἐπιτιμᾷ τῇ Ἐπικτήσει «μέχρις οὗ Εὐβουλίδας ζῇ» (στ. α6);

Ὅτι αἱ γυναῖκες ἐν Ἀμφίσσῃ ἐδικαιοῦντο νὰ ἔχωσιν ἰδίαν περιουσίαν καὶ δὴ καὶ δούλους φαίνεται ἔκ τε τῆς ἀνωτέρω (σελ. 113 ἑξ.) δημοσιευομένης ἐπιγραφῆς καὶ ἐξ ἄλλων ἐκ παλαιοτέρου χρόνου γνωστῶν[1].

Στ. 61 σῴζονται λείψανα προσήκοντα τῇ λέξει *τρόπῳ*.

Στ. γ5 «καθέστακα δὲ καὶ βεβαιωτῆρα *κατὰ τὸν νόμον*» εἶνε τύπος ἐπεκτεταμένος ἐμφανιζόμενος τὸ πρῶτον περὶ τὴν τοῦ Χριστοῦ γέννησιν[2]. Ἐν ταῖς παλαιοτέραις ἀπελευθερωτικαῖς ἐπιγραφαῖς κεῖται μόνος ὁ συντομώτερος τύπος «Βεβαιωτὴρ (*κατὰ τὸν νόμον* [ἢ τοὺς νόμους]) ὁ δεῖνα». Πάντως ὅμως ὁ ὁρισμὸς τοῦ βεβαιωτῆρος ὑπὸ τοῦ ἀπελευθεροῦντος κυρίου ἐγίνετο κατὰ νόμους κειμένους.

Καὶ ἡ χρῆσις δὲ τοῦ πρώτου προσώπου *καθέστακα* ἀντὶ τοῦ τρίτου ἄρχεται κατὰ τὸν πρῶτον μ. Χ. αἰῶνα[3].

[1] Ὁ κ. Perdrizet γράφει διαρκῶς Є. Σημειωτέον, ὅτι ἐπὶ τοῦ λίθου τὸ ω μέγα ἔχει τὸ πρῶτον σκέλος εὐθὺ καὶ εἶτα γωνιωδῶς καμπτόμενον, ὥστε νὰ εἶνε ἐντελῶς ἀσύγχυτον πρὸς τὸ κυκλικὸν ὅ μικρόν. Καὶ ὅμως ἐν τῷ BCH τὸ κείμενον τῆς ἐπιγραφῆς δεικνύει περιέργως δὶς W ἀντὶ O ἐν δύο τόποις (α5 καὶ 63), ἐν οἷς σχηματίζεται οὕτως ἡ λέξις Ὠνάν. Ἐπίσης δεικνύει ἀλλαχοῦ (γ1) ἓν P ἀνύπαρκτον ἐπὶ τοῦ λίθου, ἀλλὰ διευκολῦνον τὴν σύμπλήρωσιν τῆς λέξεως ἐλευρέ]ρ[α. Πρὸς τούτοις παρατηρητέον, ὅτι ἐν ἄλλῃ τινὶ ἐπιγραφῇ ἐπιταφίῳ, δεδημοσιευμένῃ ὑπὸ τοῦ κ. Perdrizet ἐν BCH 1899 σ. 345 καὶ περιεχούσῃ τρία ὀνόματα κείμενα κατὰ γενικὴν (*Κλεοκρίτας* | *Νικαρχίδα* | *Ξεναίνας*), ἐν τέλει τοῦ δευτέρου ὀνόματος, ὀνόματος ἀνδρικοῦ, προστίθεται τὸ γράμμα Σ κατὰ σύγχυσιν πρὸς τα δύο ἄλλα, ἅτινα ὅμως εἶνε γυναικῶν ὀνόματα. Τὸ γράμμα τοῦτο λείπει ἀπὸ τοῦ λίθου, ἔλειπε δὲ καὶ ἀπὸ τοῦ ἀντιγράφου τοῦ κ. Perdrizet, ὡς καλῶς γινώσκω, ἅτε παρασκευάσας αὐτὸ ἀπὸ κοινοῦ μετὰ τοῦ γάλλου ἀρχαιολόγου· κατὰ δὲ ταῦτα οὐδεμία δύναται νὰ ἐπιχειρηθῇ παραβολὴ τῆς ἐπιγραφῆς ταύτης πρὸς τὸ ἐπίγραμμα παρὰ Kaibel, Epigr. Gr. 182, IGS, III, 521, ἔνθα γεννᾶται τὸ ζήτημα ἂν τὸ πατρωνυμικὸν ὄνομα *Προκλείδας* εἶνε ὀνομαστικὴ πτῶσις ἀρσενικοῦ ἢ γενικὴ πτῶσις θηλυκοῦ ὀνόματος. Φοβοῦμαι λοιπὸν μήπως ὁ κ. Perdrizet ἐξ ὑπερβαλλούσης ἐφ' ἑαυτὸν πεποιθήσεως ἐδυσπίστησεν ἐπὶ τὰ χειρόγραφα αὐτοῦ καὶ διώρθωσεν αὐτὰ κατὰ τὸ δοκοῦν, παραλιπὼν ἅμα νὰ δηλώσῃ τὸ γενόμενον, ὡς παρέλιπε νὰ δηλώσῃ, ὅτι ἡ βεβαίωσις τῆς ἀναγνώσεως ΛΑΝΕΙΟΝ ἀντὶ ΔΑΝΕΙΟΝ (IGS, III, 316, BCH, 1899, σ. 346) καὶ ἡ συμπλήρωσις καὶ κρίσις περὶ *βα]λανείου*, δι' ἧς ἐλέγχει τὸν Dittenberger, εἶνε ἐμή.

[1] IGS, III, 318, 1066. Ὁ Foucart (*Memoire sur l'affranchissement* σελ. 5) παρετήρησε τοῦτο καὶ παρ' ἄλλαις πόλεσι. Πρβλ. Thalheim, *Griech. Rechtsalterthümer*[4] § 2.

[2] BCH, 1898, σελ. 83 ἀριθ. 80 (τοῦ 8/9 π. Χ.) στ. 11. Πρβλ. αὐτόθι καὶ σελ. 192 (Colin).

[3] Πρβλ. Colin ἐν BCH ἔ. ἀ. σελ. 191.

Στ. γ9. *Μω[νύ]|μου*. Τὰ δύο πρῶτα γράμματα δὲν εἶνε σαφῆ ἐπὶ τοῦ λίθου, ἀλλ᾽ οὐδὲν ἄλλο ἢ ταῦτα ἠδυνάμην νὰ ἀναγνώσω. Ὑπολείπεται ὅμως ἐν τῷ τέλει τοῦ στίχου χῶρος διὰ δύο γράμματα, ἅτινα ὑπῆρξάν ποτε ἀναμφηρίστως· διότι ἐν τῷ τέλει πάντων τῶν στίχων κατὰ ταύτην τὴν ἀκμὴν τοῦ λίθου οὐδεμίαν εὑρίσκομεν ἀνωμαλίαν περὶ τὸ μῆκος τῶν στίχων ἐπὶ τὰ δεξιὰ τοῦ ἐπιγεγραμμένου ἐνταῦθα τροχμάλου σχηματίζοντος ὀξεῖαν καὶ εὐθεῖαν τὴν κάθετον ἀκμήν. Πλὴν τούτου δὲ θὰ ἦτο δυσχερὲς νὰ δεχθῶμεν ἐνταῦθα ἐν *ἅπαξ εἰρημένον* ἤτοι τὸ ὄνομα *Μῶμος* ὡς ἀνδρικὸν ὄνομα, ἐν ᾧ γινώσκομεν, ὅτι καὶ τὰ ὀνόματα τῶν ἀδελφῶν τοῦ δαιμονίου τούτου ὄντος τῆς Ἡσιοδείου Θεογονίας (στ. 211 ἑξ.) δὲν εἶνε εὔχρηστα ὡς ὀνοματα ἀνθρώπων[1]. Οὕτω συμπληρῶ *Μω-[νύ]μου*, οὗ ὀνόματος ὁ σχηματισμὸς ὑπομιμνήσκει τὸν σχηματισμὸν τοῦ ὀνόματος *μῶνυξ* (σμ-ωνυξ[2]. Πιθανώτερον ὅμως νομίζω, ὅτι ἐνταῦθα ὑπόκειται ψευδής τις ἐτυμολογία, τὸ δ᾽ ὄνομα κεῖται Μώνυμος ἀντὶ *Μόνιμος* ὡς συνέβη τοῦτο καὶ περὶ Μονίμου τινὸς συγγραφέως *Θαυμασίων*, ὃν ὁ Κύριλλος καλεῖ ἐπίσης Μώνυμον[3]. Οὕτω ταυτίζεται τὸ ὄνομα τοῦ Ἀμφισσέως βουλάρχου Δημητρίου Μωνύμου μετὰ τοῦ ὀνόματος Ἀμφισσέως τινὸς μάρτυρος ἔν τινι ἀπελευθερωτικῇ ἐπιγραφῇ τῶν Δελφῶν[4], ὅστις γράφεται Δημήτριος Μονίμου. Τὸν βούλαρχον δὲ τοῦτον τῆς Ἀμφίσσης καὶ τὸν ἐν Δελφοῖς μάρτυρα ὑπέλαβον ἄλλοτε[5] ὡς ἓν καὶ τὸ αὐτὸ πρόσωπον καὶ ἀπέδωκα τὴν Ἀμφισσαϊκὴν ἐπιγραφὴν εἰς τοὺς αὐτοὺς περίπου χρόνους τοῦ β´ π.Χ. αἰῶνος, εἰς οὓς ἀποδίδεται ὑπὸ τοῦ Baunack καὶ ἡ δελφικὴ (150-140 π.Χ.), ἔχων ὡς πρὸς τὴν γραφὴν τῆς ἀμφισσαϊκῆς δικαιολογίαν ἐκ Βοιωτικῶν ἐπιγραφῶν[1].

Ἀλλὰ νῦν ἕνεκα τῆς μορφῆς αὐτῶν τούτων τῶν γραμμάτων τῆς ἐπιγραφῆς ἐπιμήκων ὄντων, νομίζω, ὅτι αὕτη δὲν εἶνε δυνατὸν νὰ εἶνε παλαιοτέρα τοῦ πρώτου μ.Χ. αἰῶνος καὶ ὅτι κατ᾽ ἀκολουθίαν τούτου ὁ Δημήτριος Μωνύμου τῆς Ἀμφισσαϊκῆς ἐπιγραφῆς πρέπει νὰ εἶνε ἀπόγονός τις τοῦ ἐν Δελφοῖς μάρτυρος Δημητρίου Μονίμου.

Στ. γ11-26. Οἱ 16[2] μικροὶ στίχοι περιέχουσι τὰ ὀνόματα τῶν μαρτύρων. Κατὰ τὴν χάραξιν αὐτῶν εἶχε παραλειφθῇ τὸ γράμμα Ο ἐν τῷ ὀνόματι Θεοξένου (στ. γ13) καὶ τὸ γράμμα Ι ἐν τῷ ὀνόματι Χρομίου (στ. γ17)· ἀμφότερα δὲ τὰ γράμματα ταῦτα προσετέθησαν ὕστερον μικρότερά πως καὶ ὑπέρστιχα.

Ἡ παρουσία τοῦ Δελφοῦ Διοδώρου ὡς μάρτυρος δύναται νὰ εἶνε τεκμήριον, ὅτι οἱ ἀπελευθεροῦντες κύριοι εἶνε ἐπίσης ξένοι· διότι ἐν Δελφοῖς συνήθως παρίστανται ξένοι μάρτυρες, ὅτε οἱ ἀπελευθερωταὶ εἶνε ξένοι, καὶ εἶνε τότε μάρτυρές τε καὶ ἀπελευθερωταὶ ἐκ τῆς αὐτῆς πόλεως εἴτε πατρίδος. Ἀλλ᾽ ἐν τῷ Ὀζολικῷ Χαλείῳ εὕρηται ξένος μάρτυς, καίπερ μὴ ὑπάρχοντος τοῦ ἀνωτέρω λόγου[3]. Καὶ τοὐναντίον δὲ εὑρίσκομεν ἐν Δελφοῖς, ἤτοι οὐδένα ξένον μάρτυρα, ἂν καὶ ὁ ἀπελευθερωτὴς εἶνε ξένος· τὸ δὲ praescriptum τοῦ συμβολαίου μνημονεύει τοῦ ἄρχοντος τῆς πατρίδος αὐτοῦ[4]. Τοῦτο συμβαίνει, φαίνεται, διότι τότε ἀρκεῖ ὁ ξένος βεβαιωτὴρ τοῦ συμβολαίου. Ἐν ἄλλῃ τινὶ περιπτώσει[5], ἔνθα ὁ ἀπελευθερωτὴς εἶνε Κεφαλλήν, λείπουσι μάρτυρες ἐκ Κεφαλληνίας, διότι οὗτος ἦτο ἤδη διαρκὴς κάτοικος τῶν Δελφῶν (« ἐν Δελφοῖς οἰκέων »).

[1] Ἀναφέρεται τὸ ὄνομα Νέμεσις ἐν τοῖς ὑστέροις χρόνοις, ἀλλ᾽ ἡ θεὰ αὕτη εἶχε λάβει τότε σὺν τῷ χρόνῳ φιλάνθρωπον χαρακτῆρα (πρβλ. W. Vischer, *Kleine Schriften* II, σελ. 587 ἑξ. « Ueber den Gebrauch der Heroen-und Götternamen als Eigennamen von Sterblichen). Παράδοξα εἶνε τὰ ὀνόματα ἐπιταφίου τινὸς στήλης τῶν ὑστάτων χρόνων τῆς ρωμαϊκῆς Ἑλλάδος ἐν τῷ Ἐθνικῷ ἡμῶν μουσείῳ (ἀριθ. 128). Ἡ στήλη αὕτη λέγει· « Μωμὼ Κοπρίᾳ τῇ θυγατρὶ μνήμης χάριν »· πρβλ. F. Bechtel, *Die Einstämmingen männlichen Personennamen des Griechischen die aus Spitznamen hervorgegangen sind,* 1898, σελ. 77.

[2] Prellwitz, *Etymolog. Wörterbuch* ἐν λ.

[3] Τόμ. IX, *κατὰ Ἰουλιαν.* IV, 128, B (Migne).

[4] Baunack ἔ. ἀ. 2143.

[5] A. D. Keramopullos ἐν *Beiträge zur alten Geschichte* Τόμ IV, 1904 σελ. 27.

[1] IGS, 2809-2832. Εἶνε δ᾽ αὗται αἱ ἐπιγραφαὶ « ad alteram tertii a. Chr n. saeculi partem referendae » κατὰ τὸν Dittenberger, κατὰ δὲ τὸν Larfeld *(Sylloge inscriptionum Boeoticarum* σελ. 84) « omnes hi tituli a medio altero a. Chr. n. saeculo vix recedunt ». Πρβλ. καὶ *Inschriften von Pergamon* II, σ. 432.

[2] « Suivent **12** courtes lignes de 5 à 9 lettres chacune, que j'ai désespéré de déchiffrer » Perdrizet. Τὸ τμῆμα τοῦτο τῆς ἐπιγραφῆς ἐξέδωκα καὶ ἐν Beiträge zur alten Geschichte 1904, σελ. 23.

[3] Baunack ἔ. ἀ. 2146· πρβλ. 2061 καὶ IGS III, 318, ἔνθα δελφός τις ἔχει τὸ δικαίωμα νὰ γράψῃ ἀντὶ ἀμφισσίδος γυναικὸς ἀγραμμάτου οὔσης.

[4] Baunack ἔ. ἀ. 1895.

[5] Baunack ἔ. ἀ. 1834.

Γ

Τὸ σπουδαιότατον ὅμως πρόβλημα, ὅπερ προβάλλει ἡ ἐπιγραφὴ αὕτη καὶ ὅπερ εἶνε πρόβλημα ἀφορῶν πάσας τὰς ἀπελευθερωτικὰς ἐπιγραφὰς τῆς δελφικῆς περιφερείας, εἶνε τὸ περὶ τῆς γραφῆς καὶ τῆς ὑπογραφῆς τῶν πρωτογράφων ἀπελευθερωτικῶν συμβολαίων. Ἐπὶ τὴν λύσιν δὲ τούτου ἄγει ἡ ἐξέτασις τῶν ὀνομάτων τῶν μαρτύρων. Τὰ ὀνόματα ταῦτα κατὰ τὴν ἡμετέραν νῦν ἀντίληψιν ἔπρεπε νὰ κεῖνται οὐχὶ κατὰ γενικὴν ἀλλὰ κατ' ὀνομαστικὴν πτῶσιν· «Διόδωρος ⟨τοῦ⟩ Θεοξένου Δελφὸς» κλ.

Ὅτι δὲ ἡ γενικὴ δὲν εἶνε τυχαῖόν τι φαινόμενον ἢ σφάλμα, ἀπόδειξις εἶνε, ὅτι δὲν κεῖται ἅπαξ ἀλλὰ τρίς.

Πόθεν προέρχεται ἡ γενικὴ αὕτη;

Κατ' ἀρχὰς ἠδύνατό τις νὰ ὑποθέσῃ, ὅτι ἐν τῷ πρωτοτύπῳ ἐγγράφῳ ἔκειντο κατὰ τὴν θέσιν ταύτην αἱ σφραγῖδες τῶν μαρτύρων, αἵτινες ὅμως, ἐπειδὴ δὲν ἦτο δυνατὸν νὰ τεθῶσιν ἐν τῇ ἐπιγραφῇ, ὑπεδηλώθησαν διὰ τῆς γενικῆς τῶν ὀνομάτων, ὡς εἰ ἐλέγετο, ὅτι «ἐνταῦθά ἐστιν ὁ τόπος τῆς σφραγῖδος (loco sigilli)[1] Διοδώρου τοῦ Θεοξένου Δελφοῦ», παρὰ τὴν ὁποίαν σφραγῖδα εἶχε γράψει ὁ Διόδωρος τὴν φράσιν «γέγονα μάρτυς». Ἀλλὰ κατὰ τοὺς χρόνους, καθ' οὓς ἐχαράχθη ἡ ἡμετέρα ἐπιγραφή, οἱ Ἕλληνες δὲν ἐγνώριζον ἀκόμη τὴν συνήθειαν τοῦ σφραγίζειν ἐντὸς τῶν ἐγγράφων, ἀλλὰ μόνον ἐκτὸς πρὸς ἐπισήμανσιν αὐτῶν διὰ κηροῦ. Τοιαύτη δὲ εἶνε καὶ ἡ ἔννοια τοῦ ἐπὶ Νέρωνος ἐκδοθέντος senatus consultum περὶ τῆς obsignatio contra falsarios[2]. Πλὴν τούτου ὅμως καὶ ἡ ἐπιγραφὴ αὐτὴ μαρτυρεῖ, ὅτι δὲν πρόκειται ἐνταῦθα περὶ σφραγίδων· διότι δὲν λέγει «μάρτυρες οἱ σφραγίσαντες», ἀλλὰ «μάρτυρες οἱ *ὑπογράψαντες*». Πρόκειται ἄρα περὶ ὑπογραφῶν[3].

Τὸ πρόβλημα τῆς κατὰ γενικὴν ἐκφορᾶς τῶν ὀνομάτων λύεται δι' ἀντιπαραβολῆς τῆς ἐπιγραφῆς ταύτης πρὸς ἄλλας πράξεις ἀπελευθερωτικάς, ἐν αἷς ἔχομεν πλήρη τὸν τύπον τῶν τοιούτων ὑπογραφῶν.

Καὶ δὲν ἔχομεν μὲν ὑπογραφῶν μαρτύρων ἐντελῶς παράλληλα παραδείγματα, ἀλλ' ἔχομεν τὰς ὑπογραφὰς ἄλλων προσώπων, ἅτινα ἐν ταῖς ἀπελευθερωτικαῖς πράξεσιν ἀναλαμβάνουσι διαφόρους ὑποχρεώσεις. Τοιαῦτα δὲ πρόσωπα εἶνε ὁ ἀπελευθερῶν κύριος, οἱ συνευαρεστέοντες ἤτοι οἱ πρὸς ἀπελευθέρωσιν τοῦ δούλου τὴν συγκατάθεσιν αὐτῶν διδόντες συγγενεῖς καὶ μέλλοντες κληρονόμοι τοῦ κυρίου, καὶ οἱ βεβαιωτῆρες ἤτοι ἐγγυηταὶ τῆς ἀπελευθερώσεως.

Ἐξετάζοντες ἤδη τὰς δελφικὰς ἐπιγραφὰς ὡς πρὸς τὰς ὑπογραφὰς τῶν προσώπων τούτων βλέπομεν·

α) Ὅτι ὁ ἀπελευθερῶν κύριος ὑπεχρεοῦτο νὰ γράψῃ ἰδίᾳ χειρὶ τὸ πρωτόγραφον ἀπελευθερωτικὸν συμβόλαιον (*ὠνὴ*) ἤ, ἂν αὐτὸς ἦτο ἀγράμματος, ἄλλος τις ἀντὶ τοῦ ἀγραμμάτου κυρίου παρόντος καὶ κελεύοντος γράφειν ὑπὲρ αὐτοῦ γράμματα μὴ εἰδότος· π. χ. BCH, 1898, σ. 133 ἀρ. 116 (64/65 μ. Χ.) «χειρόγραφον Μηνοδώρου τοῦ Μηνοδώρου· ἀπέδοτο Μηνόδωρος» κλ. πρβλ. καὶ τὴν προηγουμένην ἐπιγραφὴν σελ. 113 ἑξ. στ. 1-2.

β') Ὅτι ὁ ἐγγυητὴς (*βεβαιωτὴρ*) ὤφειλεν, ἂν ἦτο ἐγγράμματος, ὑπογράφων ἰδιοχείρως νὰ βεβαιώσῃ (ἐγγυηθῇ) τὴν γενομένην ὠνὴν ἤτοι ἀπελευθέρωσιν. Π. χ. BCH, 1898, ἀριθ. 83 (15 μ. Χ.) «χειρόγραφον Λυσιμάχου τοῦ Νικάνορος· ὁμολογῶ γεγονέναι βεβαιωτὴρ ἐπὶ τῆς προγεγραμμένης ὠνῆς κατασταθεὶς ὑπὸ Διοδώρου τοῦ Φιλονίκου καὶ Καλλικρατέας τῆς Λυσιπόνου».

γ') Ὅτι οἱ «*συνευαρεστέοντες*», οἵτινες ἠδύναντό ποτε, φαίνεται, νὰ προσβάλωσιν, ὡς λέγομεν νῦν, τὸ κῦρος τῆς γενομένης ἀπελευθερώσεως, ὤφειλον ἐπίσης νὰ ὑπογράψωσιν ἰδίᾳ χειρί, ὅτι συναινοῦσι τῇ ὠνῇ· π. χ. BCH, 1898, ἀριθ. 94 (24 μ. Χ.) στ. 8 «συνευαρεστέοντος αὐτοῖς καὶ τοῦ *υἱοῦ* αὐτῶν Διονυσίου»· στ. δὲ 24 «χεὶρ Διονυσίου· συνευαρεστῶ τῇ Παραμόνου καὶ τῶν προγεγραμμένων ὠνᾶν».

Αἱ ὑπογραφαὶ αὗται δεικνύουσι νομίζω σαφῶς, ὅτι εἶνε ἰδιόχειροι καὶ ὅτι τὸ ἰδίᾳ χειρὶ γράφειν

[1] Πρβλ. P. Wolters, ἐν Mélanges Perrot, 1903, σελ. 335 ἑξ.

[2] Suet. Nero 17.

[3] Πρβλ. Colin ἐν BCH, 1898 ἀριθ. 83, 85, 87, 91, 100 καὶ IGS, III, 194 ἔνθα ὁ Λούκιος Καλοπόρνιος Ἄκρατος «ἔχρησε τὰν χέραν διὰ τοὺς μάρτυρας.

εἴτε ὑπογράφειν τὸ ἔγγραφον ἦτο ἀπαραιτήτως ἀναγκαῖον διὰ τὸ *νομικὸν* κῦρος αὐτοῦ [1].

δ') Ὡς πρὸς τοὺς μάρτυρας ὅμως, οἵτινες ἀπαντῶσιν ἐν πάσαις ταῖς ἀπελευθερωτικαῖς ἐπιγραφαῖς, δὲν ἔχομεν δυστυχῶς οὐδένα πλήρη τύπον, καθ' ὃν ὑπέγραφον ἀναλαμβάνοντες ἃς ὤφειλον νἀναλάβωσι μαρτυρικὰς ὑποχρεώσεις. Ὅτι ὅμως καὶ οὗτοι καθ' ὅμοιον τρόπον ὑπέγραφον, νομίζω ἐγὼ τοὐλάχιστον βέβαιον, στηριζόμενος μάλιστα ἐπὶ τῆς ἡμετέρας ἐπιγραφῆς. Ἡ γενικὴ τῶν ὀνομάτων τῶν μαρτύρων ἐνταῦθα δύναται κατ' ἐμὲ νὰ νοηθῇ, μόνον ἂν ὑπονοήσωμεν προ αὐτῆς τὴν λέξιν «χειρόγραφον» ἢ «χείρ». Τότε ὁ τύπος τῶν μαρτυρικῶν ὑπογραφῶν πλήρης ἔχει ἐντελῶς ὁμοίως ὡς καὶ τῶν λοιπῶν ὑπογραφόντων προσώπων ἤτοι· «χειρόγραφον» εἴτε «χεὶρ Διοδώρου τοῦ Θεοξένου Δελφοῦ· γέγονα μάρτυς» κλ.

Εὐλόγως ὅμως δύναταί τις νὰ ἐρωτήσῃ· ἀφ' οὗ ἔχομεν πολλὰς ἑκατοντάδας ἀπελευθερωτικῶν ἐπιγραφῶν ἐν Δελφοῖς καὶ ταῖς περὶ τοὺς Δελφοὺς πόλεσι, καὶ ἀφ' οὗ ἐν πάσαις ταύταις ταῖς ἐπιγραφαῖς ἔχομεν μάρτυρας, διατί οὗτοι δὲν εὑρίσκονται οὐδαμοῦ ὑπογράφοντες ἰδίᾳ χειρὶ κατὰ τὸν εἰρημένον τύπον πλήρη;

Τὸ ἐρώτημα τοῦτο δύναται νὰ γίνῃ εὐρύτερον, διότι οὔτε περὶ τῶν ἀπελευθερωτῶν λέγεται πάντοτε, ὅτι αὐτοὶ ἰδίᾳ χειρὶ ἔγραψαν τὴν πρωτότυπον πρᾶξιν, οὔτε περὶ τῶν βεβαιωτήρων οὔτε περὶ τῶν συνευαρεστεόντων, ἂν ὑπέγραψαν ἰδίᾳ χειρί, εἰ καὶ εἶνε καὶ οὗτοι (πλὴν τῶν συνευαρεστεόντων) πρόσωπα οὐδέποτε ἐλλείποντα ἀπὸ τοιαύτης τινὸς πράξεως. Διατί αἱ ἐπιγραφαὶ δὲν λέγουσι πάντοτε καὶ περὶ αὐτῶν, ὅτι αὐτοὶ ἔγραψαν ἢ ὑπέγραψαν ἰδίᾳ χειρί;

Ὁ λόγος τούτου νομίζω εἶνε ὅδε.

Αἱ ἐπελευθερωτικαὶ ἐπιγραφαί, αἵτινες περιῆλθον εἰς ἡμᾶς, δὲν εἶνε πιστὰ ἀντίγραφα τῶν πρωτογράφων συμβολαίων [2]. Τὰ πρωτόγραφα κατετίθεντο κατὰ τὰς ἐπιγραφὰς παρά τινι ἄρχοντι ἢ ἱερεῖ ἢ εἴς τι δημόσιον γραμματοφυλάκιον, αἱ δὲ ἐπιγραφαὶ εἶνε περιλήψεις αὐτῶν, χαρασσόμεναι ἐπὶ τῶν τοίχων τῶν ἱερῶν τεμενῶν προς δημοσίευσιν τῆς γενομένης ἀπελευθερώσεως καὶ ἀσφάλειαν τῆς κτηθείσης ἐλευθερίας. Τὴν φροντίδα τῆς δημοσιεύσεως ταύτης καὶ τὴν δαπάνην εἶχον κατὰ πᾶσαν πιθανοτητα οἱ δοῦλοι, διότι οἱ δοῦλοι βεβαίως εἶχον τὸ μέγιστον διαφέρον περὶ τοῦ κύρους καὶ τῆς ἀσφαλείας τῆς ἀπελευθερώσεως αὐτῶν. Ἡ δαπάνη δὲ ἦτο πιθανῶς διπλῆ· πρῶτον ἡ τῆς χαράξεως καὶ δεύτερον ἡ τῆς ἀγορᾶς τοῦ πρὸς τοῦτο ἀναγκαίου χώρου, ὅστις βεβαίως οὔτε λίαν πρόχειρος οὔτ' εὔωνος ἦτο ἐν πανελληνίῳ θρησκευτικῷ καὶ πολιτικῷ κέντρῳ οἷον οἱ Δελφοί, ἔνθα οὐ μόνον ἡ πόλις καὶ τὸ μαντεῖον τῶν Δελφῶν καὶ τὸ Ἀμφικτυονικὸν συνέδριον, ἀλλὰ καὶ πᾶσα πόλις ἑλληνικὴ ἐχάρασσε ψηφίσματα, ἅτινα ἤθελε νὰ καταστήσῃ εὐρύτερον γνωστά. Ἡ περιληπτικὴ δὲ δημοσίευσις ἐγγράφων ἐν ἐπιγραφαῖς εἶνε συνήθεια μάλιστα ἐν Δελφοῖς λίαν διαδεδομένη, διότι καὶ τὰ πολιτικὰ ψηφίσματα ἐνταῦθα ὡς γνωστὸν εἶνε συντόμως ἐγκεχαραγμένα [1].

Ὅτι δὲ καὶ αἱ ἀπελευθερώσεις τῶν δούλων ἔπρεπε νὰ γίνωσι γνωσταὶ τοῖς πολλοῖς καὶ ὅτι τοῦτο ἦτο πιθανῶς γενικὴ τῶν ἀρχαίων συνήθεια, φαίνεται ἐκ τούτου, ὅτι καὶ ἐν Ἀθήναις ἐδημοσιεύοντο αὗται προφορικῶς ἐν τῷ θεάτρῳ ἢ τῷ δικαστηρίῳ [2] καὶ ἀλλαχοῦ δὲ τῆς Ἑλλάδος ἔχομεν συντόμους, συντομωτέρας μάλιστα ἢ ἐν Δελφοῖς καὶ ταῖς πέριξ πόλεσι δημοσιεύσεις ἀπελευθερώσεων δι' ἐπιγραφῶν [3].

Ἐν γένει δὲ δύναταί τις νὰ παραβάλῃ τὰς ἀπελευθερωτικὰς ἐπιγραφὰς πρὸς τὰς σήμερον διὰ τῶν

[1] Πρβλ. τὴν φράσιν «*κατὰ τὸν νόμον*» ἐν BCH, 1898 ἀριθ. 87, 91 καὶ *Beitr. z. alten Gesch.* ἔ. ἀ. σελ. 19.

[2] Τοῦτο παρετήρησε καὶ ἀπέδειξε καὶ ὁ Colin ἐν BCH, 1898 σελ. 195, κακῶς δ' ἐξεφράσθην, οὐκ οἶδ' ὅπως, περὶ τούτου ἐν *Beitr. z. alt. Gesch.* 1904 σελ. 25 γράψας «Dies hat schon Colin a. a. O. S. 195 zwar *nicht bewiesen* aber vermutet». Ἀντίθετον ἀλλ' οὐχὶ βεβαίως ὀρθὴν γνώμην ἔχει ὁ Baunack λέγων ἔνθ' ἀ. 2146 «Zur Sicherung dieser Errungenschaft liess der Freigelassene die ganze Urkunde noch im Tempel des Apollo in Delphi *wörtlich* in Stein graben».

[1] Monceaux, *Les proxénies grecques* σελ. 281· Swoboda, *die Griechischen Volksbeschlüsse* σελ. 47 ἑξ. Πρβλ. *Hermes* 1901 σελ. 505.

[2] Γίλβερτ, *Ἐγχειρίδ. ἀρχαιολογ. τοῦ δημοσ. βίου τῶν Ἑλλήνων·* μεταφρ. Ν. Γ. Πολίτου σελ. 216.

[3] Ὅρα BCH, 1891 σελ. 334, 339 (Ὑπάτη). 1889 σελ. 381 (Λάρισα). I. G. Antiquis. σελ 20 (Ταίναρον). Ἐφημ. Ἀρχ. 1903 σελ. 179 ἑξ. (Βάσσαι). I. G. Antiquis. σελ. 160 (Ἤλιδος;). IGS, I, 3301-3406 (Χαιρώνεια). Collitz-Fick, *Dialectinschriften* 1448 ἑξ. (Λαμία). 1461 (Ἄλος Φθιώτιδος). Carapanos, *Dodone et ses ruines* pl. XXXI, 1 ἑξ. (Δωδώνη). Museo Italiano III (1890) σελ. 692 ἑξ. (Γόρτυνα Κρήτης). BCH, 1904 σελ. 6 (Ὀρχομενὸς Ἀρκαδίας).

ἐφημερίδων γινομένας περιληπτικὰς δημοσιεύσεις δικαστικῶν ἀποφάσεων.

Ὅτι ὄντως αἱ ἀπελευθερωτικαὶ ἐπιγραφαὶ εἶνε σύντομοι δημοσιεύσεις τῶν πρωτοτύπων, ἀποδεικνύω ἐν ἐκτάσει ἐν τοῖς *Beiträge zur alten Geschichte* τοῦ ἔτους τούτου.

Παρατηρῶ δ' ἐνθάδε μόνον τόδε· ἐπειδή, ὡς εἴδομεν ἤδη, ἡ ἰδιόχειρος ὑπογραφὴ δὲν εἶνε ἁπλῆ γραφὴ τοῦ ὀνόματος μόνου, ἀλλὰ περιέχει ἅμα καὶ δήλωσιν ὅτι εἶνε ἰδιόχειρος («χειρόγραφον τοῦ δεῖνα»), καὶ περίληψιν τῶν ἀναλαμβανομένων ὑποχρεώσεων («ἀπέδοτο ὁ δεῖνα, γέγονα βεβαιωτήρ, γέγονα μάρτυς, συνευαρεστῶ τῇ ὠνῇ»)[1] καὶ ἐπειδὴ οἱ μάρτυρες συνήθως εἶνε πολλοί, (μέχρις 27), πολὺς δὲ χῶρος καὶ πολλὴ δαπάνη θὰ ἀπῃτεῖτο πρὸς χάραξιν τῶν στερεοτύπων καὶ ἐκτενῶν δηλώσεων αὐτῶν, διὰ τοῦτο τὸ μέρος τῶν πρωτοτύπων ἐγγράφων, καθ' ὃ ἦτο δυνατὴ ἡ μεγίστη συντομή, εἶνε τὸ περιλαμβάνον τὰς ὑπογραφάς. Ὁ συντέμνων τὸ πρωτότυπον ἔγγραφον διετήρει τοὺς οὐσιώδεις ὅρους τῆς ἀπελευθερωσεως, τοὺς μὲν χάριν τοῦ ἀπελευθεροῦντος τοὺς δὲ χάριν τοῦ ἀπελευθερουμένου, καὶ ὅτε ἔφθανεν εἰς τὰς ὑπογραφάς, ἀντὶ τῶν ἐκτενῶν δηλώσεων αὐτῶν ἠρκεῖτο χαράσσων συντόμως «μάρτυρες· οἱ δεῖνα», ὡς ἐχάρασσεν ἐπίσης συντόμως «βεβαιωτήρ· ὁ δεῖνα». Ἐνίοτε προστίθενται αἱ λέξεις «κατὰ τὸν νόμον» («βεβαιωτὴρ κατὰ τὸν νόμον· ὁ δεῖνα»), αἵτινες παρεῖχον τοῖς ἀρχαίοις εὐχερῆ τὴν λύσιν τοῦ προβλήματος, ὅπερ εἰς ἡμᾶς νῦν εἶνε δυσχερές, ἅτε ἀγνοοῦντας τὸν τότε κείμενον νόμον.

Μετὰ πόσης δ' ἐλευθερίας ἐγίνοντο αἱ περιλήψεις αὗται φαίνεται καὶ ἐκ τῆς ἀνωτέρω ἐπιγραφῆς· ὁ μὲν δηλ. συντεμὼν αὐτὴν ἀπέφυγεν ἐν γένει τὰς τολμηρὰς περικοπὰς καὶ περιλήψεις, ὡς δεικνύει ἡ παραβολὴ αὐτῆς πρὸς ἄλλας· ἀλλ' ὁ χαράκτης, ὅτε ἔφθασεν εἰς τὰς ὑπογραφὰς τῶν μαρτύρων καὶ εἶδεν, ὅτι δὲν εἶχεν ἐπαρκῆ χῶρον ἕνεκα τῆς ἀποστενώσεως τοῦ λίθου κατὰ τὸ μέρος τοῦτο τοῦ πλαισίου, παρέλιπε τὴν λέξιν «χειρόγραφον», ἐν δὲ τῇ τελευταίᾳ ὑπογραφῇ ἕνεκα τῆς ἐξαντλήσεως τοῦ χώρου παρέλιπε καὶ τὴν λέξιν «γέγονα», ἣν ἔχουσιν αἱ ἄλλαι ὑπογραφαὶ καὶ ἣν ἀνεμένομεν συμφώνως πρὸς τὸν νοῦν καὶ τὸν τύπον τῶν πλήρων ὑπογραφῶν, ὅστις ἔπρεπε νὰ τηρηθῇ καὶ ἐνταῦθα. Τὴν στενοχωρίαν δέ, εἰς ἣν εὑρέθη ὁ λιθοξόος, μαρτυρεῖ καὶ ἡ παράλειψις τοῦ Ο ἐν τῷ ὀνόματι *Θεοξένου* καὶ τοῦ Ι ἐν τῷ ὀνόματι *Χρομίου*, ἅτινα γράμματα, μὴ σχεδιασθέντα μηδὲ χαραχθέντα ἐξ ἀρχῆς παρενεβλήθησαν ὕστερον μικρότερα. Ἐκ πάντων τούτων καταφαίνεται, ὅτι αἱ ἀπελευθερωτικαὶ ἐπιγραφαὶ εἶνε περιλήψεις τῶν πρωτογράφων καὶ ὅτι τὰ πρωτόγραφα ταῦτα εἶχον ἰδιοχείρους ὑπογραφὰς ἀναγκαίας διὰ τὸ νομικὸν κῦρος αὐτῶν.

Ἀλλὰ γεννᾶται ἤδη ἕτερον ζήτημα· κατὰ τὸ γνωστὸν δηλ. δίκαιον τῶν ἀρχαίων Ἑλλήνων (ε' καὶ δ' ἑκατοντ.), ἐφ' ὅσον τοῦτο εἶνε γνωστόν, οὔτε οἱ συνάπτοντες συμβόλαιόν τι οὔτε οἱ ἐγγυηταὶ οὔτε οἱ μάρτυρες ἔγραφον εἴτε ὑπέγραφον αὐτὸ ἰδίᾳ χειρί. Τὸ συμβόλαιον εἴτε ἡ συγγραφὴ ἐγράφετο ὑφ' οἱουδήποτε, μνημονεύοντος τῶν ἐγγυητῶν καὶ τῶν μαρτύρων καί, ἀφ' οὗ ἐκλείετο, ἐσφραγίζετο ἔξωθεν διὰ κηροῦ καὶ διὰ τῶν σφραγίδων τῶν συμβαλλομένων ἢ καί τινος τῶν μαρτύρων καὶ κατετίθετο παρά τινι ἀξιοπίστῳ προσώπῳ, τραπεζίτῃ ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον[1].

Ἂν δ' ἐγεννᾶτο ἀμφισβήτησις περὶ τὴν πλήρωσιν τῶν ὅρων τῆς συγγραφῆς ταύτης, προσήγετο αὕτη εἰς τὸ δικαστήριον καὶ βεβαιωθέντος ἐκεῖ τοῦ ἀλυμάντου τῶν σφραγίδων αὐτῆς ἠνοίγετο. Εἶτα δὲ συμφώνως πρὸς τὰς μαρτυρίας τῶν ἐν αὐτῇ μνημονευομένων μαρτύρων, καλουμένων πρὸ τοῦ δικαστηρίου, ἐλύετο πᾶσα ἀμφισβήτησις. Οὐδέποτε ἐμφανίζεται ἐν τῷ ἀρχαίῳ δικαίῳ ζήτημα πλαστῶν ὑπογραφῶν ἢ βεβαίωσις τῆς ταυτότητος ἢ τῆς γνησιότητος ὑπογραφῆς τινος εἴτε ἐν γένει ζήτημα ὑπογραφῆς. Ἡ πᾶσα δικαιοδοσία τότε ἐστηρίζετο ἐπὶ τῶν καταθέσεων τῶν μαρτύρων καὶ οὐχὶ ἐπὶ ὑπογραφῶν.

Ἐπειδὴ ὅμως ἡμεῖς σήμερον ἔχομεν ἐν τῷ καθ'

[1] Πρβλ. ἔτι καὶ νῦν τὰς ἐπιγραφὰς τῶν ζωγράφων «Διὰ χειρὸς τοῦ δεῖνα ἱστορήθη ἡ εἰκὼν αὕτη ἢ ὁ ναὸς οὗτος» καὶ τὰς ἐν ἀνεπισήμοις συμβολαίοις τῶν ἐν Τουρκίᾳ μάλιστα Ἑλλήνων ἀπαντώσας δηλώσεις «ὁ δεῖνα μαρτυρῶ τὰ ἄνωθι» ἢ «ὑπόσχομαι τὰ ἄνωθεν» κ.τ.ὅ.

[1] Πρβλ. Meier-Schömann-Lipsius, *Der attische Prozess* σελ. 501. G. Busolt ἐν (Iwan Müllers Handb. d. class. Altertumswissensch.) *Griech. Staats-und Rechtsaltert.* 1892 σελ. 123. Πρβλ. καὶ Bucheler und Zitelmann, *Das Becht von Gortyn* σελ. 50 ἐξ. Ὅρα καὶ Thalheim, *Griech. Rechtsaltert.*[4] σελ. 107 ἐξ.

ἡμᾶς δικαίῳ τὸ καθεστὼς τῶν ἰδιοχείρων ὑπογραφῶν, ἐπὶ τῆς γνησιότητος τῶν ὁποίων ἑδράζεται τὸ κῦρος παντὸς ἐγγράφου, ἐζητήθη δ' ἡ κατὰ χρόνον πρώτη ἐμφάνισις τοῦ καθεστῶτος τούτου, οἱ ἐκ τῶν νεωτέρων ἀψάμενοι τοῦ ζητήματος φρονοῦσιν ὁ μὲν Gneist[1], ὅτι αἱ ἰδιόχειροι ὑπογραφαὶ ἄρχονται ἐμφανιζόμεναι τὸ πρῶτον ἐν τοῖς ὑστέροις χρόνοις τοῦ ῥωμαϊκοῦ δικαίου καὶ δὴ ἀπὸ τοῦ τέλους τοῦ β' αἰῶνος μ. Χριστόν· ὁ δὲ Philippi[2], ὃν ἀκολουθεῖ καὶ ὁ Thalheim[3], ὅτι αἱ ὑπογραφαὶ τῶν μαρτύρων ἐν ταῖς ἀπελευθερωτικαῖς μάλιστα πράξεσι δὲν ἐγράφοντο ἰδίᾳ χειρί.

Ὁ δὲ Egger[4] τὸν λόγον ποιούμενος περὶ τῶν σφραγίδων καὶ τῆς δι' αὐτῶν σημάνσεως τῶν ἐγγράφων, ἁπτόμενος δὲ καὶ τοῦ ζητήματος τῶν ἰδιοχείρων ὑπογραφῶν, λέγει, ὅτι αὗται ἐν δημοσίοις καὶ ἰδιωτικοῖς ἐγγράφοις εἶνε πολλῷ νεώτεραι τῶν σφραγίδων. Καὶ δὲν ὁρίζει μὲν τὸν χρόνον ῥητῶς, ἀλλ' ἐκ τῶν παραδειγμάτων, εἰς ἃ παραπέμπει καὶ ἅτινα εἶνε οὐχὶ ἰδιωτικὰ συμβόλαια ἀλλὰ δημόσια ἔγγραφα[5], ἐξάγεται, ὅτι καὶ οὗτος ὡς ὁ Gneist εἰς τοὺς αὐτοὺς περίπου χρόνους ἀνάγει τὴν πρώτην ἐμφάνισιν τῶν ἰδιοχείρων ὑπογραφῶν, ἤτοι τοὺς ὑστέρους χρόνους τοῦ ῥωμαϊκοῦ δικαίου.

Καὶ ὅτι μὲν αἱ ὑπογραφαὶ ἦσαν ἰδιόχειροι παρὰ τὴν γνώμην τοῦ Philippi καὶ τοῦ Thalheim, ἀρκοῦσι, νομίζω, ὅσα ἐρρήθησαν ἀνωτέρω.

Ὁ δὲ χρόνος, καθ' ὃν ἐμφανίζονται αὗται τὸ πρῶτον, εἶνε πολλῷ παλαιότερος τοῦ τέλους τοῦ β' αἰῶνος μ. Χ. Διότι αἱ ἀπελευθερωτικαὶ ἐπιγραφαί, αἵτινες, καθὼς ἔδειξα, ἔχουσι τοιαύτας ὑπογραφάς, εἰ καὶ δὲν εἶνε πᾶσαι ἀσφαλῶς χρονολογημέναι, ἄρχονται ὅμως περὶ τὴν τοῦ Χριστοῦ γέννησιν, ἤτοι ἀνάγουσι τὸν θεσμὸν τῶν ἰδιοχείρων ὑπογραφῶν εἰς χρόνον κατὰ δύο ἑκατονταετηρίδας παλαιότερον τοῦ χρόνου, ὃν ὁρίζει ὁ Gneist.

Νομίζω ὅμως, ὅτι εἶνε δυνατὸν νὰ χωρήσωμεν καὶ πέραν τοῦ ἀσφαλοῦς τούτου πορίσματος. Σκέπτομαι δ' ὡς ἑξῆς: ἀπελευθερωτικὰς ἐπιγραφὰς ἔχομεν ἐν Δελφοῖς ἀπὸ τοῦ 200 π. Χ. μέχρι τοῦ 100 περίπου μ. Χ. Πᾶς δὲ ὁ μελετῶν καὶ παραβάλλων τὰς ἐπιγραφὰς ταύτας βλέπει, ὅτι αἱ μὲν μετὰ Χριστὸν χαραχθεῖσαι αἱ πλεῖσται εἶνε ἐν γένει πολυλογώτεραι συντομεύσεις τῶν πρωτογράφων καὶ διὰ τοῦτο περισῴζουσι καὶ σαφεῖς τὰς ἰδιοχείρους ὑπογραφὰς αὐτῶν («χειρόγραφον δεῖνα τοῦ δεῖνα· γέγονα βεβαιωτὴρ» κλ.)· αἱ δὲ πρὸ Χριστοῦ εἶνε ἐν γένει αὐστηρότεραι καὶ λακωνικώτεραι περιλήψεις τῶν πρωτογράφων καὶ διὰ τοῦτο δὲν διακρίνονται ἐν αὐταῖς σαφῆ τὰ ἴχνη τῶν ἐν τοῖς πρωτογράφοις ἰδιοχείρων ὑπογραφῶν («βεβαιωτὴρ· ὁ δεῖνα» κλ.). Πλεῖσται ὅμως καὶ τῶν μ. Χ. ἐπιγραφῶν εἶνε ἐπίσης λίαν σύντομοι καὶ ὅμοιαι ταῖς πρὸ Χριστοῦ, ἑπομένως δὲ ἐστερημέναι σαφῶν ἰδιοχείρων ὑπογραφῶν. Ἐπειδὴ δὲ καὶ αἱ διαφέρουσαι ἀπ' ἀλλήλων διαφέρουσι μόνον ὡς πρὸς τὸν βαθμὸν τῆς συντομίας, οὐδεμίαν δ' ἄλλην διαφορὰν ὡς πρὸς τὰς θεμελιώδεις νομικὰς βάσεις, ἐφ' ὧν ἐρείδονται τὰ πρωτόγραφα, περιέχουσιν οὐδὲ ὑποδηλοῦσι, φρονῶ ἐγὼ τοὐλάχιστον, ὅτι οὐχὶ μόνον ἐπιτρέπεται, ἀλλὰ καὶ ἐπιβάλλεται νὰ δεχθῶμεν, ὅτι αἱ ἀνεπτυγμέναι ἰδιόχειροι ὑπογραφαὶ ἦσαν γνωσταὶ καὶ ἐν ταῖς π. Χ. ἀπελευθερωτικαῖς πράξεσι καὶ δὴ ἀπὸ τοῦ 200 π. Χ., ὁπότε ἐμφανίζονται αἱ πρῶται ἀπελευθερωτικαὶ ἐπιγραφαὶ ἐν Δελφοῖς[1].

Προσέτι νομίζω, ὅτι τοιοῦτος θεσμός, οἷος εἶνε ὁ τῶν ἰδιοχείρων ὑπογραφῶν, ἀνατρέπων ἄρδην τὰς βάσεις τοῦ κύρους τῶν διαφόρων ἐγγράφων καὶ τῆς ἀρχαίας δικαιοδοσίας καὶ διατηρούμενος ἀσάλευτος ἐπὶ αἰῶνας καὶ μέχρις ἡμῶν, τοιοῦτος θεσμός, γενόμενος ἅπαξ γνωστός, δὲν ἦτο δυνατὸν νὰ περιορισθῇ μόνον ἐν τοῖς ἀπελευθερωτικοῖς ἐγγράφοις οὐδὲ μόνον ἐν Δελφοῖς, ἀλλ' ἔπρεπε νὰ ἐφαρμόζηται καὶ ἐν ἄλλοις συμβολαίοις διαφόροις καὶ ἐν ἄλλαις χώραις Ἑλληνικαῖς, αἵτινες, ἂν δὲν εἶχον γνωρίσει αὐτὸν πρὸ τῶν Δελφῶν, ἠδύναντο ὅμως νὰ διδαχθῶσιν αὐτὸν ἐν τῷ πανελληνίῳ τούτῳ κέντρῳ.

Μνημονεύω δέ, ὅτι ἐν Αἰγυπτιακοῖς παπύροις εὕρηνται ἰδιόχειροι ὑπογραφαὶ ἤδη ἀπὸ τοῦ πρώτου ἡμίσεως τοῦ 2ου π. Χ. αἰῶνος[2].

[1] *Ueber die formellen Verträge* σελ. 351, 458, 467.
[2] *De syngraphiis et οὐσίας notione* Leipzig, 1871, σελ. 10.
[3] *Griechische Rechtsalterthümer*[4] 1895 σελ. 108 σημ. 1.
[4] *Études historiques sur les traités publics* σελ. 59-60.
[5] C. I. G. 3450, 3858i, 6786. LeBas, *Voyage* V № 372.

[1] Ὁ Baunack ἔ. ἀ. τάσσει τὴν ἐκ Χαλείου ὑπ' ἀριθ. 2146 ἐπιγραφὴν ἐν τῷ χρόνῳ 150-100 π. Χ., ἀλλὰ μετὰ μεγάλης ἐπιφυλακτικότητος. Ἡ ἐπιγραφὴ αὕτη ἔχει ἰδιοχείρους ὑπογραφάς.
[2] P. Meyer ἐν *Beitr. z. alt. Gesch.* ἔ. ἀ. σελ. 28 ἑξ

Προσέτι μνημονεύω, ὅτι ὑπάρχει χωρίον τι τεῖνον νὰ δείξῃ, ὅτι ὁ θεσμὸς τῶν ἰδιοχείρων ὑπογραφῶν δύναται ἴσως νὰ ἀναχθῇ μέχρι τῶν χρόνων τοῦ Ὑπερείδου· ὁ Πολυδεύκης δηλ. (II, 152) λέγει· «Ὑπερείδης δ' ἐν τῷ ὑπὲρ Λυκόφρονος καὶ τὸ ὑπὸ τῶν πολλῶν ὀνομαζόμενον χειρόγραφον χεῖρα ὠνόμασεν, εἰπὼν «οὔτε γὰρ τὴν ἑαυτοῦ χεῖρα δυνατὸν ἀρνήσασθαι». Τοῦτο τὸ χωρίον ἐννοεῖ καὶ ὁ Σουΐδας λέγων «χεῖρα τὸ χειρόγραφον Ὑπερείδης». Ἀλλὰ ταῦτα δὲν εἶνε ἐπαρκῆ τεκμήρια πρὸς ἐξαγωγὴν ἀσφαλῶν συμπερασμάτων εὐρυτέρων τοῦ ἤδη ἐξαχθέντος. Διὸ καταλήγω λέγων, ὅτι ὁ καὶ νῦν ἰσχύων θεσμὸς τῶν ἰδιοχείρων ὑπογραφων ἄρχεται *βεβαίως* ἀπὸ τῆς τοῦ Χριστοῦ γεννήσεως, *πιθανώτατα* ἀπὸ τοῦ 200 π. Χ., ὡς δεικνύουσιν αἱ ἀπελευθερωτικαὶ ἐπιγραφαὶ τῶν Δελφῶν καὶ τῶν περὶ τοὺς Δελφοὺς πόλεων, *ἴσως* δὲ καὶ παλαιότερον [1].

Δ

Αἱ δημοσιευόμεναι ἐν τοῖς ἀνωτέρω δύο ἐπιγραφαὶ εὑρέθησαν ἐν τῷ αὐτῷ τόπῳ ἐν Ἀμφίσσῃ, ἐν ᾧ καὶ πᾶσαι αἱ μέχρι τοῦδε γνωσταὶ ἀπελευθερωτικαὶ ἐπιγραφαὶ ταύτης τῆς πόλεως, ἤτοι ἐν τῇ ἀνάντει θέσει ὑπὸ τῇ Ἀκροπόλει παρὰ τὰς σημερινὰς κρήνας τῆς πόλεως, τὰς καλουμένας «Πηγάδια», μέχρις ὧν ἀναρριχῶνται αἱ ὑψηλότερον ἐκτισμέναι οἰκίαι τῆς νῦν πόλεως. Ἐπειδὴ δὲ πᾶσαι αἱ ἐπιγραφαὶ ἀναφέρονται εἰς τὸν Ἀσκληπιόν, ἐπιτρέπεται νὰ εἰκάσωμεν, ὅτι ἐνταῦθα ἔκειτό ποτε ναός τις τοῦ Ἀσκληπιοῦ. Ὁ ναὸς ὅμως οὗτος δὲν ἦτο δυνατὸν νὰ εἶνε οὐδ' ἦτο βεβαίως μέγας, διότι δὲν ὑπῆρχε πρὸς τοῦτο ἐπίπεδος χῶρος καὶ διότι οὐδὲν ἄξιον λόγου λείψανον εὑρέθη οὔτε ἐν αὐτῷ τούτῳ τῷ τόπῳ τῆς εὑρέσεως τῶν ἐπιγραφῶν οὔτε ἐν ταῖς πλησιοχώροις οἰκίαις. Πενιχρά τινα τεμάχια μαρμάρων, εὑρεθέντα ἐν ταῖς ταπεινότερον κειμέναις οἰκίαις, δὲν εἶνε βέβαιον, ὅτι κατωλίσθησαν ἐκ τοῦ τόπου τῶν ἐπιγραφῶν, οὐδὲ μαρτυροῦσι περὶ ἐπιφανοῦς τινός ποτε οἰκοδομήματος ἐνταῦθα, διότι οὐδὲν ἐξ αὐτῶν εἶνε περιτέχνως εἴτε κοσμητικῶς ἐξειργασμένον. Ἀνάγλυπτός τις ἀλλ' ἀποκεκρουσμένη πλάξ, ἣν εὗρον αὐτὸς ἐν τῇ οἰκίᾳ πρώην μὲν τοῦ Ρ. Λαΐου νῦν δὲ τοῦ Νιανιούρη, ἤχθη ἐνταῦθα ἐκ Δελφῶν ὑπὸ τοῦ Λαΐου, ὡς ἐξηκρίβωσα ἐγώ, καὶ ὡς ἐπικυροῖ ὁ Perdrizet [1] παραβαλὼν αὐτὴν πρὸς μετόπας εὑρεθείσας ἐν Δελφοῖς.

Κατὰ πᾶσαν πιθανότητα ἵστατό ποτε ἐνταῦθα μικρός τις ναός, οὗ τὰ ἀναλήμματα ἐκαλύπτοντο ὑπὸ ἀπελευθερωτικῶν ἐπιγραφῶν, καθάπερ τὸ πολυγωνικὸν τεῖχος τῶν Δελφῶν. Λείψανον δὲ τῶν ἀναλημμάτων τούτων εἶνε πιθανῶς ὁ ἀποτελῶν τὴν νοτίαν πλευρὰν τῆς οἰκίας Λαΐου-Νιανιούρη τοῖχος, ἐσχηματισμένος ἐκ μεγάλων «παλαιῶν» λίθων, ἀνεπιγράφων ὅμως κατὰ τὸ φαινόμενον.

Ἡ θέσις εἶνε ὑψηλὴ καὶ εὐάερος ἐπιβλέπουσα τὴν πόλιν καὶ τὴν πεδιάδα. «Καὶ γὰρ Ἕλληνες ἐν τόποις καὶ καθαροῖς καὶ ὑψηλοῖς ἐπιεικῶς ἱδρυμένα τὰ Ἀσκληπίεια ἔχουσι» [2]. Τὸ τοῖς Ἀσκληπιείοις ἀπαραίτητον ὕδωρ ῥέει ἐξ ἀμνημονεύτων χρόνων πλησιαίτατα, ὅθεν καὶ τὸ μέρος τοῦτο τῆς πόλεως λέγεται *Πηγάδια*. Παλαιότερον ὅμως τὸ ὕδωρ τοῦτο ἢ μέρος αὐτοῦ ἔρρεε *διὰ* τῶν ἐρειπίων τοῦ Ἀσκληπιείου ἤτοι διὰ τοῦ παλαιοῦ ἐκείνου τοίχου, τοῦ ἀναλήμματος, ὡς πιστοῦται ὑπὸ τοῦ πώρου, ὃν τὸ ὕδωρ, ἐπὶ μακρὰ ἔτη καταλειβόμενον, ἐσχημάτισεν ἐπὶ τῆς ἐξωτερικῆς ὄψεως αὐτοῦ.

Τὸ ὕδωρ τοῦτο οὐδεμίαν ἔχει σχέσιν πρὸς τὸ ὑδραγωγεῖον, οὗτινος τὴν ἀσφάλειαν ἐπιζητεῖ ὁ ὁ ἀνθύπατος Decimus Secundinus διὰ τῆς γνωστῆς ἐπιστολῆς αὐτοῦ [3], ἥτις κεχαραγμένη ἐπὶ πλακὸς λίθου ἀνευρέθη ἐν τῇ ἐξοχικῇ ἐκκλησίᾳ τῆς Μεταμορφώσεως «τοῦ Σωτῆρος», ἐν ἀποτόμῳ τόπῳ ὑπεράνω τῆς πόλεως, καὶ κεῖται ἔτι καὶ νῦν ἐκεῖ, ἀλλ' ἀποκεκρουσμένη καὶ τετειχισμένη ἐπὶ τοῦ περιβάλλοντος τὸν ναὸν κατὰ τὸ πρανὲς τοίχου. Ἐπικρατεῖ δὲ παράδοσις, ὅτι ἐκεῖ που περὶ τὸν ναὸν ἔρρεέ ποτε ὕδωρ, ὅπερ μάλιστα Ἀμφισσεῖς τινες ἀνεζήτησαν καὶ κατὰ τοὺς νεωτάτους χρόνους ματαίως. Ἀλλ' εἴτε ἀληθεύει ἡ παράδοσις εἴτε

[1] Ἡ δύναμις αὕτη τῆς ἰδιοχείρου γραφῆς ἄρχεται ἴσως, ὅτε διεδόθη ἡ cursive γραφή, ἧς τὴν ἐμφάνισιν καὶ ἐπὶ λίθων εὑρίσκομεν ἤδη ἀπὸ τοῦ 4ου αἰῶνος π. Χ. ἐπὶ ἰδιωτικῶν ἐπιγραφῶν· πρβλ. Köhler ἐν Athen. Mitteil. 1877, σελ. 281. F. Blass, Palaeographie σελ. 303 ἑξ. Διὰ τῆς γραφῆς ταύτης ὁ ἰδιόχειρος χαρακτὴρ ἔλαβεν ἀτομικὸν χαρακτῆρα καὶ ἠδύνατο νὰ χρησιμεύσῃ ὡς ἔγκυρος μαρτυρία τῆς ἐλευθέρας ἀτομικῆς θελήσεως, ἐφ' ὅσον αὕτη ἐδηλοῦτο διὰ γραφῆς.

[1] BCH, 1899, σελ. 348.

[2] Πλουτ. *Aet. roman.* 94.

[3] CIL, III, 1,568.

μή, ἡ ἐπιγραφὴ τῆς ἐπιστολῆς τοῦ Δεκίμου Σεκουνδίνου δὲν μετηνέχθη βεβαίως εἰς τὸ ἀπότομον ἐκεῖνο ὕψος τῆς ἐκκλησίας «τοῦ Σωτῆρος» ἄλλοθεν, ἀλλ᾽ ἔκειτο ἐξ ἀρχῆς ἐκεῖ που πλησίον, ἔνθα ἦν τετειχισμένη εἴτε ἱδρυμένη «in cisternis ipsis», «unde aqua veniat». Καταρρυεισῶν δὲ τῶν δεξαμενῶν καὶ καθ᾽ ὅλου τῶν κτισμάτων τοῦ ὑδραγωγείου, ἐχρησιμοποιήθη ἡ πλὰξ αὕτη κατά τινα τῶν πολλῶν ἐπισκευῶν, ἃς ὑπέστη ἡ βυζαντιακὴ ἐκκλησία τοῦ Σωτῆρος.

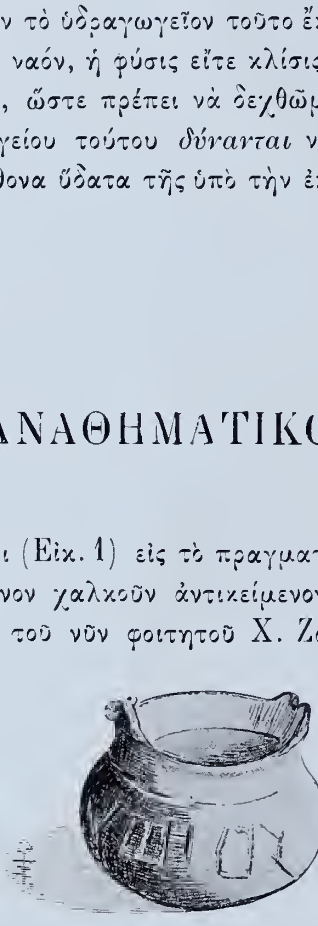
Ἂν λοιπὸν τὸ ὑδραγωγεῖον τοῦτο ἔκειτο ἐνταῦθά που περὶ τὸν ναόν, ἡ φύσις εἴτε κλίσις τοῦ ἐδάφους εἶνε τοιαύτη, ὥστε πρέπει νὰ δεχθῶμεν, ὅτι μετὰ τοῦ ὑδραγωγείου τούτου *δύνανται* νὰ σχετισθῶσι μόνα τὰ ἄφθονα ὕδατα τῆς ὑπὸ τὴν ἐκκλησίαν κειμένης συνοικίας, ἥτις καλεῖται ἡ «Χάρμαινα», χρησιμοποιούμενα νῦν ὑπὸ τῆς ἀκμαζούσης βυρσοδεψικῆς βιομηχανίας τῆς πόλεως. Τὰ δὲ ὕδατα τῶν Πηγαδιῶν ἔχουσιν ἄλλην πηγὴν καὶ ἴσως αὕτη εἶνε πλησιαίτατα ἐν τῷ βράχῳ τῆς ἀκροπόλεως, ὡς μοὶ εἶπον [1].

Α. Δ. Κεραμοπουλλος

[1] Ὁ βράχος οὗτος εἶνε σπηλαιώδης ἐν τούτῳ τῷ μέρει. Ἀκριβῶς δ᾽ ὑπεράνω τῶν Πηγαδιῶν κεῖται μέγα ἀνοικτὸν σπήλαιον, ὑφ᾽ ὃ ὑπάρχει ἕτερον κλειστόν, ὡς ἐννοεῖ πᾶς ὁ πλήττων τὸν πόδα ἐπὶ τοῦ ἐδάφους αὐτοῦ. Ἐν τῷ ἀνοικτῷ σπηλαίῳ κατὰ τὴν παράδοσιν κατεσκευάζετο πυρῖτις κατὰ τοὺς χρόνους τῆς ἐπαναστάσεως τοῦ 1821. Φαίνεται ὅμως, ὅτι καὶ ἡ ὕπαρξις καὶ ἡ χρησιμοποίησις αὐτοῦ εἶνε παμπαλαία, διότι ἐγὼ εὗρον ἐν αὐτῷ λίθινον πέλεκυν ἄτρητον λεῖον φαιόστικτον.

ΑΝΑΘΗΜΑΤΙΚΟΣ ΚΑΔΙΣΚΟΣ ΜΕΤ᾽ ΕΠΙΓΡΑΦΗΣ

Τὸ κάτωθι (Εἰκ. 1) εἰς τὸ πραγματικὸν μέγεθος ἀπεικονιζόμενον χαλκοῦν ἀντικείμενον εὑρέθη πρὸ τριετίας ὑπὸ τοῦ νῦν φοιτητοῦ Χ. Ζούρα 20΄ τῆς

Εἰκὼν 1.

ὥρας ἀνατολικῶς τοῦ χωρίου Βούρβουρα τῆς Κυνουρίας εἰς βημάτων τινων ἀπόστασιν ἀπὸ τῆς δεξιᾶς ὄχθης τοῦ ῥύακος, ὅστις κατὰ τὸν περαιτέρω αὐτοῦ ῥοῦν φέρει τὸ ὄνομα Σαρανταπόταμος. Εὕρηται δὲ νῦν ἐν τῷ ἐθνικῷ μουσείῳ κατατεθειμένον ἐν τῇ αἰθούσῃ τῶν χαλκῶν ὑπ᾽ ἀριθ. εὑρετηρίου 13189 Τὸ καὶ διὰ τὴν ἀρχαϊκὴν ἐπιγραφήν, ἣν βλέπει τις κατωτέρω (Εἰκ. 2) ἀπεικονιζομένην, καὶ τὴν ἰδίαν μορφὴν ἱκανῶς ἀξιόλογον τοῦτο εὕρημα ἐπεδείχθη μοι εὐθὺς μετὰ τὴν εὕρεσιν καὶ ἠδυνήθην ὡς διαμένων τότε εἰς τὸ μνημονευθὲν χωρίον Βούρβουρα καὶ τὸν τόπον τῆς εὑρέσεως νὰ ἐπισκεφθῶ καὶ τὴν διήγησιν τοῦ εὑρόντος νὰ ἀκούσω. Κατὰ ταύτην τὸ ἐν λόγῳ ἀντικείμενον εὑρέθη κείμενον ἐπὶ τοῦ ἐδάφους καὶ ἐντὸς τῆς κοίτης μικροῦ χάνδακος. Καὶ εἶναι μὲν δυνατὸν νὰ παρεσύρθη ἐκεῖσε ὑπὸ τῶν ὑδάτων ἢ νὰ μετηνέχθη ἄλλως μακρὰν ἀπὸ τῆς ἀρχικῆς του θέσεως, ἀφοῦ μάλιστα οὐδὲν ἄλλο ἴχνος ἀρχαιότητος μέχρι τοῦδε ἐφάνη ἐν τοῖς πέριξ, ὅμως δὲν δυνάμεθα νὰ παρίδωμεν τὴν σπουδαιότητα, ἣν ἔχει ὁ τόπος τῆς εὑρέσεως, εὐθὺς ὡς ἐπιχειρήσωμεν νὰ ἀναγνώσωμεν τὴν ἐπιγραφήν.

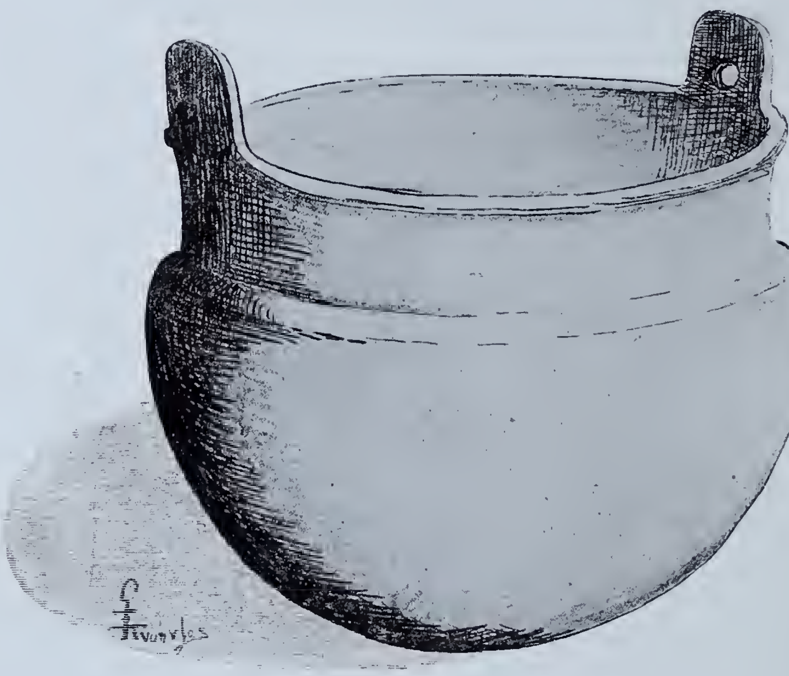
Εἰκὼν 2.

Εὐκόλως καὶ σαφῶς ἀναγινώσκομεν τὴν πρὸς τὰ ἀριστερὰ διευθυνομένην ἐπιγραφὴν ταύτην ὡς ἑξῆς: Αλφιος. Ὁ δὲ ῥύαξ, παρὰ τὴν ὄχθην τοῦ ὁποίου

εὑρέθη ἡ ἐπιγραφή, ἀποτελεῖ μέρος τῶν πηγῶν τοῦ Ἀλφειοῦ κατὰ τὴν διεξοδικὴν καὶ σαφῆ μαρτυρίαν. παρὰ Παυσανίᾳ 8,20,3. Ἔχομεν λοιπὸν ἐνταῦθα ἀνάθημα εἰς τὸν Ἀλφειόν, οὗτινος γνωστὴ εἶναι ἡ λατρεία μάλιστα ἐν Ἤλιδι καὶ Ἀρκαδίᾳ;

Προτοῦ προβῶμεν εἰς τὴν λεπτομερῆ ἐξέτασιν τῆς ἐπιγραφῆς καὶ τῶν ἐκ ταύτης ἀκολουθιῶν, ἃς ἴδωμεν τί εἶναι τὸ φέρον τὴν ἐπιγραφὴν ταύτην χαλκοῦν ἀντικείμενον. Ὅτι τοῦτο εἶναι ἀγγεῖόν τι, ἢ ἀκριβέστερον μίμησις ἀγγείου ἐν μικρογραφίᾳ, πείθεταί τις καὶ ἐκ μόνης τῆς ἀπεικονίσεως. Ἡ κάτωθεν σφαιρικὴ κοιλία ἐπιστεφομένη ὑπὸ τοῦ συνεσφιγμένου ἱκανῶς δὲ δίκην λαιμοῦ ἀνεπτυγμένου χείλους μετὰ τῶν ἐπ' αὐτοῦ ὑψουμένων δύο ἀπέναντι ἀλλήλων μικρῶν ὤτων πείθουσιν ὅτι πρόκειται περὶ ἀγγείου καὶ οὐχὶ παιγνίου τινος ἢ ἐξαρτήματος. Ἀγγεῖον δὲ ἐν μικρογραφίᾳ ὡς τὸ ἡμέτερον δὲν ἠδύνατο εἰμὴ ὡς ἀνάθημα νὰ χρησιμεύσῃ, ὅπως καὶ περὶ πολλῶν καὶ διαφόρων ἀντικειμένων ἐν μικρογραφίᾳ παριστωμένων καὶ εὑρισκομένων πλησίον ἱερῶν ἢ βωμῶν ἢ ἐντὸς τάφων οὐδεμίαν ἄλλην καλυτέραν ἑρμηνείαν δυνάμεθα νὰ ἔχωμεν. Ἂν δὲ θελήσωμεν νὰ ὁρίσωμεν ἀκριβέστερον τὸ εἶδος τοῦ ἡμετέρου ἀγγείου ἀνάγκη νὰ μὴ παρίδωμεν τὴν λεπτομέρειαν, ὅτι τὸ ἕτερον ἐκ τῶν δύο ὤτων διασῴζει λεπτὸν ἐκ χαλκοῦ ἐπίσης κυλινδρικὸν ἔλασμα διερχόμενον διὰ τῆς ἐπ' αὐτοῦ ὀπῆς καὶ ὅτι τὸ ἕτερον οὖς, ἂν καὶ κατεστραμμένον νῦν κατὰ τὸ ἀνώτερον ἥμισυ, δεικνύει, ὅτι εἶχεν ὁμοίαν ὀπήν. Εἶναι πρόδηλον, ὅτι διὰ τῶν ὀπῶν τουτων διερχόμενον τὸ ἔλασμα καὶ ὑψούμενον ὑπὲρ τὸ ἀγγεῖον ἐσχημάτιζε τὴν λαβήν, ὅπως συμβαίνει εἰς τοὺς κάδους καὶ ἐν γένει τὰ ἀγγεῖα τὰ χρησιμεύοντα πρὸς ἄντλησιν ὕδατος ἀπὸ τῶν φρεάτων. Ὑπὲρ τοῦ αὐτοῦ τούτου μαρτυρεῖ καὶ ἡ μορφὴ τῶν ὤτων τοῦ ἀγγείου, τὰ ὁποῖα διὰ τὴν στενότητα τῶν ὀπῶν, δι' ὧν μόλις διέρχεται τὸ κυλινδρικὸν ἔλασμα, φαίνονται ὅτι δὲν εἶναι αἱ λαβαὶ τοῦ ἀγγείου, ἀλλὰ μόνον ἐξοχαί τινες χρησιμεύουσαι πρὸς ὑποδοχὴν τῶν καμπτομένων ἄκρων τῆς λαβῆς ἀποτελουμένης ἐνταῦθα διὰ τοῦ ἐλάσματος. Ἐξάπαντος ὁ ἡμέτερος τεχνίτης δὲν εἶχε κατὰ νοῦν νὰ μιμηθῇ ἐν τῇ ἑαυτοῦ μικρογραφίᾳ τὸν γνωστὸν καὶ κοινὸν λέβητα μετὰ τῶν δύο κινητῶν ἢ ἀκινήτων ἢ τὸν λέβητα τὸν ἐπὶ τῶν τριπόδων μετὰ τῶν χαρακτηριστικῶς κυκλοτερῶν ἐπὶ τοῦ χείλους προσηλωμένων λαβῶν, διότι ἄλλως ἔδει νὰ παραστήσῃ τὰς ἐπὶ τῶν ὤτων ὀπὰς πολὺ εὐρυτέρας, ὅπως ἔπραξεν ὁ τεχνίτης τῶν ἐξ Ὀλυμπίας τριποδίσκων (ἴδε Furtwängler, Bronzen T XXVII, 536, κ. ἑ.), ὅπου παρὰ τὴν μεγάλην σμικρότητα αἱ λαβαὶ διατηροῦσιν ὁπωσδήποτε τὴν ἑαυτῶν μορφήν Κατὰ τοῦ χαρακτηρισμοῦ ὡς λέβητος ἀντιτίθεται καὶ τὸ ἐπὶ τοῦ ἡμετέρου ἀγγείου σχετικῶς πολὺ ἀνεπτυγμένον χεῖλος ἢ ἂν θὰ ἤθελέ τις νὰ ὀνομάσῃ λαιμόν. Οὐδὲ ἄλλο τι ἀγγεῖον, οἷον τὸν καλούμενον δῖνον, εἶναι πιθανόν, ὅτι ἔχομεν ἐνταῦθα. Διότι ὑπάρχουσι μὲν δῖνοι ἀκριβῶς ὅμοιοι παρουσιάζοντες τὸ αὐτὸ χεῖλος καὶ τὴν αὐτὴν κάτωθεν σφαιρικὴν κοιλίαν, ἀλλ' οὗτοι οὐδέποτε, ὡς γνωστόν, φέρουσιν ὦτα. Τὸ δὲ νὰ ὑποτεθῇ ὅτι ἡ ὅλη παρασκευὴ τῶν ὤτων καὶ τοῦ ἐλάσματος ἐγένετο χάριν τῆς ἐξαρτήσεως τοῦ ἀναθήματος (πρβλ. Κορινθιακοὺς πίνακας καὶ διάφορα ἀγγεῖα φέροντα ὀπὰς πρὸς ἐξάρτησιν) φαίνεται λίαν ὑπερβολικόν. Διὰ ταῦτα, νομίζω, ἡ δήλωσις τοῦ ἀγγείου ὡς κάδου δύναται νὰ θεωρηθῇ ἀσφαλής. Ἐπεμείναμεν δὲ εἰς τοῦτο, ἐπειδὴ τοιαύτη μορφὴ κάδου δὲν εἶναί τι σύνηθες ἐν τοῖς μουσείοις. Ἐν γένει ὁ γνωστὸς τύπος τοῦ διὰ τὸν καθημερινὸν βίον χρησίμου τούτου ἀγγείου εἶναι ὁ μετ' ἐπιπέδου κάτωθεν βάσεως ἢ μετὰ ἰδιαιτέρου ποδός. Ἀμφιβάλλομεν δὲ ἄν, ὅτε ὁ Furtwängler ἐδημοσίευε τὰ χαλκᾶ τῆς Ὀλυμπίας καὶ περιέγραφε τὸν ἐκ τῶν βαθυτάτων στρωμάτων τῆς Ἄλτεως προερχόμενον κάδον (Bronzen σ. 139) μετὰ σφαιροειδοῦς πως βάσεως, ἐγνώριζε καὶ δεύτερόν τινα τοιοῦτον. Διὰ τοῦτο καὶ εἰς ἐμὲ ἐρευνήσαντα περὶ τοῦ πράγματος ἐν διαφόροις μουσείοις καὶ καταλόγοις ἔγινε ἀδύνατον νὰ εὕρω ὅμοιον τύπον. Καὶ ὅμως μετὰ τὸ ἡμέτερον ἀγγεῖον δέον νὰ πιστεύωμεν, ὅτι τοιοῦτος κάδος ἐξάπαντος ὑπῆρχεν ἐν τῇ ἀρχαιότητι καὶ ὅτι διὰ τὴν ἁπλότητα τῆς μορφῆς αὐτοῦ δύναται καὶ εἰς λίαν απομεμακρυσμένην ἐποχὴν νὰ ἀνέρχεται. Τὸ αὐτὸ βεβαιοῦσι καὶ τὰ ὀλίγα παραδείγματα, τὰ ὁποῖα δυνάμεθα ἐπὶ τοῦ παρόντος νὰ ἀναφέρωμεν. Καὶ πρῶτον μὲν κάδον τοῦ ἐθνικοῦ μουσείου, ὑπ' ἀρ. 10646 τῶν χαλκῶν, ὁμοιότατον πρὸς τὸν ἡμέτερον, τοῦ ὁποίου παραθέτομεν ἁπλοῦν σχεδίασμα

(Εἰκ 3). Ὁ κάδος οὗτος, ὕψους 0.14, προέρχεται ἐξ ἀγορᾶς παρ᾽ ἐμπόρου τινος ἀρχαιοτήτων ἐκ Πειραιῶς κατὰ τὸ εὑρετήριον, ἀλλ᾽ εἶναι ἀναμφισβητήτου γνησιότητος καὶ δὲν παρουσιάζει οὐδὲν περισσότερον ἢ ὀλιγώτερον ἐξ ὅσων ὁ ἡμέτερος καδίσκος. Ἔπειτα ἀναφέρομεν χαλκοῦν κάδον τοῦ μουσείου τῆς Νεαπόλεως (Piccoli bronzi d. mus. di Napoli, tav. XIV, 14) ἐκ Πομπηΐας, ὅμοιον μὲν κατὰ τὰ ἄλλα ἀλλὰ μετὰ κεκοσμημένων ὤτων καὶ τριῶν μικρῶν κομψῶν ποδῶν προσκολληθέντων ὅλως ἐξωτερικῶς ἐπὶ τῆς κοιλίας τοῦ ἀγγείου. Αἱ προσθῆκαι αὗται ἐξηγοῦνται ἐκ τοῦ ὅτι ὁ κάδος ἀπέβη οὕτω ἀγγεῖον πολυτελείας καὶ δὲν ἐχρησίμευε πλέον πρὸς ἄντλησιν κοινοῦ ὕδατος ἀλλὰ περιελάμβανε πάντως πολυτιμότερόν τι. Ὅτι δὲ καὶ μέχρι τῶν μυκηναϊκῶν χρόνων ἢ καὶ ἔτι ἀρχαιότερον δύναται νὰ ἀνέρχεται ἡ μορφὴ αὕτη δὲν δυνάμεθα εἰμὴ ἐμμέσως μόνον νὰ δείξωμεν. Μεταξὺ δηλ. τῶν κυπριακῶν πηλίνων ἀγγείων τοῦ Ἐθνικοῦ Μουσείου ὑπάρχουσι δύο, (ὕψους μέχρι τοῦ ἄκρου τῆς λαβῆς τὸ ἓν 0.14 ὑπ᾽ ἀρ. 12376 τὸ ἕτερον ἀνάριθμον ὕψ. 0.12) ὧν σχεδιάσματα παραθέτομεν, ἀπομιμούμενα, ὡς νομίζω, κάδους (Εἰκ. 4, 5). Ἐπὶ τῆς κοιλίας φέρουσιν ὡς κόσμημα

Εἰκὼν 3.

ἐγχάρακτον τεθλασμένην γραμμήν, καὶ ἀνήκουσι εἰς τὴν τάξιν τῶν ἀρχαιοτάτων γνωστῶν ἡμῖν ἀγγείων ἐκ Κύπρου, Τροίας καὶ ἀλλαχόθεν μετ᾽ ἐγχαράκτων γεωμετρικῶν κοσμημάτων [1].

Μαρτυροῦσι λοιπὸν οἱ κάδοι οὗτοι ὅτι ἐν τῇ μυκηναϊκῇ ἐποχῇ ἢ μᾶλλον ἐν τῇ προμυκηναϊκῇ, ὁπόθεν ἔχει κυρίως τὴν ἀρχήν της ἡ ἐγχάρακτος αὕτη κοσμηματική, ἡ μορφὴ αὕτη τοῦ κάδου ἦτο ἤδη γνωστή. Καὶ πολυπλοκώτεραι μορφαὶ κάδων εὑρέθησαν ἐν Τροίᾳ καὶ ἐκ τῶν βαθυτέρων ἢ ἡ μυκηναϊκὴ πόλις στρωμάτων (ἴδε Troia und Ilion σ. 349), ἀλλ᾽ ἂν δὲν ἠδυνήθην νὰ παραθέσω ἔστω καί τινα ὅμοιον πρὸς τὸν ἡμέτερον χαλκοῦν κάδον ἐκ τῶν μυκηναϊκῶν χρόνων τοῦτο ἀποδοτέον ἢ εἰς τύχην τινά, καθ᾽ ἣν δὲν ἀνευρέθησαν εἰσέτι τοιοῦτοι, ἢ διότι οἱ ὑπάρχοντες ποῦ δὲν μοῦ ἔγιναν γνωστοί. Ὁ ἐν Gurob τῆς Αἰγύπτου ἐν τάφῳ τῶν χρόνων Ραμεσσῆ τοῦ Β΄ μετ᾽ ἄλλων μυκηναϊκῶν καὶ οὐχὶ ἀγγείων εὑρεθεὶς κάδος (ἴδε Fl.

[1] Πρὸς ἀποφυγὴν πάσης παρεξηγήσεως κρίνω καλὸν νὰ σημειώσω, ὅτι δὲν ἀγνοῶ, ὅτι ἀγγεῖα μετ᾽ ἐγχαράκτων γεωμετρικῶν κοσμημάτων κατεσκευάζοντο καὶ ἐν πολὺ νεωτέροις χρόνοις ἐν Κύπρῳ καὶ ἀλλαχοῦ, ἀλλ᾽ ὅτι νομίζω πιθανώτερον, ὅτι ὅπως ἡ ἐγχάρακτος αὕτη κοσμηματικὴ ὀφείλει τὴν γένεσίν της εἰς τὰς ἀρχὰς τῆς β΄ ἢ καὶ τὴν γ΄ χιλιετηρίδα π. χ. καὶ οὕτω δέον νὰ χρονολογῆται, μὴ λαμβανομένου ὑπ᾽ ὄψιν τοῦ χρόνου τῆς κατασκευῆς ἑνὸς ἀγγείου, οὕτω δέον καὶ τὰς μορφὰς τῶν ἀγγείων νὰ χρονολογῶμεν ἐφ᾽ ὧν ἡ κοσμηματικὴ αὕτη ἀσκεῖται.

Petrie, Illahun, Kahun. Gurob Pl. XVIII 60), ὅμοιος καθ᾽ ὅλα πρὸς τὸν ὑπὸ ἐξέτασιν δὲν δύναται ὡς ἀσφαλῶς μυκηναϊκὸς νὰ θεωρηθῇ. Ἀλλὰ περὶ

Εἰκὼν 4.

μὲν τούτων ἱκανὰ ἔστωσαν τὰ ῥηθέντα, ἂν δὲ ἤδη ζητήσωμεν συμπληροῦντες τὴν περὶ τῆς μορφῆς ταύτης τοῦ κάδου ἐπιχειρηθεῖσαν ἔρευναν νὰ πα-

Εἰκὼν 5.

ρακολουθήσωμεν τὴν ἐν τοῖς νεωτέροις ἑλληνικοῖς καὶ ῥωμαϊκοῖς χρόνοις περαιτέρω αὐτῆς ἐξέλιξιν νομίζομεν, ὅτι ἐφόσον μὲν ὁ κάδος ἐχρησίμευε διὰ τὴν στοιχειώδη ἀνάγκην τοῦ ἀντλεῖν καὶ φέρειν ὕδωρ οὐδαμῶς μετεβλήθη ἐπὶ τὸ κομψότερον (πρβλ. καὶ σημερινοὺς κάδους ἐν τῷ συνόλῳ οὐδαμῶς διαφέροντας ἀπὸ τῶν ἀρχαίων), ἀλλ᾽ ὅτε ἐχρησιμοποιεῖτο ἐν ἱεροτελεστίαις ἢ ἐν τῷ κομμωτηρίῳ, τότε ἔδει ἡ μορφὴ αὐτοῦ νὰ ἐξελιχθῇ γενομένη κομψοτέρα. Καὶ ὁ μὲν ἀνωτέρω μνημονευθεὶς κάδος ἐκ Πομπηΐας προσέλαβε μόνον ἐξωτερικὸν κόσμον ἐν ᾧ ἡ κυρία μορφὴ ἐθεωρήθη ἱκανῶς κομψή. Παρ᾽ ἄλλοις ἐκτὸς τοῦ εὐλόγως μετριασθέντος μεγέθους, συνήθως 0,10 - 0,15 ὕψους, καὶ ἡ κοιλία ἐμηκύνθη καὶ προσέλαβεν ᾠοειδὲς σχῆμα, ἄλλοτε δὲ σχεδὸν σχῆμα κώνου ἐν ᾧ καὶ τὸ χεῖλος προσέλαβε κομψοτέραν κατατομὴν καὶ τὰ ὦτα καὶ ἡ λοιπὴ ἐπιφάνεια διαφοροτρόπως ἐκοσμήθησαν. Μνημονεύω ὡς ἀρχαιότερον ἐκ τῶν εἰς ἐμὲ γενομένων γνωστῶν τὸν ἐν Collection Gréau pl. I ἀπεικονισθέντα, προφανῶς εἰς τὴν ε΄ π. Χ. ἑκατοντ. ἀνήκοντα διὰ τὴν τεχνοτροπίαν τῶν ὑπὸ τὰ ὦτα κεφαλῶν τοῦ Ἀχελῴου. Ἔπειτα τὸν ἐν τῷ ἀρχαιολ. μουσείῳ τῆς Φλωρεντίας κοσμούμενον καὶ διὰ γλυπτῆς παραστάσεως, τοῦ δ΄ ἢ γ΄ αἰῶνος, δημοσιευθέντα δὲ ὑπὸ Heydemann. Hall. Winckelmannsprogramm 1878 σ. 99, π. IV. Τρίτον δέ τινα δύναταί τις νὰ ἴδῃ ἐν τῷ καταλόγῳ τῶν χαλκῶν τῆς Καρλσρούης (Schuhmacher T. IX, 11).

Καὶ ἄλλα τινὰ ἠδύνατό τις νὰ εἴπῃ περὶ τῆς τοῦ ἡμετέρου καδίσκου ὡς καὶ τῶν ἐκ ταύτης προελθουσῶν νεωτέρων μορφῶν, ἀλλ᾽ ἐπειδὴ ἡ μελέτη ἡμῶν δέον νὰ μὴ ἐκταθῇ πλειότερον εἰς τὸ μερικὸν τοῦτο ζήτημα, παύομεν τὸν περὶ τούτων λόγον καὶ σπεύδομεν εἰς τὴν ἐξέτασιν τῆς ἐπιγραφῆς. Αὕτη παρίσταται ἐν σ. 143 ὅπως ἀναγινώσκει τις, ἐὰν ἀνατρέψῃ τὸ ἀγγεῖον. Φαίνεται ὅτι ὁ γράψας δὲν προεῖδε ἢ δὲν ἐνόμισε ἀναγκαῖον, ὥστε ἡ ἐπιγραφὴ νὰ ἀναγινώσκεται ὀρθοῦ ἱσταμένου ἢ ἐξαρτωμένου τοῦ ἀγγείου. Ὁ τρόπος τῆς γραφῆς εἶναι, ὡς φαίνεται, ὁ διὰ κρούσεως αἰχμηροῦ τινος ὀργάνου ἀναλόγου πρὸς γλύφανον, ἐπειδὴ παρὰ τὴν βιαίαν κροῦσιν φαίνεται καμφθεῖσα ἐνιαχοῦ καὶ ἡ περὶ τὰς γραμμὰς σφαιρικὴ ἐπιφάνεια. Ἐντεῦθεν ἀπέβησαν γωνιώδη τὰ γράμματα Ο καὶ Φ, ὅπως τοῦτο συχνάκις παρετηρήθη ἐπὶ ἐπιγραφῶν ἐπικρουσθεισῶν ἐπὶ χαλκοῦ (ἴδε Inschriften aus O-

lympia. Dittenberger κ. τ. λ. ἀρ. 30,27,28). Δὲν εἶναι διὰ τοῦτο τὰ γωνιώδη ταῦτα γράμματα χαρακτηριστικὰ τόπου τινὸς οὐδὲ σημαίνουσι μεγάλην ἀρχαιότητα ἢ ἀτομικὴν συνήθειαν (ἴδε καὶ Carapanos. Dodone pl. XXV). Ἂν δὲ ἐκ τοῦ σχήματος τῶν λοιπῶν γραμμάτων ἐπιχειρήσωμεν νὰ ὁρίσωμεν τὴν χώραν, εἰς ἥν ἀνήκει ἡ ἐπιγραφή, θὰ εὕρωμεν, ὅτι αὕτη δὲν δύναται νὰ εἶναι οὔτε ἀργεία (πρβλ. ἀργεῖον Ͱ) οὔτε κορινθιακὴ (αἱ Κορινθιακαὶ ἐπιγραφαὶ δεικνύουσιν ἡμῖν διὰ τὸ σ ἢ Μ ἢ Σ). Ἐκ παντὸς ἄρα ἄλλου τόπου ἐκ Πελοποννήσου δύναται νὰ προέρχεται, ἀλλ' ἐὰν λάβωμεν ὑπ' ὄψιν σπουδαιότερον τὸν τόπον τῆς εὑρέσεως, ὅπως εἶναι δίκαιον, τότε ἡ ἐπιγραφὴ δέον νὰ εἶναί ἢ ἀρκαδικὴ ἢ λακωνική.

Τὸ πρῶτον θὰ γίνῃ ἀνάγκη νὰ δεχθῶμεν, ὅταν ἀποδειχθῇ, ὅτι ἐνταῦθα ἔχομεν ἀνάθημα εἰς τὸν Ἀλφειόν, τοῦ ὁποίου ἡ λατρεία ἦτο διαδεδομένη ἐν Ἤλιδι ἐν πρώτοις καὶ εἶτα ἐν Ἀρκαδίᾳ οὐχὶ δὲ καὶ ἐν Λακωνικῇ, καθόσον γνωρίζομεν. Ὡς πρὸς τὸν χρόνον δυνάμεθα νὰ ὀνομάσωμεν τὸν 6ον π. Χ. αἰῶνα, ἐπειδὴ αἱ πρὸς τὰ ἀριστερὰ διευθυνόμεναι ἐπιγραφαὶ δὲν κατέρχονται, ὡς συνήθως πιστεύεται, εἰς νεωτέραν, ἢ ὁ 6ος αἰών, ἐποχήν. Καὶ ταῦτα μὲν ὅλως γενικῶς, ἂν δέ τις λάβῃ ὑπ' ὄψιν, ὅτι τὸ α ἐνταῦθα ἔχῃ τὴν συνδετικὴν τῶν δύο σκελῶν γραμμὴν οὐχὶ πλαγίαν ἀλλ' ὁριζοντίαν, θέλει μεθ' ἡμῶν συμφωνήσει, ὅτι μᾶλλον ἐγγὺς πρὸς τὸ τέλος τοῦ 6ου αἰῶνος ἢ τὴν ἀρχὴν αὐτοῦ δέον νὰ κατατάξωμεν τὴν ἐπιγραφήν.

Τί σημαίνει λοιπὸν τὸ *αλφιος* τοῦτο; Ἄλφιος ὄνομα ἀνδρὸς εἶναι γνωστὸν ἡμῖν ἐκ τοῦ Παυσανίου ὀνομάζοντος οὕτω ἕνα τῶν συντρόφων τοῦ Μενελάου ἐν τῇ περιγραφῇ τῶν τοιχογραφιῶν τοῦ Πολυγνώτου ἐν Δελφοῖς (10, 25, 3). Ἀλλ' ἂν τὸ αὐτὸ ὄνομα ἀνδρὸς ἔχομεν ἐνταῦθα, τότε πρέπει νὰ ὑποτεθῇ, ὅτι ὁ γράψας δι' οἱανδήποτε αἰτίαν δὲν ἔσχε καιρὸν νὰ συμπληρώσῃ τὴν ἐπιγραφήν, νὰ ὀνομάσῃ δηλ., ὅπερ καὶ σπουδαιότερον, τὸν θεὸν ἢ ἥρωα, πρὸς ὃν ὁ ὑποτιθέμενος οὗτος θνητὸς Ἄλφιος ἀφιέρωνε τὸ ἀνάθημα. Εἰς τοιαύτην ὅμως λύσιν, εὔκολον ὅσον καὶ ἀνωφελῆ, δὲν εἴμεθα ἠναγκασμένοι νὰ καταφύγωμεν. Οὐδὲ ἔχομεν παραδείγματα καθ' ἃ ἐγράφη μόνον τὸ ὄνομα τοῦ ἀναθέσαντος. Ἀλλ' ὅταν ἔχωμεν ἓν μόνον ὄνομα, τοῦτο εἶναι ἀνάγκη κατὰ τοὺς ἀρχαιοτέρους χρόνους τοὐλάχιστον νὰ εἶναι τὸ ὄνομα τῆς θεότητος ἢ τοῦ ἥρωος, εἰς ὃν ἀνῆκε τὸ ἀνάθημα. Συνήθως τότε ἐκφέρεται τὸ ὄνομα κατὰ δοτικὴν ἢ γενικήν. Καὶ δοτικὴν μὲν δὲν ἔχομεν ἐνταῦθα (ἡ ἀνάγνωσις Αλφιοι, καθ' ἣν ὁ γράψας θὰ παρίστα τὸ ἰῶτα ὁτὲ μὲν διὰ τοῦ I ὁτὲ δὲ διὰ τοῦ ἀρχαιοτέρου καὶ σπανίου Ϟ, εἶναι λίαν ἀπίθανος), ἀλλ' ἡ γενικὴ Ἄλφιος ἐκ τοῦ Ἄλφις εἶναι πιθανή. Οὐχ ἧττον καὶ ἡ ὀνομαστικὴ Ἄλφιος εἶναι δυνατὸν νὰ ὑπάρχῃ ἐπὶ τοῦ ἀγγείου, ἐπειδὴ ὀλίγα μὲν ὅμως ὑπάρχουσι παραδείγματα ἀναθημάτων ἐχόντων ἐπιγεγραμμένον μόνον τὸ ὄνομα τῆς θεότητος ἐκφερόμενον κατ' ὀνομαστικήν. Ἐπὶ κυμβάλου π.χ. ἐκ Λακωνικῆς ἀναθήματος εἰς τὴν Λιμνάτιδα Ἄρτεμιν ἔχομεν τὴν πρὸς τὰ ἀριστερὰ διευθυνομένην ἐπιγραφήν: Λιμνατις (IGA, 50). Ἐπὶ τριποδίσκου ἐκ Λακωνικῆς, ἐπίσης πρὸς τὰ ἀριστερά: Απελον (A. de Ridder, Bronzes de la Soc. Arch. 1,24). Ἐπὶ περικνημῖδος ἐξ Ὀλυμπίας: Ζευς Ολυμπιος (Archäol Zeitung 1879 σ. 160). Ὡσαύτως εἶναι λίαν πιθανόν, ὅτι τὸ ἐπὶ πρωτοκορινθιακοῦ ληκυθίου τοῦ Λούβρου Απλουν σημαίνει τὸν Ἀπόλλωνα, ὅπως κατὰ τὴν θεσσαλικὴν διάλεκτον ἐκφέρεται τὸ ὄνομα (ἴδε Pottier, Catalogue des vases antiques 2, 469). Τίς ἦτο ὁ νοῦς τῆς ὀνομαστικῆς ταύτης δὲν δυνάμεθα μετὰ βεβαιότητος νὰ εἴπωμεν, ἐπειδὴ δὲν ἔχομεν παράδειγμα, ὅπου ἡ πρότασις νὰ εἶναι πλήρης. Δι' ἡμᾶς εἶναι ἀρκετόν, ὅτι τὰ ἀνωτέρω παραδείγματα ἐπιτρέπουσι νὰ ὑποστηρίξωμεν τὴν ἐκδοχὴν Ἀλφιὸς ὡς ὀνομαστικὴν παρὰ τὴν γενικὴν Ἄλφιος. Ἀλλὰ παρὰ ταῦτα καὶ ακουσίως φέρεταί τις εἰς τὴν σκέψιν, μὴ ὁ ἐνταῦθα τιμώμενος εἶναι αὐτὸς οὗτος ὁ ποτάμιος θεός, οὗτινος ἡ δημοτικότης καὶ ἡ λατρεία μετὰ πολλῶν θαυμασίων διηγήσεων πληροῖ τὰς χώρας, ὅπου ἀνήκει ἡ ἐν λόγῳ ἐπιγραφή. Ἡ δὲ γραφὴ Ἀλφειός μετὰ τοῦ EI οὐδὲν σημαίνει κώλυμα, ἐπειδὴ ἐν οὐδεμιᾷ χαρακτηριστικῇ τῶν σχετικῶν χωρῶν ἐπιγραφῇ εὕρηται τὸ ὄνομα τοῦ ποταμοῦ ἢ τοῦ ποταμίου θεοῦ. Ἐν τῷ ἐξ Ὀλυμπίας ἐπιγράμματι περὶ τοῦ Φιλίππου τοῦ ἐκ Πελλάνης τῆς νοτίου Ἀρκαδίας Ὀλυμπιονίκου (Dittenberger κ.τ.λ. ἀρ. 174) εὕρηται βεβαίως τὸ ὄνομα τοῦ ποταμοῦ (ἐπ' Ἀλφειῷ) καὶ ὁ χρόνος τοῦ ἐπιγράμματος δύναται νὰ ἀναβι-

δασθῇ μέχρι τοῦ τέλους τοῦ δ' αἰῶνος π.Χ., ἀλλὰ τὸ ἐπίγραμμα δὲν συνετάχθη ἐν τῇ ἀρκαδικῇ διαλέκτῳ ἀλλ' ἐν τῇ δωρικῇ, ἥτις πανταχοῦ εἶχεν εἰσαχθῇ τότε ὡς φιλολογικὴ γλῶσσα. Ἄλλη δέ τις ἐπιγραφὴ ἐξ Ὀλυμπίας ἐπίσης ἀναφέρουσα τον Ἀλφειόν (Dittenberger ἀρ. 225) ἀνήκει εἰς τοὺς μ Χ. χρόνους καὶ οὐδεμίαν δύναται νὰ ἔχῃ σημασίαν. Προσέτι τὰ χειρόγραφα ἔχουσιν Ἀλφειός ἢ Ἀλφεός, ἀλλὰ τί ταῦτα πάντα ἐμποδίζουσιν νὰ δεχθῶμεν διαλεκτικὸν τύπον μετὰ τοῦ -ιος ἐπιχώριον ἐν Ἀρκαδίᾳ, Ἤλιδι ἢ καὶ ἀλλαχοῦ; Ὄχι μόνον οὐδὲν πρὸς τοῦτο ἐμποδίζει, ἀλλ' ὑπάρχει καί τι τὸ ὁποῖον ἄντικρυς συνιστᾷ τὸν διαλεκτικὸν τύπον Ἀλφιός. Τοῦτο εἶναι ἀρχαία ἠλειακὴ ἐπιγραφὴ τοῦ ε' αἰῶνος (Dittenberger κ.τ.λ. ἀρ. 18), ὅπου προκειμένου περὶ μισθώσεως ἀγροῦ τινος ὁρίζεται, ἵνα τὸ μίσθωμα ἀποδίδεται Ἀλφιοίω μηνόρ. Ἔχομεν δηλ. ἐν Ἤλιδι μῆνα Ἀλφιοῖον καὶ τὸ ὄνομα τοῦτο εἶναι πιθανώτατον, ὅτι προῆλθεν ἐκ τοῦ Ἀλφιοῦ τοῦ ποταμίου θεοῦ. Ἐπειδὴ ὁ ἐκτεταμένος οὗτος τύπος -ιοιος προϋποθέτει λέξιν καταλήγουσαν εἰς ιος ἑπομένως Αλφιος. Εἶνε δὲ ἀπίθανον, ὅτι παρὰ τῷ Αλφιος τούτῳ οἱ ὀνομάσαντες τὸν μῆνα Ἠλεῖοι δὲν ἀνελογίσθησαν τὸν παρ' αὐτοῖς ἐν Ὀλυμπίᾳ ἐξίσου πρὸς τοὺς 12 θεοὺς τιμώμενον ποτάμιον θεόν. Τούτου τεθέντος εἶναι ἀδύνατον νὰ ἐξεφέρετο Ἀλφειός ὁ ποταμὸς παρὰ τοῖς Ἠλείοις, διότι τότε ὁ μήν θὰ ἐσχηματίζετο ἢ Ἀλφειοῖος ἢ Ἀλφεοῖος. Ὁ δὲ σχηματισμὸς ὀνομάτων μηνῶν ἐξ ὀνομάτων θεῶν ἢ ἡρώων δὲν εἶναί τι ἀσύνηθες. Ἐν Ἤλιδι π.χ. ἔχομεν μῆνα Ἀπολλώνιον, Ἡραῖον, Ἡρακλεῖον ἐκ Δελφῶν, Δαμάτριον Ἑρμαῖον ἐκ Βοιωτίας, Ἀρτεμίτιον Ὑακίνθιον ἐκ Σπάρτης καὶ πολλὰ ἄλλα (ἴδε S. Reinach, Traitè d' epigraphie greque σ. 484 κ.ἑ.). Οὕτως δύναται νὰ θεωρηθῇ ὡς σχεδὸν βέβαιον, ὅτι ὁ ποταμὸς ὅπως καὶ ὁ ποτάμιος θεὸς ἐξεφέρετο παρὰ τοῖς Ἠλείοις μετὰ τοῦ Ι καὶ οὐχὶ μετὰ τοῦ ΕΙ. Ἐξ ἄλλου τὸ ἐπὶ τοῦ καδίσκου Ἀλφιος φαίνεται ὅτι ὀνομάζει τὸν αὐτὸν ποτάμιον θεὸν ἐν Τεγεάτιδι. Αἱ δύο λοιπὸν αὗται καὶ καθ' ἑαυτὰς πιθαναὶ γνῶμαι παραβαλλόμεναι καὶ ἀμοιβαίως στηρίζονται καὶ εἰς μείζονα πιθανότητα ἐξαίρονται. Ἂν δέ τις ἐρωτήσῃ τί εἶναι τὸ πιθανώτερον, ὅτι ἔχομεν ἐν τῇ ἐπιγραφῇ, Ἄλφιν ἢ Ἀλφιόν, θὰ προετίμων τὸ δεύτερον, ἂν μὴ δι' ἄλλο τι, διὰ τὸν λόγον ὅτι τιθεμένου, ὅτι οἱ Ἀρκάδες ὠνόμαζον τὸν Ἀλφειόν Ἄλφιν, ἔδει νὰ μνημονευθῇ τοῦτο ὑπό τινος τῶν συγγραφέων ἰδίως τῶν γραμματικῶν ἢ λεξικογράφων, ὡς ἱκανῶς ἀπὸ τῆς κοινῆς παραδόσεως διαφέρον. Ὑπολείπεται νῦν νὰ ζητήσωμεν ἑρμηνείαν τοῦ διαλεκτικοῦ τούτου τύπου μετὰ τοῦ ι τοῦ ἀντιτιθεμένου πρὸς τὸν κοινῶς παραδεδομένον μετ' ει. Εἶνε δυνατὸν τὴν αὐτὴν λέξιν τινὲς μὲν τῶν Ἑλλήνων νὰ ἐξέφερον μετὰ τοῦ ειος ἄλλοι δὲ μετὰ τοῦ ιος; Περὶ τούτου ἔσχομεν τὴν εὐτυχίαν νὰ τύχωμεν ἀπαντήσεως ἐκ μέρους τοῦ παρ' ἡμῖν τὰ γλωσσικὰ ἀκριβοῦντος Καθηγητοῦ κ. Γ. Χατζιδάκι, ἥτις ἔχει ἐπὶ λέξει ὡς ἑξῆς: «Ὁ τύπος Ἀλφιός ὁ πιστούμενος καὶ ὑπὸ τοῦ Ἠλείου Ἀλφιοίω μηνόρ παρὰ τὸν συνήθη Ἀλφειός Ἀλφεός ὀφείλει κατ' ἐμὴν γνώμην νὰ παραβληθῇ πρὸς τὰ ἐπίθετα εἰς -ειος καὶ -ιος· πρβλ. λιθίας στάλλας ἐκ Θεσσαλίας, ἀργύριος, βόϊος φοινίκιος παρ' Ἐπιχάρμῳ, δένδριον, χρύσιος, χάλκιος, πορφυρίαν, κυνίαισι, φλέγιος, σιδαρίῳ ἐκ Λέσβου παρὰ τὰ συνήθη χρύσειος ἀργύρειος κλπ., ὅπως ἤδη ὁ F Solmsen ἐν Περιοδικῷ Kuhn Τόμ. ΛΒ' σελ. 551-3 ἐδίδαξεν. Ἐν ἄλλοις λόγοις ἐκ θέματος ἀλφ- ἐσχηματίσθη διὰ τῆς καταλήξεως -ειος ἐπίθετον, ὅπερ μεταπτωτικῶς ἀπέβαλεν ἐν τῇ κλίσει τὸ ε καὶ κατὰ μικρὸν ἐν ταύτῃ μὲν τῇ διαλέκτῳ κατίσχυσεν ὁ εἰς -ειος ἐν ἄλλῃ δὲ ὁ εἰς -ιος τύπος». Ἡ ἑρμηνεία αὕτη ἀρκεῖ ἡμῖν τελείως καὶ προφυλάσσει εὐεργετικῶς ἀπὸ πάσης ἐσφαλμένης ἐπιχειρήσεως.

Ἐν τέλει ἂς ἴδωμεν ἂν τὸ ἀναθημάτιον τοῦτο τοῦ Ἀλφειοῦ δύναται νὰ ἔχῃ καὶ σημασίαν τινὰ διὰ τὴν τοπογραφίαν τοῦ τόπου, ὅπου εὑρέθη. Εἶναι γνωστὸν δηλ. τὸ ζήτημα, ἂν ὁ χείμαρρος Σαρανταπόταμος ὁ πηγάζων ἀνατολικῶς τοῦ χωρίου Βούρβουρα καὶ ἐν τῇ τεγεατικῇ πεδιάδι ἐντὸς καταβόθρας παρὰ τὴν Μπερτζοβᾶν καταπινόμενος ἐθεωρεῖτο ὑπὸ τῶν ἀρχαίων ὡς Ἀλφειὸς ἢ οὐχί. Περὶ τοῦ ζητήματος διέλαβε τελευταῖος ὁ Loring, ἐν Journal of Hell St. σελ. 68 κ.ἑ., διὸ καὶ παραλείποντες τὴν λοιπὴν βιβλιογραφίαν μετ' αὐτοῦ θέλομεν ἀσχοληθῆ δι' ὀλίγων.

Ὁ Loring νομίζει, ὅτι ἡ ὅλη ἱστορία εἶναι ἐν σφάλμα τοῦ Παυσανίου ἀφηγουμένου (8, 20, 3), ὅτι ὅρια τῆς Τεγεάτιδος καὶ Λακωνικῆς εἶνε ὁ ποταμὸς Ἀλφειὸς καὶ ὅτι οὗτος εἰσβάλλων εἰς τὸ

τεγεατικὸν πεδίον καταπίνεται, ἵνα ἀναφανῇ ἐν Ἀσέᾳ καὶ εἶτα πάλιν τὰ αὐτὰ ἐπαναλάβῃ περαιτέρω. Καὶ τοῦτο ἐπειδὴ ὁ ῥοῦς τοῦ νῦν Σαρανταποτάμου δὲν ἦτο δυνατὸν νὰ ἐτρέπετό ποτε πρὸς δυσμὰς τῆς Τεγέας, ἵνα διευθυνθῇ ὑπογείως πρὸς τὴν Ἀσέαν, καθόσον τὸ πρὸς δυσμὰς μέρος τῆς πεδιάδος εἶναι ὑψηλότερον τοῦ μεσαίου καὶ ἀνατολικοῦ, ὅπου ῥέει νῦν ὁ Σαραντ. Ἑπομένως, συμπεραίνει ὁ Loring ἀδύνατον εἶναι, ἐφ' ὅσον ὁ Σαραντ. ὤφειλε καὶ ἐν τῇ ἀρχαιότητι τὸν πρὸς ἀνατολὰς ῥοῦν αὐτοῦ νὰ τηρήσῃ, νὰ ἐθεώρουν τοῦτον οἱ ἀρχαῖοι ὡς Ἀλφειόν. Ἀλλ' ἐν πρώτοις δὲν εἶναι μόνος ὁ Παυσανίας, ὅστις σαφῶς ὑποδεικνύει τὸν Σαρ. ὡς Ἀλφειόν. Καὶ παρὰ Πλουτάρχῳ, Ἑλλην. ζητημ. 5, ἀναφέρεται, ὅτι οἱ Λακεδαιμόνιοι καὶ Τεγεᾶται συνδιαλλαγέντες ἀνέστησαν ἐπ' Ἀλφειῷ κοινὴν περὶ εἰρήνης στήλην (ἴδε καὶ Ἀθηνᾶν 1902, σελ. 18). Εὑρίσκομεν εὔλογον ὅτι Ἀλφειός ἐνταῦθα εἶναι ὁ μνημονευθεὶς χείμαρρος ὡς ἀποτελῶν τὸ φυσικώτατον ὅριον μεταξὺ τῶν δύο χωρῶν καὶ διότι φυσικὸν εἶναι μετὰ τὴν εἰρήνην ἡ κοινὴ περὶ τῶν ὅρων ταύτης στήλη νὰ ἐστάθη ἐπὶ τῶν συνόρων.[1]

Ἡ δὲ μαρτυρία τοῦ ἡμετέρου ἀναθήματος περὶ λατρείας τοῦ Ἀλφειοῦ ἐν ταῖς πηγαῖς τοῦ Σαραντ. δὲν στερεῖται σημασίας τινὸς ὡς πρὸς τὸ ζήτημα, πῶς ὠνομάζετο ὁ χείμαρρος ὑπὸ τῶν ἀρχαίων. Ἂν καὶ δύναταί τις νὰ ἀντιτάξῃ, ὅτι ὁ Ἀλφειός ἔχων λίαν διαδεδομένην λατρείαν ἐν Ἤλιδι καὶ Ἀρκαδίᾳ (ἴδε Pauly-Wissowa, Realenc.) ἠδύνατο νὰ λατρεύεται ἐν ταῖς ῥηθείσαις τοὐλάχιστον χώραις παρὰ πάντα ῥύακα ἔχοντα ἢ μὴ σχέσιν πρὸς τὸν ῥοῦν αὐτὸν τοῦ Ἀλφειοῦ. Μάλιστα. Ἀλλ' οὐδαμῶς τότε πρέπει νὰ ἀπορῶμεν, διατὶ ὁ Παυσανίας ὀνομάζει τὸν νῦν Σαρ. Ἀλφειόν, ἐν ᾧ οὗτος καταπίνεται ἀνατολικῶς καὶ οὐδεμίαν δύναται νὰ ἔχῃ σχέσιν πρὸς τὰ πρὸς δυσμὰς ῥέοντα ὕδατα τοῦ Ἀλφειοῦ. Οἱ ἀρχαῖοι νομίζω δὲν ἐχρειάσθησαν διὰ πειραμάτων καὶ καταμετρήσεων νὰ ἀποδείξωσι πρῶτον, ὅτι τὰ καταπινόμενα καὶ ἀναφαινόμενα ταῦτα ὕδατα ἀνήκουσιν εἰς ἕνα καὶ τὸν αὐτὸν ῥοῦν καὶ οὕτως εἶτα νὰ προβῶσι εἰς τὴν ὀρθὴν ὀνοματοθεσίαν. Ἅπαξ πιστευθέντος, ὅτι ὁ Ἀλφειός καταπίνεταί που καὶ ἀναφαίνεται κατωτέρω, δὲν ἦτο δύσκολον μετὰ τῆς ἐξαπλώσεως τῆς λατρείας τοῦ ποταμίου θεοῦ καὶ ἁπλῶς ἐπὶ τῇ θέᾳ ἑνὸς οἱουδήποτε καταπινομένου ῥύακος νὰ πιστευθῇ, ὅτι οὗτος εἶναι αὐτὸς ἐκεῖνος ὁ θαυματοποιὸς ποταμὸς ἐπαναλαμβάνων καὶ ἐνταῦθα τὴν γνωστὴν συνήθειάν του. Διὰ ταῦτα πιστεύομεν, ὅτι ὁ χείμαρρος Σαρ. ἠδύνατο ἄριστα νὰ καλεῖται Ἀλφειός ὑπὸ τῶν ἀρχαίων, ἔστω καὶ ἂν εἶχε τὸ πάλαι τὴν αὐτὴν πρὸς τὴν σημερινὴν διεύθυνσιν.

Ἐν Ἀθήναις. Νοέμβριος 1904.

Κ. ΡΩΜΑΙΟΣ.

[1] Παρὰ ταῦτα ὁμολογητέον, ὅτι δὲν δυνάμεθα νὰ ἀντείπωμεν, ἄν τις ἐκλάβῃ τὸ ἐπ' Ἀλφειῷ ὡς σημαῖνον τὸ ἐν Ὀλυμπίᾳ ἱερόν, διότι καὶ τοῦτο εἶναι ἐπίσης δυνατόν.

ΑΝΑΣΚΑΦΑΙ ΛΥΚΑΙΟΥ

Βωμὸς καὶ τέμενος Λυκαίου Διός.

Ἀπὸ τοῦ 1902 ἡ ἀρχαιολογικὴ Ἑταιρεία ἀπεφάσισεν νὰ ἐρευνήσῃ καὶ ἀνασκάψῃ τοὺς ἐν Φιγαλείᾳ καὶ ἐν γένει κατὰ τὴν ΝΑ Ἀρκαδίαν ἀρχαιολογικοὺς τόπους, ἀνέθηκε δ' εἰς ἐμὲ τὴν ἐκτέλεσιν τῶν ἐργασιῶν τούτων.

Ἔκτοτε ἐπεχείρησα ἀνασκαφὰς ἐν Λυκοσούρᾳ, Λυκαίῳ καὶ τοῖς πλησίον τούτου τόποις[1]. Κατὰ τὸ λῆγον ἔτος ἀνέσκαψα καὶ πάλιν ἐπὶ τοῦ Λυκαίου ἔν τε τῷ ἱπποδρόμῳ καὶ ἐν τῷ βωμῷ καὶ τῷ τεμένει τοῦ Λυκαίου Διός, ἐπειδὴ δὲ τῶν τελευταίων τούτων ἡ ἀνασκαφὴ δύναται νὰ θεωρηθῇ ὡς λήξασα θὰ ἐκθέσω ἐν τοῖς ἑπομένοις τὰ κατ' αὐτήν.

Ὁ βωμὸς καὶ τὸ τέμενος τοῦ Λυκαίου Διὸς ἐλογίζοντο μεταξὺ τῶν ἀρχαιοτάτων καὶ τῶν μάλιστα σεβασμίων ἱερῶν τῶν Ἀρκάδων· τὴν φήμην αὐτῶν κατὰ τοὺς μεταγενεστέρους πρὸ πάντων χρόνους ὀφείλουσι κυρίως εἰς τὰς ἀνθρωποθυσίας, τὰς τελουμένας πρὸς λατρείαν τοῦ Διὸς ἐν αὐτοῖς, καὶ εἰς ἄλλας τινὰς κοινολογουμένας περὶ αὐτῶν ὑπερφυσικὰς ἰδιότητας[2].

Τὰ σχετικὰ πρὸς ταῦτα χωρία τῶν ἀρχαίων συνέλεξεν ὁ Immerwahr[3]. Ἐνταῦθα ἀποσπῶμεν ἐκ τοῦ πλήθους τούτων μόνον ὅσα δύνανται νὰ παράσχωσιν ἰδέαν περὶ τῆς τοπογραφίας καὶ τῆς μορφῆς τοῦ βωμοῦ καὶ τοῦ τεμένους τοῦ Λυκαίου Διός, καὶ νὰ σχετισθῶσιν ὁπωσδήποτε πρὸς τὴν ἀνασκαφὴν ἡμῶν.

1) Παυσ. VIII, 38, 7. *Ἔστι δ' ἐν τῇ ἄκρᾳ τῇ ἀνωτάτω τοῦ ὄρους* (τοῦ Λυκαίου δηλαδὴ) *γῆς χῶμα, Διὸς τοῦ Λυκαίου βωμός, καὶ ἡ Πελοπόννησος τὰ πολλά ἐστιν ἀπ' αὐτοῦ σύνοπτος· πρὸ δὲ τοῦ βωμοῦ κίονες δύο ὡς ἐπὶ ἀνίσχοντα ἑστήκασιν ἥλιον, ἀετοὶ δὲ ἐπ' αὐτοῖς ἐπίχρυσοι τά γε ἔτι παλαιότερα ἐπεποίηντο· ἐπὶ τούτου τοῦ βωμοῦ τῷ Λυκαίῳ Διὶ θύουσιν ἐν ἀπορρήτῳ·*

2) Παυσ. VIII, 38, 6. *Τὸ δὲ ὄρος παρέχεται τὸ Λύκαιον καὶ ἄλλα ἐς θαῦμα καὶ μάλιστα τόδε. τέμενός ἐστιν ἐν αὐτῷ Λυκαίου Διός, ἔσοδος δὲ οὐκ ἔστιν ἐς αὐτὸ ἀνθρώποις· ὑπεριδόντα δὲ τοῦ νόμου καὶ ἐσελθόντα . . . .*

3) Παυσ. VIII, 38, 6. *Καὶ διὰ τοῦτο εἰς τὸ τέμενος θηρίου καταφεύγοντος οὐκ ἐθέλει οἱ συνεσπίπτειν ὁ κυνηγέτης,*

4) Πολυβ. IV, 33. *Οἱ γὰρ Μεσσήνιοι πρὸς ἄλλοις πολλοῖς καὶ παρὰ τὸν τοῦ Διὸς τοῦ Λυκαίου βωμὸν ἀνέθεσαν στήλην ἐν τοῖς κατ' Ἀριστομένην καιροῖς . . . .*

5) Παυσ. IV, 22, 7. *Τὸν δὲ Ἀριστοκράτην οἱ Ἀρκάδες καταλιθώσαντες τὸν μὲν τῶν ὅρων ἐκτὸς ἐκβάλλουσιν ἄταφον, στήλην δὲ ἀνέθεσαν ἐς τὸ τέμενος τοῦ Λυκαίου*[1]. . . .

6) Θουκ. V, 16, 3. *Χρόνῳ δὲ προτρέψας τοὺς Λακεδαιμονίους φεύγοντα αὐτὸν εἰς τὸ Λύκαιον διὰ τὴν ἐκ τῆς Ἀττικῆς ποτε μετὰ δώρων δοκήσεως ἀναχώρησιν καὶ ἥμισυ τῆς οἰκίας τοῦ ἱεροῦ τότε τοῦ Διὸς οἰκοῦντα* (τὸν Πλειστοάνακτα)...

Ἐκ τῶν χωρίων τούτων συνάγεται, ὅτι ἐπὶ τῆς (κατὰ Παυσανίαν) ὑψηλοτάτης κορυφῆς τοῦ Λυκαίου ὄρους ὑπῆρχε βωμὸς τοῦ Λυκαίου Διός, κατεσκευασμένος ὡς χῶμα γῆς, δηλαδὴ ὅμοιος πρὸς μέγαν σωρὸν χώματος ἢ πρὸς τύμβον[2]. Ἐμπρο-

[1] Πρακτικὰ 1902 σελ. 72-77.

[2] Παυσανίου VIII, 38, 6-8. Ἴδε τελευταῖον Daremberg, Saglio σελ. 1432 ἐν ἄρθρῳ Lykaia (Fougères) μετὰ τῆς σχετικῆς βιβλιογραφίας (αὐτόθι σημ. 10).

[3] Immerwahr Die Kulte und Mythen Arkadiens.

[1] Ἴδε περὶ τῶν χρόνων τῆς ἀναθέσεως τῆς στήλης Pauly-Wissowa ἐν λ. Ἀριστοκράτης (Hiller von Gaertringen).

[2] Πρβλ. Mit. 1901 σελ. 152 (Sam Wide).

σθεν τοῦ βωμοῦ τούτου πρὸς ἀνατολὰς περίπου, εὑρίσκοντο δύο κίονες, ἐπὶ τῆς κορυφῆς τῶν ὁποίων, εἰς παλαιοτέρους τουλάχιστον χρόνους ὑπῆρχον ἐπίχρυσοι ἀετοί [1].

Ἐπὶ τοῦ Λυκαίου ὄρους ἀμέσως παρὰ τὸν βωμὸν ὑπῆρχε καὶ τέμενος τοῦ Λυκαίου Διός, δηλαδὴ χῶρος περιωρισμένος, ἀφιερωμένος εἰς τὸν Δία. Ὅτι τὰ δύο ταῦτα ἔκειντο πλησίον ἀλλήλων ἐξάγεται ἐκ τῶν ἀνωτέρω χωρίων 4 καὶ 5, ἐν οἷς παρὰ μὲν τῷ Πολυβίῳ (4) ἡ στήλη τῶν Μεσσηνίων ἀνατίθεται παρὰ τὸν βωμὸν τοῦ Λυκαίου Διός, παρὰ δὲ τῷ Παυσανίᾳ (5) εἰς τὸ τέμενος τοῦ Λυκαίου. Ἡ εἴσοδος εἰς τὸ τέμενος ἀπηγορεύετο ἐπὶ ποινῇ θανάτου, ἀλλ' εἰς τὸ ἄβατον δὲν περιλαμβάνεται ὁ βωμός, διότι ἐπ' αὐτοῦ δὲν ἀνήρχοντο, ὡς φαίνεται, μόνον οἱ ἱερεῖς, ἀλλ' ἀνῆλθεν ἴσως καὶ ὁ Παυσανίας, διότι ἄλλως δὲν θὰ ἔγραφεν, ὅτι ἦτο ἀπ' αὐτοῦ σύνοπτος ἡ Πελοπόννησος.

Τὸ τέμενος μετὰ τοῦ βωμοῦ ἀπετέλουν τὸ ἱερὸν τοῦ Λυκαίου Διός [2]. Ἐν τούτῳ, ὅπως ἐν παντὶ σπουδαίῳ Ἑλληνικῷ ἱερῷ ἀνατίθενται πολύτιμα ἀφιερώματα καὶ ἀναμνηστικαὶ στῆλαι.

Τὸ τέμενος δὲν εἶνε κλειστὸν διὰ θύρας, οὔτε ἔχει ὑψηλὸν περίβολον, διότι δύνανται νὰ εἰσέρχωνται εἰς αὐτὸ καὶ ἄνθρωποι καὶ θηρία, μολονότι ἀπηγόρευε τοῦτο αὐστηρότατα καὶ ἐπὶ τῇ μεγίστῃ τῶν ποινῶν ὁ ἱερὸς νόμος.

Πλησίον τοῦ ἱεροῦ πιθανῶς, ὑπῆρχεν οἰκία ἴσως πρὸς κατοικίαν τοῦ ἱερέως καὶ ἐναπόθεσιν τῶν ἱερῶν σκευῶν καὶ τῶν πολυτίμων ἀφιερωμάτων, ἀρκετὰ εὐρύχωρος, ὥστε νὰ δύναται νὰ παραχωρῆται τὸ ἥμισυ ταύτης εἰς κατοικίαν ξένων, εἰς ταύτην ὡς εἰς ἄσυλον καταφευγόντων.

Ὁ Bérard [3] θέλων νὰ προσαρμόσῃ τὴν εἰκόνα τοῦ ἱεροῦ τοῦ Λυκαίου εἰς τὰς ἰδέας αὐτοῦ περὶ τῆς Φοινικικῆς φύσεως καὶ τῆς ἐκεῖθεν προελεύσεως τοῦ ἐν τῷ Λυκαίῳ λατρευομένου Διός, ἐζήτησε δι' εὐφυῶν μὲν καὶ σοφῶν ἀλλὰ καὶ ὅλως αὐθαιρέτων συνδυασμῶν νὰ παραστήσῃ ἐπὶ τὸ φανταστικώτερον τὴν ἁπλῆν ταύτην εἰκόνα μιᾶς τῶν οὐχὶ ἀσυνήθων μορφῶν τῶν ἐν Ἑλλάδι ἱερῶν, ὅσα ἀποτελοῦνται μόνον ἐκ τεμένους μετὰ βωμοῦ [1]. Κατ' αὐτὸν τὸ ἱερὸν τοῦ Λυκαίου Διὸς ἀπετελεῖτο ἐκ μεγάλης περιπεφραγμένης αὐλῆς, ἐν τῷ μέσῳ τῆς ὁποίας ὑπῆρχε μικρὸς σηκὸς (tabernacle) φοινικικὸς ἔχων ἔμπροσθεν δύο στήλας (κίονας) καὶ ἐπὶ τῶν τοίχων τοὺς δύο ἀετούς [2].

Αἱ ἀνασκαφαὶ ἡμῶν ἀπέδειξαν τελείως τὸ ἀβάσιμον τῶν θεωριῶν τούτου, αἵτινες καὶ ἄλλως πολὺ ὀλίγους εὗρον ὀπαδούς, παρέσχον δ' ἡμῖν δεδομένα ἀσφαλῆ νὰ ἀναπαραστήσωμεν τὸ ἱερὸν τοῦ Λυκαίου Διὸς συμφώνως πρὸς τὴν εἰκόνα, ἣν διεγράψαμεν ἐν τοῖς ἀνωτέρω ἐπὶ τῇ βάσει τῶν χωρίων τῶν ἀρχαίων συγγραφέων.

Ἡ κορυφὴ τοῦ Λυκαίου, ἐφ' ἧς ὑπάρχει ὁ βωμὸς τοῦ Διός, βλεπομένη ἀπὸ τῆς πεδιάδος τῆς Μεγαλοπόλεως ἢ ἐξ οἱουδήποτε ἄλλου ἀπομεμακρυσμένου σημείου, φαίνεται ὡς ὑπερμεγέθης τύμβος ἐξέχων ἐπὶ τοῦ ἄκρου μικροῦ ὀροπεδίου. Τὸ σχῆμα αὐτῆς φαίνεται τελείως ἡμισφαιρικόν, τὸ δ' ἀποτελοῦν ταύτην μαστοειδὲς ὕψωμα χωρίζεται τόσον ἀμέσως καὶ ἀποτόμως ἀπὸ τοῦ παρακειμένου μικροῦ ὀροπεδίου, ὥστε εὐκόλως δύναταί τις νὰ πιστεύσῃ ὑπὸ τὴν ἐπίδρασιν μάλιστα τοῦ χωρίου τοῦ Παυσανίου, ὅτι εἶνε ὅλον τεχνητὸν κατασκεύασμα, αὐτὸ τὸ χῶμα γῆς τοῦ Παυσανίου.

Τὸ πρᾶγμα δὲν ἔχει οὕτω, καὶ ὁ ἀνερχόμενος ἐπὶ τοῦ Λυκαίου ἀναγνωρίζει, ὅτι ἡ μακρόθεν ὡς τύμβος φαινομένη κορυφὴ εἶνε ἡ ἄκρα κολοσσαίου ὑψώματος, ὁμοίου πρὸς τὰ πολλὰ ἄλλα ἐξ ὧν ἀποτελεῖται τὸ Λύκαιον, ἥτις τεμνομένη κατὰ τὴν ΝΑ αὐτῆς πλευρὰν ὑπὸ μικροῦ ὀροπεδίου προβάλλει μακρόθεν ὡς μεμονωμένον τεχνητὸν ὕψωμα (πίν. 7, 1 καὶ 2).

Ἡ βραχυτέρα ὁδὸς διὰ νὰ ἀνέλθῃ τις εἰς τὸ Λύκαιον εἶνε καὶ σήμερον ἀκόμη ἡ διὰ τῆς πρὸς τὴν Καρύταιναν πλευρᾶς τοῦ ὄρους. Ἀπὸ τῆς δημοσίας ὁδοῦ Καρυταίνης - Ἀνδριτσαίνης ἑκατοντάδας τινὰς μέτρων ἐντεῦθεν τῆς μεγάλης γεφύρας τοῦ

[1] Ἐπίχρυσα ἐξ Ὀλυμπίας ἴδε ἐν Furtwangler Bronzefunde σελ. 102. Περὶ τῆς μεταφράσεως τοῦ χωρίου τοῦ Παυσανίου πρβλ. Fougères ἔ. ἀ. 1432 Ne 13.

[2] Στράβ. VIII, 388. *Λυκαίου Διὸς ἱερὸν κατὰ τὸ Λύκαιον ὄρος.* Σχολ. Εὐρ. Ὀρ. 1647 *ὃς τὸ τοῦ Λυκαίου Διὸς ἱερὸν εἵσατο ἐν Παρρασίᾳ.* Σχολ. Διον. Περιηγ. 415 *ἐν ᾧ τὸ τοῦ Λυκαίου Διὸς ἱερὸν εἰς τὰς κοινὰς εἰσόδους εἴασαν.* Ἡσίοδος παρὰ Ἐρατ. Καταστ. *εἰς τὸ τοῦ Διὸς ἄβατον ἱερόν.* Πλάτ. Δημοκρ. 565d *τὸ τοῦ Διὸς τοῦ Λυκαίου ἱερόν·* ἐν χωρίῳ πραγματευομένῳ περὶ ἀνθρωποθυσιῶν ἑπομένως περὶ τοῦ βωμοῦ.

[3] De l' origine des cultes areadiens σελ. 67 καὶ ἑξ.

[1] Ἴδε P. Stengel die Griech. Kultusalt σελ. 18.

[2] Πρβλ. Bérard ἔ. ἀ. σελ. 90 εἰκ.

Ἀλφειοῦ ἄρχεται ἀριστερὰ τῆς ὁδοῦ διά τινος ὑποφερτῆς ἀτραποῦ ἡ ἀνάβασις.

Ἡ ὁδὸς μέχρι τοῦ ἱπποδρόμου τοῦ Λυκαίου (1 ὥρ. 45 λεπ. περίπου) δὲν ἤλλαξε διόλου ἀπὸ τῶν χρόνων τοῦ Ross [1], μόνον ἐκεῖθεν ἡ ἀνάβασις ἐπὶ τῆς κορυφῆς τοῦ Λυκαίου δὲν γίνεται πλέον διὰ τῆς δεξιόθεν τοῦ *Ἑλληνικοῦ* χαράδρας, ὡς ἀναφέρει ὁ Ross, ἀλλὰ διά τινος προσιτῆς καὶ εἰς ὑποζύγια ἀτραποῦ, ἀρχομένης ὀλίγα λεπτὰ νοτιώτερον τῆς κοιλάδος τοῦ ἱπποδρόμου καὶ κατασκευασθείσης ὑπὸ τῶν κατοίκων τοῦ χωρίου Καρυῶν δι' ἀγροτικὰς αὐτῶν ἀνάγκας καὶ διὰ τὴν μετάβασιν αὐτῶν εἰς τὴν πανήγυριν τοῦ Ἁγίου Ἠλίου (20 Ἰουλίου).

Σήμερον ὅμως ὁ θέλων νὰ ἐπισκεφθῇ τὴν κορυφὴν τοῦ Λυκαίου εἶνε προτιμότερον νὰ συνδυάσῃ τὴν ἐπίσκεψιν ταύτην πρὸς τὴν τῆς Λυκοσούρας. Ἐκκινῶν τις ἐκ Λυκοσούρας φθάνει μετὰ ἱππασίαν 1 ὥρ. καὶ 45 λεπ. ἐπὶ ὁδοῦ οὐχὶ καθ' ὑπερβολὴν δυσκόλου διὰ ῥωμαντικῶν τοπείων, κατὰ τὸ πλεῖστον ὑπὸ πυκνὴν σκιὰν καστανεῶν καὶ δρυῶν, παρερχόμενος μετὰ 1 ὥραν περίπου τὸ καταπράσινον χωρίον Γραμποβοῦ [2], εἰς τὸ δροσερώτατον καὶ ὑπὸ πέντε μεγάλων πηγῶν ποτιζόμενον χωρίον τῶν Καρυῶν (Ἀπάνω Καρυὲς ἢ Καρυά). Πελώριαι καὶ ὡραιόταται καρυαί, ὧν μέγας ἀριθμὸς ὑπάρχει ἐν τῷ χωρίῳ δικαιολογοῦσι τὴν ὀνομασίαν τούτου.

Ἀφοῦ διέλθωμεν τὰς Καρυάς, τρεπόμεθα πλησίον κρήνης (τοῦ Βοεβόδα), εὑρισκομένης κατὰ τὸ τέλος τοῦ χωρίου, ἀριστερὰ ἐπὶ τὴν ἀνωφερικὴν ὁδὸν τὴν ἄγουσαν εἰς τὴν κορυφὴν τοῦ ὄρους. Μετ' ὀλίγα λεπτὰ συναντῶμεν καὶ ἑτέραν ἀφθονωτάτην κρήνην (Κερασιά), ἥτις βεβαίως δὲν εἶνε ἡ ἀρχαία Ἁγνὼ ὡς φαίνεται θέλων νὰ δεχθῇ ὁ Ross, καὶ μικρὸν ἐκκλησίδιον τοῦ Ἁγίου Ἀθανασίου, ἀφοῦ δ' ἀνέλθωμεν ἀκόμη ἀρκετὴν ὥραν φθάνομεν μετά τινας καμπὰς τῆς ὁδοῦ, σχηματιζομένας ὡς ἐκ τῶν παρεμπιπτουσῶν χαραδρῶν, εἰς τὴν μικρὰν ἀτραπόν, δι' ἧς ὡς εἴπομεν ἤδη ἀνωτέρω, ἀνερχόμεθα εἰς τὴν κορυφήν.

Καθ' ὅλον τὸ διάστημα τῆς ἀπὸ Καρυῶν ὁδοῦ ἡ θέα πρὸς τὰ χαμηλότερα τοπεῖα τοῦ Λυκαίου καὶ τὴν πεδιάδα τῆς Μεγαλοπόλεως εἶνε θαυμασία.

Ἡ ἀτραπὸς φέρει ἐν μέρει διὰ μέσου μικρῶν ἀγρῶν καὶ ἐν μέρει διά τινος χαράδρας πρὸς τὴν κορυφήν. Ἡ ἀπόστασις τῆς ὁδοῦ ἀπὸ Καρυῶν μέχρι τῆς κορυφῆς εἶνε περίπου $^3/_4$ τῆς ὥρας. Οἱ τόποι δι' ὧν αὕτη διέρχεται, οἵτινες εἰς παλαιοτέρους χρόνους θὰ ἦσαν κεκαλυμμένοι ὑπὸ πυκνοτάτων δασῶν, νῦν εἶνε σχεδὸν τελείως ἀπεψιλωμένοι καὶ μόνον σπανίως ἀγρία τις κορομηλέα καὶ σπανιώτερον λησμονηθεῖσα δρῦς ἢ κέδρος παρέχουσι τὴν ἰσχνὴν αὐτῶν σκιὰν εἰς ὁλόκληρα συνωστιζόμενα ποίμνια αἰγῶν καὶ προβάτων.

Ἡ κορυφὴ τοῦ Λυκαίου, εἰς ἣν οὕτω φθάνομεν, εἶνε ἡ φέρουσα τὸν περίφημον βωμὸν τοῦ Λυκαίου Διὸς ἱερὰ κορυφή, ὁ Ὄλυμπος τῶν Ἀρκάδων.

Ἐκ τῶν νεωτέρων πρῶτος ὁ Gell [1] περιέγραψε ταύτην, μετ' αὐτὸν δὲ πλῆθος ἄλλων περιηγητῶν καὶ ἀρχαιολόγων [2] ἐπεσκέφθησαν τὴν κορυφὴν καὶ προσεπάθησαν νὰ ὁρίσωσι καὶ τὰς θέσεις τοῦ τεμένους τοῦ Διὸς καὶ τῶν λοιπῶν μνημείων, ὅσα μετὰ τοῦ βωμοῦ μνημονεύει ὁ Παυσανίας ὡς εὑρισκόμενα ἐπὶ τοῦ Λυκαίου. Ἡ κορυφὴ καὶ ἐκ τοῦ πλησίον ὁρωμένη ἔχει σχῆμα ἀκριβῶς στρογγύλον. (εἰκ. 1). Κατὰ τὴν νοτίαν πλευρὰν 20 περίπου μέτρα χαμηλότερον τῆς κορυφῆς ἐκτείνεται μικρὸν ὀροπέδιον πλάτους 60 περίπου μέτρων, ἀκολουθοῦν μετ' οὐ πολὺ τὴν κλίσιν τῆς νοτίας πλευρᾶς τῆς κορυφῆς καὶ καταφερόμενον καὶ τοῦτο μέχρι τινὸς

[1] L. Ross-Reisen und Reiserouten σ 91.

[2] Πρὸς Β τοῦ χωρίου Γραμποβοῦ ὑψοῦται μεμονωμένος λόφος ἀπολήγων εἰς πολὺ ὀξεῖαν κορυφήν, ὅστις καλεῖται «*στὸν ψηλὸν Ἅη Γιώργη ἢ τῆς Ὡρηᾶς τὸ Κάστρο*». Ἐπὶ τούτου σώζονται ἀξιόλογα λείψανα Φραγκικοῦ ἢ Βυζαντινοῦ φρουρίου. Ὁ Ross μνημονεύων ἔ. ἀ. σελ. 91 τὸν λόφον τοῦτον λέγει ὅτι ὀνομάζεται Μποβέρκου, ἀλλ' οὕτω ὀνομάζεται μόνον μία πηγὴ εὑρισκομένη κατὰ τὴν ΝΔ ὑπώρειαν τοῦ λόφου, ἥτις συνδέεται κατὰ τὸ λέγειν τῶν χωρικῶν δι' ὑπογείου ὁδοῦ μετὰ τοῦ φρουρίου. Ἐπὶ τοῦ ἑτέρου ἀνατ. πλαγίου τοῦ λνφου τούτου σώζονται πολλὰ ἐρείπια μεσαιωνικῶν οἰκημάτων, καὶ χαμηλότερον τούτων ἐν θέσει «Τροκάλυβο» ἐν τῷ κτήματι Φ. Τζάκα ἐκ Κουρουνιοῦ λείψανα ἀρχαίου κτιρίου ἴσως ναοῦ. Δεξιώτερον τοῦ λόφου τούτου ὑπάρχει ἄλλος πολὺ χαμηλότερος ὅστις καλεῖται Λιακὸς (ἡλιακός). Παρὰ τοῦτον ἔκειτο ἡ ἀρχαία Κρητέα, (Παυσ. VIII, 38, 2) ἧς σώζονται πολλὰ λείψανα τοῦ τείχους ἀριστερόθεν (ὡς πρὸς τὸν εὑρισκόμενον ἐν Λυκοσούρᾳ) τοῦ ναοῦ τοῦ Παρρασίου Ἀπόλλωνος, τοῦ ὁποίου τὴν θέσιν ἀνεκάλυψα διὰ μικρᾶς σκαφῆς παρὰ τὴν βορείαν πλευρὰν τοῦ Λιακοῦ, ἔνθα σήμερον κεῖται τὸ μικρὸν ἐκκλησίδιον Ἅη Γιάννης στὰ Μάρμαρα (ἴδ. Πρακτικὰ 1903). Ἐκ τῆς θέσεως ταύτης μετεφέρθησαν εἰς Καρύταιναν πλεῖστα μάρμαρα, μετὰ τούτων δ' ἴσως καὶ ἡ μνημονεύουσα τὸ *Πύτιον*, δηλαδὴ αὐτὸν τὸν ναὸν τοῦ Παρρασίου Ἀπόλλωνος Ἐπιγραφὴ CIG 1534 (Curtius Pelop. I 338 Anm.).

[1] Itinerary of the Morea σελ. 106-107.

[2] Ἴδ. Frazer Pausanias IV 381-2 πβλ. καὶ Fougères ἔ. ἀ. σελ. 1433,1.

πρὸς δυσμάς. Ἐπὶ τοῦ ΝΑ ἄκρου τοῦ ὀροπεδίου τούτου ὑπάρχει μικρὸν ἐκκλησίδιον τοῦ Ἁγ. Ἠλίου εἰς τοὺς τοίχους τοῦ ὁποίου εἶνε ἐντετειχισμένοι ὀλίγοι ἀρχαῖοι λίθοι [1]. Ἐκ τοῦ ὀνόματος τοῦ ἁγίου τούτου καλεῖται καὶ ἡ κορυφὴ Ἄη Λιᾶς καὶ οὐχὶ Διαφόρτι [2] ὡς ἐσφαλμένως ἐγράφη ὑπό τινων.

Τὸ μικρὸν ὀροπέδιον καλεῖται *ταβέρνα*, διότι ἐκεῖ ἐτοποθετεῖτο μέχρι πρὸ ὀλίγων ἐτῶν τὸ πρόχειρον οἰνοπαντοπωλεῖον κατὰ τὴν πανήγυριν τοῦ Ἁγίου Ἠλιοῦ, ἀποτελεῖται δὲ τὴν σήμερον ἐκ μικρῶν ἀγρῶν, ἐν οἷς εὐδοκιμεῖ μετρίως ὁ σπειρόμενος σῖτος καὶ ἀραβόσιτος, ἡ δὲ περιοχή του ἀφέθη ὑπὸ τῶν κατοίκων τῶν Καρυῶν ὡς κτῆμα τῆς μικρᾶς ἐκκλησίας.

Ὁ Παυσανίας λέγει, ὅτι ἡ ὑπ᾽ ὄψει ἡμῶν κορυφὴ εἶνε ἡ ἀνωτάτη τοῦ Λυκαίου. Τοῦτο δὲν εἶνε ἀληθές, διότι ὡς ἀπεδείχθη διὰ καταμετρήσεων καὶ δύναται νὰ παρατηρηθῇ καὶ ὑπὸ παντὸς ἐπ᾽ αὐτοῦ τοῦ Λυκαίου εὑρισκομένου, ὑψηλοτέρα κορυφὴ εἶνε ἡ βορειότερον τοῦ Ἄη Λιᾶ κειμένη, ἣν

Εἰκὼν 1. Βωμὸς καὶ τέμενος Λυκαίου Διός.

οἱ χωρικοὶ καλοῦσι Στεφάνι. Ὕψος τῆς τελευταίας ταύτης εἶνε 1420 μέτρα, ἑπομένως τοῦ Ἄη Λιᾶ τὸ ὕψος θὰ εἶνε ὀλίγῳ μικρότερον, περίπου 1400 μέτρα [3].

Ἀληθεστάτη εἶνε ἡ ἄλλη μαρτυρία τοῦ Παυσανίου, ὅτι δηλαδὴ ἀπὸ τῆς ἱερᾶς κορυφῆς τοῦ Λυκαίου εἶνε σύνοπτον τὸ πλεῖστον τῆς Πελοποννήσου. Τῷ ὄντι πρὸς βορρᾶν μὲν ἡ θέα ἐκτεινομένη πέραν τῶν βουνῶν τῆς Γορτυνίας, ἥτις ὁλόκληρος ὡς ἐν μεγάλῳ χάρτῃ ἁπλοῦται πρὸ ἡμῶν, φθάνει μέχρι τῶν τελευταίων ὀρέων τῆς Πελοποννήσου, τοῦ Ἐρυμάνθου καὶ τῆς Κυλλήνης. Πρὸς ἀνατολάς, ἀκριβῶς ὑπὸ τοὺς πόδας ἡμῶν ἐκτείνεται ἡ πεδιὰς τῆς

[1] Ἡ ἀπόστασις ἀπὸ τοῦ ἐκκλησιδίου τοῦ Ἁγ. Ἠλιοῦ μέχρι τῆς κορυφῆς τοῦ βωμοῦ εἶνε ὀλιγωτέρα τῶν 5′, ἐσφαλμένως δὲ ὁ Frazer ἔ. ἀ. σελ. 382 λέγει ὅτι εἶνε ἓν τέταρτον τῆς ὥρας.

[2] Διαφόρτι, Ἄη Λιᾶς καὶ Στεφάνι εἶνε τρεῖς διάφοροι κορυφαὶ ἐπὶ τοῦ Λυκαίου, ἐξ ὧν τὰ ὀνόματα τῶν δύο πρώτων πολλάκις συγχέονται. Διαφόρτι εἶνε ἡ δυτικῶς τοῦ βωμοῦ κορυφή, ἐφ᾽ ἧς ὑπάρχει ἠρειπωμένος τουρκικὸς πιθανῶς πύργος. Ὁ Ἄη Λιᾶς οὐδέποτε καλεῖται παρὰ τῶν χωρικῶν Διαφόρτι.

[3] Κατὰ τὸ θέρος ὑπὸ γνωστοῦ ἀρχαιολόγου ἐπισκεφθέντος τὸ Λύκαιον καταμέτρησις διὰ βαρομέτρου ὑψομετρικοῦ ἔδωκεν ὡς ὕψος τῆς κορυφῆς τοῦ βωμοῦ μόνον 1370 μέτρα.

Μεγαλοπόλεως μετὰ τῶν ποικίλων λευκῶν γραμμῶν τοῦ πολυκαμποῦς ῥεύματος τοῦ Ἀλφειοῦ, ὃν δύναταί τις νὰ ἀκολουθήσῃ μέχρι τῶν ἀρχικῶν πηγῶν του. Πέραν τούτων φαίνεται ὁ Πάρνων καὶ νοτιώτερον ὁ βαρὺς Ταΰγετος καὶ ἡ Μεσσηνία μετὰ τῆς κατ' αὐτὴν θαλάσσης. Μετὰ ταῦτα ἡ Ἰθώμη καὶ τὰ Τριφυλλικὰ βουνά. Πρὸς Δυσμὰς ὅλον τὸ πλῆθος τῶν παρὰ τὴν Νέδαν ῥωμαντικῶν ὀρέων μὲ τὰ μαγευτικὰ χωρία, ὅσα κεῖνται παρὰ τὰς πηγὰς ταύτης. Τὸ Κώτιλον, πλησίον τοῦ ὁποίου δύναταί τις διὰ καλοῦ τηλεσκοπίου νὰ διακρίνῃ τοὺς κίονας τοῦ ναοῦ τοῦ Ἐπικουρείου Ἀπόλλωνος. Δεξιώτερον κατὰ τὸ ΒΔ περίπου ἡ πεδιὰς τῆς Ἠλείας καὶ τὸ Ἰόνιον πέλαγος μετὰ τῆς Ζακύνθου.

Ὅτι ὁ βωμὸς τοῦ Διὸς ὑπῆρχεν ἐπὶ τῆς κορυφῆς τοῦ Ἅη Λιᾶ ἦτο φανερὸν ἐκ τῶν λειψάνων τῶν θυσιῶν καὶ τῶν λοιπῶν σημείων, ἅτινα ἦσαν πάντοτε ὁρατὰ ἐπὶ τῆς ἐπιφανείας αὐτῆς.

Ἡ θέσις τοῦ τεμένους δὲν ἦτο ἀκριβῶς γνωστή, ἐδέχοντο ὅμως πάντες, ὅτι θὰ ἔκειτο τοῦτο οὐχὶ μακρὰν τοῦ βωμοῦ. Διὰ τῶν τελευταίων ἐρευνῶν καὶ τῶν ἀνασκαφῶν μου ἀπεδείχθη ὡρισμένως, ὅτι τὸ τέμενος ἔκειτο ἐπὶ τοῦ συνορεύοντος πρὸς τὸν βωμὸν μικροῦ ὀροπεδίου τῆς *ταβέρνας*.

Μακρὰ γραμμὴ ἐκ μεγάλων ἀργῶν λίθων (ἴδ. ἐπὶ τοῦ προσθίου ἄκρου τῆς εἰκόνος 1), παράλληλος πρὸς τὴν νοτίαν πλευρὰν τοῦ λόφου τοῦ βωμοῦ καὶ εἰς ἀπόστασιν 55 μέτρων ἀπὸ τοῦ κρασπέδου τούτου, περιλαμβάνουσα ὅλον σχεδὸν τὸ ὁμαλὸν μέρος τοῦ ὀροπεδίου, ὁρίζει τὴν περιοχὴν τοῦ τεμένους. Ἡ γραμμὴ αὕτη τῶν λίθων ἀκολουθεῖ τὴν πρὸς δυσμὰς κλίσιν τοῦ ὀροπεδίου καὶ ἀναγνωρίζεται σήμερον μέχρις ἀποστάσεως 120 μέτρων περίπου. Ὥστε τὸ ἀρχαῖον τέμενος εἶχε πλάτος 55 μ. καὶ μῆκος τοὐλάχιστον 120 μέτρων, πάντως δὲ οὐχὶ πολὺ περισσότερον τούτων.

Τὴν γραμμὴν ταύτην τῶν λίθων, ἥτις ὥριζε τὸ ἀρχαῖον τέμενος, δὲν ἀνεγνώρισαν οἱ μέχρι τοῦδε ἐπισκεφθέντες τὸ Λύκαιον· ὅτι αὕτη δὲν εἶνε ἔργον σημερινῶν ἀγροτῶν δύναται πᾶς τις γνωρίζων ὁπωσδήποτε τοὺς περιβόλους τῶν σημερινῶν ἀγρῶν νὰ μαρτυρήσῃ.

Εἴπομεν καὶ ἀνωτέρω, ὅτι, ὡς ἐξάγεται ἐκ τῶν χωρίων τῶν συγγραφέων τὸ τέμενος δὲν ἀπεκλείετο δι' ὑψηλοῦ περιβόλου, τοῦτο δὲ ἀποδεικνύεται πρὸς τοῖς ἄλλοις καὶ ἐκ τοῦ Πλουτ. Ἑλλ. Ζητ. 39 p. 300 C: *διὸ καὶ Κανθαρίωνα . . . διαβάντα μετὰ λείας τὸ ἄβατον . . .*, ὅπερ θὰ ἦτο βεβαίως ἀδύνατον, ἂν εἶχε τοῦτο ὑψηλὸν περίβολον.

Χαμηλότερον τῆς κορυφῆς τοῦ Ἅη Λιᾶ 10 περίπου λεπτὰ πρὸς Β ἐν θέσει καλουμένῃ νῦν Ἀνεμόρραχη ἢ Φατουρέϊκο ὑπάρχει μικρὰ τὴν σήμερον πηγὴ ὀνομαζομένη *Κορίτες*[1]. Ὀλίγα μέτρα μακρὰν ταύτης ἀνέσκαψα τὰ ἐρείπια μεγάλης ἀρχαίας δεξαμενῆς. Πιθανώτατα ταῦτα δεικνύουσι τὴν θέσιν τῆς ἀρχαίας Ἁγνοῦς[2]. Καὶ παρὰ τὸν Ἱππόδρομον εὑρέθη κατὰ τὴν ἀνασκαφήν μου ἑτέρα ἀρκετὰ πολυτελὴς κρήνη, ἀλλ' ἡ Ἁγνὼ ὡς ὑπαγομένη εἰς τὴν δικαιοδοσίαν τοῦ ἱερέως τοῦ Διός, ὀρθὸν εἶνε νὰ ὑποτεθῇ, ὅτι ἔκειτο πλησιέστερον πρὸς τὸ ἱερὸν τούτου.

Ἀνασκαφὴ βωμοῦ καὶ τεμένους.

Τῷ 1897 ὁ Κ. Κοντόπουλος[3] ἐπιστατῶν κατ' ἐντολὴν τῆς ἀρχαιολογικῆς ἑταιρείας εἰς τὰς ἀνασκαφὰς τῆς Λυκοσούρας ἀνῆλθε μετ' ὀλίγων ἐργατῶν ἐπὶ τοῦ Λυκαίου καὶ ἐπεχείρησε διαφόρους δοκιμαστικὰς σκαφὰς ἐν τῇ κοιλάδι τοῦ Ἱπποδρόμου καὶ ἐπὶ τῆς κορυφῆς τοῦ Ἅη Λιᾶ.

Ἐπὶ μὲν τοῦ βωμοῦ ἔσκαψε μικρὰν ἀβαθῆ τάφρον, περὶ ἧς οὐδὲν ἐσημείωσεν, ἀλλὰ 30 περίπου μέτρα χαμηλότερον τῆς κορυφῆς ὀλίγον κατωτέρω τοῦ ἀνατολικοῦ τέρματος τοῦ μικροῦ ὀροπεδίου τῆς *ταβέρνας*, ἀνεκάλυψε δύο μεγάλας βάσεις, ἃς ὀρθῶς ἀνεγνώρισεν ὡς ἀνηκούσας εἰς τοὺς ὑπὸ τοῦ Παυσανίου μνημονευομένους δύο κίο-

[1] Κορίτες ὀνομάζονται μικραὶ λίθιναι καὶ πρὸ πάντων ξύλιναι ἀβαθεῖς λεκάναι, ἴσως δ' ἐκ μιᾶς τοιαύτης, δι' ἧς ἐκρέει σήμερον τὸ ὕδωρ ὀνομαζεται ἡ πηγή. Περίεργος εἶνε μία παράδοσις τῶν χωρικῶν τοῦ Λυκαίου περὶ τοῦ τόπου παρὰ τὴν πηγὴν ταύτην. Λέγουσιν ὅτι ἐκεῖ ὑπῆρχε ποτὲ *νερὸ ποτάμι*, καὶ ὅτι εἰς αὐτὸ ἐπνίγη ὁ υἱὸς τῆς *Ἑλληνοπούλας*. ἕνεκα δὲ τούτου ἔφραξαν τὸ νερὸ *μὲ δώδεκα ποκάρια μαλλὶ καὶ δώδεκα λεβέτια*. Καθὲν ἀπ' αὐτὰ τὰ λεβέτια εἶχε *σαράντα ἀρβάλια* (λαβάς). Ὅτε ἔσκαπτον ἐγὼ παρὰ τὴν πηγήν, οἱ χωρικοὶ ἐπίστευον, ὅτι θὰ ἀπέφραττον τὸ ποτάμι καὶ θὰ ἀνέβλυζε ἐκ νέου τὸ παλαιὸν νερόν. Τὴν πηγὴν μνημονεύει καὶ ὁ Curtius ἔ. ἀ. 303, ὀνομάζων ταύτην ὀρθῶς Ἁγνώ.

[2] Παυσανίας VIII 38. 6.

[3] Ἴδε χειρόγραφον ἔκθεσιν τούτου τῆς 15 Απριλί. 1898 ἐν τῷ γραφείῳ τῆς Ἀρχ. Ἑταιρ.

νας. Ὄχι πολὺ χαμηλότερον τῆς θέσεως ταύτης ἐντὸς τῆς ΒΑ τῆς κορυφῆς κειμένης χαράδρας ἀνεῦρε μετ' ἄλλων μικρῶν τεμαχίων καὶ ἕνα ὁλόκληρον σφόνδυλον μαρμαρίνου δωρικοῦ κίονος [1], ὃν μετὰ πολλοῦ μόχθου, ἀφοῦ κατεσκεύασε πρόχειρον ὁδόν, ἀνεβίβασε πλησίον τῶν βάσεων καὶ ἐπέθηκεν ἐπὶ τῆς νοτιωτέρας τούτων. Ὁ Κοντόπουλος μὴ εὑρὼν ἄλλο τι ἐπὶ τοῦ Λυκαίου δὲν ἔφερεν εἰς πέρας τὴν ἀνασκαφήν.

Ἓξ ἔτη μετὰ ταῦτα ἐπεχείρησα ἐγὼ τὴν ἀνασκαφὴν τοῦ βωμοῦ καὶ τοῦ τεμένους.

Ὅτι ἡ θέσις τοῦ βωμοῦ τοῦ Λυκαίου Διὸς ἦτο ἐπὶ τῆς κορυφῆς τοῦ Ἄη Λιᾶ ἐφαίνετο, ὡς εἴπομεν, ἐκ τῶν πολλῶν ὀστῶν καὶ τῶν λειψάνων τῶν θυσιῶν, ἅτινα ἦσαν ὁρατὰ ἐπὶ ταύτης, ὅτι δὲ τοὐλάχιστον μέρος τῆς κορυφῆς ἦτο τεχνητόν, ἦτο προφανὲς ἐκ τοῦ σχηματισμοῦ ταύτης. Ἐνῷ αἱ λοιπαὶ κορυφαὶ τοῦ Λυκαίου εἶνε ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον ἀνώμαλοι καὶ συνίστανται ἐκ μεγάλων, ἀποτόμων καὶ γυμνῶν βράχων, ἡ κορυφὴ τοῦ Ἄη Λιᾶ ἔχει σχῆμα κανονικῶς στρογγύλον, τὸ ἄνω μέρος τῆς ἐπιφανείας αὐτῆς εἶνε κυκλοτερές, ἀκριβῶς ἐπίπεδον, καὶ ἐπὶ τοῦ ἐδάφους τούτου φαίνονται ἀλλαχοῦ μὲν λίθοι οὐχὶ ὑπερβολικῶς μεγάλοι, καὶ ἀλλαχοῦ τοιοῦτοι ἐσφηνωμένοι εἰς τὸ χῶμα, ἀπὸ τοῦ ὁποίου ὀλίγον ἐξέχουσιν. Ὁ Ross παραβάλλει πολὺ ὀρθῶς τὴν ἐπιφάνειαν τῆς κορυφῆς πρὸς σημερινὸν ἁλώνιον, δὲν ἀντελήφθη ὅμως ὀρθῶς τὰ πράγματα, διότι γράφει ὅτι ὁ βωμὸς ὑψοῦτο ἐπὶ τῆς ἐξομαλισθείσης ταύτης ἐπιφανείας τῆς κορυφῆς.

Μικρὰ μόνον σκαφὴ ἤρκεσεν, ὅπως ἀποδειχθῇ ὅτι ἡ ἀνωτάτη ἄκρα τῆς κορυφῆς τοῦ Ἄη Λιᾶ δὲν ἀπετελεῖτο ἐκ τοῦ στερεοῦ βράχου, ἀλλ' ἐκ τῆς συσωρεύσεως ξένων χωμάτων, ἐξ αὐτῶν τῶν ὑπολειμμάτων τῶν θυσιῶν, καὶ ὅτι ἑπομένως ὁ βωμὸς τοῦ Διὸς δὲν ἔκειτό ποτε ἐπὶ τῆς ἐξομαλυνθείσης ταύτης ἐπιφανείας, ὡς λέγει καὶ ὁ Curtius, (ἔ. ἀ. σελ. 302), ἀλλ' ὅτι αὐτὸ τὸ ἀνώτατον σημεῖον τῆς κορυφῆς ἦτο ὁ ἀρχαῖος βωμός.

Ἡ διάμετρος τῆς ἐπιφανείας τῆς κορυφῆς ἔχει ἔκτασιν τριάκοντα μέτρα. Ἐπὶ τοῦ μέσου ταύτης ἔσκαψα κατ' ἀρχὰς τάφρον μήκ. 4,50 καὶ πλ. 2 μ., μετ' ὀλιγόωρον δὲ σκαφὴν εὗρον εἰς βάθος 1,50 μέτρων περίπου τὸν στερεὸν βράχον. Ὁμοίας τάφρους ἔσκαψα μετὰ ταῦτα καὶ εἰς ἄλλα τέσσαρα σημεῖα τῆς ἐπιφανείας τοῦ βωμοῦ. Ἐν πάσαις ταῖς τάφροις παρετήρησα τὰ αὐτὰ περίπου φαινόμενα. Χῶμα λεπτότατον, μέλαν ὡσεὶ τέφρα ἐκ τῆς πυρᾶς τῶν θυσιῶν, μετὰ πλήθους μικρῶν ὀστῶν, καὶ λίθοι μεγάλοι, ὧν τινες ἡμίκαυστοι, ἀλλαχοῦ μὲν σποραδικῶς, ἀλλαχοῦ δὲ ὡς εἰς μικροὺς σωρούς, ἀπετέλουν τὸ κύριον μέρος τοῦ περιεχομένου τῶν τάφρων. Εὑρίσκοντο πρὸς τούτοις μετὰ τοῦ μέλανος χώματος καὶ πολλὰ σχετικῶς, ἀλλὰ λίαν μικρὰ τεμάχια λεπτῶν ἀγγείων, κατὰ τὸ πλεῖστον μικρῶν φιαλῶν καὶ σκύφων, ὧν μόνα χαρακτηριστικὰ ἦσαν, τὸ ἐπί τινων σῳζόμενον μέλαν γάνωμα καὶ αἱ λεπταὶ λαβαί, ἀμφότερα ἐνθυμίζοντα ἀγγεῖα πρὸ πάντων κατὰ τὸν 5 καὶ 4 αἰῶνα ἐν χρήσει. Σπάνια ἦσαν τεμάχια μικρότατα λύχνων. Ἄρτιοι εὑρέθησαν μόνον δύο μικροὶ κοτυλίσκοι [1].

Ἄξιον παρατηρήσεως εἶνε, ὅτι μεταξὺ τῶν πηλίνων θραυσμάτων εὑρίσκοντο καὶ ἀρκετὰ τεμάχια, ἅτινα εὐκόλως ἀνεγνωρίζοντο ὡς ἐκ κεραμίδων στέγης προερχόμενα. Ἓν τούτων φέρει καὶ ὑπόλοιπον τῆς ἐπιγραφῆς τοῦ κατασκευάσαντος ΑΡ / ΟΕΙ, διὰ γραμμάτων τοῦ 4 πιθανώτατα αἰῶνος.

Τὰ φαινόμενα ταῦτα τῆς ἀνασκαφῆς ἡμῶν δὲν διαφέρουσι πολὺ ἀπὸ τῶν παρατηρηθέντων ἐν ταῖς ἀνασκαφαῖς βωμῶν ἐν διαφόροις Ἑλληνικαῖς πόλεσιν [2].

Ἐπὶ τῆς κορυφῆς τοῦ Λυκαίου, ὅπως καὶ ἐπὶ πολλῶν ἄλλων [3] ἑλληνικῶν κορυφῶν ἐλατρεύετο ὁ Ζεύς· τὰ ὑπολείμματα τῶν εἰς τοῦτον προσφερομένων θυσιῶν συσωρευόμενα ἑκάστοτε ἀπετέλεσαν τὸν περίφημον βωμόν, καθ' ὃν τρόπον εἶχον σχηματισθῆ βωμοὶ καὶ εἰς πολλὰ ἄλλα μέρη τῆς Ἑλλάδος [4]. Ἕνεκα τῆς ἐξαιρετικῆς θέσεως τοῦ

[1] Τοὺς σφονδύλους τῶν κιόνων παρετήρησε καὶ ὁ Ross ἔ. ἀ. Ὁ Κοντόπουλος ἐν τῇ ἐκθέσει του ἀναφέρει, ὅτι εὗρε καὶ μέρος κιονοκράνου, τοῦτο ὅμως ἐγὼ δὲν ἐπανεῦρον.

[1] Ὁ Τσούντας (Ἀρχ. Ἐφημ. 1892 σελ. 12) εὗρεν ἐντὸς λειψάνων βωμοῦ ἐν Ἀμυκλαίῳ ὅμοια πήλινα χειροποίητα σκυφίδια, σχεδὸν ἅπαντα οὐχὶ μείζονα δακτυλήθρας.

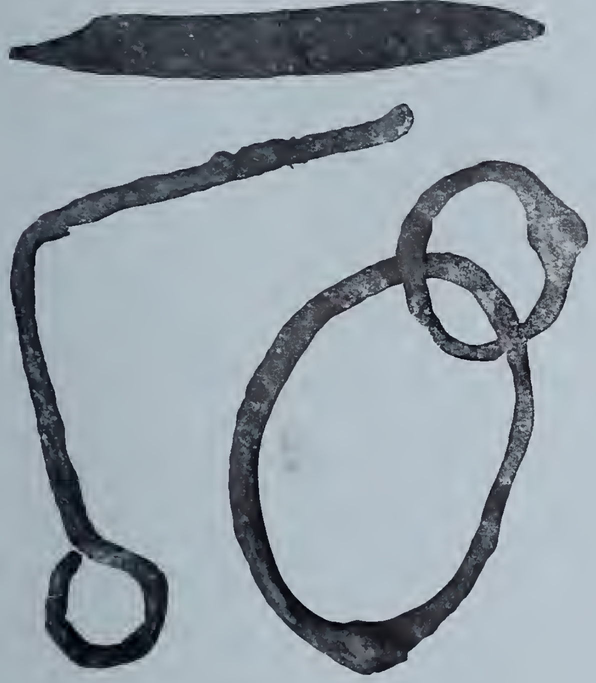
[2] Olympia Textband IV, σελ. 1. Ἐν Ἐπιδαύρῳ Δελτίον 1891 σελ. 85. Ἐν Ἀμυκλαίῳ Ἀρχ. Ἐφημ. ἔ. ἀ. καὶ ἀλλαχοῦ.

[3] Preller-Robert Griech. Myth. σελ. 116.

[4] Pauly-Wissowa Altar σελ. 1668.

βωμοῦ ἐπὶ τῆς κορυφῆς τοῦ ὄρους, ἔνθα οἱ ἄνεμοι θὲν θὰ ἄφινον ἐπὶ πολὺ τὴν συσωρευμένην σποδόν, ἣν ἀλλαχοῦ ἐπὶ τοῦ βωμοῦ τῆς Ἥρας [1] μόνον θαῦμα κατώρθου νὰ διατηρῇ, ἀνεμιγνύοντο μετὰ ταύτης ἢ ἐπετίθεντο ἐπ᾽ αὐτῆς πολλοὶ βαρεῖς λίθοι.

Τὸ σχῆμα τοῦ οὕτω σχηματισθέντος βωμοῦ εἶνε ὅμοιον πρὸς τύμβον, ὅστις καλύπτει ὁλόκληρον τὴν κορυφὴν τοῦ λόφου καὶ ἔχει ἄνω διάμετρον 30 μέτρων, ὕψος δὲ ὀλίγον περισσότερον τοῦ 1 ½ μέτρου. Διὰ τὸ σχῆμα τοῦτο τοῦ βωμοῦ καὶ τὸν τρόπον τῆς κατασκευῆς του ὁ Παυσανίας ἐκάλεσε τοῦτον πολὺ ὀρθῶς γῆς *χῶμα*.

Εἰκὼν 2.

Ὅτε ἐπεχείρησα τὴν ἀνασκαφὴν τοῦ βωμοῦ εἶχον πολλὰς ἐλπίδας ὅτι, ἂν μὴ ἄλλα πολύτιμα ἀντικείμενα, ἀλλ᾽ ὅμως πάντως θὰ εὕρισκον ἐν αὐτῷ μικρὰ ἀφιερώματα ἢ καὶ ἄλλα πανάρχαια πράγματα, ἐξ ὧν θὰ ἐγίνετο δυνατὸν νὰ βεβαιωθῇ ἡ ἐπικρατοῦσα ἰδέα περὶ τῆς μεγίστης ἀρχαιότητος τῆς λατρείας τοῦ Διὸς [2] ἐπὶ τοῦ Λυκαίου καὶ εἰδικῶς παρὰ τὸν βωμόν, νὰ καθορισθῇ δὲ καὶ τὸ εἶδος ταύτης.

Ἀλλ᾽ αἱ ἐλπίδες μου διεψεύσθησαν, διότι διὰ τῆς ἀνασκαφῆς οὐδὲν ἀσφαλὲς μαρτύριον ἐξήχθη περὶ τοῦ ἀπωτάτου ὁρίου τῆς ἱδρύσεως τοῦ βωμοῦ. Ἡ ἐν εἰκόνι 2 δημοσιευομένη σιδηρᾶ μάχαιρα, οἱ μικροὶ τριποδίσκοι τῶν εἰκόνων 3 καὶ 4, ἓν ὅλως ἄμορφον καταστὰν κακότεχνον πήλινον εἰδώλιον πτηνοῦ καὶ ἓν νόμισμα Αἰγίνης, τοῦ τύπου τῶν εἰκονιζομένων ἐν πίν. XXIII,6 τοῦ καταλόγου τοῦ Βρεττανικοῦ Μουσείου (εἰκὼν 5, 4), εἶνε τὰ μόνα ἀντικείμενα, ἅτινα εὑρέθησαν ἐντὸς τῶν ἀνοιχθεισῶν τάφρων, πλὴν τῶν μνημονευθέντων ἤδη ἀσημάντων πηλίνων τεμαχίων.

Ἐκ τούτων τὰ μόνα, ἅτινα ἠδύναντο νὰ θεωρηθῶσιν ὡς προσερχόμενα ἐξ ἀρχαιοτάτης ἐποχῆς εἶνε οἱ δύο μικροὶ τριποδίσκοι (εἰκ. 3 καὶ 4). Οὗτοι εὑρέθησαν εἰς τὸ μέσον τῆς ἐπιχώσεως εἰς βάθος 0,90 περίπου. Εἶνε ὅμοιοι περίπου πρὸς τοὺς ἐξ Ὀλυμπίας ἐν Ergebn. πίν. XXVII, 540 εἰκονιζομένους, ἔχουσιν διάμ. λέβητος 0,11 καὶ κατεσκευάσθησαν ὅπως καὶ οἱ τῆς Ὀλυμπίας ἐκ λεπτοῦ χαλκοῦ ἐλάσματος. Ὁ μὲν μικρὸς ἀποτελεῖται ἐξ ἑνὸς τεμαχίου, παρὰ δὲ τῷ μεγαλυτέρῳ οἱ πόδες εἶνε ἐξ ἰδιαιτέρων λωρίδων, ὧν τὰ ἄνω ἄκρα καμφθέντα ἐνετέθησαν ἐντὸς σχισμῶν ἐπίτηδες ἀνοιχθεισῶν παρὰ τὸ χεῖλος τοῦ λέβητος. Ὁ εἷς τῶν ποδῶν τούτου δὲν εὑρέθη.

Οἱ ἐξ Ὀλυμπίας τριποδίσκοι καταλέγονται μεταξὺ τῶν ἀρχαιοτάτων εὑρημάτων [2]. Ἀπόδειξις τούτου εἶνε ὁ τόπος τῆς εὑρέσεως αὐτῶν μεταξὺ τῶν κατωτάτων στρωμμάτων. Ἀλλ᾽ ἆρά γε καὶ οἱ ἡμέτεροι τριποδίσκοι δύνανται νὰ ἀναχθῶσιν εἰς τοὺς αὐτοὺς χρόνους μετὰ τῶν τῆς Ὀλυμπίας καὶ νὰ θεωρηθῶσι, μόνοι ὅπως εὑρέθησαν, ὡς τεκμήρια τῆς παναρχαίας λατρείας ἐπὶ τοῦ Λυκαίου; Δὲν εἶνε τοὐναντίον δυνατὸν νὰ ὑποτεθῇ, ὅτι ἡ συνήθεια καὶ ὁ τρόπος τῆς κατασκευῆς τόσον εὐτελῶν ἀντικειμένων διετηρήθη καὶ εἰς μεταγενεστέρους χρόνους, προκειμένου μάλιστα περὶ ἀντικειμένων προωρισμένων εἰς προσφορὰν εἰς Θεούς, ὁπότε ἡ συντηρικότης εἶνε μᾶλλον εὐεξήγητος; [1]

Περὶ τῶν χρόνων τῆς κατασκευῆς τῆς μαχαίρας οὐδὲν δύναται νὰ λεχθῇ. Ὅμοιαι μάχαιραι εὑρέθησαν ὑπ᾽ ἐμοῦ πολλαὶ καὶ ἐν ἄλλῳ τινὶ βωμῷ παρὰ τὸν ναὸν τοῦ Πανός, πλησίον τοῦ χωρίου

[1] Plin. N. H. II, 240. Jn Laciniae Iunonisara.
[2] Marmor Parium ἴδ. Jmmerwahr ἔ ἀ. σελ. 3.

[1] Περὶ ἀφιερώσεως τριπόδων ἴδ. Furtwängler Bronzefunde σελ. 13 καὶ Reisch Griech. Weihgesch σελ.
[2] Ἴδε Olympia Textband IV, σελ. 72.

Μπέρεκλα, κατὰ τὰ ΝΔ τοῦ Λυκαίου, μετ' ἀντικειμένων τοῦ 6 καὶ 5 π. Χ. αἰῶνος.

Τὸν τύπον τοῦ νομίσματος, ὅπερ εὑρέθη ἐν τῷ βωμῷ ἀνάγουσιν εἰς τοὺς χρόνους περὶ τὸ τέλος τοῦ 6 ἢ τὰς ἀρχὰς τοῦ 5 π. Χ. αἰῶνος. Τὰ δὲ πήλινα τεμάχια φαίνονται μᾶλλον ἀνήκοντα εἰς τὸν 4 π. Χ. αἰῶνα.

Ἡ ὁμοειδὴς σύστασις τῆς ἐπιχώσεως καθ' ὅλον τὸ βάθος τοῦ βωμοῦ καὶ ὁ μικρὸς ἀριθμὸς τῶν καὶ καθ' αὐτὰ ἀσημάντων εὑρημάτων δέν μοι ἐπέτρεψαν πρὸς τούτοις νὰ διακρίνω στρώματα χρονολογικῶς ἢ ἄλλως πως διαφέροντα ἀπ' ἀλλήλων. Κατὰ τὴν ἀνασκαφὴν τῆς πρώτης τάφρου ἐσημείωσα, ὅτι μόνον μέχρι βάθους 0,60 περίπου εὑρίσκοντο μετὰ τοῦ μέλανος χώματος καὶ πολλὰ ὀστᾶ καὶ ὅτι βαθύτερον ἔπαυον τὰ ὀστᾶ, καὶ ἀντὶ τούτων τὸ χῶμα ἦτο μεμιγμένον μετὰ πολλῶν λεπτῶν χαλίκων, ἀλλ' αἱ παρατηρήσεις τῶν λοιπῶν τάφρων δὲν ἐπεκύρωσαν τὴν σημείωσίν μου ταύτην.

Ὑποθέσας πρὸς τούτοις ὅτι ἑκάστοτε τὰ ὑπολείμματα τῶν πυρῶν τῶν θυσιῶν θὰ ἐκαλύπτοντο ἐξ ὁλοκλήρου διὰ λίθων, οἵτινες θὰ ἀπετέλουν οὕτω οἱονεὶ διάφορα στρώμματα, ἐπεχείρησα νὰ ἀποκαλύψω τοιαῦτα, ἀλλὰ καὶ τοῦτο δὲν ἦτο δυνατόν, διότι τοιαῦτα στρώμματα δὲν ὑπῆρχον ἐν συνεχείᾳ, ἀλλ' οἱ λίθοι ἔκειντο εἰκῇ καὶ ἀνωμάλως ἐντὸς τῆς ἐπιχώσεως ἀλλαχοῦ μὲν εἰς μικρὰ διαστή-

Εἰκὼν 3.

ματα εἰς ἐπαλλήλους σειράς, ἀλλαχοῦ δὲ μεμονομένοι (Εἰκὼν 6 παριστῶσα τὸ ἐσωτερικὸν μιᾶς τάφρου).

Δυστυχῶς ὡς ἐκ τῆς καταστάσεως ταύτης τῶν πραγμάτων δὲν ἠδυνήθην νὰ σχηματίσω σαφῆ ἰδέαν περὶ τῆς ὀλίγον κατ' ὀλίγον κατασκευῆς τοῦ βωμοῦ, διότι ὅτι οὗτος μεθ' ὅλην τὴν κατὰ τὸ φαινόμενον ὁμοειδῆ σύστασιν τοῦ περιεχομένου αὐτοῦ δὲν κατεσκευάσθη ὁλόκληρος ἐφάπαξ, μοι φαίνεται, ὅτι ἔπρεπε νὰ εἶνε ἐκτὸς πάσης ἀμφιβολίας.

Ἀλλὰ καὶ ὡς πρὸς τὸ κατώτατον ὅριον τῆς ὑπάρξεως τοῦ βωμοῦ δὲν ἔχομεν μαρτυρίας ἐκ τῆς ἀνασκαφῆς ἡμῶν. Διότι ἀντικείμενα νεώτερα τοῦ 4 αἰῶνος δὲν εὑρέθησαν ἐν τούτῳ, καὶ ὅμως ὁ Παυσανίας ὁμιλεῖ περὶ τῶν ἀνθρωποθυσιῶν ὡς γινομένων ἐπ' αὐτοῦ καθ' ὃν χρόνον ἐπεσκέφθη τὸ Λύκαιον δηλαδὴ κατὰ τὸ τέλος τοῦ 2 μ. Χ. αἰῶνος.

Ὅτι τὸ ἀνώτατον μέρος τοῦ βωμοῦ, ἐν ᾧ ἠδύναντο νὰ ὑπάρχωσι λείψανα τῶν θυσιῶν τῶν τελευταίων τούτων χρόνων κατεστράφη, δὲν εἶνε πιθανόν. Ἂν μέρος τῆς κορυφῆς τοῦ βωμοῦ κατεστρέφετο, τὸ μὲν λεπτὸν χῶμα θὰ παρεσύρετο ὑπὸ τοῦ ἀνέμου καὶ τῶν βροχῶν θὰ ἔμενον ὅμως πάντως οἱ βαρεῖς λίθοι. Τοιοῦτό τι φαίνεναι, πράγματι ὅτι συνέβη κατὰ τὸ ΒΔ μέρος τοῦ βωμοῦ. Ἡ πλευρὰ αὕτη, ἥτις ἦτο ἐκτεθειμένη εἰς τὴν βιαιότητα τοῦ ἰσχυροτάτου ἐπὶ τοῦ Λυκαίου ΒΔ ἀνέμου κατεστράφη, ἔμειναν ὅμωςοἱ ἐν αὐτῇ πολλοὶ λίθοι.

Ἀλλ' ἡ κορυφὴ τοῦ βωμοῦ δὲν ἀποτελεῖται ἐκ γυμνῶν λίθων, τοὐναντίον αὕτη κατὰ τὸ πλεῖστον

σύγκειται ἐκ συμπαγοῦς σποδοῦ, ἧς ἡ συνοχή, τῇ βοηθείᾳ καὶ τῶν βλαστησάντων ἐπὶ ταύτης χόρτων, εἶνε τοσοῦτον μεγάλη, ὥστε μετά τινος δυσκολίας κόπτεται καὶ ὑπὸ τῆς σκαπάνης.

Εἶνε λοιπὸν πολὺ πιθανόν, ὅτι ὁ βωμὸς δὲν ὑπέστη ἀλλοίωσίν τινα ὑπὸ τοῦ χρόνου ἀπὸ τῆς ἀρχαιότητος μέχρι σήμερον.

Δὲν εἶνε ὅλως ἀδύνατον νὰ πιστεύσῃ τις, ὅτι ἂν

Εἰκὼν 4.

ὁ βωμὸς σκαφῇ περισσότερον θὰ εὑρεθῶσι σημεῖα διαφωτίζωντα τὰ ζητήματα, ἅτινα ἀφίνει σκοτεινὰ ἡ περιωρισμένη ἀνασκαφή, ἣν ἐγὼ ἐνήργησα ἐπὶ τούτου. Ἀλλ᾽ ὅμως ἐγὼ φοβούμενος μήπως διὰ περαιτέρω σκαφῶν διασπασθῇ ἡ συνοχὴ τοῦ βωμοῦ καὶ καταστραφῇ οὗτος τελείως καὶ ἐπειδὴ παρουσιάζοντο τὰ αὐτὰ ἀπολύτως φαινόμενα εἰς ὅλας τὰς ἀνοιχθείσας τάφρους δὲν ἐπεξέτεινα τὴν ἀνασκαφήν μου.

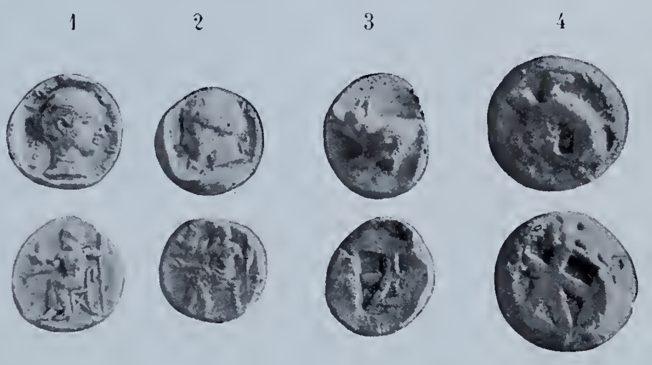
Καὶ ὡς πρὸς τὸ ζήτημα τῶν ἀνθρωποθυσιῶν δὲν ἠδυνήθην νὰ ἐξαγάγω τι ἐκ τῆς ἀνασκαφῆς τοῦ βωμοῦ. Ἐξήταζον μετὰ προσοχῆς τὰ ὀστᾶ, δὲν εὗρον ὅμως μεταξὺ τούτων, οὐδὲν χαρακτηριστικὸν ἀνθρωπίνου ὀστοῦ. Τὰ πλεῖστα φανερὸν ἦτο ὅτι ἀνῆκον εἰς μικρὰ ζῶα, τὰ δὲ χονδρότερα μεταξὺ τούτων, ἅτινα δὲν ἦσαν καὶ πολὺ σπάνια, ἠδύναντο νὰ ἀνήκωσιν εἰς μεγαλείτερα ζῶα, πρὸ πάντων δὲ βόας καὶ χοίρους. Τὰ ὀστᾶ εἶνε πάντα ἰσχυρῶς κεκαυμένα, ἀλλὰ σημεῖα ἀπολιθώσεως δὲν φέρουσι ταῦτα

Μίαν τάφρον ἔσκαψα καὶ καθ᾽ ὅλον τὸ ὕψος τῆς νοτίας πλευρᾶς τοῦ λόφου (εἰκ. 1), χαμηλότερον τοῦ βωμοῦ, ἀλλ᾽ οὐδὲν ἄξιον σημειώσεως παρετήρησα. Ὁ στερεὸς βράχος εὑρίσκετο εἰς βάθος ὀλίγων ἑκατοστῶν τοῦ μέτρου, ἡ δ᾽ ἐπίχωσις ἀπετελεῖτο, ὅπως πανταχοῦ ἐπὶ τοῦ Λυκαίου ἐξ ἐρυθρᾶς γῆς μετὰ πολλῶν μικρῶν καὶ μεγάλων λίθων. Ἐντὸς τῆς τάφρου ταύτης εὗρον ἓν μικρὸν ἀργυροῦν νόμισμα Αἰγίνης τοῦ τύπου Brit. Mus. Cat. Attica πίν. XXIII 12.

Ἐκ τῆς ἀκριβοῦς ἐξετάσεως τῆς κορυφῆς τοῦ Ἄη Λιᾶ μοι ἐφάνη, ὅτι τὸ κανονικόν, στρογγύλον αὐτῆς σχῆμα, ὀφείλεται ἐν μικρῷ τουλάχιστον μέρει εἰς τεχνικὴν ἐπεξεργασίαν τῆς ἐπιφανείας αὐτῆς. Εἴς τινα σημεῖα τῶν πλευρῶν ταύτης ὑπάρχουσι πολλοὶ λίθοι, ὡσεὶ ἐπίτηδες θραυσθέντες ἀπὸ ἐξεχόντων βράχων καὶ σωρευθέντες ἐκεῖ ὅπως πληρώσωσι μικρὰ χάσματα διακόπτοντα τὴν συνοχὴν καὶ τὴν στρογγυλότητα τοῦ λόφου.

Τοῦ *τεμένους ἀνέσκαψα* ἐν συνεχείᾳ μὲν περὶ τὰ 60 τετραγωνικὰ μέτρα κατὰ τὸ ἀνατολικὸν ἄκρον, ἠρεύνησα δὲ διὰ πολλῶν τάφρων ὅλον τὸν λοιπὸν χῶρον. Πλὴν τοῦ τοίχου, ἢ μᾶλλον τῆς γραμμῆς τῶν λίθων, ἥτις περιέβαλλε τὸ τέμενος (ἴδ. ἀνωτ. σελ. 161), οὐδὲν ἄλλο κτίσμα ὑπῆρχεν ἐν τῷ τεμένει, τοὐλάχιστον οὐδὲν ἴχνος τοιούτου εὑρέθη ἐν τῇ ἀνασκαφῇ μου.

Κατὰ τὸ ἀνατολικὸν ἄκρον τοῦ τεμένους, ἔνθα ἔσκαψα καὶ περισσότερον, ἡ ἐπίχωσις, δηλαδὴ τὸ ὑπὲρ τὸν φυσικὸν βράχον ἔδαφος, ἦτο ὀλίγον τι μεγαλειτέρα ἢ κατὰ τὴν λοιπὴν ἔκτασιν τοῦ τεμένους. Εἶχεν ὕψος περίπου 0.60. Τὸ χῶμα κατ᾽ ἐκείνην τὴν θέσιν εἶχεν ὄψιν μέλαιναν καὶ ἐφαίνετό πως λιπαρόν, δὲν ἦτο ὅμως τόσον λεπτὸν καὶ παι-

Εἰκὼν 5.

παλοειδὲς ὅπως τὸ τοῦ βωμοῦ καὶ δὲν περιεῖχε μικρὰ ὀστᾶ. Εἶνε λοιπὸν φανερόν, ὅτι ἐνταῦθα ἡ ἐπίχωσις δὲν σύγκειται ἐξ ὑπολειμμάτων πυρᾶς ἐκ θυσιῶν, καὶ πολὺ πιθανὸν εἶνε ὅτι τὸ μέλαν χρῶμα ὀφείλεται εἰς τὸ αἷμα τῶν θυσιαζομένων ζώων.

Φαίνεται, ὅτι ἡ θέσις αὕτη τοῦ τεμένους ἀπετέλει τρόπον τινὰ τὴν *πρόθυσιν*, ἐν ᾗ ἐσφάζοντο τὰ ζῶα, καὶ ἐξ ἧς μετεφέροντο εἰς τὸν βωμὸν τὰ πρὸς καῦσιν προωρισμένα μέρη τούτων.

Ἡ πρόθυσις ἦτο πάντοτε χαμηλότερον ἢ ὁ βωμός [1].

Ἐν τῇ θέσει ταύτῃ ἐντὸς τοῦ χώματος εὑρέθησαν ἐν πρώτοις τὰ ἐν πίν. 9 καὶ 10 ἀγαλμάτια. Καὶ τὰ δύο ἔκειντο εἰς μικρὰν ἀπ' ἀλλήλων ἀπόστασιν μὲ τὴν κεφαλὴν πρὸς τὰ κάτω, καταπεσόντα ἴσως ἀπὸ τῶν μικρῶν αὐτῶν βάθρων. Ἐν τῇ αὐτῇ θέσει εὑρέθησαν πρὸς τούτοις ἡ κνημίς, ἧς τὰ τεμάχια, ἅτινα ἠδυνήθην νὰ διατηρήσω εἰκονίζονται κατωτέρω, καί τινα ἄλλα τεμάχια λεπτῶν χαλκῶν ἐλασμάτων ἐχόντων διάφορα κοσμήματα, ὡς καὶ μία πλὰξ χαλκῆ, ἥτις ἦτο βάσις ἀγαλματίου, ὡς δεικνύουσι τὰ ἐπ' αὐτῆς ἴχνη ποδῶν. Ἐκεῖ εὑρέθη πρὸς τούτοις καὶ ὁ διπλοῦς σιδηροῦς κρῖκος καὶ ἡ κλεὶς (εἰκ. 3).

Ὁ κρῖκος ἐχρησίμευε βεβαίως ὅπως δένονται ἀπ' αὐτοῦ τὰ πρὸς θυσίαν προωρισμένα ζῶα, ἡ δὲ σιδηρᾶ κλεὶς φέρει εἰς τὴν μνήμην ἡμῶν τὴν ὑπὸ τοῦ Θουκυδίδου ἀναφερομένην οἰκίαν τοῦ ἱεροῦ τοῦ Διός.

Πήλινον τεμάχιον ἀγγείου οὐδὲν εὑρέθη, ὑπῆρχον ὅμως ἀρκετὰ τεμάχια κεραμίδων στέγης ἀκριβῶς ἐπὶ τοῦ στρώματος ἐν ᾧ ὑπῆρχον τὰ ἀντικείμενα δηλαδὴ περίπου εἰς βάθος 0,60.

Τὸ ἔδαφος τοῦ λοιποῦ χώρου τοῦ τεμένους, ὅπου ἐσκάφησαν τάφροι, οὐδὲν τὸ ἀσύνηθες καὶ

Εἰκὼν 6. Ἐσωτερικὸν τάφρου ἐπὶ τοῦ βωμοῦ.

ἄξιον σημειώσεως παρουσίαζεν. Ἀντικείμενα ἄξια λόγου ἢ ἄλλο τι ἴχνος ἀρχαιότητος δὲν ὑπῆρχεν ἐν αὐτῷ· μόνον κατὰ τὸ νότιον μέρος εἴς τινα σημεῖα εὑρέθησαν ἀσήμαντά τινα σιδηρᾶ ἀντικείμενα καὶ ὀλίγα τεμάχια κεραμίδων στέγης.

Αἱ *βάσεις τῶν κιόνων* (πίν. 8,1) κεῖνται 10 περίπου μέτρα ἀνατολικώτερον καὶ ὀλίγον χαμηλότερον τῆς θέσεως, ἥτις ἀνωτέρω ἐχαρακτηρίσθη ὡς πρόθυσις. Ἡ ἐπιφάνεια τοῦ ἐδάφους πλησίον τῶν δύο τούτων βάσεων οὐδόλως διέφερεν ἀπὸ τῆς ἐπιφανείας τοῦ λοιποῦ ἐδάφους ἐπὶ τοῦ λόφου τοῦ Ἅη Λιᾶ, οὐδ' ἠδύνατο δέ τις νὰ ὑποπτεύσῃ, ὅτι ὑπῆρχον ἐκεῖ σπουδαῖα ἀρχαῖα ἀντικείμενα. Ὅτι ἐπίχωσις μεγάλη δὲν ὑπῆρχεν, ἦτο προφανές, εἴς τινα δὲ σημεῖα ἐφαίνετο ὡς νὰ ἦτο καταφανὴς ὁ φυσικὸς βράχος. Εἰς τὴν σκαφὴν τοῦ χώρου τούτου προέβην μόνον ὅπως ἀποκαλύψω ἐξ ὁλοκλήρου τὸν κατώτατον λίθον τῶν βάσεων τῶν κιόνων, τὸν ὁποῖον μόνον κατὰ τὸ ἥμισυ εἶχεν ἀποκαλύψει ὁ Κοντόπουλος.

Εὐθὺς κατὰ τὰς πρώτας στιγμὰς τῆς σκαφῆς παρὰ τὴν βορειοτέραν βάσιν ἀνετινάχθη μετὰ τοῦ χώματος ἓν χαλκοῦν ἀγαλμάτιον, μετ' ὀλίγον δὲ καὶ ὁ κατωτέρω εἰκονιζόμενος ἀετός. Τοῦτο ἐγένετο ἀφορμὴ νὰ ἐπιμείνω περισσότερον εἰς τὴν ἀνασκαφὴν τοῦ χώρου τούτου καὶ νὰ καταβάλω μείζονα προσοχήν.

[1] Pauly-Wissowa Altar.

῾Ο φυσικὸς βράχος εὑρίσκετο πλησίον μὲν τῶν βάσεων εἰς βάθος 0,40 περίπου, εἰς πολὺ μικρότερον δὲ βάθος, ὅσον ἀπεμακρυνόμεθα τούτων.

Καὶ τὰ λοιπὰ ἀγαλμάτια εὑρέθησαν ὁμοίως οὐχὶ πολὺ μακρὰν τῆς προσθίας, ἀνατολικῆς, ὄψεως τῆς αὐτῆς βορειοτέρας βάσεως, ἐφ᾽ὅλου δὲ τοῦ πρὸ τῶν δύο βάσεων χώρου εὑρίσκοντο σιδηροῖ δακτύλιοι, ὧν αἱ σφενδόναι πᾶσαι ἔφερον κοίλην γλυφὴν ἀγνώριστον νῦν ἐκ τῆς κατιώσεως. Ὀλίγον ἀπωτέρω τῆς νοτιωτέρας βάσεως εὑρέθησαν τὰ δύο νομίσματα τῆς εἰκόνος 5, 2 καὶ 3.

Τὰ ἀγαλμάτια πάντα εὑρέθησαν ἐντὸς χώρου οὐχὶ μεγαλειτέρου τῶν δύο μέτρων, φαίνεται δ᾽ ὅτι τόσον πλησίον ἀλλήλων ἵσταντο ταῦτα καὶ κατὰ τὴν ἀρχαιότητα.

Εἰς τὴν γραμμὴν τοῦ βορειοτέρου κίονος ἀπεκαλύφθησαν κατὰ σειρὰν τὰ θεμέλια μιᾶς μεγάλης βάσεως τετραγωνικῆς καί τινες λίθοι ἐκ μικροτέρων βάσεων, ὡς καὶ ἄλλοι μετ᾽ αὔλακος ἐπὶ τῆς ἐπιφανείας (πίν. 8, 2).

Πρὸ τῆς ἀνασκαφῆς τοῦ Κοντοπούλου ὑπῆρχον ἐν τῇ ἀρχικῇ αὐτῶν θέσει μόνον οἱ κατώτατοι λίθοι τῶν δύο βάσεων τῶν κιόνων, οὗτος δ᾽ ἐπέθηκε τὸν ἄλλον λίθον ἐπὶ τῆς νοτιωτέρας βάσεως εὑρὼν αὐτὸν ἐκεῖ πλησίον, ἐπὶ τούτου δ᾽ ἔστησε μετὰ ταῦτα τον σφόνδυλον. Παρὰ τὴν βορειοτέραν βάσιν εὑρέθη ὑπὸ τοῦ Κοντοπούλου μόνον τὸ σῳζόμενον μέγα τεμάχιον τοῦ τρίτου λίθου τῆς βάσεως ταύτης.

Εἰκὼν 7.

Ὅτι αἱ βάσεις δὲν ἦσαν πλήρεις καθ᾽ ὃν τρόπον συνενελέσθη (εἰκ. 7) ἡ νοτιωτέρα ὑπὸ τοῦ Κοντοπούλου ἦτο προφανές. Ὅτε ἐγὼ μετέβην ἐπὶ τοῦ Λυκαίου, εὗρον τοὺς δύο λίθους, οἵτινες ἀποτελοῦσι νῦν τὴν δευτέραν βαθμῖδα τῆς βορειοτέρας βάσεως, πλησίον τοῦ μικροῦ ἐκκλησιδίου τοῦ ἁγ. Ἡλιοῦ, ὅπου εἶχον μεταφερθῆ, ἵνα χρησιμεύσωσιν εἰς τὴν οἰκοδομὴν τούτου, διὰ τούτων δὲ καὶ τοῦ μεγάλου τεμαχίου τῆς τρίτης βαθμίδος, ὅπερ ὑπῆρχε πλησίον τῆς βάσεως, ἀνεσκεύασα τελείως τὴν βορειοτέραν βάσιν καὶ ἐξηκρίβωσα τὴν μορφὴν καὶ τῶν δύο.

Ἔχουσιν αὗται τὸ σύνηθες σχῆμα τῶν τριβαθμων βάσεων ἀγαλμάτων, αἵτινες ἦσαν συνήθεις κατὰ τὸν 4 καὶ τὸν 5 πρὸ πάντων π. Χ. αἰῶνα.[1]

Αἱ δύο κατώτεραι βαθμῖδες ἀποτελοῦνται ἑκάστη ἐκ δύο ἰσομεγέθων περίπου λίθων, συνδεδεμένων διὰ δύο συνδέσμων πρὸς ἀλλήλους, μονόλιθος δ᾽ εἶνε ἡ ἀνωτάτη βαθμίς, ἐφ᾽ ἧς ἵστατο ὁ κίων.

Οἱ λιθοι τῶν βάσεων εἶνε ἐκ τιτανολίθου τοῦ Λυκαίου.

Ἡ κατωτάτη βαθμὶς ἔχει μῆκ. 1,45 καὶ ὕψος 0,35. Τὸ ἥμισυ τῆς βαθμῖδος ταύτης εἶνε ἀκατέργαστον, φαίνεται δ᾽ ὅτι ἐκρύπτετο αὕτη εἰς τὸ ἔδαφος μέχρι τοῦ σημείου, καθ᾽ ὃ ἡ ἐπιφάνεια

[1] Bulle Statuenbasen σελ. 21. Olympia II, XCII.

αὐτῆς ἀρχίζει νὰ εἶνε λεία. Ἡ ἄνω ἐπιφάνεια τῆς βαθμῖδος ταύτης εἶνε ἀβαθῶς κεκοιλωμένη εἰς τρόπον ὥστε νὰ σχηματίζηται κατὰ τὸ ἄνω ἄκρον αὐτῆς τετραγωνικὸν περιχείλωμα ὕψους περίπου 0,015 καὶ πλάτους 0,08. Τὸ κοίλωμα τοῦτο ἐχρησίμευε ὅπως ἐντίθεται ἐντὸς αὐτοῦ ἀσφαλέστερον ἡ ἀνωτέρα βαθμίς [1]. Ὁμοίως κεκοιλωμένη εἶνε καὶ ἡ ἄνω ἐπιφάνεια τῆς δευτέρας βαθμῖδος (εἰκ. 7). Αὕτη ὅπως καὶ ἡ τρίτη βαθμὶς ἔχει περὶ τὸ κάτω ἄκρον πλατεῖαν ἐντομὴν ὕψ. 0,10. Τὸ βάθος τῆς ἐντομῆς ταύτης ὡς ἐκ τῆς φθορᾶς τῆς ἐπιφανείας τοῦ λίθου δὲν εἶνε δυνατὸν νὰ καθορισθῇ ἀκριβῶς.

Ἡ τρίτη βαθμὶς (μῆκ. 1,10, ὕψ. 0,30) ἔχει κατὰ τὸ μέσον τῆς ἄνω ἐπιφανείας ὀπήν, ἐν ᾗ ἦτο ἐσφηνωμένος γόμφος διὰ τὴν στερέωσιν τοῦ κίονος.

Ἡ ἀπ' ἀλλήλων ἀπόστασις τῶν δύο βάσεων εἶνε 7 μέτρα. Ὅπως ἵστανται αὗται ἐπὶ τοῦ αὐτοῦ ἐπιπέδου ἐσκάφη ὀλίγον τὸ ἔδαφος παρὰ τὴν νοτιωτέραν βάσιν

Ἡ θέσις τῶν δύο βάσεων πρὸς ἀνατολὰς τοῦ βωμοῦ, ἡ τελεία ὁμοιότης αὐτῶν καὶ τὸ ἀκριβῶς ἀντίστοιχον, καθίστων πολὺ πιθανὴν τὴν ὑπόθεσιν ὅτι αὗται ἔφερον τοὺς δύο ὑπὸ τοῦ Παυσανίου μνημονευομένους κίονας, βεβαιοῦται δὲ τοῦτο καὶ ἐκ τοῦ σχηματισμοῦ τῆς ἄνω ἐπιφανείας τοῦ τρίτου λίθου τῶν βάσεων. Ἡ ἐν τῷ μέσῳ τούτου ὀπὴ ἐξηγεῖται, ἂν δεχθῶμεν, ὅτι ἵστατο ἐπὶ τούτου ὁ κίων, σημεῖα δὲ τοῦ ὅτι ὑπῆρξε τοιοῦτος ἐπὶ τοῦ λίθου διακρίνει τις μετ' ἐπισταμένην παρατήρησιν ἐπὶ τῆς νοτιωτέρας βάσεως.

Ἐκ τοῦ εὑρεθέντος σφονδύλου καὶ τῶν λοιπῶν τεμαχίων τῶν κιόνων φαίνεται, ὅτι οὗτοι ἦσαν ἐκ μαρμάρου τῶν Δολιανῶν. Ἦσαν δωρικοὶ μετὰ 20 ῥαβδώσεων. Ὁ σῳζόμενος σφόνδυλος, ὅστις δὲν εἶνε ὁ κατώτατος τοῦ κίονος, ἔχει ὕψος 0,48 καὶ διάμετρον 0,78 Ὀπὴν διὰ γόμφους ἔχει ἀμφοτέρωθεν· ὡς φαίνεται δ' ἐκ τοῦ σχήματος τούτων, ἐνετίθετο καὶ εἰς αὐτὰς γόμφος μετάλλινος διὰ τὴν στερεωτέραν σύνδεσιν τοῦ κίονος, ὁμοίως δὲ συνεδέοντο πρὸς ἀλλήλους καὶ οἱ λοιποὶ σφόνδυλοι, διότι ἄλλως ὁ κίων διέτρεχε τὸν κίνδυνον νὰ καταπέσῃ ὑπὸ τῆς ὁρμῆς τῶν ἰσχυροτάτων ἐπὶ τῆς κορυφῆς τοῦ ὄρους ἀνέμων.

[1] Πβλ. βάσιν Πραξιτέλους Olympia ἔ. ἀ. Nº 9.

Ἐὰν συνδυάσωμεν τὴν παράδοσιν τοῦ Παυσανίου (VIII, 38, 7), ὅτι οἱ δύο κίονες ἔφερον ἐπιχρύσους ἀετοὺς πρὸς τὴν θέσιν τούτων μεταξὺ τῶν λοιπῶν ἀναθημάτων, κατανοοῦμεν ἀμέσως καὶ τὸν προορισμὸν τούτων. Ἐχρησίμευον ὡς βάσεις τῶν ἀετῶν, οἵτινες εἶχον ἀφιερωθῇ ὡς ἀναθήματα εἰς τὸν Δία. Ἐν τῷ ἤδη μνημονευθέντι συγγράμματι τοῦ Bulle (σελ. 32) βλέπομεν, ὅτι ὁ κίων ὡς βάσις ἀναθήματος δὲν ἦτό τι ἀσύνηθες. Ὁ Ross (Arch. Aufs. I, 201 κέ.) διὰ παραδειγμάτων καταδεικνύει, ὅτι κατ' ἐξοχὴν πτερωτὰ ἀντικείμενα ἱδρύοντο ἐπὶ κιόνων. Ἰδίως διὰ τοὺς ἀετοὺς ἡ θέσις ἐπὶ τῶν κιόνων ἦτο ἡ μάλιστα ἁρμόζουσα, ὅπως ἐπιδειχθῇ ἡ μεγαλοπρέπεια αὐτῶν.

Ὅπως εἰς τὴν Ἀθηνᾶν ἀνετίθεντο ἐπὶ τῆς Ἀκροπόλεως γλαῦκες ἐπὶ κιόνων, οὕτως ἀνετέθησαν ἐπὶ τοῦ Λυκαίου εἰς τὸν Δία οἱ ἀετοί, ὡς σύμβολα αὐτοῦ καὶ ὡς πτηνὰ τὰ μάλιστα ὑπ' αὐτοῦ ἠγαπημένα.

Περὶ τοῦ ὕψους τῶν κιόνων δὲν δυνάμεθα νὰ γνωρίζωμέν τι ἀσφαλές, οὔτε καὶ περὶ τοῦ σχήματος τοῦ κιονοκράνου, τοῦ ὁποίου δὲν κατώρθωσα νὰ εὕρω [1] τεμάχιόν τι. Πιθανώτατον εἶνε, ὅτι θὰ διέφερε τοῦτο ἀπὸ τοῦ σχήματος τοῦ συνήθους δωρικοῦ κιονοκράνου, ὅπως φέρῃ εὐαρμοστότερον τὸν ἐπ' αὐτοῦ ἀετόν. Ὁ Borrmann ἐν Jahrb 1888, 274-275 πραγματεύεται περὶ τῶν σχημάτων τῶν δωρικῶν κιονοκράνων τῶν κιόνων, οἵτινες ἐχρησίμευον ὡς βάσεις ἀναθημάτων ἐπὶ τῆς Ἀκροπόλεως. Ἦσαν ἆρά γε παρόμοια πρὸς ταῦτα καὶ τὰ κιονόκρανα ἐπὶ τοῦ Λυκαίου;

Ἡ χρονολογία τῶν κιόνων δὲν ὁρίζεται ὑπὸ τῶν ἐξαγομένων τῆς ἀνασκαφῆς ἡμῶν. Ἐκ τῆς χρονολογίας τῶν εὑρημάτων δὲν δυνάμεθα νὰ ἀρυσθῶμεν ἀσφαλὲς συμπέρασμα καὶ περὶ τῆς χρονολογίας τῶν κιόνων, διότι οὗτοι ἠδύναντο νὰ προϋπάρχωσι τῶν ἀναθημάτων τούτων, ὅπως, ἠδύναντο καὶ νὰ κατεσκευάσθησαν συγχρόνως πρὸς ταῦτα ἢ καὶ μετ' αὐτά. Τοῦτο ἄλλως τε φαίνεται καὶ ἐκ τῆς πρὸς ἄλληλα διαφορᾶς, ὡς πρὸς τὴν χρονολογίαν, τῶν εὑρεθέντων ἀναθημάτων, ὧν ἓν μὲν

[1] Τὰ τεμάχια τῶν κιόνων κεῖνται διεσπαρμένα καὶ εἰς μεγάλην ἀπόστασιν ἀπὸ τῶν βάσεων, ὥστε οὐδόλως εἶνε ἀπίθανον νὰ εὑρεθῶσιν ἐν τῷ μέλλοντι τυχαίως καὶ τεμάχια τοῦ κιονοκράνου. Ὁ Κοντόπουλος ἀναφέρει, ὅτι εἶδε τοιοῦτον τεμάχιον ἐγὼ ὅμως δὲν ἐπανεῦρον τοῦτο.

(εἰκ. 8-10) φαίνεται λίαν ἀρχαϊκόν, τὰ δ' ἄλλα εἶνε τοῦ 5 αἰῶνος καὶ ἄλλα ἔτι νεώτερα.

Μόνον ἐκ τῆς ἁπλῆς μορφῆς τῆς τριβάθμου βάσεως ἄνευ τινὸς ἰδιάζοντος ἀρχιτεκτονικοῦ ἢ γλυπτοῦ διακόσμου, δύναται νὰ ὑποτεθῇ μετὰ πολλῆς πιθανότητος, ὅτι καὶ οἱ κίονες κατεσκευάσθησαν κατὰ τὸν 5 πρὸ Χριστοῦ αἰῶνα.

Ὁ Παυσανίας ὁμιλῶν περὶ τῶν κιόνων λέγει, ὅτι ἐπὶ τούτων ἀετοὶ ἐπίχρυσοι *τά γε ἔτι παλαιότερα ἐπεποίηντο*. Ὁ Bérard ἀναφέρει τὸ *παλαιότερα* εἰς τὴν τεχνοτροπίαν τῶν ἀετῶν καὶ δέχεται, ὅτι οὗτοι ἦσαν εἰργασμένοι ὁμοίως πρὸς τοὺς ἐπὶ ἀρχαίων ἀσιατικῶν μνημείων εἰκονιζομένους ἀετούς, ἀλλ' ἡ ὑπόθεσίς του αὕτη πίπτει μετὰ τῆς ὅλης αὐτοῦ εἰκασίας περὶ τοῦ ἱεροῦ τοῦ Λυκαίου ἐκ τῶν ἐξαγομένων τῆς ἀνασκαφῆς ἡμῶν. Ὀρθοτέρα εἶνε ἡ ἄλλη ἐξήγησις τοῦ χωρίου τοῦ Παυσανίου, ἣν οἱ πλεῖστοι δέχονται, ὅτι δηλαδὴ ὁ Παυσανίας θέλει νὰ δηλώσῃ, ὅτι ἐπὶ τῶν χρόνων αὐτοῦ ὑπῆρχον ἀκόμη οἱ κίονες, ἀλλ' οἱ ἀετοὶ ἦσαν ἐπ' αὐτῶν εἰς παλαιοτέρους χρόνους, οὐχὶ δὲ καὶ καθ' ὃν χρόνον αὐτὸς ἦτο ἐπὶ τοῦ Λυκαίου [1].

Ὥστε καὶ ἐκ τῆς ὑπὸ τοῦ Παυσανίου γινομένης μνείας τῶν κιόνων δὲν δυνάμεθα νὰ συμπεράνωμέν τι περὶ τῶν χρόνων τῆς κατασκευῆς αὐτῶν.

Εἶνε πολὺ πιθανὴ ἡ γνώμη, ὅτι καὶ οἱ ἀετοὶ μετεφέρθησαν εἰς Μεγαλόπολιν, ὅπως ἴσως καὶ οἱ ἀνδριάντες τῶν Λυκαιονικῶν, ὧν μόνον αἱ βάσεις εὑρίσκοντο ἐν τῷ Ἱπποδρόμῳ, ὅτε ὁ Παυσανίας εἶδε τοῦτον. Ἐπίσης εἶνε πολὺ πιθανόν, ὅτι οἱ ἐν τῷ ἱερῷ τοῦ Λυκαίου Διὸς ἐν Μεγαλοπόλει [2] δύο ἀετοὶ ἦσαν αὐτοὶ οἱ ἐκ τοῦ Λυκαίου ὄρους ληφθέντες.

Ὁ χῶρος, ἐν ᾧ ἵσταντο οἱ κίονες καὶ τὰ λοιπὰ ἀναθήματα εἶνε πιθανόν, ὅτι δὲν περιελαμβάνετο εἰς τὸ ἄβατον τέμενος, φαίνεται μάλιστα, ὅτι διὰ τούτων διήρχοντο οἱ θέλοντες νὰ ἀνέλθωσιν εἰς τὸν βωμόν.

Αἱ πλησίον τῶν δύο βάσεων τῶν κιόνων εὑρεθεῖσαι βάσεις μετ' ἐπιμήκους κοιλότητος ἐπὶ τῆς ἐπιφανείας αὐτῶν, αἵτινες, ὡς εἶνε γνωστὸν ἐκ πολλῶν ἄλλων παραδειγμάτων, προωρίζοντο συνήθως, ὅπως φέρωσιν ἐνεπιγράφους στήλας, ἀναμιμνήσκουσιν ἡμᾶς τὴν στήλην τῶν Μεσσηνίων, ἣν οὗτοι ἀνέθεσαν εἰς τὸ Λύκαιον μετὰ τὸν δεύτερον Μεσσηνιακὸν πόλεμον, καὶ δεικνύουσιν ὅτι τὸ παράδειγμα τοῦτο τῆς ἀναθέσεως ἀναμνηστικῆς στήλης ἐν τῷ Λυκαίῳ δὲν ἦτο μοναδικόν.

Τῆς ὑπὸ Θουκυδίδου μνημονευομένης οἰκίας τοῦ ἱεροῦ δὲν εὗρον ἴχνη πλησίον τοῦ τεμένους. Δυνατὸν εἶνε, ὅτι ἔκειτο αὕτη ἐκεῖ ὅπου εἶνε σήμερον τὸ ἐκκλησίδιον τοῦ Ἁγίου Ἠλιοῦ, εἰς τὴν οἰκοδομὴν τοῦ ὁποίου θὰ περιελήφθησαν τὰ ἀπομείναντα ἄσημα λείψανα ταύτης.

Εὑρήματα τεμένους.

Περὶ τῶν ἐν τῷ βωμῷ τοῦ Λυκαίου Διὸς εὑρεθέντων ὀλίγων ἀντικειμένων ἐγένετο ἤδη ἀνωτέρω ὁ προσήκων λόγος (σελ. 166-167). Ἐν τοῖς ἑξῆς θὰ πραγματευθῶμεν περὶ τῶν πλησίον τοῦ τεμένους ἢ ἐν αὐτῷ γενομένων εὑρημάτων, ἅτινα εἶνε πολὺ ἀξιολογώτερα.

Ἄξιον παρατηρήσεως εἶνε, ὅτι οὔτε ἐντὸς τοῦ βωμοῦ οὔτε ἐν τῷ τεμένει ὑπῆρχεν οἱονδήποτε τεμάχιον γραπτοῦ ἀγγείου, καὶ πρὸς τούτοις ὅτι οὐδὲν πήλινον εἰδώλιον εὑρέθη πλὴν ἑνὸς ὅλως ἀσήμου καὶ ἀτέχνου μικροῦ πτηνοῦ. Ἐκ τῶν μέχρι τοῦδε ἐν Ἀρκαδίᾳ ἐν γένει γενομένων ἀνασκαφῶν ἀπεδείχθη, ὅτι τὰ γραπτὰ ἀγγεῖα δὲν ἦσαν τόσον διαδεδομένα ἐν τῇ χώρᾳ ταύτῃ· οὔτε ἐν Λυκοσούρᾳ ἢ ἐν Τεγέᾳ, οὔτε ἐν Μαντινείᾳ, ἢ ἐν Μεγαλοπόλει ἢ ἐν Λούσοις εὑρέθησαν τοιαῦτα, ὅτι ὅμως δὲν ἦσαν ὅλως ἐκτὸς χρήσεως τουλάχιστον ἐν τοῖς κατὰ τὸ Λύκαιον τόποις, ἀπέδειξαν αἱ ἀνασκαφαί μου τοῦ ναοῦ τοῦ Πανὸς παρὰ τὸ Μπέρεκλα καὶ τοῦ ναοῦ τοῦ Παρρασίου Ἀπόλλωνος (ἀνωτέρω σελ. 157, 2). Ἐν τῇ πρώτῃ θέσει ἀνεῦρον ἓν μελανόμορφον ληκύθιον καὶ ὀλίγα τεμάχια ἄλλων ὁμοίως μελανομόρφων ἀγγείων, ἐν δὲ τῇ δευτέρᾳ κατὰ τὴν μικρὰν σκαφήν, ἣν ἐπεχείρησα πρὸς ἐξερεύνησιν τῆς ἐπιχώσεως, δι' ἧς ἐσχηματίσθη τὸ ἐπίπεδον, ἐφ' οὗ ἔκειτο ὁ ναὸς ἀνεκαλύφθησαν τεμάχια κοινῶν γραπτῶν γεωμετρικῶν ἀγγείων [1]. Γραπτῶν ἀγγείων, ὡς γνωστόν, καὶ

[1] Ἴδ. ἀνωτέρω σελ. 155, 1.

[2] Παυσαν. VIII, XX 2. Bérard ἔ. ἀ.

[1] Καὶ παρὰ τὸν ναὸν τοῦ Ἐπικουρείου Ἀπόλλωνος εὑρέθησαν δύο Κορινθιακοὶ μικροὶ σφαιρικοὶ ἀρύβαλλοι, ὧν ὁ ἕτερος ἔχει ἁπλοῦν γραπτὸν κόσμημα.

ἐν Ὀλυμπίᾳ πάνυ ἐλάχιστα τεμάχια εὑρέθησαν.

Ὡς πρὸς τὰ πήλινα εἰδώλια τὸ πρᾶγμα δὲν ἔχει ὁμοίως. Ἐν πάσαις σχεδὸν ταῖς ἀνωτέρω μνημονευθείσαις ἀνασκαφαῖς εὑρέθησαν πολλὰ τοιαῦτα, ἰδίως ὅμως πλῆθος τοιούτων ἔφερον εἰς φῶς αἱ ἀνασκαφαὶ τῆς Λυκοσούρας [1] καὶ αἱ ἐπὶ τοῦ Κωτίλου [2] καὶ παρὰ τὸν ναὸν τοῦ Πανὸς ἐν Μπέρεκλα ἀνασκαφαί μου. Ἐν τῇ τελευταίᾳ μάλιστα θέσει, ἥτις καὶ δὲν ἀπέχει τοῦ βωμοῦ τοῦ Διὸς πλέον τῶν 3/4 τῆς ὥρας εὑρέθησαν εἰδώλια μαρτυροῦντα ἐγχώριον κατασκευήν. Ὥστε ἡ ἔλλειψις τῶν πηλίνων εἰδωλίων ἐκ τοῦ ἐπὶ τῆς κορυφῆς τοῦ Λυκαίου ἱεροῦ δέον νὰ ἀποδοθῇ εἰς ἄλλον τινα λόγον περιοριζόμενον μόνον ἐν τῷ κύκλῳ τοῦ ἱεροῦ τούτου.

Εἶνε πολὺ πιθανόν, ὅτι οἱ κάτοικοι τῶν γειτονευόντων πρὸς τὸ ἱερὸν τοῦ Λυκαίου Διὸς χωρίων, μεθ' ὅλον τὸν μέγαν ἀλλὰ καὶ κρυερὸν σεβασμόν, ὃν ἔτρεφον πρὸς τοῦτο, δὲν ἐπεσκέπτοντο μετ' εὐχαριστήσεως τόπον ἐμποιοῦντα ὁπωσδήποτε οὐκ ὀλίγον τρόμον καὶ ὡς ἐκ τῶν τελουμένων ἐν αὐτῷ ἀπανθρώπων θυσιῶν, ἃς δὲν ἐξήγνιζεν ἐν τῇ συνειδήσει τῶν Ἑλλήνων ἀρκούντως ἡ κατὰ θείαν παράδοσιν καὶ ἐπιταγὴν τέλεσις αὐτῶν, καὶ ὡς ἐκ τῆς ἰδέας τοῦ κινδύνου, ὃν διέτρεχεν αὐτὸς ἕκαστος πλησιάζων εἰς τὸ ἄβατον τοῦ τεμένους.

Εἰς τοῦτό μοι φαίνεται, ὅτι πρέπει νὰ ἀποδοθῇ ἡ ἐκ τοῦ ἱεροῦ ἔλλειψις τῶν πηλίνων εἰδωλίων.

Τὰ εὐτελῆ ταῦτα ἀντικείμενα θὰ ἐδικαιοῦντο νὰ προσφέρωσιν εἰς τὸ ἱερὸν ὡς δεῖγμα τῆς εὐλαβείας αὐτῶν ἄνθρωποι συχνά, καὶ συνήθως ἄνευ ἰδιαιτέρας τινὸς αἰτίας, πλὴν ἐπιδείξεως εὐλαβείας καὶ τῆς συνήθους εὐχῆς, ἐπισκεπτόμενοι τοῦτο· ἐκεῖνοι ὅμως, οἵτινες σπανίως προσήρχοντο εἰς ἱερὸν ὡς τὸ τοῦ Λυκαίου Διός, καὶ οἵτινες εἶχον πρὸς τοῦτο σπουδαῖον ὁπωσδήποτε λόγον, ὤφειλον νὰ προσφέρωσί τι πολυτιμότερον ἢ τὰ συνήθη ἐκ πηλοῦ εἰδώλια. Πολυτιμότερα δὲ πάντως εἶνε τὰ χαλκᾶ ἀγαλμάτια καὶ λοιπὰ ἐκ μετάλλου ἀντικείμενα, ἅτινα ὡς φαίνεται, ἦσαν τὰ συνήθη ἀναθήματα ἐν τῷ ἱερῷ τοῦ Λυκαίου Διός.

Εὑρέθησαν ἐν ὅλῳ ἐννέα σῶα ἀγαλμάτια, ἐλάχιστα τεμάχια ἑνὸς δεκάτου ὡς καὶ δύο βάσεις ἄλλων ὁμοίων, καὶ πρὸς τούτοις εἷς ἀετός, ὅστις φαίνεται ἀπεσπάσθη ἐξ ὁμοίου ἀγαλματίου· πλὴν τούτων εὑρέθησαν εἷς χαλκοῦς δικέφαλος ὄφις εἷς ἀσκὸς καὶ μία κνημίς. Εὑρέθησαν δ' ὁμοίως καὶ δύο ἀργυρᾶ νομίσματα καὶ ἔγγλυφοι δακτύλιοι περὶ τοὺς δέκα, ὧν ὁ εἷς χαλκοῦς οἱ δὲ λοιποὶ σιδηροῖ.

Ἐκ τῶν ἀντικειμένων τούτων μόνη ἡ χαλκῆ κνημὶς ἔφερεν ἀναθηματικὴν ἐπιγραφὴν (ἴδ. κατωτέρω). Ἡ ἐπιγραφὴ αὕτη μετὰ τῶν ὀλίγων γραμμάτων, ἅτινα διατηροῦνται ἐπὶ τῆς ἐκ τοῦ βωμοῦ προερχομενης κεραμίδος εἶνε τὰ μόνα λείψανα γεγραμμένων μνημείων ἐκ τοῦ ἱεροῦ τοῦ Διός.

Ὡς ἦτο πολὺ φυσικὸν τὰ τέσσαρα τῶν σῴων χαλκῶν ἀγαλματίων παριστῶσι αὐτὸν τὸν Δία, τρία εἰκονίζουσι τὸν Ἑρμῆν, τὸν ἀγαπητὸν ἐν Ἀρκαδίᾳ Θεόν, ὅστις ἴσως ἐνταῦθα καὶ ὡς ἄγγελος τοῦ Διος εἶχεν ἰδιαιτέρως τὴν θέσιν του, καὶ τὰ δύο ἄλλα εἰκονίζουσιν ἀνθρώπους ἀσχολουμένους εἰς ἀσχέτους πρὸς αὐτὸ τὸ ἱερὸν πράξεις.

Εἰκ. 8-10. Ὁ Ζεὺς γυμνὸς ἔχων γένεια καὶ βραχεῖαν κόμην ἵσταται ἐπὶ ὀλίγον ὑψηλοῦ τεμαχίου χαλκοῦ φέρων τὸν κεραυνὸν ἐν τῇ ὑψωμένῃ δεξιᾷ καὶ τὸν ἀετὸν ἐν τῇ ἀριστερᾷ, ἣν προτείνει κάμπτων κατὰ τὸν ἀγκῶνα. Ὕψ. 0,10. Βάσ. 0,03.

Εἶνε δυστύχημα, ὅτι δὲν παρέχονται ἐκ τῶν δεδομένων τῆς ἀνασκαφῆς ἡμῶν σημεῖα μαρτυροῦντα περὶ τῶν χρόνων τῆς κατασκευῆς τοῦ μικροῦ μὲν ἀλλὰ λίαν ἐνδιαφέροντος ἀγαλματίου τούτου τοῦ Διός.

Ὁ τύπος τοῦ Διὸς κρατοῦντος κεραυνὸν καὶ ἀετὸν δὲν εἶνέ τι πρωτοφανὲς ἐν τῇ ἀρχαϊκῇ τέχνῃ, ἀλλ' ἡ τεχνοτροπία τοῦ ἀγαλματίου καὶ ἐν γένει ἡ ὅλη αὐτοῦ ὄψις εἶνε ἀσυνήθης καὶ πολὺ παράδοξος.

Τὸ σῶμα τοῦ Θεοῦ εἶνε λίαν ἀτέχνως κατεσκευασμένον, ὅλως δὲ παρὰ φύσιν εἶνε ἡ δυσαναλογία μεταξὺ τοῦ μήκους τοῦ ἄνω μέρους τοῦ κορμοῦ (0,042) ἀπὸ τοῦ αἰδοίου μέχρι τοῦ λαιμοῦ καὶ τοῦ μηκους τῶν σκελῶν (0,035). Τὰ τελευταῖα ταῦτα εἶνε ὑπερμέτρως βραχέα. Αἱ κνῆμαι οὐδόλως δηλοῦνται ἐπίσης καὶ τὰ γόνατα. Καὶ οἱ πόδες εἶνε ὅλως ἄμορφοι, καὶ μόνον πρὸς διάκρισιν τῶν δακτύλων τοῦ ποδὸς ἐχαράχθησαν ἀμελῶς γραμμαὶ

[1] Ἐν τῷ Μουσείῳ τῆς Λυκοσούρας ἀπόκεινται ἀκόμη πολλὰ πινακίδια πήλινα μετὰ σπουδαίων ἀναγλύπτων κηρυκείων παντοίων μορφῶν, εὑρεθέντα παρὰ τὸ Μέγαρον.

[2] Ἀρχ. Ἐφημ. 1902

τινες ἐπιπόλαιοι χωρίζουσαι τὸ ἄκρον τούτου εἰς τέσσαρα ἄνισα μέρη, ἅτινα πρέπει νὰ εἰκονίζωσι τοὺς δακτύλους.

Τὸ στῆθος μετὰ τῆς κοιλίας εἶνε ὅλον ἐπίπεδον καὶ σχεδὸν ἴσου πλάτους καθ' ὅλον τὸ μῆκος. Ὁ ὀμφαλὸς δηλοῦται οὐχὶ ἀκριβῶς ἐν τῷ μέσῳ διὰ σχετικῶς βαθέως μικροῦ κύκλου, δι' ἀβαθεστέρων δὲ τοιούτων κύκλων δηλοῦνται καὶ αἱ θηλαὶ τῶν μαστῶν, ἐξ ὧν ἡ δεξιὰ ἔχει πέριξ ἕτερον κύκλον μεγαλείτερον ἐκ στιγμῶν, δηλοῦντα ἴσως τὰς τρίχας. Τὸ αἰδοῖον δὲν ἔχει φυσικὴν μορφὴν καὶ ἐξέχει πολύ. Αἱ τρίχες τούτου δηλοῦνται διὰ λεπτοτάτων γραμμῶν, ἔχουσι δὲ πέριξ μικρὰς στιγμὰς ὁριζούσας ἄνωθεν τὴν ἥβην.

Εἰκὼν 8.

Εἰκὼν 9.

Εἰκων 10.

Ὁ ἀριστερὸς ὦμος εἶνε καθ' ὑπερβολὴν ὀγκώδης καὶ ἐν μεγάλῃ δυσαναλογίᾳ πρὸς τὸ στῆθος, πρὸς ὃ συνδέεται πολὺ ἀτέχνως. Τοὐναντίον οὐδόλως τονίζεται ὁ δεξιὸς ὦμος, ὃν ἐδυσκολεύθη νὰ παραστήσῃ ὁ κατασκευάσας τὸ ἀγαλμάτιον ὡς ἐκ τῆς στάσεως τοῦ ὑψωμένου βραχίονος. Καὶ οἱ βραχίονες εἶνε ὅλως ἄμορφοι οὐδόλως δὲ διακρίνονται τὰ ἀπαρτίζοντα αὐτοὺς διάφορα μέρη· πρὸς χωρισμὸν τῶν δακτύλων ἐχαράχθησαν ἀσκόπως λεπταί τινες γραμμαὶ ἐπὶ τῶν χειρῶν.

Ἀλλὰ τὸ πρόσωπον ὑπερβάλλει τὸ λοιπὸν σῶμα ὡς πρὸς τὴν ἀδεξιότητα τῆς παραστάσεως τῶν διαφόρων αὐτοῦ μερῶν.

Τὰ ὦτα ἰδίως οὐδόλως σχεδὸν εἰκονίσθησαν καὶ

μόνον ἄμορφα μικρὰ τεμάχια χαλκοῦ ὑπάρχουσιν ἀντὶ τούτων ὄπισθεν τῶν παρειῶν. Καὶ οἱ ὀφθαλμοὶ οὐδόλως ἐσχηματίσθησαν.

Ἐν ἀντιθέσει πρὸς τὴν ὅλως πρωτογενῆ ἀμορφίαν τοῦ προσθίου μέρους τοῦ σώματος εὑρίσκεταί πως τὸ ὀπίσθιον μέρος τούτου.

Ὅλως πρωτογενοῦς τέχνης εἶνε καὶ το πτηνόν, ὅπερ ἵσταται ἐπὶ μικροῦ τεμαχίου χαλκοῦ ἐντὸς τῆς παλάμης τῆς ἀριστερᾶς χειρός, ἐνθυμίζει δὲ τὰ παλαιότατα ἐξ Ὀλυμπίας χαλκᾶ ἀπεικονίσματα πτηνῶν.

Τὰ ἀνωτέρω ἐκτεθέντα χαρακτηριστικὰ τοῦ ἀγαλματίου ἀναγκάζουσιν ἡμᾶς νὰ ἀναγάγωμεν τὴν κατασκευὴν αὐτοῦ εἰς τοὺς χρόνους τοὺς προσεγγίζοντας πρὸς τὰς πρώτας ἀρχὰς τῆς Ἑλληνικῆς τέχνης.

Ὁ ἐν εἴδει φενάκης σχηματισμὸς τῆς βραχείας κόμης μετὰ τῶν ἀτάκτων γραμμῶν, αἵτινες διακρίνουσιν ἐπ' αὐτῆς τὰς τρίχας, ὡς καὶ ἡ ἐν γένει διάπλασις τοῦ προσώπου παρέχουσι τὰ γνωρίσματα, ἅτινα ἔδειξεν ἤδη ὁ Furtwängler, ὅτι χαρακτηρίζουσι τὰ ὑπ' αὐτοῦ συλλεχθέντα καὶ ἐξετασθέντα Ἀρκαδικῆς κατασκευῆς ἀγαλμάτια [1]. Ὡς χρονολογία τοῦ ἐπίσης λίαν ἀρχαιοτρόπου γνωστοῦ ἀγαλματίου τοῦ Ὑβρίσστα, τὸ ὁποῖον κατὰ τὸν Furtwängler ἀνήκει εἰς τὴν σειρὰν τῶν αὐτῶν Ἀρκαδικῶν ἀγαλματίων, ὡρίσθη ὑπὸ τούτου τὸ πρῶτον ἥμισυ τοῦ 6 αἰῶνος, ἐνῷ ἄλλανοῦ τὸ αὐτο ἀγαλμάτιον τάσσεται εἰς τὸν 7 αἰῶνα [2]. Ἀλλὰ τὸ ὑπ' ὄψει ἡμῶν ἀγαλμάτιον τοῦ Λυκαίου συγκρινόμενον πρὸ πάντων πρὸς τὸ σῶμα τοῦ ἀγαλματίου τοῦ Ὑβρίσστα φαίνεται πολὺ ἀρχαιότερον. Ἀφ' ἑτέρου τὸ ἀγαλμάτιον ἡμῶν συγκρινόμενον πρὸς τὰ ἀρχαιότερα ἐξ Ὀλυμπίας καὶ Δελφῶν ἀγαλμάτια [3] παρουσιάζει ἀρκετὴν πρόοδον. Τὸ σχῆμα ἰδίως τῆς κεφαλῆς ἔχει ἤδη προσλάβει ἐν τῷ ἡμετέρῳ ἀγαλματίῳ κανονικὴν ὁπωσδήποτε μορφήν, δηλοῦνται δ' ἐπὶ ταύτης ἂν καὶ ἀτέχνως καὶ αἱ διάφοροι λεπτομέρειαι τοῦ προσώπου.

Ὥστε ὑποθέτω, ὅτι δὲν θὰ σφαλῶμεν πολύ, τάσσοντες τοὺς χρόνους τῆς κατασκευῆς τοῦ ἀγαλματίου ἡμῶν ἐντὸς τοῦ 7 αἰῶνος.

Ἀπὸ τῶν ἐξ Ὀλυμπίας καὶ ἄλλων τόπων ἀρχαιοτέρων ἀγαλματίων διαφέρει τελείως ὁ τύπος τοῦ ἡμετέρου, διότι ἐκεῖνα μὲν εἶνε λίαν ἐπιμηκη καὶ γωνιώδη ὅλως δὲ τοὐναντίον τοῦτο εἶνε βραχὺ καὶ τετράγωνον.

Ἀσθενῆ ἀναλογίαν ἔχει ὁ τύπος τοῦ ἀγαλματίου ἡμῶν πρὸς τὰ πρωτογενῆ πήλινα ἐξ Ὀλυμπίας εἰδώλια, ἅτινα πλὴν τῶν ἄλλων δεικνύουσι καὶ τὸν αὐτὸν τρόπον ὡς πρὸς τὴν παράστασιν τοῦ ὀμφαλοῦ καὶ τῶν μαστῶν διὰ κύκλων [1], καὶ τὴν ἐν εἴδει φενάκης κατασκευὴν τῆς κόμης, ἥτις ἐσφαλμένως μοι φαίνεται ἐξηγεῖται ἐν τοῖς πηλίνοις τῆς Ὀλυμπίας ὡς ἴδιον τῆς κεφαλῆς κάλυμμα.

Ἀναλογίαν πρὸς ἐργασίαν ἐν γένει ἐπὶ πηλοῦ παρέχει καὶ ἐν τῷ συνόλῳ ἡ ἐργασία τοῦ ἀγαλματίου ἡμῶν, ἰδίως δὲ ἡ ἀμελὴς καὶ ἐπιπολαία χάραξις τῶν γραμμῶν δι' ὧν δηλοῦνται αἱ τρίχες.

Οὐχὶ σύνηθες εἶνε καὶ τὸ σχῆμα τοῦ κεραυνοῦ, ὃν ἔχει τὸ ἀγαλμάτιον. Εἶνε οὗτος ὀξὺς ἔμπροσθεν καὶ ἀποτελεῖται ὄπισθεν ἐκ τριῶν οἱονεὶ ὀδόντων περὶ ἕνα τέταρτον ἐν εἴδει κακῶς ἐσχηματισμένου κάλυκος ἄνθους.

Εἰκ. 11. Ἀγαλμάτιον Διὸς τοῦ τύπου τοῦ ὀνομασθέντος Διος Ἰθωμάτα [2] τοῦ Ἀγελάδα, ὅμοιον τὸ σχῆμα πρὸς τὰ ἐν Ὀλυμπίᾳ [3] καὶ Δωδώνῃ [4] εὑρεθέντα. Τὸ σῳζόμενον ἥμισυ τῆς δεξιᾶς χειρὸς εἶνε κοῖλον δεικνύον, ὅτι ἐν αὐτῇ ὑπῆρχεν ὁ κεραυνός, ἀλλ' ἡ ἀριστερὰ ἔχει ἀπολέσει παντελῶς τὴν μορφὴν ἐκ τῆς φθορᾶς, ὥστε εἶνε ἄγνωστον πῶς ἐκράτει τὸν ἀετόν. Ἡ ἐν τοῖς καθ' ἕκαστα ἐργασία τοῦ ἀγαλματίου ἡμῶν εἶνε πολὺ ἀμελεστέρα τῶν ἐξ Ὀλυμπίας καὶ Δωδώνης. Ἰδίως κακῶς ἐσχηματισμένοι εἶνε οἱ βραχίονες, λείπει δὲ καὶ ἀπὸ τοῦ στήθους οἱαδήποτε ἔνδειξις μυῶν ἢ ἄλλων διακεκριμένων μερῶν.

Καὶ τὸ πρόσωπον εἶνε ἐπιπολαιότατα εἰργασμένον· οἱ ὀφθαλμοὶ ἐδηλοῦντο διὰ κύκλων, τὸ στόμα δι' ἀμυδρᾶς γραμμῆς, καὶ τὰ γένεια διὰ παραλλήλων σχεδὸν χαραγμάτων, ὀλίγον μόνον ἐπιμε-

[1] Sitzungsber. der Bayr. Akad. 1899, 566 κ. ἑ.
[2] Perrot. Chipiez Hist. de l'art VIII σελ. 469 εἰκ. 239.
[3] Bull. 1897, 172. Πβλ. Sitzungsber. der Bayr. Akad. ἔ. ἀ. σελ. 580. Olympia IV, XV καὶ XVI.

[1] Olympia IV πίν. XVII. Ἴδε καὶ Carapanos Dodone πίν. XII.
[2] Collignon Sculpt. I. 318. Perrot. Chipiez VIII. 469.
[3] Olympia πίν. VII, 43, 45 καὶ 46.
[4] Carapanos Dodone πίν. XII 4.

λεστέρων ἢ παρὰ τῷ προηγουμένῳ ἀγαλματίῳ. Ἡ ῥὶς εἶνε ὅλως ἄμορφος. Ἡ κόμη περιβάλλει ὡς κρῖκος τὸ κρανίον, ἐπὶ τοῦ ὁποίου χωρίζονται διὰ λεπτῶν καθέτων γραμμῶν διάφορα μέρη.

Ἡ ἐργασία αὕτη τῆς κεφαλῆς πείθει ἡμᾶς, ὅτι καὶ τοῦτο τὸ ἀγαλμάτιον εἶνε Ἀρκαδικὸν κατασκεύασμα, ἐν Ἀρκαδικῇ τινι πολίχνῃ κατασκευασθὲν ἐκ τύπου ὁμοίου πρὸς τοὺς τῶν ἀγαλμάτων τῆς Ὀλυμπίας καὶ Δωδώνης.

Οἱ πόδες τοῦ ἀγαλματίου εἶνε ἐπιμήκεις καὶ φαίνεται, ὅτι ἦσαν προσκεκολλημένοι δι' ὕλης τινος ἐπὶ τῆς ἀπολεσθείσης βάσεως χωρὶς νὰ στερεῶνται ἐπὶ ταύτης δι' ἄλλου τινὸς τεχνικοῦ μέσου.

Εἰκὼν 11.

Ἡ patina τοῦ ἀγαλματίου εἶνε ἀνοικτοῦ πρασίνου χρώματος διάφορος ὀλίγον τῆς τοῦ προηγουμένου ἀγαλματίου καὶ πάντων τῶν λοιπῶν. Ἀπολεπίζεται ὡς λεπτὸς εὔθραυστος φλοιός, κάτωθεν δ' αὐτῆς ὑπάρχει ἕτερον στρῶμα ἀνοικτοῦ κυανοῦ χρώματος ὅπερ τρίβεται εἰς κόνιν (δὲν ἀπολεπίζεται) καὶ μετὰ τοῦτο φαίνεται τὸ χρυσίζον χρῶμα τοῦ χαλκοῦ.

Ὕψος ἀγαλματίου 0,09.

Εἰκ. 12-14. Ἀγαλμάτιον ὡραίου ἀρχαϊκοῦ τύπου Διὸς καθημένου ἔχοντος πλουσίαν μακροτάτην κόμην καὶ γένειον σφηνοειδές. Φορεῖ χιτῶνα ἡμιχειρίδωτον, ποδήρη, προσκείμενον στενῶς τῷ σώματι, καὶ μακρὸν ἱμάτιον καλύπτον τὸ ἀριστερὸν ἥμισυ τοῦ κορμοῦ, τό τε πρόσθιον καὶ τὸ ὀπίσθιον, ἔνθα καὶ καταλήγει ἡ μία αὐτοῦ ἄκρα τῆς ἑτέρας κρυπτομένης ἔμπροσθεν. Τὰ σκέλη εἶνε συνεσφιγμένα, ἀμφότεροι δὲ οἱ γυμνοὶ πόδες πατοῦσιν ἐπὶ ἐστρογγυλωμένης θρήνυος. Οἱ γλουτοὶ καὶ τὸ κάτω μέρος τῶν μηρῶν εἶνε ὁριζοντίως ἀποκεκομμένοι, διότι ἐκάθητο ἐπὶ θρόνου, ὅστις ἀπωλέσθη. Μεταξὺ τῶν σκελῶν κατὰ τὸ ὄπισθεν τῶν γονάτων μέρος ὑπάρχει βαθεῖα ὀπή, δι' ἧς συνεδέετο πιθανῶς ὁ θρόνος πρὸς τὸ σῶμα. Ἀμφότεροι οἱ βραχίονες εἶνε κεκαμμένοι κατὰ τοὺς ἀγκῶνας καὶ προτεταμένοι εἰς τὸ ὕψος περίπου τῆς κοιλίας. Ὁ δεξιὸς εἶνε ὀλίγον περισσότερον ἀπομεμακρυσμένος τοῦ κορμοῦ. Διὰ τῆς ἀριστερᾶς χειρὸς ἐκράτει κεραυνόν, ἐν δὲ τῇ δεξιᾷ εἶχε τὸ *λίτυον* (lituum)[1].

Εἶνε διὰ πολλοὺς λόγους σπουδαῖον τὸ ἀγαλμάτιον τοῦτο.

Ἡ ἐμφάνισις αὐτοῦ ἐνθυμίζει τὰς ἐπιμελῶς γεγραμμένας μορφὰς τῶν καλῶν μελανομόρφων ἀγγειογραφιῶν. Τὰ ὀλίγον γωνιώδη χαρακτηριστικὰ τοῦ προσώπου αὐτοῦ, οἱ μεγάλοι στρογγύλοι καὶ προβεβληκότες ὀφθαλμοί, ὧν αἱ κόραι δηλοῦνται δι' ἀμυδρῶς κεχαραγμένων μικρῶν κύκλων, ὁ σφηνοειδὴς πώγων, ὁ ἀκριβῶς ἐσχηματοποιημένος μύσταξ, τὰ ἄμορφα καὶ παρὰ φύσιν τεθειμένα ὦτα, ὡς καὶ τὸ ὀξὺ στόμα ἔχον τὰ ἄκρα ὀλίγον πρὸς τὰ ἄνω σεσυρμένα καὶ τέλος τὸ ἀφελὲς μειδίαμα τῆς ἐκφράσεως εἶνε ἐκ τῶν τυπικῶν γνωρισμάτων τῆς τέχνης τοῦ δευτέρου ἡμίσεως τοῦ 6 αἰῶνος. Ἐν πλήρει δ' ἁρμονίᾳ πρὸς ταῦτα εὑρίσκεται ἡ ἐξηναγκασμένη παράστασις τοῦ σώματος μὲ τοὺς στερουμένους ἐλευθερίας κινήσεως βραχίονας καὶ τὰ στερεῶς περικεκλεισμένα ἐν τῷ ἐνδύματι σκέλη. Αἱ πτυχαὶ τοῦ χιτῶνος διὰ λεπτῶν ἐγχαράκτων κυματοειδῶν γραμμῶν, αἵτινες εἶνε πολὺ ὀλιγώτεραι κατὰ τὰ σκέλη, ἀπαντῶνται ὁμοίως ἐπὶ μελανομόρφων ἀγγειογραφιῶν. Βαθύτεραι εἶνε αἱ πτυχαὶ τοῦ μικροῦ ἱματίου, ἄξιον δὲ παρατηρήσεως ὡς πρὸς τὴν ἐπιμέλειαν μεθ' ἧς κατεσκευάσθη τὸ ἀγαλμάτιον, εἶνε ὅτι τοῦ τμήματος τοῦ ἱματιδίου,

[1] Πρβλ. Daremberg Saglio, lituus.

ὅπερ πρῶτον ἐκάλυπτε τὸν ἀριστερὸν ὦμον καὶ θὰ ἦτο ἑπομένως περισσότερον τεταμένον, αἱ πτυχαὶ εἶνε ὁμοίως διὰ λεπτῶν γραμμῶν κεχαραγμέναι ἐνῷ αἱ λοιπαὶ τοῦ ἱματιδίου πτυχαὶ εἶναι ἀρκούντως βαθεῖαι, ἂν καὶ πολὺ κατὰ συνθήκην διατεθειμέναι.

Ἡ κόμη ὅπως καὶ ἐπὶ τῶν μαρμαρίνων ἀρχαϊκῶν ἀγαλμάτων τῶν πλείστων ἐκ τῶν λεγομένων Κούρων ἢ Ἀπολλώνων πίπτει ἐπὶ τοῦ νώτου λήγουσα ἡμικυκλικῶς ἐν τῷ μέσῳ περίπου τούτου· εἶνε δὲ διὰ παραλλήλων γραμμῶν εἰς πολλὰς πλεξίδας κυματοειδῶς ἐσχηματισμένας κεχωρισμένη. Μικρὰ ταινία κοσμεῖ ταύτην ὄπισθεν εἰς τὸ ὕψος τοῦ ἄνω μέρους τῶν ὤτων, ἔμπροσθεν δ' ἐπιστρέφει αὕτη ὡς ὑψηλὴ στεφάνη τὸ μέτωπον διεσκευασμένη εἰς πέντε ἐπαλλήλους σειρὰς βοστρυχίων. Ὁμοίαν περίπου διάθεσιν κόμης δεικνύει ὁ περίφημος Σάτυρος τῆς Δωδώνης [1] ἀνάλογος δ' εἶνε καὶ ἡ κόμη τοῦ ἐξ Ὀλυμπίας [2] χαλκοῦ Διός, ὅστις εἶνε ὀλίγον νεώτερος τοῦ ἡμετέρου ἀγαλματίου.

Εἰκὼν 12.

Εἰκὼν 13.

Εἰκὼν 14.

Πιστεύω, ὅτι δὲν δύναται νὰ ὑπάρξῃ ἀμφιβολία, ὅτι τὸ ἀγαλμάτιον ἡμῶν εἶνε ἀντίγραφον ἀγάλματος Διὸς ὑπὸ καλοῦ τεχνίτου κατασκευασθέντος. Γίνεται τοῦτο καταφανὲς ἐκ τῆς τεχνικωτάτης συλλήψεως τῆς ὅλης μορφῆς, ἥτις ἐν τοῖς καθέκαστα καὶ ἰδίως ἐν τῇ θέσει τῶν βραχιόνων ὁμοιάζει πολὺ πρὸς τὸν Φειδιακὸν Δία τῆς Ὀλυμπίας· προσεπιμαρτυρεῖ δὲ καὶ ἡ ὑπὸ τοὺς πόδας τοῦ ἀγαλματίου θρῆνυς.

Ἐπὶ σειρᾶς νομισμάτων Ἀρκαδικῶν [3] φέρεται ὡς τύπος τοῦ ὀπισθίου μορφὴ Διὸς καθημένου ἐπὶ θρόνου· ὑπὸ τρία δὲ κυρίως σχήματα ἐμφανίζεται ἡ μορφὴ αὕτη. Ἐπὶ τῶν δύο ὀλίγῳ νεωτέρων τύπων παρίσταται ὁ Ζεὺς φέρων μόνον ἱμάτιον καὶ ἔχων ἐν τῇ ἀριστερᾷ ὑψωμένον τὸ σκῆπτρον καὶ ἐπὶ τῆς προτεταμένης δεξιᾶς ἢ ὑπεράνω ταύτης

[1] Olympia IV πίν. VII, 40 καὶ 40 α. Παραπλησία περίπου εἶνε καὶ ἡ ὑπεράνω τοῦ μετώπου διασκευὴ τῆς κόμης τοῦ ἀρχαϊκοῦ ἀγάλματος ἐκ Καλύβια Κουβαρᾶ Ἀττικῆς (Ἀρχ. Ἐφ. 1902, πίν. 3).

[2] Dodone Pl. IX.

[3] Brit. Mus. Cat. Pelop. πίν. XXXI-XXXII.

πετῶντα τὸν ἀετόν. Ὁ τρίτος τύπος [1] παρουσιάζει τὸν Δία ὁμοιότατα πρὸς τὸ ἀγαλμάτιον ἡμῶν ἐνδεδυμένον καὶ καλυπτόμενον διὰ μακροῦ ἱματίου. Διαφέρει ἀπὸ τοῦ ἡμετέρου ἀγαλματίου ὀλίγον ὡς πρὸς τὴν θέσιν τῆς δεξιᾶς χειρὸς ἥτις ἐκεῖ εἶνε ὑψηλότερον καὶ κρατεῖ τὸ σκῆπτρον καὶ ὡς πρὸς τὸ μῆκος τῆς κόμης, ἀλλὰ συμφωνεῖ πρὸς τοῦτο ὡς πρὸς τὴν θέσιν τῆς κρατούσης τὸν κεραυνὸν ἀριστερᾶς χειρός. Κοινὸν πρὸς τούτοις ἀμφοτέρων τῶν παραστάσεων γνώρισμα εἶνε ἡ ὑπὸ τοὺς πόδας θρῆνυς.

Ἡ τεχνοτροπία πρὸ πάντων τῆς ἐπὶ τοῦ προσθίου τοῦ νομίσματος κεφαλῆς δεικνύει, ὅτι τὸ νόμισμα κατεσκευάσθη, καθ' οὓς χρόνους καὶ τὸ ἀγαλμάτιον, εἶνε δὲ πολὺ πιθανόν, ὅτι ἀμφότερα τὰ ἔργα μιμοῦνται ἓν κοινὸν πρότυπον, ὅπερ ἴσως ὁ χαράκτης τοῦ νομίσματος μετεσκεύασεν ὀλίγον, ὡς οὐχὶ σπανίως συμβαίνει κατὰ τὴν ἀπεικόνισιν ἀγαλμάτων ἐπὶ νομισμάτων.

Τὸ ἄγαλμα τοῦτο θὰ εὑρίσκετο ἐν πόλει τινὶ ἢ τόπῳ κατέχοντι ἐξαιρετικὴν θέσιν μεταξὺ ὅλων ἐν γένει τῶν Ἀρκάδων, ἀλλὰ τοιοῦτος τόπος μοι φαίνεται, ὅτι κάλλιστα ἠδύνατο νὰ εἶνε τὸ Λύκαιον, ὅπερ ἐκ τοῦ ἐν αὐτῷ ἱεροῦ τοῦ Διὸς ἀπήλαυε γενικοῦ σεβασμοῦ παρὰ τοῖς Ἀρκάσιν καὶ ἐθεωρεῖτο ὡς φαίνεται, κοινὸν πάντων τούτων κτῆμα [2]. Ἐπὶ τοῦ Λυκαίου κατὰ πᾶσαν πιθανότητα θὰ εὑρίσκετο τὸ ἄγαλμα, ὅπερ ἐν ἀπομιμήσει σώζεται ἐν τοῖς νομίσμασι καὶ τῷ ἀγαλματίῳ ἡμῶν, ἴσως δ' ὅπως φέρῃ τοῦτο ἐχρησίμευεν ἡ βάσις, ἧς τὰ θεμέλια εὗρον κατὰ τὰς ἀνασκαφάς μου πλησίον τοῦ βορειοτέρου κίονος.

Θὰ ἠδύνατό τις νὰ ἀντιτάξῃ, ὅτι ὁ τύπος τοῦ ἀγαλματίου ἡμῶν εἶνε Ἰωνικὸς καὶ ὅτι δύσκολον θὰ ἦτο τὸ ἄγαλμα ὅπερ οὗτος ἀπεικονίζει νὰ εὑρίσκετο ἐν Ἀρκαδικῇ πόλει, ἀλλὰ μήπως καὶ ὁ τύπος τῆς κεφαλῆς ἐπὶ τοῦ προσθίου μέρους τοῦ Ἀρκαδικοῦ νομίσματος δὲν εἶνε Ἰωνικός ;

Ὁ Furtwängler [3] λέγει περὶ ταύτης, ὅτι εἶνε Ἰωνικὸς ὡς πρὸς τὴν διασκευὴν τῆς κόμης, ἀναγνωρίζει ὅμως gewisse herbe Härte des Gesichtes, ἡ ὁποία δεικνύει τὴν Ἀρκαδικὴν τέχνην, ἀλλὰ δὲν

[1] Overbeck Kunstmythol. I, Münzt. II 2.
[2] Daremberg Saglio ἔ. ἀ. σελ. 1434.
[3] ἔ. ἀ. σελ. 582.

ἠδύνατο ἡ Härte αὕτη νὰ ἀποδοθῇ ἐν μέρει εἰς τὸν χαράκτην τοῦ νομίσματος, ὅστις ἔχων ὡς πρότυπον ἰωνικὰ ἔργα, τὰ μὲν ἐξωτερικὰ καὶ εὐκολώτερα γνωρίσματα, ὡς τὴν κόμην, ἀντέγραψε συμφώνως πρὸς τὸ πρότυπον, εἰς δὲ τὴν ἔκφρασιν τοῦ προσώπου ἔδωκε τὴν τραχύτητα ἴσως καὶ ἐξ ἀδυναμίας; Ἀλλὰ καὶ ἡ τραχύτης, ἥτις φαίνεται ἐπὶ τοῦ ὑπὸ τοῦ Furtwängler ἀναφερομένου νομίσματος, δὲν ὑπάρχει, ὥς μοι φαίνεται ἐπὶ τοῦ ὁμοίου νομίσματος, ὅπερ δημοσιεύει ὁ Overbeck.

Ὁ κεραυνός, ὃν εἶχε τὸ ἀγαλμάτιον ἐν τῇ ἀριστερᾷ χειρὶ ἀπετελεῖτο ἐκ λεπτοῦ ῥαβδίου, μακροῦ ὅσον ἡ περιέχουσα τοῦτον παλάμη τῆς χειρός, ὅπερ ἀμφοτέρωθεν ἔληγεν εἰς ἀτρακτοειδὲς ἐξόγκωμα. Τὸ ἄνω τῶν ἐξογκωμάτων τούτων εἶνε ἀπεσπασμένον.

Σπουδαιότερον εἶνε τὸ σύμβολον, ὅπερ κρατεῖ ὁ Ζεὺς ἐν τῇ δεξιᾷ αὐτοῦ χειρί. Ἀποτελεῖται τοῦτο ἐκ μικροῦ ῥαβδίου σπειροειδῶς κεκαμμένου ἄνω καὶ λήγοντος κάτω εἰς στογγύλον κομβίον.

Ὅμοιον ἀντικείμενον δὲν εὗρον ἐγὼ ἐπὶ οὐδενὸς ἀρχαίου Ἑλληνικοῦ ἔργου πλὴν μιᾶς ἴσως ἐξαιρέσεως, περὶ ἧς γίνεται κατωτέρω λόγος. Ἀλλ' ἐπὶ πλείστων Ῥωμαϊκῶν νομισμάτων [1] φέρεται ὡς σύμβολον ἀντικείμενόν τι ὅμοιον καθ' ὅλα πρὸς τὸ ὑπὸ τοῦ ἡμετέρου Διὸς κρατούμενον.

Ἐπὶ τῶν νομισμάτων ἀνεγνωρίσθη, ὅτι τὸ σύμβολον τοῦτο ἀπεικόνιζεν ἓν τῶν ἀρχαιοτάτων καὶ ἱερωτάτων τῶν Ῥωμαίων σκευῶν, τὸν lituum, ἢ ὅπως ὀνομάζει τοῦτον ὁ Πλούταρχος, τὸ *λίτυον* [2].

Τὸ σκεῦος τοῦτο ἐκράτουν, ὡς φαίνεται ἐν τῇ δεξιᾷ χειρὶ οἱ Ῥωμαῖοι augures [3] καὶ μετεχειρίζοντο τοῦτο, ὅταν ἤθελον νὰ χρησμοδοτήσωσι δι' οἰωνοσκοπίας, ὅπως ὁρίζωσι τὰ νοητὰ τετράγωνα, δι' ὧν ἐγίνετο ὑπ' αὐτῶν ἡ οἰωνοσκοπία.

Ὁ Πλούταρχος ἐν Καμίλλῳ (XXXII, 15-20) ὡς ἑξῆς ὁμιλεῖ περὶ τούτου, *τοῦτο δ' ἔστι μὲν ἐπικαμπὲς ἐκ θατέρου πέρατος, καλεῖται δὲ λίτυον· χρῶνται δ' αὐτῷ πρὸς τὰς τῶν πλινθίων ὑπογραφάς, ὅταν ἐπ' ὄρνιος διαμαντευόμενοι καθέζονται.* Ἀκριβέστερον περιγράφει τοῦτο ὁ Λίβιος (I, 18). Baculus sine

[1] Babelon. Monnaies de la républ. I p. 58. 204 καὶ ἀλλαχοῦ.
[2] Πλουτάρχου Ῥωμύλος XXII. Daremberg-Saglio ἐν λ. lituus.
[3] Βάση Ρωμ. Ἀρχαιοτ σελ. 20 Mnemosyne 1890 σελ. 259 κέ. (Valeton).

nudo aduncus incurrum et leviter a summoinflexum bacillum.

Ὁ lituus ἀπεικονίζεται καὶ ἐπὶ σπουδαιοτέρων ῥωμαϊκῶν καλλιτεχνημάτων.

Ἡ ἀρχαιότης καὶ μεγάλη παρὰ τοῖς Ῥωμαίοις ἱερότης τοῦ συμβόλου τούτου μαρτυρεῖται ὑπὸ τῆς παραδόσεως [1] ἥτις ἀναφέρει ὅτι ὁ lituus, ὃν ἔφερεν ὁ Ῥωμύλος, ὅτε δι᾽ αὐτοῦ ὥρισε τὴν περιοχὴν τῆς Ῥώμης, καὶ ὅστις ἐφυλάσσετο μετ᾽ ἄλλων ἱερῶν ἐν τῷ Παλατίῳ, ἠφανίσθη κατὰ τὴν ἅλωσιν τῆς Ῥώμης ὑπὸ τῶν Γαλατῶν καὶ ἀνευρέθη πάλιν μετὰ ταῦτα ἄθικτος ἐν μέσῳ τέφρας προερχομένης ἐκ πυρκαϊᾶς, ἥτις ἠφάνισε πάντα τὰ λοιπὰ ἐπὶ τοῦ Παλατίου ἀντικείμενα.

Εἰδική τις σχέσις τοῦ λιτύου πρὸς τὸν Δία δὲν παραδίδεται οὔτε ἐν τῇ Ῥωμαϊκῇ λατρείᾳ.

Ὅμοιον σύμβολόν μοι φαίνεται, ὅτι ἐκράτει ὁ ἐξ Ὀλυμπίας χαλκοῦς Ζεύς [2]. Τὸ ἀγαλμάτιον τοῦτο παριστᾷ τὸν Δία ὄρθιον ἔχοντα μακρὸν ἱμάτιον ἀφίνον γυμνὸν τὸν δεξιὸν ὦμον, καὶ τοὺς δύο βραχίονας προτεταμένους κατὰ τρόπον ὅμοιον πρὸς τὸ ὑπ᾽ ὄψιν ἡμῶν ἀγαλμάτιον. Ἡ δεξιὰ χεὶρ τοῦ Ὀλυμπικοῦ ἀγαλματίου εἶνε κεκλεισμένη καὶ φέρει διαμπερῆ ὀπήν, ὡς νὰ ἐκράτει τι, πιθανώτατα τὸν κεραυνόν, ἡ δ᾽ ἀριστερὰ εἶνε ὁμοίως κεκλεισμένη· ἀλλ᾽ ἐν ταύτῃ σώζεται εἰσέτι κάτωθεν μικρὸν κομβίον ἔχον σχῆμα οὐχὶ ἀκριβῶς σφαιρικόν, εἰς ὃ κατέληγε τὸ ὑπὸ τοῦ Διὸς φερόμενον σύμβολον, οὗτινος τὸ ἄνωθεν τῆς χειρὸς μέρος ἐθραύσθη.

Ὅτι τὸ μικρὸν τοῦτο κομβίον δὲν εἶνε ἡ μία ἄκρα κεραυνοῦ εἶνε προφανές, ἐγένετο δὲ τοῦτο ἀφορμὴ νὰ ἀμφιβάλῃ ὁ Furtwängler (Olympia Textb. IV ἔ. ἀ.) ἂν τὸ ἀγαλμάτιον τοῦτο παριστᾷ τὸν Δία. Οὗτος παραβάλλει τὸ μικρὸν κομβίον πρὸς τὴν κορυφὴν λαβῆς ξίφους, ἀλλ᾽ ἐκ τῆς ἀναλογίας τοῦ ἀγαλματίου τοῦ Λυκαίου Διὸς ὀφείλομεν νὰ δεχθῶμεν, ὅτι τὸ κομβίον εἶνε τὸ ἄκρον συμβόλου ὁμοίου πρὸς τὸ κρατούμενον ὑπὸ τοῦ ἡμετέρου Διός, ἤτοι τοῦ λιτύου, ὅπερ κατὰ ταῦτα θὰ ἔφερε καὶ ὁ Ζεὺς οὗτος τῆς Ὀλυμπίας.

Τί ἦτο τὸ διὰ τοῦ Ῥωμαϊκοῦ αὐτοῦ ὀνόματος περισωθὲν καὶ πρῶτον νῦν ἐπὶ Ἑλληνικῶν ἔργων ἐμφανιζόμενον τοῦτο σύμβουλον, καὶ ὁποίαν τοῦτο εἶχε σημασίαν ἐν τῇ λατρείᾳ τοῦ Διὸς θὰ μείνῃ ἐπὶ τοῦ παρόντος τοὐλάχιστον ἀνεξήγητον. Ὅπως ἀνεξήγητον μένει καὶ διατὶ οὐδεμία γίνεται αὐτοῦ μνεία ἐν ταῖς Ἑλληνικαῖς παραδόσεσι περὶ τῆς λατρείας τοῦ Διὸς ἐν τοῖς διαφόροις τῆς Ἑλλάδος τόποις.

Ἀξίζει ὅμως ἴσως νὰ ἐξαρθῇ τὸ γεγονός, ὅτι ἐν Ἀρκαδίᾳ τὸ πρῶτον ἐν Ἑλλάδι εὑρέθη τὸ λίτυον, ἐξ ἧς κατὰ τὰς ἀρχαίας Ῥωμαϊκὰς καὶ Ἑλληνικὰς παραδόσεις, αἵτινες ὅμως συνήθως ἀπορρίπτονται ὑπὸ τῶν νεωτέρων [1], ὡρμήθησαν οἱ ὀλίγοι ἄποικοι, οἵτινες ἵδρυσαν τὸν συνοικισμόν, καὶ ὧν ὁ ἡγεμὼν Εὔανδρος πολλὰ παρέδωκε τοῖς Ῥωμαίοις σχετικὰ πρὸς τὴν θρησκείαν καὶ τὸ πολίτευμα [2]. Ἐν τῷ Λυκαίῳ δὲ φαίνεται, ὅτι ἵδρυτο τὸ ἐξοχώτερον ἄγαλμα, ὅπερ ἔφερε τὸ σύμβολον τοῦτο, ἐν τῷ τόπῳ δηλαδή, ἐξ οὗ κατὰ τὰς αὐτὰς πάντοτε παραδόσεις παρελήφθη ἡ σπουδαιοτάτη τῆς ἀρχαιότητος Ῥωμαϊκὴ λατρεία τῶν Λουπερκαλίων [3].

Εἰκ 15. Ζεὺς ὄρθιος ἐπὶ λεπτῆς τετραγωνικῆς πλινθίδος ἐνδεδυμένος μακρὸν ἱμάτιον ἀφίνον ἀκάλυπτον μόνον τὸ δεξιὸν μέρος τοῦ στήθους μετὰ τῶν ὤμων καὶ τοῦ δεξιοῦ βραχίονος καὶ ἔχων τὰς χεῖρας προτεταμένας καὶ ἐν μὲν τῇ κεκλεισμένῃ πυγμῇ τῆς δεξιᾶς κρατῶν τὸν κεραυνόν, οὐδὲν δὲ σύμβολον ἐν τῇ ὁμοίως στερεῶς κεκλεισμένῃ ἀριστερᾷ πυγμῇ. Ὁ Ζεὺς ἡμῶν οὗτος εἶνε καθ᾽ ὅλα ἀνάλογος πρὸς τὸν ἤδη μνημονευθέντα ἐξ Ὀλυμπίας χαλκοῦν Δία. Συμφωνοῦσι πρὸ πάντων ἐν τῇ ἀμφιέσει τοῦ ἱματίου, ὅπερ ὁ ἡμέτερος ἔχει μόνον ὀλίγον μακρότερον, καὶ ἐν τῇ θέσει τῶν βραχιόνων.

Μολονότι ὁ ἡμέτερος Ζεὺς εἶνε πολὺ ἀμελέστερον εἰργασμένος τοῦ ἐξ Ὀλυμπίας, πιστεύω ὅτι εἶνε νεώτερος ἐκείνου, συμπεραίνων τοῦτο πρὸ πάντων ἐκ τοῦ μικροῦ γυμνοῦ μέρους τοῦ στήθους καὶ τοῦ δεξιοῦ ὤμου, ἅτινα εἶνε τεχνηέντως ἀπεστρογγυλωμένα καὶ μετ᾽ ἀρκετῆς φυσικῆς ἀκριβείας διαγεγραμμένα. Ἄτεχνον πολὺ εἶνε πρὸ πάντων τὸ κάτω μέρος τοῦ σώματος τοῦ Διὸς ἡμῶν. ἰδίᾳ δὲ τὸ ἀριστερὸν σκέλος φαίνεται ὡς μὴ ὑπάρ-

[1] Πλουτάρχου Ῥωμύλος ἔ. ἀ. Cic. de divin. I, 17.

[2] Olympia IV, πίν. VII, 40 καὶ 40 α.

[1] Δυστυχῶς καὶ ὁ κύριος Βάσης ἐν τῇ ἱστορικῇ εἰσαγωγῇ τῶν Ῥωμ. Ἀρχ. οὐδ᾽ ὑπαινίσσεται κἂν τὰς παραδόσεις ταύτας.

[2] Liv. I, 5. Διονυσ. Ἀλικαρν. 1.

[3] Mannhardt Mytholog. Forschungen σελ. 93.

χον, καὶ ἡ καμπὴ τοῦ γόνατος παρὰ τῷ δεξιῷ εἶνε πολὺ ὑψηλὰ τεθειμένη.

Αἱ πτυχαὶ τοῦ ἱματίου εἶνε ἐπιπόλαιοι καὶ σκληραὶ ὁμοιάζουσι δὲ πρὸς τὰς πτυχὰς τῶν Ἀρκαδικῶν ἔργων. Οἱ πόδες εἶνε ἐπίσης ἀμελῶς εἰργασμένοι καὶ πατοῦσιν ἀμφότεροι κατὰ τὸν ἀρχαῖον τρόπον εἰς τὴν αὐτὴν γραμμὴν ἐπὶ τῆς πλινθίδος.

Τὴν ἐν τῷ προσώπῳ ὑπάρχουσαν τραχύτητα αὐξάνει ἔτι μᾶλλον ἡ πρὸς τὰ δεξιὰ κάμψις τῆς ῥινὸς προελθοῦσα κατὰ τὴν πτῶσιν ἴσως τοῦ ἀγαλ-

Εἰκὼν 15.

ματίου, ἀλλ' ἡ ἐν γένει αὐτοῦ ἔκφρασις καὶ ἡ ἄτεχνος κατασκευὴ πρὸ πάντων τῶν ὤτων μαρτυροῦσιν, ὅτι καὶ τὸ ἀγαλμάτιον τοῦτο δέον νὰ ταχθῇ εἰς τὴν σειρὰν τῶν Ἀρκαδικῆς τέχνης ἀγαλματίων. Ἡ ἀνάδεσις τῆς κόμης ἀνήκει εἰς τὸ εἶδος τῆς κομώσεως [1] κατὰ τὸ ὁποῖον ἡ κόμη εἰλίσσετο περὶ δέμα τι καὶ ἔμπροσθεν ὑπεράνω τοῦ μετώπου καὶ ὄπισθεν ἐπὶ τοῦ τραχήλου.

Ὁ κεραυνός, ὃν εἶχεν ἐν τῇ δεξιᾷ χειρὶ τὸ ἀγαλμάτιον, δὲν διατηρεῖται καλῶς· φαίνεται ὅτι συνίστατο ἐκ τριῶν ἀκτίνων ἑκατέρωθεν, αὗται δ' ἀπε-

Εἰκὼν 16.

τελοῦντο ἐκ μικρῶν λεπτῶν ἐλασματίων, τῶν ὁποίων ἓν μόνον εἶνε ἄνω σῶον, ἐνῷ ἐκ τῶν λοιπῶν μόνον μικρὰ μέρη σώζονται.

Ὕψ. 0,098, ὕψ πλινθίδος 0,004.

Εἰκ. 16. Τὸ ἄκρον δεξιᾶς χειρὸς κρατούσης κεραυνόν, οὗτινος τὸ ἄνω μέρος ἐθραύσθη. Ἡ χεὶρ αὕτη προέρχεται ἐξ ἀγαλματίου Διὸς μεγαλειτέρου τῶν λοιπῶν, ἐξ οὗ πλὴν ταύτης ἐσώθη ἴσως μόνον τὸ ἐν εἰκ. 17 ἄκρον δεξιοῦ ποδός. Ἡ ἀναλογία τοῦ μεγέθους καὶ ὁ αὐτὸς τρόπος ἐργασίας μαρτυροῦσι περὶ τούτου.

Ὁ κεραυνὸς ἔχει ἐνταῦθα μᾶλλον εὐδιακρίτως τὸ σχῆμα ἡμιανεωγμένου κάλυκος ἄνθους λωτοῦ, τὸ δὲ στέλεχος αὐτοῦ φέρει πολλὰς μικρὰς δακτυλιοειδεῖς ἐξοχάς.

Ἡ ξηρότης τῆς μορφῆς τόσον τοῦ ποδὸς ὡς καὶ τῆς χειρός, καὶ ἡ ὑπερβολικὴ ἐπιμέλεια ὅπως ἀποδοθῶσιν αἱ διάφοροι λεπτομέρειαι δεικνύουσιν, ὅτι τὸ ἀγαλμάτιον ἀνῆκεν εἰς τοὺς ἀρχαϊκοὺς χρόνους τῶν ἀρχῶν τοῦ 5 αἰῶνος.

Μῆκ. χειρὸς 0,035, μῆκ. ποδὸς 0,04.

Εἰκὼν 17.

Ἐνταῦθα δέον νὰ ἐξετασθῇ καὶ ὁ ἐν εἰκόνι 18-19 ἀετός, ὅστις ὡς φαίνεται ἐκ τοῦ σημείου τῆς συν-

[1] Berliner Winckelmannsprogr. 50 σελ. 129.

αφείας τοῦ ὑπάρχοντος μεταξὺ τῶν σκελῶν αὐτοῦ, ἦτο ἴσως προσκεκολλημένος ἐπὶ τῆς χειρὸς ἀγαλματίου τινὸς τοῦ Διός, ἴσως μάλιστα ὑπῆρχεν ἐπὶ τῆς ἀριστερᾶς χειρὸς τοῦ ἀγαλματίου, ἐξ οὗ προέρχονται καὶ τὰ ἄρτι μνημονευθέντα τεμάχια.

Τὸ σχῆμα τοῦ ἀετοῦ οὐχὶ δι' ὅλης αὐτοῦ τῆς ὁρμῆς πετῶντος ἀλλ' οἱονεὶ αἰωρουμένου καὶ ἔχοντος τὰς πτέρυγας οὐχὶ τελείως ἐκτεταμένας, τὰ δὲ σκέλη προσκεκολλημένα τῷ σώματι, καὶ τὸν λαιμὸν μὴ τείνοντα πρὸς τὰ ἐμπρός, εἶνε ὡραιότατον καὶ ἀποδίδεται μετὰ πολλῆς χάριτος καὶ τέχνης.

Ὅτι καὶ διὰ τὴν χρονολογίαν τοῦ ἀετοῦ τούτου δὲν πρέπει νὰ κατέλθωμεν πολὺ πέραν τῶν ἀρχῶν τοῦ 5 αἰῶνος μαρτυρεῖ ἡ κατὰ συνθήκην διὰ τοξοειδῶν γραμμῶν παράστασις τοῦ πτιλώματος [1] ἐπὶ τοῦ νώτου καὶ κάτωθεν τῶν πτερύγων τούτου.

Ἀξία σημειώσεως εἶνε ἡ ἀρίστη διατήρησις τοῦ χαλκοῦ τούτου· αἱ γωνίαι τῶν χαραγμάτων εἶνε τοσοῦτον ὀξεῖαι, ὥστε γεννῶσι τὴν πεποίθησιν, ὅτι ἐλάχιστον ἴσως μόνον χρόνον ἔμεινεν ἐν ὑπαίθρῳ τὸ ἔργον.

Μῆκ. ἀπὸ ῥάμφους μέχρις οὐρᾶς 0,068 καὶ μεταξὺ τῶν ἄκρων τῶν πτερύγων 0,08.

Πίν. 9. Ὁ Ἑρμῆς ἀγένειος ἐνδεδυμένος βραχὺν χιτωνίσκον καὶ βαρεῖαν χλαμύδα καὶ ἔχων ὑψηλὸν κωνικὸν πῖλον, καὶ ὑψηλὰ σανδάλια μὲ λείψανα πτερύγων ὄπισθεν, ἵσταται ὄρθιος ἐπὶ μικρᾶς βάσεως, περὶ τὴν ὁποίαν σῴζεται ἀκόμη ὁ μόλυβδος, δι' οὗ ἐστερεοῦτο τὸ ἀγαλμάτιον ἐπὶ τοῦ βάθρου του.

Εἰκὼν 18.

Εἰκὼν 19.

Κατὰ τὴν στάσιν καὶ τὸν ἐν γένει σχηματισμὸν τοῦ σώματος καὶ τῆς ἐνδυμασίας αὐτοῦ τὸ ἀγαλμάτιον ἡμῶν τάσσεται εἰς τοὺς χρόνους καθ' οὓς πλησιάζει νὰ συντελεσθῇ ἡ μετάβασις ἀπὸ τῆς ἀρχαϊκῆς τεχνοτροπίας τῆς μετὰ δυσκαμψίας καὶ ἄνευ τινὸς κινήσεως παραστάσεως τοῦ ἀνθρωπίνου σώματος εἰς τὴν ἐλευθέραν καὶ πλήρη ζωῆς ἀπεικόνισιν τοῦ σώματος διὰ τῆς τελείως ἀνεπτυγμένης τέχνης.

Ὁ Ἑρμῆς ἡμῶν στηρίζει μὲν εἰσέτι μεθ' ὅλου τοῦ πέλματος καὶ τοὺς δύο πόδας ἐπὶ τῆς βάσεως, ἀλλ' οὗτοι δὲν εὑρίσκονται πλέον βεβιασμένως προσκεκολλημένοι ἐπὶ τῆς αὐτῆς γραμμῆς, ἔχει δὲ ἤδη ἀρχίσει ἡ μερικὴ ἀπελευθέρωσις τοῦ ἑνὸς τῶν δύο σκελῶν, διότι μόνον ἐπὶ τοῦ δεξιοῦ σκέλους φαίνεται, ὅτι φέρεται τὸ βάρος τοῦ σώματος, ἐνῷ τὸ ἀριστερὸν παρίσταται ὡσεὶ ἐν ἀναπαύσει εὑρισκόμενον ἢ καὶ ἕτοιμον νὰ κινηθῇ πρὸς βάδισμα.

Ὅτι ὅμως ὁ τεχνίτης δὲν ἦτο καὶ πολὺ συνηθισμένος ἐν τῇ παραστάσει τοῦ σχήματος τούτου, τῆς ἀπεικονίσεως δηλαδὴ τοῦ ἑνὸς σκέλους ἠλευθερωμένου ἀπὸ τοῦ βάρους τοῦ σώματος δεικνύει καὶ τὸ γεγονός, ὅτι τὴν κάμψιν τοῦ μὴ φέροντος

[1] Πρβλ. Carapanos Dodone XXI.

βάρος ἀριστεροῦ σκέλους ἀκολουθεῖ καὶ ποιά τις ἐλαφρὰ κάμψις τοῦ δεξιοῦ, δι' οὗ προσδίδεται ἀβεβαιότης τις εἰς τὴν στερεότητα τῆς στάσεως τοῦ ἀγαλματίου.

Ὁ Ἑρμῆς ἡμῶν κατεσκευάσθη καθ' οὓς περίπου χρόνους καὶ τὸ ἀγαλμάτιον τοῦ ἐκ Λούσων Ἀπόλλωνος, ὃν ἐδημοσίευσεν ὁ Furtwängler [1], καὶ τὰ τούτῳ συγγενῆ ἔργα ὅσα ἐκεῖ ἀναφέρονται, δηλαδὴ κατὰ τὴν 2 ἢ 3 δεκαετηρίδα τοῦ 5 αἰῶνος. Μετὰ τοῦ ἐκ Λούσων Ἀπόλλωνος ἔχει πρὸς τούτοις κοινὴν καὶ τὴν λεπτοφυᾶ κατασκευὴν τοῦ σώματος καὶ ἰδίᾳ τῶν σκελῶν.

Ἡ παράστασις τοῦ χιτωνίσκου, ὅστις δὲν εἶνε ὑπερβαλλόντως λεπτοϋφής, οὐδὲν τὸ ἐξαιρετικὸν παρουσιάζει, ἀξία παρατηρήσεως εἶνε μόνον ποιά τις ἐπιτηδειότης περὶ τὴν προσαρμογὴν αὐτοῦ εἰς τὸ σῶμα κατὰ τοὺς μηρούς, οἵτινες δὲν ἔχουσι τὴν αὐτὴν κάθετον διεύθυνσιν ὡς ἐκ τῆς διαφόρου θέσεως τῶν σκελῶν.

Ἡ χλαμὺς εἶνε διὰ στρογγύλου κομβίου παριστα μένου δι' ἐγχαράκτου λεπτοῦ κύκλου κάτωθεν τοῦ λαιμοῦ κεκομβωμένη· ἔμπροσθεν εἶνε διπλῆ καὶ βραχυτέρα, ὄπισθεν δὲ φθάνει μέχρι κάτωθεν τῶν γλουτῶν καὶ ἔχει ἀνὰ ἕνα ἐξέχοντα κροσσὸν καθ' ἕκαστον ἄκρον. Ὁ τρόπος καθ' ὃν αὕτη φέρεται δὲν εἶνε τόσον συνήθης. Ἡ χλαμὺς κατὰ πάντας σχεδὸν τοὺς χρόνους τῆς ἀρχαιότητος συνήθως πορποῦται ἐπὶ τοῦ δεξιοῦ ὤμου καὶ ἀφίνει ἐλεύθερον τὸν δεξιὸν βραχίονα, ἐνίοτε πορποῦται κατ' ἄλλον τρόπον, σπανιώτατα ὅμως, ὅπως παρὰ τῷ Ἑρμῇ ἡμῶν, ἐν τῷ μέσῳ τοῦ στήθους κάτωθεν τοῦ λαιμοῦ εἰς τρόπον, ὥστε νὰ καλύπτῃ καὶ τοὺς δύο βραχίονας.

Φαίνεται ὅτι ὁ τρόπος οὗτος τῆς φορήσεως τῆς χλαμύδος προῆλθεν ἐκ τῆς ἐν τῇ ψυχρᾷ χώρᾳ τῶν Ἀρκάδων ὑπαρχούσης συνηθείας νὰ φέρωσι κεκομβωμενην ἐπὶ τοῦ μέσου τοῦ στήθους, καὶ καλύπτουσαν ἐξ ὁλοκλήρου τὸ σῶμα τὴν βαρεῖαν χλαῖναν, ὡς βλέπομεν τοῦτο ἐπί τινων ἀδημοσιεύτων εἰσέτι ἀγαλματίων τοῦ ἐθνικοῦ Μουσείου (ἀρ. 13057) εὑρεθέντων ἐν ταῖς παρὰ τὸ Μπέρεκλα ἀνασκαφαῖς τοῦ ναοῦ τοῦ Πανός (ἴδ. ἀνωτέρω). Ἀξία σημειώσεως εἶνε καὶ ἡ μεμετρημένη καὶ μετ' ἀσυνήθους τέχνης παράστασις τῶν πτυχῶν τῆς χλαμύδος ἐπί τε τοῦ προσθίου καὶ τοῦ ὀπισθίου μέρους τοῦ ἀγαλματίου.

[1] Sitzungsber. Bayr Akadem. 1899 σελ. 567.

Λίαν ἀποτόμως ξενίζει τὸν βλέποντα τὸν Ἑρμῆν ἡμῶν ἡ ἀσχημία τῶν χαρακτηριστικῶν τοῦ προσώπου καὶ ἡ ἀδεξιότης τῆς παραστάσεως αὐτῶν εὑρισκόμενα ἐν μεγίστῃ ἀντιθέσει πρὸς τὴν σχετικῶς μεγάλην τέχνην, μεθ' ἧς εἶνε κατεσκευασμένον τὸ λοιπὸν σῶμα.

Τὰ παρὰ φύσιν ἐξωγκωμένα χειλη καὶ ἡ πεπλατυσμένη καὶ ὀλίγον ἐξέχουσα ῥὶς ἠδύναντο κάλλιστα νὰ ἀπεικονίζωνται ὁμοίως ἐπὶ προσώπου Αἰθίοπος. Οἱ ὀφθαλμοὶ εἶνε λίαν ἐπιμήκεις, καὶ τὰ βλέφαρα ὑπερμέτρως ἐξωγκωμένα, τὸ δὲ ὑπὲρ τὸ δεξιὸν βλέφαρον τόξον ἐκτείνεται ἀδεξίως μέχρι τοῦ ὠτός, καὶ παρίστανται ἐν γένει τὰ μέρη ταῦτα τοῦ προσώπου, ὅπως καὶ τὰ ὦτα μετ' ἀτελείας, ἥτις οὐδ' εἰς τὰ μᾶλλον ἀρχαϊκὰ ἔργα τῶν ἄλλων Ἑλληνικῶν χωρῶν ἀπαντᾷ.

Ὁ σχηματισμὸς οὗτος τοῦ προσώπου εἶνε τὸ κάλλιστον μαρτύριον, ὅτι τὸ ἀγαλμάτιον κατεσκευάσθη ἐν Ἀρκαδίᾳ.

Εἰς τὸν αὐτὸν λόγον τὴν ἀδεξιότητα δηλαδὴ περὶ τὴν παράστασιν τῆς κεφαλῆς δέον νὰ ἀποδοθῇ καὶ ἡ παράλειψις τῆς κόμης, ἥτις ὄπισθεν τουλάχιστον ἔπρεπεν ὁπωσδήποτε νὰ ἐμφανίζηται κάτωθεν τοῦ καλύμματος τῆς κεφαλῆς.

Τὸ κάλυμμα τοῦτο εἶνε πῖλος ὁμοιότατος πρὸς τοὺς ἀπαντῶντας ἐπὶ πολλῶν ἄλλων ἀρχαίων μνημείων, ἰδίᾳ Ἀττικῶν ληκύθων καὶ ἐπιτυμβίων ἀναγλύφων. Ἐπὶ τούτων ὁ πῖλος ἐνίοτε εἶνε προφανῶς ἐκ δέρματος, ἀλλὰ βεβαίως θὰ κατεσκευάζετο καὶ ἐκ μετάλλου. [1] Πιθανὸν εἶνε, ὅτι καὶ τοῦ Ἑρμοῦ ἡμῶν ὁ πῖλος δὲν θὰ ἦτο μετάλλινος, ἀλλὰ τοῦτο φυσικῷ τῷ λόγῳ δὲν εἶνε δυνατὸν νὰ γνωσθῇ.

Παραπλήσιον κάλυμμα φέρει ὁ Ἑρμῆς ἐπὶ πολλῶν ἀρχαϊκῶν παραστάσεων [2], ἀλλ' ἀπὸ πασῶν τούτων διαφέρει ὁ πῖλος τοῦ ἡμετέρου, διότι, ἐνταῦθα ὁ χωριστὸς κύκλος, ὅστις ἀποτελεῖ τὸ κάτω μέρος τοῦ πίλου εἶνε μεγαλείτερος καὶ ἀκολουθεῖ σχεδὸν ἀκριβῶς τὴν διεύθυνσιν τοῦ λοιποῦ μέρους τοῦ πίλου, ἐνῷ παρ' ἐκείνοις ὁ κύκλος οὗτος εἶνε τρόπον τινα ἀπεσπασμένος καὶ ἐξέχει πρὸ τῆς κεφαλῆς.

[1] Μετάλλινοι Dodone LVI. 7.
[2] Roschers Lexicon σελ. 2395.

Ἀρχαϊκαὶ παραστάσεις Ἑρμοῦ ἔχοντος τὰ αὐτὰ πρὸς τὸν ἡμέτερον ἐνδύματα εἶνε συνηθέσταται· τὸ περίφημον δ' ἄγαλμα τοῦ Ἑρμοῦ, ὅπερ κατασκευασθὲν ὑπὸ τοῦ Αἰγινήτου Ὀνάτα ἀφιέρωσαν οἱ Φενεᾶται εἰς Ὀλυμπίαν ἔφερε στολὴν ὁμοίαν, δηλαδὴ παρίστατο κατὰ τὸ γράμμα τοῦ Παυσανίου (V, 27, 8) *ἐπικείμενος τῇ κεφαλῇ κυνῆν καὶ χιτῶνά τε καὶ χλαμύδα ἐνδεδυκώς.*

Τοῦ Ἑρμοῦ τούτου ἀπεικονίσματα ἐθεωρήθησαν πήλινά τινα εἰδώλια εὑρεθέντα ἐν Τανάγρᾳ καὶ παριστῶντα νέον ἔχοντα πῖλον ἀνάλογον πρὸς τὸν τοῦ Ἑρμοῦ ἡμῶν, ὡς ἔνδυμα δὲ μόνον χλαμύδα καὶ ὑπὸ τὴν δεξιὰν μασχάλην κριόν. Ὁ Perdrizet [1] ἐσχάτως ἀπορρίπτει τὴν γνώμην ταύτην. Ἀλλ' εἷς ἐκ τῶν κυριωτέρων λόγων, ὃν φαίνεται ὅτι κατὰ ταύτης μεταχειρίζεται, ὅτι ὁ Ἑρμῆς τοῦ Ὀνάτα ὡς ἔργον ὑπὸ Πελοποννησίων ἀφιερωμένον ἔπρεπε νὰ ἔχῃ γένεια, καταπίπτει διὰ τοῦ ἡμετέρου Ἑρμοῦ, ὅστις εὑρέθη ἐν Ἀρκαδίᾳ, εἶνε πιθανώτατα ἔργον Ἀρκαδικὸν κατὰ τοὺς χρόνους ἴσως τοῦ Ὀνάτα κατασκευασθὲν καὶ ἐν τούτοις δὲν ἔχει γένεια. Εἶνε περίεργον, ὅτι ἡ στάσις τοῦ Ἑρμοῦ ἡμῶν συμφωνεῖ καθ' ὅλα σχεδὸν πρὸς τὰ Ταναγραϊκὰ εἰδώλια [2]. Καὶ οὗτος ἔχει τὴν δεξιὰν καθειμένην, ἐκράτει δ' ἐν ταύτῃ τὸ κηρύκειον, χάριν τοῦ ὁποίου διετρήθη πλὴν τῆς χειρὸς καὶ ἡ ἄκρα τῆς χλαμύδος ὄπισθεν· τὸν ἀριστερὸν βραχίονα ἔχει ὅπως καὶ τὸ Ταναγραῖον παρὰ τὴν ὀσφύν, ἀλλ' ὁ κριὸς λείπει.

Ὁπωσδήποτε εἴτε παριστᾷ τὸ Ταναγραῖον εἰδώλιον τὸν Ἑρμῆν τοῦ Ὀνάτα εἴτε μή, νομίζω ὅτι οὗτος δὲν θὰ ἦτο πολὺ διάφορος τούτου καὶ πρὸ πάντων τοῦ ἡμετέρου Ἑρμοῦ κατὰ τὴν ἐνδυμασίαν καὶ τὴν λοιπὴν ὄψιν.

Ἡ βάσις τοῦ ἀγαλματίου ἔχει σχῆμα μικροῦ ὀλίγον πεπλατυσμένου κύβου ὕψ. 0,02 καὶ πλ. 0,027. Ταύτης τὰ ὀξέα ἄκρα τῶν πλευρῶν ἐπλατύνθησαν διὰ ῥινίσματος. Το ἀγαλμάτιον φαίνεται, ὅτι δὲν ἐχύθη μετὰ τῆς βάσεως, ἀλλ' ὅτι ἐκολλήθη ἐπὶ ταύτης κατόπιν.

Ὕψ. τοῦ ἀγαλματίου ἄνευ τῆς βάσεως 0,125.

Εἰκ. 20. Ὀλίγον χονδροειδῶς κατεσκευασμένη μορφὴ Ἑρμοῦ γυμνοῦ, ὀρθίου, κρατοῦντος ἐν τῇ ὑψωμένῃ δεξιᾷ κηρύκειον. Ἡ μορφὴ τοῦ κηρυκείου, ἐξ οὗ κυρίως καταφαίνεται, ὅτι διὰ τοῦ ἀγαλματίου ἡμῶν παρίσταται ὁ Ἑρμῆς, δὲν εἶνε τόσον σαφῶς δεδηλωμένη· φαίνεται ὅτι τοῦτο ἔληγεν ἄνω εἰς δύο ὀξείας ἀκτῖνας, εἶχε δ' ὀλίγον κάτωθεν τούτων μικρὰς ὀδοντωτὰς ἐγκοπάς.

Τὸ ἀγαλμάτιον κατὰ τὸ σῶμα εἶνε ἀναμφισβητήτως μίμησις ἔργου Πολυκλυτείου. Πλὴν τῆς στάσεως τῶν ποδῶν μαρτυρεῖ περὶ τούτου καὶ ἡ διαμόρφωσις τοῦ στήθους καὶ τῆς κοιλίας, ἥτις εἶνε

Εἰκὼν 20.

κατὰ τὸ δυνατὸν πιστὴ ἀντιγραφὴ Πολυκλυτείου ἐργασίας.

Ἡ παράστασις ὁμοιάζει πρὸς τὸν Δορυφόρον, ἀλλ' ὁ κατασκευάσας τὸ ἀγαλμάτιον ἤλλαξε τὴν θέσιν τῶν ποδῶν. Τὸ ἀγαλμάτιον ἡμῶν ἵσταται ἐπὶ τοῦ ἀριστεροῦ ποδός. Ἄλλη διαφορὰ ἐν τῷ ἀγαλματίῳ ἡμῶν εἶνε ἡ μεγαλειτέρα ὕψωσις τῆς δεξιᾶς χειρός, ἥτις δίδει εἰς τὸ ἀγαλμάτιον ζωηρότητα κινήσεως ἀσυνήθη ὅλως εἰς ἔργα τοῦ Πολυκλυτείου κύκλου.

Οἱ βραχίονες καὶ τὰ σκέλη τοῦ ἀγαλματίου εἶνε ὑπερμέτρως χονδροὶ καὶ ἄτεχνοι, τὰ σκέλη μάλι-

[1] Bull. 1903, σελ. 303 κέ.
[2] Roschers Lexicon, σελ. 2395 εἰκών.

στα εἶνε σφόδρα συνεσταλμένα, ὅπως ἐν γένει καὶ ὅλον τὸ σῶμα εἶναι πολὺ βραχὺ ἐν ἀναλογίᾳ πρὸς τὴν κεφαλὴν (ὕψ. ἀγαλματίου 0,094, ὕψ. κεφαλῆς 0,018).

Καὶ τοῦ ἐν λόγῳ ἀγαλματίου ἡ κεφαλὴ παρουσιάζει τὴν ἀδεξιότητα περὶ τὴν παράστασιν τῶν χαρακτηριστικῶν τοῦ προσώπου, ἥτις ὡς εἴδομεν χαρακτηρίζει τὰ ἀρκαδικὰ ἔργα. Πλὴν τῶν ἄλλων, ἐν τούτῳ οὐδόλως παρίστανται τὰ ὦτα· τὴν θέσιν τούτων κατέχουσι δύο παράδοξοι πλοκαμίσκοι κατερχόμενοι ἀπὸ τῆς κόμης.

Ἡ κόμη ἦτο πεπλεγμένη εἰς πλοκάμους καὶ περιέβαλλεν ὡς στεφάνη τὴν κεφαλὴν [1], εἶνε δὲ ὅλως διάφορος τοῦ σχήματος τῆς κόμης τῶν Πολυκλυτείων ἔργων.

Μετὰ μεγάλης ἀμελείας εἶνε δεδηλωμένοι καὶ οἱ δάκτυλοι τῶν χειρῶν καὶ τῶν ποδῶν. Εἶνε καὶ τοῦτο γνώρισμα τῶν Ἀρκαδικῶν ἀγαλματίων.

Εἰκὼν 21.

Εἰκὼν 22.

Μεταξὺ τῶν δακτύλων τῆς δεξιᾶς χειρὸς ὑπάρχει μικρὸν τεμάχιον χαλκοῦ, ὡς νὰ ἐκράτει τὸ ἀγαλμάτιον ἡμῶν κατ᾽ ἀρχὰς λίθον καὶ μετὰ ταῦτα προσετέθη τὸ κηρύκειον. Τὸ τελευταῖον τοῦτο δὲν προσήρμοζεν ἀκριβῶς εἰς τὴν ὀπὴν τῆς χειρὸς τοῦ ἀγαλματίου καὶ διὰ τοῦτο ἐστερεώθη ὄπισθεν διὰ μικροῦ τεμαχίου χαλκοῦ ἐνσφηνωθέντος μεταξὺ τοῦ κηρυκείου καὶ τοῦ κοίλου τῆς χειρός.

Τὸ ἀγαλμάτιον ἀντιθέτως πρὸς πάντα τὰ λοιπὰ δὲν ἵστατο ἐπὶ βάσεως, ἀλλ᾽ ἐπὶ δύο μικρῶν πλατέων ῥαβδίων, δι᾽ ὧν, ὡς φαίνεται, ἐνεσφηνοῦτο ἀμέσως ἐπὶ τοῦ βάθρου.

Εἰκ. 21-22. Καὶ ὁ Ἑρμῆς τῆς εἰκόνος ταύτης τάσσεται εἰς τὸν κύκλον τῶν κατ᾽ ἀπομίμησιν μᾶλλον ἢ ἧττον πιστὴν ἔργων τοῦ Πολυκλείτου κατασκευασθέντων χαλκῶν εἰδωλίων. Ἡ κεφαλὴ πρὸ πάντων καὶ διὰ τὸ σχῆμα αὐτῆς καὶ διὰ τὸν τρόπον τῆς διασκευῆς τῆς κόμης ἐπλάσθη ὡρισμένως κατὰ τὴν κεφαλὴν τοῦ Δορυφόρου.

Καὶ ἡ στάσις τοῦ σώματος εἶνε πιστὴ ἀντιγραφὴ τῆς στάσεως τοῦ Δορυφόρου, τὸ ὅτι δ᾽ ἐνταῦθα καὶ ὁ ἀριστερὸς πούς πατεῖ δι᾽ ὅλου τοῦ πέλματος ἐπὶ

[1] Ὁμοίως περίπου πρὸς τὴν κόμην τῶν ὁμοίων πρὸς τὸν Ἀπόλλωνα τοῦ Ὀμφαλοῦ ἔργων. Collignon Sculpt. 1 σελ. 403 κέ.

τοῦ ἐδάφους ὀφείλεται εἰς τὸν τρόπον τῆς στερεώσεως τοῦ ἀγαλματίου ἐπὶ τῆς βάσεως. Ἡ διαμόρφωσις τοῦ στήθους καὶ τῆς κοιλίας ὁμοιάζει πρὸς τὸν κανόνα τοῦ Πολυκλείτου, μόνον δ' ἡ κοιλία φαίνεται ὀλίγον μᾶλλον ἐξωγκωμένη, δεικνύουσα ἴσως τὴν ἐν χρόνοις ὑστερωτέροις τοῦ 5 αἰῶνος κατασκευὴν τοῦ ἀγαλματίου.

Τὸ κηρύκειον ἔφερεν ἐν τῇ ἀριστερᾷ χειρί, ὀλίγον χαμηλότερον ἢ ὁ ὁμοιάζων πρὸς τὸ ἀγαλμάτιον ἡμῶν περίφημος μικρὸς χαλκοῦς Ἑρμῆς τοῦ Βρεττανικοῦ Μουσείου.[1] Τὴν δεξιὰν χεῖρα εἶχε προτεταμένην, ὅπως εὑρίσκεται οὐχὶ σπανίως ἐπὶ παραστάσεων τοῦ Ἑρμοῦ.

Ἡ χλαμύς, τὸ σύνηθες περίβλημα τοῦ Ἑρμοῦ, εἶνε κεκομβωμένη ἐπὶ τοῦ δεξιοῦ ὤμου καλύπτει δ' ἐπιχαρίτως διπλουμένη καὶ πολλὰς σχηματίζουσα πτυχὰς ὅλον τὸν ἀριστερὸν βραχίονα μετὰ τοῦ ἀριστεροῦ ἡμίσεως τοῦ κορμοῦ. Ἐπὶ τῶν ὑψηλῶν σανδαλίων εἶνε ἀτέχνως ἀναγεγλυμμέναι αἱ πτέρυγες.

Ἐπὶ τοῦ μέσου τοῦ κρανίου ὑπάρχει μικρὰ ὀπή, ἐν ᾗ σώζεται ἀκόμη μέρος ἥλου, ὅστις ἐχρησίμευεν, ὅπως φέρῃ ἴσως κάλυμμα ἐπιτεθὲν μετὰ τὴν κατασκευὴν εἰς τὸ ἀγαλμάτιον.

Οἱ πόδες φέρουσι διαμπερὲς τρῆμα, ὅπως προσηλοῦται διὰ τούτων τὸ ἀγαλμάτιον ἐπὶ τῆς βάσεως αὐτοῦ.

Τὸ ἀγαλμάτιον εὑρέθη πλησίον τοῦ τόπου, ἔνθα ἀνέσκαψα ἐγὼ παρὰ τὸ τέμενος τοῦ Λυκαίου Διὸς ὑπὸ ποιμενόπαιδός τινος ἐκ τοῦ χωρίου Δραγουμάνου, σκάπτοντος χάριν παιδιᾶς εἰς τὸ ἔδαφος.

Ὕψ. 0,095· κεφαλῆς 0,016.

Πίν. 10. Οὐδὲν σημεῖον ὑπάρχει μαρτυροῦν, ὅτι τὸ ὡραῖον τοῦτο ἀγαλμάτιον παριστᾷ θεὸν ἢ ἄλλο τι μυθολογικὸν πρόσωπον, δὲν δηλοῦται δὲ σαφῶς καὶ ἡ πρᾶξις, ἣν ὁ παριστάμενος νεανίσκος ἐνεργεῖ.

Τὸν δεξιὸν βραχίονα ἔχει ὑψωμένον ὡς νὰ ἤθελε νὰ ῥίψῃ τι, ὅπερ ἐκράτει ἐν τῇ κλειστῇ παλάμῃ· τὸ βλέμμα αὐτοῦ φέρεται ὀλίγον πρὸς τὰ ἄνω ἀκολουθοῦν τὴν διεύθυνσιν, ἣν θὰ ἐλάμβανε τὸ βαλλόμενον ἀντικείμενον· ἀλλὰ τοῦτο δυστυχῶς ἀπωλέσθη καὶ δὲν εἶνε εὔκολον νὰ συμπεράνωμεν ὁποῖόν τι ἦτο.

[1] Murray Greek Bronz. εἰκ.18. Furtwängler Meister. σ. 427.

Ἡ στρογγύλη διαμπερὴς ὀπή, ἥτις ὑπάρχει εἰς τὴν δεξιὰν χεῖρα τοῦ ἀγαλματίου, δεικνύει, ὅτι τὸ ἀντικείμενον τοῦτο ἦτο στρογγύλον καὶ ἐπίμηκες, ῥάβδος τις ἢ ἄλλο ὅπλον ἔχον ῥαβδοειδῆ λαβήν, ἐπειδὴ δὲ καὶ ἡ στάσις τοῦ βραχίονος συμφωνεῖ πρὸς τὰ ἀγάλματα τὰ παριστῶντα ἄνδρας βάλλοντας διὰ λαγωβόλου ἠδύνατό τις νὰ συμπεράνῃ, ὅτι καὶ ὁ νεανίσκος ἡμῶν ἦτο ἕτοιμος νὰ βάλῃ διὰ τοιούτου ὅπλου. Ἀλλὰ μεταξὺ τῆς χειρὸς καὶ τοῦ προσώπου τοῦ ἀγαλματίου δὲν ὑπάρχει χῶρος διὰ τὸ λαγώβολον.

Ὁ βραχίων κρατεῖται καθ' ὃν τρόπον ἐπὶ τοῦ ἀγαλματίου ἡμῶν καὶ εἰς τὴν συνήθη παράστασιν τοῦ λεγομένου *ἀποσκοπεύοντος*, ἀλλὰ πρὸς τοιαύτην παράστασιν δὲν συμφωνεῖ ἡ κεκλεισμένη παλάμη μετὰ τῆς διαμπεροῦς ὀπῆς.

Ὁ τρόπος τῆς διαρρυθμίσεως τῆς κόμης καὶ ἐν μέρει καὶ τὸ πρόσωπον τοῦ ἀγαλματίου δεικνύουσιν, ὅτι τοῦτο δὲν ὑπερέβη εἰσέτι καὶ τὴν τελευταίαν βαθμίδα τῆς ἀρχαϊκότητος, μολονότι ἡ τελεία καὶ τεχνικωτάτη παράστασις τοῦ σώματος δυσκόλως ἴσως θὰ προὔδιδε τοῦτο.

Πλὴν ἴσως μικρᾶς τινος ἀτελείας τῆς ἐπὶ τοῦ αὐτοῦ σχεδὸν ἐπιπέδου παραστάσεως τῆς κοιλίας καὶ τοῦ στήθους, οὐδαμοῦ τοῦ σώματος τοῦ νεανίσκου σῴζεται ἀπήχησίς τις τῆς ἀρχαϊκῆς ἐποχῆς, ἥν, ὡς δεικνύει τὸ πρόσωπον, μόνον ὅσον οὔπω μέλλει νὰ καταλίπῃ ὁ τεχνίτης τοῦ μικροῦ ἡμῶν καλλιτεχνήματος. Ἐξ ἔργων, ἅτινα ὡς καὶ ὁ ἡμέτερος νεανίσκος, ἀνήκουσιν εἰς τὸ τέλος τῆς ἀρχαϊκῆς περιόδου, περισσοτέρας πρὸς τοῦτον ἀναλογίας παρουσιάζει ἡ μορφὴ τοῦ λεγομένου Ἀπόλλωνος τοῦ Ὀμφαλοῦ[1]. Ἔχουσιν ἀμφότερα τὸν αὐτὸν σχεδὸν σχηματισμὸν τῆς κοιλίας καὶ τοῦ στήθους· παρ' ἀμφοτέροις δηλοῦνται κάτωθεν τῆς μασχάλης αἱ πλευραί, πρὸ πάντων δὲ μεγάλη εἶνε ἡ ὁμοιότης ἀμφοτέρων εἰς τὸν σχηματισμὸν τῶν γλουτῶν καὶ ἐν γένει τοῦ νώτου. Καὶ ἡ στάσις τῶν ποδῶν εἶνε ἡ αὐτὴ παρ' ἀμφοτέροις, διότι καὶ τὸ ἀγαλμάτιον ἡμῶν ὑποθέτω, ὅτι ἐπάτει ἐπὶ τοῦ ἐδάφους καὶ δι' ὅλου τοῦ ἀριστεροῦ ποδός.

Ἐκ τῶν μικρῶν ὁμοίως χαλκῶν ἀρχαίων ἔργων ὁμοιάζει κατὰ τὸ σῶμα πρὸς τὸ ἀγαλμάτιον ἡμῶν τὸ ἐν Sitzungsber d. Bayr. Akad. 1897 πίν. VI

[1] Collignon Sculpt. 1 σελ. 403 κἑ. εἰκ. 208.

ἀναδημοσιευόμενον ἀγαλμάτιον τοῦ βρεττανικοῦ Μουσείου. Καὶ τούτου ὅμως ὅπως καὶ τοῦ Ἀπόλλωνος εἶνε κατά τι νεώτερον τὸ ἀγαλμάτιον ἡμῶν, ὡς φαίνεται πρὸ πάντων ἐκ τῆς καλλιτέρας κατασκευῆς τῆς κοιλίας, ἥτις ἐν τῷ ἡμετέρῳ ἀγαλματίῳ ἔχει ἤδη προσλάβη τὴν στρογγυλότητα, ἥτις

Εἰκὼν 23.

παρατηρεῖται ἐπὶ τῶν ἔργων τοῦ Πολυκλείτου καὶ μετ' αὐτόν.

Ἡ κόμη τοῦ ἀγαλματίου ἡμῶν εἶνε διεσκευασμένη ὅπως σχεδὸν καὶ ἡ τοῦ ἐξ Ἐπιδαύρου νεανίσκου (Berl. Winckelmanns progr. 50 πίν. 1) [1]. Ὀπίσω εἶνε ἀνασεσυρμένη καὶ ἔχει περιτυλιχθῆ κατὰ μῆκος ἀφανοῦς ταινίας, ἔμπροσθεν δ' εἶνε πρὸς τὸ μέτωπον ἐκτενισμένη, ἀλλὰ τὸ ἄκρον αὐτῆς ἀποτελεῖται ἐκ μιᾶς σειρᾶς χωριστῶν βοστρυχίων, ὧν τὰ ἄκρα φαίνονται ὡσεὶ ἀποκοπέντα ὑπεράνω τοῦ μετώπου.

Ἀντιθέτως πρὸς πάντα τὰ μέχρι τοῦδε ἐξετασθέντα ἀγαλμάτια, εἶνε παρὰ τῷ ἐν λόγῳ ἀγαλματίῳ αἱ τρίχες τῆς κεφαλῆς διὰ λίαν ἐπιμελῶν χαραγμάτων δεδηλωμέναι.

Ἀξία προσοχῆς εἶνε καὶ ἡ ἔκφρασις τοῦ προσώπου τοῦ νεανίσκου ἡμῶν, ὅστις φαίνεται ὡς νὰ ἀποβλέπη μετά τινος εὐχαριστήσεως εἰς τὸ προσ-

Εἰκὼν 24.

δοκώμενον ἀποτέλεσμα τῆς βολῆς του. Οἱ ὀφθαλμοὶ εἶνε ἀκόμη ὀλίγον ἐπιμήκεις καὶ ἐν μορφῇ ἀμυγδάλου, περὶ δὲ τὰ χείλη σῴζεται εἰσέτι λείψανον τοῦ ἀρχαϊκοῦ μειδιάματος.

Ἀπὸ τοῦ ἀριστεροῦ ὤμου καταπίπτει ἀφελῶς ἡ μικρὰ ἐξ ἐρίου χλαμὺς τοῦ νεανίσκου καλύπτουσα μέχρι τοῦ μηροῦ τὴν ἀριστερὰν πλευράν. Ἡ ὕλη ἐξ ἧς αὕτη κατεσκευάσθη δηλοῦται διὰ τῶν λεπτῶν στιγμῶν, ὅπως καὶ ἐπὶ τοῦ ἐκ Δωδώνης ἀγαλματίου Dodone XIV, 2 καὶ ἐπί τινων ἀγγείων.

Καὶ ἐντὸς τῆς κεκλεισμένης ἀριστερᾶς χειρὸς σῴζεται λείψανον ῥαβδίου ἢ ἄλλου τινὸς πράγματος, ὅπερ διὰ ταύτης ἐκράτει τὸ ἀγαλμάτιον.

[1] Joubin Sculpt. σελ. 109 εἰκ. 30.

Μεταξὺ τῆς χειρὸς καὶ τοῦ σώματος ὀλίγον κάτωθεν τοῦ ἀριστεροῦ ἀγκῶνος ὑπάρχει ἐπὶ τῆς χλαμύδος κεφαλὴ ἥλου, ἧς ὁμοία θὰ ὑπῆρχε καὶ κάτωθεν ἀντιστοίχως, ὡς δείκνυται ἐκ τῆς ὀπῆς, ἀλλ' ἄγνωστον διὰ τίνα λόγον. Τὸ ἀγαλμάτιον ἡμῶν ἔφερεν, ὅτε εὑρέθη, λεπτὸν πέτασον ἐπὶ τῆς κεφαλῆς προστεθέντα μετὰ τὴν κατασκευὴν διὰ ἥλου ἐπὶ τοῦ μέσου τοῦ κρανίου. Ὄπισθεν τοῦ σωζομένου ἥλου ὑπάρχει καὶ ἄλλη μικρὰ ὀπή, ἐν ᾗ εἶχεν ἴσως ἐπιχειρηθῇ νὰ προσαρμοσθῇ κατ' ἀρχὰς ὁ ἧλος μετὰ τοῦ πετάσου. Ὅτι ὁ κατασκευάσας τὸ ἀγαλμάτιον δὲν εἶχεν ἀρχῆθεν ὑπ' ὄψει του,

Εἰκὼν 25.

ὅτι θὰ ἐπετίθετο ὁ πέτασος φαίνεται ἐκ τῆς μεγάλης ἐπιμελείας μεθ' ἧς εἶνε κεχαραγμέναι αἱ κάτωθεν τοῦ πετάσου τρίχες τῆς κόμης [1].

Ἐπὶ τοῦ μέρους τῆς κεφαλῆς, ὅπερ ἐκαλύπτετο

[1] Ὅμοιόν τι παρετηρήσαμεν καὶ ἐπὶ τοῦ Ἑρμοῦ τῆς εἰκ. 21-22. Ὁμοίως φέρει ἧλον ἐν τῷ μέσῳ τοῦ κρανίου καὶ ὁ ὑπὸ Perdrizet ἐν Bull. 1903 πίν. IX Ἀπόλλων ὑπ' αὐτοῦ ὀνομαζόμενος Ἀρκαδικὸς νεανίσκος, ὅστις ὅπως καὶ τὰ ἄλλα δύο ἐκεῖ δημοσιευόμενα ἀγαλμάτια εὑρέθη ἐν τῷ παρὰ τὸ Μπέρεκλα ναῷ τοῦ Πανὸς πρὸ τῆς ἀνασκαφῆς μου.

ὑπὸ τοῦ πετάσου, σῴζεται ὀλίγον μόνον παρηλλαγμένον, τὸ ἀρχικὸν χρυσίζον χρῶμα τοῦ χαλκοῦ, ὅπερ δὲν παρηλλάχθη σὺν τῷ χρόνῳ ἐπειδὴ τὸ μέρος τοῦτο δὲν ἦτο ἐκτεθειμένον εἰς τὴν ἐπίδρασιν τῆς ἀτμοσφαίρας ὡς κεκαλυμμένον ὑπὸ τοῦ πετάσου.

Οἱ πόδες τοῦ ἀγαλματίου ἐκαλύπτοντο, ὅτε τοῦτο εὑρέθη, μέχρι τοῦ μέσου τῶν κνημῶν ὑπὸ τοῦ μολύβδου, διὰ τοῦ ὁποίου, ὡς φαίνεται, ἦτο τοῦτο ἐστερεωμένον ἐπὶ τοῦ βάθρου, ἀφαιρεθέντος δὲ τούτου (ἴδ. εἰκ. 23) ἐφάνη, ὅτι οἱ πόδες τοῦ ἀγαλματίου εἶχον θραυσθῆ κατὰ τὴν ἀρχαιότητα, καὶ ὅπως καλυφθῆ ἡ φθορὰ αὕτη, δύναται δ' ἀφ' ἑτέρου νὰ ἵσταται καὶ τὸ ἀγαλμάτιον, περιεβλήθησαν διὰ τοῦ μολύβδου τὰ ἄκρα τῶν ποδῶν του.

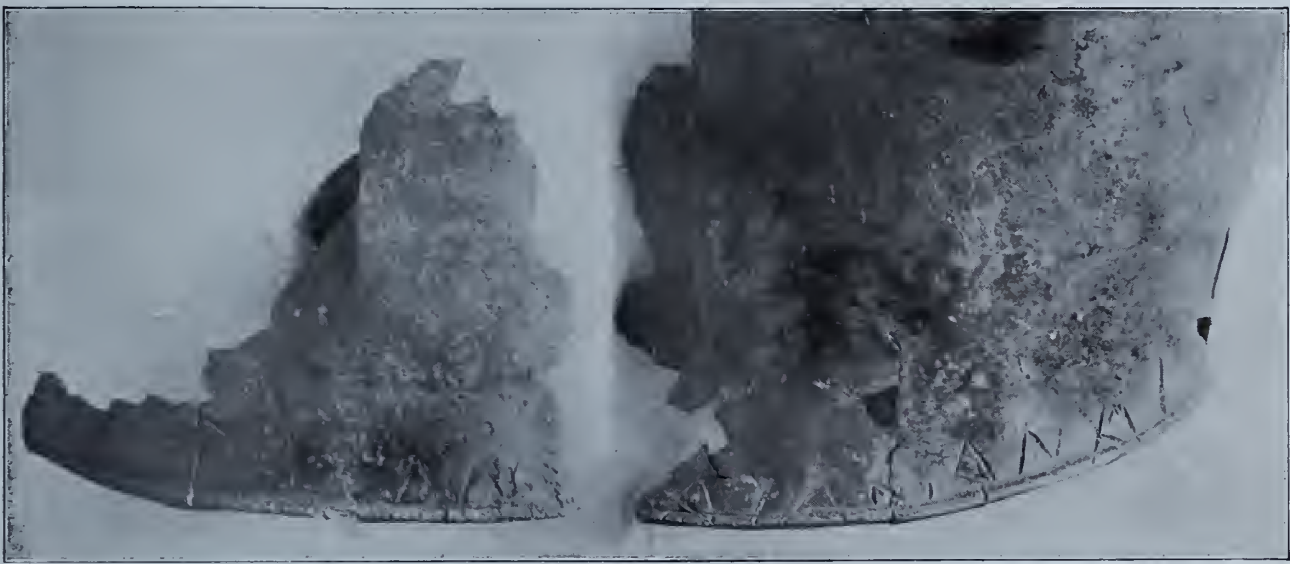
Καὶ τῶν ποδῶν ὅσον μέρος ἐκαλύπτετο ὑπὸ τοῦ μολύβδου διατηρεῖ τὸ ἀρχικὸν χρῶμα τοῦ χαλκοῦ.

Ὕψ. ἀπὸ ἄκρου χειρὸς, 0,145. Ἀπὸ κορυφῆς κεφαλῆς 0,14. Κεφαλῆς ὕψ. 0,02.

Εἰκ. 24. Ἀγαλμάτιον ἀμελῶς εἰργασμένον καὶ κακῶς διατηρούμενον δρομέως, ὡς φαίνεται ἐκ τῆς θέσεως τῶν βραχιόνων του.

Τὸ πρόσωπον, ὅπερ καὶ ἀρχῆθεν δὲν ἦτο καλῶς κατεσκευασμένον, εἶνε νῦν ὅλως ἄμορφον ἐκ τῆς φθορᾶς.

Ἡ ὑπερβολικὴ ἔξαρσις τῶν μυῶν τῶν μηρῶν

Εἰκὼν 26.

καὶ τῶν κνημῶν ἐνθυμίζει τὰ ἐξ Ὀλυμπίας ἀγαλμάτια (Olympia IV πίν. XV, 257).

Ὑφ' ἑκάτερον πόδα φέρει μικρὸν ἧλον, δι' οὗ ἦτο προσηλωμένον ἐπὶ τῆς βάσεως. Ὕψ. 0,085.

Εἰκ. 25. Ἡ ὡραία αὕτη κνημὶς εὑρέθη ἐντὸς τοῦ χώρου, ὅστις ἀνωτέρω ἐχαρακτηρίσθη ὡς ἡ πρόθυσις, ἦτο δὲ τεθραυσμένη, καὶ πολὺ μέρος ταύτης δὲν κατωρθώθη νὰ διασωθῇ ὡς ἐκ τῆς ὑπερβολικῆς λεπτότητος τοῦ χαλκοῦ.

Ἔχει παράστασιν ἀνάλογον πρὸς τὴν ἐξ Ὀλυμπίας κνημῖδα (Olympia IV, LXI, 990.)

Ὡς συνέχεια τῶν περιγραφουσῶν τὴν κνήμην γραμμῶν παρίστανται ἀφ' ἑνὸς μὲν κεφαλὴ μετὰ τοῦ λαιμοῦ κύκνου, ἀφ' ἑτέρου δὲ τὸ πρόσθιον μέρος ὄφεως. Τὰ πτερὰ τοῦ κύκνου ὡς καὶ αἱ φολίδες τοῦ ὄφεως καὶ αἱ λεπτομέρειαι τῶν κεφαλῶν ἀμφοτέρων εἶνε κεχαραγμέναι διὰ λεπτῶν ἐπιμεμελημένων γραμμῶν. Διὰ γραμμῶν εἶνε κεχαραγμένον καὶ τὸ μακρὸν κάτωθεν τῆς σιαγόνος τοῦ ὄφεως γένειον.

Πλησίον τοῦ κύκνου ὑπάρχει ἀνάγλυπτος ἐπὶ τῆς κνήμης ἕτερος λεπτὸς συγκεκαμμένος ὄφις, ἐπὶ δὲ τοῦ κατὰ τὸ γόνυ μέρους τῆς κνημῖδος εἰκονίζετο, ὅπως καὶ ἐπὶ τῆς Ὀλυμπικῆς κνημῖδος κράνος κατ' ἐνώπιον.

Τὴν σπουδαιότητα τῆς κνημῖδος ἐπιτείνει ἡ περὶ τὸ κάτω ἄκρον αὐτῆς σῳζομένη ἐπιγραφὴ (εἰκ.26), κεχαραγμένη διὰ λεπτῶν γραμμάτων.

Ἐπὶ τεσσάρων διαφόρων τεμαχίων ἀνὰ δύο προσαρμοζομένων διατηροῦνται τὰ γράμματα ΕΠΙΔΑ≶ΑΝΕ . . . ΔΙΑ⊗ΑΝΑΙ

Τὸ μεσαῖον μέρος τῆς ἐπιγραφῆς ὡς καὶ μικρὸν μέρος τῆς ἀρχῆς αὐτῆς λείπει, δὲν ὑπάρχει δ᾽ἀμφιβολία, ὅτι ἀνεγινώσκετο *Εὐτελίδας ἀνέθεκε τῷ Λυκαίῳ Διὶ καὶ τὰ Ἀθάναι.*

Ἡ λατρεία τῆς Ἀθηνᾶς μετὰ τοῦ Διὸς ἦτο φυσικωτάτη ἐν Ἑλλάδι [1], συντελεῖ δὲ καὶ ἡ ἐπιγραφὴ ἡμῶν εἰς τὸ νὰ καταρρίψη τελείως τὰς γνώμας τῶν φρονούντων, ὅτι ἡ ἐπὶ τοῦ Λυκαίου λατρεία τοῦ Διὸς ἦτο ξένη τις μὴ προσαρμοσθεῖσα ἐξ ὁλοκλήρου εἰς Ἑλληνικὰς παραδόσεις καὶ ἔθιμα.

Ἡ κνημὶς ἡμῶν καὶ ἕνεκα τῆς ἐπ᾽ αὐτῆς παραστάσεως καὶ ὡς ἐκ τῆς μορφῆς τῶν γραμμάτων

Εἰκὼν 27.

εἶνε σύγχρονος πρὸς τὴν Ὀλυμπικὴν κνημῖδα καὶ ἀνάγεται εἰς τὰς ἀρχὰς τοῦ 5 αἰῶνος.

Εἰκ. 27. Ὄφις διπλοῦς ἐκφυόμενος ἀπὸ μεγάλου κρίκου, οὗτινος τὸ ἕτερον ἄκρον ἐκτείνεται ὡσεὶ ἦτο ἡ οὐρὰ τοῦ ὄφεως.

Ὁ ὄφις ἠδύνατο καὶ ὡς τοιοῦτος νὰ προσεφέρετο ὡς ἀνάθημα [2], ἀλλὰ πιθανώτερον εἶνε, ὅτι ἔχει ἀποσπασθῇ ἀπὸ σκεύους τινός, εἰς ὃ ἦτο ἴσως προσηρτημένος. Μῆκ. ἀπὸ κεφαλῆς ὄφεως μέχρις ἄκρου οὐρᾶς 0,14. Ὕψ. κρίκου 0,07.

Εἰκ. 28. Ἀσκὸς χαλκοῦς κοῖλος ἔχων κατὰ τὸ ἕτερον ἄκρον μικρὸν κρῖκον, ὅπως ἀναρτᾶται ἀπὸ τούτου. Ἐπὶ τοῦ νώτου εἶνε ὀλίγον βεβλαμμένος, ἔχει δὲ δύο μικρὰς ὀπὰς καὶ δύο μικρὰς ἐξοχὰς ἄγνωστον πρὸς τίνα σκοπόν.

Ὁ ἀσκὸς οὗτος εὑρέθη πρὸ ἐτῶν ἐν τῷ τεμένει ὑπὸ τοῦ καλλιεργοῦντος ἄλλοτε τὸν χῶρον αὐτοῦ Γ. Καράγιαννη. Ἦτο καὶ οὗτος ἐκ τῶν ἀναθημάτων, ἅτινα εἶχον ἀφιερωθῇ εἰς τὸν Λύκαιον Δία. Ὕψ. 0,15.

Εἰκὼν 28.

Εἰκ. 29. Βάσις μικροῦ ἀγαλματίου ἔχουσα τέσσαρας κεκαμμένους πόδας ὁμοία περίπου πρὸς τὰς ἐκ τῆς Ἀκροπόλεως βάσεις (De Ridder N° 612-613). Πρὸς στερέωσιν τοῦ ἀγαλματίου ὑπάρχουσι δύο ὀρθογωνικαὶ ὀπαί, ἡ μία ἐν τῷ μέσῳ καὶ ἡ ἄλλη κατὰ τὸ ἄκρον, σχεδὸν ἐπὶ τῆς αὐτῆς εὐθείας· ἐφ᾽ ἑκατέρου ἄκρου ὑπῆρχε καὶ εἷς ἧλος.

Μῆκ. 0,09, πλάτ. 0,046 καὶ ὕψ. 0,014.

Πλὴν τῶν ἐν τοῖς ἀνωτέρω περιγραφέντων καὶ

[1] Pauly wissowa Athena σελ. 2001-2002.
[2] Πρβλ. Carapanos Dodone πίν. XXI, 8.

ἀπεικονισθέντων ἐλάχιστα μόνον ἄλλα πράγματα καὶ ὅλως ἀνάξια λόγου εὑρέθησαν ἐν τῇ ἀνασκαφῇ τοῦ βωμοῦ καὶ τοῦ τεμένους.

Ἐκ τῆς καθ' ἕκαστα περιγραφῆς τῶν εὑρημάτων τοῦ Λυκαίου καταφαίνεται πόσον θὰ συντελέσωσι ταῦτα καὶ εἰς τὴν γνῶσιν τῆς Ἀρκαδικῆς τέχνης, τὴν ὁποίαν ὁ Furtwängler ἐχαρακτήρισεν ἤδη ἐν τῷ ἀνωτέρω πολλάκις μνημονευθέντι ἄρθρῳ του (Arkadische Statuetten ἐν Sitzungsber. Bayr. Akad. 1899), ἐπὶ τῇ βάσει τῶν ἐλαχίστων τῆς τέχνης ταύτης μικρῶν ἔργων, ὅσα ἐκεῖνος ἐγνώριζεν.

Περὶ τῆς τέχνης ταύτης δὲν θὰ ὁμιλήσωμεν ἰδιαιτέρως ἐπὶ τοῦ παρόντος ἀναβάλλοντες τοῦτο μέχρις ὅτου δημοσιευθῶσι καὶ τὰ ὑφ' ἡμῶν ἐν τῷ

Εἰκὼν 29.

ναῷ τοῦ Πανὸς παρὰ τὸ Μπέρεκλα ἀνακαλυφθέντα πολλὰ χαλκᾶ καὶ πήλινα μικροτεχνήματα, ἐξ ὧν καὶ τὸ εἶδος καὶ ἡ ἀρχὴ τῆς τεχνοτροπίας ταύτης ἀρκούντως θὰ διαλευκανθῶσιν.

Ὡς εἴδομεν σώζονται ἐπὶ τῆς κορυφῆς τοῦ Λυκαίου, καὶ πιθανὸν οὐχὶ κατὰ πολὺ παρηλλαγμένα, τὰ μνημεῖα ὅσα εἶδεν ἐκεῖ ὁ Παυσανίας, ὁ βωμὸς μετὰ τῶν δύο κιόνων καὶ τὸ τέμενος.

Ἄλλαι ἔρευναι ἐπὶ τοῦ Λυκαίου, περὶ ὧν θέλομεν ἀσχοληθῇ βραδύτερον, ἀπέδειξαν, ὅτι σώζονται ἐπὶ τούτου καὶ τὰ λοιπὰ μνημεῖα τὰ ὑπὸ τοῦ Παυσανίου περιγραφόμενα.

Ἐν γένει δὲ φαίνεται ὅτι ἀνθρώπιναι χεῖρες ἐλαχίστας προὐξένησαν βλάβας εἰς τὰς ἀρχαιότητας, ὅσαι εὑρίσκοντο ἐν ταῖς παρὰ τὸ Λύκαιον Ἀρκαδικαῖς χώραις, ἂν δέ τινες ἐκ τούτων περιῆλθον εἰς ἡμᾶς ἐν πολὺ κακῇ καταστάσει, τοῦτο ὀφείλεται πρὸ πάντων εἰς τὴν τραχεῖαν φύσιν, ἥτις συντελεῖ πολὺ εἰς τὴν φθορὰν τῶν λίθων καὶ τῶν μαρμάρων ὡς καὶ εἰς τὸν κακὸν τρόπον τῆς οἰκοδομίας τῶν Ἀρκάδων.

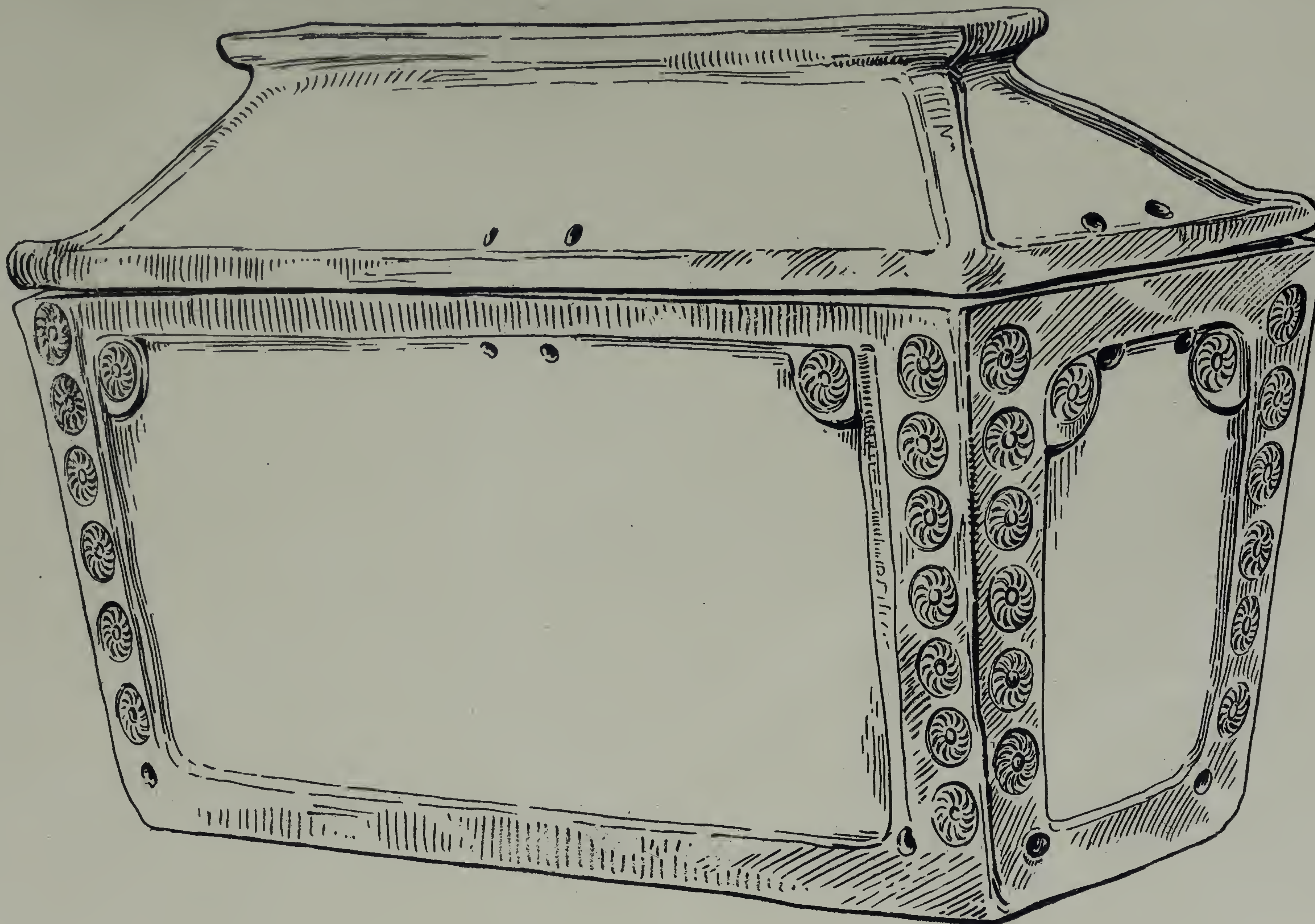
Κ. ΚΟΥΡΟΥΝΙΩΤΗΣ

Ἐξεδόθη τῇ 10 Φεβρουαρίου 1905.

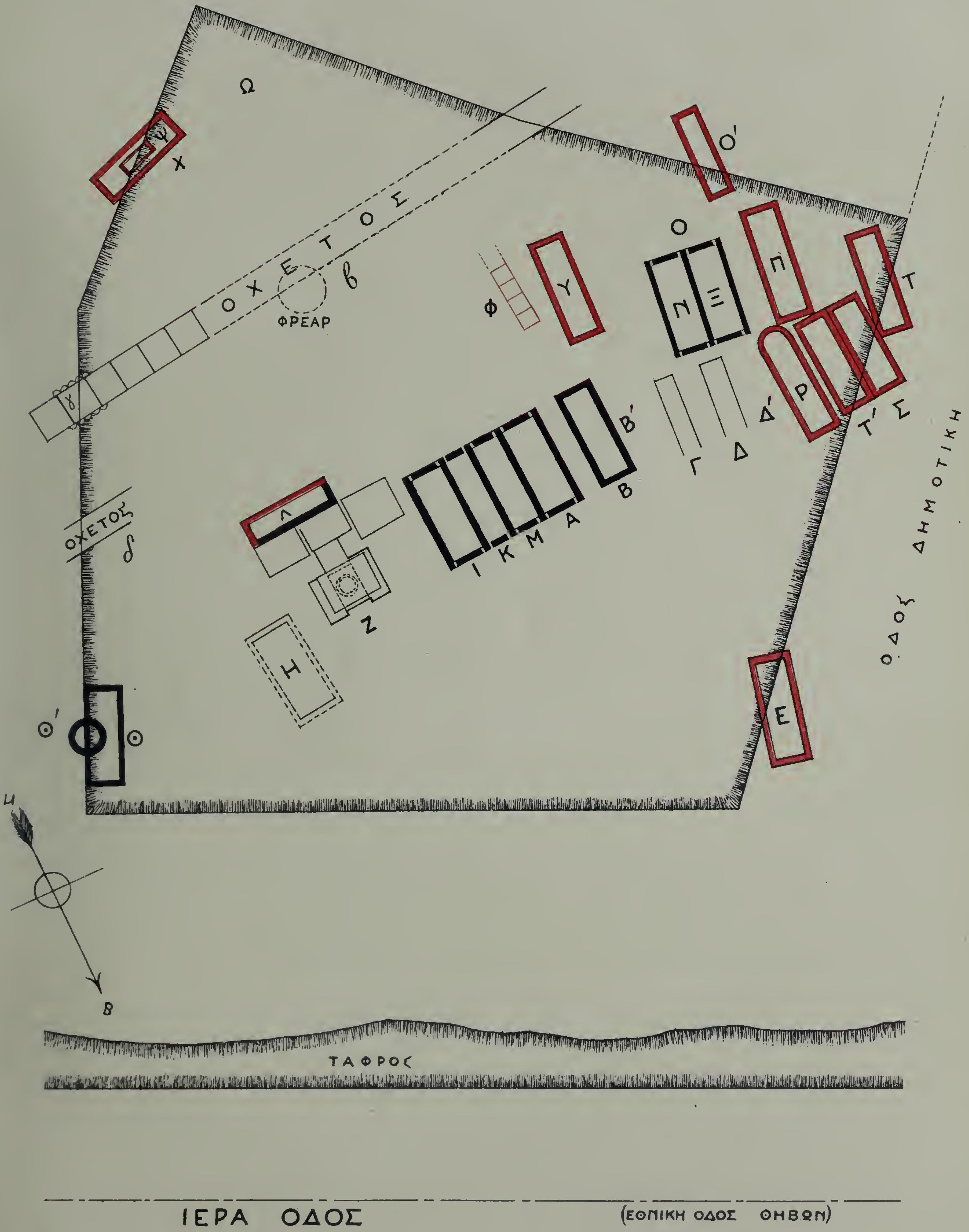
ΕΞΕΛΙΞΙΣ ΔΙΑΚΟΣΜΗΣΕΩΣ ΔΥΟ ΑΓΓΕΙΩΝ ΤΟΥ Β ΤΑΦΟΥ ΜΟΥΛΙΑΝΩΝ

ΛΑΡΝΑΞ Β ΤΟΥ ΤΑΦΟΥ ΑΡΤΣΑ

ΓΕΩΜΕΤΡΙΚΑ ΑΓΓΕΙΑ ΤΟΥ ΤΑΦΟΥ Α ΜΟΥΛΙΑΝΩΝ

Κλίμαξ 1/100

ΣΧΕΔΙΑΓΡΑΜΜΑ ΤΩΝ ΑΝΑΣΚΑΦΩΝ

ΤΟ ΕΣΩΤΕΡΙΚΟΝ ΤΟΥ ΤΑΦΟΥ Ζ

ΑΠΟΨΙΣ ΑΝΑΣΚΑΦΗΣ

1

2

ΟΨΕΙΣ ΒΩΜΟΥ ΛΥΚΑΙΟΥ ΔΙΟΣ

1

2

ΒΑΣΕΙΣ ΠΡΟ ΤΟΥ ΒΩΜΟΥ ΤΟΥ ΛΥΚΑΙΟΥ ΔΙΟΣ

ΕΡΜΗΣ ΕΚ ΤΩΝ ΑΝΑΣΚΑΦΩΝ ΤΟΥ ΛΥΚΑΙΟΥ

ΑΓΑΛΜΑΤΙΟΝ ΝΕΑΝΙΣΚΟΥ ΕΚ ΤΩΝ ΑΝΑΣΚΑΦΩΝ ΤΟΥ ΛΥΚΑΙΟΥ

ΕΦΗΜΕΡΙΣ
ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΗ

ΕΚΔΙΔΟΜΕΝΗ

ΥΠΟ

ΤΗΣ ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΗΣ ΕΤΑΙΡΕΙΑΣ

ΠΕΡΙΟΔΟΣ ΤΡΙΤΗ

1905

ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ

ΕΚ ΤΟΥ ΤΥΠΟΓΡΑΦΕΙΟΥ Π. Δ. ΣΑΚΕΛΛΑΡΙΟΥ

1905

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

ΑΠΕΙΚΟΝΙΣΜΑΤΑ

Ε Υ Β Ο Ϊ Κ Α

Α΄. ΕΠΙΓΡΑΦΑΙ ΕΥΒΟΙΑΣ

α΄ Καρύστου.

Ἐν τῇ *παλαιᾷ χώρᾳ* τῆς νῦν Καρύστου, ἔνθα ἔκειτο ἡ ἀρχαία Κάρυστος, ὡς καὶ τὸ ὄνομα δηλοῖ καὶ ἡ ὑπερκειμένη αὐτῇ ἀρχαία ἀκρόπολις προσμαρτυρεῖ, εὑρέθησαν αἱ ἑπόμεναι τέσσαρες ἐπιγραφαὶ ἐν τῷ καλλίστῳ ἐξ ἑσπεριδοειδῶν δένδρων παραδείσῳ τοῦ κ. Ἰωάννου Κωνσταντινίδου τοῦ καὶ Κακκαβᾶ ἐπικαλουμένου, ὅτε ἐκάθαιρε καὶ διερρύθμιζεν αὐτόν.

[illegible] Χ Χ Χ Χ 𐅆 ℸ ℸ ℸ ℸ ⁝ Σ Τ Α Θ Μ
[illegible]
Λ Η ⁝ Τ Τ Τ Χ 𐅆 ℸ ℸ ℸ ℸ ℸ ⁝ Π Α Ν Τ Ο Σ ⁝
Κ Ε Φ Α Λ Η ⁝ Δ Χ Χ Χ Χ 𐅆 ℸ ℸ ℸ ℸ ℸ Α Ρ Χ Ϲ
Τ Ο Κ Ο Σ Α Π Ε Δ Ο Θ Η Ε Σ Θ Η Β Α Σ Κ Α Ι Ι Σ
Λ Ι Π Π Ω Ι Θ Η Β Α Ι Ω Ι ⁝ ℸ 𐅄 ⁝ Θ Ε Υ Ρ Ω Ν Ε Υ Β
Θ Ε Ο Ξ Ο Τ Ι Δ Α Ι ⁝ Θ Η Β Α Ι Ω Ι ⁝ ℸ ℸ ℸ ℸ 𐅄 Γ ⁝
Θ Η Β Α Ι Ω Ι ⁝ ℸ ℸ ℸ ℸ ⁝ Α Ν Τ Ι Μ Α Χ Ο Σ Φ Ι Λ Ο
Κ Ρ Α Τ Η Σ ⁝ Φ Ι Λ Ο Κ Ρ Α Τ Ε Ι Ι Σ Τ Ι Α Ι Ε Ι ⁝ ℸ ℸ Γ
Ε Π Ο Γ Δ Ο Ο Ν ⁝ ℸ ℸ ℸ ℸ ⁝ Τ Ι Μ Ο Σ Θ Ε Ν Η Σ Φ Ι
Φ Α Λ Η ⁝ Χ Χ Χ 𐅆 ℸ ℸ ℸ ⁝ Τ Ο Ι Σ Δ Ε Τ Ο Κ Ο Ν Α Π Ε
Ρ Α Τ Ο Τ Α Μ Ι Α Ι Κ Α Τ Α Θ Ε Υ Ρ Ω Ν Α Α Π Ο Τ Η Σ Π
Β Ο Ν Π Α Ρ Α Τ Α Μ Ι Ω Ν Τ Ω Ν Κ Α Τ Α Θ Ρ Α Σ Υ Ν ⁝ Π Ε
Θ Η Β Α Ι Ω Ι ⁝ 𐅄 ⁝ Α Σ Ω Π Ο Δ Ω Ρ Ω Ι Θ Η Β Α Ι Ω Ι ⁝ Ξ —
Ε Υ Β Ο Λ Ι Ω Ν Ι ⁝ Θ Η Β Α Ι Ω Ι ⁝ 𐅄 ⁝ Α Σ Ω Π Ο Δ Ω Ρ Ω Ι
Β Ο Λ Η Κ Ρ Α Τ Η Σ ⁝ Ε Υ Β Ο Λ Ι Ω Ν Ι Θ Η Β Α Ι Ω Ι ⁝ 𐅄 ⁝ Α Σ Ω
Ι Ι Ι Ο Ο ⁝ Θ Ε Υ Ρ Ω Ν Ε Υ Β Ο Λ Ι Ω Ν Ι Θ Η Β Α Ι Ω Ι ⁝ 𐅄 ⁝ Α
Ω Ι ⁝ Ξ — Ι Ι Ι Ο Ο ⁝ Τ Ι Μ Ο Κ Ρ Α Τ Η Σ ⁝ Ε Υ Β Ο Λ Ι Ω Ν Ι Θ Ι
Ρ Ω Ι Θ Η Β Α Ι Ω Ι ⁝ _ — Ι Ι Ι Ο Ο ⁝ Κ Ε Φ Α Λ Η ⁝ 𐅆 Τ Ο Ι Σ Δ Ι
Ν Ε Σ Θ Ε Β Α Σ Κ Α Ρ Υ Σ Τ Ι Ο Ι Α Ρ Χ Ο Ν Τ Ο Σ Α Ρ Χ Ε Σ Τ
[illegible] ℸ ⁝ Φ Ε Ρ Ε Ν Ι Κ Ω Ι ⁝ 𐅆 ℸ ℸ ℸ 𐅄 Ξ Ξ
Ν Ι ⁝ ℸ ℸ ℸ ℸ ⁝ Κ Ε Φ Α ⁝ Χ Χ ℸ ℸ ℸ ℸ 𐅄 Ξ Ξ ⁝ Τ Ο Υ Τ Ο Τ Ο Ε
Η Τ Ο Κ ⁝ Κ Α ⁝ Ε Σ Τ Ι Α Υ Τ Ο Ι Σ Ε Ν Τ Ω Ι Κ Ε Φ Α Λ Α Ι Ω Ι Ο Γ Ε Γ Ε
Ε Υ Β Ο Λ Ι Ω Ν Θ Ε Ο Ξ Ο Τ Ι Δ Α Σ Κ Α Λ Λ Ι Π Π Ο Σ Α Σ Ϛ
Σ Φ Ι Λ Ο Κ Ρ Α Τ Η Σ Τ Ο Υ Τ Ο Ι Σ Α Π Ο Δ Ε Δ Ο Τ Α Ι Ο Τ Ο Κ
Σ Τ Ρ Α Τ Ο Α Ρ Χ Ο Ν Τ Ο Σ Κ Α Ι Ο Σ Ε Ξ Ε Λ Ε Ι Φ Θ Η Κ Λ Ε Ο /
Ε Κ Γ Μ Η Ν Ο Τ Α Μ Ι Α Ι Δ Ε Α Π Ε Δ Ο Σ Α Ν Ο Ι Κ Α Τ Α Β Ο
Π Α Ρ Ε Δ Ο Σ Α Ν Β Ο Λ Η Κ Ρ Α Τ Η Σ Θ Ε Υ Ρ Ω Ν Α Ν
Τ Ι Μ Ο Σ Θ Ε Ν Η Σ Π Ρ Ο Φ Α Ν Τ Ο Σ Τ Α Μ Ι Α Ι Σ Ε Υ Κ Λ Ε Γ Ϛ

ΕΥΚΡΙΤΩΙΧΑΙΡΕΔΗΜΩΙΝΙΚΟΞΕΝΩΙΤΙΜΗΚ
ΜΕΝΕΚΡΑΤΕΙΤΙΜΑΝΘΕΙΕΥΓΕΝΕΙΚΤ ΣΙΔΙΤΗΣΓ
ΛΑΒΟΝΠΑΡΑΤΑΜΙΩΝΤΩΝΚΑΤΑΡΙΣΤΟΜΕΝ
ΚΕΦΑΛΗ⁝𐅅┐┐┐┐⚌—ΓΙΟΟΟ

..... ΧΧΧΧ𐅅┐┐┐┐ ⁝ σταθ[μὸν ....
[.. κεφα-
λὴ ⁝ ΤΤΤ𐅅┐┐┐┐ ⁝ παντὸς ....
κεφαλὴ ⁝ ΔΧΧΧΧ𐅅┐┐┐┐ ἄρχο[ντος Ἀρχεστράτο τοῖσδε ὁ
τόκος ἀπεδόθη ἐς Θήβας καὶ Ἱσ[τίαιαν ⁝ Τιμοκράτης Καλ-
λίππωι Θηβαίωι ⁝ ┐𐅃 ⁝ Θεύρων Εὐβ[ολίωνι Θηβαίωι ⁝ ┐┐┐┐ Θράσυς
Θεοζοτίδαι ⁝ Θηβαίωι ⁝ ┐┐┐┐𐅃Π ⁝ [Ἀριστομένης Εὐβολίωνι
Θηβαίωι ⁝ ┐┐┐┐ ⁝ Ἀντίμαχος Φιλο[κράτει Ἱστιαιεῖ ⁝ ┐┐ ⁝ Μενε- / Τιμο- / Βολη-
κράτης ⁝ Φιλοκράτει Ἱστιαιεῖ ⁝ ┐┐ ⁝ Μ[ενεκράτης Κλεοδήμωι (;)
ἐπόγδοον ⁝ ┐┐┐┐ ⁝ Τιμοσθένης Φι[λοκράτει Ἱστιαιεῖ ⁝ ┐┐ ⁝ κε-
φαλὴ ⁝ ΧΧΧ𐅅┐┐┐ ⁝ Τοῖσδε τόκον ἀπέ[δοσαν ἄρχοντος Ἀρχεστ-
ράτο ταμίαι κατὰ Θεύρωνα ἀπὸ τῆς π[ροσόδου, ἣν παρέλα-
βον παρὰ ταμιῶν τῶν κατὰ Θράσυν ⁝ πε[ριὸν (τοσοῦτον) Θράσυς Εὐβολίωνι
Θηβαίωι ⁝ 𐅃 ⁝ Ἀσωποδώρωι Θηβαίωι ⁝ ⚌—[ΙΙΙΟΟ ⁝ Μενεκράτης
Εὐβολίωνι ⁝ Θηβαίωι ⁝ 𐅃 ⁝ Ἀσωποδώρωι [Θηβαίωι ⁝ ⚌—ΙΙΙΟΟ
Βοληκράτης ⁝ Εὐβολίωνι Θηβαίωι ⁝ 𐅅 ⁝ Ἀσω[ποδώρωι Θηβαίωι ⁝ ⚌—
ΙΙΙΟΟ ⁝ Θεύρων Εὐβολίωνι Θηβαίωι ⁝ 𐅃 ⁝ Ἀσωποδώρωι Θηβαί-
ωι ⁝ ⚌—ΙΙΙΟΟ ⁝ Τιμοκράτης ⁝ Εὐβολίωνι Θη[βαίωι ⁝ 𐅃 ⁝ Ἀσωποδώ-
ρωι Θηβαίωι ⁝ ⚌—ΙΙΙΟΟ ⁝ κεφαλὴ ⁝ 𐅃. Τοῖσδ[ε τόκον ἀπέδοσα-
ν ἐς Θεβας Καρύστιοι ἄρχοντος Ἀρχεστ[ράτο ⁝ Τιμοσθένης
..........┐ ⁝ Φερενίκωι ⁝ 𐅅┐┐┐𐅃⚌⚌ [⁝ Θεύρων Εὐβολίω-
νι ⁝ ┐┐┐┐ ⁝ κεφα ⁝ ΧΧ┐┐┐𐅃⚌⚌ ⁝ Τοῦτο τὸ ἔ[τος οὐκ ἀπεδόθ-
η τοκ ⁝ Κα ⁝ ἔστι αὐτοῖς ἐν τῶι κεφαλαίωι ὃ γεγε[νηται. χρῆσται
Εὐβολίων, Θεοζοτίδας, Κάλλιππος, Ἀσω[πόδωρος, Φερένικο-
ς, Φιλοκράτης· τούτοις ἀποδεδοται ὁ τόκ[ος ΧΧΧ𐅅┐┐⚌ΙΟΟΟ Ἀρχε-
στράτο ἄρχοντος καὶ ὃς ἐξελείφθη Κλεο[δήμωι (;) ἐπόγδοον ⁝ ┐┐┐┐ ⁝
Ἑκγμηνοταμίαι δὲ ἀπέδοσαν οἱ κατὰ Βο[ληκράτην ....
παρέδοσαν Βοληκράτης, Θεύρων, Ἀντίμαχος ....
Τιμοσθένης, Πρόφαντος ταμίαις Εὐκλέγ[ωνι ....
Εὐκρίτωι, Χαιρεδήμωι, Νικοξένωι, Τιμηκ[ράτει ....
Μενεκράτει, Τιμάνθει, Εὐγένει, Κτήσιδι τῆς π[ροσόδου ἃ παρέ-
λαβον παρὰ ταμιῶν τῶν κατ' Ἀριστομέν[ην ....
κεφαλὴ ⁝ 𐅃┐┐┐┐⚌—ΓΙΟΟΟ.

Αὕτη εἶνε γεγραμμένη ἐπὶ πλακὸς ἐγχωρίου μαρμάρου, ἥτις ἄνωθεν καὶ ἐν δεξιᾷ εἶνε ἀποκεκρουμένη, ἔχει δ' ὕψος 0,78 μ. πάχος 0,5, πλάτος δ' ἄνωθεν μὲν 0,26 ½, ἐν δὲ τῷ μέσῳ καὶ κάτωθεν 0,35. Τῆς ἐπιγραφῆς ταύτης ἐν μὲν τῷ πρώτῳ σωζομένῳ στίχῳ ἐλλείπουσι περὶ τὰ πέντε γράμματα, ἅπας δὲ ὁ δεύτερος στίχος καὶ περὶ τὸ ἥμισυ τοῦ σωζομένου 21ου εἶνε ἀπεξεσμένα. Εἰ καὶ ἕνεκα τῶν

ἀριθμητικῶν σημείων καὶ τῶν τῆς στίξεως δὲν εἶνε δυνατὸν νὰ ὁρισθῇ ἀκριβῶς ὁ ἀριθμὸς τῶν γραμμάτων ἑκάστου στίχου, ἐκ τῶν στίχων ὅμως 10, 11, 15, 16, 17, 18 καὶ 19, οἵτινες εἶνε δυνατὸν ἀσφαλέστερόν πως νὰ συμπληρωθῶσι, πειθόμεθα ὅτι ἕκαστος τῶν στίχων συνέκειτο ἐκ 45-50 γραμμάτων. Ἕνεκα δὲ τῆς φθορᾶς τοῦ λίθου ἀτυχῶς ἡ ἐπιγραφὴ εἶνε ἐλλιπὴς καὶ διὰ τοῦτο δὲν εἶνε δυνατὸν νὰ γνωρίζωμεν ἀκριβῶς, πόσον ἦτο τὸ ὅλον κεφάλαιον, ὅπερ ἡ πόλις ἐδανείσθη, οὐδὲ ἐπὶ τίνι τόκῳ τὸ δάνειον ἐγένετο. Καὶ τοιαύτη δ' ὅμως οὖσα ἡ ἐπιγραφὴ αὕτη εἶνε πλείστου λόγου ἀξία δι' ἄλλα τε καὶ διότι καὶ νέα ὀνόματα ἡμῖν γνωρίζει καὶ ἀριθμητικὸν σημεῖον νέον τὸ πρῶτον ἐν αὐτῇ ἀπαντᾷ καὶ τὴν οὐδαμόθεν ἄλλοθεν ἡμῖν γνωστὴν ἀρχήν, τοὺς *ἐκγμηνοταμίας*, ἐκ ταύτης μανθάνομεν.

Σημεῖα στίξεως.

Τὰ σημεῖα τῆς στίξεως εἶνε τρεῖς στιγμαὶ καθέτως ἐν τῷ στίχῳ κείμεναι. Ὑπάρχουσι δὲ μετὰ τὴν λέξιν *κεφαλή*, πρὸ τοῦ ἀριθμοῦ τοῦ δηλοῦντος ποσὸν χρημάτων καὶ μετ' αὐτὸν καὶ πρὸ ἑκάστου κυρίου ὀνόματος. Ἐνιαχοῦ δ' ὅμως ἐλλείπουσι τὰ σημεῖα ταῦτα μετὰ τὸν ἀριθμὸν (στ. 4, 9, 34), ἀλλαχοῦ δὲ τουναντίον, εἰ καὶ περιττά εἰσιν, ὑπάρχουσιν· π. χ. ὑπάρχει στίξις μετὰ τὸ ὄνομα τοῦ δανειστοῦ καὶ πρὸ τοῦ ἐθνικοῦ (στ. 7, 16) ἢ μετὰ τὸ ὄνομα τοῦ ταμίου καὶ πρὸ τοῦ ὀνόματος τοῦ δανειστοῦ (στ. 16, 18).

Κεφαλή. Τόκος. Δανεισταί

Ἐν μὲν τῷ τρίτῳ στίχῳ ἀναγράφεται κεφάλαιον παντὸς (τοῦ περιόντος ἢ ἀργυρίου) τάλαντα τρία καὶ δραχμαὶ χίλιαι ἐνακόσιαι, ἐν δὲ τῷ τετάρτῳ ἄλλο ἐκ δραχμῶν μυρίων καὶ τετρακισχιλίων καὶ ἐνακοσίων, ἐν δὲ τῷ ἑνδεκάτῳ ἄλλο ἐκ δραχμῶν τρισχιλίων καὶ ὀκτακοσίων. Ἄλλο δὲ κεφάλαιον, ὅπερ ἀπεξέσθη κατόπιν, ἦτο ἀναγεγραμμένον ἐν τῷ 21ῳ στίχῳ ὡς ὀφειλόμενον τῷ Φερενίκῳ καὶ Εὐβολίωνι. Ἐν δὲ τῷ 22ῳ στίχῳ βλέπομεν ὅτι καὶ Καρυστίοις ὠφείλοντο δραχμαὶ δισχίλιαι καὶ τετρακόσιαι ἐνενήκοντα, ὧν ὁ τόκος, ἂν ἡ ἡμετέρα συμπλήρωσις εἶνε ὀρθή, δὲν ἀπεδόθη κατὰ τὸ ἔτος, εἰς ὃ ἀναφέρεται ἡ ἐπιγραφή. Καὶ τοῦ μὲν κεφαλαίου τοῦ ἐκ δραχμῶν μυρίων καὶ τετρακισχιλίων καὶ ἐνακοσίων ὁ τόκος ἀπεδόθη εἰς Θήβας μὲν τοῖς Θηβαίοις Καλλίππῳ, Εὐβολίωνι, Θεοζοτίδᾳ, εἰς Ἱστίαιαν δὲ Φιλοκράτει τῷ Ἱστιαιεῖ καὶ τῷ Κλεοδήμῳ, Ἱστιαιεῖ ἴσως καὶ τούτῳ. Τὸ ὅλον τοῦ ἀποδοθέντος τόκου τοῖς Θηβαίοις εἶνε δραχμαὶ χίλιαι καὶ τετρακόσιαι πέντε, τῷ δὲ Ἱστιαιεῖ Φιλοκράτει ἑξακόσιαι καὶ τῷ κατὰ τὴν ἡμετέραν συμπλήρωσιν Κλεοδήμῳ ἐπόγδοον, δραχμαὶ δηλονότι τετρακόσιαι. Ἂν ἀφαιρέσωμεν ἐκ τοῦ ὅλου κεφαλαίου (τῶν 14900) τὸ κεφάλαιον τρισχιλίων διακοσίων δραχμῶν, δι' ὃ ἀπεδοθη τόκος ἐπόγδοον, τὸ ὑπολειπόμενον ἐκ δραχμῶν μυρίων καὶ χιλίων καὶ ἑπτακοσίων ἦτο δεδανεισμένον ἐπὶ ἐπιτοκίῳ 13 $^3/_4$ τοῖς $^0/_0$ περίπου. (Ἀκριβείας χάριν σημειούμεθα ὅτι τὸ κεφάλαιον τῶν 11700 δραχμῶν τοκιζόμενον πρὸς 13 $^3/_4$ παρέχει τόκον 1609,75, ἐν ᾧ ὁ ἀναγραφόμενος ἐν τῇ ἐπιγραφῇ ὡς δοθεὶς τόκος τῷ Καλλίππῳ, Εὐβολίωνι, Θεοζοτίδᾳ, Φιλοκράτει εἶνε δραχμαὶ 1605). Τοῦ δὲ ἐκ δραχμῶν τρισχιλίων καὶ ὀκτακοσίων ὁ ἀποδοθεὶς τόκος τοῖς Θηβαίοις Ἀσωποδώρῳ καὶ Εὐβολίωνι ἀνέρχεται εἰς δραχμὰς τετρακοσίας ἑκκαίδεκα καὶ ἡμίσειαν. Ἂν ἡ ἐπιγραφὴ εἶχεν, ὡς ἡμεῖς συμπληροῦμεν, τότε τὸ κεφάλαιον τοῦτο ἦτο δεδανεισμένον ἐπὶ ἐπιτοκίῳ 11 περίπου ἐπὶ τοῖς $^0/_0$ (Σημειωτέον ὅτι ἀκριβῶς ὁ τόκος τῶν 3800 δραχμῶν πρὸς 11 $^0/_0$ εἶνε δραχμαὶ τετρακόσιαι καὶ ὀκτωκαίδεκα, πρὸς δὲ ὅτι τῷ Ἀσωποδώρῳ πρὸς τῷ τόκῳ ἀπεδόθη καὶ κεφάλαιον δραχμαὶ πεντήκοντα (στ. 19).

Ὁ πρὸς τὸν Φερένικον ἀποδοθεὶς τόκος εἶνε δραχμαὶ ὀκτακόσιαι ἐνενήκοντα, ὁ δὲ πρὸς τὸν Εὐβολίωνα τετρακόσιαι. Ἂν ὁ τόκος ἦτο τὸ ὄγδοον τοῦ ὅλου κεφαλαίου, τότε τὸ κεφάλαιον τὸ ὀφειλόμενον τῷ Φερενίκῳ καὶ Εὐβολίωνι ἀνήρχετο εἰς δραχμὰς μυρίας καὶ τριακοσίας εἴκοσι.

Ἐν δὲ τῷ ἐκ δραχμῶν δισχιλίων καὶ τετρακοσίων ἐνενήκοντα κεφαλαίῳ τῷ ὀφειλομένῳ Καρυστίοις, ὡς ἡμεῖς ἀναγινώσκομεν τὴν συντετμημένην λέξιν ΚΑ: περιέχεται καὶ ὁ μὴ κατὰ τὸ ἔτος, καθ' ὃ ἀνεγράφη ὁ λόγος οὗτος, ἀποδοθεὶς τόκος (ἰδ. στ. 23ον). Ἂν ὑποθέσωμεν ὅτι ὁ τόκος ὁ περιεχόμενος ἐν τῷ κεφαλαίῳ τούτῳ ἦτο τὸ ὄγδοον τοῦ κεφαλαίου, τότε τὸ κεφάλαιον θὰ ἦτο περὶ τὰς δισ-

χιλίας καὶ ἑκατὸν ὀγδοήκοντα δραχμάς. Παρατηρητέον ὅτι ἐκ τῶν δανειστῶν ὁ μὲν Κάλλιππος, Κλεόδημος (;) Θεοζοτίδας, Φερένικος ἅπαξ μόνον μνημονεύονται ὡς λαβόντες τόκον, ὁ δὲ Εὔβολίων ἑξάκις, ὁ δὲ Φιλοκράτης τρίς, ὁ δὲ Ἀσωπόδωρος πεντάκις. Ἡ κατὰ δόσεις ἀπόδοσις τοῦ τόκου εἴς τινας ἐγένετο ἴσως, εἴτε διότι τοιαύτη ἦτο ἡ συμφωνία, εἴτε πρὸς εὐκολίαν τῶν τε δανειστῶν καὶ ὀφειλετῶν. Τὸ ὅλον τοῦ τόκου ἀπεδόθη τοῖς δανεισταῖς πᾶσιν ἄρχοντος Ἀρχεστράτου (ἰδ. στ. 12, 20, 26). Ἐπειδὴ εἷς ἐπώνυμος ἄρχων μνημονεύεται, ὁ Ἀρχέστρατος, ἐν δὲ στίχῳ 22ῳ, ἂν αὐτὸν ὀρθῶς, ὡς πιστεύομεν, συμπληροῦμεν, λέγεται, ὅτι κατὰ τὸ ἔτος, καθ' ὃ ἡ λογοδοσία ἐγένετο, τόκος δὲν ἀπεδόθη τοῖς Καρυστίοις δανεισταῖς, εἰκάζομεν ὅτι ὁ ἀποδοθεὶς τόκος εἶνε ἑνὸς ἔτους καὶ ὅτι ἡ ἀρχὴ τῶν ἀρχόντων ἦτο ἐνιαύσιος.

Ἐπώνυμος ἄρχων.

Ἐκ τῶν στίχων 20οῦ καὶ 28ου μανθάνομεν ὅτι ὡς παρ' Ἀθηναίοις καὶ παρὰ Καρυστίοις ὁ ἐπώνυμος ἦν ἄρχων καὶ οὐχὶ στρατηγὸς ἢ ἡγεμὼν ὡς παρὰ Χαλκιδεῦσιν. Τοιοῦτος ἄρχων ἐν τῇ ἐπιγραφῇ ταύτῃ μνημονεύεται τρὶς ὁ Ἀρχέστρατος (στ. 12, 20, 26).

Ταμίαι. Ἐκγμηνοταμίαι.

Ὡς δῆλον ἐκ τῶν ἐλλιπῶν στίχων 29ῳ, 30ῷ, 31ῳ, ἐν Καρύστῳ οἱ ταμίαι ἦσαν ἐννέα, ὧν εἷς ἦτο ὁ ἐπώνυμος. Τοιοῦτοι ἐπώνυμοι ταμίαι ἐν τῇ ἐπιγραφῇ μνημονεύονται ὁ *Θεύρων* (στ. 12 *ταμίαι κατὰ Θεύρωνα*), ὁ *Θράσυς* (στ. 13 *παρὰ ταμιῶν τῶν κατὰ Θράσυν*) καὶ ὁ Ἀριστομένης (στ. 32 *παρὰ ταμιῶν τῶν κατ' Ἀριστομένη*). Πλὴν τῶν ταμιῶν ἀναφέρεται καὶ ἄλλη ταμιακὴ ἀρχή, ἧς ἡ διάρκεια ἦτο ἑξάμηνος, οἱ *Ἐκγμηνοταμίαι*, ὧν ὡς ἐπώνυμος μνημονεύεται ὁ *Βοληκράτης*, συνεκμηνοταμίαι δὲ ὁ *Θεύρων*, *Ἀντίμαχος, Τιμοσθένης, Πρόφαντος*. Ἀλλὰ πότε οὗτοι ἐταμίευον; ὅτε ἄρχων ἦτο ὁ Ἀρχέστρατος; Ὡς φαίνεται ἐκ τῶν στίχων 12ου καὶ 13ου οἱ κατὰ Θεύρωνα ταμίαι ἀπέδοσαν τὸν τόκον τοῖς δανεισταῖς ἀπὸ τῆς προσόδου, ἣν παρέλαβον παρὰ τῶν ταμιῶν τῶν κατὰ Θράσυν, ἐκ δὲ τῶν στίχων 27ου - 33ου οἱ ἐκμηνοταμίαι παραλαβόντες τὸ περίσσευμα τῆς προσόδου παρὰ τῶν κατ' Ἀριστομένη ταμιῶν παρέδοσαν τοῖς ταμίαις Εὐκλέγωνι, Εὐκρίτῳ, Χαιρεδήμῳ, Νικοξένῳ, Τιμηκράτει, Μενεκράτει, Τιμάνθει, Εὐγένει, Κτήσιδι. Εἰκάζομεν ἄρα ὅτι καθ' ἕκαστον ἔτος ἐξελέγοντο δύο ὁμάδες ταμιῶν καὶ ὅτι τοιαῦται ἦσαν ἐπὶ Ἀρχεστράτου ἡ ὁμὰς τῶν κατὰ Θεύρωνα, ἥτις διεδέξατο τὴν ὁμάδα τῶν κατὰ Θράσυν καὶ ἡ ὁμὰς τῶν κατ' Ἀριστομένη, ἥτις, τίς οἶδε τίνων ἕνεκα λόγων, δὲν ἐταμίευσε καθ' ὅλον τὸ ἔτος. Ταύτην δὲ διεδέξαντο οἱ ἐκγμηνοταμίαι, οἵτινες ταμιεύσαντες ἐπὶ ἓξ μῆνας, ὅτε ἔληξεν ὁ χρόνος τῆς ταμιείας αὐτῶν, παρέδοσαν τὸ ὑπόλοιπον τοῖς τακτικοῖς ταμίαις (στ. 29ῳ - 33ῳ). Ἐπειδὴ δὲ ἐκμηνοταμίαι δὲν συμμνημονεύονται οὔτε μετὰ τῆς ὁμάδος τῶν κατὰ Θεύρωνα ταμιῶν οὔτε μετὰ τῆς τῶν κατὰ Θράσυν, οὔτε μετὰ τῶν ταμιῶν, πρὸς οὓς αὐτοὶ παρέδοσαν τὸ ὑπόλοιπον, πειθόμεθα ὅτι ἡ ἀρχὴ τῶν ἐκμηνοταμιῶν καθίστατο ἐκτάκτως κατ' ἀνάγκην τινά.

Αἰτία τοῦ δανείου καὶ χρόνος τῆς συνομολογήσεως αὐτοῦ.

Ἄξιον παρατηρήσεως εἶνε ὅτι ἐκ τῶν ξένων δανειστῶν οὐδεὶς εἶνε οὔτε Ἀθηναῖος οὔτε Χαλκιδεὺς οὔτε Ἐρετριεύς· ἐκ τῶν ἑπτὰ δανειστῶν πέντε μὲν ἦσαν Θηβαῖοι, δύο δέ, ὧν ὁ ἕτερος ἀναμφισβητήτως, Ἱστιαιεῖς. Ἐπειδή, ὡς εἰκός, καὶ τὸ πάλαι καὶ νῦν οἱ ἔχοντες ἀνάγκην δανείων, εἴτε ἰδιῶται εἴτε πόλεις, πρὸς φίλους καὶ συμμάχους μᾶλλον προσφεύγουσιν αἰτούμενοι καὶ οὐχὶ πρὸς ἐχθροὺς καὶ πολεμίους, εἰκάζομεν ὅτι, καθ' ὃν χρόνον οἱ Καρύστιοι ἐποιήσαντο τὸ δάνειον, δὲν ἐτύγχανον ὄντες φίλοι οὔτε τῶν Ἀθηναίων οὔτε τῶν Χαλκιδέων οὔτε τῶν Ἐρετριέων καὶ διὰ τοῦτο πιθανῶς οὐδεὶς αὐτῶν φαίνεται ὡς δανειστής. Ἀλλὰ τίς ἡ αἰτία τούτου; Ἐκ τοῦ Θουκυδίδου (1,98) γινώσκομεν ὅτι οἱ Καρύστιοι, ἄγνωστον διὰ τίνα λόγον, ἐπολέμησαν *ἄνευ τῶν ἄλλων Εὐβοέων* τοῖς Ἀθηναίοις *καὶ χρόνῳ συνέβησαν καθ' ὁμολογίαν*. Πότε ἀκριβῶς ὁ πόλεμος οὗτος ἐγένετο, δὲν γινώσκομεν, ἐπειδὴ δ' ὅμως ὁ Θουκυδίδης μνημονεύει αὐτὸν πρὸ τῆς ἐπὶ Νάξον στρατείας τῶν Ἀθηναίων, ἥτις ἐγένετο κατά τινας μὲν τῷ 466ῳ, κατ' ἄλλους δὲ τῷ 470ῷ π. Χ. πολὺ πιθανὸν εἶνε ὅτι

συνέβη προ αὐτῆς. Ἂν αἰτία τοῦ νὰ μὴ φαίνωνται ὡς δανεισταὶ τῶν Καρυστίων καὶ Ἀθηναῖοι εἶνε ὁ πόλεμος οὗτος ἢ ἡ κατόπιν ἐπελθοῦσα κατάκτησις τῆς Εὐβοίας ὑπὸ τῶν Ἀθηναίων, ἀγνοοῦμεν. Καὶ δὲν ἀμφιβάλλομεν μὲν ὅτι καὶ ταῦτα συνεβάλλοντο πρὸς τοῦτο, δὲν δυνάμεθα δ' ὅμως νὰ πεισθῶμεν, ὅτι δὲν συνέβη τι ἄλλο, ἄγνωστον ἡμῖν, οὗ ἕνεκα οἱ Καρύστιοι καὶ τὸ δάνειον ἠναγκάσθησαν νὰ συνομολογήσωσι καὶ ὡς δανειστὰς νὰ προτιμήσωσιν ἐκ μὲν τῶν ἄλλων Ἑλλήνων τοὺς Θηβαίους, ὧν ἡ πόλις, ὡς γνωστόν, μέχρι τέλους τοῦ Πελοποννησιακοῦ πολέμου ἐχθρικῶς διέκειτο τοῖς Ἀθηναίοις, ἐκ δὲ τῶν Εὐβοέων Ἱστιαιεῖς, ὧν τὴν χώραν οἱ Ἀθηναῖοι κατεκληρούχησαν, αὐτοὺς δὲ ἐξῴκισαν.

Χρόνος, καθ' ὃν ὁ λόγος ἐγένετο.

Ἐκ δύο ἀττικῶν ἐπιγραφῶν (CIA II 64 καὶ 65) ἀναγομένων εἰς τὸ ἔτος 357ον π. Χ. μανθάνομεν ὅτι κατὰ τὴν στάσιν τὴν γενομένην μεταξὺ τῶν Εὐβοϊκῶν πόλεων, ὅτε αἱ μὲν αὐτῶν ἐπεκαλέσαντο τοὺς Βοιωτούς, αἱ δὲ τοὺς Ἀθηναίους (Διοδ. Σικελ. XV, 7), οἱ Καρύστιοι ἦσαν φίλοι καὶ σύμμαχοι τῶν Ἀθηναίων καὶ ἐβοήθησαν μετὰ τῶν Χαλκιδέων τοῖς Ἐρετριεῦσιν (*ἐπαινέσαι δὲ καὶ τ*]*οὺς βοηθήσ*[*αντ*]*ας ἐ*[*ς*] *Ἐ*[*ρέτριαν. . . . Κα*]*ρυστίους* C. I. A. II 65). Ἡ μὴ συμμετοχὴ μήτε Ἀθηναίων μήτε Χαλκιδέων εἰς τὸ δάνειον πείθει ἡμᾶς νὰ δεχθῶμεν κατ' ἀνάγκην, ὅτι τὸ δάνειον τῶν Καρυστίων εἶνε παλαιότερον τῶν ἐπιγραφῶν τούτων. Ἐπειδὴ δὲ ἥ τε γλῶσσα καὶ τὸ σχῆμα τῶν γραμμάτων δὲν εἶνε τοῦ πέμπτου αἰῶνος, ἕπεται ἄρα ὅτι ἡ ἐπιγραφὴ εἶνε μὲν τοῦ τετάρτου αἰῶνος, ἀλλ' ἀρχαιοτέρα τῶν προειρημένων δύο ἀττικῶν ἐπιγραφῶν, τοῦ ἔτους δηλαδὴ 357ου π. Χ. Ὅτι δὲ τοῦτο οὕτως ἔχει, μαρτυροῦσι τὰ Θηβαϊκὰ ὀνόματα Φερένικος καὶ Ἀσωπόδωρος. Ἐκ τοῦ Πλουτάρχου (ἐν βίῳ Πελοπίδου κ. 5 καὶ 8) μανθάνομεν ὅτι ὁ μὲν Φερένικος ἦτο ἐκ τῶν πλουσίων Θηβαίων, φίλος καὶ ὁμῆλιξ τοῦ Πελοπίδου, μεθ' οὗ συνέφυγεν εἰς Ἀθήνας ἐπὶ τῶν ἐν Θήβαις τυράννων, ὁ δὲ Ἀσωπόδωρος, ὡς δῆλον ἐκ τῆς ἐπιγραφῆς CIG 2408, ἦτο Βοιωτάρχης κατὰ μὲν τον Koehler τῷ ἔτει 364ῳ ἢ 363ῳ π. Χ. κατὰ δὲ τὸν Νόβαν τῷ 366ῳ π. Χ. Τούτου ὁ πατὴρ *Μαλκίδης*, ὡς ὀρθῶς ὁ Koehler διορθοῖ τὸν ἐν βίῳ Πελοπίδου (κ. 35) *Μαλκίτην* καλούμενον, ἡγεῖτο μετὰ τοῦ Διογείτονος τῆς στρατιᾶς, ἣν ἔπεμψαν οἱ Θηβαῖοι ἐπὶ Θεσσαλίαν μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Πελοπίδου.

Σημασία τῶν ἀριθμητικῶν σημείων.

Ἡ σημασία τῶν ἐν τῇ ἐπιγραφῇ ταύτῃ ἀριθμητικῶν σημείων εἶνε ἥδε·

Τ	= τάλαντον,	δραχμαὶ	ἑξακισχίλιαι
Χ	= μναῖ δέκα	»	χίλιαι
𐅅	= μναῖ πέντε	»	πεντακόσιαι
⅂	= μνᾶ	»	ἑκατὸν
𐅄	= ἡμίσεια μνᾶ	»	πεντήκοντα
—	=	»	δέκα
Γ	=	»	πέντε
Ι	=	»	μία
Ο	= ὀβολός.	»	1/6

Σημειωτέον ὅτι τὸ σημεῖον ⅂, ὡς ἡμεῖς τουλάχιστον γινώσκομεν, τὸ πρῶτον ἐν ταύτῃ τῇ ἐπιγραφῇ ἀπαντᾷ, τὸ δὲ Δ, ὅπερ συνηθέστατον ἐν πάσαις, ἐν ταύτῃ εὕρηται πρὸ μόνων τῶν χιλιάδων (στ. 4) ἢ ἐγγεγραμμένον ἐν τῷ Γ (𐅄) πρὸς δήλωσιν τοῦ ἀριθμοῦ πεντήκοντα, πρὸς δήλωσιν δὲ ἁπλῆς δεκάδος εἶνε τὸ σημεῖον —, ὡς καὶ ἐν Ἐπιδαυρίᾳ ἐπιγραφῇ (ἰδ. Ἀρχ. Ἐφ. 1886 σελ. 169). Τὸ σημεῖον — ἐν ἄλλαις ἐπιγραφαῖς σημαίνει δραχμήν, ἐν τῇ ἐπιγραφῇ δ' ὅμως ταύτῃ τοῦτο δὲν εἶνε δυνατόν, ὡς πᾶς τις δύναται νὰ πεισθῇ ἐκ τῶν συμπαρακειμένων ἀριθμῶν καὶ ἐκ τῶν στίχων 14ου, 17ου, 18ου, 19ου, 21ου, 22ου, 34ου, ἔνθα, ἂν τοῦτο παραδεχθῶμεν, ὁ ἀναγραφόμενος τόκος θὰ ἦτο ἀνάξιος οὐ μόνον ἀναγραφῆς ἀλλὰ καὶ λόγου.

Καὶ ταῦτα μὲν καθόλου, ἐν δὲ τοῖς καθ' ἕκαστον ἄξια παρατηρήσεως νομίζομεν τάδε·

Στ. 1ος. Ἐν ἀρχῇ τοῦ στίχου τούτου φθορᾶς ἕνεκα τοῦ λίθου ἐλλείπουσι περὶ τὰ πέντε γράμματα. Ἂν ἐλλείπωσιν ἀριθμητικὰ μόνον σημεῖα ἢ καὶ λέξεις, ἀγνοοῦμεν.

Στ. 2ος. Ἅπαν τὸ σωζόμενον μέρος αὐτοῦ εἶνε ἀπεξεσμένον. Ὑπὸ τίνος ἄρά γε καὶ διατί ἀπεξέσθη; Ὑπὸ τοῦ τεχνίτου ἕνεκα ἁμαρτήματος αὐτοῦ τούτου ἢ μήπως, διότι τὰ γεγραμμένα ἔδει δι' ἀλ-

λον λόγον νὰ ἀπαλειφθῶσιν; Τὰ ἐν τῇ ἀρχῇ τοῦ ἑπομένου στίχου δύο γράμματα -*λη* μόνον οὐχὶ φωνὴν ἀφιᾶσιν, ὅτι τὰ τελευταῖα τοῦ στίχου τούτου γράμματα ἦσαν *κεφα-*

Στ. 3ος. Εἰς τὸ ἐπίθετον *παντός*, μεθ' ὃ ὑπάρχουσι τὰ σημεῖα τῆς στίξεως, ἐννοητέον πρὸς συμπλήρωσιν τὰ καὶ ἐν ἄλλαις ἐπιγραφαῖς ἀπαντῶντα *τοῦ περιόντος* ἢ *τοῦ ἀργυρίου*. Τὰ τελευταῖα συνεπληρώσαμεν πρὸ ὀφθαλμῶν λαβόντες τὰ ἐν τῷ στίχῳ 25ῳ.

Στ. 4ος. Το ὄνομα *κεφαλὴ* ἐν ταύτῃ τῇ ἐπιγραφῇ δύο τινὰ σημαίνει, τὸ σύνολον δῆλον ὅτι ἢ ἄθροισμα ἢ εἶνε συνώνυμον τοῦ *ἀρχαῖον* ἢ *κεφάλαιον* (ἴδ. στ. 23ον) καὶ κεῖται ἐν ἀντιθέσει πρὸς τὸν τόκον. Πανταχοῦ ἀλλαχοῦ τῆς ἐπιγραφῆς ταύτης καθ' ἡμᾶς πλὴν τοῦ 2ου και 34ου στίχου ἔχει τὴν δευτέραν σημασίαν, ἀναμφισβητήτως δὲ ἐν τῷ 19ῳ στίχῳ, ἔνθα ἀναγράφεται ὅτι πρὸς τῷ τόκῳ ἐκ δραχμῶν τριάκοντα τριῶν καὶ δύο ὀβολῶν ἀπεδόθη Ἀσωποδώρῳ τῷ Θηβαίῳ καὶ κεφαλὴ (= κεφάλαιον) δραχμῶν πεντήκοντα. Τὸν στίχον τοῦτον συνεπληρώσαμεν οὕτω λαβόντες πρὸ ὀφθαλμῶν τοὺς στίχους 11ον 12ον 26ον.

Στ. 5ος. Τὸ μὲν *Ἱστίαιαν* συνεπληρώσαμεν ἐκ τοῦ στίχου 18ου, τὸ δὲ *Καλ]λίππωι* ἐκ τοῦ στίχου 24ου.

Στ. 6ος. *Εὐβολίων* = Εὐβουλίων. Συμπληροῦντες τὸν στίχον ἀνεγράψαμεν ὡς τόκον δοθέντα τῷ Εὐβολίωνι δραχμὰς ꓶꓶꓶꓶ εἰκάσαντες ἐκ τῶν ἐν τῇ ἀρχῇ τοῦ 22ου στίχου γραμμάτων . . . . *νι*, τὸ δὲ ὄνομα *Θράσυς* ἐκ τοῦ στίχου 13ου, ἔνθα οὗτος μνημονεύεται ὡς ἐπώνυμος ταμίας.

Στ. 7ος. Ἡ συμπλήρωσις ἐγένετο τοῦ μὲν ὀνόματος τοῦ ταμίου ἐκ τοῦ στίχου 33ου, τοῦ δὲ τοῦ δανειστοῦ ἐκ τῆς ταυτότητος τοῦ ἀποδοθέντος τόκου πρὸς τὸν ἐν στίχῳ 22ῳ μνημονευόμενον.

Στ. 8ος. Τὸ μὲν ὄνομα τοῦ δανειστοῦ ὡς καὶ τὸν τόκον συνεπληρώσαμεν ἔν τε τῷ στίχῳ τούτῳ καὶ ἐν τῷ 10ῳ λαβόντες πρὸ ὀφθαλμῶν τὸν στίχον 9ον, τὸ δὲ ὄνομα τοῦ ταμίου

Μενε
Τιμο } κράτης ἐκ τοῦ 16ου, 18ου, 27ου, 28ου, 31ου.
Βολη

Στ. 9ος. Τὸ μὲν ὄνομα τοῦ ταμίου, *Μενεκράτης*, παρελάβομεν ἐκ τοῦ στ. 31ου. Τὸ δὲ τοῦ δανειστοῦ ἐκ τοῦ 26ου.

Στ. 11ος. Τοῦτον τὸν στίχον συνεπληρώσαμεν ἐκ τῶν στίχων 19ου καὶ 20οῦ.

Στ. 13ος. Ὁπόσον ἦτο τὸ περίσσευμα (*πε[ριόν*), ἀγνοοῦμεν. Τὸ ὄνομα Θράσυς παρελάβομεν ἐκ τοῦ αὐτοῦ στίχου, τὸ δὲ *Εὐβολίωνι*, ἐκ τῶν στίχων 15ου, 16ου, 17ου, 18ου, ἔνθα ἀναγράφεται ὁ αὐτὸς τόκος.

Στ. 14ος. Τὰ προστεθέντα ἔν τε τῷ στίχῳ τούτῳ καὶ τῷ 15ῳ καὶ 16ῳ ἀριθμητικὰ σημεῖα παρελάβομεν ἐκ τῶν στίχων 18ου καὶ 19ου.

Στ. 19ος. Τὰς τελευταίας λέξεις ἐν τούτῳ συνεπληρώσαμεν ἔχοντες πρὸ ὀφθαλμῶν τὸν 11ον στίχον. Σημειωτέον ὅτι παρὰ τὸ σύνηθες μετὰ τὸν ἀριθμὸν ꟼ δὲν ὑπάρχει στίξις.

Στ. 20ος. Παρατηρητέα ἡ διὰ τοῦ ε γραφὴ τοῦ *Θέβας* ἀντὶ τῆς διὰ τοῦ η, ὡς εἶνε ἐν τῷ 5ῳ στίχῳ. Ἐν μόνῳ τῷ στίχῳ τούτῳ ἀναφέρεται τὸ ὄνομα *Καρύστιοι*, ὅπερ ἀναγκάζει πάντα νὰ μὴ ἀμφιβάλλῃ, ὅτι ἡ ἐπιγραφὴ εἶνε Καρυστία.

Στ. 21ος. Ἐν τῇ ἀρχῇ τοῦ στίχου τούτου διακρίνονται, εἰ καὶ ἀπεξεσμένα, τὰ γράμματα ΑΕ Ν

Στ. 23ος. Τὰ τρία πρῶτα γράμματα ἐν τῷ λίθῳ εἶνε εὐδιάκριτα, τὸ τέταρτον δ' ὅμως πολλὰ πράγματα παρέσχεν ἡμῖν, διότι αἱ μὲν τρεῖς στιγμαὶ ὁμοιάζουσι πρὸς κεραίαν, τὸ ὅλον δὲ γράμμα Κ ἕνεκα κοιλώματος ὑπάρχοντος μεταξὺ τῆς καθέτου κεραίας αὐτοῦ καὶ τῶν τριῶν στιγμῶν φαίνεται ὡς Μ ἢ Ν. Τὴν συλλαβὴν ΚΑ: εἰκάζοντες ἐκ τοῦ ἐπομένου *αὐτοῖς* καὶ τοῦ ἐν 20ῷ στίχῳ *Καρύστιοι* μετεγράψαμεν Κα[ρυστίοις. Διὰ τῆς φράσεως *ἔστι αὐτοῖς ἐν τῷ κεφαλαίῳ ὃ γεγέ[νηται* νοητέον τὴν κεφαλαιοποίησιν τοῦ τόκου, ὡς νῦν λέγεται. Παρατηρητέα ἡ ἔλλειψις τοῦ εὐφωνικοῦ *ν* καὶ ἡ χρῆσις τοῦ *κεφάλαιον* συνωνύμως τῷ *ἀρχαῖον*. Ἂν ἀπίδῃ τις πρὸς τὸ προηγούμενον Καρύστιοι, δύναται νὰ συμπληρώσῃ ἀντὶ τοῦ *χρῆσται* γράφων *Θηβαῖοι*, ἐπειδὴ δ' ὅμως ἕπεται καὶ τὸ ὄνομα *Φιλοκράτης*, ἀνάγκη νὰ προστεθῇ τότε καὶ τὸ ἐθνικὸν *Ἱστιαιεὺς* μετὰ τὸ ὄνομα *Φερένικος*. Τότε δὲ ὁ στίχος θὰ σύγκειται ἐκ γραμμάτων πεντήκοντα τεσσάρων, ὅπερ ἐξ οὐδενὸς τῶν δυναμένων νὰ συμπληρωθῶσιν ἀσφαλῶς πως στίχων τεκμαιρόμεθα.

Στ. 25ος. Τοῦτον τὸν στίχον συνεπληρώσαμεν

ἀναγράψαντες πλὴν τοῦ ἐπογδόου ἅπαν τὸ ἄλλο ποσόν, ὅπερ ἀπεδόθη ὡς τόκος τοῖς δανεισταῖς.

Στ. 26ος. *καὶ ὃς ἐξελείφθη* = καὶ ὃν παρέλιπον ἀποδοῦναι. Τινος ἕνεκα παρελείφθη ὁ τόκος οὗτος καὶ δὲν ἐπληρώθη, ἀγνοοῦμεν. Τὸ ποσὸν τοῦ τόκου ἀνεγράψαμεν παραλαβόντες ἐκ τοῦ 10ου στίχου.

Στ. 27ος, 28ος, 29ος, 30ός, 32ος. Ἂν κρίνωμεν ἐκ τῶν ἐν ἑκάστῳ τούτων σωζομένων γραμμάτων, πάντες εἶνε ἐλλιπεῖς. Καὶ ἐν μὲν τῷ 27ῳ ἐλλείπει ὁ ἀριθμὸς τῶν ἀποδοθέντων ὑπὸ τῶν ἐκμηνοταμιῶν, ἐν δὲ τῷ 28ῳ 29ῳ 30ῷ πιθανῶς ἐλλείπουσιν ὀνόματα. Ἂν τοῦτο οὕτως ἔχῃ, τότε οὔτε οἱ ἐκμηνοταμίαι ἦσαν ὅσοι ἀναγράφονται οὔτε οἱ ταμίαι ἦσαν μόνον ἐννέα.

Τὰ ὀνόματα *Βοληκράτης* (= Βουληκράτης) *Εὐβολίων* (= Εὐβουλίων) *Εὐκλέγων* (= Εὐκλείων ἢ Εὐκλέων) *Θεοζοτίδας* (= Θεοζοτίδης ἢ Θεοσδοτίδης) *Κτῆσις* (= Κτησίας) δὲν εὕρηνται ὑπὸ τὸν τύπον τοῦτον ἐν τῷ τοῦ Παπίου λεξικῷ κατειλεγμένα.

2

Ἐπὶ βάσεως μαρμαρίνης μήκους 1,20, πλ. 0,40, πάχους 0,10 ἀνέγνωμεν τήνδε τὴν ἐπιγραφήν, ἧς γράμματά τινα ἐν τῷ πρώτῳ στίχῳ εἶνε ἐφθαρμένα.

. . . . . ΙΟΙ Ν ΥΜΦΑΙΤΟΔΑΓΙ ΟΙ ∠ Ο∠/∖ ∖∠ ΑΙΟ Ν Υ Δ Ω Ρ
ΕΥΚΛΕΙΤΕΙΤΕΚΝΩΝΜΗΤΡΙΧΑΡΙΙΟΜΕΝΑΙ
ΟΥΝΕΚΕΝΕΥΣΕΒΕΙΩΝΤΕΜΕΝΟΣΤΟΔΕΓΩΝΥΜΟΝΑΥΞΕΙ
ΑΦΘΟΝΟΝΙΜΕΡΤΗΝΤΕΥΞΑΜΕΝΗΛΙΒΑΔΑ
ΚΑΙΤΑΔΕΓΑΝΤΑΑΝΕΘΗΚΕΛΕΓΕΙΔΕΝΓΑΣΙΓΟΛΙΤΑΙΣ
ΕΥΣΕΒΕΙΩΝΚΡΗΝΗΣΛΑΜΒΑΝΕΤΗΔΥΓΟΤΟΝ

Ποτάμ]ιοι Νύμφαι τόδ' ἁ[γνὸν δ]ό[σαν ἀδ]αῖον ὕδωρ
Εὐκλείτει τεκνων μητρὶ χαριζόμεναι,
οὕνεκεν Εὐσεβειῶν τέμενος τόδ' ἐπώνυμον αὔξει
ἄφθονον ἱμερτὴν τευξαμένη λιβάδα
καὶ ταδε πάντα ἀνέθηκε, λέγει δ' ἐν πᾶσι πολίταις
Εὐσεβειῶν κρήνης λαμβάνετ' ἡδὺ ποτόν.

Κατὰ τὴν ἔμμετρον ταύτην ἐπιγραφὴν μήτηρ τις τέκνων, Εὐκλείτη τὸ ὄνομα, κατασκευάσασα κρήνην, ἐξ ἧς ἔρρεεν ἁγνὸν ὕδωρ, ἀνέθηκε ταῖς ποταμίαις Νύμφαις, αἵτινες αὐτῇ χαριζόμεναι ἔδοσαν ἄφθονον καὶ ἡδύ. Ἐκ τῆς κρήνης ταύτης τῶν Εὐσεβειῶν, ἐξ ἧς κατηρδεύετο τὸ ὁμώνυμον αὐτῇ τέμενος παρεκελεύετο πάντας τοὺς πολίτας νὰ λαμβάνωσιν ὕδωρ ἡδύ.

Σημειωτέον ὅτι ὁ χῶρος, ἔνθα εὑρέθη ἡ ἐπιγραφή, εἶνε ἐκ τῶν καλλίστων· ἡ ἐξ αὐτοῦ θέα τῆς θαλάσσης τέρπει τοὺς ὀφθαλμοὺς λίαν, ἐν ἀριστερᾷ ῥέει ποταμός, οὗ ἐν τῇ κοίτῃ καὶ νῦν ὑπὸ τὴν οἰκίαν τοῦ κ. Κωνσταντινίδου κατὰ παράδοξον σύμπτωσιν ὑπάρχει κρήνη, ἐξ ἧς ἄφθονον ὕδωρ ῥέει. Πιθανώτατα λοιπὸν μέρος τοῦ νῦν κήπου τοῦ κ. Κωνσταντινίδου κατεῖχε τὸ τέμενος τῶν Εὐσεβειῶν τὸ ἐν τῇ ἐπιγραφῇ ταύτῃ μνημονευόμενον, ἔνθα καὶ ἡ ὁμώνυμος κρήνη τῆς Εὐκλείτης.

Ἐν τῷ πρώτῳ στίχῳ τὴν πρώτην λέξιν *ποτάμ]ιοι* (;) συνεπληρώσαμεν ἐκ μόνης τῆς θέσεως εἰκάσαντες, τὴν δὲ λέξιν *ἀδ]αῖον* ἔκ τε τοῦ χώρου καὶ τῶν συμφραζομένων. Παρατηρητέον πρῶτον ὅτι τὸ θηλυκὸν ὄνομα *Εὐκλείτη* ἐν τῷ τοῦ Παπίου λεξικῷ δὲν ὑπάρχει, εἶτα ὅτι τὸ τελικὸν *α* τοῦ *πάντα* παρὰ τὴν μετρικὴν ἀνάγκην δὲν ἐξεθλίβη, τὸ δὲ *τ* τοῦ *λαμβάνετ'* δὲν ἐτράπη εἰς *θ* πρὸ τῆς ἀπὸ δασέος φωνήεντος ἀρχομένης λέξεως. Ἀνέγνωμεν τὴν τελευταίαν λέξιν *ἡδὺ ποτόν*, καὶ οὐχὶ *ἡδύποτον*, ἐπειδὴ τὸ οὐσιαστικὸν *ὕδωρ* ἀπέχει πολύ. Ἂν δ' ὅμως ὁ ποιητὴς τοῦ ἐπιγράμματος ἔγραψεν *ἡδύποτον* καὶ οὐχὶ *ἡδὺ ποτόν*, τότε ἠθέλησε νὰ δηλώσῃ, ὅτι τὸ ὕδωρ τῆς κρήνης παραβαλλόμενον πρὸς ἄλλα *ἡδέως ἐπίνετο*.

3

ΑΜΗΝΙΤΟΣ
ΕΜΠΟΛΕΙΕΙΔΟΣ
Σ Ω Ι Ε

Αὕτη εἶνε κεχαραγμένη ἐπὶ φυσικοῦ βράχου μήκ. 1,64, πλ. 0,72, πάχ. 0,40, ὅστις νῦν εἶνε ἐντετοιχισμένος ἐπὶ τῆς κλίμακος, ἥτις διασχίζει τὸν κῆπον τοῦ κ. Κωνσταντινίδου ἀπὸ τῆς οἰκίας μέχρι τοῦ πέρατος αὐτοῦ.

Ὡς φαίνεται ὁ Ἀμήνιτος ἦτο καλός τις, ὃν φίλος ἔξω τῆς πόλεως ἴσως κατοικῶν παρακελεύεται νὰ φυλάττηται τὸ κάλλος αὐτοῦ ἐν τῇ πόλει.

4

ΚΑΧΑΜΕΝΑΝΔΡΟ Κάχα Μενάνδρο

Καὶ αὕτη εὑρεθεῖσα ἐν τῷ κήπῳ τοῦ κ. Κωνσταντινίδου εἶνε γεγραμμένη ἐπὶ στήλης ἐχούσης ἀετωμάτιον. Ὕψ. 0,80 πλ. 0,10. Κάτωθεν τῆς ἐπιγραφῆς εἰκονίζεται ἀνὴρ καθήμενος ἐπὶ ἕδρας καὶ παρθένος ὀρθία τέχνης συνήθους. Πρωτοφανὲς εἶνε τὸ ὄνομα *Κάχα*. Μὴ τὸ ὄνομα *Κάχα* (ἐκ τοῦ *καχάζω*) ὑπαινίσσεται τὸ ἔργον τοῦ πατρός; Ἀλλὰ τίς ὁ Μένανδρος οὗτος; ὁ Ἀθηναῖος κωμικὸς ποιητὴς ἢ ἄλλος τις ὁμώνυμος αὐτῷ καὶ ὁμότεχνος Καρύστιος;

5

ΑΓΑΘΩΝ Ἀγάθων
ΕΙΝΓΕΝΟΥΔΟΥΣ Εἰνγενούδους

Ταύτην ἀνέγνωμεν ἐπὶ στήλης ἐχούσης ἀετωμάτιον καὶ ἐντετοιχισμένης ἐπὶ τῆς αὐλείου θύρας τῆς οἰκίας τοῦ Κωνστ. Χατζῆ Κωνσταντῆ. Εἶνε κεχαραγμένη ἐπὶ τοῦ κάτωθεν τοῦ ἀετωματίου γείσου, ὑφ' ὃ ἐντὸς ναοειδοῦς χώρου εἰκονίζεται μορφὴ ἀνδρὸς ἔχοντος τὴν μὲν δεξιὰν ἐνειλημένην τῷ ἱματίῳ ἀλλὰ φαινομένην ἀπὸ τοῦ καρποῦ, τὴν δὲ ἀριστερὰν τεταμένην πρὸς τὰ κάτω. Ὅτι τὸ **Εἰνγενούδους** εἶνε Λατινικόν, δὲν ἀμφιβάλλομεν, ἀμφιβάλλομεν ὅμως ἕνεκα τοῦ μεταξὺ τῶν δύο *ου* παρεμβαλλομένου Δ, ἂν εἶνε ταυτὸν τῷ *Ἰνγένους* (= ingenuus) τῷ ἐν Ἀνων. ἀποσπ. 5 ἔκδ. Müller. IV, 194 καὶ τῷ ἐν τῇ ἐπιγραφῇ 4, 9633 *Ἰνγένουους*.

6

ΔΗΜΗΤΡΙΑΔΗΜΟΣΤΡΑΤΟΥ
ΜΗΤΗΡ
. ΡΙΣΤΗΔΗΜΟΣΤΡΑΤΟΥΓΥΝΗ
ΔΗΜΟΣΤΡΑΤΟΣΗΡΑΚΛΕΙΔΟΥ
ΑΡΙΣΤΑΡΧΗΔΗΜΟΣΤΡΑΤΟΥΘΥΓΑΤΗΡ

Δημητρία Δημοστράτου
μήτηρ,
Ἀ]ρίστη Δημοστράτου γυνή,
Δημόστρατος Ἡρακλείδου,
Ἀριστάρχη Δημοστράτου θυγάτηρ

7

ΠΥΘΩ	Πυθὼ
ΕΤΕΟΝΙΚΟΥ	Ἐτεονίκου,
ΠΥΘΩ	Πυθὼ
ΤΙΜΟΣΘΕΝΟΥ	Τιμοσθένου,
ΑΓΑΘΩΝΥΜΟΣ	Ἀγαθώνυμος
ΕΡΑΤΩΝΥΜΟΥ	Ἐρατωνύμου,
ΕΡΑΤΩΝΥΜΟΣ	Ἐρατώνυμος
ΑΓΑΘΩΝΥΜΟΥ	Ἀγαθωνύμου.

Τὰς δύο τελευταίας ἐπιγραφὰς ἀντιγράψας ὁ κ. Δημήτριος Νικολαΐδης ἔδωκεν ἡμῖν πρὸς δημοσίευσιν. Ὡς μοι ἀνεκοινώσατο, εἰσὶν ἐντετοιχισμέναι ἐν τῷ ἐξοχικῷ οἰκίσκῳ τοῦ Γεωργίου Μιληλῆ κειμένῳ παρὰ τὸ παρεκκλήσιον τοῦ Ἁγίου Δημητρίου, ὀλίγον δὲ μακρὰν τῆς μεγάλης γεφύρας τοῦ Μεγάλου ῥεύματος, εὑρέθησαν δὲ πρὸ δύο ἐτῶν ἔν τινι ἀγρῷ. Αἱ πλάκες εἶνε ἐγχωρίου μαρμάρου.

β' Γυμνοῦ καὶ Βάθεια.

1

ΝΑΥΣΙΚΡΑΤΗ Ναυσικράτη
ΑΝΤΙΦΙΛΟΥ Ἀντιφίλου

Ἐπὶ στήλης ἐχούσης ὑπεράνω κυματίου ἀετωμάτιον ἄνωθεν ἀποκεκρουμένον, ἐν ᾧ ἀνθέμιον. Ἔχει ἡ στήλη ὕψ. 0,90, πλ. 0,56, πάχ. 0,12, εὑρέθη δὲ ἐντὸς ἀμπελῶνος ἐν *Γυμνοῦ* παρὰ τὸ κτῆμα Στάθη Μπογιατζῆ.

2

ΑΓΛΑΟΝΙΚΗ — Ἀγλαονίκη

Ἐπὶ λίθου μέλανος ὕψ. 0,77, πλ. 0,43, πάχ. 0,14 ἔχοντος ἀετωμάτιον. Εὑρέθη ἐν Γυμνοῦ ἐν τῷ ἀγρῷ Ἀν. Σταματούκου.

3

ΤΙΜΟΔΗΜΟΣ
ΣΚΥΘΕΩ — Τιμόδημος
Σκύθεω

Ἐπὶ στήλης ἐχούσης γεῖσον, ἀποκεκρουμένης δὲ κάτωθεν. Ἔχει ἡ στήλη ὕψ. 0,70, πλ. 0,51, πάχ. 0,8. Εὑρέθη ἐν Γερανείᾳ (νῦν Γεράνι παρὰ τὴν παραλίαν Βάθειας), νῦν δὲ κεῖται ἐν τῇ οἰκίᾳ Μπαραμπούτη.

4

ΘΕΒΟΗΘΕΙΤΗΔΕϹΠΟΙΝΗΗΜΩΝΑΞΙΟΧΙΑΜΕΤΑΤΩΝΔΕϹΠΟΤΩΝΗΜΩΝΠΑΝΟΙΚΕΙ

Θε(έ), βοήθει τῇ δεσποίνῃ ἡμῶν Ἀξιοχίᾳ μετὰ τῶν δεσποτῶν ἡμῶν πανοικεί.

Ἡ ἐπιγραφὴ αὕτη εἶνε κεχαραγμένη καθ' ὅλον τὸ μῆκος ὑπερθύρου χριστιανικοῦ ναοῦ ἄνωθεν διπλῆς σειρᾶς κοσμημάτων. Εὑρέθη ἐν παραλίᾳ Βάθειας ἐν τῇ οἰκίᾳ Κωνσταντίνου Μπαραμπούτη. Τὸ μῆκος τοῦ ὑπερθύρου εἶνε 2,4, τὸ δὲ πλάτος 0,30. Τὸ ὄνομα *Ἀξιοχία* δὲν ἀπαντᾷ ἐν τῷ τοῦ Παπίου λεξικῷ. Παρατηρητέον τὴν ἔλλειψιν τῆς ὑπογραφῆς ἐν τῇ δοτικῇ.

5

ΚΟΠΡΙΣ . . . .

Ταύτην μόνην τὴν λέξιν ἀνέγνωμεν ἐπὶ τεμαχίου στήλης ἐχούσης ἀετωμάτιον, χρησιμευούσης δὲ νῦν ὡς νιπτῆρος ἐν τῷ ναῷ τοῦ Ἁγίου Νικολάου τῆς ἄνω Βάθειας.

6

ΖΩΠΥΡΟϹ
ΔΗΜΗΤΡΙΟΥ — Ζώπυρος
Δημητρίου

ἐπὶ στήλης μ. 0,59 πλ. 0,49, πάχ. 0,10 κειμένης ἐν τῷ κτήματι Ἀντωνίου Πνευματικοῦ.

7

ΝΙΚΗΣΩ
ΝΙΚΙΟΥ — Νικησὼ
Νικίου

ἐπὶ στήλης μαρμάρου ὕψ. 105 πλ. 0,45, ἣν εἴδομεν κειμένην ἐν τῷ κυλικείῳ τοῦ παντοπωλείου Γ. Μπαραμπούτη.

8

ΜΝΗΜΟΡΙ
ΟΝ ΚΥΡΙΑ
ΚΟΥ — Μνημόρι-
ον Κυρια-
κοῦ

ἐπὶ στήλης μαρμάρου πάχ. 0,10 μήκ. 0,35 πλ. 0,25. Εὑρέθη ἐν τῷ κήπῳ Γ. Μπαραμπούτη. Ἄνωθεν τῶν γραμμάτων εἶνε κεχαραγμένος σταυρός.

γ΄ Ταμυνῶν.

1

ΕΛΙΚΩ — Ἑλικὼ

Αὕτη εἶνε γεγραμμένη ἐπὶ θραύσματος στήλης, ἧς τὸ σωζόμενον ὕψος εἶνε 0,45, τὸ πλ. 0,35 καὶ τὸ πάχ. 0,20 Εὑρέθη ἐν θέσει *Φυλακῇ* παρὰ τὸν Κάραβον, νῦν δὲ ὑπάρχει ἐν τῇ οἰκίᾳ Παντελῆ Νικολάου κειμένῃ ἐν θέσει Κουρέντη.

2

RATI
IBR

Ἐπὶ τεμαχίου μαρμάρου ἀποκειμένου ἐν τῇ οἰκίᾳ τοῦ προμνημονευθέντος Παντελῆ Νικολάου.

3

Τ]ΑΜ[ΥΝ]ΑΙ

Ἐπὶ βράχου κειμένου πρὸς δυσμὰς τοῦ λόφου, ὅστις νῦν καλεῖται *Τρόχαλα*, ἀναγινώσκονται εὐκρινῶς τὰ μὴ περιγεγραμμένα γράμματα κείμενα ἐντὸς δύο παραλλήλως κεχαραγμένων γραμμῶν.

4

- ΕΟΤΕΛ . . Θ]εοτέλ[ης

Ταῦτα ἀνέγνωμεν ἐπὶ τεμαχίου στήλης πλάτ. 0,42, ὕψ. σωζομένου 0,30. Εὑρέθη ἐπὶ λόφου ἐν Ἀναθώνῃ.

5

.... ΚΛΕΟΚΡΑΤΕΙΑ
.... ΟΣΤΟΝΠΑΤΕΡΑ
.... ΝΞΕΝΟΧΑΡΟΥ
.... ΟΛΛΩΝΙΛΗΤΟΙ

Ἀπόληξις καὶ] Κλεοκράτεια
καὶ Ἀρκέριμ]ος τὸν πατέρα
Φιλιστίδη]ν Ξενοχάρου
Ἀρτέμιδι Ἀπ]όλλωνι Λητοῖ.

Ταύτην τὴν ἐπιγραφὴν ἐδημοσίευσεν ὁ κ. Wilhelm ἐν τῇ Ἀρχαιολογικῇ Ἐφημερίδι (ἐν σελ. 161 ἔτ. 1892) μετ' ἄλλης τινός, ἣν καὶ αὐτοὶ εἴδομεν ἐν τῷ κήπῳ τοῦ κ. Γεωργίου Παλαιολόγου ἐκτισμένην ἐπὶ τοῦ φρέατος. Ἐπειδὴ ἡμεῖς νομίζομεν, ὅτι ἡ ἐπιγραφὴ αὕτη δὲν εἶνε, ὡς νομίζει ὁ κ. Wilhelm, ἀρχαιοτέρα τῆς τοῦ κ. Παλαιολόγου, ἀλλὰ νεωτέρα, ἄλλως συνεπληρώσαμεν αὐτήν. Κατὰ τὴν ἡμετέραν συμπλήρωσιν ὁ γενεαλογικὸς πίναξ ἔχει ὧδε·

Ἀπόληξις — Ἀρκέριμος
| |
Κλεοκράτεια ——— Ξενοχάρης
| |
Ἀρκέριμος — Φιλιστίδης
|
Ἀπόληξις Κλεοκράτεια Ἀρκέριμος

6

ΣΩΣΤΡΑΤΗ Σωστράτη
ΑΝΕΘΗΚΕ ἀνέθηκε[ν.

Ταύτην τὴν ἐπιγραφὴν γεγραμμένην ἐπὶ βάσεως τετραγώνου ἐχούσης γεῖσον, ἐφ' ἧς ἦν ἱδρυμένον ἄγαλμα εἴδομεν ἐν τῇ οἰκίᾳ Ἀριστείδου Ἀγγελέτου. Τὸ ὕψος τῆς βάσεως 0,50 ½, τὸ πλάτος 0,10 ½, τὸ πάχ. 0,12 ½. Εὑρέθη, ὡς εἶπέ μοι ἡ οἰκοδέσποινα, ἐπὶ τῆς *Μακρᾶς Ῥάχεως*.

7

ΚΛΕΑΡΙΣΤΗ Κλεαρίστη
ΚΑΛΛΙΠΠΟΥ Καλλίππου

Αὕτη κεχαραγμένη ἐπὶ ἀποκεκρουμένης κάτωθεν στήλης ὕψ. καὶ πλ. 0,35, ἐχούσης δὲ ἀετωμάτιον, εἶνε ἐντετοιχισμένη ἄνωθεν τῆς Μεγάλης θύρας τοῦ ναοῦ τῆς Κοιμήσεως τῆς Θεοτόκου. Κάτωθεν τῶν γραμμάτων ὑπάρχουσι δύο ῥόδακες.

8

. ΕΟΔΡΟΜΑΣ Ν]εοδρόμας

Ὁ λίθος, ἐφ' οὗ εἶνε αὕτη γεγραμμένη, εἶνε ἀποκεκρουμένος, ἔχει δὲ ὕψος 0,57, πλάτος 0,23, πάχος 0,10 καὶ ἄνωθεν ἀετωμάτιον. Εὑρέθη ἐν θέσει *Ἀσμίλακι*.

9

ΝΕΙΟΔΡΟΜΟΥ Νειοδρόμου
ΥΣΟΙΧ Χρ;]υσοίχ[ου

Ταύτην γεγραμμένην ἐπὶ τεμαχίου στήλης πλ. 0,31, ὕψ. 0,19, πάχ. 0,10 εὗρεν ἐν τῇ αὐτῇ θέσει *Ἀσμίλακι* ὁ κύριος τοῦ ἀγροῦ Κωνσταντῖνος Τ. Λεβέντης. Οὔτε τὸ *Νεοδρόμας* οὔτε τὸ *Νειόδρομος* οὔτε τὸ *Χρύσοιχος* εὕρηνται ἐν τῷ τοῦ Παπίου λεξικῷ. Αἱ λέξεις *Νειοδρόμου* καὶ *Χ]ρυσοίχ[ου* εἶνε κεχαραγμέναι ἐν γραμμῇ οὐχὶ εὐθείᾳ, ἀλλὰ καμπύλῃ.

10

. . . ΤΡΑΤΗ Σωσ]τράτη

Αὕτη εἶνε γεγραμμένη ἐπὶ στήλης ἄνωθεν καὶ κάτωθεν ἐν δεξιᾷ ἀποκεκρουμένης, λελεασμένης δὲ μόνον, ἔνθα τὰ γράμματα. Ἡ στήλη εἶνε ὕψους 0,70, πλάτους 0,40, πάχους 0,8. Μὴ ἡ Σωστράτη αὕτη καὶ ἡ ἐν τῇ ὑπ' ἀριθμὸν 6ον ἐπιγραφῇ εἶνε ἡ αὐτή;

11

. ΛΕ. . . . . . Κ]λε[αρίστη;

Τὰ δύο ταῦτα γράμματα ἀνέγνωμεν ἐπὶ θραύσματος στήλης. Συνεπληρώσαμεν οὕτω πρὸ ὀφθαλμῶν λαβόντες τὴν 7ην ἐπιγραφήν.

12

ΝΙΚΟΜΑ
.....ΜΗΤΡΙΑ

Νικόμα-
[χος
Δη]μητρία

Ἀνέγνωμεν ταύτην γεγραμμένην ἐπὶ στήλης ἐχούσης ἀνθέμιον, τεθραυσμένης δὲ ἀριστερόθεν κατὰ τὸ τρίτον καὶ κάτωθεν, ἔνθα εἰκονίζεται ἀνὴρ πωγονοφόρος σωζόμενος μέχρι τοῦ στήθους. Ἐν δεξιᾷ τοῦ ὀνόματος *Δη]μητρία* ὑπάρχει ῥόδαξ· τὸ σωζόμενον μέρος τῆς στήλης ἔχει ὕψ. 0,45, πλ. 0,25. πάχ. 8.

13

. . ΜΕΩΝ
. ΙΠΙΟΥ
. . . . .ΕΙΣ ΕΑΥΤΟΝ
. . . . .ΙΛΗΤΟΙ

Ἀλκ]μέων
Ἵπ]πίου
εὐνοίας (;) ἕνεκα τῆς] εἰς ἑαυτὸν
Ἀρτέμιδι Ἀπόλλων]ι Λητοῖ

Αὕτη εἶνε κεχαραγμένη ἐπὶ στήλης ἀποκεκρουμένης ἀριστερόθεν, ἐχούσης δὲ πλάτος 0,31, ὕψ. 0,25, πάχ. 0,18. Εὕρηται ἐν τῇ οἰκίᾳ Ἀντωνίου Σκούρα ἐν Καράβῳ.

14

ΕΠΙ	ΕΠΙ
ΑΡΙΣΤΙΩΝΙΑΦΡΟΔΙΣΙΟΥ	ΠΑΡΑΜΟΝΗ
	ΑΡΙΣΤΙΩΝΟΣ
Ἐπὶ	Ἐπὶ
Ἀριστίωνι Ἀφροδισίου	Παραμόνη
	Ἀριστίωνος

Αὕτη εἶνε γεγραμμένη ἐπὶ τοῦ ἀετωματίου ἐπιτυμβίου στήλης ὕψ. 1,5 πλ. 0,60 πάχ. 0,12, ἐν ᾗ εἰκονίζεται γυνὴ καθημένη ἐπὶ ἕδρας καὶ πρὸς τὰ δεξιὰ βλέπουσα, ἔχουσα δὲ ἐν τῷ κόλπῳ τὴν χεῖρα ὑπὸ τὸ ἱμάτιον· ταύτῃ νεανίας ἱστάμενος προσφέρει δῶρον, βαλάντιον πιθανῶς. Εὑρέθη, ὡς ἐμάθομεν, ἐν Μακρᾷ Ῥάχει πρὸς ἀνατολὰς τοῦ ἀγροῦ τοῦ Κηρύκου. Νῦν εὕρηται ἐν τῇ οἰκίᾳ Ἰωάννου Γ. Δούνη.

15

Ἀνηγέρθη ἐκ βάθρων καὶ ἀνιστορί(!)θη ὁ πάνσεπτος καὶ θεῖος ναὸς τῆς ὑπεραγίας ΘΚ διὰ συνδρομῆς καὶ ἐξόδου Σταματίου ἱερέως καὶ τῆς συμβίας αὐτοῦ.

Αὕτη εἶνε γεγραμμένη ἄνωθεν τῆς μεγάλης πρὸς δυσμὰς θύρας τοῦ ἐν Ἀλιβερίῳ ναοῦ τῆς Κοιμήσεως τῆς Θεοτόκου, ἔνθα εἶνε ἐντετοιχισμένη καὶ ἡ προμνημονευθεῖσα ἑβδόμη ἐπιγραφή. Τὸ τέλος τῆς ἐπιγραφῆς, ἐν ᾧ ἦν ἡ χρονολογία, ἕνεκα νεωτέρας ἐπιχρίσεως, δὲν ὑπάρχει. Ἄξιος λόγου ὁ ναὸς οὗτος διὰ τὰς ἐπὶ τῶν τοίχων ἐνεπιγράφους εἰκόνας.

Τὰς ἑπομένας τρεῖς ἐπιγραφὰς ἐδημοσίευσεν ὁ Le Bas-Waddington ἐν Monuments epigraphiques τόμ. II 1, 2. Ταύτας μεταγράψαντες, ὡς ὑπὸ τοῦ ἐκδότου τὸ πρῶτον ἐδημοσιεύθησαν, συμπληροῦμεν ὧδε·

δ΄ Ὠρεοῦ.

(*Le Bas-Waddington 1627*).

ΕΝΘΑΔΕϹѠΤΗΡΟΝ
ΧΑΙΡѠΝΕΑΧΑΛΚΕΟ
ΕΧΝΗΝΑΙΔΗΨΟΥΛ
ΔΟΝΤΟΦΙΛΙΟΝΚΑ
ΕΙΑΝΤΙΔΙΑϹΠΑΤΡΙ
ΑΡΕΤΕΙΝΕϹΕΝΕΝΘΑ
ΕΙΝΤΑΙϹΙΛΑΡΑΙϹΑΙ

Ἐνθάδε Σώτηρον Χαιρωνέα χαλκεο[τ]έχνην
Αἰδηψοῦ δ[άπε]δον τὸ φίλιον κα[λύπτ]ει.
Ἀντ' ἰδίας πατρί[δος γ'] ἀρετεί(!) μ' ἔσεν ἐνθά[δ' ὁμιλ]εῖν
ταῖς ἱλαραῖς αἰ[εὶ ἠϋκόμοις τε κόραις].

Ὡς πᾶς τις βλέπει, τὸ ἐπίγραμμα τοῦτο ἐν τῷ δευτέρῳ στίχῳ εἶνε ἡμαρτημένον, ἐν δὲ τῷ τρίτῳ τὸ ὄνομα *ἀρετὴ* εἶνε γεγραμμένον *ἀρετεί*, τὸ δὲ ἑπόμενον Μ κακῶς ἐχαράχθη ὑπὸ τοῦ τεχνίτου Ν.

ε΄ Χαλκίδος.

(*Le Bas-Waddington 1595*).

α

ΑΠΑΤΟΥΡΙΟΣ	Ἀπατούριος
ΔΑ. . ΡΜΕΝΟΥ	Δα[μα]ρμένου
ΧΑΙΡΕ	χαῖρε

Τὸ ὄνομα *Δαμάρμενος* εἶνε ταυτὸν τῷ παρ' Ἡροδότῳ (5,41 καὶ 6,65) ἀπαντῶντι *Δημάρμενος*.

(*Le Bas-Waddington* 1595).

6

. ΝΘΑ . . . . Μ . ΝΤΑΤΟΝΕΞΟΧΟΝΕΝΠΡΑΠΙΔΕΣΣΙΝ
. Υ . . Ι . . . . . .ΑΣΑΔΕΚΕΚΕΥΘΕΚΟΝΙΣ
. ΣΘΛΟΝΕ. . . . . . ΣΑΠΑΤΟΥΡΙΟΝΟΝΘΕΚΑΔΗΜΟΥ
. . ΣΧΑΙΚΛ. . . . . .ΣΜΥΘΟΣΕΝΑΓΛΑΙΣΕΝ
. . ΛΛΑΣΥΜ. . . . .ΩΝΠΑΡΙΘΙΞΕΝΕΔΑΚΡΥΑΚΑΝΘΟΙΣ
ΟΥΧΟΣΙΗΙ . . . . ΩΙΔΕΝΕΜΕΙΝΧΑΡΙΤΑΣ
. . ΛΑΠΡΟ . . . .ΣΑΣΟΝΟΜΑΚΛΥΤΟΝΕΝΝΕΠΕΧΑΙΡΕΙΝ
. . . ΤΟΠΑΡ. . . . . .ΣΞΥΝΟΝΑΜΕΙΒΟΜΕΝΟΣ
. Ω . . ΣΟΙΚΟ . . . . ΕΛΕΦΗΝΟΡΙΣΟΣΤΕΑΚΡΥΠΤΟΙ
Ν.ΦΥΗΣ . . . ΣΕΙΝΕΚΑΣΩΦΡΟΣΥΝΑΣ

Ἐ]νθά[δε τι]μ[ῆ]ντα, τὸν ἔξοχον ἐν πραπίδεσσιν,
Ε]ὐ[βο]ί]δος γαί]ας ἅδε κέκευθε κόνις,
ἐ]σθλὸν ἐ[ν ἀπογόνοι]ς Ἀπατούριον ὅνθ' Ἑκαδήμου,
οὗ]ς χὠ κλ[ειογενὴ]ς μῦθος ἐναγλάϊσεν.
Πο]λλὰ συν[αυαίν]ων πάριθι, ξένε, δάκρυα κανθοῖς·
οὐχ ὁσίη [κλαίονθ'] ὧι(!)δε νέμειν χάριτας,
ἀλ]λὰ προ[σαθρή]σας ὄνομα κλυτὸν ἔννεπε χαίρειν
καὶ] τὸ παρ[εξενικὸ]ς ξυνὸν ἀμειβόμενος
φ]ώνε]ε οἶκο[ι· γαῖ'] Ἐλεφηνορὶς ὀστέα κρύπτοι
ε[ὐ]φυ[ί]ης ἰδ' ἐῆ]ς εἵνεκα σωφροσύνας.

Ἐν τῷ 3ῳ στίχῳ κατὰ τὸν ἐκδότην ἐλλείπουσιν ὀκτὼ γράμματα, κατὰ δὲ τὴν ἡμετέραν συμπλήρωσιν ἐννέα. Τὸ ἐν τῷ 4ῳ στίχῳ *χαι* νομίζομεν ὅτι κακῶς ἢ ἐχαράχθη ἢ ἀντεγράφη· διὰ τοῦτο ἡμεῖς μετεγράψαμεν *χὠ*. Τὴν μετὰ τὸ *ὁσίη* ἐν στίχῳ 6ῳ κεραίαν ὑπολαμβάνομεν ὅτι εἶνε ἡ τοῦ ἑπομένου κατὰ τὴν συμπλήρωσιν ἡμῶν κάθετος κεραία τοῦ Κ. Ἡμαρτημένως ὡσαύτως φρονοῦμεν, ὅτι ἐχαράχθη ἢ ἀνεγνώσθη ὑπὸ τοῦ ἐκδότου ἡ πρώτη λέξις τοῦ ἐνάτου καὶ δεκάτου στίχου· καὶ ἐν μὲν τῷ ἐνάτῳ ἀντὶ τοῦ Σ ἡμεῖς νομίζομεν ὅτι ἔκειτο Ε, ἐν δὲ τῷ 10ῳ ἀντὶ τοῦ πρώτου γράμματος Ν ἔπρεπε νὰ εἶνε Ε, μεταξὺ δὲ τοῦ Υ καὶ Η παρελείφθη τὸ Ι. Περὶ τῆς ὑπογραφῆς τοῦ *ὧδε* ἰδὲ La tradition ancienne et les partisans d'Erasme par Théod. Papadémétracopoulos p. 211.

Τὴν ἑπομένην ἐπιγραφὴν εὑρεθεῖσαν πρὸ ὀλίγου ἐν τοῖς θεμελίοις τοῦ κατεδαφιζομένου ἐνετικοῦ τείχους ἀπέστειλεν ἡμῖν ὁ Σχολάρχης καὶ ἐπιμελητὴς τοῦ ἐν Χαλκίδι Μουσείου κ. Γ. Δερβένης. Εἶνε γεγραμμένη, ὡς γράφει ἡμῖν, ἐπὶ μαρμαρίνης στήλης ὕψ. 0,70, πάχ. 0,46 πλ. 0,50.

Η ΒΟΥΛΗ ΚΑΙ Ο
ΔΗΜΟϹ ΤΙΤΟΝ
ΦΛΑΟΥΙΟΝ ΦΛΑΟΥΙ
ΟΥЄΙϹΙΔⲰΡΟΥΥΙΟΝ
ϹΑΒЄΙΝΙΑΝΟΝΤΟΝΚΑΙΔΙΟ
ΝΥϹΙΟΝΗΡⲰΑΑΡЄΤΗϹ
. . . . . . ΑΙϹⲰΦΡΟϹΥΝΗϹ

Ἡ βουλὴ καὶ ὁ
δῆμος Τίτον
Φλαούϊον Φλαουί-
ου Εἰσιδώρου υἱόν,
Σαβεινιανὸν τὸν καὶ Διο-
νύσιον ἥρωα, ἀρετῆς
ἕνεκα κ]αὶ σωφροσύνης.

Β΄. ΤΟΠΩΝΥΜΙΑΙ ΑΡΧΑΙΑΙ ΚΑΙ ΝΥΝ ΕΤΙ ΣΩΖΟΜΕΝΑΙ.

1. **Φυλάκη. Μεταξύ.** Ἐν τῇ ἐν τῷ δήμῳ Αὐλῶνος εὑρεθείσῃ ἐπιγραφῇ, ἣν ἐδημοσιεύσαμεν ἐν τῇ Ἀρχαιολογικῇ Ἐφημερίδι (1902 σελ. 99 στ. 5ῳ), ἀπαντῶσι δύο ὀνόματα χώρων τῆς Ἐρετρικῆς τὸ πρῶτον ἐκ τῆς ἐπιγραφῆς ταύτης γνωσθέντα. Τούτων ὁ μὲν καλεῖται *Φυλάκη*, ὁ δὲ *Μεταξύ*. Ὅτε ἐδημοσιεύσαμεν τὴν ἐπιγραφὴν ταύτην, εἰκάσαμεν μέν, ὅτι οἱ χῶροι οὗτοι ἔκειντο πρὸς τῇ χώρᾳ τῶν Καρυστίων, ἀλλὰ ποῦ, ἠγνοοῦμεν. Κατὰ τὰς ἀνασκαφάς, ἃς ἐποιησάμεθα κατὰ τὸ θέρος ἐν ταῖς ἀρχαίαις Ταμύναις, ἔνθα τὸ νῦν *Ἀλιβέριον*, ἐβεβαιώθημεν περὶ τῆς Φυλάκης, ὅτι ἔκειτο ἐπὶ τοῦ λόφου, ὅστις καὶ νῦν ὀνομάζεται *Φυλακή*, κεῖται δὲ ἐν δεξιᾷ τῷ καταπλέοντι εἰς τὸν λιμένα τοῦ Ἀλιβερίου *Κάραβον*, ἔνθα κεῖται ὁ ἐνετικὸς πύργος. Ἐνταῦθα παρετηρήσαμεν λείψανα ἀρχαίου συνοικισμοῦ καὶ δὴ καὶ φρουρίου ἐξ ἀργῶν λίθων πεποιημένου. Ἐπὶ τῆς εἰς Ἀλιβέριον βλεπούσης πλευρᾶς τοῦ λόφου τούτου σκάψαντες πρὸς εὕρεσιν τάφων εὕρομεν ἐν ἄλλοις καὶ ἕνα περιέχοντα τρεῖς κόρας καί τινα ἀγγεῖα τέχνης κοινῆς. Περὶ δὲ τοῦ *Μεταξὺ* φρονοῦμεν ὅτι οὗτος ἔκειτο πρὸς δυσμὰς τοῦ Ἁρμυροποτάμου καὶ ΑΜ. τῆς κώμης Τσακαίων, ἔνθα νῦν, ὡς ἐμάθομεν, κεῖται ἡ κώμη *Μεσοχώρια*. Νομίζομεν δὲ ὅτι ἡ λέξις *Μεσοχώρια* εἶνε μετάφρασις τῆς ἀρχαίας ὀνομασίας *Μεταξύ*.

2. **Αἰγλέφειρα.** Ὀρθῶς μὲν ὁ κ. Wilhelm ἐν τῷ Mitteil. aus Oesterzeich - Ungarn (XV σελ. 117) λέγει, ὅτι αὕτη ἔκειτο ΒΑ. τῆς Βάθειας οὐ μακρὰν τῆς μονῆς τοῦ Ἁγίου Νικολάου ἐπὶ τοῦ ὄρους Κοτυλαίου, ἀλλ' ὀνομάζεται νῦν κατὰ παρετυμολογίαν *Ἀγλέφαρος* καὶ οὐχὶ *Ἀγλέφειρα*.

3. **Χοιρέαι.** Οὐχὶ ὀρθῶς νομίζεται, ὅτι ὁ δῆμος οὗτος τῆς Ἐρετρικῆς ἔκειτο, ἔνθα νῦν κεῖται ἡ λεγομένη *κάτω Βάθεια* παρὰ τὰς ἐκβολὰς τοῦ Ἐρασίνου ποταμοῦ. Αἱ *Χοιρέαι* ἔκειντο πρὸς δυσμὰς τοῦ Παρθενίου ἐπὶ τῆς ἀντικρὺ τοῦ Ὀλύμπου κειμένης πλευρᾶς ὄρους, ὅπερ νῦν καλεῖται *Γουρνό*. Ἐν τῷ μέσῳ τοῦ οὕτω καλουμένου ὄρους ὑπάρχει κρήνη, ἐξ ἧς ῥέει κάλλιστον τὴν γεῦσιν καὶ ψυχρότατον ὕδωρ, παρ' αὐτὴν δὲ εἴδομεν λείψανα κτισμάτων ἀρχαίων καὶ φρουρίου. Τὸ ὄνομα *Γουρνὸ* νομίζομεν ὅτι εἶνε μετάφρασις τοῦ ἀρχαίου ὀνόματος τῶν Χοιρεῶν, αἵτινες πιθανῶς ὠνομάσθησαν οὕτως ἀπὸ τῶν πολλῶν ἐνταῦθα κειμένων λόφων, οἵτινες προσομοιάζουσι χοίροις.

4. **Κωμαιεῖς, ἐκ Κωμαιῶν.** Ὁ κ. Δ. Σταυρόπουλλος ἐν τῇ Ἀρχαιολ. Ἐφημερίδι τοῦ ἔτους 1895 ἐν σελ. 130ῃ τάδε λέγει περὶ τοῦ δήμου τούτου τῆς Ἐρετρικῆς· «Τῆς κώμης ταύτης ἄλλα μαρτύρια ἔχομεν τὸ τοῦ ἐθνικογράφου *Κύμη - πέμπτη τῆς Εὐβοίας* καὶ τὴν νῦν κωμόπολιν *Κούμην*. Ὅτι ἡ χώρα αὕτη ἦν Ἐρετρική, μαρτυρεῖ, ὡς παρετηρήθη ἤδη, ὁ περίπλους τοῦ Σκύλακος, ὅπου (58) γέγραπται ὅτι ἡ Σκῦρος κεῖται κατ' Ἐρέτριαν, ἤτοι κατὰ τὴν Ἐρετρικήν». Ὀρθοτέραν νομίζομεν τὴν γνώμην, ὅτι ἡ Κύμη ἀνῆκεν οὐχὶ εἰς τὴν Ἐρέτριαν, ἀλλ' εἰς τὴν Χαλκίδα, ὡς μαρτυρεῖ καὶ ἡ κοινῇ ἐκ Χαλκίδος καὶ Κύμης γενομένη πρώτη Ἑλληνικὴ ἀποικία εἰς Ἰταλίαν, ἥτις παρὰ μὲν τοῦ ἐκ Κύμης οἰκιστοῦ ἔλαβε τὸ ὄνομα, παρὰ δὲ τοῦ ἐκ Χαλκίδος τοὺς νόμους (ἰδ. Geyer Topographie und Geschichte der insel Euboia 1903). Ὅτι δὲ οἱ Κωμαιεῖς τῆς Ἐρετρικῆς οὐδεμίαν σχέσιν ἔχουσι πρὸς τὴν κωμόπολιν Κύμην οὐδὲ ἔκειντο οὕτω μακρὰν τῆς Ἐρετρίας, μαρτυρεῖ τὸ καὶ νῦν σωζόμενον *Κουμάϊ* (τὸ) ἐπὶ τῆς Ἀνατολικῆς πλευρᾶς τοῦ Ὀλύμπου ἀντικρὺ τοῦ Παρθενίου, ἔνθα καὶ νῦν ὑπάρχει συνοικισμὸς ἐξ ὀλίγων οἰκιῶν ἢ καλυβῶν ποιμενικῶν.

5. **Γεράνεια.** Αὕτη ἔκειτο παρὰ τὰς ἐκβολὰς τοῦ Ἐρασίνου ποταμοῦ, ὡς μαρτυρεῖ τὸ καὶ νῦν σωζόμενον ὄνομα *Γεράνι*. Ἐνταῦθα εὑρέθησαν πολλὰ στηθαῖα οἰκοδομήματος μεγάλου ἐκχωσθέντα ὑπὸ τοῦ ἐκτραπέντος τῆς κοίτης αὐτοῦ ποταμοῦ Ἐρασίνου, ἐν δὲ καὶ αὐτοὶ εὕρομεν, ὅτε πρὸ τεσσάρων ἐτῶν ἐσκάψαμεν δοκιμαστικῶς ἐνταῦθα (ἰδ. Ἐφημερ. Ἀρχαιολ. 1902 σελ. 123). Πλὴν τούτου εὕρομεν καὶ ἕτερον οἰκοδόμημα ἐν τῇ θέσει, ἥτις καὶ νῦν ἔτι καλεῖται *βωμός*. Παρ' αὐτὸν ἔν τινι ἀμπελῶνι εὕρηνται κίονες ναοῦ, κάτωθεν δὲ τοῦ λόφου, ὅστις ὀνομάζεται *παλαιοεκκλησιές*, ἐπειδὴ ἐπ' αὐτοῦ ὑπῆρχον κατὰ τὸν Μέσον αἰῶνα ναοὶ καὶ μονὴ περιβαλλομένη ὑπὸ

τείχους, ἵνα προφυλάσσηται ἀπὸ τῶν πειρατῶν, εὑρέθησαν κτισμάτων πολλῶν καὶ ποικίλων λείψανα. Ὁ λόφος δὲ οὗτος κατὰ τὸ πλεῖστον τεχνητὸς πάντως ἐχρησίμευεν ὡς φρούριον τῆς πάλαι ποτὲ Γερανείας.

6. **Βουδιόθεν.** Ὁ δῆμος οὗτος τῆς Ἐρετρικῆς ἔκειτο ἐπὶ τοῦ ἄνωθεν τοῦ *Μαλακῶντος* ὄρους, ὅπερ νῦν καλεῖται *Βουδόχη* (ἡ). Ἐπ' αὐτοῦ, ὡς ἔμαθον, οὐ μόνον θεμέλιοι κτισμάτων πολλοὶ παρατηροῦνται, ἀλλὰ καὶ φρουρίου.

7. **Ἁρπάγιον.** Ὡς ὁ Ἀθήναιος λέγει ἐν βιβ. ΙΓ' σελ. 601 f οἱ Χαλκιδεῖς ἰσχυρίζοντο, ὅτι παρ' αὐτοῖς ἡρπάσθη ὁ Γανυμήδης ὑπὸ τοῦ Διός, ἐδείκνυον δὲ καὶ τὸν τόπον *Ἁρπάγιον* καλούμενον, ἐν ᾧ καὶ μυρσίναι ἐφύοντο. Ἐπὶ τῆς κορυφῆς τοῦ ἄνωθεν τοῦ Βατῶντος κειμένου ὄρους, ὅπερ νῦν καλεῖται *Γιαμήνα*, κατὰ τὸ θέρος τοῦτο παρετηρήσαμεν ἀρχαῖον τετράγωνον κτίσμα ἐκ λίθων τετραγώνων πεποιημένον. Τὸ μὲν σωζόμενον ὕψος αὐτοῦ εἶνε μ. 1,50, ἑκάστης δὲ πλευρᾶς τὸ πλάτος μέτρα ἕξ. Τὸ ἔνδον τοῦ τετραγώνου δὲν εἶνε κενόν, ἀλλὰ καλύπτεται ὑπὸ λίθων μικρῶν καὶ μεγάλων ἐπίτηδες τεθέντων. Οἱ λίθοι, ὧν οἱ μέγιστοι ἔχουσι μῆκος 1,10 μ. ὕψ. 0,60,πλ. 0,77, εἶνε μέλανες ἐξ αὐτοῦ τούτου τοῦ ὄρους κεκομμένοι. Ἐπειδή, ὡς γνωστόν, ἐν ταῖς κορυφαῖς τῶν ὀρέων ἐλατρεύετο ὁ Ζεύς, εἰκάζομεν, ὅτι τὸ κτίσμα τοῦτο, ὅπερ ὑπὸ σεισμοῦ πιθανῶς ἔχει καταπέσῃ, καλεῖται δὲ νῦν *Δρακόσπιτο* (τουτέστι οἰκία Δράκου, ἀνδρὸς δηλονότι ὑπερφυᾶ ἀνδρείαν ἔχοντος) οὐδὲν ἄλλο ἦτο ἢ βωμὸς τοῦ Διὸς (πρβ. Ἐφημ. Ἀρχαιολ. 1904 σελ. 152). Ἐνταῦθα δέ, ὅθεν θεᾶταί τις τοῦτο μὲν ἅπαν τὸ μεταξὺ Δίρφυος καὶ Κοτυλαίου πεδίον, τοῦτο δὲ τὸν Εὐβοϊκὸν κόλπον λείχοντα τὰς ἀκτὰς τῆς τε Βοιωτίας καὶ Λοκρίδος, οἱ δαιμονίως περὶ τὰ παιδικὰ ἐπτοημένοι Χαλκιδεῖς πρὸς ἀνάμνησιν ἴσως τῆς ἁρπαγῆς ὑπὸ τοῦ Διὸς τοῦ Γανυμήδους ἵδρυσαν τὸν βωμὸν τοῦτον, ὅστις κατὰ τὴν γνώμην ἡμῶν εἶνε τὸ καλούμενον *Ἁρπάγιον*. Οὐδὲν παράδοξον δέ, ἂν τὸ νῦν ὄνομα τοῦ ὄρους *Γιαμήνα* εἶνε τὸ ἀρχαῖον *Γανυμήδειον* παρεφθαρμένον.

8. **Διακριεῖς.** Παρὰ τοὺς πρόποδας τῆς Δίρφυος πρὸς βορρᾶν τῶν *Βούνων*, μεταξὺ δὲ *Καθενῶν* καὶ τῆς πρωτευούσης τοῦ δήμου Διρφύων *Στενῆς*, παρὰ τὴν μονὴν τοῦ Ἁγίου Δημητρίου, τόπος τις, ὡς ἐμάθομεν, καλεῖται *Δακριές*. Ἐκ τοῦ σωζομένου ὀνόματος κρίνοντες δὲν ἀμφιβάλλομεν, ὅτι ἐνταῦθα ἔκειτο ἡ πόλις Διακριεῖς, ἥτις καὶ *Διακρία* ἐλέγετο.

Γ'. ΕΛΕΓΧΟΥ ΕΛΕΓΧΟΣ

Ἀφορμὴν λαβὼν ὁ κ. Wilhelm, ἐξ ὧν ἐγράψαμεν ἐλέγχοντες τὴν γνώμην αὐτοῦ, ὅτι ὁ ἐν Χαλκίδι εὑρεθεὶς ἱερὸς νόμος (ἰδ. Ἐφημ. Ἀρχ. 1902 σελ. 30 καὶ 1903 σελ. 127) προέρχεται ἐξ Ἀττικῆς, πειρᾶται καὶ αὖθις νὰ ἀποδείξῃ τὸν ἰσχυρισμὸν αὐτοῦ ὀρθὸν ἐπαναλαμβάνων κατὰ τὸ πλεῖστον ὅσα καὶ ἐν τῇ πρώτῃ διατριβῇ, ὀλίγα δέ τινα νέα προστιθείς. Ἡμεῖς παραλείποντες ὅσα καὶ πρότερον εἴπομεν ὡς περιττά, θὰ ἐλέγξωμεν τὰ τὸ πρῶτον νῦν ὑπὸ τοῦ κ. Wilhelm λεγόμενα καὶ μὴ κατὰ τὴν γνώμην ἡμῶν ὑγιαίνοντα.

Ἐν στίχῳ 10ῳ τῆς πλευρᾶς Α ὁ κ. Wilhelm συμπληρῶν *Ἡρακλ]ξι*[1] *ἐν τοῖ ἐλαξι* ἐπάγεται τάδε· *καὶ ἐὰν ἐτελεῖτο ἐν Χαλκίδι ἀγὼν Ἡρακλείων, ἀνέκειτο δὲ γυμνάσιον ἐν Χαλκίδι Τίτῳ καὶ Ἡρακλεῖ, ταῦτα ἀποδεικνύουσι μὲν ὅτι ἐλατρεύετο ὁ Ἡρακλῆς καὶ ἐν Χαλκίδι,* **οὐδεμίαν δὲ παρέχουσι πιθανότητα** *ὅτι ἐλατρεύετο καὶ ἐν Χαλκίδι, ὅπως ἐν τῇ Ἀττικῇ Ἡρακλῆς ἐν τῷ ἐλαεῖ.* Ὅπως ἐξαγάγῃ τὸ συμπέρασμα τοῦτο ὁ κ. Wilhelm, νομίζομεν ὅτι ἔδει νὰ ἀποδείξῃ πρῶτον μὲν ὅτι ὁ Ἡρακλῆς δὲν ἐλατρεύετο ἐν Χαλκίδι ὡς ἐν τῇ Ἀττικῇ, εἶτα δὲ ὅτι δὲν ἦτο δυνατὸν νὰ ὑπάρχῃ καὶ ἐν Χαλκίδι ὡς ἐν τῇ Ἀττικῇ τόπος καλούμενος *ἐλαεύς*.

Περὶ τῆς λατρείας τοῦ Γλαύκου, εἰ καί, ὡς λέγει, δὲν ἠγνόει, ὅτι ὁ Γλαῦκος ὁ ἐξ Ἀνθηδόνος ἐνομίζετο υἱὸς τῆς Εὐβοίας, φρονεῖ ὅτι *ἡ κατα-*

[1] Ὁ κ. Wilhelm ἰσχυρίζεται ὅτι πρέπει νὰ συμπληρωθῇ *Ἡρακλ]ξι ἐν τοῖ ἐλαξι* καὶ οὐχὶ *Ἀφροδίτ]ει ἐν τοῖ ἐλαξι*, διότι τὸ πρὸ τοῦ ΕΙ γράμμα δὲν δύναται νὰ εἶνε Τ, διότι ἂν ἦτο, βεβαίως, λέγει, θὰ ἐφαίνετο μέρος τι τῆς ὁριζοντίου γραμμῆς. Σώζεται δὲ *μέρος λοξῆς γραμμῆς, ἥτις ἀνήκει εἰς* L. Εἰ καὶ ἡμεῖς μετὰ προσοχῆς ἐξητάσαμεν αὖθις τόν τε λίθον καὶ τὴν φωτογραφικὴν εἰκόνα, οὐδὲν ἴχνος λοξῆς γραμμῆς ὁμοίας πρὸς τὴν ἐν στίχοις 5ῳ, 10ῳ, 15ῳ, 18ῳ τοῦ L διεκρίνομεν, ὡς ὁμολογουμένως καὶ τῆς ὁριζοντίου γραμμῆς τοῦ Τ, ἀλλὰ τοῦτο, διότι ἡ ὁριζόντιος γραμμὴ τοῦ Τ δὲν ἦτο δυνατὸν νὰ ἐξικνῆται μέχρι τοῦ Ε.

γωγὴ αὕτη δὲν ἐκώλυσε τὸν Γλαῦκον νὰ εἶνε γνωστὸς καὶ νὰ λατρευθῇ πολλαχοῦ τῆς **Ἑλλάδος**. Καὶ ὁμολογεῖ μὲν *ὅτι ῥητὴ μαρτυρία περὶ τῆς λατρείας τοῦ Γλαύκου ἐν Ἀττικῇ δὲν σώζεται, ἀλλ' ἡ ἔλλειψις αὕτη δὲν εἶνε ἀπόδειξις ὅτι δὲν ὑπῆρχεν. Ἡ δὲ πιθανότης ὅτι ὁ Γλαῦκος ἐλατρεύετο ἐν τῇ Χαλκίδι μόνον,* **διότι αὕτη εἶνε γείτων τῆς Ἀνθηδόνος,** *δὲν εἶνε διόλου ἀποχρῶν λόγος, ὅπως ἀποδεχθῶμεν ὅτι ἐπιγραφὴ ἀττικὴ εὑρεθεῖσα ἐν Χαλκίδι καὶ μνημονεύουσα τὸν Γλαῦκον ἀληθῶς προέρχεται ἐκ τῆς πόλεως ταύτης.* Ἡμεῖς ἰσχυρίσθημεν ὅτι ὁ Γλαῦκος ὡς υἱὸς τῆς Εὐβοίας πολὺ φυσικὸν ἦτο νὰ λατρεύηται καὶ ἐν τῇ πρωτευούσῃ τοῦ τόπου τῆς μητρὸς αὐτοῦ, οὐδαμοῦ δὲ εἴπομεν ὅτι ἐλατρεύετο ἐν Χαλκίδι, διότι αὕτη εἶνε γείτων τῆς Ἀνθηδόνος. Ἔπειτα δὲν εἶνε παράδοξον, ἐν ᾧ διεσώθησαν μαρτυρίαι, ὅτι ὁ Γλαῦκος ἐλατρεύετο ἐν Δήλῳ, ἐν Νάξῳ, ἐν Κορίνθῳ, ἐν Γυθείῳ, ἐν τῇ Μαλέᾳ, παρὰ τοῖς Αἰτωλοῖς καὶ παρ' αὐτοῖς τοῖς Ἴβηρσι, περὶ τῆς ἐν τῇ Ἀττικῇ λατρείας αὐτοῦ μηδεμία μαρτυρία νὰ ὑπάρχῃ μήτε ἐν συγγραφεῖ τινι μήτε ἐν μηδεμιᾷ ἐκ τῶν τοσούτων περισωθεισῶν ἀττικῶν ἐπιγραφῶν;

Ἀπορεῖ ὁ κ. Wilhelm, διότι ἐσιγήσαμεν περὶ τῆς ἐν Χαλκίδι λατρείας τοῦ Ἱππολύτου καὶ ἐκ τούτου τεκμαίρεται, ὅτι θεωροῦμεν αὐτὸν Χαλκιδικὸν ἥρωα. Ὅτι εἶνε Χαλκιδικὸς ἥρως ὁ Ἱππόλυτος δὲν φρονοῦμεν, ἀλλ' οὐδόλως παράδοξος ἡμῖν φαίνεται ἡ τοῦ Ἱππολύτου λατρεία ἐν Χαλκίδι, διότι γινώσκομεν ὅτι αὕτη εἶνε στενῶς συνδεδεμένη τῇ τῆς Ἀρτέμιδος. Ἀφ' οὗ δὲ ἡ Ἄρτεμις ἐλατρεύετο ἀνὰ πᾶσαν τὴν Εὔβοιαν, ὡς ἐν τῇ Ἀττικῇ ἡ Ἀθηνᾶ, διατί νὰ ἀμφιβάλλωμεν, ὅτι καὶ ὁ Ἱππόλυτος ὁ ὀπαδὸς καὶ θαυμαστὴς τῆς Ἀρτέμιδος ἐλατρεύετο καὶ ἐν Χαλκίδι;

Τὴν ἐπὶ πᾶσαν τὴν Εὔβοιαν, μάλιστα δὲ ἐπὶ τὴν ἐξ Ἀθηνῶν οἰκισθεῖσαν Χαλκίδα, ἐπίδρασιν τοῦ Ἀττικοῦ πολιτισμοῦ καὶ τῆς ἀττικῆς γλώσσης, ἣν πολλοὶ πρὸ ἡμῶν παρετήρησαν (ἰδ. Bursian Geogr. von Griechenl. II σ. 404. Ernest Legrand et George Doublet Bull. de corr. Hell. 15 σ. 405. Geyer Topographie und Geschichte der insel Euboia 1903), ὁ κ. Wilhelm, δὲν ἀποδέχεται κρίνων ἐκ τῶν ἐπιγραφῶν τῆς Ἐρετρίας τοῦ 5ου καὶ 4ου αἰῶνος, ἐν αἷς διασώζεται ἔτι τὸ ἐγχώριον ἰδίωμα. Ἀλλ' ἀγνοεῖ, φαίνεται, ὁ κ. Wilhelm ὅτι αἱ ἐν τῇ γλώσσῃ μεταβολαὶ δὲν συντελοῦνται ταχέως. Θαυμαστὸν μάλιστα εἶνε, πῶς οἱ Ἐρετριεῖς λήγοντος τοῦ τετάρτου αἰῶνος (ἰδ. ψήφισμα ὑπὲρ Φανοκλέους τοῦ 323 π. Χ.) ἀπέβαλον τὸν ῥωτακισμόν, ἐν δὲ τοῖς ψηφίσμασι προσέλαβον τὸν ἀττικὸν τύπον.

Τὰς συμπληρώσεις ἡμῶν ὁ κ. Wilhelm κρίνει τὰς μὲν τολμηράς, τινὰς δὲ ἀμφιβόλους. Εὐχαρίστως καὶ ἀνεπιφθόνως θὰ ἴδωμεν, ἂν ἄλλος τις εὐστοχώτερον ἡμῶν συμπληρώσῃ τὴν ἐπιγραφὴν ταύτην. Ἐν στίχῳ 2ῳ τῆς πλευρᾶς Α ὁ κ. Wilhelm ἀναγινώσκει ΤΕΙΒ, ἡμεῖς σαφῶς διακρίνομεν ΙΔΙ ΒΟΥ. Ἡ ἐν στ. 15ῳ ὑπὸ τὸ Σ ὁριζόντιος γραμμὴ φρονεῖ ὅτι εἶνε ἡ λεγομένη παράγραφος, τοιαύτη δὲ νομίζει ὅτι ὑπῆρχε καὶ ὑπὸ τὸ Γ τοῦ ὀνόματος τοῦ Γλαύκου. Τὴν παράγραφον καὶ ἡμεῖς ἐγινώσκομεν, ἀλλ' εἴχομεν ἀμφιβολίαν καὶ ἀμφιβάλλομεν ἔτι, ἂν τοῦτο σημαίνει, διότι ἀκριβῶς κάτωθεν τοῦ Γ καὶ ἄνωθεν τοῦ Α τῆς λέξεως ΑΠΟΛΛΟΝΙ οὐδὲν ἴχνος τῆς παραγράφου ταύτης φαίνεται, ἐν ᾧ ἔπρεπε νὰ φαίνηται, διότι τὸ δεύτερον γράμμα Π τοῦ Ἀπόλλωνι ἀπέχει ἱκανῶς. Ἡ τελευταία συμπλήρωσις Νύν[φ[α]ις κ[α]ὶ [Ἀχ]ε-[λόοι] φαίνεται ἡμῖν τουλάχιστον τολμηροτάτη. Ἐν τῇ Β πλευρᾷ ἐν στ. 1ῳ ὁ κ. Wilhelm ἀναγινώσκει ΟΑΠΟΤΟΝΔΑΡ. Εἶνε ἀληθές, ὅτι τὸ μετὰ τὸ Α γράμμα φαίνεται ὡς Π, ἀλλ' ἀληθέστατον ὡσαύτως εἶνε ὅτι οὔτε τὸ πρὸ αὐτοῦ εἶνε Ο οὔτε τὸ τέταρτον γράμμα μετὰ τὸ Α εἶνε Τ ἀλλὰ Ι, διότι οὐδὲ ἴχνος τῆς ὁριζοντίου γραμμῆς τοῦ Τ φαίνεται. Ἐν στ. 13ῳ ἀναγινώσκει *τὲν ἱέρειαν* ἀντὶ τοῦ ἡμετέρου *τεῖ ἱερείαι*. Οὕτως ἡμεῖς ἀνέγνωμεν, διότι ἐνταῦθα ἀναγράφονται αἱ τῶν ἱερειῶν ἀποφοραί. Ἂν ἀναγνωσθῇ, ὡς ὁ κ. W. λέγει, τίνι ταῦτα παρέχονται, ἡμεῖς τουλάχιστον δὲν ἐννοοῦμεν· ἀνάλογον πρὸς τὴν ἡμετέραν ἀνάγνωσιν εἶνε τὸ ἐν Κῴᾳ ἐπιγρ. (Paton Oxford. 1891 ἀρ. 37-4) *δίδοται ἀκρίσχιον* καὶ τὸ ἐν Μυκονίᾳ (Bull. corr. Hell. 459) *ἱερεῖ δίδοται γλῶσσα* κ. ἀ. Ἀποροῦμεν, πῶς ὁ κ. Wilhelm τὸ ἐν τῷ στ. 8ῳ μεταξὺ τοῦ Ρ καὶ Τ μικρὸν ο δὲν διακρίνει, ἐν ᾧ ἔν τε τῷ λίθῳ καὶ τῇ φωτογραφικῇ εἰκόνι καὶ γυμνῷ ὀφθαλμῷ φαίνεται.

Ἀπορεῖ ὁ κ. Wilhelm, διότι λέγομεν, ὅτι ἐν τῷ

περὶ Ἀρτεμιρίων ψηφίσματι ἐνιαχοῦ ἡμεῖς συνεπληρώσαμεν· π. χ. ἐν στ. 2ῳ λέγομεν ὅτι συνεπληρώσαμεν *θυω[ροὶ ὦμεν]*, ἐν ᾧ ἐν τῷ λίθῳ φαίνεται *θύωριν ὡς πλεῖστοι*. Ὅτε τὸν λίθον εἴδομεν δεύτεροι μετὰ τὸν κ. Φωκίτην, ὄντως οὐδὲν ἐκ τῶν γραμμάτων, ἅτινα νῦν φαίνονται, διεκρίνετο, διότι τὰ μέρη ταῦτα τὸν λίθου ἦσαν κεκαλυμμένα ὑπὸ ἀσβέστου ἀπολελιθωμένης, ἥτις ὑπὸ τῶν μεθ' ἡμᾶς ἀναγνωσάντων τὴν ἐπιγραφὴν ἀποτριβεῖσα νῦν δὲν φαίνεται. Ἀφ' οὗ δὲ τὸ Ε τοῦ *πλεῖστοι* ἀνέγνωμεν ὡς Ρ, ἑπόμενον ἦτο νὰ συμπληρώσωμεν, ὡς συνεπληρώσαμεν. Ὀρθῶς ὡσαύτως ἀναγινώσκει ὁ κ. Wilhelm ἐν στ. 6ῳ *ἡμέρας* ἀντὶ *ἡμέραις* ἐν στ. 13 *ἔχουρι* ἀντὶ *ἔχουσι* ἐν στ. 39 *γίνηται* ἀντὶ *γένηιαι*. Θὰ ἐδεχόμεθα καὶ τὴν ἐν στίχῳ 41ῳ ἀνάγνωσιν *τοῦτα γίνηται* ἀντὶ τῆς ἡμετέρας *τοῦτ' ἀγινῆται*, ἂν ὁ κ. Wilhelm ἀπεδείκνυεν ἡμῖν, ὅτι ὁ τύπος *τοῦτα* ὑπάρχει οὐχὶ ἐν ἐπιγραφῇ τῆς ἐν Ἰταλίᾳ Κύμης, ἀλλ' αὐτῆς τῆς Ἐρετρίας. Δὲν πιστεύομεν δὲ ὅτι ὁ κ. Wilhelm προτιμᾷ τὴν ἀνάγνωσιν *τοῦτα* ἕνεκα τοῦ ἰωνικοῦ *ἀγινῆται*, διότι εὐτυχῶς ἐν τῇ ἐπιγραφῇ ταύτῃ οὐκ ὀλίγοι ἰωνικοὶ τύποι ὑπάρχουσιν.

Κρίνων ὁ κ. Wilhelm ἐκ τῆς διαλέκτου καὶ τῆς γραφῆς, μάλιστα δὲ ἐκ τῶνδε τῶν ἐν τέλει μετὰ προφανοῦς, ὡς λέγει, ἐμφάσεως λεγομένων «ὅπως ἂν κατὰ τοῦτ' ἀγινῆται ἡ θυσίη καὶ ἡ μουσικὴ τῇ Ἀρτέμιδι εἰς τὸν ἀεὶ χρόνον ἐλευθέρων ὄντων Ἐρετριέων καὶ εὖ πρηττόντων καὶ αὐτοκρατόρων» φρονεῖ ὅτι τὸ ψήφισμα τοῦτο ἐγένετο μετὰ τὴν ἀπελευθέρωσιν τῆς Ἐρετρίας ἀπὸ τοῦ τυράννου Κλειτάρχου, δηλ. τῷ 340 π. Χ. Ὅτι τὸ ψήφισμα τοῦτο ἐγένετο ἐλευθέρων ὄντων τῶν Ἐρετριέων καὶ αὐτοκρατόρων, βεβαιότατον, ἀμφίβολον δ' ὅμως εἶνε, ἂν ὁ ἐν τῷ ψηφίσματι ὑπαινιγμὸς ἀναφέρεται εἰς τὴν ἀπαλλαγὴν τῶν Ἐρετριέων ἀπὸ τῆς τυραννίδος τοῦ Κλειτάρχου ἢ εἰς τὴν ἀπελευθέρωσιν αὐτῶν ἀπὸ τῶν Ἀθηναίων. Ἂν οἱ Ἐρετριεῖς καθίδρυσαν τοὺς ἀγῶνας τῆς μουσικῆς τῷ 340 π. Χ. πρὸς ἀνάμνησιν τῆς ἀπὸ τοῦ Κλειτάρχου ἀπαλλαγῆς, ὡς φρονεῖ ὁ κ. Wilhelm, διατί ἐν τῷ ψηφίσματι δὲν ἐξεδήλωσαν τοῦτο σαφῶς, ὡς ἔπραξαν τῷ 313 π. Χ. ἐν τῷ περὶ στεφανηφορίας τῶν Ἐρετριέων καὶ τῶν ἐνοικούντων ψηφίσματι κατὰ τὴν πομπὴν τοῦ Διονύσου, ὅτε ὁ δῆμος ἀνεκτήσατο τὴν ἐλευθερίαν καὶ ἀνιδρύθη ἡ δημοκρατία; Ὡς ἡμεῖς τοὐλάχιστον φρονοῦμεν, οἱ Ἐρετριεῖς μετὰ τὴν ἀπὸ τῶν Ἀθηναίων ἀπελευθέρωσιν αὐτοκράτορες ἤδη ὄντες καὶ *εὖ πράττοντες* καὶ ἀπολαύοντες τῶν ἀγαθῶν τῆς ἐλευθερίας ἐπὶ τρεῖς ἴσως ἢ καὶ τέσσαρας δεκαετηρίδας προσέθηκαν τοῖς γυμνικοῖς ἀγῶσι καὶ ἀγῶνας μουσικῆς, ὅπως τὰ Ἀρτεμίσια ὡς κάλλιστα ἄγωσιν. Ἂν οἱ Ἐρετριεῖς ἦσαν ταλαίπωροι, ὡς ὁ Δημοσθένης αὐτοὺς ἀποκαλεῖ καὶ ὁ κ. Wilhelm παραδέχεται ὅτι ἦσαν τοιοῦτοι, ἦτο δυνατὸν εὐθὺς μετὰ τὴν ἀπαλλαγὴν τῆς τοῦ Κλειτάρχου τυραννίδος οὕτω νὰ *εὖ πράττωσιν*, ὥστε ἐμφατικῶς ἐν δημοσίῳ ψηφίσματι νὰ ἀναγράφωσι τοῦτο; Ἐπειδὴ δὲ ἡ ἵδρυσις τῶν μουσικῶν ἀγώνων δὲν ἐγένετο εὐθὺς μετὰ τὴν ἀπελευθέρωσιν ἀπὸ τῶν Ἀθηναίων, διὰ τοῦτο, ἴσως δὲ καὶ πολιτικῆς συνέσεως ἕνεκα, τὴν πάλαι δουλείαν μόνον ὑπηνίξαντο ἐν τῷ ψηφίσματι. Ὅτι δὲ τὸ ψήφισμα τοῦτο ἐγένετο οὐχὶ τῷ 340 π. Χ. ἀλλὰ πολὺ πρότερον, πείθουσιν ἡμᾶς καὶ τάδε. Ἄν τις παραβάλῃ μετὰ προσοχῆς τὸ ὑπὲρ τοῦ Ταραντίνου Ἡγελόχου ψήφισμα, ὅπερ, ὡς γνωστόν, ἐγένετο μετὰ τὸ 411 π. Χ. πρὸς τὸ περὶ τῶν Ἀρτεμιρίων, θὰ ἴδῃ ὅτι οὐ μόνον τὸ σχῆμα τῶν γραμμάτων εἶνε σχεδὸν τὸ αὐτό, οὐ μόνον ἡ γλῶσσα ἡ αὐτή, διότι καὶ ὁ ῥωτακισμὸς ἐν ἀμφοτέροις ὑπάρχει (Ἡγελ. *σίτηριν*, *παιρίν*, *ἐπιδημέωριν*, *συνελευθερώραντι* — Ἀρτ. *ὅπωρ*, *Ἀρτεμίρια*, *θύωριν*, *ἔχουρι*) καὶ οἱ ἰωνικοὶ τύποι δὲν ἐλλείπουσιν (Ἡγελ. *ἐπιδημέωριν*, *ἀτελέην*, *προεδρίην*, *Ἀθηνάων* — Ἀρτ. *θυσίη*, *Ἐρετριέων*, *τριήκοντα*, *διηκόσιαι*, *τῆς ἡμέρης*, *ἀτακτέοντα*, *ἀτελέα*, *πωλέοντας*, *ἀγινῆται*, *πρηττόντων*), ἀλλὰ καὶ αἱ λέξεις ἐν ἀμφοτέροις χωρίζονται ἐν τέλει ἑκάστου στίχου οὐχὶ κατὰ συλλαβάς, ὡς ἐν τῷ ὑπὲρ Ἡρακλείτου τοῦ Ταραντίνου καὶ τοῖς ἄλλοις νεωτέροις ψηφίσμασιν, ἀλλ' ἀδιαφόρως. Τούτων πάντων ἕνεκα, ἔχοντες δὲ πρὸ ὀφθαλμῶν καὶ λόγον ταμιῶν ἐκ Καρύστου (ἰδ. σελ. 1), οὗ τὸ σχῆμα τῶν γραμμάτων εἶνε ὁμοιότατον πρὸς τὸ τοῦ περὶ τῶν Ἀρτεμιρίων ψηφίσματος, ὡς καὶ τὰ λείψανα τῆς προευκλειδείου γραφῆς, εἴχομεν καὶ ἔχομεν τὴν γνώμην, ὅτι τὸ ψήφισμα τοῦτο ἐγένετο οὐχὶ πολλὰς δεκαετηρίδας μετὰ τὴν εἰσαγωγὴν τοῦ Ἰωνικοῦ ἀλφαβήτου.

Ὁ κ. Wilhelm παραδεχόμενος τὴν γνώμην τοῦ Hoffmann καὶ Bechtel ὅτι αἱ δίφθογγοι *η*, *ῳ*, *ει* ἐν τέλει τῶν πτωτικῶν καὶ ἐν τοῖς ῥήμασιν ἐβραχύνθησαν εἰς *ει*, *οι*, *ε* ἐλέγχει ἡμᾶς ὡς ἀγνοοῦνται πρᾶγμα γνωστότατον παρατηρούμενον ἐν ταῖς ἐπιγραφαῖς τῆς Ἐρετρίας καὶ τοῦ Ὠρωποῦ. Ἡμεῖς, εἰ καὶ τιμῶμεν τοὺς ἔχοντας ταύτην τὴν γνώμην ἄνδρας, ἐπειδὴ δὲν δυνάμεθα νὰ ἑρμηνεύσωμεν τὸ φαινόμενον τοῦτο τῆς γραφῆς, μάλιστα ἐν αἷς ἐπιγραφαῖς αὕτη σαλεύει (πρβ. Ἡγελ. *τεῖ βουλῆ*. Ἀρτεμ. *ἱερέα* καὶ *ἱερε͂α*, *στήλει λιθίνη*), προτιμῶμεν νὰ παραδεχθῶμεν, ὅτι ταῦτα εἶνε λείψανα τῆς προευκλειδείου γραφῆς, ἅτινα ἐξέλιπον, ὅτε τέλεον ἐπεκράτησεν ὁ Ἰωνικὸς ἀλφάβητος. Τούτου ἕνεκα νομιζομεν ὅτι πρέπει νὰ τονίζωνται, ὡς ἡμεῖς ἐτονίσαμεν. Τὸ φαινόμενον δὲ τοῦτο παρατηρεῖται οὐ μόνον ἐν ταῖς ἐπιγραφαῖς τῆς Ἐρετρίας καὶ τοῦ Ὠρωποῦ, ἀλλὰ καὶ τῆς Καρύστου καὶ αὐτῆς τῆς Ἀττικῆς (ἰδ. ἐπιγ. 1 *Ἀρχεστράτο*, *Θήβας* καὶ *Θέβας*, *Εὐβολίων*, *Βοληκράτης*. Ἐπιγ. 2 *Εὐκλείτει* = *Εὐκλείτη* ἐπιγ. 4 *Μενάνδρο*). CIAII 678 B *κλεῖς* καὶ *κλῆς* καὶ *κλὲς* CIAII 38,7 τοῦ ἔτους 376 π. Χ *τῆ βουλεῖ*.

Ἐν τῷ ὑπὲρ Ἡρακλείδου τοῦ Σολέως Χαλκιδικῷ ψηφίσματι (Ἐφημ. Ἀρχ. 1903 σελ. 118) ὁ κ. Wilhelm λέγει ὅτι οὐχὶ πιθανόν, ἀλλὰ βέβαιον εἶνε ὅτι ὁ ἐν τῷ ψηφίσματι ἀναφερόμενος βασιλεὺς τῆς Αἰγύπτου εἶνε ὁ ἕκτος ὁ ἐπικαλούμενος Φιλομήτωρ. Ἀγνοεῖ, φαίνεται, ὁ κ. Wilhelm ὅτι πολλάκις καὶ τὰ βεβαιότατα τῶν πραγμάτων ὑποκοριζόμενοι παριστῶμεν μόνον ὡς πιθανά. Παράδοξον δ' ὅμως φαίνεται ἡμῖν, πόθεν ὁ κ. Wilhelm ἐξήγαγεν, ὅτι ἡμεῖς νομίζομεν, ὅτι ἡ σιτικὴ δωρεὰ ἀπεστάλη εἰς Ῥώμην, ὅτε βεβαίως *ἄδηλος θὰ ἔμενεν ἡ σχέσις τῆς δωρεᾶς ταύτης πρὸς τοὺς Χαλκιδεῖς*. Ἰδοὺ τί ἡμεῖς λέγομεν περὶ αὐτῆς. «Οὐδαμόθεν ἄλλοθεν εἶνε γνωστὴ ἡ δωρεὰ αὕτη τοῦ σίτου πρὸς τοὺς Ῥωμαίους. Πιθανῶς ἐγένετο μετὰ τὴν ἀπομάκρυνσιν ἀπὸ τῆς Αἰγύπτου Ἀντιόχου τοῦ Ἐπιφανοῦς ἕνεκα τῆς ἀπειλητικῆς στάσεως τοῦ πρέσβεως τῶν Ῥωμαίων Ποπιλλίου εὐγνωμοσύνης ἕνεκα». Ἐνταῦθα ἴσως ὁ κ. Wilhelm συνέχεε τὰ ἑπόμενα, ἐν οἷς λέγομεν, ὅτι καὶ πρότερον ὑπὸ Πτολεμαίου τοῦ Φιλοπάτορος ἀπεστάλη σῖτος τοῖς Ῥωμαίοις αἰτησαμένοις ἕνεκα μεγάλης σιτοδείας. Ἀλλὰ ταῦτα δεικνύουσιν οὐχὶ ὅτι καὶ ἡ πεμφθεῖσα σιτικὴ δωρεὰ τοῖς Ῥωμαίοις ὑπὸ Πτολεμαίου τοῦ πρεσβυτέρου ἐστάλη εἰς Ῥώμην, ἀλλ' ὅτι αἱ σχέσεις τῶν Πτολεμαίων πρὸς τοὺς Ῥωμαίους ἦσαν παλαιότεραι καὶ ὅτι καὶ ἄλλοτε ἐστάλη τοῖς Ῥωμαίοις σῖτος. Φρονεῖ δὲ ὁ κ. Wilhelm, ὅτι ἡ σιτικὴ δωρεὰ ἐστάλη, ὅτε ὁ πρεσβύτερος καὶ ὁ νεώτερος Πτολεμαῖος συμφιλιωθέντες ἐπεκαλέσαντο ἕνεκα τοῦ πρὸς τὸν βασιλέα τῆς Συρίας Ἀντιόχου πολέμου τὴν βοήθειαν τοῦ κοινοῦ τῶν Ἀχαιῶν καὶ τὴν προστασίαν καὶ τὴν ἐπέμβασιν τῶν Ῥωμαίων (κατὰ τὸν χειμῶνα τοῦ 169/8 κατὰ Niese III 174). Ἂν τοῦτο εἶνε ἀληθές, διατί μόνος ὁ πρεσβύτερος Πτολεμαῖος μνημονεύεται ἐν τῷ ψηφίσματι, οὐχὶ δὲ καὶ ὁ νεώτερος, ἀφ' οὗ συνεβασίλευον, ἀμφότεροι ἔστειλαν τὴν δωρεάν, ἀμφότεροι ἐπεκαλέσαντο τὴν βοήθειαν τῶν Ἀχαιῶν καὶ τὴν προστασίαν καὶ ἐπέμβασιν τῶν Ῥωμαίων; Δὲν ἔπρεπεν ἐν τῷ ψηφίσματι νὰ μνημονεύωνται καὶ οἱ δύο Πτολεμαῖοι, ἀφ' οὗ ἡ σιτικὴ δωρεὰ ἐπέμφθη ὑπ' ἀμφοτέρων, ὅτε συνεβασίλευον; Τὸ νὰ μνημονεύηται μόνος ὁ πρεσβύτερος μαρτυρεῖ, ὅτι ἡ δωρεὰ ἐξεπέμφθη ἢ πρὸ τοῦ 170/69-164/3 π. Χ ἢ μετὰ τὸ 164, ὅτε ὁ πρεσβύτερος ἐκπεσὼν ὑπὸ τοῦ νεωτέρου ἀποκατέστη αὖθις εἰς τὸν θρόνον. Ὀρθῶς ἀναγινώσκει καὶ συμπληροῖ ὁ κ. Wilhelm *διαφόρ[ου πρὸ]ς καταγορασμόν*. Ἡ λέξις *καταγορασμὸς* εἶνε συνηθεστέρα τῆς *ἀγορασμός*, ἀλλ' ἀφ' οὗ τὸ Σ τῆς προθέσεως ἀνέγνωμεν Ε, δὲν ἠδυνάμεθα πλέον ἢ νὰ ἀναγνώσωμεν *κατ' ἀγορασμόν*, οὗ ἡ ἔννοια καὶ σημασία ἡ αὐτὴ τῷ *πρὸς καταγορασμόν*. Καὶ τὴν τελευταίαν συμπλήρωσιν *τῶν προειρημένων χρημάτων* ὡς πληροῦσαν τὸ κενὸν τοῦ χώρου ἀποδεχόμεθα. Προτιμῶμεν δ' ἐν τέλει νὰ συμπληρωθῇ *νόμῳ* καὶ οὐχὶ *δόγματι*, ὡς προτείνει ὁ κ. Wilhelm, διότι δὲν ἀμφιβάλλομεν, ὅτι ταῦτα ἐκανόνιζεν ὑπάρχων νόμος ἀεὶ ἰσχύων καὶ οὐχὶ δογμα ἑκάστοτε γινόμενον.

Ἐν δὲ τῷ ὑπὲρ Εὐβούλου ψηφίσματι (σελ. 123, 4) ὁ κ. Wilhelm λέγει ὅτι ἡ λατρεία τοῦ Ὀλυμπίου Διὸς παρὰ τοῖς Χαλκιδεῦσι δικαιολογεῖ τὴν ὕπαρξιν μηνὸς *Ὀλυμπιῶνος*. Ἀγνοεῖ, φαίνε-

ται, ὁ κ. Wilhelm, ὅτι, ἂν μήν τις ἐπωνομάζετο ἀπὸ τοῦ Ὀλυμπίου Διός, θὰ ἐκαλεῖτο οὐχὶ *Ὀλυμπιὼν* ἀλλ' *Ὀλύμπιος*, διότι τὰ εἰς -*ιὼν* ὀνόματα τῶν μηνῶν παράγονται ἀπὸ ὀνομάτων τῶν ἑορτῶν· οἷον ἐκ τοῦ *Βοηδρόμια Βοηδρομιών*, ἐκ τοῦ *Σκιροφόρια Σκιροφοριών*, ἐκ τοῦ *Θαργήλια Θαργηλιών*, ἐκ τοῦ *Πυανέψια Πυανεψιών*, ἐκ τοῦ *Ἀνθεστήρια Ἀνθεστηριὼν* κλπ. Ἡμεῖς προετιμήσαμεν νὰ συμπληρώσωμεν *Ὀλυνθιών*, διότι δὲν γνωρίζομεν, ὅτι ἐν Χαλκίδι ἐτελοῦντο Ὀλύμπια· ἀλλὰ καὶ ἂν ἐγινώσκομεν τοῦτο, θὰ ἐδιστάζομεν, ἀναλογιζόμενοι, ὅτι ἐν Ἤλιδι, ἔνθα κατ' ἐξοχὴν ὁ Ζεὺς ἐλατρεύετο καὶ Ὀλύμπια ἤγοντο, οὐδεὶς τῶν μηνῶν οὐδὲ ὁ ἐν ᾧ ἐτελοῦντο τὰ Ὀλύμπια, ὡς ἦτο πολὺ φυσικόν, ὠνομάσθη *Ὀλυμπιών*. Δὲν ἀποδεχόμεθα τὴν ἐν τῷ στ. 5ῳ συμπλήρωσιν ὁ[*πόταν*], διότι ἐν οὐδενὶ τῶν γνωστῶν ἡμῖν ψηφισμάτων οὕτως εὕρηται, θὰ προετιμῶμεν τὴν τοῦ φίλου κ. Σ. Βάση (Ἀθην. Τόμ. ΙϚ' σελ. 627) ὅ[*του ἄ*]*ν τις χρείαν ἔχων αὐτῷ ἐντυγχάνῃ*, ἂν ὑπῆρχε χῶρος ἐν τῷ λίθῳ ἐπιτρέπων προσθήκην δύο ἔτι γραμμάτων ἐν τέλει τοῦ στίχου. Ὁ κ. Β. Λεονάρδος προτείνει ὅ[*του ἄ*]*ν τις χρείαν ἔχων αὐτ*[οῦ, παραβάλλων ὡς πρὸς τὴν διπλῆν γενικὴν τὸ ἐν στ. 17-18 τῆς ἐν Dittenb. Syll² 183 ἐπιγραφῆς τῆς *αὐτῆς ἐπιμελείας τυγχάνειν* **ἄν του δέηται τοῦ δήμου.** Καὶ στ. 10 αὐτόθ. *πρόθυμον ἑαυτὸν παρέχεται εἴς τε τὰς* *τοῦ δήμου χρείας καὶ ὧν* (*ν*) *ἄν τις ἰδίαν τῶν πολιτῶν δεόμενός του* (ὅπερ διορθοῖ (*αὐ*)*τοῦ* καὶ δὲν διαγράφει, ὡς ὁ Wilamowitz ἐν syll. 37⁸ νομίζει (Wilhelm ἐν Götting. g. A. 1900 σ. 105). Ὡσαύτως παραβλητέον νομίζει τὸ παρ' Ἡροδ. 3,157 καὶ Θουκ. 1,32 *δέομαι* καὶ τὸ ἐν Ἡροδ. Ζ' 53 *χρήζω*, ἅτινα διπλῇ ὡσαύτως γενικῇ συντάσσονται. Παραδείγματα ὅμοια πρὸς τὴν ἡμετέραν συμπλήρωσιν εἰσὶ τάδε· ἐκ Χαλκιδικῆς μὲν ἐπιγραφῆς (Bull. corr. Hell. XVI σελ. 96) τὸ *πολλοῖς τῶν πολιτῶν γίνεται χρήσιμος ἐν* **οἷς ἄν** *τις αὐτὸν παρακαλῇ*· ἐξ Ἐρετρικῆς δὲ τὸ ἐν Ἐφημ. Ἀρχ. 1892 σελ. 150 στ. 9 *χρείας παρεχόμενος* **εἰς ἃς** *ἄν τις αὐτὸν παρακαλῇ*.

Γ. Α. Παπαβασιλειου

ΕΝΕΠΙΓΡΑΦΟΣ ΛΗΚΥΘΟΣ

(Πίν. 1).

Τὸ ἐν Ἀθήναις Ἐθνικὸν ἀρχαιολογικὸν Μουσεῖον κέκτηται ὑπ' ἀριθμὸν εὑρετηρίου 12771 τὴν ἐν Πιν. 1 εἰκονιζομένην λήκυθον ὕψους 0,39 τοῦ μέτρου φέρουσαν τὴν ἐπιγραφὴν *Ἀλκίμαχος καλὸς*

Εἰκὼν 1.

καὶ προερχομένην ἐκ τῶν ἐν Ἐρετρίᾳ ἐπὶ τοῦ κτήματος Καρλῆ γενομένων τῷ 1900 - 1901 ἀνασκαφῶν. Τὴν λήκυθον ταύτην ἀνέκδοτον οὖσαν ἀνέλαβε νὰ δημοσιεύσῃ ὁ κ. Bosanquet, ὅστις ὅμως ἕνεκα ἀσχο-

λιῶν ἄλλων μοὶ παρεχώρησε τὸ δικαίωμά του τοῦτο, ὅπως ἐγὼ ἐκδώσω αὐτήν. Τὴν ἐπιγραφὴν *Ἀλκίμαχος καλὸς* φέρουσι καὶ ἕτερα ἓξ ἀγγεῖα ἢ μᾶλλον ἑπτά, τοῦ κ. Klein ἐν Lieblingsinschriften σ. 165 καὶ ἑξ., ταξιθετοῦντος σὺν τούτοις καὶ ἕτερον ἀγγεῖον, ἔχον τὴν ἐπιγραφὴν *Ἀξιοπείθης καλὸς Ἀλκιμάχ[ου]* [1]. Τὴν τελευταίαν ταύτην ἐπιγραφὴν συμπληροῦντες διὰ τῶν δύο καταφανῶς ἐλλειπόντων γραμμάτων εἰκάζομεν, μετὰ πολλῆς πιθανότητος, ὅτι ὁ Ἀλκίμαχος ἦτο πατὴρ τοῦ Ἀξιοπείθους.

Ἐκ τῶν ἀγγείων τούτων παρουσιάζουσι λευκὸν ἔδαφος μόνον ἡ ἐν λόγῳ λήκυθος καὶ μία οἰνοχόη τῆς αὐτῆς τεχνοτροπίας καὶ ἐπιγραφῆς ἀποκειμένη ἐν Νεαπόλει [2] (εἰκ. 1).

Ἡ ἀκριβὴς ἀπεικόνισις τῶν παραστάσεων τῆς ληκύθου ἐπὶ τοῦ πίνακος ἀπαλλάσσει ἡμᾶς πάσης λεπτομεροῦς περιγραφῆς καὶ διὰ τοῦτο προβαίνομεν ἀμέσως εἰς τὴν ἐξέτασιν τῶν σπουδαιοτέρων ζητημάτων τῆς τεχνοτροπίας καὶ ἑρμηνείας αὐτῶν. Καὶ ἐν πρώτοις ἡ ἡμετέρα λήκυθος ἔχει τὸ μὲν ἔδαφος γαλακτόχρουν, τὴν δ' ἐπιφάνειαν τῶν προσώπων ἐπεστρωμένην διὰ δευτέρου προσθέτου στρώματος, καθαρῶς λευκοῦ χρώματος [3] καὶ χρησιμεύει ὡς κρίκος ἑνωτικὸς τῶν διαφόρων ἀρχαιοτέρων ἀγγείων, τῶν ἐχόντων ἐπιγραφὴν . . . *καλὸς* καὶ τῶν νεωτέρων ληκύθων ὅσαι ἔχουσι τὴν ἐπιγραφὴν *Δίφιλος καλὸς* καὶ *Δρόμιππος καλός* [4]. Ἐν ταῖς ἐπιγραφαῖς τῶν ἀρχαιοτέρων ἀγγείων ἀπαντῶσι, ὡς γνωστόν, πλεῖστα κύρια ὀνόματα ἀκολουθούμενα ὑπὸ τοῦ ἐπιθέτου *καλός*, λ.χ. *Λίχας καλός*, *Γλαύκων καλός*. Τὸ μὲν πρῶτον εὕρηται ἐπὶ ἀμφορέων καὶ ληκύθων ἐρυθροῦ καὶ λευκοῦ ἐδάφους, τὸ δὲ δεύτερον εἶναι κεχαραγμένον ἐπὶ ἀμφορέων, κυλίκων, μιᾶς οἰνοχόης καὶ ληκύθων ἐρυθρῶν τε καὶ λευκῶν.

Ἡ ἡμετέρα λήκυθος εἶναι μοναδικὴ διότι εἰκονίζει τὴν παιδίσκην ἔχουσαν τὸ πρόσωπον καὶ τὸ σῶμα ἐστραμμένα πρὸς τὸν παρατηρητήν. Εἰς ἡμᾶς δὲν εἶναι γνωστὸν ἄλλο παράδειγμα ἐκ ληκύθων ἄλλης ἀρχαιοτέρας ἐποχῆς, πλὴν τῆς τοῦ Μουσείου Ἀθηνῶν, ὑπ' ἀριθ. εὑρετηρίου 12786 τῆς φερούσης τὴν ἐπιγραφὴν *Δίφιλος καλὸς* καὶ ἐχούσης ἀκριβῶς τὸ ἴδιον σχῆμα πρὸς την ἡμετέραν λήκυθον, συγχρόνως δὲ χρησιμοποιούσης λευκὸν χρῶμα διὰ τὸ πρόσωπον. Καὶ ἐπὶ ταύτης ὅμως τὸ πρόσωπον τῆς μορφῆς δὲν εἶναι ὅλως ἐστραμμένον κατ' ἐνώπιον, ἀλλὰ μόνον κατὰ τὰ τρία τέταρτα. Ἐκ δὲ τῶν νεωτέρων ληκύθων δύναμαι νὰ παραθέσω μόνον ἓξ παραδείγματα ὧν τὰ μὲν δύο, ὄντα ἔργα τοῦ αὐτοῦ τεχνίτου, ἀνήκουσι τῷ Μουσείῳ Ἀθηνῶν καὶ εἶναι καταγεγραμμένα ὑπ' ἀρ. 1816 καὶ 1817, τὸ δὲ τρίτον εἶναι ἀνέκδοτος λήκυθος τοῦ ἐν Παρισίοις Μουσείου τοῦ Λούβρου, γνωστή μοι ἐκ φωτογραφίας, καὶ τὸ τέταρτον εὑρίσκεται ἐν τῷ Βρεττανικῷ Μουσείῳ (White Vases σ. XI). Ἐνταῦθα ὅμως τὸ πρόσωπον τοῦ νεκροῦ φαίνεται ἐστραμμένον πρὸς τὰ ἐμπρὸς κατὰ τὰ τρία τέταρτα. Ἡ πέμπτη ὁμοιότροπος λήκυθος εὕρηται ἔν τινι καταστήματι ἐν Ἀθήναις, καὶ ἡ τελευταία εἰκονίζεται παρὰ Pottier Léc. bl. πίν. 2.

Τὸ ἔδαφος τοῦ ὤμου τῆς ἡμετέρας ληκύθου εἶναι μέλαν καὶ ἡ διακόσμησις αὐτοῦ ἀποτελεῖται ἐκ τριῶν φοινικοειδῶν κοσμημάτων ἐρυθρῶν, ἅπερ ὁ τεχνίτης ἐσχεδίασεν ἐπὶ τοῦ φυσικοῦ χρώματος τοῦ πηλοῦ. Τὸ μεσαῖον τῶν κοσμημάτων τούτων ἔχει πρὸς τὰ κάτω ἑκατέρωθεν ὡς ὑπόφυσιν ἄνθος. Τούτων δὲ ὑπέρκειται δώριον κυμάτιον. Ὁ συνδυασμὸς φοινικοειδῶν κοσμημάτων μετ' ἀνθέων ἐπὶ ὤμου διακεκοσμημένου δι' ἐρυθρῶν σχεδιογραφημάτων εἶναι ἀρχαϊκὸς καὶ σπάνιος ἐπὶ ληκύθων λευκοῦ ἐδάφους. Τοιαῦτα παραδείγματα εὑρίσκομεν ἐν ταῖς ὑπ' ἀρ. 1628 [1] καὶ 12770 ληκύθοις τοῦ Μουσείου Ἀθηνῶν, ὧν τὰ πρόσωπα ἔχουσι τὴν ἐπιδερμίδα ἐπεστρωμένην διὰ δευτέρου στρώματος προσθέτου λευκοῦ χρώματος, ὡς ἡ ἡμετέρα, ὡσαύτως ἐν ταῖς ὑπ' ἀρ. 1987 καὶ 1929 ληκύθοις, ἐπὶ τῆς δευτέρας τῶν ὁποίων ἐπιγέγραπται *παῖς καλή*, ὁμοίως ἐν ταῖς ὑπ' ἀρ. 1645 καὶ 1696 μετὰ μέλανος ἐδάφους, αἵτινες εἶναι ἄξιαι λόγου, διότι ἔχουσι τὸ εἶδος τοῦτο τῶν κοσμημάτων ὅπερ προέρχεται ἐκ ληκύθων ἐχουσῶν ἐρυθρὰς μορφὰς καὶ διότι φέρουσι τὴν ἐπιγραφὴν *Γλαύκων καλός*. Πρὸς τούτοις δὲ καὶ ἄλλη λήκυθος ἔχουσα τὸ ἔδαφος

[1] Röm. Mitth. II σ. 262 πιν. XI 2.
[2] Klein σ. 166. ἀρ. 7. Μουσεῖον Νεαπόλεως ἀρ. 2439.
[3] Weisshäupl Ath. Mitth. 1890, 41 καὶ ἑξῆς. Βλ. ὡσαύτως καὶ Bosanquet Journ. Hell. Studies 1896, 164 καὶ ἑξῆς.
[4] Klein σ. 160 καὶ ἑξῆς

[1] Athen. Mitth. 1890 I.

ἐρυθρὸν καὶ ἐπιγραφὴν *Ἀλκίμαχος καλὸς* παρουσιάζει τὸ αὐτὸ κόσμημα [1].

Τοιαῦτα ἀνθέμια, ὅταν ὁ ὦμος ἦναι λευκοῦ χρώματος εἶναι σπάνια, ἂν καὶ αἱ λήκυθοι τοῦ Μουσείου Ἀθηνῶν ὑπ' ἀρ. 1846 καὶ 1825 [2] παρέχουσι παράδειγμα τοιούτου κοσμήματος ἐπὶ λευκοῦ ἐδάφους.

Ὁ μαίανδρος ὑπεράνω τῆς παραστάσεως κοσμεῖ ὁλόκληρον τὴν ἄνω ἐπιφάνειαν τοῦ σώματος τῆς ληκύθου καὶ ὄχι, ὡς συνήθως, τὴν προσθίαν μόνον ὄψιν. Ὅμοια παραδείγματα παρουσιάζουσιν αἱ ὑπ' ἀρ. 1963 καὶ 12786 λήκυθοι τοῦ Μουσείου Ἀθηνῶν. Ὑπὸ τὴν εἰκόνα διακρίνονται δύο ἐρυθραὶ γραμμαὶ λείψανα τῆς ἀρχαία τεχνοτροπίας. Τὸ τοιοῦτο παρουσιάζεται καὶ ἐν τῇ ὑπ' ἀρ. 1828 μελανομόρφῳ ληκύθῳ τοῦ Μουσείου τῶν Ἀθηνῶν μετὰ τῆς ἐπιγραφῆς *Γλαύκων καλός*.

Καίτοι τοῦ πίνακος πιστῶς ἀναπαράγοντος τὰ χρησιμεύσαντα διὰ τὴν λήκυθον ἡμῶν χρώματα κρίνομεν καλὸν νὰ διαλάβωμεν ἐν ὀλίγοις περὶ αὐτῶν. Ἐγένετο χρῆσις πρῶτον ἀνοικτοῦ κιτρινωποῦ χρώματος διὰ τὰς γενικὰς γραμμὰς καὶ τὰς λεπτομερείας, εἶτα λευκοῦ διὰ τὴν ἐπιδερμίδα τοῦ προσώπου, τὸ βάθρον καὶ το κιονόκρανον τοῦ κίονος, ὅστις εἶναι δωρικοῦ ῥυθμοῦ, κατόπιν ἐρυθροῦ διὰ τὸ φόρεμα τῆς γυναικός, τὴν ταινίαν τῆς κόμης αὐτῆς, διὰ τὰς πτυχὰς καὶ τὴν ζώνην τῆς παιδίσκης ὡς καὶ διὰ μικρὸν μέρος τῆς πτέρυγος τοῦ πτηνοῦ. Ἐπὶ τέλους ἐτέθη μέλαν χρῶμα εἰς τὸ ὑπόλοιπον. Τὸ ἔδαφος εἶναι οὐχὶ ἁπλῶς λευκόν, ἀλλὰ γαλακτόχρουν, ὡς γίνεται συνήθως, ὅταν χάριν ἀντιθέσεως ἐπιτίθηται δεύτερον στρῶμα λευκοῦ χρώματος διὰ τὴν ἐπιδερμίδα τοῦ προσώπου.

Τὸ παιδίον, καίτοι καταφανῶς ἄρρεν, ἔχει ὡσαύτως τὴν ἐπιδερμίδα λευκήν.

Ἄνδρες μεγάλης ἡλικίας δὲν ἀπεικονίζονται πολὺ εἰς τὰς παραστάσεις τῆς κατηγορίας ταύτης, ὅταν δὲ ἐμφανίζωνται, σχεδιογραφοῦνται μόνον ἐν γενικαῖς γραμμαῖς. Ἡ χρῆσις στερεοῦ μέλανος χρώματος ἐν μάζῃ, ὡς ἐν τῷ φορέματι τῆς παιδίσκης, καὶ ταῖς θριξὶ τῶν δύο γυναικῶν ἀνήκει εἰς ἀρχαϊκὴν περίοδον, ἡ δὲ πρὸς τοῦτο χρῆσις καὶ ἄλλων χρωμάτων εἶναι νεωτέρας ἐποχῆς.

[1] Klein ἀρ. 5.

[2] Ath. Mitt. 1890 πίν. 1.

Ὁ ὀφθαλμὸς τῆς μητρὸς εἶναι ὀρθῶς ἐσχεδιασμένος κατὰ κροταφογραφίαν, ἅτε δεικνύων τὸ ἄνω βλέφαρον διὰ δύο γραμμῶν. Τὸ στόμα αὐτῆς φαίνεται μειδιῶν, διότι ἡ πρὸς τὰ ἄνω καμπύλη γραμμὴ δὲν ἐκφράζει τὸ ἀρχαϊκὸν μειδίαμα, ἀλλὰ εἶναι μᾶλλον προσπάθεια πρὸς ἔκφρασιν πραγματικοῦ μειδιάματος. Τὸ κάτω χεῖλος προεξέχει σκυθρωπάζον. Τοῦτο δὲ συνήθως παρατηρεῖται ἐπὶ τῶν ἐρυθρομόρφων ἀγγείων. Παρόμοιόν τι παρουσιάζεται καὶ ἐπὶ τῆς ληκύθου τοῦ Μουσείου Ἀθηνῶν ὑπ' ἀρ. 1645 ἥτις φέρει τὴν ἐπιγραφὴν *Γλαύκων καλός*. Ἡ τέχνη λοιπὸν τῆς ἡμετέρας ληκύθου εἶναι ἀρχαϊκὴ καὶ δυνάμεθα νὰ κατατάξωμεν αὐτὴν ἐν ταῖς πρώταις ληκύθοις τῆς πολυχρώμου τάξεως, ὡς ἀνήκουσαν εἰς τὸ δεύτερον τέταρτον τοῦ πέμπτου αἰῶνος.

Ἡ παιδίσκη φέρει ἐπὶ τῶν ὤμων νήπιον περιβάδην, ὡς ἐπὶ ἵππου καθήμενον, καὶ διὰ τῶν δύο χειρῶν της κρατεῖ στερεῶς τοὺς πόδας αὐτοῦ καμπτομένους ἔμπροσθεν τοῦ στήθους της, ἐνῷ ἡ μήτηρ ἐκτείνει τὰς χεῖρας πρὸς τὸ μικρὸν ἐστραμμένον πρὸς τὸ μέρος της. Ὁ τεχνίτης ἀφῆκεν ἀβέβαιον τὴν ἀφορμὴν τῆς κινήσεως τῆς μητρός. Διὸ καὶ δὲν δύναταί τις νὰ εἴπῃ ἀσφαλῶς, ἐὰν ἡ μήτηρ προσπαθῇ νὰ στηρίξῃ τὸ παιδίον, ὅπερ νῦν ἤδη οὕτω διδασκόμενον τὴν ἱππικὴν εἶναι περίτρομον διὰ τὴν οἱονεὶ ἐπισφαλῆ θέσιν του, ἕνεκα δὲ τούτου καὶ κρατεῖ σφιγκτὰ διὰ τῆς ἀριστερᾶς χειρὸς τὴν κόμην τῆς παιδίσκης, τείνει δὲ τὴν δεξιὰν πρὸς τὴν γενέτειραν ζητοῦν παρ' αὐτῆς τρόπον τινὰ βοήθειαν· ἢ ἐὰν ἁπλῶς ἡ μήτηρ θωπεύῃ τὸ τέκνον της, ὅπερ ἀναγνωρίζον ἢ καὶ καλοῦν αὐτήν, τῇ τείνῃ τὴν δεξιάν, ἢ ἐὰν ἡ μήτηρ σπεύδῃ ν' ἀναλάβῃ ἐκ τῶν ὤμων τῆς ὑπηρετρίας τὸ παιδίον τεῖνον πρὸς αὐτὴν τὴν δεξιὰν καὶ προτιμῶν τῆς ξένης τὴν γεννήσασαν. Ἐν τούτοις τὸ παιδίον δὲν φαίνεται πολὺ ἀνήσυχον, ἀλλὰ μᾶλλον μειδιῶν. Διὸ ἀποκλίνω ὑπὲρ τῶν δύο τελευταίων ἑρμηνειῶν τῆς παραστάσεως, μὴ δυνάμενος νὰ ὁρίσω ἀκριβῶς ποία ἦτο ἡ ἰδέα τοῦ καλλιτέχνου, καθόσον, ἐν παρόδῳ εἰρήσθω, οἱ Ἕλληνες δὲν ἐζωγράφιζον κανονικῶς οὕτως, ὥστε νὰ διακρίνωνται εὐκρινῶς καὶ ἐκ πρώτης ὄψεως τὰ ὑπ' αὐτῶν ἀπεικονιζόμενα. Ἐπὶ τῆς προκειμένης ὅμως παραστάσεως αἰσθανόμεθα πνέουσαν τὴν ἀτμόσφαιραν τοῦ οἰ-

κογενειακοῦ βίου, ἐν ᾧ διαλάμπει ἡ στοργὴ καὶ ἡ χαρὰ τῆς γυναικὸς παιζούσης κατ' οἶκον μετὰ τοῦ τέκνου της.

Νήπιον περιβάδην καθήμενον ἐπὶ τῶν ὤμων γυναικὸς εἶναι μοναδικὸν παράδειγμα εἰκόνος πηλίνου ἀγγείου. Παρεμφερὴς ὅμως τῇ παραστάσει ταύτῃ εἶναι σκηνή τις κρατῆρος, μέλανος ἐδάφους, ἀνήκοντος εἰς τὴν συλλογὴν τοῦ Βρεττανικοῦ Μουσείου [1] καὶ ἀπεικονίζοντος παίγνιον σατύρων ἱππευόντων ἐπὶ τῶν ὤμων ἀλλήλων. Πάντες οἱ σάτυροι, ἐκτὸς ἑνὸς μικροῦ ἱσταμένου ὄπισθεν, εἶναι τελείως ἀνεπτυγμένοι, εἶναι δὲ ἐστραμμένοι κατὰ κρόταφον· ἀλλ' ἐν τῇ ὀπισθίᾳ ὄψει ἐμφανίζεται ἡ Πανδώρα ἐστραμμένη καθ' ὁλοκληρίαν πρὸς τὰ ἐμπρός. Ἴσως τὸ ὑπὸ τοῦ Πολυδεύκους IX 119 ἀναφερόμενον παίγνιον *ἐφεδρισμὸς* παρουσιάζεται ἡμῖν ἐν τῇ παραστάσει ταύτῃ, ὡς καὶ ἐπὶ εἰδωλίων Ταναγραίων, ἀλλ' ἐπειδὴ ὁ ἀρχαῖος Ἕλλην συγγραφεὺς δὲν προβαίνει εἰς λεπτομερείας περὶ τοῦ παιγνίου, ἀδυνατοῦμεν νὰ ἐπιμείνωμεν εἰς τὴν ἰδέαν ταύτην.

Νήπια περιβάδην ἱππεύοντα ἐπὶ τῶν ὤμων ἄλλων ἀπαντῶσι μόνον ἐν τῇ γλυπτικῇ. Ὁ Reinach [2] παραθέτει ἄγαλμα ἀπεικονίζον νήπιον περιβάδην καθήμενον ἐπὶ ἑτέρου μικροῦ ἐρωτιδέως ἱππεύοντος ἐπὶ τράγου. Ὁ Gerhard [3] ἐξέδωκε κάτοπτρον ἐφ' οὗ παρίσταται νήπιον περιβάδην φερόμενον ἐπὶ τῶν ὤμων ἀνδρός. Ὁ Helbig [4] ἐδημοσίευσεν ἄγαλμα τοῦ Βατικανοῦ ἐν ᾧ ὁ Σάτυρος φέρει ὡσαύτως νήπιον περιβάδην καθήμενον (ἴσως Διόνυσον).

Νήπια ὅμως ἐν ἄλλῃ στάσει ἀπαντῶσιν ὄχι ὀλίγα ἐν τοῖς πηλίνοις ἀγγείοις τῆς ἐποχῆς τῆς ἡμετέρας ληκύθου. Πρὸς τοῦτο δὲ συνετέλεσαν πολὺ ἡ ἀρχαία μυθολογία καὶ ἱστορία ἐξ ὧν ἐλήφθησαν ὑπὸ τῶν ἀρχαίων ἀγγειογράφων ὡς θέματα παραστάσεως οἱ περὶ ἀνατροφῆς θεῶν, ἡμιθέων καὶ ἡρώων θρῦλοι. Οὕτως ἀπαντῶσι παραστάσεις Ἀχιλλέως παραδιδομένου τῷ Χείρωνι ἐπὶ οἰνοχόης ἐδάφους λευκοῦ μετὰ μορφῶν μελαινῶν [5], Ἑρμοῦ

[1] Journ. Hell. Studies XI πίν. 12.

[2] Reinach Répertoire de la Statuaire II 2 σ. 464 ἀρ. 5.

[3] Gerhard Etrusk. Spiegel. I 12, 15 καὶ 16.

[4] Helbig Führer durch die öffentl Samml. Roms.

[5] Journal Hell. Studies πίν. 2ος καὶ Berlin. Museum 4220 (Klein Lieblingsinschriften² p. 58 ἀρ. 23).

κρατοῦντος τὸν Ἡρακλέα [1], Διονύσου εὑρισκομένου μεταξὺ τῶν Νυμφῶν [2], Ἐριχθονίου παραδιδομένου εἰς τὴν Ἀθηνᾶν ὑπὸ τῆς Γῆς [3], Περσέως καὶ Δανάης πρὸ τῆς λάρνακος [4], Ἡρακλέους καὶ Ὕλλου, (τοῦ τέκνου τῆς Δηϊανείρας), ἐπὶ ληκύθου τοῦ Ashmolean Museum. Ἡ τελευταία αὕτη παράστασις εἶναι σπάνιον παράδειγμα ληκύθου μέλανος ἐδάφους ἀπεικονιζούσης μυθολογικὸν θέμα [5].

Ἑτέρα λίαν ἐνδιαφέρουσα λήκυθος λευκοῦ ἐδάφους παριστᾷ ἀνάγλυφον στήλην ἐφ' ἧς εἰκονίζεται νήπιον τεῖνον τὰς χεῖρας πρὸς τὰς σταφυλὰς ἃς ἡ μήτηρ καθημένη κρατεῖ (Ἐφ. Ἀρχ. 1886 πίν. 4 ϛ'.) Νεώτεραι λήκυθοι ἔχουσι νήπια φυσικώτερον ἐζωγραφημένα. Ἓν τῶν πρώτων παραδειγμάτων τῆς περιόδου μεταξὺ τῆς παρούσης καὶ τῶν καλουμένων πολυχρώμων ληκύθων εἶναι ἡ τοῦ Μουσείου Ἀθηνῶν ὑπ' ἀρ. 1947. Αἱ ἐν αὐτῇ τρίχες τοῦ νηπίου εἶναι οὖλαι καὶ τὸ σῶμα παχὺ καὶ φυσικόν. Συμπλέγματα τοῦ εἴδους τούτου τῆς παραστάσεως τοῦ ἴσως καλουμένου *ἐφεδρισμοῦ* ἀπαντῶσιν ἐπὶ διαφόρων ἀγγείων. Ἐπὶ ἀγγείου λ. χ. ἐρυθροῦ ἐδάφους (Baumeister Denkmäler I. σελ. 31) ὁ Αἰνείας φέρει ἐπὶ τῶν ὤμων του τὸν Ἀγχίσην. Ἐπὶ ληκύθου ἀρχαϊκῆς μετ' ἐπιγραφῆς *Χαρμίδης καλὸς* τοῦ ἐν Βοστώνῃ Μουσείου ἀρ. 424 ἀπεικονίζεται σάτυρος ἐστραμμένος πρὸς τὰ ἐμπρός. Ἕτερον ἀγγεῖον παριστᾷ ἐπίσης νήπιον ἐπὶ τῶν ὤμων ἀνδρός. (Archaeol. Zeit. 1879 πίν. V).

Συχνότερα ὅμως εἶναι τὰ παραδείγματα νηπίων ἐν ταῖς παραστάσεσι τῶν ἀρχαίων ἀγγείων ἐν αἷς εἰκονίζονται τὰ τοῦ οἰκογενειακοῦ βίου. Ἰδίως δὲ τὰ μετ' ἐπιγραφῆς *καλὸς* ἀγγεῖα παρέχουσιν ἀφθονίαν νηπιακῶν ἐπεισοδίων, ὡς ἡ κύλιξ μετὰ τῆς ἐπιγραφῆς *Μέμνων καλός*. Ὁ Klein ἐν Lieblingsinschriften² II σ. 156 παραθέτει λήκυθον μετ' ἐπιγραφῆς *Γλαύκων καλός*, ἐν ᾗ ἡ τροφὸς κρατεῖ νήπιον εἰς τὰς ἀγκάλας της [6]. Ἄλλη λήκυθος τοῦ Μουσείου τοῦ Βερολίνου μετ' ἐπιγραφῆς *Δρόμιππος καλὸς* παρουσιάζει παιδίσκην προτείνου-

[1] Arch. Zeitung. 1079 πίν. 7.

[2] Coll. Hotel Lambertt πίν. XI.

[3] Mon. dell'inst. I. 10, 12 καὶ X 39.

[4] Mon. dell' inst. 1856 πίν. 58.

[5] Gardner Cat. ἀρ. 322 πίν. XVIII.

[6] Gardner Ashmolèan Museum ἀρ. 320.

σαν τὸ τέκνον εἰς τὴν μητέρα του [1]. Τὸ αὐτὸ θέμα παρατηρεῖται ἐν τῇ ὑπ' ἀρ. 1304 ληκύθῳ τοῦ Μουσείου Ἀθηνῶν καὶ ἐν λουτροφόρῳ τοῦ αὐτοῦ Μουσείου ὑπ' ἀρ. 1250. Ἐπὶ μιᾶς οἰνοχόης φερούσης ἐπιγραφὴν *Σίκινος καλὸς*, ἧς τὴν εἰκόνα ὁ Klein παραθέτει ἐν σελ. 136, παρουσιάζεται μικρός τις σάτυρος ἱππεύων ἐπὶ ἐλάφου, ἡ δὲ μαινὰς ἡ ἀκολουθοῦσα ἔχει ἐπιδερμίδα ἐκ λευκοῦ χρώματος ὡς ἡ ἐπὶ τῆς ληκύθου ἡμῶν μορφή.

Ὁ ὄπισθεν τῆς μητρὸς ὁρώμενος κίων ἐμφαίνει ὅτι ἡ σκηνὴ λαμβάνει χώραν ἐν τῇ ἐσωτερικῇ αὐλῇ τῆς οἰκίας. Κίονες δὲ τίθενται ἐν χρήσει εἰς τὰς ληκύθους, κατὰ συνθήκην, ὡς ἁπλοῦν ὅριον ἢ πλαίσιον διακοσμητικὸν καὶ μάλιστα ἐν σκηναῖς καθ' ἃς ἡ ἀπεικόνισις αὐτῶν εἶναι κἄπως, ἂν ὄχι ἐντελῶς, περιττή. Ὁ ἡμέτερος κίων εἶναι ἄξιος μνείας διότι παρουσιάζει τὴν μὲν βάσιν καὶ τὸ κιονόκρανον ἐν προσθέτῳ λευκῷ χρώματι, τὸν δὲ κορμὸν ἐν ἐστιλβωμένῳ μέλανι, ἀπαντῶσιν ὅμως παραδείγματα ληκύθων ἐν οἷς ὁ κορμὸς τοῦ κίονος εἶναι λευκός. Καταφανῶς δὲ ὁ λευκὸς χρωματισμὸς ἐμφαίνει τὸ μάρμαρον. Ὡς ἐκ τούτου δυνάμεθα νὰ ὑποθέσωμεν ὅτι ὁ καλλιτέχνης σκοπεῖ νὰ παραστήσῃ τὸν κορμὸν ξύλινον, τὸ δὲ ὑπόλοιπον λίθινον. Σημειωτέον πρὸς τούτοις ὅτι ὁ κίων οὗτος, καίτοι δωρικός, ἔχει βάσιν, ἐὰν ὄντως τὸ ὑπὸ τὸν κορμὸν πλινθοειδὲς ἀντικείμενον ἦναι βάσις. Τὸ τοιοῦτο ἀπαντᾷ καὶ ἀλλαχοῦ· ἐν τῷ κρατῆρι François λ.χ. ἀπεικονίζεται ὁ γάμος τοῦ Πηλέως τελούμενος ἐν ἀνακτόρῳ οὗ οἱ κίονες ἔχουσι τὴν βάσιν καὶ τὸ κιονόκρανον λευκά, ἀλλ' αἱ πλίνθοι, αἱ ὡς βάσεις αὐτῶν χρησιμεύουσαι, εἶναι ὀλιγώτερον μὲν ὑψηλαὶ ἢ ἐπὶ τῆς ἡμετέρας ληκύθου, ἀλλὰ περισσότερον πλατεῖαι. Δύο ἄλλα ἀγγεῖα μέλανος ἐδάφους παρουσιάζουσι κίονας βασιζομένους ἐπὶ πλίνθων οὐχὶ λευκῶν. Ἡ πλίνθος λοιπὸν τοῦ ἡμετέρου κίονος φαίνεται μὲν ὡς βάσις, δύσκολον ὅμως ἀποβαίνει νὰ ἀποφήνηταί τις ἂν ὄντως ἦναι χωριστὴ βάσις ἢ λίθινος στυλοβάτης τῆς οἰκίας. Θὰ ἦτο δὲ φυσικώτερον καὶ πρακτικώτερον ἂν ἡ στοὰ εἶχε δι' ἕκαστον κίονα ἰδιαιτέραν βάσιν λιθίνην, ἥτις ἕνεκα τοῦ ἐν τῇ ἡμετέρᾳ ληκύθῳ ὕψους καὶ πλάτους της ἠδύνατο νὰ χρησιμεύσῃ καὶ ὡς κάθισμα, ἐὰν ὑπῆρχε λιθόστρωτον συνεχὲς καθ' ὅλον τὸ ὑπόστεγον. Οὐχ ἧττον ὅμως ἡ ὑπόθεσις αὐτὴ δὲν εἶναι ἀπίθανος καθόσον ὁ τεχνίτης παριστᾷ πάντα τὰ ἀντικείμενα ἐν σμικρύνσει καὶ ἴσως διὰ τὸν λόγον τοῦτον παρέλιπε τὸ ὑπόλοιπον λιθόστρωτον.

[1] Journ. Hell. Stud. 1896 πίν. XII.

Αἱ δύο οἰνοχόαι αἱ ὑπὲρ τὴν κεφαλὴν τῆς παιδίσκης ἐπικρεμάμεναι, χρησιμεύουσι ὡσαύτως εἰς κατὰ συνθήκην παραστάσεις οἰκογενειακῶν σκηνῶν ἐντὸς τῆς οἰκίας. Καὶ ἄλλων ἀγγείων συχνάκις γίνεται χρῆσις πρὸς πλήρωσιν τοῦ κενοῦ ἐν ταῖς νεωτέρου ρυθμοῦ ληκύθοις καὶ διὰ τὰς ἐκτὸς τῆς οἰκίας παραστάσεις. Ὁ δὲ ἡμέτερος ζωγράφος ἔπασχεν, ὡς φαίνεται, μισοκενίαν (horror vacui) καὶ ἐτοποθέτει πανταχοῦ τοῦ ἐδάφους κόσμημά τι. Οὕτω καὶ κύλικες μέλανος ἐδάφους καὶ λήκυθοι χρησιμοποιοῦνται πρὸς παράστασιν τοῦ οἰκιακοῦ βίου.

Οὐχ ἧττον ὅμως παρὰ πάσας τὰς ἐνδείξεις ταύτας, ἐπιβάλλεται ἡμῖν νὰ ἐξετάσωμεν μήπως ἡ ἐν λόγῳ παράστασις ἀναφέρηται καὶ εἰς τὰ τῆς νεκρικῆς λατρείας μήπως δηλ. δὲν ἦναι ἁπλῆ διασκέδασις γυναικεία, ἀλλὰ προπαρασκευὴ πρὸς ἐπίσκεψιν τῶν τάφων τοῦ Κεραμεικοῦ. Βεβαίως οὐδὲν τῶν φαινομένων παρέχει ἡμῖν ἀφορμὴν ὅπως οὕτω ἑρμηνεύσωμεν τὴν παράστασιν, ἀλλ' ἡ τάξις τῶν ἀγγείων εἰς ἣν ἀνήκει ἡ λήκυθος αὕτη, δύναται νὰ ἐμπνεύσῃ τοιαύτην ἰδέαν, καθόσον πρὸς τοῖς ἄλλοις, ἡ μετάβασις ἀπὸ τῶν οἰκιακῶν σκηνῶν εἰς τὰς τῶν τάφων διὰ τῶν πρὸς τοῦτο προετοιμασιῶν εἶναι μὲν πάντοτε βαθμιαία, ἀλλ' ἕνεκα τούτου οὐχὶ σπανίως ἡ μία παράστασις εἶναι λίαν δυσδιάκριτος ἀπὸ τὴν ἄλλην. Ἐπεκράτει πρότερον ἡ ἰδέα ὅτι τὰ φέροντα τὴν ἐπιγραφὴν *Δίφιλος* καὶ *Δρόμιππος* ἀγγεῖα μετὰ δευτέρου προσθέτου λευκοῦ χρώματος, παρίστων ἀποκλειστικῶς τὰ τοῦ οἰκογενειακοῦ βίου καὶ ἰδίως τὰ τῶν γυναικῶν ἔργα, ἀλλὰ τὰ σχετικὰ κατὰ τὰ τελευταῖα ἔτη ἀποκτήματα τοῦ Ἐθνικοῦ ἀρχαιολογικοῦ Μουσείου ὑπ' ἀρ. 12785, 12786 καὶ 12789 ἀνήκουσιν εἰς τὴν τάξιν τῶν κυρίως νεκρικῶν ληκύθων τῶν ἀπεικονιζουσῶν τὰ τῆς προετοιμασίας πρὸς ἐπίσκεψιν τῶν τάφων. Ἐξετάσαντες δὲ λεπτομερέστερον τὰ

[1] Ath. Mitth. 1890 πίν. I.

[2] Furtwängler u. Reichold griechische Vasenmalerei πίν. I καὶ 2.

[3] Mon. dell'inst. IV. 24 καὶ XI 33.

μετ' ἐπιγραφῆς *Δίφιλος* καὶ *Δρόμιππος καλὸς* ἀγγεῖα εὕρομεν ὅτι ταῦτα συνήθως, ὄντα τρυπημένα πρὸς τὴν βάσιν, εἰς οὐδὲν ἄλλο χρησιμεύουσιν ἢ εἰς τελεσιν σπονδῶν πρὸς τοὺς νεκρούς, εἰς τοὺς τάφους τῶν ὁποίων στάγδην ἐπιχέεται τὸ ἐν αὐτοῖς ὑγρόν. Ἀλλ' ἡ ἡμετέρα λήκυθος οὐδεμίαν τοιαύτην ὀπὴν παρουσιάζει, οὐδὲ ταινία οὐδὲ κάλαθος καρπῶν οὐδὲ ἄλλο τι νεκρικὸν νόμιμον καταφαίνεται ἐπὶ ταύτης.

Ἑπομένως ὀφείλομεν νὰ ἑρμηνεύσωμεν τὴν παράστασιν αὐτῆς ὡς ἀπεικόνισιν τῶν ἀσχολιῶν καὶ διασκεδάσεων τῆς γυναικὸς κατ' οἶκον, διασκεδάσεων ἀναλόγων πρὸς τὰς ἐν ταῖς κύλιξι μετὰ μέλανος ἐδάφους, αἵτινες ἀνήκουσαι εἰς τον κύκλον τοῦ Εὐφρονίου καὶ εἰκονίζουσι τὰς τῶν ἀνδρῶν τέρψεις. Πρὸς τούτοις ἡ χρῆσις λευκοῦ ἐδάφους δὲν εἶναι μαρτύριον ὅτι τὰ ἀγγεῖα ταῦτα προωρίζοντο δι' ἰδιαίτερόν τινα σκοπὸν διότι καὶ ἄλλα εἴδη ἀγγείων ἔχουσι τὴν αὐτὴν ἰδιότητα. Ἡ δὲ λευκὴ λήκυθος ἐχρησίμευε τὸ πρῶτον πρὸς παράστασιν σκηνῶν οἰκογενειακῶν τε καὶ μή, κατόπιν ὅμως ἡ τεχνοτροπία αὕτη ἐφηρμόσθη εἰδικῶς διὰ νεκρικὰς παραστάσεις καὶ οὕτω ὠνομάσθη νεκρικὴ λήκυθος.

Εἴπομεν προηγουμένως ὅτι ἡ ἐν ληκύθοις λευκοῦ ἐδάφους ἀπεικόνισις προσώπου ἐστραμμένου καθ' ὁλοκληρίαν τῷ παρατηρητῇ εἶναι σπανία. Ὁ λόγος τοῦ τολμηροῦ τούτου νεωτερισμοῦ τῆς ἡμετέρας ληκύθου δύναται νὰ γείνῃ καταφανὴς ἐὰν αὕτη σχετισθῇ πρὸς τὴν τάξιν τῶν μέλανος ἐδάφους ἀγγείων μετ' ἐπιγραφῆς *καλός*, ἐν οἷς ὁ ζωγράφος συχνάκις προσπαθεῖ νὰ εἰκονίσῃ τὰς ἀνθρωπίνας μορφὰς κατὰ πλῆρες μέτωπον πρὸς τὰ ἐμπρὸς ἢ κατὰ τὰ τρία τέταρτα τῆς ὄψεως. Ἄλλως τε αἱ λήκυθοι αἱ ἀνήκουσαι εἰς τὴν τάξιν τοῦ προσθέτου λευκοῦ χρώματος συνήθως ἔχουσι δύο μόνον μορφάς, αἱ ὁποῖαι, ἐπειδὴ εἶναι γυναικεῖα πρόσωπα, μικρὰν ἢ ἐλαχίστην διαφορὰν παρουσιάζουσι. Συνήθως ἡ ἀντίθεσις τῶν δύο τούτων προσώπων ἐπιτυγχάνεται διὰ τῆς παραστάσεως τῆς μιᾶς μορφῆς ἐστραμμένης κατὰ κρόταφον καὶ τῆς ἄλλης βλεπούσης κατὰ πλῆρες μέτωπον ὡς λ.χ. αἱ ὑπ' ἀρ. 12441, 1923, 1963 καὶ 12787 λήκυθοι τοῦ Μουσείου Ἀθηνῶν. Ἐν τούτοις ὁ τεχνίτης δὲν ἐτόλμησε νὰ εἰκονίσῃ καὶ τὴν δευτέραν κεφαλὴν κατὰ μέτωπον. Οὕτως ἡ ἡμετέρα λήκυθος εἶναι τὸ μόνον γνωστόν μοι παράδειγμα τῆς ἐπὶ λευκῆς ληκύθου ἀπεικονίσεως προσώπου ἐξ ὁλοκλήρου πρὸς τὰ ἐμπρὸς ἐστραμμένου.

Ἐπειδὴ ὅμως ἡ ἐντύπωσις θὰ ἦτο κατὰ φυσικὸν λόγον λίαν τραχεῖα, ἡ τοιαύτη στάσις ἐγκατελείφθη καὶ ἀντ' αὐτῆς προετιμήθη ἡ ἀπεικόνισις τῆς κεφαλῆς ἐστραμμένης πρὸς τὸν παρατηρητὴν κατὰ τὰ τρία τέταρτα. Δὲν εἶναι δὲ ἀσύμφορον νὰ παραβάλωμεν τὴν ἡμετέραν λήκυθον πρὸς τὴν νεωστὶ ἀποκτηθεῖσαν ὑπὸ τοῦ Ἐθνικοῦ ἀρχαιολογικοῦ Μουσείου λήκυθον, ὑπ' ἀρ. 12786, διότι καὶ ἡ λήκυθος αὕτη ἀνήκει εἰς τὴν τάξιν τοῦ προσθέτου λευκοῦ χρώματος καὶ εἰς τὴν αὐτὴν περίπου ἐποχήν, φέρει δὲ καὶ τὴν ἐπιγραφὴν *Δίφιλος καλός*. Ἐνταῦθα βλέπομεν τὴν προσπάθειαν ὅπως ἡ καθημένη γυνὴ ἀπαλλαγῇ τῆς κατὰ συνθήκην κροταφογραφίας, διότι ὁ τεχνίτης παριστᾷ, λίαν τολμηρῶς, αὐτὴν καθημένην κατ' ἄποψιν τριῶν τετάρτων ὄχι μόνον τοῦ σώματος, ἀλλὰ καὶ τῆς κεφαλῆς ἥτις φαίνεται ἐσκυμμένη διὰ τὴν κατασκευὴν στεφάνου. Ἡ ἀπεικόνισις εἶναι ἀνεπιτυχής, ἀλλ' ἡ προσπάθεια πρὸς ἐπιτυχίαν αὐτῆς εἶναι σημαντική. Ἐν τούτοις οἱ ληκυθογράφοι ἐκληρονόμησαν, ὡς φαίνεται, νεωτερισμούς τινας ἐκ τῶν καλλιτέρων ζωγράφων, οἵτινες ἐχάραξαν τὰ ὀνόματά των ἐπὶ τῶν ἐρυθρομόρφων κυλίκων, ἂν καὶ αὗται παριστῶσι συνήθως κοινὰ θέματα. Μικρὰ ἐξέτασις τῆς κατὰ μέτωπον ἀπεικονίσεως τῆς κεφαλῆς καὶ τῆς κατὰ τὰ τρία τέταρτα ὄψεως αὐτῆς θὰ δείξῃ ὅτι ἡ ἡμετέρα λήκυθος πρέπει νὰ ταχθῇ μετὰ τὰ ἐρυθρόμορφα ἀγγεῖα. Καὶ ἐπὶ Ροδίας παροψίδος ἡ κεφαλὴ τῆς Μεδούσης[1] φαίνεται ἤδη ἐστραμμένη κατὰ πλῆρες μέτωπον πρὸς τὸν παρατηρητήν. Τοιαύτη δὲ εἰδεχθὴς μορφὴ δὲν ἠδύνατο νὰ μὴ σχεδιασθῇ κατὰ τρόπον ἀρκούντως ἀποτρόπαιον, ἡ ἀδεξιότης δὲ τοῦ τεχνίτου κατώρθωσε νὰ ἐπαυξήσῃ τὴν ἐντύπωσιν ταύτην διὰ τῆς ἐσφαλμένης καινοτομίας του. Αἱ σκηναὶ δὲ αἱ παριστῶσαί τι βίαιον ἢ ἀπάνθρωπον καὶ φρικῶδες παρέχουσι κυρίως ἀφορμὴν εἰς τὴν ἀσυνήθη ταύτην τεχνοτροπίαν. Οὕτω μεταξὺ ἀγγείων ἀπεικονιζόντων τὸν φονον τοῦ Ἀστυάνακτος[2] εὑρίσκομεν ἀγγεῖον μελανόμορφον καὶ κύλικα ἐρυ-

[1] Journal of Hell. Studies πίν. LIX.

[2] Gerhard Auserlesene Vasenbilder πίν. 214.

θρόμορφον ἐν οἷς ἀναπαριστᾶται ὁμοιοτρόπως ἡ αὐτὴ σκηνὴ τοῦ ταλαιπώρου παιδὸς κρεμαμένου ἐκ τῶν ποδῶν καὶ αἰωρουμένου εἰς τὸν ἀέρα ὑπὸ τοῦ Νεοπτολέμου. Ἡ κυματίζουσα κόμη τοῦ Ἀστυάνακτος καὶ ἡ κατὰ πλῆρες μέτωπον ὄψις αὐτοῦ προξενοῦσι φοβερὰν ἐντύπωσιν εἰς τὸν παρατηρητήν. Ἐν ἄλλῃ παραστάσει πάλης τινός, ὁ εἷς τῶν παλαιστῶν ἀνέλκεται ἐκ τοῦ ἐδάφους, ἡ δὲ κεφαλὴ αὐτοῦ εἶναι ἐστραμμένη πρὸς τὸν παρατηρητὴν ὑπὲρ τὴν κεφαλὴν τοῦ ἀντιπάλου του. Ὡσαύτως ὁ Τρωΐλος εἰκονίζεται, συρόμενος ἀπὸ τοῦ ἵππου του ὑπὸ τοῦ Ἀχιλλέως, κατὰ πλῆρες μέτωπον. Πρὸς τούτοις δὲ καὶ ἑταίρα τις πίνουσα, ἐπὶ κύλικος τοῦ ἐν Πετρουπόλει Hermitage Μουσείου (Arch. Ztg. 1885 πίν. 17) καὶ πωγωνοφόρος ἀνὴρ πίνων, ἐπὶ κύλικος λευκῆς τοῦ Gotha Museum[2], ἀπεικονίζονται ἐστραμμένοι κατὰ μέτωπον. Ὁ κ. Hoppin μὲ πληροφορεῖ ὅτι τὴν αὐτὴν παράστασιν ἔχει καὶ ἀγγεῖόν τι τοῦ Μουσείου τῆς Βοστώνης νεωστὶ προσκτηθέν.

Τὰ ἀρχαῖα ξόανα εἰκονίζονται ὡσαύτως κατὰ μέτωπον ἐστραμμένα ἐν διαφόροις εἰκόσιν, ὡς λ.χ. ἐν τῇ παραστάσει τῆς Κασσάνδρας καὶ τοῦ Αἴαντος (Arch. Zeit. 1848 πίν. 14). Τὸ ἄνω μνημονευθὲν ἀγγεῖον τοῦ Βρεττανικοῦ Μουσείου παριστᾷ τὴν Πανδώραν ὡς ξόανον, ὅπως ὑποτίθεται ὅτι ἦτο αὕτη μέχρι οὗ ἡ ζωὴ ἐνεπνεύσθη αὐτῇ ὑπὸ τῶν θεῶν. Ὡμοίως ἀπαντῶσιν ἀγάλματα ἐστραμμένα κατὰ μέτωπον ἐπὶ διαφόρων ἀγγείων. Πρβλ. (Mon. dell' inst. X. πίν. 54).

Οἱ ζωγράφοι φαίνεται ἠσμένιζον εἰς τὴν καινοτομίαν τῆς εἰκονίσεως τῶν μορφῶν κατὰ τρία τέταρτα καὶ εἰς τὴν ὀρθὴν παράστασιν τοῦ ὀφθαλμοῦ ἐν κατατομῇ καὶ διὰ τοῦτο δὲν ἠρκοῦντο νὰ παριστῶσιν ἓν μόνον πρόσωπον κατὰ τὰ τρία τέταρτα. Πυξίς τις λ. χ. τοῦ Μουσείου Ἀθηνῶν ὑπ' ἀρ. 1241 ἔχει τέσσαρας κεφαλὰς τοιουτοτρόπως ἐσχεδιογραφημένας. Κοτύλη δὲ τοῦ Ashmolean Museum (Gardner σελ. 288 πίν. XIV) ἀπεικονίζει λίαν ἐπιτυχῶς τὴν θεὰν Νίκην, ἥτις κάθηται ἐπὶ προσκεφαλαίου παρατηροῦσα τὸν ἀγῶνα δύο παλαιστῶν, ὀλίγον κλίνουσα τὴν κεφαλὴν καὶ στηριζομένη ἐπὶ τῶν χειρῶν της. Ἐν ταῖς παραστάσεσι τοῦ Φιλοκτήτου, δηχθέντος ὑπὸ τοῦ ὄφεως (Mon. dell' Jnst. IX. 42) καὶ τῆς Πηνελόπης ἱσταμένης παρὰ τὸν ἱστὸν (Mon. dell' Jnst. VI. 8) ὑπάρχει ὁ λόγος τῆς κατὰ τρία τέταρτα ἀπεικονίσεως, ἐν αὐτῷ τῷ χαρακτῆρι τῆς παραστάσεως.

Ἐκ τῶν ἀνωτέρω καταφαίνεται ὅτι ὁ καλλιτέχνης ἠσκήθη βαθμιαίως νὰ παριστᾷ τὴν κατὰ τρία τέταρτα ἄποψιν, ἐγκαταλείψας μετὰ πολλὰς ἀτυχεῖς ἀποπείρας τὴν κατὰ πλῆρες μέτωπον παράστασιν καὶ προτιμήσας τὴν μέσην ὁδόν, ἥτις εἶναι ἡ τῶν τριῶν τετάρτων. Τοῦ γεγονότος τούτου ἀρχαῖον παράδειγμα εἶναι ἡ μνημονευθεῖσα λήκυθος μετὰ τῆς ἐπιγραφῆς *Δίφιλος καλός*. Ἡ αὐτὴ ἀπόπειρα παρουσιάζεται καὶ εἴς τινα σύγχρονα ἀγγεῖα λ. χ. ἐπὶ κρατῆρος τῆς ἐν Ῥώμῃ Villa Julia (Furtwängler und Reichhold, Griechische Vasenmalerei πίν. XVII καὶ XVIII) καὶ ἐπὶ κύλικος λευκοῦ ἐδάφους εὑρισκομένης ἐν Παρισίοις (Mon. Piot 1895 πιν. VI). Τὸ ἀγγεῖον τοῦτο εἶναι λίαν ἐνδιαφέρον διότι ἐπ' αὐτοῦ τὸ ἄνω βλέφαρον τῶν μορφῶν εἶναι δεδηλωμένον διὰ δύο γραμμῶν ὡς ἐπὶ τῆς ἡμετέρας ληκύθου. Πρὸς τούτοις οἱ ὀφθαλμοὶ τῶν μορφῶν ἐκείνων, αἵτινες εἶναι ἐστραμμέναι κατὰ πλῆρες μέτωπον, ἀπεικονίζονται οὕτως ὡσεὶ ἐπρόκειτο νὰ ἦναι ὁρατοὶ ἐκ τοῦ πλαγίου. Ὁ δὲ τεχνίτης περιέπεσεν εἰς τὸ αὐτὸ λάθος, ὡς οἱ προκάτοχοί του, διότι ζωγραφεῖ τὸν ὀφθαλμὸν κατὰ τὸν αὐτὸν πάντοτε τρόπον, οἱαδήποτε καὶ ἂν ἦναι ἡ τῆς κεφαλῆς στάσις. Δηλαδὴ κατὰ τὰς προηγουμένας ἐποχὰς οἱ ὀφθαλμοὶ εἰκονίζοντο πάντοτε κατ' ἐνώπιον, ἐνῷ εἰς τὸ ἀγγεῖον τῆς Villa Julia εἶναι ἐζωγραφημένοι κατὰ κρόταφον.

Τὸ πτηνὸν ὅπερ ἀπομακρύνεται τῆς παιδίσκης εἶναι πιθανῶς κολοιός. Τοῦ αὐτοῦ γένους πτηνὸν εἰκονίζεται ἐν τῇ ὑπ' ἀριθ. 2032 λευκῇ ληκύθῳ τοῦ Μουσείου Ἀθηνῶν, ἀλλὰ τὸ πτηνὸν ταύτης φέρει λευκὴν γραμμὴν περὶ τὸν λαιμὸν καὶ μεταπηδᾷ πρὸς τὴν χεῖρα τῆς γυναικός. Ἕτερος κολοιὸς ἀπεικονίζεται χαμαὶ ἐν ληκύθῳ ἐχούσῃ ἐπιγραφήν: *Δίφιλος καλὸς* (Röm. Mitth. 1898 πιν.4) μεταξὺ δύο γυναικῶν προπαρασκευαζομένων δι' ἐπίσκεψιν τάφου. Ἐκτὸς τῶν δύο τούτων παραστάσεων ἐπὶ ληκύθων μετὰ προσθέτου λευκοῦ

[1] Harwig Meisterschalen σ. 539.
[2] Mon. dell' instituto X. 37.

χρώματος, εὕρηνται παραδείγματα πτηνῶν οἰκιακῶν καὶ ἐπὶ ἄλλων λευκῶν ληκύθων· λ.χ. ὄρτυξ ἀπαντᾷ ἐπὶ ληκύθου μετ' ἐπιγραφῆς *Ὀλύμπιχος καλὸς* (Archaeol. Zeit. 1880 πίν. 11) ἡ ὁποία συνδέεται στενῶς μετὰ τοῦ αὐστηροῦ ρυθμοῦ τῆς σχολῆς τοῦ Εὐφρονίου. Ἕτερος ὄρτυξ, ἐγκεκλεισμένη ἐν κλωβῷ, παρίσταται ἐπὶ ληκύθου τοῦ ἐθνικοῦ ἀρχαιολογικοῦ Μουσείου Ἀθηνῶν ὑπ' ἀρ. 1765. Νεώτεραι δὲ λήκυθοι λευκαὶ εἰκονίζουσι ὡσαύτως πτηνά, π. χ. χῆνας, ἐν τῇ παραστάσει τῆς προθέσεως (Dumont et Chaplain, Les céramiques de la Grèce propre I. mont et 32), μικρὰ δὲ πτηνὰ καὶ χῆνας καὶ περιστερὰς παριστῶσιν αἱ λήκυθοι (Dum. et Chap I. 25. Benndorf Griech. u. Sicil. Vasenb. 16. 2. Stackelberg Gräber der Hell. 46 σελ. 6), ὡσαύτως γεράνους αἱ ὑπ' ἀρ. Εὐρ. Ἐθνικοῦ ἀρχαιολ. Μουσείου 2186, 1895, 1963, 1240.

Ἡ παιδίσκη, ὡς βλέπομεν αὐτὴν ἐν τῇ ληκύθῳ, ἔχει βραχεῖαν κόμην, διαδραματίζει δὲ σύνηθες πρόσωπον ἐν τῇ περιόδῳ ταύτῃ τῶν λευκῶν ληκύθων. Τοιαύτη εἰκονίζεται καὶ ἐπὶ τῶν ὑπ' ἀρ. 1645, 1777, 1846 καὶ 1929 ληκύθων, αἵτινες πᾶσαι ἔχουσι τὸ αὐτὸ τῇ παρούσῃ κόσμημα ἐπὶ τοῦ ὤμου, ἡ δὲ πρώτη ἔχει καὶ τὴν ἐπιγραφὴν *Γλαύκων καλός*.

Αἱ ἰδιαζόντως αὐστηραὶ γραμμαὶ τοῦ προσώπου τῆς γυναικὸς δύνανται νὰ παραβληθῶσι πρὸς τὰς τῆς ληκύθου μετὰ τῆς ἐπιγραφῆς *Τιμοκράτης καλὸς* τοῦ Ashmolean Museum ἐν Ὀξφόρδῃ (Gardner ἀρ 267 πίν. 21), ἥτις ἀνήκει εἰς τὴν τάξιν τῶν μετὰ προσθέτου λευκοῦ χρώματος ἀγγείων καὶ παριστᾷ ἀνδρικὴν μορφὴν ἐσχεδιογραφημένην ἐν γενικαῖς γραμμαῖς ἄνευ χρώματος λευκοῦ διὰ τὴν ἀναπαράστασιν τῆς ἐπιδερμίδος. Κυρίως δὲ δὲν δύναται νὰ καταταχθῇ εἰς τὰς πολυχρώμους, ὡς ἡ λήκυθος ἡμῶν, διότι ἐν αὐτῇ μόνον μέλαν χρῶμα καὶ ἀραιά τις ἀπόχρωσις αὐτοῦ ἐτέθησαν εἰς χρῆσιν. Ἕτερον τεκμήριον τῆς σχέσεως τῶν δύο τούτων ἀγγείων εἶναι, ὅτι τὰ ἐνώτια τῶνγυναικῶν εἶναι ὁμοιόμορφα καὶ οἱ ὦμοι ἔχουσι τὸν αὐτὸν σχηματισμόν.

Τὸ σκυθρωπάζον κατώτερον χεῖλος τῆς γυναικὸς τῆς ἡμετέρας ληκύθου εἶναι ἐσχεδιασμένον ὡς τὸ τῆς προμνημονευθείσης ληκύθου τῆς ἐχούσης ἐπιγραφὴν *Γλαύκων καλὸς* κατὰ τὴν ἀρχαίαν συνήθειαν.

Ἐν τῇ παρούσῃ ληκύθῳ ὁ ζωγράφος ἀρκεῖται παριστῶν τὴν παιδίσκην ἁπλῶς, ὡς ἀπεικονίζεται ἡ Πανδώρα τοῦ ἄνω κρατῆρος. Τὸ ἁπλούστατον φόρεμα καὶ ὁ τραχὺς ρυθμὸς ἀντιτίθενται καθ' ὁλοκληρίαν πρὸς τὴν μητέρα ἥτις παρίσταται κατὰ κρόταφον. Ἡ τεχνικὴ ἰδέα παρελήφθη παρὰ τῶν ζωγράφων τῶν κυλίκων, ἅτε θεωρηθεῖσα ὡς νεωτερισμὸς ἐνδιαφέρων καὶ ὡς εὐάρεστος ἀπαλλαγὴ ἐκ τῆς ἀνιαρᾶς συνηθείας τῆςκατὰ κρόταφον παραστάσεως. Ἡ ἀνωτέρω μνημονευθεῖσα πυξὶς εἶναι πιθανῶς νεωτέρα τῆς ἡμετέρας ληκύθου, ἀλλ' ἔτι ἀρχαιοτέρα ταύτης εἶναι ἡ ἐρυθρόμορφος λήκυθος τοῦ Ashmolean Museum (Gardner ἀρ. 312 πίν. 23), ἥτις ἀπεικονίζει πτερωτὴν γυναῖκα κρατοῦσαν λύραν καὶ πετῶσαν πρὸς τὸν παρατηρητὴν μετὰ τοῦ προσώπου ἐστραμμένου πρὸς τὰ ἐμπρός. Ὁ ὦμος δὲ τῆς ληκύθου ταύτης ἔχει τὸ αὐτὸ κόσμημα τῆς ἡμετέρας ληκύθου, ἀλλ' ὁ χαρακτὴρ τῆς σχεδιογραφήσεως εἶναι ἀρχαιότερος, καθόσον ἡ γυνὴ ὁμοιάζει πρὸς τὰς *κόρας* τῆς Ἀκροπόλεως.

Θὰ ἦτο ἐν τέλει ἄξιον λόγου νὰ μελετήσωμεν τὴν ἡμετέραν λήκυθον ἐν σχέσει πρὸς τὰ ἄλλα ἀγγεῖα τῆς ἤδη γνωστῆς ταύτης τάξεως, ἅπερ εἶναι ἐπιγεγραμμένα διὰ τοῦ *Ἀλκίμαχος καλὸς* καὶ νὰ μάθωμεν ἐὰν διάφοροι καλλιτέχναι ἐποιοῦντο χρῆσιν τοῦ αὐτοῦ ὀνόματος. Ἡ μετ' ἐπιγραφῆς *Ἀξιοπείθης* λήκυθος ἐμνημονεύθη ἤδη, ἀλλ'αὕτη ἀνήκει εἰς τὴν τάξιν τῶν μετὰ τῆς ἐπιγραφῆς *Ὑγιαίνων καλὸς* ἀγγείων, ἥτις εἶναι ἀμέσως νεωτέρα τῶν μετὰ προσθέτου λευκοῦ χρώματος ληκύθων, εὐκρινῶς δὲ καταφαίνεται ὅτι εἶναι νεωτέρου ρυθμοῦ καὶ ἄλλου τεχνίτου. Τοῦτο δὲ εἶναι φυσικὸν ἀφοῦ φέρει καὶ τὸ ὄνομα τοῦ υἱοῦ τοῦ Ἀλκιμάχου. Ἡ ἐν Νεαπόλει οἰνοχόη περὶ ἧς ἐγένετο προηγουμένως λόγος δεικνύει στενὴν σχέσιν μετὰ τῆς παρούσης ληκύθου, ἂν καὶ ἡ ἐκτέλεσις εἶναι ἀπρόσεκτος κατὰ τὴν σχεδιογράφησιν τοῦ φορέματος τῆς παιδίσκης καὶ τῶν χειρῶν ἀμφοτέρων τῶν προσώπων. Ἡ ἐρυθρόμορφος λήκυθος τοῦ ἐν Ἀθήναις Μουσείου ὑπ' ἀρ. 1887 ἔχει τὸ αὐτὸ κόσμημα τοῦ ὤμου ὡς τὸ τῆς ἡμετέρας ληκύθου, ἀλλ' ἡ σχεδιογράφησις τῆς κεφαλῆς τῆς γυναικὸς

δεικνύει, ὅτι εἶναι ἔργον μᾶλλον τοῦ τεχνίτου τῆς ἐν Νεαπόλει οἰνοχόης. Αἱ λήκυθοι τοῦ ἐν Ἀθήναις Ἐθνικοῦ Μουσείου ὑπ' ἀρ. 12770 καὶ 1925 σχετίζονται ὡσαύτως μετ' αὐτῆς διὰ τῆς ἰδιαζούσης κομώσεως τῆς ὑπηρετρίας. Ἡ δευτέρα λήκυθος ἔχει ἐπιγραφὴν *ἡ παῖς καλή*. Ἡ ἐρυθρόμορφος λήκυθος (Klein ἀριθ. V) τοῦ Ἀλκιμάχου ἔχει τὸ αὐτὸ τῇ παρούσῃ ληκύθῳ κόσμημα, ἀλλ' ὁ ῥυθμὸς εἶναι διάφορος. Εἶναι πιθανῶς ἀρχαιοτέρας ἐποχῆς διότι οἱ ὀφθαλμοὶ τῶν μορφῶν εἶναι ἐσχεδιασμένοι ἀρχαϊκῶς πως καὶ ἡ ἐπιγραφὴ δὲν εἶναι ὁριζοντία ὡς ἐπὶ τῶν ληκύθων τῆς μετὰ προσθέτου λευκοῦ χρώματος τάξεως, ἀλλὰ κάθετος κατὰ τὴν παλαιοτέραν συνήθειαν. Ἐκ τῶν δύο ἀμφορέων τῆς Νόλας ὁ μὲν (Klein ἀρ. 1) ἀπεικονίζει τὸν Θησέα κατὰ τὸν αὐτὸν τρόπον τῆς παραστάσεως τῆς γυναικὸς τῆς ἡμετέρας ληκύθου· ὁ χιτὼν ὅμως ἐσχεδιογραφήθη μᾶλλον ὡς ὁ τῆς μετὰ τῆς ἐπιγραφῆς *Τιμοκράτης καλός* ληκύθου. Ἡ ἐποχὴ τουλάχιστον δὲν εἶναι σύγχρονος. Ὁ ἄλλος ἀμφορεὺς (Klein ἀρ. 2) ὁμοιάζει πρὸς τὴν πρώτην. Καὶ οὗτος εἶναι ἀξιοσημείωτος διότι δίδει ἡμῖν τὸ ὄνομα τοῦ πατρὸς τοῦ Ἀλκιμάχου δηλαδὴ τὸ τοῦ Ἐπιχάρους. Οὕτω γνωρίζομεν τρεῖς γενεὰς τῆς οἰκογενείας. Τὸ ἀγγεῖον 3 τοῦ Klein δὲν κατώρθωσα νὰ ἴδω. Τὸ ὀξύβαφον (Klein ἀρ. 4) ἀπεικονίζει ἐπὶ τῆς μιᾶς ἐπιφανείας Μαινάδα καὶ Σάτυρον ἀμφοτέρους ἐστραμμένους πρὸς τὰ ἔμπρὸς κατὰ τὰ τρία τέταρτα, ἐνῷ ἐπὶ τῆς ἄλλης ἐπιφανείας ὁ Ἑρμῆς ἐμφανίζεται κατὰ πλῆρες μέτωπον πρὸς τὰ ἐμπρός. Ὁ γενικὸς ὅμως χαρακτὴρ αὐτοῦ εἶναι διάφορος τῆς ἡμετέρας ληκύθου, καὶ βεβαίως ὀλίγον νεωτέρας ἐποχῆς.

Ἡ συγκριτικὴ ἐπὶ τῶν ἀγγείων τούτων μελέτη ἡμῶν δεικνύει ὅτι δὲν εἶναι ἔργα τοῦ αὐτοῦ καλλιτέχνου πάντα τὰ ἔχοντα ἐπιγραφὴν *Ἀλκίμαχος καλὸς* ἀγγεῖα. Ἐν τούτοις εἶναι πιθανὸν ἕνεκα τῆς συγχρόνου σχεδὸν ἐποχῆς αὐτῶν ὅτι ὅλα τὰ ἀγγεῖα κατεσκευάσθησαν εἰς τὸ αὐτὸ ἐργοστήριον. Πρὸς τούτοις ὁ συγγενὴς χαρακτὴρ τῆς ἡμετέρας ληκύθου καὶ τῆς μετὰ τοῦ *Τιμοκράτης καλὸς* ἀποδεικνύει ὅτι ὁ αὐτὸς καλλιτέχνης μετεχειρίζετο πολλάκις διάφορα ὀνόματα ἀκολουθῶν τὴν λίαν γνωστὴν συνήθειαν τῶν ἀγγειογράφων τῶν ἐρυθρομόρφων κυλίκων.

Robert C. Mc Mahon

ΑΝΑΣΚΑΦΑΙ ΕΝ ΘΕΡΜΩι

(Πίν. 2).

Γ΄ Ἐπιγραφαί [1]

Κατὰ τὴν ἀνασκαφὴν τοῦ ναοῦ τοῦ Θερμίου Ἀπόλλωνος [2] εὑρέθη ἐν τῷ καλύπτοντι τὸ δάπεδον αὐτοῦ στρώματι τέφρας, ἀνθράκων, κεράμων τῆς στέγης καὶ ἄλλων λειψάνων τοῦ διὰ πυρὸς καταστραφέντος κτιρίου *στήλη χαλκῆ* ἐπιγεγραμμένη ἑκατέρωθεν, ἡ ἐν πίνακι 2 ἀπεικονιζομένη. Ἡ στήλη αὕτη δὲν εἶνε ὁλόχυτος, μονοκόμματος, ἀλλὰ κοίλη ἐντός, σχηματιζομένη ἐκ τεσσάρων τοιχωμάτων, ἤτοι τῶν δύο πλατειῶν ὄψεων καὶ τῶν δύο στενῶν πλευρῶν. Ἦτο κατιωμένη πᾶσα, ἰδίως ἐκ τῆς ἀπεικονιζομένης ὄψεως, ἕνεκα τῆς ἐπιδράσεως τοῦ πυρὸς πρὸ πάντων. Καθ' ἑκατέραν ὄψιν ἀποχωρίζεται ἄνω ἀπὸ τοῦ ὁμαλοῦ ἐδάφους τῶν ἐπιγραφῶν ὀλίγον τι ἐξέχον ἐπίμηκες ἐπίπεδον πλάτους 0,06 μ., ὑπὲρ αὐτὸ δὲ ἐσχηματίζετο κορωνίς, ἐφθαρμένη νῦν κατὰ τὸ πλεῖστον. Ἀκεραία κατὰ τὰ λοιπά, ἀπέβαλε μόνον τὸ κατώτερον μέρος ἡ στήλη. Τὸ σωζόμενον μῆκος αὐτῆς εἶνε 0,43 μ., τῆς προσόψεως τὸ πλάτος 0,36 μ., τῶν δὲ στενῶν πλευριδίων 0,05 μ. Καθαρισθεῖσα διὰ χημικῶν μέσων ἀνέδειξε τελείως τὰ πρότερον κατὰ τὸ πλεῖστον δυσδιάγνωστα ἢ ἐν μέρει ὁλοσχερῶς ὑπὸ τῆς σκωρίας καλυπτόμενα γράμματα.

Ἡ στήλη φέρει ἐπὶ ἑκατέρας τῶν προσόψεων ἀνὰ μίαν ἐπιγραφήν. Καὶ ἡ μὲν μία, ἐκ σειρῶν ἐννέα συνισταμένη, τελείως σωζομένη, εἶνε ἐπιπολαιότερον κεχαραγμένη κάτωθεν τοῦ ἀγράφου καταλειφθέντος στενοῦ ἐπιμήκους ἐπιπέδου· ἡ δὲ ἄλλη, διὰ μικροτέρων γραμμάτων βαθύτερον καὶ ἐπιμελῶς ἐγκεκολαμμένη, καλύπτει ὅλην τὴν πρόσοψιν, μένει δὲ ἀτελὴς ἐν τέλει κατὰ τὸ ἐφθαρμένον κατώτερον ἄκρον τῆς στήλης. Ἐπὶ τοῦ στενοῦ ἐπιμήκους ἄνωθεν ἐπιπέδου μεγαλειτέροις γράμμασιν ἀναγινώσκεται ὁ τίτλος τῆς ἐπιγραφῆς ταύτης·

ΣΥΝΘΗΚΑΚΑΙΣΥΜΜΑΧΙΑ
ΑΙΤΩΛΟΙΣΚΑΙΑΚΑΡΝΑΝΟΙΣ

Εἶνε πρόδηλον ὅτι ἡ στήλη ἱδρύθη χάριν τῆς μακρᾶς ταύτης περὶ τῆς *Συνθήκης καὶ συμμαχίας* ἐπιγραφῆς, καθὰ καὶ ἐν στίχοις 10-11 ἀναγράφεται: «Ἀναγραψάντω δὲ ταῦτα ἐν στάλαις χαλκέαις» κτέ. Κατόπιν ποτὲ ἐχαράχθη ἐπὶ τῆς κενῆς ὀπισθίας ὄψεως ἡ ἄλλη ἐπιγραφή.

Αἱ ἐπιγραφαὶ ἔχουσιν ὡς ἑξῆς διὰ μικρῶν χαρακτήρων μεταγεγραμμέναι, προστιθεμένης καὶ τῆς στίξεως:

Ἀρ. 1.

Συνθήκα καὶ συμμαχία
Αἰτωλοῖς καὶ Ἀκαρνάνοις.

Ἀγαθᾶι τύχαι. Συνθήκα Αἰτωλοῖς καὶ Ἀκαρνάνοις ὁμόλογος. Εἰρήναν
εἶμεν καὶ φιλίαν ποτ' ἀλλάλους, φίλους ἐόντας καὶ συμμάχους ἁμά-
τα τὸμ πάντα χρόνον, ὅρια ἔχοντας τᾶς χώρας τὸν Ἀχελῶιον ποταμ-

[1] Ἴδε *Ἀρχαιολογικὴν Ἐφημερίδα* τοῦ 1900 σελ. 161 ἑ. καὶ τοῦ 1903 σελ. 71 ἑ.
[2] Ἴδε *Ἀρχαιολογικὴν Ἐφημερίδα* τοῦ 1900 σελ. 171 ἑ.

ὸν ἄχρι εἰς θάλασσαν. Τὰ μὲν ποτ' ἀῶ τοῦ Ἀχελώιου ποταμοῦ Αἰτωλῶν εἶμεν, τὰ δὲ ποθ' ἑσπέραν Ἀκαρνάνων πλὰν τοῦ Πραντὸς καὶ τᾶς Δέμφιδος· ταύτας δὲ Ἀκαρνᾶνες οὐκ ἀντιποιοῦνται. Ὑπὲρ δὲ τῶν τερμόνων τοῦ Πραντος, εἰ μέγ κα Στράτιοι καὶ Ἀγραῖοι συγχωρέωντι αὐτοὶ ποτ' αὐτούς, τοῦτο κύριον ἔστω, εἰ δὲ μή, Ἀκαρνᾶνες καὶ Αἰτωλοὶ τερμαξάντω τὰμ Πραντίδα χώραν, αἱρεθέντας ἑκατέρων δέκα πλὰν Στρατίων καὶ Ἀγραίων· καθὼς δέ κα τερμάξωντι, τέλειον ἔστω. Εἶμεν δὲ καὶ ἐπιγαμίαν ποτ' ἀλλάλους καὶ γᾶς ἔγκτησιν τῶι τε Αἰτωλῶι ἐν Ἀκαρνανίαι καὶ τῶι Ἀκαρνᾶνι ἐν Αἰτωλίαι καὶ πολίταν εἶμεν τὸν Αἰτωλὸν ἐν Ἀκαρνανίαι καὶ τὸν Ἀκαρνᾶνα ἐν Αἰτωλίαι ἴσογ καὶ ὅμοιον. Ἀναγραψάντω δὲ ταῦτα ἐν στάλαις χαλκέαις ἐπ' Ἀκτίωι μὲν οἱ ἄρχοντες τῶν Ἀκαρνάνων, ἐν δὲ Θέρμωι τοὶ ἄρχοντες τῶν Αἰτωλῶν, ἐν Ὀλυμπίαι δὲ καὶ ἐν Δελφοῖς καὶ ἐν Δω(δ)ώναι κοινᾶι ἑκάτεροι. Ἐπὶ ἀρχόντων ἐμ μὲν Αἰτωλίαι στραταγέοντος Πολυκρίτου Καλλιέος τὸ δεύτερον, ἱππαρχέοντος Φίλωνος Πλευρωνίου, γραμματεύοντος Νεοπτολέμου Ναυπακτίου, ἐπιλεκταρχεόντων Λαμέδωνος Καλυδωνίου, Ἀριστάρχου Ἐρταίου, Λέωνος Καφρέος, Καλλία Καλλιέος, Τιμολόχου Ποτειδανιέος, Παμφαίδα Φυσκέος, Σίμου Φυταιέος, ταμιευόντων Κυδρίωνος Λυσιμαχέος, Δωριμάχου Τριχονίου, Ἀρίστωνος Δαιᾶνος, Ἀριστέα Ἱστωρίου, Ἀγήσωνος Δεξιέος, Τιμάνδρου Ἐριναΐος, Ἀγρίου Σωσθενέος· ἐν δὲ Ἀκαρνανίαι στραταγῶν Βυνθάρου Οἰνιάδα, Ἐπι[λ]άου Δηριέος, Ἀγήσωνος Στρατίου, Ἀλκέτα Φοιτιᾶνος, Ἀλκίνου Θυρρείου, Θέωνος Ἀνακτοριέος, Πολυκλέος Λευκαδίου, ἱππαρχέοντος Ἱππολάου Οἰνιάδα, γραμματεύοντος Περικλέος Οἰνιάδα, ταμία Ἀγελάου Στρατικοῦ

συμμαχία Αἰτωλοῖς καὶ Ἀκαρνάνοις ἁμάτα τὸμ πάντα χρόνον:

Εἴ τίς κα ἐμβάλληι εἰς τὰν Αἰτωλίαν ἐπὶ πολέμωι, βοαθοεῖν τοὺς Ἀκαρνᾶνας πεζοῖς μὲν χιλίοις, ἱππεῦσι δὲ ἑκατόν, οὕς κα τοὶ ἄρχοντες πέμπωντι. ἐν ἁμέραις ἕξ. Καὶ εἴ τις ἐν Ἀκαρνανίαν ἐμβάλλοι ἐπὶ πολέμωι, βοαθοεῖν Αἰτωλοὺς πεζοῖς μὲν χιλίοις, ἱππέοις δὲ ἑκατὸν ἐν ἁμέραις ἕξ, οὓς κα τοὶ ἄρχοντες πέμπωντι. Εἰ δὲ πλειόνων χρείαν ἔχοιεν ἅτεροι πότεροι, βοαθοούντω τρισχιλίοις ἑκάτεροι ἑκατέροις, ἐν ἁμέραις δέκα. Τᾶς δὲ βοαθοίας τᾶς ἀποστελλομένας ἔστω τὸ τρίτομ μέρος ὁπλῖται. Πεμπόντω δὲ τὰμ βοάθοιαν ἐγ μὲν Ἀκαρνανίας οἱ στραταγοὶ τῶν Ἀκαρνάνων καὶ οἱ σύνεδροι, ἐγ δὲ Αἰτωλίας οἱ ἄρχοντες τῶν Αἰτωλῶν. Σιταρχούντω δὲ τοὺς ἀποστελλομένους στρατιώτας ἑκάτεροι τοὺς αὐτῶν ἁμερᾶν τριάκοντα· εἰ δὲ πλείονα χρόνον ἔχοιεν τᾶς βοαθοίας χρείαν οἱ μεταπεμψάμενοι τὰμ βοάθοιαν, διδόντω τὰς σιταρχίας ἕς τέ κα ἐν οἶκον ἀποστείλωντι τοὺς στρατιώτας. Σιταρχία δ' ἔστω τοῦ πλείονος χρόνου τῶ[ι μὲν ἱππεῖ στα]τὴρ Κορίνθιος τᾶς ἁμέρας ἑκάστας, τῶι [δὲ] τὰμ πανοπλίαν ἔχο[ντι . . . .], τῶι δὲ τὸ ἡμιθωράκιον ἐννέ' ὀβολοί, ψιλῶι ἕπτ' ὀβολοί. Ἁγείσθων

. . . . ΙΛΙΟ . Α. . . . . . Λ . ΕΝΔΕΑΚΑΡΝΑΝΙΑΝΑΚΑΡΝΑΝΕ[Σ] . . . ΟΙΔΕΜ
. . . . Μ . . . . ΙΤΑΕΚ
. . . . ΥΝΤ . ΙΝΟΙΙ . . . . ΕΣΤΟΙΣ
. . . . ¯ΙΝ

Ἀρ. 2.

Στραταγέοντος Χαριξένου τὸ τέταρτον. Κρῖμα γαϊκὸν Στρατικοῦ τέλεος. Τάδε ἔκριναν Θυρρείων οἱ γαοδίκαι: Ὅρια τᾶς χώρας Οἰνιάδαις ποτὶ Ματροπολίταις τὸ διατίχισμα καὶ ἀπὸ τοῦ διατειχίσματος εὐθυωρίαι διὰ τοῦ ἕλεος εἰς θάλασσαν. Ἀναγραψάτω δὲ τὸ κρῖμα πόλις τῶν Οἰνιαδᾶν πόλις τῶν Ματροπολιτᾶν ἐν Θέρμωι ἐν τῶι ἱερῶι τοῦ Ἀπόλωνος.

Τὸ περιεχόμενον τῶν ἐπιγραφῶν.

Τὸ περιεχόμενον τῶν ἐπιγραφῶν τούτων εἶνε εὐνόητον. Ἐν μὲν τῇ ἑτέρᾳ, τῇ *Συνθήκῃ*, Αἰτωλοὶ καὶ Ἀκαρνᾶνες συνομολογοῦσι πρὸς ἀλλήλους εἰρήνην καὶ παντοτεινὴν φιλίαν καὶ συμμαχίαν, ἀναγνωρίζοντες ὡς ὅριον χωρίζον τὴν χώραν ἑκατέρων τὸν Ἀχελῷον ποταμὸν μέχρι τῆς εἰς θάλασσαν ἐκβολῆς αὐτοῦ. Τοιουτρόπως Ἀκαρνανία θεωρεῖται πᾶσα ἡ πρὸς δυσμὰς τοῦ ὁρίου τούτου χώρα, ἀπὸ τῆς ἐκβολῆς τοῦ ποταμοῦ μέχρι σημείων τινῶν τῆς πρὸς τὰ ὄρη περιχώρου τοῦ Στράτου, ὅπου ὁ ἀκριβὴς καθορισμὸς τῶν συνόρων ἐπαφίεται εἰς ἰδιαιτέραν συμφωνίαν τῶν Στρατίων καὶ Ἀγραίων ἤ, ἐν περιπτώσει μὴ συμφωνίας αὐτῶν, εἰς τὴν ἀπόφασιν διαιτητῶν. Ἐπιπροστίθεται ἡ ἀναγνώρισις πολιτικῶν δικαιωμάτων ἀμοιβαίων καὶ ἀμοιβαίου δικαιώματος ἰδιοκτησίας τῶν Αἰτωλῶν ἐν Ἀκαρνανίᾳ καὶ τῶν Ἀκαρνάνων ἐν Αἰτωλίᾳ, ἔτι δὲ ἐπιγαμίας μεταξὺ αὐτῶν. Συναποφασίζεται συνάμα τὰ συμπεφωνημένα νὰ ἀναγραφῶσιν εἰς χαλκᾶς στήλας ἀνεγερθησομένας μίαν μὲν ἐν Ἀκτίῳ ὑπὸ τῶν ἀρχόντων τῶν Ἀκαρνάνων, μίαν δὲ ἐν Θέρμῳ ὑπὸ τῶν ἀρχόντων τῶν Αἰτωλῶν, πλὴν τριῶν ἄλλων ἀνεγερθησομένων κοινῇ ὑφ' ἑκατέρων ἐν Ὀλυμπίᾳ, ἐν Δελφοῖς καὶ ἐν Δωδώνῃ. Κατόπιν ὁρίζονται οἱ ὅροι τῆς συμμαχίας, καθ' οὓς ἐν περιπτώσει εἰσβολῆς ἐχθρῶν εἰς τὴν χώραν τοῦ ἑτέρου τῶν συμβαλλομένων οἱ ἄλλοι ὀφείλουσι νὰ σπεύσωσιν εἰς βοήθειαν ἐντὸς ἡμερῶν ἕξ, ἄγοντες χιλίους πεζοὺς μεθ' ἑκατὸν ἱππέων, ἢ ἐν ἀνάγκῃ τρισχιλίους ἐν ὅλῳ ἄνδρας ἐντὸς δέκα ἡμερῶν, τοῦ τρίτου τῆς πρὸς βοήθειαν ἀποστελλομένης δυνάμεως ἀποτελουμένης ἐξ ὁπλιτῶν μετὰ τῶν εἰς πάντας ἐπὶ τριάκοντα ἡμέρας ἀναγκαιούντων ἐπιτηδείων. Ἀλλὰ πέραν τῶν τριάκοντα ἡμερῶν οἱ μεταπεμπόμενοι τὴν βοήθειαν ἔχουσι νὰ φροντίσωσι περὶ τῶν ἐπιτηδείων, ἐφ' ὅσον χρόνον χρῄζουσι τοῦ ἐπικουρικοῦ σώματος μέχρι τῆς οἴκαδε ἐπιστροφῆς αὐτοῦ. Ἐν τῇ τελευταίᾳ ταύτῃ περιπτώσει τὸ σιτηρέσιον ἑκάστης ἡμέρας ὁρίζεται διὰ μὲν τὸν ἱππέα εἰς ἕνα στατῆρα Κορίνθιον, διὰ δὲ τὸν ὁπλίτην εἰς ποσόν, τὸ ὁποῖον ἐξέπεσεν ἐκ τῆς ἐπιγραφῆς, διὰ δὲ τὸν δι' ἡμιθωρακίου ὡπλισμένον εἰς ἐννέα ὀβολοὺς καὶ διὰ τὸν ψιλὸν εἰς ἑπτὰ ὀβολούς. Περὶ τίνος ἄλλου ἀκολούθως διελάμβανεν ἡ ἐπιγραφή, δυστυχῶς εἶνε ἄδηλον.

Ἐν δὲ τῇ ἑτέρᾳ ἐπιγραφῇ ἀναγράφεται γεωδαιτικὴ ἀπόφασις (Κρῖμα γαϊκὸν) διαιτητῶν Θυρρείων, ὁρισθέντων ὑπὸ τοῦ αἰτωλικοῦ κοινοῦ, κυρίου τότε τῆς περὶ τὸν Στράτον πρὸς δυσμὰς τοῦ Ἀχελῴου χώρας. Διὰ τῆς ἀποφάσεως ταύτης καθορίζονται τὰ ἀμοιβαῖα σύνορα τῶν ἀκαρνανικῶν πόλεων Οἰνιαδῶν καὶ Μητροπόλεως, αἵτινες νῦν ἐμφανίζονται ἀνήκουσαι εἰς τὸ τῇ Αἰτωλίᾳ προσηρτημένον ἀκαρνανικὸν ἔδαφος, ὅπερ ἐκτεινόμενον ἀπὸ τοῦ Στράτου μέχρι τῆς θαλάσσης καὶ παρὰ τὸν Ἀχελῷον κείμενον ἀπετέλει ὡς αἰτωλικὴ κτῆσις ἰδιαίτερον διαμέρισμα, ὀνομαζόμενον Στρατικὸν τέλος. Τὸ Κρῖμα τοῦτο ὁρίζεται νὰ ἀναγραφῇ ἐν Θέρμῳ ἐν τῷ ἱερῷ τοῦ Ἀπόλλωνος

Χρονολογία τῶν ἐπιγραφῶν.

Α΄ Ἡ Συνθήκη.

1. Τὸ μόνον ἀσφαλὲς δεδομένον, ὅπερ ἡ ἐπιγραφὴ αὕτη παρέχει πρός τινα κατὰ τὸ ἀνώτατον τοὐλάχιστον ὅριον (terminus post quem) ἀσφαλῆ χρονολόγησιν, εἶνε ἡ ἐν στίχῳ 18ῳ μνεία τῆς πόλεως *Λυσιμαχείας*, ὡς πατρίδος ἑνὸς τῶν ταμιευόντων τοῦ αἰτωλικοῦ κοινοῦ, οἵτινες μετὰ τοῦ στρατηγοῦ καὶ τῶν λοιπῶν ἀρχόντων τῆς συμπολιτείας ὀνομαστὶ παρατάσσονται ἐν τῇ ἐπιγραφῇ.

Ὅτι δὲν πρόκειται περὶ τῆς παρὰ τὸν Ἑλήσποντον Λυσιμαχείας, ἣν μετὰ τῆς Καλχηδόνος καὶ Κίου κατὰ τέλη τοῦ γ΄ αἰῶνος ἐπὶ μικρὸν σύμμαχον γενομένην τῶν Αἰτωλῶν ὁ Φίλιππος Ε΄ ἀπ' αὐτῶν ἀπέσπασε (Πολυβ. XV 23. XVII 3), ἀλλὰ περὶ τῆς ἐν Αἰτωλίᾳ ὁμωνύμου πόλεως, δὲν εἶνε χρεία ἀποδείξεως.

Ἀσφαλῶς ὅμως γνωρίζομεν, ὅτι ἡ αἰτωλικὴ αὕτη Λυσιμάχεια μετὰ τῆς ἐγγὺς κειμένης Ἀρσινόης ἐκτίσθησαν ὑπὸ τῶν Αἰτωλῶν πρὸς τιμὴν ἡ μὲν τοῦ βασιλέως τῆς Μακεδονίας Λυσιμάχου, ἡ δὲ τῆς γυναικὸς αὐτοῦ Ἀρσινόης, ἥτις κατόπιν, μετὰ τὴν χηρείαν της καὶ τὸν θάνατον τοῦ δευτέρου συζύγου Πτολεμαίου τοῦ Κεραυνοῦ, ἐνυμφεύθη τὸν ἀδελφόν της Πτολεμαῖον Β΄ τῆς Αἰγύπτου, τὸν

Φιλάδελφον. (Πρβλ. J. Beloch, *Grieschische Geschichte* III 249).

Ὁ Λυσίμαχος ἀπέθανε τὸ 281, πεσὼν κατὰ τὴν πρὸς Σέλευκον ἐν Φρυγίᾳ μάχην. Κύριος δὲ τῆς Μακεδονίας ἔγινε, ἐκβαλὼν ἐξ αὐτῆς τὸν βασιλέα Πύρρον, τὸ 285 ἢ 284. Ἄρα ἡ κτίσις τῆς Λυσιμαχείας δὲν δύναται νὰ εἶνε προγενεστέρα τοῦ 285 ἢ 284.

Τοιουτοτρόπως τὸ *ἔτος* 285 ἢ 284 *εἶνε τὸ χρονικὸν ὅριον, ἀνωτέρω τοῦ ὁποίου δὲν ἐπιτρέπεται νὰ θέσωμεν τὴν ἡμετέραν ἐπιγραφήν.*

Ἀλλὰ καὶ ὀλίγον τι κατωτέρω θὰ ἠδυνάμεθα νὰ μετακινήσωμεν τοῦτο καὶ δὴ μέχρι τοῦ ἔτους 276, ἐὰν ἐγνωρίζομεν ὅτι ἡ παρὰ τὸν Σπερχειὸν πόλις *Σωσθενίς*, ἥτις ἐν στίχῳ 20ῳ ἀναφέρεται ὡς πατρὶς τοῦ ταμιεύοντος Ἀγρίου, τὸ ὄνομά της χρεωστεῖ εἰς τὸν κατὰ Γαλατῶν ἀγωνισθέντα Μακεδόνα στρατηγὸν Σωσθένη. Τοῦτο ὅμως εἶνε ἀβέβαιον. Ἐν τούτοις ἁπλῶς ἐκ τῆς μνείας τῆς πόλεως ταύτης ἐπιτρέπεται νὰ εἰκάσωμεν, ὅτι πιθανῶς τοὐλάχιστον εὑρισκόμεθα ἐν χρόνοις ὑστερωτέροις τοῦ 281. Διότι πιθανὸν δὲν φαίνεται διόλου ὅτι, βασιλεύοντος τοῦ Λυσιμάχου, ὅστις καὶ τῆς Μακεδονίας ἁπάσης ἐκράτησε καὶ τὴν ἀρχὴν αὐτοῦ ἐπὶ μεγάλης μοίρας τῆς Ἑλλάδος ἐξέτεινε, οἱ Αἰτωλοὶ κύριοι ἦσαν τῶν πόλεων τῆς κοιλάδος τοῦ Σπερχειοῦ. Ἂν ἡ ἀρχὴ αὐτῶν ἐξετείνετο τοσοῦτον πρὸς βορρᾶν καὶ ἀνατολάς, πρῶτον μὲν δυσκόλως τὰ συμφέροντα τῶν Μακεδόνων θὰ ἐταυτίζοντο πρὸς τὰ ἰδικά των τοιουτοτρόπως ὥστε πλήρης συμφωνία νὰ ὑπάρχῃ μεταξὺ τῶν δύο λαῶν, ὁποία ὑπῆρχε πράγματι ἐπὶ Λυσιμάχου μεταξὺ αὐτῶν· δεύτερον δὲ θὰ ἦτο τότε ἀνάγκη νὰ δεχθῶμεν, ὅτι οἱ Αἰτωλοὶ κύριοι ὄντες τῆς παρὰ τὴν Ὑπάτην Σωσθενίδος κατεῖχον ἤδη καὶ τὴν χώραν τῶν Αἰνιάνων, ἥτις ὡς φαίνεται μόλις κατὰ τὸ 275 προσηρτήθη εἰς τὰς χώρας τοῦ αἰτωλικοῦ κοινοῦ. (Πρβ. J. Beloch, *Griechische Geschichte* III 2 σελ. 344.

Καὶ ἐκ τῆς ἐν στίχῳ 19ῳ μνείας τῆς πόλεως Ἐρινεοῦ εἰς τὸ αὐτὸ συμπέρασμα ἠθέλαμεν καταλήξει, ἐὰν ἦτο βέβαιον ὅτι ἡ πόλις αὕτη εἶνε ἡ γνωστὴ ἐν Δωρίδι Ἐρινεὸς ἢ καὶ Ἐρινοῦς, ἢ τὸ Ἐρινεὸν ἄλλως λεγομένη. Ὁ κατὰ γενικὴν τύπος τοῦ ἐθνικοῦ Ἐριναῖος φαίνεται παράδοξος· ἴσως εἶνε ἐκ τοῦ Ἐριναιεὺς ἀντὶ τοῦ Ἐριναιέος κατὰ τὰ Κρηταιεὺς καὶ Θηραιεὺς ἀντὶ τοῦ συνήθους Ἐρινεεὺς ἢ Ἐρινεάτης (πρβ. καὶ Dittenberger, *Sylloge inscript. graecarum* ἀρ. 924 σελ. 761 σημ. 4). Δυστυχῶς καὶ ἡ μετὰ τὴν πόλιν Δέξιον (;) καὶ πρὸ τῆς Σωσθενίδος θέσις αὐτῆς ἐν τῇ σειρᾷ τῶν τοπογραφικῶν ὀνομάτων τῆς ἡμετέρας ἐπιγραφῆς δὲν βοηθεῖ εἰς θετικώτερον συμπέρασμα περὶ τῆς ταὐτότητος τῆς πολεως. Διότι, ὡς ἐκ τῆς μνείας τῶν ἀκαρνανικῶν ἐθνικῶν ἐξάγεται, αἱ πόλεις ἀναφέρονται κατὰ τοπογραφικὴν ἀκριβῆ σειράν, ἀρχῆς γινομένης ἀπό τινος ἀκροτάτου σημείου. Ἀλλ' ὑπάρχουσιν αἰτωλικαὶ πόλεις ἐν τῇ ἐπιγραφῇ, περὶ τῆς θέσεως τῶν ὁποίων οὐδὲν γνωρίζομεν, καὶ μολονότι φανερὸν εἶνε ὅτι τῶν ταμιευόντων τὰ ἐθνικὰ παρακολουθοῦσι τὴν τοπογραφικὴν σειρὰν τῶν πόλεων Λυσιμαχείας, Τριχονίου, Δαιάνων (πιθανῶς πέραν τοῦ Τριχονίου, βορείως τῆς λίμνης), κατόπιν ἀγνοοῦμεν ποῦ νὰ θέσωμεν τὸ Ἱστώριον καὶ τὸ Δέξιον, ὁπόθεν ἡ μετάβασις διὰ τοῦ Ἐρινεοῦ εἰς τὴν Σωσθενίδα θὰ διηυκόλυνεν ἴσως τὴν τοποθέτησιν τῆς ζητουμένης πόλεως. Ἀλλ' ἂν δὲν εἶνε αἰτωλική τις πόλις αὕτη, εἶνε βεβαίως ἡ ἐν Δωρίδι. Ἄλλως ἡ κατοχὴ τῆς Σωσθενίδος, ἥτις περικλείει τὴν κατοχὴν τῶν Αἰνιάνων, συνυποθέτει καὶ τῆς Δωρίδος τὴν προσάρτησιν, ἥτις ὁμοῦ μὲ τὴν τῆς χώρας τῶν Αἰνιάνων τάσσεται εἰς τὸ 275.

Ἂν αἱ εἰκασίαι αὗται ἠδύναντο νὰ θεωρηθῶσι πιθαναί, τότε ὄχι μόνον τὸ *ἀνώτατον χρονικὸν ὅριον θὰ κατεβιβάζετο κατὰ δεκαετίαν ὅλην, μέχρι περίπου τοῦ* 275, ἀλλὰ καὶ τὸ χρονικὸν διάστημα, ἐντὸς τοῦ ὁποίου θὰ ἠδυνάμεθα νὰ περιορίσωμεν τὴν συνομολόγησιν τῆς μεταξὺ Αἰτωλῶν καὶ Ἀκαρνάνων συνθήκης τῆς ἡμετέρας ἐπιγραφῆς, θὰ ἦτο μόλις δύο ἢ τριῶν ἐτῶν, ἀπὸ τοῦ 275 περίπου μέχρι τοῦ 272. Διότι ὡς πρὸς τὸ κατώτατον ὅριον (terminus ante quem), κάτω τοῦ ὁποίου δὲν ἐπιτρέπεται νὰ κατέλθωμεν ὡς πρὸς τὴν χρονολόγησιν αὐτῆς, δὲν νομίζομεν ὅτι ὑπάρχει ἀμφιβολία.

Τῷ ὄντι εἶνε γνωστὸν ὅτι μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Πύρρου (τὸ 272) ὁ υἱὸς καὶ διάδοχος αὐτοῦ Ἀλέξανδρος Β' ἐπεδίωξε τὴν κατάκτησιν τῆς Ἀκαρνανίας καὶ ἐπέτυχεν αὐτήν. Καὶ ὑπὸ τίνα μὲν μορφὴν προσήρτησε τὴν χώραν εἰς τὰς ἐπικτήτους τοῦ ἠπειρωτικοῦ κράτους, δύναται νὰ εἶνε ἀμφίβολον,

ἂν καὶ τὸ πιθανώτερον εἶνε ὅτι τὸ κοινὸν τῶν Ἀκαρνάνων δὲν διελύθη ὑπ' αὐτοῦ ὡς πρὸς τὰ δυσμικὰ τοὐλάχιστον μέρη τῆς χώρας, τὰ ὁποῖα καὶ μόνα προσηρτήθησαν εἰς τὴν Ἤπειρον. Ἀλλὰ πᾶν τὸ ἀνατολικὸν παρὰ τὸν Ἀχελῷον τμῆμα μετὰ τῶν πόλεων Οἰνιαδῶν, Μητροπόλεως καὶ Στράτου κατεκτήθη τότε ὑπὸ τῶν Αἰτωλῶν, οἵτινες πρὸς τὸν Ἀλέξανδρον συνεμάχησαν ἵνα διανεμηθῶσι τὴν Ἀκαρνανίαν. Ἔκτοτε δὲν ἀνέκτησαν πλέον τὴν ἐλευθερίαν των οἱ παρὰ τὸν Ἀχελῷον Ἀκαρνᾶνες, ἀμείλικτος δὲ ἐξηκολούθησεν ἡ ἔχθρα μεταξὺ τῶν δύο ὁμόρων λαῶν καὶ ἀκατάπαυστος ὁ μεταξύ των πόλεμος μέχρι τῶν ὑστάτων χρόνων τῆς ἑλληνικῆς ἐλευθερίας. Τὸ πολὺ δύναται νὰ ὑπάρχῃ ἀμφιβολία, ἂν ἡ κατάκτησις ἐπῆλθεν ἀμέσως μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Πύρρου ἢ βραδύτερον. Βεβαίως ὅμως προηγήθη αὕτη τοῦ ἔτους 265, ὁπότε ὁ Ἀλέξανδρος ἡττημένος ὑπὸ τῶν Μακεδόνων ἀπέβαλε μὲν τὴν ἀρχὴν ἐν αὐτῇ τῇ Ἠπείρῳ, ἄσυλον δὲ ἐζήτησεν εἰς τὴν Ἀκαρνανίαν, ὁπόθεν πάλιν βοηθείᾳ τῶν Αἰτωλῶν ἀποκατεστάθη εἰς τὴν πάτριον βασιλείαν. Ἂν λοιπὸν τὸ ἔτος 270 περίπου θέσωμεν ὡς χρόνον τῶν γεγονότων τούτων, τότε καὶ ὡς κατώτατον ὅριον τῆς ἡμετέρας ἐπιγραφῆς ἀνάγκη νὰ θεωρήσωμεν τὸ τέλος τοῦ Πύρρου καὶ τὴν εἰς τὴν βασιλείαν ἀνάρρησιν τοῦ Ἀλεξάνδρου Β', ὁπότε αἱ ἀγαθαὶ σχέσεις τῶν Αἰτωλῶν πρὸς τοὺς Ἀκαρνᾶνας, τὰς ὁποίας ἡ ἐπιγραφὴ προϋποθέτει, διὰ παντὸς διεκόπησαν.

Μετὰ πολλῆς λοιπὸν πιθανότητος δυνάμεθα νὰ ὑποθέσωμεν ὅτι *ἡ ἡμετέρα ἐπιγραφὴ ἐγράφη μεταξύ που τοῦ 275 καὶ 272*, ἤ, ἂν μόνον εἰς παντάπασι θετικὰ ἐξαγόμενα θέλωμεν νὰ βασισθῶμεν, τοὐλάχιστον *νὰ τάξωμεν αὐτὴν* (καὶ δὴ τότε μετὰ πάσης βεβαιότητος) *εἰς τὰ μεταξὺ τοῦ 280 καὶ 272 ἔτη*. Ἀλλ' εἰς ποίαν ἆρά γε εἰδικωτέραν ἐντὸς τῆς βραχείας ταύτης ἐποχῆς περίστασιν; Περὶ τούτου εἰκασίας τινὰς τοὐλάχιστον ἐπιτρέπεται πάντως νὰ ἐκφέρωμεν

Καὶ πρῶτον, ἐὰν προτιμήσωμεν νὰ ἀναδράμωμεν διὰ τὴν χρονολόγησιν τῆς ἡμετέρας ἐπιγραφῆς μέχρι τοῦ 280 περίπου, τότε διὰ τῶν ἀνεπαρκῶν καὶ ἐλλιπῶν εἰδήσεων, τὰς ὁποίας παρέχει εἰς ἡμᾶς ἡ ἱστορία, εἰς μίαν μόνην περίστασιν ἔχομεν νὰ ἀναφερθῶμεν, καθ' ἣν ἦτο δυνατὸν νὰ διαμορφωθῇ ἡ πολιτικὴ ἐκείνη κατάστασις ἐν τοῖς δυτικοῖς τῆς Ἑλλάδος, τὴν ὁποίαν ἡ ὑπ' ὄψιν συνθήκη ἀπαιτεῖ. Ὁ Ἀντίγονος Γονατᾶς, διεκδικῶν τὴν Μακεδονίαν κατὰ τοῦ ἄρτι αὐτὴν καταλαβόντος Πτολεμαίου τοῦ Κεραυνοῦ, εἶχε μεγάλας δυσκολίας ἐν Ἑλλάδι. Ἐνῷ δὲ αὐτὸς μὲν ἦτο νικημένος, ἡ δὲ Μακεδονία δὲν ἠδύνατο νὰ ἐπιχειρήσῃ τι, ἐν Πελοποννήσῳ σχηματίζεται ὑπὸ τὴν ἡγεμονίαν τῆς Σπάρτης σπουδαία συμμαχία ἑλληνικῶν πολιτειῶν, ὑποστηριζομένη ἴσως καὶ ὑπὸ τοῦ Πτολεμαίου Β' τῆς Αἰγύπτου, ἐχθροῦ τοῦ Ἀντιγόνου, πρὸς ἀπελευθέρωσιν τῆς Ἑλλάδος ὅλης ἀπὸ τοῦ ζυγοῦ τῶν βασιλέων. Ὅσοι τότε ἔμειναν ἔξω τῆς συμμαχίας ταύτης, ἦσαν ἐχθροὶ αὐτῆς, ὄντως δὲ οἱ Αἰτωλοί, οἵτινες καὶ ἀρκετὰ ἰσχυροὶ ἦσαν, ὥστε νὰ μὴ ἀναγνωρίζωσι τὴν ἡγεμονίαν ἄλλης ἑλληνικῆς πολιτείας, καὶ πρὸς τὸν Ἀντίγονον συνεμάχουν, ἐδέχθησαν πρῶτοι τὴν ἐπίθεσιν τῶν συμμάχων. Ἐπρόκειτο δηλονότι νὰ ἐξαναγκασθῶσιν ἵνα ἐγκαταλείψωσι τοὺς Δελφοὺς καὶ τὴν ἱερὰν τοῦ Ἀπόλλωνος χώραν, τὴν ὁποίαν ἤδη ἀπὸ τοῦ 290 κατεῖχον. Ὁ βασιλεὺς τῆς Σπάρτης Ἄρευς εἰσέβαλεν εἰς τὴν Αἰτωλίαν, ἀλλ' ἀπέτυχεν, ἐκδιωχθεὶς ὑπὸ τῶν Αἰτωλῶν. Τὴν προσπάθειαν ταύτην πρὸς ταπείνωσιν τῶν Αἰτωλῶν ἡ Σπάρτη δὲν ἐπανέλαβε πλέον, διότι οἱ σύμμαχοι κατεῖδον, ὅτι ὑποστηρίζοντες τὸν ἀγῶνα τῆς Σπάρτης προῆγον μόνον τὰ ἴδια ταύτης ἐγωϊστικὰ συμφέροντα καὶ οὐχὶ τὴν ἐλευθερίαν τῶν Ἑλλήνων. Ἀλλ' ἡ Αἰτωλία εὑρέθη ὁπωσδήποτε ἐπὶ χρόνον τινὰ εἰς κρίσιμον θέσιν ἕνεκα τοῦ συνασπισμοῦ τόσων Ἑλλήνων κατ' αὐτῆς. Ἔλειπε δὲ τότε ἐκ τῆς Ἑλλάδος, μεταβὰς εἰς Ἰταλίαν, καὶ ὁ φιλίως πρὸς τοὺς Αἰτωλοὺς διακείμενος Πύρρος, ὅστις ὀλίγον προηγουμένως (τὸ 289) ἔσωζε τὴν χώραν των ἀπὸ τῶν Μακεδόνων, νικῶν ἐν αὐτῇ τὸν Πανταυχον, στρατηγὸν τοῦ ἐν Μακεδονίᾳ βασιλεύσαντος Δημητρίου τοῦ Πολιορκητοῦ. Ἡ περίστασις λοιπὸν ἦτο τοιαύτη ὥστε νὰ λησμονηθῶσιν ἔχθραι παλαιαὶ τῶν Αἰτωλῶν πρὸς τοὺς Ἀκαρνᾶνας καὶ νὰ προκαλέσωσιν ὑποχωρήσεις σπουδαίας ἐκ μέρους τῶν πρώτων, αἵτινες πραγματικὴν ὑπόστασιν ἔλαβον ἐν τῷ καθορισμῷ τῶν ἀμφισβητουμένων ὁρίων τῆς Ἀκαρνανίας καὶ τῇ συμμαχίᾳ τῶν δύο λαῶν.

Ἔτι μᾶλλον ἀπαιτητικὴ πρὸς τοιαύτην συμφι-

λίωσιν παρουσιάζετο ή περίστασις ολίγον κατόπιν, ότε επέκειτο κατά της Ελλάδος όλης, και των Αιτωλών ιδιαιτέρως, ο εκ των Γαλατών κίνδυνος. Άλλ' οφείλομεν να ομολογήσωμεν ότι, εάν επήρχετο τότε τοιαύτη συνεννόησις μεταξύ των δύο πολιτειών, δυσκόλως πλέον οι Ακαρνάνες θα έλειπον εκ του καταλόγου των κατά των βαρβάρων αγωνισθέντων εν Θερμοπύλαις Ελλήνων, αφού και αι πέραν του πορθμού αχαϊκαί πόλεις αναφέρονται συμμαχήσασαι εν τω κινδύνω τούτω μετά των Αιτωλών. Μετά δε συντετελεσμένην την νίκην δεν υπήρχε πλέον αφορμή τόσης συγκαταβάσεως εκ μέρους των ανά πάσαν την Ελλάδα μέγα όνομα αποκτησάντων Αιτωλών, ώστε τότε ακριβώς να υποτεθή ότι συνεδέθησαν διά στενωτάτων φιλίας δεσμών προς τους αείποτε μισητούς γείτονας Ακαρνάνας.

Εξ ετέρου, εάν περιορισθώμεν μόνον εις τους μεταξύ 275 περίπου και 272 χρόνους, τα από της επιστροφής του Πύρρου εξ Ιταλίας εν Ελλάδι γενόμενα, ιδίως τα εν Πελοποννήσω εν έτει 273, ήσαν πάλιν τοιαύτης φύσεως, ώστε να δύνανται να εξηγήσωσι νέαν ρύθμισιν των σχέσεων Αιτωλών προς Ακαρνάνας. Ο Πύρρος είχε καταλάβει το 274 τήν τε Μακεδονίαν, πλην των παραλίων πόλεων, και την Θεσσαλίαν, το δε 273 άγων μέγαν στρατόν ορμά εις την Πελοπόννησον, όπου περιέμενον αυτόν οι αντίπαλοι του Αντιγόνου. Ο Πύρρος ήτο μέγας διαιτητής των ελληνικών πραγμάτων, χωρίς να ευρίσκη αντίπραξίν τινα εν τη Στερεά Ελλάδι. Οι Αιτωλοί ήσαν έκπαλαι φίλοι του, ή Ακαρνανία ανήκεν οπωσδήποτε — αν και ουχί ως επίκτητος χώρα, ως θα ίδωμεν αμέσως κατωτέρω — εις την επικράτειαν της ιδικής του επιρροής ήδη από του 294 κατά παραχώρησιν των Μακεδόνων, και νυν διά της φιλικής Αιτωλίας διελθών εισέβαλεν εις την Πελοπόννησον. Δεν είνε λοιπόν απίθανον ότι, αφού άπαξ ή μεν Ακαρνανία εν τοιαύτη θέσει προς αυτόν ευρίσκετο, ή δε Αιτωλία δεν ήτο δυνατόν πλέον να επιβουλεύηται την ανεξαρτησίαν αυτής ένεκα των προς τον Πύρρον σχέσεων, αυτή ή επιρροή του ισχυρού Ηπειρώτου βασιλέως επ' αμφοτέρων συνετέλεσεν εις την σύναψιν τόσον στενών σχέσεων μεταξύ των δύο κοινών.

Και ταύτα μεν κατ' εικασίαν απλώς δύνανται περί του ημετέρου ζητήματος να λεχθώσι, επειδή ένεκεν ελλείψεως πάσης άλλης προς αυτό σχετιζομένης ιστορικής μαρτυρίας ουδέ κατά το πιθανώτερον καν επιτρέπεται να δοθή εις την μίαν ή την άλλην υπόθεσιν ή προτίμησις. Έν όμως βέβαιον συμπέρασμα νομίζομεν ότι δικαιούμεθα να εξαγάγωμεν εκ του γεγονότος, ότι ή συνομολόγησις της *Συνθήκης και συμμαχίας* πάντως συμπίπτει εις τους χρόνους της βασιλείας του Πύρρου, και κατά τούτο τουλάχιστον ή ημετέρα επιγραφή ιδιαζόντως διαφωτίζει της συγχρόνου εποχής την πλήρη άλλως χασμάτων και αμφιβολιών ιστορίαν. Το συμπέρασμα τούτο αναφέρεται εις την διεθνή ούτως ειπείν θέσιν της Ακαρνανίας κατά τους υπ' όψιν χρόνους και ειδικώτερον εις την σχέσιν αυτής προς το βασίλειον της Ηπείρου επί της βασιλείας του Πύρρου

Πρέπει δηλονότι, ως εκ της ημετέρας επιγραφής, να θεωρήσωμεν βέβαιον πλέον ότι ή Ακαρνανία βασιλεύοντος του Πύρρου ουδέποτε περιήλθεν εις κατάστασιν υποτελείας υπό το κράτος αυτού. Τούτο κυρίως και προϋπεθέσαμεν ανωτέρω σιωπηλώς, διότι πώς άλλως θα ήτο δυνατόν να συμβάλλωνται προς άλληλα τα δύο κοινά, το των Αιτωλών και το των Ακαρνάνων, προδήλως ως αυθυπόστατοι πολιτείαι, καθώς δεικνύει ή ημετέρα επιγραφή, πλην εάν και ή Ακαρνανία ήτο ομοίως αυτόνομος και ανεξάρτητος χώρα, ως ήτο ή Αιτωλία; Άλλα νυν μετά την κτηθείσαν βεβαιότητα, ότι αδύνατον είνε ή επιγραφή να ανέρχηται εις χρόνους προγενεστέρους του 284 το πολύ, ανάγκη να εξάρωμεν ότι, παρά την μαρτυρίαν του Πλουτάρχου εν βίω Πύρρου VI — την μόνην εκ της ιστορίας είδησιν περί της προς τον Πύρρον μετά τον θάνατον του Κασάνδρου σχέσεως της Ακαρνίας —, εντελώς απαράδεκτον είνε ότι ή χώρα αύτη κατετάχθη τότε, κατά το 294 δηλονότι, εις τας επικτήτους της Ηπείρου ομού μετά της Στυμφαίας και Παραυαίας και της Αμβρακίας και Αμφιλοχίας, αίτινες πραγματικώς παρεχωρήθησαν εν τούτω τω έτει εις τον Πύρρον υπό του Αλεξάνδρου της Μακεδονίας, υιού του Κασάνδρου, εξαγοράσαντος ούτω την υπέρ εαυτού βοήθειαν του Ηπειρώτου βασιλέως. Τοιουτοτρόπως δε και

ἡ ἀμφισβητηθεῖσα μαρτυρία Διονυσίου τοῦ Ἁλικαρνασσέως, ὅτι Ἀκαρνᾶνες ὑπηρέτουν ὡς μισθοφόροι εἰς τὸν στρατὸν τοῦ Πύρρου τὸ 279 κατὰ τὴν Ἀσκούλῳ μάχην, ἐξ οὗ ἐξάγεται ὅτι οἱ Ἀκαρνανία τότε ἦτο σύμμαχος τοῦ Πύρρου δύναμις καὶ ὄχι ὑπήκοος χώρα, ἀναλαμβάνει νῦν πλήρη τὴν ἰσχύν της. Οὐδὲ δύναται πλέον νὰ θεωρηθῇ ἀπίθανον, πῶς οἱ Ἀκαρνᾶνες ἠδύναντο νὰ συνυπηρετῶσι μετὰ τῶν ἐχθρῶν των Αἰτωλῶν ὑπὸ τὸν Πύρρον ὡς σύμμαχοι, ἀφοῦ ἐπὶ τοῦ Πύρρου αἱ σχέσεις τῶν δύο λαῶν εἶχον τόσον βελτιωθῇ, ὥστε καὶ συμμαχία ποτὲ πρὸς ἀλλήλους νὰ συναφθῇ, ὡς ἡ ἡμετέρα ἐπιγραφὴ διδάσκει. Εἶνε μάλιστα φανερὸν πλέον, ὅτι ἡ ἐπὶ Κασάνδρου διεθνὴς σχέσις τῆς Ἀκαρνανίας μετὰ τὴν ἐπικράτησιν τοῦ Πύρρου ὄχι μόνον δὲν ὑπέστη μεταβολὴν πρὸς τὸ χειρότερον, ἀλλὰ καὶ οὐσιωδῶς ἐβελτιώθη. Οἱ Μακεδόνες, εἶνε ἀληθές, δὲν εἶνε διόλου ἀπίθανον ὅτι τὴν ἐν Ἀκαρνανίᾳ ἐπιρροήν των ἐθυσίασαν εἰς τοὺς Ἠπειρώτας ἐπὶ Ἀλεξάνδρου τοῦ υἱοῦ τοῦ Κασάνδρου· καὶ κατὰ τοῦτο ἡ μαρτυρία τοῦ Πλουτάρχου βεβαίως δὲν εἶνε ἀπορρίψιμος. Ἀλλ' ἡ αὐτόθι ἐπιρροὴ τῶν Μακεδόνων δὲν ἐστηρίζετο ἐπὶ τῆς ὑπ' αὐτῶν καταδυναστεύσεως τῆς χώρας, ἀλλ' ἐπὶ τῆς ἀδιαλλάκτου πρὸς τοὺς Αἰτωλοὺς ἔχθρας τῶν Ἀκαρνάνων, οἵτινες τοιουτοτρόπως ἦσαν βέβαιοι σύμμαχοι τῶν Μακεδόνων κατὰ τῶν οὐχ ἧττον ἐχθρῶν τούτοις Αἰτωλῶν. Ἂν λοιπὸν διὰ τῆς εἰς τὸν Πύρρον γενομένης παραχωρήσεως ἐπρόκειτο ἡ σχέσις αὕτη τῆς Ἀκαρνανίας πρὸς μίαν προστάτιδα δύναμιν νὰ μεταβληθῇ εἰς ὑπηκοότητα, βεβαίως ἡ μεταβολὴ αὕτη θὰ προεκάλει ἀντίστασιν τῶν Ἀκαρνάνων κατὰ τοῦ νέου δυνάστου Πύρρου. Περὶ τούτου ὅμως οὐδὲν ἀκούομεν ἐκ τῶν ἱστορικῶν πηγῶν, εἶνε δὲ καὶ ὅλως ἀπίθανον, ὅτι ὁ μόλις ἐπὶ τοῦ θρόνου του στερεωθεὶς Πύρρος εἶχεν ἤδη δυνάμεις ἀρκετάς, ἵνα ἐπιχειρήσῃ μεγάλης χώρας, πολυαρίθμων πόλεων καὶ ἰσχυροῦ λαοῦ τὴν κατάκτησιν. Ὁ Πύρρος λοιπὸν θὰ ἠρκέσθη εἰς τὴν σύναψιν ἀγαθῶν σχέσεων πρὸς τὸ κοινὸν τῶν Ἀκαρνάνων, ἐν πάσῃ περιπτώσει διαφυλαττομένης τῆς ἀνεξαρτησίας αὐτῶν ὑπό τινας οἱουσδήποτε ὅρους. Ἐξ ἑτέρου ἡ ἐνίσχυσις τῆς ἐπιρροῆς τῶν Ἠπειρωτῶν ἐν Ἀκαρνανίᾳ, ἐνῷ συγχρόνως οἱ Αἰτωλοὶ ἐγίνοντο σταθεροὶ φίλοι αὐτῶν, ἔπρεπε πάντως νὰ δώσῃ τέλος εἰς τὰς μεταξὺ Ἀκαρνάνων καὶ Αἰτωλῶν διαμάχας, διότι ἄλλως ἦτο ἀδύνατος ἡ διατήρησις ἀγαθῶν σχέσεων τῶν Αἰτωλῶν πρὸς τοὺς Ἠπειρώτας. Ἀλλὰ τοῦτο πάλιν ἐξ ἄλλης ἀπόψεως νῦν φανερώνει, ὅτι ἡ ἀνωτέρω εἰκασία περὶ τῆς ἐν ἔτει 273 ἀκριβῶς συνομολογήσεως τῆς μεταξὺ Αἰτωλῶν καὶ Ἀκαρνάνων Συνθήκης καὶ συμμαχίας ἔχει πολὺ μεγάλας ὑπὲρ ἑαυτῆς πιθανότητας. Διότι, δεδομένου ἅπαξ ὅτι ἡ ἐπιγραφὴ δὲν δύναται νὰ εἶνε ἀρχαιοτέρα τοῦ 284, πάντα τὰ ἀνωτέρω λεγόμενα, ἅτε ἰσχύοντα περὶ τῆς ἐν γένει πολιτικῆς τοῦ Πύρρου πρὸς τοὺς Ἀκαρνᾶνας, δύνανται νὰ ἐφαρμοσθῶσιν εἰς μίαν τινὰ περίστασιν τῆς αὐτοῦ βασιλείας ἀπὸ τοῦ 284 καὶ ἐντεῦθεν καὶ κατὰ μείζονα λόγον εἰς τὸ κρίσιμον διὰ τὰ ἑλληνικὰ πράγματα ἔτος 273. Ὁ Πύρρος ἐν τῷ κολοφῶνι τῆς δυνάμεώς του, ἀπέβλεψε τότε πρὸς σκοποὺς πανελληνίου κυριαρχίας τῆς Ἠπείρου, ἐνθυμίζοντας τὰ μεγάλα πολιτικὰ σχέδια τοῦ Φιλίππου τῆς Μακεδονίας ἐν ἔτει 338. Ἡ ἔκβασις μόνον ὑπῆρξεν ἄλλη, ἀλλ' οἱ σκοποὶ δὲν ἦσαν διάφοροι.

2. Ἐκ τῆς ἀσφαλοῦς, ὡς νομίζομεν, παρατηρήσεως ὁρμώμενοι, ὅτι ἡ *ἡμετέρα ἐπιγραφὴ οὔτε παλαιοτέρα δύναται νὰ εἶνε τῶν ἐτῶν 280-284 περίπου οὔτε νεωτέρα τοῦ ἔτους 270 περίπου*, δυνάμεθα νῦν νὰ ἐξετάσωμεν τί ἐπιτρέπεται περὶ τῆς ζητουμένης χρονολογίας νὰ συναγάγωμεν καὶ ἐξ ἄλλων τινῶν δεδομένων καὶ δὴ τοῦτο μὲν ἐκ τοῦ σχήματος τῶν γραμμάτων αὐτῆς, τοῦτο δὲ ἐκ τῆς μνείας δύο ὀνομάτων αἰτωλικῶν ἀρχόντων, τὰ ὁποῖα καὶ ἄλλοθεν γνωστὰ εἰς ἡμᾶς εἶνε.

Αἱ ἀνασκαφαὶ τοῦ Θέρμου παρέσχον ἐπιγραφάς, τινὰς μὲν προηγουμένας τῶν ἐτῶν 220 περίπου, τὰς δὲ πολλὰς μεταγενεστέρας. Εἰς τὰς τελευταίας ταύτας τὸ γράμμα Α ἐμφανίζεται συνηθέστατα φέρον τὴν μεταξὺ τῶν δύο σκελῶν κεραίαν ἐν σχήματι κατ' ἀρχὰς μὲν καμπύλῳ, οὕτως ‿, κατόπιν δὲ γωνιώδει οὕτως: ᐯ (Α), ἐνῷ εἰς ἐκείνας ἡ κεραία εἶνε ἔτι εὐθεῖα. Τοῦτο δὲ τὸ σχῆμα, μὲ τὴν εὐθεῖαν δηλονότι κεραίαν (Α), ἔχει καὶ ἡ ἡμετέρα ἐπιγραφή. Ἄρα εἰς τοὺς πρὸ τοῦ 220 χρόνους ἀνήκει πάντως αὕτη. Ἀλλ' ἐπειδὴ οὐδεμία τῶν πρὸ τοῦ 220 ἐπιγραφῶν δύναται ἀσφαλῶς εἰς ἔτος τι ὡρισμένον νὰ τεθῇ, κατ' ἀνάγκην τὸ ἐκ τοῦ σχήματος τῶν γραμμάτων συμπέρασμα παραμένει γενικὸν καὶ ἀόριστον.

Οἱ γνωστοὶ καὶ ἄλλοθεν, ἐν τῇ ἐπιγραφῇ μνημονευόμενοι, Αἰτωλοὶ ἄρχοντες εἶνε ὁ ἐκ *Τριχονίου ταμιεύων Δωρίμαχος* καὶ ὁ *στρατηγὸς Πολύκριτος*.

Ἐκ τοῦ Πολυβίου γνωρίζομεν ὅτι ὁ Τριχονεὺς (ἢ Τριχόνιος) Δωρίμαχος ἦτο μετὰ τοῦ Σκόπα ἐκ τῶν νέων ἐκείνων ἀνδρῶν, οἵτινες διέπρεψαν εἰς πάσας τὰς πολεμικὰς ἐπὶ Φιλίππου Ε΄ ἀπὸ τοῦ 220 ἐπιχειρήσεις, στρατηγήσαντες τῶν Αἰτωλῶν ἐπανειλημμένως, καθὼς ἐξ ἄλλων τοῦ Θέρμου ἐπιγραφῶν πληροφορούμεθα, μεταξὺ τῶν ἐτῶν 220 καὶ 200 περίπου. Ὁ Δωρίμαχος ἐστρατήγησε μέχρι τετάρτης στρατηγίας, ἔζη δὲ ἔτι κατὰ τὸ ἔτος 196 (Πολυβ. XVIII 37). Ἀλλὰ πρὸς τοῦτον τὸν Δωρίμαχον βεβαίως δὲν δύναται νὰ ταὐτισθῇ ὁ τῆς ἐπιγραφῆς ταμιεύων Δωρίμαχος, τοῦ ὁποίου τὸ πολιτικὸν στάδιον πρέπει νὰ τεθῇ κατὰ τὰ ἀνωτέρω περὶ τῆς ἐπιγραφῆς εἰρημένα εἰς πολὺ πρωϊμωτέρους χρόνους.

Γνωρίζομεν ὅμως ὅτι ὁ μετὰ τὸ 220 τετράκις στρατηγήσας Δωρίμαχος πατέρα εἶχε τὸν Νικόστρατον, μνημονευόμενον ὡς στρατηγὸν τῶν Αἰτωλῶν ὀλίγον μετὰ τὰ μέσα τοῦ τρίτου αἰῶνος (Πολυβ. IV 3, IX 34) καὶ δὴ περὶ τὸ 240, πάππον ἑπομένως ἠδύνατο νὰ ἔχῃ ὁμώνυμον, Δωρίμαχον, τοῦ ὁποίου ἡ ἀκμὴ πρέπει νὰ συμπίπτῃ εἰς τὰ 270 περίπου. Καὶ ὄντως εὑρίσκομεν ἐν ἐπιγραφῇ Ἀττικῇ, ψηφίσματι Δελφῶν (Collitz, *Gr. Dialektinschriften*. τόμ. II ἀρ. 2506 σελ. 673 = CIA II 551), Δωρίμαχόν τινα Αἰτωλόν, ἱερομνήμονα ἐν Δελφοῖς, δεύτερον αὐτὸν μετὰ τοῦ Αἰτωλοῦ Λυκέου. Τὸ ψήφισμα τοῦτο ἀνήκει πάντως εἰς ἔτος τι πρὸ τοῦ 270, ὁπότε ὁ ἀριθμὸς τῶν Αἰτωλῶν ἐν Δελφοῖς ἱερομνημόνων ἀνῆλθεν εἰς ἐννέα, καὶ μετὰ τὸ 278, ἤτοι εἰς τὸ ἔτος 277 κατ᾽ ἀνώτατον ὅριον. Πιθανώτατον λοιπὸν ἀποβαίνει ὅτι περὶ τούτου τοῦ Δωριμάχου καὶ ἐν τῇ ἡμετέρᾳ ἐπιγραφῇ πρόκειται, πολιτεύσαντος ἐν Αἰτωλοῖς κατὰ τὴν τρίτην τοῦ τρίτου αἰῶνος δεκαετηρίδα.

Ἀλλὰ καὶ τοῦ Καλλιέος Πολυκρίτου τὸ ὄνομα, κατὰ τὴν δευτέραν τοῦ ὁποίου στρατηγίαν χρονολογεῖται ἡ Συνθήκη, δύναται μετὰ πάσης πιθανότητος νὰ ταὐτισθῇ πρὸς τὸ τοῦ Πολυκρίτου ἐκείνου, ὅστις ὑπὸ τοῦ Πολυβίου μνημονεύεται ἐν IX 34 μετὰ τοῦ Τιμαίου καὶ Φαρύκου, Λαττάβου καὶ Νικοστράτου ἐν τῇ συνεχείᾳ τῶν περὶ τὰ 240 γεγονότων, ὡς εἷς τῶν Αἰτωλῶν στρατηγῶν. Ὑπάρχει δὲ καὶ ἐπιγραφὴ ἐν Θέρμῳ σώζουσα μόνον τὸ ὄνομα: Πολυκρίτου, ἥτις ἐξάπαντος ἀνήκει εἰς τοὺς αὐτοὺς χρόνους. (Ἴδε κατωτ. ἀρ. 14).

Καὶ κατὰ ταῦτα λοιπὸν τὰ διδόμενα τὴν ἡμετέραν ἐπιγραφὴν πρέπει νὰ θέσωμεν εἰς ἐποχὴν προσεγγίζουσαν μέν πως εἰς τὰ περὶ τὸ 240 ἔτη, πάντως ὅμως καὶ ἱκανῶς προγενεστέραν αὐτῶν, διότι τῶν μνημονευθέντων ἀνδρῶν ἡ ἀκμὴ τελευτᾷ μὲν ὡς φαίνεται εἰς τὰ ἔτη ταῦτα, ἀλλ᾽ ὡς ἐκ τοῦ Δωριμάχου τοὐλάχιστον συνάγεται, ἄρχεται ἀπὸ τῆς τρίτης τοῦ τρίτου αἰῶνος δεκαετηρίδος.

Β΄ Τὸ γαϊκὸν κρῖμα.

1 Ἡ κατάστασις, ἐν ᾗ ἐμφανίζεται εἰς ἡμᾶς ἡ Ἀκαρνανία ἐν τῷ Κρίματι τούτῳ τῶν Θυρρείων γαοδικῶν, εἶνε ἐκ διαμέτρου ἀντίθετος πρὸς ἐκείνην, ἐν ᾗ εὕρομεν αὐτὴν ἄρτι, λαλοῦντες περὶ τῆς Συνθήκης. Ἡ χώρα δουλεύει προφανῶς εἰς τοὺς Αἰτωλοὺς καὶ μέγα τοὐλάχιστον αὐτῆς μέρος, τὸ ἀνατολικόν, μετὰ τῶν πόλεων Οἰνιαδῶν, Μητροπόλεως, Στράτου, ἀποτελεῖ ἁπλοῦν διαμέρισμα τῆς Αἰτωλίας (τὸ Στρατικὸν τέλος), ὑπὸ τὴν ἄμεσον αὐτῆς διοίκησιν.

Εἰς τίνας χρόνους ἡ κατάστασις αὕτη συμπίπτει, δὲν εἶνε δύσκολον νὰ εἰκάσωμεν. Πάντως εἰς ὑστερωτέρους τοῦ 270 περίπου, ὁπότε ὡς ἀσφαλῶς γνωρίζομεν καὶ ἀνωτέρω παρετηρήσαμεν, ἡ Ἀκαρνανία διεμοιράσθη μεταξὺ τοῦ Ἠπειρώτου βασιλέως Ἀλεξάνδρου καὶ τῶν Αἰτωλῶν. Δυσκολώτερον ὅμως εἶνε νὰ ὁρισθῇ καὶ τὸ κατώτατον ὅριον, μέχρι τοῦ ὁποίου δυνάμεθα νὰ προβῶμεν εἰς τὴν χρονολόγησιν τῆς ἐπιγραφῆς.

Τὸ μόνον πρὸς τοῦτο δεδομένον παρέχει ἡμῖν ἡ μνεία τοῦ στρατηγοῦ Χαριξένου, κατὰ τὴν τετάρτην τοῦ ὁποίου στρατηγίαν ἐχαράχθη ἡ ἐπιγραφή.

Ἀλλὰ τίς ἦτο ὁ *Χαρίξενος* οὗτος;

Χαρίξενος ὀνομάζεται ὁ στρατηγὸς τῶν Αἰτωλῶν ἐν ἐπιγραφῇ ἀττικῇ τοῦ ἔτους 277/276 CIA II nº 323), ὡς καὶ ἔν τινι τῶν Δελφῶν συγχρόνῳ ταύτῃ (Dittenberger, *Sylloge insript. graec.* ἀρ. 150 = *Bulletin de corresp. hell.* 1881 σ. 300). Καὶ ἐν ἄλλῃ ἀττικῇ ἐπιγραφῇ (CIA II 309) τοῦ ἔτους 287/6

μνημονεύεται Αἰτωλός τις πάντως Χαρίξενος, ἀλλ' ἐκ ταύτης δὲν δύναται νὰ ἐξαχθῇ θετικόν τι συμπέρασμα περὶ τῆς ταὐτότητος τοῦ ὁμωνύμου ἀνδρός. Τοὐναντίον ἐκ τοῦ Πολυβίου IV 34 μανθάνομεν ὅτι περὶ τὸ 240 εἷς ἐκ τῶν τότε δρώντων πολιτικῶν καὶ στρατηγικῶν ἀνδρῶν τῆς Αἰτωλίας ἦτο καὶ ὁ Χαρίξενος, ὅστις μετὰ τοῦ Τιμαίου ἐνήργησε μετὰ τὸν θάνατον πιθανῶς τοῦ βασιλέως Ἄγιδος (φθινόπωρον τοῦ 241) ὀλεθριωτάτην εἰς τὴν Λακωνικὴν εἰσβολήν. Τέλος Χαρίξενος Αἰτωλὸς ἐκ Τριχονίου ἀναφέρεται ἀγωνοθετῶν ἐν ἐπιγραφῇ Δελφῶν τοῦ ἔτους 226 (*Bulletin de corresp. hellén.* XX 628 πρβ. Collitz, *Dialektinschriften* nº 2524). Ἀλλὰ καὶ ἐν ἐπιγραφῇ τοῦ Θέρμου εὑρίσκομεν μνημονευόμενον Χαρίξενον Τριχόνιον, στρατηγὸν πιθανώτατα, ὅστις ἐξάπαντος ἀνήκει εἰς τοὺς πρὸ τοῦ 220 χρόνους, ὡς θέλομεν ἰδεῖ κατωτέρω (ἀρ. 15), ἐξετάζοντες τὴν ἐπιγραφὴν ταύτην. (Πρβ. κατωτ. καὶ ἐπιγρ. ἀρ. 16, ἀρ. 17).

Ὁπωσδήποτε ὅμως καὶ ἂν συνδυάσωμεν τὰς εἰδήσεις ταύτας, δύσκολον εἶνε νὰ ἀποφανθῶμεν περὶ τῆς πρὸς ἀλλήλους σχέσεως τῶν πολλάκις ἐπανερχομένων τούτων ἐν ἐπιγραφαῖς καὶ παρὰ Πολυβίῳ Χαριξένων. Ὁ ἐν Αἰτωλίᾳ στρατηγὸς κατὰ τὸ ἔτος 277 ἢ 276, ἐπὶ τοῦ ὁποίου ἀπεστάλη εἰς Ἀθήνας, εἰς Χίον καὶ βεβαίως πολλαχοῦ ἀλλοῦ τῆς Ἑλλάδος πρεσβεία πρὸς ἵδρυσιν τῆς ἑορτῆς τῶν Σωτηρίων ἐπὶ τῷ ὀλέθρῳ τῶν Γαλατῶν, καὶ πρώτην φορὰν τότε ἂν ἐστρατήγει, πάλιν δὲν δύναται νὰ θεωρηθῇ ὡς ὁ αὐτὸς καὶ ὁ ἐν ἔτει 240 ἢ μόλις ὀλίγον τι βραδύτερον ὑπὸ τοῦ Πολυβίου μνημονευόμενος Χαρίξενος, διότι τριάκοντα ἑπτὰ ἐτῶν στρατηγικὸν στάδιον τοῦ αὐτοῦ ἀνδρὸς θὰ ἦτο ὑπὲρ τὸ δέον μακρόν. Ἀλλ' οὔτε καὶ ἔγγονος τοῦ ἐν ἔτει 277 ἢ 276 στρατηγοῦ ἐκείνου δύναται νὰ θεωρηθῇ ὁ παρὰ Πολυβίῳ ἀναφερόμενος, ὥστε νὰ ὑποθέσωμεν μεσολαβοῦντα μεταξὺ τῶν δύο τὸν πατέρα τούτου, ἀγνώστου ὀνόματος, ὡς μεταξὺ τοῦ παλαιοτέρου καὶ νεωτέρου Τριχονίου Δωριμάχου εὕρομεν τὸν Νικόστρατον, πατέρα τούτου καὶ υἱὸν ἐκείνου, μεσολαβοῦντα. Τὸ μόνον πιθανὸν εἶνε ὅτι ὁ ἐν τῇ ἐπιγραφῇ Δελφῶν τοῦ 226 Χαρίξενος Αἰτωλὸς ἐκ Τριχονίου καὶ ὁ τῆς ἐπιγραφῆς τοῦ Θέρμου ἀρ. 15 Χαρίξενος Τριχόνιος ὄχι μόνον εἶνε ἓν καὶ τὸ αὐτὸ πρόσωπον, ἀλλ' ὅτι πρέπει ὡσαύτως νὰ ταὐτισθῇ πρὸς τὸν περὶ τὸν περὶ τὸ 240 ὑπὸ τοῦ Πολυβίου μνημονευόμενον στρατηγόν. Ἡ παραδοχὴ τῆς ταὐτότητος ταύτης θὰ συνεβιβάζετο καλῶς πρὸς τὰ ὑπὸ τοῦ Πολυβίου περί τινων ἀνδρῶν Αἰτωλῶν κατὰ τοὺς περὶ τὸ 240 χρόνους μνημονευόμενα, ὥστε νὰ ὑποθέσωμεν ὅτι κατὰ τὴν ἐποχὴν ταύτην διέπρεψαν ἐν Αἰτωλίᾳ ὁ Χαρίξενος, ὁ Τίμαιος, ὁ Λάτταβος, ὁ Νικόστρατος, ὁ Πολύκριτος κ. ἄ., ὡς ἄμεσοι μὲν προηγηταὶ τῶν ἀπὸ τοῦ 220 περίπου ἐπὶ τῆς πολιτικῆς σκηνῆς ἐμφανιζομένων προσώπων, τοῦ Δωριμάχου, τοῦ Σκόπα, τοῦ Ἀγελάου κ. ἄ, διάδοχοι δὲ τῶν περὶ τὸ 270 διακριθέντων, οἷον τοῦ παλαιοτέρου Δωριμάχου καὶ τοῦ παλαιοτέρου Χαριξένου.

Ὡς πρὸς τὸν Χαρίξενον ὅμως τῆς ἡμετέρας ἐπιγραφῆς ἀδύνατον εἶνε νὰ ὁρισθῇ ἀκριβῶς ἂν μᾶλλον ὁ παλαιότερος ἐκεῖνος εἶνε ἢ ὁ νεώτερος. Ἀλλὰ καὶ μήπως εἶνε ἀνάγκη νὰ σχετίσωμεν πρὸς τὸν δὶς ἀναφερόμενον Τριχονέα Χαρίξενον πάντα ἄλλον μνημονευόμενον Χαρίξενον; Ἐν ἐπιγραφῇ Θέρμου ἀπαντᾷ καὶ Χαρίξενος Πλευρώνιος, (ἴδε κατωτ. ἐπιγρ. ἀρ. 3), δὶς δὲ φέρεται ἐν ψηφίσμασι προξενίας καὶ ἁπλῶς Χαρίξενος στρατηγὸς (ἀρ. 16, ἀρ. 17). *Δυστυχῶς καὶ ἐκ τῶν ἐπιγραφῶν τοῦ Θέρμου οὐδὲν ἀπολύτως κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἧττον θετικὸν συμπέρασμα δύναται νὰ ἐξαχθῇ περὶ τῶν πρὸ τοῦ 220 στρατηγῶν τοῦ αἰτωλικοῦ κοινοῦ*, περὶ τῶν ὁποίων ἀκριβῶς ἄλλοθεν λείπουσι σχετικαὶ πληροφορίαι. Κατὰ τὴν ἐπὶ Φιλίππου Ε΄ τὸ 218 καὶ 206 καταστροφὴν δὲν ἔμεινεν, ὡς θέλομεν ἰδεῖ καὶ κατωτέρω, οὐδὲν σῶον καὶ ἀκέραιον ἐκ τῶν μνημείων τοῦ Θέρμου, τὰ ὁποῖα κατὰ τὴν ἀκμὴν τῆς ὁμοσπονδίας μετὰ τὸ 278, ἐν μέρει ἴσως καὶ πρὸ τούτου, ἐκεῖ ἀνηγέρθησαν. Μετ' αὐτῶν ἑπομένως συγκατεστράφησαν καὶ αἱ παλαιότεραι ἐπιγραφαί. Αἱ σῳζόμεναι ἀναφέρονται σχεδὸν πᾶσαι εἰς τὰ τέλη τοῦ τρίτου ἢ τὰς ἀρχὰς τοῦ δευτέρου αἰῶνος, ἂν ἐξαιρέσωμεν δὲ ὀλίγα τεμάχια ἠκρωτηριασμένων ἐπιγραφῶν τῶν πρὸ τοῦ 220 χρόνων, ἡ μόνη παλαιοτέρα σχετικῶς τῶν λοιπῶν εἶνε ἡ Συνθήκη τῆς χαλκῆς στήλης. *Καὶ ἐκ μελλουσῶν δὲ ζητήσεων ἐν τῷ τεμένει περὶ τὸν ναόν, τὰς στοὰς καὶ τὰ λοιπὰ κτίρια δὲν περιμένω πλουσιωτέραν συγκομιδήν.* Τῶν πολυαρίθμων βάθρων καὶ ἐξεδρῶν πᾶσαι αἱ ἀνώτεραι στρώσεις, τῶν ὁποίων οἱ λίθοι βεβαίως

ἐχρησιμοποιήθησαν πολλάκις πρὸς χάραξιν ἐπιγραφῶν, εἶνε ἐντελῶς κατεστραμμέναι. Εἰς χῶρόν τινα παρὰ τὸν ναὸν καὶ τὴν κρήνην τοῦ τεμένους εὗρον πολυαρίθμους βάσεις λιθίνων στηλῶν ἐπιγραφῶν κατὰ χώραν κειμένας· οὗτος ὡς φαίνεται ἦτο ἰδιαιτέρως πρὸς ἀνέγερσιν ἐνεπιγράφων στηλῶν ὡρισμένος τόπος· ἀλλὰ τὸ πάνυ εὔθρυπτον τοῦ ἐγχωρίου ἀσβεστολίθου συνετέλεσεν ὥστε τὰ διασωθέντα τεμάχια τῶν στηλῶν νὰ εὑρεθῶσι διαλελυμένα ἐντελῶς ἢ τὴν ἐξωτερικὴν ἐπιφάνειαν παντάπασι διαβεβρωμένην ἔχοντα. Ἀπὸ δὲ τῆς τελείας ταύτης φθορᾶς δὲν ἦτο δυνατὸν νὰ προφυλάξῃ τοὺς λίθους ἡ μικρὰ ἐπίχωσις, ὑπὸ τὴν ὁποίαν εὑρέθησαν τεθαμμένα τὰ λείψανα τῶν μνημείων τοῦ Θέρμου.

Παρατηρήσεις.

ἀρ. 1.

Συνθήκα καὶ συμμαχία Αἰτωλοῖς καὶ Ἀκαρνάνοις. Τίτλος καὶ δήλωσις τοῦ περιεχομένου τῆς ἀκολουθούσης ἐπιγραφῆς, καθὼς π. χ. Dittenberger, *Sylloge* ἀρ. 61 : Συμμαχία Βοιωτῶν καὶ Ἀθηναίων· ἀρ. 62 : Ἐρετριέων συμμαχία καὶ Ἀθηναίων· ἀρ. 77 : Συνθῆκαι Ἀμύνται τῶι Ἐρριδαίου καὶ Χαλκιδεῦσι· ἀρ. 84 : Συμμαχία Κερκυραίων καὶ Ἀθηναίων. — Καὶ συνθήκα μὲν εἶνε ἃ ξυνέθεντο (πρβ. Θουκυδ. III 114, 3: ταῦτα ξυνθέμενοι, ἢ τὸ ἀνάλογον: ἔδοξε *θέσθαι* εἰρήναν Dittenb *Syll.* 425) περί τε τῶν ἀμοιβαίων τῆς χώρας ὁρίων καὶ τῶν λοιπῶν, περὶ ὧν ἡ ἐπιγραφὴ διαλαμβάνει μέχρι στίχου 14ου· συμμαχία δὲ τὰ περὶ αὐτῆς εἰδικῶς διαλαμβανόμενα ἀπὸ τοῦ 25ου στίχου καὶ ἑξῆς. Ὄντως ἡ ἐπιγραφὴ διαιρεῖται εἰς τὰ δύο ταῦτα μέρη, ὧν τὸ μὲν πρῶτον εἰσάγεται διὰ τοῦ: *Συνθήκα* Αἰτωλοῖς καὶ Ἀκαρνάνοις ὁμόλογος (στ. 1), τὸ δὲ δεύτερον διὰ τοῦ: Ἐπὶ ἀρχόντων κτλ. (στ. 14) — *συμμαχία* Αἰτωλοῖς καὶ Ἀκαρνάνοις (στ. 24). — Πρβ. Θουκυδ. V 22: *ξυνέθησαν* καὶ ἐγένοντο ὅρκοι καὶ *συμμαχία* ἥδε. — *Ἀκαρνάνοις*· κατὰ τὰ ἐν ἐπιγραφαῖς ἀπαντῶντα: τινοις, ἐντυγχανόντοις, ἀγώνοις, Αἰνιάνοις, ἐπαγγελλόντοις, ἐχόντοις, νομιζόντοις, πολέοις (=πόλεσι), ἐμμεινάντοις, ἐπικατασταθέντοις.

Στ. 1 Συνθήκα — *ὁμόλογος*· συμπεφωνημένη μεταξὺ Αἰτωλῶν καὶ Ἀκαρνάνων· πρβ. ἐν τῆι ὁμολόγωι ἡμέραι Dittenb. *Syll.* 929, 25· αὐτῶν ἐπιχωρησάντων ἐξ ὁμολόγων Cauer, *Delectus* σελ. 125 ἀρ. 104· ὁμολογία τᾶι πόλει Στειρίων καὶ τᾶι πόλει Μεδεωνίων Michel, *Recueil* ἀρ. 24. — Ἡ συνθήκη αὕτη περιλαμβάνει δύο ἄρθρα, ὅτι εἰρηνεύουσι καὶ συμφιλιώνονται πρὸς ἄλληλα τὰ δύο συμβαλλόμενα μέρη, ὁριζομένων ἀκριβῶς τῶν κοινῶν ὁρίων τῆς χώρας αὐτῶν, καὶ ὅτι ἀναγνωρίζεται ἀμοιβαίως τὸ δικαίωμα τῆς ἐπιγαμίας, τῆς κτήσεως γῆς καὶ τῆς ἰσοπολιτείας.

Στ. 2. *φίλους* ἐόντας καὶ *συμμάχους*· τυπικὴ ἔκφρασις, ἐπεξηγοῦσα τὸ Εἰρήναν εἶμεν καὶ φιλίαν ποτ' ἀλλάλους· πρβ. φίλως καὶ συμμάχως ἀλλήλοις Cauer, *Delectus* σ. 50 ἀρ. 43· καὶ εὔνους καὶ φίλους καὶ συμμάχους ὑπάρχειν· καὶ σ. 53 ἀρ. 44.

Στ. 2-3. *ἀμάτα τὸμ πάντα χρόνον*· αἱ τυπικαὶ ἐκφράσεις εἰς τὰ τοιαῦτα εἶνε: εἰς τὸν ἅπαντα χρόνον, εἰς τὸν ἀεὶ χρόνον, εἰς πάντα τὸν χρόνον, ἤ: τὸμ πάντα χρόνον ἁπλόως καὶ ἀδόλως· πρβ. καὶ ἐμμενεῖν τᾶι συμμαχίαι ἀδόλως καὶ ἀπροφασίστως· Θουκυδ. V 18 τὰς σπονδὰς εἶναι ἔτη πεντήκοντα — ἀδόλους καὶ ἀβλαβεῖς· ἐμμενῶ ταῖς ξυνθήκαις καὶ ταῖς σπονδαῖς δικαίως καὶ προθύμως καὶ ἀδόλως· V 23 ταῦτα δ' εἶναι δικαίως καὶ προθύμως καὶ ἀδόλως. Ταῦτα τὰ *ἁπλόως καὶ ἀδόλως* ἢ *ἀδ. καὶ ἀπροφασίστως* ἢ *δικαίως καὶ προθύμως καὶ ἀδόλως* ὑποθέτω ὅτι ἀντικαθιστᾷ τὸ ἐνταῦθα μόνον ἀπαντῶν *ἀμάτα* ἢ ἅματα (πρβ. ἡ μάτη, ἡ ματία, ματάω = χρονοτριβῶ, διστάζω, ἢ ἀστοχῶ τινος) = ἄνευ δισταγμοῦ, ἄρα ἀπροφασίστως. Ὡς ἅματα = *ἤματα*, ἡμέρας φαίνεταί μοι ἀνεξήγητος ἡ λέξις.

Στ. 3-4. *τὸν Ἀχελῶιον ποταμὸν ἄχρι εἰς θάλασσαν*. Αἱ ἀτελεύτητοι ἔριδες περὶ τῆς κατοχῆς τῆς πόλεως Οἰνιαδῶν καὶ τῆς ὁμόρου χώρας (αὕτη ἦτο ἡ παραχελωῖτις) δεικνύουσι ποίαν σημασίαν εἶχεν ὁ ὅρος οὗτος τῆς συνθήκης ὁ Ἀχελῷος ποταμὸς *μέχρι τῶν ἐκβολῶν* του ἀνεγνωρίζετο ῥητῶς καὶ ἀνεπιφυλάκτως ὡς τὸ ὅριον τῶν δύο χωρῶν. Τοῦτο ἦτο γενναία ὑποχώρησις ἐκ μέρους τῶν Αἰτωλῶν. Ἐξ ἑτέρου ὅμως ῥητῶς πάλιν οἱ Ἀκαρνᾶνες θυσιάζουσι πᾶν τυχὸν δικαίωμα ἐπὶ τῆς κτήσεως τῶν πρὸς δυσμὰς τοῦ Ἀχελῴου τόπων Πραντὸς καὶ Δέμφιδος. Πρβ. Στράβ. X p. 449· 450 περὶ τῶν ὁρίων τῶν δύο ὁμόρων χωρῶν.

Στ. 5. *Πλὰν τοῦ Πραντὸς καὶ τᾶς Δέμφιδος*. Ὁ Πρᾶς (τοῦτο τὸ ὄνομα ἔφερε καὶ πόλις ἐν Περραιβίᾳ τῆς Θεσσαλίας) οὐδαμόθεν ἄλλοθεν εἶνε γνωστὸς ὡς πόλις ἢ τόπος μεταξὺ Αἰτωλίας καὶ Ἀκαρνανίας, καὶ ἡ Δέμφις (ἢ Δεμφὶς) ὡσαύτως. Πάντως ἔκειντο βορειότερον τοῦ Στράτου καὶ δυτικῶς τοῦ Ἀχελῴου. Τοὐλάχιστον δὲ τοῦ Πραντὸς ἡ περιοχὴ πρέπει νὰ συνώρευε πρός τε τὴν Στρατικὴν καὶ πρὸς τὴν Ἀγραΐδα, ὡς δῆλον ἐκ τῶν κατωτέρω λεγομένων περὶ τῆς ὁροθεσίας τοῦ Πραντὸς (στ. 6 ἑ.) — *ταύτας δέ·* τουτέστι τᾶς Δέμφιδος, περὶ ἧς ὡς φαίνεται δὲν ἠδύνατο νὰ ὑπάρξῃ ἀμφισβήτησις, διὸ καὶ ὡς ἐν παρενθέσει λεγόμενον νοητέον τό: ταύτας δὲ Ἀκαρνᾶνες οὐκ ἀντιποιοῦνται.

Στ. 6. *Ὑπὲρ δὲ τῶν τερμόνων τοῦ Πραντός* ὡς πρὸς δὲ τὸν καθορισμὸν τῶν συνόρων τοῦ Πρ. (τέρμων = ὅρος, ὅριον καὶ ἐν ἐπιγρ. αἰτωλικῇ, ἴδε Πρακτικὰ τῆς Ἀρχαιολογικῆς ἑταιρείας τοῦ 1899 σ. 64). Εἰς τοὺς ἀμέσως ἐνδιαφερομένους Στρατίους καὶ Ἀγραίους ἀφήνεται ἡ διευθέτησις τοῦ ζητήματος τούτου, ἐὰν ἤθελαν εὑρεθῇ σύμφωνοι ὡς πρὸς αὐτό· ἀλλ' ἐν περιπτώσει ἀσυμφωνίας, διαιτηταὶ διοριζόμενοι ὑπὸ τοῦ κοινοῦ τῶν Ἀκαρνάνων καὶ ὑπὸ τοῦ τῶν Αἰτωλῶν, δέκα ὑφ' ἑκατέρου, καὶ δὴ ἐξ οἱασδήποτε ἄλλης πόλεως ἢ ἔθνους πλὴν ἐκ τοῦ Στράτου καὶ ἐκ τῆς Ἀγραΐδος, θὰ ἔχωσι νὰ ἐκφέρωσι τὴν «τελεσίδικον» ἀπόφασιν. — *Ἀγραῖοι·* καὶ Ἀγραεῖς ἐλέγοντο· ἡ δὲ χώρα αὐτῶν ἐκαλεῖτο Ἀγραὶς καὶ Ἀγραία, ἐπὶ τοῦ Πελοποννησιακοῦ πολέμου κυβερνωμένη ὑπὸ βασιλέως (πρβ. Θουκυδ. III 106· 111· 114), τοῦ Σαλυνθίου, καὶ ἀποτελοῦσα τὸ δυτικὸν μέρος τῆς κατόπιν Αἰτωλίας. Οἱ Ἀγραῖοι κατεῖχον τὸ ὄρος Θύαμον (νῦν Σπαρτοβοῦνι), ἐκτεινόμενοι καὶ ἀνατολικῶς τοῦ Ἀχελῴου, ὅστις ἔρρεε διὰ τῆς χώρας των. Στράβ. X. p. 449. Βορείως δὲ καὶ ἀνατολικῶς τῆς Ἀγραΐδος ἔκειτο ἡ Ἀπεραντία, ἥτις ἐγειτόνευε πρὸς τὴν Ἀμφιλοχίαν καὶ τὴν χώραν τῶν Δολόπων.

Στ. 7. *συγχωρεῖν·* συμφωνεῖν. — *κύριον ἔστω.* πρβ. Michel, *Recueil* ἀρ. 28: τὰ κριθέντα βέβαια καὶ κύρια εἶμεν. Dittenb., *Syll.* ἀρ 61: ὅ,τι δ' ἂν δοκῆι ἁμένον ἦναι ταῖν πολέοιν, κοινῆι βουλευομέναιν, τοῦτο κύριον εἶναι.

Στ. 8. *τερμαξάντω·* ὁποῖα τὰ κατασκευαξάτω, παρασκευαξάντω· τερμάζω, ἄλλως τερμονίζω (Michel, *Recueil* ἀρ. 20: τοὺς τερμονιξοῦντας — ἐτερμόνιξαν) = τερματίζω, ὁρίζω. — *αἱρεθέντας ἑκατέρων δέκα·* ἀνακόλουθον, πρβ. Dittenberger, *Sylloge* τόμ. III σελ. 240.

Στ. 11. *ἴσον καὶ ὅμοιον·* πρβ. *Bulletin de corresp. hellén* V 42: εἶμεν ἴσους καὶ ὁμοίους καὶ συνεκκλησιάζειν Dittenb., *Syll.* 162, 26: δεδόσθαι αὐτοῖς πολιτείαν ἐπ' ἴσηι καὶ ὁμοίηι· καὶ 175, 16. ἦ ἦμεν - ἰσοπολιτείαν ποτ' ἀλλάλως Cauer, *Delectus* ἀρ. 12 σελ. 18.

Στ. 12. *ἐπ' Ἀκτίωι*, ἔνθα ἦτο ἱερὸν τοῦ Ἀπόλλωνος, τὸ κοινὸν ἱερὸν τῶν Ἀκαρνάνων, ὅπως τὸ τοῦ Ἀπόλλωνος ἐν Θέρμῳ ἱερὸν ἦτο τὸ κοινὸν ἱερὸν τῶν Αἰτωλῶν.

Στ. 13. *κοινᾶι·* πρβ. Cauer, *Delectus* ἀρ. 43 σελ. 50: θέμεν δὲ καὶ ἄλλαν στάλαν κοινᾶι. Michel, *Recueil* ἀρ. 28· καὶ ἄλλαν δὲ κοινᾶι ἐν Δάλωι. Ἀλλ' ἐνταῦθα *κοινᾶι ἑκάτεροι* σημαίνει οὐχὶ μίαν ἀπὸ κοινοῦ ἀμφότεροι, ἀλλ' ἑκάτεροι ὁμοίως ἀνὰ μίαν.

Στ. 14. *ἐπὶ ἀρχόντων ἐμ μὲν Αἰτωλίαι κτέ.* Πλὴν τοῦ *στρατηγοῦ*, *ἱππάρχου* καὶ τοῦ *γραμματέως* τοῦ κοινοῦ, δι' ὧν πάντων ὁμοῦ ἢ μόνου τοῦ στρατηγοῦ χρονολογοῦνται συνήθως τὰ ἐπίσημα ἔγγραφα τοῦ αἰτωλικοῦ κοινοῦ, ἀναφέρονται ἐνταῦθα καὶ ἐξαιρετικῶς *ἑπτὰ ἐπιλεκταρχέοντες*, ὁμοίως δὲ καὶ *ἑπτὰ ταμιεύοντες*. Οἱ ἐπιλεκταρχέοντες δὲν πρέπει πιθανῶς νὰ νοηθῶσιν ὡς ἡγεμόνες ἐπιλέκτων ἀνδρῶν τοῦ στρατοῦ, ἀλλ' αὐτὸ τοῦτο ὡς οἱ ἀρχηγοὶ τῶν διαφόρων ὁμάδων ἢ σωμάτων αὐτοῦ· πρβ. Droysen, *Heerwesen und Kriegführung* σελ. 169 σημ. 1. — Εἷς μόνον *ταμίας*, τοῦ κοινοῦ πιθανῶς, ἀναφέρεται ἐν ἐπιγραφῇ *Bulletin de corresp hell.* 1881 σελ. 372 στ. 33. — Ἄγνωστα ἄλλοθεν εἶνε τὰ ἐνταῦθα μόνον μνημονευόμενα ἐθνικὰ (*Ἐρταίου* (ἢ *Ἑρταίου*), *Καφρέος*, *Δαιᾶνος*, *Ἱστωρίου*, *Δεξιέος*, *Ἐριναῖος*. — *Κυδρίων* τις, ἄνευ τοῦ ἐθνικοῦ ἀναφέρεται ὡς Αἰτωλὸς ἐν Δελφοῖς ἱερομνήμων ἐν ἐπιγραφῇ τοῦ 233/2 ἐν *Bulletin de corr. hell.* XXVI 1902, σελ. 260 Καὶ *Κυδρίων Δωριμάχου Τριχονεὺς* ἐν ἐπιγραφῇ Θέρμου (ἴδε κατωτ. ἀρ. 13) ἔτους 184/3.

Στ. 20. *ἐγ δὲ Ἀκαρνανίας στραταγῶν κτέ.* Ἀναφέρονται ἑπτὰ στρατηγοὶ Ἀκαρνᾶνες, ὡς φαί-

νεται ἀρχηγοὶ καὶ οὗτοι τῶν σωμάτων, τὰ ὁποῖα ἐστρατολογοῦντο ἐκ τῶν ἰσαρίθμων στρατιωτικῶν κύκλων (ἢ τελῶν) τῆς Ἀκαρνανίας, *εἷς ἵππαρχος. εἷς γραμματεὺς* καὶ *εἷς ταμίας*. Τὰ ἐθνικὰ πάντα εἶνε γνωστά. Οἱ *Δηριεῖς* εἶνε οἱ παρὰ Διοδώρῳ XIX 66 Δεριεῖς. *Στρατικοῦ*, ὡς φαίνεται δὲν εἶνε ταὐτόσημον τοῦ Στρατίου, ὅπερ τρὶς ἀνωτέρω λέγεται (στ. 21 καὶ 6. 8) καὶ σημαίνει τὸν πολίτην Στράτιον, ἐνῷ ἐκεῖνο μᾶλλον πρέπει νὰ σημαίνῃ τὸν ἐκ τῆς Στρατικῆς χώρας· πρβ. καὶ ἐν τῇ ἑπομένῃ ἐπιγραφῇ τὸ *Στρατικὸν τέλος*. Οὕτω λέγεται καὶ Θέρμιος μὲν τὸ ἐθνικὸν παρὰ τὸ Θέρμος, Θερμικὸς δὲ τὸ κτητικόν· καὶ Φενεάτης τὸ ἐθνικὸν παρὰ τὸ Φενεός, Φενικὸς δὲ τὸ κτητικὸν (ἰδὲ κατωτ. ἐπιγρ. ἀρ. 3).

Στ. 25. *Εἴ τις κα ἐμβάλληι ἐπὶ πολέμωι* — στ. 27: *εἴ τις ἐμβάλλοι ἐπὶ πολέμωι*· τυπικαὶ ἐκφράσεις, ὅπως τὸ ἐν ἐπιγραφαῖς ἀττικαῖς: ἐάν τις ἴηι ἐπὶ πολέμωι, ἢ ἁπλῶς: ἐάν τις ἐπὶ Κέρκυραν ἴηι ἢ Ἀθήνας Θουκ. I 44. — *βοαθοεῖν*· βοαθοῶ καὶ βοάθοια κατωτέρω στ. 31, καὶ μὴν παρὰ Δελφοῖς Βοάθοος, ὁ τρίτος τοῦ δελφικοῦ ἔτους· ἐν δὲ *Bulletin de corr. hell.* IX p. 8 στ. 13 βοαθιόντων.

Στ. 26. *πεζοῖς μὲν χιλίοις, ἱππεῦσι δὲ ἑκατόν*· δισχιλίους πεζοὺς καὶ διακοσίους ἱππεῖς παρέσχον οἱ Ἀκαρνᾶνες εἰς τὸν Φίλιππον Ε΄ τὴν ἄνοιξιν τοῦ 219, ὅτε ἐκυριεύθη τὸ Φοίτιον καὶ οἱ Οἰνιάδαι. Καὶ τὸ 340 οἱ Ἀκαρνᾶνες συμμαχοῦντες πρὸς τοὺς Ἀθηναίους ὑπισχνοῦνται βοήθειαν δισχιλίων ὁπλιτῶν· Grote, *Geschichte Griechenlands* VI 396.

Στ. 29. *ἄτεροι πότεροι* (ἢ ἴσως ποτεροί). ἄτεροι δωριστὶ = ἕτεροι, πότεροι δὲ ἢ ποτεροὶ ἐν τῇ σημασίᾳ τοῦ εἷς ἐκ τῶν δύο (οἷον: Πλάτων ἐν Πολιτείᾳ VI p. 499 C: τούτων δὲ πότερα γενέσθαι ἢ ἀμφότερα ὡς ἄρα ἐστὶν ἀδύνατον, καὶ ἀλλαχοῦ), ὥστε ἄτεροι πότεροι = τῷ παρὰ Θουκυδ. V 18: ὁποτεροιοῦν.

Στ. 33. *Σιταρχούντω* = στ. 35: διδόντω (τ. ἔ. οἱ μεταπεμψάμενοι τὰν βοάθοιαν) τὰς σιταρχίας (= σιτηρέσια, σῖτον, ὀψώνια).

Στ. 34. *ἁμερᾶν τριάκοντα*· ὅμοιον τὸ παρὰ Θουκυδ. V 47: τοῖς δὲ βοηθοῦσιν ἡ πόλις ἡ πέμπουσα παρεχέτω μέχρι μὲν τριάκοντα ἡμερῶν σῖτον. Cauer, *Delectus* ἀρ. 44 σελ. 53 ἐν συνθήκῃ μεταξὺ Ῥοδίων καὶ Ἱεραπυτνίων: Παρεχόντων τὰ ὀψώνια ἁμέρας τριάκοντα.

Στ. 36. *Σιταρχία δ' ἔστω τοῦ πλείονος χρόνου τῷ μὲν ἱππεῖ στατὴρ Κορίνθιος* κτέ. Ὁμοίως παρὰ Θουκυδ. V 47: ἢν δὲ πλέονα βούλωνται χρόνον τῇ στρατιᾷ χρῆσθαι κτέ. Ἐν τῇ συνθήκῃ ταύτῃ Ἀθηναίων καὶ Ἀργείων, Μαντινέων, Ἠλείων εἰς μὲν τὸν ἱππέα «τοῦ πλείονος χρόνου» παρέχεται σιτηρέσιον δραχμὴ Αἰγιναία, ἐνῷ ἐν τῇ ἡμετέρᾳ παρέχεται εἰς τὸν αὐτὸν στατὴρ Κορίνθιος, (= 2 ἀττικαὶ δραχμαί), τοῦ ὁποίου τὰ $^2/_3$ ἰσοδυνάμουν πρὸς δραχμὴν Αἰγιναίαν (Σβορώνου — Head, *Ἱστορία τῶν νομισμάτων* I 498). Εἰς δὲ τὸν ὁπλίτην, ψιλὸν καὶ τοξότην ἀδιακρίτως τρεῖς ὀβολοὶ Αἰγιναῖοι τῆς ἡμέρας ἑκάστης, ἐν ᾧ ἐνταῦθα διαφόρως ὁρίζεται τὸ σιτηρέσιον τοῦ ὁπλίτου (βεβαίως κατά τι ὀλιγώτερον τοῦ στατῆρος), τοῦ τὸ ἡμιθωράκιον ἔχοντος (ἐννέα ὀβολοὶ ἤτοι 1 $^1/_2$ δρ.) καὶ τοῦ ψιλοῦ (ἑπτὰ ὀβολοὶ ἤτοι 1 δρ. καὶ 1 ὀβολός).

Στ. 38. *τῶι τὸ ἡμιθωράκιον ἔχοντι*· ἡμιθωράκιον = τὸ πρόσθιον ἥμισυ μέρος τοῦ θώρακος· πρβ. Πλουτάρχου, Περὶ τοῦ Σωκράτους δαιμονίου 29: Χάρων δὲ καὶ Μίλων — ἡμιθωράκια ἐνδεδυμένοι. Πολυαίνου IV, 3, 13: Ἀλέξανδρος ἡμιθωράκια τοῖς — στρατιώταις ἀντὶ θωράκων ἔδωκε ἵνα κτέ. (ὥστε ἐσκέπαζον μόνον τὸ στῆθος, οὐχὶ δὲ τὰ νῶτα). — *Ἁγείσθων*· ἡγείσθων. Ἴσως κατωτέρω λόγος ἐγίνετο περὶ τῆς ἀνωτάτης ἡγεμονίας τῶν συμμαχικῶν δυνάμεων ἐν ἑκατέρᾳ χώρᾳ.

Ἀρ. 2.

Στ. 2. *γαϊκόν*· γηϊκόν, περὶ γῆς ὅρων· μόνον ἐνταῦθα. — *Στρατικοῦ τέλεος*· πρβ. Dittenberger, *Inscript. Graec. Septentr.* ἀρ. 369: βουλαρχέοντος τοῦ Λοκρικοῦ τέλεος τοῦ δεῖνος Κυτινιέος. Wescher-Foucart, *Inscript. rec. à Delphes* n° 405 βουλαρχέοντος τοῦ Λοκρικοῦ τέλεος Δαμοτέλεος Φυσκέος. *Τέλος* δὲ εἶνε τὸ αὐτὸ καὶ ἡ παρὰ Πολυβ. V 94, 1 συντέλεια (Πατρικὴ συντέλεια) καὶ ὁ ἐνταῦθα ὑποστράτηγος ἀντιστοιχεῖ πιθανῶς πρὸς τὸν «βουλαρχέοντα τοῦ τέλεος» τῆς αἰτωλικῆς ὁμοσπονδίας. — Τὸ κρῖμα δὲν φαίνεται ὅτι εἶνε ἁπλῆ διαιτησία μεταξὺ δύο πόλεων, ἀλλ' ὑπόθεσις πολιτειακή, κανονιζομένη ἐν τῷ διαμερίσματι, εἰς ὃ

ἀνῆκον αὗται, ὑπὸ τὸν ἔλεγχον τῆς ἀνωτάτης ἀρχῆς τοῦ δεσπόζοντος ἐν τῇ χώρᾳ κοινοῦ τῶν Αἰτωλῶν διὰ τοῦ διορισμοῦ γαοδικῶν, οἵτινες ἐξελέχθησαν ἐκ γειτονικῆς πόλεως ὡς εἰδημονέστεροι τῶν πραγμάτων. Καὶ πρέπει βεβαίως νὰ ὑποτεθῇ ἐνταῦθα, ὅτι τὸ Θύρρειον ὡσαύτως ἀνῆκεν εἰς τὸ Στρατικὸν τέλος, διότι ἄλλως οἱ Αἰτωλοὶ δὲν θὰ ἐξέλεγον διαιτητὰς ἐξ ἀκαρνανικῆς πόλεως. Ἀλλὰ περὶ τῶν ποικίλων, ὡς φαίνεται, τυχῶν τῶν ὁμόρων τούτων πόλεων κατὰ τοὺς ἀδιακόπους ἀστυγείτονας πολέμους οὐδὲν γνωρίζομεν. Ἅπαξ ἀκούομεν (Πολύβ. II 2) ὅτι οἱ Αἰτωλοὶ ἐπετέθησαν κατὰ τοῦ Μεδεῶνος ἵνα καταλάβωσιν αὐτόν, ἀφοῦ δὲν ἠδύναντο «πεῖσαι Μεδεωνίους μετέχειν σφίσι τῆς αὐτῆς πολιτείας», ἀλλ' ἀπέτυχον (τὸ 231). Τὸ αὐτὸ ἐπεδίωξαν ἴσως καὶ ἐπέτυχον προσκαίρως εἰς τὸ Θύρρειον.

Στ. 4-5. *τὸ διατίχισμα — τοῦ διατειχίσματος*· ἀξιοσημείωτος ἡ διὰ τοῦ ι γραφὴ τῆς διφθόγγου ει ἐν τῇ πρώτῃ λέξει, ἂν δὲν εἶνε ἁπλῆ παράλειψις τοῦ ε ὑπὸ τοῦ χαράκτου. Πρβ. καὶ κατωτέρω στ. 8 τὴν γραφὴν Ἀπόλωνος δι' ἑνὸς λ.

Στ. 6. *εὐθυωρίαι*· κατ' εὐθυωρίαν, κατ' εὐθεῖαν.

Στ. *ἀναγραψάτω - πόλις - πόλις*· ἴσως μετά τινος ἀμελείας γεγραμμένον ἀντὶ ἁ πόλις τῶν Οἰνιαδᾶν καὶ ἁ πόλις τῶν Ματροπολιτᾶν, ἢ ἄλλως πως ὁμοίως.

Ἀρ. 3.

Ἐπὶ λεπτοῦ πλακιδίου χαλκοῦ μήκους 0,20 μ., πλάτους 0,06 ἥλοις προσηλωμένου που, ὡς δεικνύουσιν αἱ κατὰ τέσσαρα ἄκρα ὀπαὶ αὐτοῦ, φέρεται ἐγκεκολαμμένη ἡ ἀκόλουθος ἐπιγραφή. Εἶνε ἡ μόνη, πλὴν τῶν ἀνωτέρω ἐπὶ τῆς χαλκῆς στήλης, ἐντὸς τοῦ ναοῦ εὑρεθεῖσα. Κατὰ τὸ σχῆμα τῶν γραμμάτων (τὸ Α ἔχει ἔτι εὐθεῖαν καὶ οὐχὶ τεθλασμένην τὴν μέσην κεραίαν) ἀνήκει εἰς τοὺς πρὸ τοῦ τελευταίου τετάρτου χρόνους τοῦ γ΄ πρὸ Χριστοῦ αἰῶνος.

Ἀγαθῆι τύχηι. Τὸ κοινὸν Αἰτωλῶν ἔδω-
κεν Λαάλκωι Ἀγία Φενικῶι, αὐτῶι καὶ
ἐκγόνοις, προξενίαν πολιτείαν ἀσ-
φάλειαν καὶ πολέμου καὶ εἰρήνη-
ς καὶ αὐτοῖς καὶ χρήμασι. Βουλαρχούντω-
ν Χαριξένου, Ἀμυνάνδρου, Δίωνος, Λε-
πτίνα. Ἔγγυος Χαρίξενος Πλευρ-
ώνιος.

Στ. 2. *Λάαλκος*· ὅπως λέγεται καὶ Λάαρχος κ. τ. τ. — *Φενικῶι*· ἡ χώρα τῆς ἐν Ἀρκαδίᾳ πόλεως Φενεοῦ λέγεται Φενικὴ ἐν Πολυβίου IV 68.

Στ. 5. *βουλαρχούντων*· ἕνα βουλαρχέοντα τοῦ Λοκρικοῦ τέλεος ἐμνημονεύσαμεν ἀνωτέρω ἀναφερόμενον ἐν δυσὶν ἐπιγραφαῖς, ὡς στρατιωτικὸν διοικητὴν μέρους τινὸς τῆς αἰτωλικῆς ὁμοσπονδίας ἢ ἡγεμόνα τοῦ στρατοῦ στρατιωτικοῦ τινος κύκλου αὐτῆς. Ἐνταῦθα ἀναφέρονται τέσσαρες βουλαρχοῦντες, περὶ ὧν δὲν δυνάμεθα νὰ εἴπωμεν ποίαν τινὰ ἀρχὴν παρίστανον. Ἐν ἄλλῃ ἐπιγραφῇ Θέρμου (ἴδε κατωτέρω) μνημονεύονται *τέσσαρες βούλαρχοι* ὧν εἷς μὲν προσονομάζεται γραμματεύς, εἷς δὲ ἵππαρχος. Ἄλλως καὶ τὰ ψηφίσματα προξενίας χρονολογοῦνται συνήθως διὰ τοῦ ἑκάστοτε στραταγέοντος, ἢ αὐτοῦ τε ἅμα καὶ τοῦ γραμματεύοντος. Καὶ ἐπὶ ἄλλου ἐντελῶς ὁμοίου τεμαχίου πλακὸς χαλκῆς ἐνεπιγράφου σώζονται αἱ λέξεις: *Βουλαρχούντων* . . . . . ΟΣ *Λεπτίνα. Ἔγγυος Χαρίξενος Πλευρώνιος*. Τὸ ἐλλεῖπον μέρος τῆς ἐπιγραφῆς ἦτο βεβαίως καὶ τοῦτο ψήφισμα προξενίας.

Ἀρ. 4.

Ἐπὶ λίθου δεξιόθεν ἀποκεκρουμένου. Οἱ ἐνεπίγραφοι λίθοι πάντες εἶνε, ὡς προανέφερα, οἱ ἐγχώριοι ἀσβεστόλιθοι, προερχόμενοι ἐκ τῶν λατομείων τῶν περιβαλλόντων τὸ ὀροπέδιον τοῦ Θέρμου βουνῶν. Τοῦτο καὶ μόνον τὸ ὑλικὸν ἐχρησιμοποιηθη ἐν γένει ὡς οἰκοδομικὸν εἰς πάντα ἀνεξαιρέτως τὰ μνημεῖα τοῦ Θέρμου, στοάς, βάθρα, ἐξέδρας κλπ., πλὴν τῶν πωρίνων κιόνων. Ἡ ἐπιγραφὴ ἤρχιζεν ἐπὶ ἄλλου λίθου ἀριστερόθεν τοποθετημένου, ὅστις δὲν εὑρέθη. Ἀνῆκον ἀμφότεροι μετ' ἄλλων πιθανῶς εἰς μνημεῖόν τι κείμενον ἐγγὺς τῆς νοτιοδυτικῆς γωνίας τοῦ ναοῦ. Τὸ Α μὲ τὴν ἐν μέσῳ κεραίαν τεθλασμένην. Ἐπιγραφὴ τοῦ β΄ πρὸ Χρ. αἰῶνος, ὡς φαίνεται.

. . . . ΟΝΑΠΟΛΛΩΝΙΘΕ[ρμίῳ . . . .
. . . . . . ἱππα]ΡΧΕΟΝΤΟΣΦΡΙΚΟΥ. . . . .
. . τὸ κοινὸν τῶν]ΑΙΤΩΛΩΝΣΤΟΜΙΟ. . . . .
. . . . ΥΤΟΥΠΟΛΕΜΑΙΟΥ . . . .

Στ. 1. *Ἀπόλλωνι* ΘΕ. καὶ ἐπὶ σταθμίου χαλκοῦ, εὑρεθέντος ἐν Θέρμῳ, βάρους 500 γραμμαρίων ἀναγινώσκεται

ΑΠΟΛΛΩΝΟΣ
Μ
ΘΕΡΜΙΟΥ

Τὸ Μ ἐνταῦθα βεβαίως σημαίνει ΜΝΑ.

Στ. 2. *Φρίκου*· Φρῖκος Ἀλπώνιος ὡς Λοκρὸς ἱερομνήμων φέρεται ἐν ἐπιγραφῇ τοῦ 234 παρὰ Collitz, *Dialektinschr.* ἀρ. 2517.

Στ. 3. ꓘΤΟΜΙΟ· Αἰτωλὸς ἱερομνήμων ἐν Δελφοῖς Στόμιος Μακετιεὺς ἀναφέρεται ἐν ἐπιγραφῇ παρὰ Collitz, *Dialektinschr.* ἀρ. 2529 τῶν περὶ τὰ 220-200 ἐτῶν.

Ἀρ. 5.

Πολὺ πρὸ τῆς ἐνάρξεως τῶν ἐν Θέρμῳ ἀνασκαφῶν εἶχον παρατηρηθῇ ἐντὸς τοῦ περιτετειχισμένου τεμένους τρεῖς ἐνεπίγραφοι λίθοι· ἴδε Dittenberger, *Inscript. Graec. Septentr.* ἀρ. 412, ἀρ. 415 καὶ ἀρ. 416. Ἐκ τούτων εὗρον σωζόμενον κατὰ Ἰούλιον τοῦ 1897, ὅτε ἤρχισαν αἱ ἀνασκαφαί, μόνον τὸν φέροντα τὴν ὑπ' ἀρ. 415 ἐπιγραφην. Ὁ λίθος ἦτο βάθρον ἀνδριάντος. Ἀναδημοσιεύω τὴν ἐπιγραφὴν ἐνταῦθα μόνον πρὸς ἐπανόρθωσιν τοῦ ἐν στίχῳ 2ῳ οὐχὶ ὀρθῶς ἀντιγραφέντος ΜΕΤ ἀντὶ τοῦ εὐδιακρίτως ἐπὶ τοῦ λίθου κεχαραγμένου ΜΕΘ

Ἁ πόλις τῶν Ὀπουντίων καὶ οἱ Λοκροὶ
οἱ μεθ' Ὀπουντίων τὸν στραταγὸν
τῶν Αἰτωλῶν Λύκωπον Πολεμάρ-
χου Καλυδώνιον ἀρετᾶς ἕνεκεν
καὶ εὐνοίας τᾶς εἰς αὐτοὺς τοῖς
θεοῖς ἀνέθηκαν.

Στ. 2. *Μεθ' Ὀπουντίων*· τοιαῦτα καὶ τὰ καθειληφότος Κύθνον Dittenb., *Syll.* ἀρ. 213, 11, καιρῶν καθειληφότων ὁμοίων τὴν Ἑλλάδα ἀρ. 214, 14, ἀφέσταλκε ἀρ. 190, 15, ἐφ' ἴσηι καὶ ὁμοίηι ἀρ. 175,16.

Στ. 3. *Λύκωπον*· ὀρθῶς, φαίνεται, ταὐτίζεται οὗτος πρὸς τὸν ὑπὸ Πολυβίου XXII 8 ἀναφερόμενον, πρεσβευτὴν ἀποσταλέντα ὑπὸ τῶν Αἰτωλῶν μετὰ τὴν ἐν ἔτει 190 ἧτταν τοῦ Ἀντιόχου εἰς Ῥώμην ὁμοῦ μὲ τέσσαρας ἄλλους. Καὶ κατὰ τὸ σχῆμα τῶν γραμμάτων ἡ ἐπιγραφὴ ἀνήκει εἰς τούτους τοὺς τελευταίους χρόνους τῆς αἰτωλικῆς συμπολιτείας, ἂν καὶ εἶνε ἀδύνατον νὰ ὁρίσωμεν ἀκριβῶς τῆς στρατηγίας τοῦ Λυκώπου τὸ ἔτος. —Ἱερομνήμων Αἰτωλὸς Λύκωπος τὸ ὄνομα ἀναφέρεται ἐν ἐπιγραφῇ παρὰ Collitz, *Dialektinschriften* ἀρ. 2510, ἀνηκούσῃ εἰς τὰ μεταξὺ 266 καὶ 246 ἔτη.

Ἀρ. 6.

Ἐπὶ συντετριμμένου βάθρου ἀνδριάντος. Ἡ ἐπιγραφὴ ἔχει τοὺς χαρακτῆρας συμμέτρους, ἐπιμελῶς κεχαραγμένους καὶ ἄνευ ἴχνους ἀκρεμόνων, ὅπως ἐν γένει μόνον αἱ ὀλίγαι διασωθεῖσαι ἐπιγραφαὶ τῶν πρωϊμωτέρων χρόνων (πιθανῶς τῶν μέσων περίπου) τοῦ γ' πρὸ Χρ. αἰῶνος, οὐδεμία δὲ τῶν ἀπὸ τοῦ 220 περίπου καὶ μετέπειτα.

Κλεισίαν Λύκου Πλευρώνιον
το κοινὸν τῶν Αἰτωλῶν
ἀρετᾶς ἕνεκεν καὶ εὐνοίας
τᾶς εἰς αὐτούς.

Τίς ἦτο ὁ Κλεισίας οὗτος ἀγνοοῦμεν. Ὁ πατὴρ αὐτοῦ Λύκος Πλευρώνιος βεβαίως οὐδεμίαν ἔχει σχέσιν πρὸς τὸν τῆς ἀκολουθούσης ἐπιγραφῆς Λύκον Καλυδώνιον.

Ἀρ. 7.

Ἐπὶ ἑνὸς ἐκ τῶν τριγωνικῶν ὀγκωδεστάτων λίθων, οἵτινες διεσκορπισμένοι νῦν ἀπετέλουν ποτὲ ὑψηλὸν περὶ τὰ 11 μ. βάθρον, φέρον βεβαίως ἀνδριάντα. Ἀριστερόθεν ἀποκεκρουμένος.

Ἁ πόλι]ς Πλευρωνίων Λύκον
....ΛΕΟΣ Καλυδώνιον
....ΟΛΥΤΗΣΑΝΤΑ καὶ
εὐ]εργέταν γενόμεν[ον
αὐτᾶς ἀνέθηκε.

Ὡς ἐκ τοῦ σχήματος τῶν γραμμάτων δῆλον, τὰ ὁποῖα δὲν ἔχουσι πλέον τὴν μορφὴν τῶν ἐκ πρωϊμωτέρων χρόνων τοῦ γ' αἰῶνος ἐπιγραφῶν, ἡ ἐπιγραφὴ αὕτη ἀνήκει εἰς τὰ περὶ τὰ 200 ἔτη. Τὸ Ο εἶνε μᾶλλον ἐπίμηκες καὶ ἴσον τὸ μέγεθος πρὸς τὰ λοιπὰ γράμματα· τὸ Σ ἔχει παραλλήλους

τὴν ἄνω καὶ κάτω κεραίαν καὶ οὐχὶ λοξὰς πρὸς ἀλλήλας.

Τίς ἦτο ὁ Καλυδώνιος οὗτος Λύκος ἀγνοοῦμεν. Ἐν ἐπιγραφῇ Δελφῶν τοῦ 225 ἢ 226 ἀναφέρεται Αἰτωλὸς ἱερομνήμων Λύκος. Ὁμοίως ἐν ἐπιγραφῇ παρὰ Michel, *Recueil* ἀρ. 22 (Dittenb., *Syll.* ἀρ. 425, τοῦ τέλους τοῦ γ´ αἰῶνος) φέρεται: Τὸ συνέδριον τῶν Αἰτωλῶν ἐπὶ γραμματέως Λύκου. Ἀλλ' ἄδηλον ἂν ὑπάρχῃ σχέσις τις μεταξὺ τῶν τριῶν τούτων Λύκων.

.... ΟΛΥΤΗΣΑΝΤΑ· νομίζω ὅτι ἡ λέξις πρέπει νὰ συμπληρωθῇ *χρεολυτήσαντα*. Ἐκ τῆς ἀρχῆς αὐτῆς ἐξέπεσαν τρία ἢ τέσσαρα τὸ πολὺ γράμματα. Ἴσως δὲ πρόκειται περὶ ὁμοίων περιστάσεων ἐν τῇ πόλει τῶν Πλευρωνίων, περὶ ὧν λαλεῖ ὁ Πολύβιος XIII 1 ἀναφερόμενος εἰς τὰ τῶν Αἰτωλῶν καθόλου: «οἱ Αἰτωλοὶ διά τε τὴν συνέχειαν τῶν πολέμων καὶ διὰ τὴν πολυτέλειαν τῶν βίων ἔλαθον οὐ μόνον ἄλλους, ἀλλὰ καὶ σφᾶς αὐτοὺς *κατάχρεοι γενηθέντες*». Ἀπὸ τοιούτων χρεῶν ἀπήλλαξε πιθανῶς ὁ Λύκος τοὺς Πλευρωνίους, *χρεολυτήσας* ἤτοι ἀποτίσας αὐτά.

Ἀρ. 8.

Ἐπὶ τοῦ κατὰ μέτωπον λίθου ἐκ τῶν ἀποτελούντων ἐπίμηκες βάθρον ἀνδριάντος εὑρέθη ἡ ἐπιγραφή, ἥτις κατ' ἐμὸν ἀντίγραφον ἐδημοσιεύθη ὑπὸ Kern, *Inschriften von Magnesia* a) M σελ. XIV no LIVa (=Dittenb., *Syll.* ἀρ. 923). Ὁ λίθος οὗτος εἶνε ἐπιγεγραμμένος ἔκ τε τῆς προσθίας πλατείας πλευρᾶς καὶ ἐκ τῆς δεξιόθεν στενῆς. Ἄνω ἀριστερόθεν εἶνε μικρὸν μέρος ἀποκεκρουμένον:

α)

.....ΙΚΑΝΔΡΟΥ
.....ΟΗΣΕ

τουτέστι:

ὁ δεῖνα Νικάνδρου
ἐπόησε

Ἀμέσως μετὰ τοῦτο ἀκολουθεῖ τὸ ἑξῆς ψήφισμα προξενίας:

β)

Στραταγέ]οντος Εὐπολέμου Ὑπαταίου προξενίαν Αἰτωλοὶ [[ἔδω]καν κατὰ τὸν νόμον Λυσικλεῖ Φαίδρου Ἀθηναίοι. Ἔγγυοι | ..ΟΥΘΗΡΑΣ Δαμοκλέας Ὑπαταῖοι.

Στ. 1. *Εὐπόλεμος*· γνωστὸς εἶνε στρατηγὸς τῶν Αἰτωλῶν Εὐπόλεμος ἐκ τοῦ ἔτους 187/6 καὶ 176/5, ἀλλ' ὁ ἐνταῦθα μνημονευόμενος ἀνήκει πιθανῶς εἰς τὸν γ´ αἰῶνα, διότι ἡ ἡμετέρα ἐπιγραφή, ὡς ἐκ τῆς θέσεως αὐτῆς μεταξὺ τῆς α) καὶ τῆς γ), ἂν δὲν εἶνε προγενεστέρα, δὲν θὰ εἶνε ὅμως καὶ μεταγενεστέρα τῆς ὑπ' αὐτὴν ἐγκεκολαμμένης γ), ἥτις βεβαίως εἶνε ὁπωσδήποτε παλαιοτέρα τοῦ 200 πρὸ Χρ. Ἂν μάλιστα αὕτη δὲν εἶνε νεωτέρα τοῦ 217, τότε ὁ Εὐπόλεμος πρέπει νὰ ἐστρατήγησε κατά τι πρὸ τοῦ 220 ἔτος, διότι κατὰ τοῦτο καὶ τὰ ἀμέσως ἑπόμενα γνωρίζομεν τοὺς στρατηγούς. Τὰ γράμματα ἐν γένει νεωτερίζουσι πολὺ ὀλιγώτερον ἢ τὰ συνήθη ἐν ἐπιγραφαῖς τοῦ Θέρμου τῶν ἐγγὺς πρὸς τὰ 200 χρόνων· ἂν καὶ τὸ Α ἔχει ἤδη τοιοῦτον σχῆμα. Καὶ ἡ γραφή: Ἀθηναίοι διὰ τοῦ ΟΙ ἀντὶ τοῦ κατόπιν ΩΙ μαρτυρεῖ ὑπὲρ τῆς παλαιοτέρας ταύτης ἐποχῆς αὐτῆς. — *Εὐπόλεμος ἱερομνήμων* Αἰτωλὸς ἐν Δελφοῖς ἀναφέρεται ἐν ἐπιγραφῇ τοῦ ἔτους 271 παρὰ Collitz, *Dialekt-inschriften* ἀρ. 2564.

Μετὰ κενὸν διάστημα ἀκολουθεῖ κατωτέρω ἡ ἑπομένη ἐπιγραφή, διὰ τὴν χάραξιν τῆς ὁποίας μόλις ἤρκεσεν ὁ ἐν τῷ λίθῳ ἀπομείνας χῶρος:

γ)

Στραταγέοντος Ἀγελάου Ναυπακτίου τὸ δεύτερον, ἱππαρχέοντος Πολεμάρχου Θυρισκαίου, γραμματεύοντος Σκόπα Τριχονέος, ἔδοξε τοῖς Αἰτωλοῖς· Ἐπειδὴ Μάγνητες οἱ ἀπὸ Μαιάνδρου ἀποστείλαντες πρεσβευτὰν Μνασιπτόλεμον καὶ Ἱππόνικον, τάν τε οἰκειότα-

τα τὰν ποτὶ τὸ ἔθνος ἀνενεώσαντο καὶ τὰν εὔνοιαν ἐνεφάνιξαν, ἅν ἔχοντι ποτὶ τὸ κοινὸν τῶν Αἰτωλῶν Μάγνητες, δεδόχθαι τάν τε φιλίαν τὰν ποτ' αὐτοὺς διαφυλάσσειν καὶ τὰν πόλιν αὐτῶν καὶ τὰν χώραν ἱαρὰν καὶ ἄσυλον εἶμεν, καθ' ὅ,τι οἱ πρεσβευταὶ ἐπαγγέλλοντι, καὶ μηθενὶ ἐξουσίαν εἶμεν Αἰτωλῶν μηδὲ τῶν ἐν Αἰτωλίαι κατοικεόντων ἄγειν μηθένα ἐκ τᾶς χώρας τᾶς Μαγνήτων, μηδαμόθεν ὁρμωμένους μήτε κατὰ γᾶν μήτε κατὰ θάλασσαν. Εἰ δέ τις κα ἄγηι, τὰ μὲν ἐμφανέα ἀναπράσσειν ἀεὶ τὸν στραταγὸν τὸν ἔναρχον, τῶν δὲ ἀφανέων τοὺς συνέδρους καταδικάζοντας ζαμίαν, ἅν κα δοκιμάζωντι, ὡς τα κοινὰ βλαπτόντων, καὶ ἐκπράσσοντας τὰς καταδίκας καὶ ἀποδιδοντας τοῖς ἀδικουμένοις κυρίο(υ)ς εἶμεν. Δεδόσθαι δὲ αὐτοῖς καὶ ψᾶφον ἱερομναμονικὰν ἐν τοὺς 'Αμφικτύονας, τὸ δὲ ψάφισμα τόδε ἀναγράψαι καὶ ἀναθέμεν ἐν Θέρμον καὶ ἐν Δελφούς.

Ἐπειδὴ τὸ ἔτος 217/216, καθ' ὃ ὑπὸ τοῦ Πολυβίου IV 16, 10. V 3, 103, 9-105, 1. 107, 5 ἑ. ἀναφέρεται ὁ Ναυπάκτιος 'Αγέλαος στρατηγῶν τῶν Αἰτωλῶν, ἐθεωρήθη ὡς τὸ πρῶτον τῆς στρατηγίας αὐτοῦ ἔτος, ἡ ἀνωτέρω ἐπιγραφὴ ἐτάχθη εἰς τὰ ἔτη 216-212 ἢ 208-205· διότι εἴς τι ἐκ τούτων πρέπει νὰ συμπίπτῃ δευτέρα τοῦ 'Αγελάου στρατηγία, καὶ ἀναμφιβόλως μᾶλλον εἰς τὰ 208-205, διότι εἰς τον αὐτὸν ἄνδρα δὲν ἐδίδετο ἡ στρατηγία συχνότερον ἢ κατὰ ὀκταετίαν περίπου, ὡς φαίνεται ἐκ τῆς διαδοχῆς τῶν στρατηγῶν· (ἴδε τὸν κατάλογον παρὰ Gillischewski, *De Aetolorum praetoribus* κτλ., Dissert 1896). Μολονότι δὲ ἐκ τοῦ Πολυβίου δὲν βεβαιούμεθα ὅτι τότε πρῶτον, ἤτοι τὸ 217/216, ἐστρατήγησεν ὁ 'Αγέλαος, ἐν τούτοις τὸ πιθανώτερον εἶνε τοῦτο· διότι πραγματικῶς κατα τὸ 217 ὑποχωρεῖ τὸ κόμμα τῶν τέως ἐν ἀρχαῖς ὄντων ἄκρως φιλοπολέμων Αἰτωλῶν Δωριμάχου, Σκόπα καὶ τῶν ὁμοίων, ὑπερισχύουσι δὲ μετριοπαθέστεροι ἄνδρες, ὡς ἀντιπρόσωπος τῶν ὁποίων ἐμφανίζεται παρὰ Πολυβίῳ ὁ 'Αγέλαος εἰς ταύτην τὴν περίστασιν κατὰ πρῶτον. Διὰ τῆς ἐπικρατήσεως αὐτῶν διετηρήθη ἐπί τινα χρόνον μετὰ τὸ 217 καὶ ἡ εἰρήνη ἐν 'Ελλάδι, ἕως οὗ οἱ περὶ Δωρίμαχον καὶ Σκόπαν πάλιν ἐξενίκησαν καὶ τὰ πράγματα ἐκ νέου συνετάραξαν. (Πολυβ. V 107, 7). Διὰ τοῦτο καὶ ἐπανειλημμένως ἐπανευρίσκομεν κατόπιν ἐν ταῖς ἐπιγραφαῖς Θέρμου στρατηγήσαντας τοὺς δύο τούτους ὠμοὺς ἄνδρας τῆς Αἰτωλίας Πρβ. καὶ Beloch, *Griechische Geschichte* III *2* σελ. 348. Ὅτι ὅμως καὶ αὐτὸς ὁ 'Αγέλαος δὲν ἦτο ξένος πρὸς τὰς διὰ τοῦ Δωριμάχου καὶ Σκόπα βιαιοπραγίας καὶ λῃστείας τῶν Αἰτωλῶν, ἀλλὰ συνειργάζετο μάλιστα μετ' αὐτῶν εἰς ταύτας, μαρτυρεῖ ὁ Πολύβιος πάλιν ἐν IV 16, 17. — *'Αγέλαον* ἱερομνήμονα Αἰτωλὸν ἐν Δελφοῖς καὶ πιθανῶς αὐτὸν τοῦτον τὸν ἡμέτερον μνημονεύει ἐπιγραφὴ τοῦ ἔτους 227 ἢ 226 παρὰ Collitz, *Dialektinschr.* ἀρ. 2566.

Στ. 2. *Θυρισκαίου*· τὸ ἐθνικὸν τοῦτο ἀπαντᾷ καὶ ἐν ἐπιγραφῇ παρὰ Collitz, *Dialektinschr.* ἀρ. 2528.

Στ. 3. *Σκόπα Τριχονέος*· ἐκ τοῦ Πολυβίου IV 27, 1. 37, 2 γνωρίζομεν ὅτι ἐστρατήγησε, τὸ πρῶτον πάντως, ἐν ἔτει 220/219· τὸ δεύτερον ἐστρατήγησεν ἐν ἔτει 212/211· ἐστρατήγησε δὲ βεβαίως καὶ τρίτην φοράν, διότι κατὰ τὴν τρίτην ταύτην στρατηγίαν ἔχομεν ἐν Θέρμῳ ψηφίσματα προξενίας χρονολογούμενα· ἡ τρίτη αὕτη στρατηγία πίπτει πιθανῶς εἰς τὸ ἔτος 204/3, ὁπότε αὐτὸς μετὰ τοῦ Δωριμάχου ἐδοκίμασαν οὐσιώδη ὡς φαίνεται μεταρρύθμισιν τῆς πολιτείας τῶν Αἰτωλῶν· πρβ. Πολυβ. XIII 1. Ἐπειδὴ ὅμως τὰ σχέδια ταῦτα ἐναυάγησαν, ἐζήτησε τὴν τύχην του εἰς τὴν 'Αλεξάνδρειαν, ὅπου ἀνηγορεύθη ἀρχιστρά-

τηγος καὶ ἔλαβε μεγάλους μισθοὺς (Πολυβ. XIII 2). Περὶ τῶν μετὰ ταῦτα τυχῶν αὐτοῦ ἴδε Niese, *Geschichte der griech. und makedon. Staaten* II 563. 574. 672. Ἀπέθανεν ἐν Αἰγύπτῳ, φαρμάκῳ διαφθαρεὶς ἐν τῇ φυλακῇ ὡς ἀντάρτης (Πολυβ. XVIII, 37), ὀλίγον πρὸ τῆς κατὰ Μάρτιον τοῦ 196 ἀνακηρύξεως τῆς ἐνηλικιότητος Πτολεμαίου τοῦ Ε´ (Πολυβ. XVIII 38). — Ὅσα ὁ Gillischewski, *De Aetolorum praetoribus* κτλ. σ. 7 ἑ. περὶ τοῦ Σκόπα λέγει ὡς Ἡρακλειώτου δῆθεν δὲν εἶνε ὀρθά, ὡς ἀποδεικνύεται ἐκ τῶν ἐπιγραφῶν Θέρμου, ἐν αἷς ὁ Σκόπας ῥητῶς ὀνομάζεται *Τριχονεύς*.

Στ. 4. *Μάγνητες οἱ ἀπὸ Μαιάνδρου·* λέγεται καὶ οἱ ἐπὶ Μαιάνδρῳ (ῇ-ου), ὡς Μαγνησία ἡ ἐπὶ Μαιάνδρῳ.—Τί ἔδιδεν ἀφορμὴν εἰς τοιαύτας πρὸς τοὺς Αἰτωλοὺς συνθήκας τῶν πολιτειῶν τῶν ὑποκειμένων εἰς τὰς ληστρικὰς αὐτῶν ἐπιδρομάς, μαρτυρεῖ ἐπιγραφὴ ἐκ Νάξου παρὰ Dittenb., *Syll.* ἀρ. 244. Πρβ. Πολυβ. IV 16, 10: Αἰτωλοὶ γοῦν τούτῳ τῷ τρόπῳ χρώμενοι καὶ ληστεύοντες συνεχῶς τὴν Ἑλλάδα, καὶ πολέμους ἀνεπαγγέλτους φέροντες πολλοῖς κτε.

Στ. 11. *καθ᾽ ὅ,τι·* ὅπως, καθώς· πρβ. καθ᾽ ὅ,τι ὁ βασιλεὺς ἐκέλευεν Dittenb., *Syll.* ἀρ. 216, 3.

Στ. 15. *εἰ δέ τις κα ἄγηι·* ἄγειν σημαίνει βίᾳ λαμβάνειν, ἀπάγειν τι ἐπὶ τῇ βάσει ὑποτιθεμένου δικαίου· ἐνῷ ληστεύειν κυρίως εἶνε τὸ ἀλλαχοῦ ἁπαντῶν *ῥυσιάζειν*.

Στ. 16. *ἀναπράσσειν·* πρὸς ἀπόδοσιν εἰς τοὺς κυρίους των.— *ἀεὶ τὸν στραταγὸν τὸν ἔναρχον·* οὕτω λέγεται ἐν ἐπιγραφαῖς καί: τοὺς συνέδρους ἀεὶ τοὺς ἐνάρχους, ὁ γραμματεὺς ἀεὶ ὁ ἐν ἀρχαῖς ὤν, τοὺς ἄρχοντας τοὺς ἐνάρχους, τὸν στρατηγὸν ἀεὶ τὸν ἔναρχον ὄντα, ἢ τὸς στραταγὸς τὸς ἀεὶ στρατηγοῦντας καὶ τοὺς Ἀμφικτύονας τοὺς ἀεὶ Ἀμφικτυονεύοντας.

Στ. 17-20 *τῶν δὲ ἀφανέων-ζαμίαν, ἄν κα δοκιμάζωντι·* ἤτοι ὑπολογιζομένου τοῦ ἀντιτίμου (ζαμίας, ποινῆς) τῶν ἀφανῶν, εἰς αὐτὸ ἔχουσι τὸ δικαίωμα (κύριοί εἰσιν) οἱ σύνεδροι νὰ καταδικάζωσι τοὺς ληστεύσαντας (ἄγοντας) πρὸς ὄφελος τῶν ληστευθέντων.— *Καταδικάζοντας·* τουτέστι κατὰ τῶν ἀγόντων (ὡς τὰ κοινὰ βλαπτόντων), ὅπερ καὶ λέγεται ἐν ὁμοίᾳ ἐπιγραφῇ παρὰ Michel, *Recueil* ἀρ. 25 σελ. 31: τῶν δὲ ἀφανέων καταδικάζοντας τοὺς συνέδρους κατὰ τῶν ἀγόντων — ζαμίαν, ἄν κα δοκιμάζωντι, κυρίους εἶμεν (ἄλλως ἐν ἐπιγρ. παρὰ Dittenb., *Syll.* ἀρ. 247: καὶ τοὺς συνέδρους καταδικάζοντας τοῖς Κείοις τὰν τῶν ἀγόντων αὐτοὺς ζαμίαν, ἄγ κα δοκ., κυρίους εἶμεν). Ἐκ τούτων δὲ τῶν ἐπιγραφῶν φαίνεται ὅτι τὸ ἐπὶ τοῦ λίθου τῆς ἡμετέρας ἐπιγραφῆς: κυρίοις κατὰ παραδρομὴν οὕτω χαραχθὲν ὑπὸ τοῦ χαράκτου ἕνεκα τοῦ προηγουμένου: ἀδικουμένοις, ὀρθῶς διωρθώθη ἤδη ὑπὸ Dittenberger εἰς: κυρίους.— *κυρίους εἶμεν·* συντάσσεται πρὸς τὰς μετοχάς: καταδικάζοντας καὶ ἐκπράσσοντας καὶ ἀποδιδόντας. Πρβ. καὶ Ditt., *Syll.* ἀρ. 247: τὸν στραταγὸν ἀεὶ τὸν ἔναρχον [τα] τὰ ἐν Αἰτωλίαν καταγόμενα ἀναπράσσοντα (οὕτως ὀρθότερον κατὰ Fränkel ἀντὶ καταδικάζοντα) κύριον εἶμεν.

Στ. 21. *ψᾶφον ἱερομναμονικάν·* ταύτην ἐμφανίζονται ἔχοντες οἱ Μάγνητες, παραχωρηθεῖσαν αὐτοῖς ὑπὸ τῶν Αἰτωλῶν, ἐν ἐπιγραφῇ παρὰ Collitz, *Dialektinschr* ἀρ. 2529, ἐν ᾗ ἕνδεκα μὲν καταλέγονται ἱερομνήμονες Αἰτωλοί, εἷς δὲ Κεφαλλὴν εἷς δὲ Μάγνης· ὁμοίως καὶ ἀρ. 2530.

Στ. 22. ἐν *[Θέρμον καὶ ἐν Δελφούς·* οὕτω λέγεται καὶ ἐν ἄλλαις ἐπιγραφαῖς: τὰν μίαν (στάλαν) ἐν Θέρμον, τὰν δὲ ἐν Δελφούς.

δ)

Ἡ δεξιὰ στενὴ πλευρὰ τοῦ αὐτοῦ λίθου φέρει ἐπιγραφὴν ἠκρωτηριασμένην ἄνω καὶ ἐλλιπῆ δεξιόθεν, διότι ἐνταῦθα συνεχίζετο ἐπὶ τοῦ ἀκολούθου λίθου τοῦ βάθρου, ὅστις παντελῶς ἐξηφανίσθη. Καὶ δεξιόθεν ἐν μέρει εἶνε ἀποκεκρουμένος ὁ λίθος:

Α Ι
Κ Ο Σ Ι Ω Ν Κ Α Ι Ε Ψ Α
Τ Ι Μ Ι Α Φ Α Ν Ε Ρ Α Ν Π Ο Ι Ο Υ Ν
Χ Θ Α Ι Τ Ο Ν Τ Ε Σ Τ Ε Φ Α Ν
Τ Α Ν Α Ν Α Γ Γ Ε Λ Λ Ο Μ Ε Ν
Τ Ο Υ Σ Α Ι Τ Ω Λ Ο Υ Σ Ι Σ Ο Υ
Τ Ο Ι Δ Ε Δ Ω Κ Α Ν Τ Ι Α Ι
Α Ι Τ Ω Λ Ο Ι Π Ο Ι Ω Ν Τ Α Ι Υ
Ν Α Ρ Χ Ο Ν Κ Α Ι Μ Α Γ Ν Η
Τ Α Σ Π Ρ Ο Γ Ε Γ Ε Ν Η Μ Ε Ν
Ε Ν Τ Ο Υ Σ Φ Ι Λ Ο Υ Σ Τ Ο Υ Σ
Β Α Σ Ι Λ Η Φ Ι Λ Ι Π Π Ο Ν Ε Π Ι

ΦΙΣΣΕΩΝΚΑΤΑΧΩΡΙΞΑ
ΣΤΡΑΤΑΓΕΟΝΤΟΣΑΓΕ
ΓΡΑΦΑΕΝΤΕΔΕΛΦΟΥΣ

Στ. 1. ΑΙ. ἀκολουθεῖ κάθετος κεραία ὥστε πρέπει νὰ συμπληρωθῇ ΑΙΤΩΛΟΙ ἢ οὕτω πως. Καὶ πρὸ τοῦ ΑΙ διακρίνεται ἕτερον ΑΙ, ἀλλὰ τὰ πρὸ τούτου εἶνε παντελῶς ἀδιάκριτα. — Ὑπεράνω τοῦ 1ου στίχου ἐξέπεσον δύο τοὐλάχιστον στίχοι.

Στ. 2. ΚΟΣΙΩΝ ἴσως εἶνε λείψανον ἀριθμοῦ ἀνδρῶν ἀποτελούντων ἀρχήν τινα· π. χ. ἐν Τεγέᾳ ὑπῆρχεν ἀρχὴ τριακοσίων ἀνδρῶν, πρβ. Cauer, *Delectus* σελ. 137 ἀρ. 117: οἱ τριακόσιοι διαγνόντω. — Ἀλλ' ἴσως προέρχεται καὶ ἐκ φράσεως ἀναλόγου π. χ. πρὸς τὴν ἑξῆς: στέφανον διδόντες ἀπὸ δραχμῶν - - κοσίων. — ΚΑΙΕΨΑ· ἴσως: ΚΑΙΕΨΑΦΙΞΑΝΤΟ (οἷον: καὶ αὐτοὶ συναύξειν τἄλλα τὰ ὑπάρχοντα αὐτοῖς ἔνδοξα καὶ ΤΙΜΙΑ, ὡς φέρεται ἀλλαχοῦ ἤ: διαφυλάξειν τὰ λοιπὰ τὰ ὑπάρχοντα καὶ τἄλλα ΤΙΜΙΑ).

Στ. 3. ΦΑΝΕΡΑΝΠΟΙΟΥΝ. ἴσως φανερὰν ποιοῦντες τὰν ἔχουσιν εὔνοιαν ποτὶ τὸ κοινὸν τῶν Αἰτωλῶν.

Στ. 4. ΧΘΑΙΤΟΝΤΕΣΤΕΦΑΝ. βεβαίως δεδόχθαι τόν τε στέφανον (μήπως ἀνειπεῖν;).

Στ. 6. ΙΣΟΥ· ἆρά γε: ἴσους καὶ ὁμοίους; Πρβ. καὶ Dittenb., *Syll.* ἀρ. 426, 12: παρασκευάζοντες ἑαυτοὺς εὐχρήστους καὶ ἴσους.

Στ. 8. ΑΙΤΩΛΟΙΠΟΙΩΝΤΑΙΥ· ἴσως: πρόνοιαν Αἰτωλοὶ ποιῶνται ὑπὲρ — ἢ τὰν ἐπιμέλειαν Αἰτωλοὶ ποιῶνται ὑπέρ.

Στ. 9. ΝΑΡΧΟΝ· πιθανῶς: τὸν στραταγὸν ἀεὶ τὸν ἔναρχον.

Στ. 12. ΒΑΣΙΛΗΦΙΛΙΠΠΟΝ. βεβαίως πρόκειται περὶ τοῦ Φιλίππου Ε΄.

Στ. 13. ΦΙΣΣΕΩΝ. ἴσως λείψανον τοῦ Ἀμφισσέων. — ΚΑΤΑΧΩΡΙΞΑ· πρβ. τὰ ὅπως δὲ καὶ ἐν τοῖς νόμοις καταχωρισθῇ ἤ: τοὺς δὲ νομογράφους καταχωρίσαι τοῦτο τὸ δόγμα εἰς τοὺς νόμους.

Στ. 15. ΓΡΑΦΑ· ἀντίγραφα ἢ ἀναγραφά.

Ἡ ἐπιγραφὴ αὕτη κατὰ πᾶσαν πιθανότητα ἔχει σχέσιν, ἴσως μάλιστα ἄμεσον σχέσιν πρὸς τὸ προηγούμενον ὑπὲρ τῶν Μαγνήτων ψήφισμα τοῦ κοινοῦ τῶν Αἰτωλῶν. Ἐγράφη βεβαίως *στραταγέοντος Ἀγελίου* (στ. 14) καί, ὡς φαίνεται, κατὰ τὴν αὐτὴν δευτέραν στρατηγίαν αὐτοῦ. Ἀλλὰ ποῖον ἆρά γε ἦτο τὸ περιεχόμενον αὐτῆς καθόλου; Ἐκ τοῦ 2ου καὶ 3ου στίχου ἤθελεν εἰκάσει τις, ὅτι ἴσως πρόκειται περὶ ἄλλου ψηφίσματος τοῦ κοινοῦ τῶν Αἰτωλῶν, ἐπαινούντων νῦν καὶ στεφανούντων τοὺς πρεσβευτὰς τῶν Μαγνήτων, οἵτινες διεπραγματεύθησαν τὴν ἐν τῷ προηγουμένῳ ψηφίσματι γ) συνθήκην. Ἀλλὰ καὶ ἂν τοῦτο ἀληθεύῃ, τὰ κατωτέρω ὅμως (στ. 5 ἑ.) περιέχουσι βεβαίως καὶ ἄλλα πράγματα. Ἴσως καὶ οἱ Μάγνητες ἀνταποδίδοντες τὰ ὑπὸ τῶν Αἰτωλῶν παρεχόμενα αὐτοῖς, αναγνωρίζουσιν εἰς αὐτοὺς δικαιώματα ἰσοπολιτείας καὶ τὰ τοιαῦτα (πρβ. στ. 6. τοὺς Αἰτωλοὺς ἴσους κτλ), ὁπότε ἤθελεν ὑποθέσει τις ὅτι περιείχοντο ἴσως ἐνταῦθα ἀποφάσεις προκληθεῖσαι ἐκ τῶν ἀνακοινώσεων τῶν εἰς Μαγνησίαν ἐπανελθόντων δύο πρεσβευτῶν περὶ τῆς ἐν Αἰτωλίᾳ ἀποδοχῆς τῶν προτάσεων τῶν Μαγνήτων καὶ τῆς εἰς αὐτοὺς ἀπονομῆς μιᾶς ἱερομνημονικῆς ψήφου. Οὕτω π. χ. ψήφισμα τῶν Αἰτωλῶν ὑπὲρ τῶν Μυτιληναίων, ὅμοιον πρὸς τὸ ἀνωτέρω ὑπὲρ τῶν Μαγνήτων, προκαλεῖ ἀποφάσεις τῶν Μυτιληναίων σχετικὰς πρὸς τὰς ἀνακοινώσεις τῶν ἐξ Αἰτωλίας ἐπανελθόντων πρεσβευτῶν. (Michel, *Recueil* σελ. 31 ἀρ. 25.) Ἀλλὰ καὶ ἡ ὑπόθεσις αὕτη δὲν εἶνε ἱκανοποιητική, διότι προδήλως καὶ ἄλλα πράγματα ἀκολουθοῦσι, τὰ ὁποῖα εἶνε τῶν Αἰτωλῶν ἀποφάσεις, καθὼς δεικνύει καὶ ἡ δωρίζουσα γλῶσσα τῆς ἐπιγραφῆς, οὐχὶ δὲ τῶν Μαγνήτων. Ἴσως δὲ εἰς τὰς ἀποφάσεις ταύτας μνεία ἐγίνετο καὶ τῶν ἐν ἔτει 217 κατὰ τὴν κατάλυσιν τοῦ πολέμου συναφθεισῶν συνθηκῶν, συμπεριελαμβάνοντο δὲ νῦν καὶ οἱ Μάγνητες *ἐν τοὺς φίλους* (στ. 11). Δυστυχῶς θετικώτερόν τι συμπέρασμα ἀδύνατον εἶνε νὰ ἐξαγάγωμεν, διότι καὶ ἀδύνατον εἶνε νὰ συμπληρωθῇ ἐπαρκῶς ἡ ἐπιγραφὴ ἔν τινι οἱῳδήποτε σημείῳ.

Ἀρ. 9.

Ἐπὶ λίθων ἐξέδρας, ἀποτελούσης τόδε τὸ σχῆμα

οἵτινες πλὴν δύο ἐκλιπόντων εὑρέθησαν κατὰ χώραν καὶ ἐπὶ τῶν ὁποίων ἀναμφιβόλως ἵσταντο εἰκόνες χαλκαῖ διαφόρων μελῶν τῆς δυναστείας τῶν Πτολεμαίων, φέρονται αἱ ἑξῆς ἐπιγραφαί:

α)

Βασιλέα Πτολεμαῖον
βασιλέως Πτολεμαίου
Μακεδόνα

β)

Πτολεμαῖον βασιλέως
Πτολεμαίου Μακεδόνα

γ)

Βασίλισσαν Β[ερενίκαν]
βασιλέως Μάγα
Μακέταν

δ)

[Βασίλι]σσ[αν]......αν
[βασιλ]έως Πτ[ολεμαίου]
Μακέταν

ε)

Βασίλισσαν [Βερε]νίκαν
βασιλέως Πτολεμαίου
Μακέταν

ς)

......βασιλέως
[Πτολεμαίου] Μακεδόνα

ζ)

Ἀλ[έξανδρ]ον [βασιλ]έως
Πτολεμαίου Μακεδόνα

η)

Μάγαν βασιλέως
Πτολεμαίου Μακεδόνα

Κάτωθεν δὲ τῶν ἐπιγραφῶν β) μέχρις η) ἐν μιᾷ σειρᾷ:

θ)

Αἰτωλῶν τὸ κοινὸν ἀρετᾶς ἕνεκεν καὶ εὐεργεσίας
τᾶς εἰς τὸ ἔθνος καὶ τοὺς ἄλλους Ἕλλανας.

Ὅτι κατὰ πρῶτον λόγον πρόκειται περί τινος *βασιλεύοντος* Πτολεμαίου, οὐδεμία ἀμφιβολία ὑπάρχει, διότι εἷς καὶ μόνος τιτλοφορεῖται βασιλεύς, ἐνῷ τὰ λοιπὰ πρόσωπα φαίνονται ὅτι εἶνε «βασίλισσαι» (σύζυγοι ἢ θυγατέρες ἢ θυγατέρες καὶ μία σύζυγος) καὶ υἱοὶ πάντως, τέκνα βασιλέων. Ὁ εἷς δὲ οὗτος βασιλεύς, εἰς ὃν ἡ πρώτη ἐπιγραφὴ α) ἀναφέρεται, δὲν δύναται νὰ εἶνε ἄλλος τις ἢ ὁ *Πτολεμαῖος Γ' Εὐεργέτης*, ὡς φαίνεται ἐκ τῶν κατόπιν ἀκολουθούντων προσώπων. Καὶ ὁ μὲν *Πτολεμαῖος βασιλέως Πτολεμαίου* τῆς ἐπιγραφῆς β) εἶνε ὁ υἱὸς καὶ διάδοχος τοῦ Εὐεργέτου Πτολεμαῖος, ὁ Φιλοπάτωρ κατόπιν ἐπικληθείς· ἡ δὲ *βασίλισσα Βερενίκα βασιλέως Μάγα* ἡ σύζυγος Πτολεμαίου Γ' Εὐεργέτου, θυγάτηρ δὲ τοῦ βασιλέως τῆς Κυρήνης (περίπου 300-250) Μάγα καὶ τῆς Ἀπάμης θυγατρὸς Ἀντιόχου τοῦ Σωτῆρος. Τὰ λοιπὰ πρόσωπα πρέπει νὰ εἶνε δύο μὲν θυγατέρες τοῦ Πτολεμαίου Γ' Εὐεργέτου, τρεῖς δὲ υἱοί· ὥστε ἐν συνόλῳ κατὰ τὰς ἐπιγραφὰς ταύτας πρέπει νὰ δεχθῶμεν ὅτι ὁ Πτολεμαῖος Γ' εἶχεν *ἓξ τέκνα* τοὐλάχιστον, ἤτοι *τέσσαρας υἱοὺς* καὶ *δύο θυγατέρας*. Ἂν ἐπὶ ἑνὸς ἐκ τῶν δύο ἐκλιπόντων λίθων ἐφέρετο τὸ ὄνομα καὶ ἄλλου τέκνου, ἑβδόμου ἢ καὶ ὀγδόου ἴσως, ἀγνοοῦμεν. Καὶ τρεῖς μὲν τῶν υἱῶν ὀνομάζονται ἐνταῦθα: *Πτολεμαῖος*, ὡς ἐπίδοξος διάδοχος, *Ἀλέξανδρος, Μάγας*· ἄγνωστον δὲ μένει μόνον τοῦ *τετάρτου* τὸ ὄνομα, ὅστις ἦτο πρεσβύτερος τοῦ Ἀλεξάνδρου καὶ τοῦ Μάγα, νεώτερος δὲ τοῦ διαδόχου Πτολεμαίου καὶ τῶν δύο θηλέων, ἂν ἐτηρήθη ἐν ταῖς ἐπιγραφαῖς καὶ τῇ τοποθετήσει τῶν ἀντιστοίχων εἰκόνων ἡ καθ' ἡλικίαν σειρά. Ἡ ἑτέρα ἐκ τῶν δύο ἀδελφῶν ὠνομάζετο βεβαίως *Βερενίκα*, ὡς ἡ μήτηρ· διότι τὰ σωζόμενα γράμματα...ΝΙΚΑΝ τῆς ἐπιγραφῆς ε) οὐδεμίαν περὶ τούτου ἀμφιβολίαν ἀφήνουσι· ἡ δὲ ἄλλη, ἐκ τοῦ ὀνόματος τῆς ὁποίας ἐν τῇ ἐπιγραφῇ δ) δὲν σώζεται εἰ μὴ ἡ τελευταία συλλαβή...ΑΝ, βεβαίως ὠνομάζετο *Ἀρσινόα* καὶ οὐχὶ Βερενίκα, ὅπως ἐνόμισα ἄλλοτε, διότι ὁ χῶρος ἐν τῷ λίθῳ ἀρκεῖ μόλις διὰ τὰ ἓξ γράμματα ΑΡΣΙΝΟ, οὐχὶ δὲ διὰ πλείονα τούτων ἔστω καὶ κατὰ ἓν ἤτοι διὰ τὰ ἑπτὰ γράμματα ΒΕΡΕΝΙΚ, διακρίνεται δὲ καὶ ἐλάχιστόν τι ἴχνος τόξου ἐκ τοῦ Ο πρὸ τοῦ Α, ὅπερ αἴρει πᾶσαν ἀμφιβολίαν περὶ τῆς συμπληρώσεως τοῦ κενοῦ. Ἀλλ' ἐκ τῶν ἱστορικῶν πηγῶν γνωρίζομεν ὅτι τὰ τέκνα τοῦ Πτολεμαίου Γ' Εὐεργέτου ἐκ τῆς συζύγου αὐτοῦ Βερενίκης, θυγατρὸς τοῦ

Μάγα, ἦσαν *τρεῖς μὲν υἱοί*, ὁ Πτολεμαῖος (Δ΄ Φιλοπάτωρ), ὁ Μάγας καὶ ὁ Ἀλέξανδρος, *τρεῖς δὲ θυγατέρες*, ἡ Βερενίκη, ἡ Ἀρσινόη καὶ Βερενίκη ἄλλη. Ἡ ἐπιγραφὴ ἄρα διδάσκει ἡμᾶς νῦν ὅτι πρέπει εἰς τοὺς τρεῖς γνωστοὺς υἱοὺς *νὰ προσθέσωμεν καὶ τέταρτον*, τοῦ ὁποίου ὅμως τὸ ὄνομα ἐξέπεσεν ἐκ τῆς ϛ΄) ἐπιγραφῆς. Τοὐναντίον ἐκ τῶν ἐπιγραφῶν δὲν φαίνεται ἂν ὑπῆρχε καὶ τρίτη θυγάτηρ, Βερενίκη, περὶ ἧς ὑποτίθεται ὅτι ἀπέθανε πρὸ τοῦ πατρός της, ὡς καὶ ἡ ἄλλη ἀδελφὴ Βερενίκη, ἀποθανοῦσα τὸ 238, καὶ ὁ υἱὸς Ἀλέξανδρος ὁ πρὸ τοῦ πατρὸς ὁμοίως ἀποθανών.

Αἱ ἐπιγραφαὶ ἀνήκουσι βεβαίως εἰς τοὺς πρὸ τοῦ 222 χρόνους, διότι ὁ Πτολεμαῖος Γ΄ Εὐεργέτης ἐβασίλευσε 247-222, καὶ δὴ ἐγγύτατα εἰς τοὺς περὶ τὸ 222, διότι πολυάριθμα ἤδη εἶνε τὰ τέκνα αὐτοῦ, ἐξ ὧν ἡ Ἀρσινόη τοὐλάχιστον δὲν ἐγεννήθη πολὺ πρὸ τοῦ 222, ἐπειδὴ κατὰ τὸν θάνατον τοῦ πατρός της ἦτο ἀκόμη παιδίον. Καὶ ἡ ἐν Ἑλλάδι δὲ κατάστασις, ἥτις ἔτρεψε τοὺς Αἰτωλοὺς εἰς στενώτερον πρὸς τοὺς Πτολεμαίους σύνδεσμον, φέρει ἡμᾶς εἰς τὰ περιωρισμένα ταῦτα χρονικὰ ὅρια ὡς πρὸς τὴν χρονολόγησιν τῶν ὑπ' ὄψιν ἐπιγραφῶν. Τῷ ὄντι, ἐνῷ ἐν ἀρχῇ τῆς βασιλείας Ἀντιγόνου τοῦ Δώσωνος (229-221/0) οἱ Αἰτωλοὶ εἰρήνευσαν πρὸς τοὺς Μακεδόνας, κατὰ δὲ τὸν Κλεομενικὸν πόλεμον ἔκλιναν μᾶλλον εἰς συμμαχίαν πρὸς τὸν Κλεομένη καὶ τὸν Ἀντίγονον, κατόπιν ἀφοῦ πλέον ὁ Ἄρατος παρεδόθη ὅλως εἰς τοῦτον, ἐνῷ ὁ Πτολεμαῖος μετὰ τὴν ἐν Δύμῃ μάχην ἐγκαταλιπὼν τοὺς Ἀχαιοὺς ἐστράφη ἐντελῶς πρὸς τὸν δεινὸν αὐτῶν ἀντίπαλον καὶ νικητὴν Κλεομένη, οἱ Αἰτωλοὶ παρὰ τὰς εἰρηνικὰς πρὸς τὸν Ἀντίγονον σχέσεις δὲν ἦτο δυνατὸν νὰ μὴ συνδεθῶσι στενώτερον πρὸς τοὺς βασιλεῖς τῆς Αἰγύπτου. Ὅτε δὲ κατὰ τὸν χειμῶνα περίπου τοῦ 224 ὁ Ἀντίγονος ἐν Αἰγίῳ ἐκήρυξεν ἐπισήμως τὴν συμμαχίαν αὐτοῦ πρὸς τοὺς Ἀχαιούς, ἔτι δὲ πρὸς τοὺς Θεσσαλούς, Βοιωτούς, Φωκεῖς, Ἀκαρνᾶνας, Ἠπειρώτας, οἱ Αἰτωλοὶ ᾐσθάνθησαν βεβαίως τὸ βάρος τῆς δυνάμεως ταύτης καὶ συμμαχίας, ἥτις ὁπωσδήποτε ἠγείρετο ὡς φοβερὸν πρόχωμα κατὰ τῆς ἰδίας ἑαυτῶν πολιτικῆς. Ἀλλὰ καὶ ἡ ἐν Ἀλεξανδρείᾳ κυβέρνησις, ἥτις ἀντηγωνίζετο πρὸς τὴν ἐν Ἑλλάδι δευτέραν μεγάλην δύναμιν, τὴν Μακεδονίαν, εὕρισκε νῦν συμφέρον νὰ ἐνισχύσῃ τοὺς αὐτόθι φυσικοὺς ἀντιπάλους τῶν Μακεδόνων, ἐνῷ μέχρι πρὸ ὀλίγου ἡ πρὸς τοὺς Ἀχαιοὺς εὔνοια ἐκανόνιζε τὴν αὐτόθι πολιτικήν της. Κατὰ τοῦτον λοιπὸν τὸν χρόνον, τὸν μεταξὺ τοῦ χειμῶνος τοῦ 224 καὶ τοῦ θανάτου τοῦ Πτολεμαίου Γ΄ Εὐεργέτου, πρέπει νὰ ἔλαβον οἱ Αἰτωλοὶ τοιαύτας ἀφορμὰς εὐνοίας ἐκ μέρους αὐτοῦ, ὥστε νὰ τιμήσωσι καὶ τοῦτον καὶ τὴν οἰκογένειάν του ὅλην διὰ τῶν εἰκόνων, εἰς ἃς ἀναφέρονται αἱ ἀνωτέρω ἐπιγραφαί.

Μακέταν· ἀπαντᾷ τὸ ἄρσεν. Μακέτας=Μακεδών, κατὰ τὸ Ἀλκέτας, ὅπερ εἶνε μακεδονικὸν καὶ ἠπειρωτικὸν ὄνομα· τὸ θηλ. Μακέτις καὶ Μακέτα. Καὶ Μάκεσσα ὑπάρχει ἐπὶ τῇ σημασίᾳ τοῦ μακεδονική, οἷον Ἡμαθία Μάκεσσα. Μακετία δὲ ἢ Μακεττία λέγεται ἡ Μακεδονία. Πρβ. Kretschmer, *Einleituug in die Geschichte der griechischen Sprache* σελ. 285.

Ἀρ. 10.

Ἐπὶ βάθρου, ὅπερ ἔφερέ ποτε ἀνδριάντα:

Ἁ πόλις τῶν Λαμιέ[ων τὸν
στραταγὸν τῶν Αἰτ[ωλῶν
Ἀγήταν Λοχάγου Καλ[λιπο-
λίταν

Ὁ στρατηγὸς *Ἀγήτας* ἀναμφιβόλως εἶνε ὁ αὐτὸς καὶ ὁ ὑπὸ τοῦ Πολυβίου ἐν V 91, 1 ἀναφερόμενος ὡς στρατηγήσας τῶν Αἰτωλῶν ἐν ἔτει 218/217. Ἂν τότε τὸ πρῶτον ἢ τὸ δεύτερον, εἶνε ἄδηλον. Ἀλλ' ὁπωσδήποτε φαίνεται ὅτι ἠκολούθησε μετὰ χρόνον ἱκανὸν καὶ ἄλλη αὐτοῦ στρατηγία καὶ δὴ ἡ ἐν ἔτει 201/200, ὡς θέλει ὁ Gillischewski (*De Aetolorum praetoribus etc.*, Dissert., 1896). Ἂν τοῦτο εἶνε ἀληθές, τότε πρέπει νὰ δεχθῶμεν ὅτι μεταξὺ τῶν ἐτῶν 218/217 καὶ 201/200 μεσολαβεῖ καὶ ἄλλη αὐτοῦ στρατηγία, διότι διόλου δὲν εἶνε πιθανὸν ὅτι μετὰ δεκαοκτὼ ὅλων ἐτῶν διαθεσιμότητα οὕτως εἰπεῖν ἐξελέχθη ὁ Ἀγήτας αὖθις στρατηγός· ὡς ἐκ τῆς σειρᾶς τῶν Αἰτωλῶν στρατηγῶν φαίνεται, οἱ αὐτοὶ ἄνδρες, ἂν μὴ συχνότερον, ἀλλὰ κατὰ ὀκταετίαν ὅμως πάντως ἀνελάμβανον τὴν ἀνωτάτην τῆς πολιτείας ἀρχήν. Τοιουτοτρόπως καθίσταται ἀβέβαιον εἰς ποῖον ἐκ τῶν μεταξὺ 218 καὶ 201 ἐτῶν ἀνήκει ἡ ἡμε-

τέρα ἐπιγραφή. Ἀλλ' ἐπὶ τοῦ αὐτοῦ λίθου καὶ ὑπὸ τὴν ἀνωτέρω ἐπιγραφὴν εἶνε κεχαραγμένη μικροτέροις γράμμασιν ἡ ἀκόλουθος·

Ἀρ. 11.

Στραταγέοντος τῶν Αἰτωλῶν Στράτωνος, ἱππαρχέοντος Λαδίκου Ἀρσινοέος, γραμματ[εύοντος Ταυρίωνος Μυστακέος ἔδοξε τοῖς Αἰτωλοῖς [τῷ δεῖνι Ἀ-ρίστωνος καὶ τῶι ἀδελφῶι αὐτοῦ Μενεκράτει, Σμυρναίοις, δεδόσθαι πολιτείαν κατὰ τὸν νόμ[ον.

Εἶνε προφανὲς λοιπὸν ὅτι ἡ ὑπ' ἀρ. 10 εἶνε προγενεστέρα τῆς ὑπ' ἀρ. 11, καθόσον μάλιστα ὁ λίθος εἶνε αὐτὸ τὸ βάθρον τοῦ ἀνδριάντος καὶ σύγχρονος ἑπομένως τῇ ἀνεγέρσει αὐτοῦ ἡ πρώτη ἐπιγραφή. Ἀλλ' ὁ *Στράτων* οὗτος δὲν δύναται νὰ τεθῇ εἰς ἄλλο ἔτος ἢ εἴς τι ἐκ τῶν μεταξὺ 216 καὶ 213 ἢ περίπου 209 - 205 μόνων κενῶν ἐτῶν τῆς σειρᾶς 221 - 170, οὐχὶ δὲ εἴς τι τῶν πρὸ τοῦ 221. Διότι ἂν προηγεῖτο τοῦ ἔτους τούτου, τότε καὶ τοῦ Ἀγήτα θὰ ὑπῆρχε προηγουμένη τις στρατηγία, ὁπότε ἡ *ἱκανῶς ὑπὲρ* τὰ εἴκοσιν ἔτη (μεταξύ που τοῦ 225 καὶ 200) δρᾶσις αὐτοῦ ὡς στρατηγοῦ θὰ ἦτο ἕνεκα τῆς ἡλικίας ὅλως διόλου ἀπίθανος· εἶνε γνωστὸν ὅτι οἱ Αἰτωλοὶ δὲν ἦσαν ἐκλέξιμοι ὡς στρατηγοὶ πρὸ τοῦ 30οῦ ἔτους τῆς ἡλικίας των, οὐδεὶς δὲ τῶν μεταξὺ 221 καὶ 170 στρατηγησάντων δεικνύει στάδιον δράσεως στρατηγοῦ ἐν ἐνεργείᾳ τόσον μακροχρόνιον· ἂν ὄχι διότι ἐβαρύνοντο τοὺς αὐτοὺς ἄνδρας (μόνον ὁ *Δωρίμαχος* καὶ ὁ *Χαρίξενος* πρὸ αὐτοῦ ἐστρατήγησαν *τετράκις*), ἀλλὰ διότι εἶχον χρείαν νεωτέρων ἀνδρῶν ὡς στρατηγῶν, οἱ Αἰτωλοὶ δὲν κατέφευγον φαίνεται εἰς τοὺς ὁπωσδήποτε πρεσβυτέρους, προκειμένου περὶ τῆς ἀνωτάτης διοικήσεως τοῦ στρατοῦ καὶ τῆς πολιτείας των.

Διὰ τοῦτο πρέπει νὰ ὑποθέσωμεν ὅτι ἡ ἀνάθεσις τοῦ ἀνδριάντος εἰς τὸν Ἀγήταν ἔγινε καὶ ἡ ἐπιγραφὴ ἑπομένως ἐχαράχθη κατὰ τὴν ἔτει 218/217 στρατηγίαν αὐτοῦ.

Μνημονεύεται καὶ *Λόχαγος* Ἀγήτα Καλλιπολίτης ὡς ἱερομνήμων τῶν Αἰτωλῶν ἐν Δελφοῖς ἐν ἔτει 178/7 (Dittenberger, *Sylloge* ἀρ. 293), ὅστις θὰ εἶνε ὁ αὐτὸς καὶ ἐν ἔτει 179/178 στρατηγὸς αὐτῶν. Προδήλως ὁ Λόχαγος οὗτος ἦτο υἱὸς τοῦ Ἀγήτα, ἡλικίαν ἔχων τὴν ἐκ τοῦ νόμου τῶν τριάκοντα ἐτῶν, ὅτε ἐστρατήγησε τὸ 179. Δεύτερος οὗτος λόγος ὅτι ὁ Ἀγήτας ἀνήκει εἰς τὰ εἴκοσι τελευταῖα ἔτη τοῦ γ' αἰῶνος καὶ δὲν ἤρχισε τὸ στάδιόν του πρὸ τοῦ 218, ὡς στρατηγὸς τοὐλάχιστον.

Ἀρ. 12.

Ἐπὶ λίθου ἀποτελοῦντός ποτε βάθρον ἀνδριάντος ἐνῳκοδομημένου ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ Ἅγιος Νικόλαος παρὰ τὸ χωρίον Μόκιστα. Ἡ ἐκκλησία κεῖται δύο περίπου χιλιόμετρα δυτικῶς τοῦ τεμένους τοῦ Θέρμου καὶ εἶνε κτισμένη καθ' ὁλοκληρίαν σχεδὸν ἐκ λίθων ληφθέντων ἔκ τινος παρακειμένου βεβαίως ἀρχαίου ἱεροῦ. Κατὰ τοὺς βυζαντηνοὺς χρόνους ἠγείρετο ἐνταῦθα ἡ αὐτὴ ἢ ἄλλη τις μεγαλοπρεπεστέρα ἐκκλησία· τὰς βυζαντηνὰς αὐτόθι εὑρεθείσας ἐπιγραφὰς ἴδε ἐν *Ἐπετηρίδι* Παρνασσοῦ τόμῳ 7ῳ τοῦ ἔτους 1903 σελ. 208 ἑ.

Στραταγέον]τος Στράτων[ος
. . . . .ἔδοξε τοῖς Αἰ[τω-
λοῖς Ἀριστομάχωι Λυσιμ. . . . .
Λακεδαιμονίωι δεδόσ[θαι προ-
ξενίαν καὶ ἰσοπολιτεί[αν. . . .
αὐτῶι καὶ ἐκγονοις κα. . . . . . .
. . ΝΙΩΙ
. . . . ΑΙΤΩΛΟΙ . . .
. . . . ΤΟΙΣΑΛΛΟΙΣ. . .
. . . . ΕΝΓΥΟΣ (?)
ΤΑΣΠΡΟΞΕΝΙΑΣ . . . . . .
. . . . . ΝΟΣΥ. . . . . . .

Μετὰ τὸν 6ον στίχον ἠκολούθει εἰς τὸ πρῶτον δεύτερον ἄλλο ψήφισμα προξενίας, γραφὲν ἐπὶ τοῦ αὐτοῦ στρατηγοῦ Στράτωνος ὡς φαίνεται.

Ἀρ. 13.

Εἰς τὴν αὐτὴν ἐκκλησίαν τοῦ ἁγίου Νικολάου ἐπὶ βάθρου ἐνῳκοδομημένου :

Στραταγέοντος Νικάνδρου Τριχονέος τὸ δεύτερον προξενίαν Αἰτωλοὶ ἔδωκαν κατὰ τὸν νόμον Εὔνωι(;) . . . ΟΥ Νεαπολίται. Ἔγγυος Κυδρίων Δωριμάχου Τριχονεύς.

Ὁ *Νίκανδρος Τριχονεὺς* ἐστρατήγησε τὸ δεύτερον ἐν ἔτει 184/183. Πρβ. τὰ κατ' αὐτὸν παρὰ Gillischewski, *De Aetolorum praetoribus* etc., Dissert., 1896, σελ. 50 ἑ. Ὁ *Νίκανδρος Βίττου*

Τριχονεὺς ἱερομνήμων ἐν Δελφοῖς κατὰ τὸ ἔτος 178/177 (Dittenb., *Syll.* ἀρ. 293) πρέπει νὰ εἶνε ὁ αὐτὸς καὶ ὁ στρατηγός. Ὁ *Κυδρίων Δωριμάχου Τριχονεὺς* (ἴδε ἀνωτέρω εἰς τὰ περὶ ἐπιγρ. 1. σ. 76) εἶνε βεβαίως υἱὸς τοῦ κατὰ τὰ τελευταῖα εἴκοσι περίπου ἔτη τοῦ γ´ αἰῶνος ἐπανειλημμένως στρατηγήσαντος *Δωριμάχου Νικοστράτου Τριχονέος*.

Ἀρ. 14.

Ἐπὶ τεμαχίου λίθου, τὸ ὁποῖον ἀνῆκε μὲν ἀρχῆθεν εἴς τι ἐκ τῶν καταστραφέντων ὑπὸ τοῦ Φιλίππου Ε´ μνημείων, μετὰ πολλοῦ δὲ ἄλλου ἀχρήστου καταστάντος ὑλικοῦ αὐτῶν συνενῳκοδομήθη εἰς τον ἀνατολικὸν στυλοβάτην τοῦ ναοῦ τοῦ Ἀπόλλωνος, ὅτε οὗτος ἀνεκαινίσθη πιθανῶς μετὰ τὴν ἐπὶ Φιλίππου τελευταίαν καταστροφὴν τοῦ 206. Τὰ γράμματα εἶνε μετ᾽ ἐπιμελείας ἐγκεκολαμμένα, ἀπέχοντα κανονικῶς μικρόν τι ἀπ᾽ ἀλλήλων, οὐδὲν ἴχνος ἀκρεμόνων (apices) παρουσιάζοντα.

.... ..ΟΥΝΤ.....
....ΛΥΚΡΙΤ.....
......ΤΤΙΟΥ.....

Ἐν τῷ δευτέρῳ στίχῳ ἴσως δύναται νὰ συμπληρωθῇ τὸ ὄνομα τοῦ ἐν τῇ χαλκῇ στήλῃ (ἀρ. 1 σελ. 69) μνημονευομένου στρατηγοῦ τῶν Αἰτωλῶν *Πολυκρίτου Καλλιέος*.

Ἀρ. 15.

Ἐπὶ τεμαχίου λίθου, τὸ ὁποῖον εὐκόλως ἀναγνωρίζεται ὡς ἐπιστύλιον, ἀνῆκον ἀρχῆθεν εἰς στοὰν ὑπερκειμένην τοῦ ναοῦ. Πολλὰ τεμάχια τριγλύφων, ἐπιστυλίων καὶ πωρίνων σπονδύλων, φερόντων πρόδηλα τὰ ἴχνη τῆς διὰ πυρὸς καταστροφῆς τοῦ κτιρίου, εἰς ὃ ἀνῆκον, εὑρέθησαν ἀποτελοῦντα τοῖχον, ὡς ἀνάλημμα μικρὸν παραλλήλως τοῦ ἀνατολικοῦ στυλοβάτου τοῦ ναοῦ, ὅστις πρὸς τὸ μέρος τοῦτο ἤγγιζε σχεδὸν τὴν βραχώδη ῥίζαν τοῦ ὑπερκειμένου βουνοῦ Μέγα-Λάκκου. Ἐπειδὴ ἐν τῇ ἐπιγραφῇ λόγος γίνεται περὶ *παστάδος*, συμπεραίνω ὅτι ὁ λίθος οὗτος μετὰ τῶν λοιπῶν τοῦ ἐν λόγῳ τοίχου ἀνῆκεν εἰς στοάν, ἥτις ὡς τῆς κατασκευῆς τοῦ ἐδάφους καὶ τῆς θέσεως, ἐν ᾗ εὑρέθησαν οἱ λίθοι, καθίσταται ἀναμφίβολον ὅτι ὑπερέκειτο τοῦ ναοῦ πρὸς ἀνατολὰς αὐτοῦ. Τὰ εὐμεγέθη γράμματα εἶνε μετ᾽ ἐπιμελείας ἐγκεκολαμμένα καὶ ἄνευ οὐδενὸς ἴχνους ἀκρεμόνων.

......._ΤΑΝΠΑΣΤΑΔΑ....
........\ΡΙΞΕΝΟΥΤΡΙΧΟΝΕ...
....ΣΣΕΟΣΒΡΥΤΩΝΟΣΦ....

Ὡς φαίνεται πρόκειται περὶ ἀναθέσεως *παστάδος* ἤτοι στοᾶς, *στρατηγοῦντος Χαριξένου Τριχονέος* καὶ ἄλλων ἀρχόντων, οἷον ἐπιλεκταρχεόντων τοῦ δεῖνος *Ἀμφισσέος*, *Βρύττωνος* Φυσκέος ἢ Φυταιέος.

Τὰ καταστραφέντα ὑπὸ Φιλίππου Ε´ μνημεῖα τοῦ Θέρμου εἶνε πιθανώτατα τὰ κτισθέντα κατὰ τοὺς ἐνδοξοτέρους χρόνους τῆς αἰτωλικῆς συμπολιτείας ἤτοι μετὰ τὸν ὄλεθρον τῶν Γαλατῶν τὸ 279/278 μέχρι τοῦ τελευταίου τετάρτου τοῦ γ´ αἰῶνος, ὁπότε οἱ Αἰτωλοὶ ἦγον καὶ ἔφερον τὴν Ἑλλάδα σχεδὸν πᾶσαν, λαφυραγωγοῦντες καὶ ληστεύοντες τούς τε πλησίον καὶ τοὺς μακράν. Τὰ λείψανα τῶν κτιρίων τούτων δεικνύουσι παντάπασι ἑνιαῖον χαρακτῆρα καὶ τὸ τέμενος ὅλον φαίνεται ὡς νὰ ἀπέκτησε συγχρόνως πάντα τὰ ἐν λειψάνοις σῳζόμενα κτίρια αὐτοῦ. Ἀλλὰ τοῦτο δὲν εἶνε διόλου πιθανὸν ὅτι ἔγινεν εἰς χρόνους προγενεστέρους τοῦ γ´ αἰῶνος. Κατὰ τὸ 322 ἡ Αἰτωλία δὲν εἶχεν οὐδὲ τὰς πόλεις πάσας τετειχισμένας· πρβ. Διοδώρου XVIII 24.25, ἐνῷ κατόπιν οὐδεμία πόλις καὶ κώμη κατελείφθη ἀνοχύρωτος, ὡς φαίνεται ἐκ τῶν σημερινῶν πανταχοῦ τῆς χώρας λειψάνων φρουρίων καὶ πύργων. Κατὰ δὲ τὸν γ´ αἰῶνα ἡ ἀκμὴ αὐτῆς ἄρχεται κυρίως ἀπὸ τῶν ἐνδόξων κατὰ τῶν Γαλατῶν ἀγώνων. Διὰ τοῦτο μετὰ μεγίστης πιθανότητος, ἂν μὴ μετὰ τελείας βεβαιότητος, νομίζομεν ὅτι καὶ τὰς ἐκ τοιούτων προγενεστέρων τῆς ἐπὶ Φιλίππου καταστροφῆς μνημείων προερχομένας ἐπιγραφὰς δυνάμεθα νὰ θέσωμεν εἰς τοὺς μετὰ τὸ 279 καὶ πρὸ τοῦ 220 χρόνους.

Κατὰ ταῦτα καὶ ὁ Τριχονεὺς Χαρίξενος πρέπει νὰ εἶνε ἐκεῖνος, ὅστις μετ᾽ ἄλλων πολεμικῶν ἀνδρῶν τῆς Αἰτωλίας μνημονεύεται στρατηγήσας περὶ τὰ μέσα τοῦ γ´ αἰῶνος (ἴδε ἀνωτέρω σελ. 71).

Ἀρ. 16.

......ΙΕΠΙΧΑΡΙΞΕΝ[ΟΥΣΤΡΑΤΑΓΟΥ....
.....ΚΡΑΤΕΟΣΓΡΑΜΜΑΤΙΣΤΑΑΙΤ[ΩΛΟΙ. ..
.......ΑΝΔΡΟΚΛΕΟΣΧΑ........
. ....ΠΡΟΞΕΝΙΑΝΤΑΛΛΟΣ]ΑΚΑΙ
ΤΟΙΣ]ΑΛΛΟΙΣΠΡΟΞΕΝΟΙΣΔΕΔΟΤΑΙΕΓ
[ΓΥΟΣ...... .. ..

Ἀρ. 17.

. . . ΕΠΙΧΑΡΙΞΕΝΟΥΣΤΡΑΤΑΓ.. ...
.....ΓΡΑΜΜΑΤΙΣΤΑΑΙΤΩΛΟΙ ......
....ΛΕΟΥΣΚΟ...... ....
. . . ΠΡΟ]ΞΕΝΙΑΝ..............
. . . . ΠΡΟ]ΞΕΝΟΙΣΔΕΔΟΤΑΙ.........

Ἀμφότεραι αἱ ἀνωτέρω ἠκρωτηριασμέναι ἐπιγραφαὶ ἦσαν ψηφίσματα προξενίας, κεχαραγμένα ἐπὶ στήλης εὑρεθείσης μετ᾽ ἄλλων συντριμμάτων ὁμοῦ. Ὁ στρατηγὸς ἐν ἀμφοτέραις εἶνε ὁ αὐτός. Καὶ βεβαίως ὁ Χαρίξενος οὗτος εἶνε ὁ αὐτὸς καὶ ὁ ἀνωτέρω, διότι καὶ τῶν ἐπιγραφῶν τούτων τὰ γράμματα ἀνήκουσιν εἰς τοὺς πρὸ τοῦ 220 χρόνους.

(ἀκολουθεῖ συνέχεια)

ΓΕΩΡΓΙΟΣ ΣΩΤΗΡΙΑΔΗΣ

ΕΥΡΗΜΑΤΑ ΑΝΑΣΚΑΦΗΣ

ΤΟΥ ΕΠΙ ΤΗΣ ΠΑΡΝΗΘΟΣ ΑΝΤΡΟΥ [1]

(Πίν. 3

Πρὸ πολλοῦ τὸ παρὰ τὴν Φυλὴν ἐπὶ τῆς Πάρνηθος ἄντρον εἶναι γνωστὸν διὰ τὴν ἐν αὐτῷ κατὰ τὴν ἀρχαιότητα τελουμένην λατρείαν τοῦ Πανὸς καὶ τῶν Νυμφῶν. Τὸ χαρακτηριστικὸν ὄνομα Λυχνοσπηλαιὰ διδόμενον εἰς τὸ ἄντρον ὑπὸ τῶν περιοίκων διὰ τὸ πλῆθος τῶν ἐν αὐτῷ εὑρισκομένων λύχνων, ἐπιγραφαὶ χαραγμέναι ἐπὶ τοῦ βράχου καὶ τὸ ἐντεῦθεν προελθὸν ἀνάθημα τοῦ Τηλεφάνους, ἀνάγλυφον ἀφιερωμένον εἰς τὸν Πᾶνα καὶ τὰς Νύμφας, ἤδη ἀπὸ τοῦ 1847 εἰσαχθὲν εἰς τὸ Μουσεῖον, ἐμαρτύρουν κατηγορηματικῶς περὶ τῆς λατρείας ταύτης. Περιεμένετο λοιπὸν κατὰ τὰς ὑπὸ τῆς Ἀρχ. Ἑταιρείας ἐκτελεσθείσας ἀνασκαφὰς κατὰ τὸ θέρος τοῦ 1900 καὶ 1901 νὰ ἀνευρεθῶσι πράγματα ἀναγόμενα εἰς τὴν λατρείαν τοῦ Πανὸς καὶ τῶν Νυμφῶν καὶ ἡ προσδοκία αὕτη ἐπαρκῶς, δυνάμεθα νὰ εἴπωμεν, ἐξεπληρώθη. Διότι ἂν καὶ κατὰ τὴν ἔκθεσιν τοῦ ἐνεργήσαντος τὰς ἀνασκαφὰς κ. Α. Σκιᾶ μόλις τὸ $^1/_3$ τῆς φανερᾶς ἐκτάσεως τοῦ σπηλαίου ἀνεσκάφη (Πρακτικὰ 1901 σ. 33), εὑρέθησαν πολλὰ τεμάχια ἀναθηματικῶν ἀναγλύφων, ἐξ ὧν ἀπετελέσθησαν δύο μὲν ἐντελῶς ἀκέραια, πέντε δὲ ἄλλων μέρη, ἔπειτα καὶ μικρότερα ἄλλα εὑρήματα οὐχὶ ἀνάξια λόγου. Κατὰ τὴν ἐπακολουθήσασαν ἀνασκαφὴν τοῦ σπηλαίου τῆς Βάρης ὑπὸ τῶν Ἀμερικανῶν ἐξήχθησαν βεβαίως πέντε, σχεδὸν τέλεια, συγκολληθέντα ἐκ πολλῶν τεμαχίων ἀνάγλυφα καὶ μέρη δύο ἄλλων, ἀλλ᾽ ἐκεῖ κατωρθώθη νὰ ἀνασκαφῇ ὁλόκληρον τὸ ἄντρον, ἐπειδὴ δὲν ἐδυσχεραίνετο τὸ ἔργον τῆς ἀνασκαφῆς ὡς εἰς τὴν Λυχνοσπηλαιάν, ὅπου ἔδει νὰ ἀποσπασθῇ σκληρὸς καὶ παχὺς ἀσβεστολιθικὸς

[1] Περὶ τῶν ἀνασκαφῶν καὶ τῶν εὑρημάτων συντόμως διέλαβεν ἤδη ὁ ἐνεργήσας τὰς ἀνασκαφὰς κ. Α. Σκιᾶς ἐν τοῖς Πρακτικοῖς τοῦ 1900 σελ. 38. κ. ε. καὶ 1901 σ. 32 κ. ε., μὴ εὐκαιρήσας δὲ νὰ ἀσχοληθῇ ἰδιαιτέρως εἰς τὰ εὑρήματα ἔσχε τὴν καλωσύνην να ἀναθέσῃ εἰς ἐμὲ τὴν ἐπεξεργασίαν τούτων ἐπιφυλάξας δι᾽ ἑαυτὸν νὰ γράψῃ περὶ τῶν ἐν τῷ ἄντρῳ εὑρεθεισῶν ἐπιγραφῶν ὡς καὶ τῆς ἐν αὐτῷ λατρείας, ὅπως προσεχῶς θέλουσι δημοσιευθῇ.

ἐπίπαγος κατασταλαχθεὶς ὑπὸ τῶν ἐκ τοῦ βράχου ῥεόντων ὑδάτων, ὅστις ἐκάλυπτε τὴν ἀρχαίαν ἐπιφάνειαν. Ἀλλ' ἐκτὸς τῶν ἀναγλύφων ἔχουσι ἀξίαν καὶ τὰ ἄλλα μικρὰ εὑρήματα, οἷον χρυσᾶ κοσμήματα ἢ ἀναθήματα, ἀγγεῖα ἢ τεμάχια τοιούτων, πήλινα εἰδώλια καὶ μέγα πλῆθος λύχνων. Τῶν εὑρημάτων τούτων περιγραφὴν καὶ τὴν κατὰ τὸ δυνατὸν ἑρμηνείαν ἐπιχειροῦμεν κατωτέρω ἀρχίζοντες ἀπὸ τῶν ἀναγλύφων.

Ἀνάγλυφα

Ἦτο εὔλογον ἐν τῷ ἄντρῳ τοῦ Πανὸς καὶ τῶν Νυμφῶν νὰ εὑρεθῶσι καὶ ἄλλα ὅμοια πρὸς τὸ τοῦ Τηλεφάνους καὶ τὰ γνωστὰ ἀναθηματικὰ ἀνάγλυφα, ἅτινα συνήθως παριστῶσι σπήλαιον καὶ ἐν αὐτῷ τὰς Νύμφας, τὸν Πᾶνα, καὶ ἐνίοτε τὸν Ἑρμῆν καὶ Ἀχελῷον. Τῷ ὄντι πάντα τὰ εὑρεθέντα

ΑΡΙΣΤΟΚΛΗΣ	ΠΟΛΙ-ΤΡΑΤΟΣ	ΛΥΛΟΣ	ΠΑΥΣΙΑΣ	///ΤΟ.///
ΔΙΟΠΕΙΘΗΣ	ΘΕΟΤΙΜΟΣ	ΣΤΡΑΤΩΝ	ΛΡΧΙΑΣ	ΙΜ///ΘΟΣ
ΠΥΘΕΑΣ	ΦΑΙΔΩΝ	ΕΥΧΑΡΙΔΗΣ	ΑΡΙΣΤΟΝΙΚΟΣ	ΠΥΘΟΔΩΡΟΣ
		ϽΡΑΣΥΜΟΣ	ΚΑΜΙΣΘΕΝΙΔΗΣ	/////////

Εἰκὼν 1.

τεμάχια ἀνήκουσιν εἰς τὴν τάξιν τῶν ἀναγλύφων τούτων, ἂν καί τινα διαφέρουσιν ἐντελῶς ἀπὸ τοῦ γνωστοῦ τύπου [1].

1. Τὸ διὰ τοῦ τζιγκογραφήματος εἰκ. 1, ἀπεικονιζόμενον ἀνάγλυφον συνεκολλήθη ἐκ πέντε τεμαχίων, ὧν τὰ τέσσαρα μὲν εὑρέθησαν κατὰ τὰς ἀνασκαφὰς τὸ δὲ πέμπτον, ἡ κάτω πρὸς τὰ ἀριστερὰ γωνία, εἶχεν ἤδη κατὰ τὸ 1895 εἰσαχθῆ εἰς τὸ Μουσεῖον παρ' ἰδιώτου ὑποδείξαντος τὸ ἄντρον ὡς τόπον προελεύσεως. Ἡ συναρμογὴ τῶν τεμαχίων εἶναι τελεία, ἐπειδὴ αἱ κατὰ τὰ ῥήγματα ἐπιφάνειαι διετηρήθησαν σχεδὸν ἀνέπαφοι. Εἶναι δὲ τὸ ἀνάγλυφον συνήθους πεντελικοῦ μαρμάρου καὶ ἔχει ὕψος 0,32, μῆκος 0,82 καὶ ὕψος τῶν ἀναγλύπτων μορφῶν μέχρι 0,04. Ἐκ τῶν τεσσάρων πλευρῶν ἡ κάτω στενοτέρα τῶν ἄλλων καὶ λεία ἔχει ἐπι-

[1] Τὴν νεωτάτην περὶ τῶν ἀναγλύφων τούτων ἐργασίαν ἴδε ἐν American journal of Archaeology 1903 σ. 301 κ. ε., ὅπου περιγραφομένων τῶν ἐκ τοῦ σπηλαίου παρὰ τὴν Βάρην ἀναγλύφων δύναταί τις να ἴδῃ πᾶσαν τὴν σχετικὴν βιβλιογραφίαν·

γραφὴν δηλοῦσαν τὰ ὀνόματα τῶν ἀφιερωσάντων τὸ ἀνάγλυφον, ὡς ταῦτα ἀπεδόθησαν κάτωθεν τῆς εἰκόνος τοῦ ἀναγλύφου. Φέρει δὲ ἡ αὐτὴ πλευρὰ τὴν συνήθη ὀδοντοειδῆ ἐξοχὴν χρησιμεύουσαν πρὸς στερέωσιν τοῦ ἀναγλύφου ἐπὶ τοῦ βράχου, ὅπου ἐντὸς ἀναλογου κοιλότητος ἐνεσφηνοῦτο. Ὡς πρὸς τὴν μορφὴν τὸ ἀνάγλυφον παρουσιάζει τὸ σύνηθες εἰς ἀναθηματικα ἀνάγλυφα εἰς μῆκος ἐκτεινόμενον ὀρθογώνιον σχῆμα καὶ μόνον ἡ ἀσθενὴς καμπὴ τῶν ἄνω γωνιῶν καὶ ἡ δήλωσις τοῦ βραχώδους ἐδάφους ἐπὶ τοῦ περιθωρίου ὡς καὶ τὸ κυματούμενον περίγραμμα τῶν τριῶν πλευρῶν ὑπενθυμίζουσι, ὅτι ἐνταῦθα ἔχομεν ἓν τῶν σπηλαιομόρφων ἀναγλύφων, ὅπου αἱ Νύμφαι καὶ ἡ ἀκολουθία των. Καὶ πράγματι. Ἰδοὺ αἱ φιλόχοροι Νύμφαι, ὁ ἐξάρχων τοῦ χοροῦ αὐτῶν Ἑρμῆς, ὁ ἐν τῷ σπηλαίῳ συλλατρευόμενος Ἀχελῷος κάτωθεν καὶ ὑπεράνω ἀριστερὰ ἐξηπλωμένος ἐπὶ τοῦ βράχου ὁ ἀπαραίτητος τραγόπους ἑταῖρος, ὁ Πάν. Ὁ Ἑρμῆς ἐνδεδυμενος μὲ χιτῶνα κοντὸν ἐζωσμένον ὑψηλὰ καὶ μὲ χλαμύδα κομβωνομένην ἐπὶ τοῦ δεξιοῦ ὤμου, ὑψώνων δὲ τὴν *δεξιὰν* χεῖρα κεκαμμένην κατὰ τὸν ἀγκῶνα, δι' ἧς βεβαίως ἐκράτει τὸ κηρύκιον διὰ χρώματος ἐνταῦθά ποτε παρασταθέν, διευθύνεται πρὸς τὰ ἀριστερὰ μὲ ταχέα μεγάλα βήματα κρατῶν διὰ τῆς ἀριστερᾶς τὴν δεξιὰν τῆς πρώτης Νύμφης ὡς κορυφαῖος τοῦ χοροῦ, ὅστις προφανῶς θὰ χορευθῇ ἐν τῷ σπηλαίῳ περὶ τον ὡς ἐν ἀγροικίᾳ ἐξ ἀργῶν λίθων κατεσκευασμένον βωμόν. Αἱ Νύμφαι παρίστανται ἐνδεδυμέναι διὰ ποδήρους χιτῶνος καὶ ἱματίου κατὰ τὸν αὐτὸν τρόπον ἐπὶ τοῦ σώματος ἐρριμμένου, οὕτως ὥστε τὰ δύο ἄκρα αὐτοῦ νὰ συναντῶνται καὶ συσφίγγωνται ἐπὶ τοῦ ἀριστεροῦ ὤμου. Πρὸς τὰ κάτω διακρίνεται τὸ ἱμάτιον ἀπὸ τοῦ χιτῶνος μόνον ἐπὶ τῆς μεσαίας, ὅπου ὀλίγον ὑπὲρ τὰ σφυρὰ διακρίνει τις ἀσθενῶς δεδηλωμένον τὸ κράσπεδον τοῦ ἱματίου, ἐν ᾧ ἐπὶ μὲν τῆς πρώτης οὐδὲν φαίνεται ὡς ἐκ τοῦ ἐπιπροσθοῦντος βωμοῦ ἐπὶ δὲ τῆς τελευταίας χιτὼν καὶ ἱμάτιον συμπίπτουσι καθολοκληρίαν. Προσέτι τὸ ἱμάτιον τῆς μεσαίας διαφέρει καὶ κατὰ τοῦτο ἀπὸ τοῦ τῶν δύο ἄλλων, ὅτι τὸ διὰ τοῦ στήθους διαγωνίως διερχόμενον ἄκρον τοῦ ἱματίου παρίσταται χαλαρὸν καὶ οὐχὶ συνεσφιγμένον. Ὡς πρὸς τὴν στάσιν ἡ μὲν πρώτη καὶ δευτέρα ὁρῶνται μᾶλλον κατ' ἐνώπιον ἢ ἐν κατατομῇ, ἐν ᾧ ἡ τρίτη μᾶλλον ἐν κατατομῇ και αἱ πρῶται μὲν δύο φαίνονται ὡς βηματίζουσαι κεκινημένον τι βῆμα, ἐν ᾧ ἡ τρίτη παρίσταται ἐπὶ τῶν ἄκρων τῶν ποδῶν ὀρχουμένη. Ὁ ἐν τῷ σπηλαίῳ μετὰ τῶν Νυμφῶν συλλατρευόμενος Ἀχελῷος παρίσταται ἐνταῦθα οὐχὶ ὡς προσωπεῖον (Maske) ὡς συνήθως, ἀλλ ὅπως σπανιώτερον, μὲ τὸ ἐμπρόσθιον σῶμα ταύρου ἔχοντος ἀνθρωπίνην κεφαλήν. Ἐπὶ τοῦ προσώπου κατὰ τὰ λοιπὰ πάντα ἀνθρωπίνου φαίνονται δύο μικρὰ κέρατα φυόμενα ὑπὲρ τὸ μέτωπον. Ἡ κόμη καὶ τὸ γένειον εἶναι ἱκανῶς ἄφθονα καὶ ῥοώδη. Τέλος ὑπεράνω κατὰ τον τρόπον τῶν τράγων ἢ τῶν ποιμένων ἀνακεκλιμένος θεᾶται τὸν χορὸν ὁ Πάν. Εἶναι οὗτος τραγόπους καὶ ἰθυφαλλικός, ἀνακλίνεται δὲ ἐπὶ τοῦ βράχου τὸ μὲν δεξιὸν σκέλος ἔχων ἐντεταμένον πρὸς τὰ κάτω τὸ δὲ ἀριστερὸν ὑψώνων καὶ στηρίζων ἐπὶ ὑψηλότερον κειμένης προεξοχῆς. Καὶ εἶναι μὲν οἱ πόδες κατὰ μέγα μέρος κατεστραμμένοι, ὅμως, ὅπερ ὑπολείπεται, δεικνύει ἀσφαλῶς τὴν ῥηθεῖσαν στάσιν. Ὁ πώγων φαίνεται ὑπὲρ τὸ μέτρον μέγας, διὰ τοῦτο ἠδύνατό τις νὰ εἴπῃ, ὅτι ὁ τεχνίτης θὰ ἐσκόπει ἐνταῦθα νὰ παραστήσῃ τὴν σύριγγα, ἣν θὰ ἔφερεν ὁ Πὰν πρὸς τὸ στόμα διὰ τῆς ἀριστερᾶς, ὅμως τοῦτο δὲν κατωρθώθη νὰ παρασταθῇ δι' ἔλλειψιν χώρου καὶ προνοίας ἐκ μέρους τοῦ ἐργασθέντος τὸ ἀνάγλυφον λιθοξόου. Ἡ δεξιὰ εὕρηται κάτωθεν τοῦ πώγωνος κενή.

Ἡ ἐργασία τοῦ ἀναγλύφου δὲν εἶναι ἐπιμελὴς ἀλλὰ κοινὴ χειρωνακτική, ὡς ἐκ τῆς εἰκόνος δύναταί τις νὰ κρίνῃ. Ἡ διάκρισις τῶν ὑφασμάτων τοῦ χιτῶνος καὶ τοῦ ἱματίου δὲν εἶναι, ὡς θὰ ηὔχετό τις τελεία. Ἰδίως ἐπὶ τῆς μεσαίας Νύμφης, ὅπου εἶναι ὁρατὸν ἱκανὸν μέρος τοῦ χιτῶνος τὸ ἐπὶ τοῦ στήθους, δὲν βλέπει τις διαφόρους τὰς πτυχάς, ἃς σχηματίζει ἐπὶ τοῦ κατωτέρου μέρους τοῦ σώματος τὸ ἱμάτιον μετὰ τοῦ ὑπ' αὐτὸ χιτῶνος, ἀπὸ τῶν ἐπὶ τοῦ στήθους ὑπὸ τοῦ χιτῶνος μονου σχηματιζομένων, διὸ καὶ δὲν δύναταί τις νὰ πιστεύσῃ, ὅτι τὸ ἱμάτιον καλύπτει τὰ σκέλη καὶ τὰς κνήμας τῆς Νύμφης, πρὶν ἢ μετὰ κόπου διακρίνῃ τὸ ὑπὲρ τὰ σφυρὰ κράσπεδον. Καὶ ἄλλως ὁ πολλαπλασιασμὸς τῶν πτυχῶν ὑπὸ τὸ ἐνειλημμένον μέρος τοῦ ἱματίου εἶναι τόσον δυσάρεστος, ὅσον

καὶ ἀπίθανος. Ἐπίσης αἱ πτυχαὶ αἱ διαγραφόμεναι διαγωνίως ἐπὶ ἀμφοτέρων τῶν ποδῶν τῆς πρώτης εἶναι πολὺ ἀπίθανοι καὶ ὄχι ὡραῖαι. Ἁπλούστερον καὶ μετὰ μεγαλυτέρας ἐπιτυχίας ἔχουσιν ἐκτελεσθῆ τὰ ἐνδύματα τῆς τελευταίας. Ὁ σχηματισμὸς (Stilisierung) τῶν πτυχῶν ὄπισθεν τῶν ποδῶν εἶναι πολὺ πιθανὸς διὰ τὴν ἀρκούντως σφοδρὰν πρὸς τὰ ἐμπρὸς ὀρχηστικὴν κίνησιν, ἁρμονικὴ δὲ καὶ φαιδρὰ εἶναι ἡ εἰκὼν τῶν πτυχῶν τούτων, ὅταν ἀκώλυτοι ἀπὸ τῆς ὀσφύος πρὸς τὰ κάτω καταχυνόμεναι κολποῦνται ἰσχυρῶς παρὰ τὰς κνήμας. Ἡ διαφορὰ αὕτη τῆς ἐργασίας μεταξὺ τῆς τελευταίας καὶ τῶν δύο ἄλλων ἐξηγεῖται ἐπαρκῶς, ἐὰν ἀναλογισθῶμεν, ὅτι τὸ πρότυπον διὰ τὴν τελευταίαν Νύμφην ὡς ἔχον ὡρισμένας μορφὰς ἦτο κατὰ πολὺ εὐληπτότερον διὰ τὸν ἡμέτερον λιθοξόον, ὅστις ἐξάπαντος δὲν εἰργάζετο αὐτοτελῶς, ἢ τὰ πρότυπα τῶν δύο ἄλλων Νυμφῶν, τὰ ὁποῖα διὰ τὴν κατ' ἐνώπιον στάσιν θὰ παρουσίαζον πολυπλοκωτέρας καὶ ὀλιγώτερον ὡρισμένας μορφὰς πτυχῶν. Ἐκ τῶν ἐνδυμάτων τοῦ Ἑρμοῦ ὁ μὲν χιτὼν δὲν παρίσταται μετὰ ἰδιαιτέρας λεπτότητος, ἀλλ' ἡ χλαμὺς δεικνύει ἀπαραγνώριστον φυσικὴν ἀλήθειαν. Νομίζει τις, ὅτι βλέπει βαρὺ μάλλινον ὕφασμα σχηματιζόμενον εἰς χονδροειδεῖς ἀλλὰ φυσικὰς διὰ τὸ ὑποτεθὲν ὕφασμα πτυχάς, τοῦ ὁποίου μὲ πολλὴν ἀλήθειαν ἐξαίρεται τὸ ἄκρον. Παρὰ ταῦτα ἡ ἐπιτυχία αὕτη πρέπει μᾶλλον νὰ ἀποδοθῇ εἰς τὸ ὅτι ὁ τραχὺς οὗτος λιθοξόος εἰργάσθη ἐνταῦθα ἀμελέστερον καὶ ταχύτερον, παρ' ὅσον συνήθιζεν, ἢ εἰς σπουδαίαν προσπάθειάν του νὰ παραστήσῃ τὸ ἔνδυμα ὡς ἐν τῇ πραγματικότητι τοῦτο ὑπάρχει.

Ὡς πρὸς τὴν χρονολογίαν τοῦ ἀναγλύφου δυνάμεθα νὰ χρησιμοποιήσωμεν τὴν μόνην διατηρηθεῖσαν κεφαλὴν τοῦ Ἀχελῴου δεικνύουσαν παρὰ τὸ μέτωπον, τὸν ὀφθαλμὸν καὶ τὴν παρειάν, τὴν ἐπιφάνειαν πολὺ εἰς βάθος κεκινημένην, πρᾶγμα τὸ ὁποῖον εἰς τόσον βαθμὸν μόνον μετὰ τὸ μέσον τοῦ Δ' αἰῶνος δύναται νὰ συμβαίνῃ. Συμπληρωματικῶς κατόπιν ἔρχεται ἡ ἐπιγραφή, ἡ ὁποία κατὰ τὸν χαρακτῆρα τῶν γραμμάτων μόνον μέχρι τοῦ τέλους τοῦ Δ' αἰῶνος δύναται νὰ ἀναβιβασθῇ. Αὕτη ἀποδίδοται συμφώνως πρὸς ἀντίγραφον γενόμενον μετὰ τῆς δυνατῆς ἀκριβείας, ἐπειδὴ τῶν γραμμάτων καταστάντων πολὺ ἀμυδρῶν δὲν ἦτο δυνατὸν νὰ ληφθῇ ἔκτυπον ἐπὶ χάρτου. Δέκα ὀκτὼ ἦσαν ἐν ὅλῳ οἱ ἀφιερώσαντες τὸ ταπεινὸν τοῦτο ἀνάγλυφον καὶ τούτων τὰ ὀνόματα ἀναγινώσκονται μετ' ἀσφαλείας ἐκτὸς τριῶν ὡς ἑξῆς: α' στήλη: Ἀριστοκλῆς Διοπείθης Πυθέας, β': Πολ(ύ)στρατος Θεότιμος Φαίδων, γ': (Φ)αῦλος Στράτων Εὐχαρίδης Θράσυλλος δ': Παυσίας Ἀρχίας Ἀριστόνικος Καλλισθενίδης ε': ... το .. .,.. ιμ ... θος Πυθόδωρος,..... Ὡς πρὸς τὴν ὀρθογραφίαν παράδοξον εἶναι τὸ (Φ)αῦλος, ἐν ᾧ ἔπρεπε Φάϋλλος νὰ γραφῇ. Ἢ μήπως πρέπει τότε Φαῦλος νὰ ἀναγνωσθῇ; Ὡς πρὸς τὴν γραφὴν ἀξιοσημείωτος εἶναι ἡ παράστασις τῶν δύο λ διὰ τοῦ Μ, ὅπως τοῦτο συμβαίνει δίς, διὰ τὸ ὄνομα Θράσυλλος καὶ Καλλισθενίδης.

Ἀλλ' ἂν ἐπανέλθωμεν εἰς τὴν χρονολογίαν, αὕτη δύναται νὰ ἀναφέρεται εἰς τὴν ἐργασίαν τοῦ ἀναγλύφου μόνον. Ἐπειδὴ ὁ τύπος τοῦ Ἑρμοῦ καὶ τῶν Νυμφῶν εἶναι ἀρχαιότερος, ὅπως καὶ ἡ μορφὴ τοῦ ἀναγλύφου. Διότι τὰ σώματα τοῦ Ἑρμοῦ καὶ τῶν Νυμφῶν δὲν φαίνονται τόσον ῥαδινά, ὅσον θὰ περιέμενέ τις κατὰ τὸ τέλος τοῦ αἰῶνος. Ἡ δὲ μορφὴ τοῦ ἀναγλύφου θὰ ἔχῃ πιθανῶς τὴν γένεσίν της ἀπὸ τῶν ἀρχῶν τοῦ αὐτοῦ αἰῶνος, ἐπειδὴ ἡ ἡμικυκλικὴ ἀκριβῶς σπηλαιοειδὴς μορφὴ τῶν τοιούτων ἀναγλύφων Νυμφῶν εἶναι ἀποδεδειγμένον[1], ὅτι ὑπῆρχε ἤδη κατὰ τὸ α' ἥμισυ τοῦ Δ' αἰῶνος, αὕτη δὲ εἶναι μεταβατική τις μορφὴ μεταξὺ τῆς ἀρχαίας οὔσης ἀκριβῶς ὀρθογωνίου καὶ ἀνηκούσης, καθόσον γνωρίζομεν, εἰς τοὺς χρόνους τοῦ Πελοποννησιακοῦ πολέμου, ὅπως ἐπὶ τοῦ γνωστοῦ ἀναγλύφου τοῦ Ἀρχάνδρου, ἢ καὶ ἀκόμη ἀρχαιότερον, καὶ τῆς ῥηθείσης σπηλαιοειδοῦς. Πιθανὸν ὅμως εἶναι εἰς τὴν προκειμένην περίπτωσιν καὶ τοῦτο, ὅτι ὁ τεχνίτης τοῦ ἀναγλύφου ἡμῶν δὲν παρέλαβε μορφήν τινα, ἀπὸ τῶν παλαιοτέρων χρό-

[1] Τὸ ἐκ Βάρης ἀνάγλυφον ὑπ' ἀρ. 2009 τῶν γλυπτῶν τοῦ Ἐθν. Μουσείου (ἀπεικονισμένον ἐν Amer. jour. of Arch. 1903 Pl. V) παριστῶν μετὰ περισσῆς γραφικότητος τὸ σπήλαιον δεικνύει ἐπιγραφὴν ἀνήκουσαν εἰς τὸ α' ἥμισυ τοῦ Δ' αἰῶνος. Ὀλίγον νεώτερα εἶναι τὰ σπηλαιόμορφα ἀνάγλυφα, ἀρ. 2007 καὶ 2008 ἀπεικονισμένα ἐν τῷ αὐτῷ περιοδικῷ πίν. 3 καὶ 4· Πρὸ πολλοῦ ἄλλως εἶναι γνωστὸν τὸ ἐν Βερολίνῳ ἀνάγλυφον τῆς συλλογῆς Sabouroff (ἴδε Furtwängler, Sammlung Saburoff I, T. 27), ὅπερ σπηλαιόμορφον ὂν καὶ μετὰ κυματουμένου περιθωρίου ἀνήκει ἐξάπαντος εἰς τὰς ἀρχὰς τοῦ Δ' αἰῶνος διὰ τὴν τεχνοτροπίαν του.

νων ἐν τῷ εὑρετηρίῳ τοῦ ἐργαστηρίου διατηρηθεῖσαν, ἀλλ' ὅτι ἔχων πρὸ ἑαυτοῦ τὴν ἀκατέργαστον πλάκα τοῦ μαρμάρου ἀπέβλεψεν, δι' ἄγνωστον εἰς ἡμᾶς λόγον, εἰς τὸ πῶς ταχύτερον καὶ ἀκοπώτερον νὰ τελειώσῃ τὴν ἐργασίαν καὶ διὰ τοῦτο περιωρίσθη εἰς τὸ νὰ ὑποδηλώσῃ μᾶλλον ἢ παραστήσῃ τὸ σπήλαιον, καθὼς ἦτο σύνηθες. Ἡ τελευταία αὕτη ὑπόθεσις γίνεται πιθανωτέρα, ἂν ἐνθυμηθῶμεν, ὅτι ἡ ἐν γένει ἐργασία τοῦ ἀναγλύφου πολὺ ἀπέχει τοῦ νὰ εἶναι ἐπιμελὴς καὶ δόκιμος.

Ἐκ τῆς περαστάσεως δὲν ἐμάθομεν τι νέον καὶ ἄγνωστον πρότερον. Ἄλλη τις μορφὴ ἐκτὸς τῶν συνήθων ἐπὶ ἀναγλύφων Νυμφῶν παριστωμένων δὲν παρουσιάζεται οὐδὲ νέος τις τρόπος παραστάσεως. Μόνον ὅτι διὰ τοῦ Ἀχελῴου τούτου προστίθεται ἓν ἀκόμη παράδειγμα εἰς τὰ ὀλίγα ὑπάρχοντα, καθ' ἃ οὗτος παρίσταται μετ' ἀνθρωπίνης κεφαλῆς καὶ ταυρείου σώματος[1]. Τὴν μορφὴν ταύτην ὠνομάσαμεν εὐθὺς ἐν ἀρχῇ τῆς περιγραφῆς Ἀχελῷον. Ἀλλ' ἐπειδὴ περὶ τῆς ὀνομασίας ταύτης δὲν ὑπάρχει παρὰ τοῖς ἀρχαιολόγοις τόση βεβαιότης, ὅση περὶ τοῦ Ἑρμοῦ καὶ τῶν Νυμφῶν ἀνάγκη νὰ σημειωθῇ δι' ὀλίγων, τί περὶ τούτου εἶναι παραδεδεγμένον. Ἐκτὸς πάσης ἀμφιβολίας κεῖται, ὅτι ἡ ἐπὶ ἀναγλύφων Νυμφῶν μετὰ ἢ ἄνευ ταυρείου σώματος ἢ κεράτων καὶ ὤτων ταύρου παριστανομένη κεφαλὴ ἀπεικονίζει ποτάμιόν τινα θεόν. Τοῦτο βεβαιοῦται ἀφ' ἑνὸς μὲν διὰ τῆς βιβλιογραφικῆς παραδόσεως[2] καὶ ἀφ' ἑτέρου διὰ τῶν ὄχι ὀλίγων ἰδίως ἐπὶ νομισμάτων παραστάσεων τέχνης, ὅπου ὁ ποτάμιος θεὸς παρίσταται ὡς ταῦρος ἢ ὡς ἄνθρωπος μετὰ μέρους ἐκ τῶν χαρακτηριστικῶν μελῶν τοῦ ταύρου. Οὐδεὶς δὲ ἄλλος θεὸς ἢ δαίμων παρίστατο οὕτω ἐκτὸς τοῦ Διονύσου καὶ τούτου σπανίως, ὅστις ὅμως δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ ὑπάρχῃ ἐπὶ τῶν ἀναγλύφων τῶν Νυμφῶν, πρῶτον μέν, διότι οὐδεμία ὑπάρχει στενὴ σχέσις μεταξὺ τοῦ Διονύσου καὶ τῶν κρηναίων ἢ ὀρεστιάδων Νυμφῶν, ὁποῖαι εἶναι αὗται ἐπὶ τῶν ἀναγλύφων, ἔπειτα δὲ διὰ τὴν ἔλλειψιν παντὸς χαρακτηριστικοῦ σημείου (στεφάνου ἐκ κισσοῦ ἢ θύρσου). Ἀλλ' ἂν περὶ τοῦ ποταμίου θεοῦ οὐδεμία ὑπάρχει ἀμφιβολία, ὑπάρχει ὅμως ζήτημα περὶ τοῦ τίς εἶναι κατ' ὄνομα ὁ ποτάμιος οὗτος θεός. Βεβαίως ἡ γραπτὴ παράδοσις ἀναφέρει πολλάκις τὴν κοινὴν λατρείαν τῶν Νυμφῶν καὶ τοῦ Ἀχελῴου, ὅμως καὶ ἡ μετὰ τῶν γνωριμωτάτων ἀττικῶν ποταμῶν τοῦ Κηφισοῦ καὶ Ἰλισοῦ[1] σχέσις ἐπίσης μαρτυρεῖται ἂν καὶ σπανιώτερον. Ἐντεῦθεν ἕπεται ὅτι βεβαιότης ὡς πρὸς τὴν ὀνομασίαν δὲν δύναται νὰ ὑπάρξῃ, ἐκτὸς ὅταν φυσικὰ ὑπάρχῃ ἐπιγραφή, ὅπως ἐπί τινος ἀναγλύφου προερχομένου ἐκ τῶν παρὰ τὸν Ἰλισὸν ἀνασκαφῶν (ἀπεικονισθέντος ἐν τῇ Ἐφημερίδι ταύτῃ 1894 πίν. 7), ὅπου κάτωθεν προσώπου ἀνθρωπίνου μετὰ κεράτων καὶ ταυρείων ὤτων ἀναγινώσκεται: *Αχελωιος*. Ἐπειδὴ ὅμως ὡς ὁ κατ' ἐξοχὴν ποτάμιος θεὸς ἐλατρεύετο ὁ Ἀχελῷος καὶ πάντως στενότερον μετὰ τῶν Νυμφῶν συνεδέετο ἤ τις ἄλλος, εἶναι ὡρισμένως βέβαιον, ὅτι τὰς περισσοτέρας φορὰς ἐπὶ τῶν ἀναγλύφων τῶν Νυμφῶν ἔχομεν τὸν Ἀχελῷον, πιθανὸν δέ, ὅτι ἔχομεν τὸν αὐτὸν καὶ ἐπὶ πάντων τῶν ἀναγλύφων τούτων. Οὕτως δὲν ἀποκλείεται εἴς τινας, ὀλίγας πάντως, ἀγνώστους εἰς ἡμᾶς περιπτώσεις καὶ ἡ ὀνομασία Κηφισὸς ἢ Ἰλισός, ἀλλὰ μετὰ τῆς ἐπιφυλάξεως ταύτης δυνάμεθα ἡσύχως νὰ καλοῦμεν πάντοτε Ἀχελῷον πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦ νὰ εἴμεθα ὁριστικώτεροι ὡς πρὸς τὴν ὀνοματοθεσίαν καὶ χάριν εὐκολίας.

2. Ἐν εἰκόνι 2 παρίσταται τὸ ἀριστερὸν κάτω μέρος ἀναγλύφου ἐκ συνήθους πεντελικοῦ μαρμάρου ὕψους 0,30 μήκους 0,20 καὶ μεγίστου ὕψους τοῦ ἀναγλύφου αὐτοῦ 0,015: Ὅτι ἔχομεν τοῦ αὐτοῦ εἴδους ἀνάγλυφον, οἷον τὸ ἀνωτέρω περιγραφέν, μανθάνομεν ἀποβλέποντες πρὸς τὸν ἀριστερὰ μετὰ ταυρείου σώματος πάλιν παριστώμενον Ἀχελῷον. Ὅμως τὸ σωζόμενον ἀριστερὸν ἄκρον τοῦ ἀναγλύφου μαρτυρεῖ, ὅτι δὲν ἔγινεν ἐδῶ

[1] Ἐπὶ τεμαχίου ἀναγλύφου ἐν Ἀκροπόλει ποτὲ ὑπάρχοντος (Bulletino 1870 p. 68), ὅπερ πανταχοῦ ἀναζητήσας ὅμως δὲν εὗρον, καὶ ἀπεικονισθέντος ὑπὸ τοῦ Schöne, ἐν Griechische Reliefs 118, ὁ Ἀχελῷος παρίσταται οὕτως καὶ κατὰ 3/4 περίοπτος. Ἐπίσης ἀλλ' ἐν κατατομῇ ἐπὶ τοῦ λαμπροῦ ἀναγλύφου ἐν Βερολίνῳ: Beschreibung der and. Skulpturen zu Berlin № 709A. Καὶ ἐπὶ τοῦ ἐν τοῖς λατομείοις τῆς Πάρου γνωστοῦ ἀναγλύφου παρίσταται ὁμοίως και κατ' ἐνώπιον.

[2] Roschers Lex., Flussgötter.

[1] Οὕτως ἐπὶ τοῦ γνωστοῦ ἀναγλύφου τοῦ Ἐχέλου (Ἐθν. Μουσεῖον 1783 Ἀρχαιολ. Ἐφημ. 1893 Πιν. 10) ἐκ τῶν δύο παριστανομένων ποταμίων θεῶν ἀδύνατον νὰ μὴ εἶναι ὁ εἷς τοὐλάχιστον Κηφισὸς ἢ Ἰλισός. Πιθανῶς παρίστανται καὶ οἱ δύο καὶ παρ' αὐτοὺς αἱ Νύμφαι. Περὶ κοινῆς λατρείας τοῦ Πανὸς τῶν Νυμφῶν τοῦ Ἀχελῴου καὶ τοῦ Κηφισοῦ ἴδε Παυσ. 1,38,2.

ἡ δήλωσις τοῦ βραχώδους ἐδάφους, ὅπως συνήθως. Μόνον ὑπεράνω τῆς κεφαλῆς τοῦ Ἀχελῴου καὶ τῆς ἀνδρικῆς μορφῆς ἀρχίζει ἐλαφρός τις κυματισμὸς τοῦ ἐδάφους, ὅστις πιθανῶς ὑψηλότερον θὰ ἐγίνετο ἐμφαντικώτερος πρὸς δήλωσιν τοῦ τόπου. Δὲν φαίνεται δέ, ὅτι τὸ ἀνάγλυφον θὰ ἐκάμπτετο τοξοειδῶς κατὰ τὰς ἄνω γωνίας, ἐπειδὴ ἡ κάμψις ἔπρεπε, νομίζω, νὰ προπαρασκευασθῇ ἤδη ἐπὶ τῆς σωζομένης ἀριστερᾶς πλευρᾶς, ἥτις ὅμως καὶ ἐφ᾽ ἱκανοῦ ὕψους διατηρεῖται εὐθεῖα καὶ κάθετος πρὸς τὴν πλευρὰν τῆς βάσεως. Ἀλλ᾽ ἡ κάμψις αὕτη εἶναι πιθανόν, ὅτι θὰ συνέβαινεν ἐπὶ τῆς ταινίας ἐκείνης τοῦ ἀνωμάλου ἐδάφους τῆς ἀρχομένης εὐθὺς ὑπὲρ τὴν κεφαλὴν τοῦ Ἀχελῴου, ἐν ᾧ αἱ ἐξωτερικαὶ πλευραὶ θὰ παρέμενον εὐθεῖαι. Τοιαύτην μορφὴν ἔχει τὸ ἀνωτέρω μνημονευθὲν ἀνάγλυφον τοῦ Τηλεφάνους τὸ ἐκ τοῦ αὐτοῦ ἄντρου προερχόμενον. Ἀλλ᾽ ἐπὶ τοῦ προκειμένου ἀναγλύφου ἡ ταινία αὕτη τοῦ βραχώδους ἐδάφους δὲν παρεστάθη μέχρι τῶν κάτω, ἐπειδὴ ὁ χῶρος οὗτος ἐπεφυλάχθη διὰ τὴν παράστασιν τοῦ Ἀχελῴου καὶ τῆς ἀνδρικῆς μορφῆς. Ὡς πρὸς τὴν παράστασιν ἔχομεν τὸν Ἀχελῷον, ὅπως ἐν τῷ περιγραφέντι ἀναγλύφῳ μετὰ τῆς διαφορᾶς, ὅτι τὸ ἐνταῦθα ὁρώμενον κέρας εἶναι ἀληθῶς ταύρειον ὡς πρὸς τὰ ἐμπρὸς καὶ ἄνω διευθυνόμενον, ἐν ᾧ τὰ δύο μικρὰ κέρατα ἐπὶ τοῦ προηγηθέντος ἀναγλύφου ὁμοιάζουσι μᾶλλον πρὸς τὰ τοῦ τράγου[1]. Ἡ πλησίον ἱσταμένη ἀνδρικὴ μορφὴ ἀνήκει ἀναμφιβόλως εἴς τινα ἱκέτην. Τοῦτο συνάγομεν ἐκ τῆς ὅλης στάσεως τοῦ ἀνδρός, ἐπειδὴ ἡ δεξιὰ χείρ, ἥτις ἔδει νὰ ὑψοῦται κατὰ τὸν γνωστὸν τρόπον πρὸς ἀπονομὴν τῆς λατρείας, δὲν διατηρεῖται. Πρὸς τὰ δεξιὰ ἀναγνωρίζει τις εὐκόλως τὸν γύψον, ὅστις ἐτέθη ἐκεῖ πρὸς συγκόλλησιν καὶ συγκράτησιν μερῶν τινων τοῦ ἱματίου τοῦ ἱκέτου. Ἀλλ᾽ ὅπερ ἀκόμη δυνάμεθα νὰ ἀναγνωρίσωμεν εἶναι ἡ δεξιὰ κνήμη τοῦ ζωηρῶς βηματίζοντος Ἑρμοῦ, τοῦ ὁποίου πτυχή τις τῆς διανεμιζομένης χλαμύδος φαίνεται ἄνω ἀπέναντι τῆς κεφαλῆς τοῦ ἀνδρός, καὶ μέρος τοῦ μονολίθου ἀκατεργάστου βωμοῦ. Ἐπὶ τῆς κάτω οὐχὶ λείας πλευρᾶς ἀναγινώσκεται σαφῶς: Αριστιων. Διὰ τοῦ ὀνόματος ὀνομάζεται ὁ ἀφιερώσας τὸ ἀνάγλυφον ἢ εἷς τις ἐξ αὐτῶν, ἂν ἦσαν πλείονες τοῦ ἑνός. Ἐκ τοῦ σχήματος τῶν γραμμάτων δὲν δυ-

Εἰκὼν 2.

νάμεθα νὰ ὁρίσωμεν ἀκριβέστερον τὸν χρόνον τῆς ἐπιγραφῆς ἢ ὅτι αὕτη ἐχαράχθη κατὰ τὸν Δ´ π. Χ. αἰῶνα. Ἐπίσης καὶ αἱ παριστανόμεναι μορφαὶ μικραὶ καὶ δυσδιάκριτοι ἄλλως δὲν λέγουσιν εἰς ἡμᾶς τι μᾶλλον ὡρισμένον. Παρὰ ταῦτα πιθανώτερον φαίνεται τὸ α´ ἢ τὸ β´ ἥμισυ τοῦ αἰῶνος ὡς ὁ χρόνος, εἰς ὃν ἀνήκει τὸ ἀνάγλυφον.

3. Τὸ ἐν τῇ παρακειμένῃ εἰκόνι, ἀρ. 3, ἀπεικονιζόμενον τεμάχιον ἀναγλύφου δεικνύει εἰς ἡμᾶς μίαν πολὺ ὡραίαν κεφαλήν, ἀλλ᾽ εἶναι τμῆμα μικρὸν ἱκανῶς μεγάλου ἀναγλύφου πανταχόθεν ἀπο-

[1] Ἀξιοσημείωτον, ὅτι ἐνταῦθα μόνον καὶ ἐπὶ τοῦ ἐν Βερολίνῳ ἐν Beschreibung κ.τ.λ. 709α, ὅπως καὶ ἐπὶ πασῶν τῶν περιπτώσεων, ὅπου ὁ Ἀχελῷος παρίσταται ὡς προσωπεῖον, ἔχομεν ἀληθῶς ταύρεια κέρατα, πάντοτε δὲ ἄλλοτε ἐπὶ τῶν ἀναγλύφων φαίνονται δύο μικρὰ ὀρθὰ κέρατα ὡς τὰ τοῦ αἰγιδίου ἢ τοῦ νεαροῦ ἀνθρωπομόρφου Πανός. Ὅτι ἡ παραποίησις αὕτη τῶν ἀρχικῶν ταυρείων κεράτων εἶναι νεωτέρα, εἶναι ἀφ᾽ ἑαυτοῦ φανερόν. Τὸ αὐτὸ πρᾶγμα βεβαιώνεται ἀκόμη καὶ διὰ τῆς σειρᾶς τῶν νομισμάτων ἐκείνων ἐκ τῶν σικελικῶν ἢ ἰταλικῶν πόλεων, αἵτινες ἀπετύπωνον ἐπὶ τῶν νομισμάτων των ἐπὶ μακρὸν χρονικὸν διάστημα τὸν παρ᾽ αὐταῖς τιμώμενον ποτάμιον θεόν. Συμβαίνει δηλ., ὥστε ἐπὶ νεωτέρων νομισμάτων ἀναγομένων εἰς τὸν Δ´ π. Χ. αἰῶνα νὰ παρίστανται κατὰ τὸν νεωτερικὸν τρόπον τὰ κέρατα ἐν ᾧ ἐπὶ τῆς πληθύος τῶν νομισμάτων τοῦ Ε´ αἰῶνος τὰ κέρατα τῶν ἀνθρωποπροσώπων ταύρων εἶναι ταύρεια (Ἴδε Κατάλογον τοῦ Βρετ. μουσείου ὡς πρὸς τὰ νομίσματα τῆς Γέλας ἰδίως, Sicily σ. 73).

κεκρουμένον πλὴν τῆς πρὸς τὰ δεξιὰ πλευρᾶς. Τὸ τεμάχιον εἶναι ἐκ πεντελικοῦ μαρμάρου συνήθους, ὕψους 0,23 μήκους 0,24 καὶ ὕψους τῆς ἀναγλύπτου κεφαλῆς ἕως 0,03. Ὄπισθεν τῆς κεφαλῆς βλέπει τις μέρος τοῦ περιθωρίου τοῦ ἀναγλύφου, τὸ ὁποῖον κυματούμενον, ὅπως φαίνεται, παριστᾷ τὸ βραχῶδες ἔδαφος. Τὸ αὐτὸ ἔδαφος δηλοῦται καὶ κάτωθεν τῆς κεφαλῆς, ἡ ὁποία παρίσταται μετὰ ὁλοκλήρου τοῦ λαιμοῦ καὶ πλέον οὔ. Μετὰ βεβαιότητος δὲ δύναται νὰ λεχθῇ, ὅτι, ὅπως κάτωθεν τῆς κεφαλῆς αὐξάνει τὸ βραχῶδες περιθώριον εἰς πλάτος, οὕτω θὰ ηὔξανεν καὶ ἄνωθεν αὐτῆς καὶ ὅτι χάριν τῆς παραστάσεως τῆς κεφαλῆς ἀπεκόπη μέρος τι τοῦ περιθωρίου τούτου. Τοῦτο καθίσταται βεβαιότερον, εὐθὺς ὡς ἀναλογισθῶμεν, ὅτι τὸ τεμάχιον ἀνήκει εἰς σπηλαιόμορφον ἀνάγλυφον Νυμφῶν καὶ ὅτι ἑπομένως ἡ κεφαλὴ αὕτη παριστᾷ τὸν Ἀχελῷον, ἐπειδὴ εἶναι γνωστὰ παραδείγματα τοιούτων ἀναγλύφων, ὅπου ὁ Ἀχελῷος παρίσταται μετὰ τῆς κεφαλῆς καὶ ἐπὶ τοῦ βραχώ-

Εἰκὼν 3.

δους περιθωρίου[1]. Ὁ Ἀχελῷος χαρακτηρίζεται ἐκτὸς τούτου καὶ διὰ τοῦ μεγάλου, ὀξέος πρὸς τὰ ἄνω, ταυρείου ὠτός, ὅπερ ἀμέσως προσπίπτει εἰς τοὺς ὀφθαλμούς. Κέρατα δὲν ἔχει ἡ κεφαλή. Ἂν καὶ δύναταί τις νὰ ὑποθέσῃ, ὅτι μικρὰ κεράτια ἴσως ἔχουσι δηλωθῆ ὑπὸ τὸ μικρὸν ἐξόγκωμα ὑπὲρ τὸ μέτωπον, ὡς φαίνεται ἐν τῇ φωτοτυπίᾳ. Ὡς πρὸς τοῦτο συνέβη, ὥστε μετὰ τὴν φωτογράφησιν τοῦ ἀναγλύφου νὰ ἀποσπασθῇ μετὰ προσοχῆς τὸ ἐξόγκωμα τοῦτο ἀποτελούμενον ἐξ ἐπικαθίσαντος σταλακτίτου καὶ νὰ φανῇ ὅτι οὐδεμία δήλωσις κεράτων ἐνταῦθα ὑπῆρχεν. Ἐκτὸς τούτων δέον νὰ σημειώσωμεν, ὡς μὴ εὐκόλως ὁρατὸν ἐπὶ τῆς εἰκόνος, ὅτι ἡ κόμη περιδένεται διὰ λεπτῆς ταινίας, ἡ ὁποία ὄπισθεν ἐπὶ τοῦ ἰνίου συγκρατεῖ μικρότερόν τινα πλόκαμον καὶ ὅτι ἔμπροσθεν φαίνεται μὲ

[1] Οὕτως ἐπὶ τοῦ ἀναγλύφου ἐν Brocklesby Park ἀπεικονισθέντος ἐν Müller-Wieseler II 44, 555 καὶ ἐξ Ἀκροπόλεως προερχομένου, ἐπὶ τοῦ ἐν Βερολίνῳ: Beschreibung κ.τ.λ. No. 711, ἐπὶ τοῦ ἐκ Βάρης: American j. of Ar. 1903 Pl. VIII καὶ ἄλλων.

ἱκανὴν σαφήνειαν καὶ ἡ χωρίστρα τῆς κόμης.

Ἐκτὸς τῆς κεφαλῆς τοῦ Ἀχελῴου ἀκεραίας εὐτυχῶς διασωθείσης μόνον μέρη ἐλάχιστα ἐξ ἄλλων μορφῶν φαίνονται ἐπὶ τοῦ θραύσματος. Ἀριστερὰ χεὶρ ἀπὸ τοῦ ἀγκῶνος καὶ κάτω διατηρηθεῖσα κρατεῖ τὸ ἄκρον ἱματίου κατὰ τὸν ἀπαραγνώριστον τρόπον τῶν γυναικῶν, αἵτινες σύρουσιν οὕτω τὸ ἄκρον τοῦ καὶ τὴν κεφαλὴν συνήθως καλύπτοντος ἱματίου ἢ πέπλου καὶ κάτω πολὺ μικροτέρα δεξιὰ χεὶρ ὑψοῦται διατεθειμένη κατὰ τὸν τρόπον τῶν ἱκετῶν. Δεξιὰ φαίνεται ἀκόμη ἓν ἄμορφον ἐξόγκωμα, προδήλως ἡ κεφαλὴ μετὰ τοῦ λαιμοῦ τοῦ ἀνυψοῦντος τὴν δεξιὰν ἱκέτου καὶ ἓν δεύτερον ἐξόγκωμα δηλοῦν ἄλλον ἢ ἄλλην ἱκέτιδα. Ἡ ἀριστερὰ γυναικεία χεὶρ ἀνήκει βεβαίως εἰς Νύμφην ἱσταμένην ἤρεμον. Διότι ἡ Κυβέλη, ἥτις μόνη ἄλλως ἠδύνατο νὰ ἔχῃ θέσιν ἐνταῦθα, ἔδει νὰ κρατῇ διὰ τῆς ἀριστερᾶς τὸ σχετικὸν τύμπανον[1]. Ἡ Νύμφη λοιπὸν μετὰ τῶν συντρόφων της θὰ ἵστατο ἤρεμος, ἐπειδὴ ὄρχησις συνοδευομένη μετὰ τῆς χρήσεως ταύτης τοῦ πέπλου εἶναι πολὺ ἀπίθανος. Παρίστανται δὲ αἱ Νύμφαι ἐνίοτε καὶ ὡς ἐφησυχάζουσαι ἐπὶ τῶν φερωνύμων ἀναγλύφων[2].

Ἀλλ' ἂς ἐπανέλθωμεν εἰς τὴν ὡραίαν κεφαλήν. Τὸ ταύρειον οὖς ἐφάνη ἐνταῦθα ἀρκετὸν πρὸς δήλωσιν τῆς φύσεως τοῦ Ἀχελῴου, ἐν ᾧ τὰ κέρατα παρελείφθησαν. Τὸ ἀνάπαλιν συμβαίνει ἐπὶ ἄλλων ἀναγλύφων[3], ὅπου πρὸς τὸν αὐτὸν σκοπὸν ἤρκεσαν δύο μικρὰ κέρατα, τὰ δὲ ὦτα δὲν παρεστάθησαν ὡς ταύρεια. Παρὰ ταῦτα ἐπὶ ὁμοίων ἀναγλύφων[4] ὑπάρχουσι παραστάσεις τῆς κεφαλῆς τοῦ Ἀχελῴου, ὅπου οὔτε κέρατα οὔτε ὦτα ζῳώδη φαίνονται. Πανταχοῦ τέλος, ὅπου ὁ ποτάμιος δαίμων παρίσταται διὰ προσωπείου κατ' ἐνώπιον τεθειμένου ἔχομεν καὶ ὦτα καὶ κέρατα ταύρεια[1]. Τοῦτο δὲ καὶ ἐπιβεβαιώνει ὅτι ἀρχαιοτέρα ἐκ τῶν παραστάσεων τούτων τοῦ Ἀχελῴου εἶναι ἡ μετὰ τοῦ προσωπείου, ὅπερ καὶ ἄλλως εἶναι εὔκολον νὰ δειχθῇ. Ἐπειδὴ ἡ ποικιλία αὕτη τῶν παραστάσεων τοῦ ποταμίου δαίμονος ἐπὶ τῶν ἀναγλύφων τῶν Νυμφῶν δὲν ἐξηγεῖται ἄλλως εἰμὴ ἂν δεχθῶμεν ἐξέλιξίν τινα ἀναχωροῦσαν ἀπὸ τοῦ σημείου, ὅπου ὁ Ἀχελῷος παρίστατο ὡς τέλειος ταῦρος, καὶ διευθυνομένην ὡς πρὸς τέλος πρὸς τὴν τελείαν αὐτοῦ ἐξανθρώπισιν. Καὶ τέλειον μὲν ταῦρον δὲν ἔχομεν ἐπὶ τῶν ἡμετέρων ἀναγλύφων ἀλλὰ τὴν σύγχρονον ἢ ἴσως καὶ νεωτέραν παράστασιν διὰ τοῦ προσωπείου μεθ' ἁπάντων τῶν ταυρείων χαρακτηριστικῶν, δηλ. τῶν κεράτων καὶ ὤτων. Μετὰ ταύτην ἔρχονται αἱ παραστάσεις, καθ' ἃς μεταβατικὰς οὔσας παραλείπονται ὁτὲ μὲν τὰ ταύρεια ὦτα ὁτὲ δὲ τὰ κέρατα καὶ τέλος ἡ παράστασις τῆς κεφαλῆς τοῦ Ἀχελῴου ἄνευ οὐδενὸς ζῳώδους σημείου. Καὶ αἱ ἐπὶ τῶν δύο ἀνωτέρω περιγραφέντων ἀναγλύφων παραστάσεις, ὅπου παρίσταται ἐμπρόσθιον ταύρειον σῶμα μετ' ἀνθρωπομόρφου κεφαλῆς, δέον νὰ καταταχθῶσιν εἰς τὰς μεταβατικάς, διότι καὶ κατ' αὐτὰς δὲν παριστῶνται τὰ θηριώδη ὦτα[2]. Οὕτως ἑρμηνεύεται καὶ τὸ μοναδικὸν φαινόμενον, ὅπερ παρουσιάζει τὸ ὑπὸ ἐξέτασιν ἀνάγλυφον, τὸ νὰ δεικνύῃ τὸν Ἀχελῷον μεθ' ἑνὸς μεγάλου ταυρείου ὠτὸς καὶ ἄνευ κεράτων. Ἂν μέχρι τοῦδε οὐδὲν ἄλλο ὑπάρχῃ ὅμοιον παράδειγμα, τοῦτο δὲν εἶναι λόγος νὰ ἀμφιβάλωμεν ὡς πρὸς τὴν δεκτὴν γενομένην ὀνομασίαν τῆς κεφαλῆς, ἐπειδὴ ἡ ἔστω μοναδικὴ αὕτη παράστασις προσαρμόζεται ἄριστα ὡς μέλος τῆς ἀνωτέρω ἐκτεθείσης σειρᾶς τῆς ἐξελίξεως.

Ὡς πρὸς τὴν ἀνάδεσιν τῆς κόμης διὰ ταινίας ὑπάρχουσι καὶ ἄλλα παραδείγματα[3]. Μόνον εἰς

[1] Ἡ Κυβέλη ἐλατρεύετο ἐν τοῖς ἄντροις καὶ ἡ μετὰ τῶν Νυμφῶν λατρεία αὐτῆς εἶναι καὶ δι' ἔργων τέχνης μεμαρτυρημένη ὡς ἐπὶ τοῦ ἐν τοῖς λατομείοις τῆς Πάρου ἀναγλύφου τοῦ Ἀδάμαντος (Müller-Wieseler II T 63, 11) καὶ ἐπὶ τοῦ ἐκ Μουσταφάδων ἀναγλύφου (Arch. Zeitung 1880 T. XVIII σ. 187)· Πρβλ. καὶ τὸ ἐν τῷ ἄντρῳ τῆς Βάρης καθήμενον ἄγαλμα πιθανώτατα τὴν Κυβέλην παριστῶν (Amer. j. of Arch. 1903 p. 268 κ. ε.).

[2] Οὕτως ἐπὶ τοῦ ὡραίου ἐν Ἄνδρῳ ἀναγλύφου (ἴδε τελεταίαν ἀπεικόνισιν καὶ περιγραφὴν παρὰ Arndt-Amelung, Einzel. Nº 1329) ἡ μεσαία κάθηται σύρουσα κατα τὸν ῥηθέντα τρόπον τὸ ἱμάτιον. Ἴδε καὶ ἀνάγλυφον Βάρης, παραπομπὴ ἀνωτέρω, Pl. VII καὶ VIII.

[3] Τα ἀνάγλυφα ταῦτα εἶναι τα πολυαριθμότερα ἢ τὰ πάσης ἄλλης ταξεως. Πρβγ. ἔστωσαν τὸ ἐκ Βάρης (παραπ. ἀνωτ. Pl. VIII), το ἐξ Ἐλευσῖνος ἐν τῷ Ἐ. Μουσείῳ ἐπίσης (Bulletin C. H. 1881 Pl VII p. 351) καὶ ἄλλα ἐν ὅλῳ 8 ἐπὶ 15 ἀναγλύφων μετὰ σαφοῦς παραστάσεως τοῦ Ἀχελῴου.

[4] Παραδείγματα το ἀνωτέρω μνημονευθὲν ἐν Brocklesby Park καὶ τὸ ἐν Βερολίνῳ: Beschreibung κ.τ.λ. Nº 711.

[1] Οὕτως ἐπὶ τοῦ ἐν Ἄνδρῳ, τοῦ ἐν Βερολίνῳ ἐκ Μεγάρων (Sam. Sabouroff T. 27) τοῦ ἐκ Βάρης (ἀνωτ. παραπ. Pl. VII) καὶ ἄλλων.

[2] Μοναδικὴ εἶναι ἡ παράστασις τοῦ Ἀχελῴου ἐν τῷ ἀναγλύφῳ τῆς Πάρου (ἴδε ἀνωτ.). Κατὰ ταύτην ὁ Ἀχ. παρίσταται κατ' ἐνώπιον μετὰ τῶν ἐμπροσθίων ταυρείων ποδῶν καὶ κεφαλῆς μετὰ κεράτων καὶ ὤτων ταύρου. Ἡ παράστασις δὲν δύναται νὰ λεχθῇ μεταβατικὴ ἀλλὰ πιθανῶς εἶναι νεωτέρα τῆς τοῦ ἁπλοῦ προσωπείου.

[3] Οὕτως ἐπὶ τῶν ἐν Βερολίνῳ: Beschreibung 709α καὶ 711.

νεωτέρους χρόνους προσεπάθουν διὰ τῆς καταχυνομένης ἀφθόνου κόμης ὡς καὶ δι' ἄλλων μέσων νὰ παραστήσωσι τοὺς ποταμίους θεοὺς ὥς τινας προσωποποιήσεις τοῦ ῥέοντος ὕδατος. Τοῦτο ὅμως δὲν ἐπεχειρεῖτο κατὰ τοὺς ἀρχαιοτέρους χρόνους τῶν ἀναγλύφων, ὅπου ὁ Ἀχελῷος παρευρίσκεται μετὰ τῶν Νυμφῶν ἐν τῷ ἄντρῳ ὡς θεότης ἀπολαύουσα ἀπὸ κοινοῦ τὴν προσφερομένην λατρείαν καὶ οὐχὶ ὡς ἁπλῆ προσωποποίησις τοῦ ἀπὸ τοῦ βράχου ἐν τῷ σπηλαίῳ καταρρέοντος ὕδατος.

Ἵνα ὁρίσωμεν ἤδη τὸ τεχνικὸν ὕφος (Stil), εἰς ὃ ἀνήκει ἡ κεφαλή, ἂς προσπαθήσωμεν νὰ ἑρμηνεύσωμεν τὰ χαρακτηριστικὰ τῆς κεφαλῆς ἕκαστον χωριστά, ὅπως οὕτω εὕρωμεν τὸν λόγον τῆς εὐχαρίστου ἐντυπώσεως, ἣν ἀποκομίζομεν ἀποβλέποντες εἰς αὐτήν. Ὁ πώγων παρίσταται ὡς συμπαγὴς μᾶζα μόλις κατὰ τὴν ἐπιφάνειαν κυμαινόμενος καὶ ἀρκούντως μέγας καλύπτει μίαν ἰσχυρὰν σιαγόνα πείθουσαν περὶ τῆς ἰσχυρᾶς θελήσεως τοῦ ἀτόμου τούτου. Θέλησιν ἀλλὰ καὶ δύναμιν παριστᾷ καὶ τὸ ἰσχυρῶς εἰς βάθος ἀνεπτυγμένον κρανίον ὑποβασταζόμενον ὑπὸ ῥωμαλέου αὐχένος καὶ κοσμούμενον διὰ πυκνῆς ἀφθόνου κόμης. Τὸ κάτω χεῖλος ἱκανῶς ἀνεπτυγμένον καὶ ἐλαφρῶς ἐξογκούμενον εἶναι ἓν ἄλλο ἁδρὸν χαρακτηριστικὸν τοῦ προσώπου, ἐν ᾧ ἡ ὡραῖα διατεθειμένη ῥὶς μετὰ τῶν λεπτῶν ῥωθώνων, ἡ ἀκύμαντος ἐπιφάνεια τῶν παρειῶν μετὰ τοῦ ἡδέως πρὸς τὰ κάτω καταφερομένου μύστακος ἀποδίδουσι ἔκτακτον ἠρεμίαν καὶ πρᾳότητα. Ὁ πρὸς τὰ ἔξω ὡραῖα ἀνοιγόμενος ὀφθαλμὸς καὶ τὸ ὑψηλὸν ἐλαφρῶς κυματούμενον μέτωπον λαλοῦσι περί τινος ὄντως ἡγεμονικῆς ἀξιοπρεπείας. Ἀλλὰ τὰ χαρακτηριστικὰ ταῦτα ἐν γένει γνωρίζομεν μάλιστα ἐκ τῶν ἀνδρικῶν κεφαλῶν τῆς ζωοφόρου τοῦ Παρθενῶνος καὶ ἐκ τῶν ἔργων, ὅσα πρὸς ταύτας ὁμοιάζουσι. Ἡ κάλλιστα σῳζομένη π. χ. κεφαλὴ τοῦ Ποσειδῶνος τῆς ζωοφόρου δεικνύει τὴν αὐτὴν ἠρεμίαν τῶν ἐπιφανειῶν τοῦ προσώπου, τὸ αὐτὸ ἰσχυρὸν κρανίον καὶ ἰσχυρὸν συμπαγῆ πώγωνα. Καὶ ὅτι μὲν ἡ κόμη καταπίπτει εἰς μικροὺς πλοκάμους ἐπὶ τοῦ αὐχένος τοῦ Ποσειδῶνος εἶναι διαφορὰ ἀσήμαντος. ἀλλ' ὅτι ὁ ὀφθαλμὸς τῆς κεφαλῆς τοῦ Ἀχελῴου ἀνοίγεται ὀρθῶς πρὸς τὰ ἔξω, ἐν ᾧ ὁ τοῦ Ποσειδῶνος παρίσταται κατὰ τὸν οὐχὶ τελείως ὑπερνικηθέντα ἀρχαϊκὸν τρόπον τῆς παραστάσεως τοῦ ὀφθαλμοῦ ἐν τῇ κατ' ἐνώπιον στάσει, ἐν ᾧ ἡ κεφαλὴ παρίσταται ἐν κατατομῇ, καὶ ὅτι ὁ πώγων εἶναι στρογγυλότερος, ἐν ᾧ ὁ τοῦ Ποσειδῶνος κλίνει μᾶλλον πρὸς τὸ ἀρχαῖον σφηνοειδὲς σχῆμα, δὲν σημαίνουσι ἄλλο τι εἰμὴ ὅτι ἡ κεφαλὴ τοῦ Ἀχελῴου εἶναι κατά τι νεωτέρα ἐκείνης τοῦ Παρθενῶνος οὖσα ἄλλως τῆς αὐτῆς σχολῆς καὶ τοῦ αὐτοῦ ὕφους. Ἐπίσης ἀδιαφιλονείκητος εἶναι ἡ ὁμοιότης τῆς ἡμετέρας κεφαλῆς πρὸς τὰ σῳζόμενα ἔργα, ἅτινα θεωροῦνται ἀποδίδοντα μᾶλλον ἢ ἧττον ἀπήχησιν τοῦ Φειδιακοῦ Διός, ὡς λ. χ. τὸ χαλκοῦν νόμισμα τῶν Ἠλείων καὶ τὸ ἐν Δρέσδῃ ἄγαλμα τοῦ Διός Μετὰ τοῦ τελευταίου ἔχει κοινὸν καὶ τὴν χωρίστραν τῆς κόμης. Ἀλλὰ δὲν ἀρκεῖ τοῦτο μόνον. Τολμῶ νὰ εἴπω ὅτι ἐκ τῶν ἔργων, ὅσα θεωροῦνται ὡς ἱκανὰ ὁπωσδήποτε, ἵνα δώσωσιν εἰς ἡμᾶς ἔννοιάν τινα περὶ τῆς ὑμνουμένης εἰρηνικῆς καὶ μεγαλείου ἐκφράσεως τοῦ ἐν Ὀλυμπίᾳ Διός, οὐδὲν κατὰ τοῦτο ὑπερβαίνει τὴν κεφαλὴν ταύτην τοῦ ἀναγλύφου. Ὁ ἐν Δρέσδῃ Ζεύς[1], ἂν μὴ ὁ θεατὴς ἵσταται πολὺ πλησίον, παράγει ἐντύπωσιν μεγαλείαν καὶ εὐάρεστον, ἀλλ' ἡ κεφαλὴ μόνη ἐκ τοῦ πλησίον ὁρωμένη δεικνύει νεκρὰς μορφὰς καὶ τὸ ὕφος ἐκεῖνο τῶν ἀντιγράφων τῶν ῥωμαϊκῶν χρόνων, τὸ ὁποῖον δυνάμεθα νὰ καλέσωμεν γλυκανάλατον. Τὸ ἐν τῷ Ἀρχαιολογικῷ Μουσείῳ τῆς Φλωρεντίας χαλκοῦν ἀγαλμάτιον τοῦ Διὸς[2] παρέχει τῷ ὄντι ἁδρῶς τὴν ὀλυμπίαν ἔκφρασιν καὶ ὑπερέχει μάλιστα διὰ τὴν θαυμαστὴν ἐπεξεργασίαν τῆς κόμης καὶ τοῦ πώγωνος. Ἀλλ' εἶναι ἀγαπητὸν καὶ μέγα, ὅτι ἐν τῇ ἁπλῇ καὶ βεβαίως μετὰ σπουδῆς γενομένῃ ἐργασίᾳ τοῦ ἡμετέρου ἀναγλύφου ὁ τεχνίτης ἐπέτυχε τὸ αὐτὸ τοῦτο καὶ δι' ὀλιγωτέρων μέσων, ὅπερ καὶ ὁ μετὰ περισσῆς προφανῶς ἐπιμελείας ἐργασθεὶς τὸ ἀγαλμάτιον τῆς Φλωρεντίας, δηλ. τὴν ἠπίαν καὶ ἀληθῆ ταύτην μεγαλειότητα. Καὶ τοιοῦτόν τι δὲν εὑρίσκει τις, καθόσον γνωρίζω, ἐπὶ ἐπιτυμβίων ἢ ἄλλων ἀναγλύφων τῶν αὐτῶν χρόνων καὶ τούτου ἕνεκα ἐπέμεινα εἰς τὸ νὰ ἐξάρω τὴν ἐξαιρετικὴν σχεδὸν εἰπεῖν θέσιν τῆς κεφαλῆς ταύτης. Παράδειγμα τῶν λόγων μου ἔστω ἡ ἐπιτυμβία

[1] Ἴδε Festschrift für Benndorf σ. 99 κ. ε.

[2] Amelung: Führer d. d. Ant. in Florenz σ. 263, Nº 258.

στήλη τοῦ Τυννίου Τύννωνος Τρικορυσίου[1] ἐν τῷ Ἐθνικῷ Μουσείῳ ἀνήκουσα εἰς τοὺς ἀμέσως μετὰ τὴν ζωοφόρον τοῦ Παρθενῶνος χρόνους. Πάντα ἐνταῦθα τὰ χαρακτηριστικὰ τῆς κεφαλῆς ἀνήκουσι ὡς προς τὸ ὕφος εἰς τὴν φειδιακὴν σχολὴν τῆς ζωοφόρου, ἔχουσιν ὅμως αἱ μορφαί τι τὸ κοινὸν καὶ δὲν δύνανται νὰ παραβληθῶσιν πρὸς τὰς πολὺ εὐγενεστέρας μορφὰς τῆς κεφαλῆς τοῦ Ἀχελῴου.

Ὡς πρὸς τὴν χρονολογίαν εἴδομεν, ὅτι ὁ τεχνίτης θὰ εἰργάσθη τὸ ἀνάγλυφον κατὰ τοὺς μετὰ τὸν Παρθενῶνα χρόνους. Πόσον ὅμως κάτω δὲν δυνάμεθα νὰ βεβαιώσωμεν, ἐπειδὴ ἡ ἰσχυρὰ ἐπίδρασις τῆς φειδιακῆς τέχνης ἐξηκολούθησε καὶ μέχρι τῶν μέσων τοῦ Δ′ π. Χ. αἰῶνος[2]. Εἶναι δυνατὸν τὸ ἀνάγλυφον νὰ ἐποιήθη καὶ περὶ τὸ 360 π. Χ., ὅμως πρέπει νὰ σημειωθῇ, ὅτι οὐδεμία παρατηρεῖται ἰσχυρὰ ἐπίδρασις τῶν νεωτέρων τούτων χρόνων[3]. Διότι ὁ πώγων καὶ ἡ κόμη παραμένουσι συμπαγεῖς ἀδιατάρακτοι μᾶζαι καὶ ἡ ἐπιφάνεια τοῦ προσώπου ἥρεμος, ἐλλείπει δὲ πᾶσα ἐκείνη ἡ λεπτομερεστέρα ἐπεξεργασία ἡ διευθυνομένη πρὸς τὸ βάθος καὶ κινοῦσα εἰς κύμανσιν τὴν τέως ἥρεμον ἐπιφάνειαν ἡ τὰ ἔργα τοῦ Δ′ αἰῶνος γενικῶς χαρακτηρίζουσα οὐδαμῶς δὲ ἁπαντῶσα κατὰ τοὺς χρόνους τοῦ Παρθενῶνος ἢ τοὺς ἀμέσως μετ᾽ αὐτόν.

4. Ἐν τῷ ὑπ᾽ ἀριθ. 4 τζιγκογραφήματι ἔχομεν πανταχόθεν θραυσθὲν τεμάχιον ἀναγλύφου μεγίστου ὕψους 0,20 καὶ πάχους 0,05 τῆς πλακός. Ἐκ τῆς παραστάσεως διατηρεῖται σχεδὸν ἀκεραία μία Νύμφη καὶ μικρὸν μέρος μιᾶς ἄλλης. Τὸ ἰδιάζον εἶναι, ὅτι ἐν ᾧ χορεύει ἢ βηματίζει ὀρχηστικῶς ἡ καλύτερον σῳζομένη Νύμφη δὲν κρατεῖ τὴν κατόπιν διὰ τῆς χειρός, ὡς εἶναι τὸ κανονικὸν ἐν τῷ χορῷ τῶν νυμφῶν. Κατωτέρω θὰ σημειωθῇ ὁμοία περίπτωσις. Ἡ κομη τῆς Νύμφης ταύτης εἶναι διὰ ταινίας δεδεμένη, εἶναι δὲ πολὺ χαρίεσσα ἡ πρὸς τὰ ὀπίσω καὶ ἄνω κλίσις τῆς κεφαλῆς τῆς χορευούσης καλλυνομένη ἔτι μᾶλλον διὰ τοῦ ὄπισθεν ὡραῖα διανεμιζομένου μικροῦ πλοκάμου. Ἡ ὀλιγώτερον διατηρουμένη φαίνεται ὡς κατ᾽ ἐνώπιον παριστωμένη, ὅμως καὶ ἡ Νύμφη αὕτη θὰ ἦτο κατά τι πρὸς τὰ ἀριστερὰ ἐστραμμένη, ἵνα οὕτω δύναται νὰ παρακολουθῇ τὴν προηγουμένην σύντροφόν της εἰς τὸν χορόν. Ἂς σημειωθῇ ἀκόμη, ὅτι ὁ δεξιὸς σῳζόμενος ὦμος τῆς δευτέρας Νύμφης μένει γυμνός. Καὶ εἶναι μὲν το λοιπὸν σῶμα κε-

Εἰκὼν 4.

καλυμμένον, ὅμως καὶ ἡ περιωρισμένη αὕτη γυμνότης εἶναι τι ἀσύνηθες εἰς τὰς Νύμφας. Ὡς πρὸς τὴν μορφὴν τοῦ ἀναγλύφου ἤ τι ἄλλο οὐδὲν δυνάμεθα νὰ εἴπωμεν. Ἡ ἐργασία φαίνεται ἀρκετὰ καλή.

5. Ἐν εἰκ. 5 ἔχομεν τὸ ἀριστερὸν κάτω ἄκρον ἀναγλύφου ἐκ μαρμάρου συνήθους πεντελικοῦ ὕψους 0,23 καὶ πάχους τῆς πλακὸς 0,015. Τὸ ὅλον σχῆμα τοῦ ἀναγλύφου θὰ ἀπετέλει τι μεῖζον τοῦ ἡμικυκλίου, τὸ ὁποῖον θὰ εἶχε τότε μέγιστον ὕψος περίπου 0,40 καὶ μῆκος τὸ αὐτό. Ὅλως ἰδιάζον εἶναι ἐν τούτῳ τὸ μικρὸν πάχος τῆς πλα-

[1] Ἀρ. Γλυπτῶν 902, Conze, Die att. Grabreliefs T. CXVIII

[2] Ἐκτὸς τῆς σαφῆ ἐπίδρασιν φειδιακῆς τέχνης δεικνυούσης Εἰρήνης τοῦ Κηφισοδότου ἴδε καὶ το ἀνάγλυφον ἐν Παλέρμῳ: Arndt. A. Einzelauf. 560, ὅπερ ἀσφαλῶς κατὰ τό 354 π. Χ. χρονολογούμενον ὁμοιαζει μεγάλως πρὸς ἔργα τοῦ τέλους τοῦ Ε′ αἰῶνος.

[3] Τὴν ἐπίδρασιν τῶν χρόνων τούτων δεικνύει τοὐναντίον ἡ κεφαλὴ τοῦ Αχελῴου ἐπὶ τοῦ ἐκ Βαρης ἀναγλύφου, Amer. journ. pl. VIII, ὅπου μέτωπον ὀφθαλμὸς καὶ τὰ ὑπὸ τοῦτον μέρη ὅλως κεκινημένα. Ἀλλ᾽ ἐν τῇ ἀπεικονίσει ταύτῃ δυσκόλως παρατηρεῖ τις τὰς λεπτομερείας. Ἐπίσης ἡ κεφαλὴ τοῦ Ἐλευθερίου Διός ἐν τῷ ὡραίῳ νομίσματι τῶν Συρακουσῶν, ἀπεικονισθέντι ἐν Blumer, Monnaies Greques Pl. B, 16, ἣν ὑπέδειξέ μοι εὐμενῶς ὁ κ. Σβορῶνος, παρουσιάζει μὲν πολλὰς ὁμοιότητας πρὸς τὸν Ἀχελῷον τοῦ ἀναγλύφου ἡμῶν δεικνύει ὅμως ἐναργῶ. καὶ τὴν ἐπίδρασιν τῶν νεωτέρων χρόνων, εἰς οὓς ἀνήκει (μεταξὺ 345-317 π. Χ.).

κός. Τὸ μεγαλύτερον τοῦ ἡμικυκλίου[1] σχῆμα παρατηρεῖται καὶ ἐπὶ ἄλλων ἀναγλύφων Νυμφῶν καὶ ἀποτελεῖ βεβαίως τὸ τέλος τῆς ἐξελίξεως, ἣν ἔσχεν ἡ μορφὴ τοῦ ἀναγλύφου τῶν Νυμφῶν ἀπὸ τοῦ γνωστοῦ ἀναγλύφου τοῦ Ἀρχάνδρου καὶ ἑξῆς. Ἐκ τῆς παραστάσεως οὐδὲν βλέπομεν ἀσύνηθες. Ἡ ἀνδρικὴ μορφὴ ἡ ἐζωσμένη διὰ βραχέος χιτῶνος καὶ χλαμύδος, ἧς ἓν ἄκρον φαίνεται μεταξὺ τῆς χειρὸς καὶ τοῦ δεξιοῦ σκέλους, εἶναι ὁ ἐξάρχων τοῦ χοροῦ Ἑρμῆς, τοῦ ὁποίου ἡ δεξιὰ χεὶρ παρίσταται κενὴ καὶ ἄνευ κηρυκίου. Δεξιὰ κάτω φαίνεται ἀκόμη ὁ δεξιὸς πούς τῆς πρώτης Νύμφης.

6. Ἐν τῷ πίνακι ἀρ. 3, ἀπεικονίζεται τὸ σπουδαιότατον τῶν ἐκ τοῦ ἄντρου προερχομένων καὶ ἐν γένει ἐν πολὺ ἐνδιαφέρον ἀνάγλυφον. Τὰ τέσσαρα τεμάχια, ἐξ ὅσων ἀποτελεῖται, εὑρέθησαν χωριστὰ κατὰ τὰς ἀνασκαφὰς καὶ προσηρμόσθησαν μόνον μετὰ τὴν μεταφορὰν αὐτῶν εἰς τὸ Μουσεῖον[2]. Αἱ γραμμαὶ τῶν ῥωγμῶν φανεραὶ οὖσαι ἐν τῇ φωτοτυπίᾳ πείθουσι πάντα, ὅτι τὰ τεμάχια ταῦτα συνανήκουσι καὶ τὸ ἀνάγλυφον εἶναι πλῆρες. Ἡ διατήρησις ὅμως δυστυχῶς δὲν εἶναι ἐπίσης καλή, ἐπειδὴ πᾶσαι αἱ κεφαλαὶ πλὴν τῆς τοῦ Πανὸς εἶναι σχεδὸν τελείως κατεστραμμέναι. Ἐκ τοῦ γεγονότος, ὅτι ἡ κεφαλὴ τοῦ Πανὸς ἔμεινεν ἀλώβητος, πείθεταί τις, ὅτι ἡ καταστροφὴ τῶν κεφαλῶν δὲν ἔγινεν ἐπίτηδες, ἀλλ᾽ ὅτι οἱ καταστροφεῖς περιωρίσθησαν εἰς τὴν θραῦσιν εἰς τεμάχια καὶ τὴν ἀπόρριψιν τούτων. Ὁμοία φαίνεται καὶ ἡ τύχη τοῦ ἀναγλύφου μετὰ τῆς λαμπρᾶς κεφαλῆς τοῦ Ἀχελῴου, ἐν ᾧ ἐπὶ τοῦ πρώτου περιγραφέντος φαίνεται, ὅτι ἡ ἀπόκρουσις τῶν κεφαλῶν ἐγένετο ἐπίτηδες.

Τὸ ἀνάγλυφον ἔχει μέγιστον ὕψος 0,53 μῆκος 0,52 καὶ πάχος τῆς πλακὸς περίπου 0.12. Τὸ ὕψος τῶν ἀναγλύπτων μορφῶν ἀπὸ 0,005 ἕως 0,03. Ἀποτελεῖται δὲ ἐκ μαρμάρου οὐχὶ τοῦ συνήθους πεντελικοῦ ἀλλά τινος χονδροκόκκου πολὺ πρὸς τὸ πάριον ὁμοιάζοντος.

Ἡ σχετικῶς στενὴ καὶ τραχέως εἰργασμένη ταινιοειδὴς κάτω ἐπιφάνεια ἐχρησίμευε βεβαίως, ἵνα ἐντεθῇ εἰς αὔλακά τινα ἐπὶ τοῦ βράχου πρὸς στερέωσιν. Τοῦτο δὲ φαίνεται, ὅτι καὶ ἤρκεσε, ἐπειδὴ οὐδαμοῦ ὑπάρχει ὀπή τις πρὸς γόμφωσιν ἥλου τινός, ὅπως ἐπὶ ἄλλων ἀναγλύφων συμβαίνει. Ἐπιγραφή τις οὐδαμοῦ εἶναι χαραγμένη, οὐδ᾽ ἐπεφυλάχθη που τόπος πρὸς τοῦτο.

Ἡ μορφὴ τοῦ ἀναγλύφου ἀποκλίνει βεβαίως κατά τι ἀπὸ τῆς συνήθους τῶν ἀναγλύφων Νυμφῶν. Πρὸ παντὸς ἐπειδὴ δὲν εἶναι σαφὴς ἡ παράστασις τοῦ σπηλαίου, ὅπερ εἶναι τὸ σπουδαιότερον χαρακτηριστικὸν τῶν τοιούτων ἀναγλύφων. Καὶ ὅμως ἄντρον παρίσταται βεβαίως καὶ ἐνταῦθα. Ὑπὲρ τὰς κεφαλὰς τῶν Νυμφῶν δηλοῦται ἀρκετὰ ἐμφαντικῶς τὸ κυματούμενον περιθώριον τοῦ σπηλαίου, τὸ ὁποῖον μόνον ἦτο ἀνάγκη νὰ διακοπῇ μεταξὺ τῆς κεφαλῆς τῆς δεξιὰ καθημένης μορφῆς καὶ τῶν ποδῶν τοῦ Πανὸς χάριν τῆς παραστάσεως τῶν μορφῶν τούτων. Ἐκτὸς τούτου ἔχει ἀποκρουσθῇ τμῆμά τι τοῦ περιθωρίου κατὰ τὴν αὐτὴν θέσιν. Πρὸς τὰ ἀριστερὰ ἐπίσης διεκόπη ἡ παράστασις τοῦ σπηλαίου χάριν τῆς ἐκεῖ ὁρωμένης κεφαλῆς τοῦ λέοντος. Ὅμοιόν τι εἴδομεν, ὅτι συμβαίνει ἐπὶ τοῦ ἀνωτέρω περιγραφέντος ἀναγλύφου ὑπ᾽ ἀριθ. 2. Ἀλλ᾽ ὅπερ συνετέλεσε μᾶλλον εἰς τὴν παραποίησιν ταύτην τοῦ ἀρχικοῦ τοξοειδοῦς περιγράμματος τοῦ σπηλαίου εἶναι, ὅτι παρεστάθησαν ἐπὶ τοῦ ἀναγλύφου τούτου τέσσαρες ἐν ὅλῳ μορφαὶ ὑπὲρ τὸ σπήλαιον καὶ ἕνεκα τούτου ἦτο ἀνάγκη νὰ μὴ ὑψωθῇ πολὺ ἐν τῷ μέσῳ καὶ κανονικῶς τὸ τοξοειδὲς περίγραμμα ἀλλὰ νὰ μετασχηματισθῇ οὕτω, ὥστε νὰ ὡμοιάζῃ πρὸς ἀκανόνιστον βραχώδη προεξοχὴν διαιροῦσαν τὸ ἀνάγλυφον εἰς δύο ζώνας. Διὰ τῆς προσθήκης τῆς ὑπεράνω ζώνης τὸ σχῆμα τοῦ ἀναγλύφου πλησιάζει νὰ γίνῃ ὀρθογώνιον, ὅμως παρὰ τοῦτο αἱ ἄνω γωνίαι κάμπτονται ὀλίγον τοξοειδῶς καὶ αἱ τρεῖς φαινόμεναι πλευραὶ παρουσιάζουσιν ἀσθενῆ τινα κυματισμὸν δηλωτικὸν τοῦ βραχώδους ἐδάφους, ὅπερ ἄλλως παρίσταται καὶ πανταχοῦ ἐπὶ τῆς ἐπιφανείας τοῦ ἀναγλύφου. Ἐκ τούτων γίνεται φανερόν, ὅτι ἡ μορφὴ τοῦ ἀναγλύφου ἡμῶν εἶναι νεωτέρα καὶ τοῦ τελείως σπηλαιομόρφου μετὰ δηλώσεως τοῦ βραχώδους ἐδάφους σχήματος καὶ δὲν προέρχεται κατ᾽ εὐθεῖαν ἐκ τοῦ ἀρχικοῦ ὀρθογωνίου σχήματος τῶν ἀναγλύφων. Ἡ μορφὴ ἡ προη-

[1] Πρβλ. τὸ ἐξ Ἐλευσῖνος ἐν τῷ Ε. Μουσείῳ καὶ ἄλλα.

[2] Ἐν τῷ Μουσείῳ εὗρον συνηρμοσμένα, δὲν γνωρίζω ὑπό τινος, τρία τεμάχια, ὅτε μετὰ βραχεῖαν ἔρευναν παρετήρησα μετὰ χαρᾶς, ὅτι καὶ ἄλλο τεμάχιον ἀνήκει εἰς τὸ ἀνάγλυφον. Τοῦτο ἦτο τὸ δεξιὸν κάτω ἄκρον.

γηθεῖσα τῆς τοῦ ἐν λόγῳ ἀναγλύφου εἶναι ἐκείνη, καθ' ἣν ὑπὲρ τὸ ἰσχυρῶς ἐντεινόμενον τόξον τοῦ σπηλαίου ὑπάρχει μόνον γωνία τις διὰ τὸν ἐκεῖ κατακεκλιμένον Πᾶνα ἢ τὸ ποίμνιόν του καὶ οὐδὲν πλέον[1]. Ἐντεῦθεν ἕπεται, ὅτι ἡ μορφὴ αὕτη εἶναι ἡ νεωτέρα ἐξ ὅλων τῶν ἀνωτέρω μνημονευθεισῶν καὶ καθόσον γνωρίζω ἡ νεωτάτη ἐξ ὅλων τῶν μορφῶν τοῦ εἰδικοῦ ἀναγλύφου τῶν Νυμφῶν.

Ἔλθωμεν ἤδη εἰς τὴν περιγραφὴν τῆς παραστάσεως. Πρὸς τὰ κάτω καὶ ἀριστερὰ παρίσταται κρήνη μετὰ κεφαλῆς λέοντος ὡς ὑδρορρόης καὶ σκάφης πρὸς ὑποδοχὴν τοῦ ὕδατος. Ἡ σκάφη ἄνωθεν ὀρθογώνιος ἀλλὰ πρὸς τὰ κάτω σχεδὸν σφαιρικὴ στηρίζεται, ἢ διὰ τὴν ἀκρίβειαν παρίσταται στηριζομένη, ἐπὶ ποδῶν ἀποτελουμένων ἐκ πλακῶν σχεδὸν τετραγώνων καὶ περικοσμουμένων κατὰ τὸ ἄνω καὶ κάτω ἄκρον διὰ λεπτῆς ἐκτύπου ταινίας. Ἄνωθεν ὑπάρχει ἡ κεφαλὴ τοῦ λέοντος ἐλάχιστα ἀπὸ τοῦ ἐδάφους ἐξέχουσα καὶ ὄχι τελείως διατηρουμένη, ἐπειδὴ ἡ ρωγμὴ ἀκριβῶς ἐνταῦθα ἀπέβη μεγαλυτέρα. Ὅμως μέρος τοῦ παρατηρουμένου χάσματος ὀφείλεται εἰς τὸν τεχνίτην αὐτὸν τοῦ ἀναγλύφου, ὅστις εἶχε διατρυπήσει τὸ μάρμαρον καθ' ὅλον αὐτοῦ τὸ πάχος, ἐκεῖ ὅπου ἦτο τὸ

Εἰκὼν 5.

στόμα. Περὶ τοῦ σκοπίμου τῆς διατρυπήσεως ταύτης τοῦ μαρμάρου δύναταί τις νὰ πεισθῇ, ἂν μάλιστα ἴδῃ ἐκ τῶν ὄπισθεν τὸ ἀνάγλυφον, ὅτε σαφῶς θὰ διακρίνῃ τὰ κτυπήματα τῆς σμίλης. Τί ἐπεθύμει ὁ τεχνίτης νὰ κάμῃ διὰ τούτου εἶναι πρόδηλον. Δὲν ἠρκέσθη εἰς τὴν σαφῆ παράστασιν τῆς κρήνης, ἀλλ' ἠθέλησε καὶ ὕδωρ πραγματικῶς νὰ καταστάζεται ἐπὶ τῆς σκάφης. Ὕδωρ, ὁποῖον ὑπῆρχεν ἐν τῷ ἄντρῳ, ἠδύνατο νὰ τροφοδοτῇ καὶ τὴν μικροσκοπικὴν ταύτην κρήνην. Ἀλλ' ἂν τὸ ὑδραυλικὸν τοῦτο σχέδιον τοῦ λιθοξόου ἐτέθη πράγματι εἰς ἐφαρμογὴν δὲν δύναται νὰ βεβαιωθῇ, ἐπειδὴ ἡ σκάφη κάτω ἢ ὁ κρουνὸς οὐδὲν παρουσιάζουσι σημεῖον τῆς ἐπιδράσεως τοῦ ὕδατος.

Πρὸς τὴν κρήνην ταύτην σπεύδουσι χορεύουσαι αἱ Νύμφαι. Τῆς πρώτης τούτων σῴζεται ὁπωσδήποτε καὶ ἡ κεφαλὴ καὶ ἐντεῦθεν βλέπομεν, ὅτι ἡ Νύμφη αὕτη ἦτο ἐνδεδυμένη δι' εὐρυχώρου ἱματίου καλύπτοντος ἅπαν τὸ σῶμα καὶ τὴν κεφαλὴν πλὴν παντὸς τοῦ προσώπου κατὰ τὸν τύπον τὸν γνωστὸν ἐν τῇ Ἀρχαιολογίᾳ τῆς κεκαλυμμένης χορευτρίας[1]. Ἀλλὰ καὶ αἱ δύο ἄλλαι Νύμφαι φαίνονται

[1] Ἴδε ἀνάγλυφον ἐκ Βάρης, Amer. journ. Pl. VII, VIII, καὶ IX. καὶ ἀνάγλυφον Brocklesby Park.

[1] Heydemann, Verhüllte Tänzerin, 4tes Hallwinckelmannsprogramm.

ἐπίσης ἐνδεδυμέναι, καὶ ὡς ἐξ ἄλλων ἐντελῶς ὁμοίων χορευτριῶν γνωρίζομεν καὶ κατωτέρω θέλει ῥηθῆ αἱ κεφαλαὶ τούτων ὡς τῆς πρώτης ἦσαν ἐπίσης κεκαλυμμέναι. Ὡς πρὸς τὴν στάσιν τῆς κεφαλῆς τῆς δευτέρας καὶ τρίτης ἐκ τοῦ σχήματος τῶν τεθραυσμένων ἐπιφανειῶν κρίνοντες δυνάμεθα τόσον μόνον νὰ εἴπωμεν, ὅτι τῆς μὲν δευτέρας ἦτο πρὸς τὰ ὀπίσω ἐρριμμένη τῆς δὲ τρίτης ὀρθία. Διαφορὰ ὑπάρχει μόνον κατὰ τὴν διάθεσιν τῶν χειρῶν καὶ τὴν στάσιν τοῦ κορμοῦ. Αἱ Νύμφαι δὲν κρατοῦνται διὰ τῶν χειρῶν, ὡς ἐν τῷ ἀναγλύφῳ 4, καὶ προβάλλουσι πᾶσαι τὸν ἀριστερὸν πόδα γυμνὸν μετὰ φανερᾶς ὀρχηστικῆς κινήσεως. Ἡ πρὸς τὰ δεξιὰ μορφὴ φαίνεται ὡς καθημένη καὶ ἀνακεκλιμένη συγχρόνως, ἐν ᾧ διὰ τοῦ ἀριστεροῦ ἀγκῶνος στηρίζεται ἐπὶ τοῦ βράχου, τὸ ἥμισυ δὲ σχεδὸν κάτω σῶμα, ἢ ἵνα εἴπωμεν ἀκριβέστερον, ἀπὸ τοῦ μικρὸν ὑπὲρ τὰ αἰδοῖα μέρους καὶ κάτω, δὲν παρίσταται καὶ ἀντ' αὐτοῦ ὑπάρχει τὸ βραχῶδες μόνον ἔδαφος. Ἡ μορφὴ εἶναι ἀνδρική. Τὸ γένειον περιγράφεται ἀσφαλῶς διὰ τοῦ περιγράμματος τοῦ θραύσματος, ἡ δὲ κόμη εἶναι διὰ ταινίας ἀναδεδεμένη. Ἐν τῇ ἀριστερᾷ κρατεῖ κατὰ τὸν χαρακτηριστικὸν τρόπον τὸ κέρας τῆς Ἀμαλθείας κενόν, ἄνευ δηλ. τῶν ὑπερχειλιζόντων καρπῶν, τὴν δὲ δεξιὰν ὑψώνει πρὸς τὴν ἐγγὺς Νύμφην. Οὐδὲν ἴχνος ἐνδύματος φαίνεται. Ἀκόμη ἐν τῇ κάτω σειρᾷ τῶν παραστάσεων καὶ παρὰ τὴν εἴσοδον ἢ ἐκτὸς τοῦ σπηλαίου παρίσταται αἶξ στρέφουσα πρὸς τὰ ὀπίσω τὴν κεφαλήν.

Ὑπὲρ τὸ σπήλαιον ἔχομεν ἐν πρώτοις τὸν ἄριστα διατηρηθέντα τραγόπουν Πᾶνα, κερασφόρον, μετὰ ὀξέων ὤτων τράγου, διὰ μὲν τῆς ἀριστερᾶς κρατοῦντα καμπύλην ῥάβδον, τὸ ῥοικὸν λαγωβόλον, καὶ ἔνδυμά τι, οἷον χλαμύδα, τὴν δὲ δεξιὰν ὑψώνοντα μετὰ ἐμφάσεως. Ἐκ τῆς μορφῆς οὐδὲν ἐλλείπει ἐκτὸς τῆς ἀριστερᾶς κνήμης, ὅμως ἡ διεύθυνσις αὐτῆς δύναται νὰ καθορισθῇ, ἐπειδὴ κάτω καὶ πρὸς τὰ ἐμπρὸς ὑπελείφθη ὁ δίχηλος ἄκρος πούς καὶ ἀφοῦ το ἄκρον τοῦ δεξιοῦ ποδὸς φαίνεται ὀλίγον τι κάτω τοῦ ἀριστεροῦ γόνατος τὰ σκέλη παρίστανται οὕτω διασταυρούμενα καὶ ὁ Πὰν βηματίζει ἢ σταματᾷ βηματίζων. Τὸ ἐπὶ τῆς ἀριστερᾶς χειρὸς ἔνδυμα θὰ περιέμενέ τις νὰ εἶναι δέρμα αἰγός, ὡς εἶναι τοῦτο σύνηθες εἰς τὸν Πᾶνα, ἀλλὰ πρὸς δήλωσιν τούτου οὐδὲν ἐνταῦθα ἔγινε. Ἡ ἀριστερόθεν τοῦ Πανὸς μορφὴ εἶναι τελείως κατεστραμμένη κατὰ τὸ πρόσωπον, ἀλλ' ὅτι ἡ μορφὴ αὕτη εἶναι ἀνδρικὴ εἶναι ἀσφαλές, ἐπειδὴ τὸ φαινόμενον ἐπὶ τοῦ λαιμοῦ ἄμορφον ἐξόγκωμα εἶναι ὑπόλοιπον τοῦ γενείου. Ὡς ἐν τῇ εἰκόνι βλέπει τις ἀπὸ τοῦ ἡμίσεος στήθους καὶ κάτω ἡ μορφὴ παρίσταται ὡς κεκρυμμένη ὄπισθεν τοῦ βραχώδους περιθωρίου τοῦ σπηλαίου καὶ μόνον ἡ ἀριστερὰ χεὶρ ὁλόκληρος παρεστάθη. Αὕτη ἂν καὶ σχεδὸν κατεστραμμένη κατὰ τὸ ἄκρον δὲν φαίνεται, ὅτι ἐκράτει τι, ἐπειδή τινες τῶν δακτύλων παρίστανται ἐκτεταμένοι. Περὶ τῆς κόμης ἢ τῶν ὤτων οὐδὲν δυνάμεθα νὰ εἴπωμεν. Ἡ περαιτερω ἐπι τοῦ βράχου ὡς ἐπὶ καθίσματος ἄνευ ὑπεστρωμένου ἐνδύματος καθημένη μορφὴ εἶναι νεανική. Τὸ ἀγένειον, αἱ ὡς μαλακαὶ παριστανόμενρι μορφαὶ τοῦ σώματος καὶ ἡ ἄτριχος ἤδη εἶναι βέβαια χαρακτηριστικά. Ἐκ τοῦ προσώπου οὐδέν τι περισσότερον σῴζεται. Καὶ αἱ δύο χεῖρες κρατοῦσιν ἐπὶ τοῦ στήθους σύριγγα, ἥτις δὲν ἔχει ὀρθογώνιον ἀλλὰ τραπεζίου σχῆμα τοιοῦτον: Οἱ πόδες κάτω διασταυροῦνται τῆς μὲν ἀριστερᾶς κνήμης προεκτεινομένης, ὡς φαίνεται ἐκ τοῦ ὑπολειφθέντος τύπου τοῦ πέλματος, τῆς δὲ δεξιᾶς συστελλομένης πρὸς τὰ ὀπίσω. Τέλος κατὰ τὸ ἄκρον ὑπὲρ τὴν κρήνην παρίσταται οὐχὶ μορφή τις, ὡς αἱ ἄλλαι, περὶ τὸν βραχώδη τοῦτον τόπον πλανωμένη ἀλλ' ἄγαλμα μονίμως ἐδῶ ὑπὸ τῶν ἀνθρώπων ἱδρυμένον, διότι τοῦτο εἶναι ἑρμαϊκὴ στήλη. Ἑρμαϊκὴ στηλη οὐχὶ ἡ τῆς τετραγώνου ἐργασίας, ἀλλὰ τοιαύτη, ὥστε πλὴν τῶν ποδῶν καὶ τῶν χειρῶν τὸ λοιπὸν σῶμα παρίσταται ὡς ἐν τῇ φύσει. Οἱ πόδες παριστῶνται διὰ στήλης κυρτουμένης πρὸς τὰ ἔξω καὶ σμικρυνομένης καθόσον προχωρεῖ πρὸς τὰ κάτω. Τὴν κύρτωσιν δὲ ταύτην παρουσιάζει σαφῶς ἂν καὶ εἰς μικροτέραν κλίμακα καὶ ὁ φυσικὰ παριστώμενος κορμός. Ἐκ τῶν χειρῶν μόνον τὸ τρίτον μέρος τοῦ βραχίονος παρίσταται. Ἡ μορφὴ εἶναι νεανικὴ οὐδενὸς ὑπάρχοντος γενείου καὶ ἰθυφαλλική, ὡς δύναταί τις νὰ βεβαιωθῇ ἐκ τῶν λειψάνων κατὰ τὴν σχετικὴν θέσιν. Ἀκόμη πρέπει νὰ σημειωθῇ, ἂν καὶ μὴ τελείως ἀσφαλές, ὅτι τὸ δεξιὸν σῳζόμενον ὁπωσδήποτε οὖς φαίνεται ὑπὲρ τὸ μέτρον μέγα καὶ ὀξὺ

ἄνω, ὡς τὰ τῶν Σατύρων. Ἄλλο τι περισσότερον δὲν ἠδυνήθην νὰ παρατηρήσω.

Ἂν ἤδη τραπῶμεν ἐπὶ τὴν ἑρμηνείαν τῶν περιγραφεισῶν μορφῶν ὀφείλομεν νὰ ὁμολογήσωμεν, ὅτι ἐκ πασῶν τούτων αἱ Νύμφαι μόνον καὶ ὁ Πὰν εἶναι δυνατὸν μετ᾽ ἀσφαλείας νὰ ὀνομασθῶσιν. Περὶ τῶν λοιπῶν τεσσάρων, αἵτινες καὶ σπάνιαι ἢ πρωτοφανεῖς ἐπὶ ἀναγλύφων Νυμφῶν εἶναι καὶ δὲν διατηροῦνται, ὡς θὰ ηὔχετό τις, δὲν δυνάμεθα εἰμὴ νὰ προτείνωμεν ὀνομασίας, αἱ ὁποῖαι πιθανώτεραι ἄλλων ἀλλ᾽ ὄχι καὶ ἀπολύτως βέβαιοι δύνανται νὰ εἶναι.

Καὶ λοιπον ἂς ἀρχίσωμεν τὴν ἑρμηνείαν ἀπὸ τῆς κάτω πρὸς τὰ δεξιὰ παριστωμένης μορφῆς, ἐπειδὴ ἡ πρόδηλος αὐτῆς πρὸς τὰς Νύμφας σχέσις ἴσως βοηθήσῃ πρὸς τοῦτο. Ἐκ τῆς περιγραφῆς ἀνωτέρω εἴδομεν, ὅτι ἡ μορφὴ εἶναι ἀνδρική, γυμνή, ὅτι κρατεῖ κέρας τῆς Ἀμαλθείας καὶ ὅτι, ὅπερ παράδοξον, τὸ ἀπὸ τῶν ἰσχίων καὶ κάτω μέρος τοῦ σώματος οὐδαμῶς παρίσταται. Ὡς πρὸς τὸ τελευταῖον βέβαιον εἶναι, ὅτι ἡ τοιαύτη παράστασις ἐσχεδιάσθη καὶ ἐξετελέσθη ἐκ προθέσεως ὑπὸ τοῦ τεχνίτου καὶ δὲν ἔμεινε, ὡς θὰ ἔλεγέ τις, τὸ ἔργον ἀτελές. Διότι τὸ παριστώμενον μέρος τοῦ σώματος, ὡς καὶ πᾶσαι αἱ τοῦ ἀναγλύφου μορφαί, δεικνύουσι, ὅτι ὁ τεχνίτης οὐδαμοῦ ἀφῆκε ἀτελῆ τὴν ἐργασίαν. Εἶναι διὰ τοῦτο ἀπίθανον πᾶσαν μὲν τὴν δυνατὴν ἐπιμέλειαν νὰ κατέβαλεν ὁ τεχνίτης διὰ τὴν ἐκτέλεσιν τοῦ ἄνω μέρους τοῦ σώματος οὐδὲν δὲ νὰ ἔπραξε οὐδὲ κἂν σχεδίασμά τι διὰ τὸ κάτω, τοὺς πόδας. Καὶ τοῦτο μὲν ἔχει καλῶς οὕτως, ἀλλ᾽ ὁ τεχνίτης δὲν κατέστησεν ἐπίσης σαφές, ἂν τὸ μὴ φαινόμενον μέρος τοῦ σώματος κρύπτεται ὄπισθεν προεξοχῆς τινος τοῦ βράχου, ἢ ἂν πρέπῃ νὰ ἐννοοῦμεν, ὅτι τὸ μέρος τοῦτο ἐνυπάρχει ἐν τῇ γῇ αὐτῇ, μεθ᾽ ἧς ὁ δαίμων οὗτος τότε θὰ ἔχῃ σχέσιν. Δυνατὸν νὰ ἀληθεύῃ τὸ δεύτερον, ὅμως τότε δὲν δικαιούμεθα νὰ ἀναφέρωμεν ὡς ἀναλόγους τὰς γνωστὰς τῆς Γῆς, τῆς Περσεφόνης καὶ Νυμφῶν τινων παραστάσεις, καθ᾽ ἃς ἡ κεφαλὴ μετὰ ἢ ἄνευ τοῦ ἀνωτέρω μέρους τοῦ σώματος ἐξέχει ἀπὸ τοῦ ἐδάφους, ἐν ᾧ τὸ λοιπὸν σῶμα ὑπάρχει ἐν τῇ γῇ. Διότι ἡ διεύθυνσις τοῦ σώματος ὑψουμένου καθέτως ἐπὶ τοῦ ἐδάφους ὡς καὶ ἡ στάσις τῆς κεφαλῆς δεικνύουσιν, ὅτι τὰ ὄντα ταῦτα εὑρίσκονται ἐν κινήσει, ἀνέρχονται πρὸς τὸ φῶς, ἢ ὅτι ἄρτι ἀνῆλθον, φαινόμενα τόσον μόνον, ὅσον ἦτο εἰς αὐτὰ ἀναγκαῖον. Τὸ αὐτὸ δὲν συμβαίνει διὰ τὴν μορφὴν τοῦ ἀναγλύφου, ἐπειδὴ κατὰ τοιοῦτον τρόπον ἀνακεκλιμένος, δὲν δύναται νὰ σκεφθῇ τις, ὅτι ἀνῆλθεν ὁ δαίμων οὗτος ἀπὸ τοῦ ἐδάφους. Κατὰ ταῦτα λοιπὸν ὁ θέλων νὰ ἐκλέξῃ τὴν δευτέραν ῥηθεῖσαν ἐκδοχὴν πρέπει νὰ παραδεχθῇ, ὅτι ἡ μορφὴ παρεστάθη οὕτως ἁπλῶς μόνον ἵνα δηλωθῇ ἡ σχέσις αὐτῆς πρὸς τὴν γῆν ἢ καὶ κατὰ συνήθειάν τινα. Περὶ τοῦ τί φαίνεται εἰς ἡμᾶς πιθανώτερον θέλομεν εἴπει κατωτέρω, ἐπειδὴ πρὸ τούτου εἶναι ἀνάγκη νὰ ὁρισθῇ τίς ἡ μορφὴ αὕτη ἢ πῶς τοὐλάχιστον κατὰ τὸ εὐλογώτερον δύναται νὰ κληθῇ.

Ἡ δεξιὰ χεὶρ τοῦ δαίμονος ὑψώνεται πρὸς τὴν πλησίον Νύμφην, ἀλλ᾽ εἶναι ἡ διάθεσις τῆς ἄκρας χειρὸς ἀόριστος καὶ δὲν ἐκφράζει οὐδὲν περὶ τοῦ σκοποῦ τῆς κινήσεως. Νὰ συλλάβῃ καὶ κρατήσῃ τὴν Νύμφην, δὲν θὰ σκοπῇ βεβαίως ὁ δαίμων, διότι χαλαρῶς συγκλείουσιν οἱ δάκτυλοι τῆς ἑαυτοῦ χειρός. Ἀλλ᾽ ὅπως ἐπὶ μεταγενεστέρων ῥωμαϊκῶν σαρκοφάγων [1] ποτάμιοι θεοὶ ὑψώνουσι τὴν χεῖρα, ἵνα δείξωσι τὴν συμμετοχήν των εἰς τὰ γεγονότα, τῶν ὁποίων ὑπάρχουσι μάρτυρες, ἐπειδὴ ταῦτα συμβαίνουσιν εἰς τὴν περιοχήν των, κατὰ τὸν αὐτὸν περίπου τρόπον ὑψώνεται καὶ ἐνταῦθα ἡ χεὶρ τοῦ δαίμονος. Εἶπον περίπου, ἐπειδὴ ἀφ᾽ ἑτέρου ἡ χεὶρ διευθύνεται σαφῶς πρὸς τὴν Νύμφην ἢ καὶ ἅπτεται ἤδη αὐτῆς μάλιστα, πρᾶγμα ὅπερ ἔχει ὡς προϋπόθεσιν τὴν στενὴν σχέσιν τοῦ δαίμονος πρὸς τὰς Νύμφας. Ἀλλὰ στενῶς πρὸς τὰς Νύμφας συνδεδεμένος εἶναι ὁ Ἑρμῆς, ὅστις ὄχι μόνον ὡς κορυφαῖος τοῦ χοροῦ παρίσταται ἀλλὰ καὶ ἱστάμενος ἀπέναντι τῶν Νυμφῶν καθημένων ἢ ἱσταμένων ἐπίσης καὶ ἐπιδεικνύων τι εἰς αὐτὰς ἢ ἄλλο τι πράττων [2]. Καὶ τὸ κέρας τῆς Ἀμαλθείας ἔχει εἰς δύο περιπτώσεις [3] ἐπὶ ἀναγλύφων Νυμφῶν. Ἀλλ᾽ ἐν πρώτοις παράδοξον εἶναι, ὅτι ὁ ὑποτιθέμενος Ἑρμῆς ἐνταῦθα κάθηται, ἐν ᾧ αἱ Νύμφαι χορεύουσι, ἔπειτα, ἂν τοῦτο γίνῃ δεκτὸν

[1] Roscher, Lex. 12, sp. 1493.

[2] Ἴδε ἀνάγλυφα ἐκ Βάρης, ἀνωτ. παραπ. Pl VI καὶ VII καὶ τὸ ἐν Ἄνδρῳ.

[3] Ἴδε Schöne Griech. Rel. 118 καὶ ἀνάγλυφον ἐν Κοπεγχάγῃ, Hartwig, Bendis T. I.

ὡς ἐξαίρεσις οὐχὶ πολὺ πρὸς τὰ παραδεδομένα ἀντιτιθεμένη, τὸ γεγονὸς ὅμως, ὅτι ἡ μορφὴ εἶναι πωγωνοφόρος, ἀρκεῖ νὰ ἀποκλείσῃ ὡρισμένως τὸν Ἑρμῆν. Ἐπειδὴ Ἑρμῆς πωγωνοφόρος κατὰ τοὺς χρόνους, εἰς οὓς ἀνήκει τὸ ἀνάγλυφον, εἶναι πρᾶγμα ἀδύνατον[1]. Ἐκτὸς τῶν τὴν ἀρχαίαν μορφὴν διατηρούντων Ἑρμῶν ἐπὶ τῶν στηλῶν ἡ τέχνη εἶχεν πρὸ πολλοῦ παύσει νὰ παριστᾷ τὸν θεὸν μετὰ γενείου.

Ἐὰν ὅμως ἡ μορφή, περὶ ἧς ὁ λόγος, παρίσταται ὡς ἐχομένη τῆς γῆς καὶ κρατῇ ἐν τῇ ἀριστερᾷ τὸ κέρας τῆς Ἀμαλθείας, εἶναι δυνατὸν τότε νὰ ἔχωμεν ἐδῶ χθονίαν τινα θεότητα, ὡς τὸν Πλούτωνα τὸν καὶ Εὐβουλέα ἐπονομαζόμενον, γνωστὸν ἐκτὸς τῆς φοβερᾶς αὐτοῦ ὄψεως ὡς θεοῦ τοῦ Ἅδου καὶ διὰ τὴν ἠπίαν αὐτοῦ ἰδιότητα ὡς εὐνοϊκοῦ εἰς τοὺς ἀνθρώπους θεοῦ προάγοντος τὴν εὐφορίαν καὶ τοῦ ὁποίου συχνὸν σύμβολον εὑρίσκομεν τὸ κέρας τῆς Ἀμαλθείας[2]. Τὴν ὀνομασίαν ταύτην θὰ ἐστήριζε καὶ ἡ ἀνάμνησις, ὅτι ὁ Πλούτων ἐλατρεύετο εἰς χάσματα γῆς (Στράβων, 13,44), ὁποῖα συνήθως ἦσαν τὰ Πλουτώνια, μετὰ τοῦ ὑπολογισμοῦ, ὅτι τοιοῦτον πλουτώνιον χάσμα ἦτο δυνατὸν νὰ ὑπῆρχεν ἐντὸς τοῦ ἄντρου τοῦ Πανὸς καὶ τῶν Νυμφῶν ἐπὶ τῆς Πάρνηθος. Τοιοῦτόν τι ὅμως οὔτε παρεδόθη οὔτε διὰ τῶν ἀνασκαφῶν κατά τινα τρόπον ὑπεδείχθη. Ἐν γένει ἄλλως καὶ ἡ γραπτὴ παράδοσις καὶ ἡ τῶν εἰκαστικῶν τεχνῶν οὐδέποτε θέτουσιν εἰς ἄμεσον σχέσιν τὸν Πλούτωνα μετὰ τῶν Νυμφῶν. Βεβαίως ὁ Παυσανίας ἐν τῇ περιγραφῇ τῆς τραπέζης τοῦ Κολώτου ἐν Ὀλυμπίᾳ (5, 20, 3) ἀναφέρει, ὅτι ἐπὶ τῆς ἑτέρας πλευρᾶς παρίσταντο ὁ Πλούτων, ὁ Διόνυσος, ἡ Περσεφόνη καὶ δύο Νύμφαι, ὅμως πᾶς τις βλέπει, ὅτι τὸ πρᾶγμα δὲν ἔχει οὕτω καὶ ἐπὶ τοῦ ἡμετέρου ἀναγλύφου. Ἐν γένει ἡ τακτικὴ συναναστροφὴ τοῦ Πλούτωνος εἶναι αἱ ἐλευσινιακαὶ θεότητες ἢ ἄλλαι καθαρῶς χθόνιαι. Ἀλλ᾽ ἐκτὸς τῶν γενικῶν τούτων λογων καὶ ἡ λεπτομέρεια, ὅτι Πλούτωνα ἄνευ ἐνδύματος δὲν ἔχομεν ἐν ταῖς μέχρι τοῦδε γνωσταῖς παραστάσεσι ἀλλὰ πάντοτε μάλιστα διὰ χιτῶνος καὶ ἱματίου ἐνδεδυμένον ἐνισχύει ἡμᾶς ἔτι μᾶλλον, ὥστε καὶ καὶ ταύτην τὴν ἑρμηνείαν τῆς μορφῆς νὰ θεωρήσωμεν ἀπίθανον. Διὰ τοὺς αὐτοὺς σχεδὸν λόγους δὲν δυνάμεθα νὰ ὀνομάσωμεν Ἀγαθὸν Δαίμονα, ὅστις κατά τινας μετὰ μεγάλης πιθανότητος οὐδεὶς ἄλλος εἶναι ἢ αὐτὸς οὗτος ὁ Πλούτων δι᾽ ἄλλου εὐφημιστικοῦ ὀνόματος οὕτω καλούμενος[1].

[1] Ἐπὶ τοῦ πρότερον ἐν Worsley νῦν δὲ ἐν Brocklesby Park ἀναγλύφου ὁ Ἑρμῆς ἐθεωρεῖτο εἰς παλαιοτέρους χρόνους ὡς πωγωνοφόρος. Τοῦτο ὅμως ἐδείχθη, ὅτι ἐστηρίζετο ἐπὶ κακῆς ἀπεικονίσεως. (Pottier BCH, 1881, p. 352,5).

[2] Ἴδε ἀνάγλ. ἐκ Τεγέας, ἀρ. Γλυπτῶν Ἐθν. Μουσείου 1422 Arndt-Amelug Einzelaufn. 1253 καὶ ἀνάγλ. τῆς Villa Albani. Zoega. Baissir. T. I, Tv. I καὶ ἐπὶ ἀγγείων π. χ. Monum. d. Inst VI T. 58, V, 45 κτλ.

Οἰκειότερος πρὸς τὰς Νύμφας, ἢ ὁ Πλούτων καὶ ὁ Ἀγαθὸς Δαίμων, εἶναι βεβαίως ὁ Διόνυσος, ὅστις θεὸς ὢν ἀρχικῶς τῆς ὑγρᾶς φύσεως καὶ τῆς εὐφορίας εἶναι ἑπομένως συγγενέστερος πρὸς τὰς Νύμφας. Ἐπεκαλεῖτο διὰ τὴν ἰδιότητά του ταύτην Δενδρίτης καὶ Ἄνθιος, ὡς τοιοῦτος δὲ συνελατρεύετο ἐν Φλυᾷ τῆς Ἀττικῆς μετὰ τῶν Ἰσμηνίδων Νυμφῶν (Παυσ. 1, 31,4). Ἀλλὰ γνωστοῦ ὄντος, ὅτι ὁ γενειῶν Διόνυσος παρίστατο πάντοτε ἐνδεδυμένος καὶ μάλιστα μετὰ πολλῆς τρυφῆς, (πρβλ. τὸν λεγόμενον Σαρδανάπαλον, ὡς καὶ πᾶσαν παράστασιν γενειοφόρου Διονύσου ἀπὸ τῶν χρόνων τῆς ἐλευθέρας τεχνοτροπίας καὶ κάτω, δυνάμεθα μετ᾽ ἀσφαλείας νὰ εἴπωμεν ὅτι Διόνυσος ἐνταῦθα δὲν παρίσταται.

Ὅτι αἱ Νύμφαι ἐλατρεύοντο παρὰ θεραπευτικήν τινα πηγήν, ὅπου βεβαίως αἱ ἰαματικαὶ θεότητες καὶ πρὸ πάντων ὁ Ἀσκληπιὸς ἐδίδαξαν ἡμᾶς τὰ ἀνάγλυφα τῶν Νυμφῶν τὰ εὑρεθέντα ἐγγύτατα τοῦ ὑπὸ τὴν Ἀκρόπολιν Ἀσκληπιείου[2]. Ἐντεῦθεν εἶναι δυνατὸν νὰ ὑποτεθῇ, ὅτι καὶ ὁ Ἀσκληπιὸς ἴσως ἐλατρεύετο ἐν τῷ Νυμφαίῳ τῶν Φυλασίων καὶ ὅτι παρεστάθη ἐπὶ τοῦ ἡμετέρου ἀναγλύφου τῶν Νυμφῶν, ὅμως ἡ ὀνομασία Ἀσκληπιὸς

[1] Περὶ τούτου ἴδε Rohde, Psyche I, σελ. 254 σημ. 2 καὶ Furtwängler, Sitzungsb. d. bayer. Akad. 1897 s. 411. Ἀπεικονίσεις τοῦ Ἀγαθοῦ Δαίμονος ἴδε Schöne, Griech. Rel. 109 καὶ Ath. Mitt. 1891 s. 25 (ἐξ ἀναγλύφων ἐχόντων ἐπιγραφάς). Ἀξιοσημείωτον εἶναι, ὅτι ἐπὶ τοῦ ἐκ Μεγάρων προερχομένου σπηλαιομόρφου ἀναγλύφου ἐν Βερολίνῳ (Furtw., Samml. Sab. Γ. 27) παρίσταται παρα τὸν Δία Πᾶνα καὶ ἄλλας μορφὰς κα ἀνδρική τις ἐπιμελῶς ἐνδεδυμένη μορφὴ κρατοῦσα κέρας Ἀμαλθείας, ἥτις ὑπὸ μὲν τοῦ Wieseler καλεῖται Ἀγαθὸς Δαίμον ὑπὸ δὲ τοῦ Furtwängler Πλούτων. Ἀλλ᾽ ἐκεῖ ἡ μορφὴ εἶναι διὰ χιτῶνος καὶ ἱματίου ἐνδεδυμένη καὶ κάθηται πλησίον δαδουχούσης θεότητος πιθανώτατα τῆς Περσεφόνης κατὰ τὸν Furtw. Ἐκτὸς τούτου τὸ ἀνάγλυφον εἶναι τὸ μόνον σπηλαιόμορφον, ὅπου δὲν ὑπάρχουσιν αἱ Νύμφαι.

[2] Οὕτω τὸ γνωστὸν ἀνάγλυφον τοῦ Ἀρχάνδρου (A. M. V, Pl. VII S. 206 κ. ἑ. καὶ ἄλλων ἀναγλύφων Νυμφῶν συντρίματα (A. M. 11 s. 210).

εἰς τὴν περίπτωσιν ταύτην εἶναι ἀνάγκη καὶ δι' ἄλλων λόγων νὰ ὑποστηριχθῇ. Ἀντιθέτως ἐνταῦθα ὀφείλομεν ταχέως νὰ παραιτηθῶμεν ἀπὸ τὴν ἑρμηνείαν ταύτην, ἐπειδὴ αἱ γνωσταὶ ἀπεικονίσεις τοῦ Ἀσκληπιοῦ πολὺ ἀπέχουσι ἀπὸ τοῦ νὰ εἶναι ὅμοιαι πρὸς τὴν ὑπὸ ἐξέτασιν μορφήν, ἵνα παραλίπωμεν ὅτι ἐδικαιούμεθα νὰ περιμένωμεν ὡς χαρακτηριστικὸν τὸν ἱερὸν ὄφιν. Ἑρμῆς λοιπὸν ἢ Πλούτων ἢ Ἀγαθὸς Δαίμων ἢ Διόνυσος ἢ Ἀσκληπιὸς εἶναι ἑρμηνεῖαι, ἐκ τῶν ὁποίων ἑκάστη φαίνεται μὲν μέχρι τινὸς πιθανὴ καὶ δύναται ἴσως καὶ διὰ πλειοτέρων λογων νὰ ὑποστηριχθῇ, ὅμως πᾶσαι ἐλέγχονται ἐπὶ τέλους, ὅτι προσκρούουσι πρὸς τὰς μέχρι τοῦδε γνώσεις ἡμῶν περὶ τῶν θεοτήτων τούτων. Παρὰ ταῦτα εἶναι πάντοτε δυνατὸν μία τις τούτων π. χ. ἡ ὀνομασία τοῦ δαίμονος ὡς Πλούτωνος νὰ ἀποδειχθῇ ποτε, μάλιστα δι' εὑρημάτων ἐν τῷ μέλλοντι, ὡς ἡ μόνη ἀληθής. Ἐν τῷ παρόντι ὅμως ἐπειδη τοῦτο δὲν δυνάμεθα νὰ δείξωμεν καὶ δὲν ὠφελεῖ νὰ τραπῶμεν ἐπὶ τὴν μαντικὴν θὰ ἐξακολουθήσωμεν τὴν ἔρευναν, μὴ εὑρεθῇ τις ὀνομασία, ἥτις νὰ μὴ ἀντίκειται πρὸς τὰ ἤδη γνωστά, ὅτε καὶ τοῦτο μόνον θὰ εἶναι ἀρκετὸν κέρδος.

Ἐκ τῶν ἀνωτέρω μνημονευθεισῶν θεοτήτων ὁ Ἑρμῆς μόνον παρίσταται καὶ πολλάκις ἐπὶ τῶν ἀναγλύφων τῶν Νυμφῶν, οὐδεμία δὲ οὐδέποτε ἐκ τῶν ἄλλων[1]. Ἀλλ' ἐκτὸς τοῦ Ἑρμοῦ ὑπάρχει καὶ ἄλλος τις δαίμων πολὺ οἰκεῖος πρὸς τὰς Νύμφας καὶ πολλάκις ἐπὶ τῶν ἀναγλύφων παριστώμενος, ἐννοῶ τὸν γνωστὸν Ἀχελῷον. Ἡ δὲ θέσις, ἣν κατέχει ἐπὶ τοῦ ἀναγλύφου ἡ ὑπὸ ἔρευναν μορφή, εἶναι ἀκριβῶς ἐκείνη, τὴν ὁποίαν βλέπομεν πολλάκις νὰ καταλαμβάνῃ ἡ παράστασις τοῦ Ἀχελῴου. Εἶναι λοιπὸν ἐνταῦθα ὁ αὐτὸς Ἀχελῷος παριστώμενος μετὰ μεγαλυτέρου μέρους τοῦ σώματος καὶ ἀνθρωπίνου τούτου ἀντὶ ταυρείου; Νομίζομεν, ὅτι ἡ ὀνομασία αὕτη δύναται νὰ ἀποβῇ πολὺ πιθανή. Διότι ἡ ἀντίρρησις, ὅτι ἡ τοιαύτη παράστασις τοῦ Ἀχελῴου θὰ εἶναι πρωτοφανὴς καὶ ὅτι δὲν στηρίζεται δι' ἄλλων ἀναλόγων, δὲν φαίνεται ἔχουσα ἐνταῦθα σπουδαίαν ἰσχύν. Ἐπειδή, ὡς εἴδομεν ἀνωτέρω κατὰ τὴν περιγραφὴν τῶν ἄλλων ἀναγλύφων ἡ ἐπὶ τούτων παράστασις τοῦ Ἀχελῴου δὲν εἶναι μία τις καὶ μόνη στερεοτύπως ἑκάστοτε ἐπαναλαμβανομένη. Παρίσταται δηλ. οὗτος ὡς προσωπεῖον, μετ' ἀνθρωπίνης κεφαλῆς καὶ τοῦ ἐμπροσθίου σώματος ταύρου, μετὰ κεφαλῆς μόνης, μετὰ κεφαλῆς καὶ τοῦ λαιμοῦ, μετὰ ἢ ἄνευ τῶν ταυρείων ὤτων καὶ κεράτων, τὸ ὁποῖον βέβαια σημαίνει ποικιλίαν παραστάσεων ἐπιτρέπουσαν νὰ δεχώμεθα ὡς δυνατὴν καὶ νέαν διάφορον παράστασιν, ἀρκεῖ αὕτη νὰ δύναται νὰ προσαρμόζεται ὡς μέλος τῆς ἀνωτέρω σειρᾶς. Ἀλλὰ τότε τί ὁμαλώτερον ἢ ἔχοντες πρὸ ὀφθαλμῶν ἀφ' ἑνὸς μὲν τὴν παράστασιν, καθ' ἣν ὁ Ἀχελῷος παρίστατο μετ' ἀνθρωπίνης κεφαλῆς μετὰ κεράτων ἢ ταυρείων ὤτων καὶ ταυρείου ἐμπροσθίου σώματος καὶ ἀφ' ἑτέρου κεφαλὰς τελείως ἐξανθρωπισθείσας, νὰ ὑποθέσωμεν, ὅτι ἡ ἐξανθρώπισις ἤθελε προχωρήσει καὶ περαιτέρω, ἐπὶ τοῦ ταυρείου δηλ. σώματος. Ὅτι δὲ τοιαύτη ὑπῆρξε πράγματι ἡ ἐξέλιξις τῶν παραστάσεων τοῦ Ἀχελῴου, ὥστε ἀπὸ τῆς ἀρχικῆς τελείως ταυρείου μορφῆς νὰ καταλήξῃ εἰς τὴν τελείως ἀνθρώπινον, οὐδεμία δύναται νὰ ὑπάρξῃ ἀμφιβολία. Ἤδη κατὰ τὸν Ε' αἰῶνα ἔχομεν παραστάσεις ποταμίων θεῶν μετ' ἀνθρωπίνου σώματος. Παράβαλε πρὸς τοῦτο τὸ ἀνάγλυφον τοῦ Ἐχέλου ἐν τῷ Ἐθνικῷ Μουσείῳ (Ἀρχαιολ. Ἐφημερὶς 1893 πίν. 10), ὅπου δύο ποτάμιοι θεοί, πιθανώτατα ὁ Κηφισὸς καὶ ὁ Ἰλισός, οὐδὲν τὸ θηριῶδες ἔχοντες ἐκτὸς τοῦ ἑνὸς παρουσιάζοντος κέρατα, ἵνα παραλίπωμεν τοὺς ἀμφιβαλλομένους ποταμίους θεοὺς τοῦ ἀνατολικοῦ τῆς Ὀλυμπίας καὶ τοῦ δυτικοῦ τοῦ Παρθενῶνος ἀετώματος. Ὁ Ἀχελῷος αὐτὸς καὶ δι' ἐπιγραφῆς μεμαρτυρημένος παρίσταται ἐπὶ τοῦ γνωστοῦ νομίσματος τοῦ Μεταποντίου[1], μετ' ἀνθρωπίνου σώματος καὶ μόνον ὤτων ταυρείων καὶ κεράτων ἐπὶ τῆς κεφαλῆς. Ἐν γένει τὴν τελείαν ἐξανθρώπισιν τῶν ποταμίων θεῶν καὶ εἰς χρόνους οὐχὶ νεωτέρους δύναταί τις νὰ παρακολουθήσῃ ἐπὶ τῶν νομισμάτων πόλεών τινων τῆς Σικελίας καὶ Ἰταλίας[2]. Ἀλλὰ ταῦτα εἶναι ἀρκούντως γνωστά, ὥστε νὰ

[1] Τὸ ἀνάγλυφον τῆς Πάρου δεικνύει πολλὰς μορφὰς ἀλλ' οὐδεμία δύναται νὰ ταυτισθῇ πρός τινα ἐκ τῶν μνημονευθεισῶν.

[1] Ἴδε Friedländer, von Sallet, Berliner Münzkabinet 678.

[2] Οὕτως ὁ ποταμὸς Κρᾶθις τελε'ως ἀνθρωπόμορφος ἐπὶ νομισμάτων τῆς Πανδοσίας τοῦ β' ἡμίσεος τοῦ Ε' αἰῶνος (Head, Hist. Num. S. 90). Πρβλ. καὶ Roscher, Lexikon, Flussgötter.

μὴ εἶναι ἀνάγκη νὰ παρατείνωμεν τὸν περὶ τούτων λόγον. Ἡμᾶς ἐνδιαφέρει καὶ πάλιν νὰ τονίσωμεν, ὅτι καὶ ἐπὶ τῶν ἀναγλύφων Νυμφῶν οὐδεμία παρατηρεῖται στασιμότης ἀλλ' ἡ αὐτὴ κίνησις πρὸς τὴν ἐξανθρώπισιν τῶν παραστάσεων τοῦ Ἀχελῴου. Ἐὰν δὲ λάβωμεν ὑπ' ὄψει, ὅτι τὸ ἀνάγλυφον ἡμῶν τοῦτο εἶναι ἀσφαλῶς μὲν νεώτερον τοῦ Δ' πιθανῶς δὲ καὶ τοῦ Γ' π. Χ. αἰῶνος, ὡς κατωτέρω θέλει δειχθῇ, ἐνθυμηθῶμεν δὲ ὅτι κατὰ τὴν ἐποχὴν ταύτην εἶχεν ἤδη εὑρεθῇ ὁ τύπος τοῦ ἀνακεκλιμένου καὶ διὰ τοῦ ἀριστεροῦ ἀγκῶνος ἐπὶ τοῦ ἐδάφους στηριζομένου ποταμίου θεοῦ[1], πρὸς ὃν ἡ ἡμετέρα μορφὴ πρόδηλον ὅτι ὁμοιάζει, θέλομεν εὕρει τότε εὔλογον τὴν ὀνομασίαν αὐτῆς ὡς Ἀχελῴου. Τούτου τεθέντος τὸ κέρας τῆς Ἀμαλθείας δὲν παρουσιάζει οὐδεμίαν δυσκολίαν, τοὐναντίον ἁρμόζει διὰ τὸν Ἀχελῷον ὡς ἄριστα. Καθ' ἃς ἔχομεν παραδόσεις τὸ κέρας τῆς Ἀμαλθείας ἦτο αὐτὸ τοῦτο το κέρας τοῦ Ἀχελῴου, ὃ ἀπέκλασεν ὁ Ἡρακλῆς κατὰ τὴν περίφημον πάλην, (Διόδ. 4, 25. Στράβ. 10, 458) ἢ κατ' ἄλλους ὁ Ἀχελῷος ἀντήλλαξε τὸ κέρας τῆς Ἀμαλθείας, ὃ εἶχε, λαβὼν το ἑαυτοῦ κέρας, τὸ ὁποῖον εἶχε ἀποσπάσει ὁ Ἡρακλῆς (Ἀπολλοδ. 2,7 καὶ Σχολ. Ἰλιαδ. 21, 194). Γνωστὸν ἐξ ἄλλου εἶναι ὅτι οἱ κατακεκλιμένοι μεταγενέστεροι ποτάμιοι θεοὶ ἔχουσι πολλάκις τὸ κέρας τοῦτο ἐν τῇ ἀριστερᾷ. Καὶ ἡ κίνησις τῆς δεξιᾶς χειρὸς τῆς ἐκτεινομενης πρὸς τὰς Νύμφας δικαιολογεῖται ἐπίσης. Διότι ὁ Ἀχελῷος εἶναι οἰκεῖος προς τὰς Νύμφας, ἀφοῦ καὶ ὡς πατὴρ αὐτῶν ἀναφέρεται[2]. Ἀλλὰ καὶ τὸ νὰ μὴ παρασταθῇ καθ' ὅλον αὐτοῦ τὸ σῶμα ὁ Ἀχελῷος ἡμῶν οὗτος δὲν σημαίνει τι ἄλλο ἢ ὅτι ἐπανελήφθη ἡ ἐπὶ τῶν ἄλλων παραστάσεων τοῦ Ἀχελῴου συνήθεια, καθ' ἣν μέρος μόνον τοῦ σώματος ἐξεῖχε τοῦ ἐδάφους. Εἶναι δυνατόν, ὡς εἴπομεν, ἡ μορφὴ νὰ παρίσταται ὡς ὄπισθεν προεξοχῆς τινος τοῦ ἐδάφους ἢ τοῦ βράχου ἀποκρυπτομένη, ὅπως ἱκανὰ περὶ τούτου παραδείγματα ὑπάρχουσι καὶ ἐνταῦθα ἐν τῷ ἀναγλύφῳ ἡμῶν δύναταί τις νὰ ἴδῃ τὴν ὑπὲρ τὸ σπήλαιον τῶν Νυμφῶν ἀπὸ τοῦ μέσου μόνον στήθους καὶ ἄνω φαινομένην μορφήν, ἥτις φανερῶς ἀποκρύπτεται ὄπισθεν τοῦ βραχώδους περιθωρίου τοῦ σπηλαίου. Τὸ αὐτὸ νὰ δεχθῶμεν καὶ διὰ τὸν πιθανολογηθέντα Ἀχελῷον νομίζω ὀλιγώτερον πιστευτὸν ἢ τὴν ἄλλην ἐκείνην ἐκδοχὴν τῆς ἀποσιωπήσεως, ἂς εἴπωμεν οὕτω, μέρους τοῦ σώματος κατὰ τὴν ἐν ταῖς παραστάσεσι τοῦ Ἀχελῴου συνήθειαν. Καὶ τοῦτο, ἐπειδὴ ἰδίως δὲν δικαιολογεῖται ἐπαρκῶς ἡ ὕπαρξις τῆς προεξοχῆς ταύτης τοῦ βράχου ἐν τῷ σπηλαίῳ, οὔτε παρεστάθη σαφῶς, ἂν τοιαύτη τις ἐμελετήθη νὰ παρασταθῇ. Δὲν δύναται δέ τις νὰ εἴπῃ, ὅτι δι' ἔλλειψιν χώρου ἀπεσιωπήθη ἡ παράστασις, ὅπως τοῦτο συχνάκις παρατηρεῖται ἀκριβῶς ἐπὶ ἀναγλύφων Νυμφῶν, ὅπου ὁ Πὰν μάλιστα ἀλλὰ καὶ ὁ Ἑρμῆς καὶ αἱ Νύμφαι δὲν παρίστανται ὁλόκληροι δι' ἔλλειψιν τόπου[1].

Ἐκ τῶν ἀνωτέρω ἐδείχθη, ὅτι πολλοὶ λόγοι συμβάλλουσιν, ὥστε ἡ προταθεῖσα ἑρμηνεία νὰ ἀποβῇ εἰς μέγαν βαθμὸν πιθανή. Ἂς ἴδωμεν τώρα μηπως δύναται νὰ ἀντιταχθῇ τι κατὰ τῆς ἑρμηνείας ταύτης. Ἀληθῶς ἡ στάσις αὕτη τοῦ κατακεκλιμένου ὑπενθυμίζει ἐκτὸς τῶν ποταμίων θεῶν τῶν Ἀλεξανδρηνῶν χρόνων καὶ τοὺς θεοὺς τῶν ὀρέων παρασταθέντας τὸ πρῶτον κατὰ τὴν αὐτὴν περίπου ἐποχήν. Ἐπίσης ἡ ὕψωσις τῆς χειρὸς πρὸς δήλωσιν συμμετοχῆς καὶ τὸ κέρας αὐτὸ τῆς Ἀμαλθείας, ἂν καὶ σπανίως τὸ τελευταῖον, παρατηροῦνται καὶ ἐπὶ παραστάσεων δαιμόνων τῶν ὀρέων. Ἐκτὸς τούτου ἂς ἐρωτήσωμεν τώρα, μὴ ἆρά γε σημαίνῃ τι ἡ παραπλεύρως ἀρκούντως ἐμφαντικῶς παρασταθεῖσα αἲξ; Τῷ ὄντι εἶναι παράδοξον, ὅτι ἐν ᾧ ἐπὶ τῶν ἄλλων ἀναγλύφων αἶγες ἢ μονον κεφαλαὶ αἰγῶν παρίστανται ἐπὶ τοῦ περιθωρίου τοῦ σπηλαίου καὶ ὑπεράνω παρὰ τὸν Πᾶνα δηλοῦσαι ἢ τὴν ποιμενικὴν ἰδιότητα τοῦ θεοῦ ἢ τὸν τόπον, ὅπου οὗτος διατρίβει, ἐνταῦθα παρὰ μὲν τὸν Πᾶνα καὶ ὑπεράνω οὐδὲν ἴχνος παραστάσεως αἰγὸς βλέπομεν, κάτω δὲ μίαν καὶ σχετικῶς μεγάλην παρὰ τὸν ὑφ' ἡμῶν ὀνομασθέντα Ἀχελῷον. Μὴ λοιπὸν αὕτη χρησιμεύῃ ὡς σύμβολον τῆς παρακειμένης μορφῆς; Καὶ διὰ μὲν τὸν Ἀχελῷον ἢ ἐν

[1] Τὸ πρωτότυπον τοῦ γνωστοῦ Νείλου τοῦ Βατικανοῦ ἀποδίδεται εἰς τὴν ἀρχαιοτέραν ἀλεξανδρηνὴν ἐποχήν, τὸν Γ' π. Χ. αἰῶνα. Ἴδε Amelung, Skulpturen d. Vatic. Museums σ. 131.

[2] Πλάτ. Φαῖδρ. 263.

[1] Ἴδε ἀνάγλυφον Ἀρχάνδρου, ἀνάγλυφον Ἐθν. Μουσ. Arndt, Einzelauf. 1244, ἀνάγλυφον ἐκ τοῦ Ἀμφιαραείου, Reisch, Fests. f. Benndorf S. 142 κ. ε. κ. τ. λ.

γενει τὸν ποτάμιον θεον ἡ αἲξ δὲν μαρτυρεῖται ὡς χαρακτηριστικὴ ἀλλὰ παρὰ δαίμονας ὀρέων εὑρίσκεται ἂν καὶ σπανίως [1]. Εἶναι φανερόν, ὅτι τὰ συστατικὰ ταῦτα δὲν εἶναι τόσον ἰσχυρὰ ὑπὲρ τῆς προταθείσης ὀνομασίας ὡς δαίμονος τοῦ ὄρους. Ἁπλούστατα, ἡ αἲξ δυνατὸν νὰ ἐτεθη ἐκεῖ ὅλως τυχαίως καὶ ἄνευ οὐδεμιᾶς παρασημασίας. Ἔπειτα ἐὰν ὀλίγιστα παραδείγματα δύνανται νὰ ἀχθῶσιν πρὸς ὑποστήριξιν τῆς ἑρμηνείας ταύτης, ὅμως ἡ θέσις, ἣν καταλαμβάνουσι συνήθως οἱ ὄρειοι δαίμονες, δὲν εἶναι ὁμοία πρὸς τὴν τῆς ὑπὸ ἐξέτασιν μορφῆς. Διότι ἡ θεότης τοῦ ὄρους τοποθετεῖται ἐν τῇ ὑψηλοτέρᾳ σειρᾷ τῶν παραστάσεων (ὅταν βεβαίως ὑπάρχουσι πλείονες τῆς μιᾶς), ἐν ᾧ ἐν τῇ κάτω σειρᾷ κατακλίνονται οἱ ποτάμιοι θεοί [2]. Συμφώνως πρὸς ταῦτα ὁ δαίμων τοῦ ὄρους καὶ ἐπὶ τοῦ ἡμετέρου ἀναγλύφου μόνον ἐν τῇ ἄνω σειρᾷ τῶν παραστάσεων ἠδύνατο νὰ ἔχῃ θέσιν. Οὕτω βλέπομεν, ὅτι εἶναι ἀδύνατον νὰ ὑποστηριχθῇ ἄλλη τις ἑρμηνεία, πρᾶγμα τὸ ὁποῖον πρέπει νὰ θεωρηθῇ ὡς ἰσχυρὸς λόγος ὑπὲρ τοῦ ὀνόματος τοῦ Ἀχελῴου ἢ τοῦ ποταμίου θεοῦ, καθὰ εἴπομεν ἀνωτέρω. Ἔχομεν λοιπὸν παράστασιν τοῦ Ἀχελῴου ἐπὶ ἀναγλύφου Νυμφῶν νέαν καὶ πολὺ ἐνδιαφέρουσαν, παράστασιν ἀφ ἑνὸς μὲν ὁμοιάζουσαν πρὸς τὰς τῶν κατακεκλιμένων ποταμίων θεῶν ἀφ᾽ ἑτέρου δὲ συνδεομένην πρὸς τὰς γνωστὰς παραστάσεις ἐπὶ τῶν ἀναγλύφων ὡς πρὸς τὴν οὐχὶ τελείαν παράστασιν τοῦ σώματος.

Μεταβαίνομεν ἤδη εἰς τὴν ἐξέτασιν τῶν λοιπῶν μορφῶν καὶ ἀρχίζομεν ἀπὸ τον ἄριστα διατηρούμενον Πᾶνα. Ὁ Πὰν οὗτος δὲν παρίσταται ἐδῶ ὡς ὁ μουσικὸς τῶν Νυμφῶν, αὐλῶν τὴν σύριγγα ἵνα χορεύωσιν αὗται. Εἶναι ὁ θηρευτὴς Πάν, διότι φέρει μόνον τὸ ῥοικὸν λαγωβόλον καὶ οὐδεμίαν σύριγγα, ἔρχεται δὲ φανερῶς ἀπὸ τοῦ κυνηγίου

> πολλάκι δ᾽ ἀργινοεντα διεδραμεν οὔρεα μακρὰ
> πολλάκι δ᾽ ἐν κνημοῖσι διήλασε θῆρας ἐναίρων

ὅτε εἰς μίαν στιγμὴν θαυμαστὸν θέαμα παρουσιάζεται πρὸ τῶν ὀφθαλμῶν του. Αἱ φίλαι Νύμφαι εἶναι ἐκεῖ εἰς τὸ ἀγαπητόν των ἄντρον καὶ χορεύουσαι διευθύνονται πρὸς τὴν κρήνην

> φοιτῶσαι πυκνὰ ποσὶν ἐπὶ κρήνῃ μελανύδρῳ
> μέλπονται· κορυφὴν δὲ περιστένει οὔρεος ἠχώ [1].

Πληρούμενος τότε συγκινήσεως ὑψωνει τὴν δεξιὰν ζωηρῶς μετὰ τῆς παλάμης καὶ τῶν δακτύλων ἀνοικτῶν καὶ φαίνεται ὡς νὰ σταματᾷ χάριν τοῦ θεάματος. Τοιαύτη εἶναι ἡ θέσις τοῦ Πανὸς ἐνταῦθα. Ἀλλ᾽ ἐρωτᾶται, διατί ὁ Πὰν οὗτος νὰ μὴ φέρῃ καὶ τὴν σύριγγα, ὅπως πλειστάκις παρὰ τὸ λαγωβόλον ὑπάρχει καὶ ἡ σύριγξ. Ἀντὶ τούτου βλέπομεν, ὅτι σύριγγα ἔχει ὁ παρὰ τὴν ἑρμαϊκὴν στήλην καθήμενος νεανίας κρατῶν αὐτὴν διὰ τῶν δύο χειρῶν ἐπὶ τοῦ στήθους ἢ ὡς ἑτοιμαζόμενος νὰ συρίξῃ ἢ ὡς πρὸ ὀλίγου παύσας. Μὴ λοιπὸν εἶναι ἡ νεανικὴ αὕτη μορφὴ νεαρός τις Πὰν παριστώμενος μετ᾽ ἀνθρωπίνων σκελῶν; Εἰς τοῦτο ἄγει ἡμᾶς ἡ σκέψις, ὅτι δύσκολον θὰ ἦτο νὰ μὴ ὑπάρχῃ ἐπὶ τοῦ ἀναγλύφου τούτου ὁ μουσικὸς Πάν, ἐν ᾧ αἱ Νύμφαι κάτω χορεύουσι, καὶ ὅτι ἐπὶ τῶν ἀναγλύφων τῶν Νυμφῶν τοὐλάχιστον ὁ φέρων τὴν σύριγγα πρέπει νὰ εἶναι Πάν. Τὸ δὲ νὰ παριστῶνται δύο Πᾶνες ἐπὶ τοῦ ἀναγλύφου οὐδὲν ἔχει τὸ παράδοξον. Οἱ ἀρχαῖοι ἤδη ἀπὸ τῶν χρόνων τοῦ Αἰσχύλου ἐγνώριζον πλείονας τοῦ ἑνὸς Πᾶνας [2]. Ἀλλὰ καὶ ἐν τῇ τέχνῃ, ἐξ ἀγγείων τοὐλάχιστον, εἶναι γνωσταὶ παραστάσεις ἐν τῇ αὐτῇ σκηνῇ δύο Πανῶν, τοῦ ἑνὸς τραγόποδος, τοῦ ἑτέρου μετ᾽ ἀνθρωπίνων σκελῶν, ὅπου ἕκαστος φέρει μόνον σύριγγα ἢ μόνον λαγωβόλον [3]. Ἀλλὰ καὶ ἐξ ἀναγλύφου Νυμφῶν ἔχομεν, ὡς νομίζω, παράδειγμα. Εἶναι τοῦτο ἓν ἐκ τῶν τοῦ σπηλαίου τῆς Βάρης [4]

---

[1] Οὕτως ἐπὶ ἀναγλύφαυ τινὸς ἐν τῷ μουσείῳ τοῦ Καπιτωλίου, ἴδε Roscher's Lexikon II. 2 Sp. 2118-2119, ὅπου τρεῖς διάφοροι ὀρέων δαίμονες. Ὁ εἷς τούτων κρατεῖ κέρα Ἀμαλθείας. Παρ᾽ ἄλλον τινα φαίνεται ὅτι βόσκει τραγοειδὲς ζῷον. Ἐπὶ νομίσματος τῆς Ἐφέσου παρίσταται ὁ ὄρειος θεὸς Πείων μετὰ κέρατος Ἀμαλθείας: Jahrbuch 1888 S. 294.

[2] Ἴδε χαρακτηριστικὸν παράδειγμα παρα Robert, Sarkophagenr. II s. 17.

[1] Ὁμηρικὸς ὕμνος εἰς Πᾶνα.

[2] Ἴδε Roscher's Lex. III¹, s 1412.

[3] Οὕτως ἐπὶ ἐρυθρομόρφου ὑδρίας τοῦ Βρεττανικοῦ Μουσείου, Catalog of vases III. E 228 p 181, καὶ ἄλλα παραδείγματα ἴδε αὐτοθι ἐν τῇ σημειώσει.

[4] Ἴδε Amer. journ. ἀνωτέρω, Pl. VIII p. 310 Ὑποθέτω ὅτι τὴν συγγραφέα τῆς ἀρίστης περὶ τῶν ἀναγλύφων τῆς Βάρης διατριβῆς Ida Carleton Thallon παρέπεισε εἰς τὸ νὰ πιστεύσῃ, ὅτι ἐπὶ τοῦ ἀναγλύφου παρίσταται ἁπλοῦς θνητὸς κυνηγὸς ἡ ἔλλειψις τῶν κεράτων. Ἀλλὰ Πὰν ἄνευ κεράτων ἀπαντᾷ πολλάκις (Roscher's Lex. III¹, s. 1425). Ἐπὶ νομισμάτων τῆς Σεγέστης παρίσταται νεαρὸς κυνηγὸς μετὰ ὄπισθεν κρεμαμένου κωνικοῦ πίλου μετὰ κερά-

παρουσιάζον ἐπὶ τοῦ ἑνὸς ὑπὲρ τὸ σπήλαιον ἄκρου κατακείμενον τραγόπουν Πᾶνα κρατοῦντα σύριγγα καὶ λαγωβόλον καὶ ἐπὶ τοῦ ἑτέρου νεανικὴν μορφὴν μετὰ κωνικοῦ πίλου ἀναβαίνουσαν τὸ ὄρος καὶ κρατοῦσαν λαγωβόλον. Δὲν διστάζω νὰ δεχθῶ, ὅτι ἡ μορφὴ αὕτη εἶναι ὁ ἀγρεὺς Πάν, ἐπειδὴ πολὺ ἀπίθανος φαίνεται ἡ παράστασις ἁπλοῦ θνητοῦ κυνηγοῦ ἐπὶ τοῦ ἀναθηματικοῦ ἀναγλύφου. Ἡ σμικρότης τῆς μορφῆς οὐδὲν σημαίνει ἐνταῦθα, ἐπειδὴ ὁ Πὰν συνηθέστατα παρίσταται μικρὸς τὸ ἀνάστημα. Ἀλλ' ἐπὶ τοῦ ἀναγλύφου ἡμῶν ὡς πρὸς τὴν ἰδιότητα τοῦ τραγόποδος ἢ νεαροῦ Πανὸς συμβαίνει το ἀντίθετον ἢ ἐπὶ τοῦ ἀναγλύφου ἐκ Βάρης. Τοῦτο οὐδὲν σημαίνει. Ἐπειδὴ παρὰ τοῖς παλαιοῖς δὲν εἶχον χωρισθῆ ἀκριβῶς αἱ ἰδιότητες τοῦ τραγόποδος καὶ ἀνθρωπομόρφου Πανός. Διὰ τοῦτο ἡ διαφορὰ μὲν αὕτη δὲν βλάπτει, ἡ παραβολὴ δὲ τῶν δύο ἀναγλύφων συντελεῖ σπουδαίως εἰς τὴν κραταίωσιν τῆς γνώμης, ὅτι ἐπὶ ἑκάστου τῶν δύο τούτων ἀναγλύφων παρίστανται δύο διάφοροι Πᾶνες. Ἐκτὸς τούτων, ἵνα ἐπανέλθωμεν εἰς τὸ ἐκ Πάρνηθος ἀνάγλυφον, πολὺ ὀλίγον πιθαναὶ φαίνονται ἄλλαι τινὲς ἑρμηνεῖαι. Ἠδύνατό τις π. χ. νὰ ὀνομάσῃ νεαρὸν Σάτυρον, πρὸς τὸν ὁποῖον ὁπωσδήποτε ἁρμόζει ἡ σύριγξ. Ἀλλ' ἡ ὑπόθεσις αὕτη δὲν ὑποστηρίζεται περισσότερον. Οὐδὲν ἴχνος τῆς χαρακτηριστικῆς μικρᾶς οὐρᾶς φαίνεταί που ὄπισθεν, πρᾶγμα, ὅπερ ἐνταῦθα ἦτο καὶ εὔκολον νὰ παρασταθῇ, ἐπειδὴ τὸ ἀνάγλυφον εἶναι ἰσχυρῶς ἔκτυπον. Ἢ ἴσως ἤθελέ τις παραχθῇ ἐκ της μεγάλης ὁμοιότητος τῆς μορφῆς ταύτης πρὸς τὸν Δάφνιν τοῦ γνωστοῦ συμπλέγματος τοῦ Πανὸς διδασκάλου καὶ τοῦ νεαροῦ Δάφνιδος, ὥστε τὸν αὐτὸν ὡραῖον νεανίαν νὰ παραδεχθῇ καὶ ἐνταῦθα. Ὡς πρὸς τὴν ἑρμηνείαν ταύτην πρέπει νὰ λεχθῇ, ὅτι πρῶτον μὲν ἡ ὁμοιότης παραστάσεώς τινος πρὸς ἄλλην δὲν ἔχει πάντοτε ὡς ἀκολουθίαν καὶ τὴν ταυτότητα τῶν παριστωμένων, ἔπειτα δὲ καὶ ἂν τεθῇ, ὅτι ἐνταῦθα παρίσταται ὁ Δάφνις, δὲν ἠξεύρω πῶς θὰ δικαιολογηθῇ ἡ παρουσία αὐτοῦ ἐπι τοῦ ἀναθηματικοῦ τούτου εἰς τὸν Πᾶνα καὶ τὰς Νύμφας ἀναγλύφου, καθόσον οὐδεμίαν ἄλλην ἔχομεν ἀναλογίαν. Μετὰ μεγάλης λοιπὸν πιθανότητος δυνάμεθα νὰ καλέσωμεν τὴν νεανικὴν μορφὴν Πᾶνα[1].

Εἶναι φανερόν, ὅτι ὁ τραγόπους Πὰν ἀνυψώνων τὴν δεξιὰν δὲν ἀποβλέπει πρὸς τὴν παρ' αὐτὸν ἐγκεκρυμμένην μορφήν. Ἐὰν ἡ χειρονομία τοῦ Πανὸς ἀπέβλεπε ταύτην, ἡ χεὶρ πρῶτον ἔδει νὰ παρασταθῇ ἐν κατατομῇ, ὡς ἡ τοῦ κάτωθεν Ἀχελῴου, ἐπίσης καὶ τὸ ὅλον σῶμα ἔπρεπε νὰ εἶναι περισσότερον πρὸς τὰ ἀριστερὰ ἐστραμμένον. Ὁ Πὰν εἶναι σχετικὸς πρὸς τὰς Νύμφας, ἡ δὲ ἐγκεκρυμμένη μορφὴ παρίσταται μόνον καθ' ἑαυτὴν καὶ κατὰ παρατακτικὸν τρόπον. Ἡ ἑρμηνεία αὐτῆς διὰ τοῦτο εἶναι ἰδιαιτέρως δύσκολος καὶ ἐπειδὴ μάλιστα οὐδὲν χαρακτηριστικὸν σύμβολον ὑπάρχει καὶ τὸ πρόσωπον εἶναι ἐντελῶς κατεστραμμένον. Ὡς πρὸς τὸν τρόπον τῆς παραστάσεως οὐδεμία ὑπάρχει ἀμφιβολία, ὅτι τὸ ὑπόλοιπον κάτω σῶμα κρύπτεται ὄπισθεν τῆς βραχώδους ὀφρύος, ἥτις καὶ ἀρκούντως δηλοῦται. Ὅτι ἡ μορφὴ ἀνέρχεται ὡς ἡ Γῆ ἀπὸ τοῦ ἐδάφους δὲν εἶναι πιθανὸν διότι ὁ τρόπος, καθ' ὃν ἐκτείνεται ἡ ἀριστερὰ χεὶρ ἐπὶ τοῦ βράχου, δεικνύει ἠρεμίαν. Ἀλλὰ τίς λοιπὸν εἶναι ὁ πωγωνοφόρος οὗτος ὁ ὄπισθεν τῶν βράχων ὑπὲρ τὸ σπήλαιον τῶν Νυμφῶν κρυπτόμενος; Εἶναι δυνατὸν βεβαίως νὰ εἶναι θεός τις ἢ δαίμων, ὅστις ἐλατρεύετο μετὰ τῶν Νυμφῶν ἐν τῷ ἄντρῳ τῶν Φυλασίων ἢ ἐκεῖ που πλησίον. Καὶ τῷ ὄντι ἐκ τῆς γραπτῆς παραδόσεως δυνάμεθα νὰ συναγάγωμεν, ὅτι πλησίον ἐπὶ τοῦ λεγομένου Ἅρματος ὑπῆρχε βωμὸς τοῦ Διὸς Σημαλέου, ἂν μὴ καὶ αὐτὸ τὸ ἄγαλμα τοῦ Παρνηθίου Διός. Τοῦτο ἐξάγεται, ἂν συνδυάσῃ τις τὰς περὶ τοῦ πράγματος πληροφορίας τοῦ Παυσανίου καὶ Στράβωνος. Ὁ πρῶτος δηλ. (1, 31, 2) ἀναφέρει, ὅτι ἐπὶ τῆς Πάρνηθος ὑπῆρχε χαλκοῦν ἄγαλμα τοῦ Διὸς Παρνηθίου καὶ βωμὸς τοῦ Διὸς

των (Holm, Geschichte Siciliens im Altert. III T. IV, 12 καὶ 11) καὶ ἄνευ τούτων, ἑρμηνεύεται δὲ ὡς Πάν. — Δύο Πᾶνας ἀλλ' ὁμοίους ἴδε ἐν A. M. 1896 σ. 276.

[1] Εὔκαιρον εἶναι νὰ παραθέσωμεν τὸ παρὰ Νόννῳ, Διονυσ. XIV, 87 κ. ἑ. χωρίον περὶ δύο Πανῶν ἀνταποκρινόμενον, πρὸς τὸ ἡμέτερον ἀνάγλυφον, ὡς ἀνωτέρω ἡρμηνεύθη:

τοῖσιν ἔσαν δύο Πᾶνες ὁμήλυδες, οὓς τέκεν Ἑρμῆς
κεκριμένῃ φιλότητι μιγεὶς διδυμάοσι Νύμφαις·
τὸν μὲν ὀρεστιάδος Σωσοῦς μετανεύμενος εὐνὴν
μαντιπόλου σπέρμηνε θεηγόρον ἔμπλεον ὀμφῆς,
Ἀγρέα θηροφόνου μελέτῃ πεπυκασμένον ἄγρης·
τον δὲ νομαῖς οἴων Νόμιον φίλον, ὁππότε Νύμφης
δέμνιον ἀγραύλοιο διέστιχε Πηνελοπείης
ποιμενίῃ σύριγγι μεμηλότα· τοῖς ἅμα Φόρβας
. . . .

Σημαλέου και ἄλλος βωμὸς τοῦ Ὀμβρίου ἢ Ἀπημίου Διός, ὁ δὲ Στράβων (IX, 404), ὅτι οἱ Πυθαϊσταὶ ἐν Ἀθήναις ἐτήρουν ἀπὸ τῆς ἐσχάρας τοῦ Ἀστραπαίου Διὸς πρὸς τὸ Ἅρμα τοῦτο καὶ ὁπόταν ἤθελον ἴδει ἀστραπὴν δι᾽ αὐτοῦ διερχομένην ἔκρινον, ὅτι εἶναι κατάλληλος καιρὸς νὰ ἀποστείλωσι τὴν θυσίαν πρὸς τὸν ἐν Δελφοῖς Ἀπόλλωνα. Ὅτι λοιπὸν ὁ Σημαλέος Ζεὺς εἶναι ὁ διὰ τοῦ Ἅρματος ἀστράπτων εἶναι πρόδηλον. Ἐπίσης βέβαιον εἶναι, ὅτι τὸ Ἅρμα εἶναι ὑπὲρ τὴν Φυλὴν καὶ γειτονικὸν τοῦ Νυμφαίου. Ἀλλ᾽ ἡ κατὰ ταῦτα ὀνομασία τῆς μορφῆς ὡς Διὸς εἶναι πολὺ ἀπίθανος. Ἐπειδὴ αἱ παραστάσεις τοῦ Διὸς δεικνύουσι πάντοτε ἢ τὸ σκῆπτρον ἢ ἄλλο τι σύμβολον (ἀετόν, κεραυνόν, θρόνον), ἐκ τῶν ὁποίων ἐν τοὐλάχιστον εἶναι ἀπαραίτητον χαρακτηριστικὸν διὰ τὸν ἄνακτα τῶν θεῶν. Ἀλλ᾽ ἴσως ἔχομεν ἐνταῦθα τὸν θεὸν τοῦ ὄρους, ὅπως κάτω ἔχομεν τὸν ποτάμιον θεόν [1]. Κατὰ τῆς ἑρμηνείας ταύτης ἀληθῶς οὐδὲν δύναται σπουδαίως νὰ ἀντιταχθῇ, εἰμὴ ὅτι στερούμεθα τῆς εὐκταίας ἀναλογίας, καθ᾽ ἣν θεὸς τοῦ ὄρους νὰ παρίσταται ὄρθιος καὶ ὄπισθεν τῶν βράχων κεκρυμμένος. Ἡ συνηθεστάτη παράστασις τῶν θεοτήτων τούτων εἶναι ὁμοία πρὸς τὴν τῶν ποταμίων, παρίστανται δηλαδὴ καὶ οὗτοι ἀνακεκλιμένοι ἐπὶ βράχου, σχεδὸν μοναδικὸς δὲ εἶναι ὁ οὕτω ἑρμηνευόμενος νεαρὸς δαίμων, ὅστις κάθηται καὶ δὲν ἀνακλίνεται ἐπὶ τοῦ περιφήμου συμπλέγματος τοῦ Φαρνεσείου Ταύρου. Ἄλλη ἑρμηνεία, ἥτις εἶναι ἐπίσης δυνατή, εἶναι ὅτι ἡ μορφὴ αὕτη παριστᾷ Σιληνὸν ἢ ἡλικιωμένον Σάτυρον. Μάλιστα ἡ ἑρμηνεία αὕτη ἔχει τὸ πλεονέκτημα, ὅτι κατὰ ταύτης οὐδὲν δύναται νὰ ἀντιταχθῇ. Δαίμονες τῶν ὀρέων καὶ τῶν δασῶν καὶ ἐν γένει τῆς ὑπαίθρου φύσεως, ὡς εἶναι οἱ Σιληνοὶ καὶ Σάτυροι, δύνανται ἄριστα νὰ παριστῶνται ὄπισθεν τῶν βράχων. Ἐξ ἀγγείων ἔχομεν πάμπολλα παραδείγματα, ἀλλὰ καὶ ἐπὶ ἀναγλύφων εὕρηνταί τινα Π. χ. ἐπὶ ἀναγλύφου ἐν Ince Blundell Hall (ἴδε ἀπεικόν. ἐν Arch Zeit. 1877 T. 12,2, s. 124 κ.ε.) κάτω μὲν παρίστανται κρούων τὴν λύραν ὁ Ὀρφεύς, ὑπεράνω δὲ ὄπισθεν ὀφρύων κεκρυμμέναι κατὰ τὸ ἥμισυ τρεῖς μορφαί, αἵτινες παρὰ τὴν ἀτελῆ ἀπεικόνισιν φαίνεται ὅτι εἶναι Σάτυροι (καὶ Μαινὰς ἴσως). Ὁ Σιληνὸς Μαρσύας παρίσταται ἐπίσης ὄπισθεν βράχου ἐπὶ σαρκοφάγου καὶ νομισμάτων τῆς Ἀπαμείας [1]. Ὁ σιληνοειδὴς Πολύφημος, ἄλλος οὗτος κάτοικος τῶν βράχων, παρίσταται ὁμοίως ἐπί τινος ἀναγλύφου τοῦ Ἐθν. Μουσείου [2]. Ἔπειτα οἱ Σιληνοὶ ἢ Σάτυροι δὲν εἶναι ἄσχετοι πρὸς τὰς Νύμφας καί, ὅπερ σπουδαιότερον, εὑρίσκονται καὶ ἐπὶ ἀναγλύφων Νυμφῶν. Π. χ. ἐπὶ τοῦ ἐν τοῖς λατομείοις τῆς Πάρου γνωστοῦ ἀναγλύφου τῶν Νυμφῶν εὕρηται ὁ Σιληνός [3] ἐν τῇ ἀνωτέρᾳ ζώνῃ τῶν παραστάσεων χαρακτηριζόμενος διὰ τῆς φαλακρᾶς αὐτοῦ κεφαλῆς καὶ ἐπί τινος πηλίνου ἀναγλύφου Νυμφῶν ἐκ Μυρίνης βλέπει τις προσωπεῖον τοῦ Σιληνοῦ ἐπὶ τοῦ τοίχου τοῦ σπηλαίου [4]. Ἐκ τούτων φαίνεται μὲν πιθανωτέρα ἡ ὀνομασία Σιληνὸς ἢ δαίμων τοῦ ὄρους, πάντως ὅμως μένει ἡ ἐκλογὴ ἐλευθέρα μεταξὺ τῶν δύο τούτων. Ἵνα μὴ δὲ χρονοτριβήσωμεν περισσότερον περὶ εἰκασίας, ἂς ἴδωμεν τέλος τίνα παριστᾷ ἡ ἑρμαϊκὴ στήλη. Εὐτυχῶς περὶ ταύτης οὐδεμία δύναται νὰ ὑπάρξῃ ἀμφιβολία. Ἡ ἑρμαϊκὴ στήλη παριστᾷ τὸν δαίμονα τῶν ἀγρῶν καὶ τῆς φυσικῆς ὁρμῆς πρὸς διαιώνισιν τῶν εἰδῶν Πρίαπον. Διότι οἱ πλεῖστοι Ἑρμαῖ οἱ παριστῶντες τὸν Πρίαπον δεικνύουσι τὴν πρὸς τὰ ὀπίσω κύρτωσιν τοῦ κορμοῦ τὴν ἐπικαλουμένην διὰ τὴν φύσιν τοῦ δαίμονος λόρδωσιν. Ἐν ᾧ οἱ Ἑρμαῖ οἱ παριστῶντες τὸν Ἑρμῆν ἢ Διόνυσον ἢ Πᾶνα οὐδέποτε, καθόσον γνωστόν, παρουσιάζουσι τοιοῦτόν τι. Ὁ Πρίαπος οὗτος εἶναι διττῶς ἀξιόλογος. Πρῶτον μὲν διότι, καθόσον γνωρίζω, δὲν εὑρέθη μέχρι τοῦδε Πρίαπος ἐπὶ ἀττικοῦ ἀναγλύφου [5], ἔπειτα δὲ ὅτι οὗτος εἶναι ἀγένειος

[1] Οὕτως ἐπὶ τῆς ἤδη μνημονευθείσης ἀναγλύπτου πρὸς διακόσμησιν χρησιμοποιηθείσης πλακός τῆς Villa Ludovisi (ἴδε ἀπεικ., Robert, Die ant. Sarkophagenr. II s. 17), ὅπου παρίσταται κρίσις τοῦ Πάριδος, ἄνω μὲν βλέπομεν τὸν πωγωνοφόρον εὔρωστον δαίμονα τοῦ ὄρους Ἴδης, κάτω δέ τινα ποτάμιον θεόν. Ἡ Ἴδη λοιπὸν ἠδύνατο νὰ ἔχῃ ἄρρενα δαίμονα. Τὸ αὐτὸ ἠδύνατο νὰ συμβῇ καὶ διά την Πάρνηθα, (ἂν καὶ εἶναι παραδεδομένον καὶ ὁ Πάρνης) ἐξηγουμένου τοῦ πράγματος κατὰ μεταφοράν.

[1] Ἡ σαρκοφάγος εὕρηται νῦν ἐν Κοπεγχάγῃ. Ἴδε Robert, Sarkophagenr. III, T. 68, 208. Νομίσματα τῆς Ἀπαμείας τοιαῦτα ἴδε παρὰ Blumer, Kleinasiatische Münzen I, Taf. VII, 14 καὶ 15.

[2] Ἀρ. Γλυπτῶν 1455. Ἀπεικ. καὶ περιγρ. ἐν Bulletin C. H. 1890 pl. IX.

[3] Καὶ ἐπὶ τῶν ἀρχαιοτέρων ἀπεικονίσεων ἀλλὰ καὶ ἐπὶ τῆς νεωτάτης φωτογραφίας τοῦ ἐνταῦθα Γερμανικοῦ ἰνστιτούτου, ἣν εἶδον, διακρίνεται ἡ φαλακρὰ κεφαλή.

[4] Bull. C. H. 1883 pl. 16.

[5] Καὶ εἰς ἓν ἀνάγλυφον ἐκ τῶν νεωστὶ εἰσαχθέντων εἰς τὸ Ἐ.

καὶ νεανικὸς καὶ οὕτω προστίθεται ἓν ἀκόμη παράδειγμα εἰς τὰ ὀλίγα ὑπάρχοντα, καθ' ἃ ὁ δαίμων παρίστατο νεαρὸς [1]. Συνήθως παρίσταται οὗτος ὡς ἀνὴρ ἡλικιωμένος μετὰ γενείου καὶ κόμης περιτυλιγμένης δι' ὑφάσματος κατ' οὐχὶ ἑλληνικὸν τρόπον, ἐπειδὴ ἡ καταγωγὴ τοῦ δαίμονος εἶναι, ὡς γνωστόν, ἀσιατική. Ἡ δὲ παράστασις τοῦ δαίμονος τούτου τῶν ἀγρῶν δικαιολογεῖται πληρέστατα ἐπὶ τοῦ ἀναγλύφου τῶν Νυμφῶν. Διότι ἀνεξαιρέτως σχεδὸν ὁ Πρίαπος παρίσταται ἐπὶ βραχώδους ἐδάφους ἐν τῇ ἐξοχῇ ἱδρυμένος. Ὁ Παυσανίας ἀναφέρει τὰ ἑξῆς περὶ τοῦ ἐν ὑπαίθρῳ ἐπὶ τοῦ Ἑλικῶνος ὑπάρχοντος ἀγάλματος τοῦ Πριάπου (IX. 31, 2): καὶ ἄγαλμα Πριάπου θέας ἄξιον· τούτῳ τιμαὶ τῷ θεῷ δίδονται μὲν καὶ ἄλλως, ἔνθα εἰσὶν αἰγῶν νομαὶ καὶ προβάτων ἢ καὶ ἑσμοὶ μελισσῶν. Οἱ δὲ στίχοι τοῦ Θεοκρίτου (Εἰδ. 1, 21)

δεῦρ' ὑπὸ τὰν πτελέαν ἑσδώμεθα· τῶ τε Πριήπω
καὶ τᾶν κρανιάδων τοὐναντίον, ἅπερ ὁ θῶκος
τῆνος ὁ ποιμενικὸς καὶ ταὶ δρύες.

ἀνταποκρίνονται τελείως πρὸς τὰ ἐπὶ ἀναγλύφου παριστώμενα. Ἐκτὸς τῶν μορφῶν τοῦ ἀναγλύφου, τῶν ὁποίων ἀνωτέρω ἐπεχειρήσαμεν τὴν ἑρμηνείαν, εἶναι καὶ ἡ παράστασις τῆς κρήνης ἀξία λόγου τινός. Διότι ἐπὶ ἀναγλύφων τοιαύτη παράστασις εἶναι πρωτοφανὴς καθόσον γνωρίζω. Ἐκτὸς τούτου, ὡς ἀνωτέρω ἐν τῇ περιγραφῇ ἐλέχθη, ὁ τεχνίτης τοῦ ἀναγλύφου δὲν ἐσκόπησε εἰκόνα μόνον κρήνης νὰ ἀπεργασθῇ ἀλλὰ καὶ πραγματικὴν κρήνην, ἀφ' ἧς νὰ ἐκρέῃ ὕδωρ. Οὕτως ἔχομεν ἐνταῦθα ἀλλόκοτον συνδυασμὸν εἰκόνος καὶ τοῦ πράγματος αὐτοῦ, χωρὶς νὰ ληφθῇ φροντὶς ὥστε ἡ εἰκὼν νὰ προσαρμοσθῇ πρὸς τὸ πρᾶγμα, ὅπως θὰ συνέβαινεν, ἐὰν ἡ σκάφη παρίστατο κἄπως μεγαλυτέρα, ὥστε νὰ δύναται νὰ δεχθῇ τὸ ἐκ τοῦ παρασκευασθέντος κρουνοῦ καταρρέον ὕδωρ. Εἰς τὴν τοιαύτην παράστασιν τῆς κρήνης δὲν ἔφθασε βεβαίως ὁ τεχνίτης οὗτος αἴφνης καὶ διὰ μιᾶς. Εἶναι εὔλογον νὰ παραδεχθῶμεν, ὅτι ἄν τι ὀφείλεται εἰς τὴν πρωτοβουλίαν αὐτοῦ τοῦτο θὰ εἶναι μόνον ὁ συνδυασμὸς δύο προϋπαρχόντων πραγμάτων, πρῶτον μὲν τῆς εἰκονικῆς παραστάσεως τῆς κρήνης, περὶ ἧς πλεῖστα ἔχομεν παραδείγματα ἐξ ἀγγειογραφιῶν, ἔπειτα δὲ τῆς πιθανῆς συνηθείας, καθ' ἣν ἐπί τινων τῶν ἐν τῷ ἄντρῳ ἀνατεθειμένων ἀναγλύφων κατωρθοῦτο δι' ἀνοιγομένης ὀπῆς καὶ τῆς σχετικῆς κατασκευῆς νὰ ἐκρέῃ ὕδωρ, ὁποῖον ὑπῆρχεν ἐξάπαντος ἐν τοιούτῳ ἱερῷ σπηλαίῳ τῶν Νυμφῶν καὶ τοῦτο, ἵνα δηλοῦται ἡ στενὴ σχέσις τῶν Ναϊάδων πρὸς τὸ ὕδωρ κατὰ τὸ

. . . καὶ ἐν ὕδασι κοσμια ταῦτα
ὑμέων, ὦ κοῦραι, μυρία τεγγόμενα [1].

Τὴν τελευταίαν ταύτην συνήθειαν δυνάμεθα ὡς πιθανὴν νὰ ἀποδείξωμεν ἐπὶ δύο τοὐλάχιστον παραδειγμάτων. Ἐπὶ τοῦ ὡραίου μικροῦ ἀναγλύφου ἐξ Ἐλευσῖνος τοῦ Ἐθνικοῦ Μουσείου [2] ὑπάρχει ὑπὲρ τὰς Νύμφας καὶ ὑπὸ τὸν γῦρον τοῦ σπηλαίου ἱκανῶς εὐμεγέθης στρογγύλη ὀπή, τῆς ὁποίας ὑποθέτω σκοπὸς οὐδεὶς ἄλλος ἦτο εἰμὴ νὰ δεχθῇ σωλῆνα τινα πρὸς ἐκροὴν ὕδατος. Διότι πολὺ ἀπίθανον εἶναι, ὅτι ἡ μεγάλη αὕτη ὀπὴ θὰ ἐχρησίμευσε, ἵνα ἐμπαγῇ ἐκεῖ γόμφος τις πρὸς στερέωσιν τοῦ ἀναγλύφου. Τοιαύτη γόμφωσις θὰ ἦτο μοναδικὴ καὶ οὐδαμῶς ἄλλως θὰ ἦτο ἀναγκαία διὰ τὸ μικρὸν ἀνάγλυφον. Ἀλλὰ καὶ δεύτερον ὑπάρχει καὶ ἀσφαλέστερον παράδειγμα ἐπί τινος ἀναγλύφου ἐκ Θηβῶν προερχομένου καὶ τώρα ἐν τῷ μουσείῳ τοῦ Λούβρου ἀποκειμένου, ὅπου παρίσταται ὁ χορὸς τῶν Νυμφῶν, τὸ προσωπεῖον τοῦ Ἀχελῴου καὶ μεγάλη τις ἀγνώστου ὀνόματος κατακεκλιμένη μορφή. Ὑπὲρ ταύτην φαίνονται ἐντὸς κοιλώματος ὀπαί, οὐδένα προφανῶς ἔχουσαι σκοπὸν κατὰ τὸν περιγράψαντα τὸ ἀνάγλυφον Löwy ἢ νὰ χρησιμεύσωσιν ὡς κρουνοί. Ἂν λοιπὸν ταῦτα οὕτως ἔχουσι δὲν φαίνεται πολὺ παράδοξον, ὅτι ὁ

Μουσεῖον καὶ προερχομένων ἐκ τῶν ἐν Σουνίῳ ἀνασκαφῶν τοῦ κ. Στάη παρίσταται ἐπίσης Ἑρμῆς Πριάπου ἐν τῇ κατ' ἐνώπιον στάσει, ἐνδεδυμένος καὶ κατὰ τὸν ἰδιάζοντα τρόπον ἀνασηκώνων τὸ ἔνδυμα.

[1] Παραδείγματα νεαροῦ Πριάπου ἴδε ἐν Archäol. epigr. Mitt. aus Oest. I s. 81 κ.ε. Αὐτόθι ἴδε τὸ ἐπὶ ἀναγλύπτου βωμοῦ παριστάμενον ἄγαλμα νεαροῦ Πριάπου. Παιδικὸς Πρ. ὑπὸ Σιληνοῦ διδασκόμενος τὸ ὁδηγεῖν ἅρμα παρὰ Zoega. Bassiril., Tav. 80. Ἄγαλμα ἀγενείου Πρ. ἀναφέρει ὁ Braun ἐν Bulletino 1843 σ. 51. Καὶ ἐπὶ τοιχογραφίας ἐν Πομπηΐᾳ: Welcker A. D. IV, 15. Μεταξὺ τῶν ἀποκρύφων εὑρημάτων τῆς Casa dei Vettii ἐν Πομπηΐᾳ ὑπάρχει καὶ ἄγαλμα νεαροῦ Πριαπου, ὡς κατα τὸ παρελθὸν θέρος κατὰ τὴν ἐκεῖ ἐπίσκεψίν μου ἐσημείωσα.

[1] Anth. Pal. IX, 326.

[2] Bulletin C. H. 1881 pl. 7 p. 356.

τεχνίτης τοῦ ἀναγλύφου ἡμῶν ἐπεχείρησε τοιαύτην παράστασιν τῆς κρήνης. Δὲν εἶναι ἄλλως μοναδικόν, ὅπερ συμβαίνει ἐνταῦθα. Ἂς ἐνθυμηθῶμεν τὰς μεταγενεστέρας παραστάσεις [2] Νυμφῶν κρατουσῶν φιάλας, ἀφ' ὧν ἐκρέει ὕδωρ ἢ τῶν Σατύρων, οἵτινες μάτην προσπαθοῦσι νὰ κλείσωσι τὸν ἀνοιχθέντα καὶ ὕδωρ ἐκχύνοντα ἀσκόν. Καὶ ἐπὶ τῶν παραστάσεων τούτων ἔχομεν τὸν αὐτὸν συνδυασμὸν εἰκόνος καὶ πράγματος.

Ἂν τώρα ρίψωμεν ἓν βλέμμα εἰς τὴν ὅλην

Εἰκὼν 6.

παράστασιν τοῦ ἀναγλύφου, παρατηροῦμεν, ὅτι τὴν μὲν δρᾶσιν οὕτως εἰπεῖν ἀσκοῦσιν αἱ πρὸς τὴν κρήνην χορεύουσαι Νύμφαι καὶ κατὰ δεύτερον λόγον ὁ ἄνω τὴν σύριγγα ἔχων νεαρὸς Πάν. Πρὸς τὰς Νύμφας συνδέονται ὁ Ἀχελῷος καὶ ὁ τραγόπους Πάν, ἕκαστος διὰ τῆς ἀνυψώσεως τῆς δεξιᾶς ἐκφράζων κατὰ τὸν ἴδιον τρόπον τὸν θαυμασμὸν ἢ τὴν συμπάθειάν του. Ὁ πιθανολογηθεὶς Σιληνός, ὁ ἑρμῆς τοῦ Πριάμου ὡς καὶ ἡ αἶξ κάτω ἐνθυμί-

[1] Ἴδε Röm. Mitt. 1897 S. 146 (Löwy).

[2] Περὶ τούτων ἴδε E. Curtius: Die Plastik der Hellenen an Quellen und Brunnen καὶ Daremberg II, 2 p. 1236.

ζουσι τὸν τόπον, ὅπου ταῦτα συμβαίνουσι, ὅστις εἶναι τὸ ὄρος, ὅπου καὶ τὸ σπήλαιον τῶν Νυμφῶν μετα τῆς μελανύδρου κρήνης.

Ἡ ἐργασία τοῦ ἀναγλύφου δὲν φαίνεται ἴση πανταχοῦ. Ὁ τραγόπους Πὰν π. χ., ὁ κορμὸς τοῦ Ἀχελῴου καὶ Πριάπου εἶναι ἐπιμελῶς καὶ ἐπιτυχῶς εἰργασμένοι. Ἐπιτυχὴς εἶναι ἡ παράστασις τῆς τραγείας φύσεως τοῦ Πανὸς καὶ ἐπὶ τοῦ προσώπου. Ἡ ῥὶς δηλ. εἶναι χονδροτέρα, τὸ ἄνω χεῖλος προεξέχον καὶ γυμνὸν τριχῶν, καὶ ὁ μύσταξ κρέμαται χαρακτηριστικῶς. Ἐπίσης καὶ τὸ λοιπὸν σῶμα καὶ ἰδίως τὰ τράγεια σκέλη εἶναι μετὰ περισσῆς ἐπιμελείας εἰργασμένα. Τοὐναντίον ἀμελῆ καὶ χονδροειδῆ ἐργασίαν δεικνύουσιν ὁ νεαρὸς Πάν, ὁ ὀνομασθεὶς Σιληνὸς κατὰ τὴν ἀριστερὰν χεῖρα, ὅπερ μόνον μέλος καὶ διατηρεῖταί πως καὶ ἡ αἴξ. Κοινὴ καὶ χειρωνακτικὴ εἶναι καὶ ἡ ἐργασία τῶν Νυμφῶν. Αἱ πτυχαὶ εἶνε δυσαναλόγως μεγάλαι, φυσικῶς ἀπίθανοι καὶ ἄνευ λεπτότητος εἰργασμέναι. Δυσάρεστον ἐντύπωσιν ἐμποιοῦσιν ἰδίως αἱ ἄνευ οὐδενὸς νοῦ εὐθεῖαι βαθεῖαι καὶ μακραὶ πτυχαὶ ἀριστερὰ τοῦ προβαλλομένου ποδὸς τῆς γ΄ Νύμφης. Ἐκ τῶν μορφῶν τούτων τοῦ ἐνδύματος γεννᾶται ἡ ἐντύπωσις, ὅτι ὁ τεχνίτης ἡμῶν ἀδεξίως μετέφρασε τὸ πρωτότυπον εἰς το ἴδιον ἔργον. Τό πρωτότυπον θὰ ἦτο βεβαίως μεγαλύτερον καὶ αἱ πτυχαὶ ἀφθονώτεραι. Τοῦτο σμικρύνων ὁ τεχνίτης τοῦ ἀναγλύφου ἠρκέσθη νὰ ἀποδώσῃ χονδροειδῆ σύνοψιν τῶν κυριωτέρων πτυχῶν χωρὶς νὰ φροντίσῃ νὰ κάμῃ αὐτὰς λεπτοτέρας, ὥστε νὰ ἁρμόζουσι πρὸς τὸ σμικρυθὲν ὅλον.

Ὡς πρὸς τὸ πρότυπον τῶν Νυμφῶν τοῦ ἀναγλύφου εἴμεθα εἰς τὴν ἐξαιρετικὴν θέσιν ἂν οὐχὶ νὰ δείξωμεν αὐτὸ τοῦτο ἀλλὰ διὰ τῆς βοηθείας καὶ ἄλλων ἔργων ἐκ τοῦ αὐτοῦ προτύπου ἐξαρτωμένων νὰ ἀναπαραστήσωμεν τοῦτο μετὰ πολλῆς ἀκριβείας. Ὁ τύπος τῆς κεκαλυμμένης χορευτρίας, οἷος παρίσταται διὰ τῆς α΄ Νύμφης, εἶναι πολὺ γνωστὸς ἐξ ἀγγείων, ἀναγλύφων καὶ πηλίνων εἰδωλίων ἰδίως μετὰ τὴν περὶ τούτου ἐργασίαν τοῦ Heydemann τὴν ἀνωτέρω μνημονευθεῖσαν. Τὸν τύπον τοῦτον δεικνύει καὶ τεμάχιον ἀναγλύφου Νυμφῶν εὑρεθὲν κατὰ τὴν διάλυσιν τοῦ τουρκικοῦ προμαχῶνος τῶν Προπυλαίων καὶ ἐν τῷ μουσείῳ τῆς Ἀκροπόλεως ἀνακείμενον [1]. Τὸ τεμάχιον τοῦτο χάριν παραβολῆς παραθέτομεν ἐν εἰκ. 6. Περὶ αὐτοῦ ἦτο βέβαιον, ὅτι ἀνῆκεν εἰς ἀνάγλυφον Νυμφῶν ἕνεκα τοῦ πρὸ τῆς Νύμφης ἐπὶ βράχου καθημένου Πανὸς καὶ τῇ βοηθείᾳ τούτου ὁ Hauser ἐν τῷ σπουδαίῳ αὐτοῦ βιβλίῳ, Die neuattischen Reliefs [2], ἀνεῦρεν ὅτι αἱ ἐπὶ μαρμαρίνου τινὸς ἀμφορέως τῆς Villa Borghese παριστώμεναι χορεύτριαι χορεύουσαι μετὰ πυρριχιστῶν ὑπὸ τοὺς ἤχους τῆς σύριγγος τοῦ Πανὸς καθημένου ἀπαράλλακτα ὡς ἐπὶ τοῦ τεμαχίου τῆς Ἀκροπόλεως δέον νὰ προέρχωνται ἐξ ὁμοίου ἀναθηματικοῦ ἀναγλύφου Νυμφῶν. Εἰς τὸ συμπέρασμα τοῦτο ἤχθη ὁ Hauser πρὸ πάντων διὰ τὴν μεγίστην ὁμοιότητα τῆς Νύμφης τοῦ ἀναγλύφου πρὸς μίαν ἐκ τῶν χορευτριῶν καὶ προσέτι, ἐπειδὴ ὁ καθ' ὅλα ἀπὸ

Εἰκὼν 7.

τῶν προτύπων ἐξαρτώμενος νεοαττικὸς τεχνίτης τοῦ ἀμφορέως προσεπάθησε καὶ τὸ βραχῶδες περιθώριον τοῦ σπηλαίου νὰ μετασχηματίσῃ εἰς περιτυλιγμένον παραπέτασμα. Ἀλλ' ἐπὶ τοῦ ἀμφορέως ὑπάρχουσι δύο μόνον χορεύτριαι φθαρέντος τοῦ μέρους, ὅπου ὑπῆρχεν ἡ τρίτη. Ταύτην ἀνεῦρε ὁ αὐτὸς ἐρευνητὴς ἐπί τινος ἑκαταίου τῆς συλλογῆς Torlonia [3], ἔργου ἐπίσης νεοαττικοῦ, ὅπου παρίστανται τρεῖς χορεύτριαι, ἐκ τῶν ὁποίων αἱ δύο εἶναι αἱ αὐταὶ πρὸς τὰς τοῦ ἀμφορέως. Ἀλλ' ἐκτὸς τούτου εὑρέθησαν οὕτω κατὰ τὸν Hauser καὶ αἱ δύο ἐλλείπουσαι Νύμφαι ἐπὶ τοῦ ἀναγλύφου τῆς Ἀκροπόλεως, αἵτινες ἐξάπαντος θὰ ἦσαν ὅμοιαι κατὰ τὸν τύπον πρὸς τὰς χορευτρίας τῶν νεοαττικῶν ἐκείνων ἔργων. Τοὺς τύπους

[1] Ἡ νεωτάτη περιγραφὴ Arndt-A. παρὰ Einzelaufn. 1274.
[2] Neuatt. Rel. s.139 κ. ε.
[3] Hauser, s. 41 № 56.

δὲ τῶν τριῶν τούτων κεκαλυμμένων χορευτριῶν παρέστησε ἐν τοῖς πίναξι τοῦ ἀνωτέρω μνημονευθέντος βιβλίου του ὑπ' ἀρ. 34, 35 καὶ 36. Τοὺς αὐτοὺς ἀναπαριστῶμεν καὶ ἡμεῖς ἐνταῦθα, ἐν εἰκ. 7, ἵνα δειχθῇ σαφῶς, ὅτι τὴν ὀρθότατα ἐξενεχθεῖσαν εἰκασίαν τοῦ Hauser ἐπιβεβαιώνει λαμπρῶς τὸ ἡμέτερον ἀνάγλυφον ἐκ Πάρνηθος. Διότι ἐπὶ τοῦ ἀναγλύφου ἡμῶν βλέπομεν καὶ τὰς δύο ἄλλας Νύμφας ἐντελῶς ὁμοίας πρὸς τοὺς τύπους 35 καὶ 36. Ἀλλ' ἐκτὸς τούτου ὑπάρχουσιν ἐν τῷ μουσείῳ τῆς Ἀκροπόλεως δύο τεμάχια συνανήκοντα ἀναγλύφου παριστῶντα δύο κεκαλυμμένας χορευτρίας, τὰ ὁποῖα μετηνέχθησαν ἀπὸ ἐτῶν τινων ἐκ τοῦ Ἐθν. Μουσείου εἰς τὸ τῆς Ἀκροπόλεως, ἵνα, καθὼς ἔμαθον, δοκιμασθῇ, ἂν συναρμόζουσι πρὸς τὸ ἀνωτέρω περιγραφὲν τοῦ Πανὸς καὶ τῆς Νύμφης τεμάχιον. Περὶ τῆς προελεύσεως τῶν τεμαχίων τούτων δὲν ἠδυνήθην νὰ μάθω τι

Εἰκὼν 8.

ἀκριβέστερον, διότι οὔτε δημοσίευμά τι περὶ τούτων εἶδον οὔτε ἐν τῷ εὑρετηρίῳ τοῦ Ἐθν. Μουσείου ἠδυνήθην νὰ εὕρω μνείαν τινὰ περὶ αὐτῶν. Εἶναι ταῦτα τὰ ἐν τῇ εἰκ. 8 ἀπεικονιζόμενα, πρὸς τὴν ὁποίαν εὐθὺς ὡς ἀποβλέψῃ τις, ἀναγνωρίζει δύο κεκαλυμμενας χορευτρίας τοῦ τύπου τῆς 1ης καὶ 2ας Νύμφης τοῦ ἡμετέρου ἀναγλύφου καὶ ὅτι ἡ 1η χορεύτρια εἶναι ἡ αὐτη προς τὴν πρὸ τοῦ Πανὸς Νύμφην τοῦ παλαιοῦ ἀναγλύφου τῆς Ἀκροπόλεως. Ἀλλὰ καὶ αἱ οὕτω ὀνομασθεῖσαι χορεύτριαι εἶναι Νύμφαι, ἐπειδὴ πρὸς τὰ ἀριστερὰ τῆς 1ης διακρίνεται τὸ διὰ τοῦ αἰγείου ποδὸς χαρακτηριζόμενον ἄκρον τῆς αἰγίδος τοῦ Πανός, ὅστις ὄρθιος πρὸ τῶν Νυμφῶν τούτων θὰ ηὔλει τὴν σύριγγα ἢ ἄλλως πως θὰ ἐξῆρχε τοῦ χοροῦ. Ἔχομεν δηλ. ἐνταῦθα καὶ τρίτον ἀνάγλυφον Νυμφῶν, ὅπου ἐπαναλαμβάνονται οἱ αὐτοὶ τύποι τῶν χορευτριῶν οἱ καταδειχθέντες ὑπὸ τοῦ Hauser. Καὶ ἐπὶ τῶν τριῶν ἡ πρώτη Νύμφη εἶναι τοῦ αὐτοῦ τύπου 34, πρᾶγμα ὅπερ ὑποδεικνύει, ὅτι ἡ σειρὰ

τῶν Νυμφῶν θὰ ἦτο ἐπὶ πάντων, ὁποία ἐπὶ τοῦ ἐκ Πάρνηθος ἀναγλύφου. Περὶ τούτου βεβαιούμεθα, ἂν παρατηρήσωμεν, ὅτι καὶ τὸ μετὰ δύο Νυμφῶν ἀνάγλυφον ἔχει τὴν 2αν Νύμφην ὅπως καὶ τὸ ἐκ Πάρνηθος. Ἀλλ' ἡ αὐτὴ σειρὰ δὲν ἐτηρήθη ἐπὶ τῶν νεοαττικῶν ἔργων τῶν ἀνωτέρω μνημονευθέντων. Ἐπὶ τοῦ ἀμφορέως π. χ. πρώτη ὑπῆρχε (ἐπειδὴ νῦν δὲν ὑπάρχει κατατριβέντος ἐκεῖ τοῦ ἀγγείου) ἡ 2α τῶν ἡμετέρων ἀναγλύφων ἔπειτα ἤρχετο ἡ 1η καὶ εἶτα ἡ 3η. Ἀλλ' ἂς ἴδωμεν πρῶτον ἐγγύτερον τὰ ἀνάγλυφα τῶν Νυμφῶν τοῦ μουσείου τῆς Ἀκροπόλεως καὶ ἂς ὀνομάσωμεν χάριν συντομίας τὸ μὲν μετὰ μιᾶς σῳζομένης Νύμφης διὰ τοῦ στοιχείου Α τὸ δὲ μετὰ τῶν δύο διὰ τοῦ Β. Ἡ ὁμοιότης τῶν δύο τούτων ἀναγλύφων εἶναι καταφανής, ἀλλὰ καὶ τὸ μέγεθος εἶναι τὸ αὐτό. Ἡ πρώτη Νύμφη ἔχει ὕψος 0,49, καὶ ἂν ὑπάρχῃ διαφορά τις, ἐπειδὴ δὲν σῴζεται ὁλόκληρος ὁ πούς ἐπὶ τοῦ Β, αὕτη θὰ συνίσταται εἰς χιλιοστόμετρα. Ὡσαύτως αἱ πτυχαὶ τοῦ ἱματίου εἶναι μία πρὸς μίαν αἱ αὐταί. Ὡς πρὸς τὴν ἐργασίαν ὑπάρχει διαφορά τις, ἐπειδὴ ἐπὶ μὲν τοῦ Α δὲν βλέπομεν τὰς πολλὰς μικρὰς καὶ ἀτάκτους πτυχάς, ἐκεῖ ὅπου τὸ ἔνδυμα συσφίγγεται ἐπὶ τοῦ κορμοῦ, τὰς ὁποίας βλέπομεν ἐπὶ Β. Ἐπίσης διαφορά τις ὑπάρχει καὶ ὡς πρὸς τὴν κλίσιν τῆς κεφαλῆς τῆς 1ης Νύμφης. Ἐπὶ τοῦ Β ἡ κεφαλὴ κλίνει περισσότερον πρὸς τὰ ἔμπρός. Ἀλλ' αἱ διαφοραὶ αὗται εἶναι ἀσήμαντοι Ἐξάπαντος τὰ ἀνάγλυφα ταῦτα ὡς πρὸς τὰς Νύμφας, ἐπειδὴ ὁ Πὰν παρίστατο διαφόρως ἐπὶ ἑκατέρου, εἶναι τόσον ὅμοια, ὥστε ἀνάγκη νὰ ὑποθέσωμεν, ἢ ὅτι τὸ ἓν εἶναι ἀντίγραφον τοῦ ἄλλου ἢ ὅτι καὶ τὰ δύο εἶναι πιστὰ ἀντίγραφα τοῦ αὐτοῦ προτύπου. Ἂν ἀληθεύῃ ἡ πρώτη ὑπόθεσις δὲν πρέπει νὰ πιστεύωμεν, ὅτι τὸ ἓν τοῦτο εἶναι τὸ ἀρχικὸν πρωτότυπον ἔργον Διοτι κατὰ τὸ τεχνικὸν ὕφος αἱ Νύμφαι αὗται ἀνήκουσι εἰς τὸ τελος τοῦ Ε' π. Χ. αἰῶνος. Οὐδετέρου δὲ ἐκ τῶν ἀναγλύφων ἡ ἐργασία εἶναι τοιαύτη, ὥστε νὰ ἀναβιβασθῇ μέχρι τῆς ἐποχῆς ἐκείνης. Ὁ Arndt περιγράφων ἄγαλμα κεκαλυμμένης χορευτριας [1] ἐν τῇ συλλογῇ τοῦ Jakobsen, ἥτις ἂν ὄχι ἐντελῶς ὁμοία κατὰ τὴν διάθεσιν τῶν ποδῶν καὶ τῆς κεφαλῆς ὅμως τὸ αὐτὸ ἀκριβῶς ὕφος δεικνύει, εὐλόγως ὁρίζει τὸ ὕφος τοῦτο ὡς τὸ αὐτὸ πρὸς τὸ τῶν Νικῶν τῆς Ἀκροπόλεως ἐκ τοῦ θωρακίου. Εἶναι δηλ. ἡ τέχνη αὕτη τῶν Νικῶν τοιαύτη, ὅπως καὶ ἄλλων ἔργων ἀνηκόντων εἰς τὸ τέλος τοῦ Ε' αἰῶνος, ὥστε τὸ ἔνδυμα προσκολλώμενον στενῶς ἐπὶ τοῦ σώματος νὰ ἀφίνῃ νὰ φαίνωνται πᾶσαι αἱ μορφαὶ αὐτοῦ, ὅπου δὲ οὐδὲν ἔχει τὸ ἔνδυμα νὰ καλύψῃ ἐκεῖ νὰ ἀναπτύσσεται ζωηρὸν παίγνιον ἀφθόνων πτυχῶν. Τὸ αὐτὸ γενικὸν χαρακτηριστικὸν παρατηρεῖ τις βεβαίως καὶ ἐπὶ τῶν Νυμφῶν, ἀλλὰ καὶ ἄλλοι λόγοι ὡς ἡ λεπτομέρεια π. χ. ὅτι τὸ ἱμάτιον τῆς Νύμφης τοῦ ἀναγλύφου Α παρουσιάζει τὸ χαρακτηριστικῶς παριστώμενον κράσπεδον (Salkante), ὅπερ ἀπαντᾷ συνήθως ἐπὶ ἔργων τοῦ φειδιακοῦ κύκλου [2], οὐδεμίαν ἀμφιβολίαν καταλείπουσιν, ὅτι τὸ πρωτότυπον τῶν Νυμφῶν τούτων ἐποιήθη μεταξὺ τῶν χρόνων τοῦ Πελοποννησιακοῦ πολέμου καὶ τῶν πρώτων δεκάδων τοῦ 4ου αἰῶνος. Ἀλλὰ ἂν κατὰ τὸ ὕφος εἶναι σύγχρονοι αἱ Νύμφαι πρὸς τὰς μνημονευθείσας Νίκας, ὅμως πολὺ ὑπολείπονται αὐτῶν κατὰ τὴν ἐκτέλεσιν. Ἐπὶ τοῦ ἀναγλύφου Α δὲν βλέπει τις ὡς πρὸς τὸ ὅλον σῶμα καὶ ἰδίως τὸ στῆθος σχεδὸν οὐδεμίαν διαμόρφωσιν (Modellierung), ἀλλ' ἀντὶ ταύτης δυναμένης νὰ ἐπιτευχθῇ δι' ἐπιτηδείου χρήσεως πτυχῶν παγερὰν λειότητα οὐδεμίαν ἢ ἐλαχίστην δηλοῦσαν ζωήν. Ἐπὶ τοῦ Β ἔχομεν τοὐναντίον ταραχώδη εἰκόνα πολλῶν μικρῶν ἀδεξίως χαραχθεισῶν πτυχῶν, ὅπερ μόνον καταδίδει ἀσφαλῶς τὴν μεταγενεστέραν ἀντιγράφουσαν χεῖρα. Ἐπὶ καλλιτεχνικῶς ὑψηλοτέρας βαθμῖδος ἵσταται το μνημονευθὲν ἐν Κοπεγχάγῃ ἄγαλμα ὀρχηστρίδος καὶ ὅμως καὶ τοῦτο κρίνεται δι' ἰσχυρῶν ἐπιχειρημάτων ὡς νεώτερον ἀντίγραφον.

Καὶ αἱ τοῦ ἐκ Πάρνηθος ἀναγλύφου Νύμφαι εἶναι ἀντίγραφα πιστά, ὡς δύναταί τις νὰ κρίνῃ ἐκ τῆς μεγάλης ὁμοιοτητος πρὸς τὰ ἀνωτέρω ἐξετασθέντα ἀνάγλυφα, τοῦ αὐτοῦ πρωτοτύπου. Μόνον κατὰ τὸ μέγεθος αἱ Νύμφαι ὑπελείφθησαν, ἐπειδὴ ἡ 1η ἔχει ὕψος 0,23 ἀπέναντι τῶν 0,49

[1] Ἴδε P. Arndt, La Glyptotheque Ny Carlsberg Pl. 65 και τὸ σχετικὸν κείμενον.

[2] Π.χ. ἐπὶ της ζωοφόρου τοῦ Παρθενῶνος βλέπει τις τοῦτο συχνὰ ὡς καὶ ἐπὶ ἄλλων μνημείων τῶν δεικνυόντων ἐπίδρασιν τῆς φειδιακῆς τέχνης μέχρι καὶ τῆς Εἰρήνης τοῦ Κηφισοδότου (πρβλ. Furtwängler, Beschr. der Glyptothek s. 207).

τῶν ἄλλων ἀναγλύφων, καὶ τοῦτο εὐλόγως, ἐπειδὴ αἱ Νύμφαι ἐνταῦθα δὲν δεσπόζουσι τοῦ παντὸς χώρου τοῦ ἀναγλύφου, ὡς ἐκεῖ. Κατὰ τὰ ἄλλα ἡ ὁμοιότης προβαίνει μέχρι τῶν ἐλαχίστων. Ὅμως, ἐπειδὴ αἱ Νύμφαι ἦτο ἀνάγκη νὰ πλησιάσωσι περισσότερον πρὸς ἀλλήλας δι' ἔλλειψιν χώρου, ἀπεκόπη καὶ μέρος τῶν πτυχῶν ὡς τὸ κάτω πρὸς τὰ δεξιὰ τῆς 1ης Νύμφης. Ἔπειτα παρὰ τὴν σμίκρυνσιν τῶν μορφῶν, τινὲς μὲν ἐκ τῶν πτυχῶν παρελείφθησαν, αἱ δὲ κυριώτεραι δὲν ἐσμικρύνθησαν μετὰ δεξιότητος, ὥστε φαίνονται δυσαναλόγως μεγάλαι καὶ χονδροειδεῖς. Καὶ ταῦτα μὲν ἐξηγοῦνται οὕτως, ἐκ τῆς ἀδεξιότητος τοῦ ἀντιγραφέως, ἀλλ' ἂς ἐρωτήσωμεν, ὁποῖον ἦτο τὸ πρωτότυπον τῶν τριῶν τούτων ἀναγλύφων τὸ ἀνερχόμενον μέχρι τοῦ τέλους τοῦ Ε' π. Χ. αἰῶνος. Ἦτο ἆρά γε ἀνάγλυφον συνενῶνον καὶ τὰς τρεῖς μορφάς, ἢ μήπως τότε μὲν ἐποιήθησαν ἀγάλματα Νυμφῶν ἢ Χαρίτων ἢ ἄλλων τοιούτων, ἑνὸς τῶν ὁποίων ἀντίγραφον ἐμνημονεύσαμεν ἀνωτέρω, κατὰ τοὺς νεωτέρους δὲ χρόνους καὶ ἴσως ἐκ τῶν ἐργασθέντων τις τὰ δύο μεγαλύτερα ἀνάγλυφα συνέθεσε πρῶτος ἐπὶ τοῦ ἀναθηματικοῦ ἀναγλύφου τοὺς ὡς ἀγάλματα πρότερον ὑπάρχοντας τύπους; Εἰς τὴν ἐρώτησιν ταύτην δυνάμεθα μετὰ πεποιθήσεως νὰ ἀπαντήσωμεν, ὅτι τὸ πρωτότυπον ἦτο ἀνάγλυφον ἀναθηματικὸν περιλαμβάνον καὶ τὰς τρεῖς γυναικείας μορφάς. Ἐπειδὴ αὗται ἀποτελοῦσι σύστημα μετὰ τόσον λεπτοῦ ὑπολογισμοῦ καὶ καλλιτεχνικῆς δεξιότητος συντεθειμένον, ὥστε νὰ εἶναι πολὺ ἀπίθανον, ὅτι τοῦτο ἠδύνατο νὰ συντεθῇ ἐν χρόνοις νεωτέροις. Ἐν ᾧ ἡ κεφαλὴ τῆς πρώτης βλέπει πρὸς τὰ ἐμπρὸς ἐλαφρῶς κλίνουσα πρὸς τὰ κάτω καὶ ἡ τῆς τελευταίας στρέφεται πρὸς τὰ ὀπίσω, ἡ τῆς μεσαίας Νύμφης κεφαλὴ συμπληρώνει ἄριστα το μεταξὺ κενὸν ῥιπτομένη ζωηρῶς πρὸς τὰ ὀπίσω καὶ καταλαμβάνουσα οὕτω μεγαλύτερον εἰς πλάτος χῶρον. Ἔπειτα ἡ διάθεσις τῶν χειρῶν τῆς πρώτης καὶ τῆς τελευταίας, καθ' ἣν αἱ κατὰ τὰ δύο πέρατα τοῦ συστήματος χεῖρες ὁμοιάζουσι κατὰ τὴν διεύθυνσιν φερόμεναι πρὸς τὰ κάτω, ὅπως καὶ αἱ δύο ἄλλαι τῶν ἐσωτερικῶν ὡς πρὸς τὸ σύστημα πλευρῶν, ἐπειδὴ κάμπτονται καὶ αἱ δύο κατὰ τὸν ἀγκῶνα, δὲν εἶναι οὐδαμῶς τυχαία. Ἀναγνωρίζει τις τὸν γνωστὸν νόμον τῶν παρ' ἄλληλα τοποθετημένων ἔργων τὸν καὶ ἐπὶ τῆς ἀρχαϊκῆς ἐποχῆς καὶ τῆς ἐλευθέρας ἀναπτύξεως τῆς τέχνης ἐφαρμοζόμενον (Πρβλ. μνημεῖον Δέρμυος καὶ Κιτύλου, Τυραννοκτόνους, Κόρας τοῦ Ἐρεχθείου). Προσέτι αἱ δύο αὗται Νύμφαι ὁμοιάζουσι κατὰ τοῦτο, ὅτι μεῖζον μέρος τοῦ ἑαυτῶν στήθους παρίσταται κατ' ἐνώπιον. Μεταξὺ τῶν δύο τούτων ἀντιστοιχουσῶν μορφῶν ὡς ἐντὸς ἁρμονικοῦ πλαισίου ἐτέθη ἡ διαφέρουσα τῶν δύο ἄλλων μεσαία Νύμφη. Τὸ δὲ νὰ προβάλλωσι πᾶσαι αἱ Νύμφαι κατὰ τον αὐτὸν τρόπον τὸν ἀριστερὸν πόδα καὶ ὁ παρὰ τοῦτον ὅμοιος σχηματισμὸς τῶν πτυχῶν εἶναί τι, τὸ ὁποῖον συνδέει τὰ τρία μέλη τοῦ συστήματος εἰς ἓν εὔκολον νὰ νοηθῇ ἁρμονικὸν ὅλον. Οὕτω ἐπὶ τοῦ ἡμετέρου συστήματος βλέπομεν ἐφαρμοζόμενον τον θεμελιώδη νόμον μιᾶς ἁρμονικῆς συνθέσεως, καθ' ὃν τὰ μέλη ταύτης ὀφείλουσι κατά τι μὲν νὰ ὁμοιάζουσι, κατά τι δὲ νὰ διαφέρουσι ἀπ' ἀλλήλων. Ἀλλὰ τοιοῦτον μετ' ἐμπνεύσεως καὶ λεπτότητος συντεθειμένον σύστημα δὲν δύναται νὰ εἶναι ἔργον ἑνὸς ἐκ τῶν τεχνιτῶν τῶν ἡμετέρων ἀναγλύφων ἱσταμένων πολὺ κάτω, ἀλλὰ μάλιστα τῶν χρόνων ἐκείνων καθ' οὓς ἐποιήθησαν οἱ τύποι τῶν Νυμφῶν. Τὸ πρωτότυπον δηλαδὴ τῶν ἡμετέρων ἀναγλύφων ἦτο καὶ τοῦτο ἀναθηματικὸν ἀνάγλυφον Νυμφῶν, κατὰ τὸ τέλος τοῦ Ε' αἰῶνος ποιηθέν.

Ὅτε ὁ Hauser ἔγραφε τὸ βιβλίον του, τῷ 1889, μὴ ἔχων ἄλλο ἀνάγλυφον ἐκτὸς τοῦ τῆς Ἀκροπόλεως μετὰ μιᾶς Νύμφης δὲν ἠδύνατο νὰ ἀναπαραστήσῃ ἀκριβέστερον, ὁποῖον ἦτο τὸ πρωτότυπον, ἐξ οὗ ἤντλησαν οἱ νεοαττικοὶ τεχνῖται. Ἐνόμιζε μάλιστα, ὅτι δὲν ὤφειλε νὰ ἐμπιστευθῇ περισσότερον εἰς τὸ ἀνάγλυφον ἐκεῖνο, ἐπειδὴ τοῦτο ἠδύνατο νὰ μὴ εἶναι ἀκριβὲς ἀντίγραφον καὶ ὅτι οἱ νεοαττικοὶ τεχνῖται ἐμιμήθησαν πιστότερον τὸ πρωτότυπον. Ἡμεῖς ὅμως τώρα ἔχοντες καὶ δύο ἄλλα ἀνάγλυφα ἀντίγραφα δυνάμεθα νὰ βεβαιώσωμεν ὅτι ἐν τούτοις ἔγινε πιστοτέρα ἡ ἀντιγραφὴ τοῦ πρωτοτύπου ἢ ἐπὶ τῶν νεοαττικῶν ἔργων. Διότι οἱ νεοαττικοὶ τεχνῖται δὲν ἀπεμιμοῦντο τὸ ἀνάγλυφον τῶν Νυμφῶν ἀλλ' ἀπέβλεπον πρὸς ἐκλογὴν εὐαρέστων μορφῶν χάριν τῶν διακοσμητικῶν των ἐργασιῶν. Ὁ τεχνίτης τοῦ ῥηθέντος ἀμφορέως π. χ. ἐγκατέμιξε καὶ πυρριχιστὰς με-

ταξὺ τῶν χορευτριῶν τῶν ληφθεισῶν ἀπὸ τοῦ ἀναγλύφου τῶν Νυμφῶν καὶ τὰς μορφὰς ταύτας ἔθηκεν εἰς ἀπόστασιν μεταξὺ ἀλλήλων ὥστε τὸ λαμπρὸν σύστημα τοῦ πρωτοτύπου οὐδὲ κἂν ἐλήφθη ὑπ' ὄψιν. Οὕτω συνέβη, ὥστε ἡ χορεύτρια τοῦ τύπου 34 κλίνει ἀντιθέτως πρὸς τὴν τῶν ἀναθηματικῶν ἀναγλύφων πρὸς τὰ ὀπίσω προφανῶς, ἵνα οὕτω συμφωνήσῃ μετὰ τοῦ πρὸ αὐτῆς πυρριχιστοῦ ὁμοίως κλίνοντος τὸ σῶμα. Ὁμοίως ἐξηγεῖται διατὶ καὶ οἱ πόδες εἶναι διαφόρως διατεθειμένοι. Ἐπὶ τοῦ Ἑκαταίου τῆς συλλογῆς Torlonia δὲν ἐτηρήθη ἐπίσης ἡ ἀρχικὴ σειρὰ τῶν χορευτριῶν, ἐπειδὴ μία μόνη παρίσταται ἐπὶ ἑκάστης τῶν τριῶν πλευρῶν τοῦ μνημείου τούτου.

Ἂν ἡ παρέκβασις αὕτη ἀπεμάκρυνεν ἡμᾶς ὀλίγον μακρότερον τοῦ δέοντος ἀπο τοῦ θέματος, ὅμως τὸ ἐξ αὐτῆς κέρδος ὑπῆρξεν ἀξιόλογον. Διότι ἐκτὸς τοῦ ἐν τῇ Γλυπτοθήκῃ τοῦ Μονάχου νεοαττικοῦ ἀναγλύφου ἀπομιμουμένου τὰς ἐκ τοῦ θωρακίου Νίκας δὲν ἔχομεν ἄλλην περίπτωσιν, ὅπου νὰ σῴζεται καὶ τὸ πρωτότυπον καὶ τὸ νεοαττικὸν ἀντίγραφον. Διὰ τοῦτο δὲν θὰ παρέλθῃ ἄνευ ἐνδιαφέροντος τὸ ὅτι διὰ τριῶν σῳζομένων πιστῶν ἀντιγράφων κατωρθώθη ὡς ἔγγιστα νὰ ὁρισθῇ το πρωτότυπον, ὁπόθεν ἐξαρτῶνται τὰ πρὸ πολλοῦ γνωστὰ νεοαττικὰ ἔργα καὶ νὰ κατανοηθῇ καὶ ἄλλην μίαν φορὰν ὁ τρόπος τῆς ἐργασίας τῶν νεοαττικῶν τούτων τεχνιτῶν.

Ἐπανερχόμενοι εἰς τὸ ἀνάγλυφον ἡμῶν παρατηροῦμεν, ὅτι, ὡς ἐκ τῆς παραβολῆς τῶν δύο τοῦ μουσείου τῆς Ἀκροπόλεως ἀναγλύφων ἐδείχθη, εἶναι τοῦτο ὡς πρὸς τὰς Νύμφας πιστὸν ἀντίγραφον, ἐὰν ἐξαιρέσωμεν τὸ μέγεθος, ἀρχαιοτέρου προτύπου καὶ ὅτι ἡ πιστότης αὕτη τῆς ἀντιγραφῆς δύναται νὰ χρησιμεύσῃ προς εὕρεσιν τῆς χρονολογίας τοῦ ἀναγλύφου. Εἶναι ἀνάγκη νὰ καταταχθῇ εἰς ἐποχὴν ἐστερημένην αὐτοτελείας καὶ ἀρκουμένην εἰς τὴν πιστὴν ἀπομίμησιν τῶν ἀρχαιοτέρων ἤδη κλασσικῶν γενομένων ἔργων, ἐποχὴν ἀρχομένην ἀπὸ τοῦ Β' αἰῶνος π. Χ. καὶ κάτω. Ἴσως τις εἶναι διατεθειμένος νὰ κατέλθῃ ἀκόμη κάτω εἰς τὸν Α' αἰῶνα, ἐπειδὴ συνήθως τὸν αἰῶνα τοῦτον θεωροῦσι ὡς τὴν ἐποχήν, καθ' ἣν τὸ πρῶτον ἤρχισαν νὰ ἀντιγράφουν πιστῶς. Ἀλλὰ τοῦτο πιθανώτερον ὂν διὰ τὰ ἀνάγλυφα τῆς Ἀκροπόλεως, τὰ ὁποῖα, ὡς φαίνεται, καὶ κατὰ τὸ μέγεθος ἀντιγράφουν τὸ πρωτότυπον, δὲν εἶναι ἀναγκαῖον διὰ τὸ ἐκ Πάρνηθος ἀνάγλυφον, ἐν τῷ ὁποίῳ ὑπάρχει ἀναμφιβόλως καί τις πρωτοτυπία ὡς πρὸς τὴν συνένωσιν τόσων μορφῶν, ἥτις δὲν εἶναι πανταχοῦ παρατακτική, καὶ ἰδίως ὡς πρὸς τὴν ἐκτάκτως ἐπιτυχῆ παράστασιν τοῦ Πανός, δύσκολον δὲ εἶναι νὰ δειχθῇ, ὅτι πᾶσαι αἱ ἐπὶ τοῦ ἀναγλύφου μορφαὶ εἶναι, ὡς αἱ Νύμφαι πιστὰ ἀντίγραφα προϋπαρχόντων ἔργων[1]. Διὰ ταῦτα χωρὶς νὰ ἀποκλείωμεν καὶ τὸν Α' π. Χ. αἰῶνα ἐπιθυμοῦμεν νὰ εἴπωμεν ὅτι ὁ Β' αἰών, ἐποχή, καθ' ἣν ὡς γνωστὸν ἡ ἕξις τῆς ἀντιγραφῆς εἶχεν ἐπιδώσει εἰς μέγαν βαθμὸν ἐν ᾧ τὸ δημιουργικὸν πνεῦμα δὲν εἶχε τελείως ἐκλίπει[2], δύναται ἄριστα νὰ θεωρηθῇ ὡς ὀρθὴ χρονολογία. Πρὸς τὸν αὐτὸν χρόνον ὁδηγεῖ ἡμᾶς καὶ ἡ παράστασις τοῦ ἑρμοῦ τοῦ Πριάπου, ἐπειδὴ τοιοῦτος ἑρμῆς, μέχρι τῶν ἰσχύων ὡς ἐν τῇ φύσει παριστώμενος, ἐμφανίζεται μόνον ἐπὶ τῆς ἑλληνιστικῆς ἐποχῆς[3] οὐχὶ δὲ ἀρχαιότερον. Δύναται λοιπὸν ἡ παράστασις αὕτη νὰ χρησιμεύσῃ ὡς terminus post quem. καθ' ὃν τὸ ἀνάγλυφον οὐδέποτε δύναται νὰ εἶναι ἀρχαιότερον τοῦ Γ' π. Χ. αἰῶνος.

Εἰς τοὺς αὐτοὺς ἑλληνιστικοὺς χρόνους πρέπει νὰ ἀποδοθῇ καὶ ἡ τοιαύτη παράστασις τῆς κρήνης, ὅπως καὶ αἱ ἀνάλογοι παραστάσεις τῶν Σιληνῶν, Νυμφῶν, δελφίνων ὡς μορφῶν κρήνης δὲν δύνανται νὰ ἀναβιβασθῶσι ὑπὲρ τὴν αὐτὴν ἐποχήν. Ἐκ τῶν λεπτομερειῶν ἡ παράστασις τοῦ λαγωβόλου ὡς ἀκανονίστως κυρτῆς ῥάβδου οὐδὲν περισσότερον προσθέτει ὡς πρὸς τὴν ἀκριβεστέραν χρονολογίαν τοῦ ἀναγλύφου. Τὸ λαγωβόλον οὕτω παρίσταται ἤδη ἀπὸ τῶν ἀρχῶν τοῦ Δ' αἰῶνος καὶ μόνον τὸ κανονικῶς κυρτὸν ἐμφαίνει νεωτέρους ῥωμαϊκοὺς χρόνους. Ἡ σύριγξ μετ' ἀνίσων αὐλῶν, ὅπως, ἐνταῦθα, εἶναι μεμαρτυρημένη ἐπὶ

[1] Ὁ ὡς ἀνθρωπόμορφος Παν ἑρμηνευθεὶς νεανίας δὲν δύναται νὰ ὀνομασθῇ πιστὸν ἀντίγραφον τοῦ Δαφνιδος τοῦ γνωστοῦ συμπλέγματος, ἐπειδὴ ἐπὶ τοῦ τελευταίου ἡ σύριγξ κρατεῖται ἐγγύτερον πρὸς τὰ χείλη καὶ ὁ δεξιὸς πούς σύρεται περισσότερον πρός τὰ ὀπίσω. Ἴσως δὲ καὶ ἡ ὑπάρχουσα ὁμοιότης νὰ εἶναι μόνον σύμπτωσις.

[2] Ἴδε Furtwängler, Statuenkopien im Altertum S. 544 κ. ε. τῶν Abhandl. der Akad. zu München 1897.

[3] Τὸ ἐν τῷ Ἐθν. Μουσείῳ ὑπ' ἀρ. 313 ἄγαλμα ἐκ Ῥαμνοῦντος ἔργον τοῦ Δ' αἰῶνος δέον νὰ μὴ ὑπαχθῇ εἰς τὴν σειρὰν τῶν ἑρμῶν (Αρχ. Ἐφημ. 1891 π. 7.).

τῆς ἑλληνιστικῆς ἐποχῆς, ἐν ᾧ ἀρχαιότερον μὲν ἡ σύριγξ παρίσταται μετ᾽ ἴσων αὐλῶν κατὰ τοὺς νεωτέρους δὲ ῥωμαϊκοὺς χρόνους μετ᾽ αὐλῶν ἀνηκόντων εἰς δύο μεγέθη, ὥστε πρὸς τὰ κάτω ἐξέχουσιν οἱ μετὰ τοῦ μεγαλυτέρου μεγέθους ἴσοι πρὸς ἀλλήλους ἀπὸ τῶν μικροτέρων ἐπίσης ἴσων. Τὸ κέρας τῆς Ἀμαλθείας παρίσταται ἐνταῦθα κενόν, ὅπως εἰς παλαιοτέρους χρόνους τοῦτο πολλάκις παρίστατο. Οὕτως ἐκ τῶν λεπτομερειῶν δὲν κερδίζομέν τι πλειότερον. Ἀπομένει λοιπὸν νὰ ἀρκεσθῶμεν εἰς τὴν διὰ τῆς παραστάσεως τῶν Νυμφῶν μάλιστα ὁρισθεῖσαν χρονολογίαν σαλευομένην μεταξὺ τοῦ Β′ καὶ Α′ π. Χ. αἰῶνος.

7. Ἐν εἰκ. 9 παρίσταται μικρὸν τεμάχιον ἀναγλύφου ἐκ μαρμάρου, ὡς φαίνεται, χονδροκόκκου καὶ ὁμοίου πρὸς τὸ τοῦ προηγουμένου ἀναγλύφου,

Εἰκὼν 9.

μήκους 0,16, ὕψους 0,09 καὶ πάχους 0,02, ὕψους τῆς ἀναγλύπτου παραστάσεως μέχρι 0,005. Ὡς ἐκ τοῦ μικροῦ πάχους τῆς πλακὸς δυνάμεθα νὰ εἰκάσωμεν, οὐδεμία θὰ ὑπῆρχε δήλωσις σπηλαίου ἐπὶ τοῦ ἀναγλύφου, ὅπερ οὕτω θὰ ἐπλαισιοῦτο καὶ κατὰ τὰς τέσσαρας πλευρὰς διὰ τοῦ αὐτοῦ περιθωρίου, τὸ ὁποῖον βλέπομεν διατηρούμεννον κατὰ τὴν ἀριστερὰν πλευράν. Ἐπὶ τῆς πλακὸς παρίσταται πωγωνοφόρος ἀνὴρ προχωρῶν πρὸς τὰ δεξιά, ἐν ᾧ διὰ μὲν τῆς δεξιᾶς κρατεῖ ἐπ᾽ ὤμου εὐθεῖαν καθόσον διατηρεῖται ῥάβδον τὴν δὲ ἀριστερὰν ἔχει πρὸς τὰ κάτω καὶ ἐμπρὸς τεταμένην, εἴτε διότι ἐκράτει τι εἴτε διὰ τὸ γοργὸν βάδισμα. Ἡ μορφὴ αὕτη δύναται μετὰ πολλῆς πιθανότητος νὰ ὀνομασθῇ Πάν, καὶ Πὰν ἀγρεὺς ἐκ τοῦ κυνηγίου ἐπανερχόμενος κρατῶν ἐπ᾽ ὤμου τὸ λαγωβόλον. Διότι τὸ φέρειν ἐπ᾽ ὤμου τὴν ῥάβδον εἶναι γνώρισμα κυνηγοῦ, οὐδεὶς δὲ θνητὸς κυνηγὸς ἠδύνατο νὰ παρασταθῇ τόσον μέγας ἐπὶ ἀναθηματικοῦ ἀναγλύφου προερχομένου ἐκ τοῦ ἄντρου τοῦ Πανός. Τὸ αὐτὸ στηρίζει καὶ ἡ μορφὴ τοῦ σῳζομένου γενείου οὖσα χαρακτηριστικὴ τοῦ γενείου τοῦ Πανὸς κρεμαμένου οὕτως καὶ αἰωρουμένου ὡς ἐπὶ τῶν τράγων. Ἐπὶ τοῦ ἐκ Πειραιῶς προερχομένου ἀναγλύφου τοῦ Ἐθν. Μουσείου, ὑπ᾽ ἀρ. γλυπτῶν 1382, παρίσταται ῥωμαλέος Πὰν κάτωθεν μεγάλου χονδροῦ δένδρου φέρων ἐπ᾽ ὤμου τὸ λαγωβόλον καὶ παρουσιάζων ὅμοιον πρὸς τὸ τοῦ περιγραφομένου γένειον, ἀραιὸν δηλ. οὕτω καὶ τραγοειδές. Ὁ αὐτὸς Πὰν παρίσταται, ὡς οἱ πλεῖστοι γενειῶντες Πᾶνες, μετὰ τραγείων σκελῶν[1]. Κατὰ ταῦτα καὶ ὁ ἐκ Πάρνηθος Πὰν θὰ παρίστατο τραγόπους, ἂν καὶ κατὰ τὴν περίπτωσιν ταύτην ἔδει νὰ ἀρχίζῃ τὸ τριχωτὸν δέρμα ὀλίγον κατωτέρω τοῦ συνήθους.

Ἐπὶ τοῦ τεμαχίου τούτου παρίσταται βεβαίως ὁ Πὰν κατὰ διάφορον τρόπον ἢ ἐπὶ τῶν ἀναγλύφων τῶν Νυμφῶν. Διότι ἐν ᾧ ἐπὶ τούτων ὁ Πὰν παρίσταται σχετικῶς εἰς μικρὸν μέγεθος ἀρκούμενος νὰ καταλάβῃ γωνίαν τινὰ ὑπὲρ ἢ ὑπὸ τὸ σπήλαιον ἐνταῦθα, δυνάμεθα νὰ εἴπωμεν, δεσπόζει τοῦ χώρου τοῦ ἀναγλύφου καὶ εἶναι ἐξάπαντος πρωτεῦον πρόσωπον, ἐπειδὴ το ἀνάγλυφον βεβαίως θὰ ἦτο μικρῶν διαστάσεων, ἂν κρίνωμεν ἐκ τοῦ μικροῦ πάχους τῆς πλακός. Ἐκτὸς τούτου καὶ τὸ στενον καὶ ἰδιάζον περιθώριον, δεικνύει ὅτι ἐνταῦθα ἔχομεν μικρον ἀναθηματικὸν πίνακα, ὅπου ἐκτὸς τοῦ Πανὸς μόλις θὰ ἦτο χῶρος διὰ μορφήν τινα ἱκέτου ἢ δι᾽ ἐπίγραμμά τι. Ἀληθῶς ὁμοίου πίνακος τεμάχιον μετὰ παραστάσεως τραγείου ποδὸς καὶ λειψάνων ἐπιγραφῆς προέρχεται ἐκ τῶν αὐτῶν ἀνασκαφῶν τοῦ ἄντρου καὶ ἀπόκειται ἐν τῷ ἐπιγραφικῷ μουσείῳ (ὑπ᾽ ἀριθ. 178).

8. Ἐπὶ μικροῦ τεμαχίου πλακὸς πεντελικοῦ μαρμάρου μήκους 0,12, ὕψους 0,06 καὶ πάχους 0,019 ἀπεικονιζομένου δὲ διὰ τοῦ ἐπὶ διαφανοῦς χάρτου ληφθέντος ἀντιτύπου (ἀρ. 10) ἔχομεν τρόπον παραστάσεως σπάνιον ὡς πρὸς τὸ τεχνικὸν μέρος. Ἐπὶ τοῦ μαρμάρου δηλ. ἐχαράχθησαν δι᾽

[1] Σπανιώτατα γενειῶντες Πᾶνες εἶναι ἀνθρωποσκελεῖς. Ἴδε π. χ. ἓν παράδειγμα ἐπὶ ἀγγείου ἐν Antiqu. du Bosp. Cim pl. 63, 1-3.

ὀξέος ὀργάνου αἱ φαινόμεναι γραμμαὶ ἄνευ οὐδεμιᾶς δηλώσεως ἐκτύπου ἀναγλύφου, ὥστε ἐπὶ τῆς αὐτῆς ἐπιπέδου ἐπιφανείας νὰ εὑρίσκεται ὁ ἐντὸς τῶν γραμμῶν ὑπάρχων χῶρος μετὰ τοῦ ἐκτὸς αὐτῶν [1]. Εἶναι ἀκριβῶς ὁ αὐτὸς τρόπος τῆς ἐγχαράξεως, τὸν ὁποῖον βλέπομεν ἐφαρμοζόμενον ἐπὶ ἀγγείων ἐκ μετάλλου καὶ μάλιστα κατόπτρων. Ἐπὶ μαρμάρου ὁ τρόπος οὗτος δὲν ἠσκήθη εἰμὴ σπανιώτατα. Ἀρκοῦμαι νὰ ἀναφέρω τὸ ἐν Βερολίνῳ ἐπιτύμβιον ἀνάγλυφον τοῦ Μητροδώρου [2], ἂν καὶ ἐπ' αὐτοῦ τὸ πεδίον διακρίνεται ἀπὸ τῶν παραστάσεων διὰ ἐλαφρᾶς στίξεως γενομένης δι' αἰχμηροῦ ὀργάνου.

Ὡς πρὸς τὴν παράστασιν εἶναι φανερόν, ὅτι ἔχομεν ἐνταῦθα τράγον μᾶλλον ἢ κριόν, ὁ ὁποῖος πατεῖ ἐπὶ τοῦ διὰ γραμμῶν ὡς ἀνωμάλου δηλωθέντος ἐδάφους. Ὁ τράγος λοιπὸν οὗτος καὶ ἡ ὁμοιότης τῆς πλακὸς πρὸς τὴν τοῦ ἀνωτέρω περιγραφέντος ἀναγλύφου καθιστῶσι πιθανόν, ὅτι καὶ τὸ τεμάχιον τοῦτο ἀνήκει εἰς ὅμοιον ἀναθηματικὸν πίνακα, ὅπου θὰ παρίστατο ὁ Πὰν μετὰ τοῦ τράγου. Μικρὸν ἀγαλμάτιον τοῦ Πανὸς ἐξ Ἐπιδαύρου (Γλυπτὰ 282) δεικνύει ἐπὶ τῆς ἑαυτοῦ βάσεως καὶ ἴχνη τῶν ποδῶν τετραπόδου, πιθανῶς τράγου. Τὸ ζῷον ἦτο ἱερὸν εἰς τὸν Πᾶνα, ὅπως μανθάνομεν πρὸ πάντων ἐκ τοῦ ἑξῆς χωρίου τοῦ Λουκιανοῦ (Δὶς κατηγ. 10), ὅπου ἐρωτώμενος πῶς διάγει ὁ ἐξ Ἀρκαδίας μετοικήσας θεὸς ἐν μέσῳ τῶν Ἀθηναίων ἀποκρίνεται μεταξὺ ἄλλων: «δὶς ἢ τρὶς τοῦ ἔτους ἀνιόντες (οἱ Ἀθηναῖοι) ἐπιλεξάμενοι

Εἰκὼν 10.

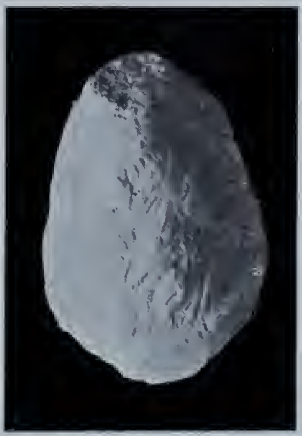
τράγον ἔνορχιν θύουσί μοι πολλῆς τῆς κινάβρας ἀπόζοντα, εἶτ' εὐωχοῦνται τὰ κρέα, ποιησάμενοί με τῆς εὐφροσύνης μάρτυρα καὶ ψιλῷ τιμήσαντες τῷ κρότῳ. Πλὴν ἀλλ' ἔχει τινά μοι ψυχαγωγίαν ὁ γέλως αὐτῶν καὶ ἡ παιδιά».

9. Ἐκ τῶν ἀνασκαφῶν τοῦ ἄντρου προέρχεται καὶ τὸ μόνον λείψανον περιόπτου γλυπτοῦ ἔργου, ὅπως ἀπεικονίζεται παραπλεύρως (εἰκ. 11). Τὸ τεμάχιον τοῦτο ἐκ πεντελικοῦ μαρμάρου ἀπετελέσθη ἐκ δύο συντριμμάτων προσαρμοζόντων καὶ ἔχει μῆκος 0,11 Ἡ ὄπισθεν ἐπιφάνεια εἶναι τελείως κατεστραμμένη. Τὸ κατώτερον, ὡς ἐν τῇ εἰκόνι παρίσταται ἄκρον, ἀποτελεῖται ἀπὸ μικρὸν ἐξεχούσης λείας ἐπιφανείας, ἐν ᾧ κατὰ τὸ ἀνώτερον ἄκρον ἡ τρίχωσις παύει καὶ ὅσον ἐκ τοῦ σῳζομένου δυνάμεθα νὰ κρίνωμεν ἐπὶ μείζονος ἢ τὸ ἡμικύκλιον μέρους. Τὸ τριχωτὸν λοιπὸν μέρος τοῦ σκέλους, διότι εἶναι πρόδηλον ὅτι πρόκειται περὶ τραγείου σκέλους ἀγάλματος Πανός, περιορίζεται μεταξὺ τῶν δύο τούτων λείων ἐπιφανειῶν καὶ ἔχει μῆκος 0,09, ἐν ᾧ τὸ πάχος εἶναι σχεδὸν ἄλλο τόσον. Τὸ πρὸς τὰ ἄνω ἄκρον φαίνεται ὡς ἀρχὴ τοῦ γόνατος ἢ τινος τοιούτου μέρους, ὅπου τὰ

[1] Ἀνάγλυφά τινα ἐπιτύμβια τοῦ Ἐθν. Μουσείου, ὡς τὸ ὑπ' ἀρ. 1117 τοῦ Γλαυκίου καὶ τῆς Εὐβούλης παρουσιάζουσι ὁμοιότητά τινα ἐν τούτῳ, ὅτι δὲν ἔχει διακριθῇ ὁ ἔξω τῶν μορφῶν πρὸς τὸν ἐντὸς χῶρον διὰ τῆς παραστάσεως διαφόρου ὕψους. Ἐν τούτοις ὅμως διὰ τῆς πλατύνσεως πρὸς τὰ ἔξω τῶν γραμμῶν τοῦ περιγράμματος φαίνεται ἀρχομένη ἡ ῥηθεῖσα διάκρισις.

[2] Ἴδε Berlin, Beschreibung κ.τ.λ. 766A καὶ 1358. Ἐν τῷ Ἐθν. Μουσείῳ δὲν εἶδον ὅμοιον χάραγμα, ἀλλ' ἐν τῷ μικρῷ μουσείῳ τῆς Ἀκροπόλεως δύο τεμάχια ὑπ' ἀρ. 2705 καὶ 3707.

ὀστᾶ καλύπτει εὐθὺς τὸ δέρμα. Ἀλλὰ τότε ἡ παράστασις εἶναι ἐντελῶς ἀσυνήθης καὶ ὁμολογῶ, ὅτι δὲν εὗρον μεταξὺ τῶν παραστάσεων τοῦ Πανὸς οὐδεμίαν ἔχουσαν τὸ σκέλος τριχωτὸν ἐπὶ τόσον μόνον βραχὺ διάστημα, οὐδὲ δικαιολογεῖται διατὶ τὸ ἐν τῇ ἀπεικονίσει πρὸς τα κάτω παριστώμενον λεῖον μέρος δέον νὰ ἐξέλθῃ τοῦ λοιποῦ τριχωτοῦ σώματος. Φαίνεται διὰ τοῦτο ἀδύνατον νὰ ἔχωμεν ἐνταῦθα τμῆμα τοῦ μηροῦ μέχρι τοῦ γόνατος. Ἀλλα τότε τί ἄλλο μέρος τοῦ ποδὸς δύναται νὰ ἔχῃ τόσον πυκνὴν τρίχωσιν; Ἡ παραβολὴ ἄλλων ἀγαλμάτων τοῦ Πανὸς καὶ ἰδίᾳ τῶν δύο γνωστῶν τοῦ Ἐθνικοῦ Μουσείου ἐδίδαξέ με, ὅτι τρίχωσις ἂν καὶ ἀραιὰ ὡς ἐν τῇ φύσει ὑπάρχει καὶ μεταξὺ τῶν ἀστραγάλων καὶ τῶν δύο χηλῶν. Ἂν λοιπὸν δεχθῶμεν, ὅτι τὸ τεμάχιον τοῦτο ἀνήκει εἰς τὴν μεταξὺ ἀστραγάλων καὶ χηλῶν χώραν ἑρμηνεύεται τότε ἄριστα ἡ λεία ἐκείνη ἐξέχουσα ἐπιφάνεια ὡς ἀρχὴ τῆς ὀνυχώδους χηλῆς. Τούτου τεθέντος τὸ ἄγαλμα τοῦ Πανὸς πρέπει νὰ ἦτο ὑπὲρ τὸ φυσικὸν μέγεθος. Ὅμως καὶ διὰ τῆς ἐκδοχῆς ταύτης δὲν ὑπερνικῶνται πᾶσαι αἱ δυσκολίαι. Διότι τὸ τριχωτὸν μέρος δεικνύει κυρτὴν ἐπιφάνειαν ἀσυμβίβαστον πρὸς τὸ ὑποδειχθὲν τοῦ ποδὸς μέρος. Ἀναγκαζόμενοι ὅθεν νὰ ἐπανέλθωμεν εἰς τὴν πρώτην ἐξενεχθεῖσαν ὑπόθεσιν, ὅτι το τεμάχιον ἀνήκει εἰς το ὑπὲρ τὸ γόνυ μέρος τοῦ μηροῦ ἑρμηνεύομεν τὴν ἐξέχουσαν λείαν ἐπιφάνειαν, ὡς μέρος τοῦ ἐνδύματος, ἂν καὶ τοῦτο δὲν στερεῖται δυσκολίας.

Εἰκὼν 11.

Κ. Ρωμαιος

(Ἡ συνέχεια ἐν προσεχεῖ τεύχει)

ΑΡΧΑΙΑΙ ΑΙΓΥΠΤΙΑΚΑΙ ΚΟΡΥΦΑΙ ΙΣΤΩΝ

(Πίν. 4).

Οἱ ἐπὶ τοῦ πίνακος 4 εἰκονιζόμενοι δύο χαλκοῖ σωλῆνες ἀνήκουσιν εἰς τὴν ὑπο τοῦ ἀειμνήστου Ι. Δημητρίου δωρηθεῖσαν τῷ ἐθνικῷ ἀρχαιολογικῷ Μουσείῳ συλλογὴν Αἰγυπτιακῶν ἀρχαιοτήτων. Διὰ τὴν ἄδειαν τῆς δημοσιεύσεως αὐτῶν ἐνταῦθα καὶ τὴν παρασκευὴν τοῦ πίνακος 4 ὀφείλω θερμὰς εὐχαριστίας εἰς τοὺς διευθύνοντας τὴν ἀρχαιολογικὴν ἐφημερίδα.

Οἱ σωλῆνες ἐχύθησαν ἐκ χαλκοῦ καὶ εἶναι μόνον κάτωθεν ἀνοικτοί, ἄνω δὲ ὁριζοντίως κεκλεισμένοι. Εἰς τὰς πλευρὰς ἑκάστου σωλῆνος ὑπάρχουσι τέσσαρες κάθετοι κρῖκοι ἀνὰ δύο ἑκατέρωθεν, ἕτερος δὲ κρῖκος ὀλίγον μικρότερος εὑρίσκεται ἐπὶ τοῦ ἄνω ἄκρου τοῦ σωλῆνος. Ὁ μεγαλείτερος σωλὴν (1) ἔχει κατὰ τὸ ἄνω μέρος καὶ δύο ἄλλους μικροτέρους ὁριζοντίους κρίκους.

Τοῦ 1 τὰ μέτρα ἔχουσιν ὡς ἑξῆς. Ὕψος 0,935. Πλάτος τῆς ὀπῆς κάτω 0,10. Ἀπόστασις τοῦ μικροτέρου κρίκου ἀπὸ τῆς ἄνω ἀκμῆς 0,07. Ἀπόστασις μεταξὺ τῶν δύο μικροτέρων κρίκων 0,11.

Ἀπόστασις ἀπὸ τῶν δύο ἀνωτέρων μεγαλειτέρων κρίκων 0,08. Ἀπόστασις μεταξὺ τῶν μεγαλειτέρων κρίκων 0,27. Ὁμοία εἶναι καὶ ἡ ἀπόστασις μεταξὺ τῶν κατωτέρων κρίκων καὶ τοῦ κάτω ἄκρου τοῦ σωλῆνος. Τοῦ δὲ σωλῆνος 2 τὰ μέτρα εἶναι. Ὕψος 0,81. Πλάτος κάτω 0,10. Πλάτος ἄνω 0,065. Ἀπόστασις μεταξὺ τῶν κρίκων 0,225. Ἀπόστασις μεταξὺ τῶν ἄνω κρίκων καὶ τοῦ ἄνω ἄκρου 0,224, καὶ μεταξὺ τῶν κάτω κρίκων καὶ τοῦ κάτω ἄκρου 0,235.

Ἐπὶ τοῦ δευτέρου τούτου σωλῆνος εὕρηται καὶ ἡ ἐπὶ τοῦ αὐτοῦ πίνακος εἰκονιζομένη ἱερογλυφικὴ ἐπιγραφή (3), κεχαραγμένη ἐπιμελῶς δι' ἑνὸς ὀξέως ἐργαλείου, καὶ περιοριζομένη διὰ γραμμῆς ἑκατέρωθεν.

Ἡ ἐπιγραφὴ αὕτη δύναται νὰ μεταφρασθῇ ὡς ἑξῆς.

«Ὁ τῷ Ὀνούριδι ἀγαπητός, κυρίῳ ἀμφοτέρων τῶν πτερῶν, καὶ τῇ Ἀθώρ, κυρίᾳ τῆς οὐρᾶς, ὁ προϊστάμενος τῆς πόλεως καὶ μέγας ἄρχων *Κεμνύ*, ὁ υἱὸς τοῦ *Γλουΐ*».

Ὁ κατὰ τὸν ἀνωτέρω τρόπον ὀνομαζόμενος εἶναι βεβαίως ὁ ἀναθέσας τοὺς δύο σωλῆνας (διότι εἶναι βέβαιον, ὅτι καὶ οἱ δύο σωλῆνες ἀνετέθησαν ὁμοῦ), εἰς τὸν Θεὸν Ὄνουριν καὶ εἰς τὴν Θεὰν Ἀθώρ.

Καθ' ὅσον γνωρίζω, οὐδὲν εἶναι μέχρι τοῦδε γνωστὸν περὶ στενῆς σχέσεως τοῦ Ὀνούριδος πρὸς τὴν Ἀθώρ, ἀλλ' ὅμως οὗτοι κατῴκουν πλησίον ἀλλήλων, καὶ ἡ μὲν Ἀθὼρ ἦτο κυρία τῆς Δενδερᾶ, ὁ δὲ Ὄνουρις τῆς Θινὸς (Thinis), ὧν ἡ μὲν πρώτη πόλις ὑπήγετο εἰς τὸν ἕβδομον ἡ δὲ δευτέρα εἰς τον ὄγδοον νομον τῆς Ἄνω Αἰγύπτου, ἦτο δ' ὡς ἐκ τούτου δυνατόν, ὅτι ἐπ' εὐκαιρίᾳ ἑορτῆς τινος ὁ Ὄνουρις ἐπιβαίνων ἱεροῦ πλοίου ἐπεσκέπτετο τὴν Ἀθὼρ τῆς Δενδερᾶ.

Βέβαιον εἶνε ἀναμφιβόλως, ὅτι οἱ δύο σωλῆνες προέρχονται ἐκ πλοίων καὶ εἶναι κορυφαὶ ἱστῶν, καὶ ἐπειδὴ τὰ αἰγυπτιακὰ πλοῖα εἶχον πάντοτε μόνον ἕνα ἱστόν,[1] ἀνήκουσιν εἰς δύο διαφόρους ἱερὰς νῆας. Μολονότι δὲ δὲν εὗρον ἀκριβῶς ὁμοίας κορυφὰς ἱστῶν, ἐν τούτοις μεταξὺ τῶν ἐν Καΐρῳ ἀποκειμένων ἐκ τοῦ Μπερσὲ προερχομένων εὑρημάτων ὑπάρχει ἓν μικρὸν ὁμοίωμα τοιαύτης κορυφῆς, εὑρεθὲν πλησίον μικροῦ πλοίου[2] καὶ κατεσκευασμένον ἐκ κυανῆς ὑαλομάζης, ὡς ἀπομιμούμενον πιθανῶς χαλκοῦν πρότυπον. Ὁμοίως δὲ καὶ ἐπὶ τῆς εἰκόνος πλοίου τινος ἐκ Μπενὶ-Χασὰν παρατηροῦνται ὅμοιοι κρῖκοι πρὸς τοὺς τῶν Ἀθηναϊκῶν σωλήνων καθ' ὅμοιον τρόπον κατανενεμημένοι, διάφοροι ὅμως τὸν ἀριθμόν[3]

Ὁ χρόνος εἰς ὃν ἀνήκουσιν αἱ κορυφαὶ τῶν ἱστῶν δὲν εἶναι φυσικῷ τῷ λόγῳ δυνατὸν νὰ ὁρισθῇ ἀκριβῶς. Τά τε ὀνόματα καὶ οἱ τίτλοι ὑπενθυμίζουσιν τοὺς χρόνους τοῦ μέσου κράτους,[4] τουτέστιν τὴν τρίτην πρὸ χρ. χιλιετηρίδα, καὶ ἡ πάτινα δὲ καθὼς καὶ ὁ χαλκὸς μοὶ ἐφάνησαν ἀμέσως ἐκ πρώτης ὄψεως, ὅτι ἦσαν ὅμοια πρὸς εὑρήματα τοῦ Μπενῆ Χασὰν καὶ τοῦ Μπερσέ.

Ὁ χαρακτὴρ τῆς γραφῆς δὲν ἀντίκειται εἰς τὴν χρονολογίαν ταύτην.

Fr. W. von Bissing

[1] Ἴδε π. χ. *Ermann* Aegypten σ. 640 κέ. Dümichen Flotte einer aegyptischen Königin.

[2] Εἰσέτι ἀδημοσίευτον καὶ καθ' ὅσον ἐνθυμοῦμαι, οὐδαμοῦ μνημονεύεται.

[3] *Beni Hassan* ed. Griffik πίν. 29. Ὁ *Cecil Torr*, ancient ships οὐδὲν γνωρίζει περὶ ὁμοίων κορυφῶν ἱστῶν.

[4] Πβλ. *Lieblein* Namenwörterbuch 1887, 1867, 510, 1554.

ΚΑΤΑΛΟΓΟΙ ΛΥΚΑΙΟΝΙΚΩΝ

(Πίναξ 5).

Περὶ τοῦ ἀγῶνος τῶν Λυκαίων, ὅστις ἐτελεῖτο ἐπὶ τοῦ Λυκαίου ὄρους ἐν Ἀρκαδίᾳ πολὺ ὀλίγα μόνον γνωρίζομεν [1].

Ὁ *Πίνδαρος*, ἐν ᾧ γίνεται ἡ ἀρχαιοτάτη μνεία τῶν Λυκαίων, ὀνομάζει ταῦτα ἐν Ὀλυμπιον. IX, 102 *Ζηνὸς πανάγυριν Λυκαίου*, ὅπως *πανήγυρις* ὀνομάζεται συνήθως ἀλλαχοῦ ἡ ἑορτὴ τῶν Ὀλυμπίων, καὶ αἱ λοιπαὶ μεγάλαι μετ' ἀγώνων τελούμεναι Ἑλληνικαὶ ἑορταί. Ὁμοίως δὲ καὶ ἐν δυσὶν [2] ἄλλοις διαφόροις χωρίοις τῶν ᾠδῶν τοῦ Πινδάρου μνημονεύονται ἐν παρόδῳ τὰ Λύκαια ὡς ἀγών. ἐν ᾧ ἐνίκησαν ἐπίσης οἱ διὰ τῶν σχετικῶν ᾠδῶν ἐξυμνούμενοι νικηταὶ τῶν Ὀλυμπίων καὶ τῶν Νεμέων.

Ὁ *Παυσανίας* [3] εἶνε μετὰ ταῦτα ὁ μόνος συγγραφεύς, ὅστις ποιεῖται ὁπωσδήποτε μακρότερον περὶ τούτων λόγον. Γνωρίζων οὗτος (VIII, 38, 5) ἡμῖν τὸν τόπον, ἔνθα ἐτελοῦντο τὰ Λύκαια, τὸν ἱππόδρομον τοῦ Λυκαίου καὶ τὸ τούτῳ συνημμένον στάδιον, διδάσκει ὅμως ἡμᾶς ταυτοχρόνως, ὅτι καθ' ὃν χρόνον αὐτὸς ἐπεσκέφθη τὸ Λύκαιον, οἱ ἀγῶνες ἢ οὐδόλως πλέον ἐτελοῦντο, ἢ ἀλλαχοῦ ἐτελοῦντο, διότι καὶ κατὰ τοὺς δύο τρόπους δύναται νὰ ἐξηγηθῇ ἡ φράσις αὐτοῦ «*τὸ δὲ ἀρχαῖον* τῶν Λυκαίων ἦγον τὸν ἀγῶνα ἐνταῦθα». Καὶ ἐν ἀρχαίαις ἐπιγραφαῖς σπανίως μόνον μνημονεύονται τὰ Λύκαια [4]. Μετὰ τὸν συνοικισμὸν τῆς Μεγαλοπόλεως τὰ Λύκαια δὲν κατηργήθησαν, τοὐναντίον φαίνεται ὅτι τότε καὶ ἐπὶ μακρὸν μετὰ ταῦτα χρόνον νέαν ὅλως προσέλαβον ταῦτα ζωήν, διότι τότε ἐκτίσθησαν τὰ διάφορα οἰκοδομήματα ἐξ ὧν ἀπαρτίζεται ὁ ἱππόδρομος τοῦ Λυκαίου [1]· τοῦτ' αὐτὸ δὲ μαρτυρεῖται καὶ ἐκ τῶν κατωτέρω ὑφ' ἡμῶν δημοσιευομένων ἐπιγραφῶν. Ὅτι ὅμως ἀρχικὴ αἰτία, ἐξ ἧς ὀλίγον κατ' ὀλίγον ἐπῆλθε μετὰ ταῦτα ἡ κατάργησις αὐτῶν, εἶνε ὁ συνοικισμὸς τῆς Μεγαλοπόλεως, ὅστις ἐπέφερε τὴν ἐρήμωσιν τῶν γειτονευουσῶν κωμῶν τῶν Παρρασίων, εἰς ἃς θὰ ἦτο ἀνατεθειμένη ἡ ἐπιμέλεια τῶν Λυκαίων, δύναται νὰ θεωρηθῇ ὡς ἀναμφισβήτητον.

Ἀμέσως μετὰ τὴν ἵδρυσιν τῆς Μεγαλοπόλεως, ἐκ πολιτικῶν πάντως λόγων, ὅπως ἱκανοποιηθῶσιν οἱ Παρράσιοι, οἵτινες κατ' ἐξοχὴν συνεβάλοντο εἰς τὸν συνοικισμὸν ταύτης, οἱ διευθύνοντες τὰ τῆς Μεγαλοπολεως ἐθεώρησαν ἀναγκαίαν τὴν διατήρησιν τῶν ἀγώνων ἐν τῷ ἀρχαίῳ τόπῳ τῆς τελέσεως αὐτῶν, ἀλλὰ βραδύτερον, ὅτε ἀφ' ἑνὸς μὲν οἱ συνέχοντες τοὺς Μεγαλοπολίτας πρὸς τὰ χωρία τοῦ Λυκαίου στενοὶ δεσμοὶ σὺν τῷ χρόνῳ διελύοντο, ἀφ' ἑτέρου δὲ καὶ ἡ συντήρησις τῶν ἀναγκαίων διὰ τὴν τέλεσιν τῶν ἀγώνων οἰκοδομημάτων, καὶ πρὸ πάντων ἡ συντήρησις τῶν ἁμαξιτῶν ὁδῶν διὰ τὴν ἀνάβασιν εἰς τὸ Λύκαιον, δὲν θὰ ἐγίνετο μετὰ τῆς δεούσης ἐπιμελείας ὡς ἐκλιπόντων τῶν κατοίκων τοῦ Λυκαίου, κατηργήθησαν, ἄγνωστον ἀκριβῶς πότε, τὰ ἐπὶ τοῦ Λυκαίου τελούμενα Λύκαια, καὶ ἐξηκολούθησαν ἴσως ταῦτα νὰ τελῶνται ἐν Μεγαλοπόλει [2]. Τότε δ' ἴσως με-

[1] Daremberg- Saglio ἄρθρον Lykaia τοῦ Fougères, σελ. 1433 κἑ. Ἐκεῖ καὶ πᾶσα ἡ σχετικὴ βιβλιογραφία.

[2] Πινδ. Ὀλυμπιον. VII, 153. Νεμεον. X. 48.

[3] Πβλ. Immerwahr Die Kulte und Mythen Arkadiens σ. 5.

[4] IP. 428 (Σικυῶνος), 673, 1136 (Ἐπιδαύρου), CIG 1515. Ἴδε πλείονα Fougères ἔ. ἀ. 1433, 6.

[1] Fougères ἔ. ἀ. σελ. 1433. Καὶ τα εἰδικώτερον εἰς τὸν ἱππόδρομον ἀνήκοντα κτίρια, ἅτινα ἐγὼ ἀπεκάλυψα διὰ τῆς ἀνασκαφῆς μου εἰς τοὺς αὐτοὺς χρόνους ἀνήκουσιν, ὡς φαίνεται ἐκ τοῦ τρόπου τῆς οἰκοδομίας, ὅστις εἶναι ἀπολύτως ὁ αὐτὸς πρὸς τὰ γνωστὰ ἐξ ἐκείνων τῶν χρόνων κτίσματα τῆς Μεσσήνης Μαντινείας κλ.

[2] Fougères 1435.

τεφέρθησαν εἰς Μεγαλόπολιν καὶ οἱ ἀνδριάντες τῶν Λυκαιονικῶν, ὧν μόνον τὰ βάθρα ἔμειναν ἐν τῷ Λυκαίῳ, ὡς μαρυρεῖ ὁ Παυσανίας (VIII, 38, 4).

Ὅτι τὰ Λύκαια ἐτελοῦντο τῇ ἐπιμελείᾳ τῶν Μεγαλοπολιτῶν καὶ κατὰ τοὺς Ῥωμαϊκοὺς χρόνους ἀκόμη, μαρτυρεῖται ἐξ ἐπιγραφῶν ἐν Μεγαλοπόλει καὶ Λυκοσούρᾳ [1] εὑρεθεισῶν, ὅτι ὅμως καὶ ἐν Μεγαλοπόλει ἐτελοῦντο δὲν μαρτυρεῖται μὲν σαφῶς, ἀλλ' ἐξάγεται ἐκ τοῦ ἀνωτέρω χωρίου τοῦ Παυσανίου, ἐξ οὗ φαίνεται ὅτι ταῦτα δὲν ἐτελοῦντο πλέον ἐπὶ τοῦ Λυκαίου.

Ὅτι ταῦτα ἡνώθησαν μετὰ τῶν Καισαρείων, ὡς δέχεται ὁ Fougères (ἔ. ἀ σελ. 1435) δὲν ἐξάγεται ἐκ τῶν μνημονευθεισῶν ἐπιγραφῶν, τοὐναντίον δὲ προκύπτει ἐκ τούτων σαφῶς, πρὸ πάντων δὲ ἐκ τῆς φράσεως *ἔν τε τοῖς Λυκαίοις* τῆς ἐκ Λυκοσούρας ἐπιγραφῆς (Ἀρχ. Ἐφ. 1896 σελ. 219), ὅτι τὰ Λύκαια καὶ τὰ *Καισάρεια* ἦσαν δύο διάφοροι ἑορταί, ἡ δὲ παράλειψις τοῦ *καὶ* πρὸ τοῦ *Καισαρείοις* ἐπῆλθε προφανῶς ἕνεκα τῆς ὁμοήχου ἀρχῆς τῆς λέξεως ταύτης.

Τὰ Λύκαια ἦσαν οἱ κατ' ἐξοχὴν ἀγῶνες τοῦ Ἀρκαδικοῦ ἔθνους, ἑπομένως ἦτο πολὺ φυσικόν, ὅτι ἡ ἀρχὴ αὐτῶν ἀνήγετο εἰς τοὺς παλαιοτάτους μυθολογικοὺς χρόνους. Ὁ Παυσανίας συμφωνῶν πρὸς τὴν παράδοσιν τοῦ Παρίου χρονικοῦ θεωρεῖ ταῦτα ἀρχαιότερα καὶ τῶν Παναθηναίων, μόνον δὲ τῶν Ἐλευσινίων νεώτερα [2]. Λέγεται, ὅτι ἵδρυσε ταῦτα Λυκάων, ὁ σύγχρονος τῷ Κέκροπι υἱὸς τοῦ Πελασγοῦ, ὅστις ᾤκισε συγχρόνως καὶ τὴν ὡς ἀρχαιοτάτην τῶν πόλεων φερομένην Λυκόσουραν [3].

Εἰς τὰς περὶ τῶν Λυκαίων παραδόσεις ἴσως πρέπει νὰ συγχωνευθῇ καὶ τὸ λεγόμενον περὶ τοῦ ἐν Λυκοσούρᾳ ἑδρεύσαντος, ἀρχαίου βασιλέως καὶ ἑνὸς τῶν γεναρχῶν τῶν Ἀρκάδων, Ἀζᾶνος [4], ὅτι ἐπὶ τῇ τελευτῇ αὐτοῦ ἐτέθησαν ἆθλα καὶ δὴ ἱπποδρομίαι, ἴσως δ' ἐκ τοῦ ἐπιταφίου τούτου ἀγῶνος, ὅστις εἶνε πολὺ πιθανὸν ὅτι ἐγένετο ἐπὶ τοῦ

[1] Excav. at Megalopolis σελ. 140. Ἐφημ. Ἀρχαιολ. 1896 σελ. 218-219 (Λεονάρδος).

[2] Immerwahr ἔ. ἀ. σελ. 3. Πβλ. Jacoby, das Marmor Parium σελ. 80.

[3] Παυσ. VIII, 2, 1-2.

[4] Παυσ. VIII, 4. 5 καὶ V, 1, 8. Περὶ τῶν Ἀζάνων καὶ τῆς Ἀζανίας ἐπὶ τοῦ Λυκαίου πβλ. Curtius Pelopon. I, 165.

Λυκαίου, καθιερώθησαν μετὰ ταῦτα τὰ Λύκαια.

Ἐξ ἐπιγραφῶν διαφόρων τόπων, ἐν αἷς ἀναφέρονται νικηταὶ ἄλλων ἀγώνων νικήσαντες καὶ τὰ Λύκαια, ἐγνωρίζομεν ὁποῖα εἴδη τῶν γυμνικῶν ἀγώνων ἐτελοῦντο ἐν τῷ Λυκαίῳ [1], εἰδικῶς δὲ περὶ τῶν ἱπποδρομιῶν μαρτυρεῖ ὁ Παυσανίας· ἀλλ' ἤδη διὰ τῶν ὑφ' ἡμῶν κατωτέρω δημοσιευομένων ἐπιγραφῶν ἔχομεν ὁλόκληρον τὴν εἰκόνα τῶν ἀγώνων, οἵτινες ἐτελοῦντο ἐκεῖ.

Ἐκ τοῦ χωρίου τοῦ *Πινδάρου* (Νεμεον. X, 48) προκύπτει, ὅτι εἰς τοὺς νικητὰς τῶν Λυκαίων ἐδίδετο ὡς ἆθλον χαλκοῦν τι σκεῦος, *χαλκός* [2].

Ὁ Immerwahr λαμβάνων ἀφορμὴν ἔκ τινος χωρίου τοῦ Ξενοφῶντος [3] καὶ ὑπολογίζων τὸν χρόνον, καθ' ὃν ἡ στρατιὰ τοῦ Κύρου ἦτο πιθανώτατα ἐν Πέλταις, ἔνθα ἐτέλεσε τὰ Λύκαια Ξενίας ὁ Ἀρκάς, θέλει νὰ ἀποδείξῃ, ὅτι ἡ ἑορτὴ τῶν Λυκαίων καὶ ἑπομένως καὶ ὁ ἀγὼν ἐτελοῦντο τὸ βραδύτερον περὶ τὰ μέσα Μαΐου, τὴν γνώμην δὲ ταύτην ἠσπάσθησαν καὶ ἄλλοι μετὰ ταῦτα [4].

Ὁμολογῶ, ὅτι δυσκολεύομαι νὰ συμφωνήσω πρὸς τὴν γνώμην ταύτην. Θὰ ἦτο ὅλως διόλου παράδοξον ἐνῷ οἱ πλεῖστοι τῶν Ἑλληνικῶν ἀγώνων, καὶ τὰ Ὀλύμπια, ἐτελοῦντο ἐν χώραις θερμοτάταις, εὐπροσίτοις καὶ εὐχειμέροις ἐν τῷ μέσῳ τοῦ θέρους, νὰ τελῶνται ἐπὶ τοῦ Λυκαίου οἱ ἀγῶνες τὸν Μάϊον, ὁπότε καὶ αἱ κακοκαιρίαι ἠδύναντο νὰ δυσκολεύσωσι τὴν ἐκεῖσε μετάβασιν, καὶ τὸ ψῦχος θὰ καθίστα τὴν διαμονὴν ἐκεῖ, καὶ δὴ ἐν ὑπαίθρῳ, ἀδύνατον.

Μόνος ὁ χρόνος τοῦ μεγάλου θέρους ἀπὸ τοῦ τέλους περίπου τοῦ Ἰουνίου μέχρι τοῦ τέλους Αὐγούστου, εἶνε συμφώνως πρὸς τὴν φύσιν τοῦ τόπου κατάλληλος διὰ τὴν διαμονὴν ἐν ὑπαίθρῳ καὶ μάλιστα τῶν μὴ Ἀρκάδων πανηγυριστῶν, καὶ τὴν ἀκίνδυνον ὁπωσδήποτε τέλεσιν τῶν γυμνικῶν ἀγώνων ἐπὶ τοῦ Λυκαίου. Διὰ τοῦτο δὲ πιστεύω, ὅτι κατὰ τὸ θέρος ἐτελοῦντο τὰ Λύκαια, χωρὶς βεβαίως νὰ δύναμαι ἐπὶ τοῦ παρόντος νὰ ἀποδείξω τοῦτο καὶ δι' ἄλλων λόγων πλὴν τῆς ὑπὸ

[1] Fougères σελ. 1433.

[2] Immerwahr σελ. 6.

[3] Ἀνάβ. I, 2, 10. Ἐνταῦθ' (ἐν Πέλταις) ἔμεινεν ἡμέρας τρεῖς ἐν αἷς Ξενίας ὁ Ἀρκὰς τὰ Λύκαια ἔθυσε καὶ ἀγῶνα ἔθηκε· τὰ δὲ ἆθλα ἦσαν στλεγγίδες χρυσαῖ.

[4] Fougères σελ. 1433. Schoemann-Lipsius, Altert σελ. 530.

τῆς φύσεως τοῦ τόπου προκυπτούσης ἀνάγκης τῆς τελέσεως αὐτῶν ἐν θέρει.

Εἶνε τῇ ἀληθείᾳ δύσκολον μετὰ τὰ γραφόμενα ὑπὸ τοῦ Immerwahr ἐν σχέσει πρὸς τὸ χωρίον τοῦ Ξενοφῶντος νὰ θελήσῃ τις νὰ ἀπορρίψῃ τὴν γνώμην τούτου περὶ τοῦ χρόνου τῆς τελέσεως τῶν Λυκαίων, ἀλλὰ μοὶ φαίνεται, ὅτι δύναταί τις νὰ ἀντιτάξῃ τὴν ἑξῆς παρατήρησιν. Ἦτο ὄντως δυνατὸν νὰ ἑορτάσῃ ἐν Πέλταις αὐτὰ τὰ Λύκαια ὁ Ξενίας καὶ δὴ καὶ νὰ θύσῃ ὡς ἐν τοῖς Λυκαίοις;

Το κύριον μέρος τῆς θυσίας ἐν τοῖς Λυκαίοις ἀπετέλει κατὰ τὰς ἀρχαίας παραδόσεις ἡ ἐν ἀπορρήτῳ τελουμένη ἀνθρωποθυσία, ἀλλ᾽ αὕτη φυσικῷ τῷ λόγῳ μόνον ἐπὶ τοῦ ἱεροῦ τοῦ Λυκαίου Διὸς ἦτο δυνατὴν νὰ τελεσθῇ. Ἐγὼ νομίζω μᾶλλον, ὅτι τὸ *ἔθυσε τὰ Λύκαια* δύναται νὰ εἶνε τρόπος ἐκφράσεως τοῦ Ξενοφῶντος ἀντὶ τοῦ *ἔθυσε τῷ Λυκαίῳ Διὶ* ἢ πιθανώτερον τοῖς *Λυκαίοις θεοῖς* ἤτοι τῷ Διὶ ὁμοῦ καὶ τῷ Πανί. Ἡ ἀκολουθοῦσα τέλεσις τῶν ἀγώνων οὐδεμίαν ἔχει σημασίαν, διότι αὕτη ἠδύνατο νὰ ἐγένετο μόνον πρὸς εὐχαρίστησιν τῶν στρατιωτῶν· πρὸς τὸν αὐτὸν σκοπον τελοῦνται ἄλλως τε καὶ ἄλλοι ἀγῶνες ἐν τῇ καθόδῳ τῶν αὐτῶν στρατιωτῶν [1].

Χωρὶς νὰ θέλω νὰ ἀναμιχθῶ εἰς τὴν συζήτησιν περὶ τῆς φύσεως τοῦ Λυκαίου Διός, [2] ἐπειδὴ τὸ ζήτημα ἐσχετίσθη ὁπωσδήποτε πρὸς τὸν χρόνον τῆς τελέσεως τῶν ἀγώνων ἂς μοὶ ἐπιτραπῇ νὰ παρατηρήσω τινὰ ὡς πρὸς τοὺς θετικοὺς λόγους, δι᾽ ὧν ὁ Immerwahr καταπολεμεῖ τὴν γνώμην, ὅτι ὁ Λύκαιος Ζεὺς ἦτο θεὸς τοῦ μεγάλου θέρους. Ὁ Immerwahr προφανῶς ὑποτιμᾷ τὴν σημασίαν, ἣν ὁ καύσων τοῦ θέρους, καὶ δὴ κατὰ τὸν Ἰούλιον καὶ μετὰ ταῦτα ἀκόμη, εἶχε διὰ τοὺς κατοίκους τοῦ Λυκαίου. Δέχεται ὅτι ἐπὶ τοῦ Λυκαίου δὲν ἠσκεῖτο ἡ γεωργία καὶ ὅτι οἱ κάτοικοι τούτου ὡς πλουσίου εἰς ὕδατα δὲν ᾐσθάνοντο καὶ πάρα πολὺ τὴν ἐπίδρασιν τοῦ ὑπερβολικοῦ καύσωνος τοῦ θέρους. Σήμερον ἐπὶ τοῦ Λυκαίου ἡ γεωργία εἶνε τοσοῦτον προωδευμένη, ὥστε τὰ ἐπ᾽ αὐτοῦ χωρία συνήθως παράγουσι σιτηρὰ τοσαῦτα ὥστε νὰ πωλῶσι καὶ εἰς τὰ ἀφορώτερα Ἀρκαδικὰ χωρία τοῦ Μαινάλου, δὲν βλέπω δὲ τὸν λόγον, διατὶ νὰ μὴ ἐγίνετο τὸ αὐτὸ καὶ κατὰ τὴν ἀρχαιότητα. Εἶνε ἀληθές, ὅτι διὰ τῆς μερικῆς καταστροφῆς τῶν δασῶν αἱ καλλιεργήσιμοι γαῖαι ηὐξήθησαν σήμερον, ἀλλ᾽ ὅμως εἶναι πιθανώτατον, ὅτι αἱ παμπληθεῖς μικραὶ κοιλάδες, αἵτινες εὑρίσκονται ἐπὶ τοῦ Λυκαίου θὰ ἦσαν καὶ κατὰ τὴν ἀρχαιότητα ψιλαὶ δένδρων καὶ θὰ ἐκαλλιεργοῦντο. Τούτου τεθέντος δύναται πᾶς τις νὰ κατανοήσῃ ὁποίαν σημασίαν θὰ εἶχεν ὁ θερινὸς καύσων πρὸ πάντων ἐπὶ τοῦ Λυκαίου, ἔνθα ὡς ἐκ τοῦ ψυχροῦ κλίματος οἱ δημητριακοὶ καρποὶ ὡριμάζουσι πολὺ ἀργὰ ἐν τῷ θέρει.

Εἶναι ἀληθές, ὅτι τὸ Λύκαιον εἶνε πλούσιον εἰς ὕδατα, καὶ κατὰ τὴν ἀρχαιότητα θὰ ἦτο ἔτι πλουσιώτερον, ὡς μαρτυροῦσι τὰ εἰς διάφορα μέρη αὐτοῦ σῳζόμενα εἰσέτι λείψανα μεγάλων δεξαμενῶν, ἀλλὰ ταῦτα οὔτε ἐπήρκουν οὔτε ἦτο δυνατὸν νὰ χρησιμεύσωσι πάντα εἰς τὰς ἀνάγκας τῆς γεωργίας. Πρέπει δέ τις νὰ ἴδῃ μεθ᾽ ὁποίας ἀγωνίας περιμένουσι τὴν σήμερον οἱ κάτοικοι τοῦ Λυκαίου τὰς βροχὰς κατὰ τὸ θέρος διὰ νὰ ἐννοήσῃ ὅλην τὴν σημασίαν τῆς ἐν τῇ πηγῇ Ἁγνοῖ τελουμένης ὑπὸ τοῦ ἱερέως τοῦ Λυκαίου Διὸς θαυματοποιίας [1].

Μετὰ τὴν ὡς ἄνω ἐξιστόρησιν τῶν γνωστῶν μέχρι τοῦδε περὶ τῶν Λυκαίων ἐξ ἀρχαίων μαρτυριῶν, ἣν ἔκρινα ἀναγκαῖον νὰ προτάξω ἐνταῦθα ἀκολουθῶν κατὰ τὸ πλεῖστον τὸν Fougères (ἔ. ἀ.) προβαίνω εἰς τὴν δημοσίευσιν τῶν ἀκολούθων δύο ἐπιγραφῶν (πίν 5, 1 καὶ 2).

Καὶ αἱ δύο εὑρέθησαν κατὰ τὰς ὑπ᾽ ἐμοῦ διευθυνομένας ἀνασκαφὰς τῆς ἀρχαιολογικῆς ἑταιρείας ἐν τῷ ἱπποδρόμῳ τοῦ Λυκαίου ὡς ἑξῆς.

Πλησίον τοῦ ΝΔ ἄκρου τοῦ ἱπποδρόμου ἀπεκαλύφθη ἐν μέγα οἰκοδόμημα τῆς 4 ἑκατονταετηρίδος, ὅπερ πιθανώτατα ἦτο ξενών, ἐντὸς δ᾽ ἑνὸς τῶν δωματίων τοῦ οἰκοδομήματος τούτου μετοικοδομηθέντος εἰς Βυζαντινοὺς χρόνους εὑρέθησαν αἱ δύο ἐπιγραφαὶ ἐστρωμέναι ἐπὶ τοῦ ἐδάφους ὡς βάσεις στύλων καὶ ἔχουσαι τὰ γράμματα πρὸς τὰ κάτω.

Ἀρχικῶς ἡ θέσις τῶν δύο ἐπιγραφῶν ἦτο ἀλλαχοῦ, καὶ δὴ πλησίον τοῦ ΝΑ ἄκρου τοῦ ἱππο-

[1] Ξενοφ· Ἀνάβ. IV, 8, 26. Καὶ ὁ μέγας Ἀλέξανδρος τελεῖ ἐν Πέλ. Stengel Kultusaltert. σελ. 170.

[2] Immerwahr σελ. 18 κέ.

[1] Παυσ· VIII, 38 3.

δρόμου, ἔνθα κατὰ μῆκος τῆς Ν πλευρᾶς ὑπάρχουσιν ἀκόμη, ἐν μέρει ἐν τῇ ἀρχαίᾳ αὐτῶν θέσει, μεγάλοι καὶ μακροὶ τιτανόλιθοι ἔχοντες ἄνω ἐπιμήκες ἄνοιγμα πρὸς ἔνθεσιν στηλῶν ὁμοίων πρὸς τὰς ἐπιγραφὰς ἡμῶν. Πρὸ τῆς πλευρᾶς ταύτης ἴσως διείρχετο τότε ὁδὸς, καὶ ἐπὶ ταύτης ἦσαν ἐκτεθειμέναι αἱ στῆλαι τῶν νικητῶν.

Καὶ αἱ δύο εἶνε ἐκ μαρμάρου, οὗτινος ἡ ἐπιφάνεια ἔχασε τὴν ἀρχικὴν λευκὴν ὄψιν ἐκ τοῦ χρόνου.

Ἡ πρώτη (*πίν. 5, 1*) εἶνε στήλη ὀλίγον στενωτέρα ἄνω, ἔχουσα ἐξέχουσαν κορωνίδα ἀποκρουσθεῖσαν. Ἀποτελεῖται ἐκ τριῶν τεμαχίων καὶ ἔχει ὕψ. 0,70, πλ. κάτω 0,41, πλ. ἄνω παρὰ τὴν κορωνίδα 0,39 καὶ πάχ. 0,07.

Τὰ γράμματα εἶναι ὁπωσδήποτε ἐπιμελῶς κεχαραγμένα, φαίνεται δ' ὅτι ὁ χαράκτης προσεπάθησεν, ἀλλ' οὐχὶ μετ' ἀπολύτου ἐπιτυχίας, νὰ τηρήσῃ τὴν στοιχηδὸν γραφήν. Γίνεται πρὸς τούτοις ἀμέσως καταφανές, ὅτι δὲν ἐχαράχθη κατὰ τὸν αὐτὸν τρόπον ὁλόκληρος ἡ ἐπιγραφή, διότι ἀπὸ τοῦ 23 στίχου τὰ γράμματα εἶναι πλησιέστερον ἀλλήλων καὶ ἡ στιχηδὸν γραφὴ γίνεται ἔτι ἀνωμαλωτέρα· διάφορος δὲ πάλιν εἶνε ἡ γραφὴ τῶν ἑπτὰ τελευταίων στίχων.

Αἰτία τοῦ φαινομένου τούτου εἶνε, ὅτι ἡ στήλη ἔχει τρεῖς διαφόρους ἐπιγραφάς, αἵτινες ὡς ἐκ τοῦ εἴδους τοῦ περιεχομένου αὐτῶν προκύπτει, ἐγράφησαν εἰς διαφόρους χρόνους.

Αἱ ἐπιγραφαὶ ἀναγινώσκονται ὡς ἑξῆς :

Ἐπὶ ἱερεῖ Εὐκαμπίδαι Ἐσ .ντίδ
αι Λυκαιονῖκαι· τελέαι συνωρ
ίδι Δαμέας Τίμωνος Ἀλεῖος, τε
θρίππωι πωλικῶι Εὐπόλεμος Δ
άμιδος Ἀρκάς, τελέωι τεθρίππωι
Χιονίδας Εὐαινέτω Ἀρκάς, ἵππ
ωι κελετι Φιλόνικος Φιλονίκ
ω Ἀργεῖος, Θεοτηλες(sic) Νικασίππω
στάδιον παῖδας Ἀρκάς, Θρασύδ
ημος Θεάρο(κενὸν δι' ἓν γράμμα) Ἀθηναῖος πάλαν π
αῖδας, Νικίας Μνασίαυ παῖδας πυ
γμ(Η ἀπεξεσμένον)ὰν Ἀρκάς, Ἀρίστιππος Ἀριστ
οκλέους ἄνδρας δόλιχον Ἀρκάς, Λ
υσίλοχος Περίλα ἄνδρας στάδιον Ἀ
ργεῖος, Δείνων Δεινίαυ ἄνδρας δίαυλο
ν Ἀρκάς, Ἀριστομένης Ἀριστέος πάλ
αν ἄνδρας Ἀργεῖος, Ἀγησίστρατος Περί
λα πένταθλον Ἀργεῖος, Ἀνδρόμαχος Λυ
σιάνακτος ἀν[δ]ρῶν πυγμ(Η ἐξεσμένον)ὴν Ἀλεῖος
Ἀντήνωρ Ξεναγέος Μιλήσιος ἄνδρ
ας πανκράτιον, ὁπλίταν Πάντιχ
ος Λέοντ⟨ι⟩ος (;) Ἀρκάς.

Λυκαιον[ῖκαι ἐπὶ. . .]αι ἱερεῖ τῶ Πανός·
Ἄνδρας δόλιχον Ἀρίστιππος Ἀριστοκλέος Ἀρ
κάς, παῖδας στάδιον Δεινίας Λαάνδρου Ἀρκάς,
ἄνδρας στάδιον Ἀριστόδαμος Ἀριστομάχου Ἀρ
γεῖος, ἄνδρας δίαυλον Ἀρχέδαμος Ἀρχία Ἀργεῖος,
ἄνδρας πένταθλον Ἀνδρόβιος Εὐδαμίδα Λα
κεδαιμόνιος, ἄνδρας ὁπλίταν Ἀμύνανδρος Πε
ριάνδρου Ἀκαρνάν, παῖδας πάλαν Αἰσαγένης
Ἀγαθία Ἀρκάς, ἄνδρας πάλαν Σελείδας Ἀλεξαν
δρίδα Λακεδαιμόνιος, παῖδας πυγμὰν Δίυλλος
Ἐπιγένω Ἀρκάς, ἄνδρας πυγμὰν Διεύχης Ξενοστράτου
Ἀρκάς, ἄνδρας πανκράτιον Εὐάνωρ Εὐάρχω Ἀρκάς,
τελέαι συνωρίδι Ἀμφαίνετος Πεδαρέτω Ἀρκάς,
ἵππωι κέλητι Πασικλῆς Ἀ[σ]ίντου Λακεδαιμόνιος
τῶ Διός

Ἐπὶ Ξενοστράτωι ἱερεῖ
Λυκαιονῖκαι· ἄνδρας δό
λιχον . . ιστατορα . . λια
ας παῖδας στάδιο[ν]
ς Τελευτία
νδρα(ς) στά[διον]

Καὶ ἡ δευτέρα στήλη (*πίν. 5, 2*) ἔχει σχῆμα ὅμοιον περίπου πρὸς τὴν πρώτην, εἶνε δὲ τεθραυσμένη κατὰ το ἄνω ἄκρον καὶ ἔχει ὑψ 0,75. πλ. 0,46 καὶ πάχ. 0,16.

Ἡ γραφὴ κατὰ τον γενικὸν χαρακτῆρα ὁμοιάζει πρὸς τὴν τῆς πρώτης στήλης, ἀλλ' ἐπὶ ταύτης ἡ χάραξις ἐγένετο μετὰ πολὺ μεγαλειτέρας ἀμελείας· ἔχει δὲ καὶ ἡ δευτέρα στήλη δύο ἐπιγραφὰς καταφανῶς διακρινομένας ἐκ τῆς διαφορᾶς τοῦ τρόπου τῆς χαράξεως καὶ τῆς μεγαλειτέρας ἀμελείας μεθ' ἧς ἐγράφη ἡ δευτέρα ἐπιγραφὴ ἀπὸ τοῦ 14 στίχου.

Ἀναγινώσκονται καὶ τῆς δευτέρας στήλης αἱ ἐπιγραφαὶ ὡς ἑξῆς :

[Λυσ;]ίλοχος Ἀλέξανδρος
. . . λης Ἵππαργος

Ἀντιφάνης   Κερκίδας
Ἀναξικράτης   γροφεύς
Ἀγησίας   δαμιοργῶν
Ὀνάσιμος   ἐστάτας
[Ἐπὶ] ἱερεῖ Ἀγησιστράτωι Πανός.
[Θ]εός. Λυκαιονῖκαι· συνωρίδι Λάγος Πτολεμ
αίου Μακεδών, πωλικῶι τεθρίππωι Δαμό
λυτος Ἀλεξιμένεος Ἀλεῖος, κέλητι Ὀνό-
μαντος Ἐρυμάνθου Ἀργεῖος, τελέωι τε
θρίππωι Ἐπαίνετος Σιλάνου Μακεδώ
ν, ἄνδρας δόλιχον Ἀγεὺς Ἀριστοκλέο(ς).
14 Νῖκαι Λυκαίοις ἐπὶ ⟨ε⟩ἱερεῖ Αεοιοι (;)·
δόλιχον Ἀργεῖος, στάδιον παίδων
Τελλίας Ἀρκάς,
στάδιον ἄνδρας Μακεδὼν Ἡρά
κλειτος, πένταθλον Ἀρκὰς Ἀλεξίβιος,
δολιχον ἄνδρας Φιλιστίδας Ἀργεῖος,
δίαυλον ἄνδρας Φιλοκράτης Συρακόσιος,
παίδων πάλαν Θεοτέλης Ἀρκάς,
[παῖδ]ας πὺξ Θεογείτων Ἀρκάς,
ἄνδρας πάλαν Ἀριστόδαμος Ἀργεῖος,
ἄνδρας πὺξ Τιμόδωρος Ἀρκάς,
παγκράτιον ἄνδρας Ἀριστώνυμος Ἀργεῖος,
ὁπλίταν Φιλοκράτης Συρακόσιος,
συνωρίδι τελέαι Ῥόδιος Νικαγόρας,
τεθρίππωι πωλικῶι Θεαρίδας Ἀρκάς,
κέλητι Ἀριστοτέλης Λακεδαιμόνιος,
τεθρίππωι τελέωι Βούβαλος ἐκ Κασσανδρείας

Ἡ διάλεκτος τῶν ἐπιγραφῶν καὶ τῶν δύο στηλῶν εἶναι ἡ κοινὴ Ἀχαιο-Δωρικὴ διάλεκτος [1], ἥτις, ὡς φαίνεται, λίαν ἐνωρὶς ἦτο ἐν χρήσει καὶ ἐν Ἀρκαδίᾳ. Πλείονες Ἀρκαδικοὶ τύποι διεσώθησαν ἐν τῇ πρώτῃ ἐπιγραφῇ τῆς πρώτης στήλης, ἔνθα πρὸς τοῖς ἄλλοις αἱ γενικαὶ τῶν εἰς *ος* ὀνομάτων, τῶν Ἀρκάδων τοὐλάχιστον πάντων, λήγουσιν εἰς ω, τὰ δὲ ὀνόματα εἰς *ας* ἔχουσιν εἰς τὴν γενικὴν τὴν κατάληξιν *αυ*. Τοὐναντίον ἐν τῇ δευτέρᾳ ἐπιγραφῇ τῆς αὐτῆς στήλης ἀπαντᾷ σπανιώτερον καὶ ἡ εἰς ω γενικὴ (στίχ. 33, 34 καὶ 35) ὁμοῦ μετὰ τοῦ συνηθεστέρου τύπου εἰς *ου*· τῶν εἰς *ας* ὀνομάτων ἡ γενικὴ ἔχει μόνον τὴν κατάληξιν *α* ἐν τῇ ἐπιγραφῇ ταύτῃ.

Ἐν τῷ 10 στίχῳ τῆς πρώτης στήλης ἀπαντᾷ καὶ ἡ ἀττικὴ γενικὴ εἰς *ο*, ἀλλὰ τοῦτο βεβαίως

[1] R. Meister, Griech. Dial. II 81 κέ.

προέρχεται ἐκ τοῦ ὅτι ὁ φέρων τὸ ὄνομα εἶνε Ἀθηναῖος.

Τὸ ἐν τῷ 7 στίχῳ τῆς αὐτῆς στήλης *κέλετι* ἀντὶ *κέλητι* εἶναι ἄγνωστον, ἂν ὀφείλεται εἰς ἰδιωτισμὸν Ἀρκαδικόν, ἢ ἂν εἶνε σφάλμα τοῦ χαράκτου, εἰς ὃν πάντως πρέπει νὰ ἀποδοθῇ τὸ ἐν τῷ 8 στίχῳ *Θεότηλες* ἀντὶ *Θεοτέλης*.

Ἐν τῷ 12 στίχῳ πρὸ τοῦ *α* τοῦ *πυγμὰν* διακρίνεται ἐν ἡμιεξηλειμμένον Η, εἶνε δὲ παράδοξον, ὅτι ἐν τῇ αὐτῇ λέξει ἐξηλείφθη ἓν Η πρὸ τῆς καταλήξεως καὶ ἐν τῷ 19 στίχῳ, ἀλλ' ἐκεῖ ἐν τούτοις ἐγράφη *πυγμὴν* καὶ ὄχι *πυγμάν*. Ταῦτα ὀφείλονται πάντως εἰς τὴν ἀβεβαιότητα τοῦ χαράκτου, ὅστις ἐδίσταζεν ἴσως ἂν ἔπρεπε νὰ γράψῃ *πυγμὴν* ἢ *πυγμάν*· ἀντὶ τούτων ἐπὶ τῆς δευτέρας στήλης εἶνε γεγραμμένον πάντοτε τὸ κοινότερον *πύξ* [1]

Ἐσφαλμένως ἐπὶ τῆς αὐτῆς πρώτης στήλης ἐγράφη πρὸς τούτοις καὶ τὸ ἐν στίχῳ 22 Λεοντιος ἀντὶ Λέοντος.

Ἐπὶ τῆς δευτέρας στήλης λείπουσιν, ἐκ τῶν ὀνομάτων τοὐλάχιστον, παντελῶς οἱ Ἀρκαδικοὶ ἰδιωτισμοί. Τὸ *ειερεῖ* τοῦ 14 στίχου πρέπει νὰ ἀποδοθῇ πάντως εἰς ἀμέλειαν τοῦ χαράκτου, ὅστις καὶ δι' ἄλλην σπουδαιοτέραν ἀμέλειαν δέον νὰ κατηγορηθῇ, ὅτι δηλαδὴ ἐνῷ ἐν τῷ 12 στίχῳ ἐπεχείρησε νὰ ἀναγράψῃ τὸν νικητὴν τοῦ δολίχου, ὅστις ἦτο Ἀργεῖος, ἀφίνει τὴν φράσιν ἡμιτελῆ καὶ ἐπαναλαμβάνει ταύτην ὁλόκληρον ἐν τῷ 19 στίχῳ, παραλείπω δὲ τὴν ἀμέλειαν αὐτοῦ ὅσον ἀφορᾷ τὴν κατ' εὐθείας γραμμὰς χάραξιν τῶν στίχων.

Ἐν τῇ πρώτῃ στήλῃ δὲν μοι ἦτο δυνατὸν νὰ ἀναγνώσω τὴν μετὰ τὸ ὄνομα τοῦ ἱερέως Εὐκαμπίδα λέξιν ἐν τῷ 1 στίχῳ· ὡς ἐκ τοῦ καλῶς διατηρουμένου τέλους τῆς λέξεως ταύτης ΤΙΔΑΙ, φαίνεται ὅτι ἡ λέξις αὕτη ἦτο ὄνομά τι πατρωνυμικὸν ἢ γενεαλογικόν, ἀκολουθοῦν καθ' ὁμοίαν πτῶσιν τῷ ὀνόματι τοῦ ἱερέως, ἴσως δ' ἐκ τούτου δύναται νὰ μαρτυρηθῇ, ὅτι οἱ ἱερεῖς τοῦ Λυκαίου Διός, διότι περὶ τοιούτου πρόκειται πάντως ἐνταῦθα, ἐλαμβάνοντο ἐξ ὡρισμένου τινὸς γένους.

Ἐπίσης ἀδύνατον εἶναι νὰ ἀναγνωσθῇ καὶ τὸ ὄνομα τοῦ ἱερέως ἐν τῷ 23 στίχῳ, δυσκολίας δὲ παρουσιάζει καὶ ἡ ἀνάγνωσις τῶν λειψάνων τῶν τελευταίων στίχων τῆς στήλης ταύτης.

[1] Πβλ. Robert ἐν Hermes 1900 σελ. 145.

Ἐπὶ τῆς δευτέρας στήλης δὲν δύναμαι νὰ ἐννοήσω πῶς ἐκαλεῖτο ὁ ἱερεὺς ἐν τῷ 14 στίχῳ, ἴσως *Ἀέθιος* (= *Αἴθιος*;).

Τὰ πλεῖστα τῶν ὀνομάτων εἶνε ἐκ τῶν συνήθων καὶ τῶν ἰδιαζόντων μάλιστα εἰς τὰς χώρας ἐξ ὧν κατάγονται οἱ φέροντες ταῦτα. Τινὰ τούτων (*Πάντιχος* στήλ. 1 στίχ. 21, *Σελεΐδας*[1] στηλ. 1 στίχ. 31, *Ἀσίντας* στήλ. 1 στίχ. 36, ἐκ τοῦ α καὶ σίνομαι, Bechtel-Fick Personenn. 251) τὸ πρῶτον ἀπαντῶσιν οὐδεμίαν ὅμως ἀνωμαλίαν παρουσιάζουσι κατὰ τὸν σχηματισμόν.

Καὶ ἐπὶ τῶν δύο στηλῶν ἀναγράφονται νικηταὶ τῶν ἀγώνων τῶν Λυκαίων· καὶ ἐπὶ μὲν τῆς πρώτης στήλης ἀναγράφονται οἱ νικηταὶ τριῶν περιόδων χρονολογουμένων ἑκάστοτε διὰ τῶν ὀνομάτων τῶν ἱερέων τοῦ Διὸς (στίχ. 37· τοῦ Λυκαίου βεβαίως) ἢ τοῦ Πανός.

Κατ' ἀντίθεσιν πρὸς τὸν ἄλλον Ἀρκαδικὸν κατάλογον νικητῶν τῶν Ὀλυμπίων τῆς Τεγέας[2], ἔνθα ἀνεγράφησαν οἱ νικηταὶ διαφόρων περιόδων ἐφάπαξ, ἐπ' ἀγνώστῳ τινι εὐκαιρίᾳ εἶνε ἐνταῦθα καταφανὲς ὅτι ἐπὶ τῶν στηλῶν ἡμῶν οἱ νικηταὶ τῶν διαφόρων περιόδων τῶν Λυκαίων ἀνεγράφησαν κατὰ διαφόρους ἐποχάς, πιθανώτατα δ' ἑκάστοτε μετὰ τὴν τέλεσιν τῶν ἀγώνων ἑκάστης περιόδου. Εἴπομεν καὶ ἀνωτέρω ὅτι, ὡς ἐκ τῆς διαφορᾶς τοῦ τρόπου τῆς γραφῆς, εἶνε πρόδηλον, ὅτι δὲν ἐγράφησαν ἐφάπαξ αἱ διάφοροι ἐπὶ τῶν δύο στηλῶν ἐπιγραφαί, ἀλλὰ τότε οὐδὲν πιθανώτερον τοῦ ὅτι ἐγράφοντο αὗται ἑκάστοτε μετὰ τὴν τέλεσιν τῶν ἀγωνων.

Ὡς θὰ δείξωμεν κατωτέρω αἱ ἐπὶ τῶν δύο στηλῶν πέντε ἐπιγραφαὶ ἀναγράφουσι τοὺς νικητὰς πέντε ἀκολουθουσῶν ἀλλήλαις περιόδων, προκύπτει δ' ἐκ τούτου, ὅτι τὴν ἐπωνυμίαν κατὰ τὴν ἀναγραφὴν τῶν Λυκαιονικῶν εἶχε ἐναλλὰξ ὁ ἱερεὺς τοῦ Διὸς καὶ ὁ ἱερεὺς τοῦ Πανός. Ἐκ τοῦ Παυσανίου (VIII, 38) γνωρίζομεν, ὅτι παρὰ τὸν Ἱππόδρομον τοῦ Λυκαίου ὑπῆρχε ναὸς τοῦ Πανός, ἐκ τούτου δὲ καὶ ἕνεκα ἄλλων λόγων[1] φαίνεται ὅτι ἀρχῆθεν τὰ Λύκαια ἦσαν ἀφιερωμένα εἰς τὸν ἰδίως Ἀρκαδικὸν Θεὸν τὸν Πᾶνα· τοῦτο δ' ἐπικυροῦται καὶ διὰ τῶν ἐπιγραφῶν ἡμῶν, ἔνθα πρὸς χρονολογίαν τῶν ἀγώνων λαμβάνεται ἐξ ἴσου καὶ τὸ ὄνομα τοῦ ἱερέως τοῦ Πανὸς μεθ' ὅλην τὴν ὑπεροχήν, ἣν ἐν τοῖς ἱστορικοῖς τοὐλάχιστον χρόνοις εἶχεν ἐν τῷ Λυκαίῳ ἡ λατρεία τοῦ Διὸς καὶ ἑπομένως καὶ ὁ ἱερεὺς αὐτοῦ. Ὁ τελευταῖος οὗτος φαίνεται, ὅτι ἐθεωρεῖτο ὁ κατ' ἐξοχὴν ἱερεὺς ἐπὶ τοῦ Λυκαίου καὶ διὰ τοῦτο δὲ ἀναγράφεται ἁπλῶς ὡς *ἱερεύς*, ἄνευ τοῦ ὀνόματος τοῦ Θεοῦ (στήλ. 1 στίχ. 1, στήλ 2 στίχ. 14) ἐνῷ μετὰ τὸ ὄνομα τοῦ ἱερέως τοῦ Πανὸς τίθεται πάντοτε καὶ τὸ ὄνομα τοῦ θεοῦ τούτου.

Ὅπως συνήθως ἐν ταῖς τοῦ εἴδους τούτου ἐπιγραφαῖς, ἡ ἀναγραφὴ τῶν ὀνομάτων τῶν νικητῶν ἄρχεται ἀμέσως μετὰ τὸν ὁρισμὸν τῆς χρονολογίας, ὡς ἁπλοῦν δὲ εἰσαγωγικὸν χρησιμεύει ἡ λέξις *Λυκαιονῖκαι*, ἢ *νῖκαι Λυκαίοις*.

Ἐν ἀρχῇ τῆς δευτέρας στήλης φαίνεται, ὅτι ἀναγράφονται καὶ τὰ ὀνόματα διαφόρων ἀρχόντων ἢ ἄλλων προσώπων σχετιζομένων πρὸς τὴν διεξαγωγὴν τῶν ἀγώνων. Καὶ ὁποίου μὲν εἴδους ἄρχοντες ἦσαν οἱ ἐν τοῖς τρισὶ πρώτοις στίχοις ἐν διπλῇ σειρᾷ ἀναγραφόμενοι δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ ἐξακριβωθῇ, δύναταί τις δὲ μόνον νὰ ὑποθέσῃ, ὅτι ἦσαν οἱ Ἑλλανοδίκαι ἢ ὅπως ἄλλως ἐκαλοῦντο οἱ κριταὶ τῶν Λυκαίων. Ὁ *ἵππαρχος* (ἴδ. στίχ. 2) εἶνε συνηθης ἀρχὴ καὶ ἐν Ἀρκαδίᾳ, ἀλλ' ἐν τούτοις εἶνε βέβαιον, ὅτι ἐνταῦθα ἡ λέξις χρησιμεύει ὡς ὄνομα κύριον προσώπου, διότι εἶναι τεθειμένη μεταξὺ δύο προφανῶς κυρίων ὀνομάτων (Ἀλέξαρχος-Κερκίδας[2]).

Μόνον κατόπιν τῶν τριῶν τελευταίων ὀνομάτων ἀκολουθεῖ καὶ ἡ ὀνομασία τῆς ἀρχῆς καὶ δὴ *γροφεύς*, *δαμιοργῶν*, *ἐστάτας*.

Ὁ τύπος *γροφεὺς* ἀπαντᾷ πρὸ πάντων ἐν Ἠλειακαῖς ἐπιγραφαῖς καὶ ἐν ἐπιγραφαῖς τοῦ Ἄργους[3] ὁ Ἀρκαδικὸς τύπος ἀντὶ τούτου εἶνε *γραφής*[4].

Δαμιοργῶν ὑποθέτω ὅτι εἶνε μᾶλλον γενικὴ τοῦ πληθυντικοῦ σημαίνουσα, ὅτι τὸ πρόσωπον

[1] Καλὸν θεωρῶ νὰ ὑπομνήσω ἐνταῦθα τὸν ὁμοίως Λακεδαιμόνιον Ὀλυμπιονίκην *Σελεάδαν* (Παυσ. VI, 16, 6. Forster, Die Sieger in den Olympischen Spielen № 799), ὅστις δὲν εἶναι γνωστὸν κατὰ ποίαν Ὀλυμπιάδα ἐνίκησεν.

[2] Collitz-Bechtel Dialektinschr. 1231 (CIG. 1513).

[1] Fougères ἔ. ἀ.

[2] Pape Eigenn. Bechtel-Fick Personenn. σελ. 161.

[3] Collitz-Bechtel D. In. 1152.

[4] Dial. In. 1230 καὶ 1236.

ἦτο ἐκ τοῦ σώματος τῶν *δαμιοργῶν*, διότι ἐν Ἀρκαδίᾳ συνήθως οἱ *δαμιοργοὶ*[1] ἦσαν πλείονες.

Ἐστάτας ὡς ὀνομασία ἀρχῆς τὸ πρῶτον ἤδη ἀπαντᾷ, εἶναι ὅμως, ὡς ἐκ τῆς σημασίας τῆς λέξεως προφανές, ὅτι ἡ ἀρχὴ αὕτη ἀνεφέρετο εἰς τοὺς ἀγῶνας, ἀντιστοιχοῦσα ἴσως προς τὸν ἐν Ὀλυμπίᾳ *ἀλυτάρχην*.

Ἐστάτας εἶνε προδήλως διαλεκτικὸς τύπος ἀντὶ τοῦ *ἐνστάτης*, τοῦτο δὲ παράγεται ἐκ τοῦ *ἐνίστασθαι*, ὅπερ πρὸς τοῖς ἄλλοις ἔχει καὶ τὴν σημασίαν τοῦ *παρασκευαζειν*, *διασκευάζειν*[2], εἶναι δ' ὡς ἐκ τούτου ἡ λέξις ἀρκούντως δηλωτικὴ τῶν καθηκόντων τοῦ τὰ τῆς ἀρχῆς ταύτης ἐπιτετραμμένου προσώπου.

Τὰ ἀγωνίσματα εἶναι τὰ παραδιδόμενα συνήθως ὡς τελούμενα καὶ ἐν τοῖς Ὀλυμπιακοῖς ἀγῶσιν, λείπουσι δὲ αἱ ἐξ ἄλλων ἀγωνων γνωσταὶ ὑποδιαιρέσεις τοῦ ἀγῶνος τοῦ δρόμου καὶ τῶν διαφόρων ἡλικιῶν τῶν παίδων[3].

Ἡ τάξις τῶν ἀγώνων δὲν εἶνε ἡ αὐτὴ ἐπὶ πασῶν τῶν ἐπιγραφῶν οὐδὲ μνημονεύονται δὲ πάντοτε πάντες οἱ ἀγῶνες.

Οἱ ἱππικοὶ ἀγῶνες ἢ ἀκολουθοῦσι μετὰ τοὺς γυμνικοὺς ἢ ἀναγράφονται πρὸ τούτων· τῶν δὲ γυμνικῶν ἀγώνων ἅπαξ μόνον προτάσσονται οἱ ἀγῶνες τῶν παίδων, ἐπὶ πασῶν δὲ τῶν λοιπῶν ἐπιγραφῶν γίνεται ἔναρξις τούτων διὰ τοῦ *δολίχου* τῶν ἀνδρῶν, ᾧ ἀκολουθεῖ τὸ στάδιον καὶ μετὰ ταῦτα ὁ δίαυλος, ἕπονται δὲ καὶ τὰ λοιπὰ ἀγωνίσματα, καὶ δὴ οὕτως ὥστε μετὰ τὸν δίαυλον ἀκολουθεῖ ἡ πάλη ἢ τὸ πένταθλον, μετὰ δὲ τὴν πάλην ἡ πυγμὴ καὶ ταύτη πάλιν τὸ παγκράτιον. Ὁ *ὁπλίτης* ἀναγράφεται ἐν τέλει τῶν γυμνικῶν ἀγώνων, μόνον δ' ἅπαξ εὕρηται ἐν τῷ μέσῳ[4].

[1] Ἴδε τελευταῖον Pauly Wissowa Enc σελ. 2859 περὶ τῶν ἐν Ἀρκαδίᾳ δαμιοργῶν.

[2] Πρός πιστοποίησιν τῆς σημασίας ταύτης φέρονται πλεῖστα παραδείγματα ἐξ ἀρχαίων συγγραφέων, ὧν λίαν χαρακτηριστικὸν εἶνε *Δημ.* 10, 21. *οὐδὲν πώποτ, ὦ ἄνδρες Ἀθηναῖοι, τῶν πραγμάτων ἐνεστήσασθ' οὐδὲ κατεσκευάσασθε ὀρθῶς.* Ἡ *ἔνστασις τοῦ ἀγῶνος* ἀπαντᾷ ἐν τῇ προκειμένῃ σημασίᾳ καὶ ἐν *Αἰσχ. κατὰ Τιμάρχου* 132.

[3] Mie ἐν Philol. 1901 σελ. 163.

[4] Εἰς τὰς τρεῖς πληρεστέρας ὁπωσδήποτε ἐπιγραφὰς ἡ τάξις τῶν ἀγώνων εἶναι ἡ ἑξῆς. : *Ἐπὶ ἱερεῖ Εὐκαμπίδα* συνωρίδι, τεθρίππῳ πωλικῷ, τελέῳ τεθρίππῳ, ἵππῳ κέλητι, στάδιον παῖδας, πάλαν παῖδας, παῖδας πυγμάν, ἄνδρας δόλιχον, στάδιον, δίαυλον, πάλαν, πένταθλον, πυγμάν, παγκράτιον, ὁπλίταν. *Ἐπὶ ἱερεῖ.* αι τῷ Πανὸς ἄνδρα; δόλιχον, παῖδας στάδιον, ἄνδρας στάδιον, δίαυλον, πένταθλον, ὁπλίταν, παῖδας πάλαν, ἄνδρας πάλαν, παῖδας πυγμάν, ἄνδρας πυγμάν, παγκράτιον, συνωρίδι, ἵππῳ κέλητι. Ἐπὶ *ἱερεῖ Αεοιοι* δόλιχον, σταδιον παίδων, στάδιον ἄνδρας, πένταθλον, (δόλιχον ἄνδρας), δίαυλον ἄνδρας, παίδων πάλαν, παῖδας πύξ, ἄνδρας πάλαν, ἄνδρας πύξ, παγκράτιον ἄνδρας, ὁπλίταν, συνωρίδι τελέᾳ, τεθρίππῳ πωλικῷ, κέλητι, τελέῳ τεθρίππῳ.

Ἡ τάξις αὕτη τῶν γυμνικῶν ἀγώνων εἶνε κατὰ τὰ κύρια σημεῖα, πρὸ πάντων ὅσον ἀφορᾷ τὴν ἔναρξιν διὰ τοῦ δολίχου καὶ τὴν ἀκολουθίαν τῶν παλαιστικῶν ἀγωνισμάτων, ἡ καὶ διὰ τὰ Ὀλύμπια γατὰ τὰς μαρτυρίας τῶν ἀρχαίων συγγραφέων καὶ ἕνεκα ἄλλων εἰδήσεων παραδεκτὴ γενομένη τάξις[1]· ὥστε οὐδεὶς ὑπάρχει λόγος νὰ δεχθῶμεν ὅτι ἐπὶ τῶν ἐπιγραφῶν ἡμῶν δὲν ἀναγράφονται οἱ ἀγῶνες, καθ' ἣν τάξιν καὶ ἐτελέσθησαν ἑκάστοτε.

Οἱ ἀγῶνες τῶν παίδων ἐπὶ μιᾶς μὲν ἐπιγραφῆς προηγοῦνται ἐν συνόλῳ τῶν ἀγώνων τῶν ἀνδρῶν, ἀλλ' ἐπὶ τῶν ἄλλων ἕκαστος ἀγὼν τῶν παίδων προηγεῖται τοῦ ὁμοίου ἀγῶνος τῶν ἀνδρῶν· ἀλλὰ καὶ οἱ δύο οὗτοι τρόποι παραδίδονται[2] ὡς συνηθιζόμενοι ἐν ἀρχαίοις ἀγῶσιν, ὥστε καὶ τοῦτο προσεπιμαρτυρεῖ, ὅτι οἱ ἀγῶνες ἀναγράφονται ἐπὶ τῶν ἐπιγραφῶν ἡμῶν, καθ' ἣν τάξιν ἐξετελέσθησαν. Ἐπειδὴ ὅμως ἡ τάξις δὲν εἶναι πάντοτε ἀκριβῶς ἡ αὐτή, ὀφείλομεν βεβαίως νὰ δεχθῶμεν, ὅτι ἦτο δυνατὸν νὰ γίνωσιν καὶ παραλλαγαὶ τῆς τάξεως ἐνίων ἀγώνων κατὰ διαφόρους περιόδους.

Οἱ ἱππικοὶ ἀγῶνες π. χ. ἄλλοτε μὲν ἐτελοῦντο ἐν ἀρχῇ, ἄλλοτε δὲ ἐν τέλει· καὶ τοῦ πεντάθλου δὲ ἡ τάξις ἦτο ἄλλοτε ἄλλη

Κατὰ τοὺς γυμναστικοὺς κανόνας ἀμετάβλητος ὤφειλεν, ὡς φαίνεται, νὰ εἶνε μόνον ἡ τάξις τῶν δρομικῶν ἀγώνων, καὶ τῆς πάλης, πυγμῆς, παγκρατίου, πρὸ πάντων δὲ τῶν δύο τελευταίων.

Βεβαίως εἰς ἀγῶνας ὡς τὰ Ὀλύμπια, ἔνθα ἡ συρροὴ τῶν ἀθλητῶν ἦτο πάντοτε μεγάλη, δὲν θὰ ἐγίνετο ἀνάγκη νὰ γίνηται ἀλλαγὴ τῆς τάξεως τῶν ἀγώνων, μολονότι καὶ ἐκεῖ μαρτυρεῖται ἅπαξ τοὐλάχιστον γενομένη τοιαύτη[3], ἀλλ' ἐν ἀγῶσι δευτερευούσης ὁπωσδήποτε σημασίας καὶ ἐπὶ δυσπροσίτου μέρους τελουμένοις, ἦτο δυνατὸν ἕνεκα πολλῶν λόγων πρὸ πάντων δ' ἴσως ἐκ τῆς

[1] Mie. Philologus 1901 σελ. 164. P. Stengel Cultusalt. 176. Weniger das Hochfest des Zeus σελ. 150 (Beiträge zur alten Gesch. 1904) τοὐλάχιστον διὰ τὸν μετὰ τὴν 77 Ὀλυμπιάδα χρόνον.

[2] Πλουτ. συμπ. 11, 5.

[3] Παυσ VI, 15, 5.

μείζονος συρροῆς ἀθλητῶν ἀγωνίσματός τινος ἢ ἐκ τῆς ἐπισημότητος τούτων νὰ προτιμᾶται ἀγών τις ἐν τῇ τάξει, ἢ καὶ ἐνίοτε καθόλου νὰ παραλείπηται ἄλλος ἕνεκα ἐλλείψεως ἀθλητῶν.

Ὡς ἐκ τῆς σχετικῆς γειτνιάσεως τοῦ Λυκαίου πρὸς τὴν Ὀλυμπίαν καὶ τῶν λοιπῶν στενῶν σχέσεων, δι' ὧν συνεδέοντο πρὸς τὴν Ὀλυμπίαν οἱ Ἀρκάδες, εἶναι πιθανώτατον, ὅτι τὰ Λύκαια ἐτελοῦντο κατ' ἀπομίμησιν κατὰ τὸ δυνατὸν πιστὴν τῶν Ὀλυμπίων. Τοῦτο φαίνεται ἄλλως τε καὶ ἐκ τῆς παραλείψεως τῶν ὑποδιαιρέσεων τῶν δρομικῶν ἀγώνων καὶ ἐκ τῆς διαιρέσεως τῶν ἀγωνιστῶν εἰς *παῖδας* ἁπλῶς καὶ *ἄνδρας* ἄνευ τῆς διακρίσεως διαφόρων ἡλικιῶν, ἅτινα, ὡς ἐμνημονεύσαμεν ἤδη καὶ ἀνωτέρω, ὑπῆρχον εἰς τοὺς πλείστους τῶν λοιπῶν ἀγώνων πλὴν τῶν Ὀλυμπίων· ὥστε μοὶ φαίνεται, ὅτι εἶναι δίκαιον νὰ χρησιμεύσωσι καὶ ἀντιστρόφως αἱ ἐπιγραφαὶ ἡμῶν πρὸς καθορισμὸν ἀμφισβητουμένων τινῶν σημείων ἐν τῇ ἱστορίᾳ τῶν Ὀλυμπιακῶν ἀγώνων. Ἰδίᾳ δ' ὡς πρὸς τὴν τάξιν τῶν δρομικῶν ἀγώνων ἐπιβεβαιοῦται διὰ τῶν ἐπιγραφῶν ἡμῶν ἔτι μᾶλλον ἡ γνώμη, ὅτι ἤρχιζον οὗτοι διὰ τοῦ δολίχου, ἐναντίον τῆς γνώμης τοῦ Robert[1], ἥτινι φαίνεται συντασσόμενος καὶ ὁ Lipsius[2], ὅτι διὰ τοῦ σταδίου ἐγίνετο ἡ ἔναρξις τούτων.

Ἄξιον παρατηρήσεως εἶνε πρὸς τούτοις καὶ ἔτι μᾶλλον βεβαιοῖ τὴν ὁμοιότητα τῶν Λυκαίων πρὸς τὰ Ὀλύμπια καὶ τὸ ὅτι ἐν τοῖς καταλόγοις ἡμῶν μετὰ τὸ ὄνομα τοῦ νικητοῦ δὲν τίθεται πάντοτε τὸ ὄνομα τοῦ πατρός, ἀλλὰ συνηθέστερον μόνον τὸ τῆς πατρίδος, ὅπερ, ὡς φαίνεται, ἐγίνετο καὶ ἐν ταῖς ἐπισήμοις ἀναγραφαῖς τῶν Ὀλυμπιονικῶν, διότι ἄλλως δὲν ἐξηγεῖται, ὅτι ἐν τοῖς σῳζομένοις ἀποσπάσμασι τούτων[3] σπανιώτατα μόνον εὑρίσκεται καὶ τοῦ πατρὸς τοῦ Ὀλυμπιονίκου τὸ ὄνομα[4]. Εὐτυχῶς καὶ διὰ τὴν *χρονολογίαν* τῶν ἡμετέρων ἐπιγραφῶν, παρέχονται ἀσφαλῆ μαρτύρια. Ὅτι χρονικῶς δὲν ἀπέχουσι πολὺ ἀπ' ἀλλήλων αἱ δύο στῆλαι, μαρτυρεῖται ἐκ τῆς μεγάλης ὁμοιότητος τοῦ χαρακτῆρος τῆς γραφῆς, ἂν ὅμως συγκρίνῃ τις τὰς δύο στήλας πρὸς ἀλλήλας θὰ ὁμολογήσῃ, ὅτι ἂν ὑπάρχῃ χρονική τις διαφορὰ μεταξὺ τῶν δύο, τότε ἀρχαιοτέρα πρέπει νὰ εἶναι ἡ πρώτη, διότι καὶ ἡ στιχηδὸν γραφὴ εἶνέ πως ἐπιμελεστέρα παρ' ἐκείνῃ, καὶ οἱ Ἀρκαδικοὶ ἰδιωτισμοὶ ἀπαντῶσι συχνότερον ἐπὶ ταύτης, ἐνῷ ἐξέλιπον σχεδὸν παντελῶς ἀπὸ τῆς δευτέρας.

Μεταξὺ τῶν Λυκαιονικῶν τῆς πρώτης στήλης ἀναφέρεται (στίχ. 20) καί τις *Ἀντήνωρ Ξεναγέος Μιλήσιος Παγκρατιστής*. Ἀλλ' ἐν τῷ καταλόγῳ τῶν Ὀλυμπιονικῶν τοῦ Ἰ Ἀφρικανοῦ[1] ἀναφέρεται καί τις Ἀντήνωρ Ἀθηναῖος ἢ Μιλήσιος νικήσας παγκράτιον κατὰ τὴν 118 Ὀλυμπιάδα, τῷ 308 π. Χ. Καὶ διὰ τὴν ταυτωνυμίαν ὡς καὶ διὰ τὴν ταυτότητα τῆς πατρίδος, ἀκόμη δὲ καὶ ἕνεκα τοῦ αὐτοῦ εἴδους τοῦ ἀγῶνος, ἐν ᾧ ἐνίκησεν ὅ τε Λυκαιονίκης καὶ ὁ Ὀλυμπιονίκης Ἀντήνωρ, νομίζω ὅτι δὲν πρέπει νὰ ὑπάρχῃ ἀμφιβολία, ὅτι εἶνε ἀμφότεροι τὸ αὐτὸ πρόσωπον· τούτου δὲ τεθέντος ἔχομεν μίαν σχετικὴν χρονολογίαν διὰ τὰς ἐπιγραφὰς ἡμῶν, τὸ τέλος τοῦ 4 π. Χ. αἰῶνος, ὅπερ ἄλλως τε καὶ διὰ τοῦ σχήματος τῶν γραμμάτων ἀρκούντως βεβαιοῦται. Ἀλλ' ἡ χρονολογία τῶν ἐπιγραφῶν ἡμῶν ὁρίζεται ἀκριβέστερον διὰ τῆς δευτέρας στήλης.

Ἐπὶ ταύτης (στίχ. 8) ἀναφέρεται ὡς νικητὴς τῆς συνωρίδος ὁ *Λάγος Πτολεμαίου Μακεδών*, ὅστις διὰ τοῦ ὀνόματος αὐτοῦ ἀμέσως μαρτυρεῖται, ὅτι ἀνήκει εἰς τὴν βασιλικὴν οἰκογένειαν τῶν Λαγιδῶν Πτολεμαίων, ἧς ἱδρυτὴς ἦτο Πτολεμαῖος ὁ Ι Σωτήρ. Ἀλλὰ κατὰ τὸ τέλος τοῦ 4 αἰῶνος διὰ τοῦ ὀνόματος Λάγος Πτολεμαίου μόνον ὁ ἐκ τῆς Θαΐδος[2] νόθος υἱὸς τοῦ Πτολεμαίου Σωτῆρος, ἠδύνατο νὰ ἐννοῆται, ἀφοῦ ἄλλως τε πλὴν τοῦ πατρὸς τοῦ Πτολεμαίου, τοῦ στρατηγοῦ τοῦ Φιλίππου, Λάγου, οὐδεὶς ἐκ τῆς μακρᾶς σειρᾶς τῶν Πτολεμαίων ἔφερε μετὰ ταῦτα τὸ ὄνομα τοῦτο.

Ὡς γνωστὸν μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Μεγάλου Ἀλεξάνδρου ὁ Πτολεμαῖος παρέλαβε περὶ τὸ 323 τὴν ὡραίαν τούτου ἑταίραν Θαΐδα, ἐκ ταύτης δ' ἐγέννησεν ἕνα υἱὸν τὸν Λεοντίσκον ἐπονομαζόμενον

[1] Robert. Hermes 1900 σελ. 156.
[2] Lipsius, Ber. d. Sächs. Ges. 1900 σελ. 22.
[3] Hermes 1900, 144.
[4] Πβλ. ἐν τούτοις Diels ἐν Hermes XXXVI σελ. 78.

[1] Jul. Afric. Rutgers σελ. 68. Forster ἐ. ἀ.
[2] Ἀθήν. ΙΓ, 576 ε. Αὕτη δὲ ἡ Θαῒς (καὶ) μετὰ τὸν Ἀλεξάνδρου θάνατον καὶ Πτολεμαίῳ ἐγαμήθη τῷ πρώτῳ βασιλεύσαντι Αἰγύπτου καὶ ἐγέννησεν αὐτῷ τέκνον Λεοντίσκον καὶ Λάγον θυγατέρα δὲ Εἰρήνην.

καὶ Λάγον, ὡς ὀρθῶς εἰκάζει ὁ Strack[1] καὶ μίαν θυγατέρα τὴν Εἰρήνην. Ἐν τῇ ἐπιγραφῇ ἡμῶν ὁ Πτολεμαῖος ὀνομάζεται ἄνευ τοῦ βασιλικοῦ τίτλου, ὃν οὗτος προσλαμβάνει ἐν ἐπισήμοις ἐγγράφοις ἀπὸ τοῦ 305 π. Χ., ἑπομένως ἡ ἐπιγραφὴ κατὰ πᾶσαν πιθανότητα εἶνε προγενεστέρα τοῦ ἔτους τούτου.

Ὁ Πτολεμαῖος ἦτο, ὡς γνωστόν, σύμμαχος τοῦ Κασσάνδρου, ὅστις ὤφειλε νὰ ἀπολαύῃ ἰδιαιτέρας ἀγάπης ἐν Μεγαλοπόλει, ἔνθα τῷ 313 εἶχεν ἀποκαταστήσῃ τὴν τάξιν καὶ διορίσει ἐπιμελητὴν τὸν Δάμιν[2]· λοιπὸν φαίνεται, ὅτι, ὅτε ὁ Πτολεμαῖος ἐξεστράτευσε εἰς τὴν Ἑλλάδα κατὰ τὸ 308 π.Χ., ἔφερε μεθ' ἑαυτοῦ καὶ τὸν υἱὸν αὐτοῦ Λάγον[3], ὅστις μεταβὰς ἴσως πρὸς ἐπίσκεψιν τῶν ὑπὸ τοῦ Κασσάνδρου κατεχομένων πόλεων συνεώρτασεν ἐν Μεγαλοπόλει τὰ Λύκαια, ὁμοῦ μετ' ἄλλων ἐπισήμων Μακεδόνων.

Ὅτι ἡ ἑορτὴ τῶν Λυκαίων, καθ' ἣν ἠγωνίσθη ὁ Λάγος εἶχεν ὅλως ἔκτακτον χαρακτῆρα φαίνεται καὶ ἐκ τοῦ ὅτι πλὴν τῶν ἱππικῶν ἀγώνων μόνον ὁ δόλιχος ἐκ τῶν γυμνικῶν ἐξετελέσθη· ὅτι δὲ πρὸς τιμὴν τῶν Μακεδόνων ἰδίᾳ ἐτελέσθησαν τότε τὰ Λύκαια, προκύπτει καὶ ἐκ τοῦ ὅτι δύο ἐκ τῶν τεσσάρων νικητῶν τῶν ἱππικῶν ἀγώνων εἶνε Μακεδόνες. Εἶνε δὲ περίεργον, ὅτι καὶ ὁ δεύτερος αὐτὸς νικητὴς φέρει τὸ ὄνομα τοῦ γνωστοῦ ναυάρχου τοῦ Πτολεμαίου, τοῦ Ἐπαινέτου.

Ὁ Λάγος θὰ ἐγεννήθη περὶ τὸ 322, ὥστε περὶ τὸ 307 ἢ 306, ὅτε θὰ ἐτελέσθησαν τὰ Λύκαια, ἐν οἷς ἀνεδείχθη νικητὴς θὰ ἦγε μόλις τὸ 16 ἔτος τῆς ἡλικίας αὐτοῦ· ἀλλ' ὅμως μοὶ φαίνεται, ὅτι προκειμένου περὶ τοιούτου ὑψηλοῦ προσώπου, καὶ ἐν ἱπποδρομίᾳ μάλιστα, ἔνθα ὡς γνωστὸν μόνον τῶν ἵππων τὰ προσόντα ἐξητάζοντο, τὸ μικρὸν τῆς ἡλικίας οὐδόλως πρέπει νὰ ξενίσῃ ἡμᾶς.

Ὁρισθείσης ἀκριβῶς τῆς χρονολογίας τῆς ἐπιγραφῆς ταύτης δυνάμεθα, ὑποθέτω καὶ τῶν λοιπῶν ἐπιγραφῶν τὴν χρονολογίαν ἀκριβέστερον νὰ ὁρίσωμεν, ἀφοῦ διὰ τὸν ἐν τῇ πρώτῃ ἐπιγραφῇ τῆς πρώτης στήλης Λυκαιονίκην Ἀντήνορα γνωρίζομεν, ὅτι τῷ 308 π. χ. ἐνίκα ἐν Ὀλυμπίᾳ.

[1] Strack, die Dynastie der Ptolemäer σελ. 190, 5.

[2] Διοδ. XVIII. 71. Niese Maked. Staat. σ 315. Pauly-Wissowa Enc. ἐν λέξει Δάμις. Ὑπομιμνήσκω ἐνταῦθα, ὅτι καὶ ὁ πατὴρ ἑνὸς τῶν Ἀρκάδων ἀγωνιστῶν ἐν τῇ πρώτῃ ἐπιγραφῇ τῆς πρώτης στήλης ὀνομάζεται Δάμις.

[3] Niese ἔ. ἀ. I σελ. 321.

Ὁ Ἀντήνωρ ἐν τῇ ἐπιγραφῇ ἡμῶν εἶνε ἤδη ἀνήρ, δὲν δύναται ἑπομένως νὰ ἀπέχῃ πολὺ ἡ χρονολογία τῆς ἐπιγραφῆς ἡμῶν ἀπὸ τοῦ 308 δοθέντος ὅτι ὁ χρόνος τῆς δράσεως ἑνὸς ἀθλητοῦ εἶνε ὁπωσδήποτε περιωρισμένος· ἂν δεχθῶμεν, ὅτι καὶ τὰ Λύκαια ἐτελοῦντο περιοδικῶς κατὰ τετραετίαν[1], τότε δυσκόλως θὰ ἠδύνατο μεταξὺ τῆς πρώτης ἐπιγραφῆς τῆς δευτέρας στήλης, ἥτις χρονολογεῖται περὶ τὸ 307 καὶ τῆς πρώτης ἐπιγραφῆς τῆς ὀλίγον ἀρχαιοτέρας πρώτης στήλης, ἐν ᾗ μνημονεύεται ὁ Ἀντήνωρ, νὰ παρεμπίπτωσι πλείονες περίοδοι Λυκαίων, ἢ ὅσαι ἀκολουθοῦσι μετὰ τὴν πρώτην ἐπιγραφὴν ἐπὶ τῆς αὐτῆς πρώτης στήλης.

Λοιπὸν ὁρισθείσης περὶ τὸ 307 τῆς χρονολογίας τῆς πρώτης ἐπιγραφῆς τῆς δευτέρας στήλης πρέπει κατὰ τὰ ἀνωτέρω καὶ αἱ λοιπαὶ τῆς πρώτης στήλης ἐπιγραφαὶ νὰ ταχθῶσιν ἀναλόγως, ὁπότε προκύπτει, ὅτι ἡ πρώτη ἐπιγραφὴ τῆς στήλης ταύτης ἐχαράχθη περὶ τὸ 319.

Εἶναι πολὺ χαρακτηριστικόν, ὅτι ἐπὶ πασῶν τῶν ἐπιγραφῶν ἡμῶν, οἱ ἐξ Ἀρκαδίας Λυκαιονῖκαι ἀναγράφονται μόνον διὰ τοῦ ἐθνικοῦ αὐτῶν ὀνόματος ὡς *Ἀρκάδες* χωρὶς νὰ ὀνομάζηται καὶ ἡ πόλις, ἥτις ἦτο ἰδιαιτέρα αὐτῶν πατρίς. Πανταχοῦ ἀλλαχοῦ ἔνθα ἀναφαίνονται Ἀρκάδες ἐν ἐπιγραφαῖς ἢ ἐν ἀρχαίοις συγγράμμασιν, συνήθως μετὰ τὸ ἐθνικὸν ὄνομα ἀκολουθεῖ καὶ τὸ ὄνομα τῆς ἰδιαιτέρας πατρίδος πολὺ συχνὰ εὕρηται τὸ ὄνομα τῆς πατρίδος μόνον, σπανιώτατα δὲ μόνον τὸ ἐθνικόν[2]. Ὁ ἐπὶ τῶν ἐπιγραφῶν ἡμῶν ἁπαντῶν τρόπος θὰ εἶχεν ὅλως ἰδιάζοντα λόγον, σχετιζόμενον βεβαίως πρὸς τὴν φύσιν τῶν Λυκαίων ὡς τῆς κατ' ἐξοχὴν ἐθνικῆς ἑορτῆς τῶν Ἀρκάδων.

Ὁσονδήποτε διῃρημένοι καὶ ἂν ἦσαν οὗτοι, φαίνεται ὅτι ἐπὶ τοῦ Λυκαίου συνερχόμενοι, ἐπὶ τῆς ἀρχικῆς κοιτίδος τῶν προπατόρων αὐτῶν, ἐθεωροῦντο ὡς εἷς λαός, ὡς οἱ αὐτόχθονες οἱ προσέληνοι Ἀρκάδες, ὡς τοιοῦτοι δὲ συσωματωμένοι ἀντετάσσοντο πρὸς πάντας τοὺς ἄλλους Ἕλληνας, οἵτινες ὡς βλέπομεν ἐκ τῶν ἐπιγραφῶν ἡμῶν ἐνταῦθα συνήρχοντο περισσότερον ἢ εἰς οἱονδήποτε ἄλλον δευτερεύοντα Ἑλληνικὸν ἀγῶνα.

Κ. ΚΟΥΡΟΥΝΙΩΤΗΣ

[1] Fougères ἔ. ἀ. σελ. 1433.

[2] Ἴδε Ἀρκάδας Ὀλυμπιονίκας ἐν Forster ἔ. ἀ. Πρβλ. καὶ Παυσ. V, 27, 2 καὶ ἀλλαχοῦ. Ἴδε καὶ ἐν Ξεν. Ἀν. τοὺς διαφόρους ἀρκάδας ἀξιωματικούς, ἰδίᾳ I, 2, 1. I, 2, 3. I, 2, 9. II, 1, 10. II, 5, 37.

Ἐξεδόθη τῇ 15 Αὐγούστου 1905.

ΑΤΤΙΚΗ ΕΠΙΓΡΑΦΗ ΡΩΜΑΪΚΩΝ ΧΡΟΝΩΝ

Ὀρυττομένων θεμελίων οἰκίας παρὰ τὴν βόρειον πλευρὰν τῆς ὁδοῦ Λυσικράτους, ἐν οἰκοπέδῳ Μάρκου Δραγούμη, ἐξήχθη τῆς γῆς, τὴν παρελθοῦσαν ἑβδομάδα, ἡ ὀπίσω εἰκονιζομένη στήλη, λίθου λευκοῦ, μετ' ἀετώματος, οὗ τὸ κέντρον κατέχει γεγλυμμένη στρογγύλη ἀσπιδίσκη [1], κατὰ τὸν καὶ ἐξ ἄλλων ἀττικῶν στηλῶν γνωστὸν τρόπον.

Εὐθὺς δ' ὑπὸ τὸ γείσωμα τοῦ ἀετώματος ἀναγινώσκονται ἐπὶ τῆς στήλης ταῦτα [2]·

Ἄρχων
Κόϊντος Κοΐντου Ῥαμνούσιος
Βασιλεὺς
Ἰάσων Θέρωνος Ἀναφλύστι[ος]
Γόνω (δὲ Χα)ρίου Μαραθωνί(ο)[υ]
Πολέμαρχος
Ἀπολλώ(νι)ος Ἀπο(λλω)νίου Ἀζηνιεύ[ς]
Θεσμοθέται
Θράσων Ἐχ(εκάρτ)ου Κηφισιεὺς
Βάκχιος (Σωτέλε)ος Ἀφιδναῖος
Ἄρχιππος Ἀ(ρχίππου) Σφήττιος
Ἐπιγένης Δ(ίου) Μελιτεὺς
Λεύκιος Δέκμου Πειραιεὺς
Μενέστας Μενέστου Κριωεὺς
Κῆρυξ τῆς ἐξ Ἀρείου Πάγου Βουλῆς
Θεόφημος Μητροδώρου Κυδαθηναιεὺς
Αὐλητὴς
Κλειτοφῶν Μηνοδότου Ἰωνίδης
Κῆρυξ Ἄρχοντος
Εὔδημος Γοργίππου Μελιτεὺς
Δημόσιος
Ἀπολλώνιος Ἀπολλωνίου.

[1] Σύμβολον ἴσως ἐνταῦθα ἀγῶνος ὁπλίτου ἐφηβικοῦ, ὅστις κατὰ τοὺς ὑστέρους χρόνους ἐτελεῖτο μετὰ μόνης ἀσπίδος. «Παριέναι δὲ ἐς τοὺς ἀγῶνας πολέμου ἀρχῆς ἕνεκα, δηλούσης τῆς ἀσπίδος, ὅτι πέπαυται ἐκεχειρία, δεῖ δὲ ὅπλων». Φιλοστρ. περὶ Γυμναστικῆς. — Ἡ στήλη κεῖται νῦν ἐν τῷ Ἐθνικῷ Μουσείῳ.

[2] Ἐν ἀγκύλαις [ ] τὰ συμπληρούμενα· ἐν παρενθέσει ( ) τὰ εἰς τὸ σαφὲς ἀποκαθιστάμενα ἀμυδρὰ ἢ ἡμίσωστα γράμματα.

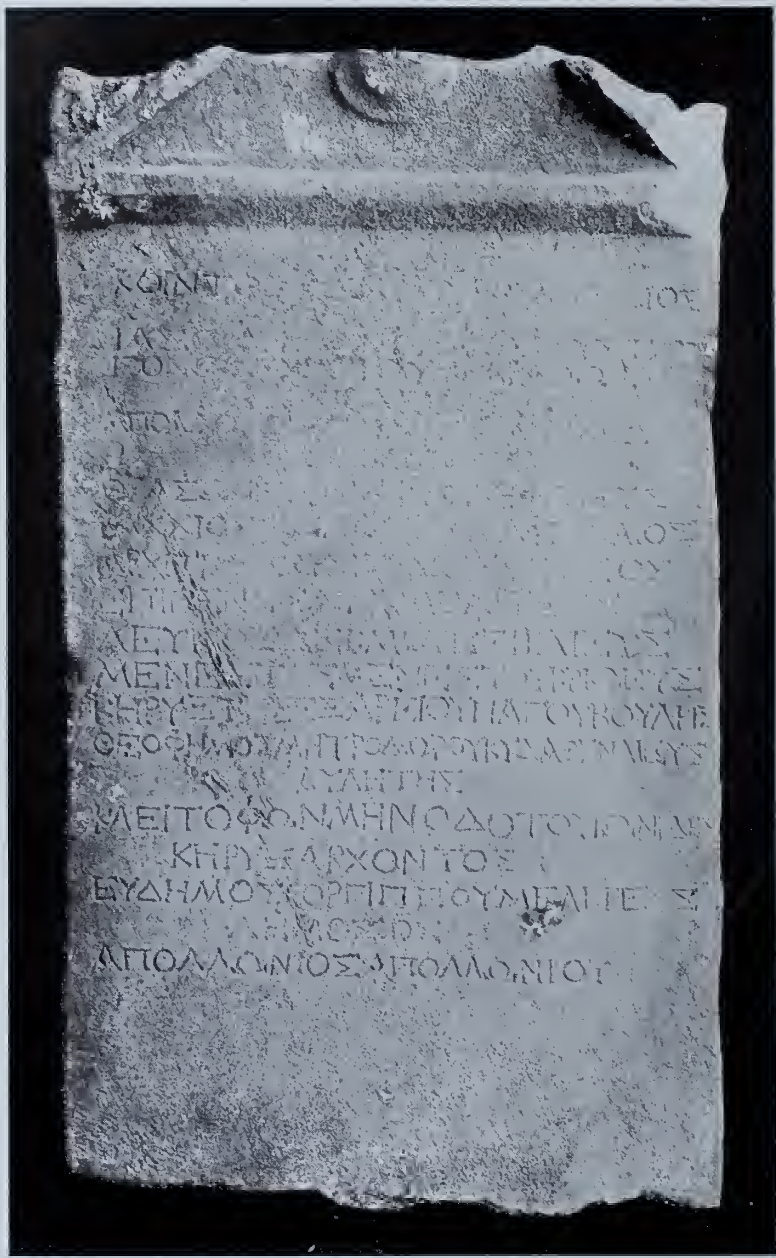
Ἡ ἐπιγραφὴ ἀνήκει εἰς τὴν κατηγορίαν τῶν ἐν CIA. III, pars nona, cl. prima ὑπὸ τὸν τίτλον Catalogi archontum aliorumque magistratuum διακρινομένων, καὶ εἰδικώτερον εἰς τὴν τάξιν τῶν ὀκτὼ πρώτων ὑπ' ἀριθμοὺς 1005-1013. Ἐν ἀναφορᾷ δὲ πρὸς τὰς ὀκτὼ ταύτας ἐπιγραφὰς διδασκόμεθα ὑπ' αὐτῆς: Πρῶτον, ὅτι ἡ ἐν στίχῳ 17 τῆς ὑπ' ἀρ. 1005 δοτικὴ «ἄρχοντι», προερχομένη πιθανῶς ἐκ κακῆς ἀναγνώσεως, ἐπανορθωτέα εἰς γενικὴν «ἄρχοντος», ὡς ἐνταῦθά τε καὶ ἐν ἀρ. 1008 στ. 9, καὶ ὅτι, κατὰ ταῦτα, ὁμοίως συμπληρωτέος ὁ στ. 7 τῆς ὑπ' ἀρ. 1007 εἰς «*κῆρυξ ἄρχοντ*[*ος*]». — Ἔπειτα ὅτι εὐστόχως ὁ Dittenberger ἐν ἀρ. 1009 στ. 3 συνεπλήρωσε «*γόνῳ δέ*». — Καὶ τέλος ὅτι κακῶς τὰ ἐν στίχῳ 14 τοῦ ἀριθ. 1003: ΔΗΜΟ μετεβλήθησαν ὑπ' αὐτοῦ ἐν τῇ μεταγραφῇ εἰς [*λειτ*]*ο*[*υργός*], κατὰ τὰ ἐν 1005, 1006, 1007, καὶ 1008, δέον νὰ συμπληρωθῶσιν εἰς *δημό*[*σιος*].

Ἐν 1005, 1006, 1007, 1008 ἔχομεν *λειτουργὸν* ἢ *λιτουργόν*. Ἐν 1013 καὶ ἐν τῇ σήμερον βλεπούσῃ τὸ φῶς στήλῃ ἐπιφαίνεται *δημόσιος*. Τὸν μὲν *λειτουργὸν* μετά τε τοῦ πατρωνυμικοῦ ἑκάστοτε καὶ τοῦ ἐθνικοῦ (*Ἑστιαῖος Διονυσίου Μιλήσιος* — *Θεόφραστος Θεοδώρου Μιλήσιος*), τὸν δὲ *δημόσιον*, ὡς εἰκός, ἄνευ ἐθνικοῦ ἢ δημοτικοῦ, ὡς ἡ ἡμετέρα ἐπιγραφὴ δεικνύει, ἀλλὰ καὶ ἐκ τῶν λειψάνων τοῦ 15 στίχου τῆς ὑπ' ἀρ. 1013 τεκμαιρόμεθα.

Κατὰ τὰ ἄλλα μεταξὺ τῶν ὑπηρεσιῶν *λειτουργοῦ* καὶ *δημοσίου* ἡ διαφορὰ ἐνταῦθα φαίνεται μικρά. Διότι τὸν *λειτουργόν*, ἐν τῷ δημοσίῳ ἔργῳ, εἰς ὃ αἱ ἐπιγραφαὶ ἀναφέρονται, ὀφείλομεν νὰ παραλάβωμεν ἁπλοῦν τινα ὑπουργὸν ἢ ὑπηρέτην, ἴσως ἐν τῷ πρυτανείῳ λατρεύοντα [1], προφανοῦς ὄν-

[1] Ἡσύχιος ἐν λ. «*ληϊτουργοί*· ὑπουργοί, δημιουργοί»· καὶ «*ληϊτουργεῖν*· λειτουργεῖν. Λήϊτον γὰρ δημόσιον», τὸ πρυτανεῖον δηλαδὴ καθ' Ἡρόδοτον (Ζ', 197).

τος ὅτι ἐν τῷ ἔργῳ, ὑπὲρ οὗ ἡ καταλογικὴ ἀναγραφή, οὐχὶ ἱερατικὴ ἢ ἄλλη μεγάλη δημοσία λειτουργία, ἀλλ᾽ ἁπλῶς ὑπηρετική τις ἐτελεῖτο [1], ἣν ἴσως ἐθελοντής, ἀπαράκλητος καὶ ἄμισθος εἰσέφερέ τις τῶν ἐν Ἀθήναις παροίκων, τῆς πόλεως ἀπαλλασσομένης οὕτω τῆς ἀνάγκης τοῦ παρατρέφειν τὸν *δημόσιον* («δοῦλον ἢ οἰκέτην τῆς πόλεως»), ὃν ἐν ἄλλοις χρόνοις βλέπομεν ὑπουργοῦντα ἐν θέσει *λειτουργοῦ* εἰς τὸ ἔργον καὶ τὴν θυσίαν [1].

Τὴν χρονολογίαν τοῦ καταλόγου δίδωσιν ἡμῖν ἡ στήλη ἐν τῷ δευτέρῳ στίχῳ διὰ τοῦ ὀνόματος τοῦ ἐπωνύμου ἄρχοντος: *Κόϊντος Κοΐντου, Ῥαμνούσιος*. Ἀλλὰ δυστυχῶς ἀδυνατοῦμεν νὰ διακρίνωμεν

[1] Σουΐδας, ἐν λ. «*λειτουργική*· κυρίως μὲν ἡ ἱερατική, *καταχρηστικῶς δὲ ἡ δουλική*»· καὶ ἐν λ. «*λειτουργία*· κυρίως ἡ δημοσία ὑπηρεσία, παρὰ τὸ λήϊτον καὶ τὸ ἔργον».

[1] Πολυδεύκους, Γ' 67. — Περὶ *δημοσίου* ἴδε *Ἁρποκρ.* ἐν τῇ λ., καὶ ἔπιθι Daremberg et Saglio, Dict. des Antiquités Gr et Rom. ἐν τῇ λέξει (II. σ. 91-2 [Caillemer]) καὶ Pauly-Wissowa, Real-Encyclopaedie ἐν τῇ λ. (V. σ. 161-2).

αὐτήν, διότι τὸ πρῶτον νῦν ἐμφανίζεται τὸ ὄνομα τοῦ ἄρχοντος τούτου, ἄλλο δὲ τεκμήριον οὐδὲν ἡ καταλογικὴ βραχυλογία τοῦ κειμένου παρέχει. *Κόϊντον*, οὕτως ἁπλῶς: «*ἐπὶ Κοΐντου*», βλέπομεν μνημονευόμενον ἐν CIA. III, 1015. Εἰς τοῦτον τὸν Κόϊντον, ὅστις τίθεται εἰς τὸ δ´ ἔτος τῆς ρκ´ Ὀλυμπιάδος (57/6 π.Χ.), δὲν εἶναι ἀδύνατον λόγῳ τοῦ χαρακτῆρος τῶν γραμμάτων ν᾽ ἀναχθῇ ἡ ἡμετέρα ἐπιγραφή[1]. Γεννᾶται δὲ καί τις πιθανότης ὑπὲρ τοῦ τοιούτου προσδιορισμοῦ, ἕνεκα τῆς συμπτώσεως ὅτι ἐπὶ λίθων τῶν αὐτῶν περίπου καὶ τῶν προσεχῶν ἔπειτα χρόνων εὕρηνται ἀναγεγραμμένα, ἐν ἐπισήμῳ μὲν καταλόγῳ (CIA. III, 1015) τὸ ὄνομα *Ἐπιγένης* (ἐπὶ ἄρχοντος τοῦ ἐν ἔτει 55/4 π. Χ.), ἐν ἐφηβικῇ δὲ ἐπιγραφῇ τῶν μεταξὺ τέλους τῆς βασιλείας Αὐγούστου καὶ ἀρχῆς τῆς βασιλείας Τιβερίου χρόνων (Αὐτ. 1076) *Μενεκλῆς Θεοφήμου Κυδαθηναιεύς*, υἱὸς ἴσως τοῦ ἐν τῇ ἡμετέρᾳ στήλῃ θεσμοθέτου *Θεοφήμου Μητροδώρου Κυδαθηναιέως*. Πλὴν τῶν ὀνομάτων τούτων εὑρίσκομεν καὶ *Εὔδημον Μελιτέα* καὶ *Γόργιππον Εὐδήμου* (ἀντιστρόφως τοῖς ἐν τῷ ἡμετέρῳ καταλόγῳ) ἐν CIA. III, 931 καὶ 1297, ἐπιγραφαῖς χρόνων μὲν πιθανῶς τῶν πρώτων αὐτοκρατορικῶν, ἄλλως ὅμως ἀορίστων. Ἐν τῇ ἑτέρᾳ τῶν ἐπιγραφῶν τούτων, τῇ ὑπ᾽ ἀρ. 1297, λείψανα μόνον δύο γραμμάτων τοῦ δημοτικοῦ περιεσώθησαν ταῦτα, . . . ΑΙ . . ., ἅτινα ὁ Dittenberger συνεπλήρωσεν εἰς τὸ δημοτικὸν *Πειρ αι έα*. Ἀλλ᾽ ἐξεταστέον νῦν μὴ ἀντὶ ΑΙ ὁ λίθος ἔχῃ ἀληθῶς ΛΙ, ὅτε, ἀποκαλύπτοντες ἐνταῦθα *Με λι τέα*, εἰσδύομεν εἰς αὐτὸ τὸ γένος τοῦ ἐν τῇ ἡμετέρᾳ στήλῃ Κήρυκος Ἄρχοντος καὶ μανθάνομεν τὴν ὕπαρξιν καὶ τὸ ὄνομα τοῦ υἱοῦ καὶ διαδόχου αὐτοῦ ἐν τῷ γένει[1].

Ἐν στίχῳ 5 αἱ λέξεις *γόνω δὲ* (οὕτως, ἄνευ ἰῶτα προσγεγραμμένου) διακρίνονται καλῶς, καίτοι τὰ τελευταῖα γράμματα ἐγένοντο ἀμυδρὰ ἕνεκα τριβῆς τοῦ λίθου καθ᾽ ἅπαν τὸ ἄνω ἀριστερὸν τμῆμα.

Ἐν στίχῳ 9 ἀνέγνων *Ἐχεκάρτου* μετὰ πολὺν δισταγμὸν περὶ τὰς γενικὰς *Ἐχεμάχου, Ἐχεκράτου, Ἐχεδήμου*, ἐπανειλημμένως ἐξετάσας τὸν λίθον. Ἀλλὰ τὸ Τ ἐμφανίζεται ἐκεῖ καὶ ὑπὸ μορφὴν Φ, ὑπερβαίνοντος ὀλίγον τὴν εὐθυστοιχίαν, ἴσως ἕνεκα τυχαίων ἐν τῷ λίθῳ κοιλοτήτων. Ὄνομα *Ἐχέκαρφος* ἤθελεν εἶναι πρωτοφανές.

Ἐν στίχοις 17-18 καὶ 19-20: *Αὐλητής - Κῆρυξ Ἄρχοντος*. Ἐκ τῆς Ἀριστοτέλους *Ἀθηναίων Πολιτείας*, LXII, γινώσκομεν σήμερον ὅτι οἱ ἐννέα ἄρχοντες ἐλάμβανον εἰς σίτησιν «τέτταρας ὀβολοὺς ἕκαστος καὶ *παρέτρεφον κήρυκα καὶ αὐλητήν*». Ὁ δὲ λίθος, ὡς πρὸ αὐτοῦ αἱ ὑπ᾽ ἀρ. 1005 καὶ 1008 ἐπιγραφαί, δεικνύει καὶ τὸν αὐλητὴν πολίτην ἐλεύθερον, δημότην.

Ἐν στίχῳ 22. *Ἀπολλώνιος Ἀπολλωνίου*. Σύμπτωσις τῶν ὀνομάτων τοῦ *δημοσίου* πρὸς τὰ τοῦ ἐν στ. 6-7 *πολεμάρχου*, μὴ προκαλοῦσα ἀπορίαν ἐν χρόνοις, καθ᾽ οὓς οὐ μόνον ἀπὸ πολλοῦ ἤδη διὰ τῶν ὀνομάτων δὲν διεκρίνοντο οἱ ἐλεύθεροι τῶν δούλων, ἀλλὰ καὶ τὸ ὄνομα *Ἀπολλώνιος* κατήντησε κοινότατον.

Ἐν Ἀθήναις, τῇ 28 Ἰουλίου 1905.

ΣΤΕΦΑΝΟΣ Ν. ΔΡΑΓΟΥΜΗΣ

[1] Οὐδὲν πρὸς τὸν *Ῥαμνούσιον* οἱ ὁμώνυμοι *Κόϊντος Κοΐντου Ῥωμαῖος* (Αὐτ. 2878) καὶ *Κόϊντος Κοΐντου, πρύτανις τῆς Ἀτταλίδος φυλῆς* (Αὐτ. 1057). Περὶ δὲ τῶν ἀρχόντων *Γ. Κυΐντου Ἱμέρτου Μαραθωνίου* καὶ *Γ. Κυΐντου Κλε... Μαραθωνίου* (205/6 καὶ 214/5 μ. Χ.) καὶ μόνα τὰ ὀνόματα καὶ τὰ δημοτικὰ ἀρκοῦσιν εἰς ἀπόδειξιν ὅτι οὐδεὶς λόγος χωρεῖ.

[1] *Ἀπολλώνιον Ἀπολλωνίου Ἀζηνιέα* (ὑποσωφρονιστὴν) μεταξὺ τῶν ἐτῶν 145 καὶ 143 μ. Χ. δείκνυσιν ἡμῖν ἐν CIA. III, ἡ ὑπ᾽ ἀρ. 1113a ἐπιγραφή, πιθανῶς ἀπόγονον τοῦ ἐν τῇ ἡμετέρᾳ πολεμάρχου.

ΘΕΣΣΑΛΙΚΑΙ ΕΠΙΓΡΑΦΑΙ ΑΝΕΚΔΟΤΟΙ

1

ΕΙΘΙΔΑΣ
ΘΕΟΠΡΟΠΙΔΑΙΟΣ
ΕΡΜΑΟΥΧΘΟΝΙΟ

[Π]ειθίδας
Θεοπροπίδαιος
Ἑρμάου χθονίο[υ].

Πειθίδας τις υἱὸς Θεοπροπίδου τῷ χθονίῳ Ἑρμῇ ἀνέθηκε τὸ ἀνάθημα τόδε. Ὁ λίθος εἶνε πώρινος καὶ ὀγκώδης ἔχων μῆκος 0,78, πλάτος 0.81 καὶ πάχος 0,42. Τὸ ὕψος τῶν γραμμάτων εἶνε 0 04 Ἡ ἐπιγραφὴ εἶνε κεχαραγμένη ἐν μιᾷ πλευρᾷ ἀποτελούσῃ τὸ πάχος τοῦ λίθου, ἔνθα ὁ λίθος εἶνε ἀποκεκρουμένος δεξιόθεν καὶ ἀριστερόθεν. Ἡ ἐπιγραφὴ εὑρέθη ἐν τῇ Ἑβραϊκῇ τῆς Λαρίσης συνοικίᾳ, ἐξ ἧς καὶ μετεκομίσθη εἰς τὸ Διδασκαλεῖον. Τὸ δ' «*Ἑρμάου χθονίου*» ἐξ ὀνομαστικῆς δευτεροκλίτου *Ἕρμαος* κεῖται Θεσσαλικῶς ἀντὶ τοῦ «*Ἑρμῇ χθονίῳ*». Εἶνε δὲ ἡ ἐπιγραφὴ αὕτη τοῦ δ' π. Χ. αἰῶνος, ἂν μὴ ἀπατώμεθα. Ὀνόματα δὲ *Πειθίδας* καὶ *Θεοπροπίδας* (παρ' ὃ τὸ *Θεοπροπίδαιος* γίνεται) δὲν εἶνε ἀλλαχόθεν γνωστά.

2

ΟΝΙΠΑ

Λίθος λευκὸς ἀποκεκρουμένος ἁπανταχόθεν καὶ εὑρεθεὶς ἐν τῷ ναῷ τοῦ ἁγίου Ἀχιλλείου ἀνοικοδομουμένῳ ἔχει μῆκος 0,27, πλάτος 0,11 καὶ πάχος 0,15. Νῦν ὁ λίθος μετενεχθεὶς ὑπάρχει ἐν τῷ Διδασκαλείῳ. Ἂν μὴ ἀπατώμεθα, εἶνε τοῦ ε' π. Χ. αἰῶνος, ἐὰν εἶνε «[*Ἄπλ*]*ονι Πα*[*ρνοπίο*] = Ἄπλουνι Παρνοπίου = Ἀπόλλωνι Παρνοπίῳ (ὅρα Παυσαν. Α', κδ', 8. Στράβ. ΙΓ', 64, σελ. 613), πάλαι δ' ἐχρῶντο τῷ Ο καὶ ἀντὶ τοῦ ΟΥ, πρβλ. ἑτέραν Θεσσαλικὴν ἐπιγραφὴν «*Ἄπλονι Λεσχάο Ἀριστίον ὀνέθεκε κοὶ συνδαυχναφόροι*» = Ἄπλουνι Λεσχάου Ἀριστίουν ὀνέθεικε κοὶ συνδαυχναφόροι = Ἀπόλλωνι Λεσχαίῳ Ἀριστίων ἀνέθηκε καὶ οἱ συνδαφνηφόροι». Οὕτως ἡμεῖς ἀνέγνωμεν τὴν ὑπὸ Κὲρν κακῶς ἀναγνωσθεῖσαν ἐπιγραφὴν (ad Scholas 1902 σ. 14, XVIII). Ὅρα Mittheilung. 1904 σελ. 110.

3

ΤΑΓΕΥΟΝΤ..ΝΑΛΕΞΙΠΠΟΙΙΠΠΟΛΟΧ....
ΑΝΤΙΟΧΟΙΑΝ ....ΟΥΤΑΑΝΔ.......
...Κ.ΛΛΙ...........ΟΙΧΥΔΑΙΟΙ.Π......
.ΟΙ.Λ...................ΝΝ.........
.....................ΙΕΡΑΝ... ....
.....................ΝΙΟΣΓΥΝ.........
.....ΟΙΑΡ.........ΛΑΡΙΣΑΙΟ.........
.....ΥΝ Α ΤΑΤΕΝ.ΙΑΑΣΟΥ.........
.......ΥΣΑΝΙΑΙΟΙ.ΦΥΛ............

Λίθος ὑπογλαυκίζων καὶ ἀποκεκρουμένος δεξιόθεν καὶ κάτωθεν εὑρέθη ἐν τῷ ναῷ τοῦ ἁγίου Ἀχιλλείου, νῦν δ' ὑπάρχει ἐν τῷ Διδασκαλείῳ καὶ εἶνε λίαν ἀπεξεσμένος, ἔχει δὲ μῆκος 0,36, πλάτος δὲ 0,45 καὶ πάχος 0,10.

ταγευόντ[ου]ν Ἀλεξίπποι Ἱππολοχ[είοι],
Ἀντιόχοι Ἀν....................
....

4

..ΚΕΔΑΙΜΟΝΙΩΝΕΦΟ...Ν...ΤΟΛΙ
.\ )Ι Ζ ..ΩΝΤΟΙΣΤΑΓΟΙΣ ..ΤΩΙΛ
..............ΕΣΤΑΛΚ..ΕΝΠ.ΟΥΜΕ..
.................ΤΟ.ΙΚΟΝΕΥΑΜΕΡΙΟ
.......................ΟΣ Ν......
.......................ΙΚ..ΟΥΜ
.......................ΩΝΤΙΝΩΝ

Λα]κεδαιμονίων ἔφο[ροι] (Μ)[ατρο](π)ολι-
[τᾶν] (Θεσ)[σαλ]λῶν τοῖς ταγοῖς [καὶ] τῷ (δ)[ά]-
μῳ] .... ἀπ]εστάλκ[αμ]εν π[οι]ούμε[νοι]
.... [Ἀρισ]τό[ν]ικον Εὐαμέριο[ν

Λίθος λευκὸς εὑρεθεὶς ἐν τῷ ναῷ τοῦ ἁγίου Ἀχιλλείου ἀποκεκρουμένος κάτω, ἀλλὰ λίαν ὑπὸ τοῦ χρόνου ἀπεξεσμένος. Εἶνε δὲ τοῦ τετάρτου π. Χ. αἰῶνος, ἂν μὴ ἀπατώμεθα.

5

. . Α Σ Π Υ Ρ Ρ U . . . .
. . Σ Α Τ Τ Ε Λ Ε Β Ε . .
. . Α Ι Ο Κ Α Τ Ι Γ Ν Γ . .
. . ⁻ Α Τ Ι Γ . . . .

. . ας Πυρρ[ία;] . . . .
. . ς Ἀττελέβε[ιος] . .
. . αιο . . . .
. . . .

Λίθος λευκὸς ἁπανταχόθεν ἀποκεκρουμένος καὶ εὑρεθεὶς ἔν τινι ὁδῷ τῆς Λαρίσης μεταξὺ ἄλλων λίθων ἔχει μῆκος 0,09, πλάτος δὲ 0,08 καὶ πάχος 0,05. Ἡ ἐπιγραφὴ αὕτη ἴσως εἶνε τοῦ τρίτου π. Χ. αἰῶνος. Κύριον *Ἀττέλεβος*, παρ᾽ ὃ τὸ *Ἀττελέβειος*, δὲν εἶνε γνωστὸν ἀλλαχόθεν.

6

Ε Ι Ρ Ο Υ Ι Κ Ρ Α Τ Ι Ν Ο Υ
Θ Α Υ Μ Ι Α Ι Ο Υ Κ Α Ι Θ Α Υ
Μ Ι Α Κ Α Ι Σ Ο Υ ⁻ Ι Κ Ρ Α Τ Ε Ι
Κ Α Ι Κ Ρ Α Τ Ι Ν Ο Υ Κ Ρ Α Τ Ι
Ν Ε Ι Ο Ι Σ Τ Ι Μ Α Γ Ο Ρ Α
Α Ρ Ι Σ Τ Ο Κ Ρ Α Τ Ε Ι Α

Εἴρουϊ Κρατίνου
Θαυμιαίου καὶ Θαυ-
μίᾳ καὶ Σου(σ)ικράτεϊ
καὶ Κρατίνου Κρατι-
ν είοις Τιμαγόρα
Ἀριστοκράτεια.

Λίθος λευκὸς ἔχων μῆκος 0,32, πλάτος δὲ 0,26 καὶ πάχος 0,05 εὑρέθη ἐν τῇ οἰκίᾳ Στ. Στεφανοπούλου, εἶνε δὲ μικρὸν ἀποκεκρουμένος δεξιόθεν καὶ ἀριστερόθεν. Εἶνε δὲ τὸ ***Εἴρουϊ*** (= ἥρωι) καὶ ***Σουσικράτεϊ*** (= Σωσικράτει) καὶ αἱ ἄλλαι δοτικαὶ κατὰ τὸ Θεσσαλικὸν ἰδίωμα. Ἡ ἐπιγραφὴ Ἀττικῶς = ἥρωι Κρατίνῳ τῷ Θαυμίου καὶ Θαυμίᾳ καὶ Σωσικράτει καὶ Κρατίνῳ τοῖς Κρατίνου Τιμαγόρα ἢ Ἀριστοκράτους. Πιθανῶς δὲ ἡ ἐπιγραφὴ εἶνε τοῦ τρίτου π. Χ. αἰῶνος. Ἄγνωστον εἶνε τὸ ὄνομα *Θαυμίας*, παρ᾽ ὃ καὶ τὸ *Θαυμίαιος* (ἐν στ. 2). Τὸ δὲ γράμμα Ο καὶ Θ εἶνε μικρότερα κατὰ τὸ μέγεθος τῶν ἄλλων γραμμάτων. Ἡ ἐπιγραφὴ νῦν εὑρίσκεται ἐν τῷ Διδασκαλείῳ.

7

Α Γ Ω Ν Ο Θ Ε Τ Ο Υ Ν Τ Ο Σ Τ Ω Ν Θ Ε Σ Σ Α Λ . . .
Α Ν Δ Ρ Ο Σ Θ Ε Ν Ο Υ Τ Ο Υ Ι Τ Α Λ Ο Υ Γ Υ Ρ Τ Ω Ν Ι Ο Υ
Ο Ι Ν Ε Ν Ι Κ Η Κ Ο Τ Ε Σ Τ Α Ε Λ Ε Υ Θ Ε Ρ Ι Α
Σ Α Λ Π Ι Σ Τ Α Σ
Ν Ι Κ Ο Δ Ρ Ο Μ Ο Σ Ν Α Υ Σ Τ Ρ Α Τ Ο Υ Θ Ε Σ Σ Α Λ Ο Σ Α Π Ο Λ Α Ρ Ι Σ Η Σ
Κ Η Ρ Υ Κ Α Σ
Φ Ι Λ Ι Σ Τ Ι Ω Ν Δ Η Μ Ο Φ Ω Ν Τ Ο Σ Β Ο Ι Ω Τ Ι Ο Σ
Α Υ Λ Η Τ Α Σ
Ξ Ε Ν Ι Ο Σ Δ Ι Ο Ν Υ Σ Ι Ο Υ Β Ο Ι Ω Τ Ι Ο Σ
Κ Ι Θ Α Ρ Ι Σ Τ Α Σ
Θ Ε Ο Δ Ο Τ Ο Σ Θ Ε Ο Δ Ο Τ Ο Υ Θ Ε Σ Σ Α Λ Ο Σ Α Π Ο Λ Α Ρ Ι Σ Η .
Κ Ι Θ Α Ρ Ω Ι Δ Ω Ν Ι Ε Ρ Ο Σ Ο Σ Τ Ε Φ Α Ν Ο Σ Ε Κ Ρ Ι Θ Ε
Π Α Ι Δ Α Σ Π Ε Ν Τ Α Θ Λ Ο Ν
Κ Ρ Α Τ Ι Ν Ο Σ Π Υ Θ Ο Ν Ι Κ Ο Υ Θ Ε Σ Σ Α Λ Ο Σ . . . .
Α Γ Ε Ν Ε Ι Ο Υ Σ Π Ε Ν Τ Α Θ Λ . . .
. Υ Φ Ο Ρ . . . .

Ἀγωνοθετοῦντος τῶν Θεσσαλ[ῶν]
Ἀνδροσθένου τοῦ Ἰταλοῦ Γυρτωνίο[υ]
οἱ νενικηκότες τὰ Ἐλευθέρια.
σαλπιστὰς
Νικόδημος Ναυστράτου Θεσσαλὸς ἀπὸ Λαρίσης.
κήρυκας
Φιλιστίων Δημοφῶντος Βοιώτιος.
αὐλητὰς
Ξένιος Διονυσίου Βοιώτιος.
κιθαριστὰς
Θεόδοτος Θεοδότου Θεσσαλὸς ἀπὸ Λαρίσση[ς].
κιθαρῳδῶν ἱερὸς ὁ στέφανος ἐκρίθ[η].
παῖδας πένταθλον
Κρατῖνος Πυθονίκου Θεσσαλὸς [ἀπὸ Λαρίσης].
ἀγενείους πένταθλ[ον]
[Ε]ὔφορ[βος] ... .

Λίθος ὑπογλαυκίζων καὶ ὑπεράνω τῆς ἐπιγραφῆς ἔχων γεῖσον εὑρέθη ἐν τοῖς θεμελίοις τοῦ ναοῦ τοῦ ἁγίου Ἀχιλλείου ἀνοικοδομουμένου, εἶνε δὲ ἀποκεκρουμένος κάτωθεν καὶ ὀλίγον δεξιόθεν καὶ ἔχει μῆκος 0,75, πλάτος δὲ 0,59 καὶ πάχος 0,19. *Ἐλευθέρια* ἐν Λαρίσῃ τελούμενα καὶ ὑπ' ἄλλων μνημονεύονται (ὅρα Μεγαρικὴν ἐπιγρ. ἐν C. I. G. sept. I, 48), ἐν οἷς συνηθροίζοντο καὶ Ἕλληνες ἐξ Ἀσίας πολλάκις (ὅρα Otto Kern ad scholas 1900 p. 4), ἐτελοῦντο δὲ ταῦτα πρὸς τιμὴν τοῦ Ἐλευθερίου Διὸς (αὐτόθι p. 4). Μνημονεύεται ἐν ταύτῃ τῇ ἐπιγραφῇ ὡς ἀγωνοθέτης *Ἀνδροσθένης* τις ἐκ Γυρτῶνος υἱὸς *Ἰταλοῦ*. *Ἀνδροσθένης* τις ἐκ Γυρτῶνος μνημονεύεται καὶ ὑπὸ Πορφυρίου τοῦ Τυρίου (ἀποσπ. 2 παρ' Εὐσεβ. ἐν Χρον. Ἀρμεν. σ. 180), ἀλλ' ἐκεῖνος λέγεται υἱὸς *Ἰδαλίου* καὶ νομίζεται ὁ αὐτὸς ἐκείνῳ τῷ Ἀνδροσθένει, ὅστις ὑπὸ τοῦ Καίσαρος καλούμενος «*praetor Thessaliae*» (De bello civili III, 80, 3) ἤκμαζε κατὰ τὰ μέσα τῆς πρώτης π. Χ. ἑκατονταετηρίδος. Καὶ ὁ μεταγενέστερος δὲ τύπος τῆς γενικῆς «*Ἀνδροσθένου*», ὅστις κατὰ τὰς Ἀττικὰς ἐπιγραφὰς ἤρξατο ν' ἀναφαίνηται ἐν χρόνοις πρὸ τοῦ 300 π. Χ. (ὅρα Meisterhans Gr. 2 p. 106), καὶ ἡ μεταγενεστέρα λέξις «*σαλπιστής*», ἥτις ἀπὸ τῶν Καισαρικῶν χρόνων ἤρξατο νὰ εἶνε εὔχρηστος κατὰ τὰς Ἀττικὰς ἐπιγραφὰς (37 μ.Χ. ὅρα Meisterhans Gr. 2 p. 65, 6. Φρύνιχ. σ. 191. Μοῖρ. σ. 354. Θωμ. Μάγιστρ σ. 322, 16), δὲν συντελοῦσι πρὸς εὕρεσιν τοῦ χρόνου ταύτης τῆς ἐπιγραφῆς. Ἡ λέξις *σαλπιστὴς* ἦν ἐν χρήσει παρὰ Θεσσαλοῖς καὶ ἐν ἀρχαιοτέροις τῶν Καισαρικῶν χρόνοις (ὅρα Otto Kern ad Scholas 1900, p. 4). Ἐπειδὴ δὲ τὰ ἐν Λαρίσῃ Ἐλευθέρια ἤρξαντο πιθανῶς μετὰ τὴν ἐν Κυνὸς Κεφαλαῖς νίκην τοῦ Τίτου Κοΐντου Φλαμινίνου κατὰ τοῦ Φιλίππου βασιλέως τῆς Μακεδονίας συμβᾶσαν τῷ 197 π. Χ. (πρβλ. Διοδώρ. ΚΘ', 19), πρὸ τῆς ὁποίας οἱ Θεσσαλοὶ διετέλουν ὄντες ὑποτελεῖς τοῖς βασιλεῦσιν αὐτῆς (Πολύβ. Δ', 66, 7. 67, 6. Ε', 97, 4. 99,1 κ. ἑ. Θ', 18, 6. ΙΗ', 2, 3) καὶ μεθ' ἣν ἐν τοῖς Ἰσθμίοις τελουμένοις ὁ κήρυξ ἀνεκήρυξεν ὅτι «*Ῥωμαίων ἡ σύγκλητος καὶ Τίτος Κόϊντος στρατηγὸς ὕπατος καταπολεμήσαντες βασιλέα Φίλιππον καὶ Μακεδόνας ἀφιᾶσιν ἀφρουρήτους καὶ ἐλευθέρους καὶ ἀφορολογήτους, νόμοις χρωμένους τοῖς πατρίοις, Κορινθίους, Λοκρούς, Φωκεῖς, Εὐβοέας, Ἀχαιούς, Φθιώτας, Μάγνητας, Θετταλούς, Περραιβοὺς* (Πλουταρχ. Τίτος Φλαμ. § 10), οὐδὲν δὲ Ῥωμαϊκὸν ὄνομα ὁ κατάλογος τῶν νικητῶν ἐμφανίζει, δεχόμεθα ὅτι ἡ ἐπιγραφὴ ἐχαράχθη μετὰ τὰ μέσα τοῦ δευτέρου πρὸ Χριστοῦ αἰῶνος, καὶ ἑπομένως ἄλλος εἶνε ὁ ἐνταῦθα *Ἀνδροσθένης* καὶ οὐχὶ ὁ αὐτὸς τῷ ἐπὶ Καίσαρος καὶ Πομπηίου *Ἀνδροσθένει*. Διὰ τοῦ (στίχ. 12) «*κιθαρῳδῶν ἱερὸς ὁ στέφανος ἐκρίθη*» σημαίνεται ὅτι ὁ ἀγὼν αὐτῶν ἀπέβη ἄκριτος καὶ οὐδενὶ ὁ στέφανος ἀπεδόθη, ἀλλ' ἀνετέθη τῷ οἰκείῳ θεῷ (ὅρα *Β. Λεονάρδου* Ὀλυμπίαν σελ. 335-6).

8

ΔΙΟΝΥΣΙΟΣΜΗΤΡΟΦΑ.........
ΑΓ.........
ΑΡΙΣΤΟΜΕΝΗΣΣΩΤΙ............
ΑΝ..........
ΙΕΡΩΝΥΜΟΣΜΗΤΡΟΔ..........
ΠΑ.........
ΔΙΟΤΙΜΟΣΠΑΝΤΑΛΚΟΥ ....
ΑΝ.........
ΕΡΜΟΓΕΝΗΣΑΠΟΛΛΟΔΩ........
ΠΑ.........
ΜΟΑΣΔΙΟΝΥΣΙΟΥΑΝΤ.........
ΑΓ.........
ΝΙΚΟΞΕΝΟΣΝΙΚΟΞΕΙ.........
ΑΝ.........

ΝΙΚΟΚΛΗΣΝΙΚΑΤΑΛΑ.. ......
ΠΑΙ.........
ΗΡΑΚΛΕΙΔΑΣΔΗΜΗΤΡΙΟ. ......
ΑΝΔ
ΚΑΛΛΩΝΞΕΝΟΦΙΛΟ...... ...
ΠΑΙΔ...
ΔΙΟΤΙΜΟΣΠΑΝΤΑΛΚΟΥ....
ΑΝΔΡ...
ΑΝΤΙΓΟΝΟΣΑΛΚΙΠΠΟΥΘ.... .
ΠΑΙΔ...
ΣΩΣΙΚΡΑΤΗΣΣΩΣΙΚΡΑΤΟ......
ΑΓΕ.. ...
...ΝΟΣΠΑΡΜΕΝΟΝΤ......
ΑΝΔ.... .

Διονύσιος Μητροφά[νους ....
ἀγ[ενείους]
Ἀριστομένης Σωτί[ωνος?] ....
ἄν[δρας]
Ἱερώνυμος Μητροδ[ώρου ....
πα[ῖδας]
Διότιμος Παντάλκου[ς.......... .
ἄν[δρας]
Ἑρμογένης Ἀπολλοδώ[ρου ....
πα[ῖδας]
Μόας Διονυσίου Ἀντ[...... ....
ἀγ[ενείους]
Νικόξενος Νικοξέ[νου ... .
ἄν[δρας]
Νικοκλῆς Νικάτα Λα[κεδαιμόνιος].
παῖ[δας]
Ἡρακλείδας Δημητρίο[υ..... ....
ἄνδ[ρας]
Κάλλων Ξενοφίλο[υ ....
παῖδ[ας]
Διότιμος Παντάλκου[ς......... ..
ἄνδ[ρ]ας]
Ἀντίγονος Ἀλκίππου Θ[.........
παῖδ[ας]
Σωσικράτης Σωσικράτο[υς........
ἀγε[νείους]
Φιλῖ?]νος Παρμένοντ[ος..........
ἄνδ[ρας[.

Λίθος λευκὸς περιέχων ὀνόματα ἀγωνιστῶν, οὗτινος λείπει ἡ ἀρχή, καὶ ἔχων μῆκος 0,69, πλάτος δὲ 0,26 καὶ πάχος 0,15 εὑρέθη ἐν τῷ ναῷ τοῦ ἁγίου Ἀχιλλείου ἀνοικοδομουμένῳ, εἶνε δὲ ἀποκεκρουμένος ἄνωθεν, δεξιόθεν καὶ κάτωθεν.

Ὄνομα *Μόας* (ἐν στίχ. 11) εἶνε ἄγνωστον, ἄγνωστον δ' ἐπίσης εἶνε καὶ τὸ *Παντάλκης* (ἐν στίχ. 7 καὶ 19), ἔχομεν ὅμως ἀνάλογα, ὡς [*Ἀντάλκης*], *Ἀντιάλκης*, *Ἀνταλκίδας*, *Ἀντιαλκίδας*, *Ἑλεάλκης*, (ὅπερ ὁ Keil εἰς *Ἐχεάλκης* μεταβάλλει), *Ἐπάλκης*, *Εὐάλκης*, *Εὐαλκίδης*, *Δεάλκης*, *Θρασυάλκης*, *Ἱππάλκης*, *Μενάλκης* καὶ *Μενάλκας*, *Μνησάλκης* καὶ *Μνησάλκας*. Τινὰ δὲ τούτων κλίνονται τριτοκλίτως, ἄλλα δὲ πρωτοκλίτως. Ὑπάρχουσι δὲ καὶ τριτόκλιτα ἐπίθετα *ἀναλκής*, *εὐαλκής*, *μοναλκής*, *παναλκής*, *ὑπεραλκής*, ἅτινα δύνανται νὰ ὑποστηρίξωσι τὴν τριτόκλιτον κλίσιν τῶν κυρίων ὡς τὴν ὀρθοτέραν οὖσαν. Τὸν στίχ. 15 συνεπληρώσαμεν ὁδηγηθέντες ἐξ ἑτέρας ἐπιγραφῆς φερομένης ἐν τῇ Ἀρχαιολ. Ἐφημ. Ἀθην. 1884 σελ. 121 κ. ἑ. στίχ. 16. 20 καὶ 50 (=IG. VII, 417) «*Νικοκλῆς Νικάτα Λακεδαιμόνιος*». Ἡ δ' ἐπιγραφὴ αὕτη ἡ ἐν τῇ Ἀρχ. Ἐφημ. ὑπεδείχθη ἡμῖν ὑπὸ τοῦ κ. Β. Λεονάρδου, ᾧ καὶ χάριτας ὁμολογοῦμεν. Ἡ ἐπιγραφὴ φαίνεται οὖσα τοῦ δευτέρου πρὸ Χριστοῦ αἰῶνος.

9

. . . . ΝΙΑ . .
. . . . ΥΡΟΥΦΑΑΠΟ
. . . . . ΙΙΑΡΜΕΝΙΔΟΥΑΝΔΙΑΑΙ
. . . . ΚΟΥΤΟΥΠΑΥΣΑΝΙΟΥ
ΦΥΑΛΙΚΟΥ
. . . . ΤΡΟΣΑΠΟΛΥΣΙΜΑΧΟΥΤΟΥΦΕΡΞ
. . . . ΟΥΣΚΑΛΛΙΤΥΧΗΑΠΟΕΠΑΦΡΟ
. . ΙΤΟΥΤΟΥΜΑΕΟΣΝΕΙΚΗΑΠΟΖΩΣ.
. . . ΕΡΜΙΟΥΦΙΛΕΡΩΣΑΠΟ. . . . .
. . ΙΑΝΤΙΛΟΧΟ.ΕΠΑΦΡΟΔΙ. . . .
ЗΟΥΒ. . ΙΔΟΣΤΗΣΙΠΠΟΤΟΥΜΑΚΑΡ. . .
ΊΟΠΕΤΡΑΙΑΣΤΗΣΡΑΔΙΟΥΣΥΡΑΑΠΟ.
ΓΑΘΑΝΓΕΛΟΥΤΟΥΘΕΩΝΟΣΑΠΕΛ. .
ΘΕΡΟΥΕΛΠΙΣΑΠΟΑΓΑΘΟΚΛΕΑΣΤ. .
ΑΓΑΘΩΝΟΣ. . . ΙΤΩΝΙΟΥ. . ΙΛΗΜ. . .
ΟΝΑΠΟΚΡΑΤΕΙΝΟΥΤΟΥΚΛ. ΟΜΑΧΙ. .
ΠΑΜΦΙΛΟΣΑΠΟΑΛΕΞΑΝΔΡΟΥΤΟΥ .
ΒΙΟΤΟΥΦΙΛΟΥΜΕΝΗΑΠΟΓΟΡΓΟΥΤΟΥ
ΕΜΠΕΔΙΩΝΟΣΕΥΤ. ΧΙΣΑΠΟΟΡΟΑ. . .
ΤΟΥΔΗΜΟΧΑΡΟΥΣΒ. . ΟΥΔΕΜΑΑΠΟ
ΜΟΔΙΟΥΤΟΥΑΡΙΣΤΟΚΛΕΟΥΣ

νια
υ, Ῥούφα ἀπὸ
Π]αρμενίδου, Ἀνκία ἀ[πὸ

. . . .]κου τοῦ Παυσανίου
Φυαλίκου
Σώπα]τρος ἀπὸ Λυσιμάχου τοῦ Φερ[ε-
κράτ]ους, Καλλιτύχη ἀπὸ Ἐπαφρο-
δε]ίτου τοῦ Μάεος, Νείκη ἀπὸ Ζωσ[ί-
μου τοῦ] Ἑρμίου, Φιλέρως ἀπὸ . . . . .
τοῦ] Ἀντιλόχο[υ], Ἐπαφρόδ[ειτος ἀπὸ]
Β]ουβ[αλ]ίδος τῆς Ἱππότου, Μακαρ[ία ἀ-
π]ὸ Πετραίας τῆς Ῥαδίου, Σύρα ἀπὸ [Ἀ-]
γαθανγέλου τοῦ Θέωνος ἀπελ[ευ-]
θέρου, Ἐλπὶς ἀπὸ Ἀγαθοκλέας τ[ῆς]
Ἀγάθωνος [τοῦ] Ἰτωνίου, [Φ]ιλημ[άτι-]
ον ἀπὸ Κρατείνου τοῦ Κλ[ε]ομαχί[δου].
Πάμφιλος ἀπὸ Ἀλεξάνδρου τοῦ [Εὐ-]
βιότου, Φιλουμένη ἀπὸ Γόργου τοῦ
Ἐμπεδίωνος, Εὐτ[υ]χὶς ἀπὸ Ὀρθα[. . .
τοῦ Δημοχάρους, Β[αρ]ουδέμα ἀπὸ [Ἀρ-]
μοδίου τοῦ Ἀριστοκλέους.

Λίθος λευκὸς εὑρεθεὶς ἐγγὺς τῆς πλατείας τῆς Θέμιδος ἔχει μῆκος 0,66, πλάτος δὲ 0,49 καὶ πάχος 0,15. Εἶνε ἀποκεκρουμένος ἄνωθεν, εἶνε δὲ κατάλογος ἀπελευθέρων Ῥωμαϊκῶν χρόνων. Ἐν στίχῳ 3 γράφεται ΑΝΔΙΑ, ἀλλ' ἴσως εἶνε λάθος τοῦ χαράκτου ἀντὶ τοῦ ΑΝΑΙΑ. Ὄνομα *Φυάλικος* (στίχ. 5) εἶνε ἄγνωστον[1], εἶνε δὲ λίαν εὐδιάκριτον καὶ ἐν τῷ μέσῳ τῆς πλακὸς γεγραμμένον. Ἐν στίχῳ 8 ὑπάρχει ὄνομα κύριον κατὰ γενικὴν *Μάεος* ἴσως ἐξ ὀνομαστικῆς *Μάης*. Ἐν στίχ. 11 ὄνομα κύριον *Βουβαλὶς* εἶνε ἄγνωστον, ὑπάρχει δὲ μόνον ὡς προσηγορικόν. Ὄνομα δὲ *Β[αρ]ουδέμα* (στίχ. 20), οὗτινος πάντα τὰ στοιχεῖα καλῶς φαίνονται ἐν τῷ λίθῳ πλὴν τοῦ 2ου καὶ 3ου, εἶνε ἄγνωστον. Καθόλου δὲ ὁ λίθος εἶνε πολὺ ἀπεξεσμένος καὶ πολλαχοῦ τὰ γράμματα οὐδόλως φαίνονται. Νῦν ὑπάρχει ἐν τῷ Διδασκαλείῳ.

10

. . . . ϽΜΝ
. . . . .ΟΥΦΙΛΙΣΚϹ
. . . . .ϽΞΕΝΟΥΓΥ
. . . . .ΑΛΕΞΙΠΠΟ`
. . . . .ΝΛΟΥΤΟΥΠ
. . . . . .ΟΥΟΙΦ. . . . . . . ΠΗΛΕΥΘΕ
.ΩΣΘΑΙΚΑΙΔΕΔΩΚΟΤΕΣΤΗΠΟΛΕ.
ΤΑΓΕΝΟΜΕΝΑΤΗΣΑΠΕΛΕ. . . . . . .
ΣΕΩΣΔΙΚΒ⟨ΙΤΩΝΙΟΥΤΡΙ
ΤΗΕΥΒΙΟΤΟΥΤΟΔΕΥΤΕΡΟΝ
.ΗΝΟΔΟΤΙ.ΑΠΟΣΕΛΕΥΚΟΥΤΟ`
. . . . .ΑΝΔΡΑΣΤ.

. . . .[Θε](ο)μν[ήστου]
. . . . τ]οῦ Φιλίσκ(ο)[υ],
. . . . Φιλο]ξένου Γυ-
[ρτωνίου], ...Ἀλεξίππο[υ],
. . . . [Βαθύ?λ]λου τοῦ Π
. . . .ου οἱ φ[άμενοι ἀ]πηλευθε-
[ρ]ῶσθαι καὶ δεδωκότες τῇ πόλε[ι]
τὰ γενόμενα τῆς ἀπελε[υθερώ-]
σεως δ[ηνάρια] κβ⟨ Ἰτωνίου τρί-
τῃ· Εὐβιότου τὸ δεύτερον,
Ζ]ηνοδότ[η] ἀπὸ Σελεύκου το[ῦ]
. . . . ἄνδρας τ.

Λίθος λευκὸς εἰς τρία τεμάχια ὑπάρχων, οὗτινος τὸ τέταρτον οὐχ εὑρέθη, ἀποκεκρουμένος δὲ ἄνωθεν καὶ κάτωθεν ἔχει μῆκος 0,33, πλάτος δὲ 0,46 καὶ πάχος 0,07. Ἐνταῦθα ὑπάρχει καὶ ὁ μὴν *Ἰτώνιος*, ὅστις φέρεται καὶ ἐν ἄλλαις ἐπιγραφαῖς εὑρισκομέναις ἐν τῷ μουσείῳ Ἁλμυροῦ (ὅρα Bull. de Corr. Hell. τόμ. XV, p. 569, ἀρ. 14. Ἑβδομαδ. Ἐπιθεώρ. Νεολόγ. τόμ. Γ', σ. 984-986. 1013-16), ἔνθα «Στρατονίκα Στρατονίκου ἀπελευθερωθεῖσ' ἀπὸ Θε[ο]δότου ἔδωκε τὸ γενόμενον στατῆρας δεκαπέντε . . . *μηνὸς Ἰτωνίου*». Ὁ λίθος ὑπάρχει ἐν τῷ Διδασκαλείῳ, εἶνε δ' ἡ ἐπιγραφὴ τῶν Ῥωμαϊκῶν χρόνων. Τὸ δὲ ΚΒ⟨ = 22 1/2.

11

. . . . . .ΔΑΙ. . . . .
. . . . .ΙΙΑΛΟΥΕ. . . . .
.ωΤΙΟΝΗΑΠΗ. . . . .
.ΟΥΚΑΙΦΟΡΤΟΥΙ. . . . . . .
ΛΔΑΜΥΝΑΝΔΡC. . . . .
ΥΠΟΚΑΛΛΙCΤΡΑΤΟ. . . .
ΤωΝΟCΔΗΚΒ⟨ΜΘΕωΙ. . .
ΗΑΠΗΥΠΟΑΝΤΕΡωΤΟC. . .

. . . . .δ]κι. . . . . .
. [Βουπ?]άλου Ἐ. . . . ., [Ἐ-
ρ]ώτιον ἡ ἀπ[ηλευθερωμέν]η ὑπὸ . . . .

[1] Ἐὰν εἶνε κύριον, οὕτω τονιστέον, ὡς *Αἴνικος, Βούνικος, Γρήνικος, (Γράνικος), Δήνικος, Ἑλλάνικος, Δόμνικος, Κάϊκος, Κλείδικος, Νάϊκος, Νήρικος, Πούνικος* καὶ ἄλλα.

.ου καὶ Φορτου[νάτου δηνάρια]
λδ, Ἀμύνανδρ[ος . . . .
ὑπὸ Καλλιστράτο[υ τοῦ Ἀρίσ?]-
τωνος δη[νάρια] κβ´ ⟨ μθ´ Ἐμ[πεδὼ]
ἡ ἀπ[ηλευθερωμέν]η ὑπὸ Ἀντέρωτος

Λίθος λευκὸς ἔχων πλάτος 0,28, μῆκος δὲ 0,33 καὶ πάχος 0,07. Εὑρέθη ἐγγὺς τῆς πλατείας τῶν ἀνακτόρων τῆς Λαρίσης, προσήνεγκαν δ' αὐτὸν τῷ μουσείῳ οἱ ἀδελφοὶ Γκλαβάνη, εἶνε δ' ἀποκεκρουμένος ἄνωθεν, δεξιόθεν καὶ ἀριστερόθεν μέχρι τοῦ 5ου στίχου, ὧν δὲ κατάλογος ἀπελευθέρων ἀνήκει εἰς τοὺς Ῥωμαϊκοὺς χρόνους. Ἐν στίχῳ 3ῳ καὶ 8ῳ ὑπάρχουσι συμπεπλεγμένα τὰ γράμματα ΝΗ καὶ ΠΗ, τὸ δὲ «*ἀπηλευθερωμένη*» ἐν τοῖς αὐτοῖς στίχοις εἶνε συντετμημένον εἰς τὸ τριγράμματον ΑΠΗ. Τὸ δ' ἐν στίχῳ 5ῳ ΛΔ ἴσως εἶνε ἀριθμὸς δηναρίων.

12

. . . . Ν . . . . .
. . Ν C Є Β Α C Τ ⊂ . .
. \ Ꝛ Α Β Ι Κ Ο Ν Α Δ . . .
. Ι Є Ι Κ Η Τ Ο Ν Η . . . .
. . Ι C Є Π Ι Ш Є / . . . .
. . Η Ι Ο Υ Δ Α . . . . .
. . Ι Ο Υ Τ Ο Υ Є . . . .

[Λούκιον Σεπτί-
μιον Περτίνακα Σεου-
ῆρο]ν Σεβαστ(ό)[ν αὐτοκρά-
τορα Ἀ(ρ)αβικόν, Ἀδ[ιαβηνικὸν]
[ἀν]είκητον ἡ (τῶν δείνων)
[πόλ;]ις, ἐπιμε[ληθέντος]
Πομπ;]ηίου Δα. . . .
. . .ίου τοῦ Ἐ. . . .

Λίθος λευκὸς ἔχων μῆκος 0,61, πλάτος δὲ 0,41 καὶ πάχος 0,13 καὶ ἀποκεκρουμένος ἁπανταχόθεν μετηνέχθη εἰς τὸ Διδασκαλεῖον ἐκ τοῦ χωρίου Μπαξιλάρ, εἶνε δὲ ἡ ἐπιγραφὴ περὶ τὸ 195 μετὰ Χριστὸν ἀνατεθειμένη εἰς τὸν αὐτοκράτορα Σεπτίμιον Σεουῆρον Σεβαστόν, Ἀραβικόν, Ἀδιαβηνικὸν ἀνίκητον, περὶ οὗ ὅρα καὶ ὁμοίας ἐπιγραφὰς ἐν C. I. G. ἀριθ. 1320. 1618. 2878 καὶ 5891. Τὸ ἐν τῷ 3ῳ στίχῳ Ρ ὁ χαράκτης ἐχάραξε πλημμελῶς

13

. . . . Λ Ο . . .
. . . . Τ Υ Χ Ꞷ C . .
Δ Ι Ш Ν Α Ν Ο C .
Τ Υ Χ Ι Κ Ο ⊏ ɸ Ο Ρ Τ Ο Υ . .
Τ Ο Υ Τ Ο Υ ɸ Ο Ρ Τ Ο Υ Ν .
Τ Ο Υ

λο
τυχως
Δίωνα Νοσ. . .
Τυχικὸς Φορτου[νά-]
του τοῦ Φορτουν[ά-]
του.

Λίθος λευκὸς εὑρεθεὶς ἐν τῷ ναῷ τοῦ ἁγίου Ἀχιλλείου καὶ ἀποκεκρουμένος ἄνω καὶ κάτω καὶ δεξιόθεν ἔχει μῆκος 0,30, πλάτος δὲ 0,48 καὶ πάχος 0,06. Τὰ γράμματα τῶν τριῶν πρώτων στίχων εἶνε μικρότερα καὶ ἀπεξεσμένα καὶ δεικνύουσί πως ὅτι ἀνήκουσιν εἰς ἄλλον χρόνον ἢ εἰς ἄλλην ὑπόθεσιν, ἐπ' αὐτοῦ δὲ τοῦ λίθου ἐχαράχθησαν ὕστερον τὰ διὰ μειζόνων γραμμάτων «*Τυχικὸς Φορτου[νά]του τοῦ Φορτουν[ά]του*». Ὁ λίθος ἦτο ὡς ἐπιτύμβιος, ἀνήκει δὲ εἰς τοὺς μετὰ Χριστὸν χρόνους.

14

. . . \ ⊏ Τ Ι Θ Ε Μ Α Ι ⊏ . . .
. . / Ε Κ Α Ι ⊏ Ꞷ ◇ Ν Τ ʟ . .
. . ɴ Α Ε Ι Τ Ρ Ο ɸ Ι Μ ◇ Ν . . .
. . Τ ◇ Ν Π ◇ Λ Λ Α Π ◇ Θ ◇ Υ Ν . . .

. . .ας τίθεμαι σ. . . .
. . .ε καὶ σῶον τε. . .
. . .ν] ἀεὶ τρόφιμον. . . .
. . . τὸν πολλὰ ποθουν. . .

Ὁ λίθος λευκός, εἶνε δὲ ἀποκεκρουμένος ἁπανταχόθεν καὶ διῃρημένος εἰς δύο τεμάχια, εὑρέθη δ' ἐν τῇ οἰκίᾳ Περδικάρη οὔσῃ ἐγγὺς τοῦ ἁγίου Κωνσταντίνου, ἔχει δὲ μῆκος 0,24, πλάτος δὲ 0,34 καὶ πάχος 0,21. Νῦν δ' ὑπάρχει ἐν τῷ Διδασκαλείῳ καὶ εἶνε τῶν μετὰ Χριστὸν χρόνων, φαίνεται δ' ὢν ἔμμετρος. Τὸ Θ καὶ ɸ ἔχει τὸ στρογγύλον γωνιαῖον.

15

· · ΙΟΛΙLΙVΙΙLLΔΙΙΖΙΙΙVΙΣΙΧΛΛΞ
ΣΕΕΟΙΔΕΜΝΗΣΤΗΡΓΓΓΠΙΝΥΜΦΑΣΕΜΕΣΟ
C C
ΗΥΘΟΥΓΑΜΩΝΑΓ...ΟΓΑΡΧΡΟΝΟΣΟΥΔΕΝΟΝ
ΙΠΠΟΝΙΚΙΣΛ...ΠΙΙΡΑΜΑΕΠΟΙΕΙ
ΛΕΥΚΙΟΣΤΩ...ΩΧΑΙΡΕΙΝ

........λις ....
ὃ]ς σ'(ε) οἶδε[ν]· μνηστῆρ[ες ἐ]πὶ νύμφας ἐμέσο[υν σε]
ε]ὐθὺ γάμων ἀγ[αγέσθαι·] ὁ γὰρ χρόνος οὐδέν, ὅσ[ου γε]
Ἱππονικὶς Λ(◡ ◡ – ◡ ◡ –) π[ε]ίραμ'(α) ἐποίει.
Λεύκιος τ[ῷ τέκν]ῳ χαίρειν.

Λίθος ὑπογλαυκίζων καὶ ὢν ἐνῳκοδομημένος ἔν τινι τοῦ φρουραρχείου ἀποθήκῃ παρὰ τὸν Πηνειόν, ἀφῃρέθη ἐκεῖθεν καὶ μετηνέχθη εἰς τὸ Διδασκαλεῖον, εἶνε δὲ ἀποκεκρουμένος ἐπὶ τῶν γραμμάτων ἄνωθεν καὶ ὢν τῶν μετὰ Χριστὸν χρόνων ἔχει μῆκος 0,38, πλάτος δὲ 0,36 καὶ πάχος 0,09. Ἐν τῷ μέσῳ τῶν γραμμάτων ἔχει βάθυσμά τι ὁ λίθος γενόμενον διὰ σφυρίου. Ἔχει ἐν τῷ 2ῳ στίχῳ τριγράμματον σύμπλεγμα ἐκ τῶν γραμμάτων ΝΗΣ καὶ ΤΗΡ, ἐν δὲ τῷ 3ῳ ἐκ τοῦ ΜΩ καὶ ΟΣ καὶ ΔΕ καὶ ἐν τῷ 5ῳ ἐκ τοῦ ΟΣ. Εἶνε δ' ἔμμετρος ἡ ἐπιγραφὴ καὶ πολὺ μεταγενεστέρα, ὡς δεικνύει τὸ *ἐμέσουν* (= ἐμεσίτευον) καὶ τὸ *πείραμα*, καὶ ὁ χρόνος τῶν φωνηέντων ἐν αὐτῇ οὐδαμῶς τηρεῖται· διότι τὸ ΝΙ τοῦ *Ἱππονικὶς* καὶ τὸ ΡΑ τοῦ *πείραμα* λαμβάνονται ὡς βραχέα.

16

ΑΣΚΛΗΠΙΟΥ   Ἀσκληπιοῦ

Λίθος λευκὸς καὶ ἐνῳκοδομημένος ἔν τινι τοῦ Σκαλιώρα οἰκοδομήματι ἐν τῇ νέᾳ ἀγορᾷ «Βικτωρίᾳ». Ἔχει μῆκος 1,15, πλάτος δὲ 0,60 καὶ πάχος 0,38. Ἦν ἴσως βάθρον ἀγάλματος αὐτοῦ. Τὰ γράμματα εἶνε τῶν πρὸ Χριστοῦ χρόνων.

17

ΑΤΟ

Λίθος λευκὸς καὶ ὀγκώδης, εἶνε δ' ἀποκεκρουμένος δεξιόθεν καὶ ἔχει μῆκος 0,65, πλάτος δὲ 0,64, πάχος δέ, ἔνθα εἶνε καὶ τὰ γράμματα, 0,23. Τὰ γράμματα ἔχουσι μέγεθος 0,06. Ὀλίγος...

18

ΠΡΩΤΟΓΕΝΗΣ   Πρωτογένη[ς]

Λίθος λευκὸς ἔχων κίονας ἑκατέρωθεν καὶ βάθυσμα μετὰ γείσου, ἐφ' οὗ ἡ ἐπιγραφή, ἀλλ' ἀποκεκρουμένος δεξιόθεν, κάτωθεν καὶ ἀριστερόθεν, ἔχει μῆκος 0,33, πλάτος δὲ 0,21 καὶ πάχος 0,10. Εὑρέθη μεταξὺ ἄλλων λίθων, ὅθεν μετηνέχθη εἰς τὸ Διδασκαλεῖον.

19

...ΔΟΥΡΕΙΟΣ...

Ὁ λίθος λευκὸς καὶ ἀποκεκρουμένος δεξιόθεν, ἀριστερόθεν καὶ κάτωθεν. Ὑπὸ τὰ γράμματα ἔχει βάθυσμα, ὑπεράνω δ' αὐτῶν ὑπάρχει ἀέτωμα μετὰ στρογγύλου κοιλώματος. Τὰ γράμματα κεῖνται κατὰ τὸ μέσον τοῦ ἀετώματος. Ὁ λίθος εὑρέθη ἐν τῷ ναῷ τοῦ ἁγίου Ἀχιλλείου, ὅθεν μετηνέχθη εἰς τὸ Διδασκαλεῖον, καὶ ἔχει μῆκος 0,47, πλάτος δὲ 0,20 καὶ πάχος 0,13. Εἶνε δὲ ἡ ἐπιγραφὴ τῶν πρὸ Χριστοῦ χρόνων καὶ = «[Ἀπολλοδ]ούρειος» ἢ «[Διοδ]ούρειος», κτλ.

20

ΦΙΛΟΞΕΝΙΔΑΣ. ΦΙΛΟΞΕΝΕΙΟΣ

Φιλοξενίδας. Φιλοξένειος

Λίθος λευκὸς ἐπιτύμβιος εὑρεθεὶς ἐν τῷ ναῷ τοῦ ἁγίου Ἀχιλλείου κατὰ τὴν πλακοστρωσίαν αὐτοῦ μετὰ τῶν γραμμάτων πρὸς τὴν γῆν ἐστραμμένων. Ὑπεράνω τῶν γραμμάτων ὑπάρχει γεῖσον, ὑπεράνω δ' αὐτοῦ ἀνάγλυπτα κοσμήματα, κάτωθεν δὲ τῶν γραμμάτων δύο ῥόδακες. Ὁ λίθος ὢν ἀποκεκρουμένος ἄνω καὶ κάτω ἔχει μῆκος 0,67, πλάτος δὲ 0,52 καὶ πάχος 0,13. Ἡ ἐπιγραφὴ οὖσα νῦν ἐν τῷ Διδασκαλείῳ φαίνεται οὖσα τῶν πρὸ Χριστοῦ χρόνων.

21

ΘΕΝΟCΟΥCΑΤCΕ..ΚΑΛΕ
.ΝΤΩ ΩCΝΕΟΝΑΝΘΟC

.ωΡΗCΠΑΝΤΟΘΑΛΟΥCΠΡΩΤΟ
.ΑΝΗΚΑΛΥΚΩΝΚΑΙΜΕΛΛΟΥ
..ΓΑΜΩΔΕΚΑΠΕΝΤΑΕΤΗC
ΜΕΙΓΝΥCΘΑΙΕΝΦΘΙ
ΜΕΝΟΙCΚΕΙΜΑΙΥΠΝΟΝ
ΕΧΟΥCΑΜΑΚΡΟΝ
ΜΗΤΡΟΠΟΛΙCΛΕΟΝΤΩ
ΤΗΙΔΙΑΘΥΓΑΤΡΙΜΝΕΙΑC
ΧΑΡΙΝΗΡΩCΧΡΗCΤ.
ΧΑΙΡΕ

[Παρ]θένος οὖσα τ[έθεικ]α Λε-
[ο]ντῶ ὡς νέον ἄνθος
[ὥ]ρης παντοθαλοῦς πρωτο-
[φ]ανῆ καλύκων καὶ μέλλου-
[σα] γάμῳ δεκαπενταετὴς
μείγνυσθαι ἐν φθι-
μένοις κεῖμαι ὕπνον
ἔχουσα μακρόν.
Μητρόπολις Λεοντῷ
τῇ ἰδίᾳ θυγατρὶ μνείας
χάριν· ἥρως χρηστ[ή]
χαῖρε

Λίθος ὑπογλαυκίζων καὶ ἀποκεκρουμένος ἄνωθεν καὶ εἰς δύο διῃρημένος τεμάχια εὑρέθη ἐν Σουφλαρίοις, ὅθεν μετηνέχθη εἰς τὸ Διδασκαλεῖον, ἔχει δὲ μῆκος 0,99, πλάτος δὲ 0,53 καὶ πάχος 0,12. Ἐν στίχῳ 4ῳ ὑπάρχει σύμπλεγμα ἐκ τριῶν γραμμάτων ΝΗΚ καὶ ΝΚ, ἐν δὲ τῷ 2ῳ καὶ 10ῳ ἐκ τοῦ ΝΕ καὶ ἐν τῷ 5ῳ καὶ 11ῳ ἐκ τοῦ ΤΗ καὶ ΝΗ. Ἐν τῇ ἐπιγραφῇ ταύτῃ τὸ *Μητρόπολις* εἶνε ὄνομα γυναικός, ὅπερ ἀλλαχοῦ εὑρίσκεται μόνον ὡς ὄνομα πόλεως, τὸ δὲ ὄνομα τῆς θυγατρὸς αὐτῆς εἶνε *Λεοντώ*, ὅπερ ἐν στίχῳ 9ῳ κατὰ δοτικὴν πτῶσιν ἀντὶ τοῦ *Λεοντοῖ* σχηματίζεται *Λεοντῷ*, πρβλ. καὶ ἐν Κρητ. ἐπιγρ. δοτικὴν *Λατῷ* (C. I. G. 2554. Comparetti Mus. Ital. I, 141). Εἶνε δὲ ἡρωελεγεῖον ἔχον ὧδε·

[Παρ]θένος οὖσα τ[έθεικ]α Λεοντὼ ὡς νέον ἄνθος
[ὥ]ρης παντοθαλοῦς πρωτο[φ]ανῆ καλύκων
καὶ μέλλου[σα] γάμῳ δεκαπενταετὴς μείγνυσθαι
ἐν φθιμένοις κεῖμαι ὕπνον ἔχουσα μακρόν.
Μητρόπολις Λεοντῷ
τῇ ἰδίᾳ θυγατρὶ
μνείας χάριν.

Ἐν τῷ δευτέρῳ στίχῳ πρὸ τῆς συλλαβῆς ΡΗΣ ὅτι ἀπαιτεῖται μακρὰ συλλαβὴ τὸ μέτρον δεικνύει. Ἀντὶ δὲ τοῦ «*ὥρης*» (=ἀνοίξεως), ὅπερ ἡμεῖς ἐγράψαμεν, ἴσως ἄλλος τις ἤθελε προτιμήσῃ νὰ γράψῃ «*κούρης*». Ἡ ἐπιγραφὴ δέν μοι φαίνεται ἀρχαιοτέρα τοῦ τρίτου μετὰ Χριστὸν αἰῶνος, ὡς δεικνύει ἡ λέξις *πρωτοφανὴς* καὶ *δεκαπενταετής*, ἀλλ᾽ ἔτι μεταγενεστέρα. Δὲν συνεπληρώσαμεν δὲ «*τ[έθνηκ]α*», οὗ ἡ ἔννοια δηλοῦται διὰ τοῦ 4ου στίχου, ἀντὶ τοῦ «*τ[έθεικ]α*» διὰ τὸ ἀντικείμενον «*πρωτοφανῆ καλύκων*», δι᾽ οὗ πιθανῶς θέλει νὰ δηλώσῃ προτέλειά τινα, ἐκτὸς ἐὰν νομισθῇ ὅτι ὁ χαράκτης κακῶς ἐχάραξε «*πρωτοφανῆ* ἀντὶ τοῦ *πρωτοφανῶν*».

22

ΤΕΤΡΑΕΤΗΣΩΝΕΛΙΠΟΝ
ΗΛΙΟΥΤΟΓΛΥΚΥΦΕΝΓΟΣ
ΤΡΥΦΩΝΙΑΝΟΣΔΕΚΑΛΟΥΜ/
.ΛΛΟΥΣΚΑΙΦΡΕΝΩΝΕ
...ΤΟΓΕΡΑΓΚΑ. Γ^

τετραετὴς ὢν ἔλιπον
ἡλίου τὸ γλυκὺ φέγγος,
Τρυφωνιανὸς δὲ καλοῦμ[αι]
[κά]λλους καὶ φρενῶν ἔ-
[χων] τὸ γ[έ]ρα[ς]· κα[ὶ] γ[ὰρ]

Λίθος λευκὸς μετ᾽ ἀνθεμίου ἄνωθεν καὶ ἀποκεκρουμένος κάτωθεν μετὰ τὰ γράμματα, εὑρέθη ἐν τῇ νέᾳ ἀγορᾷ «τῇ Βικτωρίᾳ», ὅθεν μετηνέχθη εἰς τὸ Διδασκαλεῖον, καὶ ἔχει μῆκος 0,69, πλάτος δὲ 0,55 καὶ πάχος 0,15. Ἐν τῷ 1ῳ καὶ 2ῳ στίχῳ ὑπάρχει σύμπλεγμα διγράμματον ἐκ τῶν γραμμάτων ΝΕ καὶ ΝΓ καὶ τοῦ ΗC. Ἡ ἐπιγραφὴ εἶνε τῶν μετὰ Χριστὸν χρόνων.

23

..ΙΚΤΗΣΙΣ
..ΩΣΙΠΑΤΡΟΥ

[Ἐπ]ίκτησις
Σ]ωσιπάτρου

Λίθος λευκὸς εὑρεθεὶς ἐν τῷ ναῷ τοῦ ἁγίου Ἀχιλλείου, ἀποκεκρουμένος δ᾽ ἄνωθεν, ἀριστερόθεν καὶ κάτωθεν ἔχει μῆκος 0,35, πλάτος 0,45 καὶ

πάχος 0,19. Ὑπεράνω τῆς ἐπιγραφῆς ἦσαν ἀνάγλυπτοι εἰκόνες, ἀλλ' αὗται νῦν εἶνε ἀποκεκρουμέναι, σῴζονται δὲ μόνον νῦν πόδες κυνὸς καὶ ἀνθρωπίσκος δεξιόθεν. Ἡ ἐπιγραφὴ νῦν εὑρίσκεται ἐν τῷ Διδασκαλείῳ καὶ εἶνε τῶν μετὰ Χριστὸν χρόνων.

24

. . . . ΚΑ . . . . [Φυλά?]κα

. . . . ΓΟΚΙ . . . .

Λίθος λευκὸς καὶ ἁπανταχόθεν ἀποκεκρουμένος, ὑπεράνω δὲ τῆς ἐπιγραφῆς ἔχων γεῖσον μετ' ἀετώματος, οὗ τινος μικρὸν μέρος σῴζεται, ἔχει μῆκος 0,37 καὶ πλάτος 0,39 καὶ πάχος 0,18. Νῦν μετενεχθεὶς ἐκ τοῦ ναοῦ τοῦ ἁγίου Ἀχιλλείου, ἔνθα εὑρέθη, ὑπάρχει ἐν τῷ Διδασκαλείῳ, εἶνε δὲ τῶν μετὰ Χριστὸν χρόνων.

24

ΕΠΙΚΑΡΠΙΑ
ΣΩΤΑΤΩΙΔΙ
ΩΑΔΕΔΦΩ
ΜΝΗΜΗΣ
ΧΑΡΙΝ

Ἐπικαρπία
Σώτᾳ τῷ ἰδί-
ῳ ἀδε(λ)φῷ
μνήμης
χάριν.

Λίθος λευκὸς ἀποκεκρουμένος κάτωθεν καὶ ἔχων μῆκος 0,23 καὶ πλάτος 0,23 καὶ πάχος 0,10 εὑρέθη ἔν τινι οἰκίᾳ παρὰ τὴν νομαρχίαν, ὅθεν μετηνέχθη εἰς τὸ Διδασκαλεῖον, κατὰ λάθος δὲ ὁ χαράκτης ἐν τῷ 3ῳ στίχῳ ἐχάραξεν «*ἀδεδφῷ*» ἀντὶ τοῦ «*ἀδελφῷ*». Ἡ ἐπιγραφὴ εἶνε τῶν μετὰ Χριστὸν χρόνων.

26

. . . . ΑΕΠΙΤΥΝΧΑ
. . ΟΝΕΑΥΤΗΣΑΝΑ
. . ΙΑΣΧΑΡΙΝ

[Μαρκί?]α Ἐπιτύνχα-
[νον τὸ]ν ἑαυτῆς ἀνδ-
[ρα μνε]ίας χάριν

Λίθος λευκὸς ἀποκεκρουμένος ἄνωθεν καὶ ἀριστερόθεν καὶ κάτωθεν. Ὑπὸ τὰ γράμματα ὑπάρχει βάθυσμα, ἐν ᾧ ὑπάρχει ἀνάγλυπτος κεφαλή. Ὁ λίθος εὑρεθεὶς ἐν τῷ ναῷ τοῦ ἁγίου Ἀχιλλείου ἀνακαινιζομένῳ, ὅθεν μετηνέχθη εἰς τὸ Διδασκαλεῖον, ἔχει μῆκος 0,37, πλάτος δὲ 0,36 καὶ πάχος 0,12 καὶ εἶνε τῶν μετὰ Χριστὸν χρόνων. Ὁ χαράκτης ἐσφαλμένως ἐχάραξεν ΑΝΑ ἀντὶ τοῦ ΑΝΔ = ἄνδ[ρα. Ἐν τῷ 2ῳ στίχῳ ὑπάρχει σύμπλεγμα ἐκ τῶν γραμμάτων ΤΗ. Συνεπληρώσαμεν δὲ «*Ἐπιτύνχα[νον*» καὶ οὐχὶ «*Ἐπιτυνχά[νοντα[*»· διότι καὶ ἐν ἑτέρᾳ ἐμμέτρῳ ἐπιγραφῇ Λαρισαϊκῇ φέρεται τὸ ὄνομα *Ἐπιτύνχανος* διὰ τοῦ Ν καὶ οὐχὶ διὰ τοῦ Γ (Mittheilung. 1886 σ. 451, ἀρ. 2, στίχ. 4).

27

. . . . . ΣΕΧΩΙΣ .
. . . ΑΝΟΝΧΑΛΕΙΗ
. . ΕΝΙΝΟΥΣΩ

. . . . ς ἔ[χ]οι[ς] . .
. . [Ἄρχ?χ]νον Χαλεί(η)
. . . . . . ἐνὶ νούσῳ.

Λίθος ὑπογλαυκίζων καὶ ἀποκεκρουμένος ἄνωθεν τῶν γραμμάτων καὶ ἀριστερόθεν παρ' αὐτά. Ὑπὸ τὰ γράμματα ὑπάρχει ἱππεὺς μετὰ χλαμύδος ἐξηνεμωμένης. Ὁ λίθος εὑρεθεὶς ἐν τῷ ναῷ τοῦ ἁγίου Ἀχιλλείου, ὅθεν μετηνέχθη εἰς τὸ Διδασκαλεῖον, ἔχει μῆκος 0,84 καὶ πλάτος 0,47 καὶ πάχος 0,06, εἶνε δὲ τῶν μετὰ Χριστὸν χρόνων. Ἡ ἐπιγραφὴ ἦν ἔμμετρος, πόλις δὲ ***Χαλία*** ὑπάρχει ἐν Βοιωτίᾳ, ἀλλ' οὐχὶ ***Χαλείη***, φέρεται δ' ὅμως καὶ ***Χαλειεὺς*** (C. I. G. 1567, 6. Mittheilung. 1882 p. 499, 1, στίχ. 5) καὶ ***ἐγ Χαλείῳ*** (C. I. G. 1607, 5).

28

ΕΡΩΣΟΛΥΜΠΙΧΟΥ
ΚΑΙΛΑΡΙΣΗΣΑΠΕΛΕΥΘΕΡΕ·
ΗΡΩΣΧΡΗΣΤΕΧΑΙΡΕ

Ἔρως Ὀλυμπίχου
καὶ Λαρίσης ἀπελεύθερε·
ἥρως χρηστὲ χαῖρε.

Λίθος ὑπογλαυκίζων καὶ ὑπεράνω μὲν τῶν γραμμάτων ἔχων βάθυσμα εἰς ὀξὺ ἀπολῆγον, κάτω δ' αὐτῶν Ἑρμῆν καὶ ἔμβολον εὑρέθη ἐν τῷ ναῷ τοῦ ἁγίου Ἀχιλλείου, ὅθεν μετηνέχθη εἰς τὸ Διδασκαλεῖον. Ὁ λίθος ἔχει μῆκος 0,77 καὶ πλάτος 0,43 καὶ πάχος 0,09. Ἐνταῦθα τὸ ὄνομα *Λάρισα* εἶνε ὄνομα γυναικός. Ἡ ἐπιγραφὴ εἶνε τῶν μετὰ Χριστὸν χρόνων.

29

ΓΑΙΟϹΙΟΥΛΙΟϹ
ЄΠΙΚΤΗΤΟϹΖѠϹΙΜѠ
ΜΝΗΜΗϹΧΑΡΙΝ
ΤЄΚΝѠ
ΧΑΙΡЄΤЄ ΖѠ

Γάιος Ἰούλιος
Ἐπίκτητος Ζωσίμῳ
μνήμης χάριν
τέκνῳ.
Χαίρετε. ζῶ.

Λίθος ὑπογλαυκίζων καὶ εὑρεθεὶς ἐν τοῖς Σουφλαρίοις Λαρίσης, ὅθεν μετηνέχθη εἰς τὸ Διδασκαλεῖον, ἔχει ὑπεράνω τῶν γραμμάτων προτομὴν ἀνάγλυπτον ἀνδρὸς κακῆς τέχνης, ἀπολήγει δὲ εἰς ὀξὺ καὶ ἔχει μῆκος 0,86 καὶ πλάτος 0,35 καὶ πάχος 0,12. Ἡ ἐπιγραφὴ ἀνήκει εἰς τοὺς μετὰ Χριστὸν χρόνους. Ὁ χαράκτης ἦν ἀμαθὴς καὶ ἀνεπιτήδειος· διότι προέταξε τὸ «*μνήμης χάριν*» τοῦ «*τέκνῳ*».

30

. . . . . . Ε Μ Α Ν . . . .
. . . . ΧΑΡΙΝΕΤѠ. . . .
. . . ΟΝΑΤΟΝΥΙΟΝΜΙ .
.ΙΝΕΤѠΝ Θ ΗΡѠΕ.
ΧΛΙΡΕΤΕ

. . . . . .]εμαν. . . .
[μνείας] χάριν ἐτῶ[ν . .
. . . .]ονα τὸν υἱὸν μ[νείας
χάρ]ιν ἐτῶν θ΄. ἥρωε[ς]
χαίρετε.

Λίθος λευκὸς ἀποκεκρουμένος ἄνω, δεξιόθεν καὶ ἀριστερόθεν καὶ ἔχων ὑπὸ τὰ γράμματα ἔφιππον ἀποκεκρουμένον εὑρέθη ἐν τῷ ναῷ τοῦ ἁγίου Ἀχιλλείου, ὅθεν μετηνέχθη εἰς τὸ Διδασκαλεῖον, ἔχει δὲ μῆκος 0,35 καὶ πλάτος 0,36 καὶ πάχος 0,09. Ἐλησμονήθη ὑπὸ τοῦ χαράκτου ἡ ὁριζόντιος γραμμὴ τοῦ Α ἐν τῷ *χαίρετε*. Ἡ ἐπιγραφὴ ἀνήκει εἰς τοὺς μετὰ Χριστὸν χρόνους. Ἐν τῷ 2ῳ καὶ 4ῳ στίχῳ ἔχει σύμπλεγμα ἐκ τῶν γραμμάτων ΝΕ, ἐν δὲ τῷ 4ῳ ἐκ τῶν γραμμάτων ΩΝ καὶ ΗΡ.

31

. Ε Υ Κ Ι Ο Σ Δ Ε Κ Μ Ι Ο Σ /
. . Υ Κ Ι Ο Υ Ι Ο Σ Ο Υ Ε Λ Ι Ν Δ
\ Σ Σ Ο Σ Λ Ε Υ Κ Ι Ε Δ Ε Κ
Μ Ι Ε Λ Ε Υ Κ Ι Ο Υ Ο Υ Ε Λ Ι Ν
\ Α Π Ε Λ Ε Υ Θ Ε Ρ Ε Μ Ε Δ Μ
Ε Η Ρ Ω Σ Χ Ρ Η Σ Τ
Ε Χ Α Ι Ρ Ε

[Λ]εύκιος Δέκμιος [Λ
ε]υκίου [υ]ἱός, Οὐελ'νδ-
[α]ς σός. Λεύκιε, Δέκ-
[μ]ιε Λευκίου, Οὐελίν[δ-
α] ἀπελεύθερε, Μέδ[μ-]
ε. ἥρως χρηστ-
ὲ χαῖρε.

Λίθος λευκὸς ἀποκεκρουμένος μικρὸν δεξιόθεν καὶ ἀριστερόθεν καὶ ἔχων μῆκος 0,52 καὶ πλάτος 0,45 καὶ πάχος 0,10 εὑρέθη ἐν τῷ ναῷ τοῦ ἁγίου Ἀχιλλείου, ὅθεν μετηνέχθη εἰς τὸ Διδασκαλεῖον ἡ Ῥωμαϊκῶν χρόνων αὕτη ἐπιγραφή. Τὸ *Οὐελίνδας* εἶνε ὄνομα ἄγνωστον. Ὄνομα δὲ *Δέκμιος*, ὅπερ ἐγένετο κατὰ μετάθεσιν ἐκ τοῦ *Δέκιμος* ἢ ἐκ τοῦ *Δέκμος* φερομένου μετὰ τοῦ ιος, δὲν μνημονεύεται ἐν τοῖς Λεξικοῖς. Ἴσως καὶ τὸ ἐν στίχῳ 5ῳ ὄνομα *Μέδμος*, ὅπερ δὲν φέρεται ἐν τοῖς Λεξικοῖς, ἐγένετο κατὰ συγκοπὴν ἐκ τοῦ φερομένου *Μέδιμος*, ὡς ἐκ τοῦ *Δέκιμος* τὸ *Δέκμος*, φέρεται δὲ τὸ θηλυκὸν *Μέδμα*.

32

. . . . .ΜϹΧΑΡΙΝ
. . . ΚΝΟΝΜΟΥϹΙΚΟΝ
. . ѠΝΔΟΙѠ
. . Ϲ ΧΡΗϹΤΕ
ΧΑΙΡΕ

. . . . . μ[νεία]ς χάρι[ν
τέκ]νον Μουσικό[ν
ἐτῶ]ν δοίω·
[ἥρω]ς χρηστὲ
χαῖρε.

Λίθος λευκὸς ἀποκεκρουμένος ἄνω καὶ ἀριστερόθεν εὑρέθη ἐν τῷ ναῷ τοῦ ἁγίου Ἀχιλλείου, ὅθεν μετηνέχθη εἰς τὸ Διδασκαλεῖον, ἔχει δὲ μῆκος 0,45 καὶ πλάτος 0,42 καὶ πάχος 0,19. Τὸ ΔΟΙΩ νομίζω ὅτι εἶνε ὄνομα ἀριθμητικὸν ἀντὶ τοῦ *δύο*, ἂν μάλιστα συμπληρωθῇ, ὡς συνεπληρώθη διὰ τοῦ *ἐτῶν*. Ἡ ἐπιγραφὴ τῶν μετὰ Χριστὸν χρόνων φαίνεται οὖσα καὶ οὐχὶ ἀρχαιοτέρα τοῦ τρίτου μετὰ Χριστὸν αἰῶνος.

33

LA
ΑΙΛΙΑϹΑΛΕΙΞΑΝΔ
ΡΑΓ

λα
Αἰλίας Ἀλειξάνδ-
ρα[ς]

Λίθος λευκὸς ἔχων μῆκος 1,15 καὶ πλάτος 0,72 καὶ πάχος 0,25 εὑρέθη ἐν τῇ παρὰ τὸ θέατρον τῆς Λαρίσης χώρᾳ καὶ εἶνε ἐνῳκοδομημένος ἐν τῇ φλιᾷ τῆς οἰκίας τοῦ Νικολάου Καϊμάκη ὑπαρχούσης ἐν τῇ ἀκροπόλει. Τὸ μέγεθος τῶν γραμμάτων εἶνε 0,10. Ὁ χαράκτης ἐχάραξε κατὰ λάθος *Ἀλειξάνδρας*, ἔνθα καὶ τὸ Σ ἀφῆκεν ἀτελὲς ὡς Γ ἀντὶ τοῦ ⊏ ἢ τοῦ C, ὕστερον δ' ἐγράφη ὑπεράνω τὸ ΛΑ διὰ τοῦ Ῥωμαϊκοῦ L, ἵνα ἀναγνωσθῇ *Ἀλαιξάνδρας* = Ἀλεξάνδρας. Ἡ ἐπιγραφὴ εἶνε τῶν μετὰ Χριστὸν χρόνων, πιθανῶς δὲ οὐχὶ ἀρχαιοτέρα τοῦ δευτέρου μετὰ Χριστὸν αἰῶνος

34

	Ν
ΛΑ	⁊Ω⊏
ΤΟΝ⊏	ΔΙΟ
ΟΙΚΕ	ΤΗΝ
ΚΚΤ	ΩΝ
ΕΑΥ	ΤΟΥ
ΜΝΕ	ΙΑ⊏
Λ	ΡΙΝ

	ν	
Λα[. . .]	[Ζ]ώσ[ιμο]	Λα[. . . [Ζ]ώσ[ιμο]ν
τὸν ε	[ί]διο[ν]	τὸν ε[ἴ]διο[ν]
οἰκέ	την	οἰκέτην
[ἐ]κκτ	ῶν	ἐκκ τῶν
ἑαυ	τοῦ	ἑαυτοῦ
[μ]νε	ίας	[μ]νείας
[χά]	ρι[ν]	[χά]ρι[ν]

Λίθος ὑπογλαυκίζων καὶ ἔχων μῆκος 0,65 καὶ πλάτος 0,48 καὶ πάχος 0,14 εὑρέθη ἐν τῷ ναῷ τοῦ Ἁγίου Ἀχιλλείου, ὅθεν μετηνέχθη εἰς τὸ Διδασκαλεῖον. Ὑπεράνω τῶν γραμμάτων ὑπάρχει ἔφιππος, οὗ τινος σῴζεται μόνον μέρος τοῦ ἵππου, οὗ κάτωθεν ὑπάρχουσι δύο κύνες κυνηγετικοί, ἐν τῷ μέσῳ δὲ τῶν γραμμάτων ὑπάρχει ἀνάγλυπτος εἰκὼν γυναικὸς οὐχὶ καλῆς τέχνης. Σημειωτέα δ' εἶνε τὸ *ἴδιος* γραφόμενον *εἴδιος*, δι' οὗ δεικνύεται ἡ προφορὰ τοῦ ΕΙ ὡς Ι, καὶ ἡ γραφὴ τῆς προθέσεως ΕΚ διὰ διττοῦ Κ, ἡ ἐκφορὰ δ' αὕτη γίνεται καὶ ἐν Ἀττικαῖς ἐπιγραφαῖς, «*ἐκκ τοῦ*» (δ'-γ' αἰῶνος π. Χ.) καὶ «*ἐκκ τῶν*» (284 π. Χ.). Ὅρα Meisterhans Gr. 2 p. 81, § 40, 2. Ἡ ἐπιγραφὴ εἶνε τῶν μετὰ Χριστὸν χρόνων καὶ οὐχὶ ἀρχαιοτέρα τοῦ δευτέρου μετὰ Χριστὸν αἰῶνος.

35

. . Δ . . . .
. . ϽC . . . .
. . ΤΟΝ . . .
ΗΡΩ

Λίθος λευκὸς καὶ ἀποκεκρουμένος ἁπανταχόθεν, οὗ σῴζονται μόνον τὰ γράμματα ταῦτα καὶ δεξιόθεν αὐτῶν τὰ ὀπίσθια ἵππου καὶ ἡ χλαμὺς ἱππέως ἐξηνεμωμένη, ἔχει μῆκος 0,17 καὶ πλάτος 0,12 καὶ πάχος 0,07. Εὑρέθη ὁ λίθος μεταξὺ ἄλλων λίθων ἔν τινι ὁδῷ, ὅθεν μετηνέχθη εἰς τὸ Διδασκαλεῖον.

36

ΙΡΩC	[ἥ]ρως
ΧΑΙΡΕ	[χ]αῖρε

Λίθος λευκὸς ὑπεράνω τῶν γραμμάτων ἀποκεκρουμένος, ὑπ' αὐτὰ δ' ἔχων ἀνάγλυπτον ἱππέα μετὰ χλαμύδος ἐξηνεμωμένης καὶ ἵππον καὶ ὑπ' αὐτὸν χθόνιον Ἑρμῆν, εὑρέθη ἐν τῷ ναῷ τοῦ ἁγίου Ἀχιλλείου, ὅθεν μετηνέχθη εἰς τὸ Διδασκαλεῖον, ἔχει δὲ μῆκος 0,78 καὶ πλάτος 0,60 καὶ ὕψος 0,17.

37

. . I S E R A P I A P . .
. . \ D R I A N V B . .
. . O V E N E R I . .
. . S I S I D I S . .
. . V N C I A E Q
. . N I E O R
. . A B V S Q
. . . I S N V
. . S Q V N I
. . . L I V S
. . . . V

Λίθος λευκὸς καὶ ἀποκεκρουμένος δεξιόθεν ὀλίγον κατὰ τοὺς 4 πρώτους στίχους καὶ ἀριστερόθεν καὶ ἄνωθεν ὑπεράνω τῶν γραμμάτων καὶ κάτωθεν παρ' αὐτὰ ἔχει μῆκος 0,62 καὶ πλάτος 0,22 καὶ πάχος 0,18, εὑρέθη δ' ἐν τῇ νέᾳ ἀγορᾷ, ὅθεν μετηνέχθη εἰς τὸ Διδασκαλεῖον. Ἡ Λατινικὴ αὕτη ἐπιγραφὴ καλῶς ὑφ' ἡμῶν ἀντιγραφεῖσα ἂς ἀναγνωσθῇ καὶ συμπληρωθῇ ὑπ' ἄλλων ἐπιτηδειοτέρων.

Ἐν Λαρίσῃ Ἰουλίου ἀρχομένου 1903.

ΓΕΩΡΓΙΟΣ Δ. ΖΗΚΙΔΗΣ

ΑΤΤΙΚΟΝ ΑΓΓΕΙΟΝ ΜΕΤΑ ΠΑΡΑΣΤΑΣΕΩΣ ΠΟΜΠΗΣ ΓΑΜΟΥ

(Πίναξ 6-7).

Ὀφείλω νὰ ἐκφράσω πρὸς τὸν κ. Β. Στάην θερμὰς εὐχαριστίας, διότι εἰς αὐτὸν ὀφείλω τὴν τιμὴν τῆς δημοσιεύσεως τοῦ ἐπὶ τοῦ πίνακος 6 εἰκονιζομένου ὡραίου ἀγγείου.

Τὸ ἀγγεῖον τοῦτο, κρατὴρ ἐρυθρόμορφος ἐλευθέρου ῥυθμοῦ, εὑρέθη ἐν Τανάγρᾳ καὶ ἠγοράσθη διὰ τὸ Ἐθνικὸν Μουσεῖον (ὕψ. 0,29. Διάμ. 0,26). Περιεγράφη διὰ βραχέων ἐν τοῖς *Πρακτικοῖς* 1889 σ. 69 καὶ ὀλίγον λεπτομερέστερον ὑπὸ τοῦ Couve (Catalogue № 1341), ἀλλὰ καὶ αἱ δύο αὗται περιγραφαὶ εἶνε ἀνεπαρκεῖς, ὡς παραλείπουσαι μίαν σπουδαιοτάτην λεπτομέρειαν.

Ἡ ὑπὸ τοῦ Couve (Catalogue πίναξ XXV) δημοσιευθεῖσα φωτογραφία τοῦ ἀγγείου χρησιμεύει μόνον, ὅπως δείξῃ τὴν μορφὴν τοῦ ἀγγείου, διότι ἐπὶ ταύτης δὲν φαίνεται ἀκριβῶς ἡ μοναδικὴ ἐκείνη λεπτομέρεια, ἥτις ἀξίζει ὅλως ἰδιαιτέρως νὰ σημειωθῇ καὶ νὰ ἐξετασθῇ μετὰ πολλῆς προσοχῆς.

Ἡ ἐπὶ τῶν πλευρῶν τοῦ ἀγγείου ἐξελισσομένη παράστασις ἀπεικονίζει πρᾶξιν ληφθεῖσαν ἐκ τῶν τελετῶν τοῦ γάμου, καὶ δὴ ἀκριβέστερον τὴν μετάβασιν τῆς νύμφης εἰς τὴν οἰκίαν τοῦ γαμβροῦ κατὰ τὴν ἑσπέραν τῶν γάμων, *τὴν τῆς νύμφης μέθοδον* [1].

Μετὰ τὸ γαμικὸν συμπόσιον, ὅπερ ἐγίνετο ἐν τῇ οἰκίᾳ τοῦ πατρὸς τῆς νύμφης, μετεφέροντο οἱ νεόγαμοι εἰς τὴν οἰκίαν τοῦ γαμβροῦ συνοδευόμενοι ὑπὸ μεγάλης πομπῆς. Ἡ ἐκκίνησις ἐκ τῆς πατρικῆς οἰκίας τῆς νύμφης ἐγίνετο κατὰ τὴν νύκτα ὑπὸ τὸ φῶς τῶν λαμπάδων· *παραλαβόντες αὐτὴν* (*τὴν νύμφην*) *ἐκ τῆς πατρῴας ἑστίας ἐπὶ τὴν ἅμαξαν ἄγουσιν εἰς τὰ τοῦ γαμοῦντος ἑσπέρας ἱκανῆς.*

Γάμος, καθ' ὃν ἡ νύμφη δὲν ὡδηγεῖτο εἰς τὴν νέαν αὐτῆς κατοικίαν ὑπὸ τὴν λάμψιν τῶν *νυμφικῶν δᾴδων*, δὲν ἐλογίζετο ὡς κανονικὸς γάμος [1], διὰ τοῦτο δὲ καὶ οἱ ἀγγειογράφοι [2], εἰς τὴν παράστασιν τῆς ἐκκινήσεως τῆς νύμφης, δὲν παραλείπουσι ποτὲ τὰς δᾷδας, αἵτινες φέρονται πάντοτε ὑπὸ γυναικὸς προηγουμένης τῆς πομπῆς καὶ μεταστρεφούσης τὴν κεφαλὴν πρὸς τοὺς νυμφίους. Ἡ γυνὴ αὕτη εἶνε ἡ μήτηρ τῆς νεαρᾶς νύμφης [3].

Ἐπὶ τοῦ ἀγγείου ἡμῶν πλησίον τῆς μητρὸς εὐ-

[1] Φωτίου Λεξικὸν ἐν λέξ. *ζεῦγος ἡμιονικὸν* (τόμ. 1 σελ. 246 Naber). Ὁ M. Collignon (ἐν ἄρθρῳ Matrimonium τοῦ Dictionnaire Saglio-Pottier) ὀνομάζει τὸ μέρος τοῦτο τῆς τελετῆς *ἀγωγήν*, καὶ παραπέμπει διὰ τὴν λέξιν ταύτην εἰς τὸν Ἡσύχιον (*ἀγωγή· πορεία τῆς νύμφης πρὸς τὸν ἄνδρα, Ῥόδιοι*)· ἀλλὰ ἡ λέξις αὕτη ἀφορᾷ ἰδιαιτέρως τὴν Ῥόδον καὶ δὲν δύναται νὰ ληφθῇ ὑπ' ὄψει προκειμένου περὶ Ἀττικῆς.

[1] Σχολ εἰς Εὐρ. Ἄλκ. 989.

[2] Furtw. Coll. Sabouroff πίν. LVII. Wiener Vorlegebl. 1888, πίν. VIII, 1 Dict. des antiq. ἄρθρ. Matrimonium κλ.

[3] Εὐριπ. Μήδ. 1027. Φοίν. 344 κέ. Ἰφιγ. Αὐλ. 723-734.

ρηται βωμὸς ἐπὶ τοῦ ὁποίου ὑπῆρχε πῦρ (εἰκονιζόμενον δι᾽ ἐπιθέτου λευκοῦ χρώματος ἐξαφανισθέντος, οὗτινος ὅμως ἴχνη φαίνονται ἐπὶ τοῦ ἀγγείου ἐξεταζομένου ὑπὸ εὐνοϊκὸν φωτισμόν). Ἐπὶ τοῦ βωμοῦ τούτου ἐτελέσθη ἀναμφιβόλως *ἡ πρὸ γάμου θυσία* καὶ ἀπὸ τῆς πυρᾶς αὐτοῦ ἀνήφθησαν αἱ *νυμφικαὶ δᾷδες*.

Ἀμέσως μετὰ τὴν μητέρα ἀκολουθοῦσιν οἱ *νεόγαμοι*· ὁ γαμβρὸς ὁδηγεῖ τὴν νύμφην ἀπὸ τῆς χειρὸς[1] δεικνύων εἰς αὐτὴν τὸ μέλλον νὰ ἀπαγάγῃ αὐτοὺς ὄχημα, ἡ δὲ νύμφη κύπτει τοὺς ὀφθαλμοὺς αἰδημόνως πρὸ τῶν βλεμμάτων τοσούτου κόσμου παρατηροῦντος αὐτήν. Σημειωτέον ὅτι ἡ νύμφη δὲν ἔχει ἐπὶ τῆς κεφαλῆς τὸν πέπλον.

Ἄνωθεν τῆς μητρὸς ἵπταται εἷς Ἔρως μεταστρέφων τὴν κεφαλήν, ὅπως παρατηρήσῃ καὶ αὐτὸς τὴν νύμφην. Οὗτος ἵπταται πρὸς τέθριππον, οὗτινος οἱ ἵπποι ἐν μέρει ἀποκρύπτονται ὑπὸ κυματοειδοῦς τινος ἐξάρσεως τοῦ ἐδάφους· διὰ τῆς προτεταμένης δεξιᾶς ἐπιδεικνύει τῇ νύμφῃ τὸ ὄχημα, ἢ ἴσως θωπεύει τὸ στῆθος τῶν ἵππων, ὅπως καταπραΰνῃ τὴν ἀνυπόμονον ὁρμὴν αὐτῶν. Ἕτερος Ἔρως ἱστάμενος ἐπὶ τοῦ νώτου τοῦ ἑνὸς τῶν ἵππων, διευθετεῖ τὰ προσκεφάλαια τῆς ἁμάξης, ἅτινα νέα γυνὴ παραλαβοῦσα ἐξ ἑνὸς μεγάλου κιβωτίου, παρέδωκεν εἰς τὸν Ἔρωτα δι᾽ ἑτέρας γυναικός, ἐνῷ αὕτη ἐπανακλείει τὸ κιβώτιον. Εἰς τὴν προετοιμασίαν ταύτην βοηθοῦσι καὶ δύο ἕτεραι γυναῖκες[2].

Κλάδοι δάφνης φυόμενοι σποραδικῶς ἐκ τοῦ ἐδάφους παριστῶσι τὰ δένδρα, διότι ἡ πρᾶξις ἐκτελεῖται ἐπὶ δασώδους ὄρους καὶ εἶνε πιθανώτατα εἰλημμένη ἐκ τῆς μυθολογίας.

Τὰ πρόσωπα τοῦ ὀπισθίου μέρους τοῦ ἀγγείου εἶνε μεγαλείτερα τῶν τοῦ ἐμπροσθίου, ἡ δυσαναλογία δ᾽ αὕτη, ἥτις εἶνε ἐπαισθητὴ ἐπὶ τοῦ πίνακος ἡμῶν, παριστῶντος τὴν εἰκόνα τοῦ ἀγγείου ἐν ἐξελίξει ἐπὶ τῆς αὐτῆς ἐπιφανείας, προξενεῖ δυσάρεστον αἴσθημα, ἀλλὰ τοῦτο δὲν συμβαίνει καὶ κατὰ τὴν ἐξέτασιν τοῦ πρωτοτύπου τῆς εἰκόνος ἐπὶ τοῦ ἀγγείου.

Τέσσαρα πρόσωπα ἀκολουθοῦσι μετὰ τοὺς νεογάμους, ἔμπροσθεν μὲν μία γυνὴ καὶ εἷς γενειοφόρος ἀνήρ, ὧν ἡ μὲν γυνὴ εἶνε πιθανώτατα ἡ *νυμφεύτρια*, ὁ δὲ ἀνὴρ ὁ *παράνυμφος, νυμφευτὴς* ἢ *πάροχος*[1], ὄπισθεν δὲ μία αὐλητρὶς καὶ μετὰ ταύτην ἐν τέλει τῆς πομπῆς εἷς *παῖς δᾳδοφόρος*.

Ἔτι μᾶλλον πρὸς τὰ ὀπίσω κάθηνται ἐπὶ τυχαίων ἐξάρσεων τοῦ ἐδάφους, τρεῖς γενειοφόροι ἄνδρες, οἵτινες μετέσχον τῆς τελετῆς, διότι εἶνε καὶ αὐτοὶ ἐστεμμένοι διὰ μύρτου, ὅπως καὶ τὰ λοιπὰ πρόσωπα τῆς πομπῆς. Οὗτοι εἶνε ὁ πατὴρ καὶ οἱ στενώτατοι συγγενεῖς τῆς νύμφης. Τὰ βλέμματα αὐτῶν εἶνε πρὸς ταύτην ἐστραμμένα, ἀλλ᾽ ἐνῷ οἱ δύο πρῶτοι παρατηροῦσι ταύτην ἀπαθῶς, ἐρειδόμενοι ἡσύχως ἐπὶ τῶν ῥάβδων αὐτῶν, ὁ τρίτος αἴρει διὰ τῆς χειρὸς αὐτοῦ πρᾶγμά τι, ἕτοιμος νὰ ἐκσφενδονήσῃ τοῦτο κατὰ τῶν νεογάμων. Ὅμοιόν τι πρᾶγμα ἐπιρριφθὲν ἤδη κατὰ τούτων κεῖται χαμαὶ ἔμπροσθεν τῆς εἰκόνος μετὰ τὴν πομπήν.

Ἐν τοῖς *Πρακτικοῖς* τὰ δύο ταῦτα πράγματα οὐδόλως περιγράφονται, ὁ δὲ Couve οὐδαμῶς σημειῶν τὸ χαμαὶ κείμενον, ὑποθέτει, ὅτι τὸ μέλλον νὰ ῥιφθῇ ὑπὸ τοῦ καθημένου ἀνδρὸς εἶνε κάνθαρος (!). Ἐν τούτοις οὐδεμία ἀμφιβολία ὑπάρχει, ὅτι τὰ δύο ταῦτα πράγματα εἶνε ἁπλούστατα *ὑποδήματα*.

Μέχρι τοῦδε δὲν ἐγνωρίζομεν, ὅτι ὑπῆρχε παρὰ τοῖς ἀρχαίοις Ἕλλησι, κατὰ τὸν γάμον, τὸ ἔθιμον νὰ ῥίπτωσι κατὰ τῆς νύμφης καταλειπούσης τὴν πατρικὴν οἰκίαν ὑποδήματα, γνωρίζομεν ὅμως ὅτι τὸ ἔθιμον εἶνε καὶ σήμερον ἔτι γενικὸν ἐν Ἀγγλίᾳ καὶ Οὐαλίᾳ[2]. Εἰς τὸ ἔθιμον τοῦτο συνήθως ἀποδίδεται συμβολικὴ σημασία. Ὑποτίθεται δηλαδὴ ὅτι διὰ τούτου ὑποδεικνύεται, ὅτι ἡ οἰκογένεια καὶ ἰδίως ὁ πατὴρ τῆς νύμφης ἀπεκδύονται πάσης ἐπὶ ταύτης ἐξουσίας[3]. Ἀνάλογον συμβολικὸν ἔθιμον ὑπῆρχε καὶ παρὰ τοῖς ἀρχαίοις Ἑβραίοις: ***Καὶ τοῦτο τὸ δικαίωμα ἔμπροσθεν ἐν τῷ Ἰσραὴλ ἐπὶ τὴν ἀγχιστείαν καὶ ἐπὶ τὸ ἀντάλλαγμα, τοῦ στῆσαι πάντα λόγον, καὶ ὑπελύετο ἀνὴρ τὸ ὑπόδημα αὐτοῦ καὶ ἐδίδου τῷ πλησίον αὐτοῦ τῷ ἀγχιστεύοντι τὴν ἀγχιστείαν αὐτοῦ· καὶ τοῦτο ἦν***

[1] Εὐριπ. Ἄλκ. 917· *φιλίας ἀλόχου χέρα βαστάζων.*

[2] Πρβλ. Εὐρ. Ἄλκ. 917: *γάμοι Θεσσαλῶν καὶ ξύλλογοι | γυναικοπληθεῖς* μετὰ τῆς σχετικῆς σημειώσεως τοῦ Weil.

[1] Πολυδ. III, 40. Φωτίου ἔ. ἀ.

[2] Ἴδε παραδείγματα ἐν δύο νεωτάτοις ἀγγλικοῖς μυθιστορήμασι, Nancy ὑπὸ Rhoder Broughton I σελ. 114 Pride and prejudice ὑπὸ Jane Austen.

[3] Hutchinson. Mariage customs in many lands (Λονδῖνον 1897), Κεφ. XXI.

μαρτύριον ἐν Ἰσραήλ[1]. Τὸ χωρίον τοῦτο ἀναφέρεται προκειμένου περὶ ἀπαρνήσεως γάμου μετ᾽ ἐπικλήρου χήρας. Ὁ ποιούμενος τὴν ἀπάρνησιν ἐδήλου τοῦτο συμβολικῶς ἀπαρνούμενος τὰ ἑαυτοῦ ὑποδήματα, καὶ δίδων ταῦτα εἰς ἐκεῖνον, ὑπὲρ οὗ ἐγένετο ἡ ἀπάρνησις.

Ἡ Jane Harrison εἰς ἣν ὑπέδειξα τὸ ἀγγεῖον τοῦ Μουσείου Ἀθηνῶν, παραπέμπει ἐν τοῖς Prolegomena to the study of the greek religion σελ. 107 εἰς τὴν ὑπὸ τοῦ Πλουτάρχου (Ἑλληνικὰ ζητήματα ϗ 12) ἀναφερομένην αἰτιολογικὴν ἱστορίαν, τὴν ἑξῆς: « *Τίς ἡ παρὰ Δελφοῖς Χάριλα;* » *Λιμὸς ἐξ αὐχμοῦ τοῖς Δελφοῖς κατέσχε, καὶ πρὸς τὰς θύρας τοῦ βασιλέως ἐλθόντες μετὰ τέκνων καὶ γυναικῶν ἱκέτευον· ὁ δὲ τῶν ἀλφίτων καὶ τῶν χεδρόπων μετεδίδου τοῖς γνωριμωτέροις αὐτῶν· οὐ γὰρ ἦν ἱκανὰ πᾶσιν ἐλθούσης δὲ παιδὸς ἔτι μικρᾶς ὀρφανῆς γονέων καὶ προσλιπαρούσης, ἐρράπισεν αὐτὴν ὑποδήματι καὶ τῷ προσώπῳ τὸ ὑπόδημα προσέρριψεν· ἡ δὲ πενιχρά τις οὖσα καὶ ἔρημος, οὐκ ἀγενὴς δὲ τὸ ἦθος, ἐκποδὼν γενομένη καὶ λύσασα τὴν ζώνην ἀνήρτησεν ἑαυτήν. Ἐπιτείνοντος δὲ τοῦ λιμοῦ καὶ νοσημάτων προσγενομένων ἀνεῖλεν ἡ Πυθία τῷ βασιλεῖ Χάριλαν ἱλάσκεσθαι παρθένον αὐτοθάνατον. Μόλις οὖν ἀνευρόντες, ὅτι τοὔνομα τοῦτ᾽ ἦν τῇ ῥαπισθείσῃ παιδί, μεμιγμένην τινὰ καθαρμῷ θυσίαν ἀπετέλεσαν, ἣν ἐπιτελοῦσιν ἔτι καὶ νῦν δι᾽ ἐννέα ἐτῶν. Προκάθηται μὲν γὰρ ὁ βασιλεὺς τῶν ἀλφίτων καὶ τῶν χεδρόπων ἐκδιδοὺς πᾶσι καὶ ξένοις καὶ πολίταις, κομίζεται δὲ τῆς Χαρίλης παιδικὸν εἴδωλον· ὅταν οὖν πάντες λάβωσιν, ὁ μὲν βασιλεὺς ῥαπίζει τῷ ὑποδήματι τὸ εἴδωλον, ἡ δὲ τῶν Θυάδων ἀρχηγὸς ἀραμένη κομίζει πρός τινα τόπον φαραγγώδη, κἀκεῖ σχοινίου περιάψαντες τῷ τραχήλῳ τοῦ εἰδώλου κατορύττουσιν, ὅπου τὴν Χάριλαν ἀπαγξαμένην ἔθαψαν.*

Δὲν δύναμαι νὰ πεισθῶ, ὅτι τὸ χωρίον τοῦτο τοῦ Πλουτάρχου σχετίζεται ὁπωσδήποτε πρὸς τὸ διὰ τοῦ ἀγγείου ἡμῶν γνωστὸν γενόμενον περίεργον γαμικὸν ἔθιμον τῶν ἀρχαίων Ἑλλήνων. Ἡ ἐπίρριψις ὑποδημάτων ἐπὶ τῆς νύμφης καταλειπούσης τὸν πατρικὸν οἶκον δὲν εἶνε κατ᾽ οὐδένα τρόπον τὸ αὐτὸ πρᾶγμα πρὸς τὴν τύψιν τινὸς δι᾽ ὑποδήματος. Ἄλλως τε δὲ καὶ δὲν γνωρίζομεν τὴν σημασίαν, ἣν εἶχεν ἡ τύψις αὕτη δι᾽ ὑποδημάτων ἐν τῷ δελφικῷ ἐθίμῳ[1], γενικῶς μόνον κατανοοῦμεν, ὅτι τὸ ἔθιμον ἦτο *ἀγροτικόν*, ἐνῷ τοὐναντίον ἡ ἐπίρριψις τοῦ ὑποδήματος κατὰ τῆς νύμφης εἶχε *νομικὴν* ἔννοιαν. Ἀλλὰ καὶ τὸ νὰ ζητῇ τις νὰ ἐξηγήσῃ τὸ ἔθιμον τοῦ ἀγγείου ἡμῶν διὰ τοῦ Δελφικοῦ ἐθίμου, εἶνε ὡς νὰ ζητῇ νὰ ἑρμηνεύσῃ τὸ *obscurum* διὰ τοῦ *obscurius*.

Paul Perdrizet

[1] Ῥούθ. IV, 7. Πρβλ. Moise Schwab, Le Talmoud de Jérusalem, Τόμ. IX σελ. 226 καὶ Chassan, essai sur la Symbolique du droit σελ. 160.

[1] Πρβλ. Mannhardt, antike Wald-und Feldkulte II, σελ. 298. Usener Rhein. Mus. XXX (1875) σελ. 203.

ΑΤΤΙΚΑ ΨΗΦΙΣΜΑΤΑ

Τῶν ἐνταῦθα δημοσιευομένων ἐξ Ἀττικῆς ψηφισμάτων τὰ μὲν εἶνε ἀνέκδοτα, τὰ δὲ ἐξεδόθησαν, ἀλλὰ προσεδέοντο συμπληρώσεων ἢ συμπληροῦνται διὰ νέων τεμαχίων· εἰσὶ δὲ ἐν συνόψει

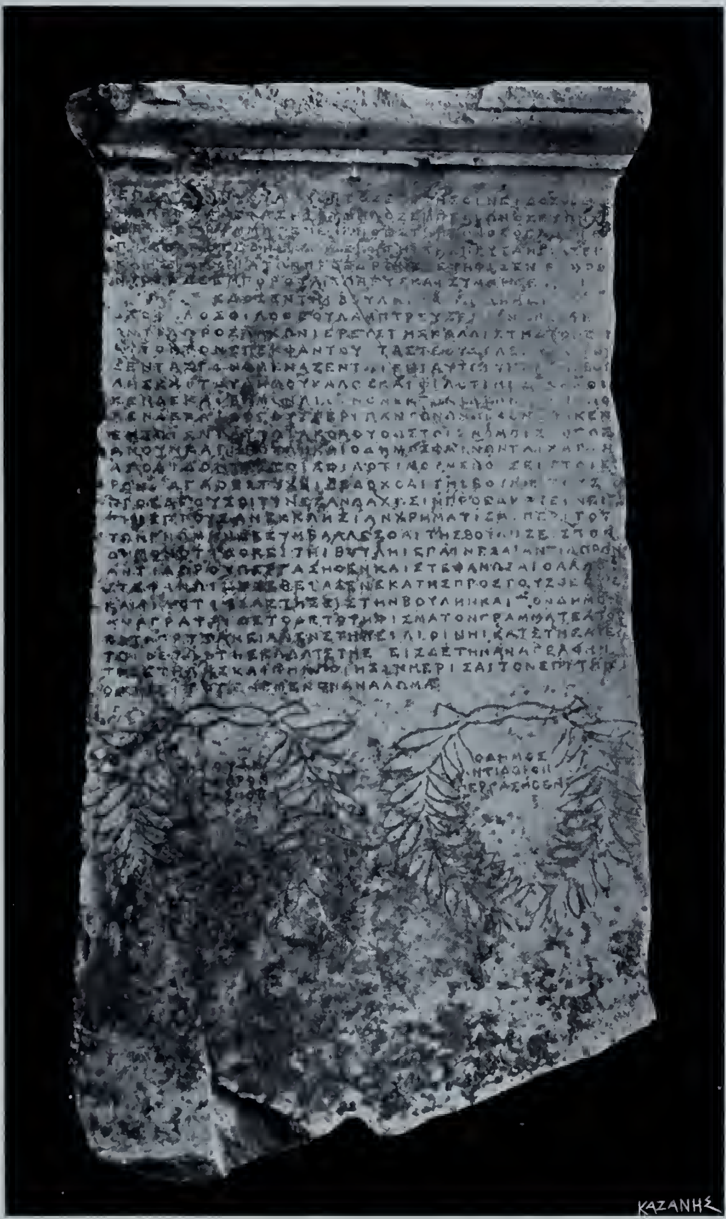
δύο ψηφίσματα Ἀθηναίων
τρία ψηφίσματα φυλετῶν
ἓν ψήφισμα δημοτῶν
ἓν Τετραπόλεων
ἓν Μεσογείων
ἓξ ψηφίσματα θιασωτῶν ἐρανιστῶν ὀργεώνων.

1. Τῶν ἐνταῦθα ἐκδιδομένων ψηφισμάτων τῆς βουλῆς καὶ τοῦ δήμου τοῦ Ἀθηναίων τὸ μὲν πρῶτον εὑρέθη ἐν ταῖς ἀνασκαφαῖς ἃς ἐν ἔτει 1896 δαπάναις τῆς Ἀρχαιολογικῆς Ἑταιρείας ἐνήργησε κατὰ τὸν ἔξω Κεραμεικὸν ὁ μακαρίτης Ἀ. Οἰκονόμου (πρβ. Πρακτικὰ 1896 σ. 20), τὸ δὲ δεύτερον εἶχεν ἤδη ἀνακαλυφθῆ ἐν ταῖς ἐρεύναις ταῖς γενομέναις ἐν ἔτει 1890 ἐν τοῖς παρὰ τὸ Δίπυλον τόποις δαπάναις τῆς αὐτῆς ἑταιρείας ὑπὸ τοῦ κ. Κ. Δ. Μυλωνᾶ (πρβ. Πρακτικὰ 1890 σ. 19), ἀμφότερα δὲ προέρχονται, ὡς τὰ ἴδια μαρτυροῦσιν, ἐκ τοῦ ἱεροῦ τῆς Καλλίστης. Περὶ τοῦ ἱεροῦ τούτου τάδε λέγει ὁ Παυσανίας ὁμιλῶν περὶ τῶν τόπων τῶν ἔξω τῆς πόλεως Ἀθηνῶν κειμένων I 29, 2: *ἐγγυτάτω δὲ Ἀκαδημία, χωρίον ποτὲ ἀνδρὸς ἰδιώτου, γυμνάσιον δὲ ἐπ᾽ ἐμοῦ. κατιοῦσι δ᾽ ἐς αὐτὴν περίβολός ἐστιν Ἀρτέμιδος καὶ ξόανα Ἀρίστης καὶ Καλλίστης· ὡς μὲν γὰρ ἐγὼ δοκῶ καὶ ὁμολογεῖ τὰ ἔπη τὰ Πάμφω* (οὕτω κατὰ τὴν τοῦ Hecker διόρθωσιν Philol. V 429 ἀντὶ τοῦ ἐν χειρογράφοις *Σαπφοῦς*), *τῆς Ἀρτέμιδός εἰσιν ἐπικλήσεις αὗται* (πρβ. H. Usener, Götternamen σ. 50. 53), *λεγόμενον δὲ καὶ ἄλλον ἐς αὐτὰς λόγον εἰδὼς παραβήσομαι.* Ἐὰν εἰς τὸ ἱερὸν τοῦτο ἀνήκουσι τὰ κατὰ τὴν ἀνασκαφὴν τοῦ ἔτους 1896 ἀνακαλυφθέντα θεμέλια ἑλληνικοῦ οἰκοδομήματος, μένει εἰσέτι ἀμφίβολον, ἅτε μὴ ἀρκούντως γνωστοῦ ὄντος τοῦ σχεδίου αὐτοῦ (πρβ. W. Dörpfeld ἐν Athen. Mitt. XXI 463 καὶ W. Judeich, Topographie von Athen σ. 363), καὶ ἡ πρώτη δὲ τῶν δύο ἐπιγραφῶν εὑρέθη οὐχὶ κατὰ χώραν κειμένη, ἀλλ᾽ ἐπὶ ὑπονόμου παρὰ τὴν μεγάλην σκυρωτὴν ὁδὸν τὴν ἀπὸ τοῦ Διπύλου πρὸς βορρᾶν χωροῦσαν. Ἐνταῦθα ἐπίσης εὑρέθη ἄλλο ψήφισμα θιασωτῶν, τὸ ἐνταῦθα κατωτέρω νῦν πρῶτον δημοσιευόμενον.

Στήλη φαιοῦ μαρμάρου ἐλλιπὴς μόνον κατὰ τὴν κάτω δεξιὰν γωνίαν, ἄνωθεν κεκοσμημένη διὰ ἐπικρανίτιδος, πλάτος 0.37 ἕως 0.425, ὕψος 0.76, πάχος 0.11 ἕως 0.12. Ἡ γραφὴ ἐπιμελημένη, ἐν γένει στοιχηδὸν μετά τινων ἀνωμαλιῶν ἐν τοῖς τελευταίοις στίχοις· εἰς τὸ τέλος ὅμως τῶν στίχων τὰ γράμματα εἶνε ποτὲ μὲν πυκνότερα, ποτὲ δὲ ἀραιότερα, μένουσι δὲ καὶ κενά, διότι ὁ χαράκτης ἐπρόσεξε νὰ συμπίπτουσι τὰ τέλη τῶν στίχων πάντοτε πρὸς τὰ τέλη συλλαβῶν. Διὰ τὸν αὐτὸν λόγον, ὅπερ μέχρι τοῦδε ἔμεινεν ἀπαρατήρητον, π. χ. καὶ ἐν τῇ ὑπ᾽ ἀρ. 176 ἐν IG. II ἐπιγραφῇ (Dittenberger, Sylloge 151) τοῦ ἔτους 330/29 πρὸ Χρ. ὁ χαράκτης ἄφησε κενὰς μίαν ὡς τέσσαρας θέσεις ἐν τέλει τῶν στίχων, περισσοτέρας δ᾽ ἔτι ὁ χαράκτης τῆς ἐπιγαφῆς IG. II 41 τοῦ πρώτου ἡμίσεος τοῦ τετάρτου αἰῶνος· τὸ ἴδιον δὲ συμβαίνει καὶ ἐν ἄλλαις Ἀττικαῖς ἐπιγραφαῖς εἰσέτι στοιχηδὸν γεγραμμέναις τοῦ τρίτου μάλιστα αἰῶνος (πρβ. W. Kolbe ἐν Festschrift für O. Hirschfeld σ. 317). Προσέτι σημειωτέον ὅτι καὶ ἐν τέλει τῶν φράσεων, ἐνίοτε δὲ καὶ μικροτέρων κώλων τοῦ λόγου, ὑπάρχουσιν ὅπως καὶ ἐν ἄλλαις ἐπιγραφαῖς τῶν ἰδίων χρόνων (πρβ. W. Larfeld, Handbuch

der griechischen Epigraphik II σ. 577) κενοὶ χῶροι ἑνὸς (ἐν στ. 10, 12, 15, 28) ἢ δύο (ἐν στ. 18) γραμμάτων.

Τοὺς δέκα πρώτους τοῦ ψηφίσματος τούτου στίχους ἐδημοσίευσα ἤδη ἐν Jahreshefte V σ. 136.

Ἐπὶ Λ[υσ]ανίου ἄρχοντος ἐπὶ τῆς Οἰνεΐδος ὀγδόης πρυ[τ]ανείας ἧι Εὔμηλος Ἐμπεδίωνος Εὐωνυμεὺς ἐγραμμάτευεν· Ἀνθεστηριῶνος ὀγδόει ἐπὶ δέκα, ὀγδόηι καὶ δεκάτηι τῆς πρυτανείας· ἐκκλησία κυρία· τῶν προέδρων ἐπεψήφιζεν Εὐφρόνιος Κλεεμπόρου Αἰξωνεὺς καὶ συμπρόεδροι·

ἔδοξεν τῆι βουλῆι καὶ τῶι δήμωι·

Θεόφιλος Φιλοθέου Λαμπτρεὺς εἶπεν· ἐπειδὴ Ἀντίδωρος λαχὼν ἱερεὺς τῆς Καλλίστης τὸν ἐνιαυτὸν τὸν ἐπ' Ἐκφάντου τάς τε θυσίας πάσας ἔθυσεν τὰς γινομένας ἐν τῶι ἐνιαυτῶι ὑπὲρ τῆς βουλῆς καὶ τοῦ δήμου καλῶς καὶ φιλοτίμως, ἀνέθηκεν δὲ καὶ βωμὸν λίθινον ἐκ τῶν ἰδίων, ἀπενήνοχεν δὲ καὶ λόγους περὶ πάντων ὧν ὠικονόμηκεν ἐν τῶι ἐνιαυτῶι ἀκολούθως τοῖς νόμοις· ὅπως ἂν οὖν καὶ ἡ βουλὴ καὶ ὁ δῆμος φαίνωνται χάριν ἀποδιδόντες τοῖς φιλοτιμουμένοις εἰς τὸ ἱερόν· ἀγαθεῖ τύχει, δεδόχθαι τῆι βουλῆι τοὺς

προέδρους οἵτινες ἂν λάχωσιν προεδρεύειν εἰς τὴν ἐπιοῦσαν ἐκκλησίαν χρηματίσαι περὶ τούτων, γνώμην δὲ ξυμβάλλεσθαι τῆς βουλῆς εἰς τὸν δῆμον ὅτι δοκεῖ τῆι βουλῆι ἐπαινέσαι Ἀντίδωρον Ἀντιδώρου Περγασῆθεν καὶ στεφανῶσαι θαλλοῦ στεφάνωι εὐσεβείας ἕνεκα τῆς πρὸς τοὺς θεοὺς καὶ φιλοτιμίας τῆς εἰς τὴν βουλὴν καὶ τὸν δῆμον· ἀναγράψαι δὲ τόδε τὸ ψήφισμα τὸν γραμματέα τὸν κατὰ πρυτανείαν ἐν στήλει λιθίνηι καὶ στῆσαι ἐν τῶι ἱερῶι τῆς Καλλίστης· εἰς δὲ τὴν ἀναγραφὴν τῆς στήλης καὶ τὴν ποίησιν μερίσαι τὸν ἐπὶ τῆι διοικήσει τὸ γενόμενον ἀνάλωμα.

Ἡ βουλὴ	Ὁ δῆμος
Ἀντίδωρον	Ἀντίδωρον
Περγασῆθεν.	Περγασῆθεν.

Ψήφισμα Ἀθηναίων εἰς τιμὴν Ἀντιδώρου υἱοῦ τοῦ Ἀντιδώρου Περγασῆθεν ἱερέως τῆς Καλλίστης.

Ὁ ἄρχων Λυσανίας ἐφ' οὗ ἐγένετο τὸ ψήφισμα ὅπως καὶ ὁ προκάτοχος αὐτοῦ Ἔκφαντος νῦν πρῶτον ἀπαντῶσιν, κατὰ δὲ τὴν γραφὴν ἀνήκουσιν εἰς τοὺς μεταξὺ 280 καὶ 240 πρὸ Χρ. χρόνους· τίθενται δὲ ὑπὸ τοῦ J. Kirchner, Prosopogr. Att. II σ. 638 εἰς τὰ ἔτη 248/7 καὶ 247/6 συμφώνως πρὸς τὸν ὑπὸ W. S. Ferguson ἀνακαλυφθέντα νόμον τῆς κατὰ σειρὰν τῶν φυλῶν κατ' ἔτος ἐκλογῆς τῶν γραμματέων. Ἐν τούτοις οἱ ὁρισμοὶ οὗτοι δὲν δύνανται νὰ θεωρηθῶσιν ἀσφαλεῖς, πρῶτον μὲν διότι ἐν γένει ἡ διαδοχὴ τῶν ἀρχόντων τῶν μέσων χρόνων τοῦ τρίτου αἰῶνος πρὸ Χρ. δὲν εἶνε ἀρκούντως ἐξηκριβωμένη, ἑπομένως δὲ εἶνε ἀδύνατον νὰ ὁρισθῇ ἡ θέσις ἑνὸς ἄρχοντος μόνον κατὰ τὴν φυλὴν εἰς ἣν ἀνήκει ὁ γραμματεὺς τοῦ ἔτους αὐτοῦ, γνωστοῦ ὄντος ὅτι ἡ κατὰ φυλὰς ἐκλογὴ ὑπέστη ἐνίοτε μεταβολὰς (πρβ. W. Kolbe ἐν Ath. Mitt. XXX σ. 73)· δεύτερον δὲ διότι εἰς τὸν κατάλογον τῶν μέχρι τοῦδε γνωστῶν ἀρχόντων τῶν χρόνων τούτων ὑπάρχουσι κενὰ καὶ ἄλλα ἔτη εἰς ἃ κατὰ τὸν τοῦ Ferguson κανόνα ἐπίσης ἁρμόζει γραμματεὺς ἀνήκων εἰς τὴν Ἐρεχθεΐδα φυλήν. Τὸ ἔτος τοὐλάχιστον τοῦ Ἐκφάντου ὅπερ ἦτο κοινόν, ὡς ἀποδεικνύει ἡ διπλῆ τῆς ἡμέρας ἔνδειξις ἐν στίχῳ 3, ὁρίζεται ὁπωσδήποτε ἐκ τοῦδε ὅτι υἱὸς τοῦ γραμματέως Εὐμήλου τοῦ υἱοῦ τοῦ Ἐμπεδίωνος Εὐωνυμέως ἀναμφιβόλως εἶνε *Ἐμπεδίων Εὐμήλου Εὐωνυμεὺς* ὅστις ἐπὶ ἄρχοντος βεβαιωμένης χρονολογίας, τοῦ Θρασυφῶντος, ἐν ἔτει 221/0 πρὸ Χρ. (πρβ. Inschriften von Magnesia 16, Dittenberger, Sylloge 256) εἶπε τὸ ψήφισμα IG. II 403. Δέν μοι φαίνεται δὲ ἀδύνατον ὁ ἄρχων Ἔκφαντος νὰ εἶνε *Ἔκφαντος Εὐφάνου Θριάσιος* ὅστις ἀναφέρεται ὡς στρατηγὸς ἐν τῇ ἐξ Ἐλευσῖνος ἐπιγραφῇ IG. II 5, 964 b καὶ *Ἔκφαντος Εὐφάνου* ὅστις ἐπὶ Ἀρχελάου ἄρχοντος (212/1 πρὸ Χρ. κατὰ Kirchner, 224/3 κατὰ J. Beloch, Griechische Geschichte III 2, 61) εἶπε τὸ ψήφισμα II 431, ὁ δὲ ταμίας τῆς βουλῆς *Ἔκφαντος Θριάσιος*, ὅστις ἐν τῷ ψηφίσματι τούτῳ ἐπαινεῖται καὶ στεφανοῦται, ἴσως δὲν εἶνε ὡς νομίζουσιν ὁ U. Koehler καὶ ὁ J. Kirchner, Prosopogr. Att. 4660, ὁ αὐτὸς τῷ προτείναντι τὸ ψήφισμα, ἀλλὰ ὁ υἱὸς αὐτοῦ. Ὁ δὲ ἱερεὺς τῆς Καλλίστης *Ἀντίδωρος Ἀντιδώρου Περγασῆθεν*, οὗ τὸ ὄνομα παρελείφθη ὑπὸ τοῦ J. Kirchner καὶ ἐν τοῖς Addenda τοῦ ἔργου Prosopogr. Att., καὶ ὁ πρόεδρος *Εὐφρόνιος Κλεεμπόρου Αἰξωνεὺς* δὲν εἶνε ἄλλοθεν γνωστοί· ὁ δὲ ῥήτωρ τοῦ ψηφίσματος, *Θεόφιλος Φιλοθέου Λαμπτρεύς*, ἴσως πατέρα εἶχε τὸν *Φιλόθεον Στρατίου Λαμπτρέα* ὅστις ἐπὶ Μενεκλέους ἄρχοντος (283/2 πρὸ Χρ. κατὰ Kirchner, μεταξὺ 283/2 καὶ 281/0 κατὰ Beloch III σ. 50) ἀναφέρεται ὡς ἀκοντιστὴς IG. II 316 (Kirchner, Prosopogr. Att. II p. 487, 14498 a), θυγατέρα δὲ ἴσως τὴν *Κλεοστράτην Θεοφίλου Λαμπτρέως* γνωστὴν διὰ τοῦ ἐπιτυμβίου κιονίσκου II 2279. Τῆς αὐτῆς οἰκογενείας εἶνε, ὡς φαίνεται καὶ *Θεόφιλος Ἀμεινοκλέους Λαμπτρεὺς* II 2277.

2. Τεμάχιον τοῦ κάτω μέρους στήλης φαιοῦ μαρμάρου, ἄνωθεν καὶ κάτωθεν κολοβόν, δεξιόθεν δὲ καὶ ἀριστερόθεν ἀκέραιον, πλάτος 0.30, μέγιστον ὕψος 0.17, πάχος 0.07. Γραφὴ οὐχὶ ἡ στοιχηδὸν καλουμένη, ἐνδεικνύουσα τοὺς μέσους χρόνους τοῦ τρίτου πρὸ Χρ. αἰῶνος· ὕψος γραμμάτων 0.005, ἀπόστασις στίχων 0.01. Τοῦ ἄνω μέρους τοῦ λίθου ἡ ἐπιφάνεια εἶνε τόσον τετριμμένη ὥστε οἱ πρῶτοι στίχοι τῆς ἐπιγραφῆς μετὰ μεγάλης δυσκολίας ἀναγινώσκονται.

ΙΣΤΕΦΑ
Ι ΓΑΣ
Ι ΥΛΗΝΚΑΙ
ΟΝΔΗΜΟΝ. ΝΑΓ Ι – ΥΙΙΦΙΣ
ΜΑΕΝΣΤΗΛΕΙΛΙΘ Ι Ι Γ ΜΛΤΕΑ
ΤΟΝΚΑΤΙ Ι ΓΑΝΕΙΑ ΙΚΑΙΣΤΗΣΑΙΕΝΤΩΙ
ΙΕΡΩΙΤΗΣΚΑΛΛΙΣΤΗΣΕΙΣΔΕΤΗΝΑΝΑΓΡΑ
ΦΗΝΚΑΙΤΗΝΚΑΤΑΣΚΕΥΗΝΤΗΣΣΤΗΛΗΣΜΕ
ΡΙΣΑΙΤΟΝΤΑΜΙΑΝΤΩΝΣΤΡΑΤΙΩΤΙΚΩΝΤ
ΓΕΝΟΜΕΝΟΝΑΝΑΛΩΜΑΚΑΙΛΟΓΙΣΑΣΘΑΙ–
ΔΗΜΩΙ

[ἐπαινέσαι τὸν δεῖνα - - καὶ στεφανῶσαι θαλλοῦ] στεφά-
[νωι εὐσεβείας ἕνεκα τῆς περὶ τὰς θ]εὰς
[καὶ φιλοτιμίας τῆς εἰς τὴν βο]υλὴν καὶ
[τ]ὸν δῆμον· [ἀ]ναγ[ράψαι δὲ τόδε τὸ] ψήφισ-
μα ἐν στήλει λιθ[ίνε]ι [τὸγ] γ[ραμ]ματέα
τὸν κατὰ [πρυ]τανεία[ν] καὶ στῆσαι ἐν τῶι
ἱερῶι τῆς Καλλίστης· εἰς δὲ τὴν ἀναγρα-
φὴν καὶ τὴν κατασκευὴν τῆς στήλης με-
ρίσαι τὸν ταμίαν τῶν στρατιωτικῶν τ[ὸ
γενόμενον ἀνάλωμα καὶ λογίσασθαι [τῶι
δήμωι.

Τὸ ψήφισμα, οὗ τὸ τέλος διασώζεται ἐπὶ τοῦ λίθου τούτου, κατὰ πᾶσαν πιθανότητα ἀναφέρεται ὅπως καὶ τὸ ἐπὶ Λυσανίου ἄρχοντος γενόμενον εἰς ἱερέα τῆς Καλλίστης. Ἡ φρασεολογία ἐν μὲν τοῖς ἄλλοις συμφωνεῖ, παραλλάττει δὲ ἐν ἀσημάντοις· πρῶτον μὲν ἐν στ. 2 γράφεται: *εὐσεβείας ἕνεκα τῆς πρὸς τὰς θεάς*, ἐν ᾧ τὸ περὶ Ἀντιδώρου ψήφισμα λέγει ἐν στ. 24 γενικῶς *τῆς πρὸς τοὺς θεούς*· αἱ δὲ θεαὶ αὗται ἀριδήλως εἰσὶν ἡ Καλλίστη καὶ ἡ Ἀρίστη, ὧν τὰ ξόανα ἦσαν ἱδρυμένα κατὰ Παυσανίαν ἐν τῷ ἱερῷ· δεύτερον δὲ τὸ μὲν γράφει ἐν στ. 8 *εἰς δὲ τὴν ἀναγραφὴν καὶ κατασκευὴν τῆς στήλης*, τὸ δὲ περὶ Ἀντιδώρου ἐν στ. 28: *εἰς δὲ τὴν ἀναγραφὴν τῆς στήλης καὶ τὴν ποίησιν*· τρίτον δὲ τὸ εἰς ταῦτα γενόμενον ἀνάλωμα ἐν τούτῳ μὲν διατάσσεται νὰ παρέχῃ *ὁ ταμίας τῶν στρατιωτικῶν*, ἐν ἐκείνῳ δὲ *ὁ ἐπὶ τῆι διοικήσει* (πρβ. W. Larfeld, Handbuch II σ. 721), τέταρτον δὲ ἐν τῷ δευτέρῳ ψηφίσματι προστίθεται: *καὶ λογίσασθαι τῶι δήμωι*. Ὡς πρὸς τὴν φράσιν ταύτην, ἐπειδὴ τυχαίως οἱ ἐν τῇ Sylloge τοῦ Dittenberger πίνακες δὲν παρέχουσι παράδειγμα, ἀναφέρω II 5, 587 b στ. 18 *λογίσασθαι τοῖς δημόταις*, II 567 b στ. 26· *ὅτι δ' ἂν ἀνάλωμα γένηται λογίσασθαι τεῖ φυλεῖ*, II 615 κατὰ τὴν ἐμὴν συμπλήρωσιν (ἰδὲ κατωτέρω) στ. 10: *καὶ λογίσασθαι τοῖς ἐρανισταῖς*, II 605 στ. 20· *τὸ δὲ ἀνάλωμα λογίσασθαι τοῖς γένεσι* (κατὰ τὴν ἐμὴν διόρθωσιν Gött. gel. Anz. 1900 σ. 103, Jahreshefte IV σ. 73). Michel, Recueil 831 (ψήφισμα τῶν ἐν Ἴμβρῳ Ἀθηναίων κληρούχων) στ. 12: *καὶ λογίσασθαι τῶι ἱερῶι*, IG. XIV 830 στ. 25 *αὐτοῖς ἐλογίσαντο*. Τὸ *ἀνενεγκεῖν ἐν λόγῳ* γνωστὸν καὶ ἄλλοθεν (π. χ. Inscr. Brit. Mus. 415 στ. 35, 419 στ. 30, CIG. 2056 d στ. 13) εὑρίσκεται ἐν ψηφίσματι τῶν ἐν Ἡφαιστίᾳ κληρούχων Ἐφημ. Ἀρχ. 1903 σ. 65 (IG. II 592) στ. 19 (*ἐν τῶι λόγωι*) καὶ ἐν ἄλλῳ ψηφίσματι Ἀθηναίων συναρμοσθέντι ὑπ' ἐμοῦ ἐκ τῶν τεμαχίων IG. II 5, 451 d καὶ II 395 (*ἐν τοῖς λόγοις*). Ἐπωφελοῦμαι δὲ τῆς εὐκαιρίας ταύτης ὅπως σημειώσω ὅτι ἐν ψηφίσματι εὑρεθέντι μὲν ἐν Χαλκίδι, τὰ νῦν δὲ ἐν τῇ ἐν Ἐρετρίᾳ Συλλογῇ ἀποκειμένῳ, δημοσιευθέντι ὑπὸ Κ. Κουρουνιώτου ἐν

Ἐφημ. Ἀρχ. 1899 σ. 139 ἐν στ. 8 ἀναγνωστέον: *ἐναπολογίσασθαι* Τ⌒ (οὐχὶ ΤΟ) καὶ συμπληρωτέον·

ἀναγ-
ράψαι δὲ τόδε τὸ ψήφι]σμα εἰστήλην λιθίνην
καὶ ἀναθεῖναι ὅπου ἂν δ]όξηι τοῦ ἱεροῦ ἐν καλλί-
στωι εἶναι· τὸ δ' ἀνάλωμα] ἐναπολογίσασθαι τῶ[ι
κοινῶι τὸν γραμματέα] Ἀρχέμαχον.

3. Ἐν ταῖς ἐπὶ τοῦ Ἐρεχθείου ἐργασίαις εὑρέθη πρὸ τριετίας τεμάχιον λευκοῦ μαρμάρου πλάτ. 0.17, ὕψ. 0.13, πάχ. 0.10, ἀριστερόθεν καὶ ἄνωθεν ἀκέραιον, περιέχον τὴν ἀρχὴν ψηφίσματος τῆς Κεκροπίδος φυλῆς. Ἄλλο τεμάχιον τῆς αὐτῆς στήλης εἶνε τὸ ἐν IG. II 561 δημοσιευθέν, ἐφ' οὗ σώζονται τὰ μέσα τῶν πρώτων τεσσάρων στίχων τοῦ αὐτοῦ ψηφίσματος. Γραφὴ ἡ στοιχηδόν· ὕψος γραμμάτων 0.006, ἀπόστασις στίχων 0.013. Ἡνωμένα τὰ δύο τεμάχια, ὧν τὸ μὲν εἰσέτι φυλάσσεται ἐν τῷ Μουσείῳ τῆς Ἀκροπόλεως, τὸ δ' ἐν τῷ Ἐπιγραφικῷ Μουσείῳ, ἔχουσιν ὡς ἑξῆς·

Θ Ε
ΦΟΡΥΣΚΙΔΗΣΕΓΙ
ΕΝΔΗΛΟΣΕ ΓΕΝΕΠΑΙΝ
ΣΚΙΔΗΝΟ ΙΔΙΚΑΙΟΣΑ
ΤΟΠΕΡΙ ΚΟΙΝΑΤΗΣΦ
ΕΚΡΟΓ ΤΑΕ

Θ ε [ο ὶ
Φορυσκίδης Ἐ[π]ι[. . . . .
Ἔνδηλος ε[ἶ]πεν· ἐπαιν[έσαι Φορυ-
σκίδην ὅ[τ]ι δίκαιος ἀ]νὴρ ἐγένε-
το περὶ [τὰ] κοινὰ τῆς φ[υλῆς τῆς Κ-
εκρο[πίδος] τὰ ε[. . . . .
ε

Κατὰ τὸ σχῆμα τῶν γραμμάτων τὸ ψήφισμα ἀνήκει εἰς τὴν ἀρχὴν τοῦ τετάρτου ἢ καὶ τὰ τελευταῖα ἔτη τοῦ πέμπτου πρὸ Χρ. αἰῶνος. ***Φορυσκίδης Ἐπι-*** μέχρι τοῦδε ὡς φαίνεται εἶνε ἄγνωστος, ἐκτὸς ἂν εἶνε ὁ πατὴρ τοῦ ἐν τῷ καταλόγῳ θιασωτῶν IG. II 988 σελ. II στ. 25 ἀναφερομένου Ἀριστηίδου υἱοῦ τοῦ Φορυσκίδου. Τὸ δημοτικὸν δυστυχῶς δὲν προσετέθη ἐν τῷ καταλόγῳ τούτῳ. Ἐκ τῶν δημοτικῶν τῶν ἄλλων Ἀθηναίων οἵτινες ἔφερον τὰ ὀνόματα Φόρυς, Φορύσκος καὶ Φορυσκίδης (J. Kirchner, Prosopographia Attica 14964-14969), εἰς φυλέτην τῆς Κεκροπίδος φυλῆς ἁρμόζει μόνον τὸ Μελιτεύς. Παρατηρῶ ἐπὶ τῇ εὐκαιρίᾳ ταύτῃ ὅτι καὶ τὰ ἐν IG. II 2314 ὀνόματα εἶχα συμπληρώσει ἤδη πρὸ τοῦ J. Kirchner ἐν Ἐφημ. Ἀρχ. 1892 σ. 139 σημ. 3.

3. Πρὸς τὸ ἐν IG. II ὑπ' ἀρ. 564 ψήφισμα τῆς Ἐρεχθηίδος φυλῆς εἰς τιμὴν Ἀντισθένους υἱοῦ τοῦ Νικάνδρου Λαμπτρέως (Dittenberger, Sylloge 429) προσαρμόζει ἄνωθεν μικρὸν τεμάχιον ὕψ. 0.115, πλάτ. 0.175 φαιοῦ μαρμάρου, περιέχον τὰς ἀρχὰς δώδεκα στίχων· προσέθηκα δ' ἐν τῷ κάτω ἀντιγράφῳ μου καὶ τοὺς τέσσαρας πρώτους κολοβοὺς στίχους τοῦ γνωστοῦ μεγαλητέρου τεμαχίου (b) πρὸς διασάφησιν τῆς πρὸς τὸ ἄλλο (a) θέσεως αὐτοῦ. Γραφὴ οὐχὶ ἡ στοιχηδόν· ὕψος γραμμάτων 0.005, ἀπόστασις στίχων 0,011.

a ..ΛΜΛΛ..
ΙΣΑΝΑΥΤΟΝΟΙΦΥΛΕ
ΕΛΕΚΞΝΕΠΙΜΕΛΟΜΕΝΟΣΤΩ
ΠΑΡΑΛΑΒΩΝΤΗΝΠΡΟΣΟΔΟΙ
ΕΠΟΙΗΣΕΝΠΛΕΙΟΥΣΗ:ΧΧΧ:ΚΑ
ΑΙΤΑΣΤΕΘΥΣΙΑΣΤΩΙΕΡΕΧΘΕ
ΑΟΠΩΣΑΝΘΥΩΝΤΑΙΕΝΤΟΙΣ
ΙΑΓΟΡΑΙΓΙΓΝΩΝΤΑΙΥΠΟΤ
ΜΜΕΝΑΚΑΙΕΙΔΟΤΕΣΠΑΝ
ΝΟΙΣΕΚΑΣΤΑΤΟΥΤΩΝΓΙ
ΚΤΩΝΚΟΙΝΩΝΠΡΟΣΟΛ
ΛΣΤΕΤΤΑΡΛΣ
b ΝΑΟΠΟΙ
ΣΗΜΑΚΑ
ΤΟΝΑΠΑΝΤΑ

ἐπ]εμε[λήθη
. .]σαν αὐτὸν οἱ φυλέ[ται . . . . διατετ-
έλεκεν ἐπιμελόμενος τῶ[ν - - -
παραλαβὼν τὴν πρόσοδο[ν - - -
ἐποίησεν πλείους ἢ : ΧΧΧ : κα[- -
αι τὰς θυσίας τῶι Ἐρεχθε[ῖ - - -
α ὅπως ἂν θύωνται ἐν τοῖς [καθήκουσι χρόνοις . . . . κα-
ὶ ἀγοραὶ γίγνωνται ὑπὸ τ[ῶν φυλετῶν κατὰ μῆνα; κατὰ τὰ γεγρα-
μμένα καὶ εἰδότες πάν[τες . . . . ἐν οἷς χρό-
νοις ἕκαστα τούτων γί[γνεται - - -
ἐ]κ τῶν κοινῶν προσό[δων . . . . δρα-
b χμ]ὰς; τέτταρ[α]ς [- - -

Κατὰ τὴν γραφὴν τὸ ψήφισμα ἀνήκει εἰς τὸ πρῶτον ἥμισυ τοῦ τρίτου αἰῶνος πρὸ Χρ.

4. Τεμάχιον Ὑμηττίου μαρμάρου ἐν τῇ συλλογῇ τοῦ Ἐθνικοῦ Μουσείου ἀποκείμενον, ἀριστερόθεν, κάτωθεν, δεξιόθεν καὶ ὄπισθεν κεκολοβωμένον, ἔχον πλάτος 0.18^{m}, ὕψος 0.135^{m}, πάχος τὸ νῦν 0.18^{m}, ἄνωθεν τόπον κενὸν 0.035. Γραφὴ ἐν γένει στοιχηδὸν μετά τινων παρεκτροπῶν. Ὕψος γραμμάτων 0.006, ἀπόστασις στίχων 0.012.

Κ Ο Κ Λ Ε Ο Υ Σ Π Ρ Ο Σ
Ο Λ Α Ρ Γ Ε Υ Σ Α Ι Ρ Ε Ο Ε
Ο Τ Ι /\ Ω Σ Ω Ν Α Υ Τ Ω Ι Ο ι
Ι Α Σ \ Π Λ Σ Λ Σ Τ Ε Ο Υ Κ
ι Ω Ν Κ Λ Ι Τ Λ Λ Λ Α Δ Ι Λ Τ
Α Ι Ν Ε Σ Α Ι Κ Λ Ι Σ Τ F
Τ Ο Ν Ε Π Ω Ν Υ Μ Ο Ν Χ Ρ
Σ Τ ιι < Ϝ ι Σ Τ ∩ ∨ < Φ \

Προφανῶς πρόκειται περὶ ψηφίσματος φυλετῶν, καὶ δὴ τῆς Ἀκαμαντίδος φυλῆς, διότι οἱ μὲν Χολαργεῖς, ἐξ ὧν ἦτο ὁ τιμώμενος, πάντοτε ἀνήκουν εἰς τὴν φυλὴν ταύτην, οἱ δὲ Προσπάλτιοι, ἐξ ὧν ἦτο ὁ ῥήτωρ, μέχρι τῆς ἱδρύσεως τῆς Πτολεμαΐδος φυλῆς (πρβ. V. von Schoeffer, Realencyclopädie V σ. 99. 115). Κατὰ δὲ τὴν γραφὴν τὸ ψήφισμα ἀνήκει εἰς τὸ πρῶτον ἥμισυ τοῦ τρίτου πρὸ Χρ. αἰῶνος. *Νικοκλῆς Προσπάλτιος* δὲν εἶνε μέχρι τοῦδε γνωστός. *Νικόβουλος Προσπάλτιος* ἀπαντᾷ ἐν IG. II 812 c στ. 17. 23 ὡς τριήραρχος περὶ τὸ 323 πρὸ Χρ., *Νικόστρατος* ἐν IG. II 943 σελ. III στ. 18 ὡς διαιτητὴς ἐν 325/4 πρὸ Χρ. καὶ ἄλλος *Νικόστρατος* ἐν τῷ αὐτῷ καταλόγῳ στ. 19, ἴσως ἀνεψιὸς αὐτοῦ (Prosop. Att. 10048). Μὴ ὄντος γνωστοῦ τοῦ ὀνόματος τοῦ ῥήτορος μένει ἄδηλος ὁ χωρισμὸς τῶν στίχων· ὅτι δὲ περιεῖχον 45 γράμματα περίπου ἢ καὶ πλείονα ἕκαστος, προκύπτει ἐκ τῆς ἑπομένης συμπληρώσεως·

- - - - - - - - - - Νι]κοκλέους Προσ[πάλτιος εἶπεν· ἐπειδὴ . .
. . . . Χ]ολαργεὺς αἱρεθε[ὶς ἱεροποιὸς ἐπεμελήθη
καλῶς καὶ φιλ]οτίμως ὧν αὐτῶι οἱ [νόμοι προσέταττον πάν-
των τάς τε θυσ]ίας ἁπάσας τέθυκ[εν τοῖς θεοῖς ἃς καθῆκεν
ὑπὲρ τῶν φυλετ]ῶν καὶ τἆλλα διατ[ελεῖ φιλοτιμούμενος εἰ-
ς τὴν φυλήν· ἐπ]αινέσαι καὶ στε[φανῶσαι αὐτὸν εὐσεβείας ἕ-
νεκα τῆς περὶ] τὸν ἐπώνυμον χρ[υσῶι στεφάνωι ἀπὸ : ΠΗ; : δραχ-
μῶν καὶ εὐνοία]ς τῆς εἰς τοὺς φ[υλέτας κτλ.

5. Πρὸς τὸ ψήφισμα τῶν Ἀθμονέων IG. II 580 (324/3 πρὸ Χρ.) προσήρμοσα κάτωθεν τεμάχιον ἀνέκδοτον περιέχον τὰς ἀρχὰς τῶν δύο τελευταίων στίχων καὶ τρεῖς στεφάνους τῶν ἕξ, ἐν οἷς ἦσαν ποτὲ ἀναγεγραμμένα τὰ ὀνόματα τῶν τετιμημένων διὰ τοῦ ψηφίσματος τούτου μεραρχῶν τοῦ δήμου. Ὑψ. τοῦ νέου τεμαχίου 0.31, πλάτ. 0.21, τῆς ὅλης στήλης ὕψος 0.70, πλάτος 0.395. Τὸ ἑπόμενον ἀντίγραφον περιλαμβάνει καὶ τοὺς δύο τελευταίους στίχους τοῦ μεγαλητέρου τεμαχίου.

17 ΑΝΕΙ ΠΕΙΝ ΑΜΑΡΥΣΙΩΝΤΩΙΑΓΩΝΙΑΝ
ΑΓΡΑΨΑΙΔ Ε ΤΟ ' ^ ΤΕ
– ι / ΚΑΙ <

ΩΙ ΤΟΝΔΗ/ \ΡΧΟΝΠΟ

(ἐντὸς στεφάνου ἐλαίας)

ΣΜΙΚΥ
ΦΑΛΑΝΟ

(ἐπίσης)

ΛΥΚΟΦΡΩΝ
ΛΥΚΙΣΚΟΥ

(ἐπίσης)

ΧΑΙΡΕΦΑΝΗΣ
ΧΑΡΙΛΛΟ

δεδόχθαι τοῖς δημόταις στεφανῶσαι τοὺς μεράρχους τοὺς ἐπ᾽ Ἀντικλείους ἄρχοντος Χαιρεφάνην Χαριάδου, Δυονυσοφάνην Διονυσοδώρου, Λυκόφρονα Λυκίσκου, Ἀντιφῶντα Ἀριστομάχου, Λύσιππον Λυσίου, Σμικυθίωνα Φλάνθου χρυσῶι στεφάνωι ἕκαστον αὐτῶν [1] ἀπὸ πεντακοσίων δραχμῶν ἀρετῆς ἕνεκα καὶ δικαιοσύνης τῆς εἰς τοὺς δημότας καὶ ἀνειπεῖν Ἀμαρυσίων τῶι ἀγῶνι· ἀναγράψαι δὲ τόδε τὸ ψήφισμα ἐν στ(ή-)λει λιθίνει καὶ στῆσαι ἐν τῶι ἱερῶι τὸν δήμαρχον Πο-.

(ἐντὸς στεφάνων ἐλαίας)

Σμικυ[θίων]
Φλάνθ[ου.]

Λυκόφρων
Λυκίσκου.

Χαιρεφάνης
Χαριά[δ]ο[υ.]

Ἐλλείπουσιν ἔτι τρεῖς στέφανοι ἐπὶ τῶν ἀπολεσθέντων τεμαχίων τοῦ κάτω μέρους τῆς στήλης ἀναγεγραμμένοι καὶ περιέχοντες τὰ ὀνόματα τῶν τριῶν ὑπολοίπων μεραρχῶν: *Διονυσοφάνης Διονυσοδώρου, Ἀντιφῶν Ἀριστομάχου, Λύσιππος Λυσίου.* Ἡ σειρὰ ὅμως τῶν ὀνομάτων ἐν τῷ ψηφίσματι καὶ ἐν τοῖς στεφάνοις δὲν εἶνε ἡ αὐτή.

6. Τὴν γνῶσιν τῆς ἑπομένης ἐπιγραφῆς ὀφείλω εἰς τὴν καλοσύνην τοῦ κ. Ἀ. Ρ. Ῥαγκαβῆ.

Τεμάχιον στήλης λευκοῦ μαρμάρου, πλάτ. 0.078^{m}, ὕψους 0.11^{m}, πάχους (τοῦ κροτάφου) 0.07^{m}, δεξιόθεν ἀκέραιον, τὰ ἄλλα κολοβόν, εὑρεθὲν ἐν Κηφισσίᾳ ἐν τῷ κήπῳ Ῥαγκαβῆ. Γραφὴ ἡ στοιχηδὸν καλουμένη, τῶν μέσων χρόνων τοῦ τετάρτου πρὸ Χρ. αἰῶνος. Ὕψος γραμμάτων 0.004, ἀπόστασις 0.008, ἀπόστασις στίχων 0.008.

Ͱ Ο Σ Α Ϲ
Ξ Ο Υ Σ Χ Ο
Σ Α Τ Α Ι Γ
Ω Ι Κ Α Ι Τ Η
Ο Ν Γ Υ Ν Η Μ
Ε Π Ε Ι Δ Η Ο
- Σ Ο Α Ι Π Ε Ν
Ο Σ Α Ο Υ Ε Τ Α
Ξ Ι Τ Ο Ν Ι Ε Ρ Γ
Λ Α Ε Ν Σ Τ Η Λ
Υ Φ Ρ Α Ι Ι Ϲ
: Τ Ε Ϲ Ι

Ψήφισμα φρατέρων, ὅπως ἀποδεικνύουσι τὰ ἐν στ. 10 καὶ 11, μετὰ βεβαιότητος συμπληρωτέα· [*ἀναγράψαι δὲ τόδε τὸ ψήφισ*]*μα ἐν στήλ*[*ηι λιθίνηι τὸν φρατρίαρχον*] ἢ *τοὺς φρατριάρχους* (πρβ. IG. II 600) *καὶ στῆσαι ἔμπροσθεν το*[*ῦ φρα*]*τρ*[*ίο*]*υ* (πρβ. IG. II 599). Φαίνεται δὲ ὅτι τὸ ψήφισμα τοῦτο ἀφορᾷ θυσίας (πρβ. στ. 8, *ὅσα θύετα*[*ι*], στ. 3 μετὰ κενὸν ἑνὸς γράμματος τὰ *ἱ*[*ερ-*], στ. 9 *-ει τὸν ἱερ*[*έα*]) καὶ ἱερουργίας ὧν ἡ μετοχὴ ἦτο ἀπηγορευμένη εἰς τὰς γυναῖκας (στ. 5 *-ον γυνὴ μ*[*ή*;]), ἐπιβάλλον μάλιστα καὶ χρηματικὰς ζημίας εἰς τοὺς ἀπειθοῦντας ἢ τὰς ἀπειθούσας, (στ. 7 *εὐθύν*]*εσθαι πέν*[*τε*] ἢ *πεν*[*τήκοντα δραχμαῖς*]).

Ἐπὶ τῇ εὐκαιρίᾳ ταύτῃ σημειώνω ὅτι ηὗρον τεμάχιον ἀνέκδοτον προσαρμόζον ἀριστερόθεν εἰς τὸ ὑπ᾽ ἀρ. 580 ἐν IG. II ψήφισμα φρατέρων καὶ περιέχον τὸ κάτω μέρος ἀναγλύφου παραστάσεως καὶ λείψανα τῶν ἓξ πρώτων στίχων τοῦ ψηφίσματος (ἐν στ. 1 [*ἔδοξεν τοῖς*] *φράτερσιν*)· μὴ κατορθώσας ὅμως νὰ εὕρω πιθανὴν συμπλήρωσιν τῆς ἀρχῆς τοῦ ψηφίσματος ἀναβάλλω τὴν δημοσίευσιν τοῦ ἀντιγράφου μου.

7. Τεμάχιον στήλης λευκοῦ μαρμάρου, ὕψ. 0.24, πλάτ. 0.26, ἀριστερόθεν ἀκέραιον, πρὸς τὰ ἄλλα κολοβόν, εὑρεθὲν ὑπὸ τοῦ U. Koehler ἐν ἀκροπόλει. Γραφὴ τοῦ τρίτου αἰῶνος πρὸ Χρ., οὐχὶ στοιχηδόν· ὕψος γραμμάτων 0.005, ἀπόστασις στίχων 0.011. IG. II 601.

[1] Αἱ λέξεις: *ἕκαστον αὐτῶν* λείπουσιν ἐν τῇ ἐν IG. II μεταγραφῇ.

. . . . . ς δ
. . . . . σκσl /\
. . . . . . σθαι
. . . . λλε. . . . . . ⟩ν εὐο[ρ]κοῦ[ντι μέν μοι εὖ εἶναι, ἐπιορκοῦντι
δὲ τἀ]ναντία· μὴ [ἐ]ξεῖ[να]ι δέ αὐτῶν μη[θενὶ τὰ χρήματα ταῦτα
εἰς ἄλ]λο τι μετε[νε]γκεῖν ἢ καταχ[ρήσασθαι ἢ ἀναλῶ-
σαι ἐ]κ τῶν καταλ[ει]πομένων, ἀλ[λὰ πάντα ἀκίνητα ἔστω; εἰ
δὲ μ]ή, ὅ τε εἴπ[ας καὶ] ἐπερωτήσ[ας καὶ ἐπιψηφίσας ὀφειλ-
όν;]των ἑκατὸν [δραχμ]ὰς ἱερὰς [τῶι Διονύσωι καὶ τοῖς ⟨ἄλλοις θεοῖς τοῖς⟩ κατέ-
χουσιν τὴν Τετ[ράπ]ολιν· ἐξορ[κοῦν δὲ τοὺς ἀεὶ ἄρχοντας Τετρα-
πόλεων καὶ τού[ς ἐπ]εισιόντα[ς ἄρχοντας μηδὲ αὐτοὺς καταλύ-
σειν τὰ προστ[ετα]γμένα διὰ π[αντὸς μηδὲ ἄλλωι ἐπιτρέ-
ψειν καταλῦσ[αι] κατὰ μηθένα [τρόπον, ὅπως ἂν τούτων ὄντων
κυρίων καὶ σ[υντε]λουμένων φ[ιλοτιμῶνται καὶ οἱ ἄλλοι
ἀποδείκνυσ[θαι] τὴ[ν εἰ]ς τὸ κο[ινὸν Τετραπόλεων εὔνοιαν
εἰδότες ὅτι χ[άρι]τας ἀξίας κ[ομιοῦνται ὧν ἂν εὐεργετήσωσιν
αὐτούς· ἐπιμελε[ῖ]σθαι δὲ τ[οὺς ἀεὶ ἄρχοντας τοῦ κοινοῦ;
Τετραπόλεων καὶ τοῦ εὐθύ[νου . . . .
δέηται ἀναλίσκει καὶ ἀναφ[έρει τῶι κοινῶι ἐν τῶι; λόγωι·
ἀναγράψαι δὲ τόδε τὸ ψήφισ[μα ἐν στήλαιν δυοῖν καὶ τὴν
μὲν μίαν στῆσαι ἐμ Μαραθ[ῶνι ἐν τῶι ἱερῶι τοῦ Διο-
ν[ύ]σ[ο]υ· τὴν [δ]ὲ ἑτέραν ἐν Ἀ[θήναις ἐν ἀκροπόλει.

Τὸ ψήφισμα οὗ τὸ τέλος σώζεται ἐπὶ τοῦ λίθου τούτου εἶνε ψήφισμα Τετραπόλεων καὶ δὴ τὸ μόνον γνωστὸν τοιοῦτο. Οἱ Τετραπόλεις οὗτοι κατὰ Στράβωνα IX σ. 383 εἰσὶν οἱ κάτοικοι τῆς Οἰνόης, τοῦ Μαραθῶνος, τοῦ Προβαλίνθου καὶ τοῦ Τρικορύνθου (πρβ. W. Gurlitt, De tetrapoli Attica, diss. Gott. 1867· R. B. Richardson, American Journal of Archaeology X 205; H. von Prott, Fasti sacri σ. 46 καὶ τελευταίως P. Foucart, Le culte de Dionysos en Attique, Mémoires de l'Académie des Inscriptions et Belles-Lettres XXXVII σ. 37). Ἐσχάτως δὲ ἐγνώσθη ἐξ ἐπιγραφῆς ἀνεκδότου εἰσέτι ὅτι καὶ τριττὺς τῆς Αἰαντίδος φυλῆς ἔφερε τὸ ὄνομα Τετραπόλεων.

Τὸ ψήφισμα, ὡς ἐξάγω ἐκ τῶν στίχων 5-6, ἀφορᾷ χρήματα καθιερωθέντα ὑφ᾽ ἑνὸς ἢ καὶ πλειόνων ἰδιωτῶν εἰς ὡρισμένον σκοπὸν π. χ. τὴν συντέλεσιν θυσίας ἢ ἑορτῆς. Ὅτι δὲ ἐν τῷ ἀπολεσθέντι μέρει τοῦ ψηφίσματος ἐγένετο λόγος οὐχὶ μόνον περὶ τῆς καθιερώσεως καὶ τῆς ἐν τῷ μέλλοντι διαχειρίσεως τῶν κεφαλαίων τούτων, ἀλλὰ καὶ περὶ τιμῆς καὶ χάριτος τῆς ὀφειλομένης καὶ ἀποδιδομένης κατὰ τὴν τοῦ ῥήτορος πρότασιν εἰς τὸν καθιερώσαντα ἢ τοὺς καθιερώσαντας αὐτά, ἀποδεικνύουσι τὰ ἐν στ. 13 ἕως 17 λεγόμενα, ἐξ ὧν ἐπίσης προκύπτει ὅτι τὰ ἐν λόγῳ χρήματα δὲν καθιερώθησαν ὑπὸ τοῦ κοινοῦ τῶν Τετραπόλεων, ἀλλὰ ὑφ᾽ ἑνὸς ἢ καὶ πλειόνων εὐεργετῶν. Ὁμοίας διατάξεις περιέχουσιν τὰ ἐπιγραφικὰ μνημεῖα ἅτινα κατὰ τὴν ὑπόδειξίν μου (Reisen in Kilikien σ. 153) συνέλεξεν ὁ E. Ziebarth, Die Stiftung im griechischen Recht, Zeitschrift für vergleichende Rechtswissenschaft XVI σ. 249 καὶ Nachtrag σ. 470, πρβ. προσέτι J. Kohler ἐν τῷ αὐτῷ περιοδικῷ XVII σ. 223.

Οἱ πρῶτοι στίχοι ὧν δυστυχῶς ὀλίγα μόνον γράμματα διασώζονται ἐπὶ τοῦ λίθου περιέχουσιν ὅρκον ἴσως τῶν ἀρχόντων τῶν διαχειριζόντων τὰ ἐν λόγῳ κεφάλαια. Ὅμοιος ὅρκος ἀναφέρεται ἐν ἐπιγραφῇ ἐκ Κέω συναρμοσθείσῃ ὑπ᾽ ἐμοῦ ἐκ δύο τεμαχίων IG. XII 5, 595 στ. 17. Ὡς πρὸς τὸ *εὖ εἶναι* πρβ. Sylloge 512 στ. 9. Εἶτα ἕπονται διατάξεις περὶ τοῦ ἀμετακινήτου τῶν χρημάτων

ἐναντίον πάσης ἀποπείρας πρὸς ἄλλην χρῆσιν καὶ κατανάλωσιν αὐτῶν (πρβ. π. χ. Sylloge 423 στ. 39, 306 στ. 18, E. Ziebarth, σ. 266. 471; J. Kohler σ. 224). Ἐν ἀρχῇ τοῦ στ 9 ὑπάρχει χῶρος μόνον διὰ δύο γράμματα, δυσκόλως δὲ παραδέχομαι ὅτι ὁ χαράκτης παρημέλησε νὰ χωρίσῃ κατὰ συλλαβήν. Ἐν στ. 9 ὑπέθεσα ὅτι ὁ χαράκτης παρέλειψε κατὰ λάθος τὰς λέξεις *ἄλλοις θεοῖς τοῖς* μετὰ τὸ *τοῖς*, διότι ὁ χῶρος δὲν πληροῦται διὰ τῶν λέξεων *ἱερὰς* [*τοῖς θεοῖς τοῖς κατέ*]*χουσιν* καὶ δὲν δέχεται πρὸς ταύταις καὶ τὰς λέξεις, *τῶι Διονύσωι καί*· ὅτι δὲ τοῦ Διονύσου μνεία ἐγένετο, μετά τινος πιθανότητος ἐξάγεται ἐκ τοῦ ὅτι ἡ στήλη ἐστήθη ἐν τῷ ἐν Μαραθῶνι ἱερῷ τοῦ θεοῦ τούτου, ὅπερ κατὰ A. Milchhöfer, Text zu den Karten von Attika III-VI σ. 46, ἴσως ἔκειτο κατὰ τὴν θέσιν τὴν νῦν Πύργον καλουμένην· περὶ δὲ τῆς λατρείας αὐτοῦ πρβ. P. Foucart, Le culte de Dionyse en Attique σ. 38. Ἐν στ. 16 ὁ χαράκτης ἔγραψεν *εἰδότας* ἀντὶ *εἰδότες*. Ἡ προτελευταία φράσις τοῦ ψηφίσματος ἀφορᾷ τὸν εὔθυνον (πρβ. Α. Σ. Ἀρβανιτόπουλλος, *Περὶ τῶν εὐθυνῶν τῶν ἀρχόντων*)· φαίνεται δὲ ὅτι διατάσσονται οἱ ἀεὶ ἄρχοντες τοῦ κοινοῦ ὅπως ὁ εὔθυνος, ἐὰν δέηται χρημάτων, ἴσως πρὸς ἐκτέλεσιν τῶν καθηκόντων αὐτοῦ, *ἀναλίσκηι καὶ ἀναφέρηι τῶι κοινῶι ἐν τῶι λόγωι* ἢ ἁπλῶς *ἐν λόγωι*. Ὡς πρὸς τὴν φράσιν πρβ. τὸν τοῦ Σόλωνος νόμον FHG. I σ. 371, 1, Br. Keil, Anonymus Argentinensis σ. 164: *τοῖς δὲ ἰοῦσι Πυθῶδε θεωροῖς τοὺς κωλακρέτας διδόναι ἐκ τῶν ναυκραρικῶν ἐφόδιον ἀργύρια καὶ εἰς ἄλλο ὅτι ἂν δέῃ ἀναλῶσαι.*

8. Τεμάχιον στήλης λευκοῦ Ἀττικοῦ μαρμάρου, κολοβὸν ἄνωθεν καὶ δεξιόθεν, ἀκέραιον δὲ ἀριστερόθεν καὶ ἄγραφον ἐν τῷ κάτω μέρει, 0.13 πλάτ., 0.21 ὕψ., 0.65 πάχ., εὑρεθὲν καθὼς εἶπον οἱ πωλήσαντες αὐτὸ ἐν ἔτει 1877 τῇ Ἀρχαιολογικῇ Ἑταιρίᾳ, μεταξὺ Χασιᾶς καὶ Λιοσίων ὀπίσω τοῦ χωρίου Καματεροῦ, νῦν δὲ ἀποκείμενον ἐν τῷ Ἐπιγραφικῷ Μουσείῳ. Ἡ ἐπιγραφὴ ἦτο μέχρι τοῦδε γνωστὴ μόνον ἐξ ἀντιγράφου δημοσιευθέντος μικροῖς γράμμασιν ὑπὸ τοῦ μακαρίτου Στ. Ἀθ. Κουμανούδη ἐν Ἀθηναίῳ VIII 233, ἀναδημοσιευθέντος δὲ ὑπὸ τοῦ μακαρίτου U. Koehler ἐν IG. II 5, 923 c. Γραφὴ ἡ στοιχηδὸν καλουμένη. Ἀναγινώσκω καὶ συμπληρῶ ὡς ἑξῆς·

Ε Ι Ω Ν Α Ι
Μ Α Ε Ν Σ Τ Ι
Ε Ν Τ Ω Ι Ι Ε
Α Σ Ε Ν Τ Ω Ι
Ι Π Ι Ο Τ Η Σ Θ Ο Υ Σ
Τ Ο Γ Ρ Α Μ Μ Α Τ Γ
Γ Ε Ι Ω Ν Τ Α Ε Ψ
Ι Μ Ε Σ Ο Γ Ε Ι
Υ Ν Α Τ Ο Ι Τ Α Λ
Ο Σ Ι Δ Ρ Α Χ Μ
Α Α Π Α Λ Ι Σ Κ Ο

. Μεσογ]είων· ἀ[ναγράψαι δὲ τόδε τὸ
ψήφισ]μα ἐν στ[ήληι λιθίνηι καὶ στ-
ῆσαι] ἐν τῶι ἱε[ρῶι· ἀνειπεῖν δὲ τὰς
τιμ;]ὰς ἐν τῶι [Ἡρακλείωι τῆι ἑορτ-
ῆι] π[ρ]ὸ τῆς θυσ[ίας· ἀναγράψαι δὲ εἰ-
ς] τὸ γραμματ[εῖον τὸν ἄρχοντα Μεσ-
ο]γείων τὰ ἐψ[ηφισμένα τῶι κοινῶι τ-
ῶι Μεσογεί[ων εἰς δὲ ἀναγραφὴν δο-
ῦνα⟨ι⟩ τὸν ταμ[ίαν Καλλίστρατον; εἴκ-
οσι δραχμ[ὰς ἐκ τῶν κατὰ ψηφίσματ-
α ἀ[ν]αλισκο[μένων.

Ἀναμφιβόλως ἡ στήλη, ἧς μόνον τὸ μικρὸν τοῦτο τεμάχιον διασώζεται, ἦτό ποτε ἱδρυμένη ἐν τῷ Ἡρακλείῳ τῶν Μεσογείων. Ὅτι ἐν τῷ ἱερῷ τούτῳ οἱ Μεσόγειοι συνετέλουν τῷ Ἡρακλεῖ θυσίας καὶ πομπάς, διδάσκουσιν ἡμᾶς τὰ δύο ψηφίσματα IG. II 602. 603 (πρβ. E. Pfuhl, De Atheniensium pompis sacris σ. 101), ὧν τὸ μὲν εὑρέθη οὐχὶ μακρὰν τῆς καλουμένης Ἀχαρνικῆς πύλης, τὸ δὲ 150 βήματα πρὸς νότον τῆς γνωστῆς οἰκίας τοῦ ποτὲ Μιχάλβοδα. Ποῦ ὅμως ἔκειτο τὸ ἱερὸν τοῦτο, δὲν ἐξηκριβώθη μέχρι τοῦδε, ὡς φαίνεται. Ἴσως τὸ Ἡράκλειον τοῦτο ἐστὶ τὸ *Ἡράκλειον τὸ ἐν κύκλωι ἐν Χολαργέων*, ὅπερ ἀναφέρει τὸ ψήφισμα IG. II 604· διότι κατὰ U. Koehler καὶ A. Milchhöfer, Realencyclopädie III σ. 2367 τὸ ψήφισμα τοῦτο ἐστὶν ἐπίσης ψήφισμα Μεσογείων.

Τὴν συμπλήρωσιν τῶν στίχων 3 ἕως 5 ἐπεχείρησα παραβάλλων τὰς διατάξεις τοῦ ἐν IG. II ὑπ' ἀρ. 603 ψηφίσματος τῶν Μεσογείων στ. 13: *καὶ ἀνειπέτω ὁ κῆρυξ ἐν τεῖ ἑορτεῖ τοῦ Ἡρακλέους ἐν τῶι Ἡρακλέωι ὅτι Μεσόγειοι στεφανοῦσιν* κτλ. Ἄδηλον μένει δι' ἐμὲ διατί ὁ πρὸ τῶν γραμμάτων ΑΣ χῶρος ἐν στ. 4 ἀφέθη ὑπὸ τοῦ χαράκτου κενὸς καὶ διατί τὸ ἐν τέλει τῆς λέξεως ἑορτῆι ἰῶτα ἐτέθη οὐχὶ κατὰ τὸ μέσον τοῦ χώρου, ἀλλὰ πλησίον τοῦ ἑπομένου ἀρχικοῦ γράμματος τῆς λέξεως πρό, ἣν παρεγνώρισεν ὁ ἐκδότης ἀντιγράψας *ἀπ;ὸ τῆς θυσίας*. Ἄλλο παράδειγμα ἀναγορεύσεως τιμῶν γενομένης *πρὸ τῆς θυσίας* ἐν τῷ παρόντι τοὐλάχιστον δέν μοι εἶνε γνωστόν· συνήθως αἱ ἀναγορεύσεις αὗται γίνονται *μετὰ τὰς σπονδάς*· πρβ. IG. II 611 στ. 39: *ἀναγορεύειν δὲ τόνδε τὸν στέφανον τοὺς ἱεροποιοὺς κτλ. μετὰ τὰς σπονδάς*, II 5, 623 d στ. 29: *ἀναγορεῦσαι τὸν στέφανον τοῦτον μετὰ τὸ τὰς σπονδὰς ποιή[σασθαι ὅταν συντελεσθῆι τ]ὰ ἱερὰ τοῖς ὀργεῶσιν*, I 5, 616 b, CIG. 3065 (Michel. Recueil 1006) σ. 28 *ἀναγγέλλεσθαι δὲ τὸν στέφανον καθ' ἕκαστον ἔτος μετὰ τὰς σπονδὰς ὅταν ἡ ὑποδοχὴ γίνηται*, 3066 (Recueil 1007) στ. 24 *ἀναγγεῖλαι αὐτ[ῶ]ν τὸν στέφανον τοῖς Λευκαδίοις μετὰ τὰς σπονδὰς ἐν ἧι ἄγ γίνηται ἡμέραι ἡ συμμορία ἢ ταῖς θυσίαις*, πρβ. IG. II 5, 624 b στ. 26 *ἀναγορεύειν τὸν στέφανον τῇ θυσίᾳ τοῦ Μουνυχιῶνος*, II 5, 615 b στ. 24: *ἀναγορεύεσθαι δὲ καὶ τοὺς στεφάνους αὐτοῖς καὶ τὸν ἔπαινον καθ' ἑκάστην τὴν θυσίαν μετὰ τῶν ἄλλων εὐεργετῶν, ἢ μετὰ τὰ ἱερὰ* πρβ. IG. XII 1, 155 στ. 27 *ὅπως κτλ. ἀναγορεύηται ὁ στέφανος αὐτοῦ ἐν ταῖς συνόδοις τᾶι δεύτερον ἁμέραι μετὰ τὰ ἱερά*. Ὁμοίως ὅμως λέγει τὸ ἐν Πριήνῃ εὑρεθὲν ψήφισμα Λαοδικέων Inscr. Brit. Mus. 421 (Michel, Recueil 543: Gött. gel. Anz. 1900 σ. 96) ἐν σ. 30· *ποιήσασθαι τὴν ἀναγγελίαν τῶν ἐψηφισμένων στεφάνων κτλ. ἐν τῶι ἀγῶνι τῶν Διονυσίων ὅταν θύηται πρὸ πάσης σπονδᾶς* (οὕτως ἔχει ὁ λίθος κατὰ τὸν ἐκδότην· περιμένω *σπονδῆς*). Ψήφισμα θιασωτῶν ἐξ Ἀθηνῶν, ὅρα κατωτέρω σ. 239, στ. 13· *ἐπειδὰν τὰ ἱερὰ ἀπαγγείλωσιν καὶ σπονδὰς ποήσωσιν.*

Ἐκτὸς τῆς ἀναγραφῆς τοῦ ψηφίσματος *ἐν στήληι λιθίνηι* καὶ τῆς ἀναθέσεως αὐτῆς ἐν τῶι ἱερῶι ἐν στ. 5 ῥητῶς προστάσσεται ἄλλη ἀναγραφὴ *εἰς τὸ γραμματεῖον* τῶν Μεσογείων γενησομένη διὰ τοῦ ἄρχοντος, εἴπερ ὀρθῶς ἔχει ἡ ἐμὴ συμπλήρωσις. Παρομοίας διατάξεις περιέχουσι ψηφίσματα ἐκ Μηθύμνης IG. XII 2, 508 στ. 4· *[ἀναγράψαι] δὲ τὸ ψήφισμα [τοῦτο εἰς στήλην λιθίνην καὶ ἀν]αθεῖναι ἐν τῶι [— ἐν] τόπωι τῶι ἐπιφανεσ[τάτωι· ἀναγράψαι δὲ] καὶ εἰς τὸμ πίνακα*, πρβ. 500 καὶ 506, διότι πίναξ κατὰ Ἡρωδιανὸν σημαίνει ὅπερ καὶ γραμματεῖον καὶ δέλτος· *γραμματεῖον καὶ δέλτον ἐρεῖς, οὐχὶ πίνακα*· καὶ κατὰ Bekker Anecdota 226 *γραμματεῖον καὶ πινακίδιον λέγουσιν*. Ἐκ τούτων δὲ γίνεται καὶ φανερὸν ὅτι οὐκ ὀρθῶς γράφεται ἐν τέλει τοῦ ἐκ Μαντινείας ψηφίσματος τῆς συνόδου τῶν Κοραγῶν εἰς τιμὴν τῆς Νικίππης (Le Bas-Foucart 352 h. Michel, Recueil 992) ἐν στ. 41: *καταστασάτωσαν δὲ οἱ ἱρεῖς τοὺς ἀναγράψοντας τοῦδε τοῦ δόγματος τὸ ἀντίγραφον ἐν στάλαν λιθίναν καὶ ἀναθήσοντας ἐν τῶι ἐπιφανεστάτωι τοῦ ἱεροῦ τόπωι· ὁμοίως δὲ καὶ εἰς τὰν κοινὰν πινακίδα κατέσταθεν Ἀλεξίνικος Ἀλέξωνος κτλ.* (ἕπονται ἑπτὰ ἄλλα ὀνόματα), τουτέστιν κατὰ Foucart: 'Semblement ont été inscrits sur le tableau de la société.' 'Cette liste (de huit perconnages) ne fait point partie du decret rendu en l'honneur de Nicippa; elle a été gravée sur la même stèle parce qu'elle se rapporte à des services rendus dans la même circonstance.' (p. 215). Ἀλλὰ προφανῶς ἡ φράσις· *ὁμοίως δὲ καὶ εἰς τὰν κοινὰν πινακίδα* εἶνε συνέχεια καὶ τέλος τῆς προηγουμένης: *τοὺς ἀναγράψοντας τοῦδε τοῦ δόγματος τὸ ἀντίγραφον ἐν στάλαν λιθίναν*· ἡ δὲ λέξις *κατέσταθεν* εἶνε ἀρχὴ τοῦ καταλόγου τῶν ἀνδρῶν τῶν κατασταθέντων ὑπὸ τῆς συνόδου, ὅπως φροντίζωσι διὰ τὴν ἀναγραφὴν τοῦ ψηφίσματος εἰς στήλην καὶ ἀνάθεσιν αὐτῆς καὶ διὰ τὴν ἀναγραφὴν εἰς τὰν κοινὰν πινακίδα, δηλαδὴ τὸ γραμματεῖον τῆς συνόδου.

Κατὰ τὴν συμπλήρωσίν μου ὁ στίχος 9 εἶχεν ἓν στοιχεῖον περισσότερον τοῦ συνήθους ἀριθμοῦ τῶν ἑπτὰ καὶ εἴκοσι. Ἐν στίχῳ 9 ὁ χαράκτης παρέλειψε τὸ ἰῶτα ἐν τέλει τῆς λέξεως *δοῦναι*. Ἐννοεῖται ὅτι τὸ ἐν στ. 9 ὄνομα τοῦ ταμίου μόνον παραδείγματος χάριν ἐτέθη.

9. Στήλη λευκοῦ μαρμάρου ὁλόκληρος ὕψους

0.82, πλάτ. 0,35 ἕως 0.385, πάχ. 0.095 ἕως 0.105, εὑρεθεῖσα κατὰ τὴν μαρτυρίαν τοῦ Ἀ. Οἰκονόμου (Πρακτ. 1896 σ. 21) ἔνθα καὶ ἡ στήλη ἡ φέρουσα τὸ ἄνω σ. 215 ἐκδοθὲν ψήφισμα Ἀθη-

ναίων εἰς τιμὴν ἱερέως τῆς Καλλίστης, δηλαδὴ ἐπὶ ὑπονόμου παρὰ τὴν ἀρχαίαν ὁδὸν τὴν ἀπὸ τοῦ Διπύλου πρὸς βορρᾶν ἄγουσαν. Γραφὴ ἐν στ. 2 ἕως 21 ἡ στοιχηδὸν καλουμένη, μετά τινων ἀνωμαλιῶν ὅμως ἐν στ. 9. 10. 20. Ἡ κατάστασις τοῦ λίθου δὲν ἐπιτρέπει ἐπιτυχῆ φωτογράφησιν.

Ο Ε Ο
ΕΓΙΚΙΜΩΝΟΣΑΡΧΟΝΤΟΣΟΛΡΓΗΛΙΩΝΟ< ΕΝ
ΤΩΙΚΟΙΝΩΙ ΕΠΕΙΔΗΣΩΦΡΩΝΚΛΛΩΣΚΑΙΦ ΟΤΙ
ΜΩΣΣΥΝΗΓΑΓΕΤΟΝΟΙΑΣΟΝΕΠΕΔΩΚΕΝΔΕΚΑΙΣΤΗ
ΛΗΝΩΣΤΕΑΝΑΤΕΟΗΝΑΙΕΙΣΤΟΙΕΡΟΝΒΟΥΛΟΜΕΝΟ
ΣΑΥΞΕΙΝΤΟΚΟΙΝΟΝΕΚΤΩΝΙΔΙΩΝ ΟΠΩΣΑΝΟΥΝΕ
ΦΑΜΙΛΛΟΝΕΙΤΟΙΣΒΟΥΛΟΜΕΝΟΙΣΕΥΕΡΓΕΤΕΙΝΤ
ΟΚΟΙΝΟΝΕΙΔΟΣΙΝΟΤΙΚΟΜΙΟΥΝΤΑΙΤΑΣΧΑΡΙΤΑ
ΣΑΓΑΟΕΙΤΥΧΕΙΔΕΔΟΧΟ ΙΤΟΙΣΟΙΑΣΩΤΑΙΣΣΤΕΦ
ΑΝΩΣΑΙΤΟΝΑΡΧΕΡΑ ΙΣΤΗΝΣΩΦΡΟΝΑΟΛΛΟΥΣΤΕ
ΦΑΝΩΙΚΑΙΛΗΜ ΙΣΚΩΙ ΟΠΩΣΑΝΚΑΙΕΙΣΤΟΛΟΙΠ
ΟΝΟΙΓΙΝΟ' ι ΟΙΙΕΡΟΠΟΙΟΙΕΙΣΤΑΣΟΥΣΙΑΣΕΠ
ΕΙΔΑΝΤΑΙΕΡΑΑΠΑΓΓΕΙΛΩΣΙΝΚΑΙΣΠΟΝΔΑΣΠΟΗ
⌒ ΙΙ ΤΕΦΑΝΟΥΤΩΣΑΝΑΥΤΟΝΚΑΙΑΝΑΓΟΡΕΥΕΤ
ΣΑΝ ΙΟΙΑΣΩΤΑΙΣΤΕΦΑΝΟΥΣΙΤΟΝΑΡΧΕΡΑΝΙ
ΣΤΗΝΣΩΦΡΟΝΑΑΡΕΤΗΣΕΝΕΚΕΝΚΑΙΕΥΣΕΒΕΙΑΣΤ
ΗΣΕΙΣΤΗΝΟΕΟΝΕΑΝΔΕΜΗΑΝΑΓΟΡΕΥΣΩΣΙΝΟΦΕΙ
ΛΕΤΩΣΑΝΤΕΤΤΑΡΑΣΔΡΑΧΜΑΣΙΕΡΑΣΤΗΙΟΕΩΙ Α
ΝΑΓΡΑΨΑΤΩΣΑΝΔΕΚΑΙΤΟΝΣΤΕΦΑΝΟΝΕΠΙΤΟΥΑΝ
ΑΟΗΜΑΤΟΣ ΑΝΑΓΡΑΨΑΙΔΕΚΑΙΤΟΥΣΟΙΑΣΩΤΑΣΠΑ
ΝΤΑΣΧΩΡΙΣΤΟΥΣΤΕΑΝΔΡΑΣΚΑΙΤΑΣΓΥΝΑΙΚΑΣ

ΟΙΟΙΑΣΩΤΑΙ
ΤΟΝΑΡΧΕΡΑΝΙΣΤΗΝ
ΣΩΦΡΟΝΑ

ΩΦΡΩΝ	ΔΙΩΝ	ΟΝ ̆ / ΙΟΝ	ΗΔΙΣΤΗ
ΚΛΗΣ	ΣΩΤΗΡΙΔΗΣ	ΑΠΟΛΛΩΝΙΣ	ΦΙΛΗ
ΤΥΧΙΔΗΣ	ΧΑΡΗΣ	ΕΥΠΡΑΞΙΣ	ΔΟΡΚΑΣ
ΗΡΙΔΗΣ	ΦΙΛΟΞΕΝΟΣ	ΕΥΤΥΧΙΣ	ΣΙΜΟΝ
ΙΙΣΙΒΙΟΣ	ΑΓΑΟΩΝ	ΧΟΙΡΙΝΗ	ΙΙι ΔΟΝ
ΟΗΣ	ΜΥΣ	ΑΡΙΣΤΟΜΑΧΗ	ΜΕΛΙΤΤΑ
ΛΩΝ	ΝΙΚΩΝ	ΦΙΛΙΚΟΝ	ΛΑΜΙΔΙΟΝ
ΥΧΙΔΗΣ	ΦΙΛΩΝ	ΙΩΠΥΡΑ	ΑΦΡΟΔΙΣΙΑ
ΡΙΑΣ	ΜΕΝΩΝ	ΗΛΕΙΑ	ΟΕΟΔΩΡΑ
ΓΩΝΥΜΟΣ	ΕΦΕΣΟΣ	ΣΙΠΗ	ΦΙΛΩΤΙΟΝ
ΞΕΝΟΣ	ΚΤΗΣΩΝ	ΧΑΡΟΠΟΝ	
ΥΟΟΚΛΗΣ	ΔΩΡΙΕΥΣ		
ΥΣΙΣΤΡΑΤΟΣ	ΔΙΩΝ		
ΑΡΤΕΜΩΝ	ΜΕΝΙΣΚΟΣ		
ΜΕΝΕΧΑΡΜΟΣ	ΜΕΝΕΚΡΑΤΗΣ		
ΔΙΟΝΥΣΙΟΣ	ΠΟΡΟΣ		
ΚΤΗΣΩΝ	ΔΩΡΟΣ		
ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ	ΠΕΡΙΓΕΝΗΣ		
ΣΥΜΜΑΧΟΣ			

ΕΠΙΙΕΡΕΩΣΔΙΟΝΥΣΟΔΩΡΟΥΣΗΜΑΧΙΔΟΥ

Θ ε ο [ί.]
Ἐπὶ Κίμωνος ἄρχοντος, Θαργηλιῶνος· [ἔδοξ]εν
τῶι κοινῶι· ἐπειδὴ Σώφρων καλῶς καὶ φ[ιλ]οτί-
μως συνήγαγε τὸν θίασον, ἐπέδωκεν δὲ καὶ στή-
λην ὥστε ἀνατεθῆναι εἰς τὸ ἱερὸν βουλόμενο-
ς αὔξειν τὸ κοινὸν ἐκ τῶν ἰδίων· ὅπως ἂν οὖν ἐ-
φάμιλλον εἶ τοῖς βουλομένοις εὐεργετεῖν τ-
ὸ κοινὸν εἰδόσιν ὅτι κομιοῦνται τὰς χάριτα-
ς· ἀγαθεῖ τύχει, δεδόχθ[α]ι τοῖς θιασώταις στεφ-
ανῶσαι τὸν ἀρχερα[ν]ιστὴν Σώφρονα θαλλοῦ στε-
φάνωι καὶ λημ[ν]ίσκωι· ὅπως ἂν καὶ εἰς τὸ λοιπ-
ὸν οἱ γιν[όμ]ε[ν]οι ἱεροποιοὶ εἰς τὰς θυσίας ἐπ-
ειδὰν τὰ ἱερὰ ἀπαγγείλωσιν καὶ τὰς σπονδὰς ποή-
[σ]ω[σ]ι[ν σ]τεφανούτωσαν αὐτὸν καὶ ἀναγορευέτ-
[ω]σαν· [ο]ἱ θιασῶται στεφανοῦσι τὸν ἀρχερανι-
στὴν Σώφρονα ἀρετῆς ἕνεκεν καὶ εὐσεβείας τ-
ῆς εἰς τὴν θεόν· ἐὰν δὲ μὴ ἀναγορεύσωσιν, ὀφει-
λέτωσαν τέτταρας δραχμὰς ἱερὰς τῆι θεῶι· ἀ-
ναγραψάτωσαν δὲ καὶ τὸν στέφανον ἐπὶ τοῦ ἀν-
αθήματος· ἀναγράψαι δὲ καὶ τοὺς θιασώτας πά-
ντας χωρὶς τούς τε ἄνδρας καὶ τὰς γυναῖκας.

Οἱ θιασῶται
τὸν ἀρχερανιστὴν
Σώφρονα

[Σ]ώφρων	Δίων	ΟΝΥ, ΙΟΝ	Ἡδίστη
[Εὐ]κλῆς	Σωτηρίδης	Ἀπολλωνὶς	Φίλη
[Εὐ]τυχίδης	Χάρης	Εὔπραξις	Δορκὰς
[Σωτ]ηρίδης	Φιλόξενος	Εὐτυχὶς	Σῖμον
[Κτ]ησίβιος	Ἀγάθων	Χοιρίνη	Ἰ(ν)δὸν
[. . .]θης	Μῦς	Ἀριστομάχη	Μέλιττα
[. .]λων	Νίκων	Φίλικον	Λαμίδιον
[Εὐτ]υχίδης	Φίλων	Ζωπύρα	Ἀφροδισία
[Χα]ρίας	Μένων	Ἡδεῖα	Θεοδώρα
[Ἱερ]ώνυμος	Ἔφεσος	Σίπη	Φιλώτιον
[Εὔ]ξενος	Κτήσων	Χάροπον	
[Π]υθοκλῆς	Δωριεὺς		
Λυσίστρατος	Δίων		
Ἀρτέμων	Μενίσκος		
Μενέχαρμος	Μενεκράτης		
Διονύσιος	Πόρος		
Κτήσων	Δῶρος		
Δημήτριος	Περιγένης		
Σύμμαχος			

Ἐπὶ ἱερέως Διονυσοδώρου Σημαχίδου.

Ἐπειδὴ ἡ στήλη εὑρέθη ἔνθα καὶ ἐπιγραφὴ ἱδρυμένη ἄλλοτε ἐν τῷ ἱερῷ τῆς Καλλίστης, εἶνε δυνατὸν ἢ καὶ ἐξ ἀρχῆς πιθανόν, ὅτι καὶ αὐτὴ προέρχεται ἐκ τοῦ ἱεροῦ τούτου καὶ ὅτι οἱ θιασῶται οἱ τιμῶντες διὰ τοῦ ψηφίσματος τὸν ἀρχερανιστὴν Σώφρονα εἰσὶ θιασῶται τῆς Ἀρτέμιδος τῆς ὑπὸ τὴν ἐπίκλησιν ταύτην ἐν τῷ ἔξω Κεραμεικῷ λατρευομένης. Ἐν τοῖς πλησίον τόποις, δηλαδὴ «ἐν τοίχῳ τινὶ κακοκτίστῳ μεταξὺ τῆς πρώτης καὶ τῆς δευτέρας γραμμῆς τοῦ ἀρχαίου τῆς πόλεως περιβόλου» εὑρέθη καὶ ἄλλη ἐπιγραφὴ ἀναφερομένη εἰς Ἄρτεμιν μὴ διακρινομένην ὅμως διὰ προσθέτου ἐπικλήσεως· ἡ ἐπιγραφὴ αὕτη, δημοσιευθεῖσα ἐν Ἀθηναίῳ VIII σ. 235. IG. II 5, 618 b, Sylloge 426 περιέχει ἐν τῷ ἄνω μέρει κατάλογον θιασωτῶν ὅμοιον τῷ ἐπὶ τοῦ ἡμετέρου λίθου καθ' ὅσον ἐπίσης ἀναγράφονται χωρὶς μὲν οἱ ἄνδρες, χωρὶς δὲ αἱ γυναῖκες· ἔπειτα δὲ ψήφισμα χρονολογούμενον ἐπὶ Δημοσθένους ἄρχοντος 232/1 πρὸ Χρ. κατὰ J. Kirchner, 234/3 κατὰ J. Beloch Griechische Geschichte III σ. 61, ἐν τέλει δὲ ὑπογεγραμμένα ἐντὸς στεφάνων τὰ νῦν ἐξαληλιμμένων τὰ ὀνόματα τοῦ ταμίου καὶ τοῦ γραμματέως· Ἕτερον ψήφισμα εὑρέθη ἐν ταῖς πρὸ τοῦ Διπύλου ἀνασκαφαῖς τὸ ὑπὸ τοῦ Κ. Δ. Μυλωνᾶ ἐν τῇ Ἐφημερίδι ταύτῃ 1893 σ. 49 ἐκδεδομένον IG. II 5, 630 b, Sylloge 732 τοῦ κοινοῦ τῶν Σωτηριαστῶν εἰς τιμὴν τοῦ ἀρχερανιστοῦ Διοδώρου υἱοῦ τοῦ Σωκράτους Ἀφιδναίου, ἱδρυμένον ποτὲ ἐν τῷ τεμένει τῆς Σωτείρας. Ὅτι ἡ Σώτειρα αὕτη εἶνε ἡ Ἄρτεμις, ὀρθῶς ἐξήγαγεν ὁ ἐκδότης ἐξ ἄλλης ἐπιγραφῆς ἐν ταῖς αὐταῖς ἀνασκαφαῖς εὑρεθείσης Ἐφημ. Ἀρχ. 1893 σ. 59 IG. I 5, 1620 e, ἀποτελούσης, ὡς ὑποδεικνύει ἡ θέσις τοῦ πατρωνυμικοῦ, ἑξάμετρον πλημμελές.

Ἀρτέμιδι Σωτείρα[ι] Μύρων ἀνέθηκε Μύρωνος.

Ποῦ τὸ τέμενος τῆς Σωτείρας Ἀρτέμιδος ἔκειτο, δὲν εἶνε εὔκολον, λέγει ὁ κ. Κ. Μυλωνᾶς, *νὰ προσδιορισθῇ, διότι τό τε ψήφισμα καὶ τὸ ἐνεπίγραφον βάθρον δὲν εὑρέθησαν κατὰ χώραν κείμενα· δὲν εἶνε ὅμως ἀπίθανον ὅτι τὸ τέμενος ἔκειτο ἐκεῖ που παρὰ τὸ Δίπυλον ὅθεν μετηνέχθησαν ἐν ᾗ εὑρέθησαν θέσει τό τε ψήφισμα καὶ τὸ βάθρον.* Ἀλλ' ἴσως τὸ τέμενος αὐτὸ ἀνεκαλύφθη ὑπ' αὐ-

τοῦ τοῦ κ. Μυλωνᾶ ἐν τῷ δυτικῷ μέρει τῆς πρὸ τοῦ Διπύλου νεκροπόλεως. Ἐκεῖ πραγματικῶς ὑπάρχει μικρὸν τέμενος, οὗτινος σχεδίασμα καὶ περιγραφὴν ἐδημοσίευσεν ὁ κ. Μυλωνᾶς ἐν Πρακτικοῖς 1890 σ. 23. Τὸ τέμενος τοῦτο περιέχει *τετράγωνον ἑτερόμηκες οἰκοδόμημα* μετὰ βαθμίδων κατὰ τὴν μεσημβρινὴν πλευρὰν αὐτοῦ, ὅπερ ἀναμφιβόλως ἐστὶ βωμός, καὶ εἰς τὸν βωμὸν τοῦτον φαίνεται ὅτι ἀνήκει καὶ τὸ βάθρον τὸ φέρον τὴν ἄνω μνημονευθεῖσαν ἐπιγραφήν: *Ἀρτέμιδι Σωτείραι Μύρων ἀνέθηκε Μύρωνος*, διότι τὸ πλάτος αὐτοῦ συμφωνεῖ πρὸς τὸ πλάτος τοῦ βωμοῦ· πρὸς βορρᾶν δὲ τοῦ βωμοῦ τούτου εὑρίσκεται ἐντὸς τετραγώνου ἐξ ὀπτῶν πλίνθων ὀμφαλὸς μαρμάρινος, καὶ ὄπισθεν αὐτοῦ βάσις μετὰ τριγωνικοῦ κοιλώματος, ἐφ' ἧς ἦτο ἱδρυμένον μικρὸν ἄγαλμα τῆς ἐν τῷ τεμένει λατρευομένης θεότητος, δηλαδὴ κατὰ πᾶσαν πιθανότητα τῆς Ἀρτέμιδος· ὡς πρὸς τὸ τρίγωνον σχῆμα τοῦ κοιλώματος πρβ. π. χ. Arch. Epigr. Mitt. IV πίν. IV V σ. 27. Ταῦτα ἐν παρόδῳ περὶ τοῦ τεμένους τούτου ὅπερ ἐν τῇ κατ' αὐτὰς ἐκδεδομένῃ τοπογραφίᾳ τῶν Ἀθηνῶν τοῦ W. Judeich οὐδὲ μνημονεύεται· ἄλλοι ἐλπίζω θὰ μελετήσωσι λεπτομερέστερον τὴν ἱστορίαν καὶ κατασκευὴν αὐτοῦ. Ἐν τέλει σημειωτέον ὅτι κατὰ Στ. Ἀ. Κουμανούδην (Ἀθήν. I σ. 395) εὑρέθη ἐν τοῖς ἔσω τοῦ περιβόλου τῆς πόλεως χώμασι πλησίον τοῦ Διπύλου καὶ βωμίδιον φέρον τὴν ἐπιγραφὴν *Μιτροβάτης Ἀρτέμιδι ἀνέθηκε*, κατὰ U. Koehler IG. II 1610 ἀνήκουσαν εἰς τὴν ἀρχὴν τοῦ δευτέρου πρὸ Χρ. αἰῶνος ἢ ὀλίγῳ τινὶ μεταγενεστέραν.

Κατὰ W. Kolbe, Festschrift für O. Hirschfeld σ. 316 δύο ἄρχοντες ἐν τῷ τρίτῳ αἰῶνι πρὸ Χρ. ἔφερον τὸ ὄνομα *Κίμων*, ὁ μὲν περὶ τὸ 290, ὁ δὲ τῷ 237/6 (πρβ. ὅμως J. Beloch, Griechische Geschichte III 2 σ. 34. 37). Διὰ τὴν γραφὴν ὁ ἐν τῷ τῶν θιασωτῶν ψηφίσματι ἀναφερόμενος φαίνεται ὅτι εἶνε ὁ δεύτερος. Εἴπερ ἀληθεύει τοῦτο, ἕπεται ὅτι τὸ ψήφισμα IG. II 5, 618 b, χρονολογούμενον *ἐπὶ Διομέδοντος ἄρχοντος* τοῦ ὀλίγον μετὰ τὸν δεύτερον Κίμωνα ἄρξαντος, ἀναφέρεται εἰς ἄλλον θίασον, διότι οὐδεὶς τῶν ἐν τῷ σωζομένῳ μέρει τοῦ λίθου ὀνομαζομένων θιασωτῶν εὑρίσκεται ἐν τῷ ἡμετέρῳ καταλόγῳ. Ὡς ἐκ τούτου λοιπὸν θὰ ἔμενεν ἄδηλος ἡ θεὸς ἡ τιμωμένη ὑπὸ τοῦ Σώφρονος καὶ τῶν ὀπαδῶν αὐτοῦ διὰ συναγωγῆς θιάσου. Εὐτυχῶς ὑπάρχει ἐν τέλει τῆς ἐπιγραφῆς ἔνδειξις οὐχὶ εὐκαταφρόνητος διὰ τὴν ἀνίχνευσιν τῆς προελεύσεως τῆς στήλης. Ἡ ὑπογραφὴ *ἐπὶ ἱερέως Διονυσοδώρου Σημαχίδου* ἀποδείκνυσι κατὰ τὴν γνώμην μου ὅτι ἡ στήλη ἦτό ποτε ἱδρυμένη ἐν τῷ τεμένει θεότητος ἀξιολόγου ἧς ἡ λατρεία ἦτο ἀνεγνωρισμένη ὑπὸ τοῦ δήμου τοῦ Ἀθηναίων. Ὅμοιαι ὑπογραφαὶ εὑρίσκονται π. χ. ἐπὶ τῶν ἐν τῷ Ἀθήνησιν Ἀσκληπιείῳ ἱδρυμένων ἀναθημάτων. Ὅτι δὲ ἡ Καλλίστη λεγομένη Ἄρτεμις εἶχεν ἱερέα κατ' ἔτος διὰ κλήρου καθιστάμενον, διδάσκει ἡμᾶς τὸ ἄνω ὑπ' ἀριθ. 1 ψήφισμα. Διὰ τοῦτο θεωρῶ λίαν πιθανὸν ὅτι ἡ στήλη ἡ περιέχουσα τὸ εἰς τιμὴν τοῦ Σώφρονος ψήφισμα καὶ τὴν ἀναγραφὴν τῶν θιασωτῶν προέρχεται ἀληθῶς ἐκ τοῦ πλησίον τοῦ τόπου τῆς εὑρέσεως αὐτῆς τεμένους τῆς Καλλίστης.

Στέφανοι καὶ λημνίσκοι μνημονεύονται ὑπὸ Πολυβίου XVIII 29· *στεφάνους ἐπιρρίπτοντες καὶ λημνίσκους*, ὑπὸ Πλουτάρχου ἐν βίῳ Σύλλα 27· *θύσαντος κτλ. στεφάνου τύπον ἔχων ὁ λοβὸς ὤφθη καὶ λημνίσκων ἐξηρτημένων*, Anthol. Pal. XII 123. Ὁ F. Imhoof-Blumer, Kleinasiatische Münzen I σ. 24 ἐξάγει ἐκ νομισμάτων τὸ πόρισμα· diese Kranzbinden scheinen eine Mode des zweiten Jahrhunderts v. Chr. gewesen zu sein. Ἐν Ἀττικαῖς ἐπιγραφαῖς δὲ μόνον ἀναφέρονται στέφανοι μετὰ λημνίσκων. Ἐκ τούτων τὸ IG. II 456 κατὰ πᾶσαν πιθανότητα δὲν εἶνε, ὅπως ἐνόμιζεν ὁ U. Koehler, ψήφισμα τοῦ δήμου τοῦ Ἀθηναίων, ἀλλὰ μᾶλλον ψήφισμα κοινοῦ τινος, π. χ. θιασωτῶν, διότι εἰς τοιοῦτο ψήφισμα ἁρμόζουσιν τιμαὶ συνάμα ἀπονεμόμεναι εἰς ταμίαν καὶ γραμματέα καὶ ἐπιμελητὰς (διότι οὕτω πρέπει νὰ συμπληρωθῇ τὸ ἐν στ. 81 [*κ*]*αὶ τοὺς ἐπ*[*ιμελητάς*]), τὰ δὲ ἐν στ. 6 *τὸν δῆμον* κατὰ U. Koehler δύνανται νὰ ἀνήκουν καὶ εἰς ὄνομα κύριον. Οὕτω δὲ καὶ ἐν τέλει τοῦ ψηφίσματος νομίζω ἁπλῶς ἀναφέρεται ὁ ταμίας, οὐχὶ ὅμως ὁ ταμίας τῶν στρατιωτικῶν κατὰ τὴν τοῦ ἐκδότου συμπλήρωσιν· [*εἰς δὲ τὴν ἀνα*]*γραφὴν μερίσαι τὸν ταμί*[*αν*] *τῶν στρατιωτικῶν* κτλ. Ἐν παρόδῳ εἰρήσθω ὅτι ἐν στ. 11 πάντως γραπτέον *καὶ ἄ*[*λλοι*] κτλ. *ζηλωταὶ γίν*[*ωνται τῶν*

δμο[ίω]ν. Η δὲ δευτέρα Ἀττικὴ ἐπιγραφή, ἐν ᾗ μνημονεύονται στέφανοι καὶ λημνίσκοι, εἶνε ὁ νόμος τῶν ἐρανιστῶν τοῦ Μηνὸς Τυράννου IG. III 74, Sylloge 633 στ. 25. Ἄλλο παράδειγμα παρέχει ψήφισμα τῶν ἐν Βερενίκῃ Ἰουδαίων CIG. 5361, νῦν ἐν Τολώσῃ τῆς Γαλλίας ἀποκείμενον, Musée de Toulouse, Catalogue des antiquités 1865 p. 225, E. Schüner. Geschichte des jüdischen Volkes ³ III 42, στ. 23 *στεφανοῦν ὀνομαστὶ καθ' ἑκάστην σύνοδον καὶ νουμηνίαν στεφάνωι ἐλαΐνωι καί λημνίσκωι.* Ἐν δύο ἄλλοις ψηφίσμασιν ἐρανιστῶν (ἐκ Ῥόδου) ἀναφέρεται *διλήμνιον:* IG. XII 1, 155 στ. 56 *πριάσθων στέφανον καὶ διλήμνιον* καὶ BCH. XI 308 (ἐκ Καρίας) στ. 5 *στεφανοῦσθαι [θ]αλλοῦ στεφάν[ωι καὶ διλεμνίωι [ἐν ταῖς συνό]δοις καθ' ἕκασ[τον μῆνα]·* ἡ συμπλήρωσις αὕτη μοὶ φαίνεται πιθανωτέρα τῆς ὑπὸ G. Cousin καὶ G. Deschamps προταθείσης *καθ' ἕκασ[τον ἐνιαυτόν]*, παραβάλλοντι μάλιστα IG. II 426 ὅπου ἐν στ. 7 ἀδιστάκτως συμπληρῶ· *[κατ]ὰ μῆνα ἕ[κασ]τ[ον σ]τεφάν[ωι καὶ [λημ]νίσκωι.*

Ὅτι ἐν στ. 11 *ὅπως ἂν καὶ εἰς τὸ λοιπὸν* ἐγράφη κατὰ λάθος ἀντὶ τοῦ *ὁμοίως δὲ καὶ εἰς τὸ λοιπὸν*, παρετήρησα ἤδη Jahresheft. V σ. 137. Τὸ ἐν στ. 19 μνημονευόμενον *ἀνάθημα* εἶνε αὐτὴ ἡ σωζομένη στήλη ἡ ἐπιδοθεῖσα καὶ ἀνατεθεῖσα ὑπὸ τοῦ ἀρχερανιστοῦ Σώφρονος (πρβ. στ. 4).

Ἐν τῷ καταλόγῳ τῶν θιασωτῶν χωρὶς ἀναγράφονται οἱ ἄνδρες, χωρὶς δὲ αἱ γυναῖκες, ὅπως ἐν IG. II 5, 618 b καὶ ἐν τῷ ἀρχαιοτέρῳ μέρει τοῦ ὑπ' ἐμοῦ ἐν Athen. Mitt. XXI σ. 438 ἐκδοθέντος καταλόγου ἐκ Χαλανδρίου. Ἐν τῇ ὑπ' ἀρ. 988 ἐν IG. II καταλόγῳ ἐρανιστῶν ἀναγράφονται πρῶτον αἱ γυναῖκες, ἔπειτα δὲ οἱ ἄνδρες, οὐχὶ ὅμως ἐν κεχωρισμέναις στήλαις. Ὁ τρόπος οὗτος κεχωρισμένης κατὰ τὸ φῦλον ἀναγραφῆς ἀπαντᾷ καὶ ἐν ἀνεκδότῳ ἀρχαϊκῇ ἐπιγραφῇ τοῦ ἐν Θήβαις Μουσείου.

Πολλὰ τῶν ὀνομάτων δυσκόλως ἀναγινώσκονται. Ἐν τούτοις ἓν μόνον μοὶ ἔμεινεν ἄδηλον, τὸ πρῶτον τῆς τρίτης σελίδος τοῦ καταλόγου· διότι μετὰ τῶν ἰχνῶν τῶν γραμμάτων ἀναμιγνύονται καὶ τὰ κάτω μέρη τῆς σχεδιογραφίας τοῦ στεφάνου. Ἐπὶ τοῦ ἐκτύπου διακρίνω σαφέστερον ἢ ἐπὶ τοῦ λίθου τὰ ἑξῆς: ΟΝ (ἢ Λ;)ΥΙΟΝ. Τὸ ὄνομα λοιπὸν δυνατὸν νὰ εἶνε *Ὀνύχιον* (πρβ. IG. II 1904 (F. Bechtel, Die attischen Frauennamen σ. 11), ἀλλὰ δὲν ἐγγυῶμαι· τὸ τέταρτον μάλιστα γράμμα ἐπὶ τοῦ ἐκτύπου δὲν φαίνεται νὰ εἶνε Χεῖ. Τὸ πρῶτον ὄνομα τῆς τετάρτης σελίδος δὲν εἶνε *Ἡσύχιον*, ὅπως κατὰ λάθος εἶπον ἐν Athen. Mitt. XXIII σ. 440, ἀλλὰ *Ἡδίστη*. Τὸ ὄνομα *Ἔφεσος* στ. 34 εἶνε γνωστὸν ἐξ ἐπιγραφῆς ἐκ Δήλου BCH. XIV 390 στ. 16 ὡς ὄνομα καπήλου (257 πρὸ Χρ. πρβ., F. Bechtel, Personennamen σ. 349). *Πόρος* ἐπίσης ἐξ ἐπιγραφῆς τῆς Δήλου BCH. VII 104 στ. 11 ὡς ὄνομα χορηγοῦ *ἐγ μετοίκων* (284 πρὸ Χρ.) καὶ ἐξ ἐπιγραφῆς ἐξ Ἑρμιόνης ὡς ὄνομα ἀγαλματοποιοῦ IG. IV 687. *Μιθρῆς Πόρου* ἀπαντᾷ ἐν ἐπιγραφαῖς Θήρας IG. XII 3, 479. 662 I. 718. 1022. Ὡς πρὸς δὲ τὸ *Ἰνδὸν* στ. 29 πρβ. τὰ παρὰ Bechtel σ. 59. 62 ἐθνικὰ *Ἀθήναιον, Κλειτόριον, Σύριον*· τοιαῦτα ὀνόματα ἰδίως ἦσαν ἐν χρήσει διὰ δούλας καὶ ἑταίρας. Ἐν στ. 34 ΣΙΓΗ τὸ Γ εἶνε εὐδιάκριτον. Ὁ ἱερεὺς Διονυσόδωρος Σημαχίδης δὲν εἶνε ἄλλοθεν γνωστός.

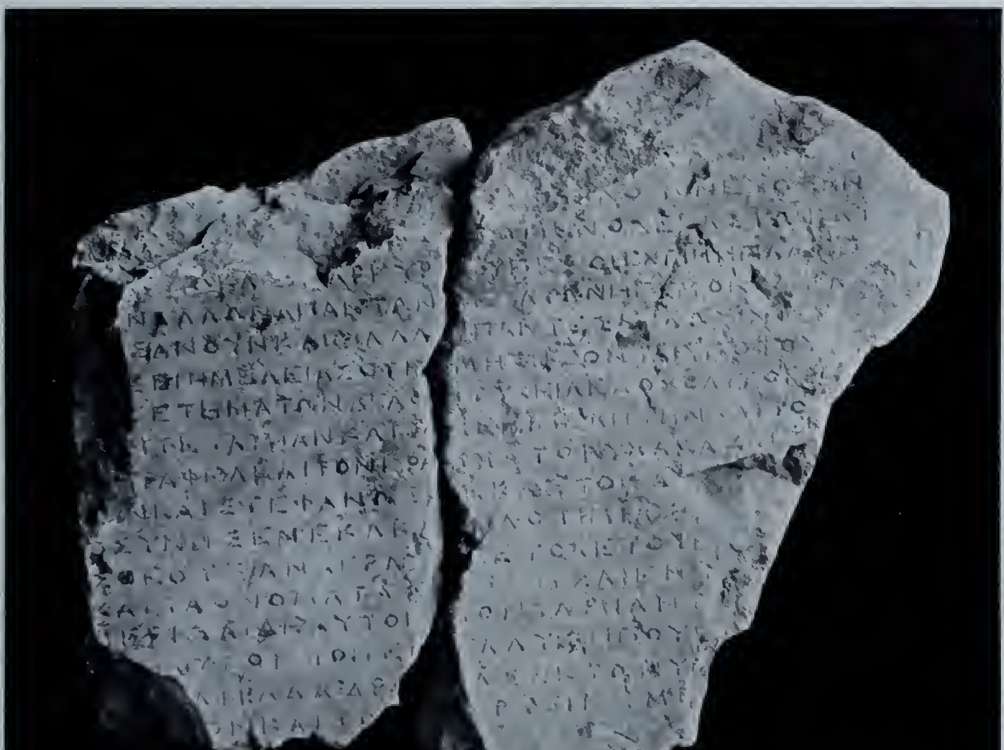
10. Τὸ ἐν IG. II ὑπ' ἀρ. 615 ψήφισμα, ἐκδεδομένον καὶ ὑπὸ O. Lüders, Dionysische Künstler σ. 151 ἀρ. 2 καὶ P. Foucart. Des associations religieuses σ. 215 ἀρ. 32, ἀλλὰ μέχρι τοῦδε ἀσυμπλήρωτον, πρέπει νὰ ἀναγνωσθῇ οὕτω πως·

[. . . . . εἶπεν· δεδόχθαι τοῖ]ς ἐρανισταῖς ἐπειδὴ
[Νίκων ταμίας τοῦ κοινοῦ γενό]μενος ἀφ' οὗ χρόνου εἰ-
[σῆλθεν διατετέλεκεν φιλοτ]ιμούμενος καὶ ἐνδεικ-
[νύμενος τὴν αὑτοῦ εὐσέβειαν] καὶ τὴν εὔνοιαν εἰς τ-
[ὸ κοινόν· ὁ δ' ἀδελφὸς Ἀγάθων ἱε]ροποιὸς γενόμενος π-
[άντα τὰ [[τὰ]] ἀναλώματα παρέχετ]αι ἐκ τῶν αὑτοῦ καὶ τὸ
[κοινὸν συναύξει (;)· ἐπαινέσαι μ]ὲν Νίκωνα καὶ Ἀγάθων-
[α . . . . κα]ὶ στεφανῶσαι φιλοτιμ-
[ίας ἕνεκα· μερίσαι δὲ αὐτοῖς] τὸν ταμίαν εἰς στεφάνο-
[υς . . . δραχμὰς καὶ λογίσασθα]ι τοῖς ἐρανισταῖς, ὅπ-
[ως πάντες εἰδῶσιν ὅτι χάριτας ἀ]πολήψονται ὧν ἂν τ-
[ὸ κοινὸν εὐεργετῶσι καὶ τοὺς ἐ]ρανιστὰς

Ἡ γραφὴ εἶνε ἡ στοιχηδὸν καλουμένη· οἱ δὲ στίχοι, ὡς ἀποδεικνύουσιν αἱ συμπληρώσεις μου, εἶχον ἀνὰ 42 γράμματα ἕκαστος. Τὰ γράμματα μαρτυροῦσι τοὺς περὶ τὸ ἔτος 300 πρὸ Χρ. χρόνους.

Ἐκ τῶν στ. 7-8 προκύπτει ὅτι οἱ δύο ἄνδρες οἱ διὰ τοῦ ψηφίσματος τούτου τιμώμενοι εἶνε ἀδελφοί. Διότι τὸ μετὰ τὰ ὀνόματα *Νίκωνα καὶ Ἀγάθων̣α* κενὸν εἴκοσι γραμμάτων ἐν στ. 8 (εἴπερ ὀρθῶς συνεπλήρωσα τὸ δεύτερον ὄνομα) ἀναγκαίως περιεῖχεν τὸ ὄνομα τοῦ πατρὸς τοῦ Νίκωνος καὶ τοῦ Ἀγάθωνος καὶ τῆς πατρίδος αὐτοῦ. Ἡ ἐν στ. 2 φράσις *ἀφ' οὗ χρόνου εἰ-* εὑρίσκεται καὶ ἐν ἄλλῳ ψηφίσματι θιασωτῶν IG. II 613 στ. 9: *καὶ ἀφ' οὗ εἰς τὴν ἐπιμέλειαν τῆς ταμιείας εἰσῆλθεν*. Τὸ ἐν στ. 6 κενὸν δὲν κατώρθωσα νὰ συμπληρώσω εἰ μὴ ὑποθέτων ὅτι ὁ χαράκτης περιέπεσεν εἰς μικρὸν λάθος τρὶς ἐπαναλαμβάνων ἀντὶ δὶς τὴν συλλαβὴν ΤΑ. Ὁ τύπος *παρείσχηται* ὅστις θὰ ἀπετέλει τὸν ἀπαιτούμενον ἀριθμὸν στοιχείων μέχρι τοῦδε ὡς φαίνεται ἐν Ἀττικαῖς ἐπιγραφαῖς δὲν εὑρέθη (E. Nachmanson, Laute und Formen der magnetischen Inschriften σ. 151). Ὡς πρὸς τὴν ἐν στ. 10 συμπλήρωσίν μου· *καὶ λογίσασθαι τοῖς ἐρανισταῖς*, ἴδε τὰ ἄνω σ. 222 συλλεχθέντα παραδείγματα.

11. Δύο τεμάχια τοῦ κάτω μέρους στήλης Ὑμηττίου μαρμάρου, ὧν τὸ μὲν ἀριστερὸν ηὗρον ἐν τῇ συλλογῇ τοῦ Ἐθνικοῦ Μουσείου, τὸ δὲ δεξιὸν ἦλθεν εἰς φῶς ἐν ταῖς ἀνασκαφαῖς ταῖς ἐν ἔτει 1897 κατὰ τὴν βόρειον κλιτὺν τῆς ἀκροπόλεως ἐνεργηθείσαις, ἔχοντα συνηρμοσμένα ὕψος 0.21, πλάτος 0.325, πάχος 0.10. Γραφὴ ἡ μὴ στοιχηδόν· ὕψος γραμμάτων 0.005, ἀπόστασις στίχων 0·012.

ο
τὸ]ν νόμον ἔδοσαν
γεγραμ]μένον ἑκάστωι κατ[ὰ πα]
[ρα]δε[δ]ώκασι[ν] ἀργυρ[ί]ου περιὸν ⁝ ΧΗΗΗΗ𐅅ΔΔ ⁝ ἐπε[μελήθησαν δὲ καὶ
[τῶ]ν [ἄ]λλων ἁπάντων [μ]ετὰ τῶν ἡγεμόν[ω]ν κα[λῶς καὶ φιλοτίμως ὅ-

[πω]ς ἂν οὖν καὶ οἱ ἄλλοι πάντες εἰδῶσιν οἱ ἀ[εὶ καθιστάμενοι εἰς
[τὰ]ς ἐπιμελείας ὅτι [τ]ιμηθήσονται ὑπὸ τοῦ [κοινοῦ ἀξίως τῶν εὐ-
[ερ]γετημάτων· ἀγαθ[εῖ] τύχει, δεδόχθαι τοῖς θ[ιασώταις, ἐπαινέσαι
[τό]ν τε ταμίαν καὶ τὸν ἐπιμελητὴν καὶ τὸ[ν γραμματέα καὶ τὸν ἀν-
[τι]γραφέα καὶ τὸν γραμματοφύλακα καὶ σ[τεφανῶσαι ἕκαστον αὐ-
[τῶ]ν [[καὶ στεφανῶσα[ι] ἕκαστον αὐ[τῶν]] θαλλοῦ? στεφάνωι δικαι-
οσύνης ἕνεκα κα[ὶ φ]ιλοτιμίας [καὶ εὐσεβείας τῆς περὶ τοὺ-
ς θεούς· ἀναγρά[ψαι] δὲ τόδε τὸ ψήφ[ισμα ἐν στήληι λιθίνει
καὶ τὰ ὀνόματα κ[αὶ] στῆσαι ἐν τ[. . . . .
μερίσαι δὲ αὐτοῖ[ς] τὸν ταμίαν τ[ὸν ταμιεύοντα τὸν
[ἐν]ιαυτὸν τὸν ἐ[πὶ] Γλαυκίππου [εἰς ἀνάθημα καὶ
[θυσί]αν ⁝ ΔΔΔ ⁝ δρα[χμ]ὰς ἐκ τῶν ὑ[πολοίπων ; . . . . .
[. . . .]ον καὶ τὸ [προπ]έρυσι ΝΕΜΕ[-.]

Ψήφισμα θιασωτῶν εἴπερ ὀρθῶς ἐξέλαβον τὸ ἐν στ. 8 τελευταῖον γράμμα ὡς θῆτα. Ποῖοι δὲ οὗτοι οἱ θιασῶται δὲν προκύπτει ἐκ τῶν σῳζομένων· φανερὸν εἶνε μόνον ὅτι πρόκειται περὶ ἀξιολόγου σωματείου. Τοῦτο ἀποδεικνύει τὸ ποσὸν τῶν ἐν στ. 4 ἀναφερομένων χρημάτων καὶ ὁ ἀριθμὸς τῶν διευθυνόντων τὸ κοινὸν ἀνδρῶν. Ἐν τοῖς πρώτοις στίχοις ἴσως γίνεται λόγος περὶ τοῦ λεγομένου ταφικοῦ, ὅπερ μνημονεύουσι δύο ψηφίσματα θιασωτῶν IG. II 5, 623 b (Sylloge 731) στ. 5: *ἐπειδὴ Θέων κατασταθεὶς ταμίας εἰς τὸν ἐνιαυτὸν τὸν ἐπὶ Νικοφῶντος ἄρχοντος λελειτούργηκεν ἔτη πλείω, μεμέρικεν δὲ καὶ εἰς τὰς θυσίας ἐν τοῖς καθήκουσι χρόνοις ἀπροφασίστως, δέδωκεν δὲ καὶ τοῖς μεταλλάξασιν τὸ ταφικὸν παραχρῆμα*, καὶ II 5, 615 b (Sylloge 727) στ.14 *ἐπιμεμέληνται δὲ* (δηλαδὴ οἱ ἐπιμεληταὶ καὶ ὁ γραμματεὺς) *καὶ τῶν ἀπογενομένων καλῶς καὶ φιλοτίμως*. Κατὰ τὴν εἰκασίαν ταύτην οἱ στίχοι 2. 3 δύνανται νὰ συμπληρωθῶσιν ὡς ἑξῆς·

ἔδοσαν [δὲ καὶ ταφικὸν τοῖς
[μεταλλάξασιν τὸ γεγρα]μμένον ἑκάστωι κατ[ὰ τὸν νό-
μον καὶ πα-
[ρα]δε[δ]ώκασι[ν] ἀργυρ[ί]ου περιὸν ⁝ ΧΗΗΗΗ𐅄ΔΔ ⁝

Ἡ προσηγορία τοῦ ἡγεμόνος ἦτο συνήθης ἐν ταῖς Ἀττικαῖς *συμμορίαις* (πρβ. π. χ. Δημοσθένους πρὸς Μειδίαν 157, πρὸς Ἄφοβον II 4, περὶ τοῦ στεφάνου 103, 312), ἐπίσης δὲ καὶ ἡ τοῦ ἐπιμελητοῦ (πρὸς Εὔεργον καὶ Μνησίβουλον 23. 24). Ὡς πρὸς τὸν στ. 6 πρβ. IG. II 615 b στ. 29: *ὅπως ἂν πάντες οἱ αἰεὶ καθιστάμενοι εἰς τὰς ἐπιμελείας φιλοτιμῶνται πρός τε τὴν θεὸν καὶ τὸ κοινόν*. Ἐν στ. 10 καὶ 11 ὁ χαράκτης φαίνεται ὅτι κατὰ λάθος ἔγραψε δίς· *καὶ στεφανῶσαι ἕκαστον αὐτῶν*. Περὶ δόσεως χρημάτων *εἰς ἀνάθημα καὶ θυσίαν* τιμῆς ἕνεκα γινομένης πρβ. S. B. Franklin, Transactions of the American philological association XXXII σ. 72 καὶ ὅσα ἀναφέρω ἐν Urkunden dramatischer Aufführungen in Athen σ. 233 κέ. Ὁ Γλαύκιππος ἦρχε κατὰ J. Kirchner, Prosop. Att. II σ. 641 περὶ τὸ ἢ ὀλίγον πρὸ τοῦ 240 πρὸ Χρ. Διὰ τοὺς δύο τελευταίους στίχους δὲν εὗρον καταλλήλους συμπληρώσεις· μένει δὲ καὶ τοῦτο ἀμφίβολον ἐὰν πρέπει νὰ ἀναγνωσθῇ: τὸ [*προπ*]*έρυσι νεμε*[*θε*- π. χ. [*εἰς δὲ σύνοδ*]*ον* (πβλ. Sylloge 529 στ. 21: *δοθῆναι δὲ αὐτοῖς ὑπὸ τοῦ δήμου καὶ εἰς ἀπαρχὴν καὶ σύνοδον χρυσοῦς τέτταρας*) καὶ τὸ [*προπ*]*έρυσι νεμε*[*θέν*, ἢ τὸ [*προπ*]*έρυσιν ἐμερ*[*ι*-, π. χ. [*προπ*]*έρυσιν ἐμέ*[*ρισεν* (δηλαδὴ ὁ ταμίας).

12. Ἡ ἐπιγραφὴ IG. II 618, εὑρεθεῖσα πρὸ ἐτῶν ἐν Πειραιεῖ «παρὰ τὴν Μακρὰν στοάν» καὶ γνωστὴ μόνον διὰ τῶν ἀντιγράφων τοῦ von Velsen, Archäol. Anz. 1856 σ. 137 καὶ τοῦ Πιττάκη, Ἐφημ. Ἀρχ. 2661, κατὰ τὴν γνώμην μου συμπληροῦται ὡς ἑξῆς·

Ἐπὶ Μενεκράτου? ἄρχ]οντος, Μ[ουνιχιῶνος . . . .
. . . . εἶπεν· ἐπειδὴ] οἱ ἐπιμελητ[αὶ οἱ αἱρεθέντες εἰς
τὸν ἐπὶ Μενεκρ]άτου ἄρχον[τος ἐνιαυτὸν ἐπεμε-

λήθησαν ψηφι]σαμένων τῶ[ν θιασωτῶν ὅπως ἂν ἐπι-
σκευασθεῖ τὸ μ]αγειρεῖον καὶ τ[. . . . .
. . . . ἐπι]διδόντες μετὰ [πάσης φιλοτιμίας . .
δραχμὰς? ἐκ] τῶν ἰδίων, τὴν π[ᾶσαν σπουδὴν ποιούμενοι
ὅπως συντελε]σθεῖ τὰ ἐψηφισμέ[να· ὅπως ἂν οὖν ἐφά-
μιλλον εἶ τοῖ]ς φιλοτ[ι]μουμέν[οις εἰδόσιν ὅτι τῶν εὐ-
εργετημάτω]ν χάριτας ἀξίας κ[ομιοῦνται πάντες·
ἀγαθεῖ τ]ύχει, δεδόχθαι τοῖς [θιασώταις, ἐπαι-
νέσαι τοὺς] ἐπὶ Μενεκράτου [ἄρχοντος ἐπιμελη-
τὰς καὶ στεφ]ανῶσαι θαλλοῦ σ[τεφάνωι εὐνοίας ἕνεκα
καὶ φιλοτι]μίας τῆς εἰς τὴν θ[εὸν καὶ εἰς ἑαυτούς· ἀναγρά-
ψαι δὲ τόδ]ε τὸ ψήφισμα τοὺς [ἐπιμελητὰς εἰς τὴν στή-
λην ἐν εἶ το]ὺς ἐπιδεδωκότας.

Ἀμφίβολον μένει ἐὰν πρόκειται περὶ ψηφίσματος ὀργεώνων ἢ θιασωτῶν· περὶ τῆς διαφορᾶς τῆς σημασίας τῶν ὅρων τούτων ὅρα τὰ ἐσχάτως λεχθέντα ὑπὸ E. Ziebarth ἐν Neue Jahrbücher XIII 566 καὶ J. Oehler ἐν Jahresberichte CXXII σ. 25. 54 καὶ ἐν τῇ διατριβῇ: Zum Griechischen Vereinswesen (Wien 1905) σ. 8. Ὁ ἄρχων Μενεκράτης ἀνήκει εἰς τὸ ἔτος 222/1 πρὸ Χρ., πρβ. Prosopogr. Att. 9955, II σ. 639. Ἐν στ. 14 τὴν συμπλήρωσιν: *φιλοτιμίας* ὑποδείκνυσι τὸ τοῦ Πιττάκη ἀντίγραφον ἔχον ΜΙΑΣ. ἐν ᾧ τὸ τοῦ von Velsen ἔχει ΔΑΣ. Τὴν ἐν τέλει τοῦ ψηφίσματος φράσιν συνεπλήρωσα κατὰ τὸ παράδειγμα τῶν ὁμοίων ἐν τοῖς ψηφίσμασι IG. II 444 στ. 35, 446 στ. 31, 451 στ. 5 διατάξεων: *ἀναγράψαι δὲ τόδε τὸ ψήφισμα τὸν γραμματέα τὸν κατὰ πρυτανείαν εἰς στήλην ἐν ἧι καὶ οἱ νενικηκότες.*

13. Τεμάχιον στήλης λευκοῦ Ἀττικοῦ μαρμάρου, δεξιόθεν ἀκέραιον, πρὸς τὰ ἄλλα μέρη κολοβόν, ὕψ. 0.19, πλ. 0.135, πάχ. 0.095. Ἡ ἐπιγραφή, μᾶλλον ἀμελῶς κεχαραγμένη, ἀνήκει ὅπως μαρτυρεῖ τὸ σχῆμα γραμμάτων τινῶν, τοῦ Α Δ Λ, ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ ἀνοικτῶν τὰ ἄνω, εἰς τὸ τέλος τοῦ τρίτου ἢ τὴν ἀρχὴν τοῦ δευτέρου πρὸ Χρ. αἰῶνος (πρβ. τὰς ἐν τῷ ὑπὸ τύπωσιν βιβλίῳ Urkunden dramatischer Aufführungen in Athen σ. 63 σημειώσεις μου). Ὕψος γραμμάτων 0.005 - 0.007, διάστημα στίχων 0.012.

Ι
ΧΟΑΙ
ΑΙΚΤΗ
ΣΤΕΨΑΝΩΣΑ
ΕΦΑΝΩΙΕΥΝΟΙ
ΔΙΟΣΥΝΗΣΚΑ
ΠΡΟΣΤΟΥΣΘΙΑ
ΝΕΦΑΜΙΛΛΟΝ
ΣΦΙΛΟΤΙΜΕΙΣ
ΩΙ ΕΙΔΟΤΑΣ
ΟΥ ΤΑΙΑΞΙΑΣ
ΣΙ ΙΑΝΑΓΡΑ
ΤΑΣ. ΔΕΤΟΨΗ
ΑΙ ΝΗΙΚΑΙ
ΣΤ ΦΑΝΩΣΑ
ΧΓΡΑ
>ΑΝΤ

δεδό]χθαι [τοῖς θι-
[ασώταις ἐπαινέσ]αι Κτη[σ. . . .
[. . . . . καὶ] στεφανῶσα[ι]
[αὐτὸν θαλλοῦ? στ]εφάνωι εὐνο[ί-]
[ας ἕνεκα καὶ δικα]ιοσύνης κα-
[ὶ φιλοτιμίας τῆς] πρὸς τοὺς θια-
[σώτας· ὅπως δ' ἂν οὖ]ν ἐφάμιλλον
[ἧι τοῖς βουλομένοι]ς φιλοτιμεῖσ-
[θαι πρὸς τοὺς θιασ]ώ[τας] εἰδότας
[ὅτι χάριτας κομ]ιοῦ[ν]ται ἀξίας
[ὧν ἂν εὐεργετήσ]ωσι[ν], ἀναγρά-
[ψαι τοὺς ἐπιμελη]τὰς τ[ό]δε τὸ ψή-
φισμα ἐν στήληι] λ[ιθίν]ηι καὶ
[στῆσαι ἐν τῶι ἱερῶι·] στ[ε]φανῶσα[ι]
[ι δὲ καὶ . . . . τὸν ἀ]ρχερα-
[νιστὴν καὶ . . . ηφ (ἢ σ;)]αν τὸ[ν . . .

Ὡς πρὸς τὸ ἐν στ. 10 *εἰδότας* πρβ. IG. II 5, 624 b στ. 29: *ἵνα οὖν ἐφάμιλλον ἦι τοῖς ἀεὶ φιλοτιμουμένοις εἰδότες ὅτι χάριτας ἀξίας κομιοῦνται ὧν ἂν εὐεργετήσωσιν,* καὶ II 601 (ἀνωτέρω σ. 229) στ. 16. Τοῦ τελευταίου στίχου δὲν κατώρθωσα νὰ εὕρω πιθανὴν ἀνάγνωσιν καὶ συμπλήρωσιν.

14. Τεμάχιον λευκοῦ μαρμάρου, ὕψ. 0.20, πλάτ. 0.225, πάχ. 0.05 ἕως 0.065, ἀριστερόθεν ἀκέραιον, πρὸς τὰ ἄλλα μέρη ἐλλιπές, εὑρεθὲν *ἐν τῷ ἐλαιῶνι πρὸς τοῖς τοῦ Χάφτα κτήμασιν* (Εὑρετήριον Ἀρχ. Ἐτ. 2466), νῦν ἐν τῷ Ἐπιγραφικῷ Μουσείῳ ἀποκείμενον. Ἐμνημονεύθη ὑπὸ E. Ziebarth ἐν Rhein. Mus. LV 502. Ἐν τῷ ἄνω μέρει μεγαλητέροις (ὕψ. 0.007) γράμμασιν ἀναγέγραπται μόνη ἡ λέξις *στεφανοῦσιν*· ἄλλων γραμμάτων δὲ οὐδὲν ἴχνος φαίνεται οὔτε ἄνωθεν οὔτε δεξιόθεν οὔτε ἀριστερόθεν. Οἱ δὲ στίχοι 2 ἕως 5 εἶνε γεγραμμένοι μικροῖς γράμμασι καθ' ὃν τρόπον γράφονται αἱ ἐντὸς στεφάνων ἐπιγραφαί.

Σ Τ Ε Φ Α Ν Ο Υ Σ Ι Ν
ΟΙΟΡΓΕΩΝΕΣ
ΑΣΚΛΑΠΩΝΑ
ΑΣΚΛΑΠΩΝΟΣ
ΜΑΡΩΝΙΤΗΝ

Κατὰ τὴν γραφὴν ἡ ἐπιγραφὴ ἀνήκει εἰς τὸ τρίτον ἢ τὸ πρῶτον ἥμισυ τοῦ δευτέρου πρὸ Χρ. αἰῶνος.

15. Τεμάχιον κίονος εὐμεγέθους κυανίζοντος μαρμάρου, πανταχόθεν ἐλλιπές, πλάτ. 0.29, ὕψ. 0.57, πάχ. τὸ νῦν 0.20, ἀδήλου προελεύσεως. Ἀριστερόθεν τῆς ἐπιγραφῆς εἶνε ἐσχεδιασμένη παραστὰς (πλάτ. 0.047) διὰ ὡραίου ἐπικράνου κεκοσμημένη, ἄνωθεν δὲ ἐπιστύλιον (ὕψ. 0.026). Ἡ ἐπιγραφὴ λοιπὸν ἦτο ἀναγεγραμμένη ἐπὶ τοῦ κίονος ἐντὸς σχεδιαγράμματος παριστάνοντος στήλην, ὅπως π. χ. ὁ γνωστὸς νόμος τῶν Ἰοβάκχων (Dittenberger, Sylloge 737) κατὰ κέλευσιν αὐτοῦ τοῦ προηγουμένου ψηφίσματος στ. 26: *ἡ στήλη γενέστω· ὁ ἀνθιερεὺς εἶπε· ἔσται ἡ στήλη ἐπὶ τοῦ κείονος.* Ὁ τρόπος οὗτος τῆς ἀναγραφῆς ἀπαντᾷ οὐχὶ σπανίως ἐν τῷ δευτέρῳ (π. χ. IG III 1032) καὶ τρίτῳ αἰῶνι μετὰ Χρ. (ἄλλα τινὰ παραδείγματα ἀναφέρει S. Wide, Athen. Mitt. XIX 248).

ΑΡΧΟΝΤΟϹΑΡΠΑΛΙΑΙ
ΝΟϹΤΕΤΑΔΙΙϹΤΑΜ
ΩΝΩΝΤΩΝΠΕΡΙΤΗΝϹ
ΞΕΝΚΟΙΝΗΓΝΩΜΗΠΑ
ΝΤΑΜΕΝΟΝΟΜΑΤΑ...Ν
ΓΡΑΨΑΙΕΝΧΑΡΑΞΑΝ
ΤΩΝΚΑΤΑΛΙΠΟ

Ἄρχοντος Ἁρπαλια[νοῦ (μηνὸς) - ιῶ-]
νος τετράδι ἱσταμ[ένου δόγμα; ὀργε-]
ώνων τῶν περὶ τὴν C[- - - - - ἔδο-]
ξεν κοινῇ γνώμῃ πά[ντων; - - - - - -]
.ω]ν τὰ μὲν ὀνόματα ....ν[- - - - ἀ-]
να]γράψαι ἐνχαράξαν[τα
ἐκ;] τῶν καταλιπο[μένων;

Ὁ αὐτὸς ἄρχων ἀναφέρεται ἐν τῇ ἐπιγραφῇ IG. III 1069 ἥτις μέχρι τοῦδε ἀνεγνώσθη ὡς ἑξῆς·

Ἀγαθῇ τύχῃ.
[Ἐπ]ὶ ἄρχοντος Φλα. Ἁρπά-
[λ]ου Πειραιέως στρατηγοῦ-
[ντος ἐπὶ τοὺς ὁπλεί]τας.

Ἀλλὰ τὸ ἐν στ. 3 κενὸν ἀπαιτεῖ πλείονα τοῦ ἑνὸς γράμματα πρὸς συμπλήρωσιν, διότι ἀντιστοιχεῖ πρὸς τρία γράμματα τοῦ δευτέρου καὶ πρὸς πέντε τοῦ τετάρτου στίχου. Ἀναμφιβόλως λοιπὸν γραπτέον Ἁρπα[λιαν]οῦ. Τὸ ἔτος τοῦ ἄρχοντος τούτου εἶνε ἄγνωστον. Ἐν στ. 3 ἢ ἁπλῶς ἦτο γεγραμμένον *ὀργεώνων τῶν περὶ τὴν* [*θεόν*, πρβ. π. χ. *ἡ σύνοδος τῶν τῆς θεοῦ μυστῶν* CIG. 3199, ἢ ὠνομάζετο ἡ θεός ἥτις ἐλατρεύετο ὑπ' αὐτῶν, π. χ. *τῶν περὶ τὴν Ὀ*[*ραίαν* πρβ. IG. III 1280 a, Sylloge 739 στ. 68 *ἱέρεια Ὀραίας*, τουτέστιν κατὰ O Hoefer καὶ W. Dittenberger *Μητρὸς Ὀρείας*, ὅρα ὅμως IG. II 1571 c καὶ A. Milchhoefer ἐν E Curtius, Stadtg. von Athen σ. CVII. Ὅμοια ὀνόματα συνόδων ἀναφέρει ὁ E. Ziebarth, Griech. Vereinsw. σ. 51. 60. 75 ἑξ. 89. Οἱ στίχοι, θὰ εἶχον περὶ τὰ τριάκοντα γράμματα ἕκαστος. Διὰ στ. 6 *ἀνα*]*γράψαι ἐνχαράξαντα* (δηλ. τὸν γραμματέα) πρβ. GDI 2322 στ. 16, IG. II 67 στ. 13.

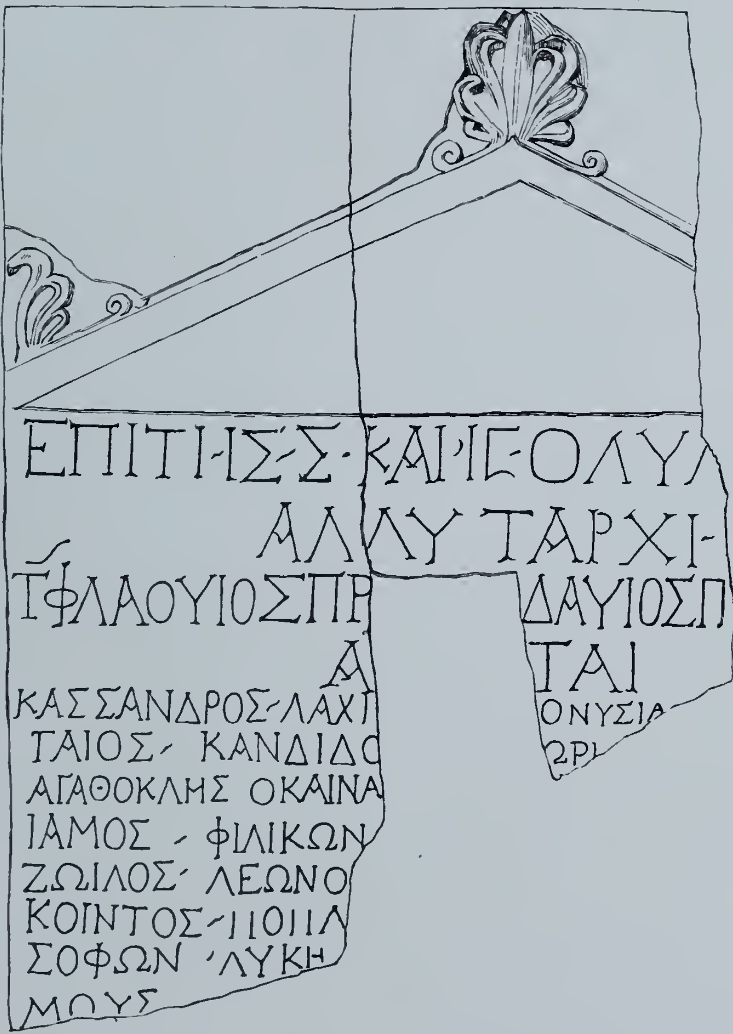
ADOLF WILHELM

Σημ. ἐκδ. Ἕνεκα ἀπουσίας τοῦ ἐκδότου παρελείφθησαν ὀλίγαι μεταβολαὶ ἐπενεχθεῖσαι βραδύτερον ὑπὸ τοῦ συγγραφέως. Τούτων σημειοῦμεν τὰ ἑξῆς ὀλίγα. Ἐν σ. 231 στ. 31 μετὰ τὴν λέξιν *ἀργύρια* νὰ προστεθῇ (*ἐκ τοῦ ναυκραρικοῦ ἀργυρίου ἐφόδιον* U. v. Wilamowitz Arist. und Ath. 52). Ἐν σ. 233 στ. 20 ἀντὶ I 5 γραπτ. II 5. Ἐν σ. 239 ἐν σχέσει πρὸς στ. 11 τῆς ἐπιγραφῆς νὰ σημειωθῇ: «Οὕτω κατὰ λάθος ἔγραψεν ὁ χαράκτης ἀντὶ *ὁμοίως δέ*». Ἐν σ. 240 στ. 19 ἀντὶ *Δημοσθένους* γραπτ. *Διομέδοντος*. ὁμοίως ἐν στ. 36 ἀντὶ *Μύρων* καὶ *Μύρωνος* γρ. *Μάρων* καὶ *Μάρωνος*. Τὸ αὐτὸ γραπτ. ἐν σ. 241 στ. 11. Ἐν σ. 243 στ. 19 γρ. 456 ἀντὶ 426.

ΕΠΙΓΡΑΦΑΙ ΕΞ ΟΛΥΜΠΙΑΣ

Ἐν τῇ συλλογῇ τῶν ἐπιγραφῶν τῆς Ὀλυμπίας[1] κατετέθησαν ἐσχάτως αἱ ἑξῆς ἐπιγραφαί.

Ἀρ. 1 (Εὑρετ. Μουσ. Ὀλυμπ. ἀρ. 378). Πλὰξ μαρμάρου Πεντελικοῦ ἐλλιπὴς κάτω καὶ δεξιά, ἐκ δύο τεμαχίων ἀποτελουμένη, λελειασμένη καὶ ὄπισθεν. Ὕψος (μέγιστον σωζόμενον) 0.60, πλάτος 0.40 καὶ πάχος 0.03. Εὑρέθη τὸ μὲν πρῶτον τεμάχιον τῇ 20 Μαρτίου 1905 ὑπὸ Δ. Καραπαναγιώτη ἐν τῷ Κλαδέῳ παρὰ τὸ Γυμνάσιον πλησίον τῆς ξυλίνης γεφύρας, τὸ δὲ δεύτερον τῇ 7 Φεβρουαρίου 1900 ὁμοίως ἐν τῷ Κλαδέῳ ἀλλ' ἄγνωστον εἰς ποίαν ἀκριβῶς θέσιν. Τὸ σχῆμα καὶ ἡ κατασκευὴ ἐν γένει τῆς ἐπιγραφῆς ὁμοιάζουσι πρὸς τὰς ἐχούσας καταλόγους τῶν θεραπόντων τοῦ Ὀλυμπικοῦ Ἱεροῦ στήλας, αἵτινες φέρουσι τὸν χαρακτηρισμὸν *Ἱερὰ τοῦ Διός*[1]. Ὅπως καὶ εἰς πολλὰς ἐξ ἐκείνων εἶνε ἐπὶ τοῦ ἀνωτέρου μέρους τῆς πλακὸς ἐγγεγλυμμένον ἀετωμάτιον ἔχον ἐν τῷ μέσῳ ἐπὶ τῆς κορυφῆς ἓν ὁλόκληρον κομψὸν ἀνθέμιον, τεχνικώτερον τῶν συνήθων ἐν ἐκείναις ἀνθεμίων, καὶ κατὰ τὰ δύο ἄκρα ἀνὰ ἓν ἥμισυ ὅμοιον ἀνθέμιον. Κάτωθεν τοῦ ἀετωματίου τούτου ἄρχεται ἡ ἐπιγραφή.

[1] Olympia, Textband V, Die Inschriften. Αἱ ἐπιγραφαὶ τῆς Ὀλυμπίας ἐξετέθησαν ὑπ' ἐμοῦ κατὰ τὸ παρελθὸν ἔτος καταλλήλως καταταχθεῖσαι ἐν ὑποστέγῳ χώρῳ ἐντὸς τῆς αὐλῆς τοῦ Μουσείου τῆς Ὀλυμπίας

[1] Olympia Textb. V № 58-141. Διὰ τὴν σημασίαν τῆς ἐπιγραφῆς *Ἱερὰ τοῦ Διός*, ἴδ. Wilhelm, ΑΕΜΑΟΕ 1897 XX σελ. 91. Dittenberger CIG 612 σημ. 1 Λεονάρδου Ὀλυμπία. σελ. 23

Ἐπὶ τῆς σ' καὶ ις' Ὀλυμ[πιάδος]
Ἀλλυτάρχη[ς]
Τ(ίτος) Φλαούιος Πρ....δα υἱὸς Π..
Ἀ[λλύ]ται
Κάσσανδρος Λάχ[ητος Δι]ονυσιά[δης]
Γάιος Κάνδιδο[ς] .....ωρι..
Ἀγαθοκλῆς ὁ καὶ Να..
Ἴαμος Φιλικῶν[ος Ἰαμίδης;]
Ζωΐλος Λέωνο[ς]
Κόϊντος Πόπλ[ιος].
Σόφων Λυκίσ[κου] [1]
Μουσ[αῖος]..

Ὅπως κατὰ τὴν ἐξωτερικὴν ὄψιν, οὕτω καὶ κατὰ τὸ περιεχόμενον ὁμοιάζει ἡ ἐπιγραφὴ ἡμῶν πρὸς τὰς ἤδη μνημονευθείσας στήλας. Ὅπως καὶ ἐκεῖ, μετὰ τὴν ἁπλῆν μνείαν τῆς χρονολογίας, ἕπεται ἄνευ τινὸς προεισαγωγῆς ἡ ὑπόδειξις Ὀλυμπικῶν ἀρχῶν καὶ τὰ ὀνόματα τῶν κατεχόντων τὰς ἀρχὰς ταύτας. Καὶ ἡ σύστασις δὲ τῶν ὀνομάτων τούτων ὁμοιάζει τόσον πολὺ πρὸς τὰ ἐπὶ τῶν στηλῶν ἐκείνων, ὥστε εὐκόλως ἠδύνατό τις νὰ νομίσῃ, ὅτι καὶ ἡ ἐπιγραφὴ ἡμῶν ἀνήκει εἰς τὴν αὐτὴν σειράν.

Τὸ ὄνομα τοῦ ἐν στίχῳ 3 ἀλυτάρχου *Τίτου Φλαουΐου* δὲν ἠδυνήθην νὰ συμπληρώσω. Κατὰ περίεργον σύμπτωσιν καὶ ἕτερος γνωστὸς ἀλυτάρχης τῆς 256 Ὀλυμπιάδος ἔχει τὸ προωνύμιον *Τίτος Φλάβιος* [2], μόνον δὲ *Φλάβιος* ὁ τῆς 255 Ὀλυμπιάδος Φλάβιος Σκρειβωνιανός [3].

Ἐν τῷ στίχῳ 5 σῴζεται ἐπὶ τοῦ λίθου τὸ ἥμισυ τοῦ η τῆς πατρωνυμικῆς γενικῆς, ὡρισμένως δὲ πρέπει νὰ συμπληρωθῇ *Λάχητος*, ὄνομα ἀπαντῶν καὶ ἐν ταῖς ἤδη μνημονευθείσαις ἐπιγραφαῖς. Ἐν τῷ αὐτῷ στίχῳ νομίζω, ὅτι δύναται νὰ συμπληρωθῇ περαιτέρω [*ὁ καὶ Δ ιονυσιάδης*.

Ὁ ἐν στίχῳ 8 *Ἴαμος Φιλικῶνος Ἰαμίδης* εἶνε γνωστὴ προσωπικότης, ἐξετέλεσε δ' ἐπὶ σειρὰν

[1] Ἐν τῷ πανομοιοτύπῳ φαίνεται κατὰ λάθος ὡς H τὸ μετὰ τὸ K γράμμα.

[2] Olympia V Nº 483. T. Φλάβιος Ἀρχέλαος.

[3] Olympia V Nº 240. Ὁ Dittenberger ἐν ταῖς σημειώσεσιν εἰς τὴν ἐπιγραφὴν ταύτην ἀναφέρει ὅτι θὰ ἦτο δυνατὸν ὁ Φλάβιος Σκρειβωνιανὸς νὰ εἶνε ἀλυτάρχης τῆς 256 Ὀλυμπιάδος, τοῦτο ὅμως ανατρέπεται ὑπὸ τῆς ἐνταῦθα ἀνωτέρω ἀναφερομένης ἐπιγραφῆς. ἐν ᾗ ὑπάρχει τὸ ὄνομα τοῦ ἀλυτάρχου τῆς Ὀλυμπιάδος ταύτης.

Ὀλυμπιάδων, ἀπὸ τῆς 209, διάφορα καθήκοντα ἐν Ὀλυμπίᾳ [1].

Ζωΐλος καὶ *Λέων* (στίχ. 9) εἶνε ἐπίσης ὀνόματα συχνάκις ἀπαντῶντα μεταξὺ τῶν Ὀλυμπικῶν θεραπόντων. Πρβλ. πρὸ πάντων Olymp. V 82. Διὰ τὴν γενικὴν *Λέωνος* πρβλ. καὶ Olympia V 406 καὶ 847.

Διὰ τὸν *Σόφωνα Λυκίσκου* (στίχ. 11) πβλ. τὸν κατὰ τὴν 209 Ὀλυμπιάδα θεοκόλον *Σόφωνα Σόφωνος τὸν καὶ Λυκίσκον*, ὅστις εἶνε βεβαίως ὁ πατὴρ τοῦ ἡμετέρου.

Καὶ τὸ ὄνομα *Μουσαῖος* (στίχ. 12) εἶνε ἐκ τῶν συνήθων, πβλ. τὸν κατὰ τὴν 223 Ὀλυμπιάδα σπονδοφόρον Μουσαῖον Γαΐου καὶ ἄλ. (Olympia V Nº 91, 8).

Ἀλλ' ἡ ἐπιγραφὴ ἡμῶν δὲν ἀνήκει εἰς τὴν σειρὰν τῶν μνημονευθέντων καταλόγων, διότι ἐνῷ δὲν ἀναφέρονται ἐν ταύτῃ τὰ ἐπ' ἐκείνων ὀνομαζόμενα ἀξιώματα, ἐμφανίζονται τοὐναντίον νέα τοιαῦτα.

Λοιπὸν πρέπει νὰ δεχθῶμεν, ὅτι ἡ ἐπιγραφὴ ἡμῶν ἀνήκει εἰς ἄλλην σειρὰν καταλόγων, οἵτινες περιελάμβανον ἀποκλειστικῶς τοὺς ἐπιτετραμμένους τὴν ἐπιστασίαν καὶ τὴν τάξιν ἐν τῷ σταδίῳ κατὰ τὴν διεξαγωγὴν τῶν ἀγώνων, καὶ ἐξ ὧν δὲν εὑρέθησαν εἰσέτι πολλοὶ ἄλλοι ὅμοιοι, διότι ἔκειντο ἐν τῷ Γυμνασίῳ, πλησίον τοῦ ὁποίου εὑρέθη ἡ ἐπιγραφὴ ἡμῶν, τοῦτο δέ, ὡς γνωστὸν δὲν ἀνεσκάφη εἰσέτι· ἴσως δ' ἔκειντο οἱ κατάλογοι ἐν τῇ αὐτῇ θέσει, ἐν ᾗ ἦσαν ἀναγεγεγραμμένοι καὶ οἱ νικηταὶ τῶν ἀγώνων [2].

Ὅτι ὁ κατάλογος ἡμῶν δὲν ἦτο μεμονωμένος ἀναγραφεὶς ἴσως κατὰ τὴν ἐν λόγῳ Ὀλυμπιάδα, ἀλλ' ὑπῆρχε σειρὰ τοιούτων ἀναγραφόντων τὸν ἀλυτάρχην καὶ τοὺς ἀλύτας ἑκάστης Ὀλυμπιάδος μαρτυρεῖ ἐκτὸς τοῦ κατωτέρω δημοσιευομένου τεμαχίου (ἀρ. 2), ὅπερ πιθανώτατα προέρχεται ἐξ ὁμοίου καταλόγου, καὶ ἡ μεγάλη καθ' ὅλα ἀναλογία τοῦ καταλόγου ἡμῶν πρὸς τοὺς ἤδη μνημονευθέντας λοιποὺς Ὀλυμπικοὺς καταλόγους.

Ὁ *ἀλυτάρχης* ἢ *ἀλλυτάρχης* ἐν Ὀλυμπίᾳ ἦτο ὁ προϊστάμενος τῶν *ἀλυτῶν* [3]· ἦσαν δ' οὗτοι κατὰ τὸ

[1] Olympia V Nº 80-86

[2] Παυσαν. VI 6. 3· πβλ. καὶ VI 8, 1. Περὶ τοῦ ζητήματος ἴδε τελευταῖον Körte, Hermes 1904, σελ. 236.

[3] Ἴδε πρὸ πάντων Pauly-Wissowa RE ἐν λέξει.

Μέγα Ἐτυμολογικὸν *ῥαβδοφόροι* ἢ *μαστιγοφόροι*, εἰς οὓς ἦτο ἀνατεθειμένη ἡ τήρησις τῆς τάξεως καὶ εὐκοσμίας ἐν τοῖς ἀγῶσιν. Οἱ *ἀλύται* δὲ βεβαίως θὰ ἦσαν καὶ οἱ *ῥαβδοφόροι*, οἵτινες κατὰ τὸν Λουκιανὸν (Ἑρμότιμος 40) ἐπέβλεπον κατὰ τὴν κλήρωσιν τῶν παλαιστῶν εἰς ζεύγη, ὑπὸ τὴν ὁδηγίαν τοῦ ἀλυτάρχου.

Εἰς παλαιοτέρους χρόνους δὲν μνημονεύονται οἱ ἀλύται καὶ ὁ ἀλυτάρχης, ἀλλ' ἴσως τοῦτο εἶνε τυχαῖον, διότι καὶ ἐλάχιστα μόνον ἐν γένει γνωρίζομεν περὶ τοῦ τρόπου τῆς διεξαγωγῆς τῶν ἀγώνων ἐν τῷ σταδίῳ. Ἐξ ἐπιγραφῶν τῶν Ῥωμαϊκῶν χρόνων [1] φαίνεται, ὅτι τὸ ἀξίωμα τοῦ ἀλυτάρχου ἦτο ἐκ τῶν ἀξιολογωτέρων ἐν Ὀλυμπίᾳ, ἀνετίθετο δὲ τοῦτο εἰς ἄνδρας τετιμημένους καὶ δι' ἄλλων ἐγνωσμένως πολὺ ὑψηλῶν ἀξιωμάτων. Ἐν τῇ ἐπὶ τοῦ χαλκοῦ δίσκου ἐπιγραφῇ (Olympia V 240) μνημονεύεται μετὰ τῆς χρονολογίας ὁ ἐπὶ τῆς 255 Ὀλυμπιάδος (ἴδε ἀνωτέρω σελ. 255 σημ. 3) ἀλυτάρχης *Φλάβιος Σκρειβωνιανός* καὶ ἐκ τούτου φαίνεται ἡ μεγάλη σημασία, ἥτις ἀπεδίδετο εἰς τὸν ἀλυτάρχην, χωρὶς ὅμως καὶ νὰ ἐξάγηται ἀναγκαίως ἐκ τούτου, ὅτι ὁ ἀλυτάρχης ἀνεμιγνύετο ὁπωσδήποτε καὶ εἰς τὴν διοίκησιν τῆς περιουσίας τῆς Ὀλυμπίας [2], ὡς δέχεται ὁ Dittenberger. Ὁ ἀναθέτης ἐνόμισεν ἀναγκαῖον νὰ μνημονεύσῃ ἐπὶ τοῦ ἀναθήματός του καὶ τὸν *ἀλυτάρχην*, ὅστις ἐπεστάτει ἐν τῷ σταδίῳ καθ' ἣν Ὀλυμπιάδα ἐνίκα, θὰ εἶχε δ' ἴσως καὶ ἰδιαιτέρους λόγους πρὸς τοῦτο, διότι ἐνίκησεν ἐν τῷ πεντάθλῳ, ἐν ᾧ ὁ ἀλυτάρχης ὡς προϊστάμενος τῶν ἀλυτῶν ἐλάμβανε λίαν ἐνεργὸν μέρος κατὰ τὸ ἀγώνισμα τῆς πάλης, ὡς ἐξάγεται ἐκ τοῦ ἀνωτέρω μνημονευθέντος χωρίου τοῦ Λουκιανοῦ ἐν Ἑρμοτίμῳ.

Καὶ οἱ *ἀλύται* δὲ δὲν ἐλαμβάνοντο ἐκ τυχαίων ἀνθρώπων, ἀφοῦ ὡς εἴδομεν ὀλίγον ἀνωτέρω, μεταξὺ τούτων συγκατελέγοντο καὶ πρόσωπα ἐκ τῶν ἀρίστων Ἠλειακῶν οἰκογενειῶν.

Ὡς ἐξάγεται ἐκ τῆς φράσεως τῆς ἐπιγραφῆς ἡμῶν καὶ πρὸ πάντων ἕνεκα τοῦ εἴδους τῶν καθηκόντων αὐτῶν, οἵ τε ἀλύται καὶ ὁ ἀλυτάρχης θὰ ἐξελέγοντο δι' ὡρισμένην Ὀλυμπιάδα ἑκάστοτε [1], ἴσως ὀλίγον χρόνον πρὸ τῆς τελέσεως τῶν ἀγώνων, ἡ δ' ἀρχὴ αὐτῶν θὰ διήρκει ὅσον καὶ ὁ χρόνος τῆς τελέσεως τῶν ἀγώνων, ἀντιθέτως πρὸς τοὺς ἐν ταῖς ἄλλαις στήλαις μνημονευομένους *περὶ τοὺς θεηκόλους* ὑπαλλήλους, οἵτινες ἐξελέγοντο διὰ τὸ μεταξὺ δύο Ὀλυμπιάδων διάστημα, τὸ *μετεκέχειρον* [2], ὡς λέγεται συνήθως, καὶ ὤφειλον νὰ ἐκτελῶσι τὰ θρησκευτικὰ καὶ διοικητικὰ ἔργα τῆς Ὀλυμπίας, ἐκεῖ καθ' ὅλον τὸ διάστημα παραμένοντες.

Ἐπειδὴ δυστυχῶς λείπει τὸ τέλος τῆς ἐπιγραφῆς ἡμῶν, δὲν δυνάμεθα νὰ ἀποφανθῶμεν ὡρισμένως περὶ τοῦ ἀριθμοῦ τῶν ἀλυτῶν, ἀλλ' ἄν, ὅπερ λίαν πιθανόν, ἡ κατωτέρω (ἀρ. 2) ἐπιγραφὴ εἶνε τεμάχιον ὁμοίου καταλόγου καὶ τὰ ἐπ' αὐτῆς ὀνόματα ἀναφέρονται εἰς ἀλύτας, τότε πρέπει νὰ δεχθῶμεν, ὅτι οὗτοι ἦσαν τοὐλάχιστον δώδεκα· ἔπρεπε δὲ βεβαίως νὰ εἶνε πλείονες οὗτοι διὰ νὰ ἐξαρκῶσιν εἰς τὴν ἀνατεθειμένην αὐτοῖς ὑπηρεσίαν ἐν τῷ σταδίῳ.

Κατάλογος τῶν ἄλλων θεραπόντων τοῦ ἱεροῦ ἐκ τοῦ πρὸ τῆς 216 Ὀλυμπιάδος *μετεκεχείρου*, ἢ τοῦ μετ' αὐτὴν δὲν εὑρέθη. Ἡ ἐπιγραφὴ Olympia Nº 86, περὶ ἧς ὁ Dittenberger φρονεῖ, ὅτι εἶνε δυνατὸν νὰ ἀνήκῃ εἰς τὴν Ὀλυμπιάδα ταύτην, διαφέρει ἀπὸ τῆς ἡμετέρας ἐπιγραφῆς καὶ κατὰ τὴν γραφὴν καὶ διὰ τὴν χρῆσιν τοῦ ῥωτακισμοῦ. Τοὐναντίον ἡ γραφὴ συμφωνεῖ ὁπωσδήποτε πρὸς τὴν ἐπιγραφὴν Olympia 437, ἐφ' ἧς δὲν διατηρεῖται καλῶς ὁ ἀριθμὸς τῆς Ὀλυμπιάδος.

Ἀρ. 2 (Εὑρετήριον Μουσείου Ὀλυμπίας 379). Τὸ δεξιὸν κάτω ἄκρον πλακὸς ὁμοίας πρὸς τὴν προηγουμένην. Ὕψ. 0.305, πλάτ. 0.235 καὶ πάχ. 0.025. Καὶ ταύτης ἡ ὀπισθία ἐπιφάνεια εἶνε λεία, εὑρέθη δὲ καὶ αὕτη ἐν τῷ Κλαδέῳ τῇ 28 Σεπτεμ-

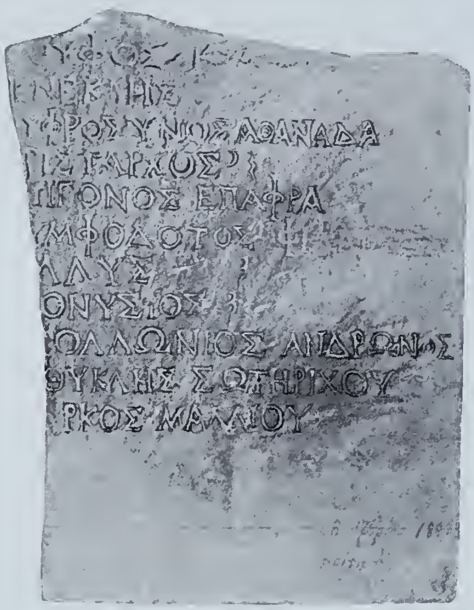
[1] Olympia V, 240, 433, 437, 483.

[2] Δὲν ὑπάρχει ἄλλο παράδειγμα μεταξὺ τῶν ἐπιγραφῶν τῆς Ὀλυμπίας, ἐν ᾧ ὁ ταμιακὸς ὑπάλληλος ἐπὶ τῆς ἀρχῆς τοῦ ὁποίου γίνεται ἡ ἀνάθεσις πράγματός τινος, νὰ ἀναγράφῃ τοσοῦτον ἐκτεταμένως καὶ ἐν περιφανεῖ θέσει τὸ ὄνομα αὐτοῦ ἐπὶ τοῦ πράγματος, διὰ γραφῆς μᾶλλον ἐπιμεμελημένης, ἢ ἡ τοῦ ἀναθέτου.

[1] Πβλ. καὶ Olympia V Nº 483.

[2] Dittenberger Olympia V Nº 64 καὶ πρὸ πάντων SIG 612 σημ. 2. Curtius, Die Altäre von Olympia σελ. 18 κέ. (= Sitzungsber. Akad. zu Berl. 1894 σελ. 1111 κέ. πβλ. καὶ Olympia, Topographie und Geschichte σελ. 34 κέ.). Λεονάρδου Ὀλυμπία σελ. 23. Ὅτι ἐνίοτε τίθεται καὶ ἐν ταύταις ταῖς στήλαις διὰ τὴν χρονολογίαν ἀντὶ τοῦ «μετεκεχείρου πρὸ τῆς Ὀλυμπιάδος» κλ. ἡ φράσις «ἐπὶ τῆς Ὀλυμπιάδος», προέρχεται νομίζω, ἐκ τῆς κοινῆς χρήσεως τῆς λέξεως *Ὀλυμπιάδος* ὡς δηλούσης καὶ τὸ μεταξὺ τῶν δύο ὀλυμπικῶν πανηγύρεων διάστημα.

βρίου 1899. Τὰ γράμματα ὀλίγον μόνον διαφέρουσιν ἀπὸ τῆς προηγουμένης ἐπιγραφῆς καὶ χρονολογικῶς ὀλίγον μόνον θὰ ἀπέχῃ βεβαίως αὕτη ἀπ᾽ ἐκείνης.

. . . ιος Ἀ[. .ου]
[Ῥ]οῦφος Κυκισένου (;)
[Μ]ενεκλῆς
[Ε]ὐφρόσυνος Ἀθανάδα
[Ἀ]ρίσταρχος Ἀριστάρχου
[Ἐ]πίγονος Ἐπαφρᾶ
[Ν]υμφόδοτος Φίλλυδος
[Φί]λλυς Φίλλυδος
[Δ]ιονύσιος Διονυσίου
[Ἀπ]ολλώνιος Ἄνδρωνος
[Εὐ]θυκλῆς Σωτηρίχου
[Μ]ᾶρκος Μαλλίου

Ὡς βλέπομεν καὶ ἡ ἐπιγραφὴ αὕτη περιεῖχε κατάλογον ὀνομάτων, ἁπλῆ δὲ σύγκρισις ταύτης πρὸς τοὺς καταλόγους τῶν περὶ τοὺς θεοκόλους θεραπόντων τοῦ ἱεροῦ καταδεικνύει, ὅτι δὲν εἶνε τμῆμα καταλόγου ὁμοίου πρὸς ἐκείνους, διότι οὐδεμία τάξις τῶν ἐκεῖ μνημονευομένων θεραπόντων περιέχει πλείονας τῶν τριῶν, πρὸς τοῦτο δ᾽ ἀντιτίθεται ἡ κατὰ συνέχειαν μνεία τῶν δώδεκα ὀνομάτων τῆς ἐπιγραφῆς ἡμῶν, ἥτις δεικνύει ὅτι πάντες οἱ ὀνομαζόμενοι ἀνῆκον εἰς μίαν καὶ τὴν αὐτὴν τάξιν. Ἀφ᾽ ἑτέρου ἐν Ὀλυμπίᾳ δὲν εὑρέθησαν ἄλλοι κατάλογοι εἰς οὓς ἠδυνάμεθα νὰ κατατάξωμεν τὴν ἡμετέραν ἐπιγραφήν, πλὴν τῶν ἐν τῇ προηγηθείσῃ ἐπιγραφῇ ἀναφερομένων· ἐπειδὴ δὲ καὶ τὸ σχῆμα τῆς πλακὸς ὁμοιάζει πρὸς τὸ τῆς προηγηθείσης ἐπιγραφῆς, συμφωνοῦσι δ᾽ ὁπωσδήποτε καὶ οἱ τόποι τῆς εὑρέσεως αὐτῶν, νομίζω ὅτι πρέπει νὰ δεχθῶμεν, ὅτι καὶ ἡ πλὰξ ἡμῶν περιεῖχεν ὅμοιον κατάλογον, δηλαδὴ τοῦ ἀλυτάρχου καὶ τῶν ἀλυτῶν ὡρισμένης Ὀλυμπιάδος.

Περὶ τοῦ συμπεράσματος, ὅπερ ἐκ τῆς ἐπιγραφῆς ταύτης ἐξάγεται διὰ τὸν ἀριθμὸν τῶν ἀλυτῶν ὡμιλήσαμεν ἤδη ἀνωτέρω.

Καὶ τῆς ἐπιγραφῆς ταύτης τὰ περισσότερα ὀνόματα εὕρηνται καὶ ἐπὶ ἄλλων ἠλειακῶν ἐπιγραφῶν.

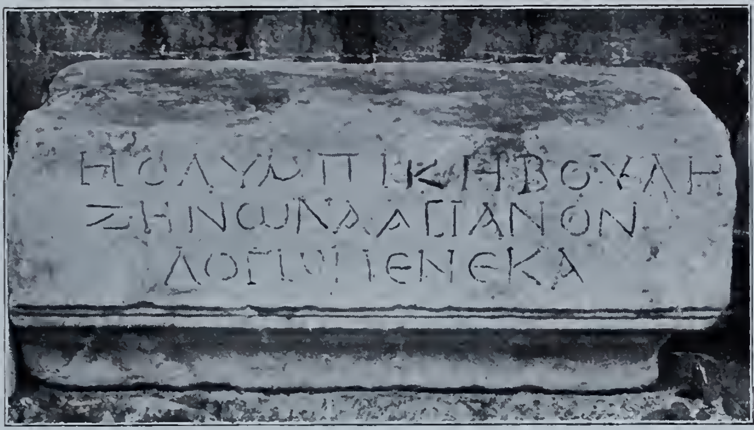
Τὸ ὄνομα *Φίλλυς* (στ. 7-9) νομίζω, ὅτι εἶνε τὸ αὐτὸ πρὸς τὸ Φίλλις τῆς ἐπιγραφῆς Olympia V Nº 82 καὶ τὸ παρὰ Παυσανίᾳ Φίλλης (VI 9,4· ἴδ. καὶ 14,11).

Τὸ σημεῖον τῆς ἐπαναλήψεως τοῦ ὀνόματος ὡς πατρωνυμικοῦ (στίχ. 3, 5 καὶ 8) εἶνε τὸ σύνηθες ἐν ταῖς Ἀττικαῖς πρὸ πάντων ἐπιγραφαῖς (Larfeld σελ. 563), πβλ. ἐν τούτοις καὶ Olympia V Nº 62.

Ἀρ. 3 (Εὑρετήρ. Μουσ. Ὀλυμπ. 380). Ὁ δεξιὸς γωνιαῖος λίθος ἐπικράνου βάθρου ἐκ φαιόχρου τιτανολίθου. Τὸ κόσμημα τοῦ κάτω μέρους τοῦ λίθου ἀκολουθεῖ καὶ ἐπὶ τῆς δεξιᾶς ἐπιφανείας τοῦ λίθου, ἐνῶ ἀριστερὰ φαίνεται, ὅτι συνείχετο οὗτος πρὸς ἄλλον ὅμοιον λίθον, ἕνεκα δὲ τούτου ὑποθέτω, ὅτι ὁ λίθος ἦτο γωνία μεγάλου συνεχοῦς βάθρου παραπλησίου πρὸς τὸ Olympia II, πίν. 94, 19. Ὁ λίθος ἔχει ὕψος 0.31, πλάτος 0.78 καὶ βάθος 0.39. Ἡ ἐπιφάνεια, ἐφ᾽ ἧς ὑπάρχει ἡ ἐπιγραφὴ ἔχει ὕψος 0.20. Ἐπὶ τῆς ἄνω ἐπιφανείας τοῦ λίθου ὑπάρχει διὰ τὴν στερέωσιν τοῦ ἀγάλματος μία ὀπὴ πλησίον τοῦ προσθίου ἀριστεροῦ ἄκρου καὶ ἑτέρα τοιαύτη πλησίον τοῦ ὀπισθίου δεξιοῦ. Παρὰ τὴν τελευταίαν ταύτην ὀπὴν διακρίνονται καὶ ἴχνη περιγράμματος ποδός, ὡς συνήθως συμβαίνει ἐπὶ τῶν βάθρων τῶν χαλκῶν ἀγαλμάτων.

Εὑρέθη τὸν Ἰούνιον τοῦ 1903 ὑπὸ Γ. Κοσμοπούλου ἐν τῷ Κλαδέῳ, πλησίον τοῦ ἠρειπωμένου ὑδρομύλου [1].

[1] Πλησίον τῆς θέσεως ταύτης εὑρέθησαν καὶ τεμάχια χαλκῶν τριπόδων, σῴζονται δὲ καί τινες ἀρχαῖοι πῶροι λίθοι, καὶ δὲν εἶνε ἀπίθανον ἐκεῖ που νὰ ἔκειτο ἱερόν τι τῶν ἐκτὸς τῆς Ἄλτεως.

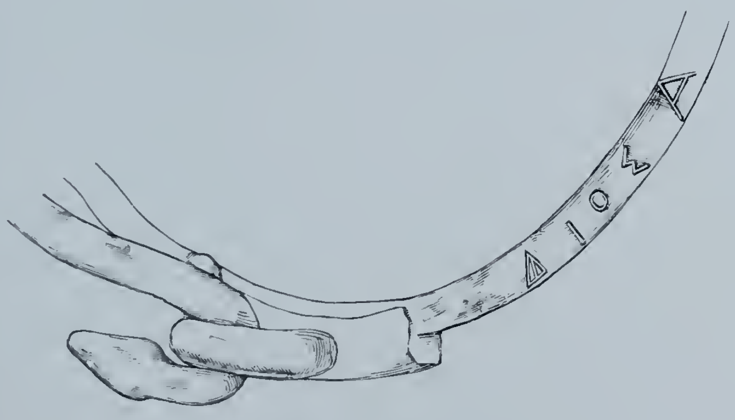

Ἡ Ὀλυμπικὴ βουλὴ
Ζήνωνα Ἀσιανὸν
λόγων ἕνεκα.

Παρὰ Φιλοστράτῳ Βίοι σοφιστῶν Β, κδ΄ μνημονεύεται ὡς ζῶν κατὰ τὸ πρῶτον ἥμισυ τῆς 2 μ. Χ. ἑκατονταετηρίδος ῥήτωρ τις Ζήνων [1] Ἀθηναῖος ἔχων ῥητορικὴν σχολήν. Νομίζω, ὅτι εἶνε πολὺ πιθανόν, ὅτι ὁ διὰ τῆς ἐπιγραφῆς ἡμῶν τιμώμενος Ζήνων εἶνε ὁ ῥήτωρ οὗτος. Τὸ σχῆμα τῶν γραμμάτων τῆς ἐπιγραφῆς συμφωνεῖ πρὸς τοὺς χρόνους τούτους. Ἡ δυσκολία τῆς παραδοχῆς τῆς γνώμης ταύτης ἔγκειται μόνον εἰς τοῦτο, ὅτι ὁ παρὰ Φιλοστράτῳ ῥήτωρ Ζήνων χαρακτηρίζεται ὡς Ἀθηναῖος, ἐνῷ ὁ Ζήνων τῆς ἐπιγραφῆς ἡμῶν λέγεται Ἀσιανός. Ἴσως ὅμως ὁ Ζήνων ἦτο τῳόντι Ἀσιανὸς ἀναφέρεται δὲ ὡς Ἀθηναῖος ὑπὸ τοῦ Φιλοστράτου, διότι ἐδίδασκεν ἐν Ἀθήναις.

Ὁ Ζήνων ἐτιμήθη δι' ἀγάλματος ἐν Ὀλυμπίᾳ ἴσως διὰ πανηγυρικόν τινα λόγον ἐν Ὀλυμπίᾳ ἐκφωνηθέντα. Πβλ. καὶ τὰς ἐπιγραφὰς Olympia V N° 462-464.

Καθαρίζων τὰ χαλκᾶ τῆς Ὀλυμπίας πρὸς σύνταξιν νέου καταλόγου τοῦ Μουσείου, ἀνεκάλυψα, ὅτι ἐπὶ τοῦ χαλκοῦ κάδου Olympia Textb. Die Bronzen N° 868 (Furtwängler Bronzefunde σελ. 73), ὑπάρχει παρὰ τὴν λαβὴν ἐπὶ τοῦ χείλους ἡ ἐπιγραφὴ *Διὸς Α*. Ἡ ἐπιγραφὴ εἶνε δι' ὀξέος ἐργαλείου, ἀρκούντως βαθέως καὶ ὁπωσ-

δήποτε ἐπιμελῶς κεχαραγμένη· μόνον κατὰ τὴν χάραξιν τοῦ Δ ἐπανελήφθη ἡ πρώτη κεραία διότι ἐχαράχθη τοῦτο κατὰ πρῶτον λίαν μικρόν.

Τὸ σχῆμα τῶν γραμμάτων δὲν εἶνε παλαιότερον

[1] Christ Litteraturgesch. 755 Anm. 2.

τοῦ 4 αἰῶνος ὥστε καὶ ὁ κάδος εἶνε πιθανόν, ὅτι δὲν θὰ εἶνε πολὺ παλαιότερος· τοὐλάχιστον πρὸ τοῦ χρόνου τούτου δὲν εἶνε δυνατὸν νὰ ἐκαλύφθη, ἐν ᾗ θέσει εὑρέθη, ὡς δέχεται ὁ Furtwängler ἐν τοῖς μνημονευθεῖσι χωρίοις.

Ἡ ἐπιγραφὴ ἔχει μεγίστην ἀναλογίαν πρὸς τὰς ἐπὶ τῶν χαλκῶν σταθμῶν (Olympia V σελ. 801 κέ.) ἐπιγραφάς. Τὸ Α ἐπὶ τῆς ἐπιγραφῆς ἡμῶν, ὅπως καὶ ἐπὶ τῶν χαλκῶν σταθμῶν καὶ τὰ διάφορα ἄλλα γράμματα, ἅτινα μετὰ τοῦ *Διὸς* ὑπάρχουσιν ἐπ' ἐκείνων, νομίζω ὅτι εἶνε σημεῖα ἀριθμήσεως.

Ὁμοίως ὑπάρχει ἡ ἐπιγραφὴ *ἱερὸς Διὸς* διὰ γραμμάτων ὁμοίων πρὸς τὰ ἀνωτέρω καὶ καθ' ὅμοιον τρόπον κεχαραγμένων καὶ ἐπὶ τοῦ χείλους τοῦ καλῶς διατηρουμένου λέβητος Olympia IV πίν. 50 ἀρ. 825.

Κ. Κουρουνιωτης

ΝΕΟΝ ΑΝΤΙΓΡΑΦΟΝ
ΤΟΥ ΣΑΥΡΟΚΤΟΝΟΥ ΤΟΥ ΠΡΑΞΙΤΕΛΟΥΣ

(Πίναξ 8).

Ἀπόλλων - Ὑάκινθος

Τὰ ἐν τῇ ἐλευθέρᾳ Ἑλλάδι Μουσεῖα περιέχουσιν, ὡς γνωστόν, τὸ μὲν ὀλίγα, ἀλλὰ πολυτιμότατα, ἀρχέτυπα μεγάλων καλλιτεχνῶν τῆς ἀρχαιότητος ἢ συνεργατῶν αὐτῶν, τὸ δὲ πληθὺν ἔργων προερχομένων ἐξ ἐργαστηρίων ἁπλῶν μαρμαρογλύφων. Ἀντίγραφα ἐξ ἀρχετύπων μεγάλων καλλιτεχνῶν καὶ ἐξ ἔργων θαυμασθέντων ὑπὸ τῆς ἀρχαιότητος σπανιώτατα εὑρίσκονται παρ' ἡμῖν ἐν Ἑλλάδι, ἕνεκα λόγων ἱστορικῶν τῆς ἀντιγραφικῆς περιόδου τῆς Πλαστικῆς, ἐν ᾧ ἀνὰ τὰ Μουσεῖα τῆς Ἑσπερίας Εὐρώπης ὑπάρχουσι πλεῖστα, ἰδίως ἐν Ἰταλίᾳ. Ἐκ τῆς σπάνιος ταύτης καὶ τῶν λίαν ὠφελίμων πορισμάτων, ἅτινα δύνανται νὰ ἐξαχθῶσιν ἐκ τῆς ἐν Ἑλλάδι εὑρέσεως ἀντιγράφων περιφήμων ἔργων τῆς ἀρχαιότητος, δέον τὰ ὀλίγα ταῦτα εὑρισκόμενα ἀντίγραφα νὰ ἐξετάζωμεν μετὰ πολλῆς προσοχῆς, καὶ ἂν τυγχάνωσιν ὄντα μετρίας ἢ κακῆς ἐργασίας, ὅπερ ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ συμβαίνει, καὶ ἂν καταλαμβάνωσι μακρὸν ἀριθμὸν ἐν τῇ ἀπαριθμήσει τῶν ἀντιγράφων τοῦ αὐτοῦ ἀρχετύπου, ὡς ἐπίσης συμβαίνει διὰ τὸ ἐξεταζόμενον ἐνταῦθα ἀντίγραφον.

Οὗτοι εἶναι οἱ λόγοι, ὧν ἕνεκα ἐθεώρησα τοῦ κόπου ἄξιον νὰ διαλάβω περὶ τοῦ ὑπ' ἀριθμ. 1623 κορμοῦ τοῦ ἐν Ἀθήναις Ἐθνικοῦ Μουσείου, ὅστις προέρχεται, ὡς ἀποδεικνύεται κατωτέρω, ἐξ ἀντιγράφου τοῦ περιφήμου Σαυροκτόνου τοῦ Πραξιτέλους, καὶ ἀποτελεῖ τὸ μόνον μέχρι τοῦδε ὑπάρχον καὶ ἀναγνωρισθὲν ἐξ Ἑλλάδος ἀντίγραφον τοῦ ἀγάλματος ἐκείνου, οὗτινος ἐξ ἄλλου, ἀναγνωρισθέντος εὐκόλως ἤδη πρὸ πολλοῦ συμφώνως τῇ περιγραφῇ τοῦ Πλινίου (Η. Ν. 34, 70), εἶναι πολλὰ ἀντίγραφα γνωστὰ (ἀπαριθμούμενα παρὰ Klein, Praxiteles[2] σελ. 106 σημ. 1).

Ὁ κορμὸς οὗτος ἀπεικονιζόμενος ἐν πίν. 8 εὕρηται ἐν τῷ πρὸς δεξιὰν τῆς αἰθούσης τῶν κοσμητῶν ἐπιμήκει δωματίῳ, ὀλίγον πρὸ τῆς εἰς τὸ γραφεῖον τοῦ Ἐφόρου κ. Β. Στάη εἰσόδου, ἐν δεξιᾷ τῷ εἰσερχομένῳ εἰς αὐτό· εἶναι δυστυχῶς ἄγνωστον πόθεν προέρχεται καὶ πότε εἰσήχθη εἰς τὸ Μουσεῖον· κατὰ τὰς πληροφορίας, ἃς εὐηρεστήθη νά μοι παράσχῃ ἡ ὑπηρεσία τοῦ Ἐθνικοῦ Μουσείου τὸ μνημεῖον τοῦτο ὑπῆρχεν ἤδη, καθ' ὃν χρόνον (τῷ 1885) εἶχεν ἀρχίσει ἡ σύνταξις ἀκριβοῦς Εὑρετηρίου περὶ τῶν εἰσερχομένων ἔκτοτε ἔργων εἰς τὸ Ἐθνικὸν Μουσεῖον. Ὑποτίθεται δὲ ὅτι εὑρίσκετό ποτε ἐναποτεθειμένον μετ' ἄλλων μνημείων ἐν τῷ Θησείῳ πρὸ τῆς συναγωγῆς αὐτῶν εἰς τὸ Ἐθνικὸν

Μουσεῖον. Νὰ ἐξακριβωθῇ ὅμως τοῦτο, ἢ νὰ ταυτισθῇ ὁ κορμὸς οὗτος πρός τινα ἀναφερόμενον ἢ περιγραφόμενον ὑπὸ τῶν συνταξάντων καταλόγους τῶν ἐν Ἀθήναις πλαστικῶν μνημείων, καθίσταται δυσχερές[1].

Ὁ κορμὸς εἶναι ἐκ μαρμάρου τῆς Πεντέλης, καὶ ἔχει φυσικὸν μέγεθος· ἐλλείπουσιν ἀποκοπέντα ἡ κεφαλὴ μετὰ τοῦ λαιμοῦ πλὴν τοῦ προσθίου τμήματος τῆς βάσεως αὐτοῦ, ἡ δεξιὰ ὁλόκληρος, ὀλίγον μετὰ τὴν ἀπὸ τοῦ κορμοῦ ἔκφυσιν, ἡ ἀριστερὰ μετὰ μέρους τοῦ ὤμου καὶ τὰ σκέλη ἀπὸ τοῦ μέσου τῶν μηρῶν.

Ἴχνη κονιάματος πολλαχοῦ, καὶ ἰδίως εἰς τὰ ἄνω τοῦ ἔργου, παρέχουσι τὴν πιθανότητα ὅτι ἐγένετό ποτε χρῆσις αὐτοῦ εἰς τοῖχόν τινα· τὸ αὐτὸ ἴσως ἀποδεικνύουσι τὰ ἐπὶ τοῦ στέρνου, τῆς βάσεως τῆς κεφαλῆς καὶ ἐπὶ τῶν ὤμων βαρβάρως ἐπενεχθέντα ἁδρὰ διὰ λιθογλυφικῆς σφύρας κτυπήματα πρὸς ἐξίσωσιν τοῦ ἔργου κατὰ τὴν εἴς τινα τοῖχον προσαρμογήν. Καὶ εἰς τὰ νῶτα ἀραιῶς πολλαχοῦ διακρίνονται κτυπήματα, ἀγρίως ἐπενεχθέντα δι' ἄγνωστον λόγον. — Ὕψος τοῦ σῳζομένου 0,70· ἀπόστασις ἀπὸ τοῦ ὀμφαλοῦ μέχρι μὲν τῆς κοιλότητος τοῦ λαιμοῦ 0,30· μέχρι δὲ τῆς ἐκφύσεως τοῦ ἀνδρικοῦ μέλους 0,15.

Ἡ δεξιὰ χεὶρ κατεβιβάζετο, ὡς δεικνύει τό τε περὶ τὴν μασχάλην πτύγμα τῆς σαρκὸς (πρβλ. πίνακα), ὅπερ διεσώθη, καὶ ἡ θέσις τοῦ καταβιβαζομένου ὤμου καὶ ἡ πρὸς τὰ κάτω κλίνουσα ὠμοπλάτη· ἔκειτο δὲ ἡ ἐλλείπουσα χεὶρ μακρὰν ὀλίγον ἀπὸ τοῦ σώματος, διότι οὐδὲν σημεῖον ἐπαφῆς τῆς χειρὸς ἐπ' αὐτοῦ ὑπάρχει παρὰ τὸ δεξιὸν τοῦ κορμοῦ. Ἡ ἀριστερὰ χεὶρ ὑψώνετο ἰσχυρῶς· τοῦτο ἐμφαίνουσιν οἱ μύες τοῦ ἀριστεροῦ πλευροῦ, τεταμένοι ἀρκούντως, ὁ ὑψωμένος πολὺ ὑπὲρ τὸν δεξιὸν ἀριστερὸς ὦμος, καὶ ἡ πρὸς τὰ ἄνω διεύθυνσις τῆς ἀριστερᾶς ὠμοπλάτης. Ἡ κεφαλή, ὡς δεικνύουσιν οἱ τένοντες τοῦ διασωθέντος προσθίου ἄκρου τῆς βάσεως τοῦ λαιμοῦ, ἔκλινε πρὸς δεξιάν, στρεφομένη ὀλίγον μετὰ τὴν κλίσιν ταύτην πρὸς ἀριστεράν. Τὰ σκέλη, λίαν ἐγγὺς ἀλλήλων κείμενα, διηυθύνοντο ἠρέμα πρὸς τὰ κάτω, τοῦ μὲν δεξιοῦ φέροντος τὸ βάρος τοῦ σώματος, ὡς ἐμφαίνει τὸ ἐξωγκωμένον καὶ ὑψωμένον δεξιὸν ἰσχίον, καὶ φυσικῷ τῷ λόγῳ πατοῦντος κατὰ τὸν ἄκρον πόδα δι' ὅλου τοῦ πέλματος, τοῦ δὲ ἀριστεροῦ ἀναπαυομένου, καθ' ἃ συνάγεται ἐκ τοῦ χαλαρῶς πίπτοντος ἀριστεροῦ ἰσχίου· ὁ ἄκρος ἀριστερὸς ποὺς κατὰ ταῦτα δὲν θὰ ἐπάτει δι' ὅλου τοῦ πέλματος, ἀλλ' ἐλαφρῶς θὰ παρέκειτο παρὰ τὸν δεξιόν, πρὸς τὰ ὀπίσω διευθυνόμενος, καὶ πατῶν διὰ μόνου τοῦ προσθίου τμήματος τοῦ πέλματος. Ἡ ἥβη εἶναι νεανικὴ ἄνευ τριχώματος.

Εἰκ. 1.

Ἡ τοιαύτη διάθεσις τῆς κεφαλῆς καὶ τῶν ἄκρων εἶναι ἀκριβῶς ἡ ἐπὶ πληρεστέρων ἀντιγράφων τοῦ Σαυροκτόνου τοῦ Πραξιτέλους ὑπάρχουσα· (βλέπε ἐν εἰκ. 1 τὸ ἐν Βατικανῷ ἀντίγραφον) ἕτερα σημεῖα ὁμοιότητος εἶναι τὸ λίαν εὐλύγιστον καὶ εὔστροφον τοῦ κορμοῦ τούτου, ἡ τρυφερότης τῶν νεανικῶν μελῶν τοῦ σώματος καὶ ἡ διάθεσις τῶν νώτων· ὡς πρὸς τὸ τελευταῖον τοῦτο δύναταί τις νὰ παραβάλῃ τὰ ἐνταῦθα ἀπεικονιζόμενα νῶτα τοῦ κορμοῦ τούτου πρὸς τὰ αὐτὰ οὐ μόνον τῶν ἄλλων ἀντιγράφων τοῦ Σαυροκτόνου, ἀλλὰ καὶ κορμοῦ

[1] Διεξῆλθον τὰς περιγραφὰς τῶν R Kekulé, «Antike Bildwerke im Theseion zu Athen» (1869) καὶ H. Heydemann «die Antiken Marmor-Bildwerke zu Athen» (1874)· πρὸς οὐδὲν τῶν ἀναφερομένων ὑπ' αὐτῶν δύναται νὰ ταυτισθῇ ὁ κορμὸς οὗτος.

τινος ἀπεικονιζομένου ὁμοίως ἐκ τῶν ὄπισθεν παρὰ Klein ἔ. ἀ. σελ. 239 εἰκ. 38, ὅστις εὐκόλως διακρίνεται ἐκ τῶν πτερύγων καὶ τῆς ὅλης διατάξεως ὡς προερχόμενος ἐξ ἀντιγράφου Ἔρωτος τοῦ πραξιτελείου τύπου.

Ἐπίσης τὰ σωζόμενα ἴχνη δύο συνοχέων (puntelli) ἐπὶ τοῦ κορμοῦ τούτου, ἐπιρρωνύουσι τὴν ἰδέαν ὅτι πρὸ ἡμῶν ἔχομεν ἀντίγραφον τοῦ Σαυροκτόνου, διότι ἀνεμένομεν τοιούτους συνοχεῖς ἐπὶ μαρμαρίνου ἀντιγράφου τοῦ ἔργου τούτου· καὶ τὸ μὲν ἐπὶ τῆς ἔξω ἐπιφανείας τοῦ ἄνω τμήματος τοῦ δεξιοῦ μηροῦ, δεικνύει ὅτι ὑπεβαστάζετο διὰ συνοχέως ἡ παρὰ τὸ σῶμα κατερχομένη δεξιὰ χείρ· θὰ διηυθύνετο δ᾽ ὁ συνοχεὺς οὗτος ὀλίγον λοξῶς ἐκ τῶν κάτω πρὸς τὰ ἄνω καὶ ὑπεστήριζε τὸν πῆχυν τῆς δεξιᾶς· ἐν ἄλλοις ἀντιγράφοις ὁ συνοχεὺς οὗτος εὑρίσκεται ὀλίγον ὑψηλότερον. Ὁ ἕτερος συνοχεύς, οὗ ἡ βάσις εὑρίσκεται μεταξὺ τοῦ κάτω τοῦ ἀριστεροῦ ἰσχίου καὶ τῆς ἀρχῆς τοῦ μηροῦ, δεικνύει ὅτι συνεῖχε τὸ σῶμα πρός τι στήριγμα, π. χ. πρὸς στέλεχος· τοιοῦτοι συνοχεῖς εὑρίσκονται καὶ ἐπὶ τῶν ἄλλων ἀντιγράφων, εἷς ἢ πλείονες κατὰ διαφόρους θέσεις τῆς ἀριστερᾶς ἐπιφανείας τοῦ σώματος· ὁ τοῦ ἐν λόγῳ κορμοῦ δύναται νὰ παραβληθῇ πρὸς τὸν εὑρισκόμενον ἐπὶ τοῦ ἐν Λούβρῳ ἀντιγράφου (βλ. τὴν εἰκόνα αὐτοῦ παρὰ Collignon, H. de la Sc. τόμ. II σελ. 287 σχ. 147, καὶ παρὰ Klein, ἔ. ἀ. σελ. 109 σχ. 14). Εἰς τὸ ὄπισθεν ἡ βάσις τοῦ συνοχέως τοῦ ἐν λόγῳ κορμοῦ φέρει ὀπὴν ὀρθογώνιον, δεικνύουσαν πιθανῶς ὅτι συνεκρατεῖτο αὐτὸς οὗτος ὁ συνοχεὺς διά τινα λόγον, ἴσως χάριν στερεότητος, καὶ διὰ μεταλλίνου ἐλάσματος.

Ἐκ τῶν ἀνωτέρω ἀποδεικνύεται ὅτι πρῶτον μὲν ἔχομεν πρὸ ἡμῶν ἀσφαλῶς μὲν ἀντίγραφον πραξιτελείου τύπου, ἔπειτα δὲ τοῦ Σαυροκτόνου αὐτοῦ ἀναμφιβόλως. Ἡ ἐργασία ἐν τῷ ἀντιγράφῳ τούτῳ, ἐφ᾽ ὅσον ἐπιτρέπει ἡ φθορὰ νὰ κρίνωμεν, δὲν φαίνεται ἀμελής· μόνον ὑπερβολικῶς ὀλίγον παρεστάθη ἐξ ἀπειρίας τοῦ ἀντιγραφέως καὶ οὐχὶ μετὰ τῆς δεούσης λεπτότητος ἡ κλίσις τοῦ κορμοῦ, ὅστις ἐνταῦθα φαίνεται ὑπὲρ τὸ δέον ἐπιμήκης. Περὶ δὲ τῶν χρόνων, καθ᾽ οὓς ἐποιήθη τὸ ἀντίγραφον, εἰκάζομεν ἐκ τῆς ἐργασίας ὅτι οὗτοι κεῖνται ἐντὸς τῆς Β᾽ πρὸς τὴν Α᾽ ἑκατονταετηρίδα π. Χ.

Ἡ ἀξία τοῦ ἀντιγράφου τούτου τοῦ Ἐθνικοῦ ἡμῶν Μουσείου εἶναι οὐχὶ μικρά· κυρίως διότι ἀποδίδει ἀκριβῶς, ὡς ὀφθαλμοφανῶς φαίνεται, τὸ μέγεθος τοῦ ἀρχετύπου, ἐν ᾧ εἰς τὰ ἄλλα ἀντίγραφα, μηδὲ τοῦ ἐν Λούβρῳ ἐξαιρουμένου, δὲν συμβαίνει τοῦτο. Δυστυχῶς δὲν δυνάμεθα νὰ παράσχωμεν λεπτομερεῖς ἀναλογίας συγκρίσεως τῶν κορμῶν τῶν διαφόρων ἀντιγράφων, διότι οὐδὲν ἐκμαγεῖον Σαυροκτόνου εὕρομεν ἐν Ἀθήναις. Θὰ ἦτο εὐχῆς ἔργον καὶ τὰ μάλιστα ὠφέλιμον τοῖς ἀρχαιολόγοις καὶ καλλιτέχναις, ἂν κατεσκευάζετο διὰ συνεννοήσεως τῶν διευθυντῶν τῶν ξένων Μουσείων μετὰ τοῦ διευθυντοῦ τοῦ ἡμετέρου ἐν Ἀθήναις *Διεθνὲς Μουσεῖον Ἐκμαγείων*, ὅπου θὰ συνεκεντροῦντο ἐν τάξει τῆς Ἱστορίας τῆς Πλαστικῆς ἐκμαγεῖα τῶν ἁπανταχοῦ πλαστικῶν μνημείων τῆς Ἑλληνικῆς τέχνης. Τότε ἡ σπουδὴ τῆς Ἑλληνικῆς Πλαστικῆς θὰ καθίστατο ἐνταῦθα τελειοτάτη. Εὐτυχῶς τὴν ἰδέαν ταύτην, ἣν καὶ ἐγὼ προέτεινα κατὰ τὸ συγκροτηθὲν πέρυσι Α᾽ Διεθνὲς Ἀρχαιολογικὸν Συνέδριον, ἐξέφρασαν καὶ οἱ C. Smith, Flinders Petrie καὶ ἄλλοι.

Ἐνταῦθα κρίνομεν ἀναγκαῖον νὰ προσθέσωμέν τινα περὶ τῆς σημασίας τοῦ Ἀπόλλωνος Σαυροκτόνου, περὶ ἧς πλεῖσται γνῶμαι, μᾶλλον ἢ ἧττον ἀπίθανοι, ἐξηνέχθησαν (πρβλ. Collignon ἔ. ἀ. σελ. 288, σημ. 1. Helbig Führer [2] N° 198 καὶ 791. Friederichs - Wolters, Gipsabgüsse N° 1214. Overbeck, Geschichte der gr. Plastik [4]. II σελ. 53-54). Δὲν σκοποῦμεν νὰ αὐξήσωμεν τὸν ἀριθμὸν τῶν εἰκασιῶν τούτων· θεωροῦμεν ὅμως μνείας ἀξίαν δεισιδαίμονά τινα συνήθειαν, διαδεδομένην σήμερον ἀνὰ τὴν Ἀρκαδίαν καὶ ἴσως καὶ εἰς ἄλλους τόπους τῆς Ἑλλάδος.

Πιστεύεται δηλαδὴ ὅτι ὁ κατορθῶν νὰ φονεύσῃ δι᾽ ἑνὸς κτυπήματος τῆς συνεσφιγμένης ἄκρας δεξιᾶς, ἢ διὰ τῶν δακτύλων αὐτῆς (τοῦ δευτέρου διὰ τὴν δυσκολίαν γίνεται σπανία χρῆσις), ἀσκαλαβώτην, κοινῶς «πολυντήρι», χωρὶς τὸ ζωΰφιον τοῦτο μετὰ τὸ κτύπημα νὰ κινηθῇ τὸ παράπαν, καὶ χωρὶς νὰ δώσῃ σημεῖόν τι ζωῆς οἱονδήποτε, καθαρίζεται ἀπὸ πάσης ἁμαρτίας, προελθούσης ἐκ τῆς ὑπ᾽ αὐτοῦ εἰς ἀγαπητὸν φίλον αὐτοῦ προξενηθείσης σπουδαίας δυσαρεσκείας ἢ βλάβης, ἐν ᾧ ἄλλως αὗται διπλασιάζονται. Τὸ παίγνιον τοῦτο παίζουσι μόνον παῖδες ἡλικίας 10-15 ἐτῶν μετὰ πολλῆς εὐχαρι-

στήσεως, συλλαμβάνοντες πρῶτον τοιαῦτα ζωύφια, καὶ ἔπειτα ἀφίνοντες αὐτὰ νὰ τρέχωσιν ἐπὶ σανίδος ἢ λείας πλακός, ἐνεδρεύοντες δέ, ὅπως εὕρωσι τὴν κατάλληλον στιγμήν, ἵνα κτυπήσωσιν αὐτά, ὡς εἴρηται, ἐπιτυχῶς. Σημειωτέον δ' ὅτι αἱ ἁμαρτίαι, ὧν οὕτω τὴν ἀπαλλαγὴν ζητοῦσιν οἱ παῖδες, ἀναφέρονται εἰς σκηνὰς παιδαριώδεις τῶν «*μαλωμάτων*» καὶ τῶν ἐπακολουθημάτων αὐτῶν. Καὶ ἐπὶ ἀρχαίου ἀγγείου παρετηρήθη τοιοῦτο παίγνιον νεανίσκου πρὸς σαύραν (πρβλ. Helbig ἔ. ἀ. Nº 198 καὶ Klein ἔ. ἀ. σελ. 113 κἑ.).

Ἡ δεισιδαιμονία αὕτη εἶναι μεγίστης προσοχῆς ἀξία, ἂν σχετισθῇ πρὸς τὸν γνωστὸν μῦθον *Ἀπόλλωνος-Ὑακίνθου*· θὰ ἦτο πολὺ φυσικόν, νομίζομεν, ἔν τινι ἱερῷ, ὅπου ἐτιμᾶτο καὶ ὁ Ὑάκινθος, νὰ παρασταθῇ ὡς παῖς ὁ Ἀπόλλων, κατὰ τοιοῦτον ἴσως τρόπον δοκιμάζων νὰ καθάρῃ ἑαυτὸν ἀπὸ τοῦ ἀκουσίου φόνου τοῦ τόσον ἀγαπητοῦ αὐτῷ συμπαίστορος παιδός· οὕτω θὰ εὑρίσκομεν ἑρμηνείαν τινὰ τῆς τόσον αἰνιγματώδους ταύτης παραστάσεως τοῦ Ἀπόλλωνος, περὶ ἧς τοσαῦται ἀπίθανοι ἐξηγήσεις ἐδόθησαν· ὄντως ἐπὶ νομισμάτων τινῶν παρίσταται ὁ Ἀπόλλων οὗτος τοῦ Πραξιτέλους ἐν ἱερῷ (βλ. Klein, ἔ. ἀ. σελ. 110 Münzen NN 6-7). Δύναται ἐπίσης νὰ σχετισθῇ ἡ συνήθεια, περὶ ἧς εἴπομεν, καὶ πρὸς ἐπίγραμμά τι τοῦ Μαρτιαλίου (XIV 172), περὶ τοῦ Σαυροκτόνου τούτου ἀκριβῶς εἰρημένον, καθ' ὃ ὁ ποιητὴς παρακαλεῖ τὸν ἐνεδρεύοντα νεαρὸν θεὸν νὰ φεισθῇ τῆς ζωῆς τῆς σαύρας, ἥτις ἐξ ἄλλου λίαν εὐχαρίστως θὰ ἀπέθνησκεν ἐκ τοῦ κτυπήματος τῶν δακτύλων τοσοῦτον ὡραίου καὶ τρυφεροῦ παιδός· ἡ πρὸς τὰ ἐρωτικὰ σχέσις ὑπονοεῖται ἐν ταῖς λέξεσι τοῦ ἐπιγράμματος, ἔχοντος ὧδε:

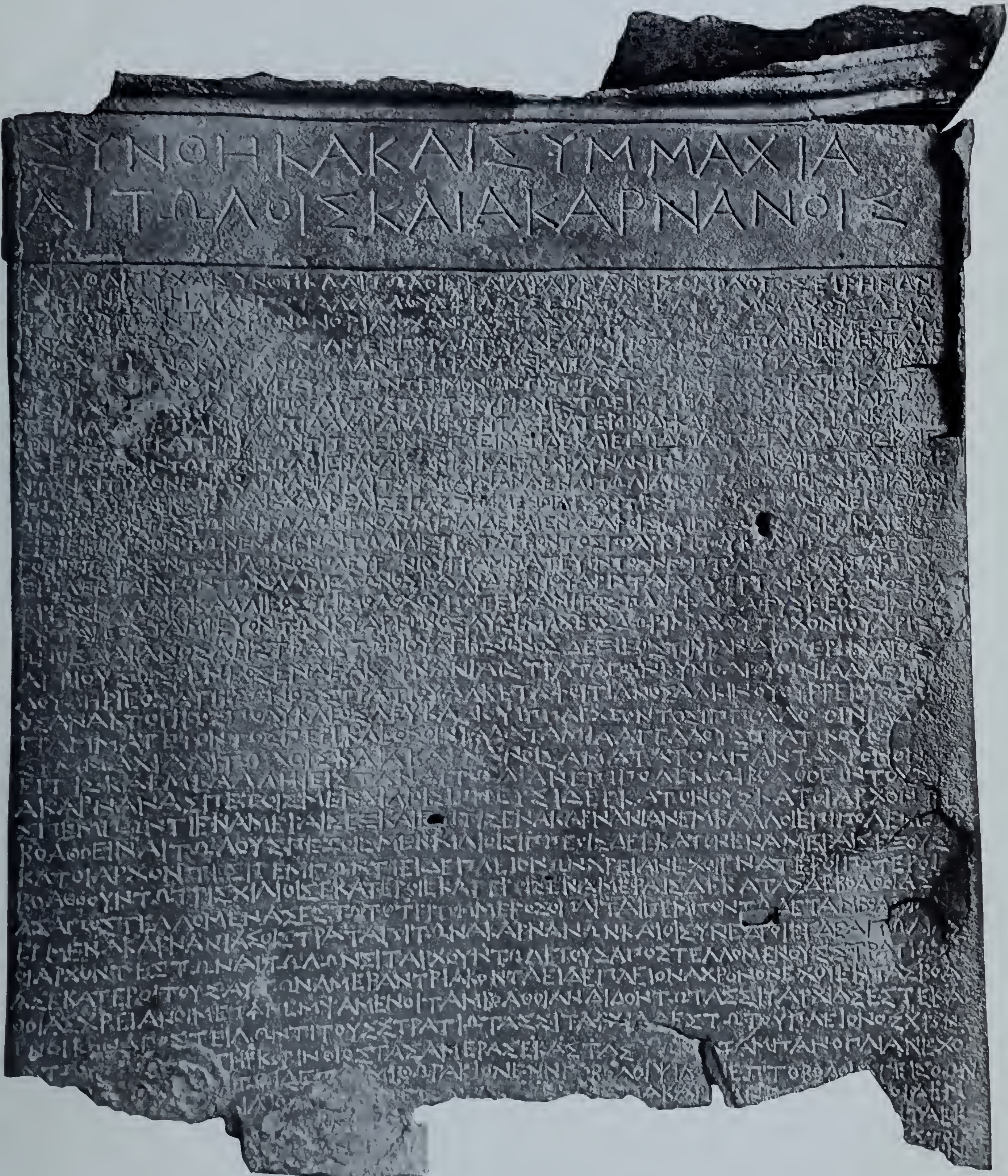
ad te reptanti, puer insidiose, lacertae
parce; cupit digitis illa perire tuis.

Α. Σ. ΑΡΒΑΝΙΤΟΠΟΥΛΛΟΣ

Ἐξεδόθη τῇ 15 Ἰανουαρίου 1906.

ΕΝΕΠΙΓΡΑΦΟΣ ΛΗΚΥΘΟΣ ΕΞ ΕΡΕΤΡΙΑΣ

ΕΠΙΓΡΑΦΗ ΕΚ ΤΩΝ ΕΝ ΘΕΡΜΩΙ ΑΝΑΣΚΑΦΩΝ

ΑΝΑΓΛΥΦΟΝ ΕΚ ΤΟΥ ΕΠΙ ΤΗΣ ΠΑΡΝΗΘΟΣ ΑΝΤΡΟΥ ΤΟΥ ΠΑΝΟΣ

1

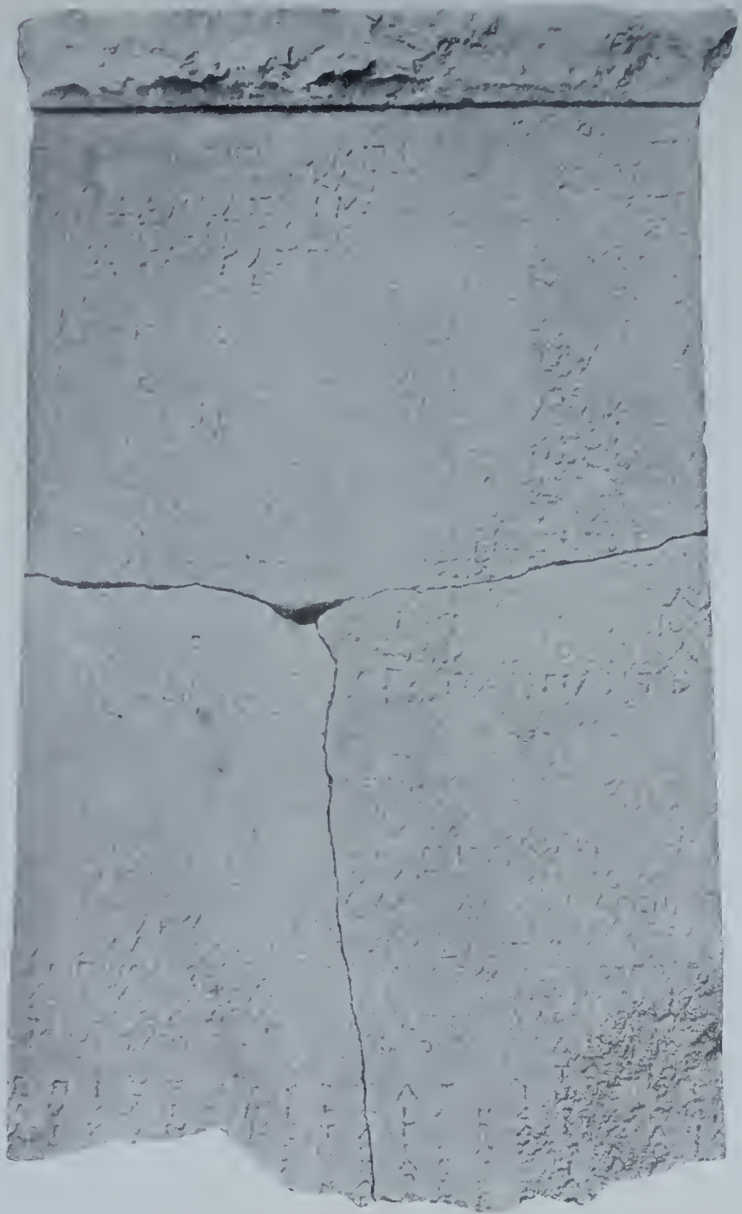

2

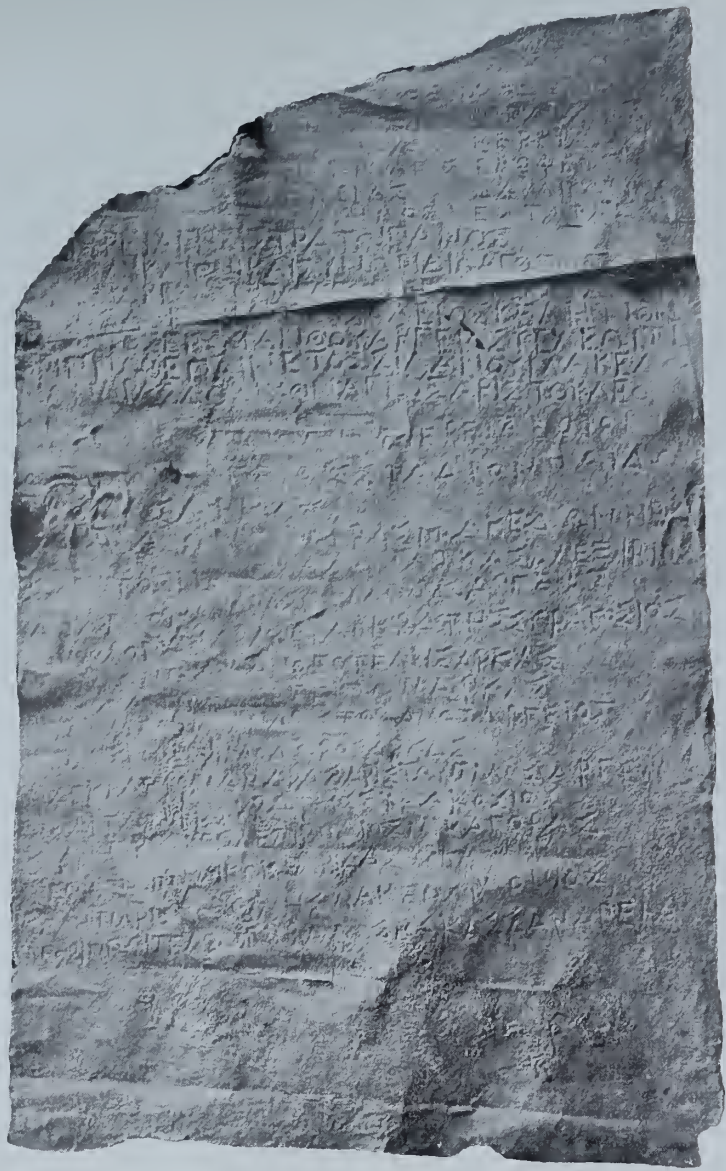

3

ΑΙΓΥΠΤΙΑΚΑΙ ΚΟΡΥΦΑΙ ΙΣΤΩΝ

1

2

ΚΑΤΑΛΟΓΟΙ ΛΥΚΑΙΟΝΙΚΩΝ

ΑΤΤΙΚΟΝ ΑΓΓΕΙΟΝ ΜΕΤΑ ΠΑΡΑΣΤΑΣΕΩΣ ΠΟΜΠΗΣ ΓΑΜΟΥ

ΝΕΟΝ ΑΝΤΙΓΡΑΦΟΝ ΣΑΥΡΟΚΤΟΝΟΥ

ΕΦΗΜΕΡΙΣ
ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΗ

ΕΚΔΙΔΟΜΕΝΗ

ΥΠΟ

ΤΗΣ ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΗΣ ΕΤΑΙΡΕΙΑΣ

ΠΕΡΙΟΔΟΣ ΤΡΙΤΗ

1906

ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ

ΕΚ ΤΟΥ ΤΥΠΟΓΡΑΦΕΙΟΥ Π. Δ. ΣΑΚΕΛΛΑΡΙΟΥ

1906

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

ΑΠΕΙΚΟΝΙΣΜΑΤΑ

ΕΙΚΟΝΕΣ ΕΝ ΤΩ ΚΕΙΜΕΝΩ

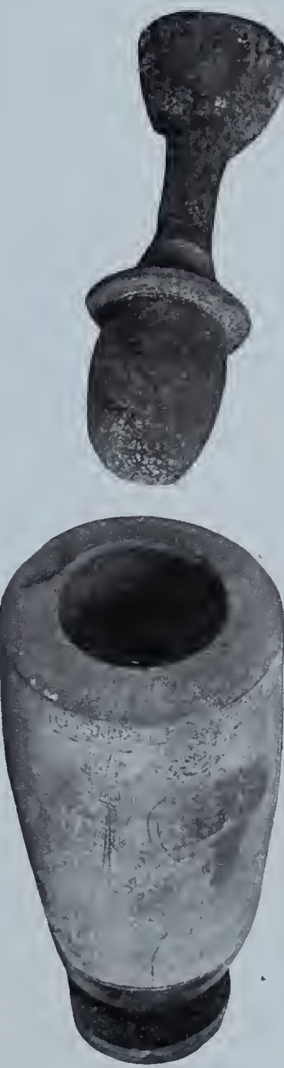
ΔΥΟ ΛΕΥΚΑΙ ΛΗΚΥΘΟΙ ΕΞ ΕΡΕΤΡΙΑΣ

(Πίναξ 1,2).

Ὁ κύριος Pottier ἐν τῷ ὡραίῳ αὐτοῦ βιβλίῳ περὶ τῶν λευκῶν ληκύθων [1] περιγράφει ἐν σ. 93 ἑξ. τὸν τρόπον, καθ' ὃν κατεσκευάζοντο αὗται, ἔκτοτε δὲ οἱ κατὰ καιροὺς ἀσχοληθέντες [2] περὶ τῶν λευκῶν ληκύθων περιώρισαν τὴν μελέτην αὐτῶν ἐπὶ τοῦ σπουδαιοτέρου ζητήματος, τοῦ γραφικοῦ διακόσμου τῶν ληκύθων, ἐλαχίστας δὲ μόνον ἢ οὐδεμίαν πληροφορίαν παρέχουσι σχετικὴν πρὸς τὴν κατασκευὴν αὐτοῦ τοῦ ἀγγείου. Εὐτυχήσας νὰ ἐξετάσω πολλὰς τεθραυσμένας Ἐρετρικὰς ληκύθους πρὸ τῆς συγκολλήσεως αὐτῶν, ἐμελέτησα καὶ τὸν τρόπον τῆς κατασκευῆς αὐτῶν, ἐπειδὴ δ' ἔφθασα εἰς συμπεράσματα διάφορα τῶν τοῦ κυρίου Pottier, ἄς μοι ἐπιτραπῇ πρὶν ἢ πραγματευθῶ εἰδικῶς περὶ τῶν ληκύθων, περὶ ὧν ἐγράφη τὸ ἄρθρον μου νὰ ἐκθέσω γενικῶς τὸν τρόπον τῆς κατασκευῆς τῶν ληκύθων.

Ἑκάστη λήκυθος ἀποτελεῖται ἐκ δύο κυρίως μερῶν, (εἰκ. 1), τοῦ καθ' αὑτὸ σώματος τῆς ληκύθου μετὰ τῆς βάσεως, καὶ τοῦ στομίου μετὰ τοῦ ὤμου αὐτῆς, μεθ' ὧν συνήθως συνηνοῦτο καὶ ἰδιαίτερόν τι μικρότερον δοχεῖον, δι' οὗ ἐντὸς τοῦ σώματος τῆς ληκύθου ἐγκρυπτομένου, περιωρίζετο κατὰ πολὺ ἡ φαινομενικὴ ταύτης περιεκτικότης [3].

Ὁ κύριος Pottier (σελ. 94) γράφει ὅτι ἡ βάσις, ἰδιαιτέρως κατασκευαζομένη, προσεκολλᾶτο τελευταία ἐπὶ τοῦ κυλινδροειδοῦς σώματος τῆς ληκύθου, ἀναστρεφομένου τούτου ἐντὸς μήτρας πιθανῶς. Ἐπὶ πλείστων ληκύθων, ὧν αἱ βάσεις ἐθραύσθησαν, δὲν ἠδυνήθην νὰ παρατηρήσω ἴχνη τῆς τοι-

Εἰκὼν 1.

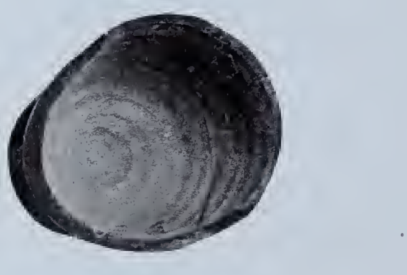
αὐτης συγκολλήσεως, ἐνῷ διεκρίνετο κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἧττον σαφῶς παρὰ τεθραυσμέναις ληκύθοις ἡ

[1] E. Pottier Étude sur les lécythes blancs attiques.

[2] Ἴδε τὴν βιβλιογραφίαν παρὰ Huddilston Lessons from greek Pottery σελ. 122-123. Νεώτερα εἶνε Daremberg Pottier ἐν λέξει Lecythus. Ἀρχ. Ἐφημ. 1905 σ. 37-54 Mac Mahon καὶ Monum Piot 1905 σελ. 29-54 Collignon.

[3] Πβλ. Benndorf Griech. und Sic. Vasenb. σ 29. Weisshäuptl Ath Mitt 1890 σ. 50 καὶ σημ. 1, καὶ Festschrift für Benndorf σελ. 89.

κόλλησις τῶν λοιπῶν μερῶν, τοῦ στομίου π. χ. καὶ τῆς λαβῆς. Τουναντίον ἡ ἐπιφάνεια τοῦ θραύσματος ἐπί τε τοῦ σώματος καὶ τοῦ ποδὸς τῶν παρατηρηθεισῶν ληκύθων ἦτο τοιαύτη, ὥστε νὰ καθίσταται τὰ μάλιστα πιστευτὴ ἡ ὑπόθεσις, ὅτι ἐξ ἑνὸς τεμαχίου κατεσκευάσθησαν καὶ τὰ δύο ταῦτα μέρη τῆς ληκύθου. Συμβουλευθεὶς καί τινας ἐκ τῶν νεωτέρων κεραμέων τῶν Ἀθηνῶν ἔφθασα εἰς τὸ ἑξῆς συμπέρασμα. Τὸ σῶμα τῆς ληκύθου κατεσκευάζετο μετὰ τῆς βάσεως ἐκ τοῦ αὐτοῦ τεμαχίου πηλοῦ κατὰ τὸν ἀκόλουθον τρόπον. Ἐσχηματίζετο πρῶτον τὸ κυλινδροειδὲς σῶμα τῆς ληκύθου, καταλειπομένου ἀδιαπλάστου τοῦ κατωτέρου μόνον ἐξωτερικοῦ μέρους τούτου, τὸ ὁποῖον ἦτο ἀρκετὰ παχὺ ὥστε νὰ ἵσταται στερεῶς ἐπὶ τοῦ τροχοῦ ἡ λήκυθος· μετὰ ταῦτα ἀφοῦ πρῶτον ἐξηραίνετο ἀρκούντως τὸ οὕτω κατασκευασθὲν σῶμα, ἐτίθετο αὕτη ἐκ νέου ἀντιστρόφως ἐπὶ τοῦ τροχοῦ καταλλήλως στερεουμένη,

Εἰκὼν 2.

ὑγραίνετο τὸ ἀφεθὲν ἀδιάπλαστον κατώτερον μέρος καὶ ἐτελειοποιεῖτο τὸ σῶμα τῆς ληκύθου κατασκευαζομένης συγχρόνως ἐκ τοῦ αὐτοῦ τεμαχίου καὶ τῆς βάσεως, τῆς ὁποίας καὶ ἡ κάτω ἐπιφάνεια εἶνε ἰδιαζόντως διαπεπλασμένη.

Τὰ ἴχνη τῆς πιέσεως τοῦ δακτύλου κατὰ τὸν πυθμένα καὶ τῆς περὶ τοῦτον περιστροφῆς τοῦ κατασκευαζομένου ἀγγείου φαίνονται σαφῶς ἐφ᾽ ὅλων τῶν ληκύθων, ὧν ἠδυνήθην νὰ ἐξετάσω τὸ ἐσωτερικὸν μέρος, ἰδίᾳ δ᾽ ἐπὶ τῆς ἀπεικονιζομένης ἐν *εἰκ.* 2 φαίνεται ὁλόκληρος ὁ δρόμος, ὃν ἠκολούθησεν ὁ δάκτυλος κατὰ τὴν κατασκευὴν τοῦ ἀγγείου. Πρὸς κατασκευὴν τῆς βάσεως θὰ ἐχρησιμοποιεῖτο πλὴν τοῦ δακτύλου καὶ τὸ μόνον σχεδὸν ἐργαλεῖον τῶν κεραμέων, ἓν μικρὸν πλατὺ ξύλον καλούμενον σήμερον πελεκούδα.

Τὸ ὡς ἄνω κατασκευαζόμενον σῶμα τῆς ληκύθου δὲν ἔληγεν, ὡς γράφει ὁ Pottier, κατὰ τὴν κορυφὴν τοῦ κυλίνδρου, ἀλλὰ κατεσκευάζετο ὁμοῦ μετὰ τοῦ ἡμίσεως σχεδὸν τῆς ἐπιφανείας τοῦ ὤμου, οὕτως ὥστε ἔμενεν ἐν τῷ μέσῳ τούτου μόνον μία μικροτέρα ὀπή, ὡς φαίνεται ἐπὶ τῆς εἰκόνος 1. Τὸ στόμιον μετὰ τοῦ ἑτέρου μέρους τοῦ ὤμου, δι᾽ οὗ θὰ συνεπληροῦτο ἡ ἐν τῷ μέσῳ ὀπή, κατεσκευάζοντο πάλιν ὁμοῦ ἐκ τοῦ αὐτοῦ τεμαχίου, φαίνεται δὲ σαφῶς, ὅτι κατεσκευάζετο τὸ μέρος τοῦτο ἀντεστραμμένως, δηλαδὴ ἡ κατασκευὴ

Εἰκὼν 3.

ἤρχιζεν ἀπὸ τοῦ χείλους, ἐπὶ τοῦ ὁποίου ὡς βάσεως ἐσχηματίζετο τὸ λοιπὸν μέρος.

Μετὰ τοῦ οὕτω κατασκευαζομένου στομίου ἡνοῦτο συνηθέστατα τὸ ἐν τῇ ληκύθῳ κρυπτόμενον μικρότερον ἐσωτερικὸν δοχεῖον (εἰκ. 3), μετὰ τοῦ ὁποίου μόνον συνεκοινώνει τὸ ἄνοιγμα τοῦ στομίου, ἐνῷ τὸ λοιπὸν σῶμα τῆς ληκύθου ἦτο ἀποκεκλεισμένον. Τὸ μικρὸν τοῦτο δοχεῖον παρετηρήθη ἤδη ὑπὸ τοῦ Benndorf καὶ Weisshäuptl [1] ἔν τισιν τεθραυ-

[1] Ἴδε ἀνωτέρω σελ. 1 σημ. 3. Πβλ. καὶ Bosanquet J H S 1896 σ. 174 καὶ Brit. Mus. Vase Cat. D. 48.

σμέναις ληκύθοις. Μαρτυρεῖ τοῦτο ἀσφαλῶς, ὅτι αἱ λευκαὶ λήκυθοι εἶχον καὶ τὸν πρακτικὸν σκοπὸν τῆς χρησιμοποιήσεως ὡς μυροδόχων ἀγγείων, μόνον δὲ ἐπειδὴ ὁλόκληρος ὁ χῶρος αὐτῶν θὰ ἦτο ὑπερβολικῶς μέγας, ὅπως περιλαμβάνῃ τὸ μῦρον, περιωρίσθη μὲν οὗτος διὰ τοῦ μικροῦ δοχείου, δὲν ἠλαττώθη δὲ ἡ πρὸς διακόσμησιν προωρισμένη ἐπιφάνεια.

Τὸ δοχεῖον τοῦτο παρετήρησα ἐν ταῖς πλείσταις τῶν μεγαλειτέρων λευκῶν ληκύθων. Πᾶσαι αἱ ἐνεπίγραφοι λήκυθοι αἱ ἀνήκουσαι εἰς τὴν σειρὰν τῶν ὑπὸ Bosanquet JHS 1896, 164 κέ. μελετηθεισῶν ληκύθων, ὡς καὶ αἱ ἀνήκουσαι εἰς τὴν σειρὰν τῶν ὁμοιαζουσῶν πρὸς τὰς ληκύθους τοῦ *Ὑγιαίνοντος* [1], ὧν μέγας σχετικῶς ἀριθμὸς εὑρέθη ἐσχάτως ἐν Ἐρετρίᾳ, εἶνε ἐφωδιασμέναι διὰ τοῦ δοχείου τούτου, ἐν γένει δὲ μόνον ἐξ ὀλίγων ληκύθων, ἐκ τῶν ἐξετασθεισῶν ὑπ' ἐμοῦ, λείπει τοῦτο.

Τὸ δοχεῖον τοῦτο ἔχει συνήθως σχῆμα ᾠοειδὲς καὶ ἔχει ἄνω εὐρὺ ἄνοιγμα μετὰ σχετικῶς πολὺ προέχοντος ἐπιπέδου χείλους, προσεκολλᾶτο δὲ τοῦτο εἰς τὸ τμῆμα τοῦ στομίου πρὸ τῆς ὀπτήσεως

Εἰκὼν 4.

δι' ἠραιωμένου πηλοῦ [1], καθ' ὃν τρόπον περιγράφει ὁ Pottier (ἔ. ἀ. σελ. 93). Ὕψος ἔχει τοῦτο συνήθως 0,06. Ἀμφότερα τὰ οὕτω συνηνωμένα μέρη ταῦτα ἐπετίθεντο εἶτα ἐπὶ τοῦ λοιποῦ κορμοῦ τῆς ληκύθου εἰσαγομένου τοῦ δοχείου διὰ τοῦ ἀπομείναντος ἀνοίγματος ἐντὸς τῆς ληκύθου, καὶ ἂν μὲν τὸ ἄκρον τοῦ χείλους τοῦ μικροῦ δοχείου προσήρμοζεν ἀκριβῶς ἐπὶ τοῦ ἄκρου τῆς ὀπῆς ὡς ἐν εἰκ. 1 ἡ προσκόλλησις ἐγίνετο κατὰ τὸ σημεῖον ἐκεῖνο διὰ τῆς αὐτῆς μεθόδου τοῦ ἠραιωμένου πηλοῦ· ἂν δ' ὅμως, ὅπερ ἦτο καὶ συνηθέστερον, τὸ ἄκρον τοῦ δοχείου δὲν προσήρμοζεν εἰς τὸ ἄκρον τῆς ὀπῆς τῆς ληκύθου, τότε ἡ συγκόλλησις ἐγίνετο ὡς δεικνύει ἡ εἰκ. 4. Δηλαδὴ μετὰ τὴν εἰσαγωγὴν τοῦ μικροῦ δοχείου ἐντὸς τῆς ληκύθου, διὰ προσθήκης λωρίδος πηλοῦ ἐπικολλωμένης ἐπί τε τοῦ ἄκρου τοῦ χείλους τοῦ δοχείου καὶ ἐπὶ τοῦ ὤμου τῆς ληκύθου.

Ἐπί τινων ληκύθων τὸ ἐσωτερικὸν δοχεῖον ἔχει

[1]) Οἱ σημερινοὶ κεραμεῖς ὀνομάζουσι τὸν οὕτως ἠραιωμένον πηλὸν (barbotine) *γλίτσα*, ἴσως ἐκ τῆς ἀρχαίας λέξεως *γλοιός*, ὥς μοι ὑπεδείχθη ὑπὸ φίλου.

[1] JHS 1899 σελ. 172 σημ. 1 καὶ σελ. 179-180.

σχῆμα μικροῦ κυλίνδρου [1] καὶ εἶνε κατεσκευασμένον ἐξ ἑνὸς τεμαχίου μετὰ τοῦ στομίου (εἰκ. 5). Διὰ τοῦ μικροῦ τούτου δοχείου ἐξηγεῖται καὶ ἡ ὀπὴ

Εἰκὼν 5.

ἡ ὑπάρχουσα παρὰ τὴν βάσιν τινῶν ἐκ τῶν ληκύθων [2], ὡς χρησιμεύουσα διὰ τὴν ἐξάτμισιν τοῦ ἀγγείου κατὰ τὴν ὄπτησιν· οὐδὲν δ' ἠδύνατο νὰ φέρῃ αὕτη κώλυμα εἰς τὴν πρακτικὴν χρησιμοποίησιν τῶν ληκύθων, οὐδ' εἶχεν αὕτη ἄλλον τινὰ πρακτικὸν σκοπόν [3].

Δίφιλος καλός. Αἱ ἐπὶ τῶν πινάκων 1 καὶ 2 δημοσιευόμεναι λευκαὶ λήκυθοι εὑρέθησαν ἐν Ἐρετρίᾳ, τῷ 1900, ἐν ἑνὶ τάφῳ κειμένῳ πρὸς ΒΔ τῆς ἀρχαίας πόλεως οὐχὶ πολὺ μακρὰν τοῦ τείχους [4] ἐν κτήματι Μιλτ. Κανάρη, καὶ κατεσκευασμένῳ δι' ἀμυγδαλωτοῦ πώρου ὁμοῦ μετὰ μιᾶς μικροτέρας ληκύθου ἐχούσης λευκὸν ἔδαφος κεκοσμημένον διὰ σχημάτων κισσοειδῶν καὶ ἑτέρας ἐχούσης μέλαιναν ὅλην τὴν ἐπιφάνειαν, καὶ τοῦ παρακειμένου (εἰκ. 6) κατόπτρου μετὰ τῆς ἐπιγραφῆς KALVKE [5].

Ἕνεκα τοῦ ἐπιθέτου λευκοῦ χρώματος, δι' οὗ παρίστανται τὰ πρόσωπα καὶ τὰ γυμνὰ μέρη τῶν εἰκονιζομένων μορφῶν, τάσσονται αἱ δύο αὗται λήκυθοι εἰς τὴν ὑπὸ Weisshäupl ἐν Ath. Mit. 1890 σελ. 47 κέ. ἐξετασθεῖσαν κατηγορίαν ἀγγείων, εἰδικώτερον δ' ἕνεκα τῆς ἐπιγραφῆς *Δίφιλος καλὸς* πρέπει νὰ συνδεθῶσιν αὗται μετὰ τῆς σειρᾶς τῶν ὑπὸ Bosanquet ἐν JHS 1896 σελ. 164 κέ. [1] ἐξετασθεισῶν ληκύθων, μολονότι λείπει τὸ χαρακτηρίζον ἰδιαζόντως ἐκείνας ὄνομα τοῦ πατρὸς τοῦ ἀναγορευομένου *καλοῦ*.

[1] Πβλ. καὶ τὸν Zapfen τῆς ληκύθου ἐν Berliner Vasens. 2683.

[2] Bosanquet JHS 1896 σελ. 174

[3] Ὡς λέγει ὁ Mac Mahon ἐν Ἐφημ. Ἀρχαιολ. 1905 σελ. 47.

[4] ΒΔ τοῦ θεάτρου παρὰ τὸ σημεῖον ancient bridge τοῦ σχεδιογράμματος τῆς Ἐρετρίας ὑπὸ Pickard ἐν Am. J. of Arch. VII, 1891 πίν. XIX.

[5] Ἀριθ. Ἐθν. Μουσ. 12809. *Καλύκη* εἶνε σύνηθες ὄνομα γυναικός. Διὰ τὴν παραγωγὴν αὐτοῦ πβλ. Bechtel die attischen Frauennamen σελ. 101,1. Τὸ κάτοπτρον διατηρεῖται ὁλόκληρον, ἀλλ' ἀπεικονίσθη μόνον τὸ μετὰ τῆς ἐπιγραφῆς μέρος τούτου. Διάμ. δίσκου 0,155. Ὕψ. μετὰ λαβῆς 0.20.

Τὸ σχῆμα τῶν δύο ληκύθων εἶνε ἀπαραλλάκτως ὅμοιον πρὸς τὸ σχῆμα ἐκείνων, ἀλλ' ἡ μικρὰ ὀπή, ἥτις ὑπάρχει παρὰ τὴν βάσιν τινῶν ἐξ ἐκείνων δὲν εὑρίσκεται ἐπὶ τῶν ἡμετέρων, λείπει δὲ καὶ τὸ ἐσωτερικὸν μικρότερον δοχεῖον [2], ἐνῷ ἔχουσι τοῦτο πᾶσαι αἱ μετὰ τῆς ἐπιγραφῆς *Δίφιλος καλὸς Μελανώπου* καὶ *Δρόμιππος καλὸς Δρομοκλείδου* λήκυθοι.

Τὸ λευκὸν χρῶμα τοῦ ἐδάφους τῶν ληκύθων ἡμῶν ὁμοιάζει πρὸς τὸ κιτρινόλευκον ἢ ὠχρόλευκον χρῶμα, ὅπερ ἔχουσιν καὶ αἱ λήκυθοι τῆς ὑπὸ Bosanquet ἐξετασθείσης σειρᾶς, ἀλλὰ δὲν εἶνε ἐντελῶς τὸ αὐτό. Δι' ὁμοίου χρώματος καλύπτε-

Εἰκὼν 6.

ται καὶ ὁ ὦμος, τὸ δὲ κοσμοῦν τοῦτον ἀνθέμιον διαφέρει ὀλίγον ἀπὸ τῶν ἀνθεμίων τῶν λοιπῶν ληκύθων μετὰ τῆς ἐπιγραφῆς *Δίφιλος καλὸς Με-*

[1] Ἔκτοτε προσετέθησαν ἀρκεταὶ νέαι ἐνεπίγραφοι λήκυθοι· ἴδε Pollack Röm. Mitt 1898 σελ. 84 N 7 καὶ τοὺς ἀρ. τοῦ Ἐθνικοῦ Μουσείου. 12440, 12441, 12744, 12743, 12787, 12788.

[2] Ἡ ἐπὶ τοῦ πίνακος 2 εὑρέθη τεθραυσμένη, ὥστε ἦτο εὔκολον νὰ ἐξακριβωθῇ τοῦτο. Διὰ τὴν ἐπὶ τοῦ πίνακος 1 ἐβεβαιώθην, ὅτι δὲν ὑπῆρχεν τὸ ἐσωτερικὸν ἀγγεῖον παρατηρήσας διὰ τοῦ στομίου καὶ εἰσαγαγὼν μικρὸν ξύλον, ὅπερ θὰ ἐκωλύετο ὑπὸ τοῦ δοχείου, ἂν ὑπῆρχε τοῦτο, δὲν εἶνε δὲ πιθανόν, ὅτι ὑπῆρχε μὲν τοῦτο, ἀλλ' ἐθραύσθη ἐντελῶς, διότι ἡ διατήρησις τῆς ληκύθου εἶνε ἐκτάκτως καλή.

λανόπου, καὶ ἔχει μεταξὺ τῶν διὰ μέλανος χρώματος γεγραμμένων φύλλων καὶ ἔνια ἐρυθρὰ φύλλα [1]. Τὰ χρώματα τῶν εἰκόνων ἐπὶ τῶν ὑφ' ἡμῶν δημοσιευομένων ληκύθων [2] διαφέρουσιν οὐσιωδῶς ἀπὸ τῶν χρωμάτων τῶν μέχρι τοῦδε ἐγνωσμένων λοιπῶν ληκύθων μετὰ τῆς ἐπιγραφῆς *Δίφιλος καλὸς Μελανόπου*. Τὸ γάνωμα, δι' οὗ εἶνε γεγραμμένα τὰ περιγράμματα καὶ αἱ γραμμαὶ λεπτομερειῶν τινων τῶν σωμάτων ἐπὶ τῶν ληκύθων ἡμῶν εἶνε ἐλαιόχρουν, σχεδὸν κίτρινον, καὶ ἐνιαχοῦ σχεδὸν χρυσίζον [1], ἐνῷ ἐπ' ἐκείνων εἶνε μᾶλλον μολυβδόχρουν. Οἱ μανδύαι τῶν μορφῶν ἐπὶ πασῶν σχεδὸν τῶν ληκύθων ἐκείνων ἔχουσι χρῶμα μέλαν, πρὸς ὃ ἀντιτάσσεται τελείως τὸ ῥόδινον χρῶμα τῶν μανδυῶν ἐπὶ τῶν ἡμετέρων ληκύθων [2], ἐν γένει δ' ἐπ' ἐκείνων ἐπικρατεῖ ἡ χρῆσις σκοτεινῶν χρωμάτων, ἐνῷ ἐπὶ τῶν ληκύθων ἡμῶν τὰ χρώματα εἶνε αἰθριότερα. Καὶ ὁ χρωματισμὸς δὲ δι' οὗ ἀποδίδεται τὸ ξύλον τῶν ἑδρῶν εἶνε διάφορος ἐπὶ τῶν ληκύθων ἐκείνων καὶ ἐπὶ τῶν ἡμετέρων.

Αἱ διαφοραὶ αὗται τοῦ χρωματισμοῦ δεικνύουσιν, ὅτι αἱ δύο ἡμῶν λήκυθοι ἐποιήθησαν ἐν ἐργαστηρίοις διαφόροις ἢ αἱ ὑπὸ τοῦ Bosanquet (ἔ. ἀ.) ἐξετασθεῖσαι λήκυθοι, ὧν τουλάχιστον αἱ φέρουσαι τὴν ἐπιγραφὴν *Δίφιλος καλὸς Μελανόπου* καὶ *Δρόμιππος καλὸς Δρομοκλείδου* εἶνε ἀναμφισβητήτως προϊόντα τοῦ αὐτοῦ ἐργαστηρίου καὶ ἔργα ἑνὸς καὶ τοῦ αὐτοῦ τεχνίτου.

Αἱ παριστώμεναι σκηναὶ ἐπὶ τῶν ληκύθων ἡμῶν εἶνε ἐκ τῶν κοινοτάτων καὶ συνηθεστάτων εἰκόνων ἐπὶ τῶν ληκύθων, πρὸ πάντων τῶν μετὰ λευκοῦ ἐπιθέτου χρώματος. Γυνὴ καθημένη καὶ ἐνίοτε κρατοῦσα πυξίδα ἢ ἄλλο τι πρὸς τὴν γυναικείαν κόσμησιν σχετιζόμενον ἀγγεῖον ἢ σκεῦος, πρὸς ἣν προσέρχεται ἑτέρα γυνὴ φέρουσα ὁμοίως σκεῦός τι μετὰ προσφορῶν, ἢ ἀγγεῖον ἀναφερόμενον καὶ αὐτὸ εἰς τὴν γυναικείαν κόσμησιν καὶ σχετιζόμενον πρὸς τὴν λατρείαν τῶν νεκρῶν, παρίσταται ἐπὶ πλείστων ληκύθων τοῦ Ἐθνικοῦ ἡμῶν Μουσείου καὶ ἄλλων [3].

[1] Πβλ. καὶ Festschr. f. Benndorf σελ. 92.

[2] Ἐπὶ τοῦ πίνακος 1 σχεδιασθέντος καὶ λιθογραφηθέντος ὑπὸ Στ. Ξενοπούλου ἀπεδόθησαν ἀρκούντως καλῶς τὰ χρώματα. Διὰ τοῦ σχεδὸν ῥοδίνου χρώματος τοῦ μανδύου ἦσαν ἐσχηματισμέναι καὶ αἱ ἐξαλειφθεῖσαι νῦν κατὰ τὸ πλεῖστον γραμμαὶ τῶν πτυχῶν τοῦ χιτῶνος τῆς καθημένης γυναικός, ὅπου οὗτος δὲν καλύπτεται ὑπὸ τοῦ μανδύου, δηλαδὴ ἐπὶ τοῦ δεξιοῦ μέρους τοῦ στήθους καὶ κάτωθεν τῶν κνημῶν, ὁμοίως δὲ καὶ τὸ βραχιόνιον (;) κάτωθεν τοῦ δεξιοῦ ἀγκῶνος. Τῶν πτυχῶν τοῦ μανδύου ἄλλαι μὲν εἶνε ἐσχεδιασμέναι διὰ τοῦ γανώματος τοῦ περιγράμματος, ἄλλαι δὲ διὰ βαθυτέρου ἐρυθροῦ χρώματος. Αἱ πρῶται ἀνήκουσι βεβαίως εἰς τὸ ἀρχικὸν σχέδιον πρὶν ἢ ἐπιτεθῇ τὸ ῥόδινον χρῶμα. Περίεργον εἶνε ὅτι, ὡς φαίνεται, τὸ λευκὸν χρῶμα ἐπετέθη ἐνταῦθα πρὸ τοῦ γανώματος τῶν περιγραμμάτων (ἴδ. καὶ H Winnefeld Festschr. f. Benndorf σελ. 73. Weisshäuptl ἐν Ath. Mitt 1890 σ. 43. καὶ Furtwängler ἐν Berliner Vasensam. 2443), διότι τοῦτο πολλάκις καλύπτει τὸ ἄκρον τοῦ λευκοῦ χρώματος, ἐπὶ δὲ τοῦ δεξιοῦ ὑποδήματος τῆς καθημένης γυναικὸς προχωρεῖ τὸ γάνωμα δι' οὗ δηλοῦται τὸ κράσπεδον τοῦ χιτῶνος ἐπὶ τοῦ λευκοῦ τοῦ ὑποδήματος. Λοιπὸν φαίνεται ὅτι ἐγένετο διπλῆ χρῆσις τοῦ γανώματος· πρῶτον κατὰ τὴν παρασκευὴν τοῦ ἀρχικοῦ προσχεδιάσματος, καὶ μετὰ ταῦτα μετὰ τὴν ἐπίθεσιν τῶν λευκῶν χρωμάτων,' κατὰ τὴν ζωγράφησιν τῶν λεπτομερειῶν, ὁπότε ἴσως ἐπίτηδες ἐκαλύφθησαν ἐκ νέου διὰ τοῦ γανώματος καὶ τὰ ἄκρα τοῦ ἐπιθέτου λευκοῦ χρώματος. Ἐνιαχοῦ, ὡς πρὸ πάντων ἐπὶ τῆς χειρὸς τῆς ὀρθίας γυναικὸς αἱ γραμμαὶ τῶν περιγραμμάτων δὲν συμπίπτουσι μετὰ τοῦ λευκοῦ χρώματος, ἀλλ' εἶνε μακρότεραι. Διὰ γανώματος εἶνε γεγραμμέναι ἐπὶ τοῦ ἐπιθέτου λευκοῦ χρώματος τῶν βραχιόνων καὶ αἱ δηλοῦσαι τοὺς μῦς μικραὶ γραμμαί, ὡς καὶ τὰ δέματα τῶν ὑποδημάτων τῆς καθημένης γυναικός, (ἅτινα δυστυχῶς παρελείφθησαν κατὰ τὴν λιθογράφησιν). Καὶ ἐπὶ τοῦ χιτῶνος τῆς ὀρθίας γυναικός, ὅστις ἴσως δὲν ἦτο ποτὲ χρωματισμένος σώζονται ἴχνη ῥοδίνου χρώματος προερχόμενα ἴσως ἐκ τῶν γραμμῶν δι' ὧν ἐδηλοῦντο αἱ πτυχαὶ τοῦ χιτῶνος τούτου. Τῶν καρπῶν, οὓς φέρει αὕτη δύο ἦσαν ἐρυθροί. Ἡ κόμη ταύτης εἶνε διὰ γανώματος, ἀλλαχοῦ μὲν ἀραιοτέρου, ἀλλαχοῦ δὲ πυκνοτέρου κατεσκευασμένη οὕτως, ὥστε νὰ ἀποδίδεται ἡ φυσικὴ ταύτης λάμψις· μέρος ταύτης εἶνε ἐζωγραφημένον ἐπὶ τοῦ ἐπιθέτου λευκοῦ χρώματος τοῦ προσώπου. Ἡ ἕδρα εἶχε προσχεδιασθῇ διὰ γανώματος, προχωρεῖ δὲ καὶ ταύτης τὸ κατώτατον ἄκρον τοῦ ποδὸς ἐπὶ τοῦ λευκοῦ χρώματος τοῦ ἀριστεροῦ ὑποδήματος· καὶ τὸ κόσμημα ἐπὶ τοῦ νώτου (σώζεται ἀμυδρῶς) τῆς ἕδρας καὶ τῶν κορυφῶν τῶν ποδῶν εἶνε γεγραμμένον διὰ γανώματος. Τὸ μέλαν γάνωμα δι' οὗ καλύπτεται ὁ λαιμὸς καὶ ἡ βάσις τῆς ληκύθου φαίνεται, ὅτι εἶνε διάφορον τοῦ γανώματος τῶν περιγραμμάτων· ἡ λάμψις αὐτοῦ εἶνε ἐντονωτέρα καὶ ἡ πυκνότης αὐτοῦ σταθερωτέρα, ἀλλ' ἐν τούτοις ἴσως εἶνε ἐκ τοῦ αὐτοῦ μίγματος μὲ πλειοτέραν δόσιν μέλανος, διότι εἴς τινα μέρη, ὅπου εἶνε τοῦτο ὀλίγον ἀσθενέστερον, ὡς π. χ. εἰς το ὄπισθεν τῆς βάσεως τῆς ληκύθου τοῦ πίνακος 2, προσεγγίζει πολὺ πρὸς τὸ γάνωμα τῶν περιγραμμάτων, ὅπου τοῦτο εἶνε πυκνότερον. Τὸ ἀνθέμιον τοῦ λαιμοῦ εἶνε γεγραμμένον δι' ἀραιοῦ μέλανος χρώματος, ὅπερ οὐδεμίαν φαίνεται ἔχον σχέσιν πρὸς τὸ μέλαν γάνωμα. Ὡς πρὸς τὸν τρόπον τῆς ἐπιθέσεως τοῦ λευκοῦ χρώματος εἶνε ἄξιον σημειώσεως ὅτι ἐπὶ τοῦ δεξιοῦ βραχίονος τῆς καθημένης γυναικὸς διακρίνονται ἐπὶ τοῦ λευκοῦ χρώματος διάφορα ἐπίπεδα συνορεύοντα δι' ἐξεχούσης ὀξείας γραμμῆς, διὰ τούτων δὲ δηλοῦται ὅτι τὸ χρῶμα δὲν ἐπετίθετο διὰ χρωστῆρος, ἀλλ' ὡς ἀραιὰ μάζα ἐπεστρωννύετο διά τινος πλατέως ἐργαλείου.

Καὶ ἐπὶ τῆς ληκύθου πίναξ 2 ἐγένετο χρῆσις τῶν αὐτῶν χρωμάτων, ἀλλὰ ταῦτα εἶνε ἀμελέστερον ἐπιτεθειμένα. Ἡ ἕδρα δὲν ἐκαλύφθη διὰ χρώματος.

[1] Ὅπου τοῦτο εἶνε πυκνότερον ἐπιτεθειμένον γίνεται σχεδὸν μέλαν. Ἐπὶ τῆς ληκύθου πίν. 2 τοῦτο εἶνε ὀλίγον ζωηρότερον κλίνον ἐλαφρῶς πρὸς τὸ ἐρυθρόν.

[2]) Ἐπὶ τῆς ληκύθου πίν. 2 τὸ χρῶμα τοῦ μανδύου τῆς καθημένης γυναικὸς ἦτο ἐπίσης ῥόδινον, ἀλλὰ τούτου μόνον ὀλίγα ἴχνη διακρίνονται.

[3] Ἐθν. Μουσ. Ἀρ. 1826, 1844, 1845, 1923, 1947, 12440, 12744 καὶ 12788 πβλ. καὶ White Ath. Vas. pl. I καὶ IV Furtw. Coll. Sab. πίν. 60,1.

Ἐπὶ τῆς ληκύθου τοῦ πίνακος [1] 1 ἡ καθημένη γυνὴ παριστῶσα λίαν ἀξιοπρεπῆ δέσποιναν, φέρουσαν πλουσίως ἐπτυχωμένον χιτῶνα καὶ μέγαν μανδύαν, ὑπὸ δὲ τοὺς πόδας ὡραῖα λευκὰ ὑποδήματα καὶ ἐπὶ τῆς κεφαλῆς πλούσιον λευκὸν κεκρύφαλον ἐστερεωμένον διὰ διασταυρουμένων ταινιῶν, ὅπως δὲν εἶνε ἀσύνηθες εἰς ἔργα τοῦ α΄ ἡμίσεως τῆς 5 ἑκατονταετηρίδος (BCH 1896 σελ. 445 πδλ. καὶ Joubin, la sculpt. gr. σελ. 179), κρατεῖ ἀγγεῖον ὅλως ἐξαιρετικῶς κομψὸν καὶ πολύτιμον, ὅπως μετ᾽ ἰδιαζούσης ὅλως ἐπιμελείας εἶνε ἐν γένει κατεσκευασμένη καὶ αὐτὴ ἡ ἔκτακτος διὰ τὴν ἀρίστην αὐτῆς διατήρησιν λήκυθος [2]. Τὸ ἀγγεῖον τοῦτο παριστᾷ μίαν ἐκ τῶν ὡραίων ἀλαβαστρίνων πυξίδων, ὧν ὀλίγα δείγματα ἔχει τὸ ἐθνικὸν ἡμῶν Μουσεῖον [3]. Παρὰ τὴν βάσιν καὶ τὸ χεῖλος κοσμεῖται διὰ χρωματιστοῦ κυματίου. Ὁμοίως διὰ κυματίου παρά τε τὴν βάσιν καὶ τὸ χεῖλος κοσμεῖται καὶ τὸ στρογγύλον κάνιστρον, ἢ πιθανώτερον πηλίνη λοπάς, ἐν ᾗ φέρει διαφόρους καρπούς, ῥοιὰς καὶ ἄλλα, ἡ ἐξ ἀριστερῶν προσερχομένη γυνή.

[1] Ἐθν. Μουσ. ἀριθ. 12789. Ὕψ. 0,365.

[2] Ἀποτετριμμένον εἶνε μόνον ὀλίγον τὸ λευκὸν χρῶμα τοῦ προσώπου τῆς καθημένης γυναικὸς καὶ ὀλίγα μέρη τῆς ἕδρας ταύτης, ἔχουσι δ᾽ ἐξαλειφθῆ ἐν μέρει καὶ τὰ ἐρυθρὰ χρώματα.

[3] Ἀρ. 11363 καὶ 1904. Ὁμοίως κατεσκευασμέναι πυξίδες δὲν ἀπαντῶσι συχνάκις ἀπεικονισμέναι ἐπὶ ἀγγείων, μολονότι συχνότατα αἱ γυναῖκες φέρουσι πυξίδας ἐπὶ τῶν λευκῶν ληκύθων καὶ ἐπὶ ἄλλων ἀγγείων. Ἐπὶ τῆς εἰκόνος τῆς πυξίδος Furt. Reichh. Vasenm. πίν. 57,3 παρομοία πυξὶς εἶνε ἐπιτεθειμένη μετὰ τῆς λουτροφόρου ἐπὶ τοῦ μικροῦ κιδωτιδίου παρὰ τὴν καθημένην γυναῖκα. Καὶ ἐπειδὴ ὁ λόγος περὶ τοῦ λαμπροῦ τούτου βιβλίου, ἄς μοι ἐπιτραπῇ νὰ σημειώσω ἐνταῦθα, μολονότι εἶνε ἄσχετον πρὸς τὸ θέμα ἡμῶν, ὅτι ἐπὶ τοῦ πίνακος 68 τοῦ αὐτοῦ βιβλίου ἡ μάλιστα πρὸς τὰ ἀριστερὰ κόρη ἐπὶ τοῦ κατωτέρου ἡμίσεως τῆς παραστάσεως, ἡ διὰ τῶν χειρῶν ἐργαζομένη ἐντὸς τῆς λεκάνης δὲν πλύνει, ὡς λέγει ὁ Furtwängler ἀλλὰ ζυμώνει· τοῦτο μαρτυρεῖ ὁ τρόπος καθ᾽ ὃν εἶνε ἐσχηματισμέναι αἱ χεῖρες της, ἐξ οὗ φαίνεται σαφῶς ὅτι πιέζει τὴν μάζαν διὰ τοῦ ἐξωτερικοῦ τῶν ἡμικλείστων πυγμῶν, ὅπερ δὲν γίνεται κατὰ τὴν πλύσιν· οὕτω δὲ παρίσταται αὕτη ἐκτελοῦσα πρᾶξιν σχετιζομένην πρὸς τὸ ἔργον τῆς πλαττούσης τοὺς πλακοῦντας κόρης, ἥτις κάθηται παρ᾽ αὐτήν. Ἀνάλογον σκηνὴν εἰκονίζει τὸ πήλινον εἰδώλιον Ἐφημερ. Ἀρχαιολογ. 1896 πίν. 12, καὶ πρὸ πάντων Ἐθν. Μουσ. ἀριθ. 6006. Ὁμοίως ἐπὶ τῆς εἰκόνος τῆς κύλικος τοῦ Δούριδος (Vasenm. πίν. 48) κακῶς ἐξηγεῖται τὸ ἔργον τῶν κατὰ τὸ δεξιὸν ἄκρον Σατύρων, διότι οὗτοι δὲν ἐκτελοῦσιν ὅτι περὶ αὐτῶν λέγει ὁ Furtw. Textb. (σελ. 247), ἀλλ᾽ ὁ μὲν ἀριστερὰ ἱστάμενος μόνον ἐπὶ τοῦ ἀριστεροῦ ποδὸς ἐπιχειρεῖ νὰ κάμψῃ τὸ ἄνω σῶμα καὶ νὰ λάβῃ διὰ τῶν χειρῶν τὴν κύλικα χωρὶς νὰ πέσῃ πρὸς τὰ ἐμπρός, ὁ δ᾽ ἕτερος ἁμιλλᾶται νὰ προλάβῃ τοῦτον καὶ νὰ λάβῃ αὐτὸς τὴν κύλικα διὰ τῶν δακτύλων τοῦ δεξιοῦ ποδὸς ἱστάμενος ἐπὶ τοῦ ἀριστεροῦ καὶ οὗτος. Οὕτω δ᾽ ἀποκτᾷ ἑνότητα ἡ παράστασις τῶν λαμπρῶς εἰς μίαν εἰκόνα συντεθειμένων δύο τούτων μορφῶν.

Ἡ εἰκὼν τῆς δευτέρας ληκύθου [1] δὲν εἶνε μετὰ τῆς αὐτῆς ἐπιμελείας κατεσκευασμένη, τοὐναντίον εἰς τὸ σχεδίασμα τῆς καθημένης γυναικὸς [2] ἀπαντῶσιν ἐπιπολαιότητες, αἵτινες ἐπ᾽ οὐδεμιᾶς ἄλλης τῶν ἐνεπιγράφων μετ᾽ ἐπιθέτου λευκοῦ χρώματος ληκύθων εὑρίσκονται. Καὶ ὅμως εἶνε καταφανές, ὅτι βεβαίως τοῦ αὐτοῦ ἐργαστηρίου, ἴσως δὲ καὶ τοῦ αὐτοῦ τεχνίτου ἔργα εἶνε καὶ αἱ δύο λήκυθοι. Πλὴν τῆς ἐπιγραφῆς μαρτυρεῖ περὶ τούτου ἡ ὁμοιότης τῶν χρωμάτων, ἡ ταυτότης τῶν ἐντὸς τῆς εἰκόνος κοσμημάτων τῆς ληκύθου, ἐπὶ τοῦ ὤμου καὶ τῆς κορυφῆς τῆς κοιλίας, ἡ ὁμοιότης τοῦ παρὰ τὴν ἐπιγραφὴν καὶ ἐπὶ τῶν δύο ληκύθων κρεμαμένου ἄνωθεν τῆς εἰκόνος ἀγγείου καὶ ἡ συγγένεια τοῦ σχεδιάσματος τῶν μορφῶν. Τούτοις δὲ προσεπιμαρτυρεῖ καὶ ἡ ἐν τῷ αὐτῷ τάφῳ εὕρεσις ἀμφοτέρων τῶν ληκύθων. Λοιπὸν ἀποδεικνύουσι καὶ αἱ δύο ἡμῶν λήκυθοι, ὅτι ἐν ἑνὶ ἐργαστηρίῳ κατεσκευάζοντο τὰ τοῦ αὐτοῦ εἴδους ἀγγεῖα καὶ εἰς διαφόρους ποιότητας, ἀναλόγως τῆς ἐπιμελείας καὶ ἑπομένως τοῦ χρόνου, ὅστις ἀνηλίσκετο διὰ τὴν διακόσμησιν αὐτῶν.

Ἐπὶ τῆς δευτέρας ταύτης ληκύθου φέρει ἡ καθημένη γυνὴ ὑψηλὸν τετραγωνικὸν κάνιστρον, οὗτινος τὸ ἄνοιγμα ἄνω δηλοῦται τρόπον τινὰ προοπτικῶς, καὶ ἔχει τὰς πλευρὰς διὰ κλάδου δάφνης, κυματίου καὶ καθέτων ὀφιοειδῶν γραμμῶν κεκοσμημένας. Τὸ σκεῦος τοῦτο διαφόρως κατεσκευασμένον ἢ τὰ συνήθη ξύλινα κιβωτίδια, δηλούμενον δὲ διὰ χρωμάτων ὁμοίων πρὸς τὰ συχνότερα στρογγύλα κάνιστρα, φαίνεται ὅτι ἦτο, ὅπως καὶ ἐκεῖνα, πλεκτόν· ἀπαντᾷ οὐχὶ σπανίως ἐπὶ ληκύθων καὶ ἄλλων ἀγγείων ἐν νεκρικαῖς σκηναῖς ὡς καὶ ἐν σκηναῖς διακοσμήσεως, καὶ συνήθως μὲν δὲν φαίνεται τὸ ἐν αὐτῷ περιεχόμενον, ἀλλ᾽ ἐνίοτε ἔχει πλακοῦντας [3] καὶ ἄλλοτε πάλιν ταινίας [4]. Ὁμοίως κατὰ πραγματικὸν ὑπόδειγμα εἶνε κατεσκευασμένη καὶ ἡ ἀλαβαστρίνη πυξίς, ἡ ὀνομασθεῖσα καὶ *πλημοχόη*, ἣν κρατεῖ ἡ ἑτέρα γυνή· τὸ διακρῖνον ταύτην ἀπὸ τῶν συνήθων ἐπὶ τῶν λοιπῶν ληκύθων

[1] Ἐθν. Μουσ. 12785, ὕψ. 0 355.

[2] Ἡ καθημένη γυνὴ στηρίζει τοὺς πόδας ἐπὶ μικροῦ θρονίου, ὡς π. χ. ἐπὶ τῆς εἰκόνος τῆς κύλικος τοῦ Βρύγου Hartwig Meist. XXXIV καὶ ἀλλαχοῦ.

[3] Ἐθν. Μουσ. 1783.

[4] Ἐθν. Μουσ. 1298 (ἐρυθρόμορφος).

ἀπεικονίσεων εἶνε ὁ ὑψηλὸς πούς, ἀλλ᾽ ἀκριβῶς κατὰ τοῦτο διαφέρουσιν αἱ ἀλαβάστριναι [1] ἀπὸ τῶν πηλίνων τοῦ αὐτοῦ σχήματος πυξίδων.

Τὸ ζήτημα τῆς σημασίας τῆς ἐπὶ τῶν ληκύθων ἡμῶν ἀπεικονιζομένης σκηνῆς ἐπραγματεύθησαν ἤδη ἄλλοι πολλαχῶς [2]. Οἱ περισσότεροι βλέπουσιν ἐν ταύτῃ σκηνὴν εἰλημμένην ἐκ τοῦ ἐν τῇ οἰκίᾳ βίου τῶν γυναικῶν, ἀλλὰ σχετιζομένην πρὸς τὴν λατρείαν τῶν νεκρῶν, καθόσον αἱ δύο γυναῖκες προετοιμάζουσι τὰ ἐναγίσματα, ἅτινα μετ᾽ ὀλίγον θὰ μεταδῶσι νὰ καταθέσωσιν ἐπὶ τοῦ τάφου προσφιλοῦς νεκροῦ.

Ὅτι ἡ παράστασις σχετίζεται πρὸς τὴν λατρείαν τῶν νεκρῶν καὶ ὅτι δὲν εἶνε συνήθης τις παράστασις διακοσμήσεως γυναικὸς ἐκ τῶν ἀπαντωσῶν συχνὰ ἐπὶ ἄλλων εἰδῶν ἀγγείων, πρέπει νὰ θεωρηθῇ ὡς ἐκτὸς πάσης ἀμφιβολίας, λαμβανομένων ὑπ᾽ ὄψει τῶν ὑπὸ τῶν γυναικῶν κρατουμένων πραγμάτων, ἅτινα εἶνε αὐτὰ ἐκεῖνα τὰ ἐν καθαρῶς νεκρικαῖς ἐπὶ ληκύθων παραστάσεσιν ἐπὶ τῶν εἰκονιζομένων μνημείων συνήθως ἀποτιθέμενα, στέφανοι, ταινίαι, λήκυθοι, ἀλάβαστρα, πυξίδες, καρποὶ κττ. Ἀλλὰ παρίσταται τωόντι πρᾶξις γινομένη μεταξὺ ζώντων ἐν τῷ οἴκῳ, δηλαδὴ προετοιμασία εἰς τὴν μετάβασιν πρὸς ἐκτέλεσιν τῶν πρὸς τοὺς νεκροὺς καθηκόντων, ἢ εἰκονίζουσι καὶ αἱ δύο γυναῖκες νεκράς; Ἢ εἶνε μόνον ἡ ἑτέρα νεκρά;

Πολλαχῶς ἔχει ἤδη ἐξαρθῆ ἡ μεγάλη ἀναλογία τῶν παραστάσεων τούτων τῶν λευκῶν ληκύθων πρὸς τὰς ἐπὶ τῶν νεκρικῶν ἀναγλύφων ὁμοειδεῖς παραστάσεις καὶ εἶνε ἀληθές, ὅτι ὑφίσταται ἡ ἀναλογία αὕτη τοὐλάχιστον ὅσον ἀφορᾷ εἰς τὴν σύνθεσιν τῶν εἰκόνων, ἀλλ᾽ ὅμως κατ᾽ οὐσίαν αἱ παραστάσεις τῶν νεκρικῶν ἀναγλύφων διαφέρουσι θεμελιωδῶς ἀπὸ τῶν παραστάσεων τῶν λευκῶν ληκύθων [3]. Ἐκεῖ πανταχοῦ σχεδὸν αἱ συγγενεῖς πρὸς τὰς τῶν λευκῶν ληκύθων παραστάσεις χαρακτηρίζονται σαφῶς ὡς σκηναὶ δεξιώσεως, ἀποχωρισμοῦ ἢ συναντήσεως, σπανιώταται δ᾽ εἶνε αἱ παραστάσεις καθ᾽ ἃς γυνή τις τείνει πρὸς ἄλλην καθημένην κιβωτίδιον, καὶ τότε δὲ ἀσφαλῶς δύναται νὰ ἐξηγηθῇ ἡ παράστασις ὡς σκηνὴ κοσμήσεως.

[1] Ἐθν. Μουσ. 12292 καὶ 11362.

[2] Ἴδε πρὸ πάντων Weisshäuptl (Festschr. f. Benndorf). Die Anfänge der attischen Grablekythos σελ. 93.

[3] Πβλ. Ath. Mitt. 1891 σελ. 400, Wolters.

Ἄλλως ὅμως ἐπὶ τῶν λευκῶν ληκύθων. Ἐπὶ τούτων σαφῶς καταδηλοῦται ἡ πρᾶξις τῆς προσφορᾶς. Ἡ καθημένη γυνὴ συνήθως τείνει τὴν χεῖρα, ὅπως λάβῃ τὰ παρὰ τῆς ὀρθίας προσφερόμενα πράγματα, πολὺ συχνὰ δὲ καὶ κρατεῖ ἔνια τούτων.

Οὐδέποτε ἐπὶ τῶν ὁμοίων παραστάσεων τῶν νεκρικῶν ἀναγλύφων εἰκονίζονται τὰ ἐπὶ τῶν παραστάσεων τῶν λευκῶν ληκύθων ὑπάρχοντα πράγματα, στέφανοι π. χ. ληκύθια, καρποί, ὧν τὴν χρῆσιν κατὰ τὰς ταφὰς καὶ τὴν μετὰ ταῦτα ἀπόθεσιν ἐπὶ τῶν ἐπιτυμβίων μνημείων ὡς προσφορῶν εἰς τοὺς νεκροὺς καλῶς καὶ ἄλλοθεν καὶ ἐκ τῶν παραστάσεων αὐτῶν τῶν ληκύθων γνωρίζομεν. Ὥστε νομίζω, ὅτι πρέπει νὰ δεχθῶμεν, ὅτι διαφόρως ἀντελαμβάνοντο τὰς παραστάσεις οἱ ζωγραφοῦντες τὰς λευκὰς ληκύθους καὶ ἄλλως πάλιν οἱ ποιοῦντες τὰ ἀνάγλυφα. Αἱ παραστάσεις τῶν ἀναγλύφων θὰ ἠδύναντο ὑπὸ ἄλλας συνθήκας εὑρισκόμεναι νὰ ἐξηγηθῶσι καὶ ὡς σκηναὶ οὐδεμίαν ἔχουσαι σχέσιν πρὸς νεκρούς, ἐνῷ ἡ σχέσις τῶν ὡς ἄνω παραστάσεων τῶν λευκῶν ληκύθων πρὸς νεκρικὰ ἔθιμα μαρτυρεῖται δι᾽ αὐτῶν τῶν εἰκονιζομένων πραγμάτων, καὶ τρόπον τινὰ δι᾽ αὐτῶν ἐπεξηγεῖται καὶ καταδηλοῦται καὶ ὁ σκοπὸς δι᾽ ὃν κατεσκευάζοντο αἱ λήκυθοι.

Ἐξεφράσθη ἤδη ἡ γνώμη ὅτι καὶ αἱ πήλιναι λευκαὶ λήκυθοι, αἱ ἔχουσαι μείζονας τῶν συνήθων διαστάσεις [1], ἐχρησίμευον ἀρχῆθεν ὡς ἐπιτύμβια μνημεῖα καὶ ὅτι ταύτας ἀντικατέστησαν αἱ μαρμάριναι τοιαῦται. Τοῦτο δέν μοι φαίνεται τόσον πιθανόν. Ἐν γένει νομίζω, ὅτι εἶνε ὀλίγον δύσκολον νὰ παραδεχθῇ τις, ὅτι ὑπῆρξάν ποτε καθ᾽ οἱονδήποτε χρόνον πήλινα ἀγγεῖα ὡς ἐπιστήματα ἐπὶ τῶν τάφων. Περὶ τῶν μεγάλων ἀγγείων τοῦ Διπύλου, δι᾽ ὧν φαίνεται ὅτι ἐπερρώσθη ἡ θεωρία τῶν πηλίνων ἐπιτυμβίων μνημάτων, δὲν ὑπάρχει τι ἐκ τῶν περιστατικῶν τῆς εὑρέσεως αὐτῶν [2] συνηγοροῦν ἀναγκαίως ὑπὲρ τῆς γνώμης, ὅτι ἦσαν ἐπιτύμβια μνήματα. Ἠδύναντο ἐπίσης καλῶς νὰ εἶχον ἀφεθῇ ἐπὶ τῶν τάφων, ἀφοῦ πρότερον ἐχρησί-

[1] Wolters, Ath. Mitt. 1891 σελ. 391. E. Curtius, Jahrb. 1895 σελ. 88. Collignon Mon. Piot 1905 σελ. 30.

[2] Ath. Mitt. 1894 σελ. 92. Ἴδε περὶ τούτων τελευταῖον Paulsen die Dipylongräber σελ. 19, ὅστις δέχεται ὅτι ἀρχῆθεν τὰ ἀγγεῖα ἦσαν κοῖλοι βωμοὶ καὶ μετὰ ταῦτα ἐγένοντο μνημειακὰ ἐπιστήματα.

μευσαν πρὸς μεγαλοπρεπεστέραν ἐμφάνισιν τῆς πομπῆς τῆς κηδείας φερόμενα κατ' αὐτήν, ὅπως μαρτυρεῖται τοῦτο περὶ τῶν λουτροφόρων [1], ἢ καὶ νὰ ἦσαν τάφοι μικρῶν παιδίων, ὧν τὰ ὀστᾶ διελύθησαν. Πρὸ πάντων ἀπὸ τῆς εὑρέσεως τῶν ἀγγείων τοῦ Διπύλου ἐπεκράτησε νὰ λέγηται συνήθως περὶ τῶν μεγάλων ἀγγείων, ὅσα εὑρίσκονται ἐκτὸς τάφων ἐν νεκροταφείοις, ὅτι ἦσαν ἐπιτύμβια μνήματα. Τοῦτο ἐγὼ νομίζω, ὅτι εἶνε σφαλερόν. Τὰ πλεῖστα θὰ ἦσαν βεβαίως τάφοι μικρῶν παιδίων, ὅπως ἦσαν πάντες οἱ ἐκ διαφόρων χρόνων προερχόμενοι γραπτοὶ ἀμφορεῖς τῆς Ἐρετρίας [2], ὧν πολλοὶ θὰ ἠδύναντο ἄλλως κάλλιστα νὰ θεωρηθῶσιν κατὰ τὴν περὶ πηλίνων ἐπιτυμβίων μνημάτων γνώμην ὡς τοιαῦτα, τινὰ δὲ θὰ ἐχρησίμευον ὡς εἶπον καὶ ἀνωτέρω πρὸς διακόσμησιν τῆς πομπῆς τῆς κηδείας καὶ εἶτα θὰ κατελείποντο ἐπὶ τῶν τάφων. Τὰ λεγόμενα περὶ τῶν ὑπαρχουσῶν ἐπὶ τῶν τάφων τῶν ἀγάμων λουτροφόρων [3] δύνανται κάλλιστα νὰ ἀναφέρωνται εἰς τὰς μαρμαρίνας λουτροφόρους [4].

Ἀλλ' εἰδικῶς περὶ τῶν λευκῶν ληκύθων, ὅτι δὲν ἦσαν ποτὲ ἐπιτύμβια μνήματα, μοὶ φαίνεται, ὅτι μαρτυρεῖ αὐτὴ ἡ διαφορὰ τῶν παραστάσεων αὐτῶν ἀπὸ τῶν παραστάσεων τῶν νεκρικῶν ἀναγλύφων. Ἂν ἦσάν ποτε αἱ πήλιναι λευκαὶ λήκυθοι ἐπιτύμβια μνήματα καὶ ἐξετέλουν τὸν αὐτὸν προορισμὸν ὡς καὶ τὰ νεκρικὰ ἀνάγλυφα, θὰ εἶχον πάντως καὶ τὰς αὐτὰς παραστάσεις, ὡς συμβαίνει τοῦτο ἐπὶ τῶν μαρμαρίνων ληκύθων, αἵτινες ὡς πραγματικὰ ἐπιτύμβια μνήματα ἔχουσι παραστάσεις ὁμοίας μὲν πρὸς τὰς τῶν λοιπῶν ἐπιτυμβίων ἀναγλύφων, διαφόρους δὲ ἀπὸ τῶν πηλίνων ληκύθων.

Αἱ λευκαὶ λήκυθοι, ὡς διδάσκεται καὶ ἐκ τῶν ἐπ' αὐτῶν παραστάσεων, ἐχρησίμευον ὡς μυροδόχα ἀγγεῖα μόνον ὅπως ἐκτίθενται παρὰ τῷ φερέτρῳ τοῦ νεκροῦ ἐν τῇ προθέσει καὶ ἀποτίθενται ἐντὸς τοῦ τάφου, ἢ ἐπὶ τοῦ ἐπιτυμβίου μνημείου

[1] Πβλ. τὸ τοῦ Ἡσυχίου «ἕτεροι δὲ ἐπεὶ *ἔπεμπον* εἰς τοὺς γάμους λουτροφόρους καὶ τοῖς ἀγάμοις ἀποθανοῦσι τὸ αὐτὸ ἐποίουν».

[2] Ἀρχ. Ἐφημ. 1903 σελ. 3 καὶ 1901, πίν. 10-11 Πβλ. καὶ Pfuhl der arch Friedhof von Thera σελ. 260-261.

[3] Ἴδε πρὸ πάντων ἐν Arch. Ztg 1882 A. Herzog Lutrophoros.

[4] Πβλ. καὶ Furtw. Coll. Sab. εἰς πίν. LVIII-LIX.

κατὰ τὴν βραδυτέραν λατρείαν τοῦ νεκροῦ. Ὅτι δὲ πρὸς τὸν αὐτὸν σκοπὸν ἐχρησίμευον καὶ αἱ μεγάλων διαστάσεων λήκυθοι μαρτυρεῖται καὶ ἐκ τῶν εἰκόνων δύο λευκῶν ληκύθων τοῦ Ἐθνικοῦ Μουσείου, ὧν ἡ ἑτέρα ἀπεικονίζεται ἐνταῦθα εἰκ. 7 [1], ἡ δ' ἄλλη ἔχει ἤδη δημοσιευθῇ ὑπὸ Heydemann Gr. Vasenb. πίν. XII, 12, ἐφ' ὧν παρίστανται λίαν μεγάλαι λήκυθοι, τοῦ μεγέθους συμπεραινομένου

Εἰκὼν 7.

ἐκ τῶν παρευρισκομένων ἀνθρωπίνων μορφῶν, τὸ μὲν ἐκτεθειμέναι παρὰ τῷ φερέτρῳ ἐν προθέσει, τὸ δὲ ἀποκείμεναι ἐπὶ ἐπιτυμβίου μνημείου, ὅπως ἄλλως συνήθως εἰκονίζονται αἱ μικρότεραι λήκυθοι. Καὶ ἐν Ἐρετρίᾳ δὲ ἐντὸς τάφων εὑρίσκονται συνήθως πολὺ μεγάλαι λευκαὶ λήκυθοι ἄνευ τινὸς παραστάσεως καὶ ἔχουσαι διάτρητον τὴν βάσιν, ἃς οἱ ἐγχώριοι τυμβωρύχοι καλοῦσι «γαϊδουροληκύ-

[1] Ἐθν. Μουσ. 1908.

θους» καὶ ἕνεκα τοῦ μεγέθους αὐτῶν καὶ ἐκ περιφρονήσεως, διότι δὲν ἔχουσι παραστάσεις.

Ἀλλ᾽ ἃς ἐπανέλθωμεν εἰς τὸ ζήτημα τῆς σημασίας τῶν παραστάσεων τῶν ληκύθων ἡμῶν. Ἂν περὶ τῶν παραστάσεων τῶν νεκρικῶν ἀναγλύφων δυνάμεθα μετὰ πιθανότητος πολλῆς νὰ εἴπωμεν [1] ὅτι εἰκονίζουσι πράξεις γινομένας ἐν τῷ Ἅδῃ μεταξὺ νεκρῶν, δὲν δυνάμεθα νὰ εἴπωμεν τὸ αὐτὸ καὶ περὶ τῶν παραστάσεων τῶν ληκύθων τῶν ὁμοίων πρὸς τὰς ὑφ᾽ ἡμῶν δημοσιευομένας· ἐνταῦθα ἡ πρᾶξις τῆς προσφορᾶς, ἥτις ἐδήλου λατρείαν ἀπονεμομένην ὑπὸ ζώντων εἰς νεκρούς, ἀποκλείει τὴν γνώμην, ὅτι καὶ αἱ δύο εἰκονιζόμεναι μορφαὶ παριστῶσι νεκράς, ἀλλὰ νομίζω, ὅτι καὶ ἡ ἄλλη ἐκφρασθεῖσα γνώμη, ὅτι ἡ παριστωμένη σκηνὴ γίνεται ἐν τῇ οἰκίᾳ μεταξὺ ζώντων προσώπων ἑτοιμαζομένων ὅπως μεταβῶσιν εἰς λατρείαν τῶν νεκρῶν δὲν εἶνε ὀρθή, πιστεύω δὲ μᾶλλον, ὅτι ἡ καθημένη γυνὴ ἀπεικονίζει τὴν νεκράν, ἥτις δέχεται παρὰ τῆς ἄλλης τὰς προσφοράς [2]. Ἡ παράλειψις τοῦ νεκρικοῦ μνημείου παρ᾽ ᾧ ὑποτίθεται, ὅτι γίνεται ἡ πρᾶξις αὕτη δὲν ἔχει μεγάλην σημασίαν, λαμβανομένου ὑπ᾽ ὄψει, ὅτι τὰ προσφερόμενα πράγματα ἀρκούντως δηλοῦσι τὴν νεκρικὴν ἔννοιαν τῆς εἰκόνος. Ἀκριβῶς δὲ μαρτυρεῖ ὑπὲρ τῆς ἰδέας ἡμῶν ἡ ἀναλογία τῶν πράξεων τῶν παριστωμένων μορφῶν ἐπὶ τῶν εἰκόνων ἡμῶν, πρὸς τὰς μορφὰς ἐπὶ ἄλλων καθαρῶς νεκρικῶν παραστάσεων, ἔνθα πολλάκις εἰκονίζεται ἡ ἐπὶ τοῦ τάφου αὐτῆς καθημένη νεκρὰ δεχομένη ἡ ἰδία τὰς εἰς τὸν τάφον αὐτῆς κομιζομένας προσφοράς. Ἐπὶ τῆς ἐσχάτως μάλιστα ὑπὸ Collignon [3] δημοσιευθείσης ὡραίας ληκύθου, ἡ τὰς προσφορὰς δεχομένη νεκρὰ παρίσταται καθημένη παρὰ τὸν τάφον αὐτῆς ἐπὶ καθίσματος ὁμοίως πρὸς τὴν τῶν παραστάσεων ἡμῶν· κατὰ τῆς γνώμης, ὅτι ἐπὶ τῶν ὁμοίων παραστάσεων πρὸς τὰς τῶν ὑφ᾽ ἡμῶν δημοσιευομένων ληκύθων εἰκονίζεται προετοιμασία πρὸς ἐπίσκεψιν συγγενικῶν τάφων, μαρτυρεῖ καὶ τὸ ὅτι οὐδαμῶς δηλοῦται, ὅτι τὰ τῇ καθημένῃ προσφερόμενα πράγματα δὲν εἶνε δι᾽ αὐτὴν προωρισμένα, ἀλλὰ παρουσιάζονται αὐτῇ, ὅπως ἐκλέξῃ ἐκ τούτων, ὅτι βραδύτερον θὰ καταθέσῃ ἐπὶ τοῦ μνημείου ἄλλου νεκροῦ. Ὅτι δὲ οἱ ἀρχαῖοι ἐπίστευον, ὅτι τὰ προσφερόμενα πράγματα ἐλάμβανον [1] αὐτοὶ οἱ νεκροὶ μαρτυρεῖται καὶ τοῦτο ἐκ παραστάσεων ἐπὶ λευκῶν ληκύθων, ἔνθα εἰκονίζονται νεκροὶ ἕτοιμοι νὰ ἐπιβῶσι τοῦ ἀκατίου τοῦ Χάρωνος κρατοῦντες ἐν χερσὶ πράγματα ἐκ τῶν συνήθως προσφερομένων [2].

Σπουδαία δυσκολία ὡς πρὸς τὴν παραδοχὴν τῆς γνώμης ἡμῶν, ὅτι δηλαδὴ ἐπὶ τῶν παραστάσεων τῶν ὑφ᾽ ἡμῶν δημοσιευομένων ληκύθων καὶ πασῶν τῶν ληκύθων, ἔνθα εἰκονίζεται γυνὴ ὀρθία προσφέρουσα εἰς καθημένην πράγματα σχετιζόμενα πρὸς τὴν λατρείαν τῶν νεκρῶν, ἡ καθημένη γυνὴ εἶνε ἡ νεκρὰ λαμβάνουσα τὰ εἰς τὸν τάφον αὐτῆς κομιζόμενα ἐναγίσματα, προκύπτει ἐκ τοῦ γεγονότος, ὅτι ἐπί τινων ἐκ τῶν παραστάσεων [3] ἀπεικονίζεται πλησίον τῆς ὀρθίας γυναικὸς καὶ ἕτερος δίφρος, οὗτινος ἡ παρουσία ἐν σκηνῇ γινομένῃ πλησίον τάφου εἶνε κάπως δυσεξήγητος. Ἀλλ᾽ ἐπὶ μιᾶς ληκύθου τοῦ Ἐθνικοῦ ἡμῶν Μουσείου [4] εἰκονίζεται πλησίον τῆς ἐπιτυμβίας στήλης, ὅμοιος δίφρος, ἐπὶ τοῦ ὁποίου ὡς ὑποθέματος ἔχει ἀποτεθῇ τὸ περιέχον τὰς προσφορὰς κάνιστρον, ἐξ οὗ λαμβάνουσι τὰ διάφορα πράγματα αἱ κοσμοῦσαι τὸν τάφον γυναῖκες. Ἀποδεικνύεται λοιπὸν διὰ τῆς εἰκόνος τῆς ληκύθου ταύτης, ὅτι ὁ δίφρος ἐχρησίμευεν ὁπωσδήποτε ἐν ταῖς σκηναῖς τῆς προσφορᾶς πλησίον τοῦ τάφου, οὕτω δὲ δύναται νὰ ἐξηγηθῇ καὶ ἡ παρουσία αὐτοῦ ἐπὶ τῶν ἀνωτέρω μνημονευθεισῶν παραστάσεων, ἐν αἷς ἄλλως ὁ λόγος τῆς ὑπάρξεως αὐτοῦ δὲν θὰ ἦτο τόσον σαφής, ἂν δεχθῶμεν τὴν ὑπ᾽ ἐμοῦ προτεινομένην ἐξήγησιν. Διὰ τὸν αὐτὸν λόγον, ὅπως χρησιμεύσῃ δηλαδὴ ὡς ὑπόθημα τοῦ περιέχοντος τὰς προσφορὰς κανίστρου, φέρεται ὁ δίφρος καὶ ἐπὶ τῶν ἐν JHS 1899 δημοσιευθεισῶν ληκύθων καὶ οὐχὶ δι᾽ ὃν λόγον παραδέχεται ὁ Bosanquet [5].

Πλὴν τῶν δύο ὑφ᾽ ἡμῶν νῦν δημοσιευομένων

[1] Furtwängler Samml. Sab. σελ. 26 κἑ.

[2] Δυστυχῶς μόνον, ὅτε εἶχε πλέον προχωρήσῃ ἡ τύπωσις τοῦ ἄρθρου μου εἶδον τὴν πραγματείαν τοῦ Milchhoefer über die Græberkunst der Hellenen, ὅστις ἐν σελ. 17-18 Anm. 2 ἐπραγματεύθη ὑπὸ τὸ αὐτὸ πνεῦμα περὶ τῶν παραστάσεων τῶν ληκύθων ἡμῶν.

[3] Monum. Piot 1905 πίν. 3 καὶ 4.

[1] Ἴδε καὶ Milchhöfer Ath. Mitt. 1880 σελ. 180.

[2] Ἐθν. Μουσ. ἀρ. 1929, 1946 καὶ ἄλλ.

[3] JHS 1896 πίν. 4· Ἐθν. Μουσ. ἀρ. 1982.

[4] Πβλ. καὶ JHS 1899 σελ. 175.

[5] Πρβλ. καὶ Lechat Rév. Ét. Gr. 1899 σελ. 491.

ληκύθων φέρει τὴν ἐπιγραφὴν ΔΙΦΙΛΟΣ ΚΑΛΟΣ ἄνευ τοῦ ὀνόματος τοῦ πατρὸς καὶ τρίτη λήκυθος ἐν Cassel τῆς συλλογῆς τοῦ Edw. Habich. ἧς βραχεῖα περιγραφὴ μετὰ μικρᾶς εἰκόνος ὑπάρχει ἐν Arch. Anz. 1898 σελ. 192 № 9 [1].

Περὶ τῶν ὑφ᾽ ἡμῶν δημοσιευομένων ληκύθων εἶπον ἤδη καὶ ἀνωτέρω, ὅτι εἶνε τοῦ αὐτοῦ ἐργοστασίου καὶ τοῦ αὐτοῦ τεχνίτου ἔργα, εἶνε δὲ πολὺ πιθανὸν ὅτι μετὰ τῶν δύο τούτων πρέπει νὰ ταχθῇ καὶ ἡ λήκυθος τοῦ Cassel.

Ἐκ τῆς διαφορᾶς τεχνικῶν τινων ἰδιοτήτων τῶν ληκύθων ἡμῶν προσεπάθησα ἀνωτέρω νὰ ἀποδείξω, ὅτι αὗται δὲν κατεσκευάσθησαν ἐν τῷ αὐτῷ ἐργαστηρίῳ, ἐν ᾧ αἱ πρὸ πολλοῦ ἤδη γνωσταὶ λήκυθοι μετὰ τῆς ἐπιγραφῆς *Δίφιλος καλὸς Μελανόπου* ἢ *Δίφιλος καλὸς ὁ Μελανόπου*. Πᾶσαι αὗται φέρουσι τοσοῦτον καταφανῆ δείγματα συγγενείας τῆς τεχνικῆς ἐργασίας καὶ τοῦ σχεδιάσματος, ὥστε εἶνε ἀναμφισβήτητον, ὅτι ὑπὸ ἑνὸς τεχνίτου κατεσκευάσθησαν. Τοὐναντίον δ᾽ ὅμως διαφέρουσιν ἀπὸ τούτων αἱ ἡμέτεραι λήκυθοι οὐχὶ μόνον κατὰ τὴν τεχνικὴν ἐργασίαν, ἀλλὰ καὶ κατ᾽ αὐτὸν τὸν τύπον τοῦ σχεδιάσματος οὐσιωδῶς.

Γενικῶς ἐπὶ τῶν ὑφ᾽ἡμῶν δημοσιευομένων ληκύθων αἱ μορφαὶ εἶνε κάπως ἀρχαιοτροπώτερον ἐσχεδιασμέναι. Ἡ παράστασις τῆς βηματιζούσης ἀριστερὰ γυναικὸς εἶνε πολὺ ἀδεξιωτέρα καὶ μετὰ μείζονος δειλίας ἐκπεφρασμένη ἢ π.χ. ἐπὶ τῆς ληκύθου JHS 1896 πίν. 3. Ὁμοίως δὲ καὶ τὸ σχῆμα τῆς καθημένης γυναικὸς τῶν ἡμετέρων ληκύθων ἀπέχει κατὰ πολὺ ἀπὸ τῆς ἐλευθερίας μεθ᾽ ἧς εἰκονίζονται αἱ καθήμεναι γυναῖκες ἐπὶ τῶν ληκύθων μετὰ τῆς ἐπιγραφῆς *Δίφιλος καλὸς Μελανόπο*. Καὶ τὰ σχήματα δὲ τῶν βραχιόνων ἐπὶ τῶν ἡμετέρων ληκύθων εἶνε γωνιώδη καὶ ἀρχαιοπρεπέστερα, ὅπως ἐνθυμίζει ἀρχαϊκώτερον μᾶλλον τρόπον καὶ ἡ διὰ τοῦ βαρέως ἱματίου ἀμφίεσις τῆς καθημένης γυναικός.

Τὰ πρόσωπα τῶν γυναικῶν ἐπὶ τῶν ληκύθων ἡμῶν εἶνε ἐπίσης ὅλως διάφορα ἀπὸ τῶν προσώπων τῶν ληκύθων ἐκείνων. Τῶν ἡμετέρων εἶνε ταῦτα ὀλίγον ἐπιμήκη, ἰδίως κατὰ τὴν κάτω σιαγόνα, δὲν ἔχουσι δὲ τὸ τετραγωνικὸν σχεδὸν περίγραμμα ἐκείνων. Μετ᾽ ἀρκετῆς ἀδεξιότητος εἶνε κατεσκευασμένα ἐπὶ τῶν ἡμετέρων καὶ τὰ στόματα καὶ τὰ χείλη ἐν ἀντιθέσει πρὸς ἐκείνας. Ἐπὶ τῶν ἡμετέρων λείπει ἡ δευτέρα γραμμὴ τοῦ ἄνω βλεφάρου καὶ οἱ ὀφθαλμοὶ εἶνε ἐπιμηκέστεροι, ἐνῷ αἱ ῥίνες εἶνε ἐπίσης μεγάλαι καὶ προέχουσαι ἐπὶ τῶν ἡμετέρων ληκύθων ὡς καὶ ἐπ᾽ ἐκείνων.

[1] Πρβλ. JHS 1899 σ. 179 σημ. 1.

Ἀντιθέτως πρὸς τὰς ἀδεξιότητας ταύτας εἶνε μετὰ μείζονος φυσικότητος ἐζωγραφημένη ἡ κόμη ἐπὶ τῶν ἡμετέρων ληκύθων καὶ πρὸ πάντων ἡ τὸ μέτωπον τῆς ὀρθίας γυναικὸς τοῦ πίν. 1 ἐπιστέφουσα οὔλη κόμη.

Τονίζων τὴν ὀλίγον ἀρχαιοτροπωτέραν κατασκευὴν τῶν ληκύθων τῶν πιν. 1-2 δὲν θέλω διὰ τούτου νὰ δηλώσω, ὅτι αὗται εἶνε χρόνων παλαιοτέρων ἢ αἱ λοιπαὶ λήκυθοι μετὰ τῆς ἐπιγραφῆς Δίφιλος καλὸς Μελανόπο, τοὐναντίον πιστεύω, ὅτι αὗται εἶνε συγχρόνως κατασκευασμέναι, ἢ ὅτι ἡ διαφορὰ τῶν χρόνων τῆς κατασκευῆς αὐτῶν εἶνε μόνον ἐλαχίστη.

Κατὰ τοὺς χρόνους καθ᾽ οὓς κατεσκευάζοντο αἱ λήκυθοι αὗται, ἔτη τινὰ μετὰ τὰ Περσικά, συνετελοῦντο αἱ μεγάλαι ἐν τῇ τέχνῃ μεταβολαί, αἵτινες κατέληξαν εἰς τὴν τελειότητα κατὰ τὸ δεύτερον ἥμισυ τῆς 5 ἑκατονταετηρίδος, καὶ δὲν εἶνε οὔτε ἀπίθανον οὔτε ἀσύνηθες, ὅτι συγχρόνως ὑπῆρχον ἐργαστήρια καὶ τεχνῖται, ὧν οἱ μὲν εἰργάζοντο κατὰ τρόπον μᾶλλον ἀνεπτυγμένον, οἱ δ᾽ ἄλλοι δυσκολώτερον ἀπεξενοῦντο τῶν παλαιοτέρων τεχνοτροπιῶν.

Οὐδεὶς λόγος ὑπάρχει νὰ δεχθῶμεν, ὅτι ὁ *καλὸς Δίφιλος* τῶν ληκύθων ἡμῶν εἶνε διάφορος ἀπὸ τοῦ *καλοῦ Διφίλου τοῦ Μελανόπου* τῶν ληκύθων ἐκείνων· καὶ ἄλλος *καλός*, Γλαύκων ὁ Λεάγρου [1], φέρεται ἄλλοτε μὲν μετὰ τοῦ πατρωνυμικοῦ, ἄλλοτε δ᾽ ἄνευ τούτου ἐπὶ ληκύθων, ὧν ὁ χαρακτὴρ καθιστᾷ πολὺ πιθανόν, ὅτι ἐξ ἑνὸς ἐργοστασίου προέρχονται καὶ ἐπομένως ὅτι τὸ αὐτὸ πρόσωπον ὑπονοοῦσι. Τοὐναντίον θὰ ἦτο πολὺ περίεργον, ἂν κατὰ τοὺς αὐτοὺς περίπου χρόνους ὑπῆρχον ἐν Ἀθήναις δύο Δίφιλοι ἄξιοι νὰ *τιμῶνται* ὑπὸ τῶν Ἀθηναίων κεραμέων δι᾽ ἀναγραφῆς ἐπὶ τῶν αγγείων αὐτῶν. Ὅτι δὲ καὶ διάφοροι κεραμεῖς ἀνέγραφον συχνάκις τὸν αὐτὸν *καλὸν* ἐπὶ τῶν ἀγγείων αὐτῶν εἶνε ἀρκούντως μεμαρτυρημένον.

[1] Ἴδε καὶ *Ἀλκίμαχος καλὸς* καὶ συγχρόνως *Ἀλκίμαχος καλὸς Ἐπιχάρος*. *Λίχας* καὶ *Λίχας καλὸς Σαμίο* καὶ ἄλλ.

Καὶ ὁ ὑπὸ τοῦ Βρύγου δὲ ἀναγραφόμενος *Δίπιλος*[1] βεβαίως δὲν εἶνε διάφορος ἀπὸ τοῦ *Διφίλου* τῶν ληκύθων ἡμῶν, καὶ νομίζω, ὅτι καὶ χάριν τοῦ *Διπίλου* τούτου πρέπει νὰ ἀναβιβάσωμεν τὴν χρονολογίαν τῶν ληκύθων ἡμῶν μέχρι τῶν χρόνων τῶν ἀμέσως μετὰ τὰ Περσικά, ἐν οἷς πάντως κατεσκευάσθη ἡ μετὰ τοῦ *Διπίλου* κύλιξ τοῦ Βρύγου, ἀφ᾽ οὗ πλέον εἶνε ἀποδεδειγμένον, ὅτι τὸ αὐτὸ ὄνομα **καλοῦ** εὑρίσκεται ἐπὶ ἀγγείων, ὧν οἱ χρόνοι τῆς κατασκευῆς δὲν πρέπει νὰ ἀπέχωσι πολὺ ἀπ᾽ ἀλλήλων. Ὅτι δὲ μορφαί, οἷαι πρὸ πάντων αἱ ἐπὶ τῶν ὑφ᾽ ἡμῶν δημοσιευομένων ληκύθων, ἠδύναντο κάλλιστα καὶ ὅσον ἀφορᾷ τὴν τέχνην καὶ ὅσον ἀφορᾷ τὸ σχεδίασμα νὰ κατεσκευάσθησαν ἐν οἷς χρόνοις καὶ αἱ πλεῖσται καὶ κάλλισται τῶν κυλίκων, μαρτυρεῖ ἁπλῆ τούτων πρὸς ἐκείνας σύγκρισις.

Ἐπὶ τῆς ἐξ Ὀλυμπίας χαλκῆς ἐπιγραφῆς[2] ἀπαντᾷ Ἀθηναῖός τις Δίφιλος Μελανώπου, ὃν οἱ *Ἀλεῖοι* (= Ἀλεᾶται;) ἀναγορεύουσι πρόξενον, ὑπάρχει δὲ πολλὴ πιθανότης, ὅτι οὗτος εἶνε τὸ αὐτὸ πρόσωπον πρὸς τὸν Δίφιλον τῶν ἀγγειογράφων, ἀλλ᾽ ὅτι οὗτος εἶνε τὸ αὐτὸ πρόσωπον καὶ πρὸς τὸν Δίφιλον, τὸν στρατηγὸν τοῦ 414[3], νομίζω ὅτι εἶνε ὀλίγον δύσκολον νὰ δεχθῶμεν, διότι ὁ περίπου εἰκοσαετὴς πρὸ τοῦ 470 Δίφιλος δὲν ἠδύνατο νὰ εἶνε στρατηγὸς ἀκόμη τῷ 414. Καὶ ἡ ἐξ Ὀλυμπίας ἐπιγραφή μοι φαίνεται, ὅτι πρέπει νὰ εἶνε δεκάδας τινὰς ἐτῶν παλαιοτέρα τοῦ 414 ἀκριβῶς ἕνεκα τῆς συνυπάρξεως τῶν δύο τύπων τοῦ Λ καὶ Ⱶ.

[1] Hartwig Meisterschalen πίν. 34.
[2] Olympia V. Nº 30 πβλ. καὶ Sp 797. Ἴδε καὶ JHS 1899 σελ. 179 σημ. 1.
[3] Θουκυδ. VII. 34.

Τὰ γράμματα τῆς ἐπιγραφῆς τῶν ληκύθων ἡμῶν εἶνε τὰ τῆς συνήθους ἰωνικῆς γραφῆς, ἅτινα πολλῷ βραδύτερον εἰσήχθησαν εἰς κοινὴν χρῆσιν ἐν τῇ Ἀττικῇ, ὅμοια δ᾽ εἶνε καὶ τὰ γράμματα ἐπὶ τῶν λοιπῶν ληκύθων μετὰ τῆς ἐπιγραφῆς Δίφιλος καλὸς Μελανώπου, καὶ ἐπὶ πασῶν σχεδὸν τῶν ἐνεπιγράφων λευκῶν ληκύθων καὶ τῶν ἐρυθρομόρφων τῶν μεταξὺ τοῦ 480 καὶ 450 χρονολογουμένων. Ἡ χρῆσις τοῦ ἰωνικοῦ ἀλφαβήτου ἐπὶ τῶν ἀττικῶν ἀγγείων ἐν γένει ἐν χρόνοις καθ᾽ οὓς ἡ ἐπίσημος ἀττικὴ γραφὴ ἐχρησιμοποίει εἰσέτι τοὺς ἰδιάζοντας Ἀττικοὺς χαρακτῆρας δύναται νὰ ἐξηγηθῇ[1] ἐκ τοῦ ὅτι οἱ Ἀθηναῖοι κεραμεῖς γράφοντες ἐπὶ τῶν ἀγγείων αὐτῶν εἶχον ὑπ᾽ ὄψει τοὺς παντοδαποὺς ἐκτὸς τῶν Ἀθηνῶν καταναλωτὰς αὐτῶν καὶ ὡς ἐκ τούτου μετεχειρίζοντο τοὺς χαρακτῆρας τοῦ κοινοτέρου Ἰωνικοῦ ἀλφαβήτου. Τοῦτο μόνον φαίνεται εἰς ἐμὲ περίεργον καὶ δὲν δύναμαι νὰ εὕρω ἐπαρκῆ ἐξήγησιν, ὅτι ἐπὶ μὲν τῶν κυλίκων γίνεται πολλῷ συχνότερον χρῆσις τοῦ ἀττικοῦ ἀλφαβήτου, σπανιώτατα δὲ τοῦ ἰωνικοῦ ἐπὶ δὲ τῶν σχεδὸν συγχρόνων ληκύθων γράφεται τοὐναντίον τὸ ἰωνικὸν σχεδὸν πάντοτε ἀλφάβητον, ἀκόμη καὶ προκειμένου περὶ τῶν αὐτῶν ὀνομάτων, ὡς π. χ. Δίφιλος, Γλαύκων καὶ ἄλλ., ἅτινα ἐπὶ μὲν τῶν κυλίκων γράφονται διὰ τοῦ ἀττικοῦ, ἐπὶ δὲ τῶν ληκύθων διὰ τοῦ ἰωνικοῦ ἀλφαβήτου, ἀφοῦ ὡς φαίνεται τὰ τῆς καταναλώσεως κέντρα, ὅσα τοὐλάχιστον εἶνε εἰς ἡμᾶς γνωστά, ἦσαν σχεδὸν τὰ αὐτά, αἱ Ἑλληνικαὶ πόλεις τῆς κάτω Ἰταλίας καὶ ἡ Ἐρέτρια, τῆς ὁποίας τὸ ἀλφάβητον ἄλλως τε δὲν διέφερεν ἀπὸ τοῦ Ἀττικοῦ[2].

Κ. Κουρουνιωτης

[1] Larfeld Griech. Epigr. II, σελ. 396. Πβλ. καὶ Klein Euphronios[2] σελ. 103 σημ. 1.
[2] Ἀρχ. Ἐφημ. 1897 σελ. 156 κέ.

ΑΝΕΚΔΟΤΟΙ ΕΠΙΓΡΑΦΑΙ

ΚΑΙ ΠΛΑΣΤΙΚΑ ΜΝΗΜΕΙΑ ΤΕΓΕΑΣ

(Πίναξ 3).

Ἀσχολούμενος ἀπὸ τριετίας εἰς τὴν συναγωγὴν καὶ μελέτην τῶν ἐπιγραφῶν καὶ τῶν πλαστικῶν μνημείων τῆς Τεγέας, εὗρον ἐκ τῶν πρώτων οὐκ ὀλίγας *ἀνεκδότους*· μίαν τούτων, περιέχουσαν ἄγνωστον κατὰ τὸ πλεῖστον τμῆμα τοῦ «*Διοκλητιανείου διαγράμματος*», ἐδημοσίευσα ἐν τῷ περιοδικῷ συγγράμματι τῆς ἐνταῦθα «Ἐπιστημονικῆς Ἑταιρείας» [1] καὶ ἐν ἰδιαιτέρῳ φυλλαδίῳ, τὰς δὲ λοιπάς, *δέκα καὶ τέσσαρας* τὸν ἀριθμόν, δημοσιεύω ἐνταῦθα μεθ' ἑρμηνείας σχετικῶν τινων πλαστικῶν μνημείων τῆς Τεγέας, ὧν τὰ πολλὰ ἐπίσης ἐνταῦθα τὸ πρῶτον ἐκδίδονται.

1

Μικρὸν βάθρον παραλληλεπίπεδον ἐκ λιθομαρμάρου τῶν Δολιανῶν, ἀποκεκομμένον ὀλίγον εἰς τὰ ἄκρα πρὸς δεξιάν· ἡ προσθία ἕδρα, ἔχουσα ὕψος 0.27 καὶ πλάτος 0.70, φέρει τὴν κάτωθι, καλῶς διατηρουμένην, ἐπιγραφήν· τὰ γράμματα ἐχαράχθησαν μετ' ἐπιμελείας κατὰ τὸ πλεῖστον, ἀλλ' ἐν τέλει τῶν στίχων, ὅπου ἔμενε μικρὸν διάστημα, συνεσωρεύθησαν ἀμελέστερον· ἔχουσι μέσον ὕψος 0.02, διότι τινὰ εἶναι ταπεινότερα, ἄλλα δὲ ὑψηλότερα, ὡς διακρίνει τις κατωτέρω. Ὁ χαράκτης πρὸ τῆς γραφῆς καθώρισε διὰ κανόνος τὰς ὁριζοντίους γραμμὰς πρὸς τήρησιν τῶν διαστημάτων τῶν στίχων, αἵτινες καὶ νῦν διακρίνονται καλῶς· ἀλλ' ἡ ἀπόστασις αὐτῶν εἶναι ἀκανόνιστος. Ἡ ἐν ἀρχῇ τοῦ ἕκτου στίχου κάθετος κεραία ἦτο ἡ ἀρχὴ τοῦ Κ, ὅπερ ὁ χαράκτης ἔγραψε περαιτέρω ὁλόκληρον ἐκ νέου, λησμονήσας καὶ ἀφήσας περιττὴν τὴν κεραίαν ταύτην.

Τὸ μνημεῖον τοῦτο εὑρέθη, ἄγνωστον πότε, μεταξὺ τῆς Παλαιᾶς Ἐπισκοπῆς καὶ τοῦ χωρίου Ἰμβραὴμ-Ἐφένδη, εἶδον δὲ αὐτὸ ἐν τῇ αὐλῇ παρὰ τὸ φρέαρ τῆς ἐν τῷ χωρίῳ ἐκείνῳ οἰκίας τοῦ Ἰωάννου Κάβουρα κατ' Αὔγουστον τοῦ 1905, ὁπότε μετέγραψα τὴν ἐπιγραφὴν μετὰ τοῦ εὐπαιδεύτου καθηγητοῦ τοῦ ἐν Ἀνδριτσαίνῃ Γυμνασίου κ. Δημητρίου Γουδῆ· κατὰ δὲ τὸν Νοέμβριον τοῦ αὐτοῦ ἔτους ἔλαβον ἀκριβὲς ἔκτυπον αὐτῆς ποιηθὲν τῇ ἐπιμελείᾳ τοῦ Διδ. Φιλ. καὶ Σχολάρχου Τεγέας κ. Νικολάου Ἀλεξοπούλλου, πρὸς ὃ ἀντέβαλον τὴν ληφθεῖσαν τότε μεταγραφήν.

Ἡ ἐπιγραφὴ ἔχει ὡς ἑξῆς ἐν ἐναλλασσομένοις ἑξαμέτροις πρὸς πενταμέτρους: [2]

ΧΡΥϹΕΙΗϹΑΛΕΟΥΓΕΝΕΘΛΗϹΕΤΙΛΕΙΨΑΝΟΝΕϹΘΛΟΝ
ΑΝΕΡΑΜΗΤΙΕΤΗΝΥΙΟΝΑΡΙϹΤΟΜΕΝΟΥϹ
ΕΥΤΥΧΟΝΗΚΡΑΤΕΡΗΤΕΓΕΗϹΠ.ΛΙϹωΝΧΑΡΙΝΑΥΤͰ
ωΡΘωϹΕΝΒΟΥ.ΑΙϹΚΑΙΚΤΕΑΝΟΙϹϹΦΕΤΕΡΟΙ.
Ϲ Ϲ
ΕΙϹΑΤΟΚΑΛΟΝΑΓΑΛΜΑΚΑΙΕϹΟΜΕΝΟΙϹ.ΕΡΟΠΕϹ.
ΙΚΗΡΥϹϹΟΥϹΑΠΡΟΦΡωΝΑΝΔΡΟϹΑΡΙϹΤΟΝΟ.
Ψ. Β. Ψ. Β.

[1] «*Ἀθηνᾶ*» Τόμ. ΙΗ', 1906 σελ. 1-20.

[2] Τὰ γράμματα ἐπὶ τοῦ λίθου φέρουσιν ἀμελῶς κεχαραγμένους ἀκρέμονας, οἵτινες δὲν ἀπεδόθησαν ἐνταῦθα. Κατὰ τὰ ἄλλα ἀποδίδεται καλῶς τὸ σχῆμα τῶν γραμμάτων τοῦ λίθου ἀνωτέρω.

«Χρυσείης ᾿Αλέου γενέθλης ἔτι λείψανον ἐσθλόν,
ἀνέρα μητιέτην, υἱὸν ᾿Αριστομένους,
Εὔτυχον, ἡ κρατερὴ Τεγέης π[ό]λις, ὧν χάριν αὐτὴ[ν
ὤρθωσεν βου[λ]αῖς καὶ κτεάνοις σφετέροι[ς,
εἵσατο καλὸν ἄγαλμα, καὶ ἐσσομένοις [μ]ερόπεσσ[ιν
κηρύσσουσα πρόφρων ἀνδρὸς ἀριστόνο[ιαν».
Ψ(ηφίσματι) Β(ουλῆς). Ψ(ηφίσματι) Β(ουλῆς).

Ὡς πρὸς τὰς συμπληρώσεις παρατηροῦμεν ὅτι πᾶσαι εἶναι βέβαιοι, ἐπιβαλλόμεναι ὑπὸ τῆς ἐννοίας, τοῦ μέτρου καὶ τῶν ἐνιαχοῦ περισωθέντων ἰχνῶν τῶν γραμμάτων. Ἐν στίχῳ ἕκτῳ συνεπλήρωσα ὡς ἀνωτέρω, καίτοι τὸ πρῶτον ἐμφανίζεται ἐνταῦθα ἡ λέξις «*ἀριστόνοια*» καὶ ὑπολείπεται μικρά τις μετρικὴ δυσχέρεια τῆς βραχύτητος τῆς διφθόγγου *οι* πρὸ φωνήεντος ἐν μέσῳ λέξεως.

Ἀλλ᾽ εὐκόλως αἴρονται ἀμφότεραι αἱ δυσκολίαι· διότι ἡ μὲν ἔννοια ἀπαιτεῖ τὸ κατ᾽ αἰτιατικὴν ἀντικείμενον τοῦ «κηρύσσουσα», τὰ δὲ περισωθέντα γράμματα μόνον τοιαύτην λέξιν ἐπιβάλλουσι νὰ συμπληρώσωμεν, ἡ δὲ νέα αὕτη λέξις εἶναι καλῶς ἐσχηματισμένη ἐκ τοῦ ἐπιθέτου «*ἀριστόνοος*», ὅπερ εὕρηται ἐν τῇ Παλατίνῃ Ἀνθολογίᾳ [1] καὶ ὑπάρχει ὡς κύριον ὄνομα καὶ ἐπὶ Τεγεατικῆς ἐπιγραφῆς [2], τῆς δὲ βραχύτητος τῆς διφθόγγου *οι* πρὸ φωνήεντος ἐν μέσῳ λέξεως ὑπάρχουσι καὶ ἄλλα παραδείγματα [3]. Πρὸς τούτοις ὁ χρόνος τοῦ «*ἀνέρα*» εἶναι κανονικός, ἡ δὲ ἐπανάληψις τοῦ ΨΒ ἐγένετο πρὸς σύμμετρόν τινα πλήρωσιν τοῦ κενοῦ καὶ τὸ παραλειφθὲν ἕτερον σῖγμα ἐν πέμπτῳ στίχῳ τῶν λέξεων «ἐσσομμένοις» καὶ «μερόπεσσιν» ἐγράφη μικρότερον ὑπεράνω τῶν ἑτέρων.

Τὸ ἐλεγεῖον ἐποιήθη, ὡς εὐχερῶς ἀναγνωρίζει τις, μετὰ χάριτος καὶ πολλοῦ πνεύματος, οὐχὶ συνήθους κατὰ τοὺς ἐσχάτους ἐκείνους χρόνους τῆς παρακμῆς· διότι τὸ σχῆμα τῶν γραμμάτων τῆς ἐπιγραφῆς ταύτης καὶ ἡ παραβολὴ αὐτῶν πρὸς τὴν μορφὴν τῶν ἐν ἄλλαις Τεγεατικαῖς ἐπιγραφαῖς, χρονολογουμέναις μὲν ἀπὸ Ἀδριανοῦ [4], ὁριζομέναις δ᾽ ἐκ

[1] Vol. II cap. IX ἀριθμ. 213 στίχ. 2 (Didot-1890) «*παῖδας ἀριστονόους*».

[2] Ἐξεδόθη ὑπὸ F. Dürrbach ἐν Bullet. de Corresp. Hellén. IX, 1885 σελ. 510 ἀριθμ. 1 στίχ. 29 «*Ἀριστονόω*» (=Ἀριστονόου).

[3] Π. χ. «*ποιήσω, τοιοῦτος*»· βλ. Σεμιτέλλον, Μετρικῇ σελ. 161.

[4] «*Ἔτους μβ′ ἀπὸ τῆς θεοῦ Ἀδρ[ιαν]οῦ ἰς τὴν Ἑλλάδα παρουσί|ας* (=167/8 μ. Χ.)» ἐν Bull. de Corr. Hell. XVII, 1893 σελ. 19-22 ἀριθμ. 24 (V. Bérard)· «*ἔτους ξθ′ ἀπὸ τῆς θεοῦ Ἀδρι|ανοῦ τὸ πρῶτον ἰς τὴν Ἑλλάδα|παρουσίας* (=194/5 μ. Χ.)» αὐτόθι XXV, 1901 σελ. 275 ἀριθμ. 12 (G. Mendel)· «*ἔ]τους ρ̄ καὶ ϑ̄* (=234/5 μ. Χ.)» αὐτόθι XVII, 1893 σελ. 18-19 ἀριθ. 23 (V. Bérard Th. Homolle)· ὡς πρὸς τὴν τελευταίαν ταύτην ἐπιγραφὴν τάσσομαι τῇ ἑτέρᾳ τῶν γνωμῶν τοῦ Homolle, ὅτι ἡ χρονολογία ὑπολογίζεται ἀπὸ Ἀδριανοῦ, οὐχὶ ἀπὸ τῆς ἐν Ἀκτίῳ ναυμαχίας· διότι τὸ μὲν ὑπῆρξε διὰ τοὺς Τεγεάτας τὸ δεύτερον γεγονὸς πηγὴ κακῶν (πρβλ. Παυσαν. VIII 46.1-5), τὸ δὲ διότι τὸ σχῆμα τῶν γραμμάτων αὐτῆς ὑπαγορεύει νὰ ὑπολογίσωμεν τὴν ἐπιγραφὴν πολλῷ μᾶλλον ἀπὸ τῆς παρουσίας τοῦ Ἀδριανοῦ εἰς τὴν Ἑλλάδα ἢ ἀπὸ τῆς ἐν Ἀκτίῳ ναυμαχίας.

τῆς ἀναφορᾶς πρὸς τὸν Μέγαν Κωνσταντῖνον [1], δεικνύει ὅτι τὸ ἐλεγεῖον ἐγράφη κατὰ τὴν Γ′-Δ′ μ.Χ. ἑκατονταετηρίδα.

Ἡ μεταφορά, καθ᾽ ἣν ὁ Εὔτυχος θεωρεῖται «ἔτι λείψανον ἐσθλὸν» τῆς «χρυσείης Ἀλέου γενέθλης» εἶναι ἀρκούντως ὡραία καὶ συγκινητική· φαίνεται ὅμως ὅτι ἄλλοθεν ἔλαβεν αὐτὴν ὁ ποιητής· τοὐλάχιστον ἔν τινι ἐπιγράμματι τῆς Παλατίνης Ἀνθολογίας [2] εὑρίσκομεν πολὺ ὁμοίαν ἔκφρασιν ἐν τοῖς πρὸς τὸν Ἀντιλόχου Εὐφήμιον στίχοις, ἔνθα λέγεται:

«Χρυσείης γενεῆς Εὐφήμιος ἦν ἔτι τυτθὸν
λείψανον κτλ.»·

ἴσως ἀμφότεροι οἱ ποιηταὶ ἤντλησαν ἐκ κοινῆς τινος πηγῆς. Ἡ δὲ Τεγέα ὀνομάζεται ὑπερηφάνως ἐν τῷ νέῳ ἐλεγείῳ «κρατερὴ» οὐχὶ βεβαίως διὰ τὴν τότε, ἀλλὰ διὰ τὴν προτέραν δόξαν· δέον ὅμως νὰ σημειωθῇ ὅτι ἡ Τεγέα ἐξακολουθεῖ ὑφισταμένη μέχρι τῶν χρόνων ἐκείνων καὶ δὴ ἔν τινι ἀκμῇ (τοῦτο μάλιστα ἀποδεικνύει καὶ τὸ εὑρεθὲν διάγραμμα τοῦ Διοκλητιανοῦ ἑλληνιστὶ καὶ λατινιστί), ὑπὲρ τὰς ἄλλας ἀρκαδικὰς καὶ πολλὰς πελοποννησιακὰς πόλεις.

Ἀκριβῶς διὰ τὴν ἱστορίαν τῆς Τεγέας κατὰ τοὺς τελευταίους ῥωμαϊκοὺς αὐτοκρατορικοὺς χρόνους εἶναι ἄξιον σημειώσεως ἐκτὸς τῶν ἄλλων τὸ ὅτι εὑρέθησαν ἐκεῖ *ἐννέα* ἄλλα μέχρι τοῦδε ἐπιγράμματα [3], ὧν τὰ πλεῖστα χρονολογοῦνται ἀπὸ τῶν

[1] Αὗται εἶναι αἱ ἐν Bull. de Cor. Hell. XVII. 1893 σελ. 10 ἀριθ. 11-13 ὑπὸ V. Bérard ἐκδοθεῖσαι· πρβλ. CIG ἀριθμ. 1522, 1523.

[2] Vol. I cap. VIII ἀριθμ. 124· εἶναι τῶν προσγραφομένων εἰς Γρηγόριον τὸν Θεολόγον.

[3] Α′.) Τὸ ἀρχαιότατον πάντων (οὐχὶ ὅμως ὡρισμένως τοῦ 369 π. Χ., ὡς θέλει ὁ G. Mendel) εἶναι τὸ ἐν Bull. de Corr. Hell. XXV, 1901 σελ. 271 ἀριθμ. 9· πρβλ. A. Wilhelm ἐν Athen. Mitt. XXIX, 1904 σελ. 108-109, ὅστις συμπληροῖ αὐτὸ ἔν τισι κάλλιον.

Β′.) Τῶν ὀλίγον π. Χ. χρόνων πιθανώτατα· ἐδημοσιεύθη ὑπὸ F. Dürrbach ἐν Bull de Corr. Hell. IX, 1885 σελ. 512 ἀριθ. 3.

Γ′.) Τὰ ἐντεῦθεν εἶναι τῶν μ. Χ. χρόνων· τοῦτο ἐδημοσιεύθη ὑπὸ

μνημονευθέντων χρόνων, δηλοῦντα θερμήν πως τὴν θεραπείαν τῶν Μουσῶν ἐν Τεγέᾳ τότε. Ἐν μάλιστα ἐκτὸς τούτων [1] ἀπευθύνεται πρός τινα *Εὔτυχον* (ἢ *Εὐτύχην*)· ἀλλὰ τὸ ὄνομα τοῦτο εὕρηται οὐχὶ ὀλιγάκις ἐν ταῖς Τεγεατικαῖς ἐπιγραφαῖς, καὶ δὴ ταῖς μεταγενεστέρων χρόνων [2]. Τὸ δὲ τοῦ πατρὸς τοῦ Εὐτύχου ὄνομα «Ἀριστομένης» εὕρηται ἅπαξ ἔτι ἐν αὐταῖς [3].

— Κατὰ τὴν διόρθωσιν τῆς πραγματείας ταύτης ἔμαθον ὅτι εὑρέθη καὶ ἕτερον ἐπίγραμμα ἐν Τεγέᾳ ἐπὶ τῆς θέσεως ἀκριβῶς, ἔνθα εἶχεν εὑρεθῆ τὸ ἐνταῦθα κατωτέρω ὑπ' ἀριθ. 11 δημοσιευόμενον τμῆμα καταλόγου ἐφήβων. Εἶναι γεγραμμένον ἐπὶ βάθρου μαρμαρίνου ἔχοντος ὕψος 1,34. Ἀγνοῶ, διότι ἡ ἔκθεσις τοῦ ἐπιμελητοῦ εἶναι λίαν ἀσαφής, ἂν πρόκειται περὶ πολυγωνικοῦ βάθρου, ἐφ' οὗ ἔκειτο χαλκοῦς ἀνδριάς, οἷα τὰ πρὸ πολλοῦ γνωστά, φέροντά ποτε ὁμοίους ἀνδριάντας, συχνάκις ἐναλλασσομένους, ὡς δεικνύουσιν αἱ προσόψεις τῶν βάθρων, φέρουσαι πολλάκις δύο καὶ τρεῖς παλαιοτέρας ἐπιγραφὰς ἀπεξεσμένας· ὀκτὼ ἢ δέκα τοιαῦτα βάθρα εὗρεν ὁ V. Bérard (βλ. αὐτὸν ἐν Bull. de Corr. Hell. XVII, 1893 σελ. 8-11 καὶ ἀριθ. 11-15· τούτων ἓν εἶχεν ἴδει ὁ Fourmont=CIG. ἀριθ. 1522). Νομίζω ὅτι ταῦτα τὰ βάθρα ἀναφέρει ὁ Παυσαν. VIII 49.1, ὧν ἐν ἔφερεν ἀνδριάντα τοῦ Φιλοποίμενος· διότι λέγει: «οὐ πόρρω δὲ τῆς ἀγορᾶς θέατρόν τέ ἐστι καὶ πρὸς αὐτῷ ***βάθρα εἰκόνων χαλκῶν***· αὐταὶ δὲ οὐκ εἰσὶν ἔτι αἱ εἰκόνες. ἐλεγεῖον δὲ ἐφ' ἑνὶ τῶν βάθρων ἐστὶ Φιλοποίμενος τὸν ἀνδριάντα εἶναι (τοῦτο παραθέτει ὁ περιηγητὴς ἐν VIII 52, 6)». Διὰ δὲ τῶν εὑρημάτων τούτων ὁρίζεται ἀσφαλῶς καὶ τῆς ἀγορᾶς καὶ τοῦ θεάτρου ἡ θέσις. Τῆς δὲ ἐπιγραφῆς τοῦ νεωστὶ εὑρεθέντος βάθρου ἔλαβον ἔκτυπον παρὰ τοῦ ἐν τῷ Ὑπουργείῳ τῆς Παιδείας Ἀρχαιολογικοῦ τμήματος, διαταγῇ τοῦ προϊσταμένου αὐτοῦ Γενικοῦ Ἐφόρου κ. Π. Καββαδία, ᾧ διὰ τοῦτο ὁμολογῶ χάριτας καὶ ἐνταῦθα. Τὸ σχῆμα τῶν γραμμάτων δεικνύει ὅτι ἡ ἐπιγραφὴ εἶναι τῶν χρόνων τοῦ Διοκλητιανοῦ· ἐγράφη δὲ ἐπιμελέστατα διὰ γραμμάτων ἐχόντων ὕψος 0.034 (μόνον τὸ Α καὶ τὸ Δ εἶναι ἐνιαχοῦ ὀλίγον ὑψηλότερα) ἄνευ ἀκρεμόνων. Οἱ στίχοι πέμπτος καὶ ἕβδομος διήκουσιν ἐπὶ μῆκος 0.605, ὁ δὲ πρῶτος ἐπὶ 0.57, ἐν ᾧ οἱ ἄλλοι εἶναι βραχύτεροι. Σφάλμα τοῦ χαράκτου ὑπάρχει μόνον ἕν, ὅτι ἐν στίχῳ πέμπτῳ, λέξει «*ἐπαγάλλεο*» ἐλησμόνησε νὰ χαράξῃ τὰς δύο ἐντὸς κεραίας τοῦ Α· τὸ δὲ «*ῳ*» ἐν στίχῳ ἕκτῳ συμφωνεῖ, κατά τινα ἕλξιν πρὸς ἐξεύρεσιν ἄρσεως, τῷ «*δώρῳ*». Τὸ ἐπίγραμμα ἀποδίδω ἐνταῦθα καὶ ἐν ἀκριβεῖ πανομοιοτύπῳ καὶ ὡς ἐδημοσιεύθη ὑπὸ τοῦ ἐπιμελητοῦ Κ. Σαββοπούλλου ἐν τῇ ἐφημερίδι τῆς Τριπόλεως «Μορεᾷ» ἀριθ. 242 τῆς 4 Φεβρουαρίου 1906, διορθῶν τὰς τυχὸν ἐσφαλμένας ἀναγνώσεις· ἔχει δὲ ὡς ἑξῆς καὶ σῴζεται πλῆρες·

ΗΠΙΕΚΑΡΤΕΡΟΘΥΜΕϹΑΟΠΤΟΛΙΥΠΑΤΕ
ΡΟΥΦΕ
ΑΝΤΕΧΕϹΗϹΤΕΓΕΗϹΜΕΝΟϹΟΒΡΙΜΕ
ΑΝΤΕΧΕΠΑϹΙΝ
ΔΥϹΜΕΝΕϹΙΝΔωΡω ΔΕΠΑΓΛΛΕΟ
ω ΒΑϹΙΛΕΥϹϹΟΙ
ΑΝΤΑΡΕΤΗϹΔωΚΕΝϹΤΗϹΑΝΔΕ
ΠΟΛΗΟϹΑΡΙϹΤΟΙ

H. Röhl ἐν Jahrbücher für Philol. 1878 σελ. 600· τὰς τελευταίας λέξεις τῆς πλακὸς ταύτης εἶχεν ἤδη δημοσιεύσει ὁ Le Bas. βλ. Le Bas-Foucart, Explication des Inscriptions κ.τ.λ. partie II ἀριθμ. 345i

Δ'., Ε'., Ϛ'.) Ἐξεδόθησαν ὑπὸ G. Mendel ἔ. ἀ. σελ. 277. 278 ἀριθμ. 18. 19, 21.

Ζ'.) Ἐδημοσιεύθη ὑπὸ Le Bas-Foucart ἔ. ἀ. ἀριθμ. 348· σῴζονται τρεῖς μόνον λέξεις, ἀλλ' ὀρθῶς ἀνεγνώρισεν ὅτι προέρχονται ἐκ μετρικῆς ἐπιγραφῆς ὁ Foucart.

Η'.) Ἐδημοσιεύθη ἐν CIG. ἀριθμ. 1530· σῴζονται ὀλίγαι μόνον λέξεις· ὁ Böckh ἀνεγνώρισεν ὅτι πρόκειται περὶ ἐπιταφίου ἐπιγράμματος.

Θ'.) Κατ' ἐμὴν γνώμην δύναται νὰ καταριθμηθῇ τοῖς ἀνωτέρω καὶ τὸ ἑξῆς θραῦσμα ἐπιγραφῆς, ὅπερ ἐδημοσίευσεν ὁ Ch Lenormant, ἐν Expédition scientifique de Moré vol II σελ. 88 ἀριθμ. 8 καὶ ἐπανέλαβεν ὁμοίως ὁ Le Bas ἐν Inscriptions (1835) σελ. 90 ἀριθμ. 19· σῴζονται ἐλάχισται λέξεις, μὴ ἀποδιδόμεναι πᾶσαι ὀρθῶς ἐπὶ τοῦ πανομοιοτύπου· δυστυχῶς δὲν ἐπανεῦρον τὸν λίθον τοῦτον.

[1] Ἐξεδόθη ὑπὸ A. Milchhöfer ἐν Athen. Mitth. IV, 1879 σελ. 143 ἀριθμ. S ἄνευ μεταγραφῆς καὶ ἐν πολλοῖς οὐχὶ ὀρθῶς, ὡς φαίνεται· ὀρθῶς ὅμως ἀναγνωρίζει ὁ ἐκδότης ὅτι προέρχεται ἐκ μετρικῆς ἐπιγραφῆς· δὲν ἐπανεῦρον τὸν λίθον, ἀλλὰ συμπληρῶ ἐν στίχ. τετάρτῳ «*εἰς ἔρεβος* ζ[οφερὸν» καὶ ἐν στίχ. πέμπτῳ «*μήτηρ δ' ἐν μελάθρο*[ις..»

[2] «*Εὐτύχου*. .» ὑπάρχει ἐπὶ τοῦ ἀνωτέρω λίθου· «*Εὐτύχης*» παρὰ Le Bas-Foucart ἔ.ἀ. ἀριθ. 341 d. «*Εὐτύχους*», «*Εὐτύχην*», «*Εὔτυχον*» παρὰ V. Bérard ἐν Bull. de Corr. Hell. XVII, 1893 σελ. 19 22 ἀριθμ. 24. Ἴσως ἦτο «ΑΥΡ *Εὔτ*[υχον» ἐν ἐπιγραφῇ παρὰ V. Bérard ἔ. ἀ. σελ. 23 ἀριθμ. 26· αὕτη φαίνεται μᾶλλον ἐκ καταλόγου ἐφήβων (βλ. ἐνταῦθα κατωτέρω ἀριθ. 11) ἢ ἐξ ἐπιτυμβίου οἰκογενειακοῦ μνημείου προερχομένη· νῦν εὕρηται ἐν τῷ μικρῷ Μουσείῳ τῆς Παλαιᾶς Ἐπισκοπῆς. Ὁ Bérard δὲν μεταγράφει, λέγει δὲ περὶ αὐτῆς καί τινος ἑτέρας «je ne donne que pour mémoire les deux fragments», διότι ὄντως εἶναι πολὺ δυσδιάγνωστα τὰ τμήματα ταῦτα.

[3] «*Μενέας Ἀριστομένεος*» παρὰ V. Bérard ἔ. ἀ. σελ. 17 ἀριθ. 22 (ἄνευ μεταγραφῆς).

Ἤπιε, καρτερόθυμε, σαόπτολι, ὕπατε | Ῥοῦφε,
ἄντεχε σῆς Τεγέης, μένος ὄβριμε, | ἄντεχε πᾶσιν
δυσμενέσιν· δώρῳ δ' ἐπαγ(ά)λλεο, | ᾧ βασιλεὺς σοὶ
ἀντ' ἀρετῆς δῶκεν, στῆσαν δὲ | πόληος ἄριστοι ».

Ἐν τῷ παρόντι δέν μοι ἐπιτρέπει δυστυχῶς ὁ χρόνος νὰ προβῶ εἰς λεπτομερῆ ἑρμηνείαν τῆς σπουδαιοτάτης ταύτης ἐπιγραφῆς.—

Ἐκ τοῦ ἐπιγράμματος βεβαιοῦται ὅτι ἐπὶ τοῦ βάθρου ἵστατο ἀνδριὰς τοῦ Εὐτύχου· κατὰ τὰς ὑποδεικνυομένας διαστάσεις ὑπὸ τοῦ βάθρου ἀναγνωρίζει τις εὐπόρως ὅτι ὁ ἀνδριὰς ἦτο ὀλίγον τι μείζων τοῦ ἡμίσεος τοῦ φυσικοῦ μεγέθους· ἂν δὲ ἦτο ἐπὶ πλίνθου ἢ συμφυὴς τῷ βάθρῳ, δὲν δυνάμεθα νὰ διακρίνωμεν ἀσφαλῶς. Διότι ἡ ἄνω παραπληρωματικὴ ἕδρα τῇ τῆς ἐπιγραφῆς παρουσιάζει κοιλότητα, ἥτις δύναται μὲν νὰ εἶναι ἀρχαία πρὸς ὑποδοχὴν τῆς πλίνθου μετὰ τοῦ ἀνδριάντος, δύναται ὅμως νὰ εἶναι ἐπίσης νεωτέρα, ὑπὸ τοῦ εὑρόντος σχηματισθεῖσα, ἵνα ὑποδέχηται ὕδωρ, ὅπερ πολλάκις πράττουσιν οἱ χωρικοί. Ἴσως συνέβη τὸ δεύτερον τοῦτο, ἐξαλειφθέντων τῶν ἰχνῶν τοῦ συμφυοῦς ἀνδριάντος· τοῦτο συνάγομεν ἐξ ὁμοιοτάτου κατὰ τὰς διαστάσεις καὶ σχεδὸν συγχρόνου τῷ ἐξεταζομένῳ ἐνεπιγράφου βάθρου τοῦ ἀνδριάντος « *Πο(πλίου) Αἰ(λίου) Λεωνείδη* » [1] τινός, ἐφ' οὗ σῴζονται οἱ ἄκροι πόδες συμφυεῖς τῷ βάθρῳ. Τοῦτο διατηρεῖται νῦν ἐν τῷ μικρῷ Μουσείῳ τῆς Παλαιᾶς Ἐπισκοπῆς, ἀνετέθη δ' ὁμοίως ὁ ἀνδριὰς οὗτος ὑπὸ τῆς βουλῆς καὶ τοῦ δήμου τῶν Τεγεατῶν, ποιηθεὶς ἀναλώμασι τῆς γυναικὸς τοῦ « Λεωνείδη ».

2

Ἐπιτύμβιος πλὰξ ὀρθογώνιος ἐκ λιθομαρμάρου, τῶν Δολιανῶν πιθανῶς, ἐν τοῖς ἐρειπίοις τοῦ *Παλλαντίου* εὑρεθεῖσα, ἄγνωστον πότε, παρὰ τὴν νῦν καλουμένην πηγὴν *Μπατάκι* ὑπὸ χωρικῶν, καὶ μετενεχθεῖσα εἰς τὸ ἐγγὺς εὑρισκόμενον χωρίον *Μπεσσίρῃ*, ὅπου εἶδον καὶ μετέγραψα αὐτήν, λαβὼν καὶ ἔκτυπον, ἀποκειμένην ἐν τῷ ἱερῷ τῆς ἐκκλησίας τοῦ Ἁγίου Γεωργίου, κατὰ μῆνα Ἀπρίλιον τοῦ 1903. Σῴζεται ἀκεραία, ὀλίγον μόνον ἀποκεκομμένη πρὸς δεξιάν.—Ὕψος 0.75, πλάτος 0.53, πάχος 0.135.

[1] Ἡ ἐπιγραφὴ (οὐχὶ ἔμμετρος) ἐξεδόθη ὑπὸ V. Bérard-Th. Homolle ἐν Bull. de Corresp. Hell. XVII, 1893 σελ. 8 ἀριθ. 10.

Ἐπὶ τοῦ μέσου περίπου τῆς πλακὸς ἐνεγλύφη ἐπὶ ὕψος 0.39 καὶ πλάτος 0.30 γυνὴ καθημένη πρὸς ἀριστερὰν ἐπὶ κλισμοῦ, φοροῦσα χιτῶνα καὶ ἱμάτιον, στρέφουσα τὴν κεφαλὴν κατενώπιον, καὶ κρατοῦσα διὰ τῆς ὑψωμένης μέχρι τοῦ ὕψους τοῦ ὤμου δεξιᾶς ἀντικείμενόν τι στρογγύλον, βεβαίως κάτοπτρον, ὅπερ σπανίως ἐμφανίζεται ἐπὶ ὁμοίων ἀναγλύφων [1]. Ἡ τέχνη εἶναι ἐσχάτως βάναυσος, οἱ δὲ χρόνοι, ὡς καὶ ἐκ τῶν γραμμάτων διακρίνει τις, λίαν μεταγενέστεροι, τὸ δεύτερον ἥμισυ τῆς Δ'. μ. Χ. ἑκατονταετηρίδος πιθανώτατα.

Ὑπὸ τὸ ἀνάγλυφον διὰ μεγάλων καὶ βαθέων γραμμάτων μετ' ἐπιπολαίων ἀκρεμόνων ἐχαράχθη ἡ κατωτέρω ἐπιγραφή [2].— Μέσον ὕψος τῶν γραμμάτων 0.035.

ΖΩΝΤΕϹΑΡΙϹΤΙΩΝΚΑΙ
ΕΑΥΤΟΙϹΚΑΙΤΟΙϹΤΕΚΝ
ϹΚΕΥΑϹΑΝ◡ΑΡΤΕΜΩ◡ΧΑΙΓ

« ζῶντες 'Αριστίων καὶ [Ἀρτεμῶ
ἑαυτοῖς καὶ τοῖς τέκ[νοις κατε-
σκεύασαν. — 'Αρτεμῶ — χαῖρ[ε ».

Τὸ ὄνομα « Ἀριστίων » ἀπαντᾷ πολλάκις καὶ ἐπὶ ἄλλων Τεγεατικῶν ἐπιγραφῶν [3], τὸ δὲ « Ἀρτεμῶ » μόνον ἐνταῦθα· ὑπάρχει ὅμως « Ἀρτεμᾶς » ἐν ἐπιγραφαῖς μεταγενεστέρων χρόνων τῆς Τεγέας [4].

Εἶναι ἄξιον σημειώσεως ὅτι τὸ μνημεῖον τοῦτο

[1] Π. χ. ἐν Ἐθνικῷ Μουσείῳ Ἀθηνῶν. Π. Καββαδία *Γλυπτὰ* ἀριθ. 765 (= Sybel 105 = Friederichs - Wolters 1034 = Conze 157). Sybel 514· ἐν Ἀκροπόλει δὲ Sybel 6628 κτλ.

[2] Δυστυχῶς δὲν δύναται νὰ ἀποδοθῇ ἀκριβῶς τὸ σχῆμα τῶν γραμμάτων· τὸ σίγμα ὁμοιάζει Ε ἔχοντι κυρτὴν τὴν κάθετον γραμμήν, τὸ δὲ «μ» εἶναι ὅμοιον τῷ νῦν ἐν χρήσει μικρῷ «μ» καὶ τοῦ Κ τὰ πρὸς δεξιὰν σκέλη εἶναι πολὺ βραχέα. Αἱ δύο τελευταῖαι λέξεις ἔχουσι γραφὴ διὰ μικροτέρων γραμμάτων.

[3] «*'Αριστίων*» παρὰ Michel. Recueil (ἔνθα ἡ παλαιοτέρα βιβλιογραφία) ἀριθ. 1091· παρὰ Le Bas-Foucart ἔ. ἀ. ἀριθ. 345 a· «*'Αριστίωνος*» παρὰ V. Bérard ἐν Bull. de Corr. Hell. XVII, 1893 σελ. 17 ἀριθ. 22 (ἄνευ μεταγραφῆς)· «*'Αριστίων Τολμ*[ίδαυ — ἐξ ἐμῆς συμπληρώσεως» αὐτόθι· «*'Αριστίων* ⟨ » καὶ πολλαχοῦ ἐν τῇ ὑπ' ἀριθ. 24 αὐτόθι ἐκδοθείσῃ ἐπιγραφῇ· «*'Αριστίων*» παρὰ G. Mendel ἐν Bull de Corr. Hell. XXV, 1901 σελ. 269 ἀριθ. 6 (= Ath Mitth. IV, 1879 σελ. 138-139 ἀριθ. α)· πρβλ. Ross. Inscr. gr. ined. ἀριθ. 6.

[4] « *Χρύσεις 'Αρτεμᾶ* » Le Bas-Foucart ἔ. ἀ. ἀριθ. 341 d. «*'Αρτεμᾶν*⟨ » Bull de Corr. Hell. XVII, 1893 σελ. 19-22 ἀριθ. 24 (V. Bérard).

εἶναι τὸ μόνον μέχρι τοῦδε ἐκ Παλλαντίου προερχόμενον· διότι ἡ ἐπιγραφὴ παρὰ Le Bas-Foucart [1] εἶναι ἀμφίβολον, ἂν εὑρέθη ἐν Παλλαντίῳ, ὡς λέγει ὁ Foucart.

Κατὰ τὴν νέαν ταύτην ἐπιγραφὴν δυνάμεθα νὰ συμπληρώσωμεν ἑτέραν τῆς Τεγέας πρὸ πολλοῦ γνωστήν, ὑπὸ πολλῶν διαφόρως ἀναγνωσθεῖσαν καὶ συμπληρωθεῖσαν· ἀναγινώσκω αὐτὴν καὶ συμπληρῶ ὡς ἑξῆς:

«*Φιλόλογος καὶ*[Εὐφροσύνη
ἑαυτοῖς[καὶ τοῖς τέκνοις κατεσκεύασαν.
Οὐρβανὲ χα[ῖρε
Εὐφρο[σ]*ύ*[ν]*η χαῖ*[ρε».
Θρ]*έπτε? χαῖρε*» [2].

Ὁμοίως δύναται νὰ ἀναγνωσθῇ ἑτέρα ἐπιγραφὴ ἐξ Ἰλιτζᾶ Δορυλαίου, ἥτις καὶ κακῶς, ὡς φαίνεται, ἐχαράχθη καὶ οὐχὶ ὀρθῶς ἀνεγνώσθη (ἐν Athen. Mitteil. XXVII, 1902 σελ. 271)· ἀναγινώσκομεν ὡς ἑξῆς: «*Ἐλουΐα Παῦλα* | *ζῶσα ἑαυτῇ κα*|*τεσκεύασεν* | *καὶ Γ*(αΐῳ) *Κερκηνίῳ* | *τῷ ἑαυ*(τῆ)*ς συμβίῳ* | *ζήσαντι ἔτη ο΄*. | *μνήμης χάριν*· | *καὶ ὃ σὺ μεισεῖς* | *τοῦτο ἄλλῳ μὴ* | *ἐνδείξῃ*» [3]. Ἡ σημασία τῶν τριῶν τελευταίων στίχων ἑρμηνεύεται ἐκ τῆς συνηθεστάτης ἐν ταῖς ἐπιγραφαῖς τῶν μεταγενεστέρων χρόνων ἀναφορᾶς εἰς τὴν μὴ καταστροφὴν ἢ ἄνοιξιν τοῦ τάφου, ἔχει δὲ ἡ ἀπαγόρευσις αὕτη ἀναλογίαν πρὸς τὸ γνωστὸν τῆς Ἁγίας Γραφῆς λόγιον «*ὃ σὺ μισεῖς, ἑτέρῳ μὴ ποιήσῃς*».

3

Τμῆμα ἐπιτυμβίου πλακὸς (μετ᾽ ἰχνῶν ἀναγλύφου παραστάσεως;) ἐκ μαρμάρου, ἀποκεκομμένον

[1] Ἔ. ἀ. ἀριθ. 335.

[2] Ἡ ἐπιγραφὴ εὕρηται ἐν CIG. ἀριθ. 1528· τινὰς τῶν συμπληρώσεων ὑπέδειξεν ἤδη ὁ Böckh. Ὑπὸ Le Bas-Foucart ἔ. ἀ. ἀριθ. 343 προστίθεται ὁ πέμπτος στίχος: «Θρ]*έπτε? χαῖρε*», ἀναγινώσκεται δ᾽ ἐν τῷ πρώτῳ στίχῳ «*Φιλόλογος καὶ*...» ἀντὶ «Φιλο[ν]οεὺς». Δυστυχῶς δὲν ἐπανεῦρον τὸν λίθον· ἡ παλαιοτέρα βιβλιογραφία παρὰ Le Bas-Foucart.

[3] Ὑπὸ τοῦ ἐκδόντος ἀποδίδονται οἱ τρεῖς τελευταῖοι στίχοι ὧδε:

ΚΑΙΟϹΥΜΕΙϹΕΙΕ
ΤΟΥΤΟΑΛΛΩΜΗ
ϹΝΔΕΙΖΗ

Καὶ μεταγράφονται ὡς ἑξῆς: «*Καὶ ὁ σύμ*(β)*ι*(ο)*ς εἰ*(ς)? | *τοῦτο ἄλλω μη* | *δενεί*(?) *ζῇ*».

πρὸς ἀριστεράν, ὡς φαίνεται, ἐκτισμένον ἐπὶ τοῦ τοίχου τῆς ἐκκλησίας τοῦ Ἁγίου Ἰωάννου, κειμένης μεταξὺ τῶν χωρίων Πιαλῆ καὶ Ἀχουρίων πρὸς Ἀνατολὰς τοῦ πρώτου. Ἔκτυπον αὐτῆς ἔλαβον κατὰ Φεβρουάριον τοῦ 1905 τῇ φροντίδι τοῦ ἐν τῷ Διδασκαλείῳ Πελοποννήσου μαθητοῦ μου κ. Δ. Δημοπούλλου Τεγεάτου.

Τὰ γράμματα εἶναι μεγάλα καὶ ἀβαθῆ, ἔχοντα ὕψος 0.04-0.045, ἐκ δὲ τοῦ σχήματος αὐτῶν δυνάμεθα νὰ συμπεράνωμεν ὅτι ἡ ἐπιγραφὴ χρονολογεῖται μεταξὺ τῆς Β΄ πρὸς τὴν Α΄ π. Χ. ἑκατονταετηρίδα.

Ἡ ἐπιγραφὴ λέγει:

ΤΕΛΕΣΤΑ
ΧΑΙΡΕ

«*Τελέστα
χαῖρε*».

Τὸ ὄνομα τοῦτο εὕρηται καὶ ἐπὶ ἑτέρων Τεγεατικῶν ἐπιγραφῶν [1].

4

Ὅμοιον μαρμάρινον τμῆμα ἐπὶ τοῦ τοίχου τοῦ νεκροταφείου Ἀχουρίων ἐκτισμένον, οὗ ἔκτυπον ἔλαβον παρὰ τοῦ μνημονευθέντος ἀνωτέρω.—Ὕψος 0.47, πλάτος 0.37, ὕψος γραμμάτων 0.027. Ἡ ἐπιγραφὴ λέγει:

ΔΑΜΑΤΡΙΕ
ΧΑΙΡΕ

«*Δαμάτριε
χαῖρε*»

Οἱ χρόνοι αὐτῆς δύνανται νὰ ἀναχθῶσι μέχρι τῆς Α΄. π. Χ. ἑκατονταετηρίδος· τὸ δὲ ὄνομα «Δαμάτριος, Δημήτριος, Δημήτρις» [2] εἶναι συχνότατον ἐν ταῖς Τεγεατικαῖς ἐπιγραφαῖς.

[1] «*Τελέοτας Πάχω*» ἐν CIG. ἀριθ. 1513. 1514 = Le Bas-Foucart ἔ. ἀ. ἀριθ. 338 b = Collitz D.-J. ἀριθ. 1231 στήλ. C στίχ. 14 «*Τελέοτας Πω*...» ἐν Bull. de Corresp Hell. XXV, 1901 σελ. 270 ἀριθ. 7 (G. Mendel).

[2] «*Δαμάτριος*» ἐν CIG. ἀριθ. 1515· «*Δαμάτρι*[ον;» αὐτθ. ἀριθ. 1518· «*Δαματρίω*» ἐν Ath. Mitth. IV, 1879 σελ. 138-139 ἀριθ. α (= Bull. de Corr. Hell. XXV, 1901 σελ. 269 ἀριθ. 6)· «*Δαματρίου, Δημητρίου, Δημήτρις Δημητρ*[ίου», «*Δαμάτριος*» ἐν μιᾷ καὶ τῇ αὐτῇ ἐπιγραφῇ παρὰ Le Bas-Foucart ἔ. ἀ. ἀριθ. 341 d.

5

Ὅμοιον μαρμάρινον τμῆμα, εὑρισκόμενον ὅπου τὸ ἀνωτέρω, οὗ φαίνεται ὀλίγον ἀρχαιότερον κατὰ τοὺς χρόνους· ἔκτυπον ἔλαβον παρὰ τοῦ εἰρημένου.—Ὕψος 0.15, πλάτος 0.25· τὰ γράμματα εἶναι βαθέα καὶ ἔχουσιν ὕψος 0.03. Ἡ ἐπιγραφὴ λέγει:

ΝΙΚΗΦΟΡΕ

« *Νικηφόρε*
[*χαῖρε*;] »

Παραμένει ὅμως ἄδηλον, ἂν εἵπετο τῷ ὀνόματι τὸ «χαῖρε», διότι ἐξ ἄλλων Τεγεατικῶν ἐπιγραφῶν διδασκόμεθα ὅτι ἠδύνατο νὰ παραλειφθῇ [1], τιθεμένου τοῦ ὀνόματος κατ᾽ ὀνομαστικὴν ἢ κλητικήν. Τὸ δὲ ὄνομα «Νικηφόρος» νῦν τὸ πρῶτον ἐμφανίζεται ἐν ταῖς Τεγεατικαῖς ἐπιγραφαῖς.

6

Ὅμοιον τοῖς ἀνωτέρω μαρμάρινον τμῆμα, ἐκτισμένον ἐπὶ τῆς οἰκίας Στ. Εὐθ. Κανελλοπούλλου ἐν τῷ χωρίῳ Πιαλῇ.—Ὕψος 0.25, πλάτος 0.23, ὕψος γραμμάτων 0.023 - 0.029· φέρει ἀέτωμα. Ἔκτυπον ἔλαβον παρὰ τοῦ ἰδίου. Ἡ ἐπιγραφὴ λέγει:

ᐃΕΙΝΙΑΣϹ
ΧΑΙΡΙ

« *Δεινίας* ⟨Δεινίκου;⟩
χαῖρ[ε »

Τὸ τελευταῖον γράμμα τοῦ πρώτου στίχου φαίνεται ἐν τῷ ἐκτύπῳ ὅτι δὲν εἶναι ὑπόλοιπον τοῦ πατρόθεν ὀνόματος τοῦ Δεινίου, διότι τὸ ἔκτυπον δεικνύει ὅτι δὲν ἐλλείπει τι ἑκατέρωθεν. Πιθανῶς λοιπὸν δηλοῖ τὴν ὁμωνυμίαν τοῦ πατρὸς πρὸς τὸν υἱόν· εὕρηται δὲ τὸ σημεῖον τοῦτο, καίτοι οὐχὶ κυρτὸν C ἀλλὰ γωνιῶδες < , καὶ ἐπὶ τῶν Τεγεατικῶν ἐπιγραφῶν πολλάκις [1]. Τὸ ὄνομα «Δεινίας» ἀπαντᾷ ἀσφαλῶς δὶς ἐν ταῖς ἐπιγραφαῖς τῆς Τεγέας [2]· τῆς δὲ κατ᾽ ὀνομαστικὴν ἐκφορᾶς τοῦ ὀνόματος τοῦ θανόντος ὑπάρχουσιν ἐν αὐταῖς καὶ ἄλλα παραδείγματα [3].

[1] «᾽Αφρο]*δεισία?*» Le Bas-Foucart ἔ. ἀ. ἀριθ. 352· «*Κλεο-πάτρα*» Bull. de Corr. Hell. XVI. 1892 σελ. 541 ἀριθ. 1 (V. Bérard). «*Κλέον*» Athen. Mitth. IV, 1879 σελ. 143 ἀριθμ. 0 (= Collitz - Bechtel ἔ. ἀ. ἀριθ. 1221).

7

Ὅμοιον τοῖς ἀνωτέρω μαρμάρινον τμῆμα, ἐξ ἐπιτυμβίου μνήματος πιθανῶς προερχόμενον, ἄγνωστον ποῦ καὶ πότε εὑρεθέν, νῦν ἐν τῷ Μουσείῳ ᾽Επισκοπῆς διατηρούμενον· ἔκτυπον ἔλαβον παρὰ τοῦ μνημονευθέντος. — Ὕψος 0.15, πλάτος 0.16· τὰ γράμματα τοῦ πρώτου στίχου εἶναι βαθέα, ἔχοντα ὕψος 0.02, τοῦ δὲ δευτέρου μείζονα, ἀλλὰ λίαν ἀβαθῆ, καὶ ἴσως ὑπ᾽ ἄλλης χειρὸς γραφέντα· ὕψος αὐτῶν 0.035. Ἡ ἐπιγραφή, δυναμένη νὰ ἀναχθῇ μέχρι τῆς Α᾽. π. Χ. ἑκατονταετηρίδος, λέγει:

. . . ΓΟΤΕΛΗϟ
. . . ΙΑΝΤΙ / . .

«᾽Αρισ *τοτέλης*
Π ἢ *Μ*]*αντία*[υ »

Ἡ γενικὴ «Παντίαυ» ἢ «Μαντίαυ» εἶναι, ὡς γνωστόν, τῆς ἀρκαδικῆς διαλέκτου (βλ. κατωτέρω ἀριθ. 8), συνεπλήρωσα δ᾽ οὕτω, διότι μόνον τὰ δύο ταῦτα ὀνόματα κατὰ τὰ πληρέστερα συγγενῆ τούτοις καὶ σύνθετα, ἐκτὸς τοῦ «᾽Αντίας», δύνανται νὰ ἀπαντῶσι μετὰ πιθανότητος ἐπὶ τῶν Τεγεατικῶν ἐπιγραφῶν καὶ νὰ εἶναι καλῶς ἐσχηματισμένα [4].

[1] ᾽Εν Bull. de Corr. Hell. XVII, 1893 σελ. 17-22 ἀριθ. 24 καὶ 26 (V. Bérard) καὶ XXV, 1901 σελ. 275 ἀριθ. 12 (G. Mendel)· Ὅμοιον σημεῖον τῆς ὁμωνυμίας, ὡς ἐν ᾽Αττικῇ, εὕρηται καὶ ἐν ἐπιγραφαῖς τῆς ᾽Ολυμπίας· βλ. περὶ τούτου τελευταῖον Κ. Κουρουνιώτην ἐν ᾽*Εφημερ.* ᾽*Αρχαιολ.* 1905 σελ. 260. ᾽Επὶ ἀττικῶν δὲ μεταγενεστέρων ἐπιγραφῶν εὕρηται καὶ ἀντεστραμμένον ὧδε: Ɔ.

[2] «*Δεινίας Δεινάρχω*» παρὰ Le Bas-Foucart ἔ. ἀ. ἀριθ. 338 c (= Collitz-Bechtel ἔ. ἀ. ἀριθ. 1246 στήλ. C στίχ. 6). «*Δεινίας* . . .» παρὰ V. Bérard ἐν Bull. de Corresp. Hell. XVII, 1893 σελ. 16-17 ἀριθ. 21 «Δ]*εινίαυ*» ἀντὶ «᾽Αμ-Κλ|*εινίαυ*» συμπληροῖ ὁ Meister ἐν Griech. Dialekte II σελ. 95 σημ. 1 ἐν τῇ παρὰ Le Bas-Foucart ἔ. ἀ. ἀριθ. 338 b (= Collitz - Bechtel ἔ. ἀ. ἀριθμ. 1231 στήλ. Α᾽ στίχ. 38) ἐπιγραφῇ· ἡ συμπλήρωσις «*Δει*[νίαυ» ὑπὸ Hoffmann, Gr. Dial. τόμ. I ἀριθ. 33 στήλ. C στίχ. 92, εἶναι ἀβεβαία.

[3] «*Θεόφιλος χαῖρε*» (δύναται ὅμως νὰ ἐκληφθῇ κλητικῆς πτώσεως) ἐν CIG. ἀριθ. 1529· πρβλ. καὶ ἀριθ. 1526 καὶ ἐνταῦθα ἀνωτέρω τὰ εἰς ἀριθμ. 5 σημ. 1 εἰρημένα.

[4] «*Π*[αν]*τέα χαῖρε*» παρὰ Le Bas-Foucart ἔ. ἀ. ἀριθμ. 345· ἀναγινώσκω «*Παντέας*» ἐν ἐπιγραφῇ, ἣν ἐξέδωκεν ἐν Bull. de Corr. Hell. XXV, 1901 σελ. 269 ἀριθμ. 5 ὁ G. Mendel, ὡς τέως

Τὸ δὲ ἔκτυπον δεικνύει οὐχὶ πολλὰ γράμματα ἐν τέλει τοῦ δευτέρου στίχου ἐλλείποντα. Πιθανῶς ἓν τῶν ὀνομάτων τούτων (Π-,Μ-,᾿Αντίας) κεῖται καὶ ἐν τῇ κατωτέρω ὑπ᾿ ἀριθ. 13 δημοσιευομένῃ ἐπιγραφῇ. Τὸ ὅτι δὲ ἀνήκουσιν ἀλλήλοις τὰ δύο ὀνόματα τῆς πρώτης ἐπιγραφῆς, φαίνεται εὔλογον· διότι δὲν ὑπάρχει λόγος νὰ χωρίσωμεν αὐτά, οὔτε νὰ θεωρήσωμεν τὴν ἐπιγραφὴν ἐκ τῶν ἀναθηματικῶν. Τὸ πρῶτον ὄνομα ἠδύνατο νὰ συμπληρωθῇ καὶ ἄλλως, π. χ. «Πλη(=ει)σ|*τοτέλης*», ἀλλὰ τὸ «᾿Αριστοτέλης» εὕρηται πολλάκις ἐν ταῖς Τεγεατικαῖς ἐπιγραφαῖς, ἐν ᾧ τὸ ἕτερον οὐδὲ ἅπαξ.

8

Μικρὸς τετράγωνος ἑρμῆς γυναικὸς μετὰ μακρᾶς καὶ μὴ καταληγούσης εἰς ὀξὺ ἀντηρίδος, τελείως διασωθείς, ἐκ λευκοῦ μαρμάρου, τῶν Δολιανῶν πιθανῶς· λέγεται ὅτι εὑρέθη ὑπὸ χωρικῶν παρὰ τὸ χωρίον ᾿Ιμβραὴμ-᾿Εφένδη κατὰ τὸ 1902 [1], διατηρεῖται δὲ νῦν ἐν τῷ Μουσείῳ Πιαλῆ.—῾Ολικὸν ὕψος 0.13, τῆς κεφαλῆς μετὰ τοῦ λαιμοῦ 0.07, τοῦ προσώπου 0.05 (εἰκὼν 1 ἀριθ. 2).

᾿Επὶ τῆς ἀντηρίδος δι᾿ ὡραίων γραμμάτων, ἅτινα

1 2 3

Εἰκὼν 1.

δύνανται νὰ ἀναχθῶσι μέχρι τῶν ἀρχῶν τῆς Γ΄. π. Χ. ἑκατονταετηρίδος, ὑπάρχει ἡ ἐπιγραφή:

ΑΦΡΟΔ
ΙΤΛΥΟ
ΛΥΝΠΙ
ΑΥ

«᾿Αφροδ
ίτ(α)υ ᾿Ο
λυνπί
αυ»

ἀνέκδοτον· ἀλλ᾿ ἤδη τῷ 1876 εἶχε δημοσιευθῇ ὑπὸ H. Sauppe ἐν **Index Scholarum Gottingae** σελ. 11 κἑ.· οὐδέτερος τῶν ἐκδοτῶν διακρίνει τὸ ὄνομα τοῦτο· «Μα]*ντίας*» ἐν Bull. de Corresp. Hell. XVII. 1893 σελ. 16-17 ἀριθμ. 21 (ἄνευ μεταγραφῆς· V. Bérard), ὅπερ ἠδύνατο νὰ εἶναι καὶ «Πα]*ντίας*», ἀλλ᾿ οὐχὶ ἁπλῶς «᾿Α]*ντίας*». «*᾿Αντίαυ*» παρὰ G. Mendel ἔ. ἀ. σελ. 270-271 ἀριθμ. 8· εὕρηται ἐν Τεγέᾳ καὶ ὄνομα «*Παντιάδας*» CIG. ἀριθ. 1513-1514=Collitz-Bechtel. ἔ. ἀ. ἀριθ. 1231 στήλ. C στίχ. 25. Πρβλ. καὶ «Παντίας» παρὰ Παυσαν. VI 3, 11 κ. ἀ. π., ἔτι δὲ «*᾿Αντέας*» παρὰ P. Perdrizet ἐν Bull. de Corr. Hell. XX, 1896 σελ. 337, ὄνομα ᾿Αρκάδος.

[1] Αἱ ἐνταῦθα ὑπ᾿ ἀριθ. 8, 9 καὶ 10 ἐπιγραφαὶ ἀναφέρονται ἔν τινι σημειώματι τοῦ Κ. Σαββοπούλλου, δημοσιευθέντι ἐν «᾿Αθηνᾷ» τόμ. ΙΔ΄. σελ. 506, ὅπερ εἶναι παντὸς λόγου ἀνάξιον, ὡς πλῆρες ἐσφαλμένων

ἐν ἀρκαδικῇ διαλέκτῳ, ἤτοι «Ἀφροδίτης Ὀλυμπίας (ὑπονοητέον» (ἱερόν) εἰμι«)». Τὸ ὕψος τῶν γραμμάτων εἶναι 0.005-0.008.

Παρίσταται δὲ γυνὴ νεαρά, αὐτὴ βεβαίως ἡ Ἀφροδίτη, οὐχὶ ἡ ἀναθεῖσα, κλίνουσα ὀλίγον τὴν κεφαλὴν πρὸς δεξιὰν αὐτῆς, ἔχουσα πλατύ, λεῖον καὶ τριγωνικὸν μέτωπον, ἧς ἡ κόμη αἴρεται ὑπὲρ τὸ πρόσωπον καὶ συνάγεται εἰς δύο μεγάλους πλοκάμους, κατερχομένους ἐν συστροφῇ κατ' ἀρχαϊκὸν τρόπον πρὸς τὰ ἔμπροσθεν μέχρι τῶν ὤμων ἑκατέρωθεν· ὄπισθεν δὲ κατέρχεται ἐπίσης ἡ κόμη εἰς δύο μεγάλους πλοκάμους, πίπτοντας ἑκατέρωθεν ἐπὶ τοῦ τραχήλου· αἱ τρίχες ἀπεδόθησαν δι' ἐντομῶν· ἴσως ἐφόρει λοξῶς περὶ τὴν κεφαλὴν λεπτὴν ταινίαν, πρὸς συγκράτησιν τῆς ἄνω κόμης, ἀλλὰ δὲν ἀπεδόθη ὑπὸ τοῦ τεχνίτου εὐδιακρίτως ἡ ταινία αὕτη.

Τὸ ἔργον εἶναι μὲν χειροτεχνικόν, ἀλλ' ἔχει ποιηθῇ κατά τινα ἐλευθέραν μίμησιν πρὸς λαμπρὸν πρότυπον· ἴσως δὲν ἦτο ἄλλο τι τὸ πρότυπον τοῦτο, εἰμὴ ἡ γνωστὴ ὡραία γυναικεία κεφαλὴ ἐκ παρίου μαρμάρου, ἣν εὗρε, περιγράφει καὶ ἀπεικονίζει ὁ G. Mendel [1], ἀποδίδομεν δὲ καὶ ἡμεῖς ἐν πίνακι 3

ἀναγνώσεων (τό περὶ οὗ ὁ λόγος π.χ. ἀναγινώσκει «Ἀφροδίτην Ὀλυμπίαν») καὶ κακῶν πληροφοριῶν· ἀναφέρω δὲ αὐτὸ μόνον πρὸς πίστωσιν τοῦ ὅτι τὰ ὑπ' ἀριθ. 8, 9 καὶ 10 μνημεῖα εὑρέθησαν πάντως πρὸ τοῦ Αὐγούστου τοῦ 1902, ἴσως δὲ οὐχὶ πολὺ πρὸ τοῦ χρόνου ἐκείνου, διότι ὁ G. Mendel, ὅστις τότε εἰργάζετο ἐν Τεγέᾳ, θὰ εὕρισκε καὶ θὰ ἐδημοσίευεν αὐτά, ἂν ὑπῆρχον ἐκεῖ πολὺ πρὸ τοῦ 1902.

[1] Ἐν Bulletin de Correspondance Hellénique XXV, 1901 σελ. 260-261 πίν. IV καὶ V. Πρβλ. A. de Ridder ἐν Revue des études gr. XVII, 1904 σελ. 90 κέ. καὶ Journ. of Hell. Stud. XXI, 1901 σελ. 348 (R. S. Bosanquet). — Μεταδίδομεν ἐνταῦθα συντόμως περιγραφὴν τῆς κεφαλῆς ταύτης εἰς σημεῖα χρησιμώτατα διὰ τὴν περαιτέρω μελέτην καὶ κατάταξιν αὐτῆς, (βλ. τὸν ἐν τέλει 3ον πίνακα), ὡς καὶ καταμετρήσεις τινὰς πρὸς παραβολὴν αὐτῆς πρὸς ἄλλα συγγενῆ κατὰ το ὕφος μνημεῖα. Ἡ τομὴ τοῦ λαιμοῦ φαίνεται ὅτι νεωστὶ συνέβη, διότι τὸ μάρμαρον δεικνύεται ἐκεῖ πολλαχοῦ καινουργές. Ἡ κόμμωσις εἶναι ἐντελῶς ἰδιάζουσα εἰς τὴν Ἑλληνικὴν Πλαστικήν, μετ' ἐπιμελείας ἐκτάκτου, λεπτότητος καὶ φιλαρεσκείας ἐκτελεσθεῖσα: διότι ἡ κόμη χωριζομένη ἐν μέσῳ ὑπὲρ τὸ μέτωπον βαίνει ἑκατέρωθεν εἰς ἀβαθεῖς πλοκαμίσκους αὐλακοειδεῖς, συναγομένη ἐλαφρῶς ἐκ τῶν πλαγίων, ἵνα ἀφήσῃ ἐλεύθερα τὰ ὦτα, αἰρομένη δ' ἐπίσης καὶ ὑπὲρ τὸν τράχηλον ἐπὶ τὸ αὐτό. Οὕτως ἡ ὅλη κόμη κτενισθεῖσα ἐπιμελῶς διενεμήθη εἰς τρεῖς μεγάλους πλοκάμους, ὧν δύο μὲν σχηματίζει ἡ ὑπὲρ τὸ πρόσωπον, τρίτον δὲ ἡ ὄπισθεν αἰρομένη ὑπὲρ τὸν τράχηλον· οἱ τρεῖς οὗτοι πλόκαμοι συναχθέντες ἐπὶ τὸ αὐτὸ ὀλίγον κατωτέρω τῆς κορυφῆς τῆς κεφαλῆς, δένονται ἅπαξ εἰς κόμβον καὶ ἀφίνονται νὰ διαχυθῶσι κομψότατα περὶ τὴν κορυφὴν βραχέως, σχηματίζοντες εἰς πέντε ἄκρα συνεστραμμένων πλοκαμίσκων πλατὺν καὶ κυκλοτερῆ ὄγκον. Ὅπως οὕτως εἶναι περίπλοκος ἡ διάταξις τῆς κόμης, ὁμοίως ἡ τῆς ταινίας, ἐχούσης πλάτος 0.014· διότι αὕτη περιβάλλει λοξῶς δὶς τὴν κεφαλήν, ἵνα συγκρατήσῃ τὴν κόμην, πρῶ-

ὑπὸ ἓξ ὄψεις, πρὸς ἣν ἡ ὁμοιότης τῆς κεφαλῆς τοῦ μικροῦ τούτου ἑρμοῦ θὰ διεκρίνετο κάλλιον, ἂν ἡ φωτογραφία αὐτοῦ ἦτο ἐπιτυχεστέρα. Ἀλλ' ἐξ ἄλλων σπουδαιοτέρων λόγων (βλ. κατωτέρω ἐνταῦθα ἀριθμ. 9) συνήγαγον τὸ συμπέρασμα ὅτι ἡ ὡραία ἐκείνη κεφαλὴ προέρχεται ἐξ ἀγάλματος *Ἀφροδίτης*. Οἱ λόγοι δὲ οὗτοι εἶναι ἐν ὀλίγοις οἱ ἑξῆς: πρῶτον πάντως δὲν παρίσταται δι' αὐτῆς ἡ *Ἀταλάντη* τοῦ ἀνατολικοῦ ἀετώματος τοῦ ναοῦ τῆς Ἀλέας Ἀθηνᾶς [1], ὡς ἐπίστευσεν ὁ A. Furtwängler καὶ κατ' αὐτὸν ὁ L. Curtius [2]· διότι οὔτε ἡ ἠρεμία τῆς ἐκφράσεως ἐπιτρέπει νὰ δεχθῶμεν ὅτι ἦτο δυνατὸν νὰ ἥρμοζεν εἰς τὴν μαχομένην Ἀταλάντην, οὐδὲ προσαρμόζεται ὁ λαιμὸς τῆς κεφαλῆς πρὸς τὸν τοῦ περισωθέντος κορμοῦ τῆς Ἀταλάντης, ὡς ἐγὼ αὐτὸς συνήγαγον δι' ἐπανειλημμένων ἀποπειρῶν [3]. Ἔπειτα εὗρον ἐντὸς τῶν παρερριμμένων συντριμμάτων τοῦ Μουσείου Πιαλῆ δεξιὰν ἄκραν χεῖρα ὡραιοτάτην καὶ δεξιὸν ἄκρον πόδα, ἐκ γυναικείου ἀγάλματος προερχόμενα, τῶν αὐτῶν διαστάσεων καὶ τῆς ἐργασίας τῆς ὡραίας ἐκείνης κεφαλῆς καὶ ἐκ τοῦ αὐτοῦ μαρμάρου [4]. Ἐξ ἄλλου

τον μὲν τὴν ὑπὲρ τὸν τράχηλον ἀρθεῖσαν, ἔπειτα δὲ τὴν ἐκ τῶν ἔμπροσθεν τῶν δύο πλοκάμων συναχθεῖσαν παρὰ τὴν κορυφήν. Τὰ χείλη διΐστανται ἐλαφρῶς, ἐπιχαρίτως καὶ φυσικῶς τοσοῦτον μόνον, ὥστε νὰ διακρίνηται ἡ ἄνω σειρὰ τῶν ὀδόντων. — Ἀποστάσεις: ἀπὸ τοῦ ὑψίστου ἄκρου τοῦ μετώπου μέχρι τοῦ ἄκρου τῆς ῥινὸς 0.118· ἀπὸ τῆς βάσεως αὐτῆς μέχρι τοῦ ἄκρου πώγωνος 0.055· ὀφθαλμῶν ἔσω 0.032, ἔξω 0.096· ἀπὸ μέσου ἄνω χείλους εἰς κόγχην ὤτων, δεξιὰ μὲν 0.122, ἀριστερὰ δὲ 0.115. Μῆκος στόματος 0.043, ἀριστεροῦ ὀφθαλμοῦ 0.039, δεξιοῦ 0.034.

[1] Παυσ. VIII 45,6.

[2] Ἐν Jahrbuch des deutsch. archäol. Instit. XIX, 1904 σελ. 78 κέ. (L. Curtius).

[3] Ὁ A. Furtwängler παρὰ L. Curtius ἔ. ἀ. σελ. 79 σημ. 76 λέγει ὅτι προσαρμόζεται· κατεσκευάσθησαν δὲ καὶ εἰκόνες τοῦ κορμοῦ τῆς Ἀταλάντης μετὰ τῆς κεφαλῆς ταύτης, περὶ ὧν βλ. Journal of Hellen. Stud. XXV, 1905 σελ. LXV ἀριθ. 6328 καὶ 6330.

[4] Ἡ χεὶρ ἐλαφρῶς καμπτομένη κρατεῖ ἠπίως καὶ ἐπιχαρίτως τμῆμα τοῦ ἱματίου μεταξὺ τῶν τεσσάρων δακτύλων καὶ τοῦ ἀντίχειρος ἐπικειμένου. Τὰ δύο ταῦτα τμήματα, ὡς καὶ τρίτον, ὅπερ φαίνεται ὡς ἐκ δακτύλων προερχόμενον, ἀλλ' εἶναι δυσδιάγνωστον (ἀπεικονίζεται τοῦτο ἐν τῷ 3ῳ ἐπίσης πίνακι ἐγγὺς τῶν δύο ἄνω ὄψεων τῆς κεφαλῆς), εὑρέθησαν ἐν ταῖς ἀνασκαφαῖς τῆς Γαλλικῆς Σχολῆς. Ζητήσας τὴν ἄδειαν τῆς δημοσιεύσεως τῶν τμημάτων παρὰ τοῦ Διευθυντοῦ τῆς Σχολῆς κ. M. Holleaux καὶ παρὰ τοῦ κ. G. Mendel, ἔλαβον αὐτήν, λίαν προθύμως καὶ εὐγενῶς παραχωρηθεῖσαν· διὸ ἐκφράζω καὶ ἐνταῦθα τὰς πρὸς τὴν Γαλλικὴν Σχολὴν εὐχαριστίας μου. — Περίμετρος τοῦ καρποῦ τῆς χειρὸς 0.198· μῆκος τοῦ ἀντίχειρος ἀπὸ τῆς βάσεως αὐτοῦ 0.123· μῆκος τῶν ἄλλων δακτύλων, ἂν ἦσαν τεταμένοι, ἀπὸ τοῦ ὀστοῦ τῆς πρώτης φάλαγγος: τοῦ δείκτου 0.114, τοῦ μέσου 0.118· ὁ μικρὸς δάκτυλος καὶ ὁ παράμεσος ἀπεκόπησαν εἰς τὰ ἄκρα. Ἡ παραβολὴ τῶν διαστάσεων τῆς χειρὸς (καὶ τοῦ ποδὸς) ἐν σχέσει

ὑπάρχουσι καὶ πολλὰ ἀναθηματικὰ μνημεῖα ἐν Τεγέᾳ, ἐμφαίνοντα μίμησιν τῆς ὡραίας κεφαλῆς, ὅπερ δηλοῖ ὅτι ἦτο ἄγαλμα λατρείας. Τελευταῖον δὲ δυνάμεθα νὰ προσθέσωμεν τὰ ὑπὸ G. Mendel ἤδη εἰρημένα [1] πρὸς ἀπόδειξιν τοῦ ὅτι οὐδὲ *Ὑγίεια* παρίσταται διὰ τῆς κεφαλῆς ἐκείνης. Περὶ τούτων ἐλπίζω νὰ γράψω ἐκτενέστερον μετά τινα χρόνον.

Ὀλυμπία δὲ **Ἀφροδίτη**, εἰς ἣν δίδεται τὸ μικρὸν τοῦτο ἀνάθημα, δὲν ἀναφέρεται ἐν Τεγέᾳ· ὁ Παυσανίας [2] ἀπαριθμεῖ δύο ναοὺς Ἀφροδίτης ἐν τῇ πόλει ταύτῃ, ἕνα μὲν ἐν τῇ ἀγορᾷ, ἥτις ἔκειτο πιθανώτατα μεταξὺ τοῦ ναοῦ τῆς Ἀλέας Ἀθηνᾶς καὶ τῆς νῦν ἐκκλησίας τῆς Παλαιᾶς Ἐπισκοπῆς [3], ἐκεῖ που ἄρα, ἔνθα λέγεται ὅτι εὑρέθη ὁ ἑρμῆς οὗτος καὶ οἱ κατωτέρω ὑπ᾽ ἀριθ. 9 καὶ 10, καὶ ἕτερον, ἄγνωστον μὲν ποῦ ἀκριβῶς κείμενον, ἀλλὰ πιθανῶς ἐκτὸς τῶν τειχῶν τῆς Τεγέας [4]. Καὶ ἐν μὲν τῷ ναῷ τῆς πρώτης ἀναφέρει «*ἄγαλμα λίθου*» τῆς Ἀφροδίτης, ἐν δὲ τῷ δευτέρῳ δὲν λέγεται μὲν διαρρήδην, ἂν ὑπῆρχεν ἄγαλμα, φαίνεται ὅμως, ὡς συμπεραίνομεν ἐκ τῆς συνηθείας, καθ᾽ ἣν ἐκφράζεται ὁ Παυσανίας περὶ τῶν τοιούτων [1], ὅτι καὶ ἐν ἐκείνῳ ὑπῆρχεν ἄγαλμα, πιθανῶς ξόανον παλαιόν, ἀφ᾽ οὗ ἡ ἵδρυσις αὐτοῦ ἀνεφέρετο εἰς τὴν Λαοδίκην.

Ἀλλ᾽ οὐδετέρα τῶν Ἀφροδιτῶν τούτων ἐκαλεῖτο Ὀλυμπία· διότι τῆς μὲν πρώτης ἐπώνυμον ἀναγράφει ὁ περιηγητὴς τὸ «*ἡ ἐν πλινθίῳ*», τῆς δὲ δευτέρας τὸ «*Παφία*». Καὶ τὸ μὲν δεύτερον εἶναι εὐνόητον καὶ ἑρμηνεύεται καλῶς ὑπὸ τοῦ Παυσανίου [2]· ἀλλὰ τὸ πρῶτον παραμένει δυσνόητον, ἴσως δὲ καὶ αὐτὸς ὁ περιηγητὴς δὲν ἠδύνατο νὰ κατανοήσῃ αὐτό, καὶ διὰ τοῦτο προέταξεν, ἐν εἴδει ἑρμηνείας, τὰ περὶ τοῦ σχήματος τῆς Τεγεατῶν ἀγορᾶς «μάλιστα ἐοικυίας *πλίνθῳ*», ἵνα δικαιολογήσῃ τὴν εὐθὺς κατωτέρω ἐπιφερομένην ἐπίκλησιν τῆς Ἀφροδίτης «*καλουμένης ἐν πλινθίῳ*». Ἐννοεῖται ὅμως ὅτι δι᾽ ἄλλον τινὰ λόγον ὠνομάζετο ἐκεῖ οὕτως ἡ Ἀφροδίτη, οὐχὶ βεβαίως ἕνεκα τοῦ σχήματος τῆς ἀγορᾶς. Ἂν ὑπῆρχον καὶ ἄλλοι ναοὶ ἢ ἱερὰ τῆς Ἀφροδίτης ἐν Τεγέᾳ, ἅτινα ὁ περιηγητὴς δὲν ἐθεώρησεν «ἀξιόλογα (πρβλ. τὰ ὑπὸ τοῦ ἰδίου περὶ τῆς συγγραφῆς αὑτοῦ λεγόμενα ἐν III 11, 1)», ἀγνοοῦμεν· θεωροῦμεν ὅμως ἀπίθανον, ἐνταῦθα διὰ τὰ περὶ τῆς Ἀφροδίτης ἐν Τεγέᾳ τοὐλάχιστον

πρός τὰς τῆς κεφαλῆς καὶ τῶν αὐτῶν πρός ἄλλα ἔργα τῆς Δ´ π. Χ. ἑκατονταετηρίδος, βεβαιοῖ ὅτι ἀνήκουσιν εἰς τὸ αὐτὸ ἔργον. Ὁ δὲ ἄκρος πούς εἶναι ἀποκεκομμένος ὀλίγον ὑπὲρ τὸν ταρσὸν ἄνω καὶ ἀπὸ τοῦ ἄκρου τοῦ κτενὸς ἐμπρός· ὑπὸ τὸ πέλμα ἐσώθη μέρος πλινθοειδοῦς σφηνώσεως, ὅπερ βεβαίως πρέπει νὰ θεωρήσωμεν ὡς ὑπόλοιπον αὐτῆς τῆς πλίνθου. Σωθὲν μῆκος 0.16· μῆκος τῶν διαμέτρων τῆς τομῆς τοῦ ταρσοῦ, τῆς μεγίστης 0.099, τῆς ἐλαχίστης (ἀπὸ ἀστραγάλου εἰς ἀστράγαλον) 0.07. Τὸ τρυφερὸν καὶ εὐγενὲς τῆς χειρός, τὸ εὔτορνον καὶ μεμηκυσμένον τοῦ ποδὸς εἶναι θαυμασίας τέχνης καὶ ὡραιότητος, μόνον δὲ εἰς τὴν ὡραίαν ἐκείνην κεφαλὴν εὑρίσκομεν τὸ ἀντίστοιχον τοιαύτης ἐργασίας.

[1] Ἔ. ἀ. σελ. 261 ὅτι ὁ Παυσαν. VIII 47, 1 ἀναφέρει περὶ τῆς Ὑγιείας τοῦ Σκόπα ἐν Τεγέᾳ καὶ ἐν τῷ ναῷ τῆς Ἀλέας Ἀθηνᾶς ὅτι «τῇ μὲν Ἀσκληπιός, τῇ δὲ Ὑγίεια παρεστῶσά ἐστι ***λίθου τοῦ Πεντελησίου***, Σκόπα δὲ ἔργα Παρίου». Ἂν ὁ περιηγητὴς ἐπλανήθη εἰς τὴν ἀναφορὰν τοῦ μαρμάρου, ἀγνοοῦμεν· δὲν νομίζομεν ὅμως τοῦτο πιθανόν, διότι δὲν ὑπῆρχεν ἀνάγκη νὰ ὁρίσῃ τὸν λίθον, ἂν δὲν ἦτο βέβαιος περὶ αὐτοῦ.

[2] VIII 48, 1 «τῆς ἀγορᾶς δὲ μάλιστα ἐοικυίας πλίνθῳ κατὰ τὸ σχῆμα, ***Ἀφροδίτης ἐστὶν ἐν αὐτῇ ναὸς καλουμένης ἐν πλινθίῳ καὶ ἄγαλμα λίθου***» καὶ 53, 7 «ἔστι δὲ Δήμητρος ἐν Τεγέᾳ καὶ Κόρης ναός, ἃς ἐπονομάζουσι Καρποφόρους, πλησίον δὲ ***Ἀφροδίτης καλουμένης Παφίας· ἱδρύσατο αὐτὴν Λαοδίκη***, γεγονυῖα μέν, ὡς καὶ πρότερον (VIII 5,3) ἐδήλωσα ἀπὸ Ἀγαπήνορος ὃς ἐς Τροίαν ἡγήσατο Ἀρκάσιν, οἰκοῦσα δὲ ἐν Πάφῳ· τούτου δὲ ἐστὶν οὐ πόρρω κτλ.»

[3] Ὁ V. Bérard εὗρε τὴν Βορειανατολικὴν πλευρὰν τῆς Ἀγορᾶς πρὸς Δ. τῆς νῦν ἐκκλησίας τῆς Παλαιᾶς Ἐπισκοπῆς· Bull. de Corr. Hell. XVI, 1892 σελ. 549 καὶ XVII, 1893 σελ. 3, 4, 12, 14 καὶ 23· βλ. καὶ Frazer. Pausan. IV σελ. 435.

[4] Ὁ V. Bérard ἔ. ἀ. νομίζει ὅτι εὗρε τὸν ἕτερον ναὸν τοῦ Ἀπόλλωνος (οὐχὶ τοῦ Ἀγυιέως) καὶ τὰ ἱερὰ τοῦ Διονύσου (Παυσ. VIII 53,6-7). Ἡ τοῦ πρώτου εὕρεσις ἠδύνατο νὰ εἶναι πιθανή, διότι ἐκεῖ που ἀνεκαλύφθη ἐπιγραφὴ σχετικὴ πρὸς τὸν ναὸν καὶ τὸ ἄγαλμα τοῦ Ἀπόλλωνος (βλ. Frazer, Pausan. IV σελ. 441). Ἀλλ᾽ ὁ περιηγητὴς μετὰ τὴν ἀναφορὰν τοῦ ναοῦ τοῦ Ἀπόλλωνος Ἀγυιέως ἤλλαξε διεύθυνσιν, διότι δὲν συνδέει τὰ ἐν § 7 λεγόμενα πρὸς τὰ ἀνωτέρω· ὥστε παραμένει ἀμφίβολος ὁ ἀκριβὴς καθορισμὸς τῶν ἐν τῇ παραγράφῳ ταύτῃ ἀναφερομένων ναῶν, ἐν οἷς ὁ τῆς Ἀφροδίτης Παφίας, καὶ ἂν θεωρηθῇ βεβαία ἡ θέσις τοῦ ναοῦ τοῦ Ἀπόλλωνος Ἀγυιέως. Ἐξ ἄλλου ὁ ναὸς τῆς Δήμητρος καὶ Κόρης τίθεται ὀρθῶς πρὸς τὰ ΒΔ. εὐθὺς ὑπὸ τὸ χωρίον Ἅγιος Σώστης (Frazer, Paus. IV σελ. 440-1), «πλησίον» δὲ αὐτοῦ. ἄρα ἐκτὸς τῶν τειχῶν τῆς Τεγέας, θέτει ὁ περιηγητὴς τὸν ναὸν τῆς Ἀφροδίτης Παφίας, «τούτου δέ ἐστιν οὐ πόρρω» δύο ἱερὰ τοῦ Διονύσου καὶ βωμὸς Κόρης καὶ Ἀπόλλωνος ναὸς καὶ ἄγαλμα ἐπίχρυσον· ὥστε πάντα ταῦτα πρέπει νὰ ζητηθῶσι πρὸς τὸ Β. τμῆμα τῆς Τεγέας. ἐγγὺς τῆς σημερινῆς δημοσίας ὁδοῦ τῆς ἀγούσης ἐξ Ἁγίου Σώστη εἰς τὴν Ἐπισκοπήν, παρὰ τοὺς μεταξὺ Ἁγίου Σώστη καὶ Μερτσαούση λόφους, οὐδέποτε δὲ παρὰ τὴν ἀγοράν, ἤτοι πλησίον τῆς νῦν ἐκκλησίας τῆς Ἐπισκοπῆς. Ὥστε καὶ ὁ ὑπὸ V. Bérard εὑρεθεὶς βωμὸς μετ᾽ ἐπιγραφῆς ἢ ἀνήκει τῷ ναῷ τοῦ Ἀγυιέως Ἀπόλλωνος, ἢ μετεκομίσθη ἐκ τοῦ ἑτέρου ναοῦ τοῦ θεοῦ, τοῦ ἔχοντος τὸ ἐπίχρυσον ἄγαλμα, εἰς χρόνους μεταγενεστέρους, ὅπερ πιθανώτερον.

[1] Ἐκ τοῦ «ἱδρύσατο ***αὐτὴν***» δυνάμεθα νὰ ἐξαγάγωμεν «***τὸ ἄγαλμα αὐτῆς***»· πρβλ. ὅμοια ἐν I 3,5· 14,6· 18,1· 42,5· 53,6 «Τύχης ἐστὶν ἱερόν, Πραξιτέλους καὶ ***αὕτη*** τέχνη». II 7,5· 19,8· III 12,8 26,7. IV 23.10· «ἱερὸν . . . Δήμητρος· ***αὕτη*** μὲν καὶ ἡ παῖς ἑστᾶσι»· VIII 6,5 «Ἑστία . . περιφερὲς σχῆμα ἔχουσα»· IX 22,1.

[2] Πρβλ. VIII 5,2-3· διεδόθη δηλ. ἐκ Κύπρου ἡ λατρεία τῆς Παφίας Ἀφροδίτης· βλ. καὶ τὰ ὑπὸ Παυσανίου ἐν I 14, 7 λεγόμενα καὶ Frazer, Pausan. II σελ. 128 κέ. περὶ τῆς λατρείας τῆς Ἀφροδίτης καὶ τῆς διαδόσεως αὐτῆς.

λεγόμενα, νὰ καταφύγωμεν εἰς τὴν μηδὲν ἑρμηνεύουσαν ὑπόθεσιν ταύτην.

Δυνάμεθα ἆρα νὰ ταυτίσωμεν τὴν ἑτέραν τῶν Ἀφροδιτῶν τούτων τῇ τῆς ἐπιγραφῆς τοῦ ἑρμοῦ; δύο λόγοι ἄξιοι προσοχῆς ἐπιτρέπουσι τοῦτο. Διότι ἐν τῇ κατωτέρω ὑπ' ἀριθμ. 9 δημοσιευομένῃ ἐπιγραφῇ δὲν κατονομάζεται, ὡς ἐν τῇ προηγουμένῃ, ἡ Ἀφροδίτη, ὅπερ ἴσως εἶναι ἀπόδειξις τοῦ ὅτι ἐλατρεύετο μὲν ὡς Ὀλυμπία, ἀλλ' οὐχὶ διαρρήδην ὑπὸ τὴν ἐπίκλησιν ταύτην, ἐπικρατούσης τῆς ἑτέρας ἐπωνυμίας «ἐν πλινθίῳ» (ἢ «Παφίας»). Ἔπειτα θὰ ἐμνημόνευεν ὁ Παυσανίας, ἂν ἡ θεὰ εἶχεν ἐκεῖ τὴν ἐπίκλησιν ταύτην διαρρήδην, ὡς πράττει ἀλλαχοῦ [1]. Οὕτως ὁ ταυτισμὸς δύναται νὰ στηριχθῇ· ἐν τοιαύτῃ περιπτώσει, εἰκάζομεν ὅτι ἡ «ἐν πλινθίῳ» θὰ ἐλατρεύετο ὡς Ὀλυμπία, τὸ δὲ ἐν τῷ ναῷ αὐτῆς «ἄγαλμα λίθου» ἴσως εἶναι αὐτό, οὗτινος ἐσώθη ἡ ὡραία ἐκείνη κεφαλὴ καὶ ἡ ἄκρα χεὶρ καὶ ὁ πούς [2]. Τὸ συμπέρασμα τοῦτο δὲν δύναται βεβαίως νὰ θεωρηθῇ ἀσφαλές, ἐφ' ὅσον ἄλλα εὑρήματα δὲν διαλευκαίνουσι τὸ ζήτημα τοῦτο.

Ἡ ἐκ τῆς ἐπιγραφῆς τοῦ ἑρμοῦ ἔλλειψις τοῦ ὀνόματος τῆς ἀναθείσης δὲν εἶναί τι σπάνιον· διότι καὶ ἐν ταῖς Τεγεατικαῖς ἐπιγραφαῖς, καὶ δὴ ἐν ταῖς ἀρχαιοτέραις, ὑπάρχουσιν οὐκ ὀλίγα παραδείγματα, καθ' ἃ τὸ μὲν ὄνομα τοῦ θεοῦ κεῖται κατὰ γενικήν, τὸ δὲ τοῦ ἀναθέντος παραλείπεται [3].

[1] Π. χ. ἐν III 12.11 «πρὸς δὲ τῇ Σκιάδι οἰκοδόμημά ἐστι περιφερές, ἐν δὲ αὐτῷ *Διὸς καὶ Ἀφροδίτης ἀγάλματα ἐπίκλησιν Ὀλυμπίων*»· πρβλ. I 18.7 «τέμενος *Γῆς ἐπίκλησιν Ὀλυμπίας*» καὶ VI 20, 2 «τὴν μὲν δὴ *Εἰλείθυιαν ἐπονομάζοντες Ὀλυμπίαν* κτλ.». Ἂν λοιπὸν καὶ ἐν Τεγέᾳ ἦτο σταθερὰ καὶ ἡ ἐπίκλησις ὡς «*Ὀλυμπίας*» τῆς Ἀφροδίτης, θὰ ἐμνημονεύετο. Ἐν Ἀθήναις ἐπὶ παραδείγματι (I 19, 2) ἡ Ἀφροδίτη ἐκαλεῖτο μὲν «ἡ ἐν Κήποις» ἐκ τοῦ τόπου, ἐκαλεῖτο δὲ ἐν ἀρχαίῳ ἐπιγράμματι ἐπὶ παρακειμένου ἀγάλματος αὐτῆς ἐν σχήματι ἑρμοῦ «*Οὐρανία*», ἐν ᾧ τὸ νεώτερον ἄγαλμα τοῦ Ἀλκαμένους ἐπωνομάζετο οὐχὶ ὡς τὸ παλαιὸν τῆς Οὐρανίας, ἀλλὰ τῆς ἐν Κήποις Ἀφροδίτης. Τὴν πρὸς ταῦτα ἀναλογίαν τῆς Ἀφροδίτης «ἐν πλινθίῳ» καὶ τῆς Ἀφροδίτης «Ὀλυμπίας» ἐν Τεγέᾳ βλέπει τις ἐμφανέστατα.

[2] Τὸ ὅτι εὑρέθη ἐγγὺς τοῦ ναοῦ τῆς Ἀλέας Ἀθηνᾶς, οὐδὲν ἀποδεικνύει ἐναντίον τῆς γνώμης ταύτης, διότι ἐν τῇ κατοικηθείσῃ κατὰ τοὺς μέσους αἰῶνας Τεγέᾳ ἐγένοντο πολλαὶ μεταλλαγαὶ τῶν μνημείων πρὸς κατασκευὴν τειχῶν κττ.· ἔπειτα ὁ ναὸς τῆς «ἐν πλινθίῳ», ὡς ὑπετέθη, δὲν ἀφίσταται πολὺ ἀπὸ τοῦ ναοῦ τῆς Ἀλέας.

[3] «**Ϝασοτυόχο**» παρὰ Hoffmann ἀριθ. 26 (ἔνθα ἡ παλαιοτέρα βιβλιογραφία)· καὶ προηγεῖται μὲν τὸ «ἀνέθηκεν», ἀλλὰ τὸ ὄνομα τῆς θεότητος κεῖται πάντως κατὰ γενικήν, ὡς ἑξῆς περίπου: «(ὁ δεῖνα) ἀνέ]θηκε[ν]. Ἀ[θαναίας | **Ϝασστυόχω**». Ἀστύοχος δὲ Ἀθηνᾶ εἶναι βεβαίως ἡ ἄλλως «*Πολιᾶτις*» λεγομένη ἐν Τεγέᾳ. Παυσαν. VIII 47.5. «*Ποσοιδᾶνος· Ἑρμᾶ[νο]ς· Ἡρακλέ(ο)ς· | Χαρ(ι)τ(ων)*», ἔνθα δύναται νὰ ὑπονοῆται καὶ [τὸ «*εἰκών*», παρὰ Le Bas-Foucart

9

Ὅμοιος τῷ ἀνωτέρω ἑρμῆς μετ' ἐκείνου εὑρεθείς, κατὰ τὸν αὐτόν, ὡς λέγεται, τόπον καὶ χρόνον· ἡ ὁμοίως μακρὰ ἀντηρὶς αὐτοῦ εἶναι κάτω εἰς τὸ ἄκρον σφηνοειδής, ὀξέως διεξεσμένη, ἵνα προφανῶς ἐμπηχθῇ που τὸ ἀνάθημα.—Ὁλικὸν ὕψος 0.20, τῆς κεφαλῆς μετὰ τοῦ λαιμοῦ 0.085, τοῦ προσώπου μόνον 0.045 (εἰκὼν 1 ἀριθ. 3).

Παρίσταται ἐπίσης γυνή, ἡ θεὰ αὐτὴ μᾶλλον ἢ ἡ ἀναθεῖσα θνητή, ὀγκώδους ἐξωτερικῆς ἐμφανίσεως· ἡ κόμη αὐτῆς, χωριζομένη ἐν μέσῳ ὑπὲρ τὸ μέτωπον, αἴρεται ἑκατέρωθεν καὶ βαίνει εἰς ἓξ σειράς, συναγομένας ἐπὶ τῆς κορυφῆς τῆς κεφαλῆς εἰς δύο μεγάλους πλοκάμους, καὶ δενομένη ἐκεῖ ἅπαξ εἰς κόμβον. Ἡ τοιαύτη διάθεσις τῆς κόμης, καίτοι εἶναι, ἐννοεῖται, ἐπιπολαία, ἔχει τόδε τὸ σημαντικόν, ὅτι ἐγένετο κατὰ μίμησιν τῆς κόμης τῆς ὡραίας ἐκείνης κεφαλῆς, περὶ ἧς εἴπομεν ἀνωτέρω. Ἡ ἐργασία κατὰ τὰ ἄλλα εἶναι ἄτεχνος.

Ἐπὶ τῆς ἀντηρίδος ὑπάρχει ἡ κατωτέρω ἐπιγραφή. — Τὸ ὕψος τῶν γραμμάτων αὐτῆς εἶναι 0.006-0.009, τὸ δὲ σχῆμα αὐτῶν μηνύει τὴν ἐπιγραφὴν δυναμένην νὰ ἀναχθῇ μέχρι τῶν ἀρχῶν τῆς Α'. ἢ τοῦ τέλους τῆς Β'. π. Χ. ἑκατονταετηρίδος.

ΣΑΣΤΡΑ
ΤΑΑΦΡΟ
ΔΙΤΑΙ

«*Σαστρά*
τα Ἀφρο
δίται»

Τὸ ὄνομα τῆς γυναικὸς ἐκφέρεται πιθανῶς κατὰ διαλεκτικὸν τύπον, εἶναι δὲ «Σωστράτη» καὶ ἐμφανίζεται τὸ πρῶτον ἐνταῦθα. Ὑπάρχει ὅμως τὸ ἀρσενικὸν «*Σάστρατος*» ἐπὶ ἑτέρας Τεγεατικῆς ἐπιγραφῆς [1]· τὸ δὲ ὄνομα «*Σώστρατος*» ἀπαντᾷ ἐπί-

ἔ. ἀ. ἀριθ. 335α· πρβλ. Kirchhoff Griech. Alphab. 4 σελ. 158 καὶ Collitz-Bechtel ἔ. ἀ. ἀριθμ. 1217· = Hoffmann ἀριθμ. 25. «*Ἡρακλέος*» παρὰ G. Mendel ἔ. ἀ. σελ. 268 ἀριθ. 3· «*Νυμφᾶν*» αὐτόθι σελ. 276 ἀριθ. 14· *Πανὸς | Λυκείου | προκαθη | γέτου*» αὐτόθι σελ. 276 ἀριθμ. 16.

[1] «*Ἀριστομήδης Σαστράτω*» ἐν Bull. de Corr. Hell. XXV, 1901 σελ. 269 ἀριθ. 6 (G. Mendel)· ταύτην τὴν ἐπιγραφὴν ἐξέδωκε καὶ ὁ A. Milchhöfer ἐν Athen. Mitth. IV, 1879 σελ. 138-139

σης ἐπὶ τῶν Τεγεατικῶν ἐπιγραφῶν οὐχὶ ὀλιγάκις [1]. Ἀκριβὲς ἀνάλογον τούτοις εἶναι τὸ «*Σακλῆς*», ὅπερ καὶ «*Σωκλῆς*» εὕρηται ἐν αὐταῖς [2].

Κατὰ τὸν τύπον τοῦτον τῆς ἀναθέσεως, ἤτοι κατὰ δοτικὴν τοῦ ὀνόματος τῆς θεότητος, προηγουμένου τοῦ ὀνόματος τοῦ ἀναθέντος, καὶ ἄνευ τοῦ ῥήματος «ἀνέθηκεν», ὅπερ ὑπονοεῖται, ὑπάρχουσι καὶ ἐν Τεγέᾳ ὁμοίως ἐκφερόμεναι ἐπιγραφαί [3], μάλιστα τῶν αὐτῶν καὶ νεωτέρων χρόνων, οὓς δεικνύει ἡ ἀνωτέρω ἐπιγραφὴ τοῦ ἑρμοῦ.

10

Μικρὸς τετράγωνος ἑρμῆς ἐκ λευκοῦ μαρμάρου, τῶν Δολιανῶν πιθανῶς, ὠξειδωμένος καὶ ἐφθαρμένος πολλαχοῦ, κάτω δὲ πρὸς ἀριστερὰν ἀποκεκομμένος ὀλίγον, καὶ ὄπισθεν ἀμελῶς εἰργασμένος. Λέγεται ὅτι εὑρέθη τῷ 1902 μεταξὺ τοῦ χωρίου Πιαλῆ καὶ τῆς Παλαιᾶς Ἐπισκοπῆς.—Ὕψος ὁλικὸν 0.195, τῆς κεφαλῆς μόνον 0.065 (εἰκὼν 1 ἀριθ. 1).

Παρίσταται ἀνὴρ δασὺς πωγωνοφόρος ἀγριωτέρας ὄψεως, ἕνεκα βεβαίως τῆς ἀτεχνίας τοῦ κατασκευάσαντος αὐτόν· διότι ἡ ἐργασία εἶναι πολὺ ἀγροῖκος, δεικνύει δὲ καὶ αὐτὴ καὶ τὸ σχῆμα τῶν γραμμάτων τῆς ἐπιγραφῆς ὅτι τὸ ἔργον μόλις δύναται νὰ ἀναχθῇ εἰς τοὺς ὀλίγον π. Χ. χρόνους.

Ἐπὶ τῆς ἀντηρίδος ὑπάρχει ἡ κατωτέρω ἐπιγραφή, ἀμελῶς καὶ ἐσπευσμένως κεχαραγμένη.—Ὕψος γραμμάτων 0·008-0.01.

ἀριθ. α· ἀναγινώσκει δὲ (= Collitz-Bechtel ἔ. ἀ. ἀριθμ. 1248) «*Σαστράτο*[υ».

[1] «*Ἐπὶ Σωστράτω ἱερεῖ*» παρὰ Le Bas-Foucart ἔ. ἀ. ἀριθμ. 340 b (=Michel ἀριθ. 191)· «*Σώστρατος*» παρὰ Le Bas-Foucart ἔ.ἀ. ἀριθ. 341g,=Collitz-Bechtel ἔ.ἀ. ἀριθ. 1240. «*Σωστ*[ρ]*άτου*» ἐν Bull. de Corr. Hell. XVII, 1893 σελ.11 ἀριθ.15 (V. Bérard)· *Σω*[σ]*τράτ*[ου» αὐτόθι XXV, 1901 σελ. 279 ἀριθ. 23 (G. Mendel).

[2] «*Εὐάρε*[το]*ς Σακλέος*» παρὰ Le Bas-Foucart ἔ. ἀ. ἀριθμ. 338 a· = Collitz-Bechtel ἔ. ἀ. ἀριθ. 1230 («Σ]*ακλῆς*» καὶ ἐν ἐπιγραφῇ Μαντινείας, αὐτόθι ἀριθ. 352 p στίχ. 16 = Collitz-Bechtel ἔ. ἀ. ἀριθμ. 1203· «Σ]*ω*[κ]*λέος*» ἢ «Ἐ]*πι*[κ]*λέος?*» ἐν CIG. ἀριθμ. 1513)· «Σ]*ωκλέος*» (= Collitz-Bechtel ἔ. ἀ. ἀριθ. 1247) παρὰ Milchhöfer ἔ. ἀ. σελ. 141 ἀριθμ. 1. «*Σωκλῆς*» καὶ ἐν ἐπιγραφῇ ἐξ Ὀρχομενοῦ, «Δελτίῳ Ἀρχαιολ.» IV,1888 ἀριθ.6 σελ. 163 = Revue des ét. gr. II. 1889 σελ. 193.

[3] «*Ἀντίο|χος καὶ | Δαμό|στρατος | Διῒ Πα|τρῴῳ*» ἐν Bull. de Corr. Hell. XVII,1893 σελ. 24 ἀριθ. 29 (V. Bérard)· «*Μεγισ|τὼ Ἀρτέμι Σω|τείρᾳ*» [ἐ? | *νόκια?*» ἐν Journal of Hell. Stud. XV, 1895 σελ. 91 ἀριθμ. III (W. Loring)· «*Ἐπὶ ἱερέος | Ἡρακλείδα | Κλεοπάτρα | Σεκούνδου | Πολυεύκτου—γυνὴ ἱερασα|μένα· Ἀλέᾳ | Ἀθάνᾳ καὶ | Δάματρι*» ἐν CIG. ἀριθ.701. «*Κλέον | Καλλία Διῒ | | Μιλιχ|ίωι*» (διετήρησα τὴν ὀρθογραφίαν) ἐπὶ ἑρμοῦ Διός. περὶ οὗ βλ. κατωτέρω ἐνταῦθα σελ. 44 σημ. 4.

ΑΓΑΘΟΣ
ΘΕΟΣ

«*Ἀγαθὸς*
Θεός».

Ὅτι παρίσταται αὐτὸς ὁ «Ἀγαθὸς Θεὸς» διὰ τῆς μορφῆς ταύτης, δυνάμεθα νὰ θεωρήσωμεν βέβαιον ἕνεκα τῆς ἐπιγραφῆς, ἥτις τοῦτο λέγει. Εἶναι δὲ ἄξιον σημειώσεως ὅτι ὁ Παυσανίας [1] μνημονεύει ναὸν «Ἀγαθοῦ Θεοῦ» ὀλίγον ἔξω τῶν πυλῶν πρὸς Β. τῆς Μεγαλοπόλεως, ὃν πειρᾶται νὰ ταυτίσῃ πρὸς τὸν Δία· τὸν συλλογισμὸν τοῦ περιηγητοῦ πρὸς τοιοῦτον ταυτισμὸν ὁ μὲν Frazer [2] χαρακτηρίζει ὡς παρανόησιν, ὁ δὲ Wernicke [3] ὡς σοφιστικόν.

Οὐχὶ ὀρθῶς βεβαίως ὁ Παυσανίας πειρᾶται νὰ ἀποδείξῃ τὸ «Ἀγαθὸς Θεὸς» ὡς ἐπίκλησιν τοῦ Διός· διότι ὁ πρῶτος εἶναι ἰδιαιτέρα θεότης, γνωστὴ ἄλλως ὑπὸ τὰ συχνότερα ὀνόματα «Ἀγαθὸς δαίμων, Ἀγαθοδαίμων, Bonus Eventus». Ἀλλ' ἴσως ὁ περιηγητὴς ὡρμήθη εἰς τοιοῦτον συλλογισμὸν ἐκ τῆς παραστάσεως τοῦ «Ἀγαθοῦ Θεοῦ» τῶν Ἀρκάδων πωγωνοφόρου, οἷος ἀκριβῶς ἐμφανίζεται ἐν τῷ μικρῷ τούτῳ μνημείῳ· δὲν εἶναι ἀπίθανον νὰ ὑπῆρχεν ἐν Ἀρκαδίᾳ τοπική τις ἐκδοχὴ συσχετισμοῦ τοῦ «Ἀγαθοῦ Θεοῦ» πρὸς τὸν Δία (τὸν ***Μειλίχιον*** ἰδίως;), ὡς ἐν ἄλλοις ἑλληνικοῖς τόποις ἐσχετίζετο πρὸς ἄλλους θεούς, ἢ καὶ ἐταυτίζετο πρός τινας [4], ἐκ τούτου δὲ ἠδύνατο νὰ συμπεράνῃ ὁ Παυσανίας ὅτι καὶ τῇ Λογικῇ συμφωνεῖ ὁ συσχετισμὸς ἢ ὁ ταυτισμὸς οὗτος [5].

[1] VIII 36,5 «Μεγαλοπολίταις δὲ διὰ τῶν ἐπὶ τὸ ἕλος ὀνομαζομένων πυλῶν, διὰ τούτων ὁδεύουσιν ἐς Μαίναλον παρὰ τὸν ποταμὸν τὸν Ἑλισσόντα ἔστι τῆς ὁδοῦ ἐν ἀριστερᾷ ***Ἀγαθοῦ Θεοῦ ναός***· εἰ δὲ ἀγαθῶν οἱ θεοὶ δοτῆρές εἰσιν ἀνθρώποις, Ζεὺς δὲ ὕπατος θεῶν ἐστιν, ἑπόμενος ἄν τις τῷ λόγῳ ***τὴν ἐπίκλησιν ταύτην Διὸς τεκμαίροιτο εἶναι***».

[2] Pausanias IV σελ. 363 «is (ὁ Παυσανίας) probably mistaken in identifying him (= the Good God) with Zeus».

[3] Ἐν Pauly-Wissowa, Real-Encycl. I. 746 «identificiert (ὁ Παυσανίας) ihn (τὸν Ἀγαθὸν Θεὸν) sophistisch mit Zeus».

[4] Βλ. Roscher's Lexicon I 1,98-99 καὶ Pauly-Wissowa Real-Encycl. ἔ. ἀ. — Τὴν ὑπὲρ τοῦ Παυσανίου γνώμην μου ταύτην ἐνισχύει καὶ μικρὸς ἑρμῆς Διὸς Μειλιχίου, οὗ τὴν ἐπιγραφὴν παρέθηκα ἀνωτέρω σελ. 43 σημ. 3. Ὁ ἑρμῆς οὗτος ὕψους 0.56 καὶ πλάτους 0.11 ἐκομίσθη εἰς Ἀθήνας ἐκ τῆς Ἀρκαδικῆς Τριπόλεως· δὲν κατώρθωσα νὰ ἐπανεύρω αὐτόν, ἀλλ' ἐκ τῆς περιγραφῆς τοῦ Heydemann, Bildwerke zu Athen ἀριθ. 500 (= Sybel ἀριθ. 119) συνάγεται ὅτι παρίσταται ὁμοιότατα τῷ περὶ οὗ ἐνταῦθα ὁ λόγος «Ἀγαθῷ Θεῷ».

[5] Σημειωτέον ὅτι καὶ ἐπὶ τῶν Τεγεατικῶν ψηφισμάτων γράφεται

Παρίσταται δὲ ὁ Ἀγαθοδαίμων συνηθέστερον μὲν νεανικός, καὶ τοιαύτην βεβαίως μορφὴν ἔδωκεν αὐτῷ ὁ Εὐφράνωρ καὶ ὁ Πραξιτέλης ἐν ἀναφερομένοις ἔργοις αὐτῶν ὑπὸ τῶν ἀρχαίων [1]· εὕρηται δὲ καὶ πωγωνοφόρος παριστάμενος ἔν τισιν ἄλλοις μνημείοις [2].

Πρὸς τούτοις ἐνέχει καὶ ἑτέραν σπουδαιότητα τὸ μικρὸν τοῦτο μνημεῖον τῆς Τεγέας ἐκτὸς τοῦ ὅτι εἶναι μοναδικὸν ὡς ἑρμῆς τοῦ Ἀγαθοδαίμονος· διότι συμβάλλεται εἰς τὴν λύσιν τοῦ προβλήματος, ὅτι δῆλ. αἱ εἰκόνες αἱ φέρουσαι κατ' ὀνομαστικὴν τὸ ὄνομα τοῦ θεοῦ, εἰς ὃν ἀνατίθενται, παριστῶσιν, ὅταν εἶναι μορφαὶ ἢ βαίτυλοι, αὐτὴν τὴν θεότητα, ὑπονοουμένου τοῦ «εἰμί». Οὕτω λοιπὸν δέον νὰ ἑρμηνεύσωμεν τὸ ἐν Σπάρτῃ ἀγαλμάτιον, φέρον τὴν ἐπιγραφὴν «*Δεύς*» [3], ὡς παριστῶν αὐτὸν τὸν Δία, οὕτω τὸ ἐξ Ἀρκαδίας ἀρχαϊκὸν ἄγαλμα καθημένης θεᾶς, τῆς Ἀρτέμιδος Ἡγεμόνης βεβαίως, μετὰ τῆς ἐπιγραφῆς «*Ἀγεμώ*» [4], καὶ οὕτω τὸν βαίτυλον ἐκ Μαντινείας ἐν μορφῇ μετὰ πυραμιδοειδοῦς κεφαλῆς, ἐφ' οὗ ἡ ἐπιγραφὴ «*Ἀθαναία*» [5]. Καὶ ὅπου δ' ἀλλαχοῦ ἀναφέρονται ἢ ὑπάρχουσιν ἐπιγραφαὶ κατ' ὀνομαστικὴν τοῦ ὀνόματος τοῦ θεοῦ ἐπὶ ἀνδριάντων, ὁμοιωμάτων ἢ βαιτύλων [6], δυνάμεθα μετὰ πολλῆς

«Θεός» οὐχὶ «Θεοὶ» π.χ. παρὰ Le Bas-Foucart ἔ. ἀ. ἀριθ. 340b (= Michel ἀριθ. 191) «*Θεός*». Αὐτόθι ἀριθ. 340a (= Michel ἀριθ. 193) «*Θεός· Τύχη*»· τοῦτο εἶναι ψήφισμα τῆς βουλῆς τῶν Ἀρκάδων. Παρὰ H. Sauppe (βλ. κατωτέρω τὰ εἰς ἀριθ. 14) = Michel ἀριθ. 189 «Θ]*εός· Τύχη*». Εὕρηται ἅπαξ ἐπὶ στήλης μετ' ἀετώματος «*Ἀγαθὰ Τύχα*» παρὰ G. Mendel ἐν Bull. de Corr. Hell. XXV, 1901 σελ. 266.

[1] Plinius, Nat. Hist 34.77 καὶ 36,23.

[2] Ἐπὶ ἀναγλύφου τῆς Ἀκροπόλεως μετ' ἐπιγραφῆς «*Ἀγαθὸς Δα[ίμω]ν*» Schöne, Griech. Reliefs ἀριθμ. 109 = Sybel ἀριθμ. 6740, καὶ ἐπὶ ἀναγλύφου ἐν τῷ Μουσείῳ Βερολίνου, Beschreibung der Antiken Skulpturen in Berlin σελ. 251 ἀριθμ. 679 = A. Furtwängler, Samml. Sabouroff πίν. XXVII.

[3] Collitz-Meister ἔ. ἀ. ἀριθ. 4417 = Athen. Mitth II. 1877 σελ. 298-299 ἀριθ. 3 (ἔνθα ἐσφαλμένως ἀναγινώσκεται «Ἀϊ]*δεύς*»).

[4] Athen. Mitth IV, 1879 σελ. 131 (A. Milchhöfer). Νῦν εὕρηται ἐν Ἐθνικῷ Μουσείῳ Ἀθηνῶν: Π. Καββαδία, *Γλυπτὰ* ἀριθ. 6 = Sybel 22, Le Bas-Foucart ἔ. ἀ. ἀριθμ. 334 a. Περὶ τῆς Ἀρτέμιδος Ἡγεμόνης ἐν Ἀρκαδίᾳ πρβλ. Παυσαν. VIII 37,1 (ἐν Λυκοσούρᾳ)· 47,6 (ἐν Τεγέᾳ). βλ. καὶ III 44,6 (ἐν Σπάρτῃ) κτλ.

[5] Παρὰ Le Bas-Foucart ἔ.ἀ. ἀριθ. 352 d. Ὀρθῶς, νομίζω, δέχεται ὁ Foucart (καὶ ὁ Collitz-Bechtel ἔ.ἀ. ἀριθ. 1202 «Darstellung der Athene») ὅτι παρίσταται αὐτὴ ἡ Ἀθηνᾶ, οὐχὶ δὲ ὀρθῶς ὁ A. Furtwängler ἐν Athen. Mitth. VII, 1882 σελ. 169 σημ. 2 ἀπορρίπτει τὴν γνώμην ταύτην.

[6] Παρὰ Παυσανίᾳ ἐπὶ παραδείγματι ἀναφέρονται τοιαῦτα «βαιτυλικὰ» ὁμοιώματα καὶ κατονομάζονται ὑπ' αὐτοῦ ὡς παριστῶντα τοὺς θεοὺς αὐτούς· δὲν λέγει ὅμως διαρρήδην ὁ περιηγητής, ἂν ἔφερον ἐπιγραφάς, ἐξ ὧν ἤντλησε τὰ περὶ τούτων: II 9,6 (Ζεὺς Μειλίχιος εἰκασμένος

πιθανότητος νὰ ὑπολαμβάνωμεν ὅτι δηλοῦνται ὑπὸ τῶν ἀρχαίων αὐταὶ αἱ ἐπιγραφόμεναι ἐπ' αὐτῶν θεότητες. Ἡ τοιαύτη χρῆσις φαίνεται ὅτι ἐπεξετάθη κατὰ συνήθειαν καὶ ἐπὶ παντὸς εἴδους ἀνάθημα, καὶ ἐγράφετο ἐπ' αὐτοῦ κατ' ὀνομαστικὴν τὸ ὄνομα τοῦ θεοῦ, εἰς ὃν ἐδίδετο αὐτό, χωρὶς βεβαίως νὰ ὑπονοῆται δι' αὐτοῦ ἡ θεότης αὐτή [1].

Εἶναι ἄξιον σημειώσεως ὅτι ἐκτὸς τῶν ἀνωτέρω καταγραφέντων τριῶν ἑρμῶν εὑρέθησαν καὶ ἄλλοι ἐν Τεγέᾳ, ὡς καὶ ἀλλαχοῦ τῆς Ἀρκαδίας, πολλοί, βεβαιοῦντες τὸ ὑπὸ Παυσανίου ἐν τοῖς περὶ Τεγέας ἀκριβῶς λεγόμενον [2], ὅτι «*περισσῶς γὰρ δή τι τῷ σχήματι τούτῳ* (δῆλ. *τῷ τετραγώνῳ*) *φαίνονταί μοι χαίρειν οἱ Ἀρκάδες*». Ἐνταῦθα θεωροῦμεν λίαν διδακτικὸν νὰ ἀναφέρωμεν πάντας τοὺς ἐν Τεγέᾳ εὑρεθέντας ἑρμᾶς γυναικῶν, ὡς σπανιωτέρους καὶ ὡς δυναμένους νὰ χρησιμεύσωσι πρὸς περαιτέρω ἑρμηνείαν καὶ ἄλλων ζητημάτων καὶ τῶν ἐνταῦθα ἀνωτέρω ἐν ἀριθμ. 8 εἰρημένων.

Ἐκτὸς δῆλ. τῶν δύο περιγραφέντων ἑρμῶν Ἀφροδίτης, δυνάμεθα ἴσως νὰ ἀναγάγωμεν εἰς αὐτὴν καὶ τρίτον, ὃν δυστυχῶς δὲν ἐπανεῦρον, περὶ οὗ ὁ Foucart [3] λέγει τὰ ἑξῆς σπουδαιότατα: «cette dédicace est gravé sur un *hermès à tête de femme* très-bien conservé» [4]. Ἕτερον ἑρμῆν γυναικός, ἄγνωστον ἐπίσης εἰς τίνα θεὰν ἀνατεθέντα, ἀναφέ-

πυραμίδι, Ἄρτεμις Πατρῴα κίονι)· III 20,9 καὶ 22,1 (λίθος ἀργὸς = Ζεὺς Καππαύτας)· πρβλ. αὐτόθι § 4 καὶ 24,5· VII 22,4 (τριάκοντα τετράγωνοι λίθοι ὡς θεοί)· IX 38,1· 24,3 (Ἡρακλῆς ὡς λίθος ἀργός)· 27,1 κτλ. Περὶ τοῦ ζητήματος τῶν «βαιτύλων» ἐν γένει βλ. E. Saglio ἐν τῷ Diction. τοῦ Daremberg-Saglio I 1 σελ. 413/4, F. Lenormant αὐτόθι σελ. 642-647, P. Paris αὐτόθ. III 1 σ. 130 κέ. καὶ Baumeister, Denkm. I σ. 673/4.

[1] Παραδείγματα τοιούτων ἀναθημάτων ἀπαριθμεῖ οὐκ ὀλίγα ὁ Κ. Ῥωμαῖος ἐν *Ἐφημ. Ἀρχαιολ.* 1904 σελ. 148.

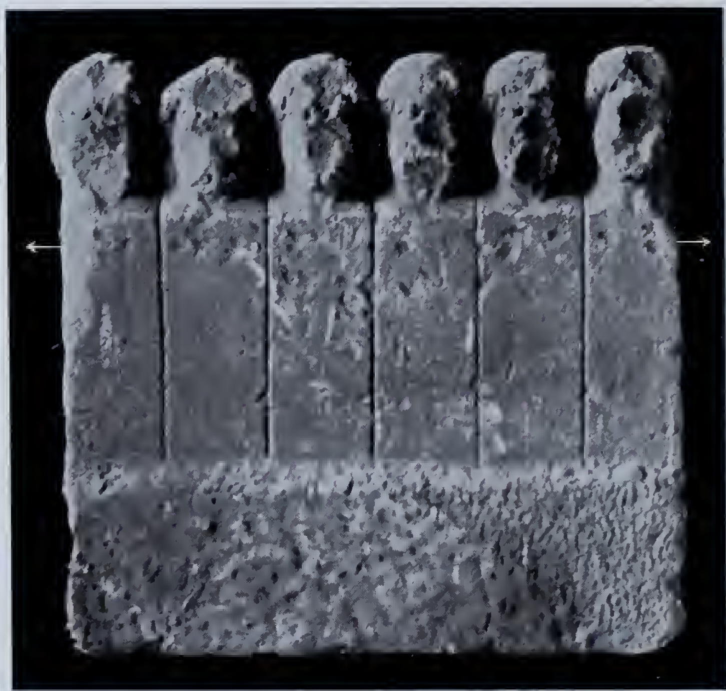
[2] VIII 48,6. Βλ. καὶ τὰ περὶ τῶν Ἀθηναίων ὑπ' αὐτοῦ ἐν I 24,3 καὶ IV 35, 3 λεγόμενα, ὅτι πρῶτοι αὐτοὶ «ἀκώλους ἑρμᾶς ⟨ἀνέθεσαν⟩».

[3] Παρὰ Le Bas ἔ. ἀ. ἀριθ. 337 d· φέρει τὴν ἐπιγραφὴν «*Ἐρεμένα ἀνέθηκε*» ἄνευ δηλώσεως τῆς θεότητος (= Collitz-Bechtel ἔ. ἀ. ἀριθ. 1227).

[4] Ὁ Foucart ἔ.ἀ. παραπέμπει εἰς ὅμοιον ἑρμῆν ἀνεπίγραφον ἀπεικονιζόμενον παρὰ Newton, Cnidus and Halicarnassos τόμ. I pl. LVIII fig. 1· ἐν τῷ Catalogue of Sculpture τοῦ Βρεττανικοῦ Μουσείου τόμ. II, τῷ περιέχοντι τὰ ἄλλοθεν καὶ ἐξ Ἁλικαρνασσοῦ, ἀναφέρεται ὑπ' ἀριθ. 1313· δὲν συμφωνῶ τῷ ἐκδότῃ A. H. Smith ὅτι «may be supposed to be a portrait of the dedicator, rather than a representation of the goddess»· παρίσταται, νομίζω, αὐτὴ ἡ θεά· ἡ κεφαλὴ ἔχει ἱκανὴν ὁμοιότητα, ἰδίως ἐν τῇ κόμῃ, πρὸς τὴν ὡραίαν Τεγεατικήν.

ρουσιν ὁ A. Milchhöfer[1] καὶ τὸν αὐτὸν ὁ G. Mendel[2]. δυστυχῶς ἀμφότεροι δὲν περιγράφουσιν αὐτόν, οὐδὲ ἐγὼ ἐπανεῦρον τὸ μνημεῖον τοῦτο. Τρίτον ἑρμῆν, Ἀρτέμιδος βεβαίως, ἀναφέρει ὁ W. Loring[3], ὃν ἐπίσης δὲν ἐπανεῦρον. Σημειωτέον ὅτι ὁ Παυσανίας ἀναφέρει ἑρμῆν Ἀρτέμιδος[4]. Πάντες οἱ ἑρμαῖ οὗτοι φέρουσιν ἐπιγραφάς, ὡς οἱ νῦν ὑπ' ἐμοῦ δημοσιευόμενοι ἀνωτέρω.

Ἐκ δὲ τῶν ἑρμῶν ἀνδρῶν κρίνομεν λίαν ἐπωφελὲς διὰ τὸ ἐν γένει ζήτημα περὶ τῶν ἑρμῶν, νὰ ἀποδώσωμεν ἐνταῦθα δι' εἰκόνος μοναδικὸν μνημεῖον τοιούτου εἴδους, πάλαι γνωστόν[1], εὑρισκόμενον σήμερον ἐν τῷ Μουσείῳ Πιαλῆ, καὶ μὴ ἀπεικονισθέν ποτε[2]. Εἶναι πλὰξ τετραγωνικὴ ἐκ μαρμάρου τῶν Δολιανῶν, ἀκεραία σῳζομένη, ἔχουσα ὕψος μὲν 0.69, πλάτος δὲ 0.70, πάχος δὲ οὐχὶ τὸ αὐτὸ πανταχοῦ· τὸ ἐλάχιστον εἶναι 0.075. Ἡ πλὰξ αὕτη ὄπισθεν εἶναι ἀνεπεξέργαστος, ὅπερ ἀποδεικνύει ὅτι προωρίσθη νὰ μὴ εἶναι ὁρατὴ ἐκεῖθεν, κάτω δὲ ἔχει διαξεσθῆ ἡ ἀντηρὶς διὰ τῆς σφύρας, ἵνα τὸ ὅλον ἐμπηχθῇ που, βεβαίως ὡς ἀνάθημα. Ἄνω φέρει ἐν ἡμιπεριφερεῖ ἀναγλύφῳ ἰσομέτρως καὶ ἐν συνεχείᾳ ἓξ

Εἰκὼν 2.

ἑρμᾶς ἀνδρὸς γενειοφόρου, ἤτοι μίαν μορφὴν ἑξάκις ἐπαναλαμβανομένην. Αἱ ἰδιαίτεραι ἀντηρίδες καὶ τῶν ἓξ τούτων συνηνωμένων ἑρμῶν διεκρίθησαν καθ' ἕκαστον διὰ καθέτου ἐπιμελοῦς γλυφῆς· τὸ ὕψος ἑκάστου ἑρμοῦ μετὰ τῆς ἀντηρίδος, τὸ αὐτὸ εἰς πάντας, εἶναι 0.47, τῆς δὲ κεφαλῆς μετὰ τοῦ λαιμοῦ, τὸ αὐτὸ ἐπίσης εἰς πάντας, εἶναι 0.175. Τὰ πρόσωπα καὶ τῶν ἓξ κατεστράφησαν ἐπίτηδες, ὑπὸ Χριστιανῶν πιθανῶς (εἰκὼν 2).

[1] Athen. Mitth. IV, 1879 σελ. 141 ἀριθ. k.

[2] Bull de Corr. Hell. XXV, 1901 σελ. 279 ἀριθ. 22· φέρει τὴν ἐπιγραφὴν «Ἀ]*ριστομ*[*α*|*χίδας* | *ἀ*]*νέθηκ*[εν»=Collitz-Bechtel, ἔ. ἀ. ἀριθ. 1228.

[3] Journal of Hell. Stud. XV, 1895 σελ. 91 ἀριθ III· τὴν ἐπ' αὐτοῦ ἐπιγραφὴν παρεθέσαμεν ἀνωτέρω σελ. 43 σημ. 3· αἱ συμπληρώσεις καὶ ἀναγνώσεις τοῦ W. Loring ἀφίνουσι πολλὰς ἔτι ἀπορίας· προβλ. Th. Reinach ἐν Rev. des ét. gr. X, 1897 σελ. 85.

[4] II 10.7 ἐν τῷ γυμνασίῳ τῆς Σικυῶνος ἐκ λευκοῦ λίθου.

[1] W. Vischer, Beiträge aus Griechenland σελ. 41 ἀριθμ. 42· βλ. Bursian, Archäol. Zeitung 1854 σελ. 479 καὶ Athen. Mitt. IV, 1879 σελ. 132 ἀριθ. 5. Ἄλλο παράδειγμα τοιούτου ἑρμοῦ δὲν γινώσκω. Ὁ ἐν Λούβρῳ τετρακέφαλος ἑρμῆς (Fröhner Notice ἀριθ. 25-28 σελ. 58-59) καὶ οἱ ὅμοιοι αὐτῷ δὲν δύνανται νὰ ληφθῶσιν ἐνταῦθα ὑπ' ὄψιν, ὡς μὴ ἀποδίδοντες ἐπ' εὐθείας τὰς κεφαλὰς πάσας, ἀλλὰ κατὰ διαφόρους διευθύνσεις· τοιοῦτος βεβαίως «ἑρμῆς τετρακέφαλος» εἶναι ὁ ἐν Παλατ. Ἀνθολ. τόμ. III cap. I ἀριθ. 235 ἀναφερόμενος, ὅμοιος δ' ὁ «τρικέφαλος» παρὰ Φωτίῳ, Συναγ. λέξ. σελ. 520 (Porson) καὶ παρ' ἄλλοις ἀρχαίοις συγγραφεῦσιν (π. χ. Εὐσταθ. 1353, 8 κλ.). Οὕτως ὁ Τεγεατικὸς παραμένει μοναδικός.

[2] Μόνον παρὰ Vischer ἔ. ἀ. πίν. V 5 ἀπεικονίζεται ἀτελέστατα, ὡς καὶ ὁ ἐκδότης ὁμολογεῖ.

Ἐπὶ τῆς πλακὸς ταύτης ἐλάχιστα ἴχνη ἐπιγραφῆς καὶ μόλις διακρίνονται σήμερον (ἐν τῇ εἰκόνι τὸ βέλος δεικνύει τὴν θέσιν τῆς ἐπιγραφῆς)· λεπτὰ ὅμως διαξέσματα εἶδον πολλαχοῦ ἐπ' αὐτῆς τοιαῦτα, ὥστε νὰ ὑποτεθῇ ὅτι ἴσως ἐπίτηδες ἐξηλείφθη ἡ ἐπιγραφή, ὡς ἐν ἄλλοις μνημείοις τῆς Τεγέας παρατηροῦνται πολλάκις ἀπεξεσμέναι ἐπίτηδες ἐπιγραφαί. Ἀλλ' ὁ W. Vischer τῷ 1855 παρετήρησεν ὅτι ὑπελείφθησαν ἐπὶ τῶν ἀντηρίδων τῶν ἑρμῶν ὀλίγον μετὰ τὸν λαιμὸν ἀρχαϊκά τινα γράμματα μονοστίχου ἐπιγραφῆς, ὡς ἑξῆς: | /// | /// | /// I | /// Θ | Ε Ο | /// ≷ |, ἐξ ὧν ἀναγινώσκει: « . . *Θεο*[ῖ]ς »· ὁ δὲ Foucart [1] συμπληροῖ τὸ αὐτὸ « πᾶσ[ι] *θεο*[ῖ]ς » », ὅπερ ὅμως δὲν συμφωνεῖ τοῖς ὑπὸ τοῦ Vischer ἐν τῷ σχεδίῳ V ἀριθμ. 5 ἀποδιδομένοις ἴχνεσιν, ἐκτὸς ἂν ἔκειτο «πᾶσ]ι[ν] *θεο*[ῖ]ς», ὁπότε ἐξ ἄλλου δὲν πληροῦνται τὰ κενὰ ὅλα. Πιθανωτέρα συμπλήρωσις κατ' αὐτὰ θὰ ἦτο « . . . . ο[ι]ς] *θεο*[ῖ]ς ». Ἐπειδὴ δὲ ἐν τοῖς ὁρίοις τῶν Τεγεατῶν ὑπῆρχον πρὸς καθορισμὸν αὐτῶν «ἑρμαῖ» [2], δύναταί τις νὰ σχετίσῃ τὸ μνημεῖον τοῦτο, ὅπερ πάντως φαίνεται ἀνάθημα, πρὸς τὰς θεότητας τῶν ὁρίων. Ὡς ἁπλῆν εἰκασίαν ἀναφέρω ὅτι ἴσως ἔκειτο ἐπὶ τοῦ μνημείου « Ὁρίο[ι]ς] *Θεο*[ῖ]ς ». Ἑρμαῖ ἐν συνόροις πόλεων ἀναφέρονται πολλάκις, π.χ. παρὰ Παυσανίᾳ [3]. Οὕτως ἡ συμπλήρωσις αὕτη ἠδύνατο νὰ ἔχῃ ἔννοιάν τινα. — Ὁ τόπος ἀκριβῶς καὶ ὁ χρόνος, καθ' ὃν εὑρέθη τὸ μνημεῖον τοῦτο, παραμένει ἄγνωστος. Ἐκ τοῦ Bursian συνάγεται ὅτι εὑρέθη πρὸ

[1] Παρὰ Le Bas ἔ. ἀ. ἀριθ. 337 f· σημειωτέον ὅτι ἐν Λυκοσούρᾳ ὑπῆρχε βωμὸς « **θεοῖς** τοῖς **πᾶσιν** κοινὸς » δι' ἐπιγραφῆς δηλούμενος· Παυσαν. VIII 37.10· τοῦτο διέφυγε τὸν Foucart· πρβλ. καὶ τὸ ἐπίγραμμα ἐπὶ λίθου ἐπιτυμβίου, ἔνθα παρίσταται ἀνὴρ γέρων, παρὰ Sybel ἀριθ. 575 «***Πᾶσι θεοῖς*** θύσας κτλ.».

[2] Παυσαν. II 38,7 «ὄρος Πάρνων, καὶ Λακεδαιμονίων ἐπ' αὐτοῦ πρὸς Ἀργείους ὅροι καὶ Τεγεάτας εἰσὶν (βλ. καὶ VIII 54.1)· ἑστήκασι δὲ ***ἐπὶ τοῖς ὅροις Ἑρμαῖ λίθου*** κτλ.» πρβλ. Πολυβ. V 92, 9. Οἱ «Ἑρμαῖ» οὗτοι ἐταυτίζοντο ὑπὸ τῶν τοπογράφων ἀρχαιολόγων πρὸς τρεῖς σωροὺς λίθων, κειμένους ἐν θέσει λεγομένῃ «'ς ***τοὺς Φονεμένους***» δυτικῶς καὶ εἰς ἀπόστασιν ἡμισείας ὥρας ἀπὸ τοῦ Ἁγίου Πέτρου, χωρίου τῆς Κυνουρίας. Τὸν πιθανόν τέως ταυτισμόν τοῦτον ἀπέδειξεν ἀναμφισβήτητον ὁ ἀρχαιολόγος Κ. Ῥωμαῖος, ὅστις, ὡς εὐηρεστήθη νά μοι ἀνακοινώσῃ προφορικῶς, ἀνέσκαψε τοὺς σωροὺς ἐκείνους πέρυσιν, εὑρὼν καὶ τάφους ἐκεῖ καὶ ἄλλα ἀρχαῖα, ἅτινα δημοσιεύει μετ' ὀλίγον.

[3] VIII 34,6· 35,2· πρβλ. 25,1 « ἀρχαῖα ἐν στήλῃ γράμματα, ὅροι Ψωφιδίοις πρὸς τὴν Θελπουσίαν χώραν ». Σημειωτέον ὅτι ἀναφέρονται « ὅριοι » θεοί, π. χ. ὁ Ἀπόλλων παρὰ Παυσαν. II 35,2· ὁ Ζεὺς παρὰ Πλάτ. Νόμ. 842 e καὶ παρ' Ἡγησίππῳ [Δημοσθένει VII 39, (86)] κ. ἀ. π.

τοῦ 1854 (πρβλ. Archäol. Zeitung 1854 σελ. 479).

11

Τμῆμα πλακὸς ἐκ λευκοῦ μαρμάρου τῶν Δολιανῶν, ἄρτιον ἑκατέρωθεν, ἄνω δὲ καὶ κάτω ἀποκεκομμένον· κατὰ τὴν ἀριστερὰν πλευρὰν φέρει ἐξόγκωσίν τινα ὡς ὑπόλοιπον δόρατος ἀναγλύφου, ἥτις εἶναι ἄγνωστον ἂν προέρχηται ἐκ γλυπτῆς τινος παραστάσεως, περίπου ἐξ ἑρμοῦ Ἡρακλέους [1], κειμένης ὑπεράνω. — Ὕψος 0.25, πλάτος 0.23 - 0.25, πάχος 0.125.

Εὑρέθη τὸν Ἰούλιον τοῦ 1905 ἐν τῷ κήπῳ τῆς Παλαιᾶς Ἐπισκοπῆς, 50 περίπου βήματα ΒΔ τῆς ἐκκλησίας ταύτης, μεταξὺ ἐρειπίων οἰκοδομήματός τινος, οὗτινος ἀπεκαλύφθη μέρος τοῦ δαπέδου, ἐστρωμένου δι' ὀπτῶν πλίνθων, καὶ κυκλοτερὴς τοῖχος κεκονιαμένος, ὕψους περίπου 0.50, ὁμοιάζων πρὸς κόγχας βυζαντιακοῦ ναοῦ. Ἐκεῖ πλησίον εἶχον εὑρεθῆ καὶ ἄλλαι ἐφηβικαὶ ἐπιγραφαὶ (διότι, ὡς ἐκ τῶν κατωτέρω δηλοῦται, θεωροῦμεν τὴν ἐνταῦθα ἐκδιδομένην τῶν ἐφηβικῶν καταλόγων) ὑπὸ τοῦ V. Bérard ἰδίως, ὅστις εἰκάζει ὅτι ἐκεῖ που πρέπει νὰ ζητηθῇ τὸ Γυμνάσιον τῶν Τεγεατῶν [2]. Πληρέστεραι ἀνασκαφαὶ θὰ καθορίσωσιν ἀκριβέστερον τὰ πράγματα.

Τῶν γραμμάτων τινὰ μὲν ἐχαράχθησαν βαθέως, ἄλλα δὲ ἀβαθῶς, μετά τινος ἀμελείας καὶ ἀνίσου ὕψους 0.01 - 0.014. Ἐκ τοῦ σχήματος αὐτῶν φαίνεται ὅτι ἡ ἐπιγραφὴ αὕτη δύναται νὰ ἀναχθῇ μέχρι τῆς Α'. π. Χ. ἑκατονταετηρίδος· ἔχει δὲ ὡς ἑξῆς:

L I I I P
. . . Ι Ω Ν
. . Α Θ Ω Ν
Δ Ι Ο Ν Υ Σ Ο Δ Ω Ρ Ο Σ
5 Ν Ι Κ Α Ν Δ Ρ Ο Σ

[1] Οἷος π. χ. ὁ παρὰ G. Mendel ἐν Bull. de Corr. Hell. XXV, 1901 σελ. 275 ἀριθ. 12.

[2] Βλ. περὶ τούτων Bull. de Corr. Hell. XVII, 1893 σελ. 16. Ἐκεῖ εὗρεν ὁ V. Bérard τοὺς ἐνταῦθα κατωτέρω σελ. 51-52 σημ. 1 ὑπὸ στοιχεῖον α', γ', δ' καὶ θ' ἀναφερομένους καταλόγους. Περὶ τῶν μέχρι τοῦ 1893 εὑρεθέντων καταλόγων ἐφήβων λέγει ὁ Bérard ὅτι «ont toutes été trouvèes au même endroit». Ὁ ὑπὸ στοιχεῖον β'. εὑρέθη, ὥς μοι εἶπεν ὁ ἐν Πιαλῇ κάτοχος τῆς ἐπιγραφῆς, εἰς τὸ αὐτὸ μέρος, ὅπου οἱ ἄλλοι. Κατὰ ταῦτα ἡ γνώμη τοῦ V. Bérard περὶ τῆς θέσεως τοῦ Γυμνασίου τῶν Τεγεατῶν, ὅπερ δὲν ἀναφέρει ὁ Παυσανίας, εἶναι πιθανή.

ΑΙΣΑΓΕΝΗ>
ΚΑΛΛΙΔΛΜΟΣ
ΑΓΑΘΟΚΛΗΣ
ΖΩΠΥΡΙΩΝ
ΠΡΑΞΙΚΡΑΤΗΣ
ΝΙΚΛΝΩΡ
. . . . . <

Ἔ[φηβοι
Κρίτ]*ων*
Ἀγ]*άθων*
Διονυσόδωρος
Νίκανδρος
Αἰσαγένη[ς
Καλλίδ[α]*μος*
Ἀγαθοκλῆς
Ζωπυρίων
Πραξικράτης
Νικ[ά]*νωρ*
. . . . [ς

Ἡ συμπλήρωσις τοῦ πρώτου στίχου δύναται νὰ θεωρηθῇ πιθανή, διότι διακρίνονται ἴχνη τινὰ τῶν γραμμάτων· ἐννοεῖται ὅτι προηγοῦντο τὰ ὀνόματα τοῦ (ἐπωνύμου ἱερέως τῆς Ἀθηνᾶς καὶ ἴσως τοῦ γραμματέως), γυμνασιάρχου, ὑπογυμνασιάρχου, καὶ ἴσως τοῦ ἀρχεφήβου. Τοῦ δευτέρου δέ, τοῦ τρίτου καὶ ἑνδεκάτου στίχου ἡ συμπλήρωσις εἶναι βεβαία τὸ μὲν ἕνεκα τῶν περισωθέντων ἰχνῶν, τὸ δὲ διότι ἐλλείπουσιν ἐκ μὲν τοῦ δευτέρου στίχου τρία, ἐκ δὲ τοῦ τρίτου δύο μόνον γράμματα. Ἐν στίχῳ ἑβδόμῳ τὰ ΛΛ ἀπεδόθησαν σχεδὸν ὡς Μ, ἐν δὲ τῷ κατόπιν Α δὲν διακρίνεται ἡ ἐγκάρσιος γραμμή, παραλειφθεῖσα ἢ μᾶλλον ἕνεκα φθορᾶς.

Ἐκ τῶν ἀναγραφομένων ὀνομάτων τὰ μὲν «Κρίτων, Ἀγάθων, Διονυσόδωρος, Νίκανδρος, Αἰσαγένης, Καλλίδαμος, Πραξικράτης, Νικάνωρ» ἐμφανίζονται τὸ πρῶτον ἐνταῦθα ἐν ταῖς Τεγεατικαῖς ἐπιγραφαῖς, τὸ δὲ «Ζωπυρίων» εὕρηται ἤδη ἅπαξ καὶ τὸ «Ἀγαθοκλῆς» συχνότατα ἐν αὐταῖς.

Εἶναι λίαν σημαντικὸν διὰ τὴν Ἱστορίαν τῆς Τεγέας, ἰδίως κατὰ τοὺς ῥωμαϊκοὺς αὐτοκρατορικοὺς χρόνους, ὅτι εὑρέθησαν οὐκ ὀλίγοι κατάλογοι ἐφήβων [1], τινὲς μετὰ πολυαρίθμων ὀνομάτων, ἐν οἷς πολλὰ ῥωμαϊκὰ καὶ ἀπελευθέρων, ὄντες μετὰ τῶν ἤδη λεχθέντων ἀνωτέρω (σελ. 26-27) ἀπόδειξις τῆς ἀκμῆς τῆς Τεγέας τότε. Οἱ πλεῖστοι τῶν καταλόγων τούτων εἶναι τῶν πολὺ μ. Χ. χρόνων. Δυνάμεθα δὲ μετὰ πολλῆς πιθανότητος νὰ ἀναγάγωμεν εἰς ὁμοίους καταλόγους καὶ θραύσματά τινα [1], ἐφ' ὧν ἀπαντῶσιν ὀνόματα κύρια τοῦ εἴδους τῶν ἐν τοῖς ἐφηβικοῖς καταλόγοις, ἢ τοιαῦτα καὶ κατὰ τοιοῦτον τρόπον, ὥστε ἡ ἀναγωγὴ αὐτῶν εἰς ἄλλους καταλόγους νὰ μὴ εἶναι πιθανή.

Ἀσφαλῶς νομίζω ὅτι δύναται νὰ ἀναπληρωθῇ ἡ κατωτέρω ἐπιγραφὴ [2] κατὰ τὰς ἤδη μνημονευθείσας, ὡς ἑξῆς:

«[ἱερὴς (δεῖνα)]
γυμν]*ασίαρχ*[ος
Πρατόνικ[ος
Ζ]*ήνωνος*
ὑπογ]*υμνασίαρ*[χος
. . . . . *ος Νικαρέτ*[ου·
ἀρχέφηβος Ἀ]*πολλώνιος*
Ἔφη[βοι·
. . κτλ. . »

[1] Οἱ βέβαιοι εἶναι οἱ ἑξῆς (βλ. ἀνωτέρω ἐνταῦθα σελ. 25 σημ. 4): α'.) ὁ τοῦ 167/8 μ. Χ., β'.) ὁ τοῦ 194/5 μ. Χ., γ'.) ὁ τοῦ 234/5 μ. Χ., δ'.) ὁ ὑπὸ V. Bérard ἐν Bull. de Corr. Hell. XVII, 1893 σελ. 16-17 ἀριθ. 21 ἐκδοθείς· ε'.) ὁ αὐτόθι XI, 1885 σελ. 510 ἀριθ. 2 (F. Dürrbach. πρβλ. Milchhöfer ἐν Athen. Mitth. VI. 1879 σελ. 139-140 ἀριθ. e)· ς'.) ὁ παρὰ Le Bas-Foucart ἔ. ἀ. ἀριθμ. 341 c.

[1] Οἱ ἑξῆς ἐπίσης δύνανται νὰ λογισθῶσι κατ' ἐμὴν γνώμην τῶν ἐφηβικῶν καταλόγων: ζ'.) ὁ παρὰ Le Bas-Foucart ἔ. ἀ. ἀριθ. 341 d. η') ὁ ἐν CIG. ἀριθ. 1533, περὶ οὗ ὁ Böckh λέγει ἁπλῶς catalogus..est. — Οἱ ἑπόμενοι ἕνεκα τῶν διατηρουμένων ἔτι ἐνιαχοῦ διαλεκτικῶν τύπων καὶ ἐκ τοῦ σχήματος τῶν γραμμάτων δύνανται νὰ λογισθῶσι τῆς Λ'. π. Χ. ἑκατονταετηρίδος ἢ καί τι παλαιότεροι· θ'.) ὁ ἐν Bull. de Corr. Hell. XVII, 1893 σελ. 17 ἀριθ. 22 (V. Bérard)· ι'.) ὁ ἐν Athen. Mitth. IV, 1879 σελ. 138-139 ἀριθμ. α (A. Milchhöfer) = Bull. de Corr. Hell. XXV. 1901 σελ. 269 ἀριθ. 6 (G. Mendel)· ια'.) ὁ ὑπὸ G. Mendel ἔ. ἀ. σελ. 270 ἀριθ. 7 δημοσιευθείς, ὃν ὁ ἐκδότης ἀνάγει εἰς τὴν Γ'. ἢ τὸ τέλος τῆς Δ'. π. Χ. ἑκατονταετηρίδος· ιβ'.) ἴσως καὶ οὗτος φέρων ὀνόματα δι' ὡραίων γραμμάτων τῆς Δ'. πιθανῶς π. Χ. ἑκατονταετηρίδος, ἄνευ τῶν πατρόθεν, ἀνήκει τοῖς ἐφηβικοῖς: Ath. Mitth. IV, 1879 σελ. 139 ἀριθ. b = Collitz-Bechtel, ἔ. ἀ. ἀριθ. 1249 = Hoffmann, ἔ. ἀ. ἀριθ. 37. — Οἱ δὲ δύο κατωτέρω δὲν διακρίνονται ἀσφαλῶς ἂν προέρχωνται ἐξ οἰκογενειακῶν τάφων ἢ ἐκ καταλόγων· τὸ δεύτερον φαίνεταί μοι πιθανώτερον· κεῖνται ὁ μὲν παρὰ Le Bas-Foucart ἔ. ἀ. ἀριθμ. 341 g. = Athen. Mitth. IV. 1879 σελ. 143 ἀριθ. q, ὁ δὲ παρὰ V. Bérard ἐν Bull. de Corr. Hell. XVII, 1893 ἀριθ. 24 σελ. 19-22 (βλ. ἀνωτέρω ἐνταῦθα σελ. 27 σημ. 2).

[2] Ἐξετυπώθη ἄνευ μεταγραφῆς ἐν Athen. Mitth. IV, 1879 σελ. 140-141 ἀριθ. h (A. Milchhöfer)· τὴν συμπλήρωσιν τοῦ πρώτου, δευτέρου καὶ τρίτου στίχου παρέχει ἔν τισιν ὁ ἐκδότης. Ἐκ δὲ τῶν ἑπομένων ἰχνῶν τῶν ὀνομάτων τῶν ἐφήβων δύναται νὰ συμπληρωθῇ τὸ ἐν στίχῳ 11 «Ζ]*ήνων*».

12-13

Ἀμφοτέρωθεν κατὰ διαφόρους χρόνους γραφὲν τμῆμα πλακὸς ἐκ λευκοῦ μαρμάρου τῶν Δολιανῶν, δωρηθὲν ὑπὸ τοῦ Τεγεάτου κ. Δ. Γ. Δημοπούλλου τῇ 15ῃ Ὀκτωβρίου 1904 καὶ εὑρισκόμενον ἐν τῷ Μουσείῳ Πιαλῆ. Εἶναι πανταχόθεν ἀποκεκομμένον καὶ ἔχει ὕψος μὲν 0.165, πλάτος δὲ 0.135. Τὰ γράμματα εἶναι μικρά, ἔχοντα ὕψος 0.008-01, καὶ ἴσως ἐκ τούτου ἠδύνατό τις νὰ εἰκάσῃ κατ' ἀναλογίαν πρὸς ἄλλας Τεγεατικὰς ἐπιγραφὰς ὅτι τὸ παρὸν τμῆμα προέρχεται ἔκ τινος ψηφίσματος· φαίνεταί μοι ὅμως πιθανώτερον ὅτι εἶναι κατάλογός τις [1]. Τὸ σχῆμα τῶν γραμμάτων ἐπιτρέπει νὰ ἀναγάγωμεν τὴν ἐπιγραφὴν μέχρι τῆς Β'. π. Χ. ἑκατονταετηρίδος. Λέγεται ὅτι εὑρέθη ἐν Πιαλῇ, ἄγνωστον ποῦ ἀκριβῶς.

Ἡ ἐπιγραφὴ εἶναι λίαν κατεστραμμένη καὶ ἐλάχιστα δύνανται νὰ συγκομισθῶσιν ἐξ αὐτῆς· ἔχει δὲ ὡς ἑξῆς· ἐπὶ μὲν τῆς μιᾶς ὄψεως τῆς πλακὸς ὑπάρχουσι τὰ γράμματα:

..Α ι . . . .
.ΣΑΡΙΣ. .Ο.
.ΙΕΡΩΝΙΕι...
.ΦΛΕΓΩΝΕΥ.
. . .ΘΥΚΛΗΣΛ...
...ΙΣΤΟΔΑ/ . . . .
...ΓΣ //// //// ΦΙ/ . . .
. . . .ΞΩΝΕ. . . .
. . . .ΙΙΤΟΡ. . .

. . . .α (ἢ *Α*) Ι. .
. . . .ς *Ἀρισ*[τ]ο. . . .
. . .*Ἱέρων Ἱέ*[ρωνος
. . . *Φλέγων Εὐ*. . . .
. . Βα-] / ... Εὐ-] *θυκλῆς* Ἀ (ἢ Λ)
. . . Ἀρι-] / . . . Πλει-] *στόδαμ*[ος ἢ]-*στοδάμ*[ω.
. . . . . . ε]υ ς[*Σω φί*[λω . . .
. . . . ξ ἢ σ]*ων* Ἐ. . . .
. . . . . . Ονή]*τορ*[ος . . .

Τὸ ἐνδιαφέρον, ὅπερ παρέχεται ἐξ αὐτῆς, εἶναι τὸ ὄνομα « *Φλέγων* », ὅπερ δυνάμεθα νὰ ἀναπληρώσωμεν ἀσφαλῶς καὶ ἐπὶ ἑτέρας Τεγεατικῆς ἐπιγραφῆς [1]. Ἐκ τῶν λοιπῶν ὀνομάτων τὸ « *Ἱέρων, Βαθυκλῆς, Ἀριστόδαμος* » ἀπαντῶσι καὶ ἐν ἄλλαις Τεγεατικαῖς ἐπιγραφαῖς πολλάκις, τὰ δὲ ἄλλα δὲν ἀπαντῶσιν ἐν αὐταῖς.

Ἡ δὲ Β ὄψις (13) ἔχει ὕψος μὲν 0.08, πλάτος δὲ 0.095· τὰ γράμματα εἶναι πολὺ μικρότερα τῶν τῆς Α ὄψεως· τὸ ὕψος αὐτῶν εἶναι 0.005-0.007. Φαίνεται ὅτι καὶ αὕτη προέρχεται ἐκ καταλόγου τινὸς ἀρχαιοτέρου. Διότι τὸ σχῆμα τῶν γραμμάτων ἐπιτρέπει νὰ ἀναγάγωμεν τὴν ἐπιγραφὴν μέχρι τῆς Δ'. π. Χ. ἑκατονταετηρίδος· τὸ Ε μάλιστα εἶναι ὀλίγον κεκλιμένον ὡς τὸ ἀρχαϊκόν. Περιεῖχεν ὁμοίως ὀνόματα μετὰ τῶν πατρόθεν καὶ ἡ ἐπιγραφὴ αὕτη.

Δυστυχῶς ἐκ ταύτης ὀλίγας μόνον λέξεις δυνάμεθα νὰ συγκομίσωμεν ἀσφαλῶς· παρέχομεν δὲ αὐτὴν διὰ τὸ ἐνδιαφέρον τέλος ἐν στίχῳ τετάρτῳ τοῦ ὀνόματος «. . . *νάλκε*[ος (=Πα]νάλκε[ος» βεβαίως)· ὅμοια ὀνόματα εὕρηνται ἐν ταῖς Τεγεατικαῖς ἐπιγραφαῖς τὸ « *Ἀμφάλκης* » καὶ « *Ἐπάλκης* » [2]. Ἐν γένει διακρίνονται τὰ ἑξῆς γράμματα, συμπληρούμενα μετὰ πιθανότητος ὧδε:

. . . .—. . . . . .
. . ΛΕΙΣΙΣΟ . .
.ΓΙΑΣΥ //// //// ////
. ϿΝΟΣ
.ΝΑΛΚΕϹ . .
.ΙΧΟΝΑ. .
. .ΣΤΟ . . .

. . . .
. . *κευς Ἰσο*[δάμω
Π-, Μ-, Ἀντ]*ίας*[*Ὑ*. . .
. .]*ωνος* . . . .
. Πα]*νάλκε*[ος
. . *ιχον Ἀ* . . .
. ι]*στο* . . .

[1] Οὕτως ἐν στίχῳ πρώτῳ ἠδύνατό τις νὰ ἀναπληρώσῃ «Ἀπολλωνιᾶτ]*αι*» ἢ «Κραριῶται πολῖτ]*αι*».

[1] Παρὰ G. Mendel ἔ. ἀ. σελ. 270 ἀριθ. 7· τὸ ὑπὸ τοῦ ἐκδότου παρεχόμενον ΕΥΙΔΟΣΦΛΕΓ. ἀναγινώσκομεν «*Εὔιδος Φλέγ*[ωνος».

[2] Παρὰ V. Bérard ἐν Bull. de Corr. Hell. XVI, 1892 σελ. 543 ἀριθ. 4 (= Michel ἀριθ. 190)· ἴσως δυνάμεθα νὰ συμπληρώσωμεν τὸ ΑΜΒΛ . . . αὐτόθι XVII, 1893 σελ. 16-17 ἀριθ. 21 «*Ἀμ*-(φ)*ά*[λκης» (ἀλλὰ μὴ δύναται νὰ μείνῃ τὸ «*Ἀμβά*[λκης;)· τὸ ἐν τῇ ἐπιγραφῇ ἡμῶν ἠδύνατο νὰ εἶναι μόνον «Πα]*νάλκε*[ος». Τὸ δὲ *Ἐπάλκης* εὕρηται ἐν CIG. ἀριθ. 1513-1514 = Le Bas-Foucart ἔ.ἀ. ἀριθ. 338 b = Michel ἀριθ. 888 = Collitz-Bechtel, ἔ. ἀ. ἀριθ. 1231.

Περὶ τοῦ ἐν τῷ δευτέρῳ στίχῳ ὀνόματος «Παν-τ]ία[ς» ἢ «Μαντ]ία[ς» ἢ «Ἀντ]ία[ς», εἴπομεν ἀνωτέρω [1]. Ὄνομα δὲ ἀρχόμενον ἐκ τοῦ «*Ἰσο...*» ἔχομεν ἐν ταῖς Τεγεατικαῖς ἐπιγραφαῖς τὸ «*Ἰσόδαμος*» μόνον [2], ἐν ᾧ ὑπάρχουσι πολλὰ λήγοντα εἰς «*...ωνος*» καὶ «*...ιχον*».

14

Ὅμοιον τοῖς ἀνωτέρω θραῦσμα, εὑρεθὲν ὑπὸ τοῦ φύλακος τῶν ἐν Τεγέᾳ ἀρχαιοτήτων κ. Ν. Γριμάνη πρὸ τοῦ ναοῦ τῆς Ἀλέας Ἀθηνᾶς πρὸς Δ. τῆς ἐκκλησίας τοῦ Ἁγίου Νικολάου, τὸν Ὀκτώβριον τοῦ 1904. Πρὸς τὰ κάτω φαίνεται ἀκέραιον διασωθέν, διότι, ἐν ᾧ ὑπάρχει πολὺς χῶρος, ἔμεινε κενός, δὲν παρουσιάζει δὲ ἴχνη ἀποκοπῆς· ἀπὸ τῶν τριῶν λοιπῶν πλευρῶν εἶναι ἀποκεκομμένον. — Ὕψος· 0.23, πλάτος τὸ αὐτό, πάχος· 0.17. Τὰ γράμματα εἶναι ἀμυδρά, καὶ ἕνεκα τοῦ χρόνου, καὶ διότι ἐχαράχθησαν ἀβαθῶς, εἶναι δὲ ὡραῖα καὶ ἐπιμελῶς γεγραμμένα, ἔχοντα ὕψος 0.006-0.01· ἐκ τοῦ σχήματος αὐτῶν δύναται νὰ ἀναχθῇ ἡ ἐπιγραφὴ μέχρι τῶν ἀρχῶν τῆς Γ΄. π. Χ. ἑκατονταετηρίδος. Τὸ αὐτὸ ὕψος καὶ σχῆμα παρατηρεῖται συνήθως ἐν τοῖς Τεγεατικοῖς ψηφίσμασιν.

Ἡ ἐπιγραφὴ ἔχει ὡς ἑξῆς συμπληρουμένων κενῶν τινων:

. . . . . . Ι Α . . . .
. . Τ Α Ι Τ Ω Δ Α Μ . .
. . Σ Σ Ι Μ Ι Α Σ Σ Τ Ρ Α Τ Α Ι . .
. . Σ Π Ρ Ο Κ Ρ Ι Τ Ο Σ Ι Σ Χ Ο Μ . .
. . Φ Α Ν Η Σ Α Ρ Χ Α Ν Δ Ρ Ο Σ Γ .
. . Σ Κ Λ Ε Ο Μ Α Χ Ο Σ

« . . . ἀσφάλε]ια[ν ἔν τε πολέμῳ καὶ ἐν εἰράνᾳ.
Προστά]ται τῶ δάμ[ω . . . . .
. . . . . .ς· *Σιμίας*. στρατα[γοὶ . . .
. . . . . .ς· *Πρόκριτος*· *Ἰσχόμα*[χος· . . . .
. . . . φάνης *Ἄρχανδρος*. *Γ*[ραφὴς . . .
ἱερὴ]ς *Κλεόμαχος*.»

Ἡ συμπλήρωσις τοῦ δευτέρου στίχου, ὁπόθεν ἐξαρτᾶται ἡ διάγνωσις τῆς ὅλης ἐπιγραφῆς, εἶναι, ὡς νομίζω, ἀσφαλής, διότι τὸ ἑπόμενον ἐν στίχῳ τρίτῳ «*στρατα*[γοὶ» δεικνύει ὅτι μόνον οἱ προστάται ἠδύναντο νὰ προηγῶνται, ὡς συμβαίνει ἐν ἑτέρῳ Τεγεατικῷ ψηφίσματι [1]. Ἐξ ἄλλου ἡ συμπλήρωσις «ἐπὶ προστά]*τα τῶ δάμ*[ω» εἶναι ἀδύνατος, διότι θὰ ἐδήλου ἐπωνυμίαν τοῦ ἔτους κατὰ τὸν προστάτην, ἐν ᾧ γινώσκομεν ὅτι ἐν Τεγέᾳ τὸ μὲν ὑπῆρχον πλείονες τοῦ ἑνὸς προστάται τοῦ δήμου [2], ἀποτελοῦντες βεβαίως συνέδριον, τὸ δὲ ὅτι τὰ ἔτη ἠριθμοῦντο κατὰ τὸν ἱερέα τῆς Ἀθηνᾶς [3].

Ἐπίσης τὸν στίχον πέμπτον ἐν τέλει καὶ τὸν ἕκτον ἐν ἀρχῇ δυνάμεθα νὰ συμπληρώσωμεν μετὰ πολλῆς πιθανότητος ὡς ἑξῆς: «*Γ*[ραφὴς (ὁ δεῖνα) | ἱερὴ]—ς (τᾶς Ἀθάνα)]ς *Κλεόμαχος*». Διότι μετὰ τοὺς προστάτας καὶ τοὺς στρατηγοὺς μετὰ τοῦ ἱππάρχου ἢ ἄνευ αὐτοῦ ἀναμένομεν τὸν γραφέα, ἢ γραμματέα [4], οὕτω δὲ ἀκριβῶς φέρονται καὶ ἐν τῷ μνημονευθέντι ἀνωτέρω παρὰ H. Sauppe Τεγεατικῷ ψηφίσματι αἱ ἀρχαὶ αὗται [5]. Ἐν ἄλλοις ψη-

[1] Βλ. ἐνταῦθα σελ. 34 σημ. 4 καὶ σελ. 35.

[2] «Ἰ]σόδαμος» παρὰ Collitz-Bechtel ἔ. ἀ. ἀριθμ. 1231 στήλ. B στίχ. 13. «*Θε(ρ)οίας Ἰσοδάμου*» παρὰ V. Bérard ἔ. ἀ σελ. 16-17 ἀριθ. 21 στίχ. 10.

[1] Ἐξεδόθη ὑπὸ H. Sauppe ἐν Index Scholarum Gottingae 1876. Commentatio de titulis tegeaticis σελ. 4-11 (= Michel ἀριθ. 189. = Dittenberger, Syll.² ἀριθ. 476). Πιθανῶς καὶ ἐν τῇ ἐπιγραφῇ ἐν Athen. Mitth. IV, 1879 σελ. 145 ἀριθ. a, ἣν δὲν μεταγράφει ὁ Milchhöfer, ἐμφανίζονται οἱ «*προσ*[τάται τοῦ δάμου» μετὰ τὸ τυπικὸν τῆς προξενίας· βλ. κατωτέρω ἐνταῦθα σελ. 62 τὴν ἐμὴν συμπλήρωσιν.

[2] Τοῦτο γινώσκομεν μόνον ἐκ τῆς παρὰ Sauppe ἔ. ἀ. ἐπιγραφῆς· καὶ ἀληθῶς μὲν κεῖται ἐπὶ τοῦ λίθου «*προστάτας* τοῦ δάμου», ἀλλ' ἐκ τῶν τριῶν ἑπομένων ὀνομάτων ἐμφαίνεται ὅτι πρόκειται περὶ σφάλματος τοῦ λιθοκόπου· ὥστε ὀρθῶς ὁ Sauppe διώρθωσε «*προστάτα*(ι)»·

[3] Πρῶτος ὁ Böckh ἐν CIG. vol. 1 σελ. 701 συνήγαγε τοῦτο, ὅπερ εἶναι βέβαιον· νομίζω ὅμως ὅτι ὁ ἐπώνυμος οὗτος ἱερεὺς δὲν ἦτο ὁ τῆς Ἀλέας Ἀθηνᾶς, ὅστις κατὰ τοὺς χρόνους τοὐλάχιστον τοῦ Παυσανίου (VIII 47.3) ἦτο παῖς, ἀλλ' ὁ τῆς «*Ἀθηνᾶς Πολιάτιδος*» (VIII 47,5). Αἱ ἐπιγραφαὶ πᾶσαι ἀναγράφουσιν ἢ ἁπλῶς τὸν ἱερέα ἢ μετὰ τῆς προσθήκης «τῆς Ἀθηνᾶς», μόνον δ' ἐν ἀμφιβόλῳ συμπληρώσει τοῦ Foucart (παρὰ Le Bas, ἔ. ἀ. ἀριθμ. 341) ἀναγράφεται «κατασταθεὶ]ς *δὲ καὶ ἱερεὺς τᾶς* | Ἀθάνας Ἀλέας π]*άντας τοὺς ἐν τᾶι* κτλ.» Ὁ Sauppe καὶ ὁ Dittenberger μετὰ τῶν μνημονευθέν- καὶ τῶν ἀκολουθούντων αὐτοῖς νομίζουσιν ὅτι ὁ ἐπώνυμος ἱερεὺς ἦτο τῆς Ἀλέας Ἀθηνᾶς. Ἀλλ' ἡ σπουδαιότης τοῦ ναοῦ δὲν ἐπάγεται ὡς ἐπακολούθημα τὴν μείζονα σημασίαν τοῦ ὑπηρετοῦντος ἐν αὐτῷ ἱερατείου, ὡς καὶ ἄλλοθεν καὶ ἐκ τῆς παραβολῆς τῶν ἐν τῷ Παρθενῶνι πρὸς τὰ ἐν τῷ Ἐρεχθείῳ συμβαίνοντα δύναταί τις νὰ συμπεράνῃ. Βλ. Frazer, Pausan. IV σελ. 432 καὶ ἐνταῦθα σελ. 41 σημ. 3 περὶ τῆς Ἀθηνᾶς Πολιάτιδος ἐν Τεγέᾳ.

[4] Συνήθως λέγεται γραφεὺς (γραφής), εὕρηται δὲ γραμματεὺς ἐν τῷ ὑπὸ Sauppe δημοσιευθέντι ψηφίσματι καὶ ἐν μεταγενεστέροις ἐφηβικοῖς καταλόγοις.

[5] Καὶ ἐν ἀναθηματικῇ τινι ἐπιγραφῇ παρὰ Le Bas-Foucart ἔ. ἀ. ἀριθμ. 338 a (= Michel ἀριθ. 1091) μετὰ τοὺς στρατηγοὺς καὶ τὸν ἵππαρχον τίθεται ὁ γραφής.

φίσμασι τῆς Τεγέας προηγεῖται ὁ ἱερεὺς ὡς καὶ ἐν τῇ ἀναγραφῇ ἐπισήμων πράξεων [1].

Μόνον ὁ «*ἵππαρχος*» ἐλλείπει πάντως ἐκ τοῦ νέου τούτου ψηφίσματος, ἐν ᾧ ἐν ἄλλοις καταριθμεῖται μετὰ τοὺς στρατηγούς [2]· ἐπὶ τοῦ νέου τούτου λίθου οὐδαμοῦ δύναται νὰ ὑποτεθῇ οὗτος κατὰ τὰ σωθέντα ὀνόματα καὶ ἴχνη μεταξὺ τῶν στρατηγῶν καὶ τοῦ γραφέως. Ἡ ἔλλειψις ὅμως αὕτη δὲν ἐκπλήττει ἡμᾶς· διότι, ὅπως καὶ ἐξ ἄλλων Τεγεατικῶν ἐπιγραφῶν συνάγομεν, ὁ ἵππαρχος ὡρίζετο ἐκ τῶν στρατηγῶν καὶ κατελέγετο μετ᾽ ἐκείνων, δὲν ἀνεφέρετο δὲ πάντοτε ὀνομαστὶ διὰ τῆς λέξεως ταύτης, ἀλλ᾽ ἐτίθετο ὡς τελευταῖος τῶν στρατηγῶν, ἢ περιελαμβάνετο μετ᾽ αὐτῶν, ὀνομαζομένων ὁμοῦ διὰ μόνου τοῦ ὀνόματος τοῦ προϊσταμένου τῆς συναρχίας [3].

Διὰ τὸν ἀριθμὸν τῶν προστατῶν καὶ στρατηγῶν ἐν Τεγέᾳ οὐδὲν δυστυχῶς εἶναι δυνατὸν νὰ συναχθῇ ἀσφαλὲς ἐκ τοῦ νέου τούτου ψηφίσματος· πάντως οἱ ἐν αὐτῷ προστάται ἦσαν τοὐλάχιστον δύο, οἱ δὲ στρατηγοὶ τοὐλάχιστον πέντε. Ἐκ τοῦ ἄλλου ψηφίσματος παρὰ Sauppe γινώσκομεν ὅτι οἱ προστάται ἦσαν τρεῖς, οἱ δὲ στρατηγοὶ μετὰ τοῦ ἱππάρχου δώδεκα· ὁ ἀριθμὸς ὅμως τῶν τελευταίων τούτων τοὐλάχιστον φαίνεται ὅτι δὲν ἦτο πάντοτε ἀκριβῶς ὡρισμένος [4]. Ἐκ τοῦ λίθου ἡμῶν δύνανται εὐπόρως νὰ ὑπονοηθῶσι τρεῖς προστάται, δώδεκα ὅμως στρατηγοὶ δυσκόλως, ἀλλ᾽ ἑπτὰ πιθανῶς.

[1] «*Ἐπὶ Σωστράτῳ ἱερεῖ*» παρὰ Le Bas-Foucart ἔ. ἀ. ἀριθ. 340 b (= Michel ἀριθ. 191)· «*ἱερῆς* (δεῖνα)» πολλάκις ἐν τῇ ἀναγραφῇ τῶν κομισαμένων τοὺς στεφάνους ἐν ἀγῶσι τοῖς ὀλυμπιακοῖς ἐν τῇ μεγάλῃ ἐπιγραφῇ CIG. ἀριθ. 1513. 1514 (Le Bas-Foucart ἔ. ἀ. ἀριθ. 338 b = Michel ἀριθ. 888)· ὁμοίως καὶ ἐπὶ ἐφηβικῶν καταλόγων καὶ ἀναθημάτων.

[2] Ἐν τῷ ἐκδοθέντι ὑπὸ Sauppe ψηφίσματι, καὶ ἐν τῇ μνημονευθείσῃ ἀνωτέρω ἐν σημ. 5 ἀναθηματικῇ ἐπιγραφῇ. Οὐχὶ ὀρθῶς, νομίζω, ὁ Sauppe ἔ. ἀ. σελ. 12 συμπληροῖ ἔν τινι δυσδιαγνώστῳ θραύσματι ἐν στίχῳ μὲν τρίτῳ «ἵππ]*αρχος*», ἐν δὲ τετάρτῳ «στραταγ]*οί*», διότι οὐδεμία πιθανότης ὑπάρχει ὅτι ἐνταῦθα προηγεῖτο ἐξαιρετικῶς ὁ ἵππαρχος τῶν στρατηγῶν, οὐδὲ ὅτι πρόκειται περὶ ψηφίσματος τοῦ ἐξεταζομένου τύπου, ἀλλὰ πολὺ μᾶλλον τῆς Ἀρκαδικῆς Ὁμοσπονδίας.

[3] «*Ἐπὶ στραταγοῖς τοῖς περὶ Χρέμωνα*» παρὰ Le Bas-Foucart ἔ. ἀ. ἀριθμ. 340 b (= Michel ἀριθ. 191)· «*τὸς στραταγὸς τὸς περὶ Στρατέαν*» παρὰ V. Bérard ἐν Bull. de Corr. Hell. XVI, 1892 σελ. 543 ἀριθμ. 4 (= Michel ἀριθ. 190). Παρὰ Le Bas-Foucart ἔ. ἀ. ἀριθ. 340 d δὲν ἀνεγράφετο «ἵππαρχος» πιθανῶς. Λίαν ἀτόπως συνήγαγεν ὁ H. Swoboda ἐν Griech. Volksbeschl. σελ. 122, 223 καὶ δὴ 227 ὅτι τὸ «ἐπὶ στραταγοῖς» τοῦτο καὶ τὸ «ἐπὶ (δεῖνι) ἱερεῖ» δηλοῖ διπλῆν ἐπωνυμίαν. Οἱ στρατηγοὶ ἀναγράφονται διὰ τὴν πραγματικὴν βεβαίωσιν τῶν δικαιωμάτων, ἅτινα δίδονται τοῖς προξένοις. Ἂν ἦσαν ἐπώνυμοι, θὰ ἀνεγράφοντο πανταχοῦ.

[4] *Ἑπτὰ* στρατηγοὶ καὶ *εἷς* ἵππαρχος ἐμφανίζονται ἐπὶ κοινῆς τινος ἀναθηματικῆς ἐπιγραφῆς παρὰ Le Bas-Foucart ἔ. ἀ. ἀριθ. 338 a (= Michel ἀριθ. 1091)· ἴσως καὶ ἑπτὰ ὀνόματα ἄνευ τῶν πατρόθεν ἐν CIG. ἀριθ. 1512 ἀνήκουσιν εἰς στρατηγοὺς ἀναθέντας κοινὸν ἀνάθημα. Καὶ ἐν τῇ παρὰ Le Bas-Foucart ἔ. ἀ. ἀριθ. 340 d τεθραυσμένῃ ἐπιγραφῇ «*στρατα*[γοὶ....» δὲν ὑπάρχει χῶρος οὔτε διὰ ἕνδεκα οὔτε διὰ δώδεκα, ἀλλὰ διὰ πολὺ ὀλιγωτέρους στρατηγούς. Ἐν τῇ λίαν τεθραυσμένῃ ἐπιγραφῇ ἐν Athen. Mitth. IV, 1879 σελ. 141 ἀριθ. i ἀναγινώσκει ὁ Milchhöfer «*στρ*[αταγοὶ» ὅπερ πιθανόν· ἀλλὰ περὶ τοῦ ἀριθμοῦ τῶν ὀνομάτων αὐτῶν καὶ περὶ τοῦ ἱππάρχου οὐδὲν ἐξάγεται· πρβλ. αὐτὸν καὶ αὐτόθι V, 1880 σελ. 66. Καὶ ἐν νέῳ τινὶ θραύσματι, ὅπερ δημοσιεύομεν κατωτέρω πρόκειται πιθανῶς περὶ κοινοῦ ἀναθήματος στρατηγῶν· ἀλλὰ πάλιν οὐδὲν βέβαιον δύναται νὰ συγκομισθῇ περὶ τοῦ ἀριθμοῦ αὐτῶν.

Διὰ τοῦ νέου ψηφίσματος ἡμῶν καὶ τοῦ ὑπὸ H. Sauppe ἐκδοθέντος λύεται, νομίζω, σπουδαῖον ζήτημα τῆς Τεγεατῶν Πολιτείας: ὅτι δῆλα δὴ ὑπῆρχε καὶ ἐν αὐτῇ, ἀρχὴ προβουλευτική [1], εἰσάγουσα τὰ ζητήματα εἰς τὴν ἐκκλησίαν τοῦ δήμου· διότι οἱ «***προστάται***» οὗτοι «***τοῦ δάμου***» δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ κατανοηθῶσιν ἄλλως ἢ ὡς ἐκτελοῦντες ἔργα, ὁποῖα ἐπὶ παραδείγματι οἱ πρυτάνεις ἐν τῇ Ἀθηναίων πολιτείᾳ καὶ οἱ αὐτοὶ ἢ ἀνάλογοι ἄρχοντες ἐν ἄλλαις. Ἂν οἱ προστάται οὗτοι ἐν Τεγέᾳ ἦσαν αἱρετὴ καὶ διαρκής τις ἀρχή, ἢ ἀντιπροσωπεία τῆς βουλῆς (τῶν τριακοσίων), καὶ ἂν παρέμειναν ἐπὶ μακρὸν χρόνον, ἀγνοοῦμεν· τὸ ὅτι ἦσαν ἀντιπροσωπεία τῆς βουλῆς, φαίνεται πιθανόν [2]. Ὑπὸ τὸ αὐτὸ ὄνομα, καὶ βεβαίως τὴν αὐτὴν ἐργασίαν, ὡς ἐν Τεγέᾳ, ἐκτελοῦντες, ἐμφανίζονται καὶ ἐν ἄλλαις ἑλληνικαῖς πολιτείαις [3], π. χ. ἐν Ἀχαΐᾳ (Δύμῃ) [4], ἐν Θεσπιαῖς [5], ἐν τῇ Αἰνιάνων πολιτείᾳ [6],

[1] Ἤδη ὁ Foucart παρὰ Le Bas ἔ. ἀ. σελ. 199 ἐξέφρασεν ἀπορίας διὰ τὴν ἔλλειψιν προβουλεύματος ἐν Τεγέᾳ· ἡ ἀπ᾽ εὐθείας εἰσαγωγὴ τῶν ὑποθέσεων εἰς τὴν ἐκκλησίαν τοῦ δήμου θὰ ἀπετέλει μοναδικὴν ἐξαίρεσιν ἐν ταῖς ἑλληνικαῖς πολιτείαις. Ἐνίας ὑποθέσεις περὶ προξενίας εἰσῆγον οἱ στρατηγοί.

[2] Μεταβολαὶ ἐν τῇ Τεγεατῶν πολιτείᾳ συνέβησαν βεβαίως· πρβλ. Foucart ἔ. ἀ. σελ. 185. Οἱ «*δαμιοργοὶ*» τῆς Τεγέας, ὡς καὶ τῶν ἄλλων πόλεων τῆς Ἀρκαδικῆς ὁμοσπονδίας, οἱ ἐμφανιζόμενοι ἐν τῷ ψηφίσματι τοῦ Φυλάρχου (Le Bas-Foucart ἔ. ἀ. ἀριθμ. 340 a = Michel ἀριθ. 193), φαίνεται ὅτι ἦσαν ἁπλοῖ ἀντιπρόσωποι· ἂν εἶχον καὶ ἐντὸς τῆς Τεγέας ἑτέραν ἐξουσίαν, ἀγνοοῦμεν, διότι οἱ ἐν τῇ μεγάλῃ Τεγεατικῇ ἐπιγραφῇ «δαμιοργοὶ» V. Bérard ἐν Bull. de Corr. Hell. XIII, 1889 σελ. 281 κἑ. (= Michel ἀριθ. 695) δὲν διακρίνεται ἂν ἦσαν οἱ αὐτοί, οὐδὲ erscheinen als höchste Magistrate, ὡς θέλει ὁ V. Schötter ἐν Pauly-Wissowa, Real-Encycl. VI σελ. 2859.

[3] Περὶ τῶν προστατῶν ὡς ἀρχόντων ἐν γένει ἢ προϊσταμένων τῆς βουλῆς εἰδικῶς διαλαμβάνει ὁ H. Swoboda, ἔ. ἀ. σελ. 91-93 καὶ 172· ἐκεῖ εὑρίσκει τις καὶ ἄλλα παραδείγματα καὶ τὰς διαφορὰς πρὸς τὰ ὑπ᾽ ἐμοῦ ἐνταῦθα ἐκτιθέμενα.

[4] Collitz-Hoffmann ἔ. ἀ. ἀριθμ. 1612, 1614, 1615.

[5] Collitz-Meister ἔ. ἀ. ἀριθμ. 802.

[6] Collitz-Fick ἔ. ἀ. ἀριθ. 1435 (Ὑπάτης) «προστατευόντων τᾶς ἐκκλησίας».

ἐν Λαμίᾳ [1], καὶ δὴ ἐν τῇ Μολοσσῶν πολιτείᾳ [2], ἔνθα ἦσαν ἐπώνυμοι. Ἂν καὶ οἱ ἐν Κερκύρᾳ ὑπὸ τοῦ Θουκυδίδου [3] ἀναφερόμενοι «προστάται τοῦ δήμου» ἦσαν ὁμοία ἀρχὴ ταῖς τῶν ἀνωτέρω καταριθμηθεισῶν πολιτειῶν, δὲν βεβαιοῦται, καίτοι αἱ ἐπιγραφαὶ ἐπιβάλλουσι νὰ δεχθῶμεν ὅτι ἦσαν ἄρχοντες οἱ ἐν αὐταῖς «προστάται προβούλων»· δὲν φαίνεται ὅμως πιθανὴ ἡ γνώμη τοῦ Vischer [4], ἐκλαμβάνοντος τὸν ἐν τῇ ὑπ' αὐτοῦ ἐκδοθείσῃ προξενικῇ ἐπιγραφῇ «προστάταν», ὡς τὸν πρόεδρον τοῦ συνεδρίου τῶν προστατῶν τοῦ δήμου, ἐν ᾧ εὔλογον εἶναι νὰ θεωρήσωμεν αὐτὸν «προστάταν τᾶς προξενίας», ὡς πολλαχοῦ καὶ ἐν Τεγέᾳ ἐμφανίζεται [5].

Προστάτας τῶν Ἀρκάδων καὶ *προστάτας τοῦ δήμου* ἐν Μαντινείᾳ ἀναφέρει ὁ Ξενοφῶν [6], ἀλλ' ἐκεῖ ἐν μὲν τῇ δευτέρᾳ περιπτώσει πρόκειται ἁπλῶς περὶ δημαγωγῶν, ἤτοι περὶ πολιτικῶν ἐν γένει ἀνδρῶν, οὐχὶ περὶ ἐπισήμου ἀξιώματος, ἐν δὲ τῇ πρώτῃ περὶ τῶν «μυρίων»· ἐν Στυμφάλῳ ὅμως ἀναφέρονται [7] «προστάται βωλ|ᾶς», καὶ φαίνονται οὗτοι πολὺ ἀνάλογος ἀρχὴ τῇ ἐν Τεγέᾳ. Ἐξ ἄλλου

[1] Collitz-Fick ἔ. ἀ. ἀριθμ. 1447 «προστατεύοντος τᾶς ἐκκλησίας τῶν ταγῶν»· πρβλ. ἐν Αἰτωλίᾳ «οἱ προστάται τοῦ συνεδρίου» Collitz-Fick ἔ. ἀ. ἀριθ. 1445· τούτων ἡ ὁμοιότης πρὸς τοὺς ἄλλους δὲν εἶναι σαφής· ἀναφέρονται ἐπίσης ἐν Κῷ: «*γνώμα προστατᾶν*» Paton-Hicks, In. of Cos ἀριθμ. 2, (3), 13, 27, 28, 30· ἐν Μεσσήνῃ «*προστάται δαμιοργῶν*» Athen. Mitth. XVI, 1891 σελ. 346 (A. Wilhelm), καὶ ἐν Κνίδῳ, Greek Inscript. in the British Mus. IV ἀριθ. 786· (εἶναι ἄξιον σημειώσεως ὅτι οἱ προστάται οὗτοι τῆς Κνίδου ὑπογράφονται ἐν ἀναθήματι κοινῷ, οὗ τὸ ἐπίγραμμα εὕρηται καὶ ἐν Παλατίνῃ Ἀνθολογίᾳ τόμ. III σελ.20 ἀριθ. 128). Οἱ τῶν τριῶν τούτων πολιτειῶν φαίνονται ἄρχοντες βεβαίως οὐχὶ ἁπλοῖ δημαγωγοί, οὔτε ἔγγυοι προξενιῶν.

[2] Collitz-Fick ἔ. ἀ. ἀριθ. 1334-1337, 1340-1342, 1346-1347, 1351-1353, 1355-1358, 1365-1366· «ἐπὶ προστάτᾳ- (δεῖνι) Μολοσσῶν» ἢ «προστατεύοντος (δεῖνος)».

[3] III 75, 2· IV 46, 4. Ἐκ πάντων τῶν συγγραφέων φαίνεται πιθανὸν ὅτι μόνον ὁ ὑπὸ *Αἰνείου* ἐν *Τακτικ.* κεφ. 11 ἀναφερόμενος «*προστάτης*» ἐν τῇ Ἀργείων πολιτείᾳ, ἦτο ἄρχων· τοῦτο καὶ ὁ Sauppe ἔ. ἀ. καὶ ὁ Dittenberger Sylloge [2] ἀριθ. 476 δέχονται.

[4] Beiträge ἀριθ. 9 σελ. 22.

[5] Ὀρθῶς, ὡς νομίζω, συνεπλήρωσεν ὁ Foucart παρὰ Le Bas ἔ. ἀ. ἀριθ. 340 d «*προστάτα*[ς τᾶς *προξενίας*» καὶ οὐχὶ «*προστάτα*[ι τοῦ δάμου». ὡς προτιμᾷ ὁ A. Wilhelm ἐν Athen. Mitth. XVI, 1891 σελ. 348 σημ. 4, διότι προηγοῦνται οἱ στρατηγοί, ὅπερ δὲν θὰ συνέβαινεν, ἂν ὑπῆρχον ἐπὶ τοῦ λίθου οἱ προστάται τοῦ δήμου. Μόνον ἐπὶ τῆς ἐπιγραφῆς ταύτης ὑπάρχει προστάτης τῆς προξενίας ἐν Τεγέᾳ.

[6] V 2, 3 καὶ VII 4, 33.

[7] Ἐν ἐπιγραφῇ παρὰ Jul. Martha ἐν Bull. de Corr. Hell. VII, 1883 σελ. 488 ἀριθ. 1 (= Meister, Griech. Dialekte II σελ.78 ἀριθ. 28).

καὶ ἐν Στυμφάλῳ ἀναγράφονται ἐπίσης «*προστάται*» (δηλ. «τᾶς προξενίας») [1].

Ἕτερον ζήτημα ἐγείρεται, ἂν τὸ θραῦσμα τοῦτο προέρχηται ὄντως ἐκ ψηφίσματος προξενίας, ὡς ἐκλαμβάνομεν αὐτό, ἢ ἐκ νόμου ἢ ἄλλης πολιτικῆς διατάξεως ἢ ἐξ ἀναθήματος. Τὸ πρῶτον φαίνεται πιθανώτατον, διότι καὶ τὸ ὑπὸ Sauppe ἐκδοθέν, πρὸς ὃ ἐν τοῖς πλείστοις συμφωνεῖ τὸ νέον τοῦτο τμῆμα, καὶ τὸ ὑφ' ἡμῶν κατωτέρω συμπληρούμενον, εἶναι ψήφισμα προξενίας, καὶ ἄλλα παρομοίου τύπου οὐκ ὀλίγα ἐσώθησαν ἐκ Τεγεατικῶν ἐπιγραφῶν [2]. Καὶ τὰ ἴχνη δὲ τοῦ πρώτου στίχου *ι* καὶ *α*

[1] Πρβλ. Julius Martha ἔ. ἀ. σελ. 491 ἀριθμ. IV, Dareste-Haussoullier-Reinach, inscript. jurid. σελ.189, ἔνθα ἑρμηνεύεται ὁ τοιοῦτος προστάτης ὡς procureur ἢ répondant judiciaire.

[2] Ταῦτα εἶναι, (ὁ H. Swoboda, ἔ. ἀ. σελ. 301 ἀναγράφει τέσσαρα μόνον), πλὴν τοῦ ὑπὸ Sauppe καὶ τοῦ ἐνταῦθα δημοσιευομένου τὰ ἑξῆς:

Α'.) τὸ τῆς ἀρκαδικῆς ὁμοσπονδίας διὰ Φύλαρχον, περὶ οὗ βλ. ἀνωτέρω σελ. 58 σημ. 2. Ἴσως τὸ ὑπὸ Sauppe καὶ κατόπιν ὑπὸ Mendel ἐκδοθὲν θραῦσμα (βλ. ἐνταῦθα ἀνωτέρω σελ. 34 σημ. 4) εἶναι ψήφισμα ὅμοιον τῷ ἀνωτέρῳ τοῦ κοινοῦ τῶν Ἀρκάδων, διότι διακρίνονται ἐν στίχῳ πρώτῳ «*Ὀρχο*[μένιοι» καὶ ἐν ἕκτῳ «*Παρράσι*[οι»· τοιαῦτα ὅμως ἐθνικὰ εὑρίσκονται καὶ ἔν τινι καταλόγῳ, θανόντων ἐν συμμαχικῷ τινι πολέμῳ ἴσως, παρὰ F. Dürrbach ἐν Bull. de Corr. Hell. IX, 1885 σελ. 510 ἀριθμ. 1.

Β'.) Τὸ παρὰ Le Bas-Foucart ἔ. ἀ. ἀριθ. 340 b (= Michel ἀριθ. 191) διὰ Δαμάτριον Δαματρίω Αἰτωλόν.

Γ'.) Τὸ αὐτόθι ἀριθ. 340 c, οὗ ἐλλείπει ἡ ἀρχή.

Δ'.) Τὸ αὐτόθι ἀριθμ. 340 d, οὗ ἐπίσης ἐλλείπει ἡ ἀρχή. — Εἰς ταῦτα δυνάμεθα νὰ προσθέσωμεν καὶ τὰ ἑξῆς κατ' ἐμὴν γνώμην:

Ε'.) Τὸ ἐν Athen. Mitth. IV, 1879 σελ.145 ἀριθ. a. Τοῦτο δὲν μεταγράφει ὁ ἐκδότης, λέγει ὅμως ὅτι εἶναι τμῆμα ψηφίσματος καὶ συμπληροῖ τὸ «ἔν τε π]*ολέμῳ κα*[ὶ ἐν εἰρήνῃ».

Ϛ'.) Τὸ ἐν Bull. de Corr. Hell. XVI, 1892 σελ. 544 ἀριθ. 5 ὑπὸ V. Bérard ἐκδοθὲν διὰ Τιμοκλέα Ἀπολλωνίου Μεγαλοπολίταν· ἐν ἀρχῇ καταγράφονται τὰ αἴτια, ἐν τέλει δέ, ὅπερ ἐλλείπει, πιθανῶς ἐγράφετο τὸ τυπικὸν τῆς προξενίας· δύναται ὅμως νὰ ἁρμόζῃ καὶ ἑτέρα τιμή, ὡς ἔγγιστα ἀπονομὴ στεφάνου ἤ τινι ὁμοίᾳ.

Ζ'.) Τὸ αὐτόθι XXV, 1901 σελ. 266 (G. Mendel), οὗ σώζεται ἀσαφὴς ἀρχή.

Η'.) Τὸ ἐν τῇ παλαιᾷ ἐκδόσει τοῦ Le Bas ἀριθμ. 349, ὅπερ ὁ Foucart οὐδὲ ἀποδίδει τὸ παράπαν, λέγων ὅτι εἶναι fragment insignifiant. κείμενον

..ΕΤΟΣ..
..ΙΕΡΗ..
. \ΙΛ..

παρέχει ἀρκετὰ ἴχνη, ἵνα συμπληρωθῇ μεταγραφόμενον ἐν μὲν στίχῳ πρώτῳ διά τινος κυρίου ὀνόματος τῶν στρατηγῶν ἢ τοῦ γραφέως «Ἀλκαίν-, Δαμαίν-, Διαίν-, Ἐπαίν-, Εὐαίν-, Κλεαίν-]*ετος*..», ἅτινα πάντα ἀπαντῶσιν ἐν ταῖς Τεγεατικαῖς ἐπιγραφαῖς, ἐν δὲ δευτέρῳ «*ἱερή*[ς (δεῖνα)», οὕτω δὲ καταριθμηθῇ ἐν τοῖς ψηφίσμασιν ἐν γένει.

Θ'.) Καὶ τὸ ὑπὸ Κ. Σαββοπούλλου ἐν «Ἀθηνᾷ» τόμ. XIV, 1902 σελ. 506 ἀριθ. 1 διὰ μικρῶν γραμμάτων ἐκδοθὲν (κακῶς, ὡς ἐν πολλοῖς διακρίνομεν· βλ. ἀνωτέρω ἐνταῦθα σελ. 36 σημ. 1) θραῦσμα, φαίνεται ἐκ ψηφίσματος προξενίας προερχόμενον· ἐξεδόθη ὡς ἑξῆς: «*Ἀγη-*

ἁρμόζουσι λέξει τινί, δι᾽ ὧν κατωνομάζοντο αἱ προνομίαι, οἷαι ἡ «ἀσυλία, ἀσφάλεια, ἐπινομία, ἰσοτέλεια, ἀτέλεια, ἰσοπολιτεία κττ.», ἢ τῷ τύπῳ «κα]ὶ α[ὐτῷ καὶ ἐκγόνοις κτλ.». Ἐν τοῖς ψηφίσμασι τούτοις εἶναι ἄξιον σημειώσεως ὅτι δὲν παρέχεται ἡ ἀναγραφὴ ἑκάστου, διότι, κατὰ τὴν εὔλογον εἰκασίαν τοῦ Foucart [1], τὰ τοιαῦτα ψηφίσματα ἀνετίθεντο εἰς τὸν ναὸν τῆς Ἀλέας Ἀθηνᾶς.

Περὶ δὲ τῆς συμπληρώσεως τῶν ὀνομάτων παρατηροῦμεν ὅτι τὸ «*Ἰσχόμ*[*αχος*» εἶναι βέβαιον, διότι τὸ μὲν δὲν ἁρμόζει ἕτερον ὄνομα πρὸς συμπλήρωσιν, τὸ δὲ φαίνεται ὅτι ὑπῆρχεν ἐν Τεγέᾳ ἐπιφανής τις οἰκογένεια, ἧς τὰ μέλη ἐγίνοντο στρατηγοί, διότι ἐν ἄλλῃ ἐπιγραφῇ αὐτῆς, τῆς Γ΄. π. Χ. ἑκατονταετερίδος ἐπίσης, εὑρίσκομεν στρατηγὸν «*Ἀριστίωνα Ἰσχομάχω*» [2], ὃν εὐλόγως δυνάμεθα νὰ σχετίσωμεν πρὸς τὸν ἐν τῷ νέῳ θραύσματι ἀναφερόμενον. Ὀνόματα δὲ Τεγεατικὰ ἐκ τῶν ἐπιγραφῶν εἰς «. . . *φάνης*» εἶναι τὸ Ἀριστοφάνης [3], Καλλιφάνης καὶ Ξενοφάνης». Ἐκ τῶν λοιπῶν ὀνομάτων τῆς ἐπιγραφῆς, «Σιμίας, Πρόκριτος, Ἄρχανδρος, Κλεόμαχος» οὐδὲν εὕρηται ἐπὶ τῶν Τεγεατικῶν ἐπιγραφῶν» [4].

Τὸ δὲ ὀλίγον ἀνωτέρω μνημονευθὲν θραῦσμα, ὅπερ ἐξέδωκεν ὁ A. Milchhöfer [5], παρέχει ἱκανὰ στοιχεῖα, ἵνα εὐλόγως συμπληρώσωμεν αὐτὸ κατὰ τὰ Τεγεατικὰ ψηφίσματα προξενίας ὡς ἑξῆς:

[Θεός, ἐπὶ (δεῖνι) *ἱερεῖ· ἔδοξε τῷ]*
[δάμῳ τῶν Τεγεατῶν (δεῖνα δεῖνος)]
*πρόξενον εἶναι καὶ εὐερ]*Γ Ε Τ[*αν*
*εἶναι καὶ αὐτὸν κα]*Ι Ε[*κγό-*
*νους· εἶναι δὲ αὐτῷ ἐπινομί]*Α[*ν, ἰσο-*
*πολιτείαν, ἔμ]*Π Α[*σινγᾶ]*Σ Κ[*αὶ οἰ-*
*κίας, ἀτέλει]*Α Ν Α[*συ]*Λ Ι Α[*ν, ἀσφά*
*λειαν ἔν τε π]*Ο Λ Ε Μ Ω Ι Κ Α[*ὶ ἐν*
*εἰρήν]*Η Ι Π Ρ Ο Σ[*τάται*
[*τοῦ δάμου κτλ.*]».

Ὁ τύπος οὗτος, διατηρῶν ἐλάχιστα διαλεκτικὰ ἴχνη, ἔχει ἀνάλογον ἰδίως τὸν τοῦ παρὰ Sauppe ψηφίσματος.

Προσθῆκαι καὶ συμπληρώσεις.

Ἐν ᾧ εἶχον ἤδη ἐκτυπωθῆ κατὰ τὸ πλεῖστον τὰ ἀνωτέρω, μετέβην εἰς Τεγέαν, ἔνθα διέμεινα ἐπί τινας ἡμέρας, καθ᾽ ἃς εὗρον καὶ ἄλλας ἐπιγραφὰς καὶ πλαστικὰ μνημεῖα ἀνέκδοτα, συγκομισθέντα ἐκ τῶν πέριξ κατὰ τὰ τελευταῖα ἔτη, ἢ λανθάνοντα καὶ ἐκδεδομένα θεωρούμενα.

Τούτων τὰ ἀξιολογώτερα παραθέτω ἐνταῦθα:

15

Μέγας κυλινδρικὸς βωμὸς ἐκ μαρμάρου, φέρων ἄνω καὶ κάτω κυκλικὴν ταινίαν καὶ γεῖσωμα, ἀποκεκομμένος ὀλίγον ἄνω πρὸς ἀριστερὰν καὶ ὄπισθεν τῆς ἐπιγραφῆς· ἐπὶ τῆς ἄνω ἕδρας φέρει ἰσομέτρως τέσσαρας μικροὺς καὶ ἀβαθεῖς στρογγύλους τόρμους, ὧν οἱ τρεῖς ἐσώθησαν, ἔχοντες καὶ εὐθεῖαν γλυφὴν μέχρι τῆς περιφερείας διήκουσαν· εὕρηται ἐν τῷ κήπῳ τῆς Ἐπισκοπῆς παρὰ τὸ μεσαιωνικὸν τεῖχος.—Ὕψος 0.75. Τὰ γράμματα εἶναι μεγάλα καὶ ἐπιμελῶς γεγλυμμένα μετ᾽ ἀκρεμόνων· ὕψος αὐτῶν 0.043-0 047. Ἡ ἐπιγραφὴ δὲν εἶναι ἀρχαιοτέρα τῶν ὀλίγων π. Χ. χρόνων.

Α Λ Ι Ο Υ
Κ Α Ι Α Σ Κ Λ Α Π Ι Ο Υ

«*Ἁλίου*
καὶ Ἀσκλαπιοῦ».

σίδαμος Ἀγησιστράτω ἱερὴς γενόμεν(ος | *τὰν πόλιν πάνσαν προξένος* (sic!) *καὶ εὐεργ*(έτας»· εὕρηται ἡ ἐπιγραφὴ ὡς γράφει ὁ ἐκδότης «ἐπὶ μαρμάρου εἰς δύο στίχους ἔχοντος μῆκος 1.53 πλ. 0.42 πάχ. 0.34». Δυστυχῶς δὲν ἐπανεῦρον τὸν λίθον τοῦτον καὶ οὐδὲν ἀσφαλὲς δύναμαι νὰ εἴπω.— Νόμοι δὲ καὶ τιμητικὰ ψηφίσματα καὶ θραύσματα ἐξ αὐτῶν εὑρέθησαν οὐκ ὀλίγα ἐν Τεγέᾳ.

[1] Τὰ ὑπὸ Foucart ἔ. ἀ. σελ. 199 δὲν εἶναι πάντα ἀκριβῆ, ὡς ἀποδεικνύουσι νεώτερα εὑρήματα· εἶναι ὅμως ἀληθὲς τὸ ὅτι δὲν ἐγίνετο μνεία τῆς ἀναγραφῆς, ὅταν ἀνετίθεντο τὰ ψηφίσματα εἰς τὸν ναὸν τῆς Ἀλέας Ἀθηνᾶς· διότι ἐν ἄλλαις πράξεσι τῆς πόλεως, ὡς καὶ συλλόγων, γίνεται μνεία τοῦ τόπου τῆς ἀναθέσεως, οὗτος δὲ οὐδέποτε εἶναι ὁ ναὸς τῆς Ἀλέας Ἀθηνᾶς· περὶ τοῦ εἰπόντος τὸ ψήφισμα δὲν γίνεται ἐπίσης λόγος, εἰμὴ ἅπαξ, ἂν ἐν τῇ ἐπιγραφῇ, τῇ μνημονευθείσῃ ἀνωτέρω ὑπὸ στοιχεῖον Ϛ΄., ἐκλάβωμεν τὸ «*Καλλικράτεος τοῦ Εὐθαρσέως*» ὡς δηλοῦν τὸ ὄνομα τοῦ εἰπόντος, ὅπερ φαίνεταί μοι πιθανώτατον. Ὁ ἐκδότης νομίζει ὅτι εἶναι τοῦ ἱερέως ἐπωνύμου.

[2] Παρὰ Le Bas-Foucart ἔ. ἀ. ἀριθ. 338 a (= Michel ἀριθμ. 1091).

[3] Πιθανώτατα δυνάμεθα νὰ συμπληρώσωμεν «Ἀρι]*στοφάνης*» ἐν τῇ παρὰ G. Mendel, Bull. de Corr. Hell. XXV, 1901 σελ. 271 ἀριθ. 9 ἐπιγραφῇ.

[4] Ἐκτὸς ἂν τις θελήσῃ νὰ συμπληρώσῃ «Ἄρχ]*ανδρος*» ἐν Bull. de Corr. Hell. IX, 1885 σελ. 510 ἀριθ. 1.

[5] Ἐτέθη ἀνωτέρω ὑπὸ στοιχεῖον Ε ἐν τῇ ἀπαριθμήσει τῶν ψηφισμάτων προξενίας (σελ. 60 σημ. 2).

Ὁμοιοτάτους καθ' ὅλα βωμοὺς εὗρον ἕνα μὲν αὐτόθι, οὗ σῴζεται μικρὸν μόνον τμῆμα, ἕτερον δὲ ἐν Πιαλῇ πρὸ τῆς οἰκίας Στ. Εὐθ. Κανελλοπούλλου· ἂν καὶ ὁ τελευταῖος οὗτος φέρῃ ἐπιγραφήν, δὲν δύναμαι νὰ βεβαιώσω, διότι ἔχει καταχωσθῇ κατὰ τὸ πλεῖστον. Ὅμοιον ἐπίσης βωμὸν τοῦ Ἀπόλλωνος, ἀλλὰ πολυτελέστερον κεκοσμημένον διὰ διπλῶν ταινιῶν καὶ γεισωμάτων, εὗρεν ὁ V Bérard [1]· νῦν ἀπόκειται παρὰ τὸ τεῖχος ἐν τῷ κήπῳ τῆς Ἐπισκοπῆς.

Τὴν λατρείαν τοῦ Ἀσκληπιοῦ καὶ τῶν συννάων θεοτήτων δηλοῦσι θερμὴν ἐν Τεγέᾳ καὶ αἱ ὑπὸ τῶν ἀρχαίων συγγραφέων ἀναφερόμεναι εἰδήσεις [2] καὶ πολλὰ πλαστικὰ μνημεῖα εὑρεθέντα ἐκεῖ [3]. Περὶ τῆς λατρείας ὅμως τοῦ *Ἡλίου* οὐδεμίαν εἴδησιν γινώσκω, οὐδὲ μνημεῖον ἐκ Τεγέας δυνάμενον νὰ ἀναχθῇ εἰς αὐτήν.

16

Τετράγωνος ἑρμοειδὴς βαίτυλος λήγων ἄνω εἰς πυραμιδοειδῆ κεφαλὴν κατὰ τὸν ἀρκαδικὸν τρόπον· σῴζεται τελείως καὶ εἶναι ὁ μέγιστος τῶν εὑρεθέντων ὁμοίων βαιτύλων, ἔχων λίαν μακρὰν ἀντηρίδα κυβικήν, ἐπίπεδον κάτωθεν.—Ὕψος ἄνευ τῆς κεφαλῆς 0.515, μετ' αὐτῆς 0.67· πλάτος ἄνω 0.075, κάτω 0.098· πάχος κατὰ μέσον ὅρον 0.08. Δὲν ἠδυνήθην νὰ ἐξακριβώσω οὔτε ποῦ τῆς Τεγέας οὔτε πότε εὑρέθη τὸ μνημεῖον τοῦτο. Φαίνεται ὅμως οὐχὶ πρὸ πολλῶν ἐτῶν εὑρεθέν, διότι δὲν φέρει ἀριθμὸν δι' ἐρυθρᾶς βαφῆς (βλ. κατωτέρω ἐνταῦθα ἀριθ. 17).

Ἄνω ἐπὶ τῆς ἀρχῆς τῆς ἀντηρίδος φέρει τὴν κάτωθι ἐπιγραφὴν τῆς προευκλειδείου γραφῆς [1], οὐχὶ νεωτέραν τῶν μέσων τῆς Ε' π. Χ. ἑκατονταετηρίδος· τὰ γράμματα εἶναι βαθέως καὶ ἐπιμελῶς κεχαραγμένα ἀνίσου ὕψους· τὸ τελευταῖον O εἶναι τὸ πάντων μικρότατον, ὕψους 0.008, τὰ δὲ ξ ξ τοῦ πρώτου στίχου τὰ μέγιστα, ὕψους 0.02.

▷ Ι Ο ξ ξ Τ
Ο R Γ Α Ο

« *Διὸς Στ*
ορπάω ».

« ***Στορπαῖος*** » δὲ Ζεὺς τὸ πρῶτον ἐνταῦθα ἐμφανίζεται· ἡ λέξις εἶναι διαλεκτικὴ ἐκ τοῦ « *στορπά* », περὶ ἧς ὑπάρχουσιν αἱ ἑξῆς σημειώσεις τῶν γλωσσογράφων: « στροπά· ἀστραπή, Πάφιοι »· « στορπάν· τὴν ἀστραπήν »· « στροφαί· ἀστραπαί » [2]. Τὸ « ἀστραπή· στραπὴ » [3] φαίνεται μὴ ἀνῆκον τούτοις. Τὸ ὑπὸ τοῦ Herwerden λεγόμενον [4], utrum στορπὰ cypria sit an arcadica forma *non liquet*, διευκρινεῖται νῦν διὰ τῆς ἐπιγραφῆς· δὲν εἶναι ὅμως ἀπίθανον τὸ νὰ δεχθῶμεν ὅτι καὶ οἱ Ἀρκάδες καὶ οἱ Κύπριοι ὁμοίως ἔλεγον· ὑπὲρ τῶν πρώτων μαρτυρεῖ ἡ νέα αὕτη ἐπιγραφή, ὑπὲρ τῶν δευτέρων ἡ γλῶσσα τοῦ Ἡσυχίου καὶ τὸ ὅτι οἱ Πάφιοι ἦσαν ἄποικοι τῶν Ἀρκάδων.

Ἀκριβὲς ἀνάλογον τῷ Διὶ Στορπαίῳ εἶναι τὸ ἐξ ἐπιγραφῆς τῆς Μαντινείας [5] « ***Διὸς Κεραυνῶ*** »· ὡς πρὸς τὴν λέξιν δὲ εἶναι σχετικὰ τὰ ἐκ συγγραφέων γνωστὰ ἐπίθετα τοῦ Διὸς « ***στράπτων***, ἀστεροπη-

[1] Bull. de Corr. Hell. XVII, 1893 σελ. 12 ἀριθ. 17 = Michel, Recueil ἀριθμ. 1093.

[2] Ἄγαλμα Ἀσκληπιοῦ καὶ Ὑγιείας ἐν τῷ ναῷ τῆς Ἀλέας Ἀθηνᾶς ἔργα τοῦ Σκόπα: Παυσαν. VIII 47,1· ναὸς καὶ ἄγαλμα τοῦ Ἀσκληπιοῦ ἐπὶ τῆς ὁδοῦ ἀπὸ Τεγέας εἰς Ἄργος: αὐτόθι 54,5

[3] Τὰ ἑξῆς ἤδη ἐκδεδομένα: δύο κεφαλαὶ ἐκ μαρμάρου, Ἀσκληπιοῦ ὑπερφυσικοῦ μεγέθους, ἡ μὲν ἐν τῷ Μουσείῳ Πιαλῇ, ἡ δὲ ἐν τῷ τῆς Ἐπισκοπῆς, καὶ τρία ἀνάγλυφα ἐν οἷς Ἀσκληπιὸς ἐν ἑνί, Ἀσκληπιὸς καὶ Ὑγίεια ἐν ἑτέρῳ, Ὑγίεια ἐν τρίτῳ, πάντα παρὰ Mendel ἔ. ἀ. σελ. 261/2, ἀριθ. 1-2, σελ. 263 ἀριθ. 1, σελ 264 ἀριθ 2, σελ. 265 ἀριθμ. 7. Ἀνέκδοτα τὰ ἑξῆς: α) ἄνω ἥμισυ κολοσσιαίας κεφαλῆς ἐκ λιθομαρμάρου τῶν Δολιανῶν ἐν Μουσείῳ Πιαλῇ, ὁμοίας ταῖς ἀνωτέρω· β) ἀριστερὸν τμῆμα ἀναγλύφου μαρμαρίνης πλακός, ἔνθα παρίσταται πιθανώτατα ἡ Ὑγίεια· εὕρηται αὐτόθι· ὕψος 0.303, πλάτος 0.164, πάχος 0.102· γ) κεφαλὴ μετὰ μέρους τοῦ λαιμοῦ βραχυπώγωνος Ἀσκληπιοῦ· ἐν Μουσείῳ Ἐπισκοπῆς, ἐκ μαρμάρου· ὕψος 0.28· δ) μικρὰ κεφαλὴ ὁμοίου Ἀσκληπιοῦ αὐτόθι ἐξ ἀναγλύφου· ὕψος 0.158· ε) ἀνάγλυφον Ὑγιείας σωθείσης, αὐτόθι· ἐκ μαρμάρου, πανταχόθεν ἀποκεκομμένον· ὕψος 0.153, πλάτος 0.21· ϛ) κάτω τμῆμα μεγάλου ἀναγλύφου μαρμαρίνου εὑρεθὲν ὑπὸ τοῦ κ. Ν. Ἀλεξοπούλλου κατὰ Φεβρουάριον τοῦ 1906 καὶ ἀχθὲν εἰς τὸ Μουσεῖον Πιαλῆ· εἶναι τοῦ ἀττικοῦ τύπου· ἐν μέσῳ βωμός, πρὸς ὃν ἄγεται χοῖρος ὑπὸ δούλου· πρὸς δεξιὰν λατρευταί, πρὸς ἀριστερὰν Ἀσκληπιὸς καὶ ὄπισθεν αὐτοῦ δύο θεαί, πάντες ὀρθοί· ἄνω τὸ ἀνάγλυφον ἀπεκόπη.

[1] Εἰς τὰ γνωστὰ προστίθεται καὶ νέον δεῖγμα τοῦ ∇ = δ, οὐχὶ = ρ. τοῦ τελευταίου ἡ ἀρχαϊκὴ μορφὴ παραμένει σταθερὰ ἐν Ἀρκαδίᾳ ὡς R. κατὰ ταῦτα τὸ ἀνωτέρω σελ. 41 σημ. 3 μεταγραφὲν κατὰ Kirchhoff «*Χαρ*(ί)τίων » δὲν δύναται νὰ στηριχθῇ· παραμένει ἄρα πιθανωτάτη πασῶν ἡ γνώμη τοῦ Fick παρὰ Hoffmann ἔ. ἀ. ἀριθ. 25.

[2] Ἡσύχ. ἐν λλ. Τὸ «στροφαὶ» εἶναι πιθανῶς ἐσφαλμένον· θὰ ἔκειτο «***στροπαί***» Ἐπίσης τὸ παρὰ *Ζωναρᾷ* σ.1675 (Tittmann) «***στροφή***· ἡ ἀστραπὴ» φαίνεται κείμενον ἀντὶ τοῦ «***στροπή***». Τὸ δὲ «στράπτω» ἀντὶ τοῦ «ἀστράπτω» εἶναι κοινότερον.

[3] Ἐτυμολ. Μέγ. 514 31 (Gaisford).

[4] Ἐν Lexicum λ. στορπάν.

[5] Hoffmann ἔ. ἀ. ἀριθ. 5, ἔνθα ἡ παλαιοτέρα βιβλιογραφία.

της, ἀστέροπος, ἀστράπιος, στεροπηγερέτα, φοινικοστερόπας, ἀναίθων στεροπὴν κττ.» [1].

Ἑρμᾶς δὲ τοῦ Διὸς γινώσκομεν ἐκ μὲν τοῦ Παυσανίου [2] τὸν τοῦ *Τελείου* Διός, κειμένου πιθανώτατα ἐν τῇ ἀγορᾷ τῶν Τεγεατῶν, ἐκ δὲ τῶν ἐπιγραφῶν τοῦ Διὸς *Μειλιχίου*, τοῦ Διὸς *Πατρῴου* [3], καὶ ἴσως τοῦ Διὸς ἁπλῶς [4]. Ἐτιμᾶτο δὲ ἐν Τεγέᾳ ὁ Ζεὺς καὶ ὡς *Κλάριος* (= *Κράριος*) [5] καὶ ὡς *Λύκαιος* [6]. Φαίνεται πιθανὸν ὅτι ὁ ἐν τῇ ἀγορᾷ Τέλειος Ζεὺς ἐτιμᾶτο καὶ ὑπό τινας ἄλλας ἐπικλήσεις, τοὐλάχιστον ὡς Στορπαῖος, Μειλίχιος καὶ Πατρῷος, ἀφ᾽ οὗ ἐκεῖ ὑπῆρχεν ἄγαλμα τετράγωνον αὐτοῦ, αἱ δὲ ἐπωνυμίαι αὗται ἀναγράφονται ἐπὶ ἑρμοειδῶν ἐπίσης βαιτύλων τοῦ θεοῦ. Ὅμοιόν τι παρετηρήσαμεν ἀνωτέρω [7] διὰ τὴν «ἐν πλινθίῳ» Ἀφροδίτην, τιμωμένην ἴσως καὶ ὡς Ὀλυμπίαν.

17

Ὅμοιος τῷ ἀνωτέρω ἑρμοειδὴς βαίτυλος, οὗ τὸ ἄκρον τῆς πυραμιδοειδοῦς κεφαλῆς ἀπεκόπη. — Ὕψος ἄνευ τῆς κεφαλῆς 0.238, μετ᾽ αὐτῆς 0.288, πλάτος 0.07, πάχος τὸ αὐτό. Ἐπὶ τῆς ἀντηρίδος φέρει δι᾽ ἐρυθρᾶς βαφῆς τὸν ἀριθμὸν 125· τοῦτο δηλοῖ ὅτι εἶχεν εὑρεθῇ πρὸ τοῦ Σεπτεμβρίου τοῦ 1897, διότι κατὰ τὸν χρόνον ἐκεῖνον ὁ πρώην γυμνασιάρχης τοῦ Γυμνασίου Τριπόλεως κ. Π. Γ. Γαλανόπουλλος κατέγραψε καὶ ἀπηρίθμησε τὰ ἐν Πιαλῇ ἀρχαῖα διαταγῇ τοῦ ὑπουργείου.

Ἐπὶ τῆς ἀρχῆς τῆς ἀντηρίδος φέρει ἐπιγραφὴν διὰ μικρῶν καὶ λίαν ἀβαθῶς καίτοι ἐπιμελῶς κεχαραγμένων γραμμάτων, ἅτινα μόλις διακρίνονται· τὸ ὕψος αὐτῶν εἶναι 0.004-005, τὸ δὲ σχῆμα δεικνύει ὅτι ἡ ἐπιγραφὴ δύναται νὰ ἀναχθῇ μέχρι τῶν ἀρχῶν τῆς Δ´ π. Χ. ἑκατονταετηρίδος· ἔχει δὲ ὡς ἑξῆς:

. ΛΕΟΙΤΑΣΙ
ΑΓΑΘΟΙ ΘΕΟ
ΑΝΕΘΗΚΕ

«Κ]*λεοίτας*(*ι*)
Ἀγαθῷ θεῷ⟨*ι*⟩
ἀνέθηκε».

Τὸ ἐν τέλει τοῦ πρώτου στίχου *ι* φαίνεται ἀνῆκον τῷ τέλει τοῦ δευτέρου στίχου· διότι λησμονηθὲν δὲν ἐγράφη ἐκεῖ, καὶ ἐπειδὴ δὲν ὑπῆρχε χῶρος νὰ τεθῇ προσηκόντως, ἐγράφη ὑπεράνω, συμπεσὸν τῷ τέλει τοῦ πρώτου στίχου.

Διὰ τοῦ μνημείου τούτου ἔχομεν ἕτερον δεῖγμα τῆς λατρείας τοῦ «*Ἀγαθοῦ θεοῦ*» ἐν Τεγέᾳ, μετὰ τοῦ ἐξετασθέντος ἀνωτέρω [1] ἑρμοῦ τοῦ αὐτοῦ θεοῦ. — Τὸ δὲ ὄνομα «Κλεοίτας» νῦν τὸ πρῶτον ἐμφανίζεται ἐν ταῖς Τεγεατικαῖς ἐπιγραφαῖς.

(Αἱ ὑπολειπόμεναι τῶν ἀνεκδότων ἐπιγραφῶν καὶ πλαστικῶν μνημείων Τεγέας θὰ ἐκδοθῶσιν ἐν τῷ ἑπομένῳ τεύχει).

Ἐν Ἀθήναις, τῇ 21ῃ Ἀπριλίου 1906.

Α. Σ. ΑΡΒΑΝΙΤΟΠΟΥΛΛΟΣ

[1] Πρβλ. Roscher's. Epitheta deorum λ. Ζεύς.
[2] «Πεποίηται δὲ καὶ Διὸς Τελείου βωμὸς καὶ *ἄγαλμα τετράγωνον*», VIII 48.6.
[3] Περὶ ἀμφοτέρων βλ. τὰς ἀνωτέρω σελ. 43 σημ. 4 παρατεθείσας ἐπιγραφάς.
[4] Ὁ παρὰ G. Mendel ἔ.ἀ. σελ. 279 ἀριθμ. 22 ἑρμοειδὴς βαίτυλος εἶναι ἴσως τοῦ Διός· (ἀνωτέρω ἐνταῦθα σελ. 46-47 κακῶς ὑπετέθη ὡς *ἑρμῆς γυναικός*· ἐπανεῦρον αὐτὸν ἐν τῷ Μουσείῳ Πιαλῇ).
[5] Παυσαν. VIII 53.9.
[6] Παυσαν. VIII 53.11.
[7] Σελ. 41.

[1] Βλ. ἐνταῦθα τὰ εἰς ἀριθ. 10 εἰρημένα.

ΕΚ ΤΑΦΩΝ ΤΗΣ ΑΙΤΩΛΙΑΣ

(Πίναξ 4).

Τὰ ἐν τῷ 4ῳ πίνακι καὶ κατωτέρω ἐν τῷ κειμένῳ ἀπεικονιζόμενα ἀντικείμενα προέρχονται ἐκ τάφων τῆς Αἰτωλίας, ἀνασκαφέντων δαπάνῃ τῆς Ἀρχαιολογικῆς Ἑταιρείας κατὰ τὸ φθινόπωρον τοῦ 1903. Τὰ περὶ τῶν ἀνασκαφῶν τούτων ἐξετέθησαν ἐν τοῖς *Πρακτικοῖς* τοῦ ἔτους ἐκείνου καὶ ἐν μέρει ἐν *Ath. Mitteilungen* 1903 σελ. 475. Ἐνταῦθα θὰ ὑπομνήσωμεν ὅσα εἶνε ἀνάγκη νὰ προταχθῶσι τῆς κατωτέρω περιγραφῆς τῶν ἐν λόγῳ ἀντικειμένων.

Πρόκειται περὶ κτερισμάτων δύο τάφων εὑρεθέντων ἐν τύμβῳ, κειμένῳ ἐν τῇ νεκροπόλει τοῦ ἀρχαίου Τριχονίου.

Ἡ νεκρόπολις αὕτη ἐκτείνεται εἰς ἱκανὸν διάστημα παρὰ τὴν δημοσίαν ἁμαξιτὴν ὁδόν, ἥτις διέρχεται διὰ τοῦ νεωτάτου συνοικισμοῦ τῆς ὀλίγον νοτιώτερον κειμένης κώμης *Γαβαλοῦς*, ἔμπροσθεν δὲ ἀκριβῶς τῆς γεωλόφου μακρᾶς ῥάχεως, ἣν κατελάμβανε τὸ Τριχόνιον. Ἡ πόλις αὕτη ἀναφέρεται πολλάκις ὑπὸ τοῦ Πολυβίου καὶ συχνότατα ἐν ταῖς ἐπιγραφαῖς Θέρμου ὡς πατρὶς ὀνομαστῶν ἀνδρῶν τῆς αἰτωλικῆς συμπολιτείας· ὑπὸ τοῦ Στράβωνος (X p. 445) μνημονεύεται τὸ Τριχόνιον ὡς «ἀρίστην ἔχον γῆν».

Αἱ ἀνασκαφαὶ ἀπέδειξαν, ὅτι πρὶν ἐγερθῇ ὁ εἰρημένος τύμβος, ἐν τῇ αὐτῇ θέσει καὶ κατὰ τὸ κέντρον αὐτοῦ *προϋπῆρξεν* ἐπὶ τοῦ ὁμαλοῦ ἐδάφους τάφος ἔχων μεγαλοπρεπῆ εἴσοδον μετὰ δρόμου ἐκ τοῦ μέρους τῆς παρακειμένης δημοσίας ὁδοῦ, ἥτις σημειωτέον συμπίπτει ἐνταῦθα πρὸς τὴν ἀρχαίαν ἑλληνικὴν λεωφόρον. Τοῦτο ἀπεδείχθη ἐκ τῶν κατὰ τὴν κατασκευὴν τῆς νέας ἁμαξιτῆς ἀνευρεθέντων λειψάνων τῆς ἀρχαίας ὁδοῦ.

Ὁ τάφος οὗτος εὑρέθη ἡμικατεστραμμένος καὶ σεσυλημένος. *Σύλησις ὅμως καὶ καταστροφὴ συνέβησαν ἀναμφιβόλως ἤδη κατὰ τὴν ἀρχαιότητα.* Διότι τοῦ τάφου ὑπέρκεινται κολοσσιαῖοι σωροὶ λίθων καὶ χώματα τοῦ τύμβου εἰς ὕψος 5 μ., τὰ ὁποῖα, ὡς ἡ ἀνασκαφὴ ἀπέδειξεν, οὐδέποτε πλέον διεταράχθησαν, ἀφοῦ ἅπαξ ἐνταῦθα πρὸς σχηματισμὸν τοῦ τύμβου ἐσωρεύθησαν. Ἐκτὸς συντριμμάτων τινῶν στηλῶν ἐπιταφίων, πωρίνων σπονδύλων καὶ τῶν τοιούτων, τὰ ὁποῖα βεβαίως συνεμίχθησαν μετὰ τῶν χωμάτων, ὅτε ἀνεγείρετο ὁ τύμβος, πάντες οἱ λοιποὶ χύδην τότε ῥιφθέντες σωροὶ τῶν λίθων προέρχονται ἐκ τοῦ παρακειμένου ῥεύματος. Πολλοὶ ἐκ τούτων, ἁμαξιαῖοι τὸ μέγεθος, κατέχοντες τὸν περὶ τὸν τάφον χῶρον, θὰ ἦτο ἀνάγκη νὰ μετακινηθῶσιν, ἂν ὑπῆρχον ἐκεῖ, ὥστε νὰ δυνηθῶσι νὰ εἰσέλθωσιν εἰς τὸν τάφον οἱ συλήσαντες αὐτόν. Ἀλλ᾽ ἐὰν τοῦτο συνέβαινε, οὐδεὶς βεβαίως ἤθελε λάβῃ τὸν κόπον πάλιν νὰ σωρεύσῃ αὐτοὺς ἐκεῖ, ἵνα συγχώσῃ αὖθις τὸν αὐτὸν χῶρον εἰς τοσοῦτον ὕψος καὶ πλάτος. Οὐδαμοῦ δὲ παρετήρησα καὶ μετακίνησίν τινα εἴτε τῶν κολοσσιαίων τούτων στερεῶς συνεσφηνωμένων ὄγκων εἴτε τοῦ λοιποῦ πλήθους τῶν καταχυθέντων σωρῶν λίθων, οἵτινες, ὡς εἶπον, δὲν δύνανται νὰ προέρχωνται ἢ ἐκ τοῦ παρακειμένου ῥεύματος, ὁπόθεν μόνον μετὰ μεγάλης δαπάνης ἦτο δυνατὸν νὰ περισυλλεγῶσι καὶ καταχυθῶσιν εἰς τὸν τύμβον. Ἀλλὰ συληταὶ τάφων δὲν ὑποβάλλονται κατόπιν εἰς τοιούτους κόπους καὶ τοσαύτας δαπάνας.

Περὶ τοῦ τάφου τούτου παρατηρῶ ὅτι συνέκειτο ἐκ λάρνακος οὐχὶ μονολίθου, ἀλλ᾽ ἐκ τεσσάρων πλακῶν σχηματισμένης. Τὴν καλύπτουσαν πλάκα εὗρον ἀποκεκυλισμένην ἐκ τοῦ μνημείου. Αἱ ἐσωτερικαὶ πλευραὶ τῶν πλακῶν ἔφερον πολλὰ ἴχνη ἐρυθροῦ χρωματισμοῦ. Ἡ δὲ πρὸς αὐτὸν εἴσοδος

ἀπετελεῖτο πρῶτον, ὡς προεῖπον, ἐκ «δρόμου», ἑκατέρωθεν ἔχοντος καλῶς κτισμένους τοίχους ἑλληνικῆς κατασκευῆς, ὁποίους εὗρον πολλοὺς ἐν τῷ Θέρμῳ ἐκ τοῦ γ' καὶ δ' πρὸ Χριστοῦ αἰῶνος. Οἱ τοῖχοι οὗτοι ἑκατέρωθεν εἶχον μέτωπον, ἦσαν δηλονότι ἑκατέρωθεν ὁρατοί. Ὅπερ ὡσαύτως ἀποδεικνύει ὅτι ὁ τύμβος δὲν ὑπῆρχεν, ὅτε οὗτοι ἐκτίσθησαν. Διότι ἐὰν τὸ χῶμα τοῦ τύμβου ἀνεσκάπτετο, ὅτε οὗτοι ἐκτίζοντο, ἡ ἐξωτερικὴ αὐτῶν πλευρὰ δὲν θὰ ἦτο ὁρατὴ καὶ δὲν θὰ ἐσχημάτιζεν ἑπομένως μέτωπον. Εἰς δὲ τὸ τέλος τοῦ «δρόμου» προσκεκολλημέναι εἰς τοὺς τοίχους ἐγείρονται παραστάδες ἡμικατεστραμμέναι ἐκ πωρίνων λαξευτῶν λίθων. Ἴσως ἐνταῦθα ἦτο θύρα φέρουσα πρὸς τὸ ἐσωτερικὸν τοῦ μνημείου, ὅπου κεῖται ὁ τάφος. Εἰς τοῦτο ὅμως τὸ ἐσωτερικὸν εὗρον μόνον σωροὺς λίθων καὶ χωμάτων καὶ οὐδὲν ἄλλο ἀπολύτως λείψανον, ἐξ οὗ θὰ ἦτο δυνατὸν νὰ συναγάγω ὁποῖόν τι ἦτο τὸ μνημεῖον, ἂν ἦτο δηλαδὴ θάλαμος κτιστὸς ὑπόγειος καλυπτόμενος ἄνωθεν ὑπὸ χώματος τυμβοειδοῦς ἤ τι τοιοῦτον ὅμοιον. Βεβαίως ὅμως ἀδύνατος φαίνεται ἐκ πρώτης ὄψεως ἡ τοιαύτη ὑπόθεσις, ὅτι δηλαδή, ἀφοῦ κατεσκευάσθη ὁ δρόμος καὶ ἡ εἴσοδος μετὰ τοῦ τάφου, τὸ ὅλον ἔπειτα ἐκαλύφθη τυμβοειδῶς καὶ ὁ δρόμος συνεχώσθη, ῥιφθέντων εἰς αὐτὸν λίθων καὶ χωμάτων, ἵνα καλυφθῇ ἡ πρὸς τὸν τάφον εἴσοδος. Ἐπειδὴ ἡ σύλησις θὰ ἐγίνετο τότε ἀνασκαπτομένου ὁπωσδήποτε τοῦ δρόμου καὶ ἐκβιαζομένης τῆς θύρας τοῦ τάφου χωρὶς νὰ ἐπέλθῃ ἀνάγκη πρὸς τὴν ἄρδην ἐκείνην καταστροφὴν διὰ καθαιρέσεως τῶν ὀγκωδῶν λίθων τῶν παραστάδων καὶ τελείας ἀπομακρύνσεως τόσου ἄνωθεν ἐπικαθημένου ὑλικοῦ, ἰδίως τόσου χώματος, τὸ ὁποῖον οὐδὲ σκοπόν τινα πρακτικὸν θὰ εἶχε. Τοὐναντίον τοῦτο ἐξηγεῖται μόνον ἐὰν *ὅλον τὸ κατασκεύασμα τοῦ μνημείου τούτου ἦτο φανερὸν καὶ ἀκάλυπτον*, ὥστε, καταστρεφομένων ὁπωσδήποτε τῶν κοσμημάτων αὐτοῦ, ἀφ' ἑαυτῶν θὰ ἐπήρχετο ἔπειτα ἡ κατάπτωσις τῶν ὑπολειπομένων ἢ καὶ ἡ καθαίρεσις αὐτῶν πρὸς ἄλλας χρήσεις. Τοιουτοτρόπως φανερὸν εἶνε ὅτι *μέρος τῶν μετωπιαίων λίθων τῶν τοίχων τῆς εἰσόδου καθῃρέθη ἵνα χρησιμοποιηθῇ πρὸς κτίσιν τοῦ ἀνεπάφου εὑρεθέντος τάφου*, ἐξ οὗ προέρχονται τὰ πλεῖστα τῶν κατωτέρω περιγραφομένων εὑρημάτων, ἤτοι πάντα τὰ λοιπά, πλὴν τοῦ ἐν πίν. 4ῳ ἀργυροῦ ἐλάσματος καὶ τῶν δύο Νικῶν (ἴδε κατωτ. σελ. 75 καὶ 78), ἔτι δὲ τῶν ἐν τῷ κειμένῳ ἀπεικονιζομένων πτερνιστήρων καὶ τῆς χαλκῆς βελόνης πλεξίματος, ἅτινα ἐξ ἐν ὅλῳ ἀντικείμενα εὑρέθησαν ἐν τοῖς χώμασι τοῦ τύμβου μετ' ἰχνῶν τινων ὀστῶν ἐγγὺς τοῦ μνημονευθέντος *σεσυλημένου* τάφου ἀτάκτως ἐρριμμένα. Διὸ εἰκάζω ὅτι προέχονται μὲν ἐκ τάφου τινός, ἴσως αὐτοῦ τοῦ σεσυλημένου, ἴσως καὶ ἄλλου παρακειμένου ἐκ τῶν συγχρόνως τότε συληθέντων καὶ καταστραφέντων. Παραπεσόντα δέ πως κατὰ τὴν ἀγρίαν καταστροφὴν τῶν τάφων καὶ σύλησιν εἰς τὰ χώματα, διεσώθησαν εἰς ταῦτα, ὅτε ἐσχηματίσθη *κατόπιν* ὁ τύμβος, σωρευθέντων εἰς αὐτὸν λίθων καὶ χωμάτων ἐκ τῶν πέριξ.

Ὁ δὲ *ἀνέπαφος*, ἐντελῶς σῶος διατηρηθεὶς τάφος, εὑρέθη μᾶλλον πρὸς τὸ ἄκρον τοῦ τύμβου καὶ παρὰ τὸν ἕτερον ἐκ τῶν δύο τοίχων τῆς εἰσόδου τοῦ «σεσυλημένου», πρὸς τὸ κέντρον μᾶλλον τοῦ τύμβου κειμένου. Ὁ «ἀνέπαφος» οὗτος εἶνε θάλαμος κτιστὸς τετράπλευρος ὕψους 2 περίπου μέτρων, μήκους 2 ὡσαύτως μέτρων καὶ πλάτους 1,80 μ. Ἄνωθεν ἐκαλύπτετο διὰ πλακῶν μεγάλων ἐπικαθημένων ἐπὶ τῶν τοίχων τοῦ θαλάμου. Τὴν εἴσοδον αὐτοῦ ἔκλειε μεγάλη πλὰξ ὀρθία, ἣν ἐστήριζον ἔξωθεν ὀγκώδεις λίθοι ἐν εἴδει τοίχου ᾠκοδομημένοι πρὸ αὐτῆς. Οἱ τοῖχοι δεικνύουσι τὸν αὐτὸν ἑλληνικὸν τρόπον τῆς οἰκοδομίας, ὃν καὶ οἱ τοῖχοι τῆς εἰσόδου τοῦ «σεσυλημένου» τάφου. Ἐκαλύπτοντο ὅμως ἔσωθεν διὰ κονιάματος λευκοῦ, φέροντος κοσμήματά τινα ἐρυθροῦ χρώματος, ὡς μικρά τινα τεμάχια σωθέντα ἀπέδειξαν. Ὁ εἷς ἐξ αὐτῶν εἰσχωρεῖ εἰς τὸν τοῖχον τῆς εἰσόδου ἐκείνης, ἐξ ἧς ὡς προεῖπον ἐλήφθησαν λίθοι ἕτοιμοι λελαξευμένοι τοῦ μετώπου πρὸς κτίσιν τοῦ θαλάμου. Ὁ νεκρὸς βλέπων πρὸς βορρᾶν, ἔκειτο ἐκτάδην ἐπὶ κλίνης κτιστῆς διὰ λίθων καί τινων τεμαχίων πλίνθων, κατεχούσης τὸ ἥμισυ τοῦ θαλάμου κατὰ τὸ πλάτος εἰς ὕψος 1 μέτρου.

Ἡ ἀνασκαφὴ προχωρήσασα πρὸς τὸ κέντρον τοῦ τύμβου, ἤτοι πρὸς τὸν «σεσυλημένον» τάφον, καὶ κατὰ τὰ ἄκρα αὐτοῦ περιορισθεῖσα εἰς τὸν κτιστὸν «ἀνέπαφον» τάφον, ἔμεινεν ἔκτοτε ἀτελής· ὥστε δὲν εἶνε ἀκόμη γνωστὸν ἂν δὲν κρύπτονται ἐνταῦθα καὶ ἄλλοι ὅμοιοι τάφοι. Παρετήρησα μό-

νον ὅτι τοῦ τύμβου προϋπῆρξαν ἐπὶ τοῦ ὁμαλοῦ ἐδάφους καὶ ἄλλοι τάφοι ἐντελῶς πενιχροί. Ἀπὸ τοῦδε ὅμως δύναται κατὰ τὰ ἐκ τῆς ἀνασκαφῆς συναγόμενα νὰ τεθῇ τὸ ζήτημα:

1) Πότε ἀνηγέρθη ὁ τύμβος;

2) Πότε ἐκτίσθη ὁ κτιστὸς «ἀνέπαφος» τάφος; Ἀλλ᾽ ἐπειδὴ ὁ τάφος οὗτος ἐκτίσθη ἵνα καλυφθῇ διὰ χωμάτων, τουτέστιν ὑπὸ τῶν χωμάτων τοῦ τύμβου, ὡς φαίνεται ἔκ τε τῆς καλῶς κατακεκρυμμένης ἐν λίθοις καὶ χώμασι εἰσόδου αὐτοῦ καὶ ἐκ τῶν καλυπτουσῶν ἀκατεργάστων πλακῶν, αἵτινες ἐτέθησαν οὕτω ἵνα καλυφθῶσι διὰ χωμάτων καὶ ἀσφαλισθῇ κατακρυπτόμενος ὁ τάφος, τὰ δύο ἐρωτήματα ἀποβαίνουσιν ἓν καὶ τὸ αὐτό: *πότε ἐκτίσθη ὁ τάφος οὗτος καὶ ὑπὸ τύμβου ἐκαλύφθη;*

Ἐν τούτῳ δὲ ἡ κατὰ προσέγγισιν τοὐλάχιστον χρονολόγησις εἶνε ἀσφαλής.

Διότι ἐν τοῖς χώμασι τοῦ τύμβου, τὰ ὁποῖα, ὡς προεῖπον, βεβαίως ἐν τοῖς πέριξ ἐκσκαφέντα ἐσωρεύθησαν μετὰ κολοσσιαίου λίθων πλήθους πρὸς σχηματισμὸν αὐτοῦ, εὗρον ἱκανὰ μικρὰ θραύσματα ἀγγείων, ἐξ ὧν τὰ μὲν παλαιότερα ἀνήκουσιν εἰς τὸν δ´-γ´ αἰῶνα· εἶνε ταῦτα τὰ φέροντα μέλαν, κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἧττον στιλπνὸν ἐπίχρισμα ἔσωθεν καὶ ἔξωθεν, ὡς τὰ γνωστὰ τῶν βοιωτικῶν κανθάρων, κυπέλλων καὶ τῶν τοιούτων· τὰ δὲ νεώτερα ἀνήκουσιν εἰς τοὺς ἀλεξανδρηνοὺς ἤτοι τοὺς τῶν Διαδόχων χρόνους· ταῦτα εἶνε τὰ φέροντα τὸ στιλπνὸν ἐρυθρὸν (terra sigillata) ἐπίχρισμα. *Νεωτέρας χρονολογίας θραῦσμα ἀγγείου, τουτέστι τῶν ῥωμαϊκῶν χρόνων, οὐδὲν εὑρέθη.*

Καὶ τὰ εὑρεθέντα δὲ νομίσματα εἶνε τὰ γνωστὰ χαλκᾶ τῶν χρόνων τῆς αἰτωλικῆς συμπολιτείας.

Ἀλλὰ καὶ τεμάχιον στήλης λιθίνης ἐπιτυμβίας, σῶζον ἐκ τῆς ἐπιγραφῆς αὐτῆς τὰ δύο τελικὰ γράμματα ὀνόματος.... ΟΣ, εὑρεθὲν ὡσαύτως εἰς τὰ αὐτὰ χώματα, δεικνύει σχῆμα γραμμάτων οὐχὶ μεταγενεστέρων τοῦ γ´ αἰῶνος· τὸ Ο εἶνε μικρότερον τῶν λοιπῶν γραμμάτων καὶ στρογγύλον, τὸ δὲ Σ ἔχει τὸ ἄνω καὶ κάτω σκέλος οὐχὶ ὁριζόντια καὶ παράλληλα, ἀλλὰ λοξὰ πρὸς ἄλληλα. Ἐλάχιστόν τινα ὅμως ἀκρέμονα σχηματίζουσι τὰ σκέλη ταῦτα, ὅπερ σημαίνει ὅτι ἡ ἐπιγραφὴ ἀνήκει εἰς τὸν γ´ αἰῶνα καὶ δὴ εἰς προκεχωρημένον τοῦτον, ὡς συμπεραίνω ἐξ ἐπιγραφῶν τοῦ Θέρμου τῶν μέσων καὶ τοῦ τελευταίου τετάρτου τοῦ αἰῶνος τούτου.

Ἐκ τούτων ἄρα δῆλον ὅτι *ἡ καταστροφὴ τῶν τάφων τῆς νεκροπόλεως τοῦ Τριχονίου δὲν δύναται νὰ εἶνε προγενεστέρα τοῦ λήγοντος περίπου γ´ αἰῶνος καὶ ἡ ἀνέγερσις τοῦ τύμβου δὲν δύναται νὰ εἶνε μεταγενεστέρα τῶν χρόνων τῆς ὁπωσδήποτε ὑφισταμένης ἔτι αἰτωλικῆς συμπολιτείας.* Εἶνε γνωστὸν ὅτι τὸ 168 τελειώνει ἡ ἱστορία αὐτῆς ἀφοῦ τὸ 189 ὑπέστη δεινὰς ταπεινώσεις καὶ σχεδὸν ἐξεμηδενίσθη, περιελθοῦσα εἰς πλήρη ὑποτέλειαν ὑπὸ τοὺς Ῥωμαίους. Ὥστε ὡς κατώτατον χρονικὸν ὅριον (terminus ante quem) τῆς ἀνεγέρσεως τοῦ τύμβου καὶ τῆς κτίσεως τοῦ ἀνεπάφου τάφου πρέπει νὰ τεθῇ τὸ 168 περίπου.

Ἀλλ᾽ εἶνε δυνατὸν καὶ τὸ ἀνώτατον (terminus post quem) νὰ τεθῇ ἀσφαλῶς.

Διότι παρὰ τὸ στόμα τοῦ νεκροῦ ἐν τῷ τάφῳ τούτῳ εὑρέθη δίδραχμον ἀργυροῦν αἰτωλικόν, φέρον ἔμπροσθεν κεφαλὴν ἀνδρός, ἥτις κατὰ τοὺς νομισματολόγους ἀβέβαιον εἶνε ἂν ἀπεικονίζῃ μᾶλλον τὸν Δημήτριον Β´ τῆς Μακεδονίας (239-229) ἢ τὸν Ἀντίοχον Γ´ τὸν Μέγαν τῆς Συρίας (222-187). Τὸ νόμισμα τοῦτο εἶνε ὁποῖον τὸ ἐν Catalog of the Greek coins in the British Museum πίν. 28, 2 καὶ 3 (νομίσματα τῶν Σελευκιδῶν) καὶ πίν. 30,6 (νομίσματα τῶν Αἰτωλῶν) ἀπεικονιζόμενον, μικρὰν δὲ διαφορὰν πρὸς ἐκεῖνα δεικνύει ταύτην μόνον, ὅτι κατὰ τὴν ὄπισθεν πλευρὰν δὲν φέρει τὴν ἐπιγραφὴν ΑΙΤΩΛΩΝ καὶ ὅτι ἀντὶ τοῦ ἁπλοῦ Δ ἀριστερόθεν τῆς μορφῆς φέρει Δ ἐντεῦθεν καὶ Ω δεξιόθεν αὐτῆς. Ὥστε διὰ τὴν ἡμετέραν χρονολογίαν ἀνώτατον χρονικὸν ὅριον κατὰ ταῦτα θὰ ἦτο τὸ ἔτος 239 ἢ τὸ 222. Νομίζω ὅμως ὅτι τὸ ἔτος 239 εἶνε τὸ ὀλιγώτερον πιθανόν, διότι αἱ μεταξὺ Δημητρίου Β´ καὶ Αἰτωλῶν σχέσεις ἦσαν μᾶλλον πολεμικαὶ παρὰ εἰρηνικαὶ καὶ δὲν ὑπῆρχεν ἐπομένως λόγος νὰ κόψωσιν οἱ Αἰτωλοὶ πρὸς τιμὴν τοῦ βασιλέως τούτου νόμισμα [1]. Τοὐναντίον ἡ πρὸς τὸν Ἀντίοχον Γ´ τὸν

[1] Πρβ. Πολυβ. II 44, 1: Ἀντιγόνου δὲ (τοῦ Γονατᾶ) μεταλλάξαντος (τὸ 239) καὶ συνθεμένων τῶν Ἀχαιῶν καὶ συμμαχίαν πρὸς Αἰτωλοὺς καὶ μετασχόντων εὐγενῶς σφίσι *τοῦ πρὸς Δημήτριον πολέμου*· καὶ 46,1: *περὶ τὸν Δημητριακὸν πόλεμον*, ἤτοι τὸν πόλεμον τῶν Αἰτωλῶν πρὸς τὸν Δημήτριον, ὅστις δὲν φαίνεται ὅτι ἔληξε πρὸ τοῦ θανάτου τοῦ Δημητρίου, διότι μόνον ἐπὶ Ἀντιγόνου τοῦ Δώσωνος βασιλεύσαντος (229-220) οἱ Αἰτωλοὶ ἤλλαξαν πολιτικὴν καὶ ἤρχισαν συμπράττοντες μετὰ τῶν Μακεδόνων ἐναντίον τῶν Ἀχαιῶν (Πολυβ. II 45,2).— Πρβλ. καὶ Πλούτ. ἐν βίῳ Ἀράτου 33.

Μέγαν συμμαχία αὐτῶν ἐν τῷ κατὰ Ρωμαίων πολέμῳ ἐξηγεῖ τελείως τὴν τιμὴν ταύτην. Ἂν δὲ καὶ τὰ ἐπὶ τῶν νομισμάτων στοιχεῖα ΔΩ δύνανται νὰ ἐξηγηθῶσιν ὡς ἀρχικὰ τοῦ ὀνόματος ἐπωνύμου Αἰτωλοῦ ἄρχοντος, τότε τὸ ὄνομα τοῦ ἀπὸ τοῦ 222 περίπου μέχρι τῶν ἀρχῶν τοῦ β΄ αἰῶνος μέγα ἰσχύσαντος ἐν Αἰτωλίᾳ, τετράκις δὲ κατὰ τὰς ἐπιγραφὰς Θέρμου στρατηγήσαντος *Δωριμάχου* ἔρχεται εἰς τὸν νοῦν καθενός. Ἤθελα θεωρήσῃ ἐπομένως ὡς πολὺ πιθανώτερον *ἀνώτατον χρονολογήσεως ὅριον τὸ ἔτος 222 καὶ ἴσως μάλιστα ἔτος τι ἐκ τῶν ἐγγὺς πρὸς τὰ 190 περίπου,* κατὰ τὰ ὁποῖα συνετελέσθη ἡ συμμαχία τῶν Αἰτωλῶν πρὸς τὸν Ἀντίοχον Γ΄.

Πρὸς τὴν καταβίβασιν ταύτην τοῦ ἀνωτάτου χρονικοῦ ὁρίου εἰς τὰ περὶ τὰ 190 ἔτη κλίνω καὶ ἐξ ἄλλων λόγων.

Τὴν καταστροφὴν καὶ σύλησιν τῶν τάφων, οἵτινες προϋπῆρξαν τῆς ἀνεγέρσεως τοῦ τύμβου δὲν δύναμαι νὰ θέσω εἰς ἄλλην ἐποχὴν ἢ εἰς τὴν τῆς πρώτης εἰσβολῆς τοῦ Φιλίππου Ε΄ τῆς Μακεδονίας εἰς τὴν Αἰτωλίαν ἐν ἔτει 218 (Πολυβ. V 5 ἑ., ἂν μὴ εἰς τὴν τῆς δευτέρας ἐν ἔτει 206 (Πολυβ. XI, 7(4), 2). Διότι βέβηλοι τοιαῦται πράξεις εἰς οὐδένα ἄλλον ἀποδίδονται κατὰ τοὺς χρόνους τούτους εἰ μὴ εἰς τὸν Φίλιππον Ε΄, φρικωδῶς καταλυμηνάμενον τὸν Θέρμον καὶ κατὰ τὴν διὰ τῆς αὐτῆς ἣν ἦλθεν ὁδοῦ ἐπάνοδον πορθήσαντα τὴν χώραν πᾶσαν (Πολυβ. V 13). Πρὸ αὐτοῦ κατὰ τὸν γ΄ αἰῶνα οὐδεὶς ἐχθρὸς εἶχε τολμήσει νὰ εἰσχωρήσῃ τόσον βαθέως εἰς τὴν Αἰτωλίαν [1]. Ἂν ὅμως τοῦτο ἀληθεύῃ, τότε ἐξ ἀνάγκης πρέπει νὰ κατέλθωμεν διὰ τὴν ἀνέγερσιν τοῦ τύμβου εἰς τοὺς χρόνους Ἀντιόχου Γ΄ καὶ δή, ὡς εἶπον, περὶ τὰ 190.

Ὡς ἀκολουθία δὲ τῆς ὑποθέσεως ταύτης ἐπέρχεται τότε καὶ ἄλλη τις σκέψις. Ὁ νεκρὸς τοῦ ἀνεπάφου τάφου ἦτο ἀνήρ, διότι παρ᾽ αὐτὸν εὑρέθη καὶ στλεγγίδος σιδηρᾶς τεμάχιον καὶ αἰχμὴ σιδηρᾶ δόρατος ἐκ τῆς σκωρίας πολὺ ἐφθαρμένη· ἦτο πλούσιος συνάμα καὶ βεβαίως ἐπίσημός τις πολιτικὸς ἀνήρ. Ὡς τοιοῦτος, πάντως δὲν ἦτο ἄσχετος πρὸς τὸν μονάρχην, πρὸς ὃν συνεδέετο ἡ πατρίς του.

[1] Πολυβ. V 14: ἐδόκει γὰρ εἰς τόπους ἑαυτὸν δεδωκέναι παραβόλους (Πρόκειται εἰδικῶς ἐνταῦθα περὶ τοῦ Θέρμου, πρβ. Πολυβ. V 8) καὶ τοιούτους εἰς οὓς οὐδεὶς ἐτόλμησε πρότερον στρατοπέδῳ παρεμβαλεῖν.

Ἴσως λοιπὸν καὶ τὸ εἰς τὸν τάφον του κατατεθὲν νόμισμα *ἐξελέχθη ἐπίτηδες* φέρον ἀπεικονισμένον τὸν ἐν λόγῳ μονάρχην. Ἀλλὰ τῆς ἀνεγέρσεως τοῦ τάφου καὶ τοῦ τύμβου προηγήθη, ὡς εἴδομεν, ἀγρία τῆς νεκροπόλεως καταστροφή, ἥτις δὲν φαίνεται ὅτι συμπίπτει πρὸς ἄλλο τι ἔτος ἢ πρὸς τὸ 218 ἢ 206 πρὸ Χριστοῦ. Ἂν λοιπὸν τὴν ἐκλογὴν τοῦ διδράχμου θεωρήσωμεν οὐχὶ τυχαίαν, ἀλλὰ σκόπιμον, τότε πρόσθετον λόγον ἔχομεν νὰ πιστεύσωμεν, ὅτι τάφος καὶ τύμβοι ἀνήκουσιν εἰς τὰ πλησιέστατα τοῦ 190 ἔτη. Καὶ ὁ μονάρχης, τοῦ ὁποίου ἡ κεφαλὴ ἀπεικονίζεται ἐπὶ τοῦ διδράχμου, κατ᾽ ἀνάγκην τότε πρέπει νὰ εἶνε ὁ Ἀντίοχος Γ΄ ὁ Μέγας, ἀφοῦ μάλιστα πρὸς τὸν πραγματικὸν τύπον τῆς κεφαλῆς αὐτοῦ, τὸν ἐπὶ νομισμάτων τῆς Συρίας, ὄντως παρεμφερεστάτη εἶνε ἡ καθ᾽ ὁμοίωσιν τοῦ Ἀπόλλωνος ἐπὶ τῶν αἰτωλικῶν διδράχμων ἐξιδανικευμένη κεφαλή.

Ἀλλ᾽ ὅπως καὶ ἂν κριθῶσι ταῦτα, τὴν ἐκ τοῦ διδράχμου ἀπόδειξιν θεωρῶ καθ᾽ ἕν τι τοὐλάχιστον ἔγκυρον, τουτέστι κατὰ τὴν κατωτάτην χρονολογίαν τοῦ τύμβου καὶ τοῦ τάφου. *Νομίζω δηλονότι ἀδύνατον τὴν καταβίβασιν τοῦ τελευταίου χρονικοῦ ὁρίου* (terminus ante quem) *μέχρι τῶν χρόνων τῆς ἐν Ἑλλάδι ἐπικρατήσεως τῶν Ρωμαίων·* διότι ἀπαράδεκτόν μοι φαίνεται, ὅτι ἐν τοιούτοις χρόνοις θὰ ἐτίθετο ἐπὶ τοῦ στόματος τοῦ νεκροῦ νόμισμα τῶν καλῶν χρόνων τῆς αἰτωλικῆς συμπολιτείας ἀντὶ συγχρόνου ρωμαϊκοῦ. Ἐπομένως ἀδύνατον εἶνε νὰ κατέλθωμεν χρονολογικῶς κάτω τοῦ ἔτους 168 πρὸ Χριστοῦ. Ἀλλὰ καὶ τὸ ἔτος τοῦτο ὡς κατώτατον χρονικὸν ὅριον θεωρῶ πολὺ ἀπίθανον· διότι δύσκολον εἶνε νὰ παραδεχθῶμεν ὅτι κατὰ τοὺς τελευταίους τούτους χρόνους τῆς αἰτωλικῆς συμπολιτείας, μέχρι τῶν ὁποίων *τὸ πολὺ* φέρουσιν ἡμᾶς τὰ μνημονευθέντα θραύσματα ἀγγείων, ὁπότε φοβεραὶ συμφοραὶ εἶχον ἐνσκήψῃ εἰς τὴν χώραν καὶ ἡ πενία αὐτὴν ἐμάστιζε διά τε τὰς ἐσωτερικὰς ταραχὰς καὶ τὰς εἰς τοὺς Ρωμαίους ὑπερόγκους πολεμικὰς ἀποζημιώσεις, ἦτο δυνατὴ ἀκόμη τόση πολυτέλεια κατὰ τὴν ταφὴν ἑνὸς νεκροῦ, ὅση μαρτυρεῖται ὑπὸ τῶν πολυτίμων εὑρημάτων τοῦ τάφου. Οὕτω *τὰ πάντα φέρουσιν ἡμᾶς ὅσον τὸ δυνατὸν πλησιέστερα εἰς τὴν ἀρχὴν τοῦ β΄ αἰῶνος.*

Ἐν τοῖς χώμασι τοῦ τύμβου ἐν τῇ εἰσόδῳ πρὸς τὸν σεσυλημένον τάφον ἀτάκτως ἐρριμμένα μετὰ τεμαχίων τινῶν ὀστῶν εὑρέθησαν, ὡς προεῖπον, τὰ ἐν πίνακι 4ῳ ὑπ᾽ ἀριθ. 1, 2, 3 καὶ ἐν τῷ κειμένῳ ἐν εἰκόνι 1α, 1β ἀπεικονιζόμενα ἀντικείμενα.

Ἀριθ. 1 εἶνε στενὸν ἐπίμηκες, ἐκτύπους παραστάσεις φέρον ἀργυροῦν ἔλασμα μήκους 0,22 μ., πλάτους 0,06 μ., ὅπερ ὡς λεπτότατος φλοιὸς ἐπενδύει ἰσομέγεθες λεπτὸν ἐπίσης σιδηροῦν ἔλασμα, περισφιγγόμενον δι᾽ ὅλου τοῦ ἐπ᾽ αὐτοῦ ὀλίγον κυρτουμένου γύρου τοῦ ἀργυροῦ ἐλάσματος. Τὸ σχῆμά του εἶνε τὸ τῆς θήκης δικόπου μικροῦ φασγάνου, καὶ ἴσως ἀνῆκεν εἰς τοιαύτην ὡς ἐπίθημα, ἂν μὴ μᾶλλον εἰς ζωστῆρα ἢ τοιοῦτόν τι μέρος τοῦ ὁπλισμοῦ.

Τὴν παράστασιν ὅλην ὁρίζει κοκκώδης σειρά, περιθέουσα ὅλον τὸν γῦρον τοῦ ἐλάσματος· κατὰ διαστήματα δὲ ἡ σειρὰ τῶν κόκκων διακόπτεται διὰ καλυκοειδῶν ἐκφύσεων. Τὸ δεξιόθεν διὰ τὰς ἀποκεκομμένας γωνίας σχηματιζόμενον τραπεζοειδὲς ἄκρον τοῦ ἐλάσματος κατέχει κόσμημα προσωπείου μεταξὺ κεφαλῶν γρυπῶν καὶ κλάδος ἐν εἴδει κεράτων τόξου. Ὅλον τὸ ἐπίλοιπον τετράπλευρον κατέχει ἡ ἑξῆς ἓν ὅλον ἀποτελοῦσα παράστασις: Δεξιόθεν μὲν ὑψοῦται τρόπαιον, ἀριστερόθεν δὲ ἵσταται μορφὴ ὀρθὴ πτερυγοφόρος μὲ τὸ ἱμάτιον κάτω τῶν λαγόνων καταπίπτον, κρατοῦσα ἰσοϋψῆ καὶ πλέον κλάδον φοίνικος τεταινιωμένον ἄνω. Τὸ τρόπαιον ἀποτελεῖται ἐκ περικεφαλαίας, θώρακος, ἀσπίδος καὶ μαχαίρας ἐξηρτημένης ἐξ ἀγκιστροειδοῦς κρεμαστῆρος καὶ δύο κνημίδων ἑκατέρωθεν τοῦ κορμοῦ ἐφ᾽ οὗ ἀνάκεινται τὰ ὅπλα. Μεταξὺ δὲ τῶν δύο τούτων ἄκρων παραστάσεων βλέπομεν δύο ἱππεῖς ἀντιμετώπους ἐπιφερομένους μὲ προβεβλημένα τὰ μακρὰ δόρατα. Πρὸ τοῦ δεξιοῦ ἱππέως ὀρθὸς ἵσταται ἀσπιδηφόρος ὁπλίτης προβαίνων κατ᾽ αὐτοῦ μὲ γυμνὸν τὸ φάσγανον, ἕτοιμος νὰ πλήξῃ δι᾽ αὐτοῦ τὸν ἐπελαύνοντα ἱππέα, ἐνῷ νεκρὸς μὲν ἄλλος πεζὸς κεῖται ὕπτιος ὑπὸ τὸν ἱππέα τοῦτον, ἕτερος δὲ τετραυματισμένος, ὡς φαίνεται, ὑπεγείρεται ὑπὸ τὸν ἀριστερόθεν ἐπελαύνοντα ἱππέα, στηριζόμενος ἐπὶ τοῦ γόνατος καὶ ἐπὶ τῶν χειρῶν, ἀνασύρων τὸ ἕτερον σκέλος· παρ᾽ αὐτὸν κεῖται τὸ καταπεσὸν βεβαίως ἐκ τῆς κεφαλῆς του κράνος καὶ ἡ ἀσπίς. Οἱ ἱππεῖς φέρουσι περικεφαλαίαν καὶ θώρακα, προσηρμοσμένον ἀκριβῶς εἰς τὸ σῶμα, μετὰ πτερυγίων, ὄπισθεν δὲ φέρεται ἡ χλαμίς, κολπουμένη ὑπὸ τοῦ ἀνέμου διὰ τὴν φορὰν τῶν ἵππων. Τὰ κενὰ μεταξὺ τῶν μορφῶν πληροῦνται ἄνω δι᾽ ἀστερίσκων, διὰ φυτῶν δὲ θαμνοειδῶν κάτω δηλοῦται τὸ ἔδαφος, ἐφ᾽ οὗ κινοῦνται τὰ πρόσωπα. Δύο ἀετοὶ ἀντιμέτωποι, ἀνοίγοντες τὰς πτέρυγας, φαίνονται ὑπὸ τὸν δεξιὸν ἱππέα. Καὶ τὸ μεταξὺ τοῦ κλάδου τοῦ φοίνικος καὶ τῶν σκελῶν τῆς ἀριστερόθεν Νίκης μικρὸν κενὸν πληροῦται διὰ κλαδοειδοῦς κοσμήματος, ἀπολήγοντος εἰς κάλυκα.

Ἡ παράστασις εἶνε, ὡς φαίνεται, ἐπίθεσις ἱππέων κατὰ πεζῶν, διότι καὶ τῶν δύο ἱπποτῶν τὰ δόρατα διευθύνονται κατὰ τοῦ ἀνθισταμένου ἔτι ὁπλίτου. Ἀλλ᾽ ἐὰν ἔχῃ σχέσιν πρὸς ὡρισμένον τι γεγονός, οἷον πρὸς ἀνδραγαθίαν ἱππέων κατὰ πεζῶν ἔν τινι ὡρισμένῃ μάχῃ, εἶνε ἀδύνατον νὰ ὁρισθῇ. Δυνατὸν εἶνε ὅτι εἰς τὸν φέροντα τὸ κόσμημα τοῦτο ἐπὶ τοῦ ὁπλισμοῦ του ἀνεμίμνησκε τοιοῦτόν τι γεγονὸς καὶ προσωπικὴν ἀνδραγαθίαν· ἀλλ᾽ ἴσως καὶ στερεῖται οἱασδήποτε ἀναφορᾶς πρὸς ὡρισμένα πρόσωπα καὶ πράγματα.

Ὁ ὁπλισμὸς τῶν τε ἱππέων καὶ τοῦ ἀριστερόθεν κατακειμένου πεζοῦ ὡς καὶ τοῦ ὀρθοῦ μαχομένου ὁπλίτου οὐδὲν δεικνύει τὸ ὀθνεῖον καὶ ἀλλότριον· εἶνε βεβαίως ἑλληνικός. Καὶ αἱ μὲν ἀσπίδες εἶνε μεγάλαι, ὡς αἱ τῶν Ἑλλήνων ὁπλιτῶν, τὰ δὲ κράνη εἶνε τὰ συνήθη, φέροντα λόφον καὶ προμετωπίδα. Οἱ ἱππεῖς φαίνονται ὡς οἱ σαρισοφόροι ἢ Παίονες τῶν Μακεδόνων, φέροντες πρὸς ἐπίθεσιν μακρὰν σάρισαν (πρβ. τὴν ἐπὶ νομίσματος ἀπεικόνισιν ἐν Baumeister, *Denkmäler des griechischen Altertums* σελ. 2030 ἀρ. 2199) καὶ ἐκτελοῦντες ὑπηρεσίαν «προδρόμων», τὸ δὴ λεγόμενον ἐλαφρὸν ἱππικόν· μάχαιραν δὲν ἔφερον βεβαίως οἱ ἐν τῇ ἡμετέρᾳ παραστάσει.

Πᾶσαι αἱ μορφαὶ τῆς παραστάσεως δεικνύουσιν ἀκριβὲς διάγραμμα καὶ ἐπιμελεστάτην ἐργασίαν. Τελειότατος εἶνε ἐν τοιαύτῃ μικρογραφίᾳ ὁ τύπος τῶν προσώπων, ὡς μαρτυρεῖ ἔτι ἡ καλῶς διατηρηθεῖσα μορφὴ τοῦ δεξιοῦ ἱππέως.

Εἰκὼν 1α καὶ 1β εἶνε δύο χαλκοῖ κάλλιστα διατηρούμενοι πτερνιστῆρες, οἱ κατὰ Πολυδεύκη (*Ὀνομαστικὸν* 10,54) *ἐγκεντρίδες*, κατὰ δὲ Ξενοφῶντα, *περὶ ἱππικῆς* 8,5 *μύωπες* (Droysen, *Kriegsalter-*

tümer σελ 32 σημ. 3), ἀπολήγοντες εἰς ὀξὺ κέντρον καὶ οὐχὶ εἰς ὀδοντωτὸν τροχίσκον. Εἰς τὰ ἄκρα τῶν καμπύλων κεράτων ὑπάρχουσιν ὀπαὶ τετράπλευροι ἐπιμήκεις διὰ τὸν ἱμάντα, ὅστις προσέδενεν αὐτοὺς εἰς τὸν πόδα. Οἱ πτερνιστῆρες οὗτοι εὑρίσκονται βεβαίως εἰς σχέσιν πρὸς τὴν ἐπὶ τοῦ ἀργυροῦ ἐλάσματος (ἀριθ. 1) παράστασιν ἀνδραγαθίας ἱππέων κατὰ πεζῶν· ἀμφότερα ἀνῆκον εἰς τὸν ὁπλι-

Εἰκὼν 1α.

Εἰκὼν 2β.

σμὸν ἱππέως, εἶνε δὲ γνωστὸν ἐκ τοῦ Πολυβίου (XVII 5) πόσον διεκρίνοντο οἱ Αἰτωλοὶ ἱππεῖς ὑπὲρ πάντας τοὺς λοιποὺς Ἕλληνας [1].

[1] Ὁ λόγος ἐν τῷ χωρίῳ τούτῳ εἶνε περὶ «τῆς τῶν Αἰτωλικῶν ἱππέων φιλοτιμίας» κατὰ τὴν ἐν Κυνὸς Κεφαλαῖς μάχην· «πάνυ γὰρ ἐκθύμως οὗτοι καὶ παραβόλως ἐκινδύνευον. Αἰτωλοὶ γὰρ καθ' ὅσον ἐν τοῖς πεζικοῖς ἐλλιπεῖς εἰσι καὶ τῷ καθοπλισμῷ καὶ τῇ συντάξει πρὸς τοὺς ὁλοσχερεῖς ἀγῶνας, κατὰ τοσοῦτον **τοῖς ἱππικοῖς διαφέρουσι πρὸς τὸ βέλτιον τῶν ἄλλων Ἑλλήνων** ἐν τοῖς κατὰ μέρος καὶ κατ' ἰδίαν κινδύνοις».

Ἀρ. 2, 3 πίν. 4ου. Νίκη ἔκτυπος ἐπὶ ἀργυροῦ πλακιδίου, ἐπίχρυσος, ὡς δεικνύουσι τὰ ἐπὶ τοῦ στεφάνου, τῶν πτερύγων καὶ τοῦ ἱματίου διασωθέντα ἴχνη τοῦ χρυσοῦ. Τὸ πρόσωπον ὅμως καὶ τὰ γυμνὰ τοῦ σώματος δὲν φαίνεται ὅτι ἦσαν ἐπίχρυσα. Τὸ πλακίδιον ἦτο βεβαίως καθηλωμένον ἐπὶ ἄλλου τινός, ξυλίνου πιθανῶς ἀντικειμένου· διακρίνονται μικραὶ ὀπαὶ ἥλων. Δύο τοιαῦτα ἐντελῶς ὅμοια πλακίδια εὑρέθησαν, ὧν τὸ ὑπ' ἀρ. 3 εἶνε τὸ ὀλιγώτερον καλῶς διατηρηθέν. Ἡ Νίκη γυμνὴ τὸ ἄνω μέρος τοῦ σώματος, ὅπως συνήθως παρίσταται εἰς τοὺς μετ' Ἀλέξανδρον χρόνους, μὲ τὸ ἱμάτιον συνεπτυχωμένον περὶ τὴν ὀσφὺν καὶ καλύπτον τὸ κάτω τοῦ σώματος, κρατεῖ μὲ τὴν ἀριστερὰν στέφανον τεταινιωμένον, μὲ τὴν δεξιὰν δὲ μέγαν κλάδον φοίνικος.

Εἰκὼν 2. Μετὰ τῶν ἀνωτέρω ἀντικειμένων ἐν τοῖς χώμασι εὑρέθησαν καὶ δύο χαλκαῖ βελόναι πλεξίματος, δηλαδὴ στελέχη λεπτά, 0,10 περίπου μ. τὸ μῆκος μὲ μικρὰν λαβίδα εἰς ἑκάτερον ἄκρον, ὁποῖαι καὶ σήμερον συνειθίζονται πρὸς πλέξιμον δικτύων. Ἀκεραία διετηρήθη μόνον ἡ ἀπεικονιζομένη. Πιθανῶς δὲν ἔχουσι καμμίαν σχέσιν πρὸς τἀνωτέρω κτερίσματα, ἀλλὰ τυχαίως μόνον παρεισέπεσαν μεταξὺ αὐτῶν, ὅπως καὶ ἄλλα τινὰ ἀσήμαντα χαλκᾶ τεμάχια.

Εἰκὼν 2.

Ἐν δὲ τῷ κτιστῷ, *ἀνεπάφῳ* τάφῳ εὑρέθησαν τὰ ἑξῆς ἀντικείμενα.

Τὴν κεφαλὴν τοῦ νεκροῦ περιέβαλλε χρυσοῦς στέφανος φύλλων δρυός, ζυγίζων 170 γραμμάρια. Τὰ φύλλα εἶνε προσδεδεμένα διὰ χρυσῶν συρμάτων πρὸς τὸν χρυσοῦν κυκλικόν, κοῖλον ἐντός, καυλόν, ὅστις κρίκους ἔχων εἰς τὰ δύο ἄκρα συνεσφίγγετο ὄπισθεν διὰ κλωστῆς ἢ σύρματος.

Ἀνάμικτοι μετὰ τῶν ὁλοτελῶς εἰς κόνιν μεταβληθέντων ὀστῶν καὶ τῆς ἄνωθεν διεισχωρησάσης ἰλύος, ἥτις ἐκάλυψεν ὅλον τὸν σκελετόν, εὑρέθη-

σαν πολλαὶ χρυσαῖ κλωσταί, ἐκ τοῦ χρυσοστίκτου βεβαίως χιτῶνος τοῦ νεκροῦ.

Παρὰ δὲ τὴν δεξιὰν χεῖρα εὑρέθη ὁ χρυσοῦς δακτύλιος, φέρων τὸν ἐν πίν. 4ῳ ἀρ. 4 ἀπεικονιζόμενον ἔγγλυφον λίθον σάρδιον μήκους $5\,^1/_2$ ἑκατοστῶν τοῦ μέτρου καὶ πλάτους 3. Ἐπειδὴ καὶ ὁ δακτύλιος εἶνε

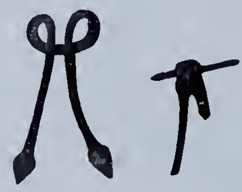
Εἰκὼν 3.

πολὺ μέγας καὶ ὁ κρίκος αὐτοῦ τόσον στενός, ὥστε οὐδ' ὁ μικρὸς τῆς χειρὸς δάκτυλος εἰσχωρεῖ εἰς αὐτόν, δὲν ἦτο δυνατὸν νὰ φέρεται ὡς δακτύλιος, ἀλλ' ἐκ τοῦ λαιμοῦ πιθανῶς δι' ἀλύσεως ἀνηρτημένος, πάντως ἐχρησίμευεν ὡς σφραγίς, καθόσον καί, ὡς φέρων ἔγγλυφον, οὐχὶ δὲ ἐξέχουσαν παράστασιν, πρὸς τοιαύτην χρῆσιν ἦτο κατάλληλος.

Εἰκὼν 4.

Ἡ παράστασις εἶνε ὀρθὴ γυναικεία μορφή, ἐκ τῶν ὄπισθεν καὶ ὀλίγον πλαγίως ὁρωμένη, γυμνὸν ἔχουσα τὸ ἄνω μέρος τοῦ σώματος μέχρι τῶν μηρῶν, ἐπὶ κιονίσκου μὲ τὸν ἀριστερὸν ἀγκῶνα ἐπερειδομένη καὶ οὕτω δι' αὐτοῦ συγκρατοῦσα τὸ καταπίπτον τὰ σκέλη μόνον καλύπτον ἱμάτιον, μὲ τὸν δεξιὸν πόδα ἐπὶ τοῦ ἐδάφους πατοῦσα, μὲ τὸν ἐλεύθερον δὲ μένοντα καὶ κατὰ τὸ γόνυ καμπτόμενον ἀριστερὸν ἄκροις δακτύλοις αὐτὸ ἐγγίζουσα, καὶ εἰς τὴν ἀριστερὰν μὲν χεῖρα φέρουσα θύρσον μακρὸν πρὸς τὸν κῶνον τεταινιωμένον καὶ μέχρι τοῦ ἐδάφους καθήκοντα, διὰ δὲ τῆς δεξιᾶς, ἀπὸ τοῦ ἀγκῶνος πρὸς τὰ ἐμπρὸς καὶ ἄνω ὀλίγον καμπτομένης, προσωπεῖον κωμικὸν κρατοῦσα, πρὸς ὃν χα-

Εἰκὼν 4α.

μηλώνουσα ὀλίγον τὴν κεφαλὴν ἀτενίζει. Ἡ ὅλη στάσις συνεπάγεται ῥυθμὸν λίαν κομψὸν καὶ τελείως ἁρμονικὴν ἰσορροπίαν τοῦ σώματος.

Ὁ θύρσος μετὰ τοῦ κωμικοῦ προσωπείου χαρακτηρίζουσι τὴν μορφὴν ταύτην ὡς τὴν μοῦσαν τῆς κωμῳδίας, τὴν Θάλειαν. Αὐτὰ καθ' ἑαυτὰ δὲν εἶνε βεβαίως μόνον τῆς μούσης χαρακτηριστικὰ ταῦτα. Προσωπεῖον, πρὸς ὃ ἀτενίζει, καὶ θύρσον (μὲ ταινίας ἐξ αὐτοῦ κρεμαμένας) κρατεῖ καὶ Νύμφη ἐν παραστάσει ἐγγλύφου λίθου παρὰ Furtwängler, *Die antiken Gemmen* II πίν. 13, ἀρ. 21. Θύρσον κρατεῖ ἄλλως καὶ ὁ Διόνυσος (κάνθαρον εἰς τὴν ἄλλην χεῖρα)

Εἰκὼν 5.

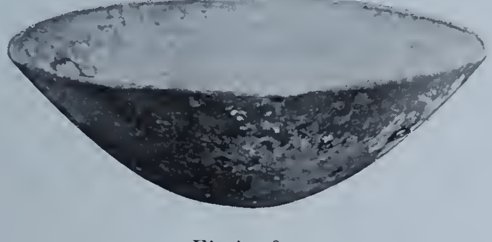
συχνότατα, ὡσαύτως δὲ ὁ σάτυρος ἢ ἡ μαινάς. Ἡ προσωποπεποιημένη Κωμῳδία ὡς μαινὰς παρισταμένη, ὁμοίως ἐπὶ ἀγγείου (πρβ. Lenormant, *Élite des monuments céramographiques* τόμ. I πίν. 41 σελ. 117). Καὶ κοράσια παριστάνονται

ἐπὶ ἐγγλύφων λίθων κρατοῦντα προσωπεῖον· Furtw. ἔνθ᾽ἀνωτέρω πίν. 26 ἀρ. 1 ἀρ. 2 καὶ πίν. 27 ἀρ. 1 Πρβ. καὶ Dumont-Chaplain, *Les céramiques de la Grèce propre* τόμ. I σελ. 237. Καὶ ὁ Ἔρως

Εἰκὼν 6.

κρατεῖ προσωπεῖον καὶ ὁ Ἑρμῆς ἴσως ψυχοπομπὸς (ἢ ποιητής τις) ἐν Reinach, *Pierres Gravées* πίν. 22. Ἡ Μελπομένη ἄλλως, ὡς μοῦσα τῆς τραγῳδίας, κρατοῦσα προσωπεῖον καὶ θεωροῦσα αὐτό, εἴτε ἐπὶ στήλης ἐμπρὸς κλίνουσα εἴτε μὲ τὸν δεξιὸν

Εἰκὼν 6α.

βραχίονα εἰς στήλην στηριζομένη, ἀπαντᾷ συχνάκις. Ἀλλ᾽ ἐνταῦθα τὰ δύο ὁμοῦ σύμβολα μετὰ τῆς στάσεως τῆς μορφῆς, **σκεπτικῶς** προσατενιζούσης τὸ **κωμικὸν** προσωπεῖον ἐξελέχθησαν, πιστεύομεν, μόνον ἵνα χαρακτηρίσωσι τὴν μοῦσαν τῆς κωμῳδίας [1].

Εἰκὼν 7.

Ἀλλὰ τύπος τῆς Θαλείας τοιοῦτος, ὁποῖον βλέπομεν ἐν τῇ ἡμετέρᾳ παραστάσει, δὲν ἀπαντᾷ οὐδαμοῦ ἀλλοῦ, καθόσον γνωρίζομεν, ὅμοιος.

Πρῶτον ἡ γυμνότης, ἥτις ἐν γένει «δὲν δύναται νὰ θεωρηθῇ συμφωνοῦσα πρὸς τὴν ἔννοιαν τῆς μούσης» [1], οὐδαμοῦ ἀπαντᾷ καθ᾽ ὅμοιον τρόπον, ὅσον καὶ ἂν ἄλλως ἔν τινι μέτρῳ δὲν εἶνε «ἀνήκουστον

Εἰκὼν 8.

γνώρισμα» αὐτῆς· πρβ. Furtw. ἔνθ᾽ ἀνωτέρω πίν. 27 ἀρ. 63, πίν. 24, ἀρ. 63, πίν. 50 ἀρ. 14. Ἀλλὰ καὶ ἡ στάσις ὅλη δὲν προσομοιάζει πρὸς οὐδένα ἐκ

Εἰκὼν 9.

τῶν γνωστῶν τύπων γλυπτῶν παραστάσεων τῶν μουσῶν, ἐκ τῶν ὁποίων βεβαίως ὁ λιθογλύφος θὰ ἀντέγραψε τὴν μορφὴν ταύτην — ἤδη ὁ κιονίσκος

Εἰκὼν 10.

ὁδηγεῖ ἡμᾶς ἵνα ἀναδράμωμεν εἰς τὴν γλυπτικὴν τέχνην ὡς δημιουργὸν τοῦ τύπου —, οὔτε ἀγαλματικῶν οὔτε ἀναγλύφων μορφῶν [2].

[1] Πρβ. τὴν περὶ τῆς τοιαύτης στάσεως ὡραίαν ψυχολογικὴν παρατήρησιν τοῦ Lecuyer ἐν *Collection Lecuyer, terres cuites*, τόμ. I, προκειμένου περὶ παραστάσεως τῆς Θαλείας, κρατούσης καὶ προσβλεπούσης προσωπεῖον.

[2] Πρβ. Oskar Bie, *Die Musen in der antiken Kunst*, Berlin, 1887, σελ. 85.

[3] Περὶ τῶν ποικίλων παραστάσεων τῶν μουσῶν ἐν τῇ ἀρχαίᾳ τέχνῃ ἴδε τὴν ἀνωτέρω πραγματείαν τοῦ Oskar Bie.

Τὸν τύπον τοῦτον ἐδανείσθη ὁ ἡμέτερος τεχνίτης προφανῶς ἐκ παραστάσεων τῆς Ἀφροδίτης, αἵτινες ἐξ ἀγαλματικῶν καλλιτεχνημάτων εἰλημμέναι ἐπανέρχονται συχνότατα ἀκριβῶς εἰς μορφὰς λίθων ἐγγλύφων. Τοιουτοτρόπως ἐν *Pierres Gra-*

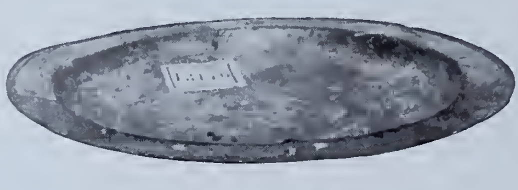
Εἰκὼν 11.

vées par Salomon Reinach, πίν. 35 ἀρ. 72[4] ἡ Ἀφροδίτη ἐπερείδει ἀπαραλλάκτως ὡς ἡ ἡμετέρα τὸν ἀριστερὸν ἀγκῶνα ἐπὶ κιονίσκου, καὶ προτείνει μὲ τὴν δεξιὰν χεῖρα περικεφαλαίαν, πρὸς ἣν προσβλέπει, ἐνῷ μὲ τὴν ἀριστερὰν κρατεῖ δόρυ· καὶ τὸ

Εἰκὼν 12.

ἱμάτιον πίπτει προσομοίως κάτω τῶν λαγόνων, μόνην δὲ — ἐλαχίστην ἄλλως — διαφορὰν πρὸς αὐτὴν ἔχει ἡ Ἀφροδίτη, ὅτι στηρίζεται ἐπὶ τοῦ δεξιοῦ σκέλους, καὶ τὴν κεφαλὴν δέ, ὡς εἰκός, δὲν χαμηλώνει κατὰ τὸν αὐτὸν σκεπτικὸν τρόπον οὔτε τὸν

Εἰκὼν 13α.

βραχίονα τόσον γωνιωδῶς κάμπτει. Πρβ. καὶ τὰς μορφὰς αὐτόθι ἀρ. 72[5] καὶ 72[6], ἔτι δὲ ἀριθ. 73. Καὶ ἐν Furtwängler, *Die antiken Gemmen* πίν. 44 ἀρ. 78 ἡ Ἀφροδίτη ὡς Venus Victrix, κρατοῦσα περικεφαλαίαν ὁμοίως καὶ δόρυ ἔχει τὴν αὐτὴν οἵαν ἡ ἡμετέρα μοῦσα στάσιν, μὲ τὴν μόνην ὡσαύτως διαφορὰν ὅτι ἐπὶ τοῦ δεξιοῦ στηρίζεται ποδός. Διὰ μεταβολῆς ἄρα τῶν συμβόλων ὁ λιθογλύφος μετεποίησε τὸν τύπον εἰς μοῦσαν, δι' ἐλαχίστης τροποποιήσεως προσδώσας ἅμα εἰς αὐτὴν

Εἰκὼν 13β.

καὶ τὸν ἁρμόζοντα εἰς τὸ νέον πρόσωπον χαρακτῆρα. Δὲν δύναται ὅμως συνάμα νὰ λεχθῇ ὅτι ὁ τεχνίτης καὶ μετὰ δεξιότητος ἴσης πρὸς τὴν ἐπιτυχῆ τοῦ τύπου ἐκλογὴν ἀντέγραψε τὴν μορφήν.

Εἰκὼν 13γ.

Τὸ ἔργον δὲν ἐλέγχει ἔκτακτόν τινα ἐπιτηδειότητα τοῦ λιθογλύφου· ἂν καὶ πάντως εἶνε ἀνώτερον τοῦ μετρίου.

Εἰς τοὺς τοίχους τοῦ τάφου ἦσαν, ὡς φαίνεται,

Εἰκὼν 13δ.

ἀνηρτημένα ἀντικείμενά τινα, διότι ἐντὸς τῆς ἰλύος εὗρον ἥλους σιδηροῦς, οἱ ὁποῖοι βεβαίως ἦσάν ποτε ἐμπεπηγμένοι εἰς τοὺς τοίχους. Ἴσως ὅμως μόνον ἀνθέων στέφανοι ἢ τοιαῦτά τινα φθαρτὰ ἀντικείμενα ἐκρέμαντο ἐξ αὐτῶν, διότι τὰ κατωτέρω περιγραφόμενα σκεύη δὲν ἦτο δυνατὸν νὰ ἀναρτηθῶσι πάντα.

Εἰκὼν 13ε.

Ταῦτα δὲ μετὰ τριῶν μικρῶν πηλίνων ἀγγείων, ἤτοι ἑνὸς μικροῦ κυπέλλου, μιᾶς πλατυστόμου οἰ-

νοχόης καὶ μικροσκοπικοῦ πίθου, ἀχρώμων καὶ τῶν τριῶν, ἔτι δὲ ἑνὸς πηλίνου ἀμφορέως ἀχρώμου ὡσαύτως, εὗρον ἐντὸς τῆς παχείας ἰλύος, ἥτις ἄνωθεν καὶ διὰ τῶν τοίχων εἰσχωροῦσα ἐπλήρωσεν εἰς ὕψος ἡμίσεος σχεδὸν μέτρου τὸ παρὰ τὴν κλίνην τοῦ νεκροῦ διαχώρισμα τοῦ τάφου. Μόνον ὁ χαλκοῦς λυχνοστάτης ἵστατο ὀρθὸς ἐν τῇ θέσει του εἰς τὴν γωνίαν τοῦ τάφου τὴν παρὰ τοὺς πόδας τοῦ νεκροῦ, βυθισμένος κατὰ τὸ ἥμισυ σχεδὸν εἰς τὴν ἰλύν, φέρων δὲ ἔτι ἐπὶ τοῦ δίσκου ἄθικτον τὸ ἁπλοῦν, ἄνευ παραστάσεώς τινος πήλινον λυχνάριον.

Εἰκὼν 14.

Ἀγγεῖα ἀργυρᾶ, τὰ μὲν πλεῖστα ἄνευ οὐδεμιᾶς διακοσμήσεως, τινὰ δὲ μετά τινων ἐγχαράκτων κοσμημάτων εὑρέθησαν τὰ ἑξῆς ἀκέραια, πλὴν τινων ἄλλων ἐν τῇ ἰλύϊ ἐντελῶς φθαρέντων, ἐξ ὧν ἢ τὰ χείλη ἢ οἱ πυθμένες ἢ αἱ λαβαὶ διεσώθησαν.

Εἰκὼν 3. Χύτρα εὐμεγέθης, εἰς ἣν ἀνήκει καὶ ἡ λαβὴ (εἰκὼν 4). Ἡ χύτρα εἶχε πιθανῶς δύο ἔναντι ἀλλήλων προσκεκολλημένους κρίκους, δι' ὧν ἐκρέματο ἐκ τῶν ἀγκίστρων τῆς λαβῆς. Τοὐναντίον αἱ δύο ἐν εἰκόνι 4^{α} ἀπεικονιζόμεναι λαβαὶ ἀνήκουσιν εἰς δύο διάφορα μικρὰ κύπελλα, μὴ διασωθέντα.

Εἰκὼν 5. Ἡμισφαιροειδὲς ἀγγεῖον, ἄνευ λαβῶν. Περὶ τὸν γῦρον τῶν χειλέων εἶνε ἐγχάρακτοι τρεῖς ζῶναι.

Εἰκὼν 6 καὶ 6^{α}. Κύπελλον βαθύ. Ἐσωτερικῶς κοσμεῖται διὰ μιᾶς ζώνης σιγμοειδῶν (S) ἐγχαράκτων κοσμημάτων καὶ δι' ἄλλης κλήματος ἀμπέλου, φέροντος φύλλα καὶ βότρυς. Μικρὸν κύπελλον εἶνε καὶ τὸ ἐν εἰκόνι 7 ἀπεικονιζόμενον, οὗ ὁ πυθμὴν ἔξωθεν κοσμεῖται διὰ ῥόδακος ἐκτύπου.

Εἰκὼν 8. Κύπελλον ὡσαύτως ἐπὶ ὑψηλοῦ ποδός.

Εἰκὼν 9. Δοχεῖον, τοῦ ὁποίου ἡ ἐκροὴ δὲν εἶνε ὅλη ἀνοικτή, ἀλλὰ φράσσεται ὑπὸ τρυπητοῦ.

Εἰκὼν 10 καὶ εἰκὼν 11. Πυξίδες. Ἡ πρώτη φέρει περὶ μὲν τὸν πυθμένα κόσμημα ᾠῶν, περὶ δὲ τὸν γῦρον ὑπὸ τὸ κάλυμμα ζώνην κλάδου κισσοῦ.

Εἰκὼν 12. Ἀγγεῖον ἐν εἴδει κάλπιος, ὑπὸ τὸν λαιμὸν περὶ τὸν ἄνω γῦρον τῆς κοιλίας φέρον κόσμημα ᾠῶν.

Εἰκόνες 13^{α}, 13^{β}, 13^{γ}, 13^{δ}, 13^{ε}. Πέντε διάφοροι παροψῖδες. Εἰκὼν 14. Ἀρυτὴρ καὶ εἰκὼν 15 κογχυλιοειδῆ μικρὰ ἀντικείμενα.

Εἰκὼν 15.

Ὁ λυχνοστάτης τέλος (εἰκ.16), χαλκοῦς ὕψους 1,30 μ. εἶνε ἐν γένει προσόμοιος κατὰ τὸ σχῆμα

Εἰκὼν 16.

πρὸς τοὺς ὁμοιομόρφους γνωστοὺς ἐκ Πομπηίας καὶ Ἡρακλείου. Ὁ τρίπους μάλιστα, ἐξ οὗ ἀνέρχεται

τὸ στέλεχος εἶνε πολὺ ὅμοιος πρὸς τὸν ἐν Mau, *Pompeji, its life and art* σελ. 367 σχῆμα 191 ἀπεικονιζόμενος. Κατὰ τὰ λοιπὰ ὅμως δὲν δεικνύει οὐδεμίαν ἀναλογίαν πρὸς τοὺς πομπηιανούς. Ἐπὶ δισκαρίων εἶνε προσκεκολλημένοι οἱ εἰς σχῆμα ὁπλῆς αἰγὸς ἀπολήγοντες πόδες, σχηματίζοντες τρεῖς ἕλικας κατὰ τὴν ἕνωσιν πρὸς τοὺς βραχίονας τοῦ στελέχους. Ἀλλὰ τὰ τρία ἐπὶ τῶν βραχιόνων τούτων ἐξαπλούμενα, κατὰ τὰ ἄκρα πρὸς τὰ ἄνω ἑλικοειδῶς κυρτούμενα μακρὰ φύλλα ἀποτελοῦσιν ἰδιαίτερον κινητὸν περὶ τὸ στέλεχος τεμάχιον, ὅπως ἰδιαίτερον κινητὸν τεμάχιον εἶνε καὶ ὁ ἐπικαθήμενος ἐγχάρακτος σφόνδυλος καὶ ὁ ἐπ' αὐτοῦ τρίφυλλος κάλυξ. Τὸ γυμνὸν στέλεχος φαίνεται ὅτι ἐκφύεται ἐκ τοῦ κάλυκος τούτου, ἀλλ' εἶνε ὁλόχυτον τεμάχιον ὁμοῦ μὲ τοὺς τρεῖς βραχίονας καὶ πόδας. Ἁπλοῦν καὶ ἄνευ κοσμήματος ἄλλου τὸ στέλεχος τοῦτο τελευτᾷ εἰς σφονδυλοειδὲς ἐξόγκωμα, χωριζόμενον ἀπ' ἐκείνου διὰ τριῶν ἐγχαράκτων ζωνῶν. Ἐκ δὲ τοῦ ἐξογκώματος ἐκφύεται εἶτα πλατύγυρος κάλυξ καὶ ἐξ αὐτοῦ πάλιν ἄλλος ἐπιμήκης τρίφυλλος, ἐξ οὗ τέλος ἐκφύεται ὁ ποῦς τοῦ δισκαρίου τοῦ φέροντος τὸ πήλινον λυχνάριον. Τὰ μόνα κοσμήματα εἰς τὰ ἀνώτατα ταῦτα μέρη τοῦ στελέχους εἶνε ἐγχάρακτοι ζῶναι ἢ πλάγιαι γραμμαί. Ἐκ τοῦ δισκαρίου ἐξαρτῶνται κρεμαστήρια, κατὰ τὸ σχῆμα σχεδὸν ἀπαράλλακτα, ὅπως τὰ κυρτούμενα ἄκρα γερμανικῶν καπνοσυρίγγων.

Ὡς βλέπει τις, οὐδὲν τὸ ἰδιαιτέρως ἀξιοσημείωτον δεικνύουσι τὰ ἐπιτραπέζια σκεύη κατὰ τὸ σχῆμα ἢ τὴν κατασκευήν. Φαίνεται δὲ ὅτι ἦσαν συνήθη κατὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην καὶ ὄχι σπάνια ἰδίως ἐν Αἰτωλίᾳ, ὅπου διὰ τῶν ὑπὸ τοὺς Σελευκίδας καὶ Πτολεμαίους ὑπηρετούντων χιλιάδων Αἰτωλῶν μισθοφόρων εἰσέρρεε καὶ πλοῦτος πολύς. Γνωστὰ εἶνε τὰ ὑπὸ τοῦ Πολυβίου (XVIII 38) περὶ τοῦ Σκόπα λεγόμενα, ὅστις «ἄρδην ἐξετοιχωρύχησε τὴν βασιλείαν» (τῶν Πτολεμαίων), διά τε τῶν τακτικῶν καὶ ἐκτάκτων ἤ, ὡς λέγομεν σήμερον, «τυχηρῶν», αὐτοῦ ἀπολαυῶν [1]. Πραγματικῶς δὲ ἀκριβῶς ἐν Τριχονίῳ καὶ παρ' αὐτῷ εὗρον ἄλλους τάφους περιέχοντας μετριώτερα μὲν κατὰ τὸν πλοῦτον, κατὰ τἆλλα ὅμως ὅμοια σκεύη καὶ κτερίσματα. Ἐν Τριχονίῳ τάφος τις ἀποτελῶν σύμπλεγμα μετ' ἄλλων, οὓς εὗρον κενούς, παρέσχεν ὡσαύτως 1) φύλλα χρυσοῦ στεφάνου, 2) δακτύλιον χρυσοῦν, μικρότερον τὸν ἐν τῷ τάφῳ τῆς Γαβαλοῦς, ἄνευ τοῦ λίθου δυστυχῶς, 3) συντρίμματα ἀργυρῶν σκευῶν, ὧν ἐν ἦτο κύλιξ μὲ λαβάς, ὁποῖαι αἱ ἀνωτέρω ἀπεικονιζόμεναι. Δυστυχῶς ἐπειδὴ αἱ καλύπτουσαι τὸν λαρνακοειδῆ τάφον πλάκες συντριβεῖσαί ποτε κατέπεσαν ἐντὸς αὐτοῦ, ἐθρυματίσθησαν καὶ κατέστησαν ἀδιάγνωστα τὰ ἐντὸς κείμενα λεπτὰ ἀργυρᾶ σκεύη. Ὄχι δὲ μακρὰν τοῦ Τριχονίου παρὰ τὸ χωρίον καὶ τὰ λουτρὰ Μουστιάνου παρὰ τὸ Ἀγγελόκαστρον (τὴν ἀρχαίαν Κωνώπην) ἀνέσκαψα τύμβον κωνοειδῆ ἀνέπαφον, εἰς τὸ βάθος τοῦ ὁποίου εὗρον κατὰ τὸ κέντρον σχεδὸν τάφον λαρνακοειδῆ ὁμοίως διὰ πλακῶν σχηματισμένον ἐντελῶς ἀκέραιον. Ὁ σκελετὸς τοῦ νεκροῦ εὑρέθη σῶος, μάλιστα τὸ κρανίον. Χρυσοῦς μικρὸς στέφανος περιέβαλλε τὴν κεφαλήν, παρὰ τὴν ὁποίαν εὗρον ὀλίγην τέφραν μετά τινων ὀστῶν πτηνοῦ καὶ κέλυφος ᾠοῦ. Δακτύλιον δὲν εἶχεν ὁ νεκρός, ἀλλὰ τὰ παρακείμενα ὀλίγα ἀργυρᾶ σκεύη ἐδείκνυον τὸ αὐτὸ σχῆμα τῶν ἐν τῷ τάφῳ τῆς Γαβαλοῦς. Δυστυχῶς ἦσαν πλήρη ἰλύος καὶ ἄλλο τι πλὴν τοῦ σχήματός των δὲν ἔσωζον. Ἐπειδὴ τὰ τοιχώματα ἦσαν λεπτότατα, μόλις ἐγγιζόμενα μετεβάλλοντο εἰς μικρότατα θρύμματα. Ἦσαν ὅμως κύπελλα καὶ παροψίδες καὶ εἷς ἀρυτήρ. Εἰς τὸν νεκρὸν παρέκειτο καὶ σιδηρᾶ αἰχμὴ δόρατος. Ἀξιοσημείωτον εἶνε ὅτι καὶ τοῦ τάφου τούτου τὰ πήλινα ἀγγεῖα ἦσαν ἐντελῶς εὐτελῆ, ἀμφορεὺς ἱκανῶς μέγα καὶ οἰνοχόη. Οἱ Αἰτωλοὶ εἶχον «πολυτελεῖς κατασκευὰς» ὡς λέγει ὁ Πολύβιος (V 7), ἀλλὰ φιλόκαλοι δὲν φαίνεται ὅτι ἦσαν. Χρυσὸν καὶ ἄργυρον περιεῖχον οἱ τάφοι, ἀλλ' οὐδὲν ἄξιον λόγου ἀγγεῖον ἢ μορφὴν οἱανδήποτε ἐξ ὀπτῆς γῆς. Καὶ τοῦ ἐν λόγῳ δὲ τύμβου τοῦ Μουστιάνου τὰ θραύσματα τῶν ἀγγείων εἶνε τὰ τῶν χρόνων τῶν Διαδόχων. Ὥστε καὶ τοῦ ἐν αὐτῷ τάφου ἡ ἐποχὴ εἶνε σύγχρονος τῆς τοῦ ἐν Τριχονίῳ.

Κατὰ Ἰούνιον 1905.

ΓΕΩΡΓΙΟΣ ΣΩΤΗΡΙΑΔΗΣ

[1] Πολυβ. XIII 2: τούτῳ γὰρ εἰς Ἀλεξάνδρειαν ἀφικομένῳ πρὸς ταῖς ἐκ τῶν ὑπαίθρων ὠφελείαις, ὧν ἦν αὐτὸς κύριος διὰ τὸ πιστεύεσθαι περὶ τῶν ὅλων, καὶ τῆς ἡμέρας ἑκάστης ὀψώνιον ἐξέθηκεν ὁ βασιλεὺς αὐτῷ μὲν δεκαμναῖον, τοῖς δὲ ἐπί τινος ἡγεμονίας μετὰ ταῦτα τεταγμένοις μναιαῖον. — Στρατηγοῦντος τοῦ Δαμοκρίτου ἐν Αἰτωλίᾳ 200/199, ὁ Σκόπας ἐκπεμφθεὶς ἐξ Ἀλεξανδρείας ὑπὸ τοῦ Πτολεμαίου στρατολογεῖ ἐν Αἰτωλίᾳ 6000 πεζοὺς καὶ 500 ἱππεῖς, οὓς παραλαμβάνει μεθ' ἑαυτοῦ εἰς Αἴγυπτον. Καὶ ἴσως ὄχι ὀλιγώτεροι ὑπηρέτουν ὑπὸ τοὺς Σελευκίδας, ὅπου τὰ «ὀψώνια» τῶν διψώντων χρυσίον μισθοφόρων τούτων δὲν θὰ ἦσαν κατώτερα τῶν αἰγυπτιακῶν.

ΕΥΡΗΜΑΤΑ ΑΝΑΣΚΑΦΗΣ
ΤΟΥ ΕΠΙ ΤΗΣ ΠΑΡΝΗΘΟΣ ΑΝΤΡΟΥ

(Πίναξ 5, 6).

Ἀντικείμενα ἐκ μετάλλου

Μεταξὺ τούτων ἀξιόλογον πρὸ πάντων εὕρημα εἶναι ὁ χρυσοῦς τέττιξ ὁ ὑπὸ τοῦ κ. Σκιᾶ ἐν τοῖς Πρακτικοῖς μνημονευθεὶς καὶ ὑπ᾿ ἄλλων διὰ βραχέων ἐν διαφόροις περιοδικοῖς [1]. Ἀπεικονίζεται κατωτέρω εἰς δύο ὄψεις καὶ εἰς τὸ φυσικὸν μέγεθος. Ἐκ τῆς ὄψεως α πείθεταί τις, ὅτι πρόκειται πραγματικῶς περὶ παραστάσεως τέττιγος χαρακτηριζομένου ἐπαρκῶς διὰ τοῦ ἰδιάζοντος σχηματισμοῦ τῆς κεφαλῆς μετὰ τῶν προεξεχόντων ὀφθαλμῶν καὶ τοῦ σχήματος τῶν πτερῶν μετὰ τῶν ῥαβδώ-

α Εἰκὼν 1. β

σεων. Ἀκόμη καὶ διὰ τοῦ δελτοειδοῦς σχήματος κάτωθεν ἐπὶ τῆς κοιλίας (ὄψ. β) χαρακτηρίζεται τὸ αὐτὸ ἔντομον. Τὸ ὅτι παρίσταται μικρότερος τοῦ φυσικοῦ δὲν ἔχει σπουδαίαν σημασίαν καὶ ὀφείλεται πιθανῶς εἰς τὸ πολύτιμον ὑλικόν, ἐξ οὗ κατεσκευάσθη. Ὁ τέττιξ δὲν ἔχει χυθῇ, ἀλλ᾿ ἀποτελεῖται ἐκ δύο ἐλασμάτων συγκολλωμένων, ἐξ ὧν τὸ μὲν ἓν ἀποτελεῖ τὸ κάτω, τὸ δὲ ἄλλο τὸ ἄνω μέρος. Οὕτω τὸ ἐσωτερικὸν εἶναι κοῖλον, ὅπως τοῦτο φαίνεται καὶ ἐκ τοῦ ῥηθέντος δελτοειδοῦς σχήματος, τοῦ ὁποίου αἱ δύο πλευραὶ εἶναι ἐσχισμέναι καθ᾿ ὅλον τὸ πάχος τοῦ ἐλάσματος, ἐν ᾧ ἡ τρίτη ἔχει μόνον χαραχθῆ. Ἡ κεφαλὴ ἔχει συμπιεσθῆ καὶ δὲν διατηρεῖ τὴν ἀρχικήν της μορφήν. Οἱ πόδες ἀφ᾿ ἑτέρου δὲν παρίστανται καὶ ἀντὶ τούτων βλέπομεν σαφῶς τὰ συστατικὰ πόρπης, κάτω δηλ. τὸ ὑποδεχόμενον τὴν περόνην, ἂς εἴπωμεν οὕτω διὰ τὴν συντομίαν, ἄγκιστρον καὶ ἄνω τὸ τὴν περόνην αὐτὴν ἢ μέρος ταύτης ἀποτελοῦν σύρμα. Τὸ σύρμα τοῦτο, ὡς ἔχει νῦν, διέρχεται διὰ δύο καθέτως ἐπὶ τοῦ σώματος τοῦ τέττιγος καὶ στερεῶς ἐμπεπηγμένων κρίκων ἢ δακτυλίων, ἐν ᾧ τὸ μὲν ἓν ἄκρον αὐτοῦ, τὸ πρὸς τὰ δεξιά, ὡς φαίνεται ἐπὶ τῆς εἰκόνος, περατοῦται εἰς δακτύλιον, τὸ δὲ ἄλλο ἐπαναστρέφον καὶ ἀποβαῖνον βαθμιαίως λεπτότερον στηρίζεται περιελισσόμενον μίαν καὶ ἡμίσειαν στροφὴν περὶ τὴν περιφέρειαν τοῦ αὐτοῦ δακτυλίου. Ὅμως φαίνεται καὶ ἐκ πρώτης ὄψεως, ὅτι ἡ διάθεσις αὕτη τοῦ σύρματος δὲν εἶναι ἡ ἀρχική, ἀλλ᾿ ὅτι ἐπῆλθε βία τις καὶ παραμόρφωσις. Τῷ ὄντι ἡ περόνη δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ ἦτο προέκτασις τοῦ ὑπάρχοντος σύρματος, ἐπειδὴ τὸ ἄκρον τούτου ἀποβαίνει πολὺ λεπτόν, σχεδὸν αἰχμηρόν. Ἀλλ᾿ ἡ περόνη τῆς πόρπης ἡμῶν σῴζεται ὁλόκληρος καὶ εἶναι αὕτη τὸ οὕτω συνεστραμμένον σύρμα. Διότι ἂν ὑποθέσωμεν, ὅτι ὁ δακτύλιος, εἰς ὃν τελειώνει τὸ σύρμα ἦτο ἀρχικῶς τοποθετημένος μεταξὺ τῶν δύο ἄλλων δακτυλίων, συνεκράτει δὲ αὐτὸν με-

[1] Ἴδε Πρακτικὰ 1900 σ. 40. J. H. S 1901 σ. 350. Α. Μ. 1900 σ. 456. Ὡς πρὸς τὸν τόπον, ἐν ᾧ εὑρέθη ὁ τέττιξ, παρὰ τῷ κ. Σκιᾷ ἀναγινώσκει τις, ὅτι εὑρέθη ἐν τῷ ἀνωτάτῳ στρώματι, ὅπου εὑρίσκοντο μετὰ οὐχὶ αἰσθητῆς διαφορᾶς βάθους αἱ ἑλληνικαί, αἱ ῥωμαϊκαὶ καὶ αἱ βυζαντιναὶ ἀρχαιότητες. Τὰ δύο ὑποκείμενα στρώματα ἀνήκουσιν εἰς τὴν προϊστορικὴν ἐποχήν. Ὡς δὲ ἰδιαιτέρως ἔσχε τὴν καλωσύνην νὰ ἀνακοινώσῃ μοι ὁ ἐνεργήσας τὰς ἀνασκαφάς, ὁ τέττιξ εὑρέθη εἰς βάθος 0,50 ἀπὸ τῆς ἐπιφανείας, ὅπως ἐν τῷ αὐτῷ βάθει καὶ πλησίον εὑρέθη ἡ χρυσῆ κλίνη. Κατὰ τὴν ἀντίληψιν τοῦ κ. Σκιᾶ τὸ βάθος τοῦτο δὲν ἦτο μικρόν.

τάλλινος ἄξων διερχόμενος καὶ διὰ τῶν τριῶν, τότε τὸ ἄλλο ἄκρον τοῦ σύρματος τὸ αἰχμηρὸν θὰ ὑπερέβαινε κατά τι, τιθεμένου ὅτι θὰ ἦτο εὐθὺ τεταμένον, τὸ ἄγκιστρον τὸ πρὸς ὑποδοχὴν τῆς περόνης χρησιμεῦον. Καὶ εἶναι ἀνάγκη νὰ κάμωμεν τὴν ὑπόθεσιν ταύτην, ἐπειδὴ καὶ ὁ δακτύλιος τοῦ σύρματος δὲν δύναται νὰ ἔχῃ ἄλλον σκοπὸν εἰμὴ τὸν ὑποδειχθέντα, ὑπάρχουσι δὲ τοιαῦται πόρπαι, ὅπου ἡ περόνη κατὰ τὴν ἑαυτῆς βάσιν περιστρέφεται περὶ ἄξονα. Διατί σήμερον ἡ περόνη ἔχει οὕτω παραμορφωθῇ, ἐξηγεῖται εὐκόλως ἂν ὑποτεθῇ, ὅτι ἀποκοπέντος ἢ ὁπωσδήποτε καταστραφέντος τοῦ ἄξονος ὁ κάτοχος ἐφοβήθη μὴ ἀπολέσῃ τὴν χρυσῆν καρφίδα καὶ ἀνέδεσε ταύτην ὡς ἠδυνήθη ἐκ τοῦ προχείρου [1]. Ὁ τέττιξ ἄρα οὗτος ἐχρησίμευεν ὡς πόρπη καὶ ὡς τοιοῦτος εἶναι ὁ πρῶτος, ὅστις ἀγγέλλει εἰς ἡμᾶς, ὅτι κατὰ τὴν ἀρχαιότητα ὑπῆρχον πόρπαι ἔχουσαι ἀντὶ τοῦ συνήθους τόξου μορφὴν τέττιγος. Πᾶς τις ἐντεῦθεν ἐνθυμεῖται τὸ πολὺ γνωστὸν χωρίον τοῦ Θουκυδίδου περὶ τῆς ἐνδυμασίας καὶ κομμώσεως τῶν ἀρχαίων Ἀθηναίων (1,6): «καὶ οὐ πολὺς χρόνος ἐπειδὴ χιτῶνας τε λινοῦς ἐπαύσαντο φοροῦντες καὶ χρυσῶν τεττίγων ἐνέρσει κρωβύλον ἀναδούμενοι τῶν ἐν τῇ κεφαλῇ τριχῶν». Τίς ὁ κρωβύλος καὶ τίνες οἱ τέττιγες οὗτοι εἶναι ζητήματα, τῶν ὁποίων ἡ ὁριστικὴ λύσις δὲν ἔχει ἀκόμη εὑρεθῇ. Καὶ ὡς πρὸς μὲν τὸν κρωβύλον ἡ ὑπὸ τοῦ Conze πρῶτον δοθεῖσα ἑρμηνεία, καθ' ἣν οὗτος ἦτο ἀνάδεσις τῆς κόμης ὄπισθεν ἐπὶ τοῦ ἰνίου, ὅπως ἐπὶ τῶν γνωστοτάτων παραδειγμάτων, τοῦ Ἑρμοῦ καὶ «τῆς τὸ ἅρμα ἀναβαινούσης γυναικὸς» τῆς Ἀκροπόλεως, ὑπερτερεῖ πᾶσαν ἄλλην κατὰ τὴν πιθανότητα, ἀλλ' ὡς πρὸς τοὺς τέττιγας κυριαρχεῖ μεγάλη ἀβεβαιότης. Οἱ παλαιοὶ ἂν καὶ οὐχὶ πάντες σαφῶς ἐκφραζόμενοι ἡρμήνευον τοὺς τέττιγας ὡς δεσμούς τινας τοῦ κρωβύλου ἔχοντας τὸ σχῆμα τοῦ ἐντόμου. Ὁ δεσμὸς οὗτος τῶν παλαιῶν ἑρμηνευτῶν ὁ ἔχων τὸ σχῆμα τέττιγος οὐδὲν ἄλλο βεβαίως θὰ ἦτο ἡ πόρπη [1] ἢ βελόνη, τῶν ὁποίων τὸ τόξον ἢ ἡ κεφαλὴ θὰ ἦτο μίμησίς τις τοῦ χαρακτηριστικοῦ [2] τῶν Ἀθηναίων ἐντόμου. Τὴν ἑρμηνείαν ταύτην ἠσπάσθησαν καὶ οἱ νεώτεροι ἑρμηνευταὶ μάλιστα ὅσοι ἠσχολοῦντο μόνον μὲ τὴν φιλολογικὴν ἑρμηνείαν τοῦ Θουκυδίδου. Ὅμως τὰ μνημεῖα ἂν καὶ πολυάριθμα, ἰδίως ἀγγεῖα, καὶ πολλὰς λεπτομερείας τῆς κεφαλῆς καὶ τοῦ κόσμου αὐτῆς μεθ' ἱκανῆς ἀκριβείας παριστῶντα δὲν παρέχουσιν εἰς ἡμᾶς οὐδὲ νύξιν περὶ πορπῶν ἐν σχήματι τεττίγων. Διὰ ταῦτα ἄλλοι ἐρευνηταὶ ἐτράπησαν ἄλλην ὁδόν. Ὁ Helbig πρῶτον καὶ μετ' αὐτὸν ὁ Studnitzka, ὅστις εἶναι ὁ τελευταῖος ἐν ἐκτάσει περὶ τοῦ ζητήματος πραγματευθείς, (ἐν τῷ Jahrbuch 1896 σ. 272 κ. ἑ.) ἐζήτησαν νὰ ἀποδείξουν, ὅτι οἱ τέττιγες τοῦ Θουκυδίδου οὐδὲν ἄλλο ἦσαν ἢ ἑλικοειδῶς συνεστραμμένα σύρματα ἐκ χρυσοῦ περιβάλλοντα καὶ συσφίγγοντα ὄπισθεν τὴν κόμην καὶ δι' ἑνὸς ἀγκιστροειδοῦς ἄκρου συνενώνοντα τὸ ὅμοιον πρὸς θύσανον τέλος τῆς κόμης, τὸν κρωβύλον, μετὰ τῶν ἐπὶ τοῦ κρανίου προσκειμένων τριχῶν. Μετάλλινοι ἑλικτοὶ δεσμοὶ εἶναι ἀληθές, ὅτι δὲν εὑρέθησαν ἀκόμη ἐν τάφοις συγκρατοῦντες πλόκαμον, ἀλλ' εἶναι εἰς μέγαν βαθμὸν πιθανόν, ὅτι τοιοῦτοι ἐξάπαντος ὑπῆρχον ἐν χρήσει καὶ ὅτι τούτων παραστάσεις ἔχομεν, ἵνα περιορισθῶμεν εἰς τὰ γνωριμώτατα παραδείγματα, ἐν τῇ κομμώσει τοῦ Δισκοφόρου τοῦ Ἐθνικοῦ Μουσείου καὶ τῶν «Ἀπολλώνων» τῶν Δελφῶν. Εὑρίσκονται δὲ προσέτι τοιοῦτοι δεσμοὶ ἐπὶ παραστάσεων κρωβύλου ἐπὶ ἀγγείων μελανομόρφων καὶ ἐπί τινος ἀρχαϊκῆς ἠκρωτηριασμένης κεφαλῆς τῆς Ἀκροπόλεως, τοῦθ' ὅπερ εἶναι ὁ ἰσχυρότατος λόγος τῆς ἑρμηνείας τῶν Helbig καὶ Studnitzka. Ὅμως ὅτε ὁ τελευταῖος ἐπεζήτησε νὰ ἐνισχύσῃ τὴν ἑρμηνείαν ταύτην καὶ φιλολογικῶς ἐπικαλούμενος ἀρχαιότερον τοῦ Θουκυδίδου μάρτυρα, τὸν Σάμιον ἐπικὸν Ἄσιον, πολὺ ἀπεμακρύνθη, νομίζω, τοῦ ἀληθοῦς. Ἐπειδὴ ὁ παρ' Ἀθηναίῳ στίχος:

Χρύσειαι δὲ κορύμβαι ἐπ' αὐτῶν τέττιγες ὥς·

[1]) Παρὰ ταῦτα ὁ κ. Σκιᾶς ἀνεκοίνωσέ μοι εὐμενῶς, ὅτι μετὰ τοῦ χρυσοῦ τέττιγος εὑρέθη καὶ ἀργυρᾶ βελόνη, ἀλλὰ τόσον ἐφθαρμένη ὑπὸ τῆς ὀξειδώσεως, ὥστε εὐθὺς μετὰ τὴν ἐξαγωγὴν αὐτῆς νὰ θρυμματισθῇ εἰς τεμάχια. Ὁ κ. Σκιᾶς εἶχε τὴν γνώμην, ὅτι ἡ βελόνη αὕτη ἀνῆκεν εἰς τὴν ἐν σχήματι τέττιγος πόρπην. Ἀλλ' ἐγὼ δὲν κατώρθωσα νὰ ἐννοήσω, πῶς αὕτη θὰ συνεδέετο μετὰ τοῦ χρυσοῦ σύρματος, καὶ ἰδίως ποῖον σκοπὸν ἄλλως, ἂν μὴ τὸν ἀνωτέρω ῥηθέντα, θὰ εἶχε τὸ σύρμα τοῦτο.

[1] Παρὰ τῷ ποιητῇ τῆς Ciris στ. 126-128 ἔχομεν ῥητὴν ὀνομασίαν τοῦ δεσμοῦ τῶν Ἑλλήνων ἑρμηνευτῶν ὡς πόρπης (fibula) ἐχούσης μορφὴν τέττιγος.

[2] «Σύμβολον δι' ἣν αὐτοῖς ὁ τέττιξ τοῦ εἶναι αὐτόχθονας καὶ μουσικοὺς τῷ τὸν τέττιγα αὐτόχθονα εἶναι καὶ μουσικόν». Σχόλια εἰς Ἑρμογένη. Walz. Rhetores Graeci 4 p. 79.

εἶναι ἀδύνατον νὰ ἑρμηνευθῇ, ὡς ὁ Studnitzka θέλει: Χρυσοῖ δὲ δεσμοὶ ἦσαν ἐπ' αὐτῶν ὅπως τέττιγες. Διότι οὐδένα λόγον ἔχομεν νὰ δεχθῶμεν ὅτι ἡ κορύμβη εἶναι διάφορον ἢ ὁ κόρυμβος. Ὁ κόρυμβος εἶναι τὸ αὐτὸ περίπου πρὸς τὸν κρωβύλον, ἡ δὲ κορύμβη εἶναι ἁπλῶς διάφορος τύπος τοῦ αὐτοῦ οὐσιαστικοῦ ἄνευ οὐδεμιᾶς ἀποδεδειγμένης διαφορᾶς. Τὸ δὲ φερόμενον ὡς ἀπόδειξις, ὅτι τὸ πρᾶγμα ἔχει ὁμοίως, ὅπως ἐπὶ τῶν στρόφος — στροφή, τόμος — τομή, φόρος — φορά, εἶναι ὁμολογουμένως πολὺ ἀτυχές [1].

Εἶναι ἀληθές, ὅτι ὁ Studnitzka ἠναγκάσθη νὰ χαρακτηρίσῃ ὡς πεπλανημένας τὰς περὶ τεττίγων ἑρμηνείας ἐκ τοῦ γεγονότος, ὅτι οὐχὶ μόνον ἐν τῇ κυρίως Ἑλλάδι ἀλλ' οὐδ' ἐν τοῖς πλουσίοις τάφοις τῆς Ἰταλίας εὑρέθη ποτὲ πόρπη τις ἐν σχήματι τέττιγος. Ἤδη μετὰ τὴν εὕρεσιν τοῦ τέττιγος τοῦ ἄντρου τῆς Πάρνηθος ἡ ἀνάγκη τοῦ νὰ παροραθῶσιν αἱ ἀρχαῖαι μαρτυρίαι νομίζω, ὅτι ὁπωσδήποτε ἐκλείπει. Ἀλλ' εἶναι ὁ τέττιξ ἡμῶν οὗτος τόσον παλαιός, ὥστε νὰ χρονολογηθῇ πρὸ τῶν χρόνων τοῦ Θουκυδίδου, ὅστις μόνον τὸ τέλος τῆς συνηθείας τῆς τεττιγοφορίας εἶχεν ἐπιζήσει;

Ἐνταῦθα φοβοῦμαι ὅτι θὰ σείσῃ τις τὴν κεφαλήν, ἐὰν ἀπίδῃ εἰς τὸ εἶδος τῆς κατασκευῆς τῆς περόνης, καθ' ὃ αὕτη δὲν συγκρατεῖται ὑπὸ ἐλατηρίου ἀλλὰ περιστρέφεται περὶ ἄξονα, πρᾶγμα ὅπερ γενικῶς εἶναι παραδεδεγμένον, ὅτι παρατηρεῖται μόνον ἐπὶ νεωτέρων ῥωμαϊκῆς ἐποχῆς πορπῶν [2]. Ὡς πρὸς τοῦτο ὀφείλω νὰ ὁμολογήσω, ὅτι παρὰ τὰς προσπαθείας μου δὲν κατώρθωσα νὰ ἴδω ἑλληνικὰς πόρπας ἀποδεδειγμένως ἀρχαιοτέρων χρόνων καὶ δεικνυούσας τὴν αὐτὴν πρὸς τὸν ἡμέτερον τέττιγα κατασκευὴν τῆς περόνης, εἰμὴ μόνον μίαν (ἀπεικονισμ. ἐν A. Mitt. XII, 11, Fig. 2 a b) εὑρεθεῖσαν ἐντὸς ἀρχαίου φρυγικοῦ τάφου τῆς Τροίας καὶ μετ' ἄλλων ἑλληνικῶν πορπῶν [3]. Ἐκτὸς τοῦ παραδείγματος τούτου καὶ ὁ ὑπολογισμός, ὅτι πρᾶγμα τόσον ἁπλοῦν, ὡς ἡ περιστροφὴ τῆς περόνης περὶ ἄξονα, θὰ ἦτο ἐξάπαντος γνωστὸν καὶ εἰς τοὺς ἀρχαίους χρόνους [1], δέον νὰ καταστήσωσιν ἡμᾶς προσεκτικούς, ὥστε νὰ μὴ καταβιβάσωμεν ἀβασανίστως τὸν τέττιγα ἡμῶν εἰς νεωτέραν ἐποχήν. Βάσιμον λοιπὸν γνώρισμα πρὸς ὁρισμὸν τῆς ἐποχῆς τοῦ τέττιγος δὲν εἶναι ἡ ῥηθεῖσα κατασκευὴ τῆς περόνης. Ἀλλ' ἂν τις ἀπίδῃ εἰς τὸν τρόπον τῆς παραστάσεως τοῦ ἀνωτέρω μέρους τοῦ σώματος τοῦ τέττιγος ἀδύνατον νὰ μὴ κρίνῃ τοῦτον αὐστηρῶς ἀρχαϊκόν, ἰδίᾳ ὡς πρὸς τὸν σχηματικὸν διχασμὸν τῶν πτερῶν πρὸς τὰ ὄπισθεν καὶ τὰς ἐπίσης λίαν ἐσχηματισμένας εὐθείας ῥαβδώσεις αὐτῶν. Τοῦτο εἶναι καθ' ἡμᾶς ἀλάνθαστον κριτήριον, καθ' ὃ ὁ τέττιξ ἀνήκει εἰς τὴν ἀρχαϊκὴν ἐποχήν, εἶναι μάλιστα κατὰ πολὺ ἀρχαιότερος τῶν χρόνων τοῦ Θουκυδίδου. Δύναται ἄρα νὰ χρησιμεύσῃ πρὸς ἐπίλυσιν τοῦ ζητήματος τῆς τεττιγοφορίας συμφώνως πρὸς τὴν ἀντίληψιν τῶν νεωτέρων τοῦ Θουκυδίδου ἀρχαίων συγγραφέων.

Βεβαίως πολλάκις θὰ ηὐχόμεθα ἀντὶ τοῦ χρυσοῦ τούτου εὑρήματος νὰ εὑρίσκετο ταπεινὸν θραῦσμα ἀγγείου παριστῶν κεφαλήν, ἐπὶ τῆς κόμης τῆς ὁποίας νὰ ἐβλέπομεν τὸν τέττιγα ἢ τοὺς τέττιγας. Οὕτω θὰ ἐλύετο ὁριστικῶς τὸ ζήτημα καὶ ὡς πρὸς τὴν λεπτομέρειαν, εἰς ποῖον μέρος τῆς κόμης ἐνείροντο οἱ τέττιγες, ἂν ἐχρησίμευον ὡς μέσα πρὸς ἀνάδεσιν τοῦ κρωβύλου ἢ ἂν ἁπλῶς μόνον πρὸς κόσμον τῆς κόμης. Διότι καὶ τὸ τελευταῖον τοῦτο φαίνεται ἐπίσης δυνατὸν νὰ ἐξαχθῇ ἐκ τῶν λόγων τοῦ Θουκυδίδου. Τὸ *ἐνέρσει* δηλ. ἐκεῖνο δύναται νὰ ἐκληφθῇ ὡς δοτικὴ τοῦ ὀργάνου, καὶ οὕτω σχεδὸν ὑπὸ πάντων τῶν ἑρμηνευτῶν ἀρχαίων καὶ νεωτέρων ἐκλαμβάνεται, ὅτε πρέπει νὰ ἐννοοῦμεν, ὅτι ὁ κρωβύλος ἀνεδεῖτο διὰ τῆς ἐνέρσεως, ἐμπερονήσεως χρυσῶν τεττίγων, ὅμως δύναται καὶ ὡς δο-

[1] Τὸ νὰ εὑρίσκῃ τις παθητικὴν μὲν σημασίαν εἰς τὸν κόρυμβον (= τὸ κεκορυμβωμένον. Studn. Jahr. S. 277) ἐνεργητικὴν δὲ εἰς τὴν κορύμβην ἢ κορύμβην εἶναι τὸ αὐτὸ ὡς νὰ ἀναζητῇ τὴν αὐτὴν διαφορὰν μεταξὺ τοῦ ὄχθου καὶ τῆς ὄχθης. Αἱ δὲ κορυμβάδες τοῦ Ἡσυχίου δὲν εἶναι γλωσσικῶς τὸ αὐτὸ πρὸς τὰς κορύμβας, ὅπως ὁ Studnitzka τοῦτο ἐπικαλεῖται.

[2] Ἴδε Furtwängler, Bronzen σελ. 183 ἀριθ. 1139. 1140. 1141. T. LXV.

[3] Ἐν τῇ αὐτῇ σελίδι ἀπεικονίζεται καὶ μέρος ἀναγλύφου τινος ἐκ Λυκαονίας (Ibriz), ὅπου ἀνδρικὴ κολοσσικὴ μορφὴ φέρει πόρπην ὁμοίαν κατὰ τὸ σχῆμα πρὸς τὴν ἀνωτέρω μνημονευθεῖσαν τοῦ φρυγικοῦ τάφου, ὅπως ὁ αὐτὸς ἐπιφανὴς λόγιος Studnitzka αὐτόθι ἐκθέτει. Ὅτι τὸ σχῆμα τοῦτο τῆς πόρπης εἶναι ἑλληνικὸν βεβαιοῦται καὶ ἐξ ὁμοίων εὑρεθεισῶν ἐν Ὀλυμπίᾳ (Furtwängler, Bronzen S. 56 No 376 T. XXII).

[1] Εἰς τὰς πόρπας τὰς ὁμοίας πρὸς τὰς καὶ σήμερον ἐν χρήσει ἐπὶ ζωστήρων ἢ τῶν ἱμάντων τῆς ἱππικῆς σκευῆς καὶ ὑπὸ τῶν Γερμανῶν Schnallen καλουμένας ἡ περόνη περιστρέφεται περὶ ἄξονα ὅπως ἐπὶ τοῦ τέττιγος καὶ τὸ εἶδος τοῦτο τῶν πορπῶν δὲν εἶναι ἀνάγκη νὰ εἶναι νεωτέρων μόνον χρόνων. Ἴδε Daremberg - Saglio Fibules, σελ. 2011.

τικὴ τροπικὴ νὰ ἑρμηνευθῇ, ἡ ὁποία δὲν εἶναι ὑποτακτικῶς πρὸς τὸ ἀναδούμενοι συνδεδεμένη ἀλλὰ παρατακτικῶς. Ἵνα ἐξηγηθῶμεν ἁπλούστερον κατὰ τὴν δευτέραν ἐκδοχὴν θὰ ἑρμηνεύσωμεν: καὶ ἀναδούμενοι κρωβύλον *μετὰ ἐνέρσεως* [1] χρυσῶν τεττίγων, δηλαδή, ἓν πρᾶγμα ἦτο ἡ ἀνάδεσις τοῦ κρωβύλου καὶ ἓν ἄλλο ἡ ἔνερσις τῶν τεττίγων. Δὲν ἦσαν λοιπὸν οἱ τέττιγες ὄργανα χρήσιμα πρὸς ἀνάδεσιν τοῦ κρωβύλου ἀλλὰ κόσμος αὐτοῦ ἢ τῆς κόμης ἐν γένει.

Δεχόμενοι τὴν ἑρμηνείαν ταύτην δυνάμεθα νὰ ἐννοήσωμεν πῶς θὰ εἶχε τὸ πρᾶγμα μετὰ τεττίγων, ὅπως ὁ ἡμέτερος [2]. Ἐπειδή, ἵνα χρησιμεύσῃ διὰ τὴν ἀνάδεσιν τοῦ κρωβύλου, θὰ ἦτο ἀκατάλληλος ὡς πολὺ μικρός, ἐκτὸς ἐὰν ὑποθέσωμεν ὅτι συνέδεε τὴν περὶ τὸν κρωβύλον περιελισσομένην ταινίαν μετὰ τῆς ἐπὶ τῆς κεφαλῆς ἀντὶ διαδήματος ὑπαρχούσης. Παρ' ὅλα ταῦτα βεβαιότης ὡς πρὸς τὰ ἀνωτέρω δὲν δύναται νὰ ὑπάρξῃ, ἐνόσῳ δὲν ἔχομεν, ὡς ἐλέχθη, εἰκόνα τῶν σχετικῶν χρόνων παριστῶσαν τὸ πρᾶγμα καὶ οὐδεμίαν ἐπιτρέπουσαν ἀντίρρησιν. Μέχρι τοῦ νὰ εὑρεθῇ τοιαύτη εἰκὼν θὰ δικαιούμεθα τοὐλάχιστον νὰ νομίζωμεν ὡς εἰς μέγαν βαθμὸν πιθανόν, ὅτι ὁ τέττιξ τοῦ ἄντρου τῆς Πάρνηθος εἶναι ἐκ τῶν ὑπὸ τοῦ Θουκυδίδου ἀναφερομένων. Τὴν γνώμην ταύτην ἐνισχύει ὁπωσδήποτε καὶ χαλκοῦς τέττιξ ἀπὸ τοῦ 1868 τοὐλάχιστον ὑπάρχων ἐν τῷ ἐνταῦθα Νομισματικῷ Μουσείῳ καὶ τώρα εἰς τὸ Ἐθνικὸν μεταφερόμενος ὑποδειχθείς μοι ὑπὸ τοῦ κ. Κουρουνιώτου. Οὗτος φέρει ἐπὶ τῆς κοιλίας βαθεῖαν καὶ εὐρεῖαν ὀπὴν μὴ δυναμένην ἄλλως νὰ ἐξηγηθῇ, εἰμὴ διὰ τῆς ὑποθέσεως, ὅτι ἐν τῇ ὀπῇ ἦτο ἐμπεπηγμένη μεγάλη βελόνη. Ἐπομένως τὸ ὅλον ἐχρησίμευεν ὡς καρφίς. Τὸν τόπον τῆς εὑρέσεως τοῦ τέττιγος τούτου δὲν δύναταί τις νὰ μάθῃ ἐκ τῶν εὑρετηρίων οὐδὲ ἠδυνήθην ἐγὼ τοὐλάχιστον νὰ ὁρίσω μετ' ἀσφαλείας τὴν χρονολογίαν αὐτοῦ. Ἀλλὰ καὶ ἂν ὑποτεθῇ, ὅτι δὲν εἶναι τῶν παλαιῶν χρόνων ὁ τέττιξ, ὅμως ὑπολείπεται τοῦτο τὸ ἐξ αὐτοῦ κέρδος, ὅτι εἰς ἔστω νεωτέραν ἐποχὴν ὑπῆρχον ἐν Ἑλλάδι πόρπαι ἢ καρφίδες μετὰ τέττιγος, καὶ ὅτι τοῦτο δὲν εἶναι ἀποκλειστικὸν χαρακτηριστικὸν εὐρωπαϊκῶν πορπῶν εὑρεθεισῶν ἐν Οὐγγαρίᾳ ἢ ἀλλαχοῦ τῆς ἠπείρου καὶ ἀνηκουσῶν μόνον εἰς τοὺς ἐσχάτους ῥωμαϊκοὺς χρόνους [1].

Μοναδικόν, καθόσον ἠδυνήθην νὰ ἴδω, ἀνάθημα εἶναι ἡ ἐν εἰκ. 2 εἰς φυσικὸν μέγεθος ἀπεικονιζομένη χρυσῆ κλίνη. Εἶναι εἰργασμένη διὰ χρυσῶν συρμάτων καὶ φαίνεται, ὅτι εἶναι μίμησις κλίνης, ἡ ὁποία καὶ ἐν τῇ πραγματικότητι ἦτο μεταλλίνη, ἐκτὸς ἴσως τῶν ἐγκαρσίων λεπτῶν κανόνων τῶν

Εἰκὼν 2.

ἀποτελούντων τὴν βάσιν, ἐφ' ἧς τὰ στρώματα, οἱ ὁποῖοι δυνατὸν νὰ ἀπομιμοῦνται καὶ σχοινία. Τὸ ὅτι ἡ πραγματικὴ κλίνη θὰ εἶχε τὸν σκελετὸν αὐτῆς, ὡς λέγομεν, ἐκ μετάλλου ἐξάγεται ἐκ τῆς μεγάλης πρὸς σημερινὰς μεταλλίνας κλίνας ὁμοιότητος ἐκτεινομένης καὶ μέχρι τῶν κατὰ τὰ ἄκρα τῶν πέντε καθέτων στύλων κοχλιουμένων δακτυλίων καὶ χρησιμευόντων κάτω μὲν ὡς βάσεων, ἄνω δέ, ἵνα μὴ ἐκφεύγῃ τὸ πλεκτὸν σῶμα τῆς κλίνης. Ὅτι οἱ δακτύλιοι οὗτοι εἶναι διάφορα ἢ οἱ στῦλοι σώματα κοχλιωθέντα ἐκεῖ, ὅπως ἀκριβῶς ἐπὶ τῶν ἡμετέρων κλινῶν συμβαίνει, πείθεταί τις, ἐὰν ἴδῃ τὴν (ἐπὶ τοῦ πρωτοτύπου μόνον) ὑπάρχουσαν ἐγχάρακτον κυκλοτερῆ γραμμὴν τὴν χωρίζουσαν τὸ σῶμα τοῦ στυλίσκου ἀπὸ τοῦ περιβάλλοντος δα-

[1] Οὕτω φαίνεται, ὅτι ἑρμηνεύει καὶ ὁ **Krüger** ἐν τῇ ἑαυτοῦ ἐκδόσει τοῦ Θουκυδίδου: **Mit Einsteckung.**

[2] Εἶναι ἄξιον σημειώσεως, ὅτι ὁ ἀρχαιότερος μετὰ τὸν Θουκυδίδην καὶ Ἀριστοφάνη μνημονεύων τὴν τεττιγοφορίαν συγγραφεὺς εἶναι ὁ φιλόσοφος Ἡρακλείδης ὁ Ποντικὸς (παρ' Ἀθηναίῳ **12,512** β) ὡς ἑξῆς: . . . . κορύμβους δ' ἀναδούμενοι τῶν τριχῶν χρυσοῦς τέττιγας περὶ τὸ μέτωπον καὶ τὰς κόμας ἐφόρουν. Ὁ Ἡρακλείδης, ὡς φαίνεται, παρεδέχετο, ὅτι οἱ τέττιγες ἦσαν τοποθετημένοι πρὸς κόσμον τῆς κόμης ἐπὶ διαφόρων μερῶν αὐτῆς. Παραδεχόμεθα τοῦτο χάριν τοῦ Ἡρακλείδου, ἐπειδὴ θὰ ἦτο μεγάλη ἀνοησία τοῦ συγχρόνου τοῦ Πλάτωνος φιλοσόφου τὸ νὰ νομίσῃ, ὅτι οἱτέττιγες ἦσαν χρυσοῦν τι περὶ τὴν κόμην καὶ τὸ μέτωπον διάδημα, ὅπως ὁ **Studnitzka** θέλει νὰ ἀποδώσῃ εἰς αὐτόν. (**Jahr. S. 273-274**).

[1] Ἴδε **Studnitzka**, **Jahrb**. 282. Ὅμοιαι εὑρίσκονται ἐν τῷ μουσείῳ τῆς Φραγκφούρτης, ὅπως ὁ κ. **P. Steiner** εἶχε τὴν καλωσύνην νὰ μοὶ ἀνακοινώσῃ.

κτυλίου. Πρὸς τὸ μέρος, ὅπου ἐτίθεντο τὰ προσκεφάλαια βλέπει τις καὶ τρίτον ἐν τῷ μεταξὺ ὑψούμενον στυλίσκον. Ἄλλως ἡ κατασκευὴ τῆς μικρᾶς κλίνης εἶναι εὐνόητος ἐκ τῆς εἰκόνος. Ἂς σημειωθῇ δὲ τοῦτο μόνον, ὅτι ἡ πλευρὰ ἡ ὡς ἔρεισμα τῶν προσκεφαλαίων χρησιμεύουσα ὑψώνεται ἐνταῦθα πολὺ περισσότερον ἢ ὅσον ἐπὶ τῶν ἀπεικονίσεων κλινῶν ἐπὶ ἀναγλύφων ἢ ἀγγείων συνήθως βλέπομεν. Βεβαίως τοιαύτη ἐκ τοῦ προχείρου γενομένη διὰ σύρματος ἐργασία δὲν ἔχει ἀξιώσεις πιστῆς ἀναπαραστάσεως τοῦ πράγματος.

Ἐν εἰκ. 3 ἀπεικονίζονται δύο δακτυλίων χαλ-

Εἰκὼν 3.

κῶν αἱ ἔγγλυπτοι παραστάσεις. Ἐπὶ τοῦ ἑνὸς παρίσταται γυναικεία μορφὴ καθημένη, ἄδηλον τί διὰ τῶν χειρῶν κρατοῦσα καὶ ἐπὶ τοῦ ἑτέρου νεανικὴ μορφὴ μετὰ χλαμύδος καὶ πετάσου εἰς τὴν γνωστὴν στάσιν τοῦ τὰ ἑαυτοῦ σανδάλια φοροῦντος Ἑρμοῦ. Πρὸς τοῦτο ἡ μορφὴ αὕτη, ἀναμφιβόλως τὸν Ἑρμῆν παριστῶσα, στηρίζει τὸν πόδα ἐπὶ προεξοχῆς μὴ ἀκριβέστερον διοριζομένης, ἐπὶ τῆς ὁποίας ἵσταται ἑρμαϊκὴ στήλη πιθανώτατα τὸν Πρίαπον παριστῶσα, ὡς δύναταί τις ἐκ τῆς πρὸς τὰ ὄπισθεν τάσεως τῆς κεφαλῆς νὰ κρίνῃ καὶ τῆς πιθανῆς ἐντὸς ὑφάσματος περιτυλίξεως τῆς κόμης. Ἐκτὸς τούτων εὑρέθησαν καὶ δύο ἄλλοι δακτύλιοι, ὧν ὁ μὲν εἷς χρυσοῦς, ἐκτεθειμένος ὑπ᾽ ἀριθ. εὑρετηρίου 12827, περιλαμβάνων λίθον (ἐρυθρὸν ἴασπιν;), ἐφ᾽ οὗ ἔγγλυπτος μέλισσα, ὁ δὲ ἕτερος ἐξ ἀργύρου, ἂν καί, ὡς φαίνεται, ἐκ τῆς ἐπαφῆς μετὰ σιδηροῦ τινος ἀντικειμένου ἔχει καλυφθῇ ὑπὸ κατιώσεως, ἐγκλείων τὸν αὐτὸν λίθον μετὰ ὁμοίας παραστάσεως μελίσσης.

Ἂς μνημονευθῶσιν ἔτι μεταξὺ τῶν ἐκ μετάλλου εὑρημάτων καὶ μικρὰ τεμάχια ἐκ λεπτοτάτου ἀργυροῦ ἐλάσματος μετ᾽ ἐκτύπων παραστάσεων. Ἐπὶ ἑνὸς τούτων, ὕψους 0,021 καὶ πλ. 0,022, φαίνεται κεφαλὴ νεανικὴ ἀρχαϊκῆς τέχνης καὶ μέρος κλάδου ἀνήκοντος πιθανῶς εἰς στέφανον περιβάλλοντα τὴν ὅλην παράστασιν. Ἐπὶ ἄλλου τινὸς φαίνονται ὁ πούς καὶ τὸ κάτω μέρος τοῦ χιτῶνος γυναικείας μορφῆς. Ἴσως τὰ ἐλάσματα ταῦτα ἐχρησίμευον πρὸς ἐπένδυσιν ξυλίνης πυξίδος. Ἄλλα τινὰ μικρότατα τεμάχια δεικνύουσι ἔκτυπα γράμματα, ἅτινα ἐκ συνθλίψεως κατέστησαν ἀσαφῆ. Ἐκ τούτων οὐδὲν ἠδυνήθην νὰ ἐννοήσω εἰμὴ ὅτι διὰ τὰ εὐκόλως διακρινόμενα A καὶ C (α καὶ σ) ἡ ἐπιγραφὴ ἀνήκει εἰς νεωτέρους χρόνους.

Νομίσματα εὑρέθησαν περὶ τὰ πεντήκοντα πάντα χαλκᾶ ἀθηναϊκὰ τῶν αὐτοκρατορικῶν χρόνων. Πρὸς ἀκριβῆ ἐξέτασιν τούτων δέον νὰ ὁμολογήσω, ὅτι δὲν ἔσχον τὸν ἀπαιτούμενον χρόνον. Ὅμως ἡ παράλειψις αὕτη δὲν εἶναι ἐπιζημία, ἐπειδὴ περὶ τῶν νομισμάτων δύναται νὰ γίνῃ λόγος εὐκαιρότερον μετὰ τὴν ἀποπεράτωσιν τῶν ἐν τῷ ἄντρῳ ἐρευνῶν, ὅτε διὰ τῶν νομισμάτων πρὸ πάντων θὰ εἶναι δυνατὸν νὰ ὁρισθῇ μέχρι τίνος χρόνου διήρκεσεν ἡ ἐν αὐτῷ λατρεία.

Ἀγγεῖα

Ἐν ᾧ ἐν τῷ σπηλαίῳ τῆς Βάρης τὸ βαθύτατον στρῶμα περιεῖχεν ὡς ἀρχαιότατα δείγματα ἀγγείων τεμάχια ἐρυθρόμορφα τοῦ αὐστηρῶς ὡραίου ῥυθμοῦ, ἐν τῷ σπηλαίῳ τῆς Πάρνηθος τὰ ἀγγεῖα ἀρχίζουσιν ἀπὸ τῶν προϊστορικῶν καὶ φθάνουσι κατ᾽ ἀδιάκοπον σχεδὸν σειρὰν μέχρι τῶν χρόνων τῶν νεωτάτων ἀττικῶν ἀγγείων τῶν ἄνευ γανώματος κατασκευαζομένων. Ἐν τῷ κατωτάτῳ στρώματι δηλ. εὑρέθησαν μέγα πλῆθος συντριμμάτων προϊστορικῶν ἀγγείων μετά τινων τεμαχίων μυκηναϊκῶν, ἐντὸς δὲ τῶν ἀνωτέρων στρωμάτων οὐχὶ σαφῶς ἀπ᾽ ἀλλήλων διακρινομένων ἐλάχιστα τεμάχια γεωμετρικῶν ἀγγείων, ἔπειτα μελανόμορφα, ἐρυθρόμορφα καὶ ἄνευ γανώματος ἀττικὰ ἀγγεῖα, ἀκέραια ἢ εἰς τεμάχια διασῳζόμενα.

Τὸ εἶδος τῶν προϊστορικῶν ἀγγείων τοῦ σπηλαίου εἶναι, ὡς πρὸς τὸ τεχνικὸν μέρος, τὸ αὐτὸ πρὸς τὰ καὶ ἀλλαχοῦ εὑρεθέντα. Εἶναι ταῦτα προϊόντα τῆς πρωτογενοῦς καταστάσεως τῆς κεραμευτικῆς. Τὸ χῶμα πολὺ ἀπέχει τοῦ νὰ ἔχῃ καθαρισθῇ καὶ κοσκινισθῇ καλῶς, διὸ τὰ τοιχώματα τῶν ἀγγείων εἶναι ἱκανῶς παχέα, ἄνευ κεραμευτικοῦ τινος τροχοῦ πεποιημένα ἀλλὰ διὰ τῶν χειρῶν καὶ

μετ᾽ ἀτελοῦς καύσεως. Συνήθως τὰ τεμάχια δεικνύουσι τὸν πηλὸν ἐρυθρωπὸν μὲν κατὰ τὴν ἐξωτερικὴν καὶ ἐσωτερικὴν πλευρὰν τοῦ ἀγγείου, σκοτεινοῦ δὲ χρώματος ἐν τῷ μεταξύ, ὅπου τὸ πῦρ δὲν ἐπέδρασε πολύ. Τὸ σκοτεινὸν τοῦτο χρῶμα ἐνίοτε ἀποβαίνει ἐντελῶς μέλαν, προδήλως ἕνεκα τοῦ διὰ τῶν πόρων καὶ κατὰ τὸ κάπνισμα εἰσφορηθέντος ἄνθρακος. Πολλὰ ἄλλα τεμάχια δεικνύουσι δύο μόνον στρώματα τὸ τῆς ἐξωτερικῆς πλευρᾶς ἐρυθρωπὸν καὶ τὸ τῆς ἐσωτερικῆς σκοτεινόν. Ὀλίγα τεμάχια δεικνύουσι τὸ ἀνάπαλιν, ὅπου πρέπει νὰ παραδεχθῶμεν, ὅτι ὑπεβλήθη εἰς τὴν καῦσιν πρὸ πάντων τὸ ἐσωτερικὸν τοῦ ἀγγείου, τὸ ὁποῖον βεβαίως τότε ἦτο εὐρύστομον. Τέλος ὀλίγα ἐπίσης τεμάχια δεικνύουσι τελείαν καῦσιν. Ἀλλ᾽ οὐδὲν δεικνύει ὅτι ἡ καῦσις ἐγένετο δι᾽ ἐλευθέρας φλογός, ἐπειδὴ τότε θὰ εἴχομεν εἴς τι μὲν σημεῖον τῆς ἐπιφανείας ἰσχυρὰν πυράκτωσιν εἰς ἄλλο δὲ παραπλεύρως ὀλιγώτερον ἰσχυράν, ἐν ᾧ ἐπὶ πάντων τῶν σωζομένων τεμαχίων ἡ καῦσις φαίνεται, ὅτι ἐπέδρασεν ἐξίσου ἐπὶ τῆς ὅλης ἐπιφανείας. Ἐκ τούτων συνάγεται, ὅτι τὰ ἀγγεῖα ταῦτα ἐκάησαν ἐντὸς εἴδους κλιβάνου, ὅπου ἐτοποθετήθησαν οὐχὶ πάντα κατὰ τὸν αὐτὸν τρόπον διὸ καὶ οὐχὶ πάντα ὁμοίως ὠπτήθησαν. Ὡς πρὸς τὰς μορφὰς τῶν ἀγγείων οὐδὲν δύναται ἀκριβέστερον νὰ λεχθῇ, ἐπειδὴ τοιούτων χονδροειδῶν κατασκευασμάτων τεμάχια δὲν δύνανται νὰ ὑποδείξωσι μετὰ θετικότητος ὡρισμένην τινὰ μορφήν. Τὸ μόνον, ὅπερ δύναται νὰ ῥηθῇ, εἶναι ὅτι ὑπάρχουσι μεταξὺ τούτων τεμάχια χυτροειδῶν ἀγγείων καὶ λαβαὶ συμπαγεῖς ἔχουσαι ἁπλῶς ὀπὴν ἐν τῷ μέσῳ, ὅπως τοιαῦται εἶναι πολὺ γνωσταὶ ἐκ προϊστορικῶν ἀγγείων. Ἐπίσης περὶ διακοσμήσεως οὐδὲν δύναται νὰ λεχθῇ, ἐπειδὴ τοιαύτη οὐδαμοῦ ἐπὶ τῶν θραυσμάτων τούτων φαίνεται.

Ἀπὸ τῶν ὅλως πρωτογενῶν τούτων ἔργων τῆς κεραμευτικῆς διακρίνονται ἄλλα μετὰ μεγαλυτέρας ἐπιμελείας κατεσκευασμένα. Ὁ πηλός εἶναι καθαρώτερος, τὰ τοιχώματα κατὰ πολὺ λεπτότερα καὶ ἡ ἐπιφάνεια λεία, ἂν καὶ ἀκόμη οὐδὲν ἴχνος χρήσεως τροχοῦ φαίνεται. Τοιαύτην ἐργασίαν δεικνύουσι ἱκανὰ τεμάχια πινακίων. Τέλος ὁ τροχὸς ἐμφανίζεται ἐπὶ τεμαχίων ἀποτελούντων τὸ στόμιον ἀμφορέως. Τὰ τεμάχια εἶναι λεπτότατα, χρώματος φαιοῦ, ἀνήκοντα εἰς τὸ εἶδος τῶν μονοχρώμων λεγομένων ἀγγείων. Καὶ τὸ εἶδος τῶν μετ᾽ ἀλαμποῦς γανώματος διακοσμουμένων ἀγγείων (Mattmalerei) ἀντιπροσωπεύεται δι᾽ ἑνὸς μικροῦ τεμαχίου παρουσιάζοντος χρωματιστὰς σειράς.

Μυκηναϊκῶν ἀγγείων τεμάχια εὑρέθησαν ἱκανὰ καὶ ταῦτα πάντα δεικνύουσι τὴν αὐτὴν ἐργασίαν, ὁποίαν τὰ ἀγγεῖα τοῦ 4ου ῥυθμοῦ τῶν Furtwängler καὶ Löschcke. Ὁ πηλὸς εἶναι ὠχρὸς λευκός, καθαρώτατος δέ, ἐν ᾧ ἡ ἐπιφάνεια δὲν ἔχει τόσον λειανθῇ, ὅσον ἐπὶ ἐκείνων τοῦ 3ου ῥυθμοῦ, καὶ τὸ γάνωμα ἔχει ἀσθενεστέραν λάμψιν. Ἐκ πολλῶν τοιούτων τεμαχίων κατωρθώθη νὰ συγκροτηθῇ κατὰ μέγα μέρος ἡ ἐν εἰκ. 4 ἀπεικονιζομένη πρόχους. Ἡ

Εἰκὼν 4.

μορφὴ ταύτης εἶναι περίπου ὡς ἡ παρὰ Furtwängler-Löschcke, Myk. Thongefässe T. 44, ἀρ. 61.

Ἐκ γεωμετρικῶν ἀγγείων ὑπάρχει ἀσφαλὲς δεῖγμα τεμάχιον ἐκ σωληνοειδοῦς κυκλοτεροῦς ἀγγείου δεικνύον γραπτὰς καθέτους καὶ τεθλασμένας γραμμὰς καὶ κύκλους. Ἐκτὸς τούτου οὐδὲν ἄλλο ἠδυνήθην νὰ σημειώσω δεῖγμα. Πρὸς τούτοις οὐδὲν εὑρέθη τεμάχιον ἐκ τῶν λεγομένων πρωτοαττικῶν ἢ τῶν ἀρχαιοτέρων μελανομόρφων. Μελανόμορφα ἀγγεῖα ὑπάρχουσι καὶ σχεδὸν ἀποκλειστικῶς ληκύθια ἀκέραια ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον διὰ τὴν μικρότητά των διασωθέντα. Ταῦτα πάντα ἀνήκουσι εἰς τὸν νεώτατον ῥυθμὸν τῶν μελανομόρφων καὶ εἶναι δυνατὸν μάλιστα τινὰ ἐξ αὐτῶν διὰ τὴν ἐπιπολαιό-

τητα τῆς ἐργασίας των νὰ ἔχουσι ποιηθῆ κατὰ τὸν Ε΄ π. Χ. αἰῶνα. Τὸ καλύτερον καὶ ἐπιμελέστερον ἐζωγραφημένον ληκύθιον ἐκ τούτων εἶναι περίπου ὕψους 0,17 καὶ δεικνύει μάχην ὁπλίτου πρὸς Κένταυρον. Αἱ μέλαιναι μορφαὶ ἔχουσι παρασταθῆ ἐπὶ ἐπαλείμματος λεπτοῦ ἐκ λευκοῦ χρώματος. Ἄλλο μικρότερον ληκύθιον δεικνύει Διόνυσον καὶ Κόρην ἢ Ἀριάδνην ἑκάτερον μετὰ ῥυτοῦ καὶ προσβλέποντας ἀλλήλους, ἐν ᾧ ἑκατέρωθεν παρίσταται ἀνὰ εἷς Σιληνός. Καὶ ἄλλα ὑπάρχουσιν ἀνάξια ἀκριβεστέρας περιγραφῆς ληκύθια. Μείζονος ἢ ταῦτα προσοχῆς ἄξιον εἶναι τεμάχιον κύλικος, τῆς ὁποίας διατηρεῖται ἡ ἐν τῷ ἐσωτερικῷ εἰκών. Ἀθλητὴς φορῶν μακρὰς λευκὰς ἐπὶ τῆς κεφαλῆς ταινίας ἐκτείνει καὶ τὰς δύο χεῖρας πρὸς τὰ ἐμπρὸς ἄδηλον τί διὰ τούτων ποιῶν. Ὅμως ἀποξυόμενος ὁ ἀθλητὴς οὗτος δὲν εἶναι, ὡς θὰ παρήγετό τις νὰ εἴπῃ ἐκ τῆς ὁμοιότητος τῆς διαθέσεως τῶν χειρῶν τούτου πρὸς τὰς τοῦ Ἀποξυομένου τοῦ Λυσίππου. Ἄλλως ἡ ἐργασία τῆς κύλικος εἶναι λίαν ἐπιπολαία μετὰ κακῆς ποιότητος γανώματος ὁμοίου πρὸς τὸ τῶν ἀγγείων ἐκ τοῦ Καβιρίου.

Ἐκ τῶν ἐρυθρομόρφων τὸ ἀρχαιότατον εἶναι τὸ ἐν τῷ πίν. 5 εἰς τὸ φυσικὸν μέγεθος ἀπεικονιζόμενον τεμάχιον ἐκ τοῦ κεντρικοῦ μέρους πινακίου. Παρίσταται ἐπ᾽ αὐτοῦ γυνὴ σφοδρῶς πρὸς τὰ δεξιὰ κινουμένη καὶ κρατοῦσα κρόταλα εἰς τὰς χεῖρας, βεβαίως ὀρχηστρίς. Ἐν τῇ ἀπεικονίσει δὲν παρεστάθησαν δυστυχῶς αἱ δι᾽ ἀραιοτέρου γανώματος ζωγραφηθεῖσαι κυματοειδεῖς γραμμαί, διὰ τῶν ὁποίων παρίσταται τὸ ὑπὲρ τὴν ζώνην μέρος τοῦ χιτῶνος. Ὁ διάφορος σχηματισμὸς τῶν πτυχῶν τοῦ χιτῶνος ἀπὸ τῆς ζώνης καὶ ἄνω εἶναι διὰ πολλῶν παραδειγμάτων (καὶ ἐπὶ ἔργων πλαστικῆς ὡς π. χ. ἐνίων ἐκ τῶν Κορῶν τῆς Ἀκροπόλεως) γνωστός, ἢ ὥστε ἐνταῦθα νὰ γίνῃ περὶ τούτου λόγος. Ἡ ἰχνογραφία, ὡς πᾶς τις βλέπει, ἀνήκει εἰς τοὺς χρόνους τῶν τοῦ αὐστηροῦ ῥυθμοῦ ἐρυθρομόρφων ἀγγείων.

Ἐπὶ τοῦ αὐτοῦ πίνακος παρίσταται μικρὸν τεμάχιον προερχόμενον ἐξ ἀγγείου μὴ δυναμένου ἐκ τοῦ ἐλαχίστου τούτου σωζομένου συντρίμματος νὰ ὁρισθῇ, ὁποῖον ἦτο κατὰ τὴν μορφήν. Πάντως ὅμως θὰ ἦτο μέγα τι ἀγγεῖον ὡς ἐκ τοῦ μεγάλου πάχους (0,0075) τοῦ τεμαχίου φαίνεται. Ἂν ἀνῆκεν εἰς τὸ αὐτὸ μέγα ἀγγεῖον, εἰς ὃ καὶ τὸ μέγα τεμάχιον τοῦ πίνακος, δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ ἀποδειχθῇ. Ὅμως τὸ μικρὸν τεμάχιον καὶ καθ᾽ ἑαυτὸ δὲν στερεῖται ἐνδιαφέροντος, ἐπειδὴ ἐνταῦθα ἔχομεν παράστασιν τοῦ τραγόποδος Πανός, ὅστις διὰ μὲν τῆς δεξιᾶς κρατεῖ τὴν σύριγγα, τὴν δὲ ἀριστερὰν διευθύνει κατ᾽ οὐχὶ σαφῆ τρόπον πρὸς τὸ ἑαυτοῦ αἰδοῖον. Ἐνδιαφέρον εἶναι, ὅτι, ἂν καὶ σχετικῶς ὀλίγα εἶναι τὰ ἐν τῷ ἄντρῳ τοῦ Πανὸς εὑρεθέντα ἀγγεῖα ἢ τεμάχια τούτων, ὅμως ἐπὶ μικροῦ συντρίμματος εὑρέθη παράστασις τοῦ Πανός, ὅπερ ἐνισχύει ἡμᾶς εἰς τὸ νὰ πιστεύωμεν, ὅπως ἄλλως εἶναι φυσικόν, ὅτι καὶ ἀγγεῖα μετὰ παραστάσεων σχετικῶν πρὸς τὸν Πᾶνα ἀφιεροῦντο εἰς τὸ ἱερὸν τοῦ θεοῦ ἄντρον. Ἡ ἐποχὴ τοῦ τεμαχίου εἶναι προφανῶς ἡ τοῦ ἀνεπτυγμένου ὡραίου ῥυθμοῦ.

Τοῦ αὐτοῦ ῥυθμοῦ εἶναι καὶ τὸ μέγα τεμάχιον τὸ ἐπίσης εἰς φυσικὸν μέγεθος ἐπὶ τοῦ πίνακος ἀπεικονιζόμενον. Τὸ τεμάχιον παρουσιάζει τοιαύτην κύρτωσιν, ὥστε κατὰ τὸ μέρος τοῦτο τὸ ἀγγεῖον ἔδει νὰ ἔχῃ διάμετρον περίπου 0,35, ὅπερ σημαίνει ὅτι τὸ ἀγγεῖον ἦτο ἐκ τῶν μεγίστων. Εἶναι λίαν πιθανόν, ὅτι εἰς τὸ αὐτὸ ἀγγεῖον ἀνήκουσι καὶ δύο τεμάχια μεγάλης βάσεως μετὰ τῆς ἐγχαράκτου ἐπιγραφῆς τῆσδε ἀπεικονιζομένης εἰς τὸ ἥμισυ τοῦ ὑπάρχοντος μεγέθους:

(Καλ)λίστρατο(ς) (α)νεθηκεν

Τοῦτο ἐξάγεται ἐκ τοῦ ὅτι τὰ τεμάχια ταῦτα τῆς βάσεως δεικνύουσι τὸν αὐτὸν πηλὸν καὶ τὸ αὐτὸ γάνωμα καὶ ἄλλως ἀνήκουσιν εἰς κρατῆρα πρωτίστου μεγέθους, ἐπειδὴ ἡ διάμετρος τῆς βάσεως ταύτης θὰ ἐμέτρει 0,23. Ἄρα εἶναι πιθανώτατον, ὅτι τὸ τεμάχιον ἡμῶν ἀνήκει εἰς μέγιστον κρατῆρα ἀφιερωθέντα ὑπὸ τοῦ Καλλιστράτου εἰς τὸ ἄντρον τοῦ Πανὸς καὶ τῶν Νυμφῶν. Ἐπὶ τοῦ τεμαχίου

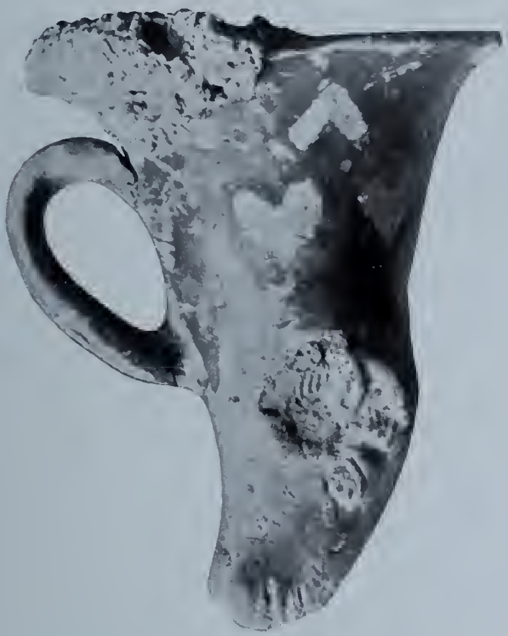
διακρίνεται πρὸς τὰ ἀριστερὰ μορφή τις ἰθυφαλλική, τῆς ὁποίας τὸ κάτω μέρος τοῦ σώματος μετὰ τῶν ποδῶν ἐν μέρει μὲν κρύπτεται ὄπισθεν τοῦ παρασταθέντος πετρώδους ἐδάφους, ἐν μέρει δὲ δὲν παρίσταται ὡς μὴ ὑπάρχοντος τοῦ ἀναγκαίου χώρου. Ἡ μορφὴ αὕτη εἶναι ἀσφαλῶς Σάτυρος ὡς ἐκ μικροῦ ὑπὸ τὴν δεξιὰν μασχάλην ὑπάρχοντος ἄκρου στικτῆς νεβρίδος δυνάμεθα νὰ κρίνωμεν. Ἐπὶ τῶν πετρῶν αὐτῶν ἢ τοῦ ἀνωμάλου ἐδάφους, ὅπου καὶ χόρτα παρίστανται, ἵσταται ἀνδρικὴ μορφή, τῆς ὁποίας μόνον οἱ πόδες σῴζονται. Περαιτέρω βλέπομεν δύο αἶγας ἐπίσης ἐπὶ ἀνωμάλου ἐδάφους, τῆς μιᾶς ἐκ τῶν ὁποίων μόνον τὰ ὀπίσθια σῴζονται, ἐν ᾧ οἱ ἐμπρόσθιοι πόδες θὰ ἀνυψοῦντο ἐπὶ ὑψηλότερον κειμένης προεξοχῆς κατὰ τὸν χαρακτηριστικὸν εἰς τὰς βοσκούσας αἶγας τρόπον. Τέλος πρὸς τὰ δεξιὰ ἔχομεν τὸ κατώτατον μέρος γυναικείας μορφῆς ποδήρη χιτῶνα φορούσης. Δύσκολον εἶναι νὰ ἑρμηνεύσωμεν μετὰ βεβαιότητος τὴν κατὰ μικρὰ μόνον τμήματα σῳζομένην ταύτην παράστασιν. Ἀλλὰ τόσον μόνον εἶναι βέβαιον, ὅτι δηλ. ἡ ἱστορία συμβαίνει ἐν ὑπαίθρῳ καὶ ἐπὶ βραχώδους ἐδάφους, ὡς τοῦτο δηλοῦσι καὶ αἱ αἶγες αὐταί. Ὡς πρὸς τοῦτο δέον νὰ παρατηρηθῇ, ὅτι ἐξάπαντος αἶγες δέον νὰ ὀνομασθῶσι τὰ ζῷα ταῦτα, ἐπειδὴ αἱ ἔλαφοι, τὰς ὁποίας ὁμοίως παρίστων, πρέπει νὰ ἀποκλεισθῶσι. Ἡ ὡς σύμβολον τῆς Ἀρτέμιδος παριστωμένη ἔλαφος ἵσταται ἥσυχος παρὰ τὴν θεὰν καὶ δὲν βόσκει, ὅπως πιθανῶς τὰ ἐπὶ τοῦ τεμαχίου ζῷα ποιοῦσιν. Τῆς ὑπαιθρίου ταύτης ἱστορίας κύρια βεβαίως πρόσωπα εἶναι ὁ ἐπὶ τῶν πετρῶν ἱστάμενος, ὅστις δύναται νὰ εἶναι ὁ ποιμήν, καὶ ἡ πρὸς τὰ δεξιὰ ὁρωμένη γυναικεία μορφὴ ἢ καὶ ἄλλαι μετ' αὐτήν ποτε ὑπάρχουσαι, ἐν ᾧ ὁ Σάτυρος προφανῶς εἶναι ὅλως δευτερεῦον πρόσωπον. Παρὰ ταῦτα ἀμέσως ἐνθυμεῖταί τις νομίζω τὰς παραστάσεις τῆς κρίσεως τοῦ Πάριδος. Συνηθέστατα βλέπομεν ἐπὶ τῶν παραστάσεων τούτων, ὅτι ἡ σκηνὴ διεξάγεται ἐν ὑπαίθρῳ, ὅτι ὁ Πάρις κάθηται ἢ ἵσταται ἐπὶ βραχώδους ἐδάφους καὶ παρίσταται ἢ κατὰ τὸν ἀσιατικὸν τρόπον βασιλικῶς ἐνδεδυμένος ἢ κατὰ μέγα μέρος γυμνὸς κατὰ τὸν ἑλληνικὸν ἡρωϊκὸν τρόπον, ἐν ᾧ περὶ αὐτὸν δηλοῦται τὸ ποίμνιον διὰ παραστάσεως αἰγῶν πρὸ πάντων. Ἀμέσως πρὸ τοῦ Πάριδος φαίνεται συνήθως ὁ Ἑρμῆς ἄγων τὰς τρεῖς θεάς. Ὅμως εὕρηνται καὶ παραστάσεις ἄνευ τοῦ Ἑρμοῦ (Gerhard Aus. Vasenb. T. 71 καὶ ἀρ. 1385 τοῦ Ἐθν. Μουσείου). Σατύρους δὲ μετὰ Μαινάδος δεικνύει ὁ κρατὴρ τοῦ Ἐθνικοῦ Μουσείου ὑπ' ἀρ. εὑρ. 12545, ἐν ᾧ ἐπὶ τῆς ἄλλης τῆς κυριωτέρας πλευρᾶς τοῦ ἀγγείου παρίσταται κρίσις Πάριδος [1]. Ὥστε κατὰ ταῦτα εἶναι δυνατὸν ἐπὶ τοῦ κρατῆρος, εἰς ὃν ἀνῆκε τὸ τεμάχιον, νὰ παρίστατο κρίσις τοῦ Πάριδος ἐκτὸς ἄλλων παραστάσεων, αἵτινες θὰ ἐκόσμουν τὸ μέγιστον τοῦτο ἀγγεῖον.

Προσέτι ἐπὶ τοῦ πίνακος ἀπεικονίζεται ἡ κατὰ μέγα μέρος ἀκεραία διατηρηθεῖσα μικρὰ λουτροφόρος, ὕψους 0,20 συμπεριλαμβανομένων τῆς ανα παρασταθείσης βάσεως καὶ τοῦ στομίου. Ἐκ τοῦ σχεδιογραφήματος διακρίνονται τὰ οὐχὶ διατηρηθέντα καὶ συμπληρωθέντα μέρη. Ἡ συμπλήρωσις ἐγένετο συμφώνως πρὸς τὴν ἀκεραίαν σῳζομένην λουτροφόρον τοῦ Ἐθν. Μουσείου ὑπ' ἀρ. 12540. Ἡ μορφὴ αὕτη τῆς λουτροφόρου μετὰ τριῶν λαβῶν εἶναι ἡ σπανιωτέρα ἢ ἡ ἄλλη μετὰ τῶν δύο. Ὅμως ἀρχίζει ἀπὸ τῆς ἐποχῆς ἤδη τῶν πρωτοαττικῶν ἀγγείων, ὅπως ἐπὶ τῆς γνωστῆς πρόχου τοῦ Ἀναλάτου (ἀριθ. 313 Ἐθν. Μ.) καὶ δύο ἀγγείων τοῦ ἐν Ἐλευσῖνι Μουσείου παρατηροῦμεν, ἐμφανίζεται ὁριστικώτερον ἀνεπτυγμένη ἐπὶ τῆς ἐποχῆς τῶν μελανομόρφων (ἴδε ἀρ. 12947 τοῦ Ἐθν. Μουσείου μετὰ χονδροῦ ἔτι λαιμοῦ) καὶ τέλος μετὰ μεγάλης κομψότητος μορφῆς καὶ ἐντελῶς καθέτων τῶν τριῶν λαβῶν ἐπὶ τοῦ ἡμετέρου ἐκ Πάρνηθος παραδείγματος καὶ τοῦ μνημονευθέντος ἀνωτέρω (12540). Ἡ ἐπὶ τῆς κοιλίας τοῦ ἀγγείου παράστασις εἶναι ἀσήμαντος. Νεαρὰ γυνὴ κρατοῦσα ἔνδυμα καὶ ἀλάβαστρον καὶ ἑκατέρωθεν Σφίγξ. Ὅμως τὸ ἰδιαίτερον ἐνδιαφέρον, ὅπερ ἔχει δι' ἡμᾶς τὸ ἀγγεῖον τοῦτο, εἶναι ὅτι πιστοῦται καὶ δευτέραν ταύτην φοράν, ὅπως τὸ πρῶτον ἐν τῷ σπηλαίῳ τῆς Βάρης [2], ὅπου εὑρέθησαν πλεῖστα τεμάχια λουτροφόρων, ἡ συνήθεια τοῦ νὰ ἀφιερώνωσι εἰς τὰς προστάτιδας τῶν κορασίων Νύμφας τοιαῦτα γαμήλια ἀγγεῖα, ὁποῖα ἦσαν αἱ λουτροφόροι, εἰς ἀνάμνησιν τῆς ἀπὸ τῶν ἱερῶν εἰς τὰς Νύμφας κρηνῶν μετα-

[1] Περὶ τῶν παραστάσεων τούτων ἴδε Roscher.Lex. III σ. 1607.
[2] Ἴδε περὶ τῶν λουτροφόρων τούτων ἐν Amer. J of Arch. 1903 σ. 322 κ. ἑ.

φορᾶς τοῦ ὕδατος διὰ τῶν λουτροφόρων, ἵνα χρησιμεύσῃ διὰ τὸ γαμήλιον λουτρόν. Ἐννοεῖται, ὅτι αἱ λουτροφόροι αὗται εἶναι μόνον ἀναθηματικαὶ καὶ οὐδέποτε ἐχρησίμευσαν διὰ τὴν μεταφορὰν τοῦ γαμηλίου ὕδατος.

Κατωτέρω ἀπεικονίζεται (εἰκ. 5) ῥυτὸν καταλῆγον ἐμπρὸς εἰς κεφαλὴν κριοῦ, ὕψους 0,13, ἀκέραιον διασωθὲν πλὴν τοῦ ὅτι ἡ ἐπήρεια ἡ ἐκ τῆς ὑγρασίας ἔβλαψέ πως τὴν ἐπιφάνειαν. Τὸν γραπτὸν κόσμον τοῦ ῥυτοῦ ἀποτελεῖ κλάδος ἀμπέλου μετὰ φύλλων συμμετρικῶς διατεταγμένων. Ὁ κλάδος αὐτὸς ὡς καὶ οἱ μίσχοι τῶν φύλλων παρί-

Εἰκὼν 5.

στανται δι' ἐπιθέτου λευκοῦ χρώματος, ἐν ᾧ τὰ φύλλα κατὰ τὸν τρόπον τῶν ἐρυθρομόρφων ἀγγείων. Ὅμοιον καὶ κατά τι καλύτερον διατηρούμενον εἶναι τὸ ἐξ ἀγορᾶς προερχόμενον ῥυτὸν τοῦ Ἐθν. Μουσείου ὑπ' ἀρ. 2064. Ἀλλὰ πάντων καθόσον γνωρίζω ἄριστον εἶναι τὸ ἐν Βερολίνῳ ἐκ τῆς συλλογῆς τοῦ Sabouroff προελθὸν (Furtwängler, Sam. Sab. I T. LXX). Ἐπὶ τοῦ βερολινείου καὶ αἱ ὄπισθεν τῶν κεράτων τρίχες δηλοῦνται δι' ἀναγλύπτων στιγμῶν (ἴδε καὶ Collection Lambert Pl. XXXI).

Ἐν εἰκ. 6 παρίσταται τεμάχιον μικροτάτου ἐπινήτρου ἐν φυσικῷ μεγέθει. Καὶ τοῦτο ἐπειδὴ καὶ κατὰ τὰς τρεῖς πλευρὰς σῴζονται τὰ πέρατα, ὑπολείπεται δὲ ἡ πρὸς τὴν ἄνω τετάρτην πλευρὰν συνέχεια, ἵνα συμπληρωθῇ τὸ ἡμισφαιρικὸν σῶμα τοῦ ἐπινήτρου. Τοιοῦτον ἐπίνητρον ἐν μικρογραφίᾳ δὲν

Εἰκὼν 6.

ἠδυνήθην νὰ γνωρίσω ἄλλο, ἐκτὸς τοῦ ὅτι τὸ μῆκος τοῦ σκεύους εἶναι πάντοτε σχετικῶς μεγαλύτερον ἢ ἐπὶ τοῦ μικροτάτου τούτου ἀναθηματικοῦ ἐπινήτρου, ὅπου τὸ μῆκος ἰσοῦται σχεδὸν πρὸς τὸ πλάτος. Ἡ ἐπ' αὐτοῦ ὁρωμένη παράστασις εἶναι ἀνάγλυπτος ἱππεὺς καλπάζων μετὰ πάσης ταχύτητος. Ἡ ἀνάγλυπτος μορφὴ εἶχεν ἐπικολληθῆ πρὸ τοῦ διὰ γανώματος χρωματισμοῦ τοῦ ὑπολοίπου μέρους. Ἡ ἀνωτέρω ἐπιφάνεια κοσμεῖται διὰ τετραγωνιδίων (Schachbrettmuster), κοσμήματος ἀναλόγου πρὸς τὰς φολίδας τὰς κοσμούσας τὸ αὐτὸ μέρος τῶν μεγάλων πραγματικῶν ἐπινήτρων.

Τοῦ ἐν εἰκ. 7 ἀπεικονιζομένου ληκυθίου τὸ σῳζόμενον μέρος ἔχει ὕψος 0,10. Ἡ μορφὴ τοῦ ληκυθίου εἶναι πλέον ἢ γνωστή, ὑπαρχόντων τοιούτου εἴδους ἀπείρων παραδειγμάτων. Πρὸς τὰ ἀριστερὰ

Εἰκὼν 7.

καὶ κάτω βλέπομεν φλοιὸν λίθινον ἐπικολληθέντα ἐπὶ τοῦ ἀγγείου, ὅστις ἐνταῦθα δύναται νὰ χρησι-

μεύσῃ ἀντὶ ἐπιγραφῆς δηλούσης τὸν τόπον τῆς εὑρέσεως. Ὅμοιον παρατηρεῖται καὶ ἐπὶ τοῦ ἀνωτέρω περιγραφέντος φυτοῦ. Ἔρως θεώμενος γυναικείαν μορφὴν τρέφουσαν μέγα πτηνὸν εἶναι ἡ ἐπὶ τοῦ ἀγγείου παράστασις. Τὰ γυμνὰ μέρη τοῦ σώματος τῆς γυναικὸς καὶ ὁ Ἔρως ἐκτὸς τῶν πτερῶν παρίστανται διὰ προσθέτου λευκοῦ χρώματος. Τὸ αὐτὸ χρῶμα εἶναι πιθανόν, ὅτι θὰ ὑπῆρχε καὶ ἐπὶ τῆς παραστάσεως τοῦ πτηνοῦ, ὅμως ἀσφαλῆ τούτου ἴχνη δὲν φαίνονται. Ἐπίσης εἶναι πιθανόν, ὅτι τὸ ἔνδυμα τῆς γυναικὸς ἐξῄρετο περισσότερον δι' ἐπαλείψεως χρώματός τινος καὶ ὅτι τὰ πτερὰ τοῦ Ἔρωτος εἶχον ἐπιχρυσωθῆ. Ἐγράφη (ἐν J.H.S. 1901 σ. 350 καὶ Amer. Journ. of. Arch. 1902 S. 361), ὅτι ἐνταῦθα παρίσταται Ἀφροδίτη τρέφουσα τὸν ἑαυτῆς κύκνον. Τοῦτο ἐπίστευον καὶ ἐγὼ ἔχων ὑπ' ὄψιν τὰς πολλὰς ἐπὶ ἀγγείων παραστάσεις τῆς ἐπὶ πετομένου κύκνου ἐποχουμένης Ἀφροδίτης (Kalkmann, Jahrbuch 1886 σ. 261 κ. ε.). Ὅμως παρατηρήσας κατόπιν πολλάς, ἐπὶ ὁμοίων ληκυθίων μάλιστα, ὁμοίας παραστάσεις, ὅπου ἁπλᾶ κοράσια ἀσχολοῦνται μετὰ πτηνῶν ἢ συλλέγουσιν ἄνθη (Samml. Sab. T. LXII καὶ τὰ τοῦ Ἐθν. Μουσείου ὑπ' ἀρ. 1537, 1224 καὶ 1589) παρόντος τοῦ Ἔρωτος, ἐσκέφθην ὅτι δὲν δικαιολογεῖται ἐπαρκῶς ἡ ὀνομασία τῆς Ἀφροδίτης, ἐπειδὴ οὐδὲν ἔχομεν ἀσφαλὲς παράδειγμα Ἀφροδίτης τρεφούσης κύκνον.

Ἐπὶ τοῦ στομίου, τοῦ μόνου διατηρουμένου μέρους, οἰνοχόης εἶναι χαραγμένη ἡ ἑξῆς ἐπιγραφή:

Ἐργασί(ων) (Πανὶ ἀνέ)θηκεν ἱερὸν (κ)αὶ Νύμφαις.

Ἡ τοιαύτη συμπλήρωσις φαίνεται ἀναγκαία. Ἡ δὲ διάφορος τῆς συνήθους σύνταξις τῶν λέξεων φανερώνει ὅτι ὁ γράψας ἐπεθύμησε νὰ συντάξῃ στίχον, ὅπερ ὅμως δὲν κατώρθωσεν.

Ἀριθμοῦμεν ἤδη ἐνταῦθα ἐν συντομίᾳ καὶ ἄλλα τινὰ ἀγγεῖα ἢ τεμάχια, ἅτινα δὲν ἀπεικονίσθησαν. Τοῦ αὐστηροῦ ῥυθμοῦ τῶν ἐρυθρομόρφων εὕρηται ἀλάβαστρον παριστῶν γυναῖκα κρατοῦσαν θυμιατήριον καὶ κάλαθον πλήρη λευκῶν ταινιῶν. Τεμάχιον σκύφου παριστᾷ πωγωνοφόρον ἄνδρα ἀνακεκλιμένον ἐπὶ κλίνης καὶ κρατοῦντα κύλικα. Ἄλλο τεμάχιον ἀνῆκον εἰς μέγα ἀγγεῖον δεικνύει τὸ ἀνώτερον μέρος τοῦ σώματος δύο γυναικῶν προσερειδομένων πρὸς ἀλλήλας. Ἔπειτα τεμάχια ἀνήκοντα εἰς τέσσαρας διαφόρους κρατῆρας μετὰ κλάδου ἐλαίας ὑπὸ τὰ χείλη, τοῦ συνήθους τῶν ἐρυθρομόρφων κρατήρων κοσμήματος. Μνημονεύομεν ἐν τέλει καὶ τεμαχίων τινῶν ἀνηκόντων εἰς πυξίδας ἄνευ γανώματος. Αἱ πυξίδες αὗται εἶναι, φαίνεται, τὰ νεώτατα τῶν ἐν τῷ σπηλαίῳ εὑρεθέντων ἀγγείων. Ἀγγεῖα, ὡς τὰ τῆς ἑλληνιστικῆς ἐποχῆς, μετ' ἐγχαράκτων κοσμημάτων ἢ μετὰ ἐρυθρᾶς ὑαλώσεως δὲν εὑρέθησαν.

Πήλινα εἰδώλια.

Ἐκ τούτων δὲν εὑρέθησαν πολλὰ ἐν τῷ σπηλαίῳ, οὐδὲν δὲ παρουσιάζει ἄγνωστον ἢ ἔστω καὶ σπάνιον τύπον. Ἀπεικονίζονται κατωτέρω τέσσαρα

ἐκ τούτων τὰ χαρακτηριστικώτερα. Ἡ ἀρχαϊκὴ καθημένη γυναικεία μορφὴ εἶναι ἐκ τῆς Ἀκροπόλεως καὶ ἄλλοθεν γνωστή. (Ἴδε τὸν τύπον παρὰ Winter, Die Typen der figürlichen Terrakotten,

I, 46,5. 49,11). Τοῦ ὀκλαδὸν καθημένου καὶ διπλοῦν αὐλὸν παίζοντος Σιληνοῦ ὑπάρχουσι πάμπολλα παραδείγματα ἐν τῷ Ἐθν. Μουσείῳ ἐκ τοῦ Καβιρίου προερχόμενα (ἴδε Ath. Mitt. 1890 S. 359 καὶ Winter, ἀνωτ. παραπομπή, I, 216,6). Τὴν νεανικὴν μορφὴν μετὰ ἱματίου ἀπὸ τῆς κεφαλῆς

πρὸς τὰ ὄπισθεν κρεμαμένου καὶ ἀφιερώματός τινος δυσδιακρίτου ἐν τῇ ἀριστερᾷ (ἴδε παρὰ τῷ αὐτῷ Winter, I, 182,1,3,4. 183,4). Τέλος τὸ μᾶλλον ἡμᾶς ἐνδιαφέρον εἰδώλιον τοῦ Πανὸς καθημένου ὀκλαδὸν μετὰ διεσταυρωμένων σκελῶν καὶ παίζοντος τὴν σύριγγα. Καὶ τὸν τύπον τοῦτον ἴδε παρὰ Winter, I, 221,5.

Λύχνοι

Μέγα πλῆθος τούτων προῆλθεν ἐκ τῶν ἀνασκαφῶν τῆς Λυχνοσπηλαιᾶς. Καὶ δὲν ἠρίθμησα μὲν τούτους ἀκριβῶς, ὅμως ὑπελόγισα κατὰ προσέγγισιν ὅτι θὰ ὑπερβαίνουσι τὴν χιλιάδα. Τοὺς καλυτέρους ἢ μᾶλλον ἐνδιαφέροντας περὶ τοὺς 150 ἔμαθον, ὅτι συνέλεξεν ὁ περιγράψας καὶ τοὺς ἐκ τοῦ σπηλαίου τῆς Βάρης κ. S. Basset [1].

Οἱ λύχνοι τοῦ σπηλαίου τῆς Πάρνηθος εἶναι κατὰ μέγα μέρος χριστιανικοί, ὅπως καὶ οἱ τοῦ σπηλαίου τῆς Βάρης, καὶ ἀνήκουσι εἰς τοὺς πρώτους χριστιανικοὺς χρόνους. Ὅμως εἰς τὴν Λυχνοσπηλαιὰν εὑρέθησαν καὶ περὶ τὴν δωδεκάδα ἑλληνικῶν λύχνων μετὰ γανώματος ὡς καί τινες ἐκ τῶν μ.Χ. ρωμαϊκῶν χρόνων. Ἂν καὶ ἡ χρῆσις λοιπὸν τῶν λύχνων ἐν τῷ σπηλαίῳ δὲν ἦτο ἄγνωστος καὶ ἐν τοῖς ἀρχαιοτέροις χρόνοις ὅμως ἡ καταπληκτικὴ χριστιανικῶν λύχνων ἀφθονία μαρτυρεῖ περὶ συχνῆς χριστιανικῆς λατρείας, ἥτις ἐτελεῖτο ἐν τῷ ἄντρῳ ἀπὸ τοῦ Δ′ αἰῶνος καὶ ἑξῆς. Τὸ τῆς χρονολογίας τῆς λατρείας ἐξάγεται ἐκ τούτου, ὅτι τὸ μέγα πλῆθος τῶν χριστιανικῶν λύχνων ἀποτελεῖται ἐξ ἐντελῶς ὁμοίων πρὸς τοὺς δεικνύοντας τὰ χριστιανικὰ μονογραφήματα ☧ καὶ ⳨, ἅτινα μόνον ἀπὸ τῶν μέσων τῆς Δ′ ἑκατονταετηρίδος ἀναφαίνονται (ἴδε Amer. Journal 1903, p. 340,4).

Οἱ χριστιανικοὶ λύχνοι ἀπομακρύνονται πολὺ κατὰ τὴν λεπτότητα τῆς ἐργασίας ἀπὸ τῶν ἀρχαιοτέρων τῆς ρωμαϊκῆς ἐποχῆς καὶ πολὺ περισσότερον ἀπὸ ἐκείνων τῶν ἑλληνικῶν χρόνων. Ὁ πηλός, ἐξ οὗ κατεσκευάσθησαν, δὲν εἶχε καλῶς καθαρισθῇ καὶ παρασκευασθῇ, διὸ καὶ τὸ χρῶμα αὐτῶν εἶναι ὡς τὸ τῆς κοινῆς ἐρυθρᾶς ἀργίλλου ἄνευ τῶν ἠπίων εὐαρέστως ἐπιδρωσῶν ἀποχρώσεων, τὰς ὁποίας ἐπετύγχανε ἡ καλυτέρα τεχνικὴ παρασκευὴ τῶν ἀρχαιοτέρων χρόνων. Καὶ ἡ διακόσμησις τῶν λύχνων τούτων εἶναι ἀνάλογος, βαναυσουργικὴ δηλ. τις καὶ πολὺ τραχεῖα. Εἴτε διὰ πιέσεως μητρῶν, εἴτε δι' ἐγχαράξεως ἐπὶ τοῦ εἰσέτι μαλακοῦ πηλοῦ παρήχθησαν αἱ μορφαὶ ἢ τὰ κοσμήματα, μαρτυροῦσι περὶ βαθείας καταπτώσεως τῆς τεχνικῆς δεξιότητος. Ὡς πρὸς τὰς μορφὰς οἱ χριστιανικοὶ λύχνοι τοῦ σπηλαίου συνεχίζουσι τὴν ἐπὶ τῶν τῆς ρωμαϊκῆς ἐποχῆς λύχνων παρατηρουμένην ἐξέλιξιν. Πρὸ πάντων ἐπὶ τῶν λαβῶν τῶν λύχνων δυνάμεθα σαφῶς νὰ παρακολουθήσωμεν τὴν σειρὰν τῆς ἐξελίξεως ἀπὸ τῶν ἑλληνικῶν χρόνων μέχρι τῶν νεωτέρων χριστιανικῶν. Ἐπὶ τοῦ πίνακος ἀπεικονίζονται λύχνοι ἐκ τοῦ σπηλαίου, ὡς τούτους ἐτοποθετήσαμεν, κατὰ χρονολογικὴν σειράν. Οἱ πρῶτοι τέσσαρες εἶναι ἑλληνικῶν χρόνων μετὰ καλοῦ μέλανος γανώματος (τῆς Δ′ ἢ καὶ Ε′ ἑκατονταετηρίδος), ἔχουσι δὲ ὁ 2ος καὶ 4ος λαβὰς ὁμοίας πρὸς τὰς τῶν ἀγγείων, ὁ α′ κάθετον, ὁ β′ ὁριζοντίαν. Ὁ ὑπ' ἀρ. 5 λύχνος εἶναι τοῦ Α′ μ. Χ. αἰῶνος, διατηρεῖ ὅμως εἰσέτι τὴν ἀρχαίαν λαβὴν τὴν τῶν ἀγγείων, ὡς ἐκ τῶν ἰχνῶν τῶν βάσεων τῶν δύο ἄκρων τῆς λαβῆς βλέπομεν. Ἐπὶ τοῦ ὑπ' ἀριθ. 6 ἂν καὶ ἐντελῶς κατὰ τὰ λοιπὰ πρὸς τὸν

[1] Ὁ κ. S. Basset ὁ τόσον ἀναλυτικῶς καὶ λεπτομερῶς περιγράψας τοὺς λύχνους τῆς Βάρης εἶχεν ἀναλάβει, ὡς ἔμαθον, νὰ πραγματευθῇ καὶ περὶ τῶν τῆς Λυχνοσπηλαιᾶς. Ὅμως ἐπειδὴ τοῦτο μὲν ἐβράδυνε νὰ δημοσιευθῇ ἡ πραγματεία αὐτοῦ, ἐξ ἄλλου δὲ ἦτο ἀνάγκη νὰ λεχθῇ καί τι περὶ τῶν λύχνων, ὡς τοῦ λόγου ὄντος περὶ τῶν ἐκ τῶν ἀνασκαφῶν τοῦ ἄντρου εὑρημάτων, ἐπιχειρῶ συντόμως νὰ περιγράψω τούτους ἄνευ τῆς ἀξιώσεως, τὴν ὁποίαν θὰ εἶχεν εἰδική τις περὶ τῶν λύχνων ἐργασία.

προηγούμενον ὁμοίου καὶ τοῦ αὐτοῦ μάλιστα ἐργοστασίου, ἐπειδὴ ἀμφότεροι κάτωθεν δεικνύουσι τὸ αὐτὸ σῆμα, ἐν ἀνάγλυπτον Α, ἡ λαβὴ εἶναι διάφορος. Ἀντὶ τῆς παλαιᾶς λαβῆς τῶν ἀγγείων εἶναι αὕτη νῦν συμπαγὲς σῶμα διατετρυπημένον ἐν τῷ μέσῳ διὰ κυκλικῆς ὀπῆς. Ἀλλ' ἡ ὀπὴ αὕτη παραλείπεται ἐπὶ τῶν νεωτέρων ῥωμαϊκῶν (ἀρ. 7) καὶ τῶν χριστιανικῶν πάντων (ἀπὸ τοῦ 8 καὶ ἑξῆς), ἐπὶ δὲ τῶν τελευταίων προϊόντος τοῦ χρόνου μεταβάλλει μορφὴν καὶ ἡ συμπαγὴς λαβή. Ἐν ᾧ αὕτη πρότερον διετήρει τὸ ἀπὸ τῶν ἀγγείων, ὡς εἴπομεν, κληρονομηθὲν ἡμικυκλικὸν σχῆμα βαθμηδὸν ἀποβάλλει τοῦτο καὶ καταντᾷ νὰ ὁμοιάζῃ πρὸς ῥάμφος πτηνοῦ ἢ ἀκριβέστερον πρὸς τὸ ἄνευ κροσσοῦ ἄκρον τῶν ἡμετέρων τσαρουχίων (Schnabelschuhe). Οὕτως ἐκ τῆς μορφῆς τῆς λαβῆς δυνάμεθα καὶ μεταξὺ τῶν χριστιανικῶν λύχνων νὰ διακρίνωμεν τοὺς ἀρχαιοτέρους ἀπὸ τῶν νεωτέρων [1]. Ὁ ὑπ' ἀρ. 11 π. χ. προφανῶς διὰ τὴν ἰδιάζουσαν παράστασιν ἐκ τῶν νεωτέρων, ἔχει συμφώνως πρὸς τὰ περὶ λαβῆς λεχθέντα τὴν νεωτέραν μορφήν. Ἐπίσης τῶν νεωτέρων χριστιανικῶν λύχνων γνώρισμα εἶναι, ἂν μὴ ἀπατῶμαι, ἡ συνένωσις τοῦ κυκλοτεροῦς κοίλου, χρησιμεύοντος πρὸς ἔγχυσιν τοῦ ἐλαίου, πρὸς τὸν μυκτῆρα τοῦ λύχνου δι' αὔλακος μετὰ παραλλήλων πλευρῶν. Συνηθέστατα τοὐλάχιστον ἀπαντᾷ ἐπὶ τοῦ αὐτοῦ λύχνου τὸ γνώρισμα τοῦτο μετὰ τῆς ῥαμφοειδοῦς λαβῆς. Ὁ δὲ μετασχηματισμὸς τοῦ κυκλοτεροῦς κοίλου εἰς τετράγωνον ἀπαντῶν ἐπὶ ὀλίγων ἐκ τῆς Λυχνοσπηλαιᾶς λύχνων εἶναι βεβαίως ἀκόμη νεώτερος. Παρὰ ταῦτα δὲν πρέπει νὰ λησμονῶμεν, ὅτι αἱ ἀρχαιότεραι μορφαί, ὅπως πάντοτε ἐν τῇ τέχνῃ συμβαίνει, δὲν ἐξαφανίζονται καθολοκληρίαν ἀλλ' ἐξακολουθοῦσι νὰ ἀναφαίνωνται ἐδῶ καὶ ἐκεῖ μετὰ τῶν νεωτέρων. Οὕτω π. χ. ὁ ὑπ' ἀρ. 9 λύχνος δὲν θὰ εἶναι κατὰ πολὺ ἀρχαιότερος τοῦ ὑπ' ἀρ. 11, ἐπειδὴ ἀμφότεροι δεικνύουσι ἀνδρικὰς προτομὰς ἁγίων ἢ μᾶλλον αὐτοκρατόρων τοῦ Βυζαντίου μετὰ σταυροῦ, καὶ ὅμως ὁ πρῶτος δεικνύει ἀρχαιοτέραν μορφήν. Ἡ λαβὴ ἔχει τὸ ἀρχικὸν σχεδὸν σχῆμα τῶν ῥωμαϊκῶν λύχνων καὶ αἱ ἐγχάρακτοι γραμμαὶ ἑκατέρωθεν τοῦ μυκτῆρος καὶ ἐν τῷ μέσῳ ἑκατέρου ἡμικυκλίου τοῦ περιθωρίου δεικνύουσι, ὅτι παραμένει ἀκόμη ἡ ἀνάμνησις τοῦ λίαν διαδεδομένου ἐν Ἑλλάδι λύχνου τοῦ Α' καὶ Β' μ. Χ. αἰῶνος μετὰ τῶν χαρακτηριστικῶν ἀναγλύπτων τμημάτων παριστωμένων ἐπὶ τοῦ ἀνωτέρω λύχνου 8 δι' ἁπλῶν κεχαραγμένων γραμμῶν. (Ἴδε τὸν τύπον τοῦ «ῥωμαϊκοῦ» λύχνου ἐν τῷ γνωστῷ A. Journal σ. 339).

Ὡς πρὸς τὴν διακόσμησιν τῶν χριστιανικῶν λύχνων τῆς Λυχνοσπηλαιᾶς δὲν ἔχω νὰ εἴπω τι πλειότερον ἐξ ὅσων ἀναλυτικώτατα καὶ μετὰ συνοδείας πολλῶν ἀπεικονίσεων ἔχουσι λεχθῆ περὶ τῶν ὁμοίων λύχνων ἐκ τοῦ σπηλαίου τῆς Βάρης. Ἡ αὐτὴ διακόσμησις τῆς λαβῆς διὰ γραμμῶν ἢ στιγμῶν, τοῦ περιθωρίου διὰ ῥοδάκων, συσπειρουμένων γραμμῶν, κλάδων ἀμπέλου ἢ «φοίνικος», κυματοειδῶν γραμμῶν μετασχηματιζομένων τέλος εἰς τρίγωνα, τοῦ κυκλοτεροῦς κοίλου διὰ μεγάλου ῥόδακος ἢ ἀνθεμίου, ἢ ἁπλοῦ φύλλου. Ὡς πρὸς τὰς παραστάσεις οἱ λύχνοι δεικνύουσιν ἐθνικὰς καὶ χριστιανικὰς τοιαύτας. Μεταξὺ τῶν ἐθνικῶν παραστάσεων λύχνων, οἵτινες ἠδύναντο νὰ εὑρίσκοντο καὶ εἰς χρῆσιν τῶν Χριστιανῶν (Basset 340,5), ἀναφέρομεν τὴν προτομὴν τῆς Ἀθηνᾶς μετὰ κράνους (λύχνος 7 τοῦ πίνακος), τὴν Ἀθηνᾶν ὁλόκληρον μετὰ κράνους, δόρατος καὶ ἀσπίδος (ὡς ἐπὶ τοῦ ἐκ Βάρης Pl. XIII,1), Ἔρωτα ἀναγινώσκοντα (ὡς ἐν Pl. XIII, 7) ἢ παίζοντα σύριγγα, μονομάχον κατὰ θηρίου ἢ ὑπερπηδῶντα ἄρκτον (Pl. XIV, 6). Ἐκ τῶν χριστιανικῶν συμβόλων ἀπαντῶσιν ἡ περιστερά, ἡ περιστερὰ ἐπὶ τοῦ ἁγίου ποτηρίου, ἢ μόνον τὸ ποτήριον, ὁ ἰχθύς, δύο ἰχθύες, ὁ φοίνιξ, ὁ σταυρὸς πολλάκις καὶ τὰ μονογραφήματα ☧ καὶ ⳨. Ἀλλ' ὅλως ἰδιάζοντες εἶναι οἱ λύχνοι 9, 11 καὶ 12 τοῦ ἡμετέρου πίνακος. Ἐπὶ τοῦ 9 παρίσταται ἀνδρικὴ ἀγένειος μετὰ πλουσίας κόμης προτομὴ μετὰ σταυροῦ. Ἐπὶ τοῦ 11 ἀνδρικὴ πωγωνοφόρος προτομὴ μετὰ ἐνδύματος ὅλως χαρακτηριστικοῦ τῶν βυζαντινῶν αὐτοκρατόρων καὶ τῶν ὁμοίως παρισταμένων ἁγίων καὶ σταυροῦ καὶ ἐπὶ τοῦ 12 γυναικεία προτομὴ μετὰ σταυροῦ μετὰ τῆς κόμης περιτυλιγμένης ἐντὸς ὑφάσματος σχηματίζοντος ὑπὲρ τὸ μέτωπον ὡσεὶ ὑπερκρεμάμενόν τινα κροσσόν. Ἐὰν αἱ προτομαὶ αὗται ἀναφέρωνται εἰς βασιλεῖς τοῦ

[1] Τοιοῦτοι λύχνοι εὑρέθησαν καὶ ἐν τῷ σπηλαίῳ τῆς Βάρης (ἴδε π. χ. Plate XIII, 1, 2 καὶ Pl. XIV, 4), παραδόξως ὅμως δὲν λέγεταί τι ἐν τῇ σχετικῇ περιγραφῇ περὶ τῆς κατὰ τὴν γνώμην μου πολὺ χαρακτηριστικῆς ταύτης διαφορᾶς τῶν μορφῶν τῶν λαβῶν.

Βυζαντίου ἢ εἰς ἁγίους δὲν δύναμαι νὰ κρίνω. Σημειώνω μόνον ὅτι ὅμοιος πρὸς τὸν ὑπ᾿ ἀρ. 11 κατὰ τὴν παράστασιν λύχνος προερχόμενος ἐξ Αἰγίνης εἶναι ἐκτεθειμένος ἐν τῇ συλλογῇ λύχνων τοῦ Ἐθν. Μουσείου (ἀρ. 3254). Τὸ αὐτὸ ἔνδυμα ὁμοίως παριστώμενον δεικνύει καὶ εἰκὼν τοῦ αὐτοκράτορος Νικηφόρου Φωκᾶ ἐπὶ νομίσματος (ἴδε Σ. Λάμπρου, Νέον Ἑλληνομνήμονα τ. Α´ τεῦχ. Α´, ἐν σ. 65 καὶ 66 εἰκόνας). Αἰνιγματώδης δι᾿ ἐμὲ εἶναι καὶ ἡ παράστασις τοῦ λύχνου 8. Παρίσταται μέγα πτηνὸν ἀπέναντι μορφῆς ἀνθρωπίνης ἀλλὰ καὶ ταῦτα μετὰ μεγάλης ἀσαφείας. Ἡ ἐπὶ τοῦ 10 παριστωμένη ἀλώπηξ (μεγάλη θυσανωτὴ οὐρὰ) δὲν εἶναι, καθόσον ἠδυνήθην νὰ ἴδω χριστιανικόν τι σύμβολον.

Αἱ ἐπὶ τοῦ ὄπισθεν μέρους ἐπιγραφαὶ αἱ ὀνομάζουσαι κατὰ γενικὴν τὸ ὄνομα τοῦ κατόχου τοῦ ἐργοστασίου ἢ τὰ ἀρχικὰ μόνον γράμματα ἐχαράχθησαν πᾶσαι ἐπὶ τοῦ εἰσέτι μαλακοῦ πηλοῦ ἐκτὸς δεκάδος περίπου «ῥωμαϊκῶν» λύχνων τοῦ τύπου τῶν 5 καὶ 6 ἐχόντων ὡς σῆμα τὸ στοιχεῖον Α ἀνάγλυπτον.

Τοῦ ἐργοστασίου τῆς Χιόνης εὑρέθησαν 12 ἐν ὅλῳ ἐνεπίγραφοι λύχνοι ὡς ἑξῆς: ΧΙΟ / ΝΗϹ (3 προδγ.), ΧΙΟ / ΝΗϹ (6, ὧν εἷς μετὰ τοῦ μονογραφ. ☧), ΧΙΟ / ΝΗ / Ϲ (3).

Τοῦ αὐτοῦ ἐργοστασίου εὑρέθησαν ἐν τῷ σπηλαίῳ τῆς Βάρης 36 ἐνεπίγραφοι λύχνοι.

Τοῦ ἐργοστασίου τοῦ Θεοδούλου: ΘΕΟ / ΔΟΥ (7) ΘΕΟ / ΔΟΥ / ΛΟΥ (3).

Τοῦ Εὐκάρπου: ΕΥ / ΚΑΡ / ΠΟΥ (3) ΕΥ / ΚΑΡ (2). Ἐκ Βάρης τέσσαρα παραδείγματα.

Μετὰ τῶν ἀρχικῶν ϹΠΟΥ δύο λύχνοι.

Τῆς Διονυσίας εἷς: ΔΙΟ / ΝΥϹΙ / ΑϹ

Τῆς Σωτηρίας δύο: Ϲω / ΤΗΡΙ / ΑϹ καὶ Ϲω ΤΗΡΙ (πάμπολοι ἐκ Βάρης)

Τοῦ Ἀγαπίου (;) εἷς: ΑΓΑ / ΠΙΟΥ

Μετὰ τῶν ἀρχικῶν ΚΥ ὑπάρχουσιν 8 (ἐκ Βάρης 18 προδγ.). Ἔπειτα ἀνὰ 4 μετὰ τοῦ Τ καὶ Κ, ἀνὰ δύο μετὰ τοῦ Ε, ϹΤ, ΠΑ καὶ τέλος εἷς μετὰ τοῦ Μ [1].

Οὕτως ἔχομεν ἐκ Πάρνηθος τὰ ἐργοστάσια τοῦ Θεοδούλου, τῆς Διονυσίας, τοῦ Ἀγαπίου (;) οὐχὶ ἐν Βάρῃ ἀντιπροσωπευόμενα. Ἀλλὰ καὶ τὸ ἀνάπαλιν συμβαίνει, ὥστε τὰ ἐκ Βάρης τῆς Καρπήμης, τοῦ Μαρτυρίου, τοῦ Εὐδώρου καὶ ἄλλων δὲν ἀντιπροσωπεύονται ἐπὶ τῶν μέχρι τοῦδε εὑρεθέντων λύχνων τῆς Πάρνηθος. Κοινὰ καὶ εἰς τοὺς δύο τόπους εἶναι τὰ ἐργοστάσια τῆς Χιόνης, τοῦ Εὐκάρπου, τῆς Σωτηρίας, τοῦ Πα...., τοῦ Κυ..., Μ.... καὶ Τ....

Ὡς πρὸς τὸ τεχνικὸν μέρος παρελίπομεν ἀνωτέρω νὰ εἴπωμεν, ὅτι τινὲς τῶν χριστιανικῶν λύχνων παρουσιάζουσιν ἐνίοτε ἀτελῆ τινα ὑάλωσιν, ἔπειτα ὅτι οἱ πλεῖστοι τούτων δεικνύουσι τὸν μυκτῆρα τοῦ λύχνου μετὰ σημείων ἐπιδράσεως τῆς φλογὸς τῆς θρυαλλίδος, ὅπερ σημαίνει, ὅτι οἱ λύχνοι δὲν ἐχρησίμευσαν ὡς τὰ ἑλληνικὰ ἀναθήματα, ἵνα ἀνατεθῶσι μόνον, ἀλλὰ ἵνα φωτίζωσι τὸ σπήλαιον κατὰ τὴν διάρκειαν τῶν ἱεροτελεστιῶν. Τὸ αὐτὸ παρετηρήθη καὶ ἐπὶ τῶν ἐκ τοῦ σπηλαίου τῆς Βάρης χριστιανικῶν λύχνων.

Ὡς ἀνωτέρω ἐλέχθη ἐν τῇ Λυχνοσπηλαιᾷ εὑρέθησαν καὶ περὶ τὴν δωδεκάδα ἑλληνικῶν λύχνων μετὰ γανώματος. Ἐκ τούτων ἀπεικονίζονται 4 οἱ καλύτερον διατηρούμενοι ἐν τῇ πρώτῃ σειρᾷ τοῦ πίνακος καὶ περὶ τούτων θὰ εἴπωμεν ἀκόμη δύο λέξεις. Ἀναμφιβόλως ὁ ὡραιότερος εἶναι ὁ πρῶτος. Ἄνευ λαβῆς καὶ σχετικῶς λίαν βαθὺς (ὕψος 0,06) συνδυάζει τὴν καλλονὴν μετὰ τῆς πρακτικῆς χρησιμότητος. Ὁ ὑπ᾿ ἀρ. 2 ἔχει πρὸς τὰ ἀριστερὰ διάτρητόν τι ἐξόγκωμα. Ἡ διάτρησις αὕτη ἐχρησίμευε βεβαίως, ἵνα προσπερονᾶται ἐπί τινος λεπτοῦ ὀξέος ὑποστηρίγματος. Ἐπί τινος ἐν Ὀλυμπίᾳ εὑρεθέντος ὁμοίου λύχνου τὸ ἐξόγκωμα εἶναι μεγαλύτερον καὶ ἄνευ ὀπῆς, προδήλως ἀντὶ λαβῆς χρησιμεῦον (ἴδε Furtwängler, Bronzen σελ. 205 ἀρ. 1317). Ἐπὶ ἄλλου δὲ ἐκ Λυχνοσπηλαιᾶς ὁμοίου παραδείγματος τὸ ἐξόγκωμα καὶ μικρότερον κατὰ πολὺ εἶναι καὶ ὀπὴν δὲν ἔχει, ὥστε φαίνεται ὅτι ὁ

[1] Ὑπάρχει καὶ εἷς μετὰ τῶν ἑξῆς ἀσαφῶν γενομένων γραμμάτων Ϲω / ΟΥΟ, τὰ ὁποῖα δὲν ἠδυνήθην νὰ ἀποδώσω εἰς ἓν γνωστὸν ὄνομα.

κατασκευάσας τὸν λύχνον τοῦτον δὲν ἐγνώριζε πλέον τὴν χρησιμότητα τῆς ἐξοχῆς ἀλλὰ παρέλαβε ταύτην ἄνευ λόγου κατὰ τὴν συνήθειαν τοῦ ἐργαστηρίου. Ὁ ὑπ' ἀρ. 3 λύχνος δεικνύει ἐν τῷ μέσῳ ἐξοχὴν τῆς ὁποίας ἡ κορυφὴ ἔχει ἀποκρουσθῆ. Ἡ ἐξοχὴ αὕτη κωνικὴ ἀρχικῶς οὖσα ἦτο κοίλη κάτωθεν καὶ ἐχρησίμευεν, ἵνα ἐν ταύτῃ ἐμπηγνύεται τὸ ὀξὺ ἄκρον λυχνοστάτου τινός. Ὁ ὑπ' ἀρ. 4 σῴζεται ἀκέραιος καὶ μετὰ τῆς λαβῆς, ὅμως εἶναι ἐκ τῶν νεωτέρων ἑλληνικῶν λύχνων, ἐπειδὴ τὸ γάνωμα αὐτοῦ εἶναι ὅμοιον πρὸς τὸ τῶν νεωτάτων μετὰ γανώματος ἐπηλειμμένων ἀττικῶν ἀγγείων τοῦ 3ου αἰῶνος, δηλ. ἀραιότερον καὶ μετὰ μικρᾶς λάμψεως.

Κ. ΡΩΜΑΙΟΣ

ΕΠΙΓΡΑΦΙΚΑ

Ἐν σελ. 189 κ. ἑ. τοῦ 1905 ἔτους τῆς Ἀρχαιολογικῆς Ἐφημερίδος ἐξεδόθησαν ὑπὸ τοῦ κ. Γ. Ζηκίδου ἐπιγραφαί τινες Θεσσαλικαί, ὧν αἱ πλείους τῶν Ρωμαϊκῶν εἰσι χρόνων. Τούτων τινὲς χρῄζουσι, νομίζω, ὀρθοτέρας ἀναγνώσεως, αἱ ἑξῆς·

α'. Ἡ ὑπ' ἀριθ. 12, ἥτις ἀναγνωστέα ὧδε·

(Αὐτοκράτορα Καίσαρα Λεύκιον Σεπτίμιον Σεουῆρο)ν
Σεβαστὸ(ν) (; Παρθικό;)ν,
Ἀραβικὸν κ.τ.έ. [1].

β'. Ἡ ὑπ' ἀριθ. 21, ἥτις ἀναγνωστέα ὧδε·

(Παρ)θένος οὖσα τέθνηκα Λεοντὼ ὡς νέον ἄνθος
(ὥ)ρης παντοθαλοῦς πρῶτ' ἐφάνη καλύκων κ.τ.έ.

ἔνθα τὸ μὲν ὡς ἐκληπτέον ὡς δηλωτικὸν τοῦ χρόνου, καθ' ὃν *τέθνηκεν* ἡ Λεοντώ, τὸ δὲ *ὥρης*, ὅπερ ἤδη ὁ κ. Ζηκίδης ἀνεπλήρωσε, νοητέον περὶ τῆς ἡβικῆς αὐτῆς ἀκμῆς, ὥστε ἡ ὅλη τῶν δύο στίχων διάνοια νὰ ἔχῃ ὧδε·

«Παρθένος οὖσα τέθνηκα ὡς *πρῶτον* (*πρῶτα*) ἐφάνη ἐκ τῶν καλύκων τὸ νέον ἄνθος τῆς παντοθαλοῦς *ἐμῆς* ὥρας».

γ'. Ἡ ὑπ' ἀριθ. 27, ἣν ἀναγινώσκομεν ὡς ἑξάμετρον ἡρωϊκὸν ὧδε·

(ἥβης ἄνθο)ς ἔχουσα θάνον χαλεπῇ ἐνὶ νούσῳ.

δ'. Ἡ ὑπ' ἀριθ. 21, ἥτις ὀρθῶς ἀναγινωσκομένη ἔχει ὧδε·

Λεύκιος Δέκμιος Λ(ε)υκίου (υ)ὸς Οὐελίν(α) (Βά)σσος Λεύκιε Δέκμιε Λευκίου Οὐελί(να) ἀπελεύθερε Μέ(ανδρ)ε ἥρως χρηστὲ χαῖρε.

ἔνθα τὸ μὲν *Δέκμιος* εἶναι τὸ Ρωμαϊκὸν gentilicium Decumius, τὸ δὲ *Οὐελίνα* (ἢ -*ῖνα*) εἶναι τὸ φυλετικὸν ὄνομα *Velina*, τὸ δὲ *Μέανδρος* κεῖται κατὰ σφαλερὰν ἐκφορὰν καὶ ἐν ἄλλαις ἐπιγραφαῖς ἀπαντῶσαν ἀντὶ τοῦ *Μαίανδρος*, ὅπερ ἦτο τὸ παλαιὸν δουλικὸν ὄνομα τοῦ εἰς ὃν ἀναφέρεται ἡ ἐπιγραφὴ ἀπελευθέρου Λευκίου Δεκμίου Μαιάνδρου, ὃν ὁ πρώην δεσπότης θάψας προσφωνεῖ ἐν τῇδε τῇ ἐπιγραφῇ ὧδε·

«Λεύκιος Δέκμιος Λευκίου υἱὸς Οὐελίνα Βάσσος Λεύκιε Δέκμιε Λευκίου Οὐελίνα ἀπελεύθερε ἥρως χρηστὲ χαῖρε».

μικρὸν παραλλάξας τὸν ἐν ταῖς ἐπιστολαῖς μάλιστα συνήθη προσφωνήσεως τύπον τοιόνδε ὄντα:

«Λεύκιος Δέκμιος Λευκίου υἱὸς Οὐελίνα Βάσσος Λευκίῳ Δεκμίῳ Λευκίου Οὐελίνα ἀπελευθέρῳ ἥρωϊ χρηστῷ χαίρειν».

Δουλικὰ ὀνόματα, οἷον τὸ Μαίανδρος, εὕρηνται παρὰ Ρωμαίοις καὶ ἄλλα, οἷον *Σκάμανδρος* παρὰ Κικέρωνι Cluent. 49 (libertus Fabriciorum Scamander) κ. ἄ.

Τῶν ὑπὸ τοῦ κ. Ζηκίδου ἐκδεδομένων Θεσσαλικῶν ἐπιγραφῶν ἡ ὑπ' ἀριθ. 37 εἶναι Λατινική, ἧς ἡ ἀνάγνωσις δύσκολος ἄλλως τε καὶ διότι δὲν φαίνεται ἡμῖν ἀκριβῶς ἀντιγεγραμμένη. Τοῦτο μόνον εἶναι βέβαιον ὅτι ἡ ἐπιγραφὴ αὕτη εἶναι ἀναθηματικὴ ἄλλοις τε θεοῖς (οἷον Veneri στ. 3) καὶ δὴ καὶ τοῖς Αἰγυπτίοις Serapi, Api (στ. 1), Anubi (στ. 2), Isidi (στ. 4). Ἐν τῷ 4 στίχῳ ἀναγινώσκω τὴν λ. unciae, ἥτις ἴσως ἀνήκει εἰς φράσιν δηλοῦσαν τὸ βάρος τοῦ ἐξ οὗ τὸ ἀνάθημα μετάλλου. Τὸν δὲ 5ον στίχον συμπληρῶ (numi)ni eor(um).

Ἀθήνησι, τῇ 27 Μαρτίου 1906.

Σ. ΒΑΣΗΣ

[1] Τὸ ἐν στ. 3 πρὸ τοῦ ΑΡ ἴχνος θεωρῶ λείψανον τοῦ Ν τοῦ *Παρθικόν*. Ἴσως δ' ὅμως εἶναι τοῦ ἀρκτικοῦ Α τοῦ *Ἀραβικὸν* λείψανον, οὗ τεθέντος τὸ ἐπακολουθοῦν ΑΡ δὲν εἶναι τοῦ *Αρ* σύμπλεγμα, ἀλλὰ μόνον Ρ χαραχθὲν ἐπὶ τοῦ πρότερον σφαλερῶς ὑπὸ τοῦ λιθοκόπου ἐπαναληφθέντος Α.

Ἐξεδόθη τῇ 25 Ἰουνίου 1906.

ΕΚ ΚΡΗΤΗΣ

(Πίναξ 7 - 11).

Γ΄.

Προϊστορικὴ οἰκία εἰς Χαμαῖζι Σητείας.[1]

Ἡ προϊστορικὴ οἰκία, ἧς περιγραφὴν δημοσιεύομεν ἐν τῷ παρόντι ἄρθρῳ, ἀνεσκάφη ὑπ᾽ ἐμοῦ κατὰ τὸν Ἰούνιον τοῦ 1903. Ἡμίσειαν περίπου ὥραν πρὸς ἀνατολὰς τῶν Μουλιανῶν εἰς τὴν ὀξεῖαν κορυφὴν ὑψηλοῦ κωνοειδοῦς λόφου πρὸς νότον καὶ ἄνω τοῦ χωρίου Χαμαῖζι Σητείας, ὅστις φέρει τὴν ἐπωνυμίαν *Σουβλωτὸ Μουρὶ*[2] κατὰ τὸν Μάρτιον τοῦ 1903 ὁ ἰδιοκτήτης ἐκ Χαμαζίου χωρικὸς Ἰωάννης Φράγκος ἠθέλησε νὰ κτίσῃ μικρὰν ἐξοχικὴν ἀποθήκην, ἐξ ἐκείνων τὰς ὁποίας συνειθίζουσι κατὰ τὰ μέρη ταῦτα καὶ ἀποταμιεύουσιν ἐντὸς πηλίνων πίθων τὸν ἐξαίρετον Μουλιανίτικον οἶνον, καὶ ἤρχισε νὰ ἀνοίγῃ τάφρους διὰ τὰ θεμέλια καὶ νὰ ἀναμοχλεύῃ τὴν κορυφὴν τοῦ λόφου συλλέγων τὸ χρήσιμον ὑλικὸν πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦτον. Κατὰ τὴν ἐργασίαν ταύτην ἀνεῦρεν ἀρχαῖά τινα χαλκᾶ ἀντικείμενα, ἤτοι δύο πελέκεις διστόμους, μίαν μικρὰν ἀξίνην, λόγχην, σμίλην καί τινα πήλινα ἀγγεῖα. Τὸ πρᾶγμα ἐπληροφορήθη ὁ δήμαρχος Λιμένος Σητείας, ὅστις καὶ τὸ κατέστησεν γνωστὸν εἰς τὸν Νομάρχην Λασιθίου, οὗτος δὲ εἰδοποίησε τὴν ἐν Ἡρακλείῳ ἀρχαιολογικὴν ὑπηρεσίαν, καὶ αὕτη διὰ τῶν ἀνωτέρω ἀρχῶν παρήγγειλεν εἰς τὸν ἰδιοκτήτην νὰ σταματήσῃ προσωρινῶς τὴν ἐργασίαν, ἕως ὅτου εἷς τῶν ἐφόρων μεταβῇ ἐπὶ τόπου καὶ παρατηρήσῃ τὸ μέρος.

Ὀλίγας ἡμέρας κατόπιν εἶδον τὰ εὑρήματα ἐν τῷ δημαρχείῳ Λιμένος, ἕνα δὲ μῆνα μετὰ ταῦτα ἀνήλθομεν μετὰ τοῦ κ. Τσούντα περιοδεύοντος τότε τὰς ἀνατολικὰς ἐπαρχίας τῆς νήσου εἰς Σουβλωτὸ Μουρί, ἐπείσθημεν δὲ ἐξ αὐτοψίας, ὅτι πρόκειται περὶ ἀρχαϊκοῦ οἰκοδομήματος, τοῦ ὁποίου ὑπεφαίνοντο τοῖχοί τινες ἐν μέρει κατεστραμμένοι διὰ τῆς ἐργασίας τοῦ ἰδιοκτήτου. Εἰς τὴν Κρητικὴν Κυβέρνησιν συνέστησα ἀμέσως τὴν ἀνάγκην τῆς ἀνασκαφῆς τοῦ μέρους πρὸ τῆς τελείας καταστροφῆς τοῦ κτιρίου, ἀφ᾽ οὗ δὲ ἐτελείωσα τὴν ἀνασκαφὴν τῶν Μουλιανῶν, καὶ ἔλαβον ἐν τῷ μεταξὺ τὴν ἔγκρισιν καὶ μικρὰν πίστωσιν ἐκ μέρους τῆς Κρητ. Κυβερνήσεως, προέβην εἰς τὴν σκαφὴν καὶ ἀποκάλυψιν τοῦ οἰκοδομήματος ἐντὸς δύο ἑβδομάδων (7-20 Ἰουνίου 1903) μεταχειριζόμενος πρὸς τοῦτο 15 περίπου ἐργάτας καθ᾽ ἑκάστην.

Ἡ ὀξεῖα τοῦ ὑψηλοῦ λόφου κορυφὴ εἶχεν ἰσοπεδωθῇ εἰς τὴν ἀρχαιότητα καὶ ἀπετέλεσεν ἰσόπεδον ἐλλειψοειδὲς μήκους 26 περίπου μέτρων καὶ πλάτους 15. Αἱ δύο κορυφαὶ τῆς ἐλλείψεως εὑρίσκονται κατὰ τὸ ἀνατολικὸν καὶ δυτικὸν σημεῖον. Ἐπὶ τοῦ ἐλλειψοειδοῦς τούτου ἰσοπέδου ἐκτίσθη τὸ προϊστορικὸν περιφερικὸν ἐλλειψοειδὲς κτίριον, τὸ ὁποῖον ἀπεκάλυψεν ἡ ἀνασκαφή. Ὁ ἐξωτερικὸς δηλ. τοῖχος τοῦ οἰκοδομήματος περιέλαβεν ὁλόκληρον τὸ τεχνητὸν ἰσόπεδον καὶ ὁ περιφερικὸς οὗτος τοῖχος ἐχρησίμευε τρόπον τινὰ καὶ ὡς ἀνάλημμα τοῦ ἰσοπέδου καὶ ἐν ταὐτῷ πιθανῶς καὶ ὡς ὀχυρωματικὸν τεῖχος κατὰ αἰφνιδίας ἐχθρικῆς προσβολῆς.

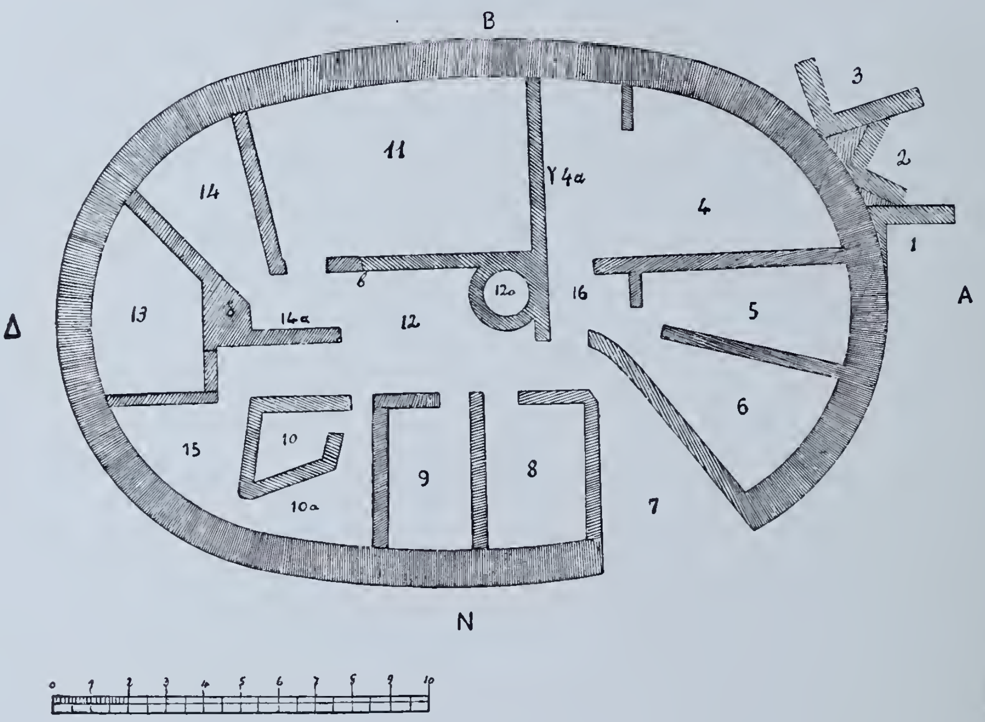
Ὁ χωρικός, ὡς εἶπον, εἶχεν ἀνορύξει τάφρους ἀκριβῶς ἐντὸς τοῦ ἀρχαίου οἰκοδομήματος καὶ εἶχε

[1] Ἀρχαιολ. Ἐφημερ 1904 σελ. 21-56.

[2] Εἰς τὴν σημερινὴν Κρητικὴν διάλεκτον *Μουρὶ* καλεῖται μικρὸς λόφος ἢ μαστὸς γῆς προέχων καὶ σχηματίζων πρόσωπον (μούρη = πρόσωπον ἴδ. Γιάνναρη Kretas Volkslieder Leipzig 1876 λεξ. μούρη) *Σουβλωτὸς* δὲ λέγεται ὁ εἰς ὀξὺ ἀπολήγων, ὥστε *Σουβλωτὸ Μουρὶ* σημαίνει λόφον εἰς ὀξὺ ἀπολήγοντα.

διακόψει τοίχους τινὰς οὐχὶ μέχρι τοῦ ἀρχικοῦ βάθους εὐτυχῶς, ὥστε νὰ τοὺς ἐξαφανίσῃ ἐντελῶς. Τὰ χαλκᾶ ὅμως ἀντικείμενα δὲν εὑρέθησαν ἐντὸς τοῦ κτιρίου ἀλλ' ἔξω αὐτοῦ κατὰ τὸ ἀνατολικὸν ἄκρον εἰς τὸ ἐν τῷ σχεδίῳ (εἰκὼν 1) σημειούμενον μὲ ἀριθ. 1 ἐξωτερικὸν δωμάτιον.

Ἡ σκαφὴ ἤρξατο ἀπὸ τοῦ ἀνατολικοῦ ἄκρου, κατὰ τὸ μέρος δηλ. ὅπου ὁ ἰδιοκτήτης εἶχεν εὕρει τὰ χαλκᾶ ἀντικείμενα. Κατὰ τὸ μέσον τῆς ἀνατολικῆς πλευρᾶς εὑρέθησαν ἀμέσως μετά τινων ὡρῶν ἐργασίαν δύο ἀνδρικὰ πήλινα εἰδώλια καὶ ἓν γυναικεῖον καὶ ἡ κεφαλὴ τετάρτου εἰς βάθος 0,50 ἀπὸ τῆς ἐπιφανείας πλησίον ἀλλήλων κείμενα. Εὑρέθησαν πρὸς τούτοις καὶ τρία δισκοειδῆ ἐκ στεατίτου πωμάτια λιθίνων ἀγγείων, φέροντα ἄνω κομβιοειδῆ ἀπόφυσιν πρὸς λαβήν. Ἀνεκαλύφθησαν οὕτω κατὰ τὸ ἀνατολικώτατον ἄκρον τοῦ ἰσοπέδου τρία μικρὰ δωμάτια, ἢ μᾶλλον αἱ πρὸς δυσμὰς γωνίαι τῶν δωματίων τούτων (ἀριθ. 1, 2, 3), διότι τὸ πλεῖστον μέρος αὐτῶν εὑρισκόμενον κατὰ τὴν ἀνατολικὴν ἀπότομον τοῦ λόφου κλιτὺν κατέρρευσε πρὸς τὴν κατωφέρειαν καὶ ἐξηφανίσθη καταρρευσάντων καὶ τῶν ἄλλοτε στηριζόντων αὐτὰ ἀναλημμάτων. Ἕνεκα τῆς σκαφῆς ταύτης, ἴσως δὲ

Εἰκὼν 1.

καὶ ἕνεκα τῆς ὑπὸ τοῦ ἰδιοκτήτου γενομένης ἀνασκαλεύσεως, δὲν εἶναι δυνατὸν σήμερον νὰ ἐξακριβωθῇ ἡ σχέσις τῶν τριῶν αὐτῶν δωματίων πρὸς ἄλληλα καὶ πρὸς τὸ κεντρικὸν οἰκοδόμημα, οὐδὲ πόθεν ἦτο ἡ εἰς αὐτὰ εἴσοδος. Οἱ τοῖχοι τῶν ἐξωτερικῶν τούτων δωματίων σώζονται εἰς ὕψος 1 μέτρου μέχρι 0,50 καὶ εἶναι ἐκτισμένοι διὰ μικρῶν λίθων καὶ ἀφθόνου πηλοῦ, κατὰ τοῦτο δὲ εἶναι ἐντελῶς ὅμοιοι πρὸς τοὺς μεσοτοίχους τοῦ περιφερικοῦ κτιρίου. Οὔτε ξυλεία οὐδὲ ἄλλο ὑλικὸν οὐδὲ κονίαμα παρετηρήθη ἐν αὐτοῖς.

Τὰ μὲν χαλκᾶ ἀντικείμενα εὗρεν ὁ χωρικὸς κατὰ τὸ δωμάτιον 1, τὰ εἰδώλια εὑρέθησαν εἰς τὸ 2, εἰς τὸ 3 συνελέχθησαν τεμάχιά τινα ἁπλῶν χονδροειδῶν πηλίνων πίθων.

Μοὶ φαίνεται πιθανώτατον, μολονότι ἡ τοιχοδομία τῶν δωματίων αὐτῶν εἶναι ἡ αὐτὴ πρὸς τὴν τοῦ κυρίου κυκλικοῦ οἰκοδομήματος, ὅτι ταῦτα εἶναι νεώτερα τοῦ κυρίου κτιρίου· τοῦτο ἐξάγεται καὶ ἐκ τῆς ἀντιπαραβολῆς τῶν χαλκῶν ἀντικειμένων καὶ τῶν πηλίνων εἰδωλίων πρὸς τὰ εὑρήματα τοῦ περιφερικοῦ κτιρίου. Ἴσως τὰ μικρὰ ταῦτα δωμάτια εἶναι πενιχρὰ οἰκήματα Μυκηναίων ἀγροτῶν κτισθέντα εἰς ἐποχὴν μεταγενεστέραν τῶν χρό-

νων τοῦ περιφερικοῦ οἰκοδομήματος, ὅτε τοῦτο θὰ εἶχε καταρρεύση, περιωρίσθησαν δὲ νὰ λάβωσι μόνον τὰ ἀναγκαῖα διὰ τὰς καλύβας των ὑλικὰ ἐκ τῶν ἐρειπίων τοῦ ἀρχαιοτέρου κτιρίου, ἀπαραλλάκτως δηλ. ὅπως θὰ ἔκαμνε καὶ ὁ σημερινὸς ἰδιοκτήτης εἰς τὴν οἰκοδομὴν τῆς ἀποθήκης του, ἂν μὴ ἠμποδίζετο εἰς τοῦτο κατὰ τὴν ἀρχὴν τοῦ ἔργου του.

Ἡ κυρία ἐργασία συνετελέσθη διὰ τῆς σκαφῆς καὶ τοῦ καθαρισμοῦ τοῦ ἐπὶ τοῦ ἐπιπέδου περιφερικοῦ οἰκοδομήματος, οὗ τὸ σχῆμα καὶ ἡ ἐν γένει διάταξις καθορᾶται ἐν τῷ σχεδίῳ (εἰκὼν 1) [1]. Εἶπον ἤδη ὅτι ὁ ἰδιοκτήτης εἶχε σκάψει τάφρους ἐντὸς τοῦ οἰκοδομήματος πρὸς ἀνόρυξιν θεμελίων καὶ διὰ συλλογὴν ὑλικοῦ οἰκοδομίας, αἱ δὲ ἐργασίαι αὗται ἐπήνεγκον ζημίαν τινὰ εἰς τὸ κτίριον. Ἀλλὰ πάντως νομίζω ὅτι τὸ γενικὸν σχέδιον τοῦ ἀρχαίου οἰκοδομήματος οὐδεμίαν οὐσιώδη ἀλλοίωσιν ὑπέστη, μόνον δ' ἴσως λεπτομέρειαί τινες θὰ ἀπωλέσθησαν.

Τὸ κτίριον προδήλως ἀποτελεῖ ἓν ὅλον, μίαν μεγάλην κατοικίαν μιᾶς οἰκογενείας ἢ ἑνὸς γένους. Τοῖχος περιφερικὸς πάχους 1 μέτρου περικλείει χῶρον ἐλλειψοειδῆ, διαιρούμενον διὰ μεσοτοίχων πάχους 0,55-0,60 εἰς διάφορα διαμερίσματα μικρὰ καὶ μεγάλα. Τὸ ὅλον ἐλλειπτικὸν οἰκοδόμημα ἔχει μῆκος μὲν συνυπολογιζομένων καὶ τῶν τοιχοπατημάτων μέτρα 22.20, πλάτος δὲ μετὰ τῶν τοίχων μ. 14.50. Ἡ μὲν μεγαλυτέρα διάμετρος τῆς ἐλλείψεως ἔχει διεύθυνσιν ἐξ ἀνατολῶν πρὸς δυσμάς, ἡ δὲ μικροτέρα ἀπὸ βορρᾶ πρὸς νότον. Ἡ εἴσοδος φαίνεται κειμένη κατὰ τὴν ΝΑ γωνίαν, ἐκεῖ ὅπου ὁ περιφερικὸς τοῖχος εὕρηται διακεκομμένος εἰς ἔκτασιν 4 περίπου μέτρων (ἀριθ. 7 ἐν τῷ σχεδίῳ). Εἶναι ἄδηλον ἂν ὁ χῶρος αὐτὸς ἦτο ὅλος ἀνοικτός, καὶ ἂν οὕτως ἀνοικτὴ ἐντελῶς ἦτο ἡ εἴσοδος εἰς τὸ οἰκοδόμημα, ἢ ἂν ἐκλείετο διὰ θύρας, ἧς οὐδὲν ἴχνος ἐσώθη. Κατὰ τὸ διάστημα αὐτὸ τῶν τεσσάρων ἐλλειπόντων μέτρων καὶ εἰς ἀρκετὸν βάθος πρὸς τὰ ἐντὸς παρετηρήθη σωρὸς μικρῶν λίθων ὡσεὶ ἀχρήστων ἀπερριμμένων ἐνταῦθα· ἐπὶ τῶν λίθων τούτων ἰσοπεδωθέντων ἐπετέθη δάπεδον ἐκ μικρῶν πλακῶν ἀκανονίστων, οὕτω δὲ ἡ εἴσοδος αὕτη εἶναι τὸ μόνον πλακόστρωτον διαμέρισμα τοῦ οἰκοδομήματος. Καθ' ὅλον τὸ ἄλλο διάστημα ὁ περιφερικὸς τοῖχος εἶναι συνεχὴς σωζόμενος εἰς ἀρκετὸν ὕψος ἑνὸς μέχρι ἑνὸς καὶ ἡμίσεος μέτρου.

Διὰ τῆς εἰσόδου 7 διευθυνόμενοι πρὸς δυσμὰς φθάνομεν εἰς χῶρον ὀρθογώνιον ἀριθ. 12 περιβαλλόμενον πανταχόθεν ὑπὸ τοίχων. Ὁ χῶρος οὗτος πιθανώτατα ἦτο ἀνοικτὸς καὶ ἀπετέλει τὴν ἐσωτερικὴν αὐλὴν τῆς οἰκίας, θύραι δὲ ἀνοιγόμεναι εἰς αὐτόν, ὡς φαίνονται ἐν τῷ σχεδίῳ, ἔφερον εἰς τὰ δωμάτια. Κατὰ τὴν ΒΑ γωνίαν τοῦ χώρου τούτου εὕρηται φρεατοειδὴς βόθρος κυκλικὸς πλάτους δύο μέτρων περίπου καὶ ἐξικνούμενος εἰς βάθος 2,20 ὑπὸ τὸ ἀρχαῖον ἔδαφος. Τοῦ φρέατος τούτου τὸ μὲν ἥμισυ ὕψος ἄνω εἶναι ἀκριβῶς κυκλικὸν καὶ κτιστόν, σώζουσι δὲ οἱ τοῖχοι ἐσωτερικῶς καὶ λείψανα κονιάματος ἐξ ἀσβέστου, τὸ δὲ κάτω ἥμισυ εἶναι ἁπλῶς λαξευτὸν ἐν τῷ βράχῳ στενούμενον ἐφ' ὅσον προχωροῦμεν πρὸς τὰ κάτω καὶ ἀκανόνιστον γινόμενον. Πιθανώτατα ἔχομεν ἐν τούτῳ μικρὰν δεξαμενὴν πρὸς περισυλλογὴν τῶν ὀμβρίων ὑδάτων τῆς στέγης τῶν δωματίων καὶ πρόχειρον χρῆσιν τοῦ συλλεγομένου ἐν τῷ βόθρῳ ὕδατος διὰ τὰ κτήνη καὶ ἄλλας ἀνάγκας· δι' αὐτὸν δὲ τὸν λόγον ἠθέλησαν διὰ τοῦ ἐξ ἀσβέστου κονιάματος τῶν τοίχων νὰ καταστήσωσι τὴν μικρὰν δεξαμενὴν στεγανὴν πρὸς συγκράτησιν τοῦ ὕδατος ἐπί τινα χρόνον. Τὸ φρέαρ ἦτο πλῆρες λίθων καὶ χωμάτων, ἀλλ' οὐδὲν ἀντικείμενον ἄξιον λόγου εὑρέθη ἐν αὐτῷ πρὸς ἀκριβέστερον προσδιορισμὸν τοῦ σκοποῦ τοῦ βόθρου. Εἰς τὴν αὐλὴν ταύτην κατὰ τὸ σημεῖον 6 τοῦ βορείου τοίχου εὑρέθη κατὰ τὴν ἀνασκαφὴν σωρὸς ἀσβέστου, προοριζόμενος βεβαίως δι' οἰκοδομικὴν χρῆσιν ἐν τῇ οἰκίᾳ, τὸν ὁποῖον ὅμως δὲν ἐπρόφθασαν νὰ χρησιμοποιήσωσι οἱ τελευταῖοι τῆς οἰκίας ἔνοικοι. Τοῦτο εἶναι ἔνδειξις αἰφνιδίας καὶ ἀπροόπτου ἐγκαταλείψεως τῆς οἰκίας, ἴσως ἕνεκα πολέμου ἢ καταστροφῆς τινος τῶν οἰκητόρων.

Εἰς τὴν ἀνατολικὴν πλευρὰν τοῦ οἰκοδομήματος διακρίνονται σαφῶς τρία δωμάτια δύο μικρότερα (5,6) καὶ ἓν μεγαλύτερον (4). Εἰς ταῦτα εἰσήρχετό τις, ἀφ' οὗ πρῶτον ἤθελε διέλθει διὰ μικροῦ διαδρόμου ἢ προθαλάμου (16) Τὸ σχῆμα καὶ τῶν τριῶν αὐτῶν δωματίων εἶναι ἀκανόνιστον, διότι

[1] Τὸ σχέδιον αὐτὸ κατηρτίσθη ὑπὸ μηχανικοῦ οὐχὶ ἐπιτοπίως ἐργασθέντος ἀλλ' ἐπὶ τῶν καταμετρήσεων καὶ τοῦ σχεδίου τοῦ προχείρως ὑπ' ἐμοῦ γενομένου, δι' ὃ δὲν ἔχει ἀξιώσεις μαθηματικῆς ἀκριβείας.

πλὴν τῆς ἕνεκα τοῦ περιφερικοῦ τοίχου ἀνωμαλίας καὶ ὁ καταμερισμὸς τοῦ ἐσωτερικοῦ χώρου ἔγινε κατὰ τοιοῦτον τρόπον, ὥστε τὰ μὲν δύο μικρότερα δωμάτια στενοῦνται πρὸς τὰ ἐντός, τὸ δὲ μέγα δωμάτιον ἀπετελέσθη τρίπλευρον τοῦ ἐξωτερικοῦ τοίχου ἐπέχοντος θέσιν δύο πλευρῶν. Τὸ μέγα τοῦτο δωμάτιον διῃρεῖτο, ὡς φαίνεται εἰς δύο διὰ μεσοτοίχου σωζομένου εἰς μῆκος 1,20 ἀπὸ τοῦ βορείου περιφερικοῦ τοίχου, οὕτω δὲ ἀπετελοῦντο δύο δωμάτια τὸ τριγωνικὸν 4 καὶ τὸ ἐπίμηκες ὀρθογώνιον 4α. Εἰς τὸ δωμάτιον 4 εὑρέθησαν πλεῖστα τεμάχια κοινῶν πίθων μετρίου μεγέθους, συνήθως μὲν ἄνευ οὐδεμιᾶς διακοσμήσεως, ἐνίοτε δὲ φερόντων πλαστικὰς ἀναγλύφους ταινίας ἁπλᾶς ἢ ὀδοντωτάς. Οἱ πίθοι ἵσταντο ἐπὶ μικρῶν δισκοειδῶν πλακῶν ἐκ σχιστολίθου, ἀκριβῶς ὅπως γίνεται καὶ σήμερον ἐν Κρήτῃ διὰ δύο λόγους, καὶ ἵνα ἵστανται ἐπὶ ὁμαλωτέρας βάσεως καὶ ἵνα ὑψούμενοι μικρὸν ὑπὲρ τὸ ἔδαφος προφυλάσσωνται αἱ βάσεις τῶν πίθων ἀπὸ τῆς ὑγρασίας καὶ συγχρόνως γίνεται καταφανὴς πᾶσα τυχὸν βλάβη τοῦ ἀγγείου καὶ λαμβάνηται ἔγκαιρος πρόνοια πρὸς διαφύλαξιν τοῦ περιεχομένου ὑγροῦ. Κατὰ τὸ μέσον τοῦ δωματίου 4α εὑρέθη ἀνατετραμμένος καὶ συντετριμμένος καὶ ὁ πήλινος βωμὸς ἢ τράπεζα προσφορῶν ἡ κάτωθι περιγραφομένη (ἴδ. πίν. 8, ἀρ. 6), κατὰ τὸ μέσον δὲ τοῦ τοίχου τοῦ χωρίζοντος τὸ δωμάτιον 4α ἀπὸ τοῦ 11 παρετηρήθη τέφρα ἀρκετή, σημεῖον ὅτι ἐνταῦθα κατὰ τὸ σημεῖον γ ἔκειτο ἡ ἑστία, πρὸ αὐτῆς δὲ καὶ πλησίον εὑρίσκετο πιθανῶς τοποθετημένος ὁ πήλινος βωμὸς διὰ τὰς πρὸς τοὺς θεοὺς προσφοράς. Αὐτοῦ πλησιον εὑρέθη καὶ τὸ τεμάχιον τοῦ ἀγγείου (εἰκ. 7) μὲ τὰ δύο σύμβολα τοῦ Κρητικοῦ ἀλφαβήτου. Ἴσως ἐκ τοῦ μέρους τούτου μὲ τὴν ἑστίαν καὶ τὸν βωμόν, τὸ ὁποῖον θὰ ἀπετέλει τὸν ἱερὸν χῶρον τῆς οἰκίας θὰ ἀπερρίφθησαν πρὸς τὰ ἐκτὸς καὶ τὰ πήλινα εἰδώλια (εἰκ. 3-6) τὰ εὑρεθέντα εἰς τὸ πλησίον κείμενον δωμάτιον 2.

Μέγα μέρος τῆς βορείου πλευρᾶς τοῦ ὅλου οἰκοδομήματος καταλαμβάνει τὸ δωμάτιον 11 τρίπλευρον ἀκανόνιστον. Η εἴσοδος εἰς τὸ δωμάτιον τοῦτο ἐγίνετο διὰ θύρας κατὰ τὴν νοτιοδυτικὴν γωνίαν πλάτους 1,56 ἐκ τῆς ἐσωτερικῆς αὐλῆς. Ἐντὸς τοῦ δωματίου τούτου εὑρέθησαν μόνον ἀγγεῖά τινα μικρὰ λίθινα, σκεύη οἰκιακὰ κοινὰ καὶ τεμάχια πηλίνων ἀγγείων. Εἰς τὸ δωμάτιον τοῦτο παρετηρήθησαν πλάκες τινες οὐχὶ ἐντελῶς σύμμετροι οὐδὲ κανονικαὶ ἐκ τιτανολίθου καὶ σχιστολίθου ἐπενδύουσαι τὸ κάτω μέρος τῶν τοίχων ἐσωτερικῶς ἐν εἴδει πρωτογόνου ὀρθομαρμαρώσεως.

Τοῦ δωματίου 14 ὁ τέταρτος τοῖχος ἀντίστοιχος τοῦ ἐξωτερικοῦ περιφερικοῦ λείπει, κατὰ τοῦτο δὲ ὁ χῶρος οὗτος ἀντιστοιχεῖ καὶ ὁμοιάζει πρὸς τὸν χῶρον 7, ὃν ὑπεθέσαμεν ὡς τὴν εἴσοδον εἰς τὴν οἰκίαν Ὁ ἐξωτερικὸς ὅμως τοῖχος τοῦ χώρου 14 διατηρεῖται ἄνευ οὐδεμιᾶς διακοπῆς. Πιθανῶς ἐν τῷ διαμερίσματι τούτῳ 14 εὑρίσκετο ἡ κλῖμαξ ἡ φέρουσα εἰς τὸ ὑπερῷον ἢ δεύτερον ὄροφον, ὅστις θὰ ὑπῆρχεν ἐν τῷ οἰκοδομήματι ἕνεκα τῶν ἑξῆς λόγων συνηγορούντων ὑπὲρ τῆς ὑποθέσεως ταύτης. Πρῶτον ἡ ἐν γένει ἐπίχωσις τοῦ κτιρίου εἶναι ἀρκετὰ παχεῖα φθάνουσα μέχρι 1 $^1/_2$ μέτρου, μολονότι εἶναι φυσικὸν ὅτι ἕνεκα τῆς ἐπὶ κορυφῆς ὑψηλοῦ λόφου θέσεως τῶν ἐρειπίων αἱ ἐπὶ χιλιετηρίδας βροχαὶ θὰ παρέσυραν πρὸς τὰς κλιτύας μέγα μέρος τῆς πρώτης ἐπιχώσεως, ἥτις θὰ ἦτο εἰς τὴν ἀρχαιότητα πολὺ μεγαλυτέρα. Δεύτερον τὰ πλεῖστα ἀρχαῖα ἀντικείμενα μάλιστα τὰ μικρὰ λίθινα καὶ πήλινα ἀγγεῖα εὑρίσκοντο εἰς βάθος μόνον 0,50, πολὺ δὲ κατωτέρω ἐπὶ τοῦ ἀρχικοῦ δαπέδου τῆς οἰκίας εὑρίσκοντο τὰ ἄλλα καὶ μάλιστα τὰ τεμάχια τῶν πίθων. Ὥστε τὰ μὲν ὑψηλότερον εὑρεθέντα ἀντικείμενα κατέρρευσαν ἐκ τοῦ ὑπερῴου, τὰ δὲ χαμηλότερα εὑρίσκοντο ἀπ᾽ἀρχῆς εἰς τὸ ἔδαφος τοῦ ἰσογαίου.

Κατὰ τὸ μέσον τῆς δυτικῆς πλευρᾶς τῆς ἐλλείψεως ἐκαθαρίσθη τὸ δωμάτιον 13. Οὐδεμία θύρα εὑρέθη ἄγουσα εἰς τὸ δωμάτιον τοῦτο καὶ δι᾽ αὐτὸ ὑποτίθεται ὅτι τοῦτο θὰ ἦτο ἀποθήκη εἰς ἣν θὰ κατήρχοντο διὰ θύρας καταπακτῆς καὶ κλίμακος ἐκ τοῦ ὑπερῴου ὅπως ἤδη ἔχει παρατηρηθῆ πολλαχοῦ εἰς Μυκηναϊκὰς κατοικίας. Εἰς τὴν ΝΑ. γωνίαν τοῦ δωματίου τούτου εὑρέθησαν ἐν σωρῷ μικρὰ ἀγγεῖα λίθινα, λύχνος λίθινος μετὰ λαβῆς, ἄλλος λύχνος ἡμισεσηπὼς λίθινος εἰς ὑψηλὸν στρῶμα τῆς ἐπιχώσεως. Κατὰ τὴν αὐτὴν δὲ γωνίαν ἀλλὰ χαμηλότερον εὑρέθη οἰνοχόη πηλίνη.

Κατὰ τὸ μέσον τῆς νοτίας πλευρᾶς τοῦ οἰκοδομήματος ἀπεκαλύφθησαν δύο δωμάτια (8,9) τετράγωνα (πλήν, ἐννοεῖται, τοῦ ἐξωτερικοῦ τοίχου)

παράλληλα καὶ ἔχοντα θύρας ἀνοιγομένας εἰς τὴν αὐλὴν ἀντικρὺ τοῦ φρεατοειδοῦς βόθρου. Εἰς τὰ δωμάτια ταῦτα, μάλιστα τὸ 8, εὑρέθησαν τὰ περισσότερα μικρὰ λίθινα δοχεῖα καὶ τὸ ῥυτὸν καὶ ἡ πρωτοκαμαραϊκὴ μικρὰ πρόχους (πίν. 9, ἀρ. 11, 12) πάντα εἰς ὑψηλὴν ἐπίχωσιν.

Τέλος ἔρχεται ὁ χῶρος 10 καὶ 15 ὁ περιλαμβανόμενος μεταξὺ τῶν δωματίων 9 καὶ 13 καὶ κατέχων τὸ ἥμισυ περίπου τῆς νοτίας πλευρᾶς τοῦ οἰκοδομήματος καὶ μέρος τῆς δυτικῆς. Ἀπὸ τῆς αὐλῆς διὰ θύρας εἰσήρχετό τις κατὰ πρῶτον εἰς τὸν χῶρον 10α καὶ ἐντεῦθεν δι' ἄλλης θύρας εἰς μικρὸν τραπεζοειδοῦς σχεδίου δωμάτιον 10 καὶ δυτικὰ εἰς τὸ δωμάτιον 15, τὸ ὁποῖον δι'ἄλλης θύρας ἔχει διέξοδον διὰ διαδρόμου 17 εἰς τὴν αὐλήν.

Οὕτω περιήλθομεν ὁλόκληρον τὴν οἰκίαν. Ὡς βλέπει τις, τὸ σχέδιόν της εἶναι πολὺ ἁπλοῦν· διὰ τῆς εἰσόδου εἰσήρχετό τις εἰς τὴν ἐσωτερικὴν αὐλήν, ἀπὸ ταύτης δὲ ἠδύνατό τις νὰ εἰσέλθῃ εἰς ὅλα τὰ διαμερίσματα τῆς οἰκίας ἀπ' εὐθείας ἢ διὰ τοῦ διαδρόμου 16. Παράδοξον φαίνεται ὅτι οὐδεμία συγκοινωνία τῶν δωματίων πρὸς ἄλληλα ὑπῆρχεν, ἀλλ' ὁ θέλων ἀπὸ τοῦ ἑνὸς εἰς τὸ ἄλλο νὰ μεταβῇ ὤφειλεν ἀναγκαίως νὰ διέλθῃ διὰ τῆς αὐλῆς. Πρὸς τὰ ἐκτὸς ἐπίσης οὐδεμία ἄλλη διέξοδος φαίνεται πλὴν τῆς κυρίας, ὁ δὲ περιφερικὸς τοῖχος οὐδαμοῦ φαίνεται διακοπτόμενος πλὴν τῆς κυρίας εἰσόδου 7. Καὶ τὸ μὲν πρῶτον φαινόμενον, ἤτοι ἡ ἔλλειψις ἀμέσου συγκοινωνίας τῶν δωματίων πρὸς ἄλληλα, θὰ ἔχῃ τὸν λόγον του εἰς τὰς συνθήκας καὶ τὰς συνηθείας τοῦ τότε κοινωνικοῦ καὶ οἰκογενειακοῦ βίου, τὸ δὲ δεύτερον ἴσως θὰ σχετίζεται πρὸς τὴν ἄμυναν κατὰ ἐπιθέσεως ἐχθρικῆς, ὅτε ἡ μία μόνη εἴσοδος θὰ ἠδύνατο νὰ προφυλαχθῇ εὐκολώτερον καὶ ἀποτελεσματικώτερον ἢ ἐὰν ὑπῆρχον πλείονες.

Ἀπὸ τῆς αὐλῆς διὰ τοῦ στενοῦ χώρου 14 ἢ τοῦ πρὸ αὐτοῦ διαδρόμου 14α θὰ ἀνήρχετό τις εἰς τὸν δεύτερον ὄροφον τοῦ οἰκοδομήματος διὰ κλίμακος ξυλίνης. Ἡ ὑπόθεσις αὕτη ἐνισχύεται καὶ ἐκ τῆς προεκτάσεως τοῦ νοτίου τοίχου τοῦ διαδρόμου καὶ ἐκ τοῦ παραπλεύρου κτιστοῦ ὄγκου ὃ πρὸ τοῦ διαμερίσματος 14, τοῦ ὁποίου ἡ ὕπαρξις τότε μόνον ἐξηγεῖται, ἂν θεωρηθῇ ὡς τὸ ὑποστήριγμα κλίμακος.

Τὰ ἰσόγαια δωμάτια ἐφωτίζοντο, ὡς φαίνεται, μόνον ἐκ τῆς ὑπαίθρου ἐσωτερικῆς αὐλῆς, διότι οὐδὲ ἴχνος ἄλλου ἀνοίγματος ἢ παραθύρου παρετηρήθη ἐν τῷ κτιρίῳ. Περὶ τοῦ ὑπερῴου δὲν δυνάμεθα νὰ εἴπωμέν τι ἅτε ἐξαφανισθέντος ἄνευ ἴχνους.

Ξυλείας οὐδὲ ἐλάχιστον ἴχνος παρετηρήθη κατὰ τὴν ἀνασκαφήν, οὐδὲ ἄνθρακες παρετηρήθησαν οὐδαμοῦ. Τοῦτο σημαίνει ὅτι ἡ καταστροφὴ δὲν ἐπῆλθε διὰ πυρός, ὡς συνήθως παρατηρεῖται καὶ μάλιστα εἰς τὰ σημαντικώτατα λείψανα τῆς προϊστορικῆς ἐποχῆς, ἀλλ' ὅτι εἴτε ἐγκατελείφθη διά τινα λόγον τὸ κτίριον, εἴτε ἐκυριεύθη ὑπὸ πολεμίων, οἱ δὲ καταλαβόντες ἐπιμελῶς ἔλαβον πᾶν χρήσιμον αὐτοῖς πρᾶγμα καὶ μάλιστα τὰ μεταλλικά, δι' ὃ οὐδὲν ἴχνος αὐτῶν εὑρέθη, ἔμεινε δὲ τὸ κτίριον νὰ καταρρεύσῃ καὶ καταχωσθῇ.

Διὰ τὸν τρόπον τῆς οἰκοδομῆς παρατηρῶ ὅτι πάντες οἱ τοῖχοι καὶ ὁ ἐξωτερικὸς περιφερικὸς καὶ οἱ μεσότοιχοι εἶναι ἐκτισμένοι κατὰ τὸν αὐτὸν κοινὸν τρόπον, ἤτοι διὰ μικρῶν λογάδων λίθων καὶ ἀφθόνου πηλοῦ πληρουμένων τῶν κενῶν διαστημάτων διὰ πηλοῦ καὶ μικροτέρων ἄλλων λίθων· ὡς φυσικὸν οἱ λίθοι τοῦ περιφερικοῦ τοίχου εἶναι μεγαλυτέρων διαστάσεων διὰ τὸ μεγαλύτερον αὐτοῦ πάχος. Ἴχνος κονιάματος ἐξ ἀσβέστου ἢ ἄλλης ἀλοιφῆς οὐδαμοῦ παρετηρήθη πλὴν τοῦ φρέατος. Αἱ θύραι ἦσαν ἁπλᾶ ἀνοίγματα ἄνευ παραστάδων λιθίνων ὑπερθύρου ἢ κατωφλίου. Τὰ δάπεδα τῆς αὐλῆς καὶ τῶν δωματίων ἀπετελοῦντο ἐκ κοινῆς πατητῆς γῆς, μόνον δὲ εἰς τὴν εἴσοδον 7 τὸ ἔδαφος ἦτο πλακόστρωτον. Ἐκτὸς τοῦ κυρίου περιφερικοῦ οἰκοδομήματος παρετηρήθησαν λείψανα προσερειστικῶν ἀναλημματικῶν τοίχων κατὰ τὴν βορείαν καὶ δυτικὴν πλευράν.

Καθ' ὃν χρόνον ἤρχισα τὴν ἀνασκαφήν, ἐπίστευον ὅτι ἔμελλον νὰ ἀποκαλύψω οἰκοδόμημα Μυκηναϊκὸν ἐκ τῶν συνήθων ἔχων ὑπ' ὄψει μου τὰ εὑρεθέντα ὑπὸ τοῦ χωρικοῦ χαλκᾶ ἀντικείμενα. Ἐφ' ὅσον ὅμως προώδευεν ἡ ἐργασία, καὶ εὑρίσκοντο τὰ λίθινα καὶ πήλινα ἀγγεῖα καὶ σκεύη, ἐπειθόμην ὅτι τὸ οἰκοδόμημα ἦτο πολὺ σημαντικώτερον καὶ ἀρχαιότερον τῆς Μυκηναίας ἐποχῆς, καὶ ὅπερ σπουδαιότερον, παρουσίαζε σχέδιον καὶ διάταξιν πρωτοφανῆ.

Οὕτω τελεσθέντος τοῦ καθαρισμοῦ κατεδείχθη,

ὅτι εἰς τὸ ἰσόπεδον τῆς κορυφῆς εἴχομεν οἰκοδόμημα ἐλλειψοειδοῦς σχεδίου ὑποδιαιρούμενον διὰ μεσοτοίχων εἰς πολλὰ διαμερίσματα, πιθανώτατα δὲ καὶ διώροφον ὅλον ἢ ἐν μέρει, ἐκτὸς δὲ τοῦ ᾠοειδοῦς οἰκοδομήματος πρὸς τὸ ἀνατολικὸν ἄκρον τρία μικρὰ τετράπλευρα δωμάτια. Καὶ ταῦτα μὲν ἀνήκουσιν, ὡς ἐξάγεται ἐκ τῶν χαλκῶν εὑρημάτων εἰς τὴν καθ' αὑτὸ λεγομένην Μυκηναϊκὴν ἐποχὴν (Late Minoan) [1], ἐν ᾧ τὸ κύριον περιφερικὸν οἰκοδόμημα ἀνάγεται εἰς τὸ τέλος τῆς Κυκλαδικῆς (Early Minoan) ἢ τὰς ἀρχὰς τῆς Κρητικῆς Καμαραϊκῆς (Middle Minoan).

Ἡ εὕρεσις τόσον ἀρχαϊκοῦ οἰκοδομήματος μὲ τοιοῦτον σχέδιον ἐνέχει μοναδικὴν σημασίαν καὶ σπουδαιότητα διὰ τὴν ἱστορίαν τῆς ἀρχιτεκτονικῆς τῶν προϊστορικῶν λαῶν τῆς Ἑλλάδος καὶ δίδει νέαν ὤθησιν καὶ παρέχει νέα διδάγματα εἰς τὰς ἐπὶ τοῦ ἀντικειμένου τούτου ἐρεύνας τῶν ἀρχαιολογούντων. Δύναται νὰ ῥηθῇ περὶ τοῦ οἰκοδομήματος τούτου, ὅτι εἶναι ἡ πρώτη ἀνακαλυπτομένη οἰκία σαφοῦς καὶ ὡρισμένου περιφερικοῦ σχεδίου κατὰ τοὺς προϊστορικοὺς χρόνους, καὶ ὅτι διὰ τῆς εὑρέσεως αὐτῆς ἀποκρυσταλλοῦνται νῦν ὁριστικῶς αἱ περὶ τοῦ κυκλικοῦ σχεδίου τῶν οἰκιῶν τῶν προϊστορικῶν κατοίκων τῆς Ἑλλάδος θεωρίαι καὶ πολλῶν ἄλλων ἀρχαιολόγων καὶ δὴ τοῦ κ. Τσούντα [2] καὶ ἐσχάτως τοῦ κ. Pfhul [3]. Πρὸς ἐξήγησιν δηλ. τοῦ κυκλικοῦ σχεδίου τῶν θολωτῶν τάφων τῶν Μυκηνῶν, τῶν Κυκλάδων, τῆς Κρήτης καὶ τῆς Στερεᾶς εἶχον ὑποθέσει, ὅτι εἰς τὴν πρώτην προϊστορικὴν ἐποχὴν τὸ σχῆμα τῶν οἰκιῶν θὰ ἦτο περιφερικόν, ἤτοι ἡ ἀρχέγονος κυκλικὴ καλύβη, καὶ ὅτι συμφώνως πρὸς τὸ σχέδιον τοῦτο ἐπεκράτησε νὰ κατασκευάζωνται καὶ οἱ τάφοι (ὡς κατοικία τῶν θανόντων) ἐπίσης κυκλικαί, διότι κατ' αὐτὴν τὴν πρωτόγονον ἐποχὴν ἢ ἐθάπτοντο οἱ νεκροὶ ἐντὸς αὐτῶν τῶν οἰκιῶν, ἀφ' οὗ αὗται ἐγκατελείποντο ὑπὸ τῶν ζώντων, ἢ κατεσκεύαζον ἄλλας ὁμοίας καὶ ἐντὸς αὐτῶν ἔθαπτον τοὺς νεκρούς. Ἐπειδὴ ὅμως τοιαῦται κυκλικαὶ οἰκίαι δὲν εἶχον εὑρεθῇ ἐν Ἑλλάδι, τὸ πρᾶγμα δὲν ἐθεωρήθη καὶ πολὺ πιθανὸν καὶ διὰ τοῦτο εὑρέθησαν ἄλλοι ἀρχαῖοι [1] καὶ νέοι [2] οἵτινες τὸ κυκλικὸν σχῆμα τῶν τάφων ἡρμήνευον ὡς εἰσαχθὲν ἔξωθεν ἐκ Φρυγίας καὶ Μικρᾶς Ἀσίας, καὶ ὅτι τοῦτο οὐδεμίαν σχέσιν ἔχει πρὸς τὸ σχῆμα τῶν οἰκιῶν ἐν Ἑλλάδι, τὸ ὁποῖον ἦτο ἐντελῶς διάφορον, ἤτοι τετράπλευρον. Ἀλλὰ κατόπιν ὁ κ. Τσούντας ἀνεῦρεν εἰς τὰς Κυκλάδας τάφους περιφερικοῦ σχεδίου ἤτοι κυκλικούς, ἐλλειψοειδεῖς, ἡμικυκλικούς [3], ἀναγομένους εἰς τὴν λεγομένην Κυκλαδικὴν ἐποχήν, κατεδείχθη δὲ οὕτως ὅτι τὸ περιφερικὸν σχῆμα τῶν τάφων δὲν εἰσήχθη ἔξωθεν, ἀλλ' ὅτι ἦτο ἐγχώριον καὶ σύνηθες ἀπὸ τῶν ἀρχαιοτάτων χρόνων, φρονεῖ δὲ ὅτι τὸ περιφερικὸν αὐτὸ σχέδιον θὰ ἀντιγράφῃ τὰς προϊστορικὰς κατοικίας τῶν ζώντων καὶ πρὸς ἐπίρρωσιν τῆς θεωρίας ταύτης ἀναφέρει τὴν θόλον τοῦ Ὁμήρου ἐν τῷ ἀνακτόρῳ τοῦ Ὀδυσσέως [4], ἔπειτα δὲ τὰς γνωστὰς λιθίνας πυξίδας τῆς Μήλου καὶ τῆς Ἀμοργοῦ, αἵτινες ἐξ ἅπαντος εἰκονίζουσι προϊστορικὰς οἰκίας ἢ καλύβας κυκλοτερεῖς [5]. Καὶ κυκλικῶν δὲ κτιρίων καὶ οἰκιῶν λείψανα ἀνεῦρεν ὁ κ. Τσούντας ἐν Ἀμοργῷ [6] καὶ ἐν Πάρῳ πλησίον τοῦ νεκροταφείου Πύργου [7]. Καὶ τῶν προϊστορικῶν δὲ τετραγώνων οἰκιῶν τῆς Θήρας αἱ ἐσωτερικαὶ γωνίαι παρετηρήθη ὅτι ἀποστρογγυλοῦνται [8]. Ὁ δὲ κ. Pfuhl στηριζόμενος εἰς τὰς μέχρι σήμερον ἀνακαλύψεις καὶ μελέτας διαπρεπῶν ἀρχαιολόγων τοῦ πολιτισμοῦ τῶν Εὐρωπαϊκῶν προϊστορικῶν λαῶν καὶ μάλιστα τοῦ Montelius καὶ Sophus

[1] Εἶναι γνωστὸν ὅτι ὁ κ. A. Evans διαιρεῖ ὁλόκληρον τὴν μακρὰν περίοδον ἀπὸ τῆς νεολιθικῆς ἐποχῆς μέχρι τῆς τῶν γεωμετρικῶν ἑλληνικῶν ἀγγείων (ἤτοι περίπου 4000 π. Χ.- 1000 π. Χ.) εἰς τρεῖς μεγάλας περιόδους, τὰς ὁποίας ὀνομάζει ***Early Minoan***, ***Middle Minoan***, ***Late Minoan***. Ἡ κλῆσις ὅμως *Μινωϊκὴ* τόσον μακροχρονίου διαστήματος, καὶ συνθηματικὴ ἂν ληφθῇ, δὲν μοῦ φαίνεται ἐπαρκῶς δικαιολογημένη, καλύτερον δὲ ἴσως θὰ ἐκαλοῦντο αἱ ἐποχαὶ *Κρητικαὶ* (*πρώϊμος - μεσαία - ὄψιμος*) καὶ ἀκόμη καλύτερον ἴσως, ἂν ἡ μὲν πρώτη καλεῖται *Κυκλαδική*, ἡ δευτέρα *Κρητικὴ* καὶ ἡ τρίτη *Μυκηναϊκή*, νὰ ληφθῇ δηλ. ὡς βάσις ἡ γεωγραφικὴ θέσις, ἐν ᾗ πρὸ πάντων παρετηρήθησαν τὸ πρῶτον τὰ στοιχεῖα τοῦ προϊστορικοῦ πολιτισμοῦ ἐν ἑκάστῃ περιόδῳ.

[2] Ἀρχαιολ. Ἐφημ. 1885 σελ. 29 καὶ ἑξῆς. Tsuntas-Manatt σελ. 259-260.

[3] Athen. Mittheil. XXX (1905) σελ. 369 κέξ.

[1] Βιτρούβιος II 1. 5.

[2] Adler παρὰ Schiemann Tiryns XXXVII-XXXIX. Perrot et Chipiez Histoire de l'art VI 604 κέξ. Ὁ Perrot θεωρεῖ τὸ ζήτημα ἀδύνατον νὰ λυθῇ ποτε κατὰ τρόπον βέβαιον.

[3] Ἀρχαιολ. Ἐφημ. 1899 σελ. 80 καὶ ἑξῆς.

[4] Ἀρχαιολ. Ἐφημ. 1885 ἔνθα ἀνωτέρω.

[5] Tsuntas-Manatt σελ. 259, 260 εἰκ. 133, 134.

[6] Αὐτ. σελ. 261 εἰκ. 135, 136.

[7] Ἀρχαιολ. Ἐφημ. 1898 σελ. 169 εἰκ. 9, 10.

[8] Athen. Mittheil. 1905 σελ. 342,

Müller καταδεικνύει, ὅτι ἡ κυκλικὴ καλύβη, ἡ πρωτογενεστάτη κατοικία τοῦ ἀνθρώπου πανταχοῦ, εἶναι τὸ ἀρχαιότατον σχῆμα τῆς Εὐρωπαϊκῆς οἰκίας, καὶ ὅτι τὸ τετράγωνον σχῆμα εἶναι ἐφεύρεσις πολιτισμοῦ νεωτέρου καὶ προηγμένου, καὶ ὅτι εἰς Εὐρώπην τὸ σχέδιον τοῦτο εἰσήχθη διὰ τῆς Ἑλλάδος καὶ τῶν νήσων ἐξ Ἀνατολῆς καὶ Αἰγύπτου, ὅπου κατὰ πρῶτον ἀνεφάνη καὶ ἀνεπτύχθη, καὶ ὅτι τὸ τετράγωνον σχῆμα εἰσαχθὲν ἐπεκράτει μόνον διὰ τὰς κατοικίας τῶν ζώντων καὶ μόνον εἰς τὰ σπουδαιότερα τοῦ πολιτισμοῦ κέντρα, ἐν ᾧ τοὐναντίον εἰς μέρη ὀλιγώτερον εὑρισκόμενα ὑπὸ τὴν ἐπίδρασιν τοῦ ἀνατολικοῦ πολιτισμοῦ ἐξηκολούθησεν ἐπὶ μακρὸν ἀκόμη τὸ κυκλικὸν σχῆμα [1]. Ἂν ὅμως ἐπεκράτησε τὸ τετράγωνον σχέδιον διὰ τὰς οἰκίας, δὲν ἐγένετο τὸ αὐτὸ καὶ διὰ τοὺς τάφους, διότι τὸ κυκλικὸν σχῆμα καθιερωμένον ἤδη διὰ τῶν αἰώνων καὶ τῶν θρησκευτικῶν ἐθίμων τῶν συνδεομένων πρὸς τοὺς νεκροὺς ἀντέσχεν ἐπιμονώτερον κατὰ τοῦ νεωτερισμοῦ καὶ διετηρήθη περισσότερον. Οὗτος δὲ εἶναι ὁ λόγος δι' ὅν, ἐν ᾧ τόσους περιφερικοὺς τάφους εὑρίσκομεν εἰς τὰς Κυκλάδας, τὰς Μυκήνας, τὴν Στερεάν, τὴν Κρήτην καὶ εἰς πλεῖστα ἄλλα μέρη τῆς Ἑλλάδος καὶ δὴ μέχρι ἐποχῆς νεωτέρας ἤτοι μέχρι τῶν ἱστορικῶν χρόνων, κυκλικαὶ οἰκίαι εἶναι τόσον σπάνιαι. Ἡ ἀρχαιότης καὶ ἱερότης τοῦ κυκλικοῦ σχεδίου φαίνεται καὶ ἐκ τούτου, ὅτι τὸ σχέδιον τοῦτο διετηρήθη εἰς ἱερὰ καὶ ναούς τινας καὶ κατὰ τὴν ἱστορικὴν ἐποχήν, ὅπως ἦτο π. χ. ἡ Σκιὰς ἐν Σπάρτῃ καὶ ὁ ναὸς Ὀλυμπίου Διὸς καὶ Οὐρανίας Ἀφροδίτης ἐν τῇ αὐτῇ πόλει [2]· (εἶναι δὲ γνωστὸν πόσον ἡ Σπάρτη πλέον πάσης ἄλλης πόλεως εἴχετο τῶν πατρίων). Ἐπίσης ἡρῷα περιφερικοῦ σχεδίου ἀναφέρονται πολλὰ κατὰ τὴν ἱστορικὴν ἐποχήν [3], Εἶναι δὲ ἐπίσης γνωστὸν ὅτι κατὰ τοὺς ἑλληνιστικοὺς χρόνους τὸ κυκλικὸν σχέδιον ἀνεβίωσε καὶ εἰς νέαν ἀκμὴν προῆλθεν.

Ἡ θεωρία τῆς ἐκ τῶν πρωτογενῶν κυκλικῶν οἰκημάτων ἀρχῆς τοῦ περιφερικοῦ σχεδίου τῶν προμυκηναϊκῶν καὶ Μυκηναϊκῶν τάφων κυροῦται μεγάλως καὶ ἐκ τῶν ἐν Κρήτῃ ἀρχαιολογικῶν ἐρευνῶν καὶ ἀνακαλύψεων. Κυκλικοῦ σχεδίου τάφοι ἔχουσιν ἤδη παρατηρηθῆ εἰς πλεῖστα σημεῖα τῆς Κρήτης (Κεντρικῆς καὶ Ἀνατολικῆς) εἴτε τυχαίως εὑρεθέντες εἴτε καὶ ὑπὸ ἀρχαιολόγων ἀνασκαφέντες. Πλὴν τῶν εὑρεθέντων εἰς Βασιλικὰ Ἀνώγεια, Μίλατον [1], Πενταμόδι, Λιγόρτυνον, Παποῦρα, Καβοῦσι [2], Ἔργανον, Παναγιά, Κοῦρτες [3], Ἀρτσᾶ [4], τοιοῦτοι τάφοι ἀνεσκάφησαν εἰς Πραισὸν [5] καὶ Παλαίκαστρον [6] ὑπὸ τῆς Ἀγγλικῆς Σχολῆς τῶν Ἀθηνῶν, εἰς Γουρνιὰ ὑπὸ τῆς Miss Boyd, εἰς Κνωσὸν ὑπὸ τοῦ κ. Evans [7], εἰς Μουλιανὰ ὑπ' ἐμοῦ [8], εἰς Φαιστὸν (εἰς θέσιν Λιλιανὰ) ὑπὸ τῆς Ἰταλικῆς Ἀποστολῆς [9], εἰς Καλύβια (παρὰ τὴν Φαιστὸν) ἀνεσκάφη εἷς κυκλικός, δέκα δὲ ἄλλοι θαλαμοειδεῖς μὲ τοξοειδῆ τὴν ἐσωτερικὴν πλευράν. Πάντες οὗτοι ἀνήκουσιν εἰς τὴν τρίτην περίοδον τῆς προϊστορικῆς ἐποχῆς τὴν κυρίως δηλ. λεγομένην Μυκηναϊκὴν (Late Minoan τοῦ κ. Evans) καὶ εἰς τὴν ἀρχὴν τῆς γεωμετρικῆς. Ἀλλ' ὑπὸ τὴν ἔποψιν ταύτην ἀκόμη σημαντικώτεραι εἶναι αἱ ἀνακαλύψεις τῶν τελευταίων ἐτῶν ἐν Κρήτῃ. Εἰς Ἁγίαν Τριάδα δηλ. πλησίον τοῦ ἐκεῖ ἀνασκαφέντος ὑπὸ τῶν Ἰταλῶν μεγάλου οἰκοδομήματος, ὃ ὑποτίθεται ὡς τὸ θερινὸν ἀνάκτορον τῶν Ἡγεμόνων τῆς Φαιστοῦ, ἀνεῦρον οἱ Ἰταλοὶ ἀρχαιολόγοι δύο κτιστοὺς θολωτοὺς τάφους ἕνα μικρότερον (διαμέτρου 5 $^1/_2$ μέτρων) καὶ ἕνα μεγαλύτερον (9 μέτρων). Ὁ μικρότερος εἶχε χρησιμοποιηθῆ κατὰ διαφόρους ἐποχάς, ἀλλ' εὑρέθησαν καὶ κτερίσματά τινα, ἕνεκα τῶν ὁποίων ὁ κ. Paribeni ἀνάγει τὴν κτίσιν αὐτοῦ εἰς τὴν Κυκλαδικὴν λεγομένην ἐποχήν[10]. Ὁ μεγαλύτερος ἀνεσκάφη ὑπὸ τοῦ κ. Halbherr, περιεῖχε τὰ ὀστᾶ ἑκατοντάδος νεκρῶν, ἦτο ἀσύλητος καὶ

[1] Pfuhl, Zur Geschichte des Kurvenbaues. Athen. Mittheil. XXX. σελ. 331-374.

[2] Παυσανίου III, 12. 10. 11.

[3] Athen. Mitth. XXX σελ. 366.

[1] Perrot et Chipiez VI σελ. 451-457 εἰκ 166,167.170 Orsi Urne funebri in Mon. antichi I. 1890.

[2] American Journal of Archeology. second Series. Τευχ. V. 1901 σελ. 144.

[3] Αὐτ. σελ. 259 sqq, 262 sqq.

[4] Ἀρχαιολ. Ἐφημ. 1904 σελ. 1-21.

[5] Brit. Sch. Annual VIII. σελ 240 sqq.

[6] Brit. Sch Annual VIII. σελ 303 sqq.

[7] A. Evans, The Palace of Cnossos, in Brit. Sch. Annual X. σελ. 4.

[8] Ἀρχαιολ. Ἐφημ. 1904 σελ. 24

[9] Monumenti antichi dei Lincei XIV. 1904

[10] Paribeni: Ricerche nel sepolcr di Haghia Triada. in Monum. antichi dei Lincei XIV. 1905 σελ. 677 κέξ.

περιεῖχε σημαντικώτατα εὑρήματα ἀνήκοντα πάντα εἰς τὴν Κυκλαδικὴν ἐποχήν [1]. Εἰς τὴν αὐτὴν ἀρχαιοτάτην ἐποχὴν ἀνάγονται τρεῖς ἄλλοι θολωτοὶ κτιστοὶ τάφοι (εἷς μικρότερος 4 μέτρων καὶ δύο μεγαλύτεροι 9 μέτρων) ἀνευρεθέντες καὶ ἀνασκαφέντες ὑπ' ἐμοῦ πρὸ ἑνὸς καὶ πλέον ἔτους παρὰ τὸ χωρίον Κουμάσα 10 χιλιόμετρα περίπου ΝΑ τῆς Γόρτυνος. Καὶ αἱ θόλοι αὗται, ὡς ἐξάγεται ἐκ τῶν ποικιλωτάτων σπουδαίων κτερισμάτων ἀνήκουσιν εἰς τὴν αὐτὴν Κυκλαδικὴν ἐποχήν [2]. Ἐκτὸς ἄρα τῶν περιφερικῶν τάφων τῆς Μυκηναϊκῆς ἐποχῆς ἔχομεν ἤδη ἐν Κρήτῃ μεγάλους καὶ κτιστοὺς θολωτοὺς τάφους ἐποχῆς πολὺ προγενεστέρας τῶν θησαυρῶν τῶν Μυκηνῶν. Οὐχὶ ἄρα ἔξωθεν ἐκ Φρυγίας εἰσήγαγον οἱ ἐπήλυδες Πελοπίδαι τῶν Μυκηνῶν τῆς Τίρυνθος καὶ τοῦ Ἄργους τὸ κυκλικὸν σχῆμα τῶν τάφων, ἀλλὰ τοῦτο ἔχει τὴν ἀρχὴν αὐτοῦ πολὺ πρότερον καὶ πρέπει ἄρα νὰ θεωρηθῇ ἐγχώριον.

Καὶ μέχρι μὲν τοῦ σημείου τούτου εἶχε φθάσει τὸ ζήτημα τῆς γενέσεως τοῦ περιφερικοῦ σχήματος τῶν τάφων ἐκ τοῦ περιφερ. σχήματος τῶν οἰκιῶν ἐκ τῶν μέχρι σήμερον ἀνακαλύψεων. Νῦν ἔρχεται εἰς ἐπίρρωσιν ἡ ἄνω περιγραφεῖσα περιφερικοῦ σχεδίου οἰκία τοῦ Χαμαιζίου, ἀποδεικνύουσα, ὅτι οὐχὶ μόνον εἰς τοὺς τάφους ἀλλὰ καὶ εἰς τὰς κατοικίας τῶν ζώντων ἐσυνειθίζετο τὸ περιφερικὸν σχέδιον κατὰ τὴν προϊστορικὴν ἐποχήν, καὶ

Εἰκὼν 2.

ὅτι κατ' ἐμὴν γνώμην εἶχον δίκαιον ἐκεῖνοι, οἵτινες πρὸς ἐξήγησιν τοῦ κυκλικοῦ σχήματος τῶν τάφων ὑπετίθεσαν τὴν ὕπαρξιν τοῦ κυκλικοῦ σχεδίου τῶν πρωτογενῶν οἴκιῶν ἐν Ἑλλάδι καὶ ταῖς νήσοις. Ὅτι τὸ σχῆμα τῆς οἰκίας τοῦ Χαμαιζίου εἶναι ἐλλειψοειδὲς καὶ οὐχὶ κυκλικὸν οὐδὲν σημαίνει, διότι εὑρέθησαν καὶ ἐλλειψοειδεῖς τάφοι ἐν Κυκλάσι παρὰ τοὺς κυκλικούς, καὶ ἔπειτα παρετηρήθη ἤδη ὑπό τε ἄλλων καὶ τελευταῖον ὑπὸ τοῦ Pufhl [3], ὅτι τὸ ᾠοειδὲς σχῆμα ἔλαβε τὴν ἀνάπτυξίν του ἐκ τοῦ κυκλικοῦ καὶ ἐγίνετο χρῆσις αὐτοῦ ὁσάκις παρουσιάζετο ἀνάγκη νὰ ἐξοικονομήσωσι περισσότερον χῶρον χωρὶς νὰ ἀναγκασθῶσι νὰ ἀνυψώσωσι πολὺ τὴν στέγην καὶ τὴν κάμωσι ὑπερμέτρως ἐπικλινῆ. Ἐνταῦθα ἴσως τὸ σχῆμα τοῦτο ὑπηγορεύθη καὶ ὑπὸ τῆς ἐλλειψοειδοῦς φύσεως τοῦ σχηματισθέντος ἐπὶ τῆς κορυφῆς ἰσοπέδου.

Μετὰ τὴν εὕρεσιν τῆς περιφερικῆς οἰκίας τοῦ Χαμαιζίου λαμβάνουσι μεγαλυτέραν σημασίαν καὶ αἱ δύο στρογγύλαι μικραὶ πήλιναι πυξίδες τῆς Φαιστοῦ, ὡς ἀπομιμήσεις κυκλικῶν οἰκημάτων (εἰκ. 2), ὡς ὀρθῶς ἅμα τῇ εὑρέσει αὐτῶν ἐχαρακτηρίσθησαν ὑπὸ τῶν Ἰταλῶν ἀρχαιολόγων (urne

[1] Πρόχειρος ἔκθεσις καὶ σύντομος περιγραφὴ τῆς θόλου ταύτης καὶ τῶν εὑρημάτων ἐδημοσιεύθη ὑπὸ τοῦ ἀνασκάψαντος F. Halbherr εἰς τὸ Memorie del Instituto Lombardo τόμ. XXI-XXII serie III τεύχ. V. σ. 248 ἑξ.

[2] Παναθήναια ἔτος Ε' τεῦχος 103 σελ. 214-216. Δημοσίευσις θὰ γίνῃ μετὰ τὴν ἐξακολούθησιν καὶ περάτωσιν τῶν ἀνασκαφῶν Κουμάσας.

[3] Athen. Mitth. XXX. 1905 σελ. 346.

a capanna), ὅμοιαι καθ' ὅλα πρὸς τὰς Ἰταλικὰς Hüttenurnen [1].

Ἡ κυκλικὴ ἄρα οἰκία, ἧς τὴν ὕπαρξιν ὑπετίθεντο οἱ ἀρχαιολόγοι πρὸς ἐξήγησιν τοῦ κυκλικοῦ σχήματος τῶν τάφων, εὑρέθη πλὴν τῶν ἄλλων παρατηρηθέντων λειψάνων, ἃ ἀνεφέραμεν προηγουμένως, αὐτούσιος μὲν ἐν Χαμαιζίῳ, κατ' ἀπομίμησιν δὲ εἰς τὰς πυξίδας Φαιστοῦ. Ἀφ' οὗ ἅπαξ εὑρέθη ἡ περιφερικὴ οἰκία καὶ δὴ εἰς τόσον ἀρχαίαν ἐποχὴν οὐχὶ μόνον οὐδὲν πλέον κωλύει, ἀλλὰ καὶ πρέπει πάντως νὰ παραδεχθῶμεν, ὅτι τὸ κυκλικὸν σχῆμα τῶν τάφων εἶναι αὐτὸ τὸ τῶν παναρχαίων οἰκιῶν, ἂν δὲ κατόπιν τὸ κυκλικὸν σχῆμα διετηρήθη μόνον εἰς τοὺς τάφους, ἀπώλετο δὲ λησμονηθὲν ἢ καὶ κατέστη πολὺ σπάνιον διὰ τὰς κατοικίας τῶν ζώντων καὶ τοὐναντίον ἐπεκράτησε διὰ ταύτας τὸ τετράπλευρον, ἐξηγεῖται, ὡς εἴπομεν, τὸ πρᾶγμα κάλλιστα ἐκ τῆς συντηρητικότητος, ἥτις ἐν γένει πάντοτε κρατεῖ εἰς τὰ ἀφορῶντα τὴν θρησκείαν πράγματα καὶ τὰ θρησκευτικὰ ἔθιμα, οἷα εἶναι καὶ τὰ κατὰ τοὺς νεκρούς.

Μεταβαίνομεν νῦν εἰς τὴν ἐξέτασιν τῶν κινητῶν ἀντικειμένων τῶν εὑρεθέντων ἐν τῇ οἰκίᾳ ἀρχόμενοι πρῶτον ἐκ τῶν εὑρεθέντων εἰς τὰ τρία ἐξωτερικὰ πρὸς ἀνατολὰς δωμάτια τὰ νεώτερα ἴσως, ὡς εἴπομεν ἤδη, τοῦ κυρίου περιφερικοῦ κτιρίου.

Τὰ ὑπὸ τοῦ ἰδιοκτήτου εὑρεθέντα χαλκᾶ ἀντικείμενα ἐν τῇ ἐπιχώσει τοῦ δωματίου 1 (εἰκὼν 1), καὶ τὰ ὁποῖα ἔδωκαν ἀφορμὴν εἰς τὴν ἀνακάλυψιν καὶ σκαφὴν τῆς προϊστορικῆς οἰκίας εἶναι τὰ ἑξῆς (ἰδ. πίνακα 7):

1) Δύο δίστομοι πελέκεις ἐκ κρατερώματος (πίν. 7, ἀρ. 1, 2) τοῦ συνήθους σχήματος καὶ μεγέθους καὶ ὅμοιοι πρὸς πολλοὺς ἄλλους ηὑρημένους εἰς διάφορα τῆς κεντρικῆς καὶ ἀνατολικῆς Κρήτης μέρη εἰς στρώματα Μυκηναϊκά. Τὸ μῆκος τοῦ ἑνὸς εἶναι 0,135, τοῦ ἄλλου 0,17. Τὸ πλάτος ἀμφοτέρων κατὰ τὸ μέσον εἶναι 0,05 ἀλλὰ πλατύνονται κατὰ τὰς κόψεις.

2) Σμίλη μονόστομος (πίναξ 7 ἀρ. 3) ἐκ τοῦ αὐτοῦ κράματος καὶ τοῦ συνήθους σχήματος· μῆκος 0,25.

3) Μικρὰ ἀξίνη δίστομος (πίν. 7 ἀριθ. 4) ἐκ τοῦ αὐτοῦ μετάλλου ἔχουσα τὴν μίαν κόψιν κάθετον, τὴν δ' ἄλλην ὁριζοντίαν μήκους 0,165. Εἶναι ἐξαιρετικῆς κομψότητος καὶ τόσον καλῆς διατηρήσεως, ὥστε ὁ εὑρέτης χωρικὸς τὴν εἶχεν ἀκονήσει διὰ νὰ τὴν μεταχειρισθῇ εἰς τὰς γεωργικάς του ἐργασίας. Διότι καὶ σήμερον τὸ ἐργαλεῖον αὐτὸ ὁμοίου ἐντελῶς σχήματος (ἀλλὰ σιδηροῦν) εἶναι ἐν κοινοτάτῃ χρήσει παρὰ τοῖς γεωργοῖς τῆς Κρήτης μάλιστα τοῖς ἀμπελουργοῖς καλούμενον *ξινάρι*, ἤτοι σῶζον τὸ ἀρχαῖόν του ὄνομα (*ἀξινάριον*), διότι αὐτὸ εἶναι τὸ ἀληθὲς ὄνομα τοῦ ἐργαλείου καὶ οὐχὶ *σκέπαρνον* οὐδὲ *τύκος*, ὅπως καλεῖται εἰς τὸ λεξικὸν Daremberg καὶ Saglio [1]. Τὸ Μουσεῖον Ἡρακλείου κατέχει τρία ἄλλα ὅμοια ἀξινάρια, ὧν ἓν μὲν ἠγοράσθη ὑπὸ τοῦ Ἀρχαιολ. Συλλόγου πρὸ ἐτῶν καὶ εἶναι ἄγνωστος ἡ ἀκριβής του προέλευσις, ἓν ἄλλο εὑρέθη εἰς Ῥοῦσαν Ἐκκλησίαν Σητείας, καὶ τρίτον [2] εὑρέθη ἐν τῷ ἀνακτόρῳ Φαιστοῦ, ὁ δὲ περιγράφων αὐτὸ Pernier τὸ καλεῖ διπλοῦν πέλεκυν προωδευμένου τύπου [3]. Ὅμοια ἀξινάρια εὑρέθησαν καὶ εἰς Τροίαν ἀποδιδόμενα εἰς τὸ 7 στρῶμα [4].

4) Αἰχμὴ δόρατος (ἀριθ. εὑρετ. χ. 1019, πίν. 3 ἀριθ. 5) ὁμοιάζουσα πρὸς λεπίδα ἐγχειριδίου μὲ μόνην τὴν διαφοράν, ὅτι μικρὸν κάτωθι τοῦ μέσου μήκους αὕτη φέρει δύο κυκλικὰ τρήματα, ἐξ ὧν βεβαιοῦται ὅτι ἦτο λόγχη δόρατος καὶ οὐχὶ λεπὶς ἐγχειριδίου. Αἱ δύο ὀπαὶ ἐχρησίμευον πρὸς στερέωσιν τῆς μεταλλικῆς αἰχμῆς εἰς τὸ ξύλον τοῦ δόρατος δι' ἱμάντος. Τῆς αἰχμῆς εἶναι ἀποκεκρουμένον τὸ ἀκρότατον αἰχμηρὸν μέρος, λείπει δὲ καὶ μέρος τῆς πτέρνης. Τὸ σωζ. μῆκος εἶναι 0,19. Ἡ λόγχη δίστομος οὖσα παχύνεται ἐκ τῶν ἄκρων πρὸς τὴν μέσην, ὅπου σχηματίζει ῥάχιν ταινιοειδῆ περιβαλλομένην ὑπὸ δύο νηματοειδῶν γραμμῶν ἀναγλύφων. Ἥ τε ῥάχις καὶ αἱ περιβάλλουσαι τὴν ταινίαν γραμμαὶ διήκουσιν ἄνωθεν μέχρι τῶν ὀπῶν, ἐξαφανίζονται δὲ κατὰ μικρὸν κάτωθεν αὐτῶν ὡς μὴ χρήσιμοι ἅτε καλυπτόμεναι ὑπὸ τοῦ ξύλου. Ἡ ὕπαρξις αἰχμῆς δόρατος μὲ ὀπὰς καὶ ἄνευ αὐλοῦ δίδει τὸ ἐνδόσιμον νὰ πιστεύσῃ τις, ὅτι

[1] Athen. Mitth. XXX 1905 σ. 345 εἰκ. 4. Rendiconti dell' Accademia dei Lincei 1901 σ. 23.

[1] Daremberg καὶ Saglio, Diction. des antiquités gr. et rom. ἐν λέξει *ascia*.

[2] Ἀριθμοὶ εὑρετηρίου χαλκῶν 400, 1023, 1038.

[3] Pernier in Monum. antichi dei Lincei XV σ. 467 εἰκ. 74.

[4] Dörpfeld, Troja σ. 401, 402.

καὶ αὕτη καὶ τὰ μετ' αὐτῆς εὑρεθέντα ἄλλα χαλκᾶ ἐργαλεῖα ἴσως πρέπει νὰ ἀναχθῶσιν εἰς ἀρχαιοτέραν τῆς κυρίως Μυκην. ἐποχῆς, ἤτοι εἰς τὴν Κρητικὴν Καμαραϊκὴν (Middle Minoan τοῦ κ. Evans). Αἰχμὴ δόρατος ὅμως μὲ ὀπὰς ἀντὶ αὐλοῦ εὑρέθη καὶ εἰς τὰ Μετόχια Τουρλωτῆς παρὰ τὰ Μουλιανὰ Σητείας συνευρεθεῖσα μὲ ἄλλα χαλκᾶ ἐργαλεῖα (πελέκεις, ἐγχειρίδια) τὰ ὁποῖα ἐπίσης φαίνονται μόνον Μυκηναϊκά. Ἴσως καὶ ἡ μετ' ὀπῶν αἰχμὴ δόρατος καὶ ἄνευ αὐλοῦ ἐξηκολούθει νὰ ὑφίσταται καὶ νὰ χρησιμοποιεῖται πολὺν χρόνον καὶ κατόπιν τῆς εὑρέσεως τῆς μετὰ τοῦ αὐλοῦ.

Ἐντὸς τῆς περιφερικῆς οἰκίας οὐδὲ ἓν μεταλλικὸν ἀντικείμενον εὑρέθη, τὸ ὁποῖον σημαίνει ὅτι ἡ οἰκία ἐλεηλατήθη ἐπιμελῶς ὑπὸ τῶν ἐπιδρομέων, ἢ ὅτι οἱ τελευταῖοι κάτοικοι φεύγοντες παρέλαβον μεθ' ἑαυτῶν πάντα τὰ μεταλλικὰ πράγματα. Μόνον μεταξὺ τῶν χωμάτων ἔξωθεν τοῦ περιφερικοῦ οἰκοδομήματος κατὰ τὸν κατὰ τὴν ΒΑ γωνίαν ἀναλημματικὸν τοῖχον εὑρέθησαν αἱ δύο χαλκαῖ ἕλικες ἐκ σύρματος (πίναξ 7 ἀριθ. 6). Τὸ ἀντικείμενον τοῦτο ἐξ ἅπαντος προέρχεται ἐκ τῶν πρώτων τῆς οἰκίας κατοίκων καὶ ἦτο κεφαλὴ καρφίδος ὁμοίας ἐντελῶς πρὸς τὰς εὑρεθείσας ὑπὸ τοῦ κ. Τσούντα εἰς Κυκλαδικοὺς τάφους [1]. Τὸ πλάτος τῶν δισκαρίων εἶναι 0,02.

Τὰ εἴδωλα (εἰκὼν 3-6). Εἰς τὴν ἐπίχωσιν τοῦ ἐξωτερικοῦ δωματίου 2 καὶ εἰς βάθος 0,50 ἀπὸ τῆς ἐπιφανείας ἀνεῦρον τεθραυσμένα εἰς δύο καὶ τρία προσαρμοζόμενα τεμάχια τὰ τρία ἀκέραια εἴδωλα καὶ τὴν κεφαλὴν τετάρτου. Τὰ εἴδωλα ταῦτα ἔχουσι σχέσιν τινὰ πρὸς τὴν λατρείαν, διατί ὅμως εὑρέθησαν ἐνταῦθα, ὅπου οὐδὲν ἄλλο ἴχνος θρησκευτικῆς σημασίας παρετηρήθη, εἶναι ἄδηλον. Πιθανῶς ἀπετέθησαν ἢ ἀπερρίφθησαν ἐνταῦθα ἐκ τοῦ παραπλεύρου δωματίου 4 καὶ 4α τῆς περιφερικῆς οἰκίας, ὅπου εὑρέθη ὁ βωμὸς (ἢ τράπεζα προσφορῶν) καὶ ἡ τέφρα τῆς ἑστίας, καὶ ὅπου ἴσως θὰ ἦτο τὸ ἱερὸν τοῦ ὅλου οἴκου. Εἶναι δὲ ταῦτα:

1) Εἴδωλον ἀνδρικὸν (εἰκ. 3) πήλινον ἱστάμενον ἐπὶ πηλίνης τετραγώνου ὀρθογωνίου πλίνθου. Τὸ ὕψος τοῦ εἰδωλ. (ἀριθ. εὑρετ. πηλ. 3487) ἄνευ τῆς βάσεως εἶναι 0,26, τῆς δὲ πλίνθου αἱ διαστάσεις εἶναι 0,06 X 0,05 καὶ τὸ πάχος ἔμπροσθεν ἓν ἑκατοστὸν

[1] Ἀρχαιολογικὴ Ἐφημερὶς 1899 πίναξ 10 ἀριθ. 15, 16.

καὶ ὄπισθεν 2. Τὸ εἴδωλον πατεῖ καὶ διὰ τῶν δύο ποδῶν προσπεφυκότων ἐπὶ τῆς πλίνθου. Ὁ πηλὸς ἐρυθροκίτρινος ἐπιμελῶς κοσκινισμένος καὶ περιέχων λεπτότατα χρυσίζοντα μόρια μαρμαρυγίου [1]. Ἡ ἐπιφάνεια καὶ τοῦ εἰδωλίου καὶ τῆς βάσεως εἶναι ἀληλιμμένη διὰ χρίσματος καστανερύθρου στιλ-

Εἰκὼν 3.

πνοῦ, οὗ διετηρήθησαν ἀρκετὰ ἴχνη. Τὸ σῶμα καὶ μάλιστα ἡ κεφαλὴ εἶναι ἀρκούντως κατὰ φύσιν πεπλασμένα· πλαστικῶς εἶναι δεδηλωμένα ἡ ῥίς, οἱ ὀφθαλμοὶ διὰ φακοειδῶν ἐπικολλημένων δισκαρίων καὶ τὰ ὦτα εὐμεγέθη. Ἡ κόμη δηλοῦται μόνον διὰ πλαστικῆς ῥιπιδοειδοῦς πλεξῖδος κεκολλη-

[1] Ὅπως παρετήρησεν ἤδη ὁ κ. Στάης εἰς ἄλλα εἴδωλα· Ἀρχαιολ. Ἐφημ. 1895 σελ. 253.

μένης ἐν σχήματι τριγωνικῆς κτενὸς ἄνω τοῦ μετώπου εἰς τὴν κορυφὴν τῆς κεφαλῆς. Τὰ κάτω ἄκρα ἐκτείνονται συμμετρικῶς καὶ παραλλήλως, οἱ δὲ ἄκροι πόδες οἱ ὁμοίως βαίνοντες ἐπὶ τῆς πλίνθου ἀφίστανται ἀλλήλων ἀρκετά. Ἐκ τῶν χειρῶν τὴν μὲν δεξιὰν φέρει πρὸς τὸ πρόσωπον ἔμπροσθεν τῆς γένυος, τὴν δὲ ἀριστερὰν πρὸς τὴν κοιλίαν καὶ τὸν ὀμφαλόν. Οἱ μαστοὶ εἶναι πλαστικῶς δεδηλωμένοι διὰ μικρῶν φακοειδῶν δισκαρίων. Οὐδὲν ἴχνος ἐσθῆτος φαίνεται, ἀλλὰ περὶ τὴν ὀσφὺν εἶχε ζώνην πλατεῖαν πλαστικὴν ἐπικεκολλημένην, ἧς νῦν σώζεται ἓν μέρος κατὰ τὴν ἀριστερὰν πλευρὰν τοῦ εἰδωλίου· διὰ τοῦτο ἡ γυμνότης τοῦ εἰδώλου εἶναι μόνον φαινομενική, διότι ἄλλως ἡ ζώνη οὐδένα σκοπὸν θὰ ἐτέλει, ἂν δὲν ὑπετίθετο, ὅτι ἔφερε τοὐλάχιστον τὸ σύνηθες μικρὸν περίζωμα τῶν μυκηναϊκῶν ἀνδρικῶν εἰδωλίων, διὰ τὸν λόγον δὲ τοῦτον ἴσως δὲν δηλοῦνται οὐδὲ τὰ κρύφια μέλη, διότι ὑποτίθεται ὅτι καλύπτονται ὑπὸ τὸ διάζωμα. Τοῦτο ἴσως ἐδηλοῦτο καὶ διὰ χρωμάτων ἐξιτήλων νῦν, ὅπως δηλοῦται δηλ. εἰς τὰ εἰδώλια τοῦ Πετσοφᾶ Παλαικάστρου [1], πρὸς τὰ ὁποῖα ἔχουσι τὰ παρόντα εἴδωλα καί τινας ἄλλας ὁμοιότητας, ἀλλ᾽ ἔχουσι καὶ διαφοράς. Εἰς τὰ εἴδωλα τοῦ Πετσοφᾶ τὸ περίζωμα δηλοῦται διὰ χρώματος, ἀλλ᾽ εἰς τὸ μέρος, ὅπου ὑπετίθετο εἰσδύον μεταξὺ τῶν σκελῶν παρίσταται καὶ πλαστικῶς δι᾽ ἀναγλύφου σχοινοειδοῦς ταινίας [2]. Ὁ κορμὸς ἄνω τῆς ὀσφύος εἶναι τριγωνικός, αἱ λεπτομέρειαι γλουτῶν μηρῶν κνημῶν οὐχὶ ὀρθῶς καὶ κατὰ φύσιν δεδηλωμένα. Ἡ διὰ φακοειδοῦς κομβίου δήλωσις τῶν μαστῶν ἐν τούτοις δεικνύει τὴν τάσιν τοῦ τεχνίτου νὰ ἀπομιμηθῇ κατὰ τὸ δυνατὸν τὴν φύσιν καὶ νὰ δηλώσῃ χαρακτηριστικὰς λεπτομερείας τοῦ ἀνθρωπίνου σώματος. Οἱ βραχίονες ἐπίσης εἶναι κακῶς πεπλασμένοι, αἱ δὲ ἄκραι χεῖρες δὲν δεικνύουσι λεπτομερείας τῶν δακτύλων· τῆς δεξιᾶς ἡ παλάμη εἶναι διπλωμένη εἰς πυγμήν, τῆς δὲ ἀριστερᾶς ὑπετίθετο ἀνοικτὴ ἐγγίζουσα ἐπὶ τῆς ἐλλειπούσης νῦν ἀναγλύφου ζώνης. Εἰς τοὺς πόδας λεπτομέρειαι δὲν φαίνονται· ἐμπρὸς καταλήγουσιν εἰς ὀξύ, τοῦτο δὲ ἴσως δεικνύει ὅτι οἱ πόδες ὑπετίθεντο ὑποδεδεμένοι, τὰ δὲ ὑποδήματα

[1] Brit. Sch. Annual IX (1902-1903) σ. 356 ἑξ.

[2] Αὐτόθι.

πιθανῶς ἐδηλοῦντο διὰ χρώματος, ὅπως εἰς τὰ εἴδωλα Πετσοφᾶ [1].

2) Γυναικεῖον εἰδώλιον (εἰκ. 4) ἱστάμενον οὐχὶ ἐπὶ ἰδίας πλίνθου, ὅπως τὰ ἀνδρικά, ἀλλ᾽ ἐπὶ τοῦ ἀνοιγομένου ἡμικυκλικοῦ πέρατος τῆς γυναικείας ἐσθῆτος, ἥτις εἶναι κοίλη. Τὸ ὕψος τοῦ εἰδωλίου εἶναι 0,225. Ὁ πηλὸς ἐρυθροκίτρινος, ὅπως καὶ τοῦ προηγουμένου, φέρει δὲ καὶ ἀφθονώτερα καὶ καταφανέστερα τὰ χρυσίζοντα μόρια τοῦ μαρμαρυγίου. Ὅλη ἡ ἐξωτερικὴ ἐπιφάνεια τοῦ εἰδωλίου εἶναι κεκαλυμ-

Εἰκὼν 4.

μένη ὑπὸ ἀλοιφῆς καστανερύθρου διατηρουμένης καὶ νῦν κατὰ τὸ πλεῖστον. Ἡ κεφαλὴ ἀρκούντως κατὰ φύσιν, τὰ ὦτα εἶναι πλαστικῶς δεδηλωμένα ἀλλὰ μεγαλύτερα τοῦ δέοντος, οἱ ὀφθαλμοὶ εἶναι πλαστικοὶ δίσκοι ἐπικεκολλημένοι ἐντὸς τῶν κογχῶν, ἡ ῥὶς παχεῖα καὶ μεγάλη, ἡ γένυς μακρά, τὸ στόμα καὶ τὰ χείλη καὶ εἰς τοῦτο καὶ τὰ ἄλλα δὲν δηλοῦνται πλαστικῶς, ἀλλὰ πάντως θὰ ἐδηλοῦντο διὰ χρώματος. Ἔνδυμα φέρει τὴν συνήθη

[1] Brit. Sch. Ann. IX (1902-1903) σ. 356 ἑξ.

Μυκηναϊκὴν κωδωνοειδῆ ἐσθῆτα, ἀλλὰ μὲ τὴν διαφορὰν ὅτι τὸ ἔμπροσθεν μέρος τῆς ἐσθῆτος ἰσοπεδοῦται καὶ χωρίζεται ἑκατέρωθεν ἀπὸ τοῦ ὀπισθίου ἡμικυκλικοῦ μέρους τῆς ἐσθῆτος διὰ δύο βαθειῶν αὐλάκων, οὕτω δὲ παρουσιάζεται τὸ εἴδωλον ἔμπροσθεν, ὡσεὶ φέρει παχεῖαν καὶ βαρεῖαν ποδιάν. Ἡ ἐσθὴς ἐζώννυτο κατὰ τὴν ὀσφὺν διὰ πλαστικῆς προσθέτου ταινιώδους ζώνης, ἥτις νῦν ἔχει ἐκπέσει, ἀλλὰ φαίνεται πέριξ ἡ κόλλησις. Τὸ ἄνω μέρος τοῦ κορμοῦ φαίνεται ὡς γυμνόν, διότι οὐδαμοῦ οὔτε ἔμπροσθεν οὔτε ὄπισθεν οὐδὲ κατὰ τοὺς βραχίονας δηλοῦται ἔνδυμα, ἀλλ' ἡ γυμνότης αὕτη, ὡς πολλαχοῦ ἤδη ἔχει παρατηρηθῆ, εἶναι φαινομενικὴ προερχομένη, εἴτε διότι διὰ χρωμάτων ἐξιτήλων νῦν ἐδηλοῦτο ἡ ἐσθής, εἴτε διότι ὁ τεχνίτης ἤθελε νὰ δείξῃ ὅτι τὸ περικόρμιον ἦτο στενὸν καὶ ἀραιὸν (κατ' ἀντίθεσιν πρὸς τὸ κάτω μέρος τῆς ἐσθῆτος, τὴν φοῦσταν, ἥτις εἶναι πάντοτε ἐξ ὑφάσματος βαρέος), ὥστε διεγράφοντο ἀκριβῶς οἱ μαστοὶ καὶ τὸ ἄλλο περίγραμμα τοῦ σώματος. Οἱ μαστοὶ δηλοῦνται μεγάλοι καὶ ἁδροί. Αἱ χεῖρες διηυθύνοντο ἀμφότεραι πρὸς τὸ πρόσωπον, ἀλλ' ἡ ἄκρα δεξιὰ καὶ μέρος τοῦ ἀντιβραχίου εἶναι ἀποκεκρουσμέναι. Ἡ κόμη θὰ ἐδηλοῦτο διὰ χρώματος, τὸ κάτω ἄκρον αὐτῆς ὄπισθεν ἐπὶ τοῦ αὐχένος καὶ διὰ πλαστικῆς προσφύσεως ἐκπεσούσης νῦν. Φέρει στεφάνην ἢ πῖλον ἐν σχήματι χαμηλοῦ κυλινδρικοῦ πόλου, ὅστις ἄνωθεν εἶναι ἀνοικτὸς καὶ ἀφίνει νὰ φαίνεται ἡ κορυφὴ τῆς κεφαλῆς. Τοιοῦτος κυλινδρικὸς πῖλος ἔχει παρατηρηθῆ πολλαχοῦ εἰς Μυκην. παραστάσεις, ὅπως λ. χ. εἰς τοὺς ἐπιβαίνοντας τῶν ἁρμάτων κατὰ τὰς δύο στενὰς πλευρὰς τῆς περιφήμου λιθίνης χρωματιστῆς λάρνακος τῆς Ἁγίας Τριάδος, εἰς τὰς κεφαλὰς Σφιγγῶν ἐπὶ ἐλεφαντίνων λαβῶν κατόπτρων ἐκ Σπάτα, ἀκροπόλεως Ἀθηνῶν [1] καὶ Κνωσοῦ.

3) Ὅμοιον τῷ ὑπ' ἀρ. 1 ἀνδρικὸν εἰδώλιον (εἰκ. 5) ἱστάμενον ἐπὶ ὁμοιοσχήμου τετραγώνου πλίνθου· ὕψος τοῦ εἰδωλίου 0,265. Ἡ στάσις καὶ ὁ σχηματισμὸς τοῦ εἰδωλίου ὁ αὐτός· ὁ πηλὸς διάφορος, πολὺ ἐρυθρότερος καὶ ἄνευ τῶν χρυσιζόντων μορίων τοῦ μαρμαρυγίου. Λείψανα χρίσματος δὲν φαίνονται, ἡ δὲ ἐπιφάνεια καλύπτεται νῦν ὑπὸ γηΐνου ἐπιπάγου, ὁ ὁποῖος ἀπολεπιζόμενος καταλείπει γυμνὴν τὴν φυσικὴν τοῦ πηλοῦ ἐρυθρὰν ἐπιφάνειαν. Αἱ λεπτομέρειαι τοῦ προσώπου εἶναι δεδηλωμέναι καθ' ὅμοιον τρόπον πλαστικῶς, καθὼς καὶ ὁ κτενοειδὴς τριγωνικὸς πλόκαμος εἰς τὴν κορυφὴν τῆς κεφα-

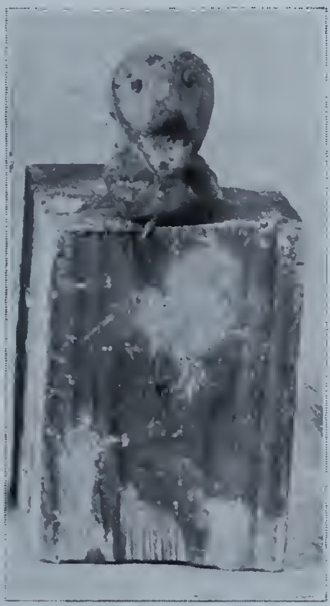
Εἰκὼν 5.

λῆς, ἀλλὰ τὸ πρόσωπον τοῦ εἰδωλίου τούτου σχηματίζον τὴν προσωπικὴν λεγομένην γωνίαν πολὺ ὀξυτέραν καὶ τὸ ἐξέχον αἰχμηρὸν στόμα καὶ τὸ πηγούνιον καθιστῶσι αὐτὸ μᾶλλον ζῳόμορφον ἢ τὸ πρῶτον καὶ πιθηκοπρόσωπον. Ἡ διάπλασις καὶ θέσις τῶν ποδῶν εἶναι ἡ αὐτή, αἱ χεῖρες ἐπίσης εἶναι ὁμοιοτρόπως πεπλασμέναι, λείπει ὅμως ἡ ἄκρα δε-

[1] Ἴδ. Perrot et Chipiez Histoire de l'art VI. σ. 833 εἰκ. 416, 417. Δὲν εἶναι ὅμως ἀπίθανον καὶ εἰς τὸ εἰδώλιον τοῦ Χαμαιζίου καὶ εἰς ἄλλα νὰ μὴ εἶναι τοῦτο πῖλος ἀλλ' ἁπλῶς στεφανοειδής τις κόμωσις, ἴσως ὑποβοηθουμένη καὶ ὑπὸ στεφάνης ἢ ἀναδέσμης μεταλλικῆς.

ξιὰ ἡ διευθυνομένη πρὸς τὸ πρόσωπον, ἡ δὲ ἀριστερὰ προσκολλᾶται ἄνωθεν τοῦ ὀμφαλοῦ, ἤτοι ὑψηλότερον ἢ εἰς τὸ πρῶτον. Οἱ μαστοὶ καὶ εἰς τὸ εἰδώλιον τοῦτο εἶναι πλαστικοὶ φακοειδεῖς, ἀλλὰ διπλασίως εὐρύτεροι καὶ παρὰ φύσιν τοποθετημένοι ὑψηλότερον καὶ πλησιέστερον ἀλλήλοις. Ἡ ζώνη ὑπῆρχε καὶ εἰς τὸ εἰδώλιον τοῦτο πλαστικῶς δεδηλωμένη, ἀλλὰ λείπει ἀρχαιόθεν, ἀφ' οὗ καὶ ἐπὶ τῆς κολλήσεως ἐπεκάθησεν ὁ αὐτὸς γήϊνος ἐπίπαγος.

4) Κεφαλὴ εἰδωλίου (εἰκ.6) εὑρεθεῖσα μετὰ τῶν ἄλλων. Ὁμοιάζει κατὰ τὴν κατατομὴν τοῦ προσώ-

Εἰκὼν 6.

που καὶ κατὰ τὸν πηλὸν πρὸς τὸ ἀνωτέρω ἀνδρικὸν εἰδώλιον, ἀλλ' εἶναι ἀκόμη τερατωδεστέρα· ἡ ῥὶς εἶναι ὑπερμέτρως μεγάλη, οἱ ὀφθαλμοὶ τοὐναντίον καὶ τὰ ὦτα πολὺ μικρότερα ἢ εἰς τὰ προηγούμενα εἰδώλια. Εἰς τὴν κεφαλὴν φαίνεται ἡ θέσις, εἰς ἣν ἦτο κεκολλημένος πῖλος ἢ στεφάνη, ὅπως τοῦ ἀνωτέρω (ἀριθ. 4) γυναικείου εἰδωλίου. Διὰ τοῦτο πρέπει νὰ ὑποθέσωμεν, ὅτι ἡ κεφαλὴ αὕτη ἀνήκει εἰς εἰδώλιον γυναικός, τὸ ὁποῖον θὰ ἦτο τῶν αὐτῶν περίπου διαστάσεων πρὸς τὰ προηγούμενα.

Οὔτε τὰ ἀνδρικὰ οὔτε τὸ γυναικεῖον εἴδωλον, τὰ ὁποῖα περιεγράψαμεν, ἔχουσι γνώρισμά τι ἢ χαρακτηριστικὸν ἰδιάζον, τὸ ὁποῖον νὰ παρέχῃ τὴν ὑπόνοιαν, ὅτι εἰκονίζουσι θεότητα, τοὐναντίον ἥ τε καθόλου στάσις καὶ μάλιστα ἡ διεύθυνσις τῶν χειρῶν πρὸς τὸ πρόσωπον πείθουσιν ἡμᾶς ὅτι εἰκονίζουσι λατρευτὰς προσευχομένους καὶ σεβίζοντας τὸ θεῖον, ἤτοι αὐτοὺς τούτους τοὺς ἀφιερωτὰς τῶν εἰδωλίων. Παραδείγματα ἔχομεν πλεῖστα τῆς στάσεως καὶ ἐκ Κρήτης καὶ ἐξ ἄλλων μερῶν [1] ἀνδρικῶν εἰδωλίων φερόντων τὴν μίαν χεῖρα πρὸς τὸ πρόσωπον καὶ τὴν ἄλλην πρὸς τὸ στῆθος. Ὁμοίαν σημασίαν ἐπίσης ὑποδηλοῖ καὶ ἡ τοῦ γυναικείου εἰδωλίου στάσις, οὗ ἀμφότεραι αἱ χεῖρες διευθύνονται πρὸς τὸ πρόσωπον, κατὰ τοῦτο δὲ ὁμοιάζει πρὸς πλεῖστα ἄλλα Μυκηναϊκῶν χρόνων εἰδώλια καὶ ἄλλας παραστάσεις, ἐν αἷς γυναῖκες σεβίζουσαι εἰκονίζονται ἐν τοιαύτῃ στάσει [2]. Ὅτι ἡ ἀνύψωσις τῆς μιᾶς ἢ ἀμφοτέρων τῶν χειρῶν πρὸς τὸ πρόσωπον εἶναι σχῆμα λατρευτικὸν φαίνεται καὶ ἐκ διαφόρων παραστάσεων ἀρχαίων μνημείων μάλιστα Μυκηναϊκῶν δακτυλίων καὶ σφραγίδων [3].

Παραβάλλων τὰ τρία ἀνωτέρω περιγραφέντα εἰδώλια καὶ τὴν κεφαλὴν τοῦ τετάρτου πρὸς ἄλληλα παρετήρησα ὅτι τὸ ἐν εἰκ. 3 (ἀνδρικὸν) καὶ τὸ ἐν εἰκ. 4 (γυναικεῖον) ἔχουσι κατασκευασθῇ ἐκ τοῦ αὐτοῦ ἐρυθροκιτρίνου πηλοῦ μὲ τὰ ψήγματα τοῦ μαρμαρυγίου καὶ ὅτι ἔχουσι καὶ τὴν αὐτὴν ἐρυθρωπὴν ἀλοιφήν, διὰ τοῦτο δὲ πιθανώτατα προέρχονται ἐκ τοῦ αὐτοῦ ἐργαστηρίου· ἐπειδὴ δὲ ἔχουσι καὶ ἄλλα γνωρίσματα κοινὰ ἤτοι φυσικότητα καὶ τέχνην περὶ τὴν διάπλασιν, ἴσως εἶναι ἔργα τοῦ αὐτοῦ τεχνίτου. Ἐξ ἄλλου τὸ ἐν εἰκ. 5 ἀνδρικὸν καὶ ἡ κεφαλὴ ἐν εἰκ. 6 διαφέρουσι κατά τε τὸν πηλὸν καὶ τὴν διάπλασιν τῶν δύο προηγουμένων, ἀλλ' ὁμοιάζουσι κατ' αὐτὰ ταῦτα πρὸς ἄλληλα, ὥστε ταῦτα εἶναι ἔργα ἄλλου τεχνίτου καὶ προέρχονται ἐξ ἄλλου ἐργαστηρίου. Ἀνταποκρίνονται ἄρα καὶ ὁμοιάζουσι κατὰ ζεύγη καὶ οὕτω πιθανώτατα, ὡς νομίζω, ἔχομεν ἐν ἑκάστῳ

[1] Hogarth. The Dictean Cave in Brit. Sch. Ann. VI σ. 107 πίν. X. Mariani antichità Cretesi in Monum. antichi dei Lincei VI. 1896 σ. 179-180. Δύο ἄλλα ἐκ Κνωσοῦ ἓν χαλκοῦν καὶ ἓν μολύβδινον. A. Evans The Palace of Knossos in Brit. Sch. An. VII. σ. 29 εἰκ. 9. Δύο ἐξ Ἁγίας Τριάδος χαλκᾶ γυναικεῖα (ἀριθ. εὑρετ. X 760-761).

[2] Schliemann Mycènes εἰκ. 94 96 Cesnola Cyprus πίν. VI. Tsuntas-Manatt σ. 297. Perrot et Chipiez VI. 754. Paribeni in Monum. antichi dei Lincei XIV σ. 739.

[3] Παράβαλε A. Evans, Mycenean Tree and Pillar Cult εἰκ. 48, 52, 57, 58, 63. Halbherr in Monum. antichi dei Lincei Haghia Triada εἰκ. 34. 36.

ζεύγει ἐν ἀνδρόγυνον τεθὲν ὑπὸ τὴν προστασίαν τῆς εὐεργετικῆς θεότητος, ἐν τῷ ἱερῷ τῆς ὁποίας ἦσαν κατατεθειμένα ἢ ἦσαν προωρισμένα νὰ κατατεθῶσιν.

Ἐντὸς τοῦ κυρίου περιφερικοῦ οἰκοδομήματος εὑρέθησαν τὰ ἑξῆς πήλινα καὶ λίθινα ἀγγεῖα καὶ σκεύη.

Πήλινα (πίν. 8).

Εἰς τὸ δωμάτιον 4α εὑρέθη ὁ πήλινος βωμὸς (ἢ τράπεζα προσφορῶν) ὁ εἰκονιζόμενος ἐν τῷ μέσῳ τοῦ πίνακος (ἀρ. 6). Εἶναι παχὺς δίσκος ἐκ πηλοῦ ἐρυθροῦ καλῶς ὠπτημένου. Ἄνω ὁ βωμὸς ἀποτελεῖται ἐκ τῆς κεντρικῆς ἐπιπέδου ἐπιφανείας καὶ ἐκ περιθωρίου ὑπερέχοντος. Κάτω ἔχει δύο ῥαβδωτὰς ἐπιμήκεις προσφύσεις, ὅπως τῷ χρησιμεύουσιν ἀντὶ ποδῶν. Ἡ ὁλικὴ διάμετρος τοῦ βωμοῦ εἶναι 0,30, τὸ δὲ πάχος 0,05 ἄνευ τῶν ποδῶν, ὧν τὸ ὕψος εἶναι 0,03. Ἀφ᾽ οὗ ὁ βωμὸς ὠπτήθη, ἠλείφθη ἡ μὲν κάτω ἐπιφάνεια διὰ στρώματος ἐρυθροῦ πηλοῦ πάχους ἐνιαχοῦ ἡμίσεος ἑκατοστοῦ, ἡ δὲ ἄνω (ἡ κεντρικὴ ἐπίπεδος καὶ οἱ γῦροι) διὰ χρίσματος ἐξ ἀσβέστου, ἐφ᾽ οὗ ἐτέθη κατόπιν χρῶμα καστανέρυθρον στιλπνὸν ὅμοιον πρὸς τὸ τῶν ἀγγείων τῆς Βασιλικῆς [1] ἀλλ᾽ οὐχὶ παρδαλωτόν. Διὰ νὰ γίνῃ τελεία καὶ στερεὰ ἡ κόλλησις τοῦ χρίσματος καὶ τοῦ κονιάματος ὁ τεχνίτης ἐχάραξε πρὸ τῆς ὀπτήσεως, ὅτε ὁ πηλὸς ἦτο ἀκόμη μαλακός, δι᾽ αἰχμηροῦ ἐργαλείου τὸν βωμὸν μάλιστα εἰς τοὺς γύρους ὡς φαίνεται καὶ ἐν τῇ εἰκόνι, ὅπου ἐξέπεσε τὸ κόνιαμα. Ὁ βωμὸς οὗτος (ἢ τράπεζα προσφορῶν) ὁμοιάζει πρὸς τοὺς κατὰ χώραν βωμοὺς τῶν ἱερῶν Γουρνιῶν [2] καὶ Κνωσοῦ [3] καὶ Φαιστοῦ [4], μὲ μόνην τὴν διαφοράν, ὅτι οἱ τῆς Κνωσοῦ καὶ τῶν Γουρνιῶν εἶναι κατεσκευασμένοι ἐξ ὠμοῦ πηλοῦ ἐπικεχρισμένου ἀσβέστῳ καὶ βαίνουσιν ἐπὶ 3 ὑψηλῶν ποδῶν, ἐν ᾧ ὁ τοῦ Χαμαιζίου εἶναι ὠπτημένος καὶ ἵσταται ἐπὶ χαμηλῶν ποδῶν. Ὁ προορισμὸς ὅμως καὶ ἡ χρῆσις πάντως θὰ ἦτο ἡ αὐτὴ πανταχοῦ, ἤτοι ἐχρησίμευον εὑρισκόμενοι ἐντὸς τοῦ ἱεροῦ, ἵνα ὑποδέχωνται τὰ εἴδωλα [1] καὶ μάλιστα τὰς ἀπαρχὰς καὶ τὰς ἄλλας προσφορὰς τῶν πιστῶν πρὸς τὴν θεότητα, πρὸ τοῦ εἰδώλου τῆς ὁποίας εὕρητο ὁ βωμὸς ἢ τράπεζα προσφορῶν. Πλὴν τῶν ἀνωτέρω μνημονευομένων καὶ πλεῖστοι ἄλλοι βωμοὶ καὶ τράπεζαι προσφορῶν εὑρέθησαν κατὰ τὰ τελευταῖα ἔτη ἐν Κρήτῃ μικραὶ καὶ μεγάλαι πήλιναι καὶ λίθιναι, ἄλλαι μὲν ἐπίπεδοι ἄνω πρὸς ὑποδοχὴν τῶν στερεῶν προσφορῶν, ἄλλαι δὲ μὲ μίαν ἢ περισσοτέρας κοιλότητας ἢ κοτυλίσκους προσκεκολλημένους πρὸς ὑποδοχὴν τῶν ῥευστῶν προσφορῶν [2].

Ὑψηλὸς ἀμφορεὺς ἐξ ἐρυθροῦ πηλοῦ ὕψ. 0,385 (πίν. 8, ἀρ. 4). Ἡ κοιλία του εἶναι ἀπιόσχημος ἐπιμήκης στενουμένη πρὸς τὰ κάτω. Τὸ στόμιον σχηματίζει δύο πλατείας προχοὰς ἀντιστοίχους μεταξὺ τῶν ὤτων καὶ οὕτω γίνεται δίλοβον. Ἔφερε χρίσμα καστανέρυθρον, οὗ φαίνονται εἰσέτι ἴχνη, καὶ ἐπ᾽ αὐτοῦ διακρίνονται ἀκόμη ἀμυδρῶς ταινίαι κάθετοι ἀπο ἄνωθεν ἕως κάτω ἀνὰ δύο ἢ τρεῖς κατὰ ἀραιὰ διαστήματα χρώματος νῦν καστανερύθρου. Ἴσως ὅμως αἱ ταινίαι αὗται ἦσάν ποτε λευκαί, κατόπιν δὲ ἐξέπεσε κατὰ μικρὸν τὸ λευκὸν χρῶμα ἀποτριβὲν (ὡς πάντοτε ἐπιτιθέμενον ὠμόν), ἔγινεν ὅμως αἰτία ἡ ἐπὶ πολὺ παρουσία του νὰ προφυλάξῃ τὸ ὑπ᾽ αὐτὸ καστανέρυθρον ἔδαφος, διότι ἄλλως εἶναι ἀπίθανον νὰ παραδεχθῶμεν, ὅτι ἐπὶ καστανερύθρου ἐδάφους ἐγράφησαν διακοσμητικαὶ ταινίαι ἐκ τοῦ αὐτοῦ χρώματος. Τὸ φαινόμενον τοῦτο εἶναι ἐξηκριβωμένον διὰ πολλῶν ἄλλων ἀναλόγων παραδειγμάτων παρατηρηθέντων εἰς Καμαραϊκὰ ἀγγεῖα τοῦ Μουσείου Ἡρακλείου.

Κυλινδρικὸς ἀγωγὸς (πίν. 8, ἀρ. 1) μόνωτος ἐξ ἐρυθροῦ πηλοῦ ἀνοικτὸς ἑκατέρωθεν στενότερος κατὰ τὸ ἓν ἄκρον, ἵνα τοῦτο εἰσέρχηται ἐντὸς ἄλλου ὁμοίου ἀγωγοῦ. Ἔφερε τρία ὦτα κάθετα. Βεβαίως ἐχρησίμευε πρὸς διοχέτευσιν ὕδατος. Στε-

[1] Seager, Excavations at Vassiliki in Transactions of University of Pennsylvania I. par III. 1905.

[2] H. Boyd, Transact. of Pennsylvania University I. p. 1. 1904 σ. 41 εἰκ. 19.

[3] A. Evans, The Palace of Cnossos in Brit. Sch. An. VIII σ. 94 εἰκ. 55.

[4] L. Pernier in Monum. antichi dei Lincei XIV. 1905 σ. 482-483 εἰκ. 89 πίν. X.

[1] Ἐπὶ τοῦ εἰς Γουρνιὰ εὑρέθη τὸ κάτω ἥμισυ πηλίνου εἰδωλίου. Ἴδ. Boyd ἔνθα ἀνωτέρω.

[2] Ἴδε λ. χ. Hogarth Excavations in the Dictean Cave in Brit. Sch. An. VI. σ. 114, πίν. XI. Πιθανώτατα καὶ πλεῖστα τῶν μικρῶν δοχείων τῆς Κυκλαδικῆς ἐποχῆς ἁπλᾶ ἢ διπλᾶ ἢ πολλαπλᾶ εἶναι τοιαῦτα ἱερὰ σκεύη πρὸς ὑποδοχὴν τῶν ὑγρῶν τῶν σπενδομένων πρὸς τοὺς θεούς. Ἐντεῦθεν ἔχουσι τὴν ἀρχὴν αὐτῶν καὶ οἱ ἱεροὶ *κέρνοι*, ὧν ἡ χρῆσις ἐξηκολούθησε καὶ κατόπιν καθ᾽ ὅλην τὴν ἀρχαιότητα.

ρεῖται πάσης διακοσμήσεως καὶ σώζει μῆκος 0,38 καὶ ἔχει πλάτος διαμέτρων 0,14 καὶ 0,10.

Κυλινδρικὸν σκεῦος πήλινον μόνωτον ἀναπτυσσόμενον πρὸς τὰ ἄνω ἐκ πηλοῦ ἐρυθρωποῦ περιέχοντος μόρια καυσίμου ὕλης, ἥτις καεῖσα κατὰ τὴν ὄπτησιν ἀφῆκε πολλὰς μικρὰς ὀπὰς καὶ κατέστησε τὸν πηλὸν ἐλαφρότερον. Εἶναι χειροποίητον καὶ τοῦτο, ὅπως καὶ τὰ προηγούμενα καὶ οὐδὲν ἴχνος διακοσμήσεως φέρει· ἔχει ὕψος 0,165 καὶ διάμετρον 0,125-0,155 (πίν. 8 ἀρ. 5).

Τρεῖς ῥαμφωταὶ οἰνοχόαι (Schnabelkannen, πίν. 8 ἀρ. 2, 3). Ἡ μία ἐκ πηλοῦ κιτρίνου ἔχει ὕψος 0,24. Κατὰ τὸ στόμιον καὶ τὴν κοιλίαν παρατηροῦνται ἴχνη διακοσμήσεως ἐκ μαύρων καμπύλων ταινιῶν ἐπὶ τοῦ φυσικοῦ ἐδάφους (σκοτεινὴ διακόσμησις ἐπὶ ἀνοικτοῦ ἐδάφους), δηλ. κατὰ τὸν πρωτογεωμετρικὸν ῥυθμόν, ὅστις ἀρχόμενος ἀπὸ τοῦ τέλους τῆς Κυκλαδικῆς ἐποχῆς διήκει καὶ μέχρι τῆς Καμαραϊκῆς. Ἡ δευτέρα εἶναι ἐκ πηλοῦ ἐρυθρωποῦ χονδροῦ. Ἴχνη τροχοῦ δὲν φαίνονται οὐδὲ εἰς ταύτην, ἀλλ᾽ ἐργαλεῖον λεπτὸν ἔχει περιστραφῇ κατὰ τοὺς ὤμους καὶ ἐντὸς τοῦ στομίου καὶ ἐσχημάτισε λεπτὰς ταινιοειδεῖς ἀβαθεῖς αὔλακας ὁριζοντίας παραλλήλους. Τὸ ὕψος εἶναι 0,285. Τρίτη ὁμοιόσχημος ῥαμφωτὴ οἰνοχόη ἐκ πηλοῦ ἐρυθροῦ, ἐν ᾧ εἶναι ἀναμεμιγμένα πολλὰ μικρὰ πλακίδια ἐκ κυανωποῦ σχιστολίθου. Οὐδὲν ἴχνος διακοσμήσεως φαίνεται καὶ εἰς ταύτην καὶ τὸ ὕψος εἶναι 0,18.

Δύο μικραὶ πρόχοι (πίν. 9 ἀρ. 12, 13) πρωτοκαμαραϊκοῦ ῥυθμοῦ, ἤτοι φέρουσαι τὸ ἔδαφος κεκαλυμμένον διὰ σκοτεινοῦ χρίσματος καὶ ἐπ᾽ αὐτοῦ ἔχουσαι γεγραμμένα ἁπλᾶ γραφικὰ κοσμήματα δι᾽ ὠμοῦ λευκοῦ χρώματος. Ὁ ῥυθμὸς οὗτος ἀνήκει εἰς τὴν πρώτην ἀρχὴν τοῦ λεγομένου Καμαραϊκοῦ ῥυθμοῦ τῆς Κρήτης (Midlle Minoan) [1]. Τούτων ἡ μία ἔχει ὕψος 0,085, ἡ δὲ μεγαλυτέρα 0,115. Ἡ μικροτέρα διατηρεῖται καλύτερον σώζουσα τὸ πλεῖστον τοῦ μέλανος χρώματος καὶ ἐπ᾽ αὐτοῦ τὴν λευκὴν διακόσμησιν ἐκ ζωνῶν ὁριζοντίων, αἱ ὁποῖαι συνδέονται δι᾽ ἄλλων γραμμῶν λευκῶν λοξοειδῶν καὶ παραλλήλων. Αἱ πρόχοι κατά τε σχῆμα καὶ τὴν διακόσμησιν εἶναι ἐντελῶς ὅμοιαι πρὸς ἄλλας τοῦ Παλαικάστρου (ἀριθ. εὑρετηρ. πηλίνων 3325, 3332, 3833, 3334) καὶ εἶναι χαρακτηριστικαὶ τῆς ἐποχῆς των.

Εἰς τὴν ἐπίχωσιν τοῦ δωματίου 8 εὑρέθη συντετριμμένον καὶ συνετελέσθη κατὰ τὸ πλεῖστον τὸ ἐν πίν. 9, ἀρ. 11 πήλινον ῥυτόν. Εἶναι μὲν κανονικὸν κατὰ τὸ σχῆμα, ἀλλ᾽ εἶναι χειροποίητον, διότι τὰ ἐντὸς αὐτοῦ τροχοειδῆ χαράγματα δὲν ἐγένοντο διὰ τοῦ τροχοῦ, ἀλλὰ κατεσκευάσθησαν περιφερομένου σπαθιδίου ἢ λεπίδος ὀψιδιανοῦ, ἐν ᾧ αὐτὸ ἔμενεν ἀκίνητον. Τὸ σχῆμα τοῦ ῥυτοῦ εἶναι ᾠοειδὲς ἐξογκούμενον περὶ τὸ μέσον καὶ στενούμενον ἄνω καὶ κάτω, ὥστε φαίνεται ὡσεὶ κατεσκευάσθη ἐκ δύο συνενωθέντων κώνων. Εἰς τὸ κάτω αἰχμηρὸν ἄκρον θὰ εἶχε τὴν ὀπὴν μὴ ὑπάρχουσαν νῦν ἅτε ἀποκεκρουσμένον κατὰ τὸ μέρος τοῦτο. Ἄνω φέρει κυλινδρικὸν λαιμόν, μίαν λαβὴν καὶ στόμιον μὲ πλατὺ ἐπίπεδον περιχείλωμα. Τὸ ὕψος τοῦ ῥυτοῦ εἶναι 0,16, ἡ δὲ διάμετρος κατὰ τὸ μέσον 0,13. Τὸ ἄνω ἥμισυ τοῦ ῥυτοῦ φέρει πρὸς διακόσμησιν βαθείας παραλλήλους αὔλακας. Ἀλοιφὴν εἰς τὴν ἐξωτερικὴν ἐπιφάνειαν φέρει στιλπνὴν καστανομέλαιναν ὁμοίαν κατὰ τὴν σύστασιν καὶ τὴν ἀπόχρωσιν πρὸς τὴν τῶν ἀγγείων τῆς Βασιλικῆς, ἀλλ᾽ ὁμοιόμορφον καὶ οὐχὶ παρδαλωτήν [1]. Ἐφ᾽ ὅσον γνωρίζω, τὸ ῥυτὸν τοῦτο εἶναι τὸ ἀρχαιότερον τῶν ἐν Κρήτῃ μέχρι τοῦδε εὑρεθέντων, διότι τὰ ὁμοιόσχημα (ἤτοι μὲ γάστραν ᾠοειδοῦς σχήματος) τῆς Ζάκρου [2] τοῦ Παλαικάστρου [3] καὶ τὸ περίφημον ἐκ λίθου στεατίτου τῆς Ἁγίας Τριάδος εἶναι νεωτερα ἀνήκοντα εἰς τὴν τρίτην ἐποχήν, τὴν Μυκηναϊκήν, ἐνῷ τοῦτο δύναται νὰ ἀναχθῇ μέχρι τῶν χρόνων τοῦ ῥυθμοῦ τῆς

[1] Τὰ κατὰ τὴν ἀρχὴν καὶ ἀνάπτυξιν τοῦ ῥυθμοῦ τούτου καὶ περιγραφὴν αὐτοῦ ἴδε παρὰ D. Mackenzie Pottery of Cnossos in Journal of Hell. studies XXIII σ. 164 ἑξ. καὶ Edith Hall Early painted pottery from Gournia Crete in Transactions of Pennsylvania University I part III 1905.

[1] Οὕτως ἀποδίδω τὸν ὅρον *mottled ware* του ῥυθμοῦ τῆς Βασιλικῆς, ἤτοι τὸν συνιστάμενον ἐκ κηλίδων ἀκανονίστου σχήματος προελθουσῶν πιθανῶς ἐκ τοῦ ἀνίσου καταμερισμοῦ τοῦ πυρὸς ἐπὶ τοῦ χρίσματος. Τὸν ὅρον τοῦτον ἔλαβον ἐκ τῆς σημερ. Κρητικῆς διαλέκτου, ἥτις τὴν τοιαύτην ἀπόχρωσιν καλεῖ *φαρδαλήν*, ἤτοι ὁμοίαν πρὸς δέρμα παρδάλεως. Περὶ τοῦ ῥυθμοῦ τῆς Βασιλικῆς ἴδ. Seager Excavations at Vassiliki in Transactions of Pennsylvania University I part III. 1905.

[2] Hogarth, Bronze age Vases from Zacro in J Hell. Studies XXII σ. 333 πίν. XII.

[3] R. Dawkins, Excavations at Palaecastro. Brit. Sch. Ann X. σ. 206 εἰκ. 4.

Βασιλικῆς ἤτοι κατὰ τὴν Κυκλαδικὴν (Early Minoan τοῦ Κ. Evans)[1]

Μικρὸν δοχεῖον ἐν σχήματι σημερινῆς τεϊοδόχης ὕψ. 0,88 ἔχον κοιλίαν σφαιρικήν, μίαν λαβὴν καὶ ἀντικρὺ αὐτῆς κρουνὸν ἀπολήγοντα εἰς στόμα ἀνοικτὸν (πίν. 9 ἀρ. 6). Ἐπὶ τοῦ ἐρυθροῦ πηλοῦ οὐδεμία φαίνεται διακόσμησις. Τὸ σχῆμα τοῦ ἀγγείου συνηθέστατον ἐν τῷ ῥυθμῷ τῆς Βασιλικῆς, εὕρηται δὲ καὶ κατὰ τὴν Καμαραϊκὴν περίοδον. Πολυάριθμα ἄλλα εὕρηνται ἐν τῷ Μουσείῳ Ἡρακλείου προερχόμενα ἐκ στρωμάτων τῆς Κυκλαδικῆς καὶ Καμαραϊκῆς ἐποχῆς.

Μικρὸν σκεῦος πήλινον ἐκ σκοτεινοῦ πηλοῦ ἔχον σχῆμα σχεδὸν ἡμισφαιρικὸν ἢ θόλου χαμηλῆς (πίν. 9 ἀρ. 7). Ἄνω τὸ στόμιον εἶναι ἀποκεκρουσμένον. Ὁ πυθμὴν τοῦ σκεύους εἶναι ἐπίπεδος καὶ διάτρητος ἀπὸ πολλὰ κυκλικὰ τρήματα ἐν εἴδει κοσκίνου. Ἡ ἐξωτερικὴ ἐπιφάνεια εἶναι κεκαλυμμένη διὰ μέλανος χρώματος ἐστιλβωμένου. Ὕψος τοῦ ἀγγείου 0,065, διάμετρος τοῦ πυθμένος 0·095. Ἡ χρῆσις τοῦ σκεύους δὲν εἶναι ἐξηκριβωμένη, πιθανῶς ὅμως ἐχρησίμευεν, ἵνα ἐπιπάσσηται δι᾽ αὐτοῦ λεπτὸν ἅλας ἢ ἄλλο καρύκευμα εἰς φαγητόν· πρὸς τὴν χρῆσιν δὲ ταύτην συνηγορεῖ καὶ τὸ μέγεθος τοῦ ἀγγείου ὃν χειροπληθές· ἐν τοιαύτῃ περιπτώσει ἡ ἄνω ὀπὴ ἐφράσσετο κατὰ τὴν χρῆσιν ἐντὸς τῆς παλάμης ἢ διὰ τοῦ δακτύλου καὶ ἐσείετο τὸ σκεῦος. Ὅμοιον ἐντελῶς δὲν γνωρίζω ἄλλο. Τὸ σκεῦος εἶχεν εὑρεθῆ ὑπὸ τοῦ ἰδιοκτήτου χωρικοῦ, ἄδηλον ὅμως ἂν ἐντὸς ἢ ἐκτὸς τοῦ περιφερικοῦ οἰκοδομήματος. Τὸ σκεῦος ἄλλως εἶναι χειροποίητον καὶ ἀρχαϊκώτατον.

Τρία μικρὰ δοχεῖα πήλινα (καὶ τεμάχια ἐκ δύο ἢ τριῶν ἄλλων) ἔχοντα γάστραν ἀπιοειδῆ προεκτεινομένην ἄνω εἰς κυλινδρικὸν ἁπλοῦν λαιμὸν (πίν. 9 ἀρ. 1, 2, 3). Ἀντὶ λαβῶν ἕκαστον φέρει μίαν ἀπόφυσιν κατὰ τὸ μέσον περίπου τοῦ ὕψους μὲ τρῆμα εὐμέγεθες, εἰς μὲν τὰ δύο ὁριζόντιον εἰς δὲ τὸ ἓν κάθετον. Τὸ εἶδος τοῦτο τοῦ ὠτὸς δύναται νὰ θεωρηθῇ ὡς μέσος σταθμὸς μεταξὺ τῆς τετρυπημένης ἀποφύσεως τῶν ἀρχαϊκωτάτων ἀγγείων καὶ τῆς τοξοειδοῦς λαβῆς τῆς ἐπικρατησάσης κατόπιν. Τὰ μικρὰ δοχεῖα οὐδὲν χρίσμα φέρουσιν, ἀλλ᾽ ἀντὶ παντὸς κόσμου ἔχουσι κατὰ τὸν λαιμὸν χιαστὰς διασταυρουμένας λοξὰς χαρακτὰς γραμμὰς ἄνευ παραπληρωματικοῦ χρώματος. Τὸ σχῆμα τῶν ἀγγείων μετὰ τῆς χαρακτῆς διακοσμήσεως καὶ ἄνευ αὐτῆς εὕρηται καὶ εἰς τὰς δύο πρώτας προμυκηναϊκὰς ἐποχὰς τοῦ προϊστορικοῦ πολιτισμοῦ δηλ. τὴν Κυκλαδικὴν καὶ τὴν Κρητικήν. Τὸ ὕψος τῶν μικρῶν δοχείων εἶναι ἀπὸ 5-7 ἑκατοστῶν[1].

Μόνωτος μικρὰ φιάλη ἐξ ἐρυθροῦ πηλοῦ ἔχουσα τρεῖς πόδας ἀποκεκρουσμένους νῦν (πίν. 9 ἀρ. 14) Ἴσως εἶναι σκεῦος καθημερινῆς χρήσεως, ἐπειδὴ φέρει πόδας, ὅπως αἱ συνήθεις τῆς Μυκην. ἐποχῆς χύτραι, ἵνα τίθεται ἐπὶ τοῦ πυρός, σώζει δὲ πράγματι καὶ ἴχνη πυρός. Ἴσως ὅμως εἶναι καὶ σκεῦος ἔχον σχέσιν μὲ τὴν λατρείαν, θυμιατήριον π. χ. ἢ ἄλλο τι παρόμοιον. Ἐντὸς περὶ τὸν πυθμένα ἔχει τραχώματά τινα γενόμενα, ὅτε ὁ πηλὸς ἦτο ἀκόμη μαλακὸς δι᾽ αἰχμηροῦ ἐργαλείου, ἄγνωστον πρὸς τίνα σκοπόν. Ἡ διάμετρος τῆς φιάλης εἶναι 0,15. Ὁμοία φιάλη τριποδικὴ ἀλλὰ μεγαλυτέρα εὑρέθη εἰς Παλαίκαστρον ὑπὸ τοῦ κ. Bosanquet φέρουσα ὅμοια νύγματα ἐντὸς κατὰ τὸν πυθμένα (οἰκία Ξ. 18). Ἐπίσης ἄλλη Καμαραϊκῆς ἐποχῆς ὁμοιόσχημος εὑρέθη εἰς το αὐτὸ μέρος (οἰκία Π. Β.) ἔχουσα ἐντὸς ἀντὶ τῶν τραχωμάτων ἐπικεκολλημένα μικρὰ κυκλικὰ σωμάτια ὡσεὶ πλακούντια ἢ κολλύρια ἀναθηματικά.

Ἐργαλεῖον πήλινον ἐν σχήματι κολούρου πυραμίδος τετρυπημένον ἄνω (πίν. 9 ἀρ. 10)· εἰς τὴν ἄνω ἐπιφάνειαν φέρει αὔλακα ἀβαθῆ ἐπὶ τοῦ ἑκατέρωθεν δὲ τμήματος τῆς ἄνω ἐπιφανείας σταυροειδὲς κόσμημα ἔντυπον ἐντὸς κύκλου ἐντύπου. Ἡ χρῆσις τοῦ σκεύους ἄγνωστος. Ἄλλα πήλινα σωμάτια εὑρέθησαν πολλὰ ἐν τῇ ἀνασκαφῇ διάτρητα διαφόρων σχημάτων, ἤτοι σφαῖραι, κῦβοι, δίσκοι παχεῖς, ὀρθογώνια παραλληλεπίπεδα, ὧν ἐπίσης ὁ ἀκριβὴς προσδιορισμὸς τῆς χρησιμότητος λείπει. Συνήθως θεωροῦνται ἁλιευτικὰ ἢ ὑφαντουργικὰ ἐξαρτήματα.

Τὰ λοιπὰ τῶν ἐν πίνακι 9 εἰκονιζομένων ἀγ-

[1] A. Evans, Système de classification des époques successives de la civilisation Minoenne 1902 σ. 2.

[1] Ὅμοιον ἐντελῶς πρὸς ταῦτα ἀγγεῖον μικρὸν ἐδημοσιεύθη ὑπὸ τοῦ K. Evans προερχόμενον ἐκ θέσεως Πρόδρομος Βοτσάνος πλησίον τοῦ Γουλᾶ Κρήτης (A. Evans Cretan Pictographs σ. 10 εἰκ. 5). Τὰ ἄλλα δὲ ὅμοια ἔχουσιν εὑρεθῆ εἰς ἄλλα προμυκηναϊκὰ ἐν Κρήτῃ στρώματα.

γείων δὲν παρουσιάζουσί τι ἄξιον ἰδιαιτέρου λόγου.

Λύχνοι (πίν. 10) εὑρέθησαν ἀκέραιοι δέκα καὶ τεμάχιά τινα ἄλλων ἐντὸς τῶν διαφόρων διαμερισμάτων τοῦ περιφερικοῦ οἰκοδομήματος. Ἐκ τούτούτων δύο εἶναι λίθινοι. Πάντες φέρουσιν ἴχνη καύσεως εὐδιάκριτα, εἶναι μόνωτοι μονόμυξοι ἀνοικτοὶ ἄνω καὶ μετρίου μεγέθους, ἤτοι ἔχουσιν ὕψος 3-5 ἑκατοστῶν καὶ διάμετρον περὶ τὰ δέκα. Ὁ ὑπ' ἀριθ. 1 εἶναι ἐκ στεατίτου ὑποκυάνου ἀνοικτοῦ, ὁ ὑπ' ἀριθ. 2 εἶναι ἐπίσης ἐκ στεατίτου βαθυτέρου χρώματος. Ἄλλους λιθίνους λύχνους ἐντελῶς ὁμοίους πρὸς τούτους δὲν γνωρίζω ἐγὼ τοὐλάχιστον. Οἱ πήλινοι ἄλλοτε μὲν ἔχουσι κυλινδρικὸν πόδα χαμηλὸν καὶ ἄλλοι στεροῦνται τούτου καὶ ἔχουσι μόνον τὴν ἐπίπεδον κυκλικὴν βάσιν. Ὁ μυκτὴρ πάντων εἶναι προεξοχὴ αὐλακωτὴ ἀνοικτὴ ἄνω καὶ κεῖται ἀντικρὺ τῆς μεγάλης τοξοειδοῦς λαβῆς· εἷς φέρει καὶ δύο κομβοειδεῖς διακοσμητικὰς ἀποφύσεις εἰς τὸ μέσον μεταξὺ λαβῆς καὶ μύξης, ὅπως εἷς ἐκ Ζάκρου [1]. Εἰς τοὺς πλείστους τῶν πηλίνων λύχνων σώζονται καταφανῆ ἴχνη χρίσματος καστανερύθρου ἀποφυλλισθέντος κατὰ τὸ πλεῖστον. Μετὰ τῶν λύχνων συνευρέθησαν καὶ τρία σκεπασμάτια λύχνων ἀπεικονισθέντα ἐν τῷ μέσῳ τοῦ πίνακος· δύο εἶναι πήλινα δισκοειδῆ μὲ προεξοχὴν ἐπιμήκη διὰ νὰ σκεπάζῃ καὶ τὸν μυκτῆρα· τὸ ἕτερον ἐκ τούτων ἔχει ἄνω τοξοειδῆ λαβήν. Τὸ τρίτον εἶναι χονδρὸν τεμάχιον πηλοῦ οὐχὶ πολὺ κανονικὸν μὲ δύο λάκκους ἐπὶ τῆς ἄνω ἐπιφανείας, ἵνα εἰσέρχωνται εἰς αὐτοὺς οἱ δύο δάκτυλοι τῆς χειρὸς (ἀντίχειρ καὶ λιχανὸς) καὶ λαμβάνωσιν αὐτό. Καὶ τὰ σκεπασμάτια ταῦτα φέρουσιν ἴχνη καύσεως κατὰ τὰς προεξοχὰς τὰς πρὸς κάλυψιν τῶν μυκτήρων τῶν λύχνων προωρισμένας, ἐξ οὗ ἀποδεικνύεται, ὅτι οἱ λύχνοι ἦσαν κεκαλυμμένοι διὰ τῶν σκεπασματίων αὐτῶν καὶ ὅτε ἔκαιον. Λύχνοι πήλινοι ἐντελῶς ὅμοιοι πρὸς τοὺς παρόντας ἔχουσιν εὑρεθῇ εἰς ἕνα τῶν λάκκων τῆς Ζάκρου [2] εἰς Παλαίκαστρον πολλοί, εἰς Φαιστὸν [3], Πετρᾶν Σητείας [4], εἰς οἰκίαν Κνωσοῦ παρὰ τοὺς Γυψᾶδες, εἰς τὸ Δικταῖον σπήλαιον. Εἰς τοὺς θόλους Ἁγίας Τριάδος καὶ Κουμάσας δὲν παρετηρήθησαν τοιοῦτοι.

Λίθινα (πίν. 11). Μεταξὺ τῶν χωμάτων εὑρέθη μικρὸς μονόστομος πέλεκυς τῶν συνήθων τῆς λιθίνης ἐποχῆς ἐκ πρασινωποῦ πυριτικοῦ λίθου· ἔχει μῆκος ἓξ ἑκατοστῶν καὶ πλάτος κατὰ τὴν κόψιν 5 (πίν. 10 ἀρ. 7).

Δοχεῖα λίθινα εὑρέθησαν εἰς τὰ διάφορα διαμερίσματα τῆς περιφερικῆς οἰκίας περὶ τὰ 25 ἀκέραια καὶ τεμάχια ἄλλων. Τὰ πλεῖστα εἶναι ἐκ στεατίτου δύο δὲ ἢ τρία μόνον ἐκ χρωματιστοῦ μαρμάρου, ἀντιθέτως δηλ. ἀκριβῶς ἀπ' ὅτι παρετηρήθη εἰς τὰς Κυκλάδας, καὶ τὸ πρᾶγμα εἶναι εὐεξήγητον, ἂν λάβωμεν ὑπ' ὄψει ὅτι ἐν Κρήτῃ ὁ στεατίτης εὑρίσκεται ἐν ἀφθονίᾳ, τὰ δὲ μάρμαρα δὲν ἀφθονοῦσι, ἐν ᾧ εἰς τὰς Κυκλάδας συμβαίνει τὸ ἐναντίον. Ἄλλως τε ἡ χρῆσις τοῦ στεατίτου διὰ τὴν κατασκευὴν τῶν σκευῶν αὐτῶν παρέχει μεγάλα πλεονεκτήματα ἀπέναντι τοῦ μαρμάρου, ὅτι δηλ. ἐπεξεργάζεται εὐκολώτατα καὶ παρέχει καὶ ἐπιφάνειαν στιλπνὴν ἐκ φύσεως καὶ συγχρόνως εἶναι καὶ ἐλαφρότερος. Πάντα τὰ λίθινα ἀγγεῖα τῆς οἰκίας τοῦ Χαμαιζίου εἶναι μικρά, δὲν ἔχουσι δὲ καὶ πολλὰς παραλλαγάς. Τὰ πλεῖστα εἶναι ἄνωτα, δύο δὲ ἢ τρία φέρουσιν ἀντὶ ὤτων ἀποφύσεις ῥαβδωτὰς ὁριζοντίους, δύο ἄλλα πολὺ μικρὰ (ἀρ. 2. 3) ἔχουσι τοξοειδῆ λαβὴν καὶ ἀντικρὺ ταύτης προχοὴν αὐλακωτήν. Ἓν ἄλλο σωζόμενον κατὰ τὸ ἥμισυ (ἀριθ. 19) ἔχει τοξοειδῆ λαβὴν καὶ ἀντικρὺ κρουνὸν σωληνωτόν. Πάντα ἔχουσι σχῆμα κανονικόν, ἐπιφάνειαν ὁμαλὴν καὶ εἶναι εἰργασμένα διὰ τόρνου. Συγχρόνως εὑρέθησαν καὶ πώματα τοιούτων δοχείων δισκοειδῆ ἐκ στεατίτου καὶ μαρμάρου μὲ κόμβον ἐπὶ τῆς ἄνω ἐπιφανείας πρὸς λαβήν. Ἡ πληθὺς τῶν μικρῶν δοχείων εἶναι χαρακτηριστική, ὡς φαίνεται τῆς πρώτης προϊστορικῆς περιόδου, τῆς Κυκλαδικῆς. Τοῦτο παρατηρεῖται εἰς τὰς ἀνασκαφὰς τῶν Κυκλάδων, καὶ τῆς Κρήτης εἰς τοὺς θόλους Ἁγίας Τριάδος καὶ Κουμάσας, ἐν αἷς μέγα σχετικῶς πλῆθος λιθίνων ἀγγείων μικρῶν εὑρέθη. Καὶ εἶναι μὲν ἀληθὲς ὅτι καὶ κατὰ τὴν δευτέραν ἐποχὴν (τὴν Καμαραϊκὴν) εὑρίσκονται ἀρκετά, ἀλλ' ὅσον κατερχόμεθα πρὸς τὰ κάτω, ταῦτα γίνονται σπανιώτερα, εὑρίσκονται δὲ τὰ με-

[1] Hogarth Excavations at Zacro in Brit. Sch. Ann. VII. p. 128 fig. 41.

[2] Hogarth Excavations at Zacro in Brit. Sch. Ann. VII. id.

[3] Luigi Pernier in Monum. antichi dei Lincei vol. PIV p. 482 fig 88c.

[4] R. Bosanquet Excavations at Petras in Brit. Sch. Ann. VIII p. 285 fig. 4.

γαλύτερα (λυχνίαι, ῥυτά, λεκάναι π. χ. τοῦ ἀνακτόρου τῆς Κνωσοῦ). Κατὰ τὸ τέλος δὲ τῆς Μυκηναϊκῆς ἐποχῆς σχεδὸν ἀφανίζονται. Τὰ λίθινα ἄρα σκεύη καὶ δοχεῖα, ἡ κληρονομία τῆς λιθίνης ἐποχῆς, καθίστανται σὺν τῷ χρόνῳ σπανιώτερα καὶ περιττὰ ἐξαφανίζονται δὲ κατὰ τὸ τέλος τῆς τρίτης περιόδου. Ἂν δὲ εἰς τοιαῦτα στρώματα εὑρίσκωνται ἀκόμη μεμονωμένα τινὰ δείγματα, ταῦτα πρέπει νὰ θεωρηθῶσιν ὡς λείψανα τῶν προγενεστέρων χρόνων ὀφείλοντα τὴν διάσωσίν των εἰς τὴν ὑλικὴν αὐτῶν στερεότητα. Ἐν πάσῃ περιπτώσει ἡ εὕρεσις τῶν πολλῶν μικρῶν λιθίνων δοχείων ἐν τῇ οἰκίᾳ τοῦ Χαμαιζίου πρέπει νὰ θεωρηθῇ ὡς ἓν ἐκ τῶν σπουδαιοτέρων πειστηρίων περὶ τοῦ ἀρχαϊκοῦ χαρακτῆρος τοῦ οἰκοδομήματος.

Κόμβος ἡμισφαιρικὸς ἐκ γύψου (πίν. 11 ἀρ. 6) φέρων εἰς τὴν κάτω ἐπίπεδον ἐπιφάνειαν τόρμον, ἐν ᾧ ἐγομφοῦτο τὸ ἄνω μέρος σκήπτρου, ῥάβδου ἢ ξίφους. Κατὰ πλάτος φέρει τρῆμα διαμπερές, δι' οὗ θὰ συνηλοῦτο στερεώτερον ὁ κόμβος πρὸς τὸ ξύλον· διάμετρος αὐτοῦ εἶναι 0,06.

Πυραμιδοειδὲς ἐργαλεῖον (πίν. 11, ἀρ. 18) ἐκ χρωματιστοῦ μαρμάρου ὅμοιον πρὸς τὸ ἀνωτέρω περιγραφὲν πήλινον (πίν. 9, ἀρ. 10)· καὶ τοῦτο φέρει ἄνω αὔλακα, ἴσως ἵνα κατὰ τὴν ἐργασίαν ἐντίθεται ὁ δάκτυλος καὶ εὐκολύνηται ἡ χρῆσις αὐτοῦ. Εἶναι ἴσως στίλβωτρον ἢ τριπτὴρ ὕψους 0,095.

Ἀντικείμενον κυλινδρικοῦ σχήματος ἐκ μαρμάρου διαφανοῦς σχεδὸν (πίν. 11, ἀρ. 14). Τὸ ὕψος αὐτοῦ εἶναι 0,045 ἡ δὲ διάμετρος 0,105. Πιθανώτατα εἶναι βάρος, ἂν κρίνωμεν ἐξ ἄλλων ὁμοίων εὑρεθέντων ἐν Κνωσῷ καὶ μεγαλυτέρων τούτου καὶ μικροτέρων λιθίνων (ἐκ στεατίτου καὶ μαρμάρου) καὶ φερόντων καὶ κύκλους χαρακτοὺς δηλωτικοὺς ἴσως τῆς ὁλκῆς ἑκάστου. Τὸ ἡμέτερον σταθμίον δὲν σώζεται δυστυχῶς ἀκέραιον, ἀλλ' εἶναι ἐν μέρει ἀποκεκρουσμένον, ὥστε δὲν εἶναι δυνατὸν ἀμέσως νὰ ἔχωμεν τὴν ἀκριβῆ αὐτοῦ ὁλκήν, ἀλλὰ διὰ συμπληρώσεως τοῦ ἐλλείποντος μέρους καὶ κατασκευῆς μητρῶν πληρωθεισῶν λεπτῆς ἄμμου ἐγένετο δυνατὸν νὰ εὑρεθῇ κατὰ μεγίστην προσέγγισιν ἡ ἀρχικὴ αὐτοῦ ὁλκὴ οὖσα 1140 γραμμάρια. Εἶναι ἀληθὲς ὅτι τὸ βάρος αὐτὸ δὲν συμφωνεῖ πρὸς τὰ βάρη τῶν ἐκ Κνωσοῦ (τὰ ὁποῖα ἐπίσης εἶναι κατὰ τὸ πλεῖστον ἐλλιπῆ) ἀλλ' ἴσως εὕρηται εἰς ἀναλογίαν τινὰ πρὸς τὰ χαλκὰ τάλαντα τῆς Ἁγίας Τριάδος [1] καὶ πρὸς τὸ ἐκ τοῦ ἀνακτόρου Κνωσοῦ τάλαντον ἐκ πορφυρόχρου τιτανολίθου, διότι τοῦτο μὲν ζυγισθὲν εὑρέθη 28,600 χιλιόγραμμα, τὰ δὲ τῆς Ἁγίας Τριάδος κυμαίνονται περὶ τὰ 29 χιλιόγραμμα, ὥστε τὸ βάρος τοῦ Χαμαιζίου εἶναι ἴσως τὸ $^{1}/_{24}$ ἢ $^{1}/_{25}$ τοῦ ταλάντου, ἡ προϊστορικὴ ἢ Κρητικὴ μνᾶ. Ἀλλὰ τὰ περὶ τῶν σταθμῶν τούτων χρῄζουσιν ἀκριβεστέρας καὶ λεπτομερεστέρας ἐργασίας, ἀφ' οὗ πρῶτον συλλεχθῶσι καὶ μελετηθῶσι καλῶς πάντα τὰ μέχρι τοῦδε εὑρεθέντα εἰς τοιαῦτα προϊστορικὰ στρώματα βάρη καὶ γίνῃ παραβολὴ αὐτῶν ἀπηκριβωμένη πρὸς τὰ γνωστὰ Αἰγυπτιακὰ καὶ Βαβυλωνιακά.

Τέλος ἀναφέρομεν τὸ ἰδιαιτέρως εἰκονιζόμενον

Εἰκὼν 7.

τεμάχιον ἀγγείου πηλίνου (εἰκ. 7) εἰς φυσικὸν μέγεθος προερχόμενον ἐκ πίθου ἢ ἄλλου σκεύους ἴσως ἱεροῦ. Ὁ πηλὸς εἶναι χονδρὸς καλῶς ὠπτημένος, εἰς δὲ τὴν ἐπιφάνειαν σώζει ταινίαν πλαστικὴν μὲ λοξὰς παραλλήλους ἐντομὰς φέρει δὲ καὶ ἀτάκτως χυθεῖσαν ὡσεὶ διὰ σπόγγου ἀλοιφὴν καστανέρυθρον. Τὸ ἀξιοσημείωτον ἐν τῷ ἀγγείῳ εἶναι τὰ δύο μεγάλα γραμμικὰ σύμβολα τὰ χαρα-

[1] Pigorini Pani di rame provenienti dall Egeo Parma 1904 p. 9 (97).

χθέντα ἐπὶ τοῦ πηλοῦ, ὅτε ἀκόμη οὗτος ἦτο μαλακός. Περὶ τῆς σημασίας αὐτῶν οὐδὲν δύναται νὰ λεχθῇ, ἐν ὅσῳ ὁ κρητικὸς προϊστορικὸς ἀλφάβητος κρύπτει εἰσέτι τὸ μυστικόν του, μόνον ὅσον ἀφορᾷ τὸ σχῆμα παρατηροῦμεν, ὅτι τὸ ἀριστερὰ εὑρισκόμενον ἐν σχήματι τραπέζης εὕρηται καὶ ἀλλαχοῦ εἰς πήλινον βῶλον ἐξ Ἁγίας Τριάδος (targetta discoidale)[1], καὶ εἰς πινακίδας Ἁγίας Τριάδος. Τὸ ἴδιον, ὡς φαίνεται, ἀλλ᾽ οὐχὶ μὲ τέσσαρας ἀλλὰ μὲ τρεῖς ἢ πέντε πόδας εὕρηται καὶ εἰς ἄλλας ἐπιγραφὰς Ἁγίας Τριάδος καὶ Κνωσοῦ καὶ εἰς σφραγῖδας Κρητικάς[2]. Τὸ δεύτερον σύμβολον εἶναι ἓν τῶν συνηθεστάτων συμβόλων τοῦ Κρητ. ἀλφαβήτου (θύρα ἢ παράθυρον τετράγωνον καὶ ὀρθογώνιον) ἀλλ᾽ οὐχὶ μὲ τὴν παραλλαγήν, εἰς ἣν φαίνεται ἐνταῦθα, ἤτοι μὲ κεχωρισμένας τὰς τέσσαρας γωνίας.

Τὸ τεμάχιον αὐτὸ μὲ τὰ σύμβολα ἴσως προέρχεται ἐξ ἱεροῦ σκεύους, ἡ ὑπόθεσις δὲ αὕτη ἐνισχύεται ὑπὸ δύο λόγων, ἤτοι πρῶτον διότι εὑρέθη ἐν τῷ δωματίῳ 4α, ὅπου ἔκειτο ἡ ἑστία καὶ ὁ πήλινος βωμός, καὶ δεύτερον διότι, ὡς φαίνεται, ἐκ τῶν εὑρημάτων τοῦ Δικταίου ἄντρου, ἐσυνειθίζετο ἐπὶ τῶν ἱερῶν σκευῶν νὰ χαράσσωνται τοιαῦτα σύμβολα, δηλοῦντα ἴσως τὸ ὄνομα τῆς θεότητος ἢ ἄλλο τι ἱερὸν πρᾶγμα[3].

Ὅπως καὶ εἰς πάσας τὰς ἄλλας προϊστορικῶν συνοικισμῶν ἐν Κρήτῃ ἀνασκαφὰς συνελέχθησαν καὶ ἐν τῇ ἀνασκαφῇ Χαμαιζίου πολυάριθμοι τρίτωνες θαλάσσιοι ἀκέραιοι καὶ τεθραυσμένοι. Ὅσοι εὑρέθησαν σῷοι εἶχον τὸ κάτω αἰχμηρὸν ἄκρον ἀποκεκρουσμένον (βεβαίως οὐχὶ κατὰ σύμπτωσιν) πλὴν ἑνὸς μικροῦ, ὅπερ σημαίνει ὅτι ἀπεκόπτετο τοῦτο, ἵνα εὐκολώτερον ἐξορύσσηται πρὸς τροφὴν τὸ περιεχόμενον. Διότι εἶναι μὲν γνωστὸν ὅτι ἐχρησιμοποιεῖτο ἡ κόγχη ὡς ἐμπνευστὸν ὄργανον καὶ δὴ εἰς θρησκευτικὰς τελετὰς ὡς φαίνεται ἐν σφραγῖδι ἐξ ὀρείτου κρυστάλλου εὑρεθείσῃ ἐν τῷ Ἰδαίῳ Ἄντρῳ, ἐν ᾗ εἰκονίζεται πρὸ βωμοῦ ἱσταμένη γυνὴ αὐλοῦσα ἀπὸ τοιούτου Τρίτωνος (A Evans Mycenean Tree and Pillar Cult p. 44 fig. 25), ἀλλ᾽ ἡ πληθὺς τῶν εὑρισκομένων κατὰ τὰς ἀνασκαφὰς δεικνύει, ὅτι τὸ ζῷον ἦτο ἐκ τῶν συνήθων ἐδεσμάτων τῶν παρὰ τὴν θάλασσαν οἰκούντων Μυκην. λαῶν, χωρὶς νὰ ἀποκλείεται καὶ ἡ πιθανότης ὅτι ἐνίοτε διατρυπῶντες αὐτὸν ἐχρησιμοποίουν καὶ ὡς κέρας αὐλητικόν, ἀκριβῶς δηλαδὴ ὅπως καὶ σήμερον ἐν Κρήτῃ ἡ κόγχη αὕτη (καλουμένη **ἀκουργιαλὸς**) ἐσθίεται ἀλλὰ ταυτοχρόνως τὸ ὄστρακόν του χρησιμεύει ὡς κέρας μάλιστα τῶν ἀγροφυλάκων καὶ ἀμπελικῶν. Μοὶ φαίνεται παράδοξον, ὅτι οὐδὲ ἓν τεμάχιον ὀψιδιανοῦ παρετηρήθη ἐν τῇ οἰκίᾳ Χαμαιζίου, ἐν ᾧ εἶναι γνωστόν, ὅτι ἄφθονα εὑρέθησαν τὰ λεπίδια καὶ ἐνιαχοῦ οἱ πυρῆνες τοῦ Μηλίου ὀψιδιανοῦ εἰς τοὺς Κρητ. συνοικισμούς, ἀρχόμενα ἀπὸ τῶν Κυκλαδικῶν τάφων καὶ θόλων μέχρι τοῦ τέλους τῆς τρίτης περιόδου τῆς Μυκηναϊκῆς.

Προηγουμένως ὁμιλοῦντες ἰδίᾳ περὶ ἑκάστου τῶν πηλίνων καὶ λιθίνων ἀγγείων προσεπαθήσαμεν νὰ ὁρίσωμεν καὶ τὴν ἐποχὴν ἑκάστου, ἐφ᾽ ὅσον τοῦτο ἐθεωρεῖτο δυνατὸν ἐκ τῶν χαρακτηριστικῶν αὐτοῦ γνωρισμάτων. Ἤδη γενικώτερον ὁμιλοῦντες περὶ τῆς ἐποχῆς τῶν εὑρημάτων λέγομεν, ὅτι τὸ μὲν πλῆθος τῶν λιθίνων μικρῶν ἀγγείων καὶ μέρος τῶν πηλίνων δύνανται ἀδιάστως νὰ ἀναχθῶσιν εἰς τὴν πρώτην περίοδον τῆς προϊστορικῆς ἐποχῆς, τὴν λεγομένην Κυκλαδικὴν (Early Minoan τοῦ κ. Evans), ἓν δὲ μέρος τῶν πηλίνων καὶ μάλιστα αἱ πρωτοκαμαραϊκαὶ οἰνοχόαι εἶναι ἀνάγκη νὰ τεθῶσιν εἰς τὴν δευτέραν περίοδον, τὴν Κρητικὴν Καμαραϊκὴν (Middle Minoan). Εἶναι ἄρα πιθανώτατον, ὅτι ἐκτίσθη μὲν τὸ περιφερικὸν οἰκοδόμημα κατὰ τὸ τέλος τῆς Κυκλαδικῆς ἐποχῆς, ἐξηκολούθησε δὲ ὑφιστάμενον καὶ μέχρι τῶν ἀρχῶν τῆς ἑπομένης, ἴσως καὶ βραδύτερον ὀλίγον, ὅτε ἄγνωστον διὰ ποῖον λόγον καὶ κατὰ τίνα ἀκριβῶς τρόπον αἰφνιδίως ἠρημώθη καὶ κατεχώσθη μέχρι τῶν ἡμερῶν μας.

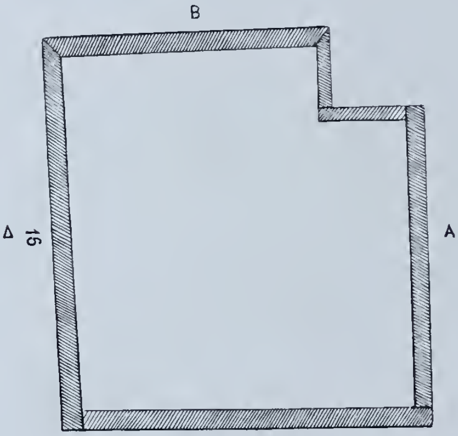
Εἰς ἑκατὸν περίπου μέτρων ἀπόστασιν ἀπὸ τοῦ κυκλικοῦ οἰκοδομήματος τῆς κορυφῆς κατὰ τὴν βορείαν κλιτὺν τοῦ λόφου τὴν βλέπουσαν πρὸς τὸ χω-

[1] Halbherr in Monum. antichi dei Lincei XIII 1903 p. 27 fig. 12 tavola IV. 4.

[2] A. Evans Pictographs p. 84 tab. II. 9 καὶ Further Discoveries in Journ. of Hell. St. XVII p. 386. 21 tab. III.

[3] Τράπεζα προσφορῶν ἐκ στεατίτου εὑρέθη ὑπὸ χωρικοῦ ἐν τῷ Σπηλαίῳ τοῦ Ψυχροῦ μὲ σύμβολα χαρακτὰ καὶ ἀγορασθεῖσα τότε ὑπὸ τοῦ κ. Evans εὕρηται σήμερον εἰς τὸ Μουσεῖον τῆς Ὀξφόρδης. Ἴδε A. Evans Further Discoveries ib. p. 352-353 fig. 25. Ἐκ τοῦ αὐτοῦ σπηλαίου ἄλλη τράπεζα προσφορῶν ἴδ. Hogarth The Dictean Cave in Brit. Sch. Ann. VI. p 114 fig. 50. Καὶ τεμάχια ἀγγείων ἐκ τῶν λάκκων Ζάκρου μὲ χαρακτὰ σύμβολα. Ἴδε Hogarth Excavations at Zacro Brit. Sch. Ann. VII. p. 128 fig. 40.

ρίον Χαμαΐζι ἐφαίνετο ὑπὲρ τὴν ἐπιφάνειαν τετράγωνον οἰκοδόμημα ἢ πύργος ἐκ μεγάλων ἀκατεργάστων λίθων ἐκτισμένος. Καθ' ὃν χρόνον ἐξετέλουν τὴν ἀνασκαφὴν τοῦ περιφερικοῦ οἰκοδομήματος ἐχρησιμοποίησα ἐργάτας τινας διὰ νὰ δοκιμάσω τὸ οἰκοδόμημα αὐτό, ἀλλὰ δυστυχῶς οὔτε ὁ χρόνος οὔτε τὰ ὑπάρχοντά μοι τότε μέσα μοὶ ἐπέτρεπον νὰ φέρω εἰς σημεῖον ἱκανοποιητικὸν τὴν ἐργασίαν ταύτην, δι' ὃ περιωρίσθην νὰ καθαρίσω μέρος τοῦ ἐξωτερικοῦ τοίχου καὶ νὰ ἀνοίξω δύο τάφρους δοκιμαστικὰς ἐντὸς αὐτοῦ. Ἐκ τῆς ἐρεύνης ταυτης ἐξηκρίβωσα μόνον, ὅτι ἔχομεν ἐν τῷ κτιρίῳ τούτῳ μίαν

Εἰκὼν 4.

ἀρκετὰ μεγάλην οἰκίαν μυκηναϊκῶν πιθανώτατα χρόνων, ὑποδιαιρουμένην διὰ μεσοτοίχων εἰς μικρότερα διαμερίσματα. Τὸ οἰκοδόμημα εἶναι σχεδὸν τετράγωνον ἔχον μῆκος μὲν ἀπὸ βορρᾶ πρὸς νότον 16 μέτρων, πλάτος δὲ ἀπὸ ἀνατολῶν πρὸς δυσμὰς 15. Ἀλλὰ κατὰ τὴν ΒΑ γωνίαν ἀποκόπτεται ἄδηλον διατί καὶ οὕτω λαμβάνει τὸ σχῆμα τὸ φαινόμενον ἐν τῷ παρατιθεμένῳ προχείρῳ σχεδιάσματι (εἰκ. 8).

Εἰς τὴν πρὸς β. τάφρον εὑρίσκονται τεμάχια πίθων ἁπλῶν ἢ φερόντων ἀναγλύφους καὶ ὀδοντωτὰς πλαστικὰς ταινίας. Οἱ μεσότοιχοι εὑρίσκονται διευθυνόμενοι ἀπὸ βορρᾶ πρὸς νότον καὶ τὸ φυσικὸν ἔδαφος εἰς βάθος 0,50 ἐπεστρωμένον πολλαχοῦ διὰ πλακῶν. Εἰς τὴν νοτιωτέραν τάφρον εὑρίσκεται τὸ δρεπανοειδὲς ἐργαλεῖον ἐκ κράματος τὸ εἰκονιζόμενον εἰς τὸ δεξιὸν ἄκρον τῆς εἰκόνος 2 καὶ ἔχον μῆκος 0,20 πλάτος λεπίδος 0,038. Εἶναι χαρακτηριστικὸν τῆς Μυκην. ἐποχῆς διότι ὁμοιότατα ἄλλα ἔχουσιν εὑρεθῇ εἰς ἄλλας ἀνασκαφὰς Μυκηναϊκῶν στρωμάτων ἐν Κρήτῃ π. χ. ἐν Φαιστῷ καὶ Ἁγίᾳ Τριάδι ἓξ τὸν ἀριθμόν, εἰς Γουρνιὰ πέντε, εἰς Μετόχια Τουρλωτῆς εὑρέθη μετ' ἄλλων χαλκῶν ἀντικειμένων ἕν. Πάντα καταλήγουσιν εἰς οὐρὰν φέρουσαν πολλάκις καὶ ὀπὴν μίαν ἢ πλείονας πρὸς στερεωτέραν σύνδεσιν ἢ συνήλωσιν πρὸς τὴν ξυλίνην ἢ ὀστεΐνην ἐπένδυσιν. Ἡ συχνότης τοῦ ἀντικειμένου δεικνύει, ὅτι ἦτο σύνηθες ἐργαλεῖον χρήσιμον, ἂν δὲ δὲν εἶναι δρέπανον πραγματικὸν (τὸ ὁποῖον δὲν θεωρῶ καὶ πολὺ πιθανὸν) θὰ ἦτο ἐργαλεῖον ξυλευτικὸν καὶ κλαδευτικόν, ὅπως δηλαδὴ τὸ σημερινὸν ἐν Κρήτῃ γεωργικὸν ἐργαλεῖον τὸ καλούμενον *τραχᾶς* ὁμοίου περίπου σχήματος ἀλλὰ μεγαλύτερον.

Ἐκ τῶν μερῶν τούτων προέρχεται καὶ τὸ ζεῦγος τῶν χαλκῶν ἀναθηματικῶν βῳδίων ἃ βλέπει τις εἰς τὸ δεξιὸν ἄκρον τοῦ πίνακος 7, ἀγορασθέντων παρὰ χωρικοῦ. Τὸ ἓν φέρει κατὰ τὴν ῥάχιν ἀπόφυσιν καὶ τὸ ἄλλο λάκκον· ἀμφότερα δὲ κατὰ τὸν αὐχένα αὔλακα, εἰς ἣν πιθανώτατα προσηρμόζετο ζυγός, δι' ὃ πρέπει νὰ ὑποθέσωμεν ὅτι τὰ ἀναθηματικὰ ταῦτα βῴδια ἦσαν ἐζευγμένα εἰς ἅρμα (ἴσως καὶ ἄροτρον) ἀναθηματικόν, ὅπως δηλαδὴ τὰ εὑρεθέντα ἐν τῷ σπηλαίῳ Ψυχροῦ Λασιθίου [1].

Ἐν Ἡρακλείῳ, μηνὶ Φεβρουαρίῳ 1906.

ΣΤΕΦΑΝΟΣ Α. ΞΑΝΘΟΥΔΙΔΗΣ

[1] D. Hogarth The Dictean Cave in Brit. Sch. Ann. VI. p. 108 fig. 39.

ΤΟ ΠΥΘΙΚΟΝ ΣΤΑΔΙΟΝ

ΚΑΙ Ο ΕΠ' ΑΥΤΟΥ ΝΟΜΟΣ ΠΕΡΙ ΟΙΝΟΥ[1]

Εἶνε γνωστόν, ὅτι ἡ κυρία εἴσοδος τοῦ σταδίου[2] τῶν Δελφῶν εἶνε κατὰ τὸ ἀνατολικὸν ἄκρον τῆς νοτίας αὐτοῦ πλευρᾶς, σχηματιζομένης ὑπὸ τοῦ τοίχου, ὅστις χρησιμεύει κατὰ τοῦ πρανοῦς ὡς ἀνάλημμα τῶν ὑπερκειμένων χωμάτων τοῦ ξυστοῦ καὶ τῶν ἑδωλίων. Ἡ ἀρχαία ὁδὸς ἡ ἄγουσα εἰς τὸ στάδιον ἦτο περίπου ἡ αὐτὴ καὶ νῦν, ὁ δ᾽ ἐπισκέπτης ὁ μεταβαίνων εἰς αὐτό, ὡς ὁ Παυσανίας[3], ἀπὸ τοῦ θεάτρου, προσέβλεπε πρῶτον τὸν νότιον τοῖχον αὐτοῦ. Ἐπὶ λίθου τοῦ τοίχου τούτου τῆς τρίτης σειρᾶς ἀπὸ τῶν κάτω, ὑπὲρ τὰ 15 μέτρα μακρὰν τῆς νοτιοανατολικῆς γωνίας, (εἰκ. 1 παρὰ τὸν ἱστάμενον ἄνθρωπον)· εἶνε κεχαραγμένη ἐπιγραφή, ἥτις οὐδαμῶς εἶνε νεωτέρα τοῦ Ε´ αἰῶνος, ὡς φαίνεται ἐκ τῆς γραφῆς, ἀλλ᾽ οὔτε παλαιοτέρα, ἀφ᾽ οὗ ἐπὶ τῶν χρόνων τοῦ Πινδάρου οἱ γυμνικοὶ ἀγῶνες τῶν Πυθίων ἐτελοῦντο εἰσέτι ἐν τῷ ἱπποδρόμῳ κατὰ τὸ Κρισαῖον πεδίον[4], κατ᾽ ἀκολουθίαν δὲ τὸ ἐν Δελφοῖς στάδιον δὲν εἶχε κτισθῆ, ἅτε μὴ ἀναγκαῖον.

Τ Ο Ν Ε Ο Ι Ν Ο Ν Μ Ε Φ Α R Ε Ν Ε Σ Τ Ο   V D R
Ο Μ Ο V Α Ι D Ε Κ Α Φ Α R Ε Ι Η Ι Λ Α + Α Σ Τ Ο
Τ Ο Ν ⊕ Ε Ο Ν Η Ο Ι Κ Α Κ Ε R Α Ι Ε Τ Α Ι Κ Α Ι
Μ Ε Τ Α ⊕ V Σ Α Τ Ο Κ Α Γ Ο Τ Ε Ι Σ Α Τ Ο Γ Ε Ν
Τ Ε D R Α Ψ Μ Α Σ Τ Ο V Τ Ο V D Ε Τ Ο Ι Κ Α Τ Α
Γ Ο R Ε Σ Α Ν Τ Ι Τ Ο Η Ε Μ Ι Σ Σ Ο Ν

[1] Μέρος τῆς μελέτης ταύτης ἀνεκοινώθη ἐν τῷ Ἐπιγραφικῷ τμήματι τοῦ ἐν Ἀθήναις συνελθόντος Α´ ἀρχαιολογικοῦ συνεδρίου ἐν ἔτει 1905. Ὅρα *Congrès intern. d'Arch., Session I, Athènes* 1905 σ. 266. *Revue des études anciennes* 8 (1905) σελ. 14.

[2] Ὅρα σχέδιον αὐτοῦ ἐν *Bulletin de Correspond. Hellenique* τ. 23 (1899) π. XIII.

[3] Χ. 32, 1.

[4] Πινδ. Πυθ. 8, 19. 10. 8, 15. 11, 12, 49.

Ὁ ἐνεπίγραφος λίθος, ὡς ὀρθῶς παρατηρεῖ ὁ *Homolle* [1], ἀποτελεῖ μέρος τοῦ σώματος τοῦ τοίχου ἀναπόσπαστον, λειανθεὶς μόνον μετὰ τὴν κατασκευὴν τοῦ τοίχου καὶ ἐφ᾿ ὅσον μόνον ἦτο ἀνάγκη πρὸς ὑποδοχὴν τῆς ἐπιγραφῆς. Περὶ τῆς ἐπιγραφῆς ταύτης ἐδημοσιεύθησαν ἤδη τινά [2]. Τὰ γράμματα αὐτῆς εἶνε στοιχηδὸν γεγραμμένα, εὐανάγνωστα, καὶ διὰ τῆς προσθήκης ἑνός, ὃ ἀπῄτει ἡ στοιχηδὸν τάξις, ἀνεγνώσθησαν ὡς ἑξῆς:

« *Τὸν* ϝ*οῖνον μὲ φάρεν ἐς τὸ [Ε]ὐδρ|όμου· αἰ δέ κα φάρει, hιλαξάστο | τὸν θεὸν, hõι κα κεραίεται καὶ | μεταθυσάτο κἀποτεισάτο πέν|τε δραχμάς τούτου δὲ τõι κατα|γορέσαντι τὸ hέμισσον* ».

Ὁ *Fraser* ἑρμηνεύων τὴν ἐπιγραφὴν λέγει, ὅτι κατ᾿ αὐτὴν δὲν ἦτο ἐπιτετραμμένον νὰ φέρωσιν εἰς τὸ ἱερὸν τοῦ Εὐδρόμου μηδὲ νὰ πίνωσι *νέον* οἶνον (ΤΟΝΕΟΙΝΟΝ), καὶ ὅτι, ἂν τις κατεπάτει τὸν νόμον τοῦτον, ὤφειλε νὰ φέρῃ τῷ θεῷ σπονδὰς ἐκ τούτου τοῦ οἴνου καὶ νὰ πληρώσῃ πρόστιμον, οὗτινος τὸ ἥμισυ ἐδίδετο τῷ θεῷ, τὸ δὲ ἕτερον ἥμισυ τῷ μηνυτῇ [1].

Ἡ ἑρμηνεία αὕτη πλὴν ἄλλων τρωτῶν μερῶν,

Εἰκὼν 1.

ἅτινα θὰ καταδειχθῶσι κατωτέρω, ἔχει καὶ τοῦτο τὸ ἐλάττωμα, ὅτι ποιεῖται λόγον περὶ **νέου** οἴνου. Ἡ πλάνη αὕτη προῆλθε βεβαίως ἐκ τῆς παραδόξου γραφῆς τοῦ δίγαμμα τῆς λέξεως ϝοῖνον (ΤΟΝΕΟΙΝΟΝ) ἔχοντος μορφὴν Ε ἀντὶ ϝ. Ἡ σύγχυσις αὕτη τοῦ σχήματος τοῦ ϝ καὶ Ε ἀπαντᾷ συχνὰ μάλιστα ἐν βοιωτικαῖς ἐπιγραφαῖς [3].

Τελευταῖος ἐδημοσίευσε τὴν ἐπιγραφὴν ὁ Homolle [4], ὅστις, μὴ κρίνων τὰς κατεσπευσμένας ἄλλως τε προγενεστέρας περὶ τῆς ἐπιγραφῆς δημοσιεύσεις, παραθέτει αὐτὴν μόνον ὡς μάρτυρα τῆς παλαιότητος ἐκείνου τοῦ νοτίου τοίχου τοῦ σταδίου, ἀναγινώσκει δ᾿ ὅμως αὐτὴν καὶ μεταφράζει, ἐπιφυλασσόμενος νὰ μελετήσῃ ἄλλοτε τὰ παλαιογραφικὰ καὶ «λειτουργικὰ» αὐτῆς προβλήματα. Εἰς τὸ μέρος τοῦτο, ὃ ἐπεφύλαξεν ἑαυτῷ ὁ κ. Homolle, δὲν θὰ εἰσέλθω. Ἐνόμισα ὅμως ὠφέλιμον νὰ διατρίψω

[1] *B C H.* XXIII (1899) σελ. 612.

[2] *Fraser, Pausanias* V, 1898 σελ. 394 καὶ 260. *Berliner Philolog. Wochenschrift* 1896 σ. 831. *Journal of Hell. St.* XVI (1896) σ. 343. *Chronique des Arts* 1896 σελ. 194.

[3] Ὅρα *Kretschmer,* Vaseninschriften σ. 96-97.

[4] BCH, XXIII (1899) σελ. 611.

[1] *Fraser,* ἔνθ᾿ ἀνωτ. σελ. 394: « . . . . an inscription, ... which forbids the bringing of new wine into the sanctuary of Eudromus»· καὶ σελ. 260: «They were not allowed to drink new wine, and if any one broke the rule he had to pour libations of that wine to the god and to pay a fine, half of which went to the god and half to the informer». Πρβλ. *Berlin. Philol Wochensch.* ἔ. ἀ. *Journ. of Hell. St.* ἔ. ἀ. *Cronique des Arts* ἔ. ἀ. Τὴν περὶ νέου οἴνου ἑρμηνείαν ἐδέχθη τελευταῖον καὶ ὁ Jünther ἐν *Pauly-Wissowas* Realencycl. ἄρθρῳ *Δρόμος* σελ. 1718 στ. 56 ἑξ.

περὶ τὰς ἑρμηνείας καὶ γνώμας, ὅσαι ἐγένοντο ἤδη κοινὸν κτῆμα.

Ὁ κ. Homolle μεταφράζει ὡς ἑξῆς τὴν ἐπιγραφήν [1]: «Δὲν ἐπιτρέπεται νὰ φέρῃ τις οἶνον εἰς τὸ ἱερὸν τοῦ ἥρωος Εὐδρόμου. Ὅστις δὲ φέρῃ, ὀφείλει νὰ ἐξιλεώσῃ τὸν θεόν, ᾧ ἤθελε προσφέρει τὸν οἶνον, νὰ ἐπαναρχίσῃ τὴν θυσίαν καὶ νὰ πληρώσῃ πέντε δραχμάς· τὸ ἥμισυ τῆς ζημίας (τοῦ προστίμου) θὰ ἀνήκῃ τῷ μηνύσαντι».

Ἐν τῇ ἀποδόσει λοιπὸν ταύτῃ τῆς ἐπιγραφῆς προσκρούω εἰς τὰ ἑξῆς: Ἀφ' οὗ ἀπηγορεύετο ἡ χρῆσις τοῦ οἴνου ἐν ταῖς θυσίαις, αἵτινες ἐγίνοντο ἐν τῷ ἱερῷ τοῦ Εὐδρόμου, ὃν ὁ Homolle δέχεται ἥρωα, θὰ προσεδόκων ἐγὼ τοὐλάχιστον, νὰ δηλωθῇ ἐν τῷ νόμῳ — διότι νόμος βεβαίως εἶνε ἡ ἐπιγραφή — ὅτι ἡ δευτέρα θυσία, εἰς ἣν ὑποβάλλεται ὁ παραβάτης, πρέπει νὰ τελεσθῇ ἄνευ οἴνου. Ἀλλ' ἡ γενομένη μετάφρασις, λέγουσα ἁπλῶς, ὅτι ὁ παραβάτης «ὀφείλει νὰ ἐπαναρχίσῃ τὴν θυσίαν» [2], καταλείπει σκοτεινὸν τὸ ζήτημα, ἂν ἡ δευτέρα αὕτη θυσία πρέπει νὰ γίνῃ μετ' οἴνου ἢ ἄνευ οἴνου, δηλ. ἂν ἡ ἀπαγόρευσις τοῦ οἴνου ἰσχύῃ καὶ κατὰ τὴν ἐπιβαλλομένην δευτέραν θυσίαν ἢ μόνον κατὰ τὴν πρώτην, τὴν αὐτοπροαίρετον. Ἔπειτα, ἂν ἐπρόκειτο περὶ ἁπλῆς ἐπαναλήψεως τῆς θυσίας, ἔπρεπε νομίζω νὰ γίνῃ χρῆσις ἐνταῦθα τοῦ ῥήματος ἀναθύω, ὅπερ προσφορώτερον θὰ ἐδήλου τὴν ἔννοιαν τῆς ἐπαναλήψεως, εἶνε δὲ οὐχὶ ἄγνωστον τῇ ἑλληνικῇ γλώσσῃ. Ἀλλ' οὐδ' εἶνε δεδομένον, ὅτι ὁ παραβάτης τοῦ νόμου ἔχει τελέσει ἤδη τὴν παράνομον μετ' οἴνου θυσίαν, ὥστε νὰ διατάσσῃ ὁ νόμος τὴν ἐπανάληψιν αὐτῆς. Εἶνε λίαν εὔλογον νὰ δεχθῶμεν, ὅτι παραβάτης τις ἦτο δυνατὸν νὰ ἀνακαλυφθῇ, εὐθὺς ὡς εἰσῆγεν ἢ εἰσήγαγε τὸν οἶνον εἰς τὸ ἱερὸν τοῦ Εὐδρόμου, καὶ νὰ συλληφθῇ πρὶν θύσῃ. Φαίνεται μάλιστα, ὅτι ἀκριβῶς τοιούτους παραβάτας προβλέπει ὁ νόμος, λέγων οὐχὶ «*αἰ δέ κα θύσει*», ἀλλ' «*αἰ δέ κα φάρει*». Ὁ ἐνεστὼς (όι κα) *κεραίεται* εἶνε λοιπὸν ἀποπειρατικὸς ἐνεστώς, σημαίνων οὐχὶ τὸ τελούμενον, ἀλλὰ τὴν βούλησιν πρὸς τοῦτο (= ᾧ ἂν βούληται σπένδειν). Ἀλλὰ τίνα ἔννοιαν δύναται τότε νὰ ἔχῃ ἡ ῥήτρα τοῦ νόμου, ἡ κελεύουσα τὴν ἐπανάληψιν θυσίας μὴ γενομένης; Εἶνε δὲ γνωστόν, ὅτι ἡ διατύπωσις τῶν νόμων ἐν παντὶ καιρῷ καὶ τόπῳ τοὐλάχιστον παρὰ τοῖς ἀρχαίοις Ἕλλησιν εἶνε ἀπαύγασμα σοφίας ἀκριβολόγου. Νομίζω λοιπὸν ὅτι ἡ λέξις *μεταθυσάτω*, ἣν τὸ πρῶτον ἀπαντῶμεν ἐνταῦθα, πρέπει νὰ ἑρμηνευθῇ ἄλλως. Ἡ πρόθεσις *μετά*, ἡ ἀποτελοῦσα τὸ πρῶτον συνθετικὸν μέρος τοῦ ῥήματος, δὲν ἐνέχει ἐνταῦθα τὴν ἔννοιαν τῆς ἐπαναλήψεως, ἀλλὰ τὴν ἔννοιαν τῆς μεταβολῆς, ὡς ἐν τοῖς ῥήμασι μεταγιγνώσκω (= σχηματίζω ἄλλην, διάφορον γνώμην, μεταβάλλω γνώμην), μεταστρέφω (= στρέφω ἄλλως, διαφόρως), μεταμορφῶ (= μεταβάλλω, ἀλλάσσω τὴν μορφήν) κλ. Κατὰ ταῦτα ὁ νόμος κελεύει ἐνταῦθα, ἵνα ὁ παραβάτης *μεταβάλῃ τὴν θυσίαν, νὰ θύσῃ* ἄλλως, προφανῶς δὲ *ἄνευ οἴνου*.

Δεύτερον πρόσκομμα ἐν τῇ εἰρημένῃ ἀποδόσει τοῦ κειμένου τῆς ἐπιγραφῆς εὑρίσκω τόδε: Ὁ νόμος ἀπαγορεύει τὴν εἰσαγωγὴν τοῦ οἴνου εἰς τὸ ἱερὸν τοῦ ἥρωος Εὐδρόμου· ὅστις δὲ παρὰ τὸν νόμον φέρῃ οἶνον εἰς τὸ ἱερὸν τοῦτο, ὑποχρεοῦται νὰ ἐξιλεώσῃ τὸν θεόν, *ᾧ κα κεραίεται*. Ἡ φράσις ὅμως *ᾧ κα κεραίεται* (= ᾧ ἂν σπένδῃ, ἐάν τινι βούληται σπένδειν), γραμματικῶς ἐξεταζομένη, ἐνέχει τοσαύτην ἀοριστίαν, ὥστε ἐπιτρέπεται νὰ ὑπολάβωμεν, ὅτι ἐν τῷ ἱερῷ τοῦ Εὐδρόμου ἠδύνατο, ἐὰν ἤθελέ τις, νὰ θύῃ πλείστοις, ἴσως μάλιστα πᾶσι τοῖς θεοῖς, ὅτι τὸ ἱερὸν τοῦ Εὐδρόμου ἦτο ἥκιστα μὲν ἱερὸν τοῦ ἥρωος τούτου, τὰ μάλιστα δὲ πανδέγμων τις χῶρος τῶν θεῶν πάντων, τέμενός τι ἀνῆκον παντὶ τῷ ἑλληνικῷ «πανθέῳ». Γνωρίζω βεβαίως, ὅτι ἑνιαχοῦ ὑπῆρχον τόποι, ἐν οἷς ἦσαν βωμοὶ πολλῶν θεῶν — τὸ λεγόμενον τέμενος τῆς Προναίας Ἀθηνᾶς ἐν Δελφοῖς παρέχει ἔξοχον παράδειγμα — γνωρίζω ἐπίσης, ὅτι ὑπῆρχον θεοὶ σύνναοι εἴτε ὁμοβώμιοι [1], ἀλλὰ τοιαύτη «κοινοκτημοσύνη» *ἀορίστως* πολλῶν θεῶν ἄνευ οὐδεμιᾶς διασαφήσεως ἐν τῷ νόμῳ, κοινοκτημοσύνη ἐπὶ ἱεροῦ καθιερωμένου ἐνταῦθα ῥη-

[1] B C H. ἔνθ' ἀνωτ. σελ. 612 «On n'apportera point de vin dans le sanctuaire d'Eudromos. Celui qui en aurait apporté devra apaiser le dieu à qui il aura offert le vin, il recommensera son sacrifice et paiera cinq drachmes. La moitié de l'amende appartiendra au denonciateur».

[2] Τὴν μετάφρασιν ταύτην ἐδέχθη καὶ ὁ *Herwerden* ἐν *Lexic. graec. suppletor. et dialect.* ἐν λέξει *μεταθύειν*.

[1] Πρβλ. *Π. Καββαδία*, τὸ Ἱερὸν τοῦ Ἀσκληπιοῦ σελ. 186 = *B C H*, XXII (1898) σ. 599. *Maurer* de aris Graecorum pluribus deis in commune positis, Darmstadt, 1885. *Stengel*, Cultusalterthümer,[2] σελ. 16,19,25.

τῶς εἰς ὡρισμένον ἥρωα, τὸν Εὔδρομον, οὐδαμῶς μοι φαίνεται δεδικαιολογημένη, ἄλλως τε καὶ διότι νομίζω, ὅτι εἰς τὸ ὑπὸ τοῦ Homolle παρὰ τὸ στάδιον τοποθετούμενον ἱερὸν τοῦ Εὐδρόμου δὲν θὰ εἰσήρχοντο μόνον ἐκεῖνοι, οἵτινες ἤθελον νὰ θύσωσι θεῷ τινι οἱῳδήποτε· συχνότερον βεβαίως θὰ ἐγίνοντο ἐνταῦθα θυσίαι αὐτῷ τούτῳ τῷ Εὐδρόμῳ καὶ διότι οὗτος θὰ ἦτο κύριος κτήτωρ τοῦ ἱεροῦ, καὶ διότι, ὡς τὸ ὄνομα αὐτοῦ δηλοῖ, πρέπει νὰ ἦτο ἥρως τῶν ἀγωνιζομένων ἐν τῷ σταδίῳ, ἐφ' οὗ καὶ ἡ ἐπιγραφή. Ἑπομένως δ' ὁ νόμος ἔπρεπεν ἐνταῦθα νὰ ποιῆται λόγον πρῶτον περὶ θυσιῶν αὐτῷ τῷ Εὐδρόμῳ καὶ εἶτα τοῖς ὁμονάοις ἢ ὁμοβωμίοις αὐτῷ θεοῖς, ὡς συμβαίνει ἐν τοιούτοις νόμοις ἐν Ἐπιδαύρῳ εὑρεθεῖσιν, ἐν οἷς πρῶτον καὶ διαρρήδην γίνεται λόγος περὶ θυσιῶν τῷ Ἀπόλλωνι εἴτε τῷ Ἀσκληπιῷ καὶ εἶτα περὶ τῶν ὁμονάων ἑκατέρῳ θεῶν [1]. Καὶ ὅμως ὁ νόμος τῶν Δελφῶν οὐδὲν προβλέπει περὶ θυσιῶν αὐτοῦ τοῦ Εὐδρόμου, ἀλλὰ μόνων τῶν θεῶν. Ἢ μήπως περιλαμβάνει τὸν Εὔδρομον ἐν τοῖς θεοῖς; Ἀλλ' ὁ Εὔδρομος δὲν ἦτο θεός, ἀλλὰ ἥρως· κατωτέρω δὲ θὰ δειχθῇ ἀφ' ἑαυτοῦ, ὅτι εἶνε μάταιον νὰ ζητήσωμεν, μήπως τὸ ὄνομα Εὔδρομος εἶνε *ἐπίκλησις* γνώστου τινος θεοῦ. Ὁ νόμος λοιπὸν κινδυνεύει νὰ νομισθῇ λίαν ἐλλιπὴς εἴτε ἀνακριβής.

Ἀλλὰ δὲν εἶνε μόνον ταῦτα. Ἐν τῇ φράσει «*ἐς τὸ [Ε]ὐδρόμου*» κατὰ τὴν παραδεδεγμένην ἀνάγνωσιν καὶ ἀπόδοσιν τῆς ἐπιγραφῆς πρέπει νὰ ὑπονοηθῇ ἕνεκα τοῦ οὐδετέρου γένους τοῦ ἄρθρου (*τὸ*) λέξις τις ἐπίσης οὐδετέρου γένους, οἷον *τέμενος, ἱερόν*. Ἀλλ' αἱ δυναταὶ αὗται συμπληρώσεις ἄγουσιν εἰς ἀσάφειαν, διότι δύνανται νὰ σημάνωσιν ἢ ἁπλῶς χῶρόν τινα ἱερόν, ἢ ναόν. Ἂν δ' ὑπῆρχεν ἐν Δελφοῖς ναός τις τοῦ Εὐδρόμου, μικρὸς ἢ μέγας ἀδιάφορον, διατί ὁ νομοθέτης θέσας τὸ οὐδέτερον ἄρθρον οὐ μόνον ἀσάφειαν ἐπήνεγκεν, ἀλλὰ καὶ ἀπηγόρευσεν ἡμῖν νὰ ἐξυπονοήσωμεν τὰς συνήθως ἐξυπακουομένας ἐν ὁμοίαις φράσεσιν ἀρσενικοῦ γένους λέξεις *νεών, δόμον*; Ἔπραξε τοῦτο διότι οἱ σύγχρονοι τότε ἐγίνωσκον, ἂν ὁ Εὔδρομος εἶχε καὶ ναὸν ἢ μόνον τέμενος; ἢ διότι ἤθελε νὰ δηλώσῃ μετὰ τοῦ Εὐδρόμου καὶ τοὺς λοιποὺς μετ' αὐτοῦ ἐν τῷ *τεμένει* λατρευμένους θεούς; Ἐν πάσῃ περιπτώσει τὸ ἄρθρον *τὸ* παρέλκει. Διότι ἐν ταῖς ὁμοίαις φράσεσιν, ἐν αἷς κεῖται ἡ πρόθεσις *εἰς* μετὰ γενικῆς προσωπικοῦ κυρίου ὀνόματος ἢ οὐσιαστικοῦ, ἐλλείπει πάντοτε ἡ αἰτιατικὴ ἄρθρου, ἡ ἀναπληροῦσα ὑπονοούμενον οὐσιαστικόν. Οὕτω λέγεται «εἰς Ἅδου», «ἐς Ἀθηναίης», ἐξυπακουομένου «δόμον», «εἰς διδασκάλου» (οἶκον), κλ. Παρομοία δ' εἶνε ἡ χρῆσις τῆς προθέσεως *ἐν*, ἐπὶ φράσεων ὁμοίων ἀλλὰ δηλουσῶν στάσιν· οὕτω λέγεται «ἐν Κλέωνος» (οἴκῳ), «ἐν Ἅδου» (δόμῳ), «ἐν ἀφνειοῦ πατρός» (οἴκῳ), «ἐν ἡμετέρων» κλ. Τὸ ἄρθρον παραλείπεται καὶ ἐνταῦθα κατὰ γνωστὸν σταθερὸν κανόνα τῆς Ἑλληνικῆς γλώσσης. Διατί ὁ νόμος τῶν Δελφῶν καταπατεῖ τὸν κανόνα τοῦτον;

Αἱ ἀταξίαι αὗται τοῦ νόμου, καθ' ἃς ἐν τῷ ἱερῷ τοῦ Εὐδρόμου ἐπετρέπετο νὰ θύῃ τις παντὶ θεῷ, οὐδαμῶς δὲ γίνεται λόγος περὶ θυσίας αὐτῷ τῷ Εὐδρόμῳ, πλὴν ἂν ὁ ἥρως Εὔδρομος ληφθῇ ὡς θεός, ὅπερ εἶνε ἑτέρα ἀταξία, καὶ ἡ καταπάτησις σταθεροῦ κανόνος τῆς Ἑλληνικῆς γλώσσης διὰ τῆς προσθήκης ἐκείνου τοῦ ἄρθρου *τὸ* ἤγαγόν με νὰ ἐξετάσω ἐπὶ τόπου αὐτὴν τὴν ἐπιγραφήν. Ἡ δ' ἐξέτασις αὕτη μοι ἔδειξεν, ὅτι μετὰ τὸ τελευταῖον Τ τῆς πρώτης γραμμῆς τῆς ἐπιγραφῆς (ΕΣΤΟ VΔR-) ὁ λίθος σχηματίζει κοιλότητα ἀποτελουμένην ἀναλόγως τοῦ βάθους ἐκ δύο μερῶν, ὧν τὸ πρῶτον ἧττον βαθὺ τοῦ δευτέρου. Σύμπασα ὅμως ἡ κοιλότης αὕτη τοῦ λίθου εἶνε παλαιά, ἔχουσα πανταχοῦ τὸ αὐτὸ χρῶμα καὶ τὴν αὐτὴν ὄψιν παλαιότητος, ἐσχηματίσθη δέ, ὡς ἀκραδάντως πέποιθα, πρὸ τῆς ἐγκοπῆς τῶν γραμμάτων. Ὁ λιθοξόος λοιπὸν ὁ χαράξας τὴν ἐπιγραφὴν ἠδυνήθη μετὰ μικρὰν ἐπεξεργασίαν νὰ γράψῃ ἐπὶ τοῦ πρώτου, ἤτοι τοῦ μὴ ἄγαν βαθέος μέρους τῆς κοιλότητος, τὸ γράμμα Ο. Ἐπὶ τοῦ δευτέρου ὅμως μέρους οὐδὲν ἐπεχείρησεν οὐδ' ἔγραψέ τι, διότι τοῦτο ἦτο καὶ εἶνε λίαν βαθύ. Ἡ κοιλότης μάλιστα ἐνταῦθα, καίπερ βαθεῖα οὖσα, περιορίζεται κυρίως πρὸς τὸ ἀνώτερον μέρος τῆς γραμμῆς, ὥστε κατ' ἀκολουθίαν, ἂν ὁ χαράκτης εἶχε γράψει ποτὲ ἐνταῦθα τὸ γράμμα Ε, θὰ ἐφαίνοντο πάντως λείψανά τινα αὐτοῦ, τοὐλάχιστον ἡ κάτω ὁριζόντιος γραμμὴ καὶ τὸ κατώτατον μέρος τῆς καθέτου. Ἀλλὰ τοιαῦτα λείψανα δὲν ὑπάρχουσι. Ὁ λιθοξόος ἄρα κατέλιπεν ἐνταῦθα τὴν θέσιν ἑνὸς γράμματος κενήν, παραβὰς

[1] Ὅρα *Καββαδία* ἔνθ' ἀνωτ. Πρβλ. *Dittenberger*, Inscr. Orientis gr. 772. Syll. Inscr. gr.² 779.

τὴν στοιχηδὸν διάταξιν ἕνεκα τῆς ἀθεραπεύτου ἀνωμαλίας τοῦ λίθου. Τοιαύτη δὲ παράβασις διὰ παρόμοιον ἀκριβῶς λόγον δὲν εἶνε μεμονωμένον παράδειγμα ἐν ταῖς ἑλληνικαῖς ἐπιγραφαῖς [1].

Ἂν ἤδη ἀναγνώσωμεν τὰ ὑπάρχοντα καὶ μόνα ποτὲ ἐγκοπέντα γράμματα, ποριζόμεθα τὴν ἀνάγνωσιν:

> Τὸν ϜοῖνοΝ μὲ φάρεν ἐς τοῦ δρ-
> όμου κ.λ.

Δρόμος ἐκαλεῖτο τὸ στάδιον τῆς Σπάρτης [2], οἱ δὲ Κρῆτες ἐκάλουν ἐν γένει τὰ γυμνάσια δρόμους, δίδοντες τὸ ὄνομα ἀπὸ τοῦ μέρους εἰς τὸ ὅλον [3].

Ἂν δὲ κατὰ τοὺς χρόνους τοῦ Παυσανίου τὸ ὄνομα *δρόμος* περὶ τοῦ σταδίου λεγόμενον ἐξένιζεν ἴσως [4], παλαιότερον ὅμως δὲν ἦτο ἀσύνηθες ἐν τοιαύτῃ χρήσει, ἀφ' οὗ καὶ ὁ *Ὅμηρος* [5] οὕτω ὀνομάζει τὸ στάδιον. Ὁ *Ἡρόδοτος* [6] ὡσαύτως μεταχειρίζεται αὐτὸ περὶ τοῦ ἑτέρου τῶν μερῶν τοῦ γυμνασίου τῆς Σικυῶνος, ὁ *Πλάτων* [7] περὶ δύο γυμνασίων ἐν Ἀθήναις, ὁ *Ξενοφῶν* περὶ τοῦ Λυκείου [8], περὶ τοῦ σταδίου τῆς Ὀλυμπίας [9] καὶ περὶ προχείρου τινὸς σταδίου ἔξω τῆς Τραπεζοῦντος ἐπὶ τῶν λόφων [10], ἐκ παλαιοτέρου δὲ συγγραφέως εἰλημμένον εἶνε καὶ τὸ τοῦ *Πλουτάρχου* [11], ὅτι ὁ Κίμων τὴν Ἀκαδήμειαν ἐξ ἀνύδρου καὶ αὐχμηρᾶς κατάρρυτον ἀπέδειξεν ἄλσος «ἠσκημένον ὑπ' αὐτοῦ δρόμοις καθαροῖς καὶ συσκίοις περιπάτοις» [1]. Προσέτι ἔχομεν δρόμους ἐν τῷ γυμνασίῳ τῆς Ἤλιδος [2] καὶ ἐν Ἡραίᾳ [3]· ἔν τινι ἀγνώστῳ γυμνασίῳ ἀναφέρεται ὑπὸ τοῦ *Δίωνος* τοῦ *Χρυσοστόμου* εἷς «(ἔξω) δρόμος» [4] ὑπὸ τοῦ *Ἀθηναίου* [5] ἀναφέρονται γυμνάσια καὶ δρόμοι ἐν Χίῳ, ὁ δὲ *Σοφοκλῆς* [6] καὶ ὁ *Πίνδαρος* [7] μεταχειρίζονται τὸ ὄνομα δρόμος, ἵνα δηλώσωσιν αὐτὸν τὸν πυθικὸν παρὰ τὴν Κίρραν ἱππόδρομον, ὅστις ἐχρησιμοποιεῖτο τότε καὶ ὡς στάδιον, ὡς ἐρρήθη ἀνωτέρω. Ἐκ τοῦ ἱπποδρόμου δὲ τούτου, παραμείναντος τοιούτου, μετηνέχθη μετὰ τῶν δρομικῶν γυμνικῶν ἀγωνισμάτων καὶ διετηρήθη τὸ ἁπλοῦν ὄνομα *δρόμος* κατὰ τὴν ὑπὸ τῶν μνημονευθέντων παραδειγμάτων μαρτυρουμένην συνήθειαν εἰς τὸ νεότευκτον ἐν Δελφοῖς στάδιον, περὶ οὗ ἡμῖν ὁ λόγος [8]. Μόνον ἐκ τῆς τοιαύτης χρήσεως τῆς λέξεως ἦτο δυνατὸν νὰ σχηματισθῶσι τὰ ὀνόματα *ἱππόδρομος* («δρόμος ἵππων» *Παυσ.* 9,23,2), *παραδρομίς*. Ὁ *Vitruvius* [9] ἀναφέρει δύο παραδρομίδας ὡς μέρη τοῦ ἑλληνικοῦ γυμνασίου, ἐκ δὲ τῆς ἐπιγραφῆς *BCH*, XXIII (1899) σ. 565 στ. 6 μανθάνομεν, ὅτι τὸ ἐν Δελφοῖς γυμνάσιον εἶχε μίαν μόνην παραδρομίδα. Ἐλέγετο δ' αὕτη οὕτω, διότι ἐξετείνετο κατὰ μῆκος τοῦ *ξυστοῦ* τοῦ γυμνασίου. Τὸ *ξυστὸν* δὲ (ἐνν. στάδιον) ἢ ὁ *ξυστὸς* (ἐνν. δρόμος) [10] ἔχει μῆκος ἑνὸς σταδίου [11] ἤτοι εἶνε ἁπλοῦν στάδιον εἴτε δρόμος, αὐτὸς οὗτος, ὃν ἀποδίδουσι τοῖς γυμνασίοις τινὰ τῶν ἀνωτέρω μνημονευθέντων χωρίων τῶν ἀρχαίων συγγραφέων. Ὥστε καὶ ἂν ποτε ἡ χρῆσις τοῦ ὀνόματος *δρόμος* ἐπὶ τοῦ σταδίου εἶχεν ἐλαττωθῇ ἢ καταπαύσει, ἡ ἐπίδρασις ὅμως τῆς πα-

[1] *BCH*, II (1878) σελ. 494, 499. XI (1887) σ. 130. XXIV (1900) σ. 463. Πρβλ. XXVI, (1902) σελ. 6.

[2] *Παυσαν.* III, 14,6 «Καλοῦσι δὲ Λακεδαιμόνιοι δρόμον, ἔνθα τοῖς νέοις καὶ ἐφ' ἡμῶν ἔτι δρόμου μελέτη καθέστηκε». Πρβλ. 15,6, *Εὐριπ.* Ἀνδρομ. 559. *Ti. Liv.* 34.27.

[3] *Σουίδ.* «δρόμοις· τοῖς γυμνασίοις κατὰ Κρῆτας». Τοὺς ἐφήβους οἱ Κρῆτες ἐκάλουν «ἀποδρόμοος διὰ τὸ μηδέπω τῶν κοινῶν δρόμων μετέχειν» *Ἀμμώνιος* ἐν λ. *γέρων*. Πρβλ. *Εὐσταθ.* εἰς Ὀδ. Θ. 1592,55. 1788,56· εἰς Ἰλ. Θ, 727,18· κατ' ἀντίθεσιν πρὸς τοὺς *δρομεῖς* *Bücheler und Zitelmann*, das Recht von Gortyn Ergänzungsheft des Rein. Mus. XL (1885) σελ. 60-1· δεκαδρόμους δὲ τοὺς δέκα ἔτη αὐτῶν μετεσχηκότας. *Σουΐδας* ἐν λ. *δεκάδρομοι*.

[4] Τοῦτο φαίνεται ἐκ τοῦ χωρίου III, 14,6.

[5] Ἰλ. Ψ, 321. Ὀδ. δ, 605 πρβλ. Ἰλ. Ψ. 330.

[6] VI, 126. 128.

[7] Θεαιτ. 144,C. ἔνθα ὁ Σχολιαστὴς σημειοῦται «ἐν τῷ ἔξω δρόμῳ· τόποι τινὲς ἦσαν ὁ μὲν ἐκτὸς ἄστεως, ὁ δὲ ἐντὸς ἀπὸ τῶν ἐν αὐτοῖς τελουμένων ὑπὸ τῶν νέων δρόμοι καλούμενοι». Πρβλ. Φαίδρ. 227A.

[8] Ἱππαρχικ. 3, 6.

[9] Ἑλλην. 7, 4, 29.

[10] Κύρ. Ἀνάβ. 4, 8, 25 ἑξ.

[11] Κίμ. 13.

[1] Πρβλ. *Ἀριστοφ.* Νεφ. 1005. *Παυσαν.* I. 29.2. *Διογ.* τόμ. I σελ. 131 (ἐκδ. Tauchn. 1895).

[2] *Παυσαν.* VI, 23, 1 ἑξ. «ἐν δὲ Ἤλιδι τὰ ἄξια μνήμης γυμνάσιόν ἐστιν ἀρχαῖον . . . . . πλάτανοι μὲν ὑψηλαὶ διὰ τῶν δρόμων πεφύκασιν ἐντὸς τοίχου· ὁ σύμπας δὲ οὗτος περίβολος καλεῖται ξυστός».

[3] *Παυσαν.* VIII, 26.1.

[4] Μελαγκ. Β τῇ τάξει Α. 1.

[5] 13, 566 e.

[6] Ἠλ. 686.

[7] Πυθ. 1, 32.

[8] Δρόμον (=στάδιον) ἀναφέρει καὶ ἐπιγραφή τις CIG, 1688, στ. 36. 42

[9] 5, 11. 6, 7, 6.

[10] *Πολυδ.* III, 148, IX, 43 Πρβλ. *Grasberger*, *Erz.* u. Unterr. I, σ. 246. 311, *Petersen*, das Gymnasium der Griechen. σ.6.

[11] *Β. Λεονάρδου*, Ὀλυμπία, σελ. 151. Ὅρα καὶ Homolle ἐν BCH. 1899 σ. 565 ἑξ., ὅτι τὸ μῆκος τοῦ δρόμου τοῦ γυμνασίου τῶν Δελφῶν εἶνε σταδιαῖον.

λαιᾶς χρήσεως ἐξηκολούθει καταφανὴς οὖσα ἐκ τῶν συνθέτων λέξεων, ἃς εἶχε σχηματίσει, καὶ ἐκ τοῦ οὐσιαστικοποιηθέντος ὀνόματος *ὁ ξυστός* [1].

Κατὰ ταῦτα Δρόμος [2] ἐν τῇ ἐπιγραφῇ τοῦ πυθικοῦ σταδίου δηλοῖ αὐτὸ τοῦτο τὸ στάδιον. Τὸ ἄρθρον **τοῦ** (ἐς **τοῦ** δρόμου) κεῖται, ἐπειδὴ ὁ λόγος γίνεται περὶ τοῦ γνωστοῦ τούτου σταδίου· ἄνευ δὲ τοῦ ἄρθρου οὐδὲν σαφὲς θὰ ἐδήλου ἡ φράσις [3].

Δέν με διαλανθάνει, ὅτι ὁ κόμβος τῆς νέας ἀναγνώσεως καὶ ἑρμηνείας τοῦ νόμου, ἣν εἰσηγοῦμαι, εἶνε ἡ «νομιμοποίησις» τῆς παραδόξου συντάξεως τῆς *ἐς* μετὰ γενικῆς ὀνόματος οὐχὶ προσωπικοῦ «*ἐς τοῦ Δρόμου*». Ἀλλ' αὕτη ἐπιβάλλεται ἐξ ἀνάγκης, ἀφ' οὗ ὁ λίθος οὐδενὸς ἄλλου γράμματος τὴν ὕπαρξιν μαρτυρεῖ. Ἡ εἰς (ἐς) συντάσσεται ἐνίοτε μετὰ γενικῆς, ἀλλὰ προσωπικῶν ὀνομάτων, κυρίων ἢ προσηγορικῶν [4]· ἔχομεν ὅμως καὶ ἓν παράδειγμα δυνάμενον νὰ παραβληθῇ πρὸς τὸ χωρίον τοῦ πυθικοῦ νόμου. Παρ' Ὁμήρῳ Ὀδ. δ, 581 κεῖται: «ἂψ **εἰς Αἰγύπτοιο** διιπετέος ποταμοῖο στῆσα νέας», «wo *allgemein der Begriff der Räumlichkeit* zu ergänzen ist [nach Anderen ὕδωρ vgl. 477 oder ῥοὰς vgl. ι, 450]» [5]. Κατὰ ταῦτα ἡ φράσις «ἐς τοῦ δρόμου» σημαίνει εἰς τον χῶρον τοῦ δρόμου, εἰς τὰ τοῦ δρόμου, «εἰς τὰ μέρη» τοῦ σταδίου.

Ἰδοὺ ἤδη πῶς ἑρμηνεύω ἐγὼ τὸν νόμον διὰ πλειόνων:

[1] Πρβλ. καὶ *Gruter*. inscr. 339,2. Lexic. Forcellini s. v. *Dromos*. Ἀντιθέτως κεῖται συνηθέστατα ἡ λέξις στάδιον ἀντὶ τοῦ δρόμου (=ἀγωνίσματος δρόμου σταδιαίου) πρβλ. *Πινδ*. Ἰσθμ. 1,30. *Πλάτ*. νόμ. 833 Α. κλ.

[2] Γράφω διὰ κεφαλαίου τὸ ὄνομα ὡς κύριον· τοιαύτην χρῆσιν εἶχεν ἡ λέξις ἐν Σπάρτῃ, ὅρα *Ti. Liv*. 34,27. *Παυσ*. (ἐκδ. Spiro) 3,14, 6-7. 15,6 καὶ παρὰ τὸν Βορυσθένη *Plin*. 4,83, πρβλ. δὲ 2, 204 καὶ *Pauly-Wissowa's* Realenc. λ. *Δρομίσκος*.

[3] Ἡ λέξις *δρόμος* δηλοῖ τήν τε πρᾶξιν τοῦ θεῖν καὶ τὸν τόπον, ἐν ᾧ αὕτη τελεῖται, ὡς ἡ λέξις *χορὸς* δηλοῖ τό τε χορεύειν (ὀρχεῖσθαι) καὶ τὴν ὀρχήστραν, ἡ δὲ λέξις *ἀγὼν* τό τε ἀγωνίζεσθαι καὶ τὸν τόπον τοῦ ἀγῶνος. Ὁμ. Ἰλ. Ψ, 495, 886.

[4] Π. χ. Ὁμ. Ὀδυσ. Β. 195 «μητέρα ἣν ἐς πατρὸς ἀνωγέτω ἀπονέεσθαι». Ἰλ Ζ, 378 «ἠέ πη ἐς γαλόων ἢ εἰνατέρων εὐπέπλων, ἢ ἐς Ἀθηναίης ἐξοίχεται»· Ἡροδ. 1, 113, 2 «ἐς τοῦ Ἁρπάγου» 5,51,1 «ἐς τοῦ Κλεομένεος». Εὕρηται προσέτι καὶ ἡ γενικὴ προσωπικῆς ἢ αὐτοπαθοῦς ἢ κτητικῆς ἀντωνυμίας μετὰ τῆς ἐς, ὡς Ἀριστοφ. Λυσιστ. 1065 «ἐς ἐμοῦ», 1070 «εἰς ἑαυτῶν», πρβλ. καὶ ἀνωτ. σελ. 164.

[5] *Krüger*, Griechische Sprachlehre, Zweit. Theil. Sweit. Heft, 1859 σελ. 164-5. Τὴν γνώμην τοῦ Krüger δέχεται καὶ ὁ ἐκδότης τῆς Ὀδυσσείας *Ameis*. Πρβλ. τ, 188 «στῆσε δ' ἐν Ἀμνισῷ,- ἐν λιμέσιν χαλεποῖσιν». Πρὸς τὴν χρῆσιν ταύτην τῆς *εἰς* παραβλητέα εἶνε ἡ χρῆσις τῆς *ἐν* ἐπὶ τοπικῶν κυρίων ὀνομάτων ὡς *Dittenberger*, Sylloge [2], 41 στ. 15 «οἰκία ἐς (=ἐν) Συμμαχιδῶν» *Ἀριστοφ*. ἱππ. 79 «τὼ χεῖρ' ἐν Αἰτωλ**οῖς**, ὁ δὲ νοῦς ἐν Κλωπιδ**ῶν**».

Ἀπαγορεύεται ἡ προσαγωγὴ τοῦ οἴνου εἰς τὰ μέρη τοῦ σταδίου. Ἂν δέ τις, συλληφθεὶς παραβάτης τῆς ἀπαγορεύσεως ταύτης, προφασίζηται, ὅτι ἔφερεν οἶνον, ἵνα δι' αὐτοῦ σπείσηται θεῷ τινι, ὑποχρεοῦται νὰ ἐξιλεώσῃ τὸν θεὸν τοῦτον, ᾧ ἐβούλετο νὰ θύσῃ σπονδὴν παράνομον· ὑποχρεοῦται προσέτι νὰ μεταβάλῃ τὴν μελετηθεῖσαν σπονδὴν τελῶν αὐτὴν ἄοινον καὶ νὰ πληρώσῃ ὡς πρόστιμον πέντε δραχμάς, ὧν τὸ ἥμισυ ἀνήκει τῷ καταμηνύσαντι [1], τὸ δ' ἕτερον ἥμισυ κατατίθεται εἰς τὸ δημόσιον ταμεῖον.

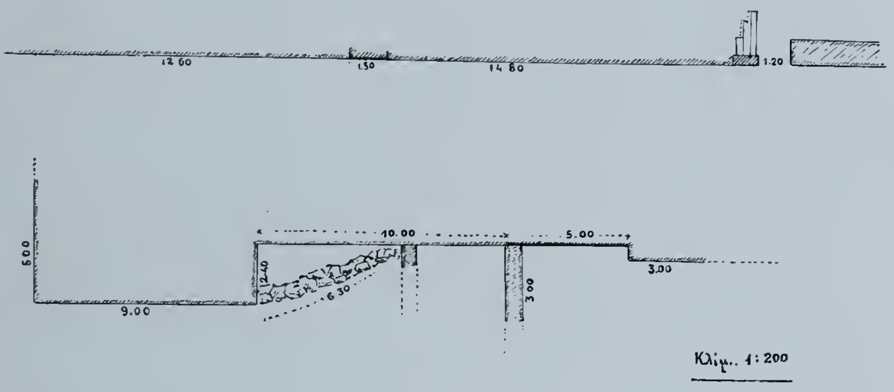
Κατὰ ταῦτα ὁ νόμος ἐν πρώτῃ ὄψει φαίνεται προβλέπων ποινικῶς παραβάτας εἰσάγοντας εἰς τὸ στάδιον οἶνον πρὸς τὸν ῥητὸν σκοπὸν ἢ ὑπὸ τὴν πρόφασιν, ἵνα δι' αὐτοῦ θύσωσι. Τί θὰ ἐγίνετο ὅμως, ἂν ὁ παραβάτης δὲν ἔλεγεν, ὅτι εἰσήγαγε τὸν οἶνον, ἵνα δι' αὐτοῦ θύσῃ, ἀλλὰ πρὸς ἄλλην χρῆσιν, οἷον πρὸς πόσιν; Διὰ τὸν παραβάτην τοῦτον ἰσχύει βεβαίως ὡς πρὸς τὴν ἀπαγόρευσιν ἡ πρώτη ῥήτρα τοῦ νόμου «τὸν ϝοῖνον μὲ φάρεν ἐς τοῦ δρόμου». Ὡς πρὸς τὴν τιμωρίαν ὅμως οὗτος βεβαίως δὲν ὑπεχρεοῦτο νὰ ***ἐξιλεώσῃ*** θεόν τινα, ὃν δὲν εἶχε προσβάλει διὰ παρανόμου σπονδῆς, ἀφ' οὗ οὐδεμίαν σπονδὴν ἐμελέτησε, οὔτε νὰ ***μεταβάλῃ θυσίαν***, ἣν οὐδαμῶς ἐσκέφθη νὰ θύσῃ· οὗτος οὔτε πρὸς θεότητά τινα ἐξήμαρτεν οὔτε θρησκευτικήν τινα ποινὴν θὰ ὑποστῇ· οὗτος παρέβη μόνον τὸν ἐπὶ τοῦ λίθου ἀπαγορευτικὸν πολιτικὸν νόμον καὶ κατ' ἀκολουθίαν θὰ ζημιωθῇ καταβάλλων μόνον τὸ πρόστιμον τῶν πέντε δραχμῶν.

Διὰ ταύτης τῆς ἀναγνώσεως καὶ ἑρμηνείας τῆς ἐπιγραφῆς αἴρονται πᾶσαι αἱ δυσχέρειαι, ὁ νόμος οὐδένα κανόνα τῆς ἑλληνικῆς γλώσσης παραβαίνει καὶ ἀποδεικνύεται λέγων σοφῶς καὶ σαφῶς μόνα τὰ ἀναγκαῖα καὶ χρήσιμα, ἐκβάλλεται δ' ἐκ τοῦ Ὀλύμπου ὁ ἄλλοθεν ἐντελῶς ἄγνωστος, παρείσακτος δὲ καὶ παρέγγραπτος ἥρως Εὔδρομος.

Τὴν ἐπιγραφὴν ἀνέμενον νὰ ἴδω κεχαραγμένην κατὰ τὴν εἴσοδον αὐτὴν τοῦ σταδίου, ἵνα λαμβάνωσι γνῶσιν αὐτῆς πάντες οἱ εἰσερχόμενοι εἰς αὐτό. Διατί ἐτέθη 15 μέτρα καὶ πλέον μακρὰν αὐτῆς βλέπουσα πρὸς τὴν ἐκτεινομένην ἐκεῖ ἐπιμήκει πλα-

[1] Τὸ ἥμισυ πρόστιμον δίδεται τῷ καταμηνύσαντι καὶ ἐν Ἀμοργῷ BCH. XVI, 279-280.

τεῖαν; (εἰκ. 1, 2 ὅπου ὁ ἀρ. 1,50). Ἀληθῶς πρὸ τῆς ἐπιγραφῆς ἐκτείνεται πλατεῖα ἔχουσα πλ. 7,30 μ., μῆκ. δὲ οὐχὶ ἔλασσον τῶν 28 μ. Τὰ χώματα τῆς πλατείας ταύτης ὑπεβαστάζοντο ὑπὸ ἀναλημμάτων, ὧν σῴζονται λείψανα ταπεινὰ (εἰκ. 1 ὄψις ἀπ᾽ ἀνατολῶν εἰλημμένη· εἰκ. 3 ὄψις ἀπὸ νότου), ἐφ᾽ ὧν ἐκτίσθησαν ἐν χρόνοις ὑστέροις ἕτερα ἀναλήμματα, περὶ ὧν κατωτέρω. Διατί λοιπὸν ἡ ἐπιγραφὴ ἐχαράχθη πρὸ τῆς πλατείας ταύτης καὶ δὴ κατὰ τὸ μέσον αὐτῆς; Ἴσως διότι ἐνταῦθα ἦσαν τὰ καπηλεῖα, θὰ ἔλεγέ τις, εἰς ἃ ἐφοίτων οἱ τοῦ σταδίου θεαταί, οὓς ἤθελε νὰ ἀποτρέψῃ νὰ φέρωσιν ἐντεῦθεν οἶνον ἐντὸς τοῦ σταδίου. Ἀλλ᾽ ἂν τις ἤθελε φέρει οἶνον εἰς τὸ στάδιον ἄλλοθεν, χωρὶς νὰ διέλθῃ διὰ τῶν καπηλείων, χωρὶς νὰ ἀγοράσῃ οἶνον ἐξ αὐτῶν, κατὰ τίνα τρόπον θὰ ἀπετρέπετο οὗτος ὁ ξένος θεωρὸς εἴτε πανηγυριστὴς ἀπὸ τοῦ παρανόμου ἐγχειρήματος, ἀφ᾽ οὗ ὁ νόμος ἦτο αὐτῷ ἄγνωστος, ἅτε μακρὰν τῆς εἰσόδου τοῦ σταδίου ἐγκεκολαμμένος; Ἔπειτα τίς βεβαιοῖ ἡμᾶς, ὅτι οἱ Ἕλληνες εἶχον τότε καπηλεῖα παρὰ τὸ στάδιον καὶ ὅτι ἐν ὥρᾳ θέρους καὶ καταλείποντες τοὺς ἀγῶνας, τελετὴν ἱερὰν αὐτοῖς, ἐξήρχοντο τοῦ σταδίου καὶ ἔπινον οἶνον; Ἐν Ὀλυμπίᾳ, ὡς γνωρίζομεν[1], οἱ πανηγυρισταὶ διεκαρτέρουν διψῶντες καὶ ἀπέθνησκον πολλοὶ αὐτῶν ὑπὸ σφοδρῶν τῶν νόσων, αἳ τέως διὰ τὸ ξηρὸν τοῦ χωρίου ἐν πολλῷ τῷ πλήθει ἐπεπόλαζον, μέχρις ὅτου Ἡρώδης ὁ Ἀττικὸς ὕδωρ ἐπήγαγε καὶ ἔπαυσεν ἀπολλυμένους δίψει τοὺς πανηγυριστάς. Ὥστε ἂν ὑπῆρχεν ἐν ταῖς ἀγωνιστικαῖς πανηγύρεσι πρόβλημα ποτοῦ πρὸς

Εἰκὼν 2.

λύσιν, τοῦτο ἦτο τὸ τοῦ ὕδατος. Πρέπει δὲ νὰ τεθῇ ἐκτὸς πάσης ἀμφιβολίας, ὅτι ὁ Ἡρώδης προυνόησε καὶ περὶ τοῦ ἔτι καὶ νῦν ἐκ τῆς βορείας πλευρᾶς τοῦ σταδίου τῶν Δελφῶν πηγάζοντος ὕδατος. Καὶ οἱ θεαταὶ δὲ τῶν τελουμένων νῦν ἐν Ἀθήναις κατὰ τὸ ἔαρ (τὸν Ἀπρίλιον ἢ Μάρτιον) Ὀλυμπιακῶν ἢ Πανελληνίων ἀγώνων δὲν ἔχουσιν ὄρεξιν οἴνου, πολλῷ δ᾽ ἧττον εἶχον *τοιαύτην* ὄρεξιν οἱ θεαταὶ τῶν *κατ᾽ Αὔγουστον* (Βουκάτιον) μῆνα τελουμένων πυθικῶν ἀγώνων. Δὲν πιστεύω λοιπόν, ὅτι δύναται νὰ ἀληθεύῃ τοιαύτη εἰκασία.

Ὁ νόμος βεβαίως εἶνε νομοθετική τις ἐνίσχυσις τῶν διατάξεων περὶ διαίτης τῶν ἀθλητῶν, οἷς ἀπηγορεύετο κατὰ τὸν χρόνον τοὐλάχιστον τῶν διὰ τοὺς ἀγῶνας προασκήσεων ἡ χρῆσις τοῦ οἴνου[2]. Προβλέπων δὲ καὶ περὶ ἀνθρώπων ἐχόντων λόγους νὰ θύωσιν ἐν τῷ σταδίῳ [1], ἀποβλέπει μάλιστα εἰς τοὺς ἀθλητάς, καὶ χαραχθεὶς ἐκεῖ, ἔνθα ἐχαράχθη, ἦτο προωρισμένος νὰ ἀναγινώσκηται κυρίως ὑπὸ τῶν ἐκεῖ θαμιζόντων ἀθλητῶν. Διὰ τοῦτο ἐν τῇ πρὸ αὐτοῦ πλατείᾳ, ἐν ᾗ ματαίως ἀνεζητήθη ναΐσκος τις ἢ βωμὸς ἢ ἀναθήματα τοῦ ἀνυπάρκτου ἥρωος Εὐδρόμου, πρέπει συμφωνότερον πρὸς τὰ πράγματα νὰ δεχθῶμεν, ὅτι ἔκειντο τὰ παραρτήματα τοῦ σταδίου, οἷον τὸ ἀποδυτήριον, τὸ ἐλαιοθέσιον, τὸ λουτρὸν κ.τ.δ., ἔνθα τὸ πρῶτον εἰσήρχοντο οἱ ἀθληταί, πρὶν εἰσέλθωσιν εἰς τὸ στάδιον, ἐλάμβανον δ᾽ οὕτω γνῶσιν τῆς σπουδαιοτάτης δι᾽

¹ Λουκ. περὶ τῆς Περεγρ. τελευτῆς 19.20.

² Περὶ τῆς διαίτης τῶν ἀθλητῶν ὅρα *Γαλην*. de salubr. victrat. 12. XV σ. 194 (ἐκδ. Kühn), *Daremberg - Saglio, Diction. des Antiquités*. ἄρθρ. *Athleta Pauly - Wissowa's* Realenc ἄρθρ. *Athlethai* σελ. 2053 καὶ ἄρθ. *ἀναγκοφαγία*.

¹ Θυσία ἐν τῷ πυθικῷ σταδίῳ *BCH*, 1894 σ. 85, 1899 σ. 613.

αὐτοὺς διατάξεως τοῦ νόμου. Νομίζω μάλιστα, ὅτι ἡ ἐν τῷ νόμῳ ἔκφρασις «*ἐς τοῦ δρόμου*», ἀνθ' ἧς κάλλιστα ἠδύνατο νὰ κεῖται «*ἐς τὸν δρόμον*», ἐτέθη ἐπίτηδες, ἵνα διὰ τῆς γενικῆς δηλωθῇ οὐ μόνον ὁ δρόμος ἤτοι τὸ στάδιον, ἀλλὰ allgemein der Begriff der Räumlichkeit ἤτοι καὶ τὰ τοῦ δρόμου, τὰ συναφῆ καὶ ἀναπόσπαστα αὐτοῦ κτίρια ἢ κατασκευάσματα, ἅτινα δὲν ἦσαν ἀπαραίτητα μόνον ἐν τοῖς γυμνασίοις, ἀλλὰ καὶ ἐν τοῖς σταδίοις· διότι οἱ ἀγῶνες, ὧν αἱ προπονήσεις ἐγίνοντο ἐν τῷ γυμνασίῳ, διεξήγοντο εἶτα κατὰ τοὺς αὐτοὺς κανόνας ἐν τῷ σταδίῳ. Οὕτω συλλογιζόμενοι βλέπομεν, ὅτι ὁ νόμος ἀντὶ νὰ μαρτυρῇ περὶ τῆς ποτε ὑπάρξεως ἐνταῦθα καπηλείων οἴνου, καθ' ὧν *λαμβάνει δῆθεν μέτρα*, τοὐναντίον, οὐδὲν περὶ τούτου λέγων, ἐπιζητεῖ νὰ παρακωλύσῃ οἱανδήποτε προσαγωγὴν οἴνου εἰς τὰ τοῦ δρόμου, μὴ συγχωρῶν μηδὲ τὴν πρόφασιν τῆς θυσίας.

Τὰ παραρτήματα ταῦτα τοῦ σταδίου ἦσαν βεβαίως ξύλινα κατὰ τοὺς χρόνους τῆς ἐπιγραφῆς [1],

[1] Τὰ παραρτήματα ταῦτα τοῦ πυθικοῦ σταδίου ὑπολανθάνουσιν ἴσως ἐν τοῖς χάσμασι τῆς ἐπιγραφῆς τῆς δημοσιευθείσης ἐν BCH. XXIII (1899), σελ. 565 ἑξ., περιλαμβανούσης δὲ προπαρασκευάς τινας καὶ δὴ ἐργολαβικὴν ἔκδοσιν διαφόρων ἔργων ἀναγκαίων διὰ τὴν τέλεσιν τῶν πυθίων τοῦ ἔτους 258 π. Χ. Δυστυχῶς οὐδὲν ἀσφαλὲς συμπλήρωμα δύναταί τις νὰ ἐπιχειρήσῃ ἐν σχέσει πρὸς τὸ ζήτημα ἡμῶν. Ἐν τῷ περὶ τοῦ ἱπποδρόμου μέρει ἀναφέρονται (στίχ. 40) οἶκοί τινες, οἵτινες ἦσαν «Wagenräume in der Aphesis ἢ Wagenstände» καλούμενοι οἰκήματα ὑπὸ τοῦ Παυσανίου VI 20,11. *Krause* Gymnastik und Agonistik σελ. 155. *Grasberger*. Erziehung und Unterricht, III, σ. 260 *Pollack* Hippodromica, Leipzig, 1890, σ. 57 ἑξ. Δὲν εἶνε δὲ προσέτι βέβαιον, ὅτι ἡ ἐπιγραφὴ αὕτη περιλαμβάνει πάντα τὰ διὰ τὰ πύθια προπαρασκευαστικὰ ἔργα. — Παραβολή τις τοῦ δεδημοσιευμένου κειμένου τῆς ἐπιγραφῆς, ἣν ἐπεχείρησα, πρὸς τὸν λίθον, ἀποκείμενον ἐν τῷ μουσείῳ τῶν Δελφῶν, μοὶ ἔδειξεν ἐνιαχοῦ, μάλιστα ἐν τοῖς ἀριθμητικοῖς ψηφίοις, γραφάς τινας διαφόρους τῶν δημοσιευθεισῶν, ἃς νομίζω καλὸν νὰ παραθέσω ἐνταῦθα: Ἐν στίχῳ 7 ἀντὶ ΔΓ ἀναγινώσκω ΣΗ. Ἐν στίχῳ 8 ἀντὶ ΗΗΡΔΔ.ΔΓ ἀναγινώσκω ΗΗΡΔΔ:ΑΓ. Ἐν στ. 22 μετὰ τὸ ΙϹ ὑπάρχει χῶρος πρὸς συμπλήρωσιν δύο ἢ τριῶν ψηφίων. Ἐν στ. 23 ἀντὶ ΔΓ ἀναγινώσκω ΔΙ ἢ ΔΗ. Ἐν τέλει τοῦ στ. 31 ἀντὶ λειψάνων Α ἀναγινώσκω λείψανα Ν. Ἐν στ. 44 τὰ λείψανα καὶ ὁ χῶρος δὲν ἐπαρκοῦσι πρὸς συμπλήρωσιν *μν[ασίωι καὶ* κλ., ἐκ δὲ τοῦ Κ τοῦ *κολυμφ[αίου* ὁρῶνται ἴχνη μόνον σήμερον, ὁμοιάζοντα μᾶλλον πρὸς λείψανα τοῦ γράμματος Σ συναπτέου ἴσως τότε μετὰ τοῦ προηγουμένου ἄρθρου. Τὸ τελευταῖον Φ σῴζεται ὁλόκληρον καὶ σαφές.

Τὸ ξύλινον δὲ προσκήνιον, ὅπερ μνημονεύεται ἐν στίχῳ 28, καὶ ὅπερ, ὡς ὁ κ. Homolle (BCH. ἔ.ἀ.σ. 614) φρονεῖ, ἐπηγνύετο εἰς τὸ ἐνδότερον μέρος τοῦ σταδίου κατὰ τὴν σφενδόνην ἤτοι τὸ δυτικὸν ἡμικύκλιον, ἴσως ἐπηγνύετο μᾶλλον ἐκεῖ, ἔνθα ὁ Ἡρώδης ἔκτισεν εἶτα τὴν ἀψιδωτὴν εἴσοδον, καὶ ἐχρησίμευε μόνον διὰ τὴν ἐξ αὐτοῦ ἐμφάνισιν τῶν ἀγωνιστῶν, ἂν τὸ θέατρον τῶν Δελφῶν ἦτο ἤδη κατὰ τὸ ἔτος 258 π. Χ. ἐκτισμένον καὶ ἑπομένως δὲν ὑπῆρχεν ἀνάγκη νὰ χρησιμοποιηθῇ τὸ στάδιον καὶ ὡς θέατρον. Ὅταν ὅμως ἐνθυμηθῶμεν, ὅτι κατὰ τὸ

ὅτε τοῦτο ἦτο *γῆς χῶμα* [1]. Ἡ δὲ τέχνη, ἥτις κατὰ τὸν Homolle ἔν τε τῷ γυμνασίῳ καὶ τῷ σταδίῳ τῶν Δελφῶν προσήρμοσε τὰ κτίρια πρὸς τὴν φύσιν τοῦ ἐδάφους, οὐδαμοῦ ἠδύνατο νὰ εὕρῃ ἁρμοδιώτερον τόπον διὰ τὰ ἀπαραίτητα ἐκεῖνα διαμερίσματα τοῦ σταδίου ἢ κατὰ τὸ ἀνατολικὸν μέρος τῆς νοτίας αὐτοῦ πλευρᾶς, ἔνθα ὁ νόμος. Ἡ ἐπιμήκης πλατεῖα, ὅσον στενόχωρος καὶ ἂν νομι-

ἔτος 258 ἡ νοτία πλευρὰ τοῦ σταδίου πιθανώτατα ἐστερεῖτο ἑδωλίων, ἀφ' οὗ οὐδενὸς ἀναλήμματος ἀναγκαίου πρὸς τοῦτο ἐσώθησαν λείψανα, καὶ λάβωμεν ὑπ' ὄψιν ὅτι καὶ ὡς εἶχεν ἐπὶ Ἡρῴδου τὸ στάδιον (μετὰ 6 σειρῶν ἑδωλίων κατὰ τὴν νοτίαν πλευρὰν καὶ τὸ κοῖλον τῆς σφενδόνης, 12 δὲ κατὰ τὴν βορείαν) παρεῖχε χῶρον κατὰ τὴν σφενδόνην ἀνεπαρκέστατον πρὸς πλῆθος πολύ, ὅσον θὰ παρίστατο κατὰ τοὺς πυθικοὺς μουσικοὺς ἀγῶνας, βλέπομεν ὅτι ἐν πάσῃ περιπτώσει ἡ γνώμη τοῦ Homolle δὲν λύει τὸ ζήτημα οὐδ' ἀποκλείει πᾶσαν ἀπορίαν. Τοὐναντίον δὲ πανηγυρική τις καὶ φιλόκαλος ἐμφάνισις τῶν ἀγωνιστῶν, ἄλλως τε καὶ ὅταν μάλιστα οὗτοι ἦσαν περίφημοι (ὀλυμπιονῖκαι, περιοδονῖκαι κπλ.), νομίζω ὅτι ἀπῃτεῖτο ἐν τοῖς πανελληνίοις καὶ ἱεροῖς ἀγῶσιν, ἠδύνατο δὲ νὰ ἐπιτευχθῇ διὰ τοῦ προσκηνίου, ὅπερ θὰ ἐκοινώνει πρὸς δωμάτιά τινα ὁρμητήρια ἅμα καὶ ἀναπαυτήρια τῶν ἀθλητῶν.—Εἶνε δὲ λίαν πιθανόν, ὅτι τὰ πρὸ τοῦ στίβου τοῦ Παναθηναϊκοῦ σταδίου ἀνασκαφέντα ἐρείπια ἀνήκουσι σταθερῷ τινι κατασκευάσματι, ὅπερ ἀπετελεῖτο ἐκ τοιούτων τινῶν εὐρέων δωματίων ἀποδυτηρίων κλ. καὶ στοᾶς ἔμπροσθεν, ἐχούσης ἀπαραγνώριστον ὁμοιότητα πρὸς προσκήνιον θεάτρου. Ἐλέχθη μοι, ὅτι οἱ ὄπισθεν τῆς στοᾶς παράλληλοι αὐτῇ τοῖχοι ἴσως ἐχρησίμευον πρὸς συγκράτησιν τῶν χωμάτων τῆς πλατείας κλιμακωδῶς πως, ἀλλὰ δὲν ἐννοῶ, διατὶ νὰ μὴ ἐκτείνωνται καθ' ὅλον τὸ πλάτος τῆς πρὸ τοῦ σταδίου πλατείας καὶ τί χρησιμεύουσιν οἱ πρὸς τὴν στοὰν καὶ τοὺς ὄπισθεν αὐτῆς παραλλήλους τοίχους κάθετοι τοῖχοι. Οὔτε κλωβοὶ θηρίων πρὸς θηριομαχίας πρέπει νὰ ὑποτεθῶσιν ἐνταῦθα, νομίζω· διότι τότε δὲν βλέπω εἰς τὶ θὰ ἐχρησίμευεν ἡ ὑπόγειος ὁδὸς τῆς ἀριστερᾶς πλευρᾶς τοῦ σταδίου ἡ ἔχουσα ἐν τοῖς ῥωμαϊκοῖς circis τοσαῦτα ἀνάλογα κατασκευάσματα χρήσιμα ἀκριβῶς εἰς τὰς θηριοτροφίας καὶ τὰς θηριομαχίας. Ἡ στενότης δὲ καὶ ἡ πενιχρότης τῶν ἀνασκαφέντων θεμελίων δὲν εἶνε λόγος ἀδιαφορίας καὶ καταφρονήσεως πρὸς αὐτά, οὐδὲ πρέπει νὰ νομισθῶσι τυχὸν ὑπό τινος ἀνάξια τῶν χρόνων τοῦ Ἡρῴδου, καίπερ ὄντα ῥωμαϊκὰ κτίσματα, ἢ τοῦ ἁπλοῦ ἄλλως τε σκοποῦ, ὃν πληροῦσι τὰ ἀποδυτήρια σταδίου τινός, ἅτινα, ὅταν εὑρίσκωνται ἐπὶ χώρου ἐπιπέδου, δὲν ἔχουσιν ἀνάγκην κρηπιδωμάτων καὶ παχέων τοίχων. Ἁπλῆ δὲ στοὰ πρὸ τοῦ σταδίου, ὡς ἐκτίσθη κατὰ τοὺς ἐφετινοὺς Ὀλυμπιακοὺς ἀγῶνας, ἄγουσα εἰς τὸν στίβον αὐτοῦ, περιβαλλόμενον ὑπὸ ὑψηλοῦ στηθαίου, φαίνεταί μοι κτίσμα ἐστερημένον ἀρχιτεκτονικῆς λογικῆς, ἀφ' οὗ δὲν ἐπρόκειτο νὰ διέρχωνται δι' αὐτῆς οἱ θεαταί. Πρὸ τοῦ Παναθηναϊκοῦ σταδίου δὲν ἀπαιτοῦνται προπύλαια οὔτε φραγμός τις τοῦ ξυστοῦ, ἀλλὰ τὰ ἀναγκαῖα συμπληρώματα, ὧν ἡ ἀλλαχόσε ἀπομάκρυνσις παράγει πολλὰς ἀτοπίας κατὰ τὴν τέλεσιν τῶν ἀγώνων, ἐν ᾧ οὐδὲν φυσικώτερον καὶ ἑλληνικώτερον τῆς σεμνῆς ἐμφανίσεως τῶν ἀγωνιστῶν πρὸ τῆς στοᾶς κατὰ τὸ παράδειγμα τῆς ἐκ τοῦ προσκηνίου ἐμφανίσεως τῶν ὑποκριτῶν τοῦ θεάτρου, προβαινόντων ἐκ τῆς σκηνῆς. Τὰ πρὸ τοῦ Παναθηναϊκοῦ σταδίου θεμέλια εἶνε ἀναπόσπαστα ἀπὸ τῆς στοᾶς, ὡς φαίνεται ἐκ τῆς τέχνης καὶ τῆς συναφείας αὐτῶν, καλύπτουσιν αὐτὴν ἔξωθεν κατὰ τὸ πλεῖστον καὶ ἀποτελοῦσιν ἓν οἰκοδόμημα μετ' αὐτῆς ἀνάλογον πρὸς τὴν σκηνὴν καὶ τὸ προσκήνιον τῶν θεάτρων.

[1] Ὅρα *BCH*, 23 σελ. 566 στ. ἐπιγρ. 27 καὶ πρβλ. *Παυσ.* 6,20, 8. 2, 27, 5. 8, 47, 4. 9, 23, 1. *Φιλοστρ.* β. σοφιστ. V, 2, πρβλ. *Verg*. Aen. 5, 287.

σθῇ, ἔχει ἱκανὸν πρὸς τοῦτο χῶρον, καὶ πάντως ἐσχηματίσθη, ὅπως χρησιμοποιηθῇ· ἄλλην δὲ χρησιμοποίησιν αὐτῆς δὲν εὑρίσκω καλυτέραν τῆς ῥηθείσης καὶ ἀναγκαιοτέραν.

Ἡ νοτία αὕτη πλευρὰ τοῦ σταδίου πρὸς τὸ ἀνατολικὸν μάλιστα μέρος, ἔνθα καὶ ἡ ἐπιγραφή, ἐν χρόνοις μεταγενεστέροις τῆς ἐπιγραφῆς εἶχε, νομίζω, καταχωσθῇ ὑπὸ καταρρυείσης ἢ ἐπίτηδες συσσωρευθείσης γῆς. Τοῦτο δ᾽ ἐξάγω ἐκ τῶν ἑξῆς:

Εἰς ἀπόστασιν 7,30 μ. ἀπὸ τοῦ φέροντος τὴν ἐπιγραφὴν νοτίου τοίχου τοῦ σταδίου ὑπῆρχε πολυγωνικὸν ἢ μᾶλλον ψευδισοδομικὸν ἀνάλημμα (μήκ. 10,00 μ.), ὅπερ ἐμνημονεύσαμεν ἀνωτέρω (σ. 169, εἰκ. 2), καὶ οὗτινος σῴζεται μέρος. Τὸ ἀνάλημμα τοῦτο ἔχει θεμέλια κείμενα λίαν ὑψηλὰ ἐπιπολῆς (εἰκ. 3) καὶ ἐν μέρει ἐπὶ παλαιοτέρων ἀναλημμάτων ἀνακτέων εἰς τους χρόνους τῆς μνημονευθείσης ἐπιγραφῆς· προσέτι δ᾽ ἔχει, ὡς πᾶν ἀνάλημμα, τὴν μὲν ἐξωτερικὴν πρὸς τὸ πρανὲς πλευρὰν καλῶς εἰργασμένην καὶ ἐκτισμένην, τὴν δ᾽ ἐστραμμένην πρὸς τὴν ἐπιγραφὴν ἐντελῶς ἀκανόνιστον. Ἡ πλευρὰ αὕτη βεβαίως δὲν ἦτο ὁρατή, ἀλλ᾽ ἐκρύπτετο ἐντὸς γῆς. Ἐπειδὴ δὲ τὸ σῳζόμενον μέρος τούτου τοῦ ἀναλημματικοῦ τοίχου ἔχει

Εἰκὼν 3.

νῦν ὕψος ἴσον σχεδὸν πρὸς τὸν παλαιὸν τῆς νοτίας πλευρᾶς τοῦ σταδίου τοῖχον, ἐφ᾽ οὗ ἡ ἐπιγραφή, ἀναγκαίως ἄρα συνάγομεν ἐκ τούτου, ὅτι ἡ πρόσχωσις ἦτο ἰσοϋψὴς τῶν δύο τούτων τοίχων καὶ ὅτι ὁ τοῖχος τῆς ἐπιγραφῆς, ὡς εἶπον ἀνωτέρω, ἦτο κεχωσμένος.

Ἀκριβέστερον ὅμως δυνάμεθα νὰ ὁρίσωμεν τὸ ὕψος τῆς προσχώσεως καὶ κατ᾽ ἀκολουθίαν τὸ βάθος, ἐν ᾧ διετέλεσε τεθαμμένη ἡ ἐπιγραφὴ τοῦ νόμου, ἀκολουθοῦντες ἄλλῳ συλλογισμῷ. Ὅτε Ἡρῴδης ὁ Ἀττικὸς ᾠκοδόμησε λίθῳ[1] τὸ στάδιον, ὁ ἀρχιτέκτων ἢ οἱ ἀρχιτέκτονες αὐτοῦ, ἵνα στερεώσωσι τὰ ἑδώλια τῆς νοτίας πλευρᾶς, ἔκτισαν

Ἐπειδὴ δὲ τὸ σῳζόμενον νῦν στάδιον, ὅπερ εἶνε τὸ τοῦ Ἡρῴδου, εἶνε ἐκτισμένον παρὰ τοὺς λόγους τοῦ Παυσανίου διὰ λίθου τοῦ Παρνασοῦ καὶ οὐχὶ τῆς Πεντέλης, ὁ *Ulrichs* (Reisen und Forschungen πρβλ. BCH, 23, σ. 610) δικαιολογῶν τὸν Παυσανίαν ὑποθέτει, ὅτι οὗτος ἐννοεῖ μέρος μόνον τοῦ σταδίου ἤτοι τὰ ἐν τῷ βράχῳ κατὰ τὴν ἀνατολικὴν πλευρὰν αὐτοῦ δίκην βαθμίδων κλίμακος λελαξευμένα ἑδώλια (ἀμυδρῶς φαίνονται ἐν τῇ εἰκ. 6 ἄνω δεξιά, παῖς δὲ κάθηται ἐπ᾽ αὐτῶν), ἅτινα δῆθεν ὁ Ἡρῴδης ἐπεκάλυψε διὰ πλακῶν μαρμάρου τῆς Πεντέλης. Ὁ *Homolle* (*BCH*, 23, σ. 610) δεχόμενος, ὅτι ὁ Παυσανίας ἐν τῇ περιγραφῇ τοῦ πυθινοῦ σταδίου ἔπαθε σύγχυσιν πρὸς τὸ ἐν Ἀθήναις Παναθηναϊκὸν στάδιον κτισθὲν ἐπίσης ὑπὸ τοῦ Ἡρῴδου ἀλλὰ διὰ μαρμάρου, ἀποκρούει τὴν γνώμην τοῦ Ulrichs, διότι κατὰ ταύτην ἡ μεγαλοδωρία τοῦ Ἡρῴδου ὑποβιβάζεται εἰς πενιχρὰν μετριότητα καὶ διότι ἡ διὰ μαρμάρου ἐπικάλυψις τῶν ἑδωλίων θὰ ἐδήλου, ὅτι ταῦτα ἦσαν θέσις τιμητική, ὅπερ δὲν δύναται νὰ εἶνε ὀρθόν, ἐπειδὴ πρὸ αὐτῶν ὑψοῦνται οἱ τέσσαρες παραστάται καὶ αἱ

[1] Ὁ *Παυσανίας* λέγει περὶ τοῦ σταδίου τῶν Δελφῶν, ὅτι «ἐπεποίητο ἐκ τῆς πέτρας, ὁποῖαι παρὰ τὸν Παρνασόν εἰσιν αἱ πολλαί, ἄχρι Ἀθηναῖος Ἡρώδης λίθῳ τῷ Πεντέλησιν αὐτὸ μετεκόσμησε».

διὰ μικρῶν λίθων συμπλέγματα τοίχων, ὧν ὁ ἐπιφανέστατος, ἱδρυμένος εἰς ὕψος, εἶνε ὁ ὁρίζων τὴν νοτίαν πλευρὰν αὐτοῦ (εἰκ. 1, 3, ἔνθα κάθηται ὁ παῖς). Ὁ τοῖχος οὗτος ἑδράζεται ἐπὶ τοῦ *παλαιοῦ* πολυγωνικοῦ τοίχου, τοῦ φέροντος τὴν ἐπιγραφήν, οὐχὶ ὅμως ἀμέσως ἐπ' αὐτοῦ πανταχοῦ. Ἐνιαχοῦ παρεμπίπτουσι χάλικες ἢ χῶμα, ἀλλαχοῦ δὲ ἐτέθησαν ἐπ' αὐτοῦ πρῶτον μεγάλοι ὀγκόλιθοι καὶ ἐπ' αὐτῶν ἐκτίσθη ὑψηλότερον ὁ τοῖχος διὰ μικρῶν λίθων. Ἀλλ' οἱ ὀγκόλιθοι ἐκεῖνοι, ἀνήκοντές ποτε πιθανῶς ἄλλῳ τινί τοίχῳ, κακοπελέκητοι πολλοὶ καὶ κακόσχημοι, δὲν συμπίπτουσι κατὰ τὴν ἐξωτερικὴν ὄψιν πρὸς τὴν κατακόρυφον γραμμὴν τοῦ παλαιοῦ τοίχου, οὗ τινος ἀποτελοῦσι συνέχειαν, ἀλλ' ἐξέχουσιν ἀτάκτως αὐτοῦ τε καὶ τοῦ ὑπεράνω αὐτῶν ἐκτισμένου. Τί σημαίνει τοῦτο; Ὅτι οἱ λίθοι οὗτοι βεβαίως δὲν ἦσαν ὁρατοί, ἀλλὰ κεχωσμένοι ἐν τῇ προσχώσει, ἣν ἀνωτέρω ἐπιστώσαμεν, καὶ ἧς τὴν ὕπαρξιν μαρτυροῦσι καὶ αὐτοὶ οὗτοι. Πολλοὶ τούτων μάλιστα δὲν ἦσαν καλῶς ἐνεσφηνωμένοι ἐν τῷ τοίχῳ, ἀλλ' ἐκρατοῦντο ἐν τῇ ἑαυτῶν θέσει ὑπὸ τοῦ ὑποκειμένου αὐτοῖς χώματος τῆς προσχώσεως· νῦν δέ, ἀνασκαφέντος καὶ ἐκλιπόντος τούτου, κατέπεσον. Ἡ πρόσχωσις μάλιστα πρέπει νὰ ὑποληφθῇ παλαιὰ καὶ ἀπόκροτος, ἐπειδὴ ἐπὶ προσφάτου καὶ ἑπομένως μὴ στερεοῦ χώματος δὲν θὰ ἦτο φρόνιμον νὰ θεμελιώσωσιν ἢ νὰ κτίσωσιν οὕτω. Δύο δὲ τῶν ἐξεχόντων καὶ κατὰ χώραν κειμένων λίθων εἶνε ὀγκωδέστεροι τῶν λοιπῶν, οὕτως ὥστε ὑπερέχουσι τῆς ἄνω ἐπιφανείας αὐτῶν. Κατ' ἀκολουθίαν ὁ διὰ μικρῶν λίθων τοῖχος ἄλλοτε μὲν εἰσχωρεῖ βαθύτερον μέχρι τῶν χαμηλῶν ἐξεχόντων λίθων, ἄλλοτε δὲ ὀλιγώτερον βαθέως, ἅτε συναντῶν ὑψηλότερον τοὺς δύο ὀγκωδεστέρους λίθους. Ἀλλ' ἀκριβῶς εἰς τὸ ὕψος τῶν δύο τούτων λίθων βλέπομεν, ὅτι καὶ ὁ διὰ μικρῶν λίθων τοῖχος γίνεται κανονικώτερος, τηρῶν κατακόρυφον γραμμήν, ἐν ᾧ ταπεινότερον δὲν συμβαίνει πανταχοῦ τὸ αὐτό. Τὸ γεγονὸς τοῦτο οὐ μόνον μαρτυρεῖ καὶ αὐτὸ τὴν ὕπαρξιν τῆς προσχώσεως, ἀλλὰ καὶ ὁρίζει οὕτως εἰπεῖν μέχρις ἑκατοστοῦ τοῦ μέτρου τὸ ἀνώτατον ὕψος αὐτῆς κατὰ τὸν χρόνον, καθ' ὃν ἐκτίσθη λίθῳ τὸ στάδιον ὑπὸ τοῦ Ἡρῴδου. Ἂν δὲ μετρήσωμεν τὴν ἀπόστασιν τοῦ φέροντος τὴν ἐπιγραφὴν λίθου ἀπὸ τῆς γραμμῆς, ἀφ' ἧς ἄρχεται ὑπεράνω ὁ *κανονικὸς* διὰ μικρῶν λίθων τοῖχος τοῦ Ἡρῴδου, ἔχομεν μέτρα 2,10 περίπου. Τοσοῦτον ἦτο τὸ βάθος τῆς προσχώσεως, ὑφ' ἣν ἐπὶ Ἡρῴδου ἦτο τεθαμμένη ἡ ἐπιγραφή. Ἔτι δὲ βαθύτερον ἔκειτο τὸ δάπεδον τῆς πλατείας, ἣν προϋποθέτει ἡ ἐπιγραφή, καὶ ἐφ' ἧς τοποθετῶ τὰ παλαιὰ παραρτήματα τοῦ σταδίου. Εἰς τὸ δάπεδον τοῦτο νομίζω, ὅτι δὲν ἔφθασεν ἡ ἀνασκαφή, κρίνων ἐκ τοῦ μικροῦ σχετικῶς ὕψους, εἰς ὃ εὕρηται ἡ ἐπιγραφὴ ἀπὸ τοῦ νῦν ἐδάφους καὶ ἐκ τῶν ἐστερημένων παντὸς ἀρχαίου ὀστράκου χωμάτων τοῦ μέρους τούτου, ὡς ταῦτα καθορῶνται

τρεῖς ἁψῖδες τῆς εἰσόδου τοῦ σταδίου, ἀποκρύπτουσαι τοῖς ἐνταῦθα καθημένοις μέρος τῆς θέας τοῦ σταδίου. Βεβαίως ὁ Homolle μὴ δεχόμενος ἐνταῦθα πλάκας μαρμάρου ἔχει δίκαιον· προσθέτω δέ, ὅτι, ἂν ὑπῆρχόν ποτε ἐνταῦθα τοιαῦται πλάκες, θὰ ἐσῴζοντο ἐπὶ τῶν ἑδωλίων λείψανα προσαρμογῶν καὶ γομφώσεων. Ἀντὶ τούτων ὅμως σῴζεταί τι, ὅπερ μαρτυρεῖ ὅλως τοὐναντίον, ὅτι τὰ ἐπὶ τοῦ βράχου ἑδώλια ἦσαν προωρισμένα νὰ εἶνε ὁρατὰ γυμνά. Ἐπὶ τῆς ἄνω δηλ. ἐπιφανείας αὐτῶν ὑπάρχουσιν ἐγγεγλυμμένα μεγάλα γράμματα (ὕψ. 0,16 - 0,22 μ.) βλέποντα ἤτοι ἔχοντα τοὺς πόδας πρὸς δυσμάς, πρὸς τὸ στάδιον αὐτό. Τὰ γράμματα ταῦτα εὑρίσκονται ἄλλοτε μὲν μακρὰν ἀλλήλων, ἄλλοτε δὲ ἀποτελοῦσι συλλαβὰς ἐχούσας ἐνίοτε μορφὴν καταλήξεων. Ἀλλὰ δὲν ἠδυνήθην νὰ ἀναγνώσω που λέξιν τινὰ ὁλόκληρον οὐδὲ νὰ βεβαιώσω, ἂν ἀπηρτίζοντο λέξεις ἢ ἦσαν συντομαὶ λέξεων. Φαίνονται μόνον σύγχρονα ἀλλήλοις, ἀποδεικνύοντα, ὅτι τὰ ἐπὶ τοῦ βράχου ἑδώλια εἶνε ἑνιαῖον κατασκεύασμα. Εἶνε γνωστὰ ἐν τῷ σταδίῳ τῆς Ἐπιδαύρου τὰ ἑδώλια, τὰ φέροντα ἀναθηματικὰς ἐπιγραφάς, αἱ δὲ τοιαῦται ἀναθέσεις ὡς ἐν Ἐπιδαύρῳ οὕτω καὶ ἐν Δελφοῖς, κέντρῳ συντηρουμένῳ ὡσαύτως κατὰ πολὺ ὑπὸ τῆς ἐλευθερίου εὐσεβείας τῶν ἁπανταχοῦ ἑλλήνων, εἶνέ τι προσδοκώμενον Διὰ τοῦτο νομίζω, ὅτι καὶ αἱ περὶ ὧν ὁ λόγος ἐπιγραφαὶ τῶν Δελφῶν ἔχουσι καταγωγήν, οἵαν καὶ αἱ ἐν Ἐπιδαύρῳ. Ἀλλὰ τότε δὲν εἶνε δυνατὸν νὰ δεχθῶμεν, ὅτι τὰ ἑδώλια, ὅτε ἐλαξεύθησαν, ἦσαν προωρισμένα διὰ θεατὰς οὕτω κεχωρισμένης κατωτέρας τάξεως, οἵα ἦτο ἡ τῶν δούλων. Τὰ γράμματα εἶνε παλαιότερα τῶν χρόνων τοῦ Ἡρῴδου· πρὸ τοῦ Ἡρῴδου δὲ ἔλειπον ἀπὸ τῆς ἀνατολικῆς πλευρᾶς τοῦ σταδίου αἱ τέσσαρες ἐκεῖναι χονδροειδεῖς παραστάδες τῆς ἁψιδωτῆς εἰσόδου αὐτοῦ, αἱ παραβλάπτουσαι τὴν ἀπὸ τῶν ἑδωλίων θέαν καὶ ὑποβιβάζουσαι αὐτὰ εἰς δευτέρας τάξεως θέσιν.

Ἐκ τῶν γραμμάτων τούτων, κειμένων ἐν ἀνίσοις ἀπ' ἀλλήλων ἀποστάσεσι, παραθέτω ἐνταῦθα, ὅσα ἠδυνήθην νὰ ἀναγνώσω ἀσφαλέστερον.

Πρὸ τῆς κατωτάτης βαθμίδος παρὰ τὸ χεῖλος τοῦ βράχου καὶ τὴν νότιον σχισμὴν αὐτοῦ Τ, νοτιώτερον Φ, ὕστερον Ο καὶ παρὰ τὸ ἄκρον Υ.

Ἐπὶ τῆς πρώτης ἀπὸ τῶν κάτω βαθμίδος, πρὸς ἀριστερὰ τῆς βορείου σχισμῆς τοῦ βράχου Υ, ἐπὶ τοῦ ἐν τῇ σχισμῇ λίθου Λ, δεξιὰ αὐτῆς Α καὶ περαιτέρω Β (;)· Πέραν τῆς νοτίου σχισμῆς Ο, ὑπὲρ δ' αὐτὸ ΠΥ καὶ περαιτέρω Υ.

Ἐπὶ τῆς δευτέρας βαθμίδος ἀριστ. τῆς βορείου σχισμῆς Ο ἢ Θ, πρὸς τὸ δεξιὸν δὲ ἄκρον ΝΕ.

Ἐπὶ τῆς τρίτης βαθμίδος παρὰ τὸ δεξιὸν ἄκρον ΤΑΙ.

Ἐπὶ τῆς τετάρτης βαθμίδος παρὰ τὸ ἀριστερὸν ἄκρον ΤΑ.

Ἐπὶ τῆς πέμπτης βαθμίδος παρὰ τὸ ἀριστερὸν ἄκρον ◠Π.

Ἐπὶ δὲ τῆς ἀνακλίσεως τοῦ λαξεύματος κατὰ τὸ πρὸς βορρᾶν ὑψηλότατον μέρος

ΟΕ(;)ΠΑΤΟΥ (ἀν]θ(υ)πάτου;)

κατωτέρω δ' ἀριστερὰ διὰ μικροτέρων γραμμάτων ΒΙ.

νῦν· διότι εἶνε χώματα καθαρὰ περιέχοντα πολλήν, νομίζω, λατύπην ἐκ τῆς ἐργασίας λιθοξόων [1].

Ἀλλ᾽ ἂς ἐξακολουθήσωμεν περαιτέρω τὴν ἔρευναν. Κατὰ τὸ ἀνατολικὸν ἄκρον τῶν ἑδωλίων τῆς νοτίας πλευρᾶς ἤτοι πρὸς τὴν εἴσοδον τοῦ σταδίου ὑπάρχουσι καταφανῆ λείψανα δύο κλιμάκων, ὧν ἡ μὲν πρὸς τῷ τοίχῳ τῷ περιβάλλοντι τὴν νοτίαν πλευράν, ἡ δὲ πρὸς τῷ στίβῳ [2]. Παρὰ τὰς σῳζομένας δύο κατωτάτας βαθμίδας τῆς πρώτης κλίμακος κεῖται κατὰ χώραν τετράγωνος λίθος (εἰκ. 1 πρὸς δεξ. 4 πρὸς ἀρ.), ἀποκεκρουσμένος κατὰ τὴν ἄνω ἔξω γωνίαν, ἀνήκων δὲ εἰς τὰ ἐν τῷ σταδίῳ κτίσματα τοῦ Ἡρῴδου. Ὅτι κεῖται κατὰ χώραν, ἀποδεικνύει ἡ ἐσωτερικὴ πλευρὰ αὐτοῦ ἐξειργασμένη οὕτω, ὥστε νὰ προσαρμόζηται πρὸς τοὺς ἄκρους λίθους τῶν δύο βαθμίδων τῆς κλίμακος (εἰκ. 4). Ἑδράζεται δ᾽ ὁ λίθος ἐπὶ τῆς σειρᾶς τῶν ἀκανονίστως ἐξεχόντων λίθων. Αὐτὸς ὅμως εἶνε οὐ μόνον τούτων ἀλλὰ καὶ τῶν τοῦ παλαιοῦ τοίχου λίθων κάλλιον ἐξειργασμένος. Ἔχει ὄψιν νεωτέραν, τὴν αὐτὴν καὶ οἱ λίθοι τῶν κλιμάκων, δύναταί τις δὲ νὰ μετρήσῃ ἐπ᾽ αὐτοῦ τὰ κατενεχθέντα κτυπήματα τοῦ σφυρίου ἢ γλυφάνου εἴτε ὀξέος εἴτε ὀδοντωτοῦ. Ἡ ἄνω ἐπιφάνεια τοῦ λίθου φέρει ἀναθύρω-

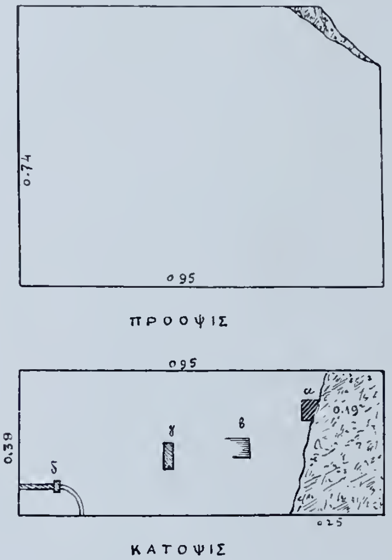
Εἰκὼν 4.

σιν ἐλαφρὰν καὶ ὀπὰς (εἰκ. 5), μίαν πελεκίνου, δύο γόμφων καὶ μίαν διὰ τὸ ἄκρον τοῦ μοχλοῦ, οὗ ἐποιοῦντο χρῆσιν οἱ ἐργάται τῆς τοποθετήσεως τῶν λίθων. Ἡ πρώτη ὀπὴ δ δεικνύει, ὅτι πέραν τῆς ἀριστερᾶς πλευρᾶς τοῦ λίθου (ἀριστερᾶς τῷ ὁρῶντι τὸν λίθον ἔξωθεν τοῦ σταδίου, εἰκ. 1,6) ὑπῆρχεν ἕτερος λίθος συνδεόμενος μετὰ τοῦ ὑπάρχοντος διὰ πελεκίνου. Ὁ τοῖχος ὁ ἀποτελούμενος ὑπὸ τῶν λίθων τούτων κατὰ τὸ μέρος τοῦτο δὲν εἶνε κυρίως εἰπεῖν ἀνάλημμα οὔτε χωμάτων οὔτε ἑδωλίων· ὑπάρχει καθ᾽ αὐτόν, ἵνα παρακαλύψῃ τὴν κλίμακα, εἶνε στενὸς (0,38 μ.) καὶ ἔπρεπε νὰ στερεωθῇ προσηκόντως. Ἡ περαιτέρω γ ὀπὴ γόμφου ἐστερέου λίθον ὑπερκείμενόν ποτε ὑπεράνω τοῦ τε ὑπάρχοντος καὶ τοῦ πρὸς τὰ ἀριστερὰ ἐλλείποντος, καλύπτοντα δὲ τὴν ἁρμογὴν αὐτῶν κατὰ τὸν ἰσοδομικὸν τρόπον. Περαιτέρω αὐτῆς εἶνε ἡ β ὀπὴ τοῦ μοχλοῦ, δι᾽ οὗ ἐτοποθετήθη δεόντως ἕτερος λίθος πρὸς τὸ δεξιὸν ἄκρον ἐπὶ τοῦ ὑπάρχοντος, στερεωθεὶς διὰ τοῦ γόμφου, οὗτινος ἡ βαθεῖα ὀπὴ α σῴζεται ἐν μέρει ἔτι περαιτέρω πρὸς δεξιά. Δυστυχῶς ἡ δεξιὰ ἄνω γωνία τοῦ λίθου εἶνε συντετριμμένη καὶ δὲν δυνάμεθα νὰ ἴδωμεν, ἂν κατὰ τοῦτο τὸ χεῖλος ἔφερεν ὁ λίθος ἐνεργασίαν πρὸς εἰσδοχὴν πελεκίνου συνδέον-

[1] Θραύσματα κεράμων καὶ ἀγγείων εὕρηνται ἀμέσως πέραν τοῦ νεωτέρου πολυγωνικοῦ ἀναλήμματος, ἑπομένως δ᾽ ἔξω πρὸς νότον τῆς πλατείας.

[2] *BCH*, XXIII σ. 606.

τος αὐτὸν καὶ πρὸς τὸ μέρος τοῦτο μεθ' ἑτέρου λίθου. Δυνάμεθα ὅμως νὰ ἰσχυρισθῶμεν, ὅτι τοῦτο δὲν συνέβαινε. Τεκμήριον δὲ τούτου εἶνε, ὅτι ἡ δεξιὰ πλευρὰ τοῦ λίθου δὲν εἶνε εἰργασμένη οὕτως, ὥστε νὰ προσαρμόζηται οὗτος πρὸς ἕτερον. Εἶνε σχετικῶς ἀνώμαλος καὶ ἐστερημένη πάσης ἀναθυρώσεως. Πλὴν τούτου ὅμως ἡ αὐτὴ πλευρὰ εὑρίσκεται ἐπὶ τῆς αὐτῆς κατακορύφου μετὰ τῆς δεξιᾶς πλευρᾶς τοῦ ὑποκειμένου λίθου (τοῦ μόνου καλῶς εἰργασμένου καὶ τεθειμένου λίθου ἐκ τῶν εἰς τὸ αὐτὸ ὕψος ὄντων καὶ ἐξεχόντων), ὥστε, ἂν ὑποτεθῇ, ὅτι ἡ πλευρὰ αὕτη προσήρμοζε πρὸς ἕτερον λίθον, ἡ ἁρμογὴ τῶν δύο τούτων λίθων θὰ συνέπιπτε πρὸς τὴν ἁρμογὴν τῶν ὑποκειμένων κατὰ παράβασιν παντὸς τεκτονικοῦ κανόνος ἐν τῷ ἰσοδομικῷ ῥυθμῷ. Ἡ κατάστασις αὕτη ἐξηγεῖται, ἂν δεχθῶμεν ἢ ὅτι ἐνταῦθα ἔληγεν ὁ τοῖχος ἢ ὅτι ὑπῆρχεν ἄνοιγμά τι ἐν αὐτῷ. Τὸ δεύτερον τοῦτο συμβαίνει ἀληθῶς. Ὁ τοῖχος διακόπτεται ἐνταῦθα, ὁ δὲ λίθος εἶνε τὸ κατώτατον μέρος τῆς ἑτέρας τῶν παραστάδων πυλίδος. Ἐπ' αὐτοῦ κατὰ τὸ δεξιὸν μέρος πρέπει νὰ δεχθῶμεν, ὅτι ἦτο ἱδρυμένον τὸ λοιπὸν μέρος τῆς παραστάδος, ἔχον πλάτος οὐχὶ μεῖζον τῶν 0,32 μ., ὅση εἶνε ἡ ἀπόστασις τῆς ὀπῆς τοῦ μοχλοῦ ἀπὸ τῆς δεξιᾶς πλευρᾶς. Ὁ λίθος λοιπὸν ὁ ἔχων τοιοῦτον μῆκος ἦτο στενὸς καί, ὡς προσήκει εἰς παραστάδα, ὑψηλός. Εἰς ἀπόστασιν 1,20 μ. ἀπὸ τοῦ λίθου ἐπαναλαμβάνεται ὁ τοῖχος πρὸς ἀνατολὰς ἑδραζόμενος ἐπὶ τοῦ παλαιοῦ πάντοτε τοίχου, ἀλλὰ διὰ μικρῶν λίθων, στενὸς (πλ. 1,00) καὶ ἀσθενέστερος ἤδη, ἅτε μὴ ὑποβαστάζων βάρος, οὐχὶ ἀνάλημμα ἀλλὰ τοῖχος καθ' αὑτόν, συμπληρῶν τὸ ὅλον κτίσμα τῆς κυρίας εἰσόδου καὶ καθορίζων τὴν πορείαν τῶν εἰσιόντων καὶ ἐξιόντων ἀνθρώπων [1]. Παραστὰς λίθου δὲν σῴζεται δεξιά, πιθανῶς δ' ἦτο ξυλίνη· διὰ ξύλου δὲ ἦτο πιθανῶς ἐπενδεδυμένη καὶ ἡ ἀριστερὰ παραστάς. Ἐπίσης δὲν σῴζεται ὁ οὐδὸς ἀποτελούμενός ποτε ἐκ πλακὸς ἢ σανίδος πάχους περίπου 0,11 μ., ὅσον εἶνε τὸ ὕψος τοῦ χώρου, ὅστις ἔδει νὰ πληρωθῇ μέχρι τῆς ὁριζοντίου, ἣν ἀκολουθεῖ ἡ κάτω ἐπιφάνεια τοῦ λίθου (εἰκ. 6). Τὸ ὕψος τῆς πυλίδος θὰ ὡρίζετο, ἂν ἀνηυρίσκοντο τὰ ὑπόλοιπα μέρη τῆς ἀριστερᾶς παραστάδος· ὁπωσδήποτε ὅμως ἐκ τῶν σῳζομένων λειψάνων πορίζόμεθα ἀσφαλῶς τὴν βεβαιότητα περὶ τῆς ὑπάρξεως τῆς πυλίδος ἐνταῦθα. Ἡ πυλὶς αὕτη πιθανὸν εἶνε ὅτι ἐχρησίμευε διὰ τὴν συγκοινωνίαν παραρτημάτων τινῶν τοῦ σταδίου συγχρόνων αὐτῇ καὶ τῷ ἱδρυτῇ Ἡρώδῃ, καταλαβόντων δὲ τὴν θέσιν ἑτέρων ὁμοίων παραρτημάτων, ἅτινα ἀπεδέχθημεν ἐπὶ τῆς αὐτῆς ἀλλὰ ταπεινοτέρας πλατείας σύγχρονα τῇ ἐπιγραφῇ τοῦ νόμου. Διότι φαίνεται, ὅτι ἡ αὐτὴ ἀνάγκη τοῦ σταδίου ἐν διαφόροις χρόνοις ἐπληρώθη κατὰ τὸν αὐτὸν τρόπον. Πιθανῶς μάλιστα ἡ παράδοσις διετηρεῖτο ἀδιάκοπος. Διὰ τῆς πυλίδος ταύτης εἰσερχόμενοι ἐκ τῶν ἀποδυτηρίων οἱ ἀγωνισταὶ καὶ βαδίζοντες ὄπισθεν τοίχου, οὗ σῴζονται λείψατα (εἰκ. 4), καλύπτοντος τὴν θέαν τοῦ ξυστοῦ τοῦ σταδίου, ἔφθανον εἰς τὴν ἀψιδωτὴν εἴσοδον, ἐξ ἧς ἐνεφανίζοντο, ὅταν αἱ σάλπιγγες θὰ ἐσάλπιζον τὸ σημεῖον. Μέχρι τοῦ μέρους τούτου ἔφθανον ὁρατοὶ ἴσως μόνοις τοῖς θεαταῖς τοῖς καθημένοις παρὰ τὰς δύο κλίμακας καὶ ἐπὶ τῶν λαξευτῶν ἑδωλίων τοῦ βράχου. Πάντα ταῦτα ὅμως οὐδαμῶς κωλύουσι νὰ δεχθῶμεν, ὅτι καὶ διὰ τὴν πλήρωσιν ἢ τοὐλάχιστον τὴν

Εἰκὼν 5.

[1] Ὁ τοῖχος οὗτος ἐξετείνετο πρὸς ἀνατολὰς μέχρις ἐντομῆς τινος τοῦ βράχου 10 μ. περίπου ὄπισθεν τῶν ἀψιδωτῶν παραστάδων τῆς ἀνατολικῆς μεγάλης εἰσόδου τοῦ σταδίου, 14,60 μ. δὲ ἀπὸ τῆς κλίμακος, παρ' ᾗ ἡ πυλίς. Ἐπειδὴ δὲ τὸ πλάτος τοῦ οὐδοῦ τῆς πυλίδος εἶνε 0,75 μ. ἐν ᾧ τοῦ τοίχου εἶνε 1,00 μ., τὸ ὑπερβάλλον τοῦ τοίχου πλάτος ἐξέχει, καὶ δὴ ἐξέχει πρὸς νότον ἔξω τοῦ σταδίου· θὰ ἀπέβαινε δὲ ἐστερημένον βάσεως, ἂν ἔλειπεν ἡ πρόσχωσις, ἥτις κατὰ τὸ μέρος τοῦτο μέχρι τοῦ ἀνατολικοῦ ἄκρου τῆς πλευρᾶς ταύτης τοῦ σταδίου παραμένει κατὰ τὸ πλεῖστον ἄσκαπτος. Ἐν τῇ εἰκ. 2 ὁ τοῖχος οὗτος δὲν δηλοῦται ὀρθῶς ὡς πρὸς τοῦτο.

εὐχερῆ καὶ ταχεῖαν κένωσιν τοῦ σταδίου ἀπὸ τῶν θεατῶν ἡ πυλὶς αὕτη ἦτο ἐπίσης χρήσιμος, ἀφ' οὗ μάλιστα εὑρίσκεται ἀμέσως ἐγγὺς πρὸς τὰς κλίμακας καὶ τὰ ἑδώλια τῆς νοτίας πλευρᾶς.

Εἴτε ὅμως ἀθληταὶ εἴτε θεαταὶ εἴτε καὶ ἀμφότεροι διήρχοντο δι' αὐτῆς, ἐπιβάλλεται νὰ ἐξετάσωμεν ποῖόν τι ἦτο τὸ ἔδαφος, ἐξ οὗ εἰσήρχοντο ἢ πρὸς ὃ ἐξήρχοντο. Ἂν δεχθῶμεν, ὅτι καὶ μετὰ τὴν λιθοδομίαν τοῦ σταδίου ὑπὸ τοῦ Ἡρώδου τὸ ἔδαφος τῆς πλατείας εὑρίσκετο τόσον ταπεινῶς, ὅσον καὶ κατὰ τοὺς χρόνους, καθ' οὓς κατεχωρίσθη ἡ ἐπιγραφὴ ἐπὶ τοῦ παλαιοῦ ἀναλήμματος, ὁπότε αὕτη ἦτο ὁρατή, τότε, ἐπειδὴ ὁ οὐδὸς τῆς πυλίδος κεῖται ὑψηλότερον τῆς ἐπιγραφῆς, πολλῷ δὲ μᾶλλον τοῦ δαπέδου τῆς παλαιᾶς πλατείας, πρέπει νὰ ἀναζητήσωμεν ἔξωθεν τῆς πυλίδος καὶ

Εἰκὼν 6.

πρὸς αὐτῇ ἐπὶ τοῦ τοίχου τὴν ἀναγκαίαν κλίμακα ἢ τὰ λείψανα αὐτῆς. Ἀλλ' οὔτε κλίμαξ εὕρηται ἐκεῖ, οὔτε λείψανα διατηροῦνται, οὔτε σημεῖα αὐτῆς ἐπὶ τοῦ τοίχου ἐξ ἐπεργασίας τῶν λίθων αὐτοῦ καὶ ἐκ διαφόρου ἐπιδράσεως τῶν καιρῶν ἐπὶ τῆς ἀκαλύπτου καὶ τῆς καθ' ὑπόθεσιν κεκαλυμμένης ποτὲ ἐπιφανείας αὐτῶν. Δὲν πιστεύω δέ, ὅτι ἐν ἀρτίῳ ὁλολίθῳ κτιρίῳ, οἷον τὸ στάδιον τοῦ Ἡρώδου, ἐκτεθειμένῳ εἰς τὰς ἀτμοσφαιρικὰς ἐπιδράσεις, παρελείφθη ἀπὸ τῆς πυλίδος ἡ κλίμαξ, ἀναπόσπαστον συμπλήρωμα αὐτῆς οὖσα, ἵνα ἑκάστοτε κατασκευάζηται ἐκ ξύλου, ἀφ' οὗ μάλιστα εἶνε πιθανόν, ὅτι καὶ πυκνοὶ ὅμιλοι θεατῶν ἐξερχόμενοι συνωθοῦντο κατὰ τὴν κλίμακα ταύτην, ἧς ἡ ἀντοχὴ κατ' ἀκολουθίαν πρέπει νὰ ἦτο ἰσχυρά. Ἀλλ' ἀφ' οὗ τοιαύτη κλίμαξ δὲν ὑπῆρξεν, ἐπιβάλλεται νὰ ὑποθέσωμεν, ὅτι δὲν ἦτο ἀναγκαία. Δὲν ἦτο δὲ ἀναγκαία τότε μόνον, ὅταν δεχθῶμεν, ὅτι τὸ ἔδαφος ἔξω τῆς πυλίδος ἐξικνεῖτο μέχρι τοῦ οὐδοῦ αὐτῆς. Οὕτω δὲ αἴρεται καὶ τὸ ἄτοπον τὸ

ἐκ τῆς συμπτώσεως τῆς δεξιᾶς κατακορύφου πλευρᾶς τοῦ λίθου τῆς ἀριστερᾶς παραστάδος τῆς πυλίδος πρὸς τὴν αὐτὴν κατακόρυφον τοῦ ὑποκειμένου λίθου. Τὸ ἄτοπον αἴρεται, διότι οἱ ὑποκείμενοι λίθοι λαμβάνονται τεθαμμένοι καὶ ἀόρατοι· εἶνε δὲ γνωστόν, ὅτι ἐν τοιαύτῃ περιπτώσει ἐγίνετο ἡ παράβασις ἐκείνη τοῦ ἰσοδομικοῦ τρόπου [1].

Οὕτω δὲ πάλιν καταλήγομεν εἰς τὸ αὐτὸ συμπέρασμα, ὃ ἐπορίσθημεν δι' ἄλλων συλλογισμῶν καὶ ἀνωτέρω, ὅτι δηλ., καθ' ὃν χρόνον ᾠκοδομήθη τὸ στάδιον ὑπὸ τοῦ Ἡρῴδου, ἡ πλευρὰ ἡ φέρουσα τὴν ἐπιγραφὴν ἦτο κατακεχωσμένη ἢ κατεχώσθη τότε, ἡ δὲ σχηματισθεῖσα πρόσχωσις ἔφθανε μέχρι τοῦ ὕψους, ἐν ᾧ ἔκειτο ὁ οὐδὸς τῆς πυλίδος, ὕψους, ὅπερ εἶνε τὸ αὐτὸ περίπου πρὸς τὸ διὰ τῶν ἄλλων συλλογισμῶν ἀνωτέρω καθορισθέν.

Δὲν δυνάμεθα βεβαίως νὰ ὁρίσωμεν μετ' ἀκριβείας, ἂν οἱ ἀρχιτέκτονες τοῦ Ἡρῴδου ἐσχημάτισαν τὴν πρόσχωσιν, ἢ ἂν αὕτη εἶχε σχηματισθῆ τυχαίως ἢ ἐπίτηδες, κατ' ὀλίγον ἢ διὰ μιᾶς, πρὸ τοῦ Ἡρῴδου, ἀγνοήσαντος οὕτω τὸν ἐπὶ τοῦ τοίχου ἐγκεκολαμμένον νόμον. Τὰ ἐκσκαφέντα χώματα ἠδύναντο νὰ φωτίσωσιν ἡμᾶς πως περὶ τούτου. Ἀλλὰ περὶ αὐτῶν δύναται νὰ μαρτυρήσῃ ἀσφαλῶς μόνον τὸ ἡμερολόγιον τῶν γαλλικῶν ἀνασκαφῶν. Ὡς δ' ἔχουσι νῦν τὰ πράγματα, ἀμφότεραι αἱ ἀνωτέρω ὑποθέσεις δύνανται ἴσως νὰ ὑποστηριχθῶσι. Ἡ μὲν πρώτη, διότι εἶνε βεβαίως εὔλογον νὰ δεχθῶμεν, ὅτι οἱ ἀρχιτέκτονες τοῦ Ἡρῴδου ἠναγκάσθησαν να σχηματίσωσι τὴν πρόσχωσιν, ἵνα ἐνισχύσωσι τὴν ἀντοχὴν τῆς νοτίας τοῦ σταδίου πλευρᾶς βαρυνθείσης δι' ἓξ σειρῶν ἑδωλίων καὶ ἄλλων ὄγκων λίθων καὶ γῆς· πρὸς συγκράτησιν δὲ τῆς προσχώσεως ἔκτισαν κατωτέρω ἐπὶ παλαιοτέρων τὸ νεώτερον ἐπιπόλαιον ἀνάλημμα. Ἐπειδὴ ὅμως, ὡς ἔκτισαν, ἔδειξαν ἐμπιστοσύνην ἐπὶ τὴν στερεότητα τῆς προσχώσεως τῆς στηριζάσης τοὺς ἐξέχοντας λίθους καὶ ἐπὶ τὴν ἀντοχὴν τοῦ παλαιοῦ ἀναλήμματος τοῦ φέροντος τὴν ἐπιγραφὴν (καὶ νῦν ἔτι ἄριστα διατηρουμένου ὅλου πλὴν τοῦ μέσου, ἔνθα ἐβλάβη πιθανῶς ὑπὸ καταρραγέντων ἐκ τῆς Ναυπλίας τῶν Φαιδριάδων βράχων) καὶ ἐπειδή, ὡς εἶπον, μεταξὺ τοῦ τοίχου τῆς ἐπιγραφῆς καὶ τοῦ ὑπεράνω αὐτοῦ κτισθέντος ὑπὸ τοῦ Ἡρῴδου παρεμπίπτει ἐνιαχοῦ χῶμα ἢ χαλίκων στρῶμα, νομίζω εὐλογώτερον νὰ δεχθῶμεν, ὅτι ἡ πρόσχωσις καὶ τὸ ἀρχαιοπρεπὲς ἀνάλημμα αὐτῆς ἐσχηματίσθη πρὸ τοῦ Ἡρῴδου· ὅτι οἱ ἀρχιτέκτονες τούτου ἀνέσκαψαν τῇδε κἀκεῖσε πρὸς ἀνεύρεσιν τοῦ παλαιοῦ τοίχου, ἵνα διατηρήσωσι τοὐλάχιστον χάριν στερεότητος τὴν πρὸς νότον γραμμὴν τοῦ παλαιοῦ σταδίου, ἀλλ' ὅτι αἱ σκαφαὶ αὗται, βεβαιωθείσης ἅπαξ τῆς γραμμῆς, ἣν ὁ παλαιὸς τοῖχος ἠκολούθει, δὲν ἐκαθάρισαν πανταχοῦ ἐπιμελῶς τὴν ἀνοιχθεῖσαν πρὸς θεμελίωσιν τάφρον μέχρι τῶν λίθων τοῦ παλαιοῦ τοίχου, κατέλιπον δ' οὕτω μικρὸν στρῶμα γῆς ἢ χαλίκων, ἐφ' οὗ ἐπεκάθισαν οἱ λίθοι τῶν τοίχων τοῦ Ἡρῴδου.

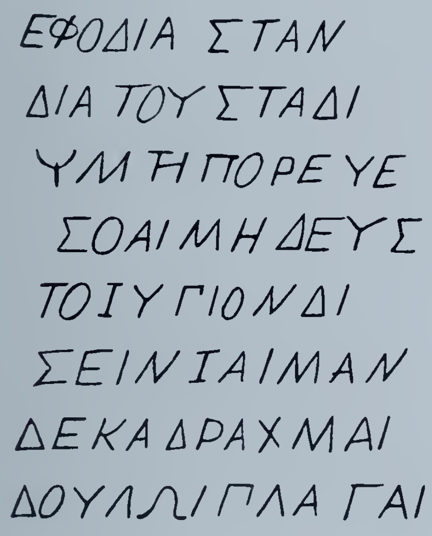
Οἱ ἐκτεθέντες ἀνωτέρω συλλογισμοὶ διακρίνουσι δύο περιόδους τοῦ πυθικοῦ σταδίου πρὸ τοῦ Ἡρῴδου.—Κατὰ τὴν παλαιοτέραν, τὴν σύγχρονον πρὸς τὴν ἐπιγραφήν, ὁ παλαιὸς ἀναλημματικὸς νότιος τοῖχος τοῦ σταδίου ἦτο ὁρατός, ὁ δ' ἐπ' αὐτοῦ ἐγκεκολαμμένος νόμος περὶ τῆς ἀπαγορεύσεως τοῦ οἴνου διετέλει ἐν ἰσχύϊ. Τὸ δάπεδον τῆς πλατείας, ἐφ' οὗ ἵσταντο οἱ ἀναγινώσκοντες τὸν νόμον, ἦτό πως ταπεινότερον τοῦ νῦν ὑπὸ τῶν ἀνασκαφῶν ἀποκαλυφθέντος, τὰ δὲ χώματα τῆς πλατείας ταύτης ἀνείχοντο ὑπὸ ἀναλημμάτων νοτιώτερον κειμένων, ὧν σῴζονται ταπεινὰ λείψανα.—Κατὰ δὲ τὴν νεωτέραν περίοδον ὁ φέρων τὴν ἐπιγραφὴν τοῖχος ἦτο κατακεχωσμένος, τὰ χώματα τῆς προσχώσεως ὑπεβαστάζοντο νοτιώτερον ὑπὸ ἀναλήμματος ἱδρυμένου ὑψηλότερον καὶ ἐν μέρει ἐπ' αὐτῶν τῶν παλαιῶν ἀναλημμάτων, ὁ δὲ νόμος, ὃν περιέχει ἡ ἐπιγραφή, διετέλει ἀόρατος καὶ ἄγνωστος. — Τὴν δευτέραν ταύτην ὄψιν διατηρεῖ τὸ μέρος τοῦτο καὶ ἐπὶ Ἡρῴδου, ὅστις προσέδωκε τῷ σταδίῳ διὰ τῶν νέων κτισμάτων καὶ τῆς καθ' ὅλου διὰ λίθων διαμορφώσεως αὐτοῦ τὴν νεωτάτην καὶ κατὰ μέγα μέρος ἔτι καὶ νῦν ἀντιληπτὴν ὄψιν τοῦ σταδίου.—Πρὸς τούτοις φαίνεται ἐκ τῶν συλλογισμῶν τούτων, ὅτι αἱ πύλαι τοῦ σταδίου δὲν ἦσαν ἑνιαῖόν τι κατασκεύασμα, ἀλλὰ πολλαπλοῦν, καὶ βεβαιοῦται ἡ ἐπὶ τόπου ὕπαρξις ἀσφαλῶν λειψάνων πυλίδος τινός, ἐν ᾧ μέχρι τοῦδε περὶ τῆς εἰσόδου τοῦ σταδίου εἴχομεν μόνον τὸ κῦρος τῆς ἀρχιτεκτονικῆς γνώμης τοῦ Chenavard καὶ τὴν ἐπὶ τῆς πορείας τοῦ Παυ-

[1] *Mitteil.* d. d. arch. Inst. Athen III (1878) σ. 150, 153. (*Köhler*), ἔνθα πρόκειται περὶ τῆς ἐν Ἀθήναις στοᾶς τοῦ Εὐμένους καὶ τοῦ ἀναλημματικοῦ τοίχου, ὅστις ἦτο κεκαλυμμένος ποτὲ ὑπό τε τῶν τόξων καὶ τοῦ δευτέρου τοίχου τῆς στοᾶς, τοῦ ὁρατοῦ.

σανίου ἐρειδομένην εἰκασίαν [1].—Ὡς πρὸς δὲ τὴν διάταξιν τῆς πρὸ τοῦ τοίχου τῆς ἐπιγραφῆς πλατείας πορίζόμεθα τὴν πιθανωτάτην γνώμην, ὅτι ἐνταῦθα ἔκειντο τὰ παραρτήματα τοῦ σταδίου, οἷον τὸ ἀποδυτήριον, τὸ ἀλειπτήριον καὶ τὰ ὅμοια.

Δημοσιεύω ἐνταῦθα ὡς οὐχὶ ἀδιάφορον πρὸς τὰς περὶ τῶν σταδίων γνώσεις ἡμῶν ἐπιγραφήν τινα, ἧς ἀντίγραφον, παρ' ἀδαοῦς ἀνθρώπου παρασκευασθέν, ἐκόμισέ μοι ἐν Ἀμφίσσῃ ὁ Ἀνδρέας Κατσαλίρας. Ὁ λίθος, ἐφ' οὗ ἡ ἐπιγραφή, εἶνε μικρὰ «πλάξ» καὶ εὑρέθη κατὰ τὸν κύριον τοῦτον «ἐν Λαμίᾳ», ἔνθα καὶ ἀπόκειται παρ' ἰδιώτῃ. Ἦτο δ' ἡ πλὰξ ἐνεσφηνωμένη ἐντὸς «βράχου» ἤτοι μείζονος ἀργοῦ λίθου, ὀγκολίθου. Δὲν ἐγένετο ὅμως δυνατὸν νὰ ἐξακριβώσω τὰς πληροφορίας ταύτας, μηδὲ νὰ μάθω παρὰ τίνι ἡ πλὰξ ἀπόκειται·

Τὸ παραδοθέν μοι ἀντίγραφον ἔχει κατ' ἀκρίβειαν οὑτωσί:

Μεταγράφω δὲ καὶ ἀναγινώσκω αὐτὸ ὡς ἑξῆς:

ΕΦΟΔΙΑΣΤΑΝ	Ἐφοδιαστὰν
ΔΙΑΤΟΥΣΤΑΔΙ	διὰ τοῦ σταδί-
Ο]ΥΜΗΠΟΡΕΥΕ	ο]υ μὴ πορεύε-
ΣΘΑΙΜΗΔΕΥ	σθαι, μηδὲ ὑ-
ΠΟΙΥΓΙΟΝΔΙ[Ω	ποζύγιον δι[ώ-
ΚΕΙΝΙΑΜΙΑ	(κ)ειν· ζα(μί)α
ΔΕΚΑΔΡΑΧΜΑΙ	δέκα δραχμαί,
ΔΟΥΛΩΙΠΛΑΓΑΙ	δούλῳ πλαγαί.

Ἐπὶ τοῦ δεδομένου κειμένου βεβαίως οὐδεμία παλαιογραφικὴ εἰκασία ἀσφαλὴς εἶνε δυνατή.

Ἡ λέξις *ἐφοδιαστὴς* ἑρμηνεύεται κατὰ τὸν θησαυρὸν τοῦ Ἑρρίκου Στεφάνου διὰ τῆς λέξεως invasor, προσφορώτερον δ' ἴσως καθ' ἡμᾶς ἐν τῷ παρόντι διὰ τῆς λέξεως ὁδοιπόρος.

Τὸ στάδιον, περὶ οὗ ἐνταῦθα πρόκειται, πιθανῶς δὲν ἦτο κτιστόν, ἀφ' οὗ ὑποτίθεται, ὅτι ἦτο δυνατον νὰ διέρχωνται δι' αὐτοῦ ἄνθρωποι καὶ νὰ ἐλαύνωνται ζῷα, καθ' ὧν ἐτέθη ὁ ἀπαγορευτικὸς νόμος. Παράλληλα χωρία (πρβλ. «πρόβατα εἰσβάλλειν» *Dittenberger, Sylloge*[2] 560 στ. 30. «Πρόβατα ἐμβιβάσκειν» *Revue de Philog.* 1901 σ. 165. «αἶγας εἰσάγειν» αὐτόθι 1902 σ. 291 στ. 4 ἑξ.) δεικνύουσιν, ὅτι ἐνταῦθα δὲν πρόκειται περὶ ἁπλῆς μόνον διόδου τῶν ζῴων, ἀλλὰ καὶ περὶ εἰσβολῆς αὐτῶν πρὸς βοσκήν. Τὸ στάδιον λοιπὸν θὰ ἦτο γῆς χῶμα, οὗτινος τὸ σχῆμα ἤθελε νὰ προφυλάξῃ ὁ νόμος ἀπὸ πάσης μεταβολῆς καὶ ἀλλοιώσεως ἕνεκα τῆς δι' αὐτοῦ διόδου, καὶ τῆς ἐν αὐτῷ παραμονῆς· τοῦτο δὲ πρὸς ἀποφυγὴν μεγάλων δαπανῶν ἀπαιτουμένων διὰ τὴν διόρθωσιν αὐτοῦ καθ' ἑκάστην τέλεσιν ἀγώνων ἐν αὐτῷ. Ἡ μέριμνα αὕτη ἴσως συνδέεται καὶ πρὸς λατρείαν τινά, ἀφ' οὗ εἶνε δαψιλῆ τὰ παραδείγματα βωμῶν εἴτε ἀγαλμάτων εἴτε μνημείων θεῶν ἢ ἡρώων ἱδρυμένων ἐν σταδίοις, γυμνασίοις καὶ ἱπποδρόμοις (*Παυσ.* 4, 32, 1. 5, 14, 9. *Πινδ.* Νεμ. 10, 50. *Παυσ.* 1, 44, 2. 2, 22, 10. 3, 14, 6, 7. 2, 10, 1. 5, 15, 5, 6. 6, 23, 3. 6, 20, 9. 5, 22, 1. 5, 14, 9. 9, 23, 1, 2. 4, 32, 6. 6, 20, 11, 15 ἑξ. *BCH*, 22 (1898) σ. 600 ἑξ. καὶ 23 (1899) σ. 613, *Grasberger,* Erz. und Unter. I, σ. 257, 262), ὥστε νὰ ἐπιζητῶσιν οἱ ἀρχαῖοι καὶ εὔχωνται, ἵνα τὰ μέρη ταῦτα μένωσιν ἀργά· (πρβλ. Λουκιαν. ἀπολογίᾳ 11). Ἀπαγορευτικὰς δὲ διατάξεις περὶ μὴ καταπατήσεως ἱερῶν χώρων καὶ ποινὰς ἤτοι ζημίας χρηματικὰς διὰ τοὺς ἐλευθέρους, πληγὰς δὲ διὰ τοὺς δούλους ὅρα ἐν *Jahresheften* des oester. arch. Jnst. 8 (1905) σ. 10 ἑξ. (*Wilhelm*) πρβλ. *Stengel* Cultusalt.[2] σ. 19. Τοὐναντίον μίσθωσιν ἱπποδρόμου ὡς ἀγροῦ ἢ νομῆς ὅρα BCH, 1901, σ. 267-*372*· πρβλ. 1890 390, 427· Stengel ἔ. ἀ. σελ. 20 ἑξ.

ΑΝΤ. Δ. ΚΕΡΑΜΟΠΟΥΛΛΟΣ

[1] *BCH*, 23, σελ. 606.

ΤΟΠΟΓΡΑΦΙΚΑ ΚΑΙ ΕΠΙΓΡΑΦΙΚΑ ΚΗΦΙΣΙΑΣ

Τὰ ἐρείπια τοῦ ἐν Κηφισιᾷ ἐκκλησιδίου τοῦ Ἁγίου Στεφάνου, ἐν οἷς ἀνάπτεται ἔτι καθ' ἑσπέραν ὑπ' εὐλαβοῦς τινος λύχνος, δὲν φαίνονται σεσημειωμένα ἐπὶ τοῦ φύλλου Section Kephisia τῶν γερμανικῶν τῆς Ἀττικῆς χαρτῶν, καίτοι ἕνεκα τῶν ὑπὸ Φουρμόντου ἐν αὐτῷ καὶ πλησίον εὑρεθέντων ἀρχαίων λειψάνων ἦσαν ἄξια τοπογραφικῆς ἀναγραφῆς. Κεῖνται δὲ ἐπὶ τῆς δεξιᾶς ὄχθης τοῦ ῥεύματος τῆς *Πύρνας*, μικρὸν ἀνωτέρω τοῦ ἐν αὐτῷ γνωστοῦ *ἄντρου τῶν Νυμφῶν*, ὀλίγα βήματα πέραν τῆς γεφύρας τῆς ζευγνυούσης τὸ ῥεῦμα παρ' αὐτὴν τὴν ὁδόν, δεξιᾷ τῷ ἀνερχομένῳ πρὸς Δεκέλειαν διὰ τῆς ὁδοῦ ταύτης [1].

Σωρὸς ἐρειπίων, τὸ ἐκκλησίδιον μόλις διακρίνεται ἐσωτερικῶς κατὰ τὸ σχῆμα, πλὴν δέ τινων ἀρχαίων λίθων μενόντων ἔτι ἐπὶ τοῦ ἐδάφους, ἐν ᾗ χώρᾳ ἐτέθησαν κατὰ τὴν ἵδρυσιν τοῦ ἐκκλησιδίου, σώζει κατὰ τὸ μέσον περίπου τῆς μεσημβρινῆς πλευρᾶς πυλίδα ἀπηρτισμένην ἐκ τριῶν μονολίθων παραστάδων τε καὶ ἀνωφλίου, λειψάνων ἀρχαίου οἰκοδομήματος τῶν αὐτοκρατορικῶν ῥωμαϊκῶν χρόνων. Ἐν τῷ μέσῳ τοῦ τετραπλεύρου λίθου τοῦ ἀποτελοῦντος τὸ ὑπέρθυρον περιβαλλόμενος ὑπὸ φύλλων ἀκάνθου φαίνεται ἐγγεγλυμμένος βυζαντηνὸς σταυρός.

Ὅτι τὰ ἐρείπια ταῦτα κατέχουσι περίπου τὴν θέσιν ἀρχαίου ἱεροῦ, ἡρῴου τινὸς ἴσως ἐξ ἐκείνων ἅτινα γινώσκομεν ὅτι συχνὰ Ἡρώδης ὁ Ἀττικὸς ἵδρυε μεταξὺ Κηφισιᾶς καὶ Μαραθῶνος, φαίνεται πιθανώτατον. Ἔχομεν δ' οὕτως αὐτὰ εἰς σημεῖον ὅτι τὸ χωρίον καὶ ὁ κῆπος τοῦ βαθυπλούτου σοφιστοῦ καὶ αὐτοκρατορικοῦ φίλου, ἡ κατ' Αὖλον Γέλλιον βαθύσκιος καὶ πολυπίδαξ villa cui nomen est Cephissia, ἀπὸ τῆς ἐν τῇ πλατείᾳ τῆς σημερινῆς κώμης γηραιᾶς πλατάνου καὶ τῶν παρ' αὐτὴν ἀρχαίων τάφων καὶ τῶν ἐν τῷ παρακειμένῳ κήπῳ Σκυλίτση ἀνευρεθέντων ἀρχαίων λειψάνων, —ἐν οἷς καὶ ὁ ἀκέφαλος τοῦ Ἡρώδου ἀνδριάς,— οὐ μόνον μέχρι τῆς Πύρνας, ἀλλὰ καὶ πέραν τοῦ ῥεύματος αὐτῆς ἐξετείνετο, ἐφ' ὅλον τὸν εὔυδρον χῶρον ἐφ' οὗ πολλαπλασιάζονται σήμερον τῶν ἐξ Ἀθηνῶν εὐπόρων παροίκων αἱ ἐπαύλεις [1].

Ἐντὸς τοῦ ἐκκλησιδίου, ὑπὸ τὴν σκιὰν παλαιοῦ καὶ μεγαλοπρεποῦς πρίνου, πάντοθεν περιδεδλημένου ὑπὸ μεγάλων χλοερῶν θάμνων, παρεχόντων ὄψιν βαθυσκίου λόχμης, κιονίσκος κυλινδρικός, εὐτελῶς κατειργασμένος, μετ' ἐξέχοντος χείλους ἄνω, ὕψους 1 μέτρου καὶ 60 περίπου ἑκατοστῶν, διαμέτρου δὲ 0,30, κεκλιμένος ἐπὶ τοῦ βορείου τοιχίσκου τοῦ ἐκκλησιδίου, οὐχὶ κατὰ χώραν, καὶ ἔχων ἐπιεικῶς ἐφθαρμένην τὴν ἐπιφάνειαν, φέρει ἐπιγεγραμμένα γράμμασι τῶν ταπεινῶν ῥωμαϊκῶν χρόνων τάδε·

ΦΑЄΘΩ

ΟΥϹΑΙϹΦ'
ΚΑΙΑΟΙΔ
ΚΗΦЄΙϹ
ΑΤЄΥϹ

Ἐν τῷ μεταξὺ τῆς ἐπικεφαλίδος *Φαέθω* καὶ τοῦ δευτέρου στίχου κενῷ χώρῳ, ὑπὸ τὰ γράμματα ЄΘΩ, ἴχνη γραμμάτων δυσδιάγνωστα.

[1] Τὴν γέφυραν καὶ τὸν κλάδον τοῦτον τῆς ὁδοῦ, μόνον ὑπάρχοντα ὅτε κατεσκευάζετο ὁ χάρτης, ἴδε ἐν τῷ μνημονευθέντι τμήματι.—Τὸ ἐρείπιον ἀκριβῶς κεῖται μεταξὺ τοῦ ἀνατολικοῦ τέρματος τοῦ κήπου τοῦ Διευθυντοῦ τῆς Γερμανικῆς Ἀρχαιολογικῆς Σχολῆς κ. Γ. Δαϊρπφελδ καὶ τῆς ὀπισθίας ὄψεως τῆς παρὰ τὴν ὁδὸν οἰκίας τοῦ νομομηχανικοῦ κ. Ν. Μπαλάνου, προσκείμενον τῷ ὀπισθίῳ περιβόλῳ τῆς νεοδμήτου ἐπαύλεως Β. Βουδούρη.

[1] Ἴδε Ἐφημερίδος Ἀρχαιολογικῆς 1895 σελ. 185-6.

Πρὸς δεξιά, ἡ ἐπιφάνεια μετὰ τὰ γράμματα ω, φ, Δ, C καὶ ⌒, ἐντελῶς ἀπολελεπισμένη. Πρὸς ἀριστεράν, ἀμυδρότατα, ἕνεκα τριβῆς καὶ καταβρώσεως ὑπὸ τῆς ὑγρασίας, ἴχνη γραμμάτων ἐν τοῖς τέτταρσι κάτω στίχοις, Μ μὲν προδήλως ἐν τῷ πρώτῳ, ὡσεὶ ΛΙC ἢ ΜЄΙΙ ἐν τῷ δευτέρῳ, ἀλλ' ἀβεβαιότατα, ΙΑC Ↄ ἐν τῷ τρίτῳ, καὶ πιθανῶς Μ ἐν τῷ τετάρτῳ. Ἐξ οὗ δύναταί τις νὰ μεταγράψῃ τὴν ἐπιγραφὴν ὧδε·

Φαέθω[ν]
(Μ)ούσαις φ[ίλαις] ἢ [ίλος]
καὶ ἀοιδ[οῖς] ἢ [ός]
(ίας..... ίου) Κηφεισ[ιεὺς]
[γραμμ]ατεύ(ς) ἢ [ἐγραμμ]ατευ(ε).

Μνείαν τῆς ἐπιγραφῆς ταύτης οὐδεμίαν γινώσκω ὑπάρχουσάν που· ἐρευνήσας δὲ δὲν ἠδυνήθην ν' ἀνεύρω αὐτὴν ἐν CIA., ὅπερ ἐν τούτοις περιλαμβάνει ἐν τ. III, ὑπ' ἀρ. 815, τὴν ὑπὸ Fourmont, — prope templum Sancti Stephani, — ἀντιγραφεῖσαν ἑπομένην ἐπιγραφήν, [1]

Π]ολυδευκίονα Ποσειδῶ[νι Οὐϊβουλλία]
Ἀλκία τὸν φίλτατον τῷ [ἑαυτῆς ἀνδρὶ]
Ἡρώδῃ καὶ ἑαυτῇ.....

ἧς τὸν λίθον εὗρον καὶ ἐν ἔτει 1898 (ὅτε ἀντέγραψα αὐτὸν) ἀναπαυόμενον παρὰ τὰ ἐρείπια τοῦ Ἁγίου Στεφάνου (50 βήματα μακρὰν) ὑπὸ τὸ πυκνὸν καὶ κεντρωτὸν φύλλωμα μεγάλου θαμνώδους πρίνου, μετ' ἀθίκτων τῶν γραμμάτων, καταφανῶς δ' ἔχοντα δεξιὰ κάτω τὴν αὔλακα τοῦ σιδηροῦ δεσμοῦ τοῦ συνέχοντος τὸν λίθον τοῦτον πρὸς τὸν δεξιόθεν σύννομον, ἐφ' οὗ καὶ ὑπῆρχε τὸ ἥμισυ τοῦ τελικοῦ Ω τοῦ β' στίχου, τὸ ἥμισυ τοῦ τελικοῦ Η τοῦ γ' καὶ ἡ ἄλλη συνέχεια τῆς ἀναθηματικῆς ἐπιγραφῆς.

Ἐγράφη ἐν ἔτει 1901.

Σ. Ν. ΔΡΑΓΟΥΜΗΣ

ΕΠΙΓΡΑΦΑΙ ΕΚ ΤΗΣ ΑΚΡΟΠΟΛΕΩΣ

Ὅτε κατὰ τὸ 1902 ἐξητάζοντο μετὰ προσοχῆς οἱ κατὰ τὴν βόρειον πλευρὰν τῆς Ἀκροπόλεως κείμενοι λίθοι, ἵνα εὑρεθῶσιν οἱ ἀνήκοντες εἰς τὸ Ἐρέχθειον, ἔκ τινος σωροῦ ἦλθον εἰς φῶς καὶ δύο ἐνεπίγραφοι, οἵτινες κατὰ τὴν πρὸ ἐτῶν γενομένην συσσώρευσιν τῶν ὡς ἀχρήστων ἐκληφθέντων εἶχον παρέλθει ἀπαρατήρητοι. Ἐκ τούτων ὁ εἷς ἐκ πεντελικοῦ μαρμάρου εἶναι βάσις ἔχουσα μῆκος 0,50 καὶ σῳζόμενον ὕψος 0,11, ἐπειδὴ πρὸς τὰ ἄνω ὁ λίθος εἶναι κατεστραμμένος, ὅπως καὶ πρὸς τὰ ἀριστερά. Τὰ κατωτέρω συμφώνως πρὸς ἔκτυπον ἀναπαριστώμενα γράμματα ἔχουσιν ὕψος μέγιστον 0,013.

ΔΟΥΚΡΩΠΙΔΗΣ ΕΠΟΙΗΣΕΝ

Ἡ ἐπιγραφὴ δὲν εἶναι ἀκεραία, ὅμως ἡ ἀνάγνωσις: (Εὔχειρ Εὐβουλί)δου Κρωπίδης ἐποίησεν, εἶναι πλέον ἢ βεβαία λαμβανομένου ὑπ' ὄψιν, ὅτι ἔχομεν πολλὰς ἐπιγραφὰς τοῦ ζεύγους τούτου τῶν Κρωπιδῶν καλλιτεχνῶν, ἐξ ὧν ὁ μὲν πατὴρ ἐκαλεῖτο Εὔχειρ, ὁ δὲ υἱὸς Εὐβουλίδης ἢ ἀκριβέστερον: Εὔχειρ Εὐβουλίδου καὶ Εὐβουλίδης Εὔχειρος. Ὁ χαρακτὴρ τῶν γραμμάτων εἶναι ἀκριβῶς ὁ αὐτὸς πρὸς τὸν τῆς ἐπιγραφῆς παρὰ Löwy, Bildhauerinschriften N° 34, ὅπου ἀναγινώσκεται ὁλόκληρον τὸ (Ε)ὔχειρ Εὐβουλίδου Κρωπίδης ἐπόησεν. Ἄλλη ἐπιγραφὴ ἀσφαλῶς εἰς μόνον τὸν Εὔχειρα τὸν Εὐβουλίδου υἱὸν ἀναφερομένη δὲν ὑπάρχει. Ἀλλ' εἶναι πιθανὸν ὅτι καὶ ἡ ἐν Μεγάροις εὑρεθεῖσα ἐπιγραφὴ (Löwy 222) μετὰ τοῦ: Εὔχειρ Ἀθηναῖος ἐποίησεν πρὸς τὸν αὐτὸν τοῦτον Εὔχειρα ἀναφέρεται. Ἔπειτα ἔχομεν μακρὰν σειρὰν ἐπιγραφῶν,

[1] Ἴδε καὶ P. Vidal-Lablache, Vie d'Hérode Atticus (1872) ἐν σ. 46.

ἐν αἷς ἢ ὁ πατὴρ Εὔχειρ μετὰ τοῦ υἱοῦ Εὐβουλίδου ἢ μόνος ὁ Εὐβουλίδης Εὔχειρος ὀνομάζεται, ὅπως παρὰ Löwy, 135, 223, 224, 225, 226, 227, Ἀρχ. Ἐφημερίδι, 1892 σ. 158 καὶ 1894 σ. 201, ὅπου ἐν ταῖς 8 ταύταις περιπτώσεσι μνημονεύεται ὁ πατὴρ καὶ ὁ υἱὸς καὶ Löwy 228, 228α, 229 καὶ Journal of Héll. St 1896 σ.307, ὅπου μόνος ὁ υἱός.

Τὸ ζεῦγος τοῦτο τῶν Κρωπιδῶν καλλιτεχνῶν εἶναι βέβαιον ὅτι εἰργάζετο κατὰ τὰ μέσα τοῦ Β′ π. Χ. αἰῶνος. Τοῦτο κατεδείχθη ὄχι μόνον διὰ τοῦ χαρακτῆρος τῶν γραμμάτων, ὄντος τοῦ αὐτοῦ πάντοτε καὶ ἀποδιδομένου γενικῶς εἰς τὸν Β′ π.Χ. αἰῶνα, ἀλλὰ πρὸ πάντων, ἐπειδὴ πρόσωπόν τι, ὁ Μιλτιάδης Ζωΐλου Μαραθώνιος, ἐν τῇ ἐπιγραφῇ παρὰ Löwy 224 μνημονευόμενον, ἐν ᾗ κάτωθεν ἀναγράφονται ὡς *ποιήσαντες* οἱ δύο τεχνῖται, ἀποδεικνύεται κατὰ διαφόρους τρόπους, ὅτι ἔζη κατὰ τὸ 150 π. Χ. Ἀλλ' ὁ χαρακτὴρ τῶν γραμμάτων τῆς παρὰ Löwy ἐπιγραφῆς, ἀρ. 134, ὅπου ἀναφέρεται, ὡς ἀνωτέρω ἐλέχθη, μόνος ὁ Εὔχειρ, ὁ Εὐβουλίδου υἱός, παραβαλλόμενος πρὸς τὸν τῶν λοιπῶν ἐπιγραφῶν φαίνεται ὅτι ἀληθῶς εἶναι ἀρχαιοπρεπέστερος. Διὰ τοῦτο ὁ Löwy (σ. 100) ἐξέφρασε τὸν δισταγμόν, μὴ ὁ Εὔχειρ οὗτος δὲν εἶναι ὁ αὐτὸς πρὸς τὸν μετὰ τοῦ Εὐβουλίδου συνυπογραφόμενον ἀλλὰ μέλος τῆς αὐτῆς οἰκογενείας παλαιότερον. Κατὰ τὸν Hirschfeld (Arch. Zeit 1872 § 27) ὅμως καὶ ἄλλους ἡ διαφορὰ αὕτη τοῦ χαρακτῆρος δὲν εἶναι ἀρκετή, ὥστε νὰ παραδεχθῶμεν καὶ ἄλλον παλαιότερον Εὔχειρα ἐκτὸς τοῦ κατὰ τὸ α′ ἥμισυ τοῦ Β′ αἰῶνος ἀκμάζοντος. Ἡ διαφορὰ τοῦ χαρακτῆρος ἔγκειται ἐν τούτῳ, ὅτι ἐν ᾧ ἐν τῇ ἐπιγραφῇ, Löwy 134, διατηρεῖται σχεδὸν ὁ ἀπὸ τοῦ 4ου αἰῶνος γνωστὸς τρόπος τῆς γραφῆς, ἐπὶ τῶν λοιπῶν ἐπιγραφῶν βλέπομεν πάντοτε γραφόμενα τὰ ἀπὸ τοῦ τέλους τοῦ 3ου αἰῶ- κατὰ μικρὸν εἰσαχθέντα γράμματα, οἷον τὸ Α μετὰ τεθλασμένης τῆς μεταξὺ τῶν σκελῶν γραμμῆς καὶ τὰ λοιπὰ γράμματα κομψότερα ἢ πρὶν καὶ μετ' ἀκρεμόνων κατὰ τὰ πέρατα κοσμούμενα. Ἀλλ' ὅμως μετὰ τῆς εἰσαγωγῆς τοῦ νέου τούτου τρόπου γραφῆς δὲν ἐξέλιπε κατὰ τὸν Β′ αἰῶνα ὁ παλαιὸς τρόπος (Ἴδε Larfeld, Epigraphik, σ. 472). Ἐντεῦθεν φαίνεται, ὅτι εἶναι ἀδύνατον διὰ μόνην τὴν διαφορὰν τοῦ γραφικοῦ χαρακτῆρος νὰ δειχθῇ, ὅτι ὑπῆρξαν πλείονες τοῦ ἑνὸς καλλιτέχναι φέροντες τὸ ὄνομα τοῦ Εὔχειρος. Διὰ τοῦτο καὶ ἡ ἐπιγραφὴ ἐκ τῆς Ἀκροπόλεως συμφωνοῦσα πληρέστατα κατὰ τὸν χαρακτῆρα τῶν γραμμάτων πρὸς τὴν ῥηθεῖσαν παρὰ Löwy, δὲν δύναται νὰ προσθέσῃ τι ἢ ἀλλοιώσῃ τὸ ζήτημα. Μόνον τοῦτο μετὰ τὴν ἡμετέραν ἐπιγραφὴν δυνάμεθα νὰ εἴπωμεν, ὅτι ὁ Εὔχειρ, ὅτε εἰργάζετο μόνος κατὰ τὴν νεότητά του, μετεχειρίζετο τὸν παλαιὸν οὐχὶ διακεκοσμημένον τρόπον τῆς γραφῆς, ὅτε δὲ ἐν προβεβηκυίᾳ ἡλικίᾳ συνειργάζετο μετὰ τοῦ υἱοῦ Εὐβουλίδου, ἔδει τότε εἴτε χάριν τοῦ νεωτερίζοντος υἱοῦ εἴτε διὰ τὴν νεωτέραν ἐποχὴν ἡ ὑπογραφὴ τῶν τεχνιτῶν νὰ γράφηται κατὰ τὸν νεωτερικὸν τρόπον.

Πάσας τὰς γνωστὰς ὑπογραφὰς τῶν τεχνιτῶν τούτων βλέπει τις παρὰ Kirchner (Prosopogr. Attika ἐν λ. Εὐβουλίδης καὶ Εὔχειρ), ὅστις εἶναι ὁ τελευταῖος πραγματευθεὶς περὶ τῆς γενεαλογίας αὐτῶν. Μόνον ἡ ἐν τῇ Ἀρχ. Ἐφημερίδι 1894 σελ. 201 δημοσιευθεῖσα ἐπιγραφὴ ἐξ Ἐλευσῖνος (Εὔ)χειρ (κ)αὶ Εὐβουλίδης Κρωπίδαι ἐποίησ(α)ν δὲν μνημονεύεται ἐν τῇ ἀπαριθμήσει τοῦ Kirchner. Μετὰ ταύτης καὶ τῆς ἐκ τῆς Ἀκροπόλεως αἱ ἐπιγραφαὶ αἱ μνημονεύουσαι τὸν Εὔχειρα καὶ τὸν Εὐβουλίδην ὡς τεχνίτας, χωρὶς ἕκαστον ἢ ὁμοῦ, ἀνέρχονται εἰς τὸν ἀριθμὸν τῶν 15. Οὕτως ἐκ τοῦ ἐργαστηρίου τῆς οἰκογενείας ταύτης τῶν τεχνιτῶν ἔχομεν τὰς περισσοτέρας διασωθείσας ἐπιγραφὰς ἢ ἐκ πάσης ἄλλης. Ἀναλυτικώτερον τρεῖς μὲν ἀναφέρονται εἰς μόνον τὸν Εὔχειρα, ἑπτὰ εἰς τὸν Εὔχειρα καὶ Εὐβουλίδην ὁμοῦ ἐργαζομένους, τέσσαρες εἰς τὸν Εὐβουλίδην μόνον καὶ μία εἴς τινα ἐξάπαντος ἀρχαιότερον Εὐβουλίδην (Löwy 133) πιθανῶς πρόγονον τῶν ἄλλων. Ὡς πρὸς τὸν τόπον τῆς εὑρέσεως τρεῖς μὲν εὑρέθησαν ἐν Ἀκροπόλει, ἑπτὰ ἐν τῇ πόλει τῶν Ἀθηνῶν καὶ ἀνὰ μίαν ἐν Ἐλευσῖνι, Μεγάροις, Τανάγρᾳ, Εὐβοίᾳ καὶ Ὑαμπόλει τῆς Φωκίδος.

Ὁ δεύτερος ἐκ τοῦ σωροῦ τῶν ἀχρήστων ἐξαχθεὶς ἐνεπίγραφος λίθος εἶναι τεμάχιον ἐκ τοῦ λεγομένου ὑμηττίου μαρμάρου πανταχόθεν ἀποκεκρουμένον πλὴν τῆς πρὸς τὰ ἀριστερὰ πλευρᾶς μεγίστου ὕψους 0,20 καὶ πλάτους 0,15. Τὸ ὕψος τῶν γραμμάτων 0,011.

ΝΟΘΕΤ...
ΤΙΜΟΥΑΛΑΙ
ΕΝΙΑΥΤΩΙΑ
ΤΡΙΒΟΥΝΤΟΣ
ΦΡΕΑΡΡΙΟΥ
ΥΠΟΠΑΙΔ
ΑΠΟΛΛΩΝΙ
ΦΡΕΑ

Τὴν ἐπιγραφὴν δυνάμεθα ἐξ ἄλλων ἀγωνιστικῶν ἐπιγραφῶν ὁδηγούμενοι (IG, III, 1, 104, 135) νὰ συμπληρώσωμεν ὡς ἑξῆς:

Ὁ δεῖνα ἀγω]
νοθετήσ[ας ἐν τῷ ἐπὶ Ἀρχι]
τίμου Ἀλαι[έως ἄρχοντος]
ἐνιαυτῷ Ἀ[θηνᾷ (;) παιδο]
τριβοῦντος [τοῦ δεῖνος]
Φρεαρρίου
ὑποπαιδ[οτριβοῦντος]
Ἀπολλωνί[δου]
Φρεα[ρρίου]

Ἐκ τοῦ χαρακτῆρος τῶν γραμμάτων ἡ ἀγωνιστικὴ αὕτη ἐπιγραφὴ (ἢ ἀγωνιστικὴ ἀναθηματικὴ) δύναται νὰ ἀποδοθῇ γενικῶς εἰς τὸν Α΄ π. Χ. αἰῶνα. Ἀλλ' ἐκ τῶν ἀναφερομένων ἐνταῦθα ὀνομάτων δυνάμεθα καὶ ὁριστικώτερον νὰ εἴπωμεν περὶ τοῦ χρόνου τῆς ἐπιγραφῆς. Ὁ Φρεάρριος Ἀπολλωνίδης, ὅστις ἐνταῦθα ἀναφέρεται ὡς ὑποπαιδοτρίβης, εἶναι ὁ αὐτὸς πάντως πρὸς τὸν ἐν IG, III, 1, 106 μνημονευόμενον παιδοτρίβην Ἀπολλωνίδην ὡς Φρεάρριον ἐπίσης ἀναγραφόμενον. Ὁ Ἀπολλωνίδης οὗτος ἦτο συμφώνως πρὸς τὴν ἐπιγραφὴν ταύτην παιδοτρίβης ἐπὶ Ἀπολήξιδος ἄρχοντος, οὗ τὸ ἔτος τῆς ἀρχῆς δὲν εἶναι ἀκριβῶς γνωστὸν ἀλλ' ὁρίζεται κατὰ προσέγγισιν ὡς κατὰ ὀλίγα ἔτη παλαιότερον τῆς τοῦ Χριστοῦ γεννήσεως. (Ἴδε περὶ τούτου Dittenberger ἐν IG, III, 1,106). Ἂν ὑποθέσωμεν λοιπὸν ὅτι τὸ ἔτος τῆς ἀρχῆς τοῦ Ἀπολήξιδος εἶναι τὸ 15ον π. Χ. τότε ὁ Ἀπολλωνίδης Φρεάρριος θὰ ἦτο εἰς ἔτι παλαιοτέραν ἐποχὴν ὑποπαιδοτρίβης. Διὰ τοῦτο καὶ συνεπληρώσαμεν τὸ ὄνομα τοῦ ἄρχοντος διὰ τοῦ ὀνόματος τοῦ Ἀρχιτίμου, οὗ ὡς ἔτος τῆς ἀρχῆς ὁ Kirchner ἀποδεικνύει τὸ 30ον π. Χ. Κατὰ ταῦτα ἡ ἀνωτέρω συμπλήρωσις θὰ εἶναι ὀρθὴ ἐκτὸς μόνον ἐὰν δειχθῇ, ὅτι ὑπῆρξε καὶ ἄλλος ἄρχων, οὗ τὸ ὄνομα κατέληγεν εἰς —τιμος, πρὸ τοῦ ἔτους τοῦ Ἀπολήξιδος. Ἀλλ' οἱ πίνακες τῶν ἀρχόντων κατὰ τούτους τοὺς χρόνους δὲν εἶναι εἰσέτι πλήρεις.

Εἰς τὸ Μουσεῖον τῆς Ἀκροπόλεως μετηνέχθη πρό τινων μηνῶν ἐξ οἰκίας ἀνατολικῶς καὶ παρὰ τὸν Ἄρειον Πάγον κειμένης τεμάχιον ἐκ πεντελικοῦ μαρμάρου, ὕψους 0,20, μήκους 0,25, ἀποκεκρουμένον κάτω καὶ ἀριστερά. Τὸ τεμάχιον φέρει τὴν ἑξῆς ἐπιγραφὴν ἀνήκουσαν πιθανῶς εἰς τὸν Γ΄ π. Χ. αἰῶνα.

ΚΑΙ ΚΟΡΗΣ
ΑΝΕΘΗΚΕΝ
ΣΕΝ

Ἐξ ἄλλων ἐπιγραφῶν (Ἀρχ. Ἐφημ. 1897 σ. 51, 1894 σ. 181) δυνάμεθα νὰ συμπληρώσωμεν οὕτως:

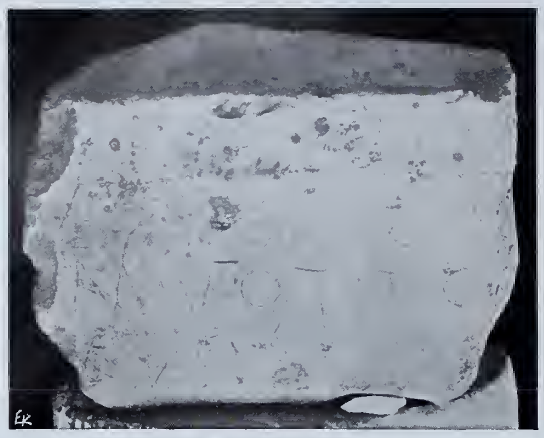
Τὴν δεῖνα ἱέρειαν Δήμητρος] καὶ Κόρης
[ὁ δεῖνα] ἀνέθηκεν
[ὁ δεῖνα ἐποίη]σεν

Ἂν τὸ ἀνάθημα εἶχεν ἱδρυθῇ ἐν τῷ κατὰ τὴν εἴσοδον τῆς Ἀκροπόλεως ἱερῷ τῆς Δήμητρος Χλόης, ὅπου ἐλατρεύετο καὶ ἡ Κόρη (ἴδε Ath. Mitt. 1893 σ. 192), ἢ ἐν τῷ ἄγνωστον εἰσέτι ποῦ κειμένῳ Ἐλευσινίῳ ἢ Θεσμοφορίῳ παραμένει φυσικὰ ἄδηλον.

Περιεργαζόμενός ποτε κατὰ τὸν παρελθόντα χειμῶνα τὸν σωρὸν τῶν πηλίνων κεραμίδων τῶν δυτικῶς τοῦ Ἐρεχθείου καὶ παρὰ τὸ βόρειον τεῖχος ἀπὸ ἐτῶν ἀποκειμένων παρετήρησα, ὅτι κεραμίς τις ἐκ τούτων ἔφερεν ἐπιπολαίως χαραγμένα παλαιὰ ἀττικὰ γράμματα. Ἀλλὰ τὸ λίαν ἐπιπόλαιον χάραγμα τῶν γραμμάτων ὡς καὶ ἡ ἀπορία, διατί νὰ μὴ ἔχῃ παρατηρηθῇ ὑπό τινος ἡ ἐνεπίγραφος αὕτη κεραμίς, καὶ μάλιστα ὑπεράνω ἐπὶ τῆς ἐπιφανείας τοῦ σωροῦ κειμένη, ἐκίνησαν εἰς ἐμὲ τὴν ὑποψίαν, μὴ τὰ γράμματα ταῦτα ἐγράφησαν εἰς νεωτέραν ἐποχὴν ὑπό τινος ματαιοσχόλου, γνώστου ὅμως τῆς ἀρχαίας ἐπιγραφικῆς, θελήσαντος νὰ ὑπεισέλθῃ δι' οἱονδήποτε λόγον εἰς τὴν θέσιν τῶν ἀρχαίων γραφέων. Κατόπιν ὅμως ἐπείσθην, ὅτι ἡ ὑπόνοιά μου αὕτη, ἥτις ἐπιβεβαιουμένη θὰ εἶχέ τι

ἐνδιαφέρον, δὲν εἶναι ἀληθὴς καὶ ὅτι πραγματικῶς τὰ χαράγματα εἶναι ἀρχαῖα.

Κατωτέρω βλέπει τις ἐν τῷ τζιγκογραφήματι ἀπεικονιζομένην τὴν κεραμίδα μετὰ τῶν γραμμάτων. Ἡ κεραμὶς οὖσα ἐκ τῶν λεγομένων καλυπτήρων εἶναι ἐπικεχρισμένη διὰ λεπτοῦ λευκοῦ

ἐπαλείμματος καὶ διὰ τοῦτο ἱκανῶς παλαιῶν χρόνων. Πρὸς τὰ ἀριστερά, ὅπως καὶ πρὸς τὰ δεξιά, ἔχει ἀποκρουσθῇ ἡ κεραμὶς ἀλλὰ τόσον μόνον, ὥστε τὸ ἀποκρουσθὲν τεμάχιον θὰ περιεῖχεν ἓν τὸ πολὺ γράμμα δι' ἑκάστην ἐκ τῶν δύο σειρῶν τῶν γραμμάτων. Κατὰ ταῦτα εἶναι βέβαιον ὅτι ἐπὶ τῆς κάτω σειρᾶς ἔχομεν τὴν λέξιν: καλός, ἐπὶ δὲ τῆς ἄνω τὸ ὄνομα τοῦ καλοῦ καὶ τοιουτοτρόπως θὰ ἔχωμεν ἐπὶ τῆς κεραμίδος μίαν παιδικὴν ἐπιγραφὴν (Lieblingsinschrift).

Τοῦ δὲ ὀνόματος τοῦ καλοῦ ἐξάπαντος ἐλλείπει τὸ ἀρχικὸν γράμμα. Τοῦτο διδασκόμεθα οὐχὶ μόνον ἐκ τῆς ἀναλογίας τῆς κάτω σειρᾶς, ἀλλὰ καὶ ἐκ μικροῦ χαράγματος λοξοῦ φαινομένου κατὰ τὸ κάτω μέρος τῆς πρὸ τοῦ Α τεθραυσμένης ἐπιφανείας. Ἐκ τῆς διευθύνσεως τοῦ χαράγματος τούτου δυνάμεθα νὰ συμπεράνωμεν, ὅτι τὸ ἀρχικὸν γράμμα θὰ ἦτο ἢ Κ ἢ ≷ (ὅπως καὶ τὸ ἄλλο διὰ τριῶν γραμμῶν). Καμύοττος ἢ Σαμύοττος ὅμως δὲν ὑπάρχει, καθόσον ἠδυνήθην νὰ ἴδω, ἐν τοῖς ἡμετέροις λεξικοῖς καὶ συλλογαῖς ἐπιγραφῶν ἀλλ' οὐδὲ πρὸς ἄλλο γνωστὸν ὄνομα ἠδυνήθην τὸν Καμύοττον ἢ Σαμμύοττον τοῦτον κατά τινα τρόπον νὰ σχετίσω. Διὰ ταῦτα ἐπὶ τοῦ παρόντος δὲν ὑπολείπεται ἄλλο νὰ εἴπωμεν, εἰμὴ ὅτι εἰς τὴν ἐπὶ μετόπης τινὸς τοῦ ἀρχαίου ναοῦ τῆς Ἀκροπόλεως (: Λυσίας καλός. Ἴδε Th. Wiegand, Die Porosarch. der Acropolis s. 112), καὶ τὴν ἐπὶ τοῦ γνωστοῦ γραπτοῦ πίνακος τοῦ Μουσείου τῆς Ἀκροπόλεως (Ἐφημ. Ἀρχ. 1887 π. 6) προστίθεται ἤδη καὶ ἡ ἡμετέρα τρίτη αὕτη ἐρωτικὴ ἐπιγραφὴ οὐχὶ ἐπὶ ἀγγείου κατὰ τὴν συνήθειαν γεγραμμένη [1].

Ἐν Ἀθήναις, Μάϊος 1905.

Κ. ΡΩΜΑΙΟΣ

[1] Ἴδε καὶ τὴν ἐπὶ βράχου τοῦ λόφου τοῦ Μουσείου χαραχθεῖσαν καὶ ὑπὸ τοῦ κ. Σκιᾶ ἐν Ἀρχ. Ἐφημ. 1899, 239 δημοσιευθεῖσαν: [Ὄλυ]νθος *καλὸς μὲν εἰπεῖν τερπνὸς δὲ προσειπεῖν.*

Ο ΠΙΝΑΞ ΤΗΣ ΝΙ(Ι)ΝΝΙΟΥ

Δὲν εἶναι ἄγνωστος εἰς τους ἀναγνώστας τῆς Ἀρχαιολογικῆς Ἐφημερίδος ὁ ἐν Ἐλευσῖνι πρὸ δεκαετίας εὑρεθεὶς καὶ νῦν ἐν τῷ ἐνταῦθα Ἐθνικῷ Ἀρχαιολογικῷ Μουσείῳ ἀποκείμενος πήλινος πίναξ ὁ ἐκ τοῦ ὀνόματος τῆς ἀναθείσης αὐτὸν *πίναξ τῆς Νι(ι)ννίου* καλούμενος.

Τὸν πίνακα ἐξέδωκε τὸ πρῶτον μετὰ καλλίστης ἐγχρωμάτου εἰκόνος καὶ διὰ μακρῶν ἐπραγματεύθη τὰ κατ᾽αὐτὸν ὁ Σκιᾶς[1]. Κατόπιν δὲ τούτου ἔγραψε περὶ τοῦ πίνακος καὶ ὁ Δραγούμης[2] καὶ μετὰ τοῦτον ἐξέδωκε τὸν πίνακα καὶ ὁ Σβορῶνος[3] μετὰ φωτοτυπικῆς εἰκόνος καὶ μακρᾶς ἑρμηνείας. Ἀλλὰ καὶ πρὶν ἢ ὁ πίναξ ἐκδοθῇ καὶ ἄλλοι ἐν παρόδῳ ἔκαμαν περὶ αὐτοῦ λόγον[4]. Ἐπ᾽ ἐσχάτων δὲ ἐπραγματεύθη τὰ κατ᾽ αὐτὸν καὶ ὁ νεαρὸς διδάκτωρ Pringsheim[5].

Εἰς λεπτομερῆ τῶν ἐξενεχθεισῶν γνωμῶν ἀνάλυσιν περιττὸν εἶνε νὰ εἰσέλθω. Ποῦ δὲ συμφωνῶ ἢ πρὸς τοῦτον ἢ πρὸς ἐκεῖνον τῶν περὶ τοῦ πίνακος γραψάντων ἐν τοῖς καθ᾽ ἕκαστον καὶ διατί ἀκόμη συμφωνῶ θὰ τὸ δείξῃ κατωτέρω ὁ λόγος. Ἐπίσης ὅλως περιττὸν κρίνω νὰ περιγράψω ἐν τῷ συνόλῳ αὐτοῦ τὸν πίνακα. Αὐτὴ ἡ εἰκὼν καὶ ἡ ὑπὸ τοῦ Σκιᾶ γενομένη περιγραφὴ ἀρκοῦσι διὰ τὸν ἀναγνώστην τῶν γραμμῶν τούτων, ὅστις ἄλλως ὑποτίθεται μὴ ἀγνοῶν καὶ τὰ ὑπὸ τῶν ἄλλων περὶ αὐτοῦ γεγραμμένα. Ἐπίσης δὲ καὶ περὶ τῆς τέχνης αὐτοῦ δὲν ἔχω τι νέον νὰ παρατηρήσω. Ἐν τῷ συνόλῳ ἔκρινεν ὀρθῶς περὶ αὐτῆς ὁ Σκιᾶς. Τὸ ἔργον δὲν εἶνε τῶν ἀρίστων τοῦ εἴδους του καὶ ἐνιαχοῦ δεικνύει ἐν τῇ ἐκτελέσει ἀμέλειαν γεννῶσαν ἀσάφειαν. Ἀναγκαῖον ὅμως κρίνω εὐθὺς ἐξ ἀρχῆς νὰ ἐπιστήσω τὴν προσοχὴν τοῦ ἀναγνώστου ἐπὶ τῶν ἑξῆς λεπτομερειῶν ὡς λίαν σπουδαίων, κατὰ τὴν κρίσιν μου, εἰς εὕρεσιν τῆς ἀληθείας.

Ὁ Σκιᾶς φρονεῖ (σελ. 7) ὅτι ὡς ἐκ τῆς ἀμελείας τοῦ πινακογράφου περὶ τὴν ἀπεικόνισιν τῶν καθ᾽ ἕκαστον «ὁ πωγωνοφόρος ἀνὴρ τῆς κάτω ὁμάδος φαίνεται ὡς ἐξηρτημένον τι ἔχων ἀπὸ τοῦ ὤμου οἷον ἀσκὸν ἢ πήραν, ἐνῷ οὐδὲν ἄλλο φέρει εἰμὴ λαγωβόλον· ὡσαύτως καὶ τὸ ἄκρον τοῦ πέπλου τῆς παρ᾽ αὐτὸν γυναικείας μορφῆς ἀνεμιζόμενον ὄπισθεν αὐτῆς φαίνεται ὂν ὅμοιόν τι ἐξάρτημα». Καὶ ὅμως ὁ πινακογράφος ἀρκετὰ σαφῶς ἐδήλωσε τὸ πρᾶγμα, ὥστε ὡς πρὸς τοῦτο ἀδίκως ψέγεται. Οὐδεμία ἀμφιβολία ὅτι πρόκειται περὶ *ἀσκῶν* τῶν λεγομένων *φασκωλίων*, οὓς φέρουσιν ἀνηρτημένους ἀπὸ τῶν ῥάβδων (*ἀναφόρων*;) καὶ ὁ πωγωνοφόρος ἀνὴρ καὶ ἡ ἀγγειοφόρος γυνὴ τῆς κάτω ὁμάδος· αὐτὴ ἡ μέλαινα στιγμή, ἡ τὸ *ἔδαφος* (le fond) δηλοῦσα, ἡ μεταξὺ τοῦ *φασκωλίου*, τῶν ὤμων καὶ τῆς ῥάβδου δηλοῖ τοῦτο σαφέστατα, ὥστε καὶ αὐτὸς ὁ τὸν πίνακα ἀντιγράψας Gillieron ἐπὶ τῇ παρατηρήσει μου ταύτῃ συνωμολόγησεν ὅτι ὄντως περὶ ἐξαρτημάτων πρόκειται. Ὅμοιον δὲ φασκώλιον φέρει καὶ ὁ πωγωνοφόρος ἀνὴρ τῆς ἐν τῷ ἀετώματι ὁμάδος, εἰ καὶ ἐκεῖ τὸ πρᾶγμα δὲν εἶνε τόσον, ὅσον παρὰ τοῖς ἄλλοις, σαφές. Καὶ τὰ πλεῖστα δὲ τῶν τοιούτων προσώπων φέρουσιν ὁμοίας ῥάβδους, οἱονεὶ ὁδοιπόροι μακρόθεν ἐρχόμενοι. Περὶ τούτων λοιπὸν ἄριστα ἔκρινεν ὁ Pringsheim (σελ. 68), ὁ δὲ Σβορῶνος, καίπερ δεχόμενος ὅτι ὁ τῆς κάτω

[1] Ἐφημ. Ἀρχ. 1901, σελ. 1-39 καὶ σελ. 163-174. Πίν. 1.

[2] Athen. Mittheil. 1901, σελ. 38 49.

[3] Διεθν. Ἐφημ. Νομισματ. Ἀρχαιολογίας 1901, σελ. 169 270.

[4] Ἀρχ. Ἐφημ. 1897, σελ. 163-174 (von Fritze), Ἀρχ. Ἐφημ. 1898, σελ. 21-28 (Κουρουνιώτης), Athen. Mittheil. 1898, σελ. 271-306 (Rubensohn), Athen. Mittheil. 1895, σελ. 231, Ber. Phil. Wochenschrift 1895, σελ. 1216 (Kern καὶ Winter), Collignon - Couve, Catalogue des Vases peints du Musée d'Athènes, σελ. 653, ἀριθ. 1968.

[5] Archäologische Beiträge zur Geschichte des Eleusinishen Kults. Inaugural-Dissertation. München. 1905

ὁμάδος πωγωνοφόρος ὄντως ἔφερεν ἐπ' ὤμου ἐξηρτημένον ἀπὸ τῆς ῥάβδου ἀσκὸν καὶ τὰς ῥάβδους ἐπίσης καλῶς ἑρμηνεύσας (σελ. 258), ὅμως δὲν ἀπετράπη ἀπὸ τοῦ νὰ δώσῃ εἰς τὸν πίνακα ἑρμηνείαν πρὸς ταῦτα μὴ συνᾴδουσαν. Ἀδικεῖ δὲ ἑαυτὸν ὁ Σκιᾶς ἀρνούμενος (σελ. 1-2) ὅτι πρόκειται περὶ *προσόδου μετὰ χοροῦ*. Τὸ πρᾶγμα εἶνε ὁλοφάνερον. Δὲν εἶνε δὲ κατὰ πάντα ἀκριβὲς τὸ παρ' αὐτοῦ λεγόμενον (σελ. 174 σημ. 1) ὅτι καὶ ὁ Rubensohn συντάσσεται τῇ γνώμῃ του [1]. Ἔπειτα, ὡς θὰ ἴδωμεν κατωτέρω, ἡ *πρόσοδος* (prozession) δὲν ἀποκλείει τὸν χορόν. Τοὐναντίον μάλιστα. Ὀρχούμενοι δὲ φανερῶς ποιοῦνται τὴν πρόσοδον ἡ τῆς κάτω ὁμάδος ἀγγειοφόρος γυνή, ὁ νεανίας τῆς ἄνω ὁμάδος καὶ ἡ γυνὴ καὶ ὁ πωγωνοφόρος ἀνὴρ τοῦ ἀετώματος. Ἀλλὰ καὶ αὐτὴ ἡ ἀγγειοφόρος γυνὴ τῆς ἄνω ὁμάδος ἐν σεμνοτέρῳ ὀρχηστικῷ βήματι ποιεῖται τὴν πρόσοδον, ὡς ὁ Δραγούμης παρετήρησε.

Δὲν εἶνε δὲ ὀρθὸν κατ' ἐμὲ τὸ ὑπὸ τοῦ Σκιᾶ (σελ. 25) καὶ τοῦ Σβορώνου (σελ. 262) λεγόμενον ὅτι ὁ ἐν τῷ ἀετώματι πρὸς τἀριστερὰ τοῦ θεατοῦ νεανίας εἰκονίζεται *ἀνακεκλιμένος* [2]. Ἐπίσης δὲν εἶνε ὀρθὸν τὸ παρὰ τοῦ Δραγούμη λεγόμενον (σελ. 48-49) [3] ὅτι μόνον αἱ δύο ἀγγειοφόροι γυναῖκες (ἡ τῆς κάτω καὶ τῆς ἄνω ὁμάδος) ὑψοῦσιν εἰς σχῆμα λατρείας τὴν δεξιάν, διότι τοῦτ' αὐτὸ κάμνει, νομίζω, καὶ ὁ νεανίας τῆς ἄνω ὁμάδος (παράβ. καὶ von Fritze ἔ. ἀ. σελ. 170) καὶ ὁ πωγωνοφόρος τοῦ ἀετώματος καὶ ἀκόμη καὶ ὁ πωγωνοφόρος τῆς κάτω ὁμάδος καίπερ τῇ ἀριστερᾷ τοὺς θαλλοὺς τῆς μύρτου κρατῶν [4]. Ἐν γένει δὲ δυνάμεθα νὰ εἴπωμεν μετὰ τοῦ Σκιᾶ (σελ. 25) ὅτι πᾶσαι αἱ μορφαὶ προσέρχονται καὶ ποιοῦνται τὴν πρόσοδον σεβίζουσαι τὰς θεάς, δι' ὧν κρατοῦσιν ἐν χερσὶν ὀργάνων καὶ συμβόλων. Ἄξιον δὲ παρατηρήσεως καὶ πολλῆς προσοχῆς εἶνε ὅτι καὶ αἱ τρεῖς μορφαὶ τῆς κάτω ὁμάδος ἐστραμμένα ἔχουσι τὰ βλέμματα πρὸς τὰ ἄνω, οἱονεὶ πρὸς τὴν ἐν τῇ ἄνω ὁμάδι καθημένην γυναικείαν μορφὴν ἀτενίζουσαι, ὅπερ παραδόξως ὅλως διέλαθε τὴν προσοχὴν καὶ τῶν ἄλλων πάντων καὶ τοῦ Σβορώνου. εἰ καὶ ὀρθῶς αὐτὸς οὗτος ἀνέγραψεν ὡς κανόνα (σελ. 184) ὅτι «*ἡ ἑρμηνεία πρέπει νὰ βασίζηται ἐπὶ τῆς ὀρθῆς ἀναγνωρίσεως τῆς θέσεως, στάσεως καὶ δράσεως ἑκάστου τῶν εἰκονιζομένων προσώπων αὐτοῦ τε καθ' ἑαυτὸ καὶ ἐν σχέσει πρὸς τὰ λοιπὰ πρόσωπα τῆς παραστάσεως καὶ ὅλως ἀνεξαρτήτως τοῦ ὀνόματος αὐτῶν*».

Ὅτι δὲ ὁ πινακογράφος οὕτω τὰ πρόσωπα εἰκονίσας δὲν τὸ ἔπραξεν εἰκῇ καὶ ὡς ἔτυχεν, οὐδεὶς πιστεύω θ' ἀρνηθῇ, τί δὲ ἠθέλησε νὰ δηλώσῃ μὲ τοῦτο θὰ ἴδωμεν κατωτέρω. Σημειωτέον πρὸς τούτοις ὅτι, ὡς ἤδη καὶ ὁ πρῶτος ἐκδοὺς τὸν πίνακα Σκιᾶς παρετήρησεν, οὐ μόνον ἡ ἀναθηματικὴ ἐπιγραφή, ἀλλὰ καὶ τὰ ὑπὸ τοῦ Σβορώνου *Ἐφέσια* κληθέντα *γράμματα* ἐνεχαράχθησαν ἐπὶ τοῦ πίνακος *ἀφοῦ εἶχεν ἤδη οὗτος καλῶς ὀπτηθῇ*. Τὰ Ἐφέσια μάλιστα καὶ Ἑκατίκια γράμματα εἶνε αἰῶνας ὅλους μεταγενέστερα τῆς ἀναθηματικῆς ἐπιγραφῆς. (Σκιᾶς σελ. 2 καὶ 4).

Ταῦτα ἐνόμισα ἀναγκαῖον νὰ προτάξω, διότι πᾶσα ἑρμηνεία μὴ πρὸς ταῦτα σύμφωνος ἀδύνατον νὰ εὐστοχῇ τοῦ ὀρθοῦ. Ὅτι ἡ παράστασις τοῦ πίνακος σχέσιν ἔχει πρὸς τὴν Ἐλευσῖνα καὶ τὰ ἐν Ἐλευσῖνι μυστήρια οὐδεὶς ὁ ἀρνούμενος [1]. Ὄχι μόνον ὁ πίναξ εὑρέθη ἐν Ἐλευσῖνι καὶ ἦν, τὸ δηλοῖ ἡ ἐπιγραφή, ἀνάθημα *τοῖν θεοῖν*, ἀλλὰ καὶ τὰ σύμβολα τῆς Ἐλευσινιακῆς λατρείας ἀφθονοῦσιν ἐν αὐτῷ (Σκιᾶς σελ. 7).

Ἀλλὰ καὶ τί εἰκονίζει;

Ὁ πρῶτος τὸν πίνακα ἐκδοὺς Σκιᾶς ἔθηκε καλλίστην κρηπῖδα ἐφ' ἧς κατόπιν ἔμελλε νὰ στηρίξῃ τὴν ὅλην ἑρμηνείαν τοῦ πίνακος, γράψας ὅτι ὁ τεχνίτης ὑπολαμβάνει πάντα τὰ ἐν τῷ πίνακι πρόσωπα μηδ' αὐτῶν τῶν ἐν τῷ ἀετώματι ἐξαιρουμένων ὡς ἐν τῷ αὐτῷ δαπέδῳ βαίνοντα καὶ κατ' ἀκολουθίαν τὸ ὅλον τῆς ἐν τῷ πίνακι παραστάσεως ἀποτελεῖ *ἑνιαίαν πρᾶξιν*, ἥτις εἶναι *προσφορὰ λατρείας, πρόσοδος*, ὡς ἔλεγον οἱ ἀρχαῖοι. Ὄχι μόνον δὲν ὑπάρχει παράδειγμα τἀναντία μαρτυροῦν,

[1] Παράβ. Rubensohn σελ. 293-294.

[2] Παράβ. καὶ Sauer, Ber. Phil. Wochenschrift, 1903, σελ. 1422.

[3] Ὁ Δραγούμης τοῦτο λέγει καὶ ὄχι ὅ,τι ὁ Σβορῶνος ποιεῖ αὐτὸν λέγοντα (σελ 265)

[4] Καὶ ὁ παῖς ὁ παρὰ τὴν Δήμητρα ἐν τῷ Λακρατειδείῳ ἀναγλύφῳ τῇ ἀριστερᾷ χειρὶ κρατεῖ τὸ δράγμα τῆς μύρτου καὶ ταύτην ὑψοῖ εἰς σημεῖον λατρείας (παράβ. εἰκόνα ἐν Athen. Mittheil. 1905, σελ 183 κ. ἑξ.).

[1] Διότι καὶ ὁ Σβορῶνος ἀναφέρων ἓν μέρος τῆς παραστάσεως εἰς τὰ ἐν Ἄγρας μυστήρια πράττει τοῦτο ὑπολαμβάνων, ὀρθῶς ἄλλως, τὰ μυστήρια ταῦτα (τὰ ἐν Ἄγρας) ἀναπόσπαστον μέρος τῶν ἐν Ἐλευσῖνι (τῶν κατ' ἐξοχὴν μυστηρίων).

όχι μόνον αἱ λευκαὶ γραμμαὶ αἱ δηλοῦσαι τὸ ἔδαφος, ὅπως φέρονται, τοῦτο δηλοῦσι, ἀλλὰ καὶ ὅ,τι ἀνωτέρω (σελ. 199) παρετήρησα περὶ τῆς στάσεως τῶν προσώπων τῆς κάτω ὁμάδος ἀρκεῖ καὶ μόνον ν' ἀναιρέσῃ ἄρδην τὴν γνώμην τοῦ Σβορώνου. Ἆρά γε πρὸς τοῦτο καὶ εἰκόνισεν, ὅπως τὰς εἰκόνισεν, ἄνω δηλ. προσβλεπούσας τὰς μορφὰς ταύτας ὁ πινακογράφος μας ἢ ἠθέλησε διὰ τούτου νὰ δηλώσῃ καὶ μείζονα σεβασμὸν πρὸς τὴν ἑτέραν τῶν θεῶν, τὴν Δήμητρα; Ἐγὼ κλίνω νὰ δεχθῶ μόνον τὸ πρῶτον, ἀφοῦ ὁ τεχνίτης ὑπολαμβάνει πάντα τὰ πρόσωπα ἐπὶ τοῦ αὐτοῦ ἐπιπέδου εὑρισκόμενα. Ὁπωσδήποτε ὅμως καὶ ἂν ἔχῃ τὸ πρᾶγμα, ἐπαναλαμβάνω ὅτι αὐτὸ καὶ μόνον, καὶ ἂν μὴ καὶ ἄλλοι ὑπῆρχον λόγοι εἰς ἀπόρριψιν τῆς γνώμης τοῦ Σβορώνου, ἤρκει ν' ἀνατρέψῃ αὐτὴν ἄρδην [1]. Ἂν λοιπὸν ὁ Σκιᾶς ἐνέμενεν εἰς ἣν ὀρθὴν ἔθηκε βάσιν καὶ χωρὶς νὰ λάβῃ ὑπ' ὄψιν τὰ λοιπὰ τοῦ Ἐλευσινιακοῦ κύκλου μνημεῖα, ἀλλ' αὐτὴν ταύτην τὴν παράστασιν μόνην, καὶ ὅσα ἐν παρόδῳ καὶ εὐθὺς ἵνα τὰ ἀπορρίψῃ ἔγραψεν ὁ von Fritze (σελ. 170), ἀνεμιμνήσκετο δὲ καὶ ὅσα ὁ Πλούταρχος [2] περὶ τῆς πομπῆς τοῦ Ἰάκχου γράφει, ἄν, λέγω, ἐπὶ τούτων στηριζόμενος προσεπάθει νὰ ἑρμηνεύσῃ τὸν πίνακα, θὰ εὕρισκε τὴν ἀλήθειαν, ὅσον τοὐλάχιστον, περὶ τοιούτων μάλιστα προκειμένου θεμάτων, θὰ ἠδύνατο νὰ εὑρεθῇ αὕτη. Ἀτυχῶς ἀγνοῶ διατί, ἐνῷ δέχεται ὅτι καὶ τὰ ἐν τῷ ἀετώματι πρόσωπα θεωροῦνται ὑπὸ τοῦ κεραμογράφου, ὡς ἐν τῷ αὐτῷ δαπέδῳ βαίνοντα, δὲν ἀγνοεῖ δὲ ὅτι πρὸς τὴν Ἐλευσινιακὴν λατρείαν ξένος δὲν ἦτο καὶ ὁ αὐλός, ὃν αὐλεῖ ἡ ἑτέρα τῶν ἐν τῷ ἀετώματι γυναικῶν (σελ. 22, σημ. 4), καὶ ἐν γένει ὑπολαμβάνει καὶ ταῦτα τὰ πρόσωπα «ἐπίσης ἐμπεφορημένα τῆς Ἐλευσινιακῆς λατρείας» ὅμως δὲν δέχεται ὅτι καὶ ταῦτα μετέχουσι τῆς κοινῆς τῶν ἄλλων προσόδου. Καὶ ὅμως οὐδεὶς ὑπάρχει λόγος ν' ἀποκλεισθῶσι [3]. Ἂν δὲ τὸ πρᾶγμα δὲν εἶνε εὐθὺς ἐκ πρώτης ὄψεως φανερόν, αἴτιον ὁ τόπος, ἐν ᾧ φέρονται ἀπεικονισμέναι, ὁ καὶ ἀναγκάσας ἐπίσης τὸν τεχνίτην νὰ τὰς εἰκονίσῃ, ὅπως τὰς εἰκόνισε. Δύναται ὁ δεχόμενος ὅτι ὁ πινακογράφος μας ὑπολαμβάνει καὶ ταύτας τὰς μορφὰς ἐπὶ τοῦ αὐτοῦ δαπέδου βαινούσας νὰ ψέξῃ αὐτὸν ὅτι ἠθέλησε νὰ πληρώσῃ καὶ τὸ ἀέτωμα τοῦ πίνακος διὰ μορφῶν, δύναται ἀκόμη, ἂν θέλῃ νὰ τὸν ψέξῃ καὶ ὅτι κατεσκεύασε τὸν πίνακα ἔχοντα ἀετωμάτιον, ἢ εὐφάνταστός τις ὤν, οἷοι πολλοὶ τῶν ἀρχαιολόγων, νὰ ζητήσῃ νὰ εὕρῃ καὶ τὸν λόγον, δι' ὃν οὕτως ἔπραξεν. Ν' ἀρνηθῇ μόνον δὲν δύναται κατ' ἐμέ, ἀκόλουθος ἑαυτῷ ὤν, ὅτι αἱ μορφαὶ ἐκεῖναι δὲν μετέχουσι τῆς κοινῆς προσόδου.

Ἀλλ' ἂν ταῦτα ἔχωσιν ὀρθῶς, ὀρθὸν δὲ εἶναι πρὸς τούτοις καὶ ὅτι ἡ παράστασις τοῦ ἡμετέρου πίνακος οὐδεμίαν οὐδὲ πόρρωθεν δύναται νὰ ἔχῃ σχέσιν πρὸς τὰ ἐντὸς τοῦ Τελεστηρίου [1] *δρώμενα* κατὰ τὰς μυστηριώτιδας νύκτας, ἀλλ' οὐδὲ καὶ πρὸς τὰ ἐντὸς τοῦ ἱεροῦ περιβόλου γενόμενα τὰ σχέσιν ἔχοντα πρὸς τὴν κυρίως *τελετήν*, διότι καὶ περὶ τούτων ἐπεβάλλετο σιωπὴ καὶ κατ' ἀκολουθίαν καὶ ἀπαγόρευσις πρὸς πᾶσαν καθ' οἱονδήποτε τρόπον κοινοποίησιν αὐτῶν [2], εἰς τί δύναται ν' ἀναφέρηται ἡ παράστασις τοῦ ἡμετέρου πίνακος σχέσιν πάντως ἔχοντος πρὸς τὴν Ἐλευσῖνα καὶ τὰ ἐν αὐτῇ τελούμενα μυστήρια;

Ὅπως ὁ Σκιᾶς καὶ ὁ Σβορῶνος ἂν ἐνέμεινεν εἰς τὴν βάσιν, ἐφ' ἧς τὸ πρῶτον ἐσκόπει, ὡς φαίνεται, νὰ στηρίξῃ τὴν ἑρμηνείαν του, ἐξήταζε δὲ προσεκτικώτερον τὰ τοῦ πίνακος κατὰ τὸν κανόνα, ὃν αὐτὸς ὁ ἴδιος ἔθηκεν (ἀν. σελ. 200), θὰ ηὐστόχει ἐπίσης, ὡς ὑποθέτω, τοῦ ὀρθοῦ, τοὐλάχιστον θὰ ἐπλησίαζε περισσότερον πρὸς τὴν ἀλήθειαν.

Ὁ Σβορῶνος καὶ πρὶν ἢ ἐκδοθῇ ὁ πίναξ ὑπὸ τοῦ Σκιᾶ εἶχεν ἀποδεχθῇ τὴν γνώμην τοῦ Κουρουνιώτου καὶ Rubensohn ὅτι τὸ ἀγγεῖον, ὅπερ αἱ γυναῖκες φέρουσιν ἐπὶ τῆς κεφαλῆς των, εἶναι ὁ περιλάλητος ἢ ὀρθότερον τὸ περιλάλητον *κέρνος*. Οὗτος δὲ κατ' αὐτὸν ἦτο *σύμβολον* «τῆς ἐξ Ἀθηνῶν ἐξόδου καὶ τῆς εἰς Ἐλευσῖνα προσελεύσεως τῆς μεγάλης πομπῆς τῶν Ἐλευσινίων» [3]. Καὶ ἐνῷ ταῦτα

[1] Ὅσον γινώσκω μόνος ὁ Sauer ῥητῶς ἀπεδέχθη τὴν γνώμην ταύτην τοῦ Σβορώνου (Ber. Phil. Wochenschrift, 1903, σελ 1421-1422).

[2] Ἀλκιβ. § 32. Ἴδε τὸ χωρίον κατωτέρω.

[3] Παράβ. καὶ Pringsheim σελ. 65.

[1] Ἀπορῶ τῇ ἀληθείᾳ πῶς ὁ φίλος μου Kern φρονεῖ ὅτι ἡ ἐν Κωνσταντινουπόλει ἐκ Ῥόδου *ὑδρία* εἶναι illustration des mystischen Anrufes *ἱερὸν ἔτεκε πότνια κοῦρον Βριμὼ Βριμον* (Berl. Wochenschrift 1895 σελ. 1216).

[2] Παράβ. Φίλιον ἐν Ἐπετηρίδι Παρνασοῦ 1896 σελ. 146 καὶ ἑξ. καὶ Σβορῶνον σελ. 183.

[3] Ἔ. ἀ. σελ. 183.

πρεσβεύει (ἂν ὀρθῶς ἢ μὴ δύναται νὰ μείνῃ ἀνεξέταστον) δὲν ὤκνησε νὰ ὑποθέσῃ ὅτι ἡ τῆς κάτω ὁμάδος *κερνοφόρος* κατ᾽ αὐτὸν γυνὴ δὲν πορεύεται εἰς Ἐλευσῖνα, ἀλλ᾽ εἰς Ἄγραν, καὶ νὰ δεχθῇ παρὰ τὸν κανόνα ὃν ἔθηκε περὶ τῆς θέσεως, στάσεως καὶ δράσεως τῶν εἰκονιζομένων προσώπων τὴν τριχῆ διαίρεσιν τῆς παραστάσεως τοῦ πίνακος καὶ ἰδοὺ ὁ λόγος, δι᾽ ὃν καὶ οὗτος ἀπέτυχεν ἐν τῇ ἑρμηνείᾳ.

Κατ᾽ ἐμὴν γνώμην ὁ πινακογράφος (ἢ ὁ ἐξ οὗ οὗτος ἀντέγραψε, διότι καὶ τοῦτο δὲν εἶναι ἀπίθανον) ἐνεπνεύσθη, ὅπως καὶ ὁ Ἀριστοφάνης ἐν τοῖς Βατράχοις, ἐκ τῆς τοῦ Ἰάκχου πομπῆς, περὶ ἧς ὁ Πλούταρχος γράφει τὰ ἑξῆς· «*Ἀφ᾽ οὗ γὰρ ἐπετειχίσθη Δεκέλεια καὶ τῶν εἰς Ἐλευσῖνα παρόδων ἐκράτουν οἱ πολέμιοι παρόντες, οὐδένα κόσμον εἶχεν ἡ τελετὴ πεμπομένη κατὰ θάλασσαν. ἀλλὰ καὶ θυσίαι καὶ χορεῖαι καὶ πολλὰ τῶν δρωμένων καθ᾽ ὁδὸν ἱερῶν, ὅταν ἐξελαύνωσι τὸν Ἴακχον, ὑπ᾽ ἀνάγκης ἐξελείπετο*». Δὲν ἀντέγραψε βεβαίως τὴν *πομπὴν* ὁ πινακογράφος μας, ὅπως αὕτη καὶ κατὰ τὸν πέμπτον ἢ τὰς ἀρχὰς τοῦ τετάρτου αἰῶνος π. Χ. (ὁπότε καὶ ἐγράφη ὁ πίναξ) ἐγένετο, *ἐνεπνεύσθη* μόνον ὑπ᾽ αὐτῆς καὶ ἔπλασέ τι, ὅπερ βεβαίως δὲν προσέκρουεν εἰς τὰ ἀπόρρητα. Ἀλλὰ πρὶν ἢ δηλώσω πῶς ἐγὼ ἀντιλαμβάνομαι τοῦ πράγματος ἀνάγκη νὰ προτάξω τὰ ἑξῆς.

Ὅτι τὰ γινόμενα γίνονται ἔμπροσθεν ἢ καὶ ἐν αὐτῇ τῇ αὐλῇ *ἱεροῦ* τινος ἑορτασίμως κεκοσμημένου, οὐδεὶς ὁ ἀμφιβάλλων. Ἐκ δὲ τῶν ἐν αὐτῷ εἰκονιζομένων προσώπων, αἱ μὲν δύο σκηπτοῦχοι γυναικεῖαι μορφαί, αἱ καὶ καθήμεναι, εἶναι βεβαίως αἱ δύο θεαί, ἡ *Δημήτηρ* καὶ ἡ *Κόρη*[1], πᾶσαι δὲ αἱ λοιπαί, πλὴν τῶν δύο δᾳδούχων, περὶ ὧν κατωτέρω ὁ λόγος, εἶναι βεβαίως *μύσται*, ἄνδρες, γυναῖκες, νεανίαι καὶ παῖδες ἔτι *πομπεύοντες* τὴν μεγάλην *τοῦ Ἰάκχου* πομπὴν καὶ *πρόσοδον ποιοῦντες* πρὸς τὰς *μεγάλας θεάς*, ὧν τὰ μυστήρια ἔρχονται νὰ μυηθῶσιν. Ἂν τὸ πρὸ τῶν θεῶν ἡμισφαιρικὸν ἀντικείμενον εἶναι *ὀμφαλὸς* ἢ *βωμοειδές τι κατασκεύασμα* εἶναι κατ᾽ ἐμὲ ἀμφισβητήσιμον πρᾶγμα, ἀλλὰ καὶ πρὸς εὕρεσιν τῆς ἀληθείας ὄχι πολὺ ἀναγκαῖον. Σπουδαιότερον εἶνε νὰ ἐξετασθῇ καὶ εὑρεθῇ τί εἰκονίζουσιν αἱ δύο δᾳδοῦχοι μορφαί, θνητοὺς ἢ ἀθανάτους, καὶ τίνα εἰσὶ τὰ ἀγγεῖα τὰ ὑπὸ τῶν γυναικῶν ἐπὶ τῆς κεφαλῆς φερόμενα καὶ διατί ἐπὶ τῆς κεφαλῆς φέρονται καὶ μόνον γυναῖκες φέρουσι ταῦτα.

Οἱ μύσται προσήρχοντο νὰ μυηθῶσι, πολλοὶ ὑπὸ ἑνὸς ἀναμφιβόλως ἀγόμενοι, ἐξ οὗ καὶ τὸ ὄνομα, *μυσταγωγοῦ*, ὅστις, ὡς γνωστόν, ἔπρεπε νὰ εἶναι Εὐμολπίδης ἢ ἐκ τοῦ γένους τῶν Κηρύκων. Ἠδύνατο βεβαίως νὰ ἦναι καὶ ἱερεὺς ἢ ἱέρεια ὁ *μυσταγωγός*, ἀλλὰ καὶ ἀναγκαῖον δὲν ἦτο τὸ πρᾶγμα. Πᾶς Εὐμολπίδης καὶ πᾶς ἐκ τοῦ γένους τῶν Κηρύκων εἶχε τὸ δικαίωμα νὰ μυῇ δηλ. νὰ γίνῃ μυσταγωγός[1]. Καὶ λοιπὸν ἐρωτᾶται: δύνανται αἱ δᾳδοῦχοι μορφαὶ νὰ ἦναι ἁπλῶς *μυσταγωγοὶ* προσάγοντες τοὺς λοιποὺς μύστας εἰς τὰ μεγάλα ἐν Ἐλευσῖνι μυστήρια; Ἢ ἄλλως εἰπεῖν δύναται ἡ μὲν δᾳδοῦχος γυνὴ νὰ ἦναι ἡ μυσταγωγός, ὁ δὲ νεανίας ἁπλῶς μύστης;

Ὅτι ἀμφότεραι αἱ μορφαὶ ὑπερβάλλουσι κατά τι κατὰ τὸ μέγεθος πάσας τὰς λοιπὰς μορφάς, ἐξαιρουμένων ἐννοεῖται τῶν δύο θεαινῶν, φανερόν. Ἀλλὰ δύναται ἆρά γε νὰ ἰσχυρισθῇ τις ἐπὶ τούτου καὶ μόνου στηριζόμενος ὅτι αἱ μορφαὶ αὗται εἰκονίζουσι θεούς; Ὁ Σκιᾶς ἠρνήθη τὸ πρᾶγμα (σελ. 168) καίπερ ἄλλως δεχόμενος ὅτι ὁ μὲν δᾳδοῦχος νεανίας εἶναι ὁ *Ἴακχος*, *Ἑκάτη* δὲ ἡ δᾳδουχοῦσα γυνή, ὀρθῶς παρατηρήσας ὅτι οἱ *ἀναθηματικοὶ τύποι* δὲν δύνανται νὰ ληφθῶσιν ὡς ὅροι συγκρίσεως, διότι ἐν τούτοις μεταξὺ *θεῶν* καὶ *ἱκετῶν* ἡ διαφορὰ εἶναι οὕτω μεγάλη[2] ὥστε σύγχυσις μεταξὺ θνητῶν καὶ θεῶν δὲν δύναται νὰ ἐπέλθῃ. Ἀμφιβάλλω δὲ καὶ ἐγὼ ἂν ἐν ταῖς ἀγγειογραφίαις, ὅπου φέρονται ἀπεικονισμένοι θεοὶ καὶ θνητοὶ (*κοινοὶ* βεβαίως καὶ ὄχι *ἥρωες*) τηρεῖται πανταχοῦ ὁ κανὼν οὗτος, τὸ νὰ εἰκονίζωνται δηλ.

[1] Οὐδεμίαν ἔχει σημασίαν τὸ ὅτι ἡ Δημήτηρ εἰκονίζεται καὶ κατὰ τὰ γυμνὰ μέρη τοῦ σώματος ὄχι λευκή, ἀφοῦ ὑπάρχουσιν ἀνάλογα παραδείγματα ἐπὶ ἔργων τούτων τῶν χρόνων. Τὸ πολὺ πολὺ θὰ ἠδύνατό τις νὰ ἰσχυρισθῇ ὅτι ὁ πινακογράφος μας ἠθέλησε νὰ διακρίνῃ τὴν νεωτέραν θεὰν ἀπὸ τῆς πρεσβυτέρας (παράβ. πλὴν ἄλλων αὐτὴν τὴν περίφημον πελίκην τοῦ Παντικαπαίου, F. καὶ R. G. Vasenmalerei, Serie II, πίν. 10). Ἐπίσης δὲ δὲν ἔχει σημασίαν καὶ ὅτι ἡ Κόρη δὲν κάθηται ἐπὶ τοῦ θρόνου (Παράβ. καὶ Pringsheim σελ. 66 σημ. 4 καὶ 5). Σημειωτέον δὲ ὅτι εἶναι τὸ πρῶτον παράδειγμα ὅπου καὶ αἱ δύο εἰκονίζονται *σκηπτοῦχοι*, ὅσον ἐγὼ οἶδα.

[1] I. G. 1. Suppl. p. 3.

[2] Μίαν μόνην γινώσκω ἐξαίρεσιν τὸ *Λακρατείδειον ἀνάγλυφον* (ἰδὲ Athen. Mittheil. 1895, σελ. 183 καὶ ἑξῆς). ἀλλὰ καὶ ἐνταῦθα σύγχυσις ἀδύνατον νὰ ἐπέλθῃ.

μικρότεροι τὸ μέγεθος οἱ θνητοὶ τῶν θεῶν. Ἐπὶ ταύτης λοιπὸν τῆς διαφορᾶς μόνης στηριζόμενοι δὲν θὰ ἦτο ἴσως ὀρθὸν νὰ δεχθῶμεν ὅτι πάντως αἱ δύο δᾳδουχοῦσαι μορφαὶ εἰκονίζουσι *θεούς*. Ἐπίσης δὲ δὲν θὰ ἦτο λόγος νὰ δεχθῶμεν ὅτι ὁ δᾳδοῦχος νεανίας εἰκονίζει θεὸν οὔτε ἡ περίεργος αὐτοῦ *ἀναβολὴ* οὔτε τὸ ὅτι κρατεῖ *δᾷδας*[1], καὶ ἔτι ὀλιγώτερον τὸ ὅτι ὁμοιάζει πρὸς ἄλλας μορφὰς εἰκονιζομένας ἐν ἄλλοις μνημείοις καὶ ἀποδοθείσας εἰς τὸν *Ἴακχον* ἢ τον διαβόητον *Εὐβουλέα*. Δὲν εἶναι μέθοδος ὀρθὴ τὸ ἑρμηνεύειν τὰ ἄγνωστα διὰ τῶν ἀγνώστων. Ἀλλὰ καὶ ἁπλοῦς μύστης δὲν δύναται καὶ κατ᾽ ἐμὲ νὰ ἦναι ὁ νεανίας ἀκριβῶς διὰ ταῦτα πάντα, *μυσταγωγὸς* δὲ δὲν δύναται νὰ ἦναι διὰ τὸ πολὺ νεαρὸν τῆς ἡλικίας αὐτοῦ, ἡ δὲ *δᾳδουχοῦσα γυνὴ* φορεῖ ἐπὶ τῆς κεφαλῆς *διάδημα*, καὶ μόνη αὐτή[2], ἀπαράλλακτον πρὸς τὸ τῶν δύο *θεῶν*, ὅπερ δὲν θὰ ἥρμοζε καὶ ἂν ὑποτεθῇ ὅτι εἰκόνιζε μίαν τῶν ἱεροφαντίδων ἢ τῶν ἱερειῶν χρέη *μυσταγωγοῦ* ἐκπληροῦσαν, εἰ καὶ ἄλλως ἡ ὅλη αὐτῆς στάσις δὲν θὰ ἦτο ἀνάρμοστος πρὸς τοιοῦτον *ὑπούργημα*. Διὰ ταῦτα πιθανωτέρα φαίνεται καὶ εἰς ἐμὲ ἡ γνώμη ὅτι αἱ δύο *δᾳδουχοῦσαι μορφαὶ* εἰκονίζουσι *θεοὺς* καὶ δὴ ἡ μὲν τὸν *Ἴακχον*, ἡ δὲ τὴν *Ἑκάτην*· τί δὲ πραττούσας ἐφαντάσθη αὐτὰς ὁ πινακογράφος θὰ λεχθῇ κατωτέρω.

Ἀλλὰ τί ἦσαν τὰ ἀγγεῖα τὰ ὁποῖα φέρουσιν ἐπὶ τῆς κεφαλῆς αἱ γυναῖκες, καὶ διατί μόνον αὗται τὰ φέρουσι;

Τὸ ἀγγεῖον, οἷον εἰκονίζεται ἐν τῷ ἡμετέρῳ πίνακι, εὕρηται ἀπεικονισμένον καὶ ἐν πλείστοις ὅσοις ἄλλοις μνημείοις στενῶς συνδεομένοις πρὸς τὴν Ἐλευσῖνα[3], καὶ ἐντεῦθεν μετὰ λόγου πολλοῦ ἐσχετίσθη πρὸς τὴν Ἐλευσινιακὴν λατρείαν. Ἀλλὰ *πλημοχόη* δὲν εἶναι βέβαια, ὡς ὁ πρῶτος περὶ αὐτοῦ γράψας Beulé ὑπέθεσεν[4]. Ἐν δὲ τῷ μεταξὺ εὑρέθησαν ἐν ταῖς ἀνασκαφαῖς τῆς Ἐλευσῖνος ὅμοιά τινα πήλινα σκεύη καὶ ἐντεῦθεν τὸ ζήτημα ἀνεκινήθη καὶ πάλιν. Ἐγὼ ἐκδοὺς μετ᾽ εἰκόνος δείγματα τούτων[1] ὠνόμασα ταῦτα *θυμιατήρια* καὶ τῇ γνώμῃ ταύτῃ ἠκολούθησε καὶ ὁ von Fritze (ἔ. ἀ.) ἔχων ὑπ᾽ ὄψιν οὗτος καὶ τὸν ἡμέτερον πίνακα. Εἰς ταύτην ἀντετάχθησαν ὁ Κουρουνιώτης (ἔ. ἀ.) καὶ ὁ Rubensohn (ἔ. ἀ.) δεχθέντες, ἕνεκα τῶν κοτυλίσκων, τοὺς ὁποίους φέρουσιν ἐφ᾽ ἑαυτῶν πολλὰ τῶν ὑπ᾽ ἐμοῦ ἐν ταῖς ἀνασκαφαῖς εὑρεθέντων ἀγγείων, ὅτι ταῦτα εἶναι τὸ περίφημον *κέρνος*, ὅπερ ὁ Ἀθήναιος περιγράφει ἐν δύο χωρίοις ὧδε· «κέρνος ἀγγεῖον κεραμεοῦν, ἔχον ἐν αὑτῷ πολλοὺς κοτυλίσκους κεκολλημένους, ἐν οἷς, φησίν[2], μήκωνες λευκοί, πυροί, κριθαί, πισοί, λάθυροι, ὦχροι, φακοί· ὁ δὲ βαστάσας αὐτό, οἷον λικνοφορήσας, τούτων γεύεται, ὡς ἱστορεῖ Ἀμμώνιος, ἐν γ΄ περὶ βωμῶν καὶ θυσιῶν (XI, 476f)»· καὶ «Πολέμων δ᾽ ἐν τῷ περὶ Δίου Κωδίου φησί· μετὰ δὲ ταῦτα τὴν τελετὴν ποιεῖ καὶ αἱρεῖ τὰ[3] ἐκ τῆς θαλάμης καὶ νέμει ὅσοι ἄνω τὸ κέρνος περιενηνοχότες· τοῦτο δ᾽ ἐστὶν ἀγγεῖον κεραμεοῦν ἔχον ἐν αὑτῷ πολλοὺς κοτυλίσκους κεκολλημένους· ἔνεισι δ᾽ ἐν αὐτοῖς ὅρμηνοι, μήκωνες λευκοί, πυροί, κριθαί, πισοί, λάθυροι, ὦχροι, φακοί, κύαμοι, ζειαί, βρόμος, παλάθιον, μέλι, ἔλαιον, οἶνος, γάλα, ὄιον ἔριον ἄπλυτον· ὁ δὲ τοῦτο βαστάσας οἷον λικνοφορήσας τούτων γεύεται (XI, 478c). Τούτοις δ᾽ ἠκολούθησαν ὅ τε Σβορῶνος καὶ Σκιᾶς, εἰ καὶ οὗτος πολλὰ καὶ ὀρθὰ ἀντιπαρετήρησεν εἰς τὸν Rubensohn πρὸ πάντων ὡς πρὸς τὸ ζήτημα ὅτι τὸ *κέρνος* δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ παρήχθη γλωσσικῶς ἀπὸ τοῦ *κέρχνου*. Ὁ δὲ Δραγούμης[4] ἐδέχθη ὅτι ὑπὸ τὸ αὐτὸ ἀγγεῖον συνεχέοντο *κέρνος, θυμιατήριον* καὶ *λίκνον* (κανοῦν). Τέλος δὲ ὁ Pringsheim[5] ἔχων ὑπ᾽ ὄψιν καὶ ὅσα ὁ Pernice[6] ἔγραψε περὶ *θυμιατηρίων* μετὰ τὸν Κουρουνιώτην καὶ Rubensohn καὶ τὰ ὁποῖα παραδόξως διέλαθον τὸν Σβορῶνον Σκιᾶν καὶ Δραγούμην, λαμπρῶς κατ᾽ ἐμὲ ἀνήρεσε τὴν γνώμην τοῦ Rubensohn καὶ Κουρουνιώτου περὶ τοῦ *κέρνου* χωρὶς ὅμως νὰ καταλήξῃ καὶ αὐτὸς εἰς σαφές τι, κατὰ τὴν κρίσιν μου, συμπέρασμα. Διότι ἥκιστα σαφὴς καὶ εὐνόητος εἶναι ὁ ἰσχυρισμὸς ὅτι «wir haben

[1] Δᾷδας ἔφερον καὶ οἱ μύσται πομπεύοντες (*λαμπάδα θεωρὸν*) Εὐρ. Ἴων στιχ. 1076.

[2] Ἡ μετ᾽ αὐτὴν γυναικεία μορφὴ δὲν φέρει ὅμοιον διάδημα, ὡς ὀρθῶς ὁ Δραγούμης παρετήρησε (σελ. 47 σημ. 4).

[3] Παράβ. ἰδίᾳ Ἀρχ. Ἐφημ. 1898, σελ. 21-23. (Κουρουνιώτης).

[4] Παράβ. Σβορ. σελ. 199. Σφάλλεται ὅμως ὁ Σβορῶνος ἰσχυριζόμενος ὅτι ἡ γνώμη αὕτη τοῦ Beulé εἶχεν ἰσχύσει μέχρις ἐσχάτων (παράβ. Ἐφημ. Ἀρχ. 1885, σελ. 173 σημ. 4).

[1] Ἐφ. Ἀρχ. 1885, σελ. 189 καὶ ἑξῆς.

[2] Ἆρά γε *εἰσιν* ἀντὶ τοῦ *φησίν*;

[3] Ἡ κοινὴ γραφὴ εἶναι *αἱρεῖται*.

[4] Athen. Mitth. 1901, σελ. 45-46.

[5] Σελ. 69 καὶ ἑξῆς.

[6] Jahrbuch. des Ar. Instituts 1899 σελ. 12 καὶ ἑξ.

in den Eleusinischen Mysterienvasen Geräte vor uns in denen die Functionen des Thymiaterions sinnreich mit denen eines Kernos verbunden sind», ἀφοῦ μάλιστα κατ' αὐτὸν τοῦτον τὸ *κέρνος*, κατὰ τὰς σῳζομένας μαρτυρίας, δὲν εἶχε σχέσιν μὲ τὴν Ἐλευσῖνα. Ἀλλ' εἴτε *κέρνος* εἶναι τὸ περὶ οὗ ὁ λόγος ἀγγεῖον, ὡς ὁ Rubensohn δέχεται μὴ ἀρνούμενος οὗτος, ὅτι ἐν αὐτῷ ἔκαιέ τι, εἴτε *θυμιατήριον* ὅπως ἐγὼ δέχομαι καὶ ὁ von Fritze, εἴτε καὶ συναμφότερα, ὅπως ὁ Pringsheim φρονεῖ, ὡς πρὸς τὴν ἑρμηνείαν τοῦ πίνακος τὸ πρᾶγμα δὲν ἔχει σημασίαν. Κατ' ἀκρίβειαν δέ, ὅπως ταῦτα εἰκονίζονται ἐν τῷ ἡμετέρῳ πίνακι καὶ ἐν τοῖς πλείστοις τῶν ἄλλων μνημείων οὔτε *κέρνα* εἶναι (μὴ φέροντα *κοτυλίσκους*) οὔτε *θυμιατήρια* (μὴ φέροντα *διάτρητα* καλύμματα). Ὁ πινακογράφος ἠρκέσθη νὰ εἰκονίσῃ αὐτὸ κατὰ τὸ κύριον αὐτοῦ σχῆμα, βέβαιος ὅτι οἱ θεαταὶ τοῦ ἔργου του δὲν ἠδύναντο νὰ πλανηθῶσι περὶ τίνος ἀγγείου πρόκειται. Δι' ἡμᾶς δὲ ἱκανὸν εἶναι ὅτι ὁ πίναξ σαφῶς μᾶς διδάσκει καὶ τὸν τρόπον, καθ' ὃν ἐγίνετο αὐτοῦ χρῆσις. Τοῦτο ἔφερον ἐπὶ τῆς κεφαλῆς ἤδη γυναῖκες μόνον. Καὶ νομίζω ὅτι ὁ λόγος δι' ὃν μόνον γυναῖκες ἔφερον αὐτὸ εἶναι εὐνόητος. Μόνον ἐπὶ τῆς γυναικείας κόμης ἠδύναντο νὰ προσδεθῶσιν ἀσφαλῶς καὶ μάλιστα ἐν πομπῇ μετὰ χοροῦ γενομένῃ· ἂν δὲ τὸ κύριον αὐτοῦ ὑπούργημα ἐν τῇ ἐλευσινιακῇ λατρείᾳ ἦτο τὸ τοῦ *θυμιατηρίου*, ὡς τὰ πάμπολλα διάτρητα καλύμματα τὰ ἐν Ἐλευσῖνι εὑρεθέντα μαρτυροῦσι [1], τὸ πρᾶγμα εἶναι ἔτι εὐνοητότερον [2].

Καὶ νῦν καιρὸς νὰ ἐξετάσωμεν τί εἰκονίζει καθ' ἡμᾶς ὁ πίναξ, ὃν ἡ *Νι(ι)ννίον* τοῖν θεοῖν ἀνέθηκεν.

Ὁ πινακογράφος, ὡς ἤδη εἶπον, ἐνεπνεύσθη μόνον ὑπὸ τῆς πομπῆς τοῦ Ἰάκχου, οἵα αὕτη ἤγετο κατὰ τοὺς χρόνους του [1]. Μυρτοστεφεῖς ἐβάδιζον οἱ μύσται πρὸς τὴν Ἐλευσῖνα καὶ δᾷδας ταῖς χερσὶ κρατοῦντες (λαμπάδα θεωρὸν Εὐρ. Ἴων. 1075). Σταθμοὺς δὲ ποιοῦντες ἔθυον καὶ ἐχόρευον καὶ παιᾶνας ᾖδον ὑπ' αὐλόν. Πολλοὶ δὲ τούτων καὶ τὰς ἀναγκαίας ἀποσκευάς των ἔφερον ἐπ' ὤμου ἀπὸ τοῦ *ἀναφόρου* ἀναρτωμένας, καὶ ἴσως ἔπραττον τοῦτο πρὸς μείζονα ἔνδειξιν εὐλαβείας· διότι πιθανώτατα ἄλλοι νὰ μετέφερον ταῦτα διὰ δούλων, τινὲς δ' ἴσως καὶ δι' ὑποζυγίων· «Ἐγὼ δ' ὄνος ἄγων μυστήρια» λέγει ὁ Ξανθίας παρ' Ἀριστοφάνει (Βατρ. 159 ἔκδ. Koch ἔνθα βλέπε καὶ τὰς σημειώσεις). Ἐφαντάσθη λοιπὸν ὅμιλόν τινα μυστῶν ἀποτελούμενον ἐξ ἀνδρῶν καὶ γυναικῶν καὶ ἐφήβων καὶ παίδων ἀκόμη ὁδηγούμενον ὑπὸ μυσταγωγοῦ εἰς τὸ ἱερὸν τῶν δύο θεαινῶν, ὅπως προσφέρωσι τὴν λατρείαν των, δι' ὧν φέρουσι σκευῶν λατρείας, δᾴδων δηλ. οἰνοχοῶν, κλάδων μύρτου, θυμιατηρίων κτλ. Ἂν οἱ τὴν πομπὴν τοῦ Ἰάκχου ἀποτελοῦντες μύσται ἀφικνούμενοι εἰς Ἐλευσῖνα τὴν νύκτα τῆς 19-20 Βοηδρομιῶνος εἰσήρχοντο ὑπὸ τὸ φῶς τῶν δᾴδων εἰς τὸ ἱερὸν ὅπως σπείσωσιν ἢ θύσωσιν ἢ ἄλλο τι τῶν *ἱερῶν δράσωσιν*, ἵνα κατὰ Πλούταρχον εἴπω, ὅσον οἶδα δὲν μαρτυρεῖται. Καὶ εἴκασαν μέν τινες ἐκ τῶν τοῦ Ἀριστοφάνους (Β. 371, ἔκδ. Koch) ὅτι μετὰ τὴν εἰς Ἐλευσῖνα ἄφιξιν ἠκολούθει ὀργιαστικὴ παννυχίς, ἥτις βεβαίως δὲν ἠδύνατο νὰ γίνῃ ἀλλαχοῦ ἢ ἐν αὐτῷ τῷ ἱερῷ, τοῦτο ὅμως κατ' ἐμὲ ἦτο ἀδύνατον. Μετὰ τὴν μακρὰν (22 χιλιομέτρων) ὁδοιπορίαν, καὶ τοιαύτην μάλιστα ὁδοιπορίαν, οἱ μύσται ἀφικνούμενοι εἰς Ἐλευσῖνα εἶχον ἀνάγκην ἀναπαύσεως. Ἔπειτα ὁ Ἀριστοφάνης δὲν ὁμιλεῖ περὶ παννυχίδος, ἀλλὰ περὶ *παννυχίδων* ἐννοῶν βεβαίως καὶ τὰς *μυστηριώτιδας* νύκτας ἀπὸ τῶν ὁποίων οἱ ἀποκλειόμενοι ἐννοεῖται οἴκοθεν ὅτι ἀπεκλείοντο ἐπίσης καὶ δὲν ἠδύναντο οὐδ' ἔπρεπε νὰ λαμβάνωσι μέρος εἰς τοὺς χοροὺς καὶ τοὺς παιᾶνας καὶ τὰς σπονδὰς καὶ τὰς θυσίας τὰς καθ' ὁδὸν γενομένας κατὰ τὴν πομπὴν τοῦ Ἰάκχου. Μὴ λησμονῶμεν δὲ ὅτι ἐν μέρει *παννυχὶς* ἦτο καὶ αὐτὴ ἡ *πομπὴ τοῦ Ἰάκχου* ἀργὰ πολὺ τὴν νύκτα ἀφικνου-

[1] Ἐπὶ τούτων δὲ κυρίως καὶ στηριζόμενος ἐγὼ ἐκάλεσα τὰ εὑρεθέντα παραδείγματα θυμιατήρια· Ὁ Κουρουνιώτης ἀντιπαρῆλθε τὸ πρᾶγμα σιωπηρῶς· ἡ δὲ ἐξήγησις, ἣν ὁ Rubensohn ἔδωκε, δὲν εὐστοχεῖ βεβαίως τοῦ ὀρθοῦ. Τοῦ δὲ Σκιᾶ ἡ ἐξήγησις εἶναι παντάπασιν ἀπαράδεκτος, ἄλλως τε καὶ ἀντιφατικὴ πρὸς ὅσα ὁ ἴδιος λέγει ὀλίγον κατωτέρω (σελ. 16-17). Παράβ. καὶ Pringsheim ἔ. ἀ.

[2] Ὅτι θυμιατήρια ἐφέροντο οὕτως ὑπὸ γυναικῶν ἐπὶ τῆς κεφαλῆς μαρτυρεῖ καὶ ἡ εἰκὼν ἡ ὑπὸ von Fritze (ἔ. ἀ.) ἀπεικονισθεῖσα. Τὸ *κέρνος*, ὅπερ αὐτὸ καθ' αὑτὸ ἄδηλον ἂν ὑπῆρχεν ἐν χρήσει ἐν τῇ ἐλευσινιακῇ λατρείᾳ (Pringsheim ἔ. ἀ.), ἔφερον ἐπὶ τῆς κεφαλῆς ἐν τῇ τῆς Κυβέλης λατρείᾳ καὶ ἄνδρες Τοὐλάχιστον τοῦτο φαίνεται ἐξαγόμενον ἐκ τοῦ ἀνωτέρω χωρίου τοῦ Ἀθηναίου, ἂν καί, ὅπως αὐτὸ ἐν τοῖς ἀντιγράφοις φέρεται, βεβαίως νοσεῖ.

[1] Ἂν οἱ ἔφηβοι ἐλάμβανον καὶ τότε μέρος δὲν μαρτυρεῖται (ἴδε Foucart, Les grands Mystères σελ. 86). Ὅτε κατόπιν ἀπετέλουν τὴν τιμητικὴν φρουρὰν τῶν *ἱερῶν* διετάσσοντο νὰ μετάσχωσιν ἐπίσης τῶν κατὰ τὴν ὁδὸν θυσιῶν, σπονδῶν καὶ παιάνων (Dittenberger Sylloge [2] 652).

μένη εἰς Ἐλευσῖνα καὶ ὅτι τέλος ὁ ποιητὴς μετά τινος ἐλευθερίας (μὴ θιγούσης ὅμως τἀπόρρητα) κάμνει περὶ πάντων τούτων λόγον προσαρμόζων μάλιστα ταῦτα πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦ ἔργου του. Οἱ δὲ *παιᾶνες*, οὓς ὁ χορὸς ψάλλει, εὐθὺς μετὰ τὴν (στίχ. 354-371) *πρόῤῥησιν*, εἰς τὰς θεότητας τῶν μυστηρίων (372-414), οἱ κατὰ τὸν Rosbach καὶ Westfal *μίμησις* ὄντες *Προσοδίου* τινὸς ἐκ τῆς εἰς τὴν λατρείαν τῆς Δήμητρος ἀναφερομένης *ὑμνογραφίας*, κάλλιστα δύνανται νὰ ὑποληφθῶσιν ὡς μίμησις τῶν παιάνων τῶν κατὰ τὴν πομπὴν τοῦ Ἰάκχου ᾀδομένων. Ἀλλ' ἂν οἱ μύσται εἰς παννυχίδα δὲν ἐτρέποντο εἰς Ἐλευσῖνα ἀφικνούμενοι, ἀδύνατον δὲν εἶναι, ἂν ὄχι καὶ πολὺ πιθανόν, νὰ ὑποθέσωμεν ὅτι εἰσήρχοντο εἰς αὐτὸ ὅπως ποιήσωνται ἁπλῶς τὴν *πρόσοδόν* των εἰς τὰς θεὰς ἢ τοὐλάχιστον τοιοῦτό τι ἠδύνατο νὰ φαντασθῇ καὶ νὰ εἰκονίσῃ ὁ πινακογράφος μας [1]. Ἂν δὲ ἡ γνώμη ὅτι ὁ δᾳδοῦχος νεανίας καὶ ἡ δᾳδοῦχος γυνὴ εἰκονίζουσιν ἡ μὲν τὴν *Ἑκάτην*, ὁ δὲ τὸν *Ἴακχον* ἀποδειχθῇ ὡς ἡ μόνη ὀρθή, τότε βεβαίως ὁ πινακογράφος μας ἔτι ἐλευθεριώτερον ἔπλασε τὴν εἰκόνα. Ἐφαντάσθη τὸν *Ἴακχον* τὸν ***ἀρχηγέτην*** τῶν μυστῶν, ἄγοντα, ὡς μυσταγωγόν, δᾷδας ταῖς χερσὶ κρατοῦντα, τοὺς *μύστας* πρὸς τὰς δύο θεάς, τὴν δὲ πρόπυλον καὶ ὀπάονα *Ἑκάτην* ἀνοίγουσαν, ὡς πυλωρόν, τὰς πύλας εἰς τοὺς ποιοῦντας τὴν πρόσοδον. — Διότι ἂν τῷ ὄντι θεὰ εἶναι ἡ δᾳδοῦχος δὲν δύναται νὰ ἦναι ἄλλη, ὡς ἐῤῥήθη, ἢ ἡ Ἑκάτη [2], αὐτῇ δὲ μόνον *πυλωροῦ* χρέη θὰ ἠδύνατο νὰ ἐκτελέσῃ ἐνταῦθα καὶ οὐδέποτε τὰ τῆς Chorführerin μετὰ τοῦ *Ἰάκχου* ὡς Chorführer ὁδηγοῦσα τοὺς μύστας εἰς τὴν λατρείαν τῶν δύο θεαινῶν.— Διότι ἀνάλογος Kultushandlung ἐν τῇ πραγματικότητι δὲν ὑπῆρχεν, ὥστε νὰ πλάσῃ διὰ τῆς φαντασίας ἄλλην παραπλησίαν ὁ ἡμέτερος πινακογράφος, ἐνῷ ἠδύνατο βεβαίως νὰ φαντασθῇ τὸν *Ἴακχον* ἄγοντα ὡς μυσταγωγὸν τὸν *χορὸν τῶν μυστῶν* ἀποτελούμενον ἐξ ἀνδρῶν, γυναικῶν, νεανιῶν καὶ παίδων, ἀφοῦ τὸ ἄγαλμα αὐτοῦ ἐφέρετο ἐπὶ κεφαλῆς τῆς *πομπῆς*, ἥτις καὶ διὰ τοῦτο ἀπὸ τοῦ ὀνόματος αὐτοῦ ἐκαλεῖτο *Ἰάκχου πομπὴ* ἢ καὶ ἁπλῶς ἐνίοτε *Ἴακχος* [1], νὰ φαντασθῇ δὲ καὶ τὴν Ἑκάτην ὡς πυλωρὸν ἀνοίγουσαν τὴν πύλην τοῦ ἱεροῦ.

Τοιοῦτος λοιπὸν ὁ πίναξ καὶ τοιαύτη ἡ παράστασις αὐτοῦ, ἡ τοῦ Ἰάκχου δὲ πομπὴ ἡ ἐμπνεύσασα καὶ τὸν πινακογράφον μας. Τίς ὅμως ὑπῆρξεν ἡ ἀναθεῖσα τὸν πίνακα τοῖν θεοῖν [2] Νι(ι)ννίον;

Ὅτι τὸ ὄνομα, ὅπως φέρεται γεγραμμένον, δὲν δύναται νὰ ἔχῃ ὀρθῶς, δῆλον· τὸ δὲ ἁπλούστερον εἶναι νὰ ὑποτεθῇ (Σκιᾶς σελ. 5) ὅτι ὁ χαράκτης ἀβλεπτήσας ἔγραψε δύο ἀντὶ ἑνὸς Ι. Νιννίον δὲ ὄνομα ἂν καὶ δὲν φέρεται εἰς τὰ Λεξικὰ γεγραμμένον μέχρι τοῦδε, ἠδύνατο ὅμως νὰ ὑπάρχῃ καὶ ἐγὼ δὲν δυσκολεύομαι νὰ δεχθῶ ὅτι ἡ ἡμετέρα *Νι(ι)ννίον* ἦτο ὀνομαστή τις τῶν χρόνων ἐκείνων ἑταίρα. Ἀλλὰ καὶ ἂν ὑποτεθῇ ὡς δυνατόν, ὅ,τι ὁ Δραγούμης ὑπέθεσε, ὅτι ὁ χαράκτης ἁμαρτήσας ἔγραψε *Νι(ι)ννίον* ἀντὶ τοῦ νὰ γράψῃ *Νάννιον* καὶ ὅτι *Νάννιον* εἶναι αὐτὴ ἡ περίφημος *ἑταίρα Νικὼ* [3] ἡ τὸν Θάλλον καταφαγοῦσα, πάλιν οὐδαμῶς ἐξάγεται ὅτι καὶ εἰκονίζετο ἐν τῷ πίνακι, ὡς ὁ Σβορῶνος ἰσχυρίσθη, ἀγνοήσας ὁ συνάδελφος πρᾶγμα γνωστότατον, ὅτι δὲν *ἐξηραίνοντο* [4] ἁπλῶς, ἀλλ', ὡς τὰ ἀγγεῖα, καὶ

[1] Τὴν ἐπιοῦσαν νύκτα (20-21 Βοηδρομιῶνος) βεβαίως εἰσήρχοντο, ἀφοῦ πάντως αὕτη ἔπρεπε νὰ ἦναι καὶ ἡ πρώτη τῶν ***μυστηριωτίδων*** νυκτῶν. Ἀλλ' ἂν εἰσήρχοντο οὕτως ἐσκευασμένοι, ὅπως καὶ ἐπόμπευον τὴν πομπὴν τοῦ ***Ἰάκχου***, δὲν μοὶ φαίνεται πιθανόν. Αἱ δυσκολίαι αὗται μὲ ἔκαμαν νὰ σκεφθῶ μήπως ὁ πινακογράφος μας ἠθέλησε νὰ εἰκονίσῃ τοιαύτην τινὰ πρόσοδον πρὸς τὰς θεὰς εἴς τι τῶν κατὰ τὴν ὁδὸν ἱερῶν (εἰς τὸ ἱερὸν τοῦ Ἀπόλλωνος λ. χ. τὸ κείμενόν ποτε ἔνθα νῦν ἡ ἐκκλησία τοῦ Δαφνίου, ἐν ᾧ ἱερῷ ὑπῆρχον καὶ ἀγάλματα ἀμφοτέρων τῶν θεῶν κατὰ Παυσανίαν (1, 37. 6), ἀλλὰ προσέκρουσα εἰς μείζονας δυσκολίας.

[2] Ὅτι δὲν δύναται νὰ ἦναι ἡ Κόρη, ὡς ὁ Σβορῶνος φρονεῖ. δῆλον, ἀφοῦ ἡ ὅλη ἑρμηνεία τοῦ Σβορώνου εἶναι παντάπασιν ἀστήρικτος.

[1] Τὸ λεγόμενον ὑπὸ Σβορώνου ὅτι ὁ ***Ἴακχος*** οὐδέποτε εἰκονίζεται ὡς ***μυσταγωγὸς*** δὲν ἀναιρεῖ τὰ ἀνωτέρω.

[2] Ὁ Σβορῶνος ἰσχυρίσθη (σελ. 177) ὅτι τοῦτο ἀποδεικνύει ὅτι ἄλλη θεότης πλὴν τῶν δύο θεαινῶν δὲν ἠδύνατο νὰ ἀπεικονίζηται ἐν τῷ πίνακι. Τοῦτο παντάπασιν δὲν εἶναι ὀρθὸν ὡς πλεῖστα μαρτυροῦσι παραδείγματα.

[3] Ὁ Δραγούμης πολὺ δικαίως μετὰ πολλῆς ἐπιφυλάξεως ἐξήνεγκε ταύτην τὴν γνώμην (σελ. 48 σημ. 5).

[4] Ὁ Σβορῶνος γράφει (σελ 268) «Τὸ περίεργον εἶναι ὅτι ὑπάρχει καὶ ἄλλη τις ***σαφεστάτη*** κατ' ἐμὲ ἔνδειξις ὅτι πρόκειται περὶ πίνακος παριστῶντος ἅμιλλαν ἐραστῶν ἑταίρας Ὅτε δηλ. ὁ πίναξ ἦτο ἀνηρτημένος ἤδη καὶ εἶχε τελείως ***ξηρανθῇ***, προσῆλθέ τις (πιθανῶς ὁ μένεα πνέων ἕνεκα μεταγενεστέρας τινὸς ἀρνήσεως καὶ καυστικωτάτης προσβολῆς τῆς Ναννίου, προσβολῆς, ἣν ἀδύνατον νὰ διηγηθῶμεν ἔστω καὶ λατινιστὶ) καὶ δι' ὀξέος ὀργάνου ἐξώρυξε τοὺς ὀφθαλμοὺς καὶ κατέστρεψε σχεδὸν τὸ πρόσωπον τοῦ μετὰ τῆς Ναννίου ἐν τῷ ἀετώματι διασκεδάζοντος ἀνδρὸς ὡς βλέπει τις ἐκ τῆς ἐνταῦθα παρατεθειμένης ἀντιγραφῆς αὐτῆς ἀπὸ τοῦ πίνακος ὡς νῦν ἔχει (εἰκὼν 6). Συγχρόνως δὲ ἐχάραξε ῥωμαλέᾳ τῇ χειρὶ ἐπὶ τοῦ σώματος τοῦ πιθανῶς ἐπίσης φίλου τῆς Ναννίου νεαροῦ μυσταγωγοῦ τὸ γράμμα Λ (ἴδε εἰκ. 7. 1), ὅπερ πιθανώτατα εἶναι τὸ ἀρχικὸν κατάρας, ἤτοι γράμμα ***ἑκατίκιον***, σημαῖνον Ἀ(νάθεμα), Ἀ(νιέρωσιν) Ἀ(ρὰν) ἤ τι τοιοῦτον. Ταῦτα δὲ

οἱ πίνακες *ἐψήνοντο* καὶ ἴσως οὐχὶ ἅπαξ μόνον [1], ἡ δὲ ἀναθηματικὴ ἐπιγραφὴ ἐνεχαράχθη βεβαίως ἐπὶ τοῦ πίνακος, ἀφοῦ οὗτος τελείως εἶχεν ὀπτηθῆ, ἦτο ἄρα ἤδη ἕτοιμος καὶ πρὸς πώλησιν ἐν τῷ ἐργαστηρίῳ ἀνηρτημένος, ὅτε ἡ *Νι(ι)ννίον* τὸν ἠγόρασεν ἵνα τὸν ἀναθέσῃ τοῖν θεοῖν καὶ τότε παρήγγειλε νὰ ἐγχαραχθῇ δι' ὀξέος ὀργάνου καὶ ἡ ἀναθηματικὴ ἐπιγραφὴ — ἥτις ἄλλως βεβαίως θὰ ἦτο γεγραμμένη ἁπλῶς διὰ χρώματος. — Καὶ ἀνέφερα καὶ τοῦτο οὐχὶ ἵνα προσθέσω πρὸς τοῖς λοιποῖς καὶ τοῦτον ἀκόμη τὸν λόγον εἰς ἀπόκρουσιν τῆς γνώμης τοῦ Σβορώνου, λόγον, ὅστις καὶ μόνος θὰ ἤρκει βεβαίως νὰ καταρρίψῃ εἰς ἔδαφος τὴν ὅλην ἑρμηνείαν του, ἀλλ' ὅπως καταδείξω, μέχρι πόσου δύναται νὰ παρασύρῃ τον ἄνθρωπον ἡ *προκατάληψις*. Διότι ἡ προκατάληψις, κατ' ἐμέ, ἀρχὴν καὶ γένεσιν λαβοῦσα ἐκ τῆς ἁπλῆς ἐκείνης καὶ ἄνευ ἀξιώσεων σημειώσεως τοῦ Δραγούμη, παρέσυρε τὸν Σβορῶνον καὶ τὸν ἔκαμε νὰ ἐξολισθήσῃ εἰς τὴν σκολιὰν ὁδόν, ἥτις ἔπειτα εἰς τόσα τὸν ἔφερεν ἄλλα ἄτοπα.

Ἐν Ἀθήναις ἐν μηνὶ Φεβρουαρίῳ 1906

Δ. ΦΙΛΙΟΣ

φαίνεται ὅτι προβλέπουσα καὶ φοβουμένη ἡ ἀναθεῖσα τὸν πίνακα Νάννιον ἐχάραξεν ὅτε **ἀκόμη ὁ πηλὸς τοῦ πίνακος ἦτο νωπὸς** (ἤτοι ἅμα τῇ ἀφιερώσει αὐτοῦ) ἐπὶ τῇ πρὸς τἀριστερὰ παραστάδι τοῦ πίνακος ἔτι δὲ καὶ ἐν τῇ ὀπισθίᾳ ἐπιφανείᾳ αὐτοῦ, ἵνα κεκρυμμένη ἐνταῦθα καὶ ἀφανὴς ἀσφαλέστερον φυλάσσῃ τὸν πίνακα ἐπιγραφήν, ἥτις δικαίως ἐφάνη τῷ Σκιᾷ παράδοξος καὶ ἀνεπίδεκτος ἀναγνώσεως, ἀλλ' ἥτις ἀκριβῶς ἕνεκα τούτου εἶναι κατ' ἐμὲ ἐκ τῶν λεγομένων ἐφεσίων γραμμάτων τῶν καὶ ἐξ ἀττικῶν ἐπιγραφῶν γνωστῶν «**ἀσαφῶς δὲ καὶ αἰνιγματωδῶς**» γεγραμμένων καὶ ἐμπεριεχόντων «**νοῦν ἀλεξίκακον**» κατ' ἀρῶν, οἷα ἀκριβῶς ἡ διὰ τῆς ἐγγραφῆς τοῦ Λ ἐπὶ τοῦ σώματος τοῦ μυσταγωγοῦ καὶ διὰ τῆς ἐξορύξεως τῶν ὀφθαλμῶν τοῦ Θάλλου δηλωθείσας. Οὐδόλως δὲ παράδοξον ἡ Νάννιον νὰ ἐζήτησε προστασίαν διὰ τῆς **ἀσαφοῦς** ἐπιγραφῆς ὑπὲρ ἑαυτῆς καὶ τοῦ συμπόταυ αὐτῆς Θάλλου (ἀναγινώσκω δηλ. ΣΥΜΠΟΤΑ[Σ] [**σκέποις**] γεγραμμένον αἰνιγματωδῶς)». Αὐτὰ ἔχει γεγραμμένα ἐπὶ λέξει ὁ συνάδελφος. Ὅτι δὲ τὸ κατ' αὐτὸν Ἑκατίκιον γράμμα Λ ἐπὶ τοῦ σώματος τοῦ δᾳδούχου νεανίου δὲν ἦτο δυνατὸν νὰ ἐγχαραχθῇ ἐπὶ τοῦ πίνακος ἀνηρτημένου που ἤδη ὄντος ἐν τῷ ἱερῷ καὶ ὅτι καὶ τοῦτο ὡς καὶ πάντα τα λοιπά, τὰ κατ' αὐτὸν **ἐφέσια**, ἐνεχαράχθησαν (τὸ μαρτυρεῖ ἀριδήλως τὸ σχῆμα των) αἰῶνας ὅλους μετὰ τὸν θάνατον τῆς Νιννίου, οὐ φροντὶς τῷ συναδέλφῳ.

[1] Παράβ. ἰδίᾳ Blümner, Techn. und Term. T. 2, σελ. 59, 74, 80.

ΑΝΑΣΚΑΦΗ ΘΟΛΩΤΟΥ ΤΑΦΟΥ ΕΝ ΒΟΛΩι

(Πίν. 12-15).

Ὁ Μυκηναϊκὸς θολωτὸς τάφος, ὃν κατὰ τὸ παρελθὸν ἔτος ἀνέσκαψα δαπάνῃ τῆς Ἀρχαιολογικῆς Ἑταιρείας ἐν Βόλῳ, ἀνήκει εἰς τὸ εἶδος τῶν θολωτῶν τάφων, τὸ ὁποῖον ἐγνωρίσθη πρὸ πάντων διὰ τῆς λαμπρᾶς δημοσιεύσεως τοῦ κάλλιστα σῳζομένου θολωτοῦ τάφου τοῦ Μενιδίου [1]. Ὁ τάφος τοῦ Βόλου εἶνε τῶν αὐτῶν ὡς καὶ ὁ τάφος τοῦ Μενιδίου χρόνων, ἔχει ἀνάλογα πρὸς τοῦτον τὰ κτερίσματα καὶ εἶνε καθ' ὅμοιον τρόπον καὶ κατὰ τὸ αὐτὸ ἐν γένει σύστημα ᾠκοδομημένος, διαφέρει δὲ μόνον εἰς ὀλίγας λεπτομερείας, ἃς θέλομεν ὑποδείξει κατωτέρω.

Δὲν εὑρίσκονται τὸ πρῶτον νῦν λείψανα τοῦ Μυκηναϊκοῦ πολιτισμοῦ ἐν Βόλῳ ἢ πολὺ πλησίον τούτου. Τὸ Διμίνιον, ἐν ᾧ κεῖται ἡ ὑπὸ Στάη ἀνασκαφεῖσα ἀκρόπολις μετὰ πολλῶν Μυκηναϊκῶν λειψάνων καὶ τῶν δύο περιφήμων θολωτῶν τάφων [1], ἀπέχει τοῦ Βόλου ὀλιγώτερον τῆς μιᾶς ὥρας. Ὁμοίως δ' ἀφίσταται τούτου περίπου καὶ τὸ παρὰ τὰς ἀρχαίας Παγασὰς ἀκρωτήριον, ἐν ᾧ εὑρέθησαν οἱ ὑπὸ Wolters περιγραφέντες μυκηναϊκοὶ τάφοι [2]. Ἀλλὰ καὶ ἐντὸς αὐτῆς τῆς σημερινῆς πόλεως τοῦ Βόλου, ἐπὶ τοῦ λόφου, ὃν κατεῖχε τὸ κατεδαφισθὲν νῦν Τουρκικὸν φρούριον, ἀνεσκάφησαν [3] μετὰ πολλῶν λειψάνων προμυκηναϊκοῦ παναρχαίου συνοικισμοῦ καὶ τάφοι μετὰ μυκηναϊκῶν ἀγγείων ἀποκειμένων νῦν κατὰ τὸ πλεῖστον ἐν τῷ Γυμνασίῳ Βόλου.

Ὁ Τσούντας, ὅστις παρέστη ἐν μέρει κατὰ τὴν ἀνεύρεσιν τῶν ἀρχαιοτήτων τούτων, πιστεύει ὅτι

[1] Das Kappelgrab bei Menidi von deutsch. arch. Instit. 1880.

[1] Athen. Mitt. 1886, 435 ἑ. καὶ 1887, 136 ἑ. Lolling καὶ Wolters. Perrot - Chipiez Hist. de l'art VI σελ. 448. Πρακτικὰ 1901, 37 ἑ. Στάης.

[2] Athen. Mitt. 1889, 262 ἑ. Wolters.

[3] Πρακτικὰ 1900, 72. Τσούντας.

ἐπὶ τοῦ λόφου τούτου τοῦ φρουρίου τοῦ Βόλου, καὶ ὄχι ἐπὶ τοῦ τῆς Ἐπισκοπῆς, ἔκειτο ἡ Μυκηναϊκὴ Ἰωλκός[1]. Ὑπὲρ τῆς γνώμης ταύτης ἢ τοὐλάχιστον ὑπὲρ τῆς γνώμης ὅτι ἐπὶ τοῦ λόφου τοῦ φρουρίου ἔκειτο σπουδαία Μυκηναϊκὴ Ἀκρόπολις μαρτυρεῖ καὶ ὁ ὑφ' ἡμῶν ἀνασκαφεὶς τάφος, ὅστις κεῖται πλησιέστατα τῆς θέσεως ταύτης.

Ἑκατοντάδας τινας μέτρων πρὸς Β τοῦ λόφου τοῦ φρουρίου, πέραν τοῦ μικροῦ ποταμοῦ[2], ὅστις ῥέων παρὰ τὸ φρούριον ἐκβάλλει ὀλίγον μακρὰν πρὸς ΝΔ τῆς σημερινῆς πόλεως Βόλου, παρὰ τὰ λείψανα τῶν ἀρχαίων Παγασῶν, εἰς τὴν θάλασσαν, ὑπάρχει πλησίον τῶν κεραμεικῶν ἐργαστηρίων Βόλου μικρὰ συνοικία ἀποτελουμένη ἐκ χαμηλῶν πλινθοκτίστων οἰκημάτων, καὶ καλουμένη διὰ τοῦ Τουρκικοῦ ὀνόματος ***Καπακλῆ***. Ἐν τῷ μέσῳ τῆς συνοικίας ταύτης καὶ ὄχι πολὺ μακρὰν τῆς δημοσίας ὁδοῦ, ἥτις ἐκ Βόλου φέρει εἰς Βελεστῖνον καὶ τὰ ἐνδότερα τῆς Θεσσαλίας εὑρέθη ὁ ὑπ' ἐμοῦ ἀνασκαφεὶς θολωτὸς τάφος ὑπὸ τὰς ἑξῆς περιστάσεις.

Εἷς ἐργάτης, Γεώργ. Ἀρβανίτης καλούμενος, διισχυρίσθη, ὅτι ἡ Παναγία ἐμφανισθεῖσα αὐτῷ ἐν ὀνείρῳ ὑπέδειξεν, ὅτι παρὰ τὸν μικρὸν οἰκίσκον, ἐν ᾧ αὐτὸς κατῴκει, ὑπῆρχε κεχωσμένη ἐκκλησία· συνεπείᾳ τοῦ ὀνείρου τούτου οἱ κάτοικοι τῆς συνοικίας προέβησαν εἰς μικρὰν ἀνασκαφὴν ἐν τῇ ὑποδειχθείσῃ θέσει καὶ ἀνεκάλυψαν ἐκεῖ τοὺς τοίχους τῆς θόλου τοῦ τάφου, οἵτινες ἔφθαναν σχεδὸν μέχρι τῆς ἐπιφανείας. Εἷς ἐκ τῶν διακεκριμένων κατοίκων τοῦ Βόλου, ὁ φιλάρχαιος Περ. Ἀποστολίδης, ἐπισκεφθεὶς τὴν θέσιν διέγνωσεν ἀμέσως, ὅτι οἱ ἀνακαλυφθέντες τοῖχοι δὲν ἀνῆκον εἰς ἐκκλησίαν, ὡς ἐπίστευσαν οἱ ἐπιχειρήσαντες τὴν σκαφήν, ἀλλ' εἰς τάφον θολωτόν, κατέστησε δὲ τοῦτο γνωστὸν εἰς τὰς ἀρχὰς τοῦ Βόλου καὶ εἰς τὸ Ὑπουργεῖον τῆς Παιδείας.

Ἐγὼ ἀπεστάλην τὸ πρῶτον εἰς ἐξέτασιν τοῦ τάφου ὀλίγον μετὰ ταῦτα, τὸν Μάϊον τοῦ παρελθόντος ἔτους, ἐπεχείρησα δ' ἀμέσως τὴν ἀνασκαφὴν αὐτοῦ, ἀλλ' ἠναγκάσθην νὰ διακόψω αὐτὴν τότε, διότι εἰς τὰ κατώτερα μέρη ὑπῆρχεν ὕδωρ ἄφθονον καθιστῶν ἀδύνατον τὴν ἐξακολούθησιν ταύτης.

[1] Πρβλ. πρὸς τούτῳ *Wace* ἐν IHS. 1906, 154 σημ. 44.

[2] Ὁ *Γεωργιάδης* ἐν *Θεσσαλίᾳ* ὀνομάζει τοῦτον Κραυσίνδωνα.

Ἡ ἐργασία προὐχώρησεν εἰς ἀρκετὸν βάθος, ἐπείσθην δ' ἔκτοτε ὅτι ὁ τάφος ἦτο ἀσύλητος[1]. Τὴν ἀνασκαφὴν κατώρθωσα νὰ φέρω εἰς πέρας κατὰ τὸν Σεπτέμβριον τοῦ παρελθόντος ἔτους ξηρανθέντος ἐν τῷ μεταξὺ τοῦ ὕδατος.

Ὁ τόπος, ἐν ᾧ κεῖται ὁ τάφος, εἶνε ὅλως ἐπίπεδος, οὐδεμία δὲ σπουδαία, ὁρατὴ σήμερον, ἔξαρσις γῆς ὑπάρχει πλησίον αὐτοῦ καὶ τοῦ λόφου τοῦ φρουρίου, ὅστις θὰ ἐχρησίμευεν ὡς πόλις κατὰ τοὺς χρόνους τῆς οἰκοδομίας τοῦ τάφου· μόνον ἑκατοντάδας τινὰς μέτρων μακρὰν τοῦ τάφου ὑπάρχει μικρὸν ὕψωμα χρησιμεῦον νῦν ὡς λατομεῖον, ἀλλ' ἡ σύστασις τούτου δὲν εἶνε εὐνοϊκὴ διὰ τὴν ὄρυξιν τοῦ τάφου ἐν τῷ πλαγίῳ αὐτοῦ, διότι ἀποτελεῖται ὅλον ἐκ σκληροτάτου τιτανολίθου, ὅστις καὶ λατομεῖται μετὰ πολλῆς δυσκολίας, ἡ ἔλλειψις δὲ τοιούτων καταλλήλων ὑψωμάτων ὑποθέτω, ὅτι εἶνε ὁ λόγος, δι' ὃν οἱ Μυκηναῖοι τῆς Ἰωλκοῦ ᾠκοδόμησαν τὸν θολωτὸν τάφον ἐν τῇ πεδιάδι καὶ κατὰ τὸ πλεῖστον ὑπογείως, καὶ οὐχί, ὡς ἦτο σχεδὸν γενικὴ συνήθεια τότε, ἐν τῷ πλαγίῳ λόφου τινός. Ἄξιον περιεργείας εἶνε μόνον πῶς δὲν ἐχρησιμοποίησαν εἰς τὴν τοποθέτησιν τοῦ τάφου τὰ πλάγια αὐτοῦ τοῦ λόφου τῆς πόλεως.

Τῆς θόλου τοῦ τάφου σῴζεται πλέον ἢ τὸ ἥμισυ[2] (ὕψος 4 μ. περίπου) καὶ εὑρίσκεται ὅλον ὑπὸ τὴν γῆν. Λοιπὸν φαίνεται, ὅτι διὰ τὴν οἰκοδομὴν τοῦ τάφου ὠρύχθη πρῶτον μέγας λάκκος ἀρκετὸς ὥστε νὰ περιλάβῃ τὸ κατώτερον ἥμισυ τῆς θόλου μετὰ τοῦ στομίου καὶ τοῦ δρόμου· τὸ ἀνώτερον ἥμισυ ἐξεῖχε τῆς ἐπιφανείας τοῦ ἐδάφους καὶ ἐκαλύπτετο διὰ τεχνητοῦ τύμβου.

Ἡ διάμετρος τῆς βάσεως τοῦ τάφου εἶνε 10 μ., μεγαλειτέρα τῆς τοῦ Μενιδίου (8,35 μ.) καὶ τῶν λοιπῶν ὁμοειδῶν τούτοις θολωτῶν τάφων. Τὸ ἀρχικὸν ὕψος τῆς θόλου ὑπολογιζόμενον κατὰ τὰς διαστάσεις τῶν ὁμοειδῶν τάφων[3] ἔπρεπε νὰ εἶνε ὡσαύτως ὀλίγῳ περισσότερον τῶν δέκα μέτρων, νομίζω ὅμως, ὅτι ἦτο πολὺ χαμηλότερον, διότι ἡ

[1] Βραχεῖαν σημείωσιν περὶ τῆς ἀνακαλύψεως τοῦ τάφου ἐδημοσίευσα τότε ἀμέσως ἐν τοῖς *Athen. Mitt.* 1905 σελ. 153 ἑ. Βλ. αὐτόθι καὶ σελ. 414 ἑ.

[2] Κατὰ τὴν ἀνασκαφὴν τοῦ τάφου δὲν εὐτύχησα δυστυχῶς νὰ ἔχω τὴν συνδρομὴν ἀρχιτέκτονος, διὰ τοῦτο καὶ αἱ εἰδήσεις μου περὶ τῶν ἀρχιτεκτονικῶν ζητημάτων τοῦ τάφου δὲν εἶνε ἐπαρκεῖς. Αἱ ὀλίγαι καταμετρήσεις ἐγένοντο ὑπ' ἐμοῦ.

[3] Πβλ. *Das Kuppelgrab bei Menidi* σελ. 46.

κλίσις τῆς θόλου, ὡς φαίνεται ἐκ τοῦ σῳζομένου μέρους ταύτης, εἶνε πολὺ ἀποτομωτέρα ἐν τῷ ἡμετέρῳ τάφῳ. Ἐν γένει δὲ φαίνεται, ὅτι κατὰ τὴν οἰκοδομὴν τοῦ τάφου τούτου ἀπέβλεψαν μᾶλλον εἰς τὸ εὖρος ἢ εἰς τὸ ὕψος, διότι καὶ ἡ θύρα ἔχει πλάτος μὲν κατὰ τὴν βάσιν 2.30 καὶ ὕψος μόνον 2.40, ἐνῷ ἡ θύρα τοῦ τάφου τοῦ Μενιδίου ἔχει πλάτος κατὰ τὴν βάσιν 1.55 καὶ ὕψος 3.30· ἀναλόγως δ' ἀπότομος εἶνε καὶ ἡ στένωσις τῆς θύρας πρὸς τὰ ἄνω, ἀφοῦ τὸ μὲν πλάτος κάτω εἶνε, ὡς εἴπομεν, 2.30, ἄνω δὲ μόλις 1.60.

Ὁ τρόπος τῆς οἰκοδομῆς τῆς θόλου εἶνε ἀπολύτως ὁ αὐτὸς πρὸς τὸν τῆς θόλου τοῦ Μενιδίου. Καὶ ἐνταῦθα δηλ. ἐκτίσθη αὕτη δι' ἀκατεργάστων πλακοειδῶν λίθων ἀνίσου μεγέθους, συνήθως ὅμως ὄχι πολὺ μεγάλων. Μόνον οἱ ἀποτελοῦντες οἱονεὶ τὰς παραστάδας λίθοι παρὰ τὴν θύραν τοῦ τάφου εἶνε ὀλίγον μεγαλείτεροι (ἴδε εἰκόνας ἐπὶ *πίν.* 12 καὶ 13).

Ἡ διεύθυνσις τοῦ στομίου εἶνε πρὸς ΝΑ, εὑρέθη δὲ τοῦτο πλῆρες ὅλον μέχρι τῆς κορυφῆς λίθων ἀτάκτως σεσωρευμένων καὶ μεμιγμένων μετ' ὀλίγου σχετικῶς χώματος. Κατὰ τὴν πρὸς τὸν τάφον θύραν, τὸ τέρμα τοῦ στομίου, οἱ λίθοι εἶνε ἐπιμελέστερον σεσωρευμένοι καὶ ἀποτελοῦσι τοῖχον ἀποκλείοντα ταύτην ἀσφαλῶς καὶ λίαν στερεῶς μέχρι τῆς κορυφῆς (*πίν.* 13). Πολὺ ἐπιμελέστερον ἐκτισμένος εἶνε ὁ τοῖχος, ὅστις ἀποκλείει τὴν πρὸς τὸν δρόμον θύραν τοῦ στομίου, διὰ λίθων πλακοειδῶν στερεῶς προσηρμοσμένων. Ὁ τοῖχος οὗτος ἔχει πάχος 0.80, ἀμέσως δ' ὄπισθεν αὐτοῦ καὶ ὡς συνέχεια αὐτοῦ, ἔρχονται οἱ πληροῦντες τὸ λοιπὸν στόμιον λίθοι μετὰ χώματος. Καὶ ὁ τοῖχος οὗτος τῆς προσθίας θύρας φθάνει μέχρι τῆς κορυφῆς, εἶνε δὲ τοσοῦτον στερεός, ὥστε μετὰ δυσκολίας κατώρθωσεν ὁ ἐργάτης νὰ ἀφαιρέσῃ τοὺς πρώτους λίθους, ὅτε κατὰ τὴν ἀνασκαφὴν κατερρίφθη μέρος τούτου, ὅπως ἐξετασθῇ τὸ ἐσωτερικὸν τοῦ στομίου.

Ἐν τοῖς ἐν Μυκήναις ἀνασκαφεῖσι τάφοις ὡς καὶ ἐν Μενιδίῳ καὶ ἀλλαχοῦ [1] παρετηρήθη, ὅτι ὁ ἀποκλείων τὸ στόμιον τοῖχος δὲν ἔφθανεν ἀκριβῶς μέχρι τῆς κορυφῆς, ἀλλ' ὑπῆρχε μικρὸν κενὸν κατὰ τὸ ἀνώτερον μέρος· ἐν τῷ τάφῳ ἡμῶν τὸ πρᾶγμα, ὡς βλέπομεν, δὲν ἔχει οὕτω, δὲν εἶναι ὅμως καὶ ἡ μόνη ἐξαίρεσις ἀπὸ τοῦ κανόνος τούτου, διότι καὶ οἱ Μυκηναϊκοὶ τάφοι, οὓς ἀνέσκαψεν ὁ Στάης ἐν διαφόροις τόποις τῆς Ἀττικῆς [1] ἦσαν ὁμοίως μέχρι τῆς κορυφῆς κεκλεισμένοι. Τὸ πάχος τοῦ ἀνωφλίου τῆς ἐξωτερικῆς θύρας 0.28 εἶνε μικρότερον ἢ ὡς εἶνε συνήθως ἐν τοῖς ὁμοειδέσι τάφοις. Τὸ ἀνώφλιον τῆς ἐσωτερικῆς θύρας ἔχει μῆκ. 2.30 περίπου καὶ πάχος 0.20. Τὸ πλάτος τούτου δὲν εἶνε δυνατὸν νὰ ἐξακριβωθῇ.

Εἰργασμένη ἐπιμελῶς εἶνε μόνον ἡ πρὸς τὸν δρόμον ἐπιφάνεια τοῦ ἀνωφλίου τῆς ἐξωτερικῆς θύρας, ἐνῷ αἱ λοιπαὶ ἐπιφάνειαι τούτου, ὡς καὶ τὸ ἀνώφλιον τῆς ἐσωτερικῆς θύρας εἶνε μόνον ἐπιπολαίως ἢ καὶ οὐδόλως κατειργασμένα. Οἱ ἀποτελοῦντες ταῦτα λίθοι φαίνονται, ὅτι εἶνε τῆς αὐτῆς ποιότητος ὡς καὶ οἱ λίθοι τοῦ λοιποῦ τάφου. Τὸ ὑπόλοιπον τῆς στέγης τοῦ στομίου ἀποτελεῖται ἐκ τεσσάρων πλακῶν ὁμοίων πρὸς τὰ μνημονευθέντα ἀνώφλια, ὥστε ἐν ὅλῳ ἡ στέγη τοῦ στομίου ἀποτελεῖται ἐξ ἓξ μεγάλων πλακῶν. Τὸ μῆκος τοῦ στομίου εἶνε περίπου 5.50, τὸ δὲ πλάτος αὐτοῦ κατὰ τὴν ἐσωτερικὴν θύραν 2.30 κάτω, καὶ ἄνω 1.60. Τὸ πλάτος τῆς ἐξωτερικῆς θύρας δὲν ἐξηκριβώθη, διότι δι' ὃν λόγον θὰ εἴπωμεν κατωτέρω ἡ ἀριστερὰ παρειὰ ταύτης δὲν ἀπεκαλύφθη, φαίνεται ὅμως, ὅτι τὸ στόμιον κατὰ τὴν ἐξωτερικὴν θύραν ἦτο πλατύτερον.

Καὶ οἱ πλάγιοι τοῖχοι τοῦ στομίου εἶνε διὰ λίθων ὁμοίων πρὸς τοὺς τοῦ λοιποῦ τάφου ἐκτισμένοι· ἡ ἐπιφάνεια αὐτῶν εἶνε ὁμαλή, μετ' ἰδιαιτέρας δ' ἐπιμελείας εἶνε διὰ μικροτέρων λίθων πεπληρωμένα τὰ κενὰ τῶν μεταξὺ τῶν μεγαλειτέρων λίθων ἁρμογῶν.

Ἄνωθεν τοῦ ὑπερθύρου παρατηρεῖται ἐπὶ τοῦ τοίχου μικρόν τι μέρος, ὅπερ φαίνεται ὅτι δὲν συνέχεται πρὸς τὸν λοιπὸν τοῖχον (ἴδ. πίν. 13 δεξιά), ἴσως δὲ τοῦτο εἶνε τὸ κάλυμμα τοῦ γνωστοῦ τριγώνου τῶν θολωτῶν τάφων, ὅπερ κτίζεται κατ' ἰδιάζοντα τρόπον πρὸς ἐλάφρυνσιν τοῦ ἐπὶ τῆς στέγης τοῦ στομίου ἐδράζοντος βάρους.

Εἰς ἀπόστασιν 0.55 περίπου πλαγίως τοῦ ἀνωφλίου τῆς θύρας ἄρχεται ὁ τοῖχος τοῦ δρόμου,

[1] *Τσούντας Ἀρχ. Ἐφημ.* 1888 σελ. 129. ***Das Kuppelgrab bei Menidi*** σελ. 9. ***Ath. Mitt.*** 1886 σελ. 137. ***Bull.*** 1904 σελ. 370 Vollgraff.

[1] *Ἀρχ. Ἐφημ.* 1895 σελ. 218 σημ. 1 *Στάης.*

μεταξὺ δὲ τούτου καὶ τῆς θύρας ὑπάρχει, ὡς προέκτασις τοῦ πλαγίου τοίχου τοῦ στομίου, 0.50 περίπου πλατεῖα παραστὰς ἐκτισμένη δι' ὧν καὶ ὁ τάφος λίθων, τοῦθ' ὅπερ ἐν οὐδενὶ τῶν μέχρι τοῦδε ἀνασκαφέντων ὁμοειδῶν τάφων παρατηρεῖται. Ὁμοίως κατ' ἐξαίρεσιν ἀπὸ πάντων τῶν λοιπῶν τάφων τοῦ αὐτοῦ εἴδους οἱ τοῖχοι τοῦ δρόμου φθάνουσι μόνον μέχρι τοῦ ὕψους τῆς θύρας καὶ ἀποτελοῦνται ἐκ μιᾶς σειρᾶς λίθων χρησιμεύοντες, ὡς φαίνεται, μόνον ὡς ἐπένδυσις τῶν πλαγίων χωμάτων τοῦ δρόμου καὶ οὐχὶ ὡς ἀνάλημμα τούτων.

Μέχρι πόσου μήκους ἔφθανεν ὁ δρόμος δὲν ἐγνώσθη, διότι μόνον μικρὸν μέρος τούτου πρὸ τοῦ στομίου ἀνεσκάφη, τῆς περαιτέρω ἀνασκαφῆς παρακωλυθείσης ἔκ τινος ἀκριβῶς ἐπὶ τοῦ δρόμου ἐκτισμένου οἰκίσκου. Ὁ ἀνωτέρω τῆς θύρας πρὸς τὸν δρόμον τοῖχος τοῦ τάφου εἶνε μετά τινος ἐπιμελείας ἐκτισμένος καὶ ἀποτελεῖ οἱονεὶ πρόσωπον, ἐξακολουθεῖ δὲ εἰς τὸ αὐτὸ πάχος (5.50 περίπου) καὶ μετὰ τῆς αὐτῆς ἐπιμελείας ἐκτισμένος καὶ ἑκατέρωθεν, ὡς φαίνεται, τοῦ στομίου. Δι' ἀνασκαφῆς ἐβεβαιώθη τοῦτο μόνον μέχρις ἀποστάσεως 2.50 ἀριστερόθεν τοῦ στομίου, διότι δεξιὰ μὲν οὐδόλως ἐγένετο ἀνασκαφή, καὶ ἀριστερὰ δὲ δὲν προύχώρησεν ἡ ἀνασκαφὴ πέραν τῶν 2.50 μέτρων. Ὅλος ὅμως ὁ τοῖχος τῆς θόλου δὲν εἶχε τὸ αὐτὸ μέγα πάχος, διότι ὁ ἀντικρὺ τοῦ στομίου τοῖχος ἔχει πάχος μόνον ὀλίγῳ μεγαλείτερον τῶν 1.50.

Ὡς ὁμολογοῦσιν οἱ κάτοικοι τοῦ Καπακλῆ, οὐδὲν σημεῖον ἐμαρτύρει τὴν ὕπαρξιν τοῦ τάφου πρὸ τῆς ἀνασκαφῆς. Ἡ ἐπιφάνεια ἐπ' αὐτοῦ εὑρίσκετο ἐπὶ τοῦ αὐτοῦ ἐπιπέδου μετὰ τοῦ πέριξ χώρου καὶ ἦτο ἐπίσης ὁμαλή, ἐλέγετο δὲ μόνον, ὅτι, ὅτε ᾠκοδομεῖτο ὁ παρακείμενος τῷ τάφῳ μικρὸς οἰκίσκος, εἶχον ἐξαχθῆ πολλοὶ λίθοι ὑπὸ τοῦ τότε ἰδιοκτήτου τοῦ χώρου. Οἱ λίθοι οὗτοι προήρχοντο ἐκ τοῦ ἀνωτέρου μέρους τῆς θόλου, ὅπερ ἄγνωστον πότε, πιθανώτατα ἤδη ἐν ἀρχαιοτάτοις χρόνοις καταπεσ ν μετὰ τοῦ σεσωρευμένου ἐπ' αὐτοῦ τύμβου ἐπλήρωσεν ἐξ ὁλοκλήρου τὸν τάφον. Τὸ ὑπολειφθὲν εἰσέτι ἄνω μέρος τοῦ τύμβου παρεσύρθη καὶ τοῦτο βραδύτερον καὶ ἐξισώθη κατὰ μικρὸν μετὰ τῆς λοιπῆς ἐπιφανείας.

Ὅτε μετέβην ἐγὼ εἰς Βόλον, ἐφαίνετο ὅλος ὁ κύκλος τοῦ ἀνωτάτου τμήματος τοῦ σῳζομένου μέρους τῆς θόλου. Ἡ ἀνασκαφὴ τῶν ἰδιωτῶν εἶχε φθάσει κατὰ τὸ ΒΔ. τμῆμα τοῦ τάφου μέχρι βάθους 1.70 εἰς ἐπιφάνειαν 3 μέτρων περίπου κατὰ πλάτος καὶ μῆκος. Κατὰ τὸ μέσον ἦτο ὁ τάφος ἐσκαμμένος μέχρι βάθους 1.20 καὶ κατὰ τὸ Α. τμῆμα μέχρι βάθους 0.60 μόνον. Ἐντὸς τοῦ βαθύτερον ἐσκαμμένου ΒΑ. τμήματος εἶχε πρὸς τούτοις ὀρυχθῆ στενὴ φρεατοειδὴς ὀπὴ μέχρι βάθους 1 μέτρου περίπου, ἐν ᾗ εὑρέθη ὕδωρ. Εἰς τὸ ἀρχικὸν τοῦ τάφου ἔδαφος δὲν ἔφθασαν εὐτυχῶς κατὰ τὰς ἀνασκαφὰς ταύτας.

Ἐκ τοῦ οὕτω ἀνασκαφέντος μέρους εἶχον ἐξαχθῆ μετὰ τῆς λοιπῆς ἐπιχώσεως καὶ πολλοὶ λίθοι ἀνήκοντες εἰς τὴν καταπεσοῦσαν θόλον, ἐλέγετο δ' ὑπὸ τῶν ἀνασκαψάντων, ὅτι εἶχεν εὑρεθῆ μεταξὺ τῆς ἐπιχώσεως καὶ εἷς πήλινος σταυρὸς καὶ δύο μετάλλινα εἰκονίδια τῆς Παναγίας, ἀλλὰ τοῦτο διεδόθη βεβαίως ἐπίτηδες ὑπ' αὐτῶν ἐπιθυμούντων νὰ πιστευθῇ, ὅτι ἐν τῇ θέσει ἐκείνῃ ἔκειτο πρὶν ἐκκλησία. Τὰ εἰκονίδια τοὐλάχιστον, ἅτινα ἐπεδείχθησαν εἰς ἐμέ, ἦσαν νεώτατα πλάσματα καὶ δὲν ἔφερον οὐδὲν σημεῖον διαπιστοῦν, ὅτι διετέλεσαν τεθαμμένα ἐν τῇ γῇ. Τοὐναντίον ὀλίγα τεμάχια ἀσήμαντα παναρχαίων ἀγγείων, ἅτινα μοὶ παρεδόθησαν ὑπ' αὐτῶν, φαίνεται, ὅτι εὑρέθησαν τωόντι ἐν τῇ ἐπιχώσει τοῦ τάφου.

Τὴν ἀνασκαφὴν τοῦ τάφου ἐξηκολούθησα καὶ ἐγὼ διὰ τοῦ ἀνοίγματος τοῦ προελθόντος ἐκ τῆς καταπτώσεως τῆς θόλου, ἔσκαπτον δὲ κατὰ τὸ ΝΑ. μέρος ἐπιθυμῶν νὰ ἐξισώσω τὴν ἐπιφάνειαν ἐν τῷ τάφῳ. Εὐθὺς κατὰ τὴν πρώτην ἡμέραν ἀνεκάλυψα κατὰ τὴν ΝΑ. πλευρὰν εἰς βάθος 1.50 περίπου τὸ ἀνώφλιον τῆς θύρας· τοῦτο ἦτο τεθραυσμένον κατὰ τὸ μέσον, ἐπειδὴ δὲ καὶ ἡ πλευρὰ αὕτη τοῦ τάφου μοὶ ἐφάνη ἑτοιμόρροπος, ἀπεφάσισα, ἀφοῦ ἔσκαψα μόνον ὀλίγον παρὰ τὸ ἀνώφλιον τῆς θύρας καὶ εὗρον ἀνέπαφον τὸ ἄνω μέρος τοῦ ἀποκλείοντος ταύτην τοίχου, νὰ ἀναβάλω κατὰ τὸ τέλος τὴν ἀνασκαφὴν τῆς πλευρᾶς ταύτης καὶ νὰ ἐκκενώσω πρῶτον τὸ λοιπὸν μέρος τοῦ τάφου.

Ὁ τρόπος τῆς ἐπιχώσεως τοῦ τάφου δὲν παρουσίαζε πολὺ τὸ ἐνδιαφέρον· ἀπετελεῖτο αὕτη ἐκ τῶν πλακωδῶν λίθων τῆς καταπεσούσης θόλου καὶ ἐκ πολλῶν μικρῶν χαλικίων μεμιγμένων μετ' ἄμ-

μου. Οἱ λίθοι εὑρίσκοντο μᾶλλον κατὰ τὸ μέσον, ἦσαν δὲ πολυπληθέστεροι, ὅσον ἡ ἀνασκαφὴ προὐχώρει εἰς βάθος· τὰ χαλίκια μετὰ τῆς ἄμμου εὑρίσκοντο κατὰ τὴν περιφέρειαν.

Μετ' ὀλίγας ἡμέρας, ἀφ' ὅτου ἐγὼ ἤρχισα τὴν ἀνασκαφήν, ἐπείσθην ὅτι ὁ τάφος δὲν εἶχε συληθῆ, διότι ἀφ' ἑνὸς μὲν ἡ θύρα ἦτο μέχρι τῆς κορυφῆς ἀποκεκλεισμένη διὰ τοῦ ἀρχαίου τοίχου, ἀφ' ἑτέρου δὲ ὁ τρόπος, καθ' ὃν ἦσαν σεσωρευμένοι οἱ λίθοι τῆς ἐπιχώσεως, σχεδὸν εἰς κανονικὰς ἐπαλλήλους σειράς, ἔπειθον ἐκ πρώτης ὄψεως, ὅτι οὗτοι δὲν εἶχον μετακινηθῆ, ἀφ' ὅτου εἶχον καταπέσει, ὥστε καὶ διὰ τοῦ ἀνοίγματος τῆς καταπεσούσης θόλου δὲν εἶχε παραβιασθῆ ὁ τάφος.

Παράδοξος ὀλίγον ἦτο ἡ ἐκ χαλικίων μετ' ἄμμου ἐπίχωσις, διότι αὕτη προφανῶς εἶχε μεταφερθῆ ἄλλοθεν ἐπὶ τοῦ τάφου, καθόσον ὁ πέριξ τοῦ τάφου χῶρος ἀποτελεῖται ἐξ ἀροσίμου γῆς οὐδόλως μεμιγμένης μετὰ χαλίκων. Ἡ παρατήρησις αὕτη βεβαιώνει τὴν καὶ ἄλλως φυσικὴν ὑπόθεσιν, ὅτι τὸ ἀνώτερον ἐξέχον τῆς γῆς μέρος τῆς θόλου ἦτο κεκαλυμμένον διὰ τύμβου κατασκευασθέντος ἐκ χαλικίων μετ' ἄμμου κομισθέντων ἴσως ἐκ τῆς κοίτης τοῦ ἐγγὺς εὑρισκομένου χειμάρρου. Μετὰ τῆς καταπεσούσης θόλου εἰσεχώρησεν εἰς τὸν τάφον καὶ τὸ πλεῖστον τοῦ τύμβου καὶ ἐντεῦθεν ἡ παράδοξος ἐπίχωσις.

Σπουδαῖόν τι εὕρημα δὲν ἐγένετο ἐντὸς τῆς ἐπιχώσεως· ἐλάχιστα μόνον ἀσήμαντα τεμάχια ἀγγείων Μυκηναϊκῶν, ὧν τινα ἐκ ψευδοστόμων ἀμφορέων (Bügelkannen), καὶ ὀλίγα προμυκηναϊκὰ [1] ὑπῆρχον εἰς διάφορα βάθη εἰσχωρήσαντα μετὰ τῶν χωμάτων τοῦ τύμβου καὶ πρὸς τούτοις εἰς βάθος 2.80 παρὰ τὴν θύραν ἓν κομβίον ἐξ ὑαλομάζης καὶ ἓν μικρὸν ὀστέϊνον ῥαβδοειδὲς ἐργαλεῖον. Εἰς βάθος 1.30 περίπου ἀπὸ τοῦ ἀνωφλίου τῆς θύρας, πλησίον ταύτης, εὑρέθησαν ἀτάκτως κείμενα ὀστᾶ σκελετοῦ ἀνθρωπίνου. Ἡ ἄτακτος θέσις τῶν ὀστῶν τούτων ἐδείκνυεν, ὅτι ὁ σκελετὸς δὲν εὑρίσκετο ἐν τῇ ἀρχικῇ αὐτοῦ θέσει, ἀλλ' ὅτι πιθανώτατα καὶ οὗτος εἶχε καταπέσει μετὰ τοῦ τύμβου, ἐντὸς τῶν χωμάτων τοῦ ὁποίου ἦτο ἴσως τεθαμμένος.

Οὐδεμίαν ἄλλην σημασίαν διὰ τὸν τάφον δύνανται νὰ ἔχωσι πρὸς τούτοις καὶ οἱ σκελετοὶ πολλῶν μικρῶν τρωκτικῶν ζώων, ἴσως ποντικῶν, εὑρεθέντες εἰς διαφόρους θέσεις ἐντὸς τῆς ἐπιχώσεως. Ὅτε ἔφθασα εἰς βάθος 3 περίπου μέτρων ἀπὸ τῆς ἐπιφανείας ἤρχισε νὰ ἀναβλύζῃ ὕδωρ ἐκ πάντων τῶν σημείων, ἦτο δὲ τοῦτο ἀφθονώτερον, ὅσον βαθύτερον προὐχώρει ἡ σκαφή, ἐπειδὴ δὲ τοῦτο παρημπόδιζε σπουδαίως τὴν ἀνασκαφήν, ἔλαβον τὴν ἀπόφασιν νὰ διακόψω αὐτὴν τότε· μόνον δὲ εἰς ἓν σημεῖον κατὰ τὸ μέσον περίπου τῆς Δ. πλευρᾶς, πλησίον τοῦ τοίχου, ἔσκαψα ἕνα στενὸν βαθὺν λάκκον, ὅπως εὕρω τὸ ἔδαφος τοῦ τάφου, ἔπαυσα δὲ καὶ ἐκεῖ τὴν σκαφήν, ὅτε μετὰ τῶν χωμάτων ἐξήγαγον ἐκ τοῦ ὕδατος καὶ ἓν μικρὸν τεμάχιον ὀστοῦ ἐξ ἀνθρωπίνου κρανίου, μίαν χάνδραν ἐξ ὑάλου χρώματος ἀμεθύστου καί τινα χρυσᾶ ψήγματα.

Ὅτε ἐπανέλαβον ἐκ νέου τὴν ἀνασκαφήν, κατὰ Σεπτέμβριον, τὸ ὕδωρ εἶχε πλέον τελείως ξηρανθῆ, ἡ δὲ ὑπολειπομένη ἐπίχωσις μέχρι σχεδὸν τῆς ἐπιφανείας τοῦ τάφου ἀφῃρέθη ἄνευ πολλῆς δυσκολίας. Ἡ ἐπίχωσις ἦτο ὡς καὶ ἡ ὑψηλότερον εὑρισκομένη· πλάκες ὅμως ὑπῆρχον πολὺ περισσότεραι καὶ μεγαλείτεραι, μεταξὺ δ' αὐτῶν καὶ τοῦ ἐδάφους τοῦ τάφου ὑπῆρχε κατὰ τὸ πλεῖστον στρῶμα γῆς 0.20 (ἐνιαχοῦ παχύτερον) ἐκ λεπτοτάτου ὡσεὶ κοσκινισμένου χώματος, ἐντὸς τοῦ ὁποίου ὑπῆρχον τὰ εὑρεθέντα πράγματα.

Ὡς πρὸς τὸν τρόπον τῆς ταφῆς καὶ τὰ κατὰ ταύτην ἔθιμα, ἅτινα ἐπεκράτησαν ἐν τῷ τάφῳ, οὐδὲν νεώτερον παρετήρησα ἀναιροῦν παλαιοτέρας γνώμας ἢ προσθέτον τι εἰς ἐκείνας. Εἶνε ἀληθές, ὅτι ἡ ἀκρίβεια τῶν παρατηρήσεών μου ἐβλάπτετο πολὺ ὑπὸ τῆς ἐπελθούσης ἐκ τῆς καταπτώσεως τῆς θόλου καταστάσεως τῶν πραγμάτων, διότι ἕνεκα τούτου καὶ ἀταξία τις ὁπωσδήποτε ἐπῆλθε καὶ ἡ ἀποκάλυψις τῶν σκελετῶν καὶ τῶν κτερισμάτων ἦτο δυσκολωτέρα.

Ἀξιοσημείωτος εἶνε ὁ μέγας ἀριθμὸς τῶν ἐν τῷ τάφῳ κατατεθέντων νεκρῶν. Ἐνῷ ἐν τῷ τάφῳ

[1] Μεταξὺ τούτων διακρίνεται πρὸ πάντων ἓν τεμάχιον μεγάλου πινακίου τεφροῦ χρώματος μὲ χαμηλὸν χεῖλος, χειροποίητον, οὗτινος ἡ ἐσωτερικὴ ὄψις φαίνεται ὅτι ἔχει λειανθῇ διὰ στιλβωτῆρος. Καθ' ὅλον τὸν κύκλον τοῦ ἐξωτερικοῦ ἄκρου τοῦ χείλους εἶχε πλαγίας μικρὰς παραλλήλους ἐντομάς. Ἐφ' ὅλης τῆς ἐπιφανείας τῆς βάσεως αὐτοῦ ἔχει πολλὰς συμμετρικὰς κοιλότητας, ὡσεὶ τύπους τῶν ἄκρων τῶν δακτύλων χειρός.

τοῦ Μενιδίου ὑπῆρχον ἓξ μόνον νεκροὶ καὶ ἐν τοῖς ἄλλοις Μυκηναϊκοῖς τάφοις συνήθως ὀλιγώτεροι ἢ ὄχι κατὰ πολὺ περισσότεροι, ἐν τῷ τάφῳ ἡμῶν ὑπῆρχον εἴκοσι σκελετοί, ὡς ἐξηκριβώθη ἐκ τῆς εὑρέσεως τῶν κρανίων αὐτῶν. Ἦσαν δ' οὗτοι ἐφ' ὅλου τοῦ τάφου διανενεμημένοι, ἀλλ' οἱ περισσότεροι εὑρίσκοντο κατὰ τὸ ἀριστερὸν (ὡς πρὸς τὸν εἰσερχόμενον) μέρος τούτου.

Ἀκριβῶς ἀντικρὺ τῆς ἀριστερᾶς παραστάδος τῆς θύρας εἰς ἀπόστασιν 2.50 περίπου ὑπῆρχε σωρὸς ὀστῶν [4] ὕψους 0.40 περίπου (ἀπὸ τοῦ ἐδάφους τοῦ τάφου), ἀποτελούμενος ἐκ πέντε σκελετῶν (α), ὧν εὑρέθησαν τὰ κρανία. Κατὰ ποίαν τάξιν ἐσωρεύθησαν τὰ ὀστᾶ, ἂν δηλαδὴ συνηθροίσθησαν πάντα ἐφάπαξ, καὶ ἂν τὰ ὀστᾶ ἑκάστου σκελετοῦ ἦσαν κεχωρισμένα, δὲν ἠδυνήθην νὰ παρατηρήσω μετὰ βεβαιότητος, διότι ταῦτα ἦσαν συμπεπιεσμένα καὶ εἶχον ἴσως ἀναμιχθῆ κατὰ τὴν κατάπτωσιν τῆς θόλου. Κάτωθεν τριῶν ἐκ τῶν κρανίων ὑπῆρχε πλὰξ μετρίου μεγέθους, ἥτις, ἠδύνατό τις νὰ ὑποθέσῃ, ὅτι ἐτέθη, ὅπως χωρίζῃ ἀπ' ἀλλήλων διαφόρους σκελετούς.

Ἕτερος μικρότερος σωρὸς ὀστῶν (β) μετὰ τριῶν κρανίων εὑρίσκετο πλησίον τοῦ ἀντικρὺ τῆς θύρας τοίχου. Καὶ ἐκεῖ κάτωθεν τοῦ ἑνὸς τοὐλάχιστον ἐκ τῶν κρανίων παρετήρησα, ὅτι ὑπῆρχε μία πλάξ. Οἱ λοιποὶ σκελετοὶ ἦσαν, ὡς φαίνεται, ἐν ᾗ θέσει εἶχον ἀρχῆθεν ταφῆ καὶ ἔκειντο ἐπὶ πάσης τῆς λοιπῆς ἐπιφανείας. Τρεῖς (γ) ἦσαν παραλλήλως τοποθετημένοι παρὰ τὸν ἀριστερὸν τοῖχον τοῦ τάφου ἔχοντες τὴν κεφαλὴν πρὸς τὰ ἔνδον τοῦ τάφου· δύο (δ) ἔκειντο 1.20 περίπου μακρὰν τῆς θύρας παραλλήλως πρὸς ταύτην ἔχοντες τὴν κεφαλὴν ἀντικρὺ τῆς δεξιᾶς παραστάδος· δύο κρανία (ε) εὑρέθησαν κατὰ τὸ μέσον τοῦ τάφου, ἀλλ' ἄλλα ὀστᾶ ἐκ τῶν νεκρῶν τούτων δὲν ἠδυνήθην νὰ παρατηρήσω, καὶ εἷς νεκρὸς (ζ) ἔκειτο ἐν τῷ μέσῳ περίπου τοῦ τάφου ἀντικρὺ τῆς δεξιᾶς παραστάδος τῆς θύρας καθέτως πρὸς ταύτην καὶ ἔχων τὴν κεφαλὴν πρὸς τὰ ἔνδον, καὶ ἕτεροι δύο σκελετοὶ (η) ἔκειντο εἰς τὸ βάθος τοῦ τάφου ἀριστερὰ παρὰ τὸν ἀντικρὺ τῆς θύρας τοῖχον· πρὸς τούτοις δὲ ὑπῆρχον καὶ δύο ἄλλοι νεκροὶ πλησίον τοῦ δεξιόθεν τῆς θύρας τοίχου, ὁ μὲν εἷς πρὸς τὸ βάθος, ὁ δ' ἕτερος οὐχὶ πολὺ μακρὰν τῆς θύρας.

Πῶς εἶχον ταφῆ ἀρχῆθεν οἱ σκελετοί, μοὶ ἦτο ἀδύνατον νὰ ἐξακριβώσω εἰς πάντας, ἀλλ' οἱ δύο ἀντικρὺ τῆς θύρας τεθαμμένοι, ἦτο καταφανὲς ὅτι ἐτέθησαν ἐκτάδην ἐπὶ τοῦ ἐδάφους. Ἐπὶ ἑνὸς σκελετοῦ (ζ) ἔκειντο τρεῖς πλάκες καλύπτουσαι αὐτὸν καθ' ὅλην σχεδὸν τὴν ἔκτασιν. Αἱ πλάκες αὗται δὲν προήρχοντο ἐκ τῆς καταπεσούσης θόλου, καὶ ἴσως ἐκάλυπτον ἐκεῖ ἀρχῆθεν τὸν νεκρόν, ἀλλὰ πῶς θὰ ἦτο ἐσχηματισμένος ὁ ἰδιαίτερος οὗτος τάφος δὲν ἠδυνήθην νὰ γνωρίσω.

Ἐνδείξεις περὶ καύσεως τῶν σκελετῶν δὲν παρέσχεν ὁ τάφος, τοὐναντίον δὲ καὶ ἡ κατάστασις τῶν ὀστῶν, ὧν πολλὰ μετεφέρθησαν καὶ ἀπόκεινται ἐν τῷ Ἐθνικῷ Μουσείῳ Ἀθηνῶν, καὶ ἡ θέσις τῶν σκελετῶν μαρτυροῦσιν, ὅτι οὗτοι ἐτάφησαν ὅλως ἄκαυστοι. Ὀλίγα ἴχνη πυρᾶς εὑρέθησαν εἰς τρία διάφορα σημεῖα, ἀλλὰ ταῦτα ἦσαν τόσον ὀλίγα, ὥστε ἦτο προφανές, ὅτι ἐχρησίμευσαν μόνον εἰς τὰς προσφορὰς τῶν θυσιῶν. Ἐκ τῶν κτερισμάτων μόνον τὸ μετ' ἀναγλύπτου προσόψεως οἰκίσκου χρυσοῦν πλακίδιον (πίν. 14) ἔπαθεν ὀλίγον ἐκ τῆς ἐπιδράσεως τοῦ πυρός.

Λάκκος τις πρὸς ἔνθεσιν ἰδιαιτέρου νεκροῦ ἐσκαμμένος ἐν τῷ ἐδάφει τοῦ τάφου δὲν ὑπῆρχεν.

Ἐκ τῶν κτερισμάτων τὰ πλεῖστα, ἰδίως τὰ χρυσᾶ εὑρέθησαν πρὸ πάντων κατὰ τὸ ἀριστερὸν μέρος τοῦ τάφου. Ἐπὶ ἐκτάσεως 2.50 περίπου πλησίον τῶν τριῶν νεκρῶν (γ) ἦσαν αἱ πλεῖσται τῶν χρυσαλλίδων (πίν. 14 ἄνω), ἔνιαι ὅμως ἐκ τούτων ὑπῆρχον καὶ εἰς ἄλλα σημεῖα τοῦ τάφου. Πλησίον τῶν αὐτῶν νεκρῶν καὶ ἐπὶ τῆς αὐτῆς περίπου ἀποστάσεως εὑρέθησαν περὶ τὰς ἑβδομήκοντα στρογγύλαι διάτρητοι χάνδραι ἐκ στερεᾶς ἡμιδιαφανοῦς ὑάλου, χρώματος ἀμεθύστου, αἵτινες καὶ ἂν ἀνῆκον εἰς ἓν περιδέραιον, θὰ εἶχον πάντως διασκορπισθῆ πρὶν κατατεθῶσι παρὰ τῷ νεκρῷ. Ὁμοίως κατὰ τὴν αὐτὴν σχεδὸν θέσιν εὑρέθησαν καὶ τὰ πλεῖστα τῶν μετὰ ναυτίλων χρυσῶν πλακιδίων (πίν. 14 ἐν μέσῳ), καὶ τούτων ὅμως αἱ διάφοροι θέσεις καθ' ἃς εὑρέθησαν, μαρτυροῦσι σαφῶς, ὅτι

[1] Τὸ ἔθιμον τῆς σωρεύσεως τῶν ὀστῶν παλαιοτέρων νεκρῶν, ὅπως ἑτοιμασθῇ θέσις δι' ἄλλους ὑστερωτέρους νεκροὺς ἦτο σύνηθες κατὰ τοὺς Μυκηναϊκοὺς χρόνους, παρετηρήθη δὲ ἤδη ἐν πολλοῖς τάφοις. Ἴδε π. χ. *Ath. Mitt.* 1886 σελ. 438 ἐν Διμηνίῳ. *Πρακτικὰ* 1892 σελ. 52 ἐν Ναυπλίῳ, καὶ ἀλλαχοῦ. Καὶ ἐν τοῖς τάφοις τῆς Ἀκροπόλεως Μυκηνῶν παρετηρήθη τοῦτο.

δὲν κατετέθησαν ἀποτελοῦντα ἓν ἢ πλείονα περιδέραια, διότι ἔκειντο πάντοτε μεμονωμένα ἢ ἀνὰ δύο ἢ τρία εἰς μικρὰς ἀπ' ἀλλήλων ἀποστάσεις. Τὸ μετ' ἀναγλύπτου οἰκίσκου πλακίδιον (πίν. 14) εὑρέθη κατὰ τὸ μέσον περίπου τοῦ τάφου, ὄχι πολὺ μακρὰν τῶν δύο νεκρῶν (ε), εἰς τοὺς αὐτοὺς δὲ νεκροὺς φαίνεται, ὅτι ἀνῆκε καὶ ὁ χρυσοῦς δακτύλιος καὶ τὸ ἄνθος (εἰκόνες κατωτέρω).

Δύο μεγάλοι ῥόδακες (πίν. 15 ἀρ. 16) εὑρέθησαν ἀριστερὰ οὐχὶ πολὺ μακρὰν τῆς θύρας, πλησίον δ' αὐτῶν ἦτο καὶ ἓν λίθινον κωνικὸν κομβίον. Τὰ λοιπὰ κτερίσματα εὑρέθησαν εἰς διαφόρους θέσεις ἐσκορπισμένα ἐπὶ τοῦ δεξιοῦ ἡμίσεως τοῦ τάφου καὶ κατὰ τὸ μέσον. Αἱ μικραὶ ἑλικταὶ ταινίαι (πίν. 15 ἀρ. 15) ὑπῆρχον πλησίον πάντων σχεδὸν τῶν σκελετῶν, τὰ δὲ ἀγγεῖα (πίν. 12 καὶ εἰκὼν κατωτέρω) ἦσαν κάτωθεν τῶν πλακῶν, αἵτινες ἐκάλυπτον, ὡς εἴπομεν, τὸν σκελετὸν (ζ). Κατὰ τὸ βάθος τῆς δεξιᾶς πλευρᾶς τοῦ τάφου, ἐπὶ ἀποστάσεως πλέον τῶν 2 μέτρων, τὸ περιέχον τὰ κτερίσματα στρῶμα εἶχε συμπηχθῆ εἰς σκληροτάτην μᾶζαν μετὰ πολλῆς δυσκολίας θραυομένην καὶ δι' αὐτῆς ἀκόμη τῆς σκαπάνης. Τὸν λόγον τῆς τοιαύτης συμπήξεως τοῦ χώματος κατὰ τὴν θέσιν ταύτην μόνον τοῦ τάφου δὲν ἠδυνήθην νὰ εὕρω, ἀλλ' ἐντὸς τοῦ στρώματος τούτου ἦσαν πλεῖστα ἐλεφάντινα κοσμήματα, ἅτινα ἐξήχθησαν πάντα κατεστραμμένα εἰς βαθμόν, ὥστε νὰ μὴ εἶνε δυνατὸν νὰ γνωρισθῇ τὸ ἀρχικὸν αὐτῶν σχῆμα. Καλῶς ὁπωσοῦν διατηροῦνται μόνον δύο κυλινδρικαὶ λαβαί. Ἐντὸς τοῦ αὐτοῦ στρώματος εὑρέθησαν καὶ τέσσαρα χρυσᾶ ἐπικαλύμματα ἥλων, οὐχὶ πολὺ μακρὰν ἀλλήλων, ὥστε εἶνε πολὺ πιθανόν, ὅτι ταῦτα ἀνῆκον εἰς ἐλεφάντινον κιβωτίδιον καταστραφέν

Πλησίον τῶν διαφόρων σκελετῶν εὑρίσκοντο πρὸς τούτοις καὶ τμήματα κατὰ τὸ πλεῖστον συνεπτυγμένα στενῶν ταινιῶν ἐκ λεπτοτάτου (ὡς σιγαροχάρτου) χρυσοῦ ἐλάσματος, ἀλλὰ κάτωθεν τοῦ νεκροῦ (ζ) ἐξετάσας προσεκτικώτερον παρετήρησα, ὅτι αἱ ταινίαι αὗται δὲν ἦσαν εἰκῇ ἐρριμμέναι, ἀλλ' ὅτι ἦσαν ἐπεστρωμμέναι ἐπὶ τοῦ ἐδάφους ἀποτελοῦσαι οἱονεὶ σχῆμα κιγκλιδωτῆς ἐσχάρας. Λοιπὸν φαίνεται, ὅτι διὰ τῶν ταινιῶν τούτων κοπτομένων καὶ συνδεομένων καταλλήλως εἰς ἐσχαροειδὲς σχῆμα ἐκοσμεῖτο τὸ ἔδαφος, ἐφ' οὗ θὰ ἐπετίθετο ὁ νεκρός· ἴσως ὅμως ἦσαν αὗται ἐπικεκολλημέναι καὶ ἐπὶ ὑφάσματος στρωννυμένου ὑπὸ τὸν νεκρόν, ὅπερ τελείως διελύθη.

Ἂς μνημονευθῇ πρὸς τούτοις ἐνταῦθα, ὅτι πλησίον τοῦ κρανίου ἑνὸς τῶν τριῶν νεκρῶν (γ) εὑρίσκετο, ὡσεὶ λεπτὴ χρυσῆ κόνις. Τὰ μόρια τῆς κόνεως ταύτης ἐξετασθέντα μετὰ ταῦτα εὑρέθησαν, ὅτι ἦσαν λεπτότατα τριγωνικῶς κεκαμμένα ῥαβδία, ἀνήκοντα εἰς διαλυθὲν κόσμημα, ἐφ' οὗ ἦσαν ταῦτα κεντημένα καθ' ὃν τρόπον ἀναφέρει ὁ Τσούντας ἐν *Ἐφημ. Ἀρχ.* 1897 σελ. 122.

Περιγραφὴ τῶν κτερισμάτων.

Χρυσᾶ. Ὡς πρὸς τὸν τόπον τῆς κατασκευῆς τῶν χρυσῶν κοσμημάτων πολλὴν ἔχουσι νομίζω σπουδαιότητα τὰ εὑρεθέντα ἐν τῷ τάφῳ τεμάχια χρυσῶν ἐλασμάτων, ἅτινα εἶνε προφανῶς περισσεύματα ἀποκοπέντα κατὰ τὴν κατασκευὴν τῶν κοσμημάτων (ἴδ. *πίν.* 15 ἀρ. 13 καὶ 14). Μαρτυροῦσι ταῦτα κατὰ τὴν γνώμην μου, ὅτι τὰ χρυσᾶ κοσμήματα, ἢ πιθανώτερον μόνον τὰ ἁπλούστερα ἐκ τούτων, κατεσκευάσθησαν ἐπὶ τῇ εὐκαιρίᾳ τῆς ταφῆς, προσκληθέντος ἐπίτηδες πρὸς τοῦτο χρυσοχόου, εἰς ὃν παρεχωρήθη ὑπὸ τῶν κυρίων τοῦ τάφου τὸ ἀναγκαῖον μέταλλον [1].

Τὸ σπουδαιότερον τῶν κτερισμάτων τοῦ τάφου ἡμῶν εἶνε ἀναμφισβητήτως τὸ ἐπὶ τοῦ *πίν.* 14 κάτω εἰκονιζόμενον χρυσοῦν πλακίδιον μετὰ παραστάσεως προσόψεως οἰκίας. Ἀποτελεῖται ἐξ ἐλάσματος λεπτοῦ (πλάτ. 0.082 ὕψ. 0.075) περικεκομμένου συμφώνως σχεδὸν πρὸς τὸ περίγραμμα τῆς παραστάσεως πλὴν τῆς κάτω ἄκρας, ἥτις ἔχει ἀποκοπῇ κατ' ὀφιοειδῆ γραμμήν, ὅπως παραχθῇ μᾶλλον κοσμηματικὴ ἐντύπωσις. Ἡ εἰκὼν ἔχει κατασκευασθῇ κατὰ τὸν συνήθη εἰς Μυκηναϊκὰ χρυσουργήματα τρόπον, διὰ τῆς ἰσχυρᾶς πιέσεως τοῦ ἐλασματίου ἐπὶ κεκοιλωμένης μήτρας οὕτως, ὥστε αἱ γραμμαὶ ἐξέχουσιν ὡς ἐν χαμηλῷ ἀναγλύφῳ ἐπὶ τοῦ πλακιδίου. Ἀλλὰ πολλαὶ γραμμαί, ὡς π. χ. αἱ δηλοῦσαι τὰ χωρίσματα τῶν λί-

[1] Ὡς ἀνάλογον ἠδύνατο ἴσως νὰ χρησιμεύσῃ τὸ παράδειγμα τοῦ χρυσοχόου Λαέρκους ὅστις μετεκλήθη ὑπὸ τοῦ Νέστορος ἐν Πύλῳ (Ὀδυσ. γ 426) νὰ περιβάλῃ ἐκ τοῦ προχείρου διὰ χρυσοῦ τὰ κέρατα τοῦ μέλλοντος νὰ θυσιασθῇ ζώου.

θων κατὰ τὴν ἀριστερὰν πλευράν, ἔχουσι χαραχθῆ δι' ἐλευθέρας χειρὸς μετὰ ταῦτα ἐπὶ τῆς εἰκόνος. Τὸ δεξιὸν ἄνω ἄκρον ἔχει φθαρῆ ὀλίγον συνεπείᾳ ἐπιδράσεως πυρός. Ἡ ὀπισθία ὄψις τοῦ πλακιδίου, ὡς καὶ τῶν πλείστων τῶν ἐν τῷ τάφῳ εὑρεθέντων χρυσῶν, ἔχει χρῶμα ἐρυθρότερον ἢ ἡ προσθία. Κατὰ τὰς γωνίας φέρει μικρὰς ὀπάς, ἐξ ὧν δηλοῦται, ὅτι τοῦτο ἦτό που προσηλωμένον.

Περὶ τῆς παραστάσεως νομίζω, ὅτι δὲν εἶνε δυνατὸν νὰ ὑπάρξῃ ἀμφιβολία. Εἰκονίζεται ἡ πρόσοψις πλουσίας οἰκίας, ἧς τὸ μέσον μέρος εἶνε ὑψηλότερον. Καθ' ἑκατέραν γωνίαν τῆς προσόψεως ὑπάρχει εἶδος παραστάδος μετ' ἐπικράνου, ὑψηλότερον τοῦ ὁποίου ὑπάρχει μέγα σχετικῶς ἀκρωτήριον. Ἐπὶ τῶν δύο κατὰ τὰ πλάγια χαμηλοτέρων μερῶν τῆς προσόψεως εἰκονίζεται κάτω μὲν τοῖχος ἐκ παραλλήλων ὁριζοντίων δόμων ἐκ μεγάλων τετραγώνων λίθων. Τὸ σύστημα τῆς οἰκοδομίας τοῦ τοίχου δὲν εἶνε τὸ ἰσοδομικόν, διότι αἱ ἁρμογαὶ τῶν λίθων τῶν διαφόρων δόμων συμπίπτουσιν, ἀλλὰ τοῦτο, νομίζω, ὅτι ὀφείλεται μᾶλλον εἰς τὸν χρυσοχόον, ὅστις πρὸς ταχυτέραν ἐκτέλεσιν τῆς ἐργασίας ἐχάραξε διὰ μιᾶς συνεχοῦς γραμμῆς τὰς ἁρμογὰς τῶν λίθων τῶν διαφόρων δόμων, ἀντὶ νὰ χαράξῃ περισσοτέρας καὶ μικροτέρας γραμμάς, ὡς θὰ ἀπῄτει ἡ παράστασις τοῦ ἰσοδομικοῦ συστήματος. Ἐπὶ τῆς δεξιᾶς μάλιστα πλευρᾶς παρέλειψεν ὅλως νὰ δηλώσῃ τὰς γραμμὰς τῶν καθέτων ἁρμογῶν τῶν λίθων. Ὅλως δ' ἀνωμάλως δηλοῦνται δι' ἀσθενεστέρων χαραγμάτων καὶ αἱ ἁρμογαὶ τῶν λίθων τῆς ἀνωτάτης σειρᾶς τοῦ τοίχου, ἐνῷ ἐπὶ τῆς κατωτάτης σειρᾶς, ἧς τὸ ἀριστερὸν μέρος τέμνεται ὑπὸ τοῦ ὀφιοειδοῦς κοσμηματικοῦ πλαισίου τῆς κάτω ἄκρας, οὐδόλως παρίστανται αὗται. Ἀνωτέρω τοῦ κανονικοῦ τούτου τοίχου διακρίνονται αἱ κεφαλαὶ τεσσάρων δοκῶν δηλοῦσαι, ὅτι ἄρχεται ἀπὸ τούτων δευτέρα ὀροφή [1], ἧς ὁ τοῖχος παρίσταται διὰ τριῶν μόνον ὁριζοντίων δόμων. Οἱ λίθοι (;) χωρίζονται ἐπὶ τῶν δόμων τούτων διὰ πλειόνων καὶ ἀτακτοτέρων ἀσθενῶν χαραγμάτων, φαίνονται δὲ πολὺ μικρότεροι ἢ οἱ λίθοι τοῦ τοίχου τῆς κατωτέρας ὀροφῆς,

[1] Διώροφα οἰκήματα ἦσαν συνήθη ἐν τῇ Μυκηναϊκῇ ἐποχῇ. Πβλ. *Τσούντα* Μυκῆναι σελ. 44. *Dörpfeld, Athen. Mitt.* 1905 σελ. 281.

Τὸ ἀντίστοιχον μέρος τῆς δεξιᾶς πλευρᾶς εἶνε κατεστραμμένον.

Δυσνοητοτέρα εἶνε ἡ παράστασις τοῦ μέσου μέρους τῆς προσόψεως. Φανερὸν εἶνε, ὅτι εἰκονίζεται ὑψηλή, μεγαλοπρεπής, πύλη κατέχουσα ὅλον σχεδὸν τὸ ὕψος τοῦ μέρους τούτου. Ἔχει αὕτη ἑκατέρωθεν λίαν ὑψηλὰς παραστάδας ὑποβασταζούσας διπλοῦν ἐπιστύλιον ἐξέχον κατὰ τὰ πλάγια καὶ κεκοσμημένον ἔμπροσθεν διὰ γραμμῶν κατὰ τρόπον ἐνθυμίζοντα ἀνάλογα Αἰγυπτιακά, μετὰ καμπύλης τῆς προσθίας ἐπιφανείας, ἐπιστύλια. Ἡ τομὴ τοῦ ἐπιστυλίου κατὰ τὰ πλάγια δὲν διακρίνεται σαφῶς, φαίνεται δ' ὅμως, ὅτι αἱ ἀποτελοῦσαι τοῦτο δύο τετράγωνοι δοκοὶ κατέληγον ἄνευ τινὸς ἰδιαζούσης μορφῆς, μόνον δ' ἡ ἀνωτέρα ἐξεῖχεν ὀλίγον περισσότερον. Ἡ θύρα φαίνεται, ὅτι κατέχει μόνον τὰ τρία τέταρτα τοῦ ὕψους τοῦ διὰ τῶν παραστάδων τούτων σχηματιζομένου πλαισίου καὶ παρίσταται διὰ σειρᾶς παραλλήλων καθέτων ταινιῶν (ἴσως ἐν τῇ πραγματικότητι σανίδων), ὡς καὶ ἐπὶ τῆς θύρας, ἥτις εἰκονίζεται ἐπὶ τοῦ τεμαχίου τοῦ ἐκ Μυκηνῶν ἀργυροῦ ποτηρίου [1] καὶ ἑνὸς τῶν ἐκ Κνωσοῦ πλακιδίων ἐκ πορσελάνης μετὰ παραστάσεων οἰκιῶν [2].

Ἀνωτέρω τῆς θύρας ὑπάρχει ἐντὸς τοῦ πλαισίου τῆς πύλης μία ὁριζοντία σειρὰ λίθων, εἶτα φαίνονται αἱ κεφαλαὶ τριῶν δοκῶν καὶ εἶτα πάλιν σειρὰ λίθων. Τὸ μέρος τοῦτο τῆς παραστάσεως εἶνε δι' ἐμὲ ἀκατανόητον, ἂν δὲν ἔχῃ ἁπλῶς κοσμηματικὸν μόνον σκοπόν. Ἀνωτέρω τῆς πύλης ὑπάρχουσι τρία, τριγωνικὰ σχεδόν, ἀκρωτήρια.

Πῶς ἦτο ἡ στέγη τοῦ παριστωμένου οἰκοδομήματος δὲν δηλοῦται σαφῶς, διότι προφανῶς κατὰ τὴν περιτομὴν τοῦ πλακιδίου ἀπέβλεψαν ὀλίγον καὶ εἰς τὴν κοσμηματικωτέραν ἐμφάνισιν τούτου ἐπὶ βλάβῃ τῆς πραγματικότητος· ἂν ὅμως λάβωμεν ὑπ' ὄψιν τὴν ὁριζοντίαν διεύθυνσιν τῆς ἀνωτάτης σειρᾶς τοῦ τοίχου τῶν πλαγίων μερῶν ὡς καὶ τοῦ ὑψηλοτέρου μεσαίου, πρέπει νὰ δεχθῶμεν, ὅτι καὶ ἡ στέγη ἦτο ὁριζοντία, ὅπερ ἄλλως εἶνε καὶ τὸ σύνηθες ἐν ταῖς Μυκηναϊκαῖς οἰκίαις κατὰ τὰς

[1] *Ἀρχ. Ἐφημ.* 1891 πίν. 2, 2.

[2] *Ann. Br. Sch.* 1901-2 σελ. 15 εἰκ. 8 τὸ δεύτερον τῆς κατωτάτης σειρᾶς.

μέχρι τοῦδε γνωστὰς ἐπὶ τοῦ θέματος ἐρεύνας[1].

Ἐν τῇ στερεᾷ Ἑλλάδι, καὶ ἐν γένει ἐκτὸς τῆς Κρήτης, τὸ πρῶτον ἐπὶ τοῦ ἡμετέρου πλακιδίου ἀπαντᾷ ἡ εἰκὼν Μυκηναϊκῆς οἰκίας. Ἡ διαφορὰ τῆς παραστάσεως ταύτης ἀπὸ τῶν γνωστῶν ἐκ Μυκηνῶν πλακιδίων μετ᾽ ἀπεικονίσεως βωμῶν[2] εἶνε καταφανής, ἐνῷ ἀφ᾽ ἑτέρου ἔχει αὕτη μεγάλην συγγένειαν πρὸς τὰς εἰκόνας τῶν ἐκ πορσελάνης πλακιδίων τῆς Κνωσσοῦ, ἐφ᾽ ὧν σαφέστερον εἰκονίζονται διάφοροι οἰκίαι.

Νέαν ὅλως ἐμφάνισιν ἀποτελοῦσιν ἐπὶ τῆς εἰκόνος ἡμῶν τὰ ἀκρωτήρια, διότι τοιαῦτα νομίζω, ὅτι παριστῶσι τῳόντι αἱ τριγωνικαὶ ἐξοχαὶ τοῦ ἄνω μέρους τῆς παραστάσεως. Ὅτι οἱ Μυκηναῖοι μετεχειρίζοντο ἀκρωτήρια καὶ ἐγνώριζον τὴν ἐπίδρασιν τούτων ἐπὶ τῆς ἀρχιτεκτονικῆς τῶν οἰκοδομημάτων, καταφαίνεται καὶ ἐκ τῶν πτηνῶν, ἅτινα ὡς ἀκρωτήρια εἰκονίζονται ἐπὶ τῶν βωμῶν τῶν μνημονευθέντων Μυκηναϊκῶν πλακιδίων.

Σχῆμα οἰκίσκου μετὰ τριγωνικῆς στέγης καὶ ἀκρωτηρίων μοὶ φαίνεται, ὅτι εἰκονίζει καὶ τὸ ἐπὶ τοῦ *πίν.* 15 ἀρ. 2 παριστώμενον λεπτότατον χρυσοῦν κόσμημα. Ἔχει τοῦτο ὕψος 0.02 καὶ μέγιστον πλάτος 0.025, ἀνεκάλυψα δ᾽ αὐτὸ ἀναπτύξας μετὰ προσοχῆς τὰ πολλαχῶς συνεπτυγμένα καὶ οὐδεμίαν ὡρισμένην μορφὴν ἐν τῇ καταστάσει ταύτῃ παρέχοντα ἐκ λεπτοτάτου (πάχους σιγαροχάρτου) χρυσοῦ ψήγματα, ἅτινα καὶ ἐν τῷ τάφῳ ἡμῶν ὡς καὶ ἐν πᾶσι τοῖς ὁμοειδέσι συχνότατα εὑρίσκονται. Τῶν ψηγμάτων τούτων ἄλλα μὲν ἦσαν ἁπλῶς στρογγύλα, ἄλλα τριγωνικά, καὶ ὀλίγα εἶχον μορφὴν ὡρισμένου πράγματος. Ἐκ τούτων εἶνε καὶ τὰ ἐπὶ τοῦ αὐτοῦ *πίνακος* 15 (ἀρ. 1) εἰκονιζόμενα δύο πράγματα ἅτινα ἔχουσι μεγίστην ὁμοιότητα πρὸς πανάρχαια εἰδώλια. Ποῖος ἦτο ὁ προορισμὸς τῶν λεπτοτάτων τούτων κοσμημάτων δὲν εἶνε γνωστόν· ἴσως ἦσαν ἐπικεκολλημένα ἐπὶ τῶν ἐνδυμάτων ἢ τῶν ἄλλων ὑφασμάτων, ἅτινα ἐχρησιμοποιοῦντο κατὰ τὴν ταφήν. Τοῦ οἰκίσκου (πίν. 15 ἀρ. 2) τὸ περίγραμμα εἶνε σχεδὸν καθ᾽ ὅλα ὅμοιον πρὸς τὸ ἐκ Μήλου πήλινον *Excav. at Phylakopi* σελ. 207 εἰκ. 182.

[1] Πρβλ. *Dörpfeld* ἐν *Tsountas-Manatt the Myc. age* σελ. XXVII.

[2] *Schuchhardt, Schliemanns Ausgr.* σελ. 228.

Τὸ ἐπὶ τοῦ *πίνακος* 14 ἐν τῷ μέσῳ εἰκονιζόμενον περιδέραιον δὲν εὑρέθη ἐν τῷ τάφῳ συμπεπλεγμένον, ὡς εἰκονίζεται, οὐδ᾽ εὑρέθησαν κἂν τὰ ἀποτελοῦντα αὐτὸ κοσμήματα (καὶ τὰ λοιπὰ ἐν τῷ τάφῳ εὑρεθέντα ὅμοια, ἐν ὅλῳ 27) πλησίον ἀλλήλων (ἴδ. ἀνωτέρω σελ. 222), ὥστε νὰ εἶνε βέβαιον, ὅτι ἀνήκουσιν εἰς ἓν καὶ τὸ αὐτὸ περιδέραιον. Ἐν τούτοις εἶνε πολὺ πιθανόν, ὅτι ἀπήρτιζον ταῦτα ἓν περιδέραιον, ὅπερ θὰ ἐσχηματίζετο περίπου, ὡς δεικνύει ἡ ἡμετέρα εἰκών. Τὰ ἀποτελοῦντα τοῦτο κοσμήματα δὲν εἶνε σπάνια ἐν τοῖς Μυκηναϊκοῖς τάφοις[1], καὶ ἐσχάτως δὲ εὑρέθησαν τοιαῦτα ἐν Ἄργει καὶ ἐν Κρήτῃ[2]. Ἔχουσι πλάτ. 0.02 ὕψ. 0.014 καὶ πάχ. 0.002· ἐσωτερικῶς εἶνε κοῖλα καὶ σύγκεινται ἐκ δύο λεπτῶν πλακιδίων, ὧν τὸ ἕτερον μόνον εἶνε κεκοσμημένον. Τῶν πλακιδίων τούτων τὰ ἄκρα ἐκάμφθησαν ὀλίγον καθέτως καὶ συνεκολλήθησαν στερεότατα πρὸς ἄλληλα, οὕτως, ὥστε ἀπετελέσθη κόσμημα ἀρκετοῦ κατὰ τὸ φαινόμενον πάχους. Τὸ κοῖλον τῶν ἡμετέρων κοσμημάτων εἶνε πεπληρωμένον διὰ κόνεώς τινος μελαίνης, ἧς ἡ χημικὴ καὶ γεωλογικὴ ἐξέτασις ἴσως θὰ εἶχε σπουδαιότητά τινα διὰ τὴν προέλευσιν τούτων. Κατὰ τὰ δύο ἄκρα καὶ κατὰ τὸ μέσον ἔχουσιν ἀνὰ μίαν διαμπερῆ ὀπήν, δι᾽ ἧς διείρχετο τὸ συνδέον τὰ κοσμήματα πρὸς ἄλληλα σύρμα ἢ νῆμα. Ὁ ναυτίλος, ὃν παριστᾷ ἡ εἰκὼν τῆς ἄνω ἐπιφανείας τοῦ κοσμήματος, ἐσχηματίσθη κατὰ τὸν συνήθη τρόπον τῆς πιέσεως τοῦ πλακιδίου ἐπὶ κεκοιλωμένης μήτρας, ἀλλ᾽ οἱ πλόκαμοι τούτου σύγκεινται ἐκ μικροτάτων κοκκιδίων προσκεκολλημένων ἐπὶ τοῦ πλακιδίου, τὰ δὲ μικρὰ κοιλώματα ἐπὶ τῆς ἐπιφανείας τοῦ κοσμήμοτος ἦσαν πεπληρωμένα διὰ κυανῆς ὑαλομάζης, ἥτις μόνον ἐπ᾽ ἐλαχίστων διετηρήθη ἐν μέρει. Ἡ κάτω ἐπιφάνεια τῶν κοσμηματίων εἶνε ἐπίπεδος καὶ ὅλως ἀκόσμητος (εἰκ. 1).

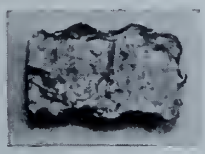
Τὸ περιδέραιον διελύθη ἢ ὅτε τὸ πρῶτον κατετέθη ἐν τῷ τάφῳ ἢ βραδύτερον, ὅτε μετεκινήθη ἴσως ὁ νεκρός, εἰς ὃν τοῦτο ἀνῆκεν· ὅτι δὲ ἡ ἀπόσπασις τῶν ἀποτελούντων τὸ περιδέραιον κοσμημάτων ἀπὸ τοῦ συνδέοντος αὐτὰ σύρματος ἐγένετο μετά τινος βίας μαρτυρεῖται ἔκ τινων τούτων, ὧν

[1] *Daremberg-Pottier Dict.* ἐν λ. *monile* σ. 1985 εἰκ. 5125.

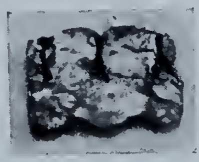
[2] *Bull.* 1904 σελ. 384 εἰκ. 15. *Monum. ant* 1904 σελ. 595 καὶ πίν. XXXIX.

ἡ ὀπισθία ἐπιφάνεια ἐσχίσθη κατὰ μῆκος τῶν τριῶν ὀπῶν (εἰκ. 2).

Ὁ ναυτίλος εἶνε ἐκ τῶν κοινοτάτων Μυκηναϊκῶν μορφῶν ἀπαντῶν συχνότατα ἐν τῇ διακοσμήσει πηλίνων ἀγγείων, ὡς καὶ ἐπὶ χρυσῶν καὶ ὑαλίνων πλακιδίων· σχηματίζεται δὲ ποικιλοτρόπως πρὸ πάντων ἐπὶ τῶν ἀγγείων, ἀλλὰ καὶ ἐπὶ τῶν

Εἰκὼν 1.

Εἰκὼν 2.

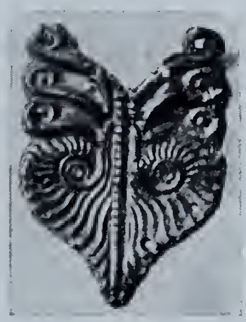
χρυσῶν καὶ ὑαλίνων πλακιδίων παρουσιάζονται ὀλίγαι παραλλαγαὶ τούτου. Οἱ ἡμέτεροι ναυτίλοι ὁμοιάζουσι μᾶλλον πρὸς τοὺς ἐν Ἄργει ἐσχάτως εὑρεθέντας. Πρὸς ὑπόδειξιν τῶν ἐλαφρῶν παραλλαγῶν, αἵτινες διακρίνουσιν ἀπ᾽ ἀλλήλων τὰς μορφὰς τῶν ναυτίλων ἐπὶ διαφόρων κοσμητάτων εἰκονίζομεν παρακειμένως (*εἰκ.* 3) δύο πλακίδια ἐξ ὑαλομάζης εὑρεθέντα ἐν *Μυκήναις*[1], ὧν οἱ ναυτίλοι διαφέρουσι καὶ ἀπ᾽ ἀλλήλων καὶ ἀπὸ τῶν ἡμετέρων κοσμημάτων. Ὅλως διάφοροι πάλιν καὶ μᾶλλον

Εἰκὼν 3.

κοσμηματικοὶ εἶνε οἱ ναυτίλοι τῶν ἐκ Μυκηνῶν[2] χρυσῶν ἐλασματίων, ὧν ἐν εἰκονίζεται παραπλεύρως (εἰκ. 4).

Ὁμοίως ἐκ περιδεραίου προέρχονται καὶ αἱ διπλαῖ ἕλικες (ὕψ. 0,034 πλ. 0,81 πάχ. 0,0025), ὧν τρεῖς ἀπεικονίζονται ἐπὶ τοῦ *πίν.* 15 ἀρ. 3. Εἶνε καὶ αὗται κοῖλαι καὶ κατεσκευασμέναι ὁμοίως πρὸς τοὺς ἀνωτέρω ναυτίλους, εἶνε δὲ ἐπίσης πλήρεις τῆς αὐτῆς μελαίνης κόνεως. Τὰ κοιλώματα κατὰ τὴν βάσιν τοῦ κοσμήματος ὡς καὶ εἰς τὰ κέντρα τῶν ἑλίκων ἦσαν, ὡς φαίνεται καὶ ἐνταῦθα πλήρη χρωματιστῆς ὑαλομάζης. Ἕλικες εὑρέθησαν ἑπτά, εἶνε δὲ προφανές, ὅτι τοσαῦται δὲν ἤρκουν διὰ νὰ ἀποτελέσωσιν ἓν ὁλόκληρον περιδέραιον καὶ κατετέθησαν ἴσως ὡς αὐτοτελῆ κοσμήματα. Κατὰ τὸ μέσον καὶ τὰ ἄκρα, εἰς συμμετρικὰς ἀποστάσεις, ἔχουσι τρεῖς ὀπάς. Ὅμοιαι διπλαῖ ἕλικες ἢ καὶ μόνον ἁπλαῖ, ἀποτελοῦσαι δηλαδὴ τὸ ἥμισυ τοῦ ἡμετέρου κοσμήματος εὑρέθησαν καὶ ἐν Μυκήναις[1]. Ἐπὶ τοῦ αὐτοῦ *πίν.* 15 ἀρ. 4 εἰκονίζεται ὅμοιον κόσμημα ἐκ κυανῆς λίαν σκληρᾶς ἡμιδιαφανοῦς ὑάλου, εὑρεθὲν μεθ᾽ ἑνὸς ἄλλου ὁμοίου

Εἰκὼν 4.

ἐν τῷ αὐτῷ τάφῳ. Δυστυχῶς καὶ τὰ δύο ταῦτα ὑάλινα κοσμήματα εἶνε πολὺ ἐφθαρμένα.

Ὅμοιαι πρὸς τὰς ἀνωτάτω τοῦ *πίν.* 14 χρυσαλλίδας εὑρέθησαν περὶ τὰς τριάκοντα κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἧττον ἄρτιαι, καὶ ὀλίγαι πολὺ ἐφθαρμέναι. Ἔχουσι μῆκος (ἀπὸ ἄκρου οὐρᾶς μέχρι προσθίου ἄκρου πτέρυγος) 0,033, καὶ ὡς φαίνεται ἐκ τῶν πολλῶν ὀπῶν, ἃς φέρουσιν, ἦσαν ἐπερραμμέναι ἐπὶ ὑφάσματος, διότι ἂν ἦσάν που προσηλωμέναι δὲν θὰ ἦτο ἀνάγκη τόσων πολλῶν ὀπῶν. Εἶνε καὶ αὗται ἐκ λεπτοῦ ἐλάσματος δι᾽ ἰσχυρᾶς πιέσεως, ἐπὶ διαφόρων μητρῶν, κατεσκευασμέναι, διότι παρουσιάζονται ἐπ᾽ αὐτῶν μικραὶ διαφοραὶ εἴς τινας λεπτομερείας.

Αἱ χρυσαλλίδες ἔχουσιν ἤδη διαρρυθμισθῆ ἐπὶ τὸ κοσμηματικώτερον, ἰδίως δὲ αἱ πτέρυγες αὐτῶν. Τὸ σῶμα αὐτῶν ὁμοιάζει πρὸς ἱπποκάμπην. Πόσον ἦτο ἀγαπητὴ ἡ χρυσαλλὶς ὡς κόσμημα ἐν

[1] Ἐθνικὸν Μουσεῖον ἀριθ. 2274.

[2] Ἐθνικὸν Μουσεῖον ἀριθ. 2795.

[1] Πβλ. π. χ. *Ἀρχ. Ἐφημ.* 1887 πίν. 13,5.

τῇ Μυκηναϊκῇ περιόδῳ δεικνύουσι τὰ πολλαπλᾶ σχήματα ὑπὸ τὰ ὁποῖα ἐμφανίζεται αὕτη. Ἐν τῷ ἡμετέρῳ τάφῳ εὑρέθη τὸ ἐπὶ τοῦ αὐτοῦ *πίνακος* 14 ἐπὶ τῆς δευτέρας σειρᾶς δεξιά, εἰκονιζόμενον ἐκ λεπτοῦ χρυσοῦ κόσμημα, ὅπερ παριστᾷ ὁμοίως χρυσαλλίδα. Παραπλεύρως δὲ (*εἰκ.* 5) εἰκονίζεται ἑτέρα χρυσαλλὶς ἐκ Μυκηνῶν [1], ἧς τὸ σχῆμα εἶνε ὀλίγον μόνον διάφορον.

Χρυσαλλίδας μετ' ἀμφοτέρων τῶν πτερύγων φαίνεται, ὅτι εἰκονίζουσι καὶ τὰ ἐν τῷ τάφῳ ἡμῶν εὑρεθέντα κοσμήματα *πίν.* 15 ἀρ. 5 καὶ 6. Καὶ ἐν τῷ τάφῳ τοῦ *Διμινίου* εὑρέθη κόσμημα παραπλησίας μορφῆς (*εἰκ.* 6), ἀλλὰ κατεσκευασμένον καθ' ὃν τρόπον οἱ ἀνωτέρω ναυτίλοι· Τὸ ἕτερον ἐπὶ τῆς αὐτῆς εἰκόνος 6 κόσμημα εἶνε ἐξ ὑαλομάζης καὶ

Εἰκὼν 5.

Εἰκὼν 6.

προέρχεται ὡσαύτως ἐκ Διμινίου [2]. Ἐκ τοῦ σχήματος τούτου τῆς χρυσαλλίδος εἶνε προφανές, ὅτι προέρχονται καὶ τὰ κοσμήματα τοῦ τάφου ἡμῶν, τὰ ἐπὶ τοῦ *πίν.* 15 ἀρ. 7 καὶ 8. Πόσον δὲ τὸ σχῆμα τοῦτο μετέπεσεν ἐντελῶς εἰς κόσμημα λησμονηθείσης ἐντελῶς τῆς ἀρχικῆς αὐτοῦ φύσεως καταφαίνεται ἐκ τῆς χρήσεως αὐτοῦ ἐν μακρᾷ συνεχείᾳ εἰς διακόσμησιν διαφόρων Μυκηναϊκῶν πραγμάτων, ὡς π.χ. ἐπὶ τοῦ χείλους καὶ τῆς λαβῆς ἀργυροῦ ποτηρίου [3] ἐκ Βαφιοῦ καὶ ἀλλαχοῦ

Ἡ μικρὰ κάμπη, ἥτις ἀπεικονίσθη ἐπὶ τοῦ *πίνακος* 14 ἀριστερὰ ἐπὶ τῆς δευτέρας σειρᾶς, ἦτο πιθανῶς προσκεκολλημένη ὡς κορυφὴ ἐπί τινος κοσμηματικῆς βελόνης ἐξ ἄλλου ἴσως μετάλλου, εἰκάζω δὲ τοῦτο ἔκ τινος ἐξοχῆς ὑπαρχούσης ἐπὶ τοῦ ἄκρου τοῦ ἐπὶ τοῦ προσθίου μέρους τοῦ σώματος αὐτῆς προέχοντος μικροῦ κυλινδρίσκου. Ἀποτελεῖται αὕτη ἐκ δύο ὁμοίων μερῶν συγκεκολλημένων κατὰ μῆκος τοῦ σώματος. Ἡ ὁμοιότης αὐτῆς πρὸς τὸ σῶμα τῶν περιγραφεισῶν χρυσαλλίδων εἶνε καταφανής.

Εἰκὼν 7.

Εἰκὼν 8.

Τὸ ἄνωθεν (*εἰκ.* 7 καὶ 8) εἰκονιζόμενον ἄνθος δὲν εἶνε ἐκ τῶν συνήθων εὑρημάτων τῶν Μυκηναϊκῶν τάφων. Ὅμοιον ἄνθος, ὡς αὐτοτελὲς κόσμημα, δὲν γνωρίζω ἐξ ἄλλου τόπου πλὴν

[1] Ἐθνικὸν Μουσεῖον ἀρ. 4902 πβλ. καὶ *JHSt.* 1904 σελ. 324

[2] Ὅμοια εὑρέθησαν καὶ ἐν Φαιστῷ *Monum. ant.* 1904 σελ. 609 εἰκ. 78.

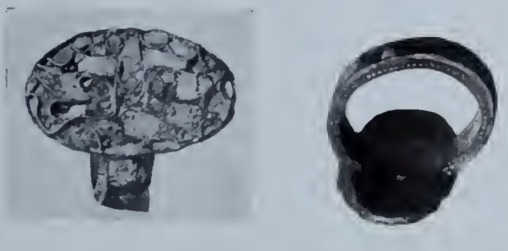
[3] Ἀρχ. Ἐφημ. 1889, πίν. 7. 15α.

τῶν δύο ἐπὶ τῆς *εἰκ.* 9 ἀριστερὰ δημοσιευομένων ἀνθέων ἐκ τοῦ τάφου τοῦ Διμινίου, ἅτινα εἶνε κατὰ πολὺ μικροτέρα τοῦ ἡμετέρου. Κρίνα ὅμως, διότι κρίνον ἀναμφισβητήτως παριστᾷ τὸ ἄνθος, εἶνε συνηθέστατα κοσμήματα τῆς Μυκηναϊκῆς περιόδου, πρὸ πάντων ἐν ἀγγειογραφίαις. Τὸ ἄνθος ἡμῶν (ὕψ. 0,085) κατεσκευάσθη ἐξ ἐλάσματος, εἶχε δὲ ἓξ φύλλα, ὧν ἓν ἀπεκόπη. Ὁ μίσχος εἶνε κοῖλος καὶ ἔχει σχῆμα ἐπιμήκους, λεπτοῦ, κερατοειδοῦς χωνίου, ἀποτελεῖται δὲ ἐξ ἐλάσματος τοῦ ὁποίου αἱ δύο ἄκραι εἶνε στερεώτατα συγκεκολλημέναι καθ' ὅλον τὸ μῆκος. Τὰ φύλλα εἰσχωροῦσιν ὀλίγον ἐντὸς τοῦ χωνίου καὶ εἶνε ἐρραμμένα ἐπὶ τούτου διὰ λεπτοῦ χρυσοῦ σύρματος. Δι' ὁμοίου σύρματος συγκρατοῦνται τὰ φύλλα καὶ ὀλίγον ἀνωτέρω τῆς κατὰ τὴν κορυφὴν τοῦ μίσχου βάσεως αὐτῶν. Ἡ

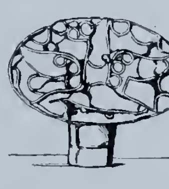

Εἰκὼν 9.

ἀρχικὴ στάσις τῶν φύλλων τοῦ ἄνθους δὲν εἶνε δυνατὸν νὰ ἐξακριβωθῇ μετὰ βεβαιότητος. Ἐν τῇ εἰκόνι παρίσταται τοῦτο σχεδὸν ὅπως εὑρέθη ἐν τῷ τάφῳ, μόνον δὲ τὰ ἄκρα τῶν φύλλων, ἅτινα εἶχον συμπιεσθῇ, ἀνεπτύχθησαν ὀλίγον. Τὰ ἐπὶ Μυκηναϊκῶν ἀγγειογραφιῶν εἰκονιζόμενα ἄνθη ἔχουσι συχνάκις καμπύλον μίσχον, ὅπως καὶ τὸ ἡμέτερον ἄνθος, τὰ δὲ φύλλα τούτων παρίστανται ὀλίγον κατὰ τὴν πραγματικὴν αὐτῶν ἐν τῇ φύσει στάσιν καὶ οὐχὶ συμμετρικῶς περὶ τὸν μίσχον διεσκευασμένα. Τοιαύτη τις συμμετρικὴ εἶνε τοὐναντίον ἡ διασκευὴ τῶν ἐν *εἰκ.* 9 δημοσιευομένων ἀνθέων ἐκ τοῦ τάφου ἡμῶν (δεξιὰ) καὶ ἐκ τοῦ τάφου τοῦ Διμινίου. Εἶνε καὶ ταῦτα ἐξ ἐλάσματος καὶ κατεσκευάσθησαν καθ' ὃν τρόπον καὶ τὸ μεγαλείτερον ἄνθος. Τὰ ἐκ Διμινίου ἄνθη ἔχουσι κατὰ τὴν βάσιν τοῦ μισχιδίου καὶ μικρὰ κοῖλα σφαιρίδια ὁμοιάζοντα κατὰ τοῦτο πρὸς τὰ ἄνθη, ἅτινα ἀποτελοῦσι τὸ περιδέραιον τῆς Κρητικῆς μορφῆς, ἥτις εἰκονίζεται ἐν *Ann. of the Br Sch.* 1900-1901 σελ. 16 εἰκ. 6.

Εἰκὼν 10.

Εἰκὼν 11.

Ὡς πρὸς τὴν χρῆσιν τοῦ μεγάλου ἄνθους ἀναφέρομεν τὸ ὅμοιον κόσμημα, ὅπερ φέρει ἐπὶ τῆς κορυφῆς τοῦ μετώπου ἡ γυνὴ ἐπὶ τοῦ δακτυλίου *Schuchhardt, Schliemanns Ausgr.* σ. 321 εἰκ. 295. Λοιπὸν καὶ τὸ ἄνθος ἡμῶν ἐχρησίμευε πιθανώτατα ὡς κόσμημα τῆς κεφαλῆς ἑνὸς τῶν ἐν τῷ τάφῳ τεθαμμένων νεκρῶν.

Ὁ τρόπος τῆς κατασκευῆς τοῦ ἐν *εἰκ.* 10 καὶ 11 δημοσιευομένου δακτυλίου εἶναι γνωστὸς ἐξ ἄλλων ὁμοειδῶν μυκηναϊκῶν εὑρημάτων, ἰδίᾳ δὲ τοῦ ἐκ Βαφειοῦ δακτυλίου [1]. Εἶνε ὁ τρόπος καθ' ὃν ἡ εἰ-

[1] *Ἀρχ. Ἐφημ.* 1889 πίν. 7, 9. Διὰ τὴν κατασκευὴν τοῦ κρίκου πβλ. καὶ *Ἀρχ. Ἐφημ.* 1897 σελ. 106, Τσούντας. Ὁμοίας τέχνης δακτύλιος εὑρέθη ἐσχάτως καὶ ἐν Φαιστῷ, ἴδ. *Monum. Ant.* 1904 σελ. 592.

κῶν κατεσκευάζετο δι' ἰδιαιτέρων μικρῶν χωρισματίων πληρουμένων διὰ διαφοροχρώμου ὑαλομάζης (cellenemail). Ἐπὶ τοῦ δακτυλίου ἡμῶν ἡ φέρουσα τὴν παράστασιν μικρὰ πλὰξ εἶνε ἰδιαιτέρως κατεσκευασμένη καὶ ἔχει ἐναποτεθῇ ἐντὸς τοῦ κοιλώματος τῆς σφενδόνης τοῦ δακτυλίου. Τὸ χεῖλος τοῦ κοιλώματος τούτου εἶνε ἐλαφρῶς κεκλιμένον πρὸς τὰ ἔσω διὰ νὰ συγκρατεῖται στερεώτερον ἡ παράστασις. Ἡ εἰκὼν τοῦ δακτυλίου (ἴδ. εἰκ. 11) δὲν εἶνε τόσον σαφής, φαίνεται ὅμως ὅτι παρίσταται μέγα πτηνὸν ἢ πτερωτὸν τέρας ἔχον ἀναπεπταμένας τὰς πτέρυγας. Συμπεραίνω τοῦτο ἐκ τοῦ πρὸς λαιμὸν πτηνοῦ ὁμοιοτάτου σχήματος ἐν τῷ μέσῳ τῆς εἰκόνος καὶ ἐκ τῶν παρ' αὐτὸν μικρῶν κυκλίσκων, οἵτινες ὁμοιάζουσι πρὸς τοὺς εὑρισκομένους συνηθέστατα εἰς τὰς ῥίζας τῶν πτερύγων ἐπὶ εἰκόνων μυκηναϊκῶν πτηνῶν [1].

Ἡ ἐπὶ τοῦ *πίν.* 15 ἀρ. 9 εἰκονιζομένη λεπτὴ ὀρθογωνικὴ πλὰξ (ὕψ. 0,12 πλ. 0,042) ἐχρησίμευεν ὡς ἐξάρτημα, ὡς φαίνεται ἐκ τοῦ πτύγματος, ὅπερ ἔχει κατὰ τὸ ἕτερον ἄκρον καὶ δι' οὗ διήρχετο σύρμα μετάλλινον. Δύναται νὰ παραβληθῇ πρὸς τὰ ἐκ Μυκηνῶν ἐξαρτήματα Schuchhardt ἔ. ἀ. σελ. 213. Ὁμοίως ἄγνωστος εἶνε ἡ χρῆσις καὶ τοῦ παρ' αὐτὴν ἐπὶ τοῦ αὐτοῦ πίνακος εἰκονιζομένου μικροτέρου πλακιδίου (ὕψ. 0,038).

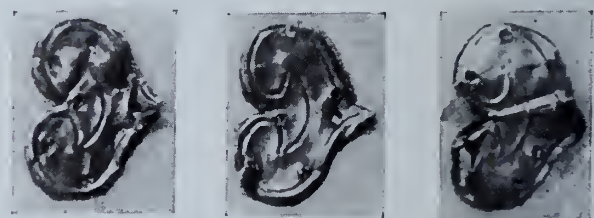
Κοσμήματα ἐν σχήματι καρδιοσχήμων πετάλων ὡς τὰ τῆς *εἰκ.* 12 εὑρέθησαν ἤδη καὶ ἐν ἄλλοις Μυκηναϊκοῖς τάφοις [2]. Ἐν τῷ τάφῳ ἡμῶν εὑρέθησαν περὶ τὰ 70. Ἔχουσι μῆκ. 0,015 καὶ ὕψ. 0,018, αἱ δὲ πολλαὶ ὀπαί, ἃς φέρουσιν (τινὰ μέχρι 13) ἀποδεικνύουσιν, ὅτι καὶ ταῦτα ἦσάν που ἐπερραμμένα.

Κάθετον σειρὰν ἀνθέων μεθ' ἑλικοειδῶς συνεστραμμένων φύλλων. ἀποτελεῖ τὸ κόσμημα τοῦ *πίνακος* 15 ἀρ. 10. Τὸ ἔλασμα, ὅπερ ἀποτελεῖ τοῦτο εἶνε λεπτότερον τοῦ συνήθους, οὐχὶ ὅμως τόσον λεπτὸν ὡς τὸ τῶν εἰδωλίων (*πίν.* 15 ἀρ. 1). Ἀνάλογον κόμημα εἶνε καὶ τὸ ἐπὶ τοῦ *πίνακος* 14 ἐν τῷ μέσῳ τῆς δευτέρας σειρᾶς εἰκονιζόμενον, μόνον δὲ ἡ μορφὴ τῶν φύλλων διαφέρει. Τὰ κοσμήματα ταῦτα δὲν ἔχουσιν ὀπάς, ὥστε δὲν ἦσαν καὶ ταῦτα προσερραμμένα, ἀλλ' ἴσως ἦσαν ἐπικεκολλημένα ἐπὶ ὑφάσματος ἢ ἐπὶ ἄλλης τινὸς ὕλης.

Ῥόδακες χρυσοῖ εὑρέθησαν διαφόρων σχημάτων ἐν τῷ τάφῳ (*πίν.* 15 ἀρ. 11 καὶ 16 καὶ εἰκ. 13). Οἱ μεγαλείτεροι (πίν. 15 ἀρ. 16) ὡς ἐκ τῶν πολλῶν ὀπῶν, φαίνεται ὅτι ἦσαν προσερραμμένοι ἐπὶ ὑφάσματος. Οἱ τῆς εἰκόνος 13 εἶνε κεκυρτωμένοι καὶ ἔχουσι σχῆμα κωνικοῦ κομβίου.

Πλὴν τῶν περιγραφέντων χρυσῶν κοσμημάτων περιεῖχεν ὁ τάφος καὶ ὀλίγας χρυσᾶς χάνδρας καὶ τὸ κατωτέρω εἰκονιζόμενον σταγονοειδὲς ἐξαρτημάτιον (*εἰκ.* 13).

Κτερίσματα ἐξ ἄλλης ὕλης. Εἴπομεν ἤδη ἀνωτέρω, ὅτι ὁ τάφος περιεῖχε πολλὰ *ἐλεφάντινα* κοσμήματα, περὶ τούτων ὅμως οὐδὲν εἶνε δυνατὸν νὰ λεχθῇ, διότι ἡ φθορὰ αὐτῶν εἶνε τοσοῦτον μεγάλη, ὥστε οὔτε τὸ εἶδος τῶν πραγμάτων οὔτε τὸ σχῆμα αὐτῶν νὰ δύνηται ὁπωσδήποτε νὰ καθορισθῇ. Ἄρτια εὑρέθησαν μόνον δύο μικρὰ δισκάρια ἐξ ἐλέφαντος (*εἰκ.* 13) φέροντα παράστασιν ἐγκεχαραγμένην τρισκελοῦς μετὰ καμπύλων σκελῶν.

Εἰκὼν 12.

Ἐκ χαλκοῦ πλὴν ἐλαχίστων ἄλλων μικροτάτων συντριμμάτων προερχομένων ἐκ φθαρέντων τελείως κοσμημάτων ὑπῆρχεν ἐν τῷ τάφῳ μόνον μία μικρὰ (ὕψ. 0,057) βελόνη ἔχουσα τὸ ἕτερον ἄκρον κεκαμμένον (εἰκ. 14).

Ἐξ ἀργύρου εὑρέθησαν δύο μικροὶ κυλινδρίσκοι ἐξωγκωμένοι κατὰ τὰ ἄκρα καὶ ὀλίγα μικρὰ τεμάχια προερχόμενα ἴσως ἐκ φθαρέντος ποτηρίου.

Ἄξιον ἰδιαιτέρας προσοχῆς, ὡς λίαν σπάνιον ἐν Μυκηναϊκοῖς τάφοις [1], εἶνε ἐν *ἐκ σιδήρου* μικρὸν τετραγωνικὸν περίπου πλακίδιον (μήκ. 0,02 περίπου). Τὸ σχῆμα αὐτοῦ οὐδεμίαν ἔχει τεχνικὴν ἀξίαν,

[1] Πβλ. π. χ. τὸν δακτυλιόλιθον *Ἀρχ. Ἐφημ.* 1889 πίν. 10, 32.

[2] Πβλ. κόσμημα ἐκ Σπάτα ὀστέϊνον *Bull.* 2 (1878) πίν. 15. Τὸ σχῆμα ἄλλως τε ὁμοιάζον πρὸς φύλλα κισσοῦ εἶνε συνηθέστατον ὡς κόσμημα Πβλ. καὶ τὸ ἐκ τοῦ τάφου ἡμῶν κόσμημα *πίν.* 14.

[1] Πβλ. *Ἀρχ. Ἐφημ.* 1888, 135 καὶ 1889, 147.

ἑπομένως μόνον εἰς τὴν ἔκτακτον ἀξίαν τοῦ μετάλλου τότε δύναται νὰ ἀποδοθῇ ἡ ἐναπόθεσις εἰς τὸν τάφον τοῦ τόσον μικροῦ τεμαχίου τούτου.

Ὅλως ἀσήμαντα εἶνε τὰ ἐξ *ὑαλομάζης* ἢ *ὑάλου* εὑρεθέντα ἐν τῷ τάφῳ κοσμήματα. Πλὴν τῶν δύο διπλῶν ὑαλίνων ἑλίκων περὶ ὧν ὡμιλήσαμεν ἤδη ἀνωτέρω (σελ. 230), καὶ τῶν χανδρῶν (ἰδ. ἀνωτέρω σελ. 227), εὑρέθησαν καὶ ὀλίγαι ψῆφοι ἐξ εὐθρύπτου κυανῆς ὑαλομάζης καὶ ἐν ὀλίγῳ μεγαλείτερον ἀδιαγνώστου σχήματος κοσμημάτιον.

Ἀγγεῖα ὑπῆρχον σχετικῶς ὀλίγα ἐν τῷ τάφῳ, τὰ πλεῖστα δὲ ἦσαν τεθραυσμένα εἰς πολὺ μικρὰ τεμάχια καὶ ἐφθαρμένα εἰς βαθμὸν ὥστε νὰ εἶνε πολὺ δύσκολος ἡ ἐπανόρθωσις τούτων, τὰ δὲ κοσμήματα αὐτῶν ἦσαν παντελῶς ἀδιάκριτα.

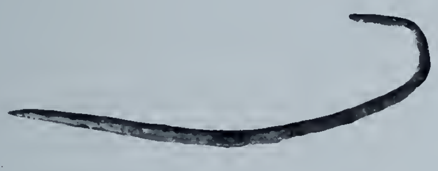
Τὰ καλλίτερον διατηρούμενα ἀπεικονίσθησαν ἐπὶ τοῦ *πίνακος* 11 (ὕψ. 0,28) καὶ ἐν *εἰκόνι* 15. Σπανιώτερον ὁπωσδήποτε εἶνε τὸ σχῆμα τῆς ἐπὶ τοῦ πίνακος εἰκονιζομένης πρόχου [1]. Μοναδικὸν δὲ μέχρι τοῦδε εἶνε μόνον τὸ μικρότερον μετὰ τριγωνικῶν τρημάτων καὶ μιᾶς καθέτου ἐπὶ τοῦ χείλους λαβῆς ἀγγεῖον τῆς εἰκόνος 17 (ὕψ. 0,11), ὅμοιον πρὸς τὸ ὁποῖον δὲν εὑρέθη μέχρι τοῦδε ἐν ἄλλῳ Μυκηναϊκῷ τόπῳ. Τοῦτο μᾶλλον ὁμοιάζει πρὸς γεωμετρικὰ ἀγγεῖα [2]. Ὁ πηλὸς αὐτῶν ἔχει χρῶμα ὠχρόλευκον καὶ παρ᾽ ἄλλοις ὠχρέρυθρον

Εἰκὼν 13.

εἶνε δὲ καθαρώτατα εἰργασμένος καὶ συμπαγέστατος, ὅπως τῶν καλῶν Μυκηναϊκῶν ἀγγείων. Ἡ ἐπιφάνεια αὐτῶν ἔχει ἀσθενὲς κιτρινωπὸν ἐπάλειμμα ἀφανισθὲν κατὰ τὸ πλεῖστον, τὰ δὲ κοσμήματα εἶνε γεγραμμένα διὰ μέλανος ἀλαμποῦς γανώματος

Ἀξιοσημείωτος εἶνε ἡ ἐν τῷ τάφῳ εὕρεσις ἀγ-

Εἰκὼν 14.

γείων, ἅτινα συνήθως εὑρίσκονται ἐντὸς τῶν πολὺ ἀρχαιοτέρων προμηκυναϊκῶν συνοικισμῶν. Μεταξὺ τούτων διακρίνονται πρὸ πάντων τὰ τεμάχια ἑνὸς μεγάλου ὁπωσδήποτε ἀμφορέως, ὅστις φαίνεται, ὅτι ἔχει κατασκευασθῆ μόνον ἐν μέρει ἢ ἀτελῶς ἐπὶ τοῦ τροχοῦ. Ὁ πηλὸς εἶνε χονδροειδής, ὅπως ἐν γένει ὁ πηλὸς τῶν ἀγγείων τῶν παναρχαίων τούτων χρόνων· ἔχει χρῶμα κατὰ τὸ ἐσωτερικὸν ἥμισυ τοῦ πάχους αὐτοῦ μέλαν καὶ κατὰ τὸ ἕτερον ἥμισυ ἐρυθρόν, ἡ δ᾽ ἐπιφάνεια αὐτοῦ εἶνε ἠλειμμένη δι᾽ ἐρυθροῦ στίλβοντος χρώματος κατὰ

Εἰκὼν 15.

το πλεῖστον νῦν ἀπολελεπισμένου. Ἀγγεῖα ἐξ

[1] Ἐν τῷ Ἐθνικῷ Μουσείῳ ὁμοία εἶνε ἡ ὑπ᾽ ἀρ. 3765 μυκηναϊκὴ πρόχους πρβ. *Mykenische Thongef.* V καὶ *Mitt.* 1889, πίν. IX. 1. ἔνθα ὅμως τὸ ἄνθος εἶνε διαφόρως ἐσχηματισμένον.

[2] Πβλ. π. χ. τὸ ἐξ Ἐλευσῖνος ἀγγεῖον *Ἀρχ. Ἐφημ.* 1898 σελ. 107 εἰκ. 27.

ὁμοίου πηλοῦ κατεσκευασμένα εὑρέθησαν ἤδη ἐν Διμινίῳ καὶ Σέσκλῳ πολλά, ἡ δ' εὕρεσις τούτου ἐν τῷ τάφῳ ἡμῶν μαρτυρεῖ, ὅτι ἡ κατασκευὴ τούτων ἐν ἐκείνοις τοῖς τόποις ἐξηκολούθει καὶ κατὰ τοὺς Μυκηναϊκοὺς χρόνους.

Ὁμοίως εὑρέθησαν ἐν τῷ τάφῳ καὶ τεμάχια ὁπωσοῦν μεγάλου χειροποιήτου ἀγγείου, τοῦ ὁποίου ὁ πηλός εἶνε ὅμοιος πρὸς τὰ τῶν λεγομένων ἀγγείων Bucchero.

Ἐν τῇ ἀνωτέρω γενομένῃ περιγραφῇ ἑνὸς ἑκάστου τῶν εὑρημάτων ἐδόθη ἡμῖν εὐκαιρία νὰ καταδείξωμεν, ὅτι ταῦτα πάντα ἀπολύτως ὁμοιάζουσι τελείως πρὸς πράγματα εὑρεθέντα ἤδη ἐν ἄλλοις τάφοις διαφόρων Μυκηναϊκῶν πόλεων. Τῶν πλείστων μάλιστα ἐκ τούτων ἡ ὁμοιότης κατὰ τὸ σχῆμα καὶ τὸν τρόπον τῆς κατασκευῆς εἶνε τοιαύτη, ὥστε νὰ γίνηται πιθανόν, ὅτι καὶ ταῦτα, ὅπως καὶ τὰ πλεῖστα τῶν κοσμημήτων τῆς Μυκηναϊκῆς περιόδου, προέρχονται ἐκ τοῦ αὐτοῦ ἀγνώστου ἔτι κοινοῦ κέντρου. Ἡ αὐτὴ δ' ὁμοιότης ἐδείχθη καὶ ἐκ τῆς ἀφηγήσεως τῶν κατὰ τὴν ἀνασκαφὴν τοῦ τάφου, καὶ ὡς πρὸς τὸν τρόπον τῆς ταφῆς καὶ τὰς κατὰ ταύτην συνηθείας. Βεβαιοῦται λοιπὸν καὶ διὰ τῆς ἀνασκαφῆς τοῦ τάφου ἡμῶν, τὸ καὶ ἤδη πρότερον γνωστὸν γεγονός, ὅτι καὶ οἱ κατοικοῦντες τὰ παράλια ταῦτα τῆς Θεσσαλίας Μυκηναῖοι λαοὶ ἀνήκουσιν εἰς τὸ αὐτὸ ἔθνος, ὅπερ κατοικοῦν τὴν Ἑλλάδα ἀπὸ ἀρχαιοτάτων χρόνων, εὑρίσκετο ἐν τῇ ἀκμῇ αὐτοῦ κατὰ τὴν 2 π. Χ. χιλιετηρίδα.

Κ. Κουρουνιωτης.

ΤΟ ΗΡΑΚΛΕΙΟΝ ΤΗΣ ΝΑΥΜΑΧΙΑΣ ΤΗΣ ΣΑΛΑΜΙΝΟΣ

Ἓν τῶν σπουδαιοτέρων αἰτίων τῆς μεταξὺ τῶν διαφόρων ἀφηγήσεων περὶ τῆς ναυμαχίας τῆς Σαλαμῖνος ἀσυμφωνίας εἶνε ἀναμφιβόλως ἡ ἀβέβαιος θέσις τοῦ ὑπὸ τοῦ Διοδώρου καὶ Πλουτάρχου ἀναφερομένου «Ἡρακλείου».

Ὁ Leake (The demi of Attica, Τόμ. II σ. 33), ὁ Mayer (Hermes XXX σ. 286), ὁ Milchhöfer Karten von Attica, Erläuternder Text Heft II σ. 6) καὶ ἄλλοι ἐταύτισαν τὸ ὑπὸ τοῦ Διοδώρου (ΙΑ' 18) καὶ Πλουτάρχου (Θεμιστ. 13) ἀναφερόμενον ὡς ὁρίζον μετὰ τῆς Σαλαμῖνος τὴν διεύθυνσιν ἣν κατέσχεν ἡ ἑλληνικὴ παράταξις Ἡράκλειον πρὸς τὸ τετράκωμον Ἡράκλειον (Πολυδεύκ. Δ' 105, Στεφ. Βυζ. ἐν λ. Ἐχελίδαι), ὅπερ ἀπετέλει τὴν ἕνωσιν τῶν τεσσάρων ἀττικῶν δήμων, Πειραιέων, Φαληρέων, Ξυπεταιόνων καὶ Θυμαιταδῶν, καὶ ὅπερ γενικῶς ἐταυτίσθη πρὸς τὰ ἐρείπια ἅτινα εἶδεν ὁ Leake (l. c.) παρὰ τὸν μυχὸν τοῦ κόλπου τοῦ Κερατσινίου.

Ἐν τούτοις φαίνεται ἤδη ἀναμφίβολον ὅτι τὸ τετράκωμον Ἡράκλειον ἔκειτο εἰς τὴν γειτονίαν τοῦ σημερινοῦ ναοῦ τοῦ Ἁγ. Ἰωάννου Ῥέντη, εἰς τὰ Β. Α. τοῦ Ν. Φαλήρου (Wilhelm Ἀρχ. Ἐφημ. 1904, σελ. 139, Milchhöfer ἔ. ἀ. Heft VIII. σ. 29) καὶ ἑπομένως φαίνεται ἀδύνατος ἡ παρὰ τοῦ Διοδώρου ἀναφορὰ τῆς ἑλληνικῆς παρατάξεως εἰς τὴν Σαλαμῖνα καὶ τὸ τετράκωμον Ἡράκλειον, καθ' ἣν περίπτωσιν τὸ τελευταῖον τοῦτο ἔκειτο παρὰ τὸν Ἅγ. Ἰωάννην τὸν Ῥέντην, ἕνεκα τῆς μεγάλης ἀποστάσεως τοῦ Ἡρακλείου τούτου ἀπὸ τῆς Σαλαμῖνος καὶ τῆς παρεμβολῆς τῆς πολλῷ σπουδαιοτέρας πόλεως τοῦ Πειραιῶς εἰς ἣν ἔδει νὰ ἀναφέρηται, ὡς ἐπίσης καὶ πολλῶν λόφων ἀποκλειόντων τὴν ἀπὸ τῶν στενῶν τῆς Σαλαμῖνος θέαν αὐτοῦ.

Νομίζω ὅτι ἡ ἐμμονὴ εἰς τὴν ταύτισιν τοῦ Ἡρακλείου τοῦ Διοδώρου καὶ Πλουτάρχου πρὸς τὸ τετράκωμον Ἡράκλειον ἀπετέλεσε τὸ σπουδαιότατον σφάλμα ἐν ἁπάσαις ταῖς ἀφηγήσεσιν τῶν νεωτέρων περὶ τῆς ναυμαχίας καὶ φρονῶ ὅτι τὸ Ἡράκλειον τοῦ Διοδώρου, ὅπερ πρέπει ἀναμφιβόλως νὰ τεθῇ εἰς τὴν γειτονίαν τῆς Σαλαμῖνος, ἐπὶ τῆς

ἔναντι αὐτῆς ἀττικῆς ἀκτῆς, ἦτο ὅλως διάφορον τοῦ τετρακώμου Ἡρακλείου· δὲν ἀνῆκον δὲ εἰς τὸ τετράκωμον Ἡράκλειον τὰ ὑπὸ τοῦ Leake ἀναφερόμενα ἐρείπια, ἀλλ' ὑποθέτω ὅτι ὑπῆρξεν ἕτερον Ἡράκλειον, ἓν τῶν πολλῶν ἐν Ἀττικῇ, ὅπερ δὲν ἦτο εἰμὴ τέμενος τοῦ Ἡρακλέους καὶ οὐχὶ ναός, οὐδὲ χῶρος κατῳκημένος. Ἐξηκρίβωσα δὲ τῷ ὄντι τὴν ὕπαρξιν ἐρειπίων τινῶν ἐν τῷ βάθει τοῦ κόλπου τοῦ Κερατσινίου, ἅτινα πιθανῶς εἶνε τὰ ὑπὸ τοῦ Leake ἀναφερόμενα, παρίστανται δὲ ἐν τῇ παρατιθεμένῃ φωτογραφίᾳ[1]. Τὰ ἐρείπια ταῦτα ἀποτελοῦνται ἐκ λίθων τινῶν ἀργῶν ἐν εὐθείᾳ κειμένων, ὕψους μέτρου περίπου, ἐμπεπηγμένων δ' ἐν τῷ ἐδάφει κατ' ἀποστάσεις ἀπ' ἀλλήλων καὶ ἄνευ συγκολλητικῆς τινος οὐσίας ἢ τειχοποιίας μεταξὺ αὐτῶν. Εἰς τοὺς πόδας τοῦ Αἰγάλεω καὶ πρὸς τὰ βορειοανατολικὰ τοῦ ναοῦ τοῦ Ἁγ. Γεωργίου Κερατσινίου εὑρισκόμενα, εἶνε ἀκριβῶς ὅμοια πρὸς τὰ ὑπὸ τοῦ Milchhöfer (Erl. Text Kart. v. Att. Heft I. σ. 37) περιγραφόμενα καὶ συνιστῶντα τὸ Θησεῖον τέμενος, συμπεραίνω δὲ ἐξ ἄλλων ὁμοίων λίθων καὶ ἰχνῶν κατακειμένων ἐν γραμμῇ πρὸς ὀρθὰς τῇ πρώτῃ, τῇ ἐν τῇ φωτογραφίᾳ παρισταμένῃ, ὅτι ὥριζον τὴν περιοχὴν ὀρθογωνίου τινὸς χώρου ἀφιερωμένου τῷ Ἡρακλεῖ καὶ ἀποτελοῦντος Ἡράκλειόν τι τέμενος καθ' ὃν τρόπον τὸ Θησεῖον ἦτο τέμενος Θησέως. Αἱ πλευραὶ αὐτοῦ εἶχον μῆκος ὡσεὶ 230 ποδῶν, τουτέστι εἶχε τοῦτο διαστάσεις κατά τι μείζονας τῶν τοῦ Θησείου.

Δέον ἐπίσης νὰ σημειωθῇ ἐνταῦθα ἡ μεγίστη ὁμοιότης ἥτις ὑπάρχει μεταξὺ τῶν ἑρμάκων τοῦ Ἡρακλείου καὶ τῶν τοῦ Θησείου ὡς περιγράφονται

ὑπὸ τοῦ Milchhöfer (ἔ. ἀ.). Ὅθεν ὑποτίθημι ὅτι ἀμφότερα τὰ τεμένη ταῦτα ἦσαν ἀφιερωμένα εἰς τοὺς δύο παραστάτας τῇ νεότητι, τὸν Ἡρακλέα καὶ Θησέα, καὶ ὅτι τὸ Θησεῖον τέμενος ὡς ἀνεγνωρίσθη ὑπὸ τοῦ Milchhöfer δὲν ἀποτελεῖ τὸ μοναδικὸν τοιοῦτο γνωστὸν κατασκεύασμα. Δυνάμεθα δὲ νὰ παραδεχθῶμεν μετὰ τοῦ Lolling (Meerenge v. Salamis σ. 6) ὅτι ἐν εὐρυτέρᾳ ἐννοίᾳ ὁλόκληρος ἡ ἀττικὴ ἀκτὴ τῶν στενῶν ἐκαλεῖτο Ἡράκλειον ἐκ τοῦ Ἡρακλείου τεμένους, συνῳδὰ τῷ Κτησίᾳ λέγοντι «τὸ στενόνατον τῆς ἀττικῆς ὃ Ἡράκλειον καλεῖται» (Περσ. 26), καίτοι αἱ λέξεις «ὃ Ἡράκλειον καλεῖται» πιθανὸν νὰ παρενεβλήθησαν παρά τινος ἀντιγραφέως. Ὥστε ἀναμφιβόλως μὲν ἔκειτο ἐν τῷ βάθει τοῦ Κερατσινίου Ἡράκλειόν τι, ἀλλὰ τοῦτο δὲν ἦτο τὸ τετράκωμον, ἀλλὰ ἕτερον τέμενος τοῦ Ἡρακλέους.

Ἐν σχέσει δὲ πρὸς τὴν ἐποχὴν τῆς κατασκευῆς τοῦ Ἡρακλείου τούτου τεμένους νομίζω ὅτι πρέπει αὕτη νὰ ὁρισθῇ μετὰ τοὺς χρόνους τοῦ Ἡροδότου καὶ Αἰσχύλου καὶ πρὸ τῶν χρόνων τοῦ Διοδώρου καὶ Ἐφόρου, ὅπερ συμπεραίνω ἐκ τοῦ ὅτι, ἐὰν τὸ Ἡράκλειον τοῦτο ὑπῆρχε κατὰ τοὺς χρόνους τοῦ Ἡροδότου ἢ πρὸ αὐτοῦ καὶ ἦτο, ὡς θὰ ἦτο, ἐὰν ὑπῆρχε, γνωστὸν παρ' αὐτοῦ, ἔδει ἀναμφιβόλως νὰ ἀναφέρηται παρ' αὐτοῦ ὡς ἓν τῶν σημείων εἰς ἃ διηυθύνθη ἡ ἑλληνικὴ παράταξις, δεδομένου ὅτι ὁ Ἡρόδοτος δι' ἔλλειψιν τοπογραφικῶν σημείων ἐπαρκῶς γνωστῶν καὶ ὡρισμένων προσέφυγεν εἰς χρησμοὺς ἀκόμη πρὸς καθορισμὸν τῆς μάχης. Ὁμοίως ἤθελεν ἀναφέρεσθαι καὶ ὑπὸ τοῦ Αἰσχύλου, ὡς τοὐναντίον ἀναφέρεται παρὰ τοῦ Διοδώρου, Κτησίου καὶ Φανοδήμου (Πλουτ. Θεμ. 13). Τοῦτο νομίζω παρέχει τὸ ἐνδόσιμον ὅπως ὁρισθῇ ὡς χρόνος τῆς κατασκευῆς τοῦ τεμένους τούτου ἡ περὶ

[1] Χάριτας ὀφείλω τῷ φίλῳ συναδέλφῳ κ. Γ. Σ. Ε. Κρίτσᾳ παρασχόντι μοι τὴν παρατιθεμένην φωτογραφίαν.

τὰ 400 πρὸ Χριστοῦ ἐποχὴ καὶ πιθανῶς οἱ χρόνοι τοῦ Θρασυβούλου (πρβλ. Σβορώνου — Τὸ ἐν Ἀθήναις Κεντρ. Μουσεῖον σελ. 130).

Πρέπει ἐπίσης νὰ σημειώσω ἐνταῦθα τὴν τελείαν συμφωνίαν ἥτις ὑπάρχει μεταξὺ τοῦ τοιούτου ὁρισμοῦ τοῦ Ἡρακλείου τοῦ Διοδώρου καὶ τῆς ἀφηγήσεώς μου περὶ τῆς ναυμαχίας τῆς Σαλαμῖνος (Ἡ ἐν Σαλαμῖνι ναυμαχία ἀπὸ ναυτικῆς καὶ ἱστορικῆς ἀπόψεως, Ἀθῆναι 1902), ἥτις βασίζεται ἀφ' ἑνὸς μὲν ἐπὶ τῆς ναυτικῆς στρατηγικῆς καὶ τακτικῆς τῶν ἀρχαίων, ἀφ' ἑτέρου δὲ ἐπὶ ἰδίας ὅλως τῶν ἀρχαίων κειμένων ἑρμηνείας, ἥτις ἄγει τὰ ἀντιστρατευόμενα φαινομενικῶς κείμενα τοῦ Ἡροδότου καὶ Διοδώρου εἰς πλήρη συμφωνίαν ἄνευ διορθώσεως τοῦ κειμένου τοῦ Ἡροδότου ὡς ἔπραξεν ὁ Loeschcke (Ephorosstudien I Jahr. d. Phil. 1877 σ. 25) καὶ ἐσχάτως ὁ Raase (Die Schlacht bei Salamis 1905).

ΠΕΡΙΚΛΗΣ Δ. ΡΕΔΙΑΔΗΣ
Ἀνθυποπλοίαρχος τοῦ Β. Ναυτικοῦ

ΗΡΩΣ ΕΠΙ ΒΛΑΥΤΗι

Ἡ κατωτέρω σ. 246 δημοσιευομένη στήλη ἀνεκαλύφθη τὸ 1904 ἐν Ἀθήναις, πλησίον τοῦ στρατιωτικοῦ νοσοκομείου, πρὸς μεσημβρίαν τοῦ Διονυσιακοῦ θεάτρου· περιεγράφη δὲ τὸ πρῶτον ὑπὸ τοῦ Schrader [1] καὶ κατόπιν ἐξεδόθη ὑπὸ τοῦ Amelung [2] καὶ τοῦ Γ. Βυζαντινοῦ [3].

Ἡ στήλη εἶναι στενὴ τετράγωνος καὶ φέρει ἀνάγλυπτον ὄφιν, εὐρύνεται δὲ κατά τι ἀνωτέρω τοῦ ὄφεως καὶ ἐπὶ τούτου τοῦ εὐρυτέρου τμήματος αὐτῆς εἶναι προσηλωμένος διὰ δύο σιδηρῶν γόμφων λίθινος τύπος σανδαλίου, ἐντὸς τοῦ ὁποίου ὑπάρχει ἐγκεχαραγμένη ἡ μορφὴ ἀνδρὸς ἱκέτου. Μεταξὺ τοῦ σανδαλίου καὶ τοῦ ὄφεως ἀναγινώσκεται ἡ ἐπιγραφὴ ***Σίλων ἀνέθηκε***, τῆς ὁποίας τὰ τρία τελευταῖα γράμματα ἐχαράχθησαν ἐπὶ τῆς πρὸς τὰ δεξιὰ πλαγίας πλευρᾶς τῆς στήλης. Τὰ γράμματα εἶναι τοῦ τετάρτου πρὸ Χρ. αἰῶνος. Τὸ ὅλον ὕψος τοῦ ἀναθήματος ἔχει σήμερον ὕψος 2, 39 μ., κάτω ὅμως εἶναι ἡ στήλη ὀλίγον κολοβή· τὸ ὕψος τοῦ σανδαλίου εἶναι 0,515 μ.

Ὁ Schrader, ὁ Amelung καὶ ὁ Βυζαντινὸς παραδέχονται ἀδιστάκτως, ὅτι ἡ στήλη τοῦ Σίλωνος προέρχεται ἐκ τοῦ πλησίον τοῦ τόπου τῆς εὑρέσεως κειμένου Ἀσκληπιείου. Ὡς πρὸς τὴν ἔννοιαν δ' αὐτοῦ ὁ Schrader παρατηρεῖ, ὅτι τὸ σανδάλιον οὐδεμίαν σχέσιν ἔχει πρὸς τὰ ἴχνη ἢ πέλματα ποδῶν, ἅτινα ἀπαντῶσιν ἐγκεχαραγμένα ἐπὶ λίθων ἀνατεθειμένων μάλιστα εἰς ἱερὰ θεῶν ἰατρῶν ὡς ἀναμνηστικὰ τῆς ἐπισκέψεως αὐτῶν ὑπὸ τῶν ἀναθέντων. Κατὰ τὸν Schrader αἰτία τοῦ ἀναθήματος τοῦ Σίλωνος ὑπῆρξε παράδοξός τις θεραπεία τοῦ ποδὸς τοῦ ἱκέτου ὑποδειχθεῖσα αὐτῷ ὑπὸ τοῦ Ἀσκληπιοῦ ἐγκοιμηθέντι ἐν τῷ ἱερῷ. Ὁ Amelung τοὐναντίον παραδέχεται, ὅτι τὸ σανδάλιον ἔχει τὴν αὐτὴν ἔννοιαν, ἣν καὶ τὰ πέλματα ποδῶν· διότι ἐάν, λέγει, ἀνεφέρετο εἰς θεραπείαν ἀσθενοῦντος ποδός, τὸ σχῆμα αὐτοῦ θὰ ἐδήλου κατά τινα τρόπον τὴν ἀσθένειαν, ἐνῷ πραγματικῶς τὸ σανδάλιον εἶναι κανονικώτατον. Τέλος ὁ Βυζαντινὸς δὲν ἀποκρούει μὲν τὴν γνώμην, ὅτι ἡ στήλη τοῦ Σίλωνος ἀνετέθη πρὸς ἀνάμνησιν ἐπισκέψεως τοῦ Ἀσκληπιείου, ἐκφέρει ὅμως συγχρόνως τὴν εἰκασίαν, ὅτι πιθανῶς τὸ σανδάλιον ἔσωσε τὸν κύριον αὐτοῦ ἀπὸ τοῦ δήγματος ὄφεως ἢ ἀπὸ ἄλλου τινὸς ὁμοίου κινδύνου.

Ἡ κατὰ τῆς γνώμης τοῦ Schrader ἀντίρρησις τοῦ Amelung νομίζω ὅτι εἶναι βάσιμος. Ἀλλὰ καὶ ἡ ἰδική του δέν μοι φαίνεται ἐπαρκῶς ἐστηριγμένη· διότι κατέστησε μὲν ὁ Amelung πιθανόν, ὅτι τὰ σανδάλια δύνανται νὰ σημαίνωσιν ὅ,τι

[1] Ath. Mitteil. 1904 σ. 212.

[2] Archiv für Religionswissenschaft VIII σ. 157 ἑξ., μετὰ πίνακος.

[3] Annual of the Br. School 1904-5 σ. 146 ἑξ., μετ' εἰκόνων ἐν τῷ κειμένῳ.

καὶ τὰ πέλματα τῶν ποδῶν, ἠμέλησεν ὅμως ν' ἀποδείξῃ, ὅτι τὸ ἔθιμον τοῦ νὰ χαράττωσιν οἱ προσκυνηταὶ ἱερῶν τόπων τὰ πέλματα τῶν ποδῶν των ἐπὶ ἀναθηματικῶν λίθων, ὑπῆρχεν ἐν Ἑλλάδι ἤδη κατὰ τὸν τέταρτον πρὸ Χρ. αἰῶνα, ὅτε ἐποιήθη ἡ στήλη τοῦ Σίλωνος [1].

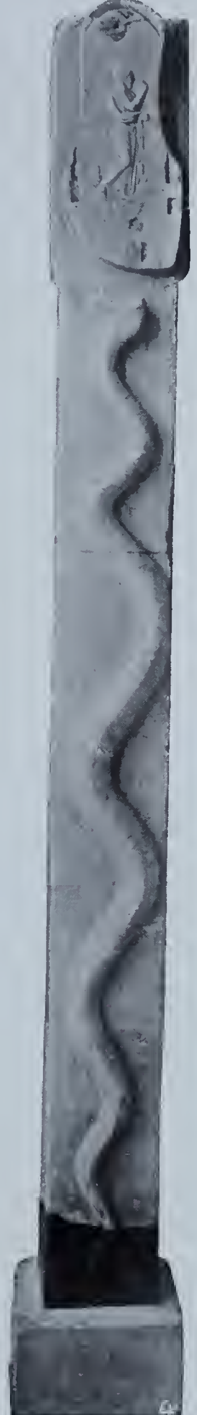
Ὡς πρὸς τὴν τρίτην εἰκασίαν, ὅτι τὸ σανδάλιον ἔσωσε τὸν Σίλωνα ἀπὸ δήγματος ὄφεως, παρατηρῶ ὅτι, ἀφοῦ ὁ Σίλων δὲν ἐφρόντισε νὰ ὑποδείξῃ τοῦτο δι' ἐπιγραφῆς ἢ ἄλλως πως, δὲν ἀρκεῖ τὸ ὑπὸ τοῦ Βυζαντινοῦ μνημονευόμενον σημερινὸν παράδειγμα, ἵνα καταστήσῃ πιστευτὴν τὴν εἰκασίαν, ἀλλὰ τὸ πολὺ δυνατὴν μόνον.

Οὕτω οὐδεμία ἐκ τῶν ἑρμηνειῶν, αἵτινες προεтάθησαν μέχρι τοῦδε, εὐχαριστεῖ τελείως. Δὲν ὑπάρχει δέ, νομίζω, ἐλπὶς νὰ ἐξευρεθῇ καλυτέρα, ἐν ὅσῳ — ἄνευ ἐπαρκῶν ἀποδείξεων ἄλλως — πιστεύεται, ὅτι τὸ ἀνάθημα τοῦ Σίλωνος προέρχεται ἐκ τοῦ Ἀσκληπιείου, καὶ ζητεῖται ἐν αὐτῷ ἐκ παντὸς τρόπου σχέσις τις πρὸς τὸν Ἀσκληπιόν. Διότι τὸ αἴτιον τῆς ἀποτυχίας τῶν μνημονευθέντων ἑρμηνευτῶν ὀφείλεται εἰς τὴν ὑπόθεσιν ταύτην, ἐνῷ οὐχὶ μακρὰν τοῦ Ἀσκληπιείου ὑπῆρχεν ἄλλο ἱερόν, περὶ τοῦ ὁποίου ἐλάχιστα μὲν γνωρίζομεν, ἀρκοῦντα ὅμως, ἵνα ἐξηγήσωσι τὴν περίεργον στήλην ἁπλούστατα καὶ πιθανώτατα. Τοῦτο ἐλπίζω ὅτι θὰ καταδειχθῇ ἐναργῶς ἐν τοῖς ἑπομένοις.

Ἐν CIA III 411 δημοσιεύεται ἐπιγραφὴ τῶν ῥωμαϊκῶν χρόνων, ἥτις ἔχει ὡς ἑξῆς·

Εἴσοδος πρὸς ση|κὸν Βλαύτης καὶ|
Κουροτρόφου ἀνει|[μέν]η τῷ δήμῳ

Ἡ ἐπιγραφὴ εὑρέθη κάτωθι τοῦ πύργου τῆς Νίκης ἐντετειχισμένη εἰς τουρκικὸν προμαχῶνα, ὁ δ' ἐν αὐτῷ μνημονευόμενος σηκὸς τῆς Κουροτρόφου εἶναι ἀναμφιβόλως τὸ περὶ τὴν εἴσοδον τῆς ἀκροπόλεως κείμενον ἱερὸν αὐτῆς, τὸ ἐκ πολλῶν ἄλλων μαρτυριῶν γνωστόν [2]. Ὡς διδάσκει ὅμως ἡ ἐπιγραφή, μετεῖχεν αὐτοῦ καὶ ἡ Βλαύτη ἢ ἴσως ἐκέκτητο αὕτη τέμενος συνεχόμενον μετὰ τοῦ τεμένους τῆς Κουροτρόφου. Ἐκ τούτου ὑπέθεσαν πάντες, ὅσοι ἔσχον ἀφορμὴν νὰ γράψωσι περὶ τῆς Βλαύτης, ὅτι

ἦτο θεά [1], καὶ ἡ ἀβίαστος ἑρμηνεία τῆς ἐπιγραφῆς

[1] Ὁ Drexler παρὰ Roscher, Lexikon d. Myth. II 1 σ. 527 θεωρεῖ δυνατόν, ὅτι τὸ ἔθιμον τοῦτο ἐξ Αἰγύπτου τὸ πρῶτον διεδόθη εἰς ἄλλας χώρας. Πάντως δὲ ἀπαντᾷ ἐν ταῖς ἑλληνικαῖς χώραις, ὅσον γνωρίζω, εἰς πολὺ ὑστερωτέρους χρόνους.

[2] Ἡ λέξις σηκὸς σημαίνει ἐνταῦθα οὐχὶ ναόν, ἀλλ' ἁπλῶς περίβολον, τέμενος περίφρακτον· πρβ. Köhler, Ath. Mitt 1877 σ. 177 καὶ 257. Deneken παρὰ Roscher, Lex d. Myth. I_2 σ. 2495.

[1] Ἴδε Kern ἐν Pauly-Wissowa, Realencykl. III σ. 560 ἑξ. (ἄρ. Blaute), καὶ τοὺς ὑπ' αὐτοῦ ἀναφερομένους. Ὁ K Keil διώρθωσεν, ἄνευ ἀνάγκης καὶ βεβαίως ἐσφαλμένως, τὸ *Βλαύτης* εἰς *Βλάστης*, τὴν γνώμην δ' αὐτοῦ παρεδέχθη ὁ Usener, Götternamen σ 127.

πραγματικῶς εἰς τοῦτο τὸ συμπέρασμα ἄγει. Ὁ Ἡσύχιος ὅμως γνωρίζει τὴν Βλαύτην ὡς ὄνομα τόπου καὶ οὐχὶ θεᾶς, διότι λέγει (ἐν λ.): Βλαύτη, τόπος Ἀθήνησι. Ὅτι ὁ Ἡσύχιος ἐννοεῖ τὴν αὐτὴν Βλαύτην, ἣν καὶ ἡ ἐπιγραφή, δὲν ὑπάρχει ἀμφιβολία, τοῦτο δὲ παρετήρησαν πολλοὶ ἤδη, οἵτινες καὶ συνῆψαν τὰς δύο μαρτυρίας· οὐδεὶς ὅμως, νομίζω, προσεπάθησε νὰ ἄρῃ τὴν μεταξὺ αὐτῶν ἀντίφασιν. Κατὰ τὴν γνώμην μου ἀποδεικνύει αὕτη, ὅτι Βλαύτη ἐλέγετο καὶ τόπος τις συνεχόμενος μετὰ τοῦ ἱεροῦ τῆς Κουροτρόφου ἢ ἀποτελῶν μέρος αὐτοῦ καὶ ἡ ἡρωίνη ἢ θεά, ἥτις ἦτο ἐπώνυμος τοῦ τόπου τούτου. Ἄρα ἡ ἐν τῇ ἐπιγραφῇ Βλαύτη ἀνήκει εἰς τὴν τάξιν τῶν ἀπειραρίθμων, μᾶλλον ἢ ἧττον ἀμυδρῶν, μορφῶν, αἵτινες προσωποποιοῦσι νήσους, πόλεις, δήμους, τόπους, ὄρη κ.τ.τ., ἀρχικῶς δὲ τὸ ὄνομα ἐδόθη εἰς τὸν τόπον ἐκεῖνον, τὸν πρὸ τῆς εἰσόδου τῆς ἀκροπόλεως, πιθανῶς ἕνεκα τοῦ σχήματός του, τὸ ὁποῖον ὡμοίαζε πρὸς σανδάλιον.

Πλὴν τῆς ἐπιγραφῆς καὶ τοῦ Ἡσυχίου ἀναφέρει τὴν Βλαύτην καὶ χωρίον τι τοῦ Πολυδεύκους (Ὀνομ. Ζ, 87), ἐν τῷ ὁποίῳ ἀναγινώσκονται τὰ ἀκόλουθα: ἡ δὲ βλαύτη σανδαλίου τι εἶδος, καὶ ἥρως Ἀθήνησιν ὁ ἐπὶ βλαύτῃ· ἀνέθηκε γάρ τις σκυτοτόμος βλαύτης λίθινον τύπον. Ὁ Kern (ἔ. ἀ.), ὅστις σχετίζει τὸ χωρίον τοῦτο πρὸς τὴν ἐπιγραφήν, παρατηρεῖ ὅτι εἶναι ἀνερμήνευτον μέχρι τοῦδε. Ἀληθῶς δὲ δὲν εἶναι πολὺ σαφές· οὐχ ἧττον ὅμως μανθάνομεν ἐξ αὐτοῦ, ὅτι ἐν Ἀθήναις ἐλατρεύετο ἥρως τις, ἀνώνυμος πιθανῶς, καλούμενος δὲ ἁπλῶς «ἐπὶ Βλαύτῃ», καὶ ὅτι ὑπῆρχε παράδοσις, κατὰ τὴν ὁποίαν ἐκλήθη οὕτω ἕνεκα λιθίνου τύπου σανδαλίου, τὸν ὁποῖον ἀνέθηκε σκυτοτόμος τις. Αὐτὸς ὁ Πολυδεύκης ἐπίστευε πιθανῶς, ὅτι ἐν τῷ προσδιορισμῷ «ἐπὶ Βλαύτῃ» ἡ δευτέρα λέξις σημαίνει πραγματικῶς σανδάλιον· ὅτι ὅμως εἶναι κύριον ὄνομα καὶ ὅτι πρέπει τὸ ἀρχικὸν γράμμα αὐτῆς νὰ γράφηται κεφαλαῖον, δὲν δύναται νὰ θεωρηθῇ ἀμφίβολον. Ὅμοια ἐντελῶς εἶναι τὰ Ἀφροδίτη «ἐπὶ Ἱππολύτῳ» καὶ δικαστήριον «ἐπὶ Παλλαδίῳ», «ἐπὶ Δελφινίῳ» κ. ἄ. Πρόκειται ἄρα πάλιν περὶ τοῦ τόπου ἢ τῆς θεᾶς Βλαύτης καὶ ὁ ἥρως «ἐπὶ Βλαύτῃ» ἐλατρεύετο πλησίον τοῦ ἱεροῦ τῆς Κουροτρόφου. Ἡ αἰτιολογία δὲ τοῦ ὀνόματος, τὴν ὁποίαν ἀναγράφει ὁ Πολυδεύκης, δὲν ἔχει βεβαίως ἀξίαν μεγαλυτέραν τῆς τῶν ἄλλων ὁμοίων *λόγων*, δι' ὧν ἐζήτουν νὰ ἑρμηνεύσωσι παράδοξα ὀνόματα καὶ ἔθιμα· καὶ ἡ ὀνομασία τοῦ ἥρωος «ἐπὶ Βλαύτῃ» δὲν ἦτο ἀληθῶς ὀλίγον παράδοξος. Ἔπρεπε λοιπὸν νὰ εὑρεθῇ ἐξήγησίς τις, ἐν δὲ ἀνάθημα παριστάνον λίθινον τύπον βλαύτης παρέσχεν αὐτήν· ὑπέθεσαν, ὅτι ὁ ἥρως ἐκλήθη ἐκ τούτου καὶ περαιτέρω — πολὺ εὐλογοφανῶς — ὅτι ὁ προσενεγκὼν τὸ δῶρον ἦτο σκυτοτόμος. Ἀλλ' ἡμεῖς ἐξ ὅλης τῆς ἱστορίας μόνον τὰ περὶ τῆς μορφῆς τοῦ ἀναθήματος ὀφείλομεν νὰ δεχθῶμεν ὡς ἀληθῆ καὶ πραγματικά. Ὁ ἀναθέτης δυνατὸν νὰ ἦτο σκυτοτόμος· ὁ τύπος τῆς βλαύτης ὅμως δὲν εἶχε σχέσιν πρὸς τὸ ἔργον, ὅπερ αὐτὸς ἤσκει, ἀλλ' ἦτο ***σύμβολον λαλοῦν*** τοῦ ἥρωος «ἐπὶ Βλαύτῃ», καὶ ἕνεκα τούτου ἐθεωρεῖτο ἀνάθημα ἁρμόζον εἰς αὐτόν.

Ἴσως εἶναι περιττὸν νὰ δηλώσω νῦν ῥητῶς, ὅτι θεωρῶ βέβαιον, ὅτι ἡ στήλη τοῦ Σίλωνος εἰς τὸν ἥρωα τοῦτον ἦτο ἀνατεθειμένη. Ὁ τόπος τῆς εὑρέσεως, ὁ ὄφις — τὸ κοινὸν σύμβολον τῶν ἡρώων — καὶ τὸ σανδάλιον συμφωνοῦσιν ἄριστα. Ἠδύνατό τις μάλιστα, προβαίνων περαιτέρω, νὰ εἰκάσῃ, ὅτι τὸ ὑπὸ τοῦ Πολυδεύκους ἀναφερόμενον ἀνάθημα τοῦ σκυτοτόμου εἶναι αὐτὸ τὸ τοῦ Σίλωνος· ἀλλ' ἀναγκαία δὲν εἶναι ἡ ὑπόθεσις αὕτη, διότι πιθανῶς ἐν τῷ περιβόλῳ τῆς Βλαύτης δὲν ὑπῆρχεν ἓν μόνον μνημεῖον φέρον τύπον σανδαλίου.

Χ. Τσουντας

Ἐξεδόθη τῇ 1 Φεβρουαρίου 1907.

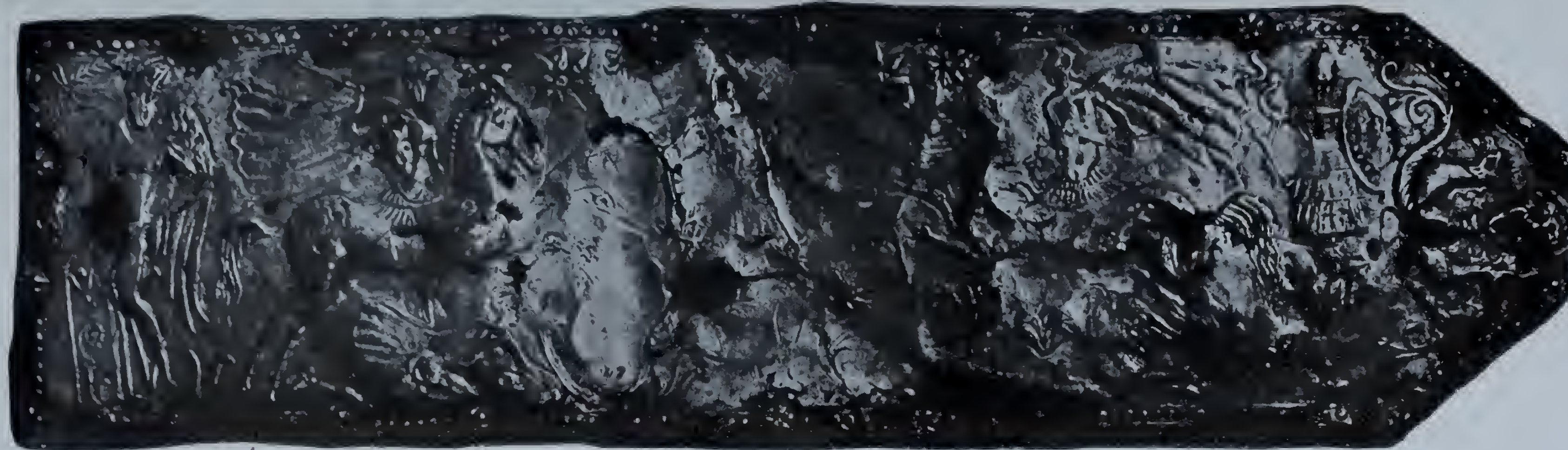
ΛΕΥΚΗ ΛΗΚΥΘΟΣ ΕΞ ΕΡΕΤΡΙΑΣ

ΛΕΥΚΗ ΛΗΚΥΘΟΣ ΕΞ ΕΡΕΤΡΙΑΣ

ΓΛΑΣΤΙΚΑ ΜΝΗΜΕΙΑ ΤΕΓΕΑΣ

1

2

3

4

ΕΚ ΤΑΦΩΝ ΤΗΣ ΑΙΤΩΛΙΑΣ

ΤΕΜΑΧΙΑ ΑΓΓΕΙΩΝ ΕΚ ΤΟΥ ΕΠΙ ΤΗΣ ΠΑΡΝΗΘΟΣ ΑΝΤΡΟΥ

ΛΥΧΝΟΙ ΕΚ ΤΟΥ ΕΠΙ ΤΗΣ ΠΑΡΝΗΘΟΣ ΑΝΤΡΟΥ

ΧΑΛΚΑ ΧΑΜΑΙΖΙΟΥ

ΒΩΜΟΣ ΚΑΙ ΑΓΓΕΙΑ ΠΗΛΙΝΑ ΜΕΓΑΛΑ ΧΑΜΑΙΖΙΟΥ

ΜΙΚΡΑ ΓΗΛΙΝΑ ΑΓΓΕΙΑ

ΛΥΧΝΟΙ ΛΙΘΙΝΟΙ ΚΑΙ ΠΗΛΙΝΟΙ

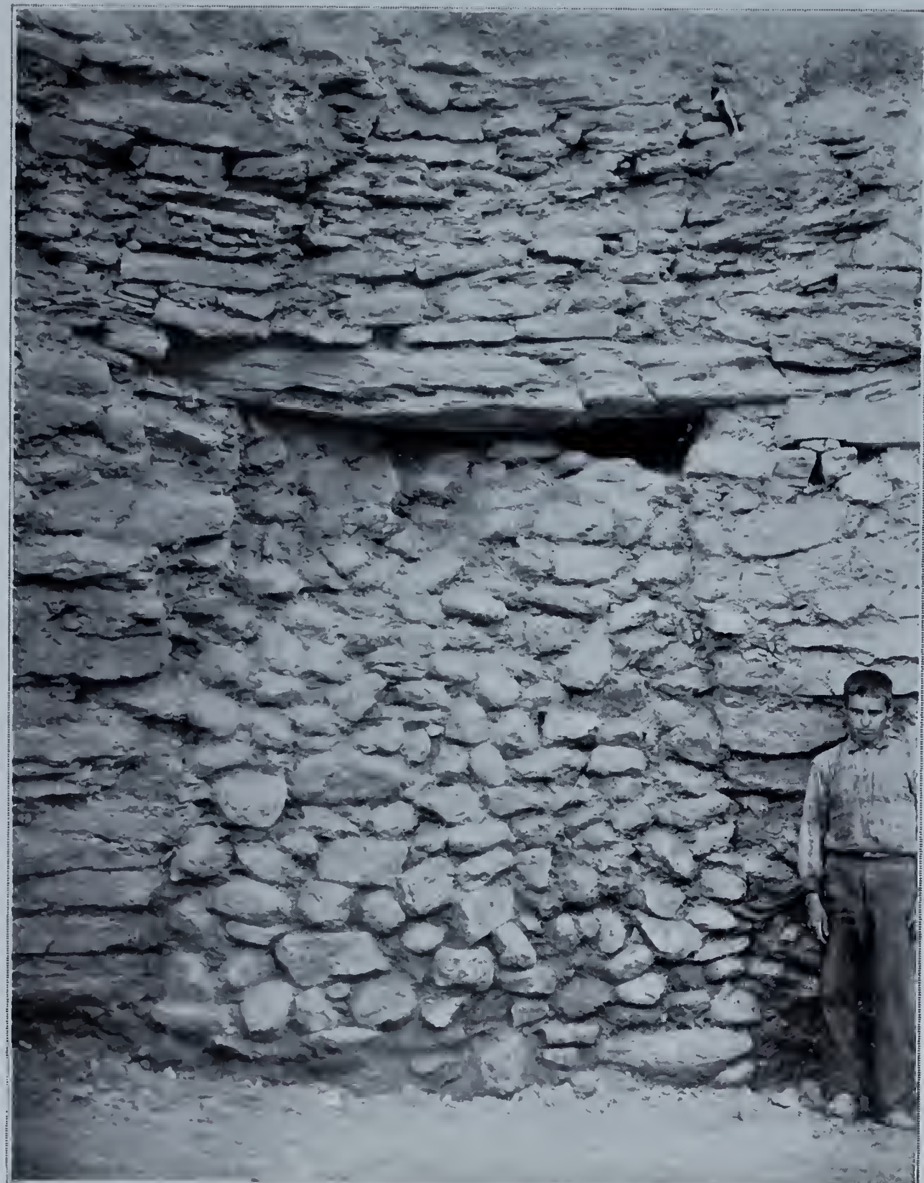

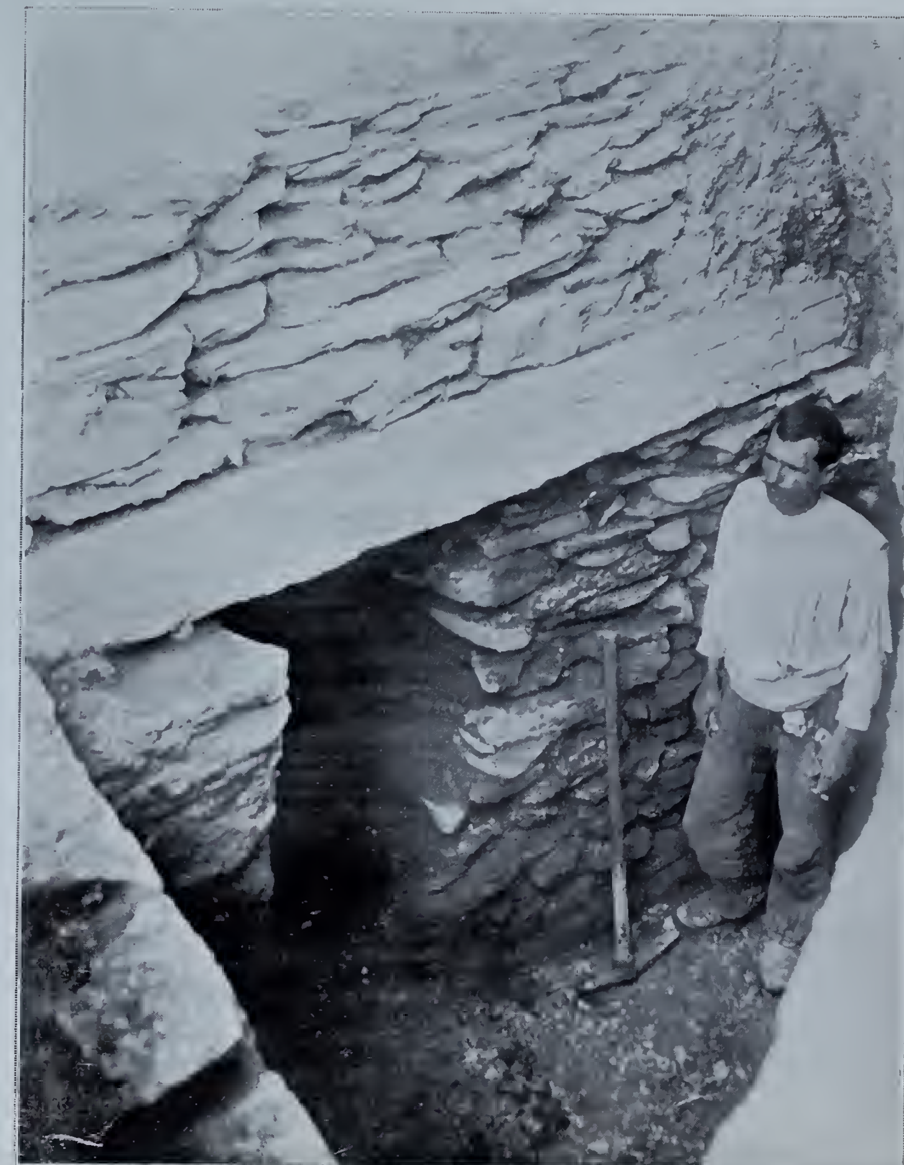
ΑΓΓΕΙΑ ΚΑΙ ΣΚΕΥΗ ΛΙΘΙΝΑ

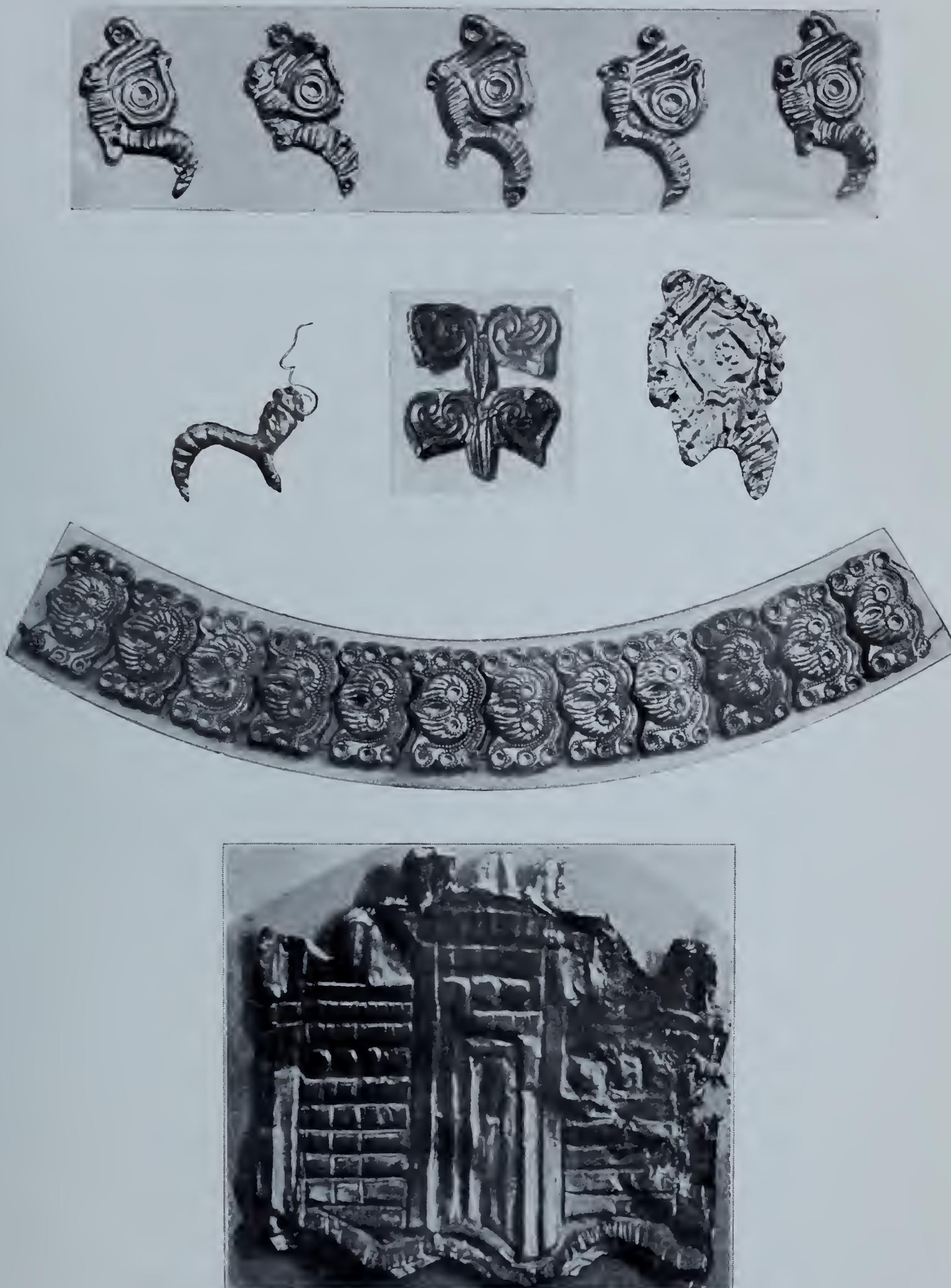

ΟΨΙΣ ΕΣΩΤΕΡΙΚΟΥ ΚΑΙ ΑΓΓΕΙΑ ΘΟΛΩΤΟΥ ΤΑΦΟΥ ΒΟΛΟΥ

ΘΥΡΑΙ ΘΟΛΩΤΟΥ ΤΑΦΟΥ ΒΟΛΟΥ

ΚΤΕΡΙΣΜΑΤΑ ΘΟΛΩΤΟΥ ΤΑΦΟΥ ΒΟΛΟΥ

ΚΤΕΡΙΣΜΑΤΑ ΘΟΛΩΤΟΥ ΤΑΦΟΥ ΒΟΛΟΥ